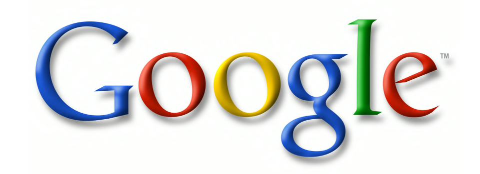

Google

KNIHOVNA
SPOLKU
POSLUCHAČŮ
INŽENÝRSTVÍ
823
B 25 V.

VE
RI
TAS

SLOVANSKÝ PŘEHLED

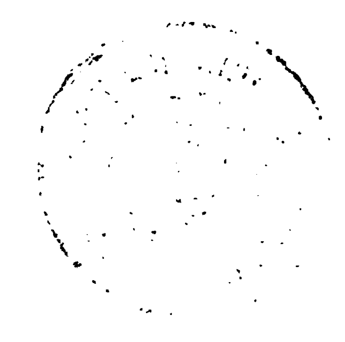
SBORNÍK STATÍ, DOPISŮV A ZPRÁV ZE ŽIVOTA SLOVANSKÉHO

VYDAVATEL A REDAKTOR

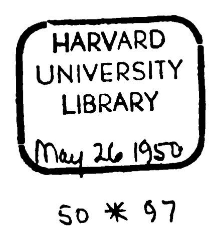
ADOLF ČERNÝ.

ROČNÍK V.

S 27 VYOBRAZENÍMI A 2 MAPAMI.

NAKLADATEL F. ŠIMÁČEK V PRAZE
1903.

Na vydání tohoto ročníku přispěla Česká Akademie cís. Františka Josefa I. pro vědy, slovesnost a umění v Praze podporou 700 K.

Tiskem České grafické společnosti »Unie« v Praze.

Obsah.

Stati.

Ze slovanské poesie.

(36 ukázek.)

Dopisy.

Rozhledy a zprávy.

Slované severozápadní:

Literatura, umění.

Posudky a oznámení.

Časopisy.

Divadlo.

Drobnosti literární a umělecké.

Vyobrazení.

Podobizny:

Jiná vyobrazení:

Mapy:

PAVLA MATERNOVÁ:

Z nové poesie ruské:

Konstantin Dmitrijevič Balmont.

Konst. D. Balmont.

Spisovatel ruský, básník a filosof K. D. Balmont jest jeden ze sympathické družiny básníků - pessimistů dědictví Nadsonova, kteří z životní tmy spějí ku světlému východu ve stopách Kristových. První jeho sbírka básní »Подъ сѣвернымъ небомъ« (»Pod severním nebem«), vyšlá r. 1894, potácí se ještě cele v mlhách zoufalého odumírání veškeré naděje a radosti života, ale dává již tušiti bohatství talentu básnického, které se plně rozezvučuje v melancholických sice, ale nevýslovně jímavých a hluboce lidských akkordech ve sbírce druhé »Въ безбрежности« (»V nekonečnosti«) z r. 1896, již toliko doplňuje krásnou resignací a plným smírem vyznívající sbírka třetí »Тишина« (»Tišina«) z r. 1898. Básník miluje Shelleye, Ibsena, Hauptmanna, Poe; a z nich ze všech také dal svému národu knihy překladů. Zálibami těmito vyznačen je dostatečně básnický jeho směr vlastní.

Narodiv se r. 1867 z rodiny, jíž nescházelo prostředků, aby syna svého volně nechala sledovati zvolenou dráhu životní, oddal se po skončených studiích obligátních dalším volným studiím náboženským, filosofickým a uměleckým. Záhy opustil vlast, když byl procestoval dříve nejkrásnější její jih, a zdržoval se pak již téměř výhradně za hranicemi, kde procestoval celou jižní, západní i severní Evropu. Pobyl v Německu, v Hollandsku, delší dobu v Norvéžsku a v Anglii (kde měl i čtení v Taylor's Institution o ruské literatuře), pak ve Francii, v Italii a ve Španělsku. — Zajisté nikoli závidění, nýbrž naopak svrchovaného přání hodná volnost a rozmanitost života básníkova!

Chorý.

Ach, mně by chtělo se jen chvilku odpočat! . . .
Už tak jsem unaven . . . Mě všecko tíží, smutí . . .
Ni ždát ni doufati — sil není ani chuti . . .
Už příliš dlouho jdu, a tak se mi chce spat.
Jsem, vidíš, unaven. Nemnoho žil jsem posud,
než příliš dlouho přec: můj den je jako rok.
Co strastí zažil jsem . . . Co běd dal každý krok . . .

Zdá nekonečnou se ta cesta, jíž chtěl osud,
má cesta minulá. A ještě stupeň ten —
a stupeň zas — a zas ... A mně už slábnou síly,
a stíny minula mně nejsou více mily...
Mne neskonejší noc — a nevítán mi den.
Ah, usnout na věky! Jak sladký cíl to touhy!
Což smrt snad strašna je? Strašnější stokrát — žít...
Je strašný řetěz dnů, dnů, hodin, jímž mi jít,
je hrozno pravdy ždát — a vidět blud jen pouhý,
pel sladký duše své tu pro nic utratit,
žít v nevědomosti, jež úžasnou je mukou
a věčně drážděn být tou klamající rukou,
v níž vínek radosti na posměch vidíš tlít!...
Než ty se nehněváš, že tak si posteskuji —
ne, do opravdy ne?... Jsi dobra, já to vím,
než u mne pozdě už, ó něžná sestro, s vším!
Jen ruku podej mi — tak, hle — já poceluji —
a budu celovat tvých prstů řádku všech...
Ty víš, že nikdy mně se štěstí neusmálo,
ni v dětství laskavé se líce nepřibralo,
by ke mně sklonilo své něžné lásky dech.
Než tvoje přítomnast tak dobře teď mi dělá,
a zdá se mi, že smím od hoře oddech mít —
jen ještě chvilinku moc usnout, zapomnít —
a vstal bych s postele tak zdráv — ah, — zdravý zcela...
A jestli umru přec? Nu, víš, že umru rád — —
Viď, přijdeš poplakat vždy s jarem na mém hrobě?
Ach, tak mi divně je... Tak slábnu... Představ sobě —
Ne, jen se nehněvej!... Teď usnu... usnu snad! —

Otázka.

Mne všecko unáší: i tma i svity
i hustý mrak i krása květiny,
úsilí práce, půvab v lenost vlitý,
i bouře hrom i potok lučiny;

i bystrý běh, jímž čas hrá s činy, city,
i cíl všech dějů věčný, jediný...
Jsou ve všem sledy tajné vlády skryty
a ve všem zřejma Ruka s výšiny.

Jen jednoho můj rozum nepostihá...
Proč, klesáme-li, Pán nás nepozdvihá?
Proč nesejme nám věnec trnový?

Proč stvořil smrt, proč nemoc, utrpení?
Proč žhavé tak nám vštípil v duši chtění
zde hřešit, reptat, klnout Tvůrcovi?!

Smrt.

Těm neuvěř, kdo ujišťují tě,
že smrt je smrtí! Počátkem je žití,
nepozemského toho bytí kdesi,
před nímž je temný zdejší život náš,
jak stesku mžik před bezpečným je blahem,
jak černý hřích před dětskou čistotou.
Nám není dáno poznat rozkoš smrti,
my předtuchu jen smíme o ní mít,
by nezvábila odsud duší našich,
jež před časem by opustily svět,
a neprošedše zkouškami, jichž třeba,
tam se svým slabým ubíhaly zrakem,
kde vyšší by je oslepoval svit.
Ty, pokud žiješ, člověkem žij tady
a na té zemi dílo země plň —
než v duši oheň chraň si nehasnoucí
té touhy božské, touhy mystické,
jež ne tím býti chce, čím býti může.
Jdi, nechvěje se, výš a výš a výše,
jdi po zářících, čistých po stupních,
jdi, pokud před tebou se neotevře
ta mlčenlivá, vzdušná nekonečnost,
kde přestává svým křídlem mávat čas.
A tehdy pochopíš, že svoboda je
ve klidném sebe Tvůrci odevzdání,
v pokorném na přírodu názoru;
že — jako poutí jak by nepočatou
v před bez únavy tíhne naše slunce
a vede s sebou země, měsíce
kams ku skvělému Herkulovu shvězdí —:
tak věčně chtící, věčně směřující
nás s sebou kamsi božství unáší
k nám neznámému, blahému však cíli.
Žij, modli se i slovy zde i skutky
a v smrti lepšího viz žití zvěst.

Okean.

Sám, v dáli od břehů jsem země zaslíbené
se tázal šumných vln — neb svit jsem v duši měl,
svit světlé naděje; — a moře rozpěněné
mi v odvet kypělo, a okean mi děl:

— Nech těch svých světlých snů a zabuď, co bys chtěl!
Neb není naděje v tvé sudbě lstné a změnné.
Byť dni si, měsíce, byť's léta, věky spěl —
ty nikde nenalezneš země zaslíbené.

A náhle pochopiv všech světlých snů svých klam,
jsa schvácen plamennou, leč beznadějnou strastí
jsem hořce tázal se nesčetných moře tlam,

proč živí bouří svých dech strašný? Ku vlnám
jsem vzkřik', proč vlní se a věží nad propastí?
Než moře umlklo — a v mlhách stál jsem sám.

Ne, nikdo tolik nepřivodil zla...

Ne, nikdo tolik nepřivodil zla
mně, jako žena, která tvrdila
mi každým mžikem: — Miluji tě...

Mou krev jak upír pila skrytě,
zlý upír... Krev mi vypila,
vše čisté ve mně ubila,
až ke hrobu mne ona přivedla.

Já zabyl světa, všech té země dětí,
svých bratří, již kdes ve tmách hynou jen,
a uzavřel jsem hříšném ve objetí,
zlý duchu, tebe — tebe, perlo žen.
Tak ozářeni teskným svitem luny
a zahaleni matnou polomhlou
jak duše tmy neb jako zvuky struny
se potácíme mezi zemí tou
a nebem. Zjev tvůj, směšný hned, hned milý
mně v jakéms smutném zjevuje se sně...
Květ lásky sbíraje své u mohyly
já vidím, hrob jak připravuješ mně.

Jak mrtvole, mně cizí je vše živé...
Než kdo jsi ty, zjev s nezemskými rysy,
jenž zažeh' ve mně plání toto divé,
tak osudné? — Já trpím, se mnou kdy jsi,
— a nejsi se mnou — trpím jako dříve,
jen dvojnásob! Ty dobro jsi i zlo...
Tvé dýchání tak žhavě ševelivé
mne sežehlo!

O jak jsi krásná! Nelze odolati —
a všeho pro tebe lze zabýti!
Tvé něžné rty smích serafína zlatí,
i nemám sil již, tvojím nebýti...
Než proč tak cítím nepotlačně pláti
zde v hrudi touhu — tebe ubiti?...

Ach, jenom věděti...

...Ach, jenom věděti, že modliti se mohu,
že možno Jeho prosit, k Němuž volávám!
Ach, jenom srdcem, touhou, žhoucí nad oblohu,
s tím slít se čistým, po čem tak zde vzdychávám!
Pak — co mi strasti jsou a co mi smutky denní —
a strun těch vzlykajících co mi teskné chvění?!
Nech léta tady strádám v touze nejasné,
nechť šílím, klesám ve tmách pokušení —

jen v chvíli zlé i ve šťastné
smět věřit... vidět ze propasti bludu,
že nade mnou tam někde, nedostupná trudu,
plá hvězda — a že neshasne!

V jeskyni.

Jdu jeskyní tmavou kdes pod svahy skal,
kde nikdy svit denní se nezakmital,
jdu dále, jen po hmatu tápaje v před —
a vlastní mé kroky jen duní mi v sled.

A přec jest mi, někdo jak se mnou by šel
a ku předu veď' mne a přede mnou spěl.
I vykřiknuv, slyším, jak rozleh' se zvuk
a v odvět stonásobný letí mi huk.

I klouže krok dále, jak vine se svah...
Tvář bezděky jakous mi kreslí můj strach
a bezděky objat bych někoho chtěl —
leč koho, to nechápu, nechápu, žel!

Ach, marně mne svírá stesk divý a bol —
jen holého kamení chytám se kol...
Jen vlhkem a chladem čpí kamení směs
a do srdce úžas mi vlévá a děs.

»Kdo je tu?« jsem vzkřiknul. »Jsi přítel? Pojď ven!«
A hlas duní klenbou, a slyším: »Jdi jen!«
A ve strachu křičím: »Což zhynu tu snad?«
A odpověď ze hlubin chechtá se: »Snad!«

Je marno mé bloudění pustinou tou,
jen druh můj — mé trápení — se mnou jde tmou.
Kde východ je, nevím, z té jeskyně v den...
Vše v jediný slito je osudný člen.

Pozdě!

Ó kdyby někdo byl mě miloval jak ty
v čas onen daleký mých předtuch, mého snění,
kdy pln jsem dechu byl, jímž dýší Krásy rty,
kdy hymny andělské mně známo bylo znění...

Kdy hledal u oblak jsem dum svých rozřešení,
a luna soucitně mně plála s výsoty,
kdy strun svých nejlepších jsem čekal rozechvění
a ženy přízrakem své krášlil samoty...

A světlý přízrak ten se posléz sklonil ke mně.
Já toužil po štěstí. Než přízrak oklamal.
A mnoho přešlo dní. Ty zjevila jsi se mně —

a já tě miluji... Než jako vichru val,
jenž, předzvěst záhuby, se v temném zvedá hvozdě,
hlas jakýs výsměšný mi volá: — Pozdě! Pozdě! —

Před úsvitem dřímou vody...

Před úsvitem dřímou vody,
dříme soumrak mlčenlivý,
stydlivé jen ze přírody
dech se vine láskou mhlivý

Postůj však — a v dáli vzplanou
jasné prouhy ohnivé,
vodou šumně rozlévanou
obrazí se zářivé.

Tak ty, vášně neznající,
mlčíš, v duši nepohnuta,
stydlivou svou krásu v líci —
kouzelnice nedotknutá.

Ale přijde probuzení,
novým citem vznítí zrak,
»Obrození! Obrození!«
ze strun srdce zavzní pak.

Hořící atom letím v před...

Hořící atom letím v před,
dál, dále — a jen srdce bolí,
svůj neznající zrychlit let
blíž k Němu, jenž mě do tmy vmet'...
Srp žhavý to, jenž s nebes polí
žne mnohý zlatý ducha klas
a s nebe zlaté zrní sije,
v němž nový život ukrytý je
a nový mladých vznětů kvas
a oheň pro atomy bludné,
jež vinou se, jak já zde, prach,
mhlou pustiny kol v pouti trudné
v jsoucnosti bezdných končinách!

Dr. Z. DASZYŃSKA-GOLIŃSKA:

Dvacet let polské literatury.

Poslední léta přinesla naší zemi netušený rozkvět krásné literatury. Potlačován v projevech politického života, národní duch tím mohutněji zračí se ve výkonech umělcův a básníků: poesie, drama i povídka udržují stejný krok s proudy, objevujícími se na západě, vnášejíce do nich domácí prvky, zrozené z utrpení a tužeb současného pokolení v Polsce a navázané ke vzpomínkám na její minulost.

Znázornění těchto nejnovějších a velmi komplikovaných dějů, zvláště vtěsnání jich do vědeckého schematu evoluce a ukázání závislosti na jiných činitelích národního života, jest prací nad míru obtížnou, ale každému potřebnou, kdo touží, aby se s literaturou blíže seznámil. Tuto práci vykonal v posledních měsících známý spisovatel a publicista VILÉM FELDMAN v řadě důkladných, svědomitých a skvěle napsaných studií.[1]) Autor, obeznámený s evropskou literaturou a s podmínkami politicko-hospodářského rozvoje vlastní země, kouzlí pestrý obraz současné literární produkce v Polsku, tím zajímavější, že obraz ten osvětlen jest se všech stran a zahřát nadšením pro plejadu talentů, která objevila se v posledních letech. Ve svých studiích, povídkách i dramatech pan Feldman holduje myšlence, že jest nutno, aby umění spojilo se s tužbami společnosti a národa, ale přes to jako opravdový umělec oceňuje literární díla především jako díla krásna. Schopnost i vědomosti autorovy sloučily se v celek, kterýž plasticky znázorňuje rozvoj literární tvořivosti v Polsce. Krátký obraz, jejž zde podám, založím také hlavně na práci páně Feldmanově.[2])

Po nezdaru národního povstání roku 1863 přišla reakce v podobě hesla positivní práce na základě t. zv. organisované práce. Byli velebeni lidé tichého činu, pracovníci, kteří měli na zřeteli především hospodářský blahobyt země. V literatuře »píseň Tyrteova ustoupila ódě na kladivo a zednickou lžíci.« Na území ruském toto období vyznačuje se šířením známosti přírodních nauk, popularisací darvinismu, positivních method badatelských a materialistické filosofie. V Haliči, která především starati se musila o formu politické své existence, dobývá triumfů »střízlivá« politika stańczyků, zříkajících se národní samostatnosti pro rakouský loyalism. V obou územích literatura slouží spíše úkolům společenské mravnosti, atmosféra není tu přízniva rozvoji poesie.

[1]) Byly vydány pod názvem: »Piśmiennictwo polskie ostatnich lat dwudziestu.« Lvov, 1902. Dva svazky, stran 240 a 348.

[2]) Upozorňuji při tom, že za mnohé úsudky a názory já sama nesu zodpovědnost, ačkoliv kniha páně Feldmanova byla mi výbornou pomůckou; názory, označené uvozovkami, přímo z ní jsou vzaty. Ze spisovatelů, básníkův a dramatikův uvádím jen nejvýznačnější, ty, jež uznávám za skutečné umělce a tvůrce, kdežto pan Feldman s velikou svědomitostí posuzuje každou práci i zásluhu. Nemohu rovněž podržeti autorem velmi obratně vedené spojitosti mezi malířstvím a poesií a mezi literaturou naší i zahraničnou. Nemohu tak činiti z nedostatku místa.

Polák jest idealistou. Bez vzdálených a nebetyčných cílů, bez nadějí a snů, bez krásna i barvy nelze mu žíti. Charakteristickým jest polské přísloví: »Nie samym chlebem człowiek żyje,« které tím většího nabývá významu, běží-li o národ. Obor positivismu rodí své ideology, jako jest Alexander Świętochowski, ale už i v pracích Gomulického ozývá se heslo »umění pro umění«, jevící se ve virtuosnosti formy při pomíjení hlubšího obsahu.

Alexander Świętochowski, proslulý publicista ve sloupcích týdenníku »Prawda«, jejž po 25 let redigoval, pracoval o přetvoření stavovsko-šlechtického způsobu myšlení v moderně-vědecký. Nebylo oboru myšlénkového, mravního, veřejného ani společenských poměrů, jichž by neosvětlil, na něž by skvělou, úpravnou polštinou neobrátil zřetel společnosti, nebylo vady ani poklésku, jehož by netepal, předsudku, sebe silněji utvrzeného předpojatostmi, kterého by neučinil směšným. Zásluhy Świętochowského v polské společnosti o přeměnu středověko-stavovského způsobu myšlení v moderně-positivní jsou zkrátka neocenitelny. Jako básník i dramatik zaujímá rovněž vynikající stanovisko. Píše novely, dramata, básně filosofické a v každé práci staví se na totéž individuálně-filosofické stanovisko, všude hovoří vlastním, znamenitým, ne sice plastickým, ale intelektuálním jazykem, všude stojí k ochraně práv člověka neb oslavuje rozvoj lidstva od tmy předsudků v k vládě vědy, ozářené paprsky humanismu. Báseň »Duchy«, připomínající Hugovu »Legendu věků« nebo Madachovu »Tragoedii člověka«, udržuje nás ve světě abstrakcí, jen obrysy vzaty jsou z dějinné skutečnosti. Duchové lásky, Arios a Orla, vtělují se v každém pokolení lidském ve dva smrtelníky, »aby svým životem, vědou i skonem množily zástupy vyznavačů lásky«. Dramata Świętochowského jsou naskrze ideální. Postavy jejich nemají známek lidí z krve a kostí, mluví stále jazykem Świętochowského, libujícím si v podobenstvích a přirovnáváních, a znamenají zosobněnou abstrakci. Přes to, při vysoké inteligenci autorově i umělecké stavbě dramatu, působí na jevišti hlubokým dojmem. Škoda, že nejznamenitější z nich, »Ojciec Makary«, představující rozpor mezi kněžstvím a otcovstvím, nespatřilo nikdy divadelních prken.

Básníkem positivního oboru jest Adam Asnyk, který vznesl se »k výšinám století a orlím zrakem obsáhl obzor od konce ku konci«. Podléhá zřejmě vlivům vědeckého positivismu (následkem úpadku bohatýrských ideálů) i politického. Ve »Śnie grobów« zjevující se anděl věštecký vrhá kletbu na věk romantismu — básník vstupuje do krajin »nekonečných strádání«.

Od té doby Asnykova poesie opírá se o filosofické theorie, pátrá po záhadách bytí, idealist mi vysvětluje, že nutno jim akceptovati nejnelítostnější zákon Darwinův, a nejvyšší synthesi nalézá v zákonu evoluce. Je přirozeno, že tato vědecká přítěž musila poněkud zdržovati křídla poesie, ale za to prohloubila myšlení básníka, jenž náleží k nejvíce filosofujícím duchům našim. Dospívá k moudrosti a rovnováze, stává se skutečným filosofem; bylo se mu zříci víry v bohatýrskou budoucnost národa, ale nedává se již strhnouti proudy demokratickými.

Cítí účastenství s »chłopem«, ale nesestupuje do jeho duše, vůči dělnickému ruchu chová naopak rozhořčení nebo resignaci. Evoluce duševního »já« u Asnyka je též velikou uměleckou tragedií. Věnovav nejlepší síly rozkvětu národa, dal se jím předstihnouti. Když v Polsce z temnot positivních snah svitají ideály společenské, nestává se již Adam Asnyk jejich hlasatelem.

Úlohu tu přejímá jeden z největších ženských talentů, jakéž vůbec existovaly, MARIE KONOPNICKÁ. »A budiž to jednou z pochval polské ženy, že ona první vycítila to, čeho muži nebyli sobě vědomi.« Konopnická ovládá formu neméně než Asnyk, její mluva jest ohebná, verš povždy harmonický, bohatství obrazů veliké. Stejně obsáhlá jest její sféra vycitování. Zasvěcujeť se do všech současných bolestí, běd i bojů národa, splývá s duší venkovského i městského lidu, chápe, že vlastním hrdinou rozštěpené Polsky, prvním zdravým a tvůrčím zárodkem, kolem něhož obepínají se všechny naděje současného pokolení, je rolník a dělník. Duch Konopnické, ačkoli filosoficky méně prohloubený a méně reflexivní nežli Asnykův, má proti tomuto mocněji vyvinutý cit abstraktnosti v nejušlechtilejším, vážném smyslu. Pochopujeť stinné stránky naší doby, bojuje a zápasí zároveň se záhadami náboženskými i s pochybnostmi o zobecnělých ideálech, a dá-li se strhnouti, pak jedině sympathiemi k vrstvám a táborům demokratickým, povždy stojíc na straně utiskovaných, křivdu trpících, a nikdy ani na chvíli neopouštějíc praporu pokrokového. Z tohoto boje zůstaly nám překrásné básně lyrické; duše básnířky, nedávajíc se ovládnouti žádným stranictvím, pokochavši se září italského nebe a krásou řeckého umění, nachází samu sebe a stojí před národem jako jeho současný bard a hlasatel. Konopnická napsala lidovou epopeji »Pan Balcer w Brazylii«, kteráž »stojí jako veliké dílo v literatuře a jako mezník v kultuře národa, obohacujíc národní Pantheon — lidem«.

Lidově-společenské proudy tvořily jeden směr reakce proti positivismu, hlásajícímu střízlivost v myšlení a hospodářský blahobyt jako cíl činnosti. Druhým byla reakce citová, kteráž pro okrášlení současného našinství vyvolávala z hrobů šlechticko-válečné tradice. Objevil se tu mistr, předvádějící momenty slavné minulosti národa, HENRYK SIENKIEWICZ, se svou historickou trilogií.[3]) »Sienkiewiczova trilogie není řadou knih — toť veliký čin. Duše národa lačněla po něm, čekala naň. Toužila po něčem domácím, a dávno už polská kniha nedýchala polskostí tak, jako tato.« Budila vzpomínky, sny, nadšení a vzpružovala ducha. Ohromný úspěch Sienkiewiczových prací Feldman připisuje velice trefně šťastnému sloučení realismu s citem a neobyčejně vysokému rozpjetí obou těchto vlastností. Jeť Sienkiewicz dokonalým malířem průměru národa, jeho historické representace: šlechty.« Účinek trilogie byl obrovský: učilať lásce k minulosti, učila vrstvy lidové, aby se o tuto minulost zajímaly. Sienkiewicz, tento aristokratický a na

[3]) Sem náležejí veliké romány historické »Ogniem i mieczem« — »Potop« — »Pan Wołodyjowski«, jež předcházelo několik historických novel.

slovo vzatý spisovatel, je do té doby nejpopulárnějším autorem lidovým. Svědčí o tom rozšíření jeho knih, svědčily o tom osobní holdy soudruhů v péře za doby jubilejních slavností.

Reakce citová, rozlévajíc se šířeji, zachvátila také podřízenější talenty, jako jest BOLESŁAW CZERWIŃSKI, básník proletariátu ve Lvově, i literáty varšavské, soustředěné kolem týdenníku »Głosu« (založeného roku 1886). Probuzení polskosti, utvoření programu lidové akce, postavení lidu venkovského do první řady národních zájmů bylo bezprostředně vyvoláno novým pronásledováním protipolským. Hurko jako náčelník země, Apuchtin v čele školství, Jankulio v censuře dusili polskost v království. Protipolská zběsilost Bismarkova dostoupila v r. 1885 vrcholu, padlo heslo »ausrotten«, vztahující se k všelikým projevům polské národnosti, pod jehož vlivem přes hranice německé říše vyhnány desetitisíce Poláků jedině proto, že byli Poláky.

Vzmáhající se ukrutnosti pohnuly myslemi: ve varšavském tisku začaly vášnivé polemiky, byl to boj o Polsku, kterou každý podle svého chtěl spasiti. Boj zůstal nerozhodnut, ale ve vědomí pokrokových vrstev zůstala jedna víra a naděje: lid. Prvním, jenž to prohlásil jako politický program, byl nedávno zesnulý znamenitý sociolog a feuilletonista-filosof, básník MARYAN BOHUSZ (Józef Potocki), kterýž snad pro příliš různorodé schopnosti a částečně i přílišné rozvinutí citových i rozumových prvků nebyl s to, aby se úplně projevil, zůstavuje v každém oboru toliko fragmenty.

Do let osmdesátých rovněž spadají počátky politického působení znamenitého našeho básníka, JANA KASPROWICZE. Rodák to poznaňský, mohutná, přímá, drsná individualita, vycifující především elementární a věčné prvky života a člověka. S Kasprowiczem, jenž pochází z venkovské rodiny, vstupuje do literatury polské nový typ — sedlák. Objevujeť se pod heslem lidovým, pozdější jeho činnost svědčí o složité, hluboké, vulkanické povaze, chutě se chápající boje, ale zároveň schopné nejhlubší reflexe.

V Haliči vzniká roku 1890 časopis »Ognisko«, založený universitní mládeží, kterýž zprostředkoval splynutí válečných hesel mladé, demokratické intelligence s routinou, tradicí a vlivem starých. Obraz tohoto boje nacházíme v románě Feldmanově »Nowi ludzie«. Hrstka lidí, na oko postrádající všelikého významu, zrodila osobnosti, jež dnes v literatuře i životě Haliče zaujímají vynikající postavení, jako IGNACY DASZYŃSKI, WILHELM FELDMAN a nadaný básník FRANTIŠEK NOWICKI.

S citovou reakcí proti střízlivému pojímání národního života positivismem sloučena je básnická činnost ONDŘEJE NIEMOJEWSKÉHO a ADAMA SZYMAŃSKÉHO. První psal mnoho jak v oboru lyriky tak i novely a dramatu. Jeho cyklus legend podle podání písma svatého, jenž v posledních měsících haličským c. k. státním zastupitelstvím byl skonfiskován, vyvolal literární manifestaci pro svobodu slova.

(Dokončení.)

KAR. KÁLAL.

Pomozme Slovákům založiti laciné lidové čtení.

Slovensko se probouzí k poznání, že základem národa je obecný lid a hlavní prací že jest drobná práce. Jakmile národ dospěje k tomuto programu, jest na dobré cestě.

V tomto roce byly založeny dva místní časopisy: Považské Noviny v Novém Městě nad Váhem a Liptovsko-Oravské Noviny v Ružomberku. Prvé přihlížejí hlavně ke stolici Trenčanské a Nitranské, druhé k Oravské a Liptovské. Oba vycházejí toliko jednou za měsíc a předplácí se ročně na ten i onen po 75 kr.

Je svrchovaný čas založit lokální časopis ve stolicích východních, Spišské, Šaryšské a Zemplínské, na př. v Prešově. Ničím tak snadno tyto stolice nepovznesete, jako lokálním časopisem. Zřídit dobré slovenské školy, to zatím není v moci Slovákův. Ale založit laciný místní časopis, na to Slováci přece ještě stačí. Jen už jest potřebí ve stolicích východních něco začít.

Dále dlužno založit lokální časopis pro stolice jižní. Jak rádi bychom viděli malinkou slovenskou knihtiskárnu v Tisovci! Toť rodiště a sídlo zvěčnělého bohatýra Štěpána Daxnera, sídlo jeho synovce dra. Sama Daxnera, muže schopného k úkolům vůdčím. Tisovec jest nejnárodnější městečko na Slovensku, a v Gemerské stolici jest mnoho národně uvědomělého lidu. Tu bylo mnoho Husitů, a zdá se, ta síla že tu trvá dodnes. V Gemerské stolici narodil se Šafařík a Tomášík, pěvec písně »Hej, Slované«. Mám takové tušení, že v těchto místech je půda pro vznět a vzmach, a že je veliká pro celé Slovensko škoda, nezřizuje-li se tady sebe menší duchovní ústředí. Vyhledejte si dobrého českého sazeče, podporujte jej, a on vám buď vlastní, buď akciovou malou knihtiskárnu zřídí. Pro lokální časopis najde se v samém Tisovci redaktor i dobří spolupracovníci. Já přátelům Tisoveckým neopomenu zas a zase maličkou slovenskou knihtiskárnu na mysl uváděti.

Avšak v tomto článku mám hlavně na srdci laciné lidové čtení pro celé Slovensko. Věc veliké důležitosti. My Češi musíme tady pomoci.

Lidové čtení nejlépe je vydávati v podobě týdenníku. V sobotu přijde číslo a v neděli rolník, řemeslník i měšťan mají pokdy si je přečísti. Čtenář od neděle k neděli udržuje se ve vyšším světě duševním. Je-li časopis pěkný, s napjetím čtenáři číslo očekávají, v kterémž případě je zajištěn velký výsledek čtení.

Určitěji řečeno: pomozme Slovákům založit laciný lidový týdenník.

Míním týdenník obrázkový, poučný i zábavný. Míním časopis výborný, a byť lidový, přece vyhovující také intelligentní vrstvě národa.

V Pešťbudíně je t. zv. Uherský vzdělavací spolek slovenský, jemuž vláda oddala majetek zrušené Matice Slovenské. Tento spolek vydává

pro slovenský lid »Vlasť a Svet«, týdenník obrázkový, poučný a zábavný, tedy právě takový, po jakémž toužím. Členové spolku dostávají jej za 1 zl. ročně, a k tomu ještě na konci roku zdarma »Nový Domový Kalendár«. »Vlasť a Svet« má asi 17.000 odběratelův. Všickni vládní činitelé pomáhají jej rozšiřovati, zvláště hromadně zasílán bývá obecním tajemníkům, t. zv. notářům. Vychází už na 17. rok. Učí slovenský lid číst, to je zásluha veliká. Vnikl i tam, kde bychom jinak litery neuviděli.

A přece chceme místo něho časopis nový.

»Vlasť a Svet« je sice slovem slovenský, ale duchem maďarský. Jak pěkná je v něm podobizna barona Desidera Bánffyho! Slovenský lide, pohleď a zamiluj si tvář nejkrutějšího škůdce svého! To je přece bolestná ironie. Protiví se jak národnímu, tak mravnému člověku.

Dále je »Vlasť a Svet« časopis přece jen věcně slabý. Jsou tu práce začátečnické, překlady z maďarštiny, a schází zušlechťující, omravňující duch. Obrázky jsou převzaty z maďarských časopisů, řeč je dosti špatná, redigování spěšné — jako že pro »hloupé Slováky« je všecko dobré.

Potřebujeme náhrady! Na místo časopisu špatného a duchem cizího dejme lidu slovenskému časopis v duchu národním a tak dobrý, jakého dosud na Slovensku nebylo. Dobrý časopis, to je hlavní požadavek.

Tu je potřebí — opakuji — české pomoci.

Předně pomoci hmotné.

Já se ničeho nelekám, i o hmotné pomoci vím. Tak jako tak jsme povinni, některý slovenský časopis odebírati. To bychom tedy odebírali hlavně tento nový, a tak bychom podepřeli časopis hmotně. Ovšem by musilo býti odběratelů českých mnoho. Při 10.000 výtisků stálo by jedno číslo:

sazba	K	25
papír	»	100
tisk	»	60
redakce a honorář	»	60
pošta	»	200
expediční útraty	»	20
	K	465

52 čísla stála by K 24.180. Na to je potřebí 12.090 odběratelů s předplatným 2 K ročně. Při inserování udržel by se ovšem i menším počtem odběratelův. Z počátku připadl by na nás velký díl, větší polovice. Nebylo-li by tolik odběratelův, musili bychom, Češi i Slováci, doplnit peněžitou podporou.

Po druhé by takový časopis potřeboval od nás podpory duševní.

A to tak, že by měl u nás, na př. v Praze, hlavního spolupracovníka. Časopis byl by slovenský, redaktor Slovák, jenž by stále na mysli měl slovenský lid, slovenské poměry, ale z Prahy by přicházela dobrá posila. Tak na př. některý literární rádce pražského nakladatele, jenž

má množství literatury stále v hlavě, vybíral by pro slovenského redaktora povídku, humoresku a přerozmanité články poučné. Vzal by si staré i nové ročníky časopisů, knihoven a kalendářů a t. d. z dobrého vybíral by nejlepší a zasílal slovenskému redaktorovi. Ten by přepisoval do slovenštiny, po případě i pro slovenské poměry upravoval. Mezi Čechy je už hodný kroužek slovenofilů, odborníků, ti by rovněž do časopisu přispívali.

Kromě toho shledávali bychom u nás pro časopis ten štočky, buďto si je vypůjčujíce nebo levně kupujíce. To by byla vydatná podpora. Též bychom musili zjednati spolupracovníky mezi našimi malíři a t. d.

Časopis tento, jsa laciný a dobrý, nepochybuji o tom, měl by v národě našem dost odběratelů. Věci slovenské víc a více k srdci českému přirůstají. Mezi nás zanášel by ducha slovenského, a to by nám bylo zdrávo. Přinášel by obrázky z Tater, obrázky měst, dědin a krojů, přinášel by slovenské rozprávky, básně a písně, a my bychom tak s milým Slovenskem pěkně srůstali.

A stejně by časopis ten zanášel věci české do srdcí slovenských. Ve východním Slovensku, ještě kus za Tatrami, natrefil jsem na lidi, kteří neznali jména matičky Prahy. To je smutný úkaz vzájemnosti. A dík českým muzikantům, že tam znají jméno Čech. Tedy tento časopis měl by úkol pěstovati též československou vzájemnost. Vyslovme to podrobněji: on by podával zprávy o nejlepších českých knihách, dobře se též pro Slovensko hodících; on by radil Slovákům český časopis průmyslový, hospodářský, zábavný, politický; on by povzbuzoval rodiče, aby své chlapce dávali na učení našim mistrům, na studie do našich škol, své dívky do našich dívčích ústavů, chudobné dívky do služby našim hospodyním; on by povzbuzoval slovenské rolnické synky, by chodili na rok, dva za čeledíny k dobrým českým hospodářům, neboť to by byla pro ně dobrá škola a t. d. Hle, kdybychom takový časopis měli, v lidu do tisícův rozšířený, do jakých podrobností bychom mohli vzájemnost prováděti. Chceme-li poněmčilé město zase pro národ získati, co dělávámе? Založíme v takovém městě časopis. Co dělávají vlády, aby pro své úmysly lid si naklonily? Podporují jisté časopisy, aby psaly v duchu vládním.

My pro takovou velikou myšlenku nemáme časopisu, [1]) zejména ho nemáme na Slovensku. Nás příliš zaměstnávají každodenní politické šarvátky, celý národ jako by byl na bojišti; my se příliš věnujeme Körberovi, Wolfovi a Schönererovi, jedním slovem nejužší a nejnižší politice. Třeba nám též — aspoň některým — s bojiště každodenního poodstoupit a postaviti se výše a osnovati plány pro budoucnost. S toho hlediště uvidíme důležitost československé vzájemnosti. Netoužíme po nějakém československém království — jak by se asi chtělo denuncovati nějakému maďaronu, z denunciací žijícímu — toužíme po národním a kulturním sjednocení, jakož skutečně jeden národ jsme. Ovšem i po tom toužíme — netřeba nám toho tajit — aby se roz-

[1]) »Slovenské Národní Listy« v Olomouci, sotva na svět vyšly, už ohlašují konec.

hojněnou národní a kulturní silou naší rozhojnilo naše politické právo až k úplné rovnoprávnosti národů ve státě Rakousko-Uherském. Takové to v životě z pravidla jest, že národům dopřává se tolik práva, kolik mají v sobě síly.

Ujímajíce se Slováků a kulturně s nimi se sjednocujíce, jdeme za hlasem srdce, oni jsou trpící bratří; je to dále naší povinností přede vším Slovanstvem a celou Evropou; je v tom náš obapolný prospěch, k němuž máme božské i přirozené právo; máme k tomu také právo historické, nebo po staletí jsme žili v kulturní jednotě se Slováky. My bychom se nejraději s Maďary po dobrém dohodli — byl by to hlavně jejich prospěch, nebo budoucnost jejich podmíněna jest shodou se sousedními Slovany — ale nechtí-li svorně se Slovany žíti, ať vědí, my že Slováky za žádnou cenu neopustíme, že si v lásce a povinnosti k nim nedáme od nikoho na světě překážeti.

Po této odchylce, adresované Maďarům — oni stopují rozvoj československé vzájemnosti, a jest jim tudíž třeba to a ono povědět — vraťme se zase k časopisu.

Kladu jej na srdce předně naší Československé jednotě, v níž je znalost poměrů i vůle nejlepší. Obracím se také k Slovanskému klubu.

Dále prosím naše časopisy, aby o zamýšleném listě národu pověděly a jej odbírati vybídly.

Prosím všecky slovenské časopisy, aby o návrhu pojednaly, aby uvážily, kdo by mohl býti redaktorem — já už i určitého redaktora na mysli mám — kdo nakladatelem, kde by se tiskl a j.

Všecky literární podniky slovenské, které jsou, by ovšem nadále zůstaly; nový časopis měl by hlavní úkol nahraditi »Vlasť a Svet«. Myslím si, že »Vlasť a Svet« nemá v lidu kořeny tak hluboké. Založme časopis stejně laciný, časopis lepší — nepoměrně lepší! — vzhledný, vábný, dejme mu jméno sympatické, na př. »Slovák«, horlivě zaagitujme, i doufám, lid dost rychle »Vlasť a Svet« zamění. Lid slovenský ví aneb aspoň tuší, že »Vlasť a Svet« je neupřímný, že cílem jeho jest nikoli povznesení lidu slovenského, nýbrž naklonit ho maďarisaci.

Člověk zaplesá při pouhém pomyšlení, že by 17.000 slovenských rodin mělo v rukou dobrý národní časopis! To by se nám potom jinak na Slovensku pracovalo! List by byl prost šovinismu, nespílal by utiskovatelům, varoval by se soudních procesů, ale byl by věcně dokonalý, byl by lehoučký, aby jeho čtení mohly i děti poslouchati, zábavný, aby i peciválky hýbal, i veselý by musil být, aby se utlačovaný lid také časem rozesmál . . . Jsem přesvědčen, že za pomoci české tak dobrý časopis vydávati lze, i že by takový časopis »Vlasti a Svetu« pomohl na zasloužený odpočinek.

Zjistit předběžně aspoň přibližný počet českých odběratelův dalo by se tak, že bychom se tištěnými oběžníky obrátili na všecky jednoty sokolské neb učitelské, aby časopis doporučily a pověděly nám, kolik asi odběratelů si troufají v okrsku jednoty získati. Vím z vlastní zkušenosti, že v jednotách sokolských i učitelských je zájem o Slovensko

dosti vyvinut. Na přímé osobní působení získáme pro laciný časopis — 1 zl. ročně! — odběratelů počet veliký.

To bychom dali Slovensku velký dar! A my jej také dáme! Na Slovensku, poněvadž není národních škol — viz zprávy v tomto čísle — má mimoškolní vzdělávání nepoměrně větší význam než u nás.

Vkládám-li tuto organisaci na Československou jednotu, mám příležitost znova pověděti, že je to spolek velké důležitosti. Není dávno, vyslechl jsem z úst dra. Fr. L. Riegra, že Slovensko je takořka první naší národní starostí. Je-li tak, pochopujte význam Československé jednoty! [*])

Konečně je otázka, kdy začít?

Myslím, že se do počátku r. 1904 dobře připravíme.

ŠTĚPÁN RADIĆ:

Záhřebské demonstrace.

Příčiny jich a následky.

Píši »demonstrace«, neboť tu neběží ani o bouřlivé projevy ideálního mládí, ani o protest mužného přesvědčení, ani o výbuch dlouho potlačovaného národního hněvu. Ba, co jest ještě horší, tu nebylo ani oprávněné příčiny k takové reakci, jaká se stala, ani vznešeného cíle, jenž by aspoň poněkud ozářil nízké prostředky, možno-li vůbec připustiti vyjímku od pravidla, že »k světlým cílům vedou světlé dráhy pouze«.

Pravím-li však, že nebylo oprávněné příčiny, neznamená to, že příčiny vůbec nebylo. Ba byla příčina, a jest jich ještě stále několik. Mnoho citovaná stať Srbského Literárního Věstníku: »Srbové a Chorvati«, v níž jsou také známá hrozná a vyzývavá slova, [1]) byla pouze podnětem k osudným záhřebským událostem, ba možno říci, že pro strůjce a intelektuelní původce těchto událostí stať tato nebyla ani podnětem, nýbrž pouhou záminkou, aby byl proveden již dávno pečlivě sestrojený plán, a ubohým obětem nalíčena již dávno připravená pasť.

* * *

---

[*]) Členský příspěvek jest aspoň 1 zl. ročně. Adresuje se: Československá jednota v Praze.

[1]) »Boj (mezi Chorvaty a Srby) dlužno vésti do zničení vašeho neb našeho. Jedna z obou stran musí podlehnouti. Že toutou stranou budou Chorvaté, dokazuje jejich menšina, jejich zeměpisná poloha a faktum: že všude žijí smíšeně se Srby ... Propast klerikalismu v našem národě znamená propast Chorvatstva« ... atd.

V krátké době je to již podruhé, co Záhřeb, jinak politicky ne právě uvědomělý,[2]) národně neméně[3]) a hospodářsky bezmocný upoutal na sebe pozornost nějakým »ráznějším« činem. Bylo to poprvé r. 1895 za královy návštěvy, kdy po 3 dni nepřehledná massa Záhřebanů v čele velkého množství účastníkův z měst venkovských v pravém slova smyslu obléhala pravoslavný kostel a dům pravoslavné církevní obce, na nichž vlály dva srbské prapory (na domě vedle chorvatského). Kdyby 20tisícová, ne-li četnější tato massa byla tehdy třeba jen zcela klidně manifestovala proti Banffymu, jenž doprovázel krále, a proti maďarské nadvládě vůbec, bylo by dnes ve Vídni a v Pešti zcela jiné mínění o poměru Chorvatska k Uhrám; takto však úkol seslabiti nemilý dojem výhradně protisrbských demonstrací připadl několika universitním studentům, kteří po třech dnech, když škodolibost maďarská z demonstrací protisrbských byla již zřejmá, spálili na můj popud maďarský prapor před pomníkem Jelačićovým (16. října 1895).

Pokusil jsem se tehdy odvrátiti pozornost davu od srbského praporu, volal jsem několikrát, že k srbským praporům půjdou jen přes mrtvé mé tělo, pokud svobodně vlaje 13 maďarských praporů v městě a 6000 od Záhřeba do Drávy. Avšak tato moje opposice byla něco platna jen prvý den demonstrací dopoledne, pokud dav nevzrostl do tisíců. Později hlas můj ztrácel se v hukotu množství, jako v bouři rozvlněného moře. A tu pochopil jsem veškeré národní a politické nebezpečí, jež hrozí Chorvatsku od sporu chorvatsko-srbského, tehdy nahlédl jsem jasně v propast zášti, do které v osudnou chvíli může se propadnouti — třeba jen dočasně — veškerá národní a politická individualita Chorvatska. A proto jsem od té doby tak usilovně a tak důsledně pracoval o smír, o sblížení, a kde bylo možno, o upřímné sbratření a jednotu mezi Chorvaty a Srby. Avšak tyto snahy neměly posud značného úspěchu, jednak proto, že jsem práci svoji příliš omezil na intelligenci, jednak proto, že příčiny chorvatsko-srbského sporu jsou hlubší a trvalejší, než zdají se býti na prvý pohled.

* * *

Prvá příčina, že tak silně přiostřil se spor chorvatsko-srbský, jest nevyhnutelný úpadek ideí velkochorvatské a velkosrbské.

O velkochorvatství a velkosrbství nemají ani slovanští politikové jasných pojmů, kdežto politikové a žurnalisté neslovanští vidí v prvém státoprávní smyšlenku vídeňské kamarilly, a v druhém přímý následek domněle příliš účinného ruského vlivu na záležitosti srbské.

---

[2]) Záhřeb za posledních 20 let volil do sněmu výhradně maďaronské (3) poslance. Nyní již po dvakráte zvolil 1 opposičníka v III. okresu, kde jest kapitola, selský okolní lid a řemeslnictvo. Tento poslanec jest kanovník Rubetić. — V městské radě »opposice« jest zastoupena pouze přívrženci protislovanské a protisrbské »čisté strany práva«, zvolenými v témž III. okresu, jenž dle toho má velmi smutnou barvu: klerikárně-partikularistickou.

[3]) V Záhřebě mluví se nyní mnohem více německy, než před 10 neb 15 lety, a v okolí státního nádraží převládá již i maďarština.

Když však všestranně a do hloubky prostudujeme velkosrbské hnutí v jeho nejskvělejší době (v letech šedesátých a sedmdesátých 19. stol.), za vlády totiž knížete Michajla v Srbsku a předáctví Miletićova mezi Srby v naší říši, přesvědčíme se, že tehdejší velkosrbství znamenalo politické osvobození všech jižních Slovanů pod vůdcovstvím srbským, po případě i pod jménem a v rámci velkého císařství srbského. Byl to ideál obnoviti — a hodně rozšířiti — bývalou říši cara Dušana, »Dušanovo carstvo«.

Vnikneme-li v pravý smysl politického programu Starčevićova a Kvaternikova — tvůrcův to velkochorvatské myšlénky — uznáme, že snahy jejich a jich stoupenců vrcholily v úplné emancipaci Chorvatska od »Rakouska«, v naprosté nezávislosti chorvatského státu jako samostatného centra všech Jihoslovanů, vyjímaje po případě Bulhary, podobně jako velkosrbská myšlénka nestarala se valně o osudy Slovinců̊v. Cílem a obsahem byly tedy obě myšlénky totožny a vylučovaly se jen formálně, totiž potud, pokud jedna obrala svým střediskem Bělehrad, druhá Záhřeb. Ba ani v prostředcích nebylo rozdílu, neboť obě strany počínaly od nepatrných prostředků k dosažení velkého cíle, obě jen s částí — a to s menší částí národa — zamýšleli osvoboditi a sjednotiti celý národ, a to ještě takovým způsobem, jenž většinu národa přímo vylučoval z účastenství ve velkém národním díle, protože pod výlučně srbský prapor nehrnuli se ani všickni Srbové, a což teprve všichni Jihoslované, podobně jako pod prapor výlučně chorvatský nepatřili ani všichni Chorvaté.

Pro tento vnitřní rozpor mezi cílem a prostředky obě radikální strany brzy se ocitly ve službách cizích, nejdříve nevědomě, pod vlivem okolností, a potom i vědomě.

Tak Starčevićova »strana práva« nejvíce pomohla chorvatskému maďaronství seslabiti, ba málem i zničiti starou »národní stranu«, vyšlou z illyrského obrodného hnutí, kdežto radikální Srbstvo ve Vojvodině mnoho dopomohlo k tomu, že Maďaři zaujali, třeba dočasně, naprostou přesilu v Chorvatsku a na západní části balkánského poloostrova vůbec.

Dnes již i slovo úpadek jest příliš mírné pro scestí, na něž zašla »velkochorvatská« a »velkosrbská« politika. »Radikální« Srbové totiž, ač na církevním svém kongresu letos nabyli většiny, krčí se tam před maďarským komisařem, poslouchajíce jeho maďarské řeči na chorvatském území a podepisujíce maďarskou adresu, ba řídíce se v celém rokování pokyny komisařovými, tak že mezi nimi a nejvlastnějšími maďarony není v této záležitosti nejmenšího rozdílu. Chorvatští zase »radikálové« při každé příležitosti vítají maďaronské veliké župany a denuncují Srby, že demonstrují vyvěšováním »velezrádného« praporu cizího (srbského) státu. Bývalí umírnění živlové podrážděni jsou tímto jednáním obojích »radikálů« tak, že »umírněných živlův« téměř již ani není.

Když nyní uvážíme, že hr. Khuen již po 20 let této situace využívá, že »Srbobran« ani jednou nebyl po celou tuto dobu zabaven pro útoky na Chorvaty, a »Hrvatske Pravo« a »Hrvatska« pro útoky

na Srby, porozumíme snadno tomu, že právě za těchto 20 let spor se změnil v boj, neboť dřívější protivy se přeměnily ve skutečnou nenávist, ve smrtelnou zášť.

* * *

Jiná příčina nesnesitelných poměrů mezi chorvatskou a srbskou intelligencí jest domýšlivost obou stran, u Srbův politická, u Chorvatův kulturní.

Začněte jen mluviti s intelligentním Srbem o Chorvatech, a již uslyšíte, že Chorvaté jsou otrocké plémě, že slouží cizí politice německé, maďarské, papežské atd. Ba jdou lidé v tom tak daleko, že v osudném článku »Srbského Literárního Věstníku« bylo vysloveno pravidlo: Co Srb, to hrdina, co Chorvat, to zbabělec; Srb, toť ztělesněná hrdost a demokracie, Chorvat personifikovaná poníženost a feudalita.

Na toto thema denní žurnalistika chorvatská a srbská napsala již nesčetné variace, které přece stálým opakováním působí. V této domýšlivosti zaráží naprostá lhostejnost »svobodných« Srbův k politickému postavení stísněných, »zotročených« bratrův, a lhostejnost »kulturních« Chorvatův nejen k zanedbanému lidu srbskému, ale i chorvatskému.

V celé věci nejhorší je to, že mezi Chorvaty zpravidla nikdo ničeho neví o obětech a hrdinstvích, jakými si Srbové vykoupili dnešní nezávislost od Turecka, a že mezi Srby nikdo vážně nevěří v pokrok chorvatského školství, chorvatského umění a chorvatské vědy, ani nemluvě o úplné vzájemné ignoranci institucí veřejnoprávních a mravů společenských. Každá strana má se za vyšší druhé — a kdyby se seznaly, viděly by, jak jsou nesmazatelně poznamenány cizími »kulturními« vlivy...

* * *

Dnes mnoho se mluví a píše o katolické propagandě v Bosně a Hercegovině. Zajímal jsem se o tuto věc nejednou a přesvědčil jsem se, že tu nadělá se vždy mnoho křiku pro nic, za nic. O skutečné katolické propagandě nelze na Balkáně vůbec mluviti. Není pochyby, že katolické kněžstvo v porovnání s pravoslavným není pouze příliš horlivé, nýbrž přímo agresivní. Že přes to katolická propaganda neexistuje, toho příčinou jest jednak zakořeněné opovržení v jihoslovanském lidu ke každému, kdo mění náboženství »jako kabát«, jednak hluboké a správné pojímání víry ne jako štítu, kterým se lidé rozlišují navzájem, nýbrž jako prostředku k dosažení duševního klidu a věčného spasení.

Agresivnost katolicismu tím více vyniká, čím více se pravoslaví uzavírá a stává výlučným. Pravoslaví se svým orientálním obřadem, s nacionálním slovanským bohoslužebným jazykem a čistě nacionálně srbským politickým karakterem — v zemích obývaných Chorvaty a Srby — nemůže nikterak čeliti katolicismu s obřadem západním a s nestálým karakterem politickým (tam albanským, tu italským, tu »rakouským«, tam »chorvatským« atd.). A proto se pravoslaví uzavírá, a uza-

vírajíc se stává se nanejvýše citlivým a podrážděným, jako každý, kdo místo akce zvolí pasivitu.

Považme nyní ještě, že v Chorvatsku úřednictvo se silnými tradicemi německými (západními, »kulturními«) nenávidí u pravoslavných jejich »impertinenci«, jejich »málo vyvinutý smysl pro disciplinu« atd., že v mnohých případech nižší chorvatský úředník závidí vyššímu úředníku srbskému jeho postavení, jehož prý jako »přivandrovalec« nezaslouží; uveďme si na mysl moderní soutěž, v níž chorvatský obchodník podléhá pouze cizinci i židu; a zastavme se déle u fakta, že v Chorvatsku se ještě stále říká, že Srbové přišli »jako hosté za jeden stůl a nyní že berou Chorvatům plné mísy« a pod. — i seznáme všechny momenty, jež působily na rozvášněné mysli a způsobily u nich pravý rozklad.

Kdyby poctivá žurnalistika aspoň poslední fakt byla vyjasnila, kdyby při každé příležitosti připomínala, že Srbové nepřišli do Chorvat na hody, nýbrž na krvavé bojiště a že za tři století vykoupili si pevné »domovské právo« — byly by poslední události nemožny. Avšak politický tisk vůbec, a denní zvláště, jest na slovanském jihu tak málo slovanský, nezávislý (zvláště rozumově a mravně), že to je dnes největším stínem veřejného života jihoslovanského. V Chorvatsku se na př. zdálo, že náprava jest blízka, avšak za protisrbských bouří ztratily veškerou rozvahu — ba cit veškeré zodpovědnosti — i takové listy, jakým jest řecký »Novi List«, který zcela vážně hlásá, že boj nesmí ustati, pokud ve všech chorvatských zemích dnešní »tak zvaní Srbové« nebudou — pravoslavnými Chorvaty . . .

* * *

Následky osudných »demonstrací« již se objevují. Na štěstí vedle zlých jsou také dobré.

Mezi zlými nejcitelnější jsou následky hospodářské. Chorvatsko prožívá hroznou hospodářskou krisi, ba pro jeho hospodářskou situaci slovo »krise« jest velkým euphemismem. V té »krisi« židé jsou mu trojnásobně nebezpeční: sami sebou, jako zbraň maďarské státní politiky a jako šiřitelé hospodářského a kulturního vlivu německého. A tento živel posilnily poslední bouře tak, že nelze předvídati dobu, kdy jej bude možno seslabiti. Jen dva typické doklady pro to:

V Záhřebě nejskvělejší obchody se střižným zbožím byly: srbský Nikolićův a židovský Kastnerův & Oehlerův. Prvý jest nyni vypleněn a tak boykotován, že sotva se udrží — druhý ovšem teprve nyní plně zkvete . . . Podobně nejvíce vynikaly dva obchody se zbožím koloniálním: Čukův (srbský) a Mondecarův (židovský). Čukův jest vypleněn a boykotován, Mondecarův nachází stále nových příznivcův . . .

Politické, kulturní a sociální následky možno také již předvídati. Třeba se nevyplnila hrozba, že Srbové utvoří novou politickou stranu, jež by přímo žádala přivtělení Chorvatska k Uhrám, nepochybno jest, že vliv maďaronských Srbů vzroste, a co jest horší, že posledními událostmi i před lidem budou moci omlouvati svoji maďaronskou

politiku. Z kulturního a socialního stanoviska vzroste vzájemná výlučnost a tím i vzájemná ignorance. Zkrátka: Propast mezi Chorvaty a Srby již se šíří a mohla by se rozšířiti tak, že by pohltila i státní chorvatskou autonomii i srbskou národní zvláštnost aspoň v této říši, kdyby se zlými následky nebyly se již objevily i následky dobré.

Je to především akutnost a význam chorvatsko-srbské otázky, která se byla stala vedlejší, a o níž nechtěli vážní politikové již ani slyšeti — že prý vyrovná se »sama sebou!«

Nyní se ukázalo, že »sama sebou« tato otázka stane se silnou zbraní v rukou protislovanských, a proto že jest již svrchovaný čas, aby se příčiny chorvatsko-srbského sporu odstranily úsilovnou a soustavnou prací.

Tuto práci má si uložiti jak každý uvědomělý Chorvat a Srb, tak všechny strany chorvatské a srbské, jež chtějí zůstati poctivě a upřímně při zásadě slovanské vzájemnosti. Nyní se prakticky ukáže, kolik tato vzájemnost platí u dnešních vůdců chorvatských i srbských.

Déle nelze trpěti, aby Chorvat ujišťoval o své lásce Čecha, Poláka neb Rusa, ale zároveň prohlašoval Srba úhlavním svým nepřítelem — tak jako má se státi nemožným, aby Srb planul láskou pro celé Slovanstvo, vyjímaje nejbližší bratry, Chorvaty a Bulhary. Avšak kromě všeobecné této reakce ve světě slovanském dojde zajisté k reakci i v samém národě chorvatském i srbském. Zajisté již v krátké době povstane organisace, nechci říci politická strana, která opírajíc se vší silou jednak o chorvatský a srbský lid, jednak o uvědomělé Slovanstvo, podnikne živým a psaným slovem, a ještě více příkladem, životem, důkladnou práci za tím účelem, aby nejdříve oslabila a potom odstranila příčiny sporu, které nejsou, Bohu díky, ani »v krvi, ni v tradicích, ni v domnělé protivě chorvatských a srbských národních a politických snah« — nýbrž ve všem tom, čemu se stručně a nejsprávněji říká: národní neuvědomělost.

V Záhřebě, 11. září 1902.

J. POLÍVKA:

Ze selského Srbska.

Vzpomínky z cest.

Rád jsem přijal pozvání svých přátel, abych se zúčastnil sedmého sjezdu zemědělských zádruh, který se konal v Kruševci od 20. do 22. srpna t. r. Nejsem sice zemědělcem a zemědělský život se všemi jeho otázkami jest mně cizí, ale nicméně vydal jsem se na tuto cestu, neboť mohl jsem při té příležitosti viděti ne jenom někdejší sídlo posledního srbského cara Lazara a poslední »prestolnici« starého srbského carství, než seznámiti se blíže se srbským venkovem, se srbským lidem selským, poznati jeho přední zástupce. Jest v těchto zádruhách soustředěna nejprobudilejší část srbského rolnictva, a zádruhy zemědělské

mají v tomto státě podstatou svou rolnickém veliký význam kulturní. Proto nebude, myslím, od místa, když v tomto listě blíže se zmíním o této blahodárné instituci.

Kruševac nemá, jako větší část venkovských měst srbských, přímého spojení železničního. Jsou ovšem různé projekty na nové tratě železniční, kterými by různá města, dosti důležitá střediska obchodní, hlavně pro vývoz zemědělských produktů, byla spojena železnicí, ale projekty zůstanou na dlouhou dobu ještě na papíře pro zbědované finanční poměry selského státu. Než Kruševac jest poměrně lépe ještě na tom, než jiná města — kočár doveze nás tam ze železniční stanice Stalać za $1^1/_2$ hodiny. Dnešní Kruševac sám sebou neposkytuje cestovateli nic zvláštního, mizejí silně i malé otevřené dílny řemeslnické, kde cizinec může pohodlně pozorovati výrobu opanek, jednotlivých částí selského i maloměstského oděvu, sledovati práci kovářů, podkovářů a j.; místo nich nastupují krámy s moderními železnými závěsami. Největší památností Kruševce je kostel cara Lazara, nynější farní kostel. Nový kostel není ještě dobudován. Kostel cara Lazara patří k nejpamátnějším zbytkům starého srbsko-byzantinského slohu. Pozoruhodné jsou dosti zachovalé ještě ornamenty nad okny i dveřmi, nade dveřmi postranními dvouhlavý orel, nad jinými okny zmije a j. Stavba je bohužel zohyzděna dvěma novými věžemi a novou krytbou. Bylo by svatou povinností státu, aby znamenitá tato památka byla pečlivě restaurována. Na tomto místě stál někdy hrad cara Lazara, ale z něho zachovala se jen nepatrná zřícenina, pouze část jedné zdi s několika schody. Mnohem zachovalejší jsou trosky mohamedanské džamije, o které pověst vypravuje, že ji vystavěla dcera Lazarova Mileva pro svého manžela sultána Bajazita, protože on jí ve svém sídle vystavěl kostel, kde by se mohla bohu svému modliti podle své víry. Krásný příklad tolerance, ale bohužel podnes pouhá báj, zvláště na slovanském jihu...

Kruševac leží v úrodném údolí řeky Moravy nedaleko od přítoku jejího Rasiny. Rozkládají se tu nepřehledná pole kukuřičná; méně tu viděti vinohradů — místo starých phyloxerou zničených zřizují se vinohrady nové tak hojnou měrou, zvláště v některých krajinách, jako v blízké vínorodé Župě, že prý za několik let bude hektolitr za 10 franků! Hojněji pěstuje se v blízkém okolí ovoce, mimo švestky ještě jablka a hrušky — v saisoně vyváží se těchto denně po dvou vagonech. Vláda vší silou podporuje vývoj vinařství a ovocnářství, v každém okresu zřízeny vzorné sady ovocné a školky na velkých prostorách několik hektarů zaujímajících, a školky ty sotva stačí poptávce rolníků po révě a ovocných stromech.

Srbsko jest katexochen státem selským, rolnickým. Nemá velkostatkářstva, velkých latifundií, soustředěných v jedněch rukou; bývají sice také větší statky o 50 až 100 hektarech, ale i to jsou jenom větší statky selské, rolnické. V Srbsku nemůže býti také řeči o velkém průmyslu; pokud pak větší továrny v zemi se vyskytují, jsou úzce spjaty se zemědělstvím.

Nedostatek velkostatkářstva, jisté třídy velkostatkářské — nechci říci šlechtické — má částečně neblahé následky. Drobný rolník nemá příležitosti, seznati racionelnější hospodaření, nemá konečně ani dosti prostředků peněžitých, aby si mohl zaopatřiti stroje a p., jimiž by více mohl vytěžiti ze svých polností. Nezlepšuje polností svých — neboť nemá dosti hnojiva, když dobytek celý rok se pase po lukách a úhorech, obilí vysýchá, neboť svými slabými pluhy oře příliš mělce, nemlátí — než nechá obilí vyšlapati koňmi aneb voly, a tak vytěží z hektaru celkem 500 kilogr. pšenice, kdežto racionelní hospodář vytěží čtyři až pětkráte tolik. A ten trošek pšenice a j. musí rolník hleděti co nejdříve zpeněžiti, neboť výběrčí už dychtivě čeká na daně, aby jimi vyplnil bezedné pokladny státní, aby mohl úředníkům vyplatiti platy, splatné již před kolika měsíci, aby mohl částečně hraditi výlohy na »stráž vlasti i národa«, na novodobého upíra, ssajícího krev všech evropských států a národů.

Berní síla srbská mohla a dala by se zajisté značně zvýšiti; půda jest velmi úrodná, podnebí nad míru příznivé, značné vodní síly leží ladem, nevyužitkované — v nejnovější době jich začali používati k osvětlování malých měst elektrikou — ve velkých nedostupných lesích i v horách skryty jsou ještě milliony národního jmění. Ale Srbsko nemá dosti prostředků, aby mohlo ze země čerpati, co v ní se nalézá. Národ nemá dosti prostředků peněžitých, nemá ale také dosud dostatek sil intelligentních. Úroveň vzdělání nejširších vrstev lidu jest velice nízká. O školství národní postaráno ještě velmi nedostatečně. Daleká .ětšina lidu, přes 70%, není dosud písma znalá. Vývoj státu nesmírně stěžují stálé, prudké boje stran politických, nestálost ve správě zemské a nezabezpečenost úřednictva. Není tu snad ani jedinkého úřadníka, který by nebyl už býval zbaven úřadu svého před desátým rokem služebním, aneb nebyl býval už pensionován, středoškolský professor po všelikých přeměnách stane se krajským hejtmanem (okružni načelnik), vnnkovský učitel výběrčím daní atd. Než to jen mimochodem.

Slabá materielní síla lidu selského jest hlavní překážkou hospodářského vývoje. Stará zádruha se rozpadává, větší usedlosti dělí se mezi děti a klesají na nejnižší zákonem stanovenou míru 5 hektarů — při nízké ceně polí v Srbsku je to ovšem dosti málo. Je to tedy nanejvýše blahodárná snaha po sdružování a spolčování selských hospodářů ve spolky vzájemně se podporující. Zádruhy tyto mají velký, takřka nedocenitelný význam hospodářský, jsou neméně důležitým výchovným a kulturním činitelem. [1])

Do konce r. 1901 bylo 259 zádruh. Úplný přehled o jich činnosti nemůžeme si utvořiti, neboť neposlaly všecky zpráv svých ústřednímu svazku zádruh, než pouze 232. V těchto 232 zádruhách bylo soustředěno 10.383 členů, z nichž ovšem jenom malá menšina náležela stavu selskému: bylo totiž v nich 9788 zemědělců, 165 řemeslníků, 123

[1]) Následující data jsme čerpali z Výroční zprávy hlavního svazku srbských zemědělských zádruh za r. 1901 (Годишњак главнаго савеза српских земљорадничких задруга за 1901. годину. Београд 1902. v. 8°, str. 185).

kněží, 163 učitelé a 144 člcnové různých jiných stavů. Z členstva tohoto přes polovici neumělo ani psáti ani čísti, totiž 5225; předpokládáme-li, že všickni neselští členové zádruh, také všickni řemeslníci jsou znalí písma, poznáme, že písma znalých zemědělců bylo mezi členstvem 4563. Takým byl poměr v selském členstvu zádruh, zastupujícím zajisté přední a nejprobudilejší vrstvy srbského zemědělstva. Ústřední spolek úsilovně snaží se napravovati tento nedostatek a ve zvláštních kursech, v jistých okresích pravidelně pořádaných, učí mimo jiné také písmu. [2]) Zádruhy

Zemědělská zádruha v Žarkově u Bělehradu.

mají účely různé, většinou jsou to záložny na základě Reifeisenském založené, opatřující členy levným úvěrem na krytí různých potřeb hospodářských, na opatřování dobytka, strojů hospodářských, na zřízení sadů ovocných, vinohradů a j., a též na zaplacení daně. Mimo to jsou zádruhy, které opatřují členům svým různé potřeby hospodářské, hlavně dobytek, částečně stroje, semena a j.; zádruhy opatřující hospodářské stroje pro společné užívání členů, dále menší měrou spolky potravní, zádruhy na společné spracování polností aneb vinohradů, na společný prodej zemědělských výrobků (těch bylo pouze 6), na vzájemnou pomoc v práci hospodářské, jak to ostatně dávno bylo právním zvykem srb-

[2]) Srv. časopis Земљораднячка задруга č. 33 na r. 1902.

ským, na vzájemnou podporu pro případ nemoci, stáří a smrti, na smírčí soudy, obvyklé také odedávna pode jménem »sud dobrih ljudi«.

Tyto zádruhy jsou od r. 1898 soustředěny v ústředním spolku, který má úkol zaopatřovati zádruhám úvěr, potřeby hospodářské a také domácí, nejenom dobytek, stroje, semeno a j., než také sůl, petrolej, olej, opanky a j., konečně opatřuje také prodej zemědělských výrobků. Vydává konečně zvláštní svůj organ »Земљорадничка задруга«, nyní jako týdenník, ale se značnou ztrátou, nenalézaje ještě dosti odběratelů právě v kruzích, pro které jest určen.

Zádruhy mají, jak řečeno, také veliký úkol a význam kulturní a výchovový, a výroční zpráva konstatuje s potěšením, že dosáhly hojného úspěchu, který se ovšem čísly vylíčiti nedá. Spolky tyto jako spolky úvěrné, podpůrné a potravní osamostatňují drobný selský lid, zbavují jej využívání se strany drobných obchodníků venkovských, hlavně ale venkovských spekulantů a lichvářů. Není divu, že mají hojně odpůrců a nepřátel, a že se strany těchto velice se stěžuje jich činnost, jak zádruh tak též jednotlivých jich členů. Výroční zpráva důrazně vyzývá, aby »zadrugari« všude a vždy vystupovali jako řádní a čestní občané, a každý, kdo by se dopustil špatného, nectného skutku, byl z jich řady vyloučen.

V činnosti zádruh, konstatuje výroční zpráva upřímně a břitce, nebylo všecko tak, jak by mělo býti. I tu jevila se především osudná a všem Slovanům vlastní lehkomyslnost, nedbalost a nepřesnost. — Následkem toho pravidelně několik takových zádruh do roka se rozpadne, a tato skutečná ztráta měrou nepatrnou se nahrazuje. Roku 1900 rozešlo se 14 zemědělských zádruh, roku 1901 opět 10, a to netoliko snad následkem nepřátelských agitac, než většinou následkem nedbalosti členů samých. Nové zádruhy zřízeny byly od 1. července 1901 do 30. června 1902 čtyřicet čtyři. Zádruhy tyto jsou místy velmi slabé a čítají velmi málo členů. Důležitá byla by statistika o poměru »zadrugarů« proti počtu obyvatelstva celé osady aneb celého okrsku, pro který byla zádruha založena. Úhrnem přichází na 100 domů kolem 15 zadrugarských, čili každý celkem sedmý dům jest zadrugarský. Dle výroční zprávy přibylo za celý rok 1901 u 232 zádruh všeho 1907 členů, ale ubylo — buď následkem úmrtí, aneb dobrovolným vystoupením, aneb dokonce vyloučením — 1626. Přibylo tedy u 232 zádruh pouze 281 členů! Širší vrstvy rolnictva srbského chovají se patrně ne zdrželivě, než apathicky, snad i nedůvěřivě k celé této instituci. Pohled do hospodářství jednotlivých zádruh nasvědčuje velké samosprávě, a snad by se doporučovalo, aby se strany ústředního svazku se energičtěji zasahovalo do vnitřního života zádruh; úrok byl velice různý, kolísal se za stálé vklady mezi 0—8%, u půjček mezi 6—12%; u potravních spolků některých postupováno zboží za cenu původní, u jiných s přirážkou 1—16%!

Hospodářství peněžní jest celkem dosti lehkomyslné, jak se vůbec v Srbsku pozoruje, a v tom spatřovati dlužno také rys všeobecné slovanské povahy. Zádruhy, které podaly zevrubnou zprávu, totiž 232,

měly r. 1901 důchod 56.816·35 dinarů, a vydání 51.880·15 din., ušetřily tedy pouze 4936·90 din., čili necelých 9%. Výtka tato netýká se všech zádruh, u mnohých byl zisk mnohem větší, za to u 45 (!!) převyšovalo vydání důchod. Tutéž lehkomyslnost, bezstarostnost a nedbalost lze pozorovati u zádruh, které opatřily hospodářské stroje pro společné užívání. U jedné na př. vypůjčeny pytle za činži 69·55 din., za kteroužto summu mohly býti opatřeny pytle nové. In nuce totéž hospodářství, kteréž uvedlo státní finance v dnešní zoufalý stav. Stejná nedbalost projevila se oproti kursům, které pořádal ústřední spolek v jednotlivých okresích. Výroční zpráva všecky nedostatky upřímně, ostře vytýká a kárá, i volá důtklivě po nápravě.

Sjezd svolaný do Kruševce na dny 20.—22. srpna dle st. kal. byl pro vzdáleného pozorovatele velice zajímavý. Domácí byli jím do velké míry uspokojeni, neboť těšil se velkému účastenství hlavně rolnictva ze všech krajů Srbska, a četné, odborné přednášky provázeny neutuchající pozorností posluchačstva. Mezi rolnictvem mihotaly se hojné postavy duchovenstva i učitelstva, jak učitelů tak učitelek. Svorně tu pracovaly nejširší vrstvy národa s intelligencí, vedenou ministry a professory »veliké školy«. Kdo chtěl nabyti představy o skutečném demokratickém státě, viděl jej tu uskutečný. Selský kroj, říza kněžská i obecně evropský šat pánů i dám splývaly v nezapomenutelný pestrý obraz. Družně a nenuceně rozmlouvali mezi sebou zástupcové různých stavů: tu neunavný sekretář ústředního svazku Mika Avramović horlivě vykládal »bratřím zadrugarům« — to byl officialní titul, jímž oslovováno obecenstvo — onde předseda sjezdu, Sima Lozanić, někdejší professor chemie na veliké škole, ministr a vyslanec v Londýně, vykládal rolníkům užitek umělého hnojiva, onde nynější ministr národního hospodářství dr. Nikolić pustil se do rozmluvy s jiným hloučkem, zapáliv jistému rolníkovi cigarettu.

Bylo zajímavo pozorovati, jak znamenitě uměli přednášející z velké části prostonárodně a všeobecně srozumitelně vykládati dosti těžké specielní otázky zemědělské, o výhodách umělého hnojiva, zcelení pozemků a j., a jak s druhé strany s neumdlévající pozorností selské obecenstvo sledovalo jich výklad a celou debattu, která se po každé přednášce rozvinula a sotva úsilím předsednictva mohla býti namnoze uvedena v náležité meze, aby příliš se nerozvlekla a vedla k jakési konečné resoluci. Debatty súčastnili se ovšem nejvíce učitelé a kněží, jimž přirozeně připadá na venkově vůdčí úloha, ale zasáhl nezřídka také mnohý rolník, uznal upřímně přednosti učeného přednášeče, ale postavil proti němu skromně své vlastní názory, a leckterý uměl opepřiti řeč svou dobrým vtipem, uměl také pustiti do posluchačstva zcela klidně dosti silnou sotisu. Nikdy ale nikdo nepřekročil meze slušnosti, nechci říci parlamentární, neboť ty staly se u nás poněkud širokými. Leda že se mluvilo příliš do široka. Srbové jsou proslulí jako dobří řečníci, a zdá se, že se někdy zrovna kochají ve své výmluvnosti.

V přednáškách pojednáno o různých otázkách zemědělských, kter theoretikové i praktikové pokládali za důležité. Ale byly ta ké před-

nášky, které požadovaly zájem všeobecný. Byla to jmenovitě přednáška prof. dra. M. Batuta o »zdraví jakožto faktoru hospodářském«. Tu rozhalil přednášeč velmi neutěšený, ba děsivý obraz o úpadku obyvatelstva Srbského království. K přednášce té se vrátíme, až bude tiskem uveřejněna. Jiní volali teskně po zachování »krásného národního kroje«; tak jedna učitelka, sekretářka jisté zádruhy zemědělské, ač se objevila v nehezkém oděvu »švapském«, a pak zvláště bývalý učitel p. Blagoje Nedić, jehož přednáška o »úpadku našeho národního kroje a jeho následcích« vyšla také tiskem. Byla to řeč zajisté vlasteneckým citem prodchnutá, ale více chvalného o ní říci nelze. Řečník netázal se, je-li nynější kroj srbského venkovana a sedláka skutečně původní národní, domácí, srbský, nepoložil také otázku, je-li užitečný a prospěšný, pokud vyhovuje požadavkům hygieny, a musel proto slyšeti mnohé ostre slovo se strany intelligence. Byl to jmenovitě prof. Batut, který neohroženě před shromážděným lidem, který byl ovšem přednáškou p. Nedičovou nadšen, řekl, že by si přál, aby lid co možná brzy odložil svůj kroj, neboť odporuje od pokrývky hlavy až dolů požadavkům zdravotnictví. Jiní ještě neméně důrazně vytkli, že t. ř. národní kroj, který se nyní nosí, není národní, než byl od Maďarů přejat, národní kroj zachoval se v »nově osvobozených krajích«, že t. ř. národní kroj není nutnou součástí národnosti a t. d.

Programm sjezdu nebyl, jak to už bývá, vyčerpán, ohlášené tři přednášky, mezi nimi také přednáška jistého sedláka, odpadly. Příliš široce se byla rozproudila debatta po jednotlivých přednáškách.

Sjezdy těchto zádruh konají se každý rok na různých místech. Pro výchovu širších mass, které tak zřídka slyší živé slovo — mimo politické agitace — mají zajisté neocenitelný význam. Proto bylo by nutno, aby se konaly hojněji. Ústřední svazek pomýšlí beztoho na zřízení menších ústředních spolků okresních i krajských, a tyto měly by pak pořádati podobné sjezdy s přednáškami. Práce na vzdělávání lidu jest v Srbsku dosud velmi malá, a dr. Radovan Košutić před kolika lety již marně poukázal na vzornou činnost některých vzdělávatelných spolků v Rusku.[3]) Tu čeká učitelstvo venkovských středních škol srbských mnohá vděčná práce. Také v srbském tisku začala se v nejnovější době přetřásati potřeba i důležitost t. ř. lidových universit. Doufejme, že hlas žurnalistiky srbské nezapadne »v zlobách dne«. Sjezdy a přednášky, pořádané ústředním svazkem zemědělských zádruh, jsou počátkem takové lidové university.

DOPISY.

Z Poznaně. 18. září 1902.

(Návštěva císařova. — Hakatistický sjezd v Gdaňsku. — »Bibljoteka Raczyńskich« v nebezpečí. — Oběžník poznaňského místodržitele. — Zákaz oslavy M. Konopnické.)

Nálada Poznaně po návštěvě císařově dá se označiti jedním slovem: zklamání!

[3]) Писма из Петрограда.

Prvním zklamáním pro Němce, a jak domnívati se sluší, poněkud i trapným zklamáním, bylo, že přes vyzvání, předcházející v německých listech, přes snížení jízdních cen na dráze více nežli o polovinu — nebylo dosaženo toho, aby přivábeno bylo do Poznaně tolik obyvatelstva, aby aspoň jakž takž vypadalo, že císaře vítají »zástupy lidu«. Ne, zástupův nebylo. Prvního dne byly při vjezdě císařově trapné mezery, ale poněvadž vjezd míti měl tvářnost vojenskou, bylo lze je vysvětliti a omluviti. Ale i druhého dne, kdy císaře z vojenského cvičiště se vracejícího vítati mělo veškero obyvatelstvo — nebylo zástupův, a ačkoliv bylo pravé poledne a slunce ohnivě pražilo, hustě rozestavené zdravotní hlídky neměly co dělat a působily až komickým dojmem. Nikomu nepřišlo špatně ani z tlačenice, ani ze vzrušení a nadšení, neboť ani toho nebylo. Ještě dobře, že rekvirovány školy nejen z Poznaně, nýbrž i z okolních vesnic, ano i vzdálenějších měst, protože jinak volání »hurrá« a »hoch« bylo by sotva došlo vznešeného sluchu. Dovedli-li tudíž císař a jeho průvod viděti a slyšeti, tedy klam, že Poznaň jest německým městem, se nepodařil. Pouze na venek měla Poznaň vzhled německý, ježto ulice a úřední budovy byly vyzdobeny nákladem města tak, že za těmito výzdobami nebylo ani viděti, pokud soukromé domy a byty jsou dekorovány. Obnos 40.000 marek, určených na výzdobu města obecním zastupitelstvem, byl trojnásobně překročen.

Byla vyslovena domněnka, že se to nestane bez náhrady, že městu dostane se něčeho za to, třeba v podobě daru »chudině«. Ale nebylo z toho nic. Jen 2000 marek dostalo se akciové společnosti pro budování dělnických domků.

Město pak dostalo — valy! Je v tom zábavná hříčka slovní: »dostati valy« (dostać wały) znamená — dostati na kůži. Zatím však město skutečně dostalo pevnostní valy, obepínající je kolem dokola. Valy ty, nota bene, koupilo město od eráru vojenského za 12 milionů marek a císař ráčil jen milostivě smlouvu potvrditi; při tom také zrušil fortifikační obvod. Když císař tuto přízeň ohlásil hned při vjezdu do města, zaburácelo nadšené volání. Nebylo jinak lze; dává-li kdo, dlužno přece se poděkovati. Ale již druhého dne spozorováno, že následkem toho zbohatlo několik Poláků, poněvadž mají poblíž města pozemky na prodej, kteréžto pozemky ovšem proto stouply v ceně. Bylo už vypočteno, kolik milionů přijde takto do polských kapes — nu, a to je také zklamání. Vždyť přece Poláci měli opravdu »dostati valy«!

Ohlašovalyť německé listy už několik týdnů napřed, jak císař vjede do města »jako vítěz«, jak ukáže rozpínavým Polákům, »kdo je tu pánem« atd.

Ano, po malborgské řeči bylo skutečně lze se nadíti hromů, které by konečně zasáhly a zkrotily »vzpurnou pýchu sarmatskou«.

První den měl císař opravdu na tváři chmury Jovišovy, ale žádný hrom neudeřil. Druhý den císař mlčel, třetí den při odhalení pomníku Bedřicha III. také mlčel.

Konečně odpoledne téhož dne ožívla srdce hakatistů: císař si vzpomněl, že jest nejen císařem, ale i řečníkem z milosti boží, a ústa

mocnářova se rozpovídala a pronesla řeč, která všechny mohla uspokojiti, při bližším zkoumání však opět přinesla zklamání.

Tuto řeč pronesl císař v budově provincijních stavů, kde ho vítali němečtí poslanci provincijního sněmu. Polští poslanci téhož sněmu už předem prohlásili náčelníku provincie, že uvítání se nezúčastní.

Maršálek sněmovní na uvítanou podal císaři pohár vína, a to konečně vyvolalo programovou řeč.

Napřed děkoval mocnář ve svém i císařovny jméně ryze německému obyvatelstvu za přijetí. Zcela správně, vidělť, že polské obyvatelstvo ho nevítá.

Děkoval dále za německou práci, směřující ku povznesení země, ale hned jakoby vytýkal, že práce není dostatečná, ježto Němci mezi sebou se hašteří, kdežto on má právo žádati od svých úředníků, aby svorně a přesně zachovávali jeho direktivy.

Tato část řeči byla tak diplomatická, že někteří Poláci, zvláště oni, kteří věčně něco očekávají od »vznešeného srdce mocnářova«, spatřovali v ní pohanu tužeb hakatistických, kdežto střízliví lidé vidí v nich právě důkaz, že vše, co dosud se dělo, dělo se z vůle mocnářovy a pohana mohla nanejvýše vztahovati se na ty vyšší úředníky, kteří neschvalovali protipolské politiky.

Známo, že před několika týdny byl propuštěn vrchní ředitel celní, Löhning, proto, že si vzal dceru šikovatele, i známo jest také, že následkem pohoršení nad tím vláda vysvětlovala propuštění tím, že Löhning otevřeně zavrhoval protipolskou politiku. V otevřeném listě, jejž Löhning po této události v listech uveřejnil, prohlásil, že v provincii jest mnoho vyšších úředníků, kteří jsou nepřáteli této politiky. Lze tedy s jistotou připustiti, že na ně padalo napomenutí, »aby přinesli oběť ze své vynikající individuality« a v ustavičné krušné práci šířili kulturu německou »nach meiner Direktive«.

Pak už císař mluvil přímo o Polácích, ustavičně je nazývaje »Neněmci«. Vyslovil politování, že tito Neněmci nemohou se shodnouti s panujícími poměry, a příčinu toho spatřuje ve dvou klamných názorech.

»Předně udržuje se mezi nimi obava před potlačováním jejich náboženství. Tvrdí-li kdo, že mým poddaným katolického vyznání činí se obtíže ve vykonávání náboženství nebo že se jeví snaha donutiti je k odpadlictví, ten dopouští se těžkého podvodu a uráží nástupce velikého krále, jenž prohlásil, že každému volno jest pečovati o své spasení podle svého. (»Jeder kann nach seiner Façon seelig werden,« — slova Bedřicha II.)

Druhým klamem je obava, že prý běželo o zrušení kmenových zvláštností a tradicí. Tomu tak není. Království pruské skládá se z mnoha kmenů, které jsou pyšny na svou historii a na své vlastnosti. To jim však nevadí, aby především byli pravými Prušáky. »So soll es auch hier sein. Überlieferungen und Andenken können ruhig weiter bestehen, aber sie gehören der Geschichte und der Vergangenheit an. Hier will ich nur Preussen haben.«

Slyšeli jsme tedy to, co stále slyšíme s ministerských lavic: všechno nám nechají, nic nám nechtějí vzít, ale — »hier will ich nur Preussen haben«. Jen o »utiskovaném němectví« nic jsme neslyšeli. Nejspíše neslušelo se takto mluviti v ryze německém městě před tolika tisíci vojska, shromážděného za městem, a před falangou úředníků, mezi nimiž nebylo jediného Poláka.

A přece jest ku podivu, že takováto řeč některým Polákům popletla hlavy. Nalezliť se lidé, kteří vážně tvrdili, že teď byla by vhodná chvíle, tlumočiti císaři prosbu nebo vysvětlení, že neděje se u nás vše dle jeho přání, ježto olupují nás o jazyk a náboženství. Byli také tací, kteří radili, aby užito bylo prostřednictví císařovny, aby ženy polské padly jí k nohám a prosily za zastání.

Nevím, čemu více se diviti, zda naivnosti nebo nedostatku důstojnosti. Na štěstí nejsou tato mínění četná. Zračí se v nich oslepení majestátem, jenž státi má nade vším.

Tak zaslepeny jsou, ač snad nevědomky, některé z našich listů, které horlivě zaznamenávaly každý úsměv, každé laskavé slovíčko, ano i vlídný pohled císaře a císařovny. Stala se zmínka také o udělení audience kníž. arcibiskupovi Stablewskému, při níž prý císař milostivě ráčil s ním rozmlouvati, referováno však i o takové maličkosti, že císařovna, navštívivši nemocnici Milosrdných sester, milostivě hovořila s nemocnými a neuměli-li německy, dovolila, aby jejich slova se jí přeložila. Co to znamená? Sklesli jsme už tak hluboko, že pokládáme za milost, nestrkají-li námi a nekopají-li nás? Proč tak prosté a zcela přirozené věci povznášeti k významu neobyčejné přízně srdce mocnářova?

Takovéto stanovisko překvapuje zvláště u »Dziennika Poznańského«, jenž před návštěvou stál na správném stanovisku, zachovávaje mlčení o přípravách, ba dokonce vyčítal jiným listům, že píšíce o nich, budí zbytečně u polského obyvatelstva zvědavost a dodávají tím návštěvě většího významu.

Proto také nelze ubrániti se dojmu, že »Dziennik« chtěl tímto způsobem obhájiti arcibiskupa, jenž k obecnému pohoršení polského obyvatelstva účastnil se officielního uvítání císaře, žádal za audienci a dosáhl jí a že svůj palác bohatě osvětlil.

Lze říci, že obyvatelstvo cítí víc nežli pohoršení, totiž srdečnou lítost, že vůči stanovisku veškeré společnosti polské (až na několik bezvýznamných vyjímek) právě arcibiskup, nejdůležitější osoba mezi námi, nedovedl stejně se zachovat. Někteří omlouvají to povinnou etiketou, ale ta přece při nemoci odpadá. A arcibiskup je skutečně nemocen; při officielním přijetí nemohl státi jako ostatní, nýbrž musel použiti křesla, s něhož povstal až při vstupu císařských manželů — a při audienci sám císař, vzav jej pod paží, vyprovázel ho z komnaty. Tak byl sláb. Jsme jen zvědavi, očekával-li arcibiskup Stablewski něco od této audience? Jestli ano, dostalo se mu znamenité odpovědi — v podobě řádu školnímu inspektoru Winterovi, známému z procesu vřesenského. Mimo to dostalo se vyznamenání také patronům hakatismu,

Kennemannovi a Tiedemannovi (»der dritte im Bunde«, Hansemann, už nežije). Nuže, to nejlépe dokazuje, že vše, co dosud se dělo, dělo se »nach meiner Direktive«.

Z Poláků obdržel řád jediný Henryk Dzierżykraj-Morawski, týž, jenž nejspíše pečoval o to, aby obyvatelstvo účastnilo se vítání císaře, a na nějž 90letý stařec, patriarcha Velkopolsky, Józef Morawski, proto adresoval otevřený list, končící slovy: »Stój; jeszcze krok jeden — nikczemność!«

Z cizích hostů vyznamenał císař toliko gen. gubernatora varšavského Čertkova. Vznešení manželé císařští prý velmi milostivě vyznamenávali ruské hosty, i volaly zdejší německé listy, aby si to Poláci vzali ad notam. Když však pozvolna vycházely na jevo podrobnosti: že totiž ruští důstojníci ubytovali se v polském hotelu, jehož majitel nevyvěsil ani jediného praporečku, že rádi hovořili polsky a mnoho objednávek učinili pouze v polských obchodech, že Čertkov byl nad míru chladný a málomluvný, a že ruští hosté velice krátko se zdrželi, nezůstavše ani na odhalení pomníku — dostavilo se opět zklamání. —

Z událostí po návštěvě císařově zmínky zasluhuje hakatistický sjezd, jenž odbýval se 15. a 16. t. m. v Gdaňsku a na němž přijato následujících 6 přikázání hakatistických: 1. Zrušuje se fakultativní vyučování jazyka polského na všech vědeckých ústavech bez výjimky. 2. Zrušuje se zařízení, dle něhož nadacemi, propůjčovanými vrchními přednosty (Oberamtsvorsteher), mají podělováni býti Němci, kteří chtějí se učit polsky. 3. Výklad náboženství budiž ve všech polských školách podáván jedině německy. 4. Na všech veřejných schůzích smí se mluviti pouze německy. 5. Polský tisk jako státu nepřátelský budiž úplně zrušen, anebo listy polské ať tisknou se polsky a německy. 6. V poštovní korrespondenci budiž užíváno pouze němčiny.

Sjezd protestoval také proti založení university v Poznani, ježto byla by jen podporovatelkou »polské propagandy«.

První tajemník H. K. T., Bovenschen, podávaje resoluci řekl, že nikdo nebrání Polákům mluviti v rodině a doma polsky! Toť opravdu přílišná milost — jenom že pan B. lhal, neboť na úředníky a učitele činí se v tom směru nemalý nátlak. Nedávno zaplatil jistý učitel 30 m. pokuty za to, že na svou služku promluvil polsky, ne sice doma, ale u studně.

Sjezd poslal pozdravný telegram kancléři Bülowovi, jenž děkuje projevil přesvědčení, »že slavné císařské dny v Poznani budou pro Němce na východních hranicích vzpruhou k jednomyslnému sdružení pod národním praporem, a potom že nebude scházeti podpory hraniční politiky, jakéž potřebí k uhájení německé věci na východě«. Tedy němectví je utiskováno, a k jeho ochraně všeliké prostředky jsou poctivé.

V Poznani jest velmi bohatá »Bibljoteka Raczyńskich«, umístěná v nádherné budově na náměstí Vilémově. Knihovnu tuto daroval městu hr. Edvard Raczyński pod přesnými podmínkami; kdyby jich nebylo dodrženo, vrací se knihovna do rodiny dárcovy. Jednou z těchto podmínek jest, že ředitelem knihovny může býti jen ten, kdož dokonale

umí polsky. Místo ředitele zastávají spolu s kuratoriem professoři zdejších gymnasií. Nuže, před půl rokem zemřel ředitel dr. Sosnowski, a ačkoliv o místo hlásilo se několik Poláků, mezi nimi i učenci, zvolen byl Němec z Hesenska, neumějící slova polsky a ke všemu hluchý. Nebylo by to ještě neštěstím, neboť by prostě z toho dle vůle zakladatelovy vyplývalo, že se má knihovna vrátiti rodině Raczyńských. Bohužel, málo je naděje, že by mecenášův potomek rozpomenul se na svá práva (a na to, zdá se, též počítali), když se již napolo poněmčil... Co darů vzalo už za své v německých rukách následkem přílišné důvěřivosti dárcův polských! Tak ztratili jsme nádherný klášter na Vildě, koupený hr. Garczyńským a věnovaný zemi. Tak asi za své vezmou statky knížat Sułkowských, jež po vymření rodu připadnou ke korunním statkům pruským. Teď opět zmizí takováto instituce! —

Náčelník velkoknížectví Poznaňského[1]) rozeslal zajímavý oběžník okresním představeným.[2]) Pan z Bitterů prohlašuje, že touží seznati politické chování katolických kněží v posledních 20 až 30 letech, a to: 1. jaké účastenství bral katolický klerus v národně polském ruchu a ve snahách, říši nepřátelských; 2. podporuje-li duchovenstvo polský tisk a do jaké míry přispělo k popolštění katolických Němcův. Okr. představení mají na tyto otázky dáti přesné odpovědi a je odůvodniti, jakož i dokázati, zdali a kdy církevní vláda zakročila proti polonisujícím kněžím.

Oběžník je ovšem důvěrný, ale přes popírání německých listův authentický.

A náš arcipastýř cítí se šťastným, slyší-li z úst mocnářových: »Mein lieber Herr Erzbischof!« —

Dne 24. srpna měla zde býti pořádána veliká slavnost na počest básnířky Marie Konopnické, která letos slaví 25leté jubileum spisovatelské. Ani nám nenapadlo, že by mohla policie proti tomu něco mít, neníť to žádná národní slavnost ani politický sjezd. Zatím však k našemu úžasu slavnost zakázána, a sice proto, že Konopnická napsala po událostech vřeseňských báseň »Prušák týrá polské dítky«. Tuto báseň otiskl jeden americký list a byl za to pruskými soudy na 2 léta zakázán. Tak tvrdil policejní výnos — avšak zasvěcenci tvrdí, že na rozhodnutí policie působila spíše okolnost, že na slavnosti měla přednášeti slečna O., a tato verse nabývá pravděpodobnosti, poněvadž, když v jednom z krajinských měst měla být pořádána podobná slavnost, starosta se tázal, nebude-li přednášeti sl. O., ježto by jinak rozhodně slavnost se zakázala.

Nicméně pořádána byla v Poznani slavnost o 2 týdny později, t. j. 7. září — bez policejního povolení, a účastnilo se jí přes 600 osob, hlavně z maloměšťanských kruhů.

Škoda, že na ní scházel policejní zástupce, bývalť by se přesvědčil, že sl. O. tentokráte ani politiky ani pruského školství nenapadala.

Vzhledem k množícím se zákazům a obtížím policie bude nám učiti se pracovati tak, jak pracují v království: pod zemí. D.

---

[1]) Asi jako u nás místodržitel.
[2]) Landrath — asi jako u nás okresní hejtman.

Z Krakova. 16. září 1902.

(Pohraniční spor o Mořské Oko. — Spory polsko-rusínské. — Zemědělské stávky v Haliči.)

Před dvěma dny ukončil své porady v Štyr. Hradci mezinárodní rozhodčí soud, jenž Haliči, tedy Polsce, přisoudil slušný kousek země (900 jiter) v Tatrách spolu s jezerem »Mořským Okem«. Běželo tu o starý pohraniční spor mezi Uherskem a Polskou, k jehož rozřešení náš učenec, historik O. Balcer,[1]) pořídil celkem 47 polských, uherských a německých map, i nashromáždil plné skříně dokumentův. Do smírčího soudu povoláni ze Švýcar Dr. Winkler a odborný znalec, zeměpisec Becker. Uhři, jejichž četnictvo na sporném území hospodařilo po celá léta jako ve svém, vážně přijali rozhodnutí, jímž přiznána jim toliko jediná parcela lesní v rozměru asi 20—30 jiter.

Veškerá polská veřejnost ve všech třech zabraných částech Polsky s napjetím, jež snad cizině je nepochopitelno, čekala na rozřešení sporu, a docílené vítězství bude bohdá míti dalekosáhlý význam mravní pro náš národ, jenž není zvyklým, aby se mu dostávalo spravedlnosti. Také neběželo pouze o Mořské Oko — ačkoliv jest perlou Tater a největší attrakcí pro každého turistu, tak že naše Tatry, nižší uherských, pozbyly by ztrátou Mořského Oka svého půvabu; šlo o důkaz, že společnost naše, otužená v protivenstvích různého druhu, žádá pouze to, co jí bezprostředně náleží. Kdybychom byli prohráli, znamenalo by to za našich poměrů: dáti nepřátelům do ruky zbraň posměchu a pohrdání — a to bylo by příliš bolestné. Ale soudu předsedali Švýcaři. Úředníkům švýcarským je zakázáno přijímati cizí řády, jim neimponují panovníci ani mocní tohoto světa, a ačkoliv lidé všude více méně jsou stejní, přece ve Švýcarsku patrno, co znamenají republikánské instituce a ten katonský duch, který je oživuje. Konečně poprvé snad po stu letech stalo se Polákům po právu.

Další události posledních měsíců, jež uvésti tu dlužno, jsou bohužel neveselé. Do popředí politického života Haliče dostal se v několika posledních letech přiostřující se ustavičně spor Rusínů s Poláky.[2]) Na sněmu, ve školách, úřadech, na lvovské universitě zaujímají Rusíni netoliko svoje odlučné, nýbrž přímo nepřátelské stanovisko proti Polákům.[3]) Stěžují si, že se jim děje křivda a ubližuje se jim, každé akci sněmu i zemského výboru činí překážky, požadují větší počet gymnasií, samostatnou universitu atd. Tento spor, jenž mnoho škody přináší vnitřnímu rozvoji Haliče, propukl v červenci a srpnu řadou selských nepokojů.

---

[1]) Známý u nás svým vystoupením proti Mommsenovi na obranu naši. *Red.*

[2]) O stávkách ve východní Haliči, jimiž propukl spor polsko-rusínský, přinášíme hlasy s obou stran, polské i rusínské, (viz dopis »Z haličské Rusi«), jako jsme učinili svého času ve sporu polsko-českém o Těšínsko. Kromě toho dáváme místa dojmům českého pozorovatele (ve II. dopise z haličské Rusi). Tak, doufáme, objeví se našim čtenářům v nestranném světle neblahý spor, jehož spravedlivého urovnání, obě strany uspokojujícího, si každý upřímný Slovan z hloubi duše přeje. *Red.*

[3]) K rusínské otázce vrátíme se v jednom z nejbližších dopisů.

Rolnické obyvatelstvo východní Haliče náleží většinou k národnosti rusínské, ačkoliv nachází se mezi ním 400.000 Poláků. Majitelé pozemků jsou skoro výhradně polského původu. Už tento národnostní moment při nynějším napjatém poměru tvořil výbušnou látku, jíž použili radikální politikové rusínští, aby probudili sedláka z jeho apathie. Nepokoje předcházela nepochybně agitace, jež už trvá několik let, ale tato agitace padla na půdu skutečných ekonomických potřeb a nesmírného využitkování dělníka. Máť východní Halič vůbec znamenité pozemky a značná její část, totiž Podolí, nemá sobě rovné co do úrod-

Mořské Oko.

nosti v celé západní Evropě. Na této žírné půdě hospodaří však lid tak ubohý, jakého rovněž není v západní Evropě. Půda dospěla tu již k posledním hranicím rozdrobení (selská usedlost čítá 3—4 jitra) a vzdělávána jsouc primitivním způsobem, neposkytuje ani nejnutnější výživy selské rodině. Nezbytným následkem toho pro veškero obyvatelstvo jest nevyhnutelnost hledání výdělku cestou dělnickou, a poněvadž není továren, odkázáno jest obyvatelstvo ku pracím na panských polnostech, ačkoliv placeno je tam nesmírně bídně (20, ba i 15 kr. denně). Majitelé velkých pozemků mají na své ospravedlnění výmluvu, že rusínský dělník je apathický, lenivý, že přichází pozdě do práce a příliš se nenamáhá. Ale nejdůležitější příčinou, že zůstává při dosavadním neslýchaném stavu výdělečném, byla apathie a trpná resignace obyva-

telstva, které napolo umírajíc hlady ani pracovati, ani o svá práva se hlásiti nemohlo.

V posledních měsících však situace se změnila. Počínaje nejvzdělanějšími východními okresy, obyvatelstvo hromadně opouštělo práci a kladlo přesně stanovené požadavky. Všude organisovaly se stávkové výbory, stanoveny cenníky platů pro každý druh práce dle každé kategorie dělníků, ve mnoha obcích vznešen požadavek zkrácení dne pracovního a vlídného zacházení s dělníky. Stávka šířila se jako požár. Podle výpočtů »Dila« které ještě o mnohých obcích neví, stávkovalo ve 24 okresích 421 obcí a více nežli 100.000 lidí. Byla to tudíž hromadná akce, jaké nevyvolá žádná agitace, kdyby pro ni nebylo příslušného podkladu společensko-hospodářského. Potěšitelným jest rovněž průběh těchto stávek, svědčící o jistém vyškolení sedláků a o faktu, že novodobé formy třídního boje hodí se i do tak primitivních poměrů, jako u rusínského dělníka, že spadají do rámů jeho tužeb a propůjčují jim dokonce kulturní známku. Ke stávce zvolena nejpříhodnější doba: žně, kladeny možné a umírněné požadavky, průběh stávky se strany dělníků byl klidný, nedalif se nikde svésti k násilnostem, ačkoliv bylo vysláno vojsko a četníci, zakazovány schůze, ačkoliv egoismus rozhodující třídy vystupoval do popředí na každém kroku. Procesy, zavedené proti zatčeným vůdcům stávky, mezi nimiž nalézá se ovšem většina, která se tam dostala náhodou, neměly nikde za předmět násilí, žaloby omezily se toliko na přestupky. Statkáři povolali k práci Mazury, domáhali se, aby vojsko netoliko zjednalo klid a pořádek mezi tichými dříve dělníky, nýbrž aby také súčastnilo se žní, jako se to děje v ruském Polsku — dělníci odstraňovali stávkokaze, vysvětlovali jim, hrozili, ale nikde nedopouštěli se násilí. Krev tekla několikráte; střílení do lidu nebylo ničím odůvodněno, naopak bylo velikou chybou, přiostřující třídní boj a národnostní spor.

Proto také pochmurné předtuchy sýčků, kteří v selské stávce chtějí spatřovati analogii haličských událostí z roku 1846, nemají základu — rovněž jako převádění celého ruchu na pole ryze politické a národnostní. Nejlepším důkazem toho jest, že vedle Rusínů stávkovali také Poláci. Ačkoli v mnoha obcích stávka skončila uznáním dělnických požadavků, má přece význam spíše mravní, znamenajíc konec selské apathie a zkrocení svévole chlebodárcův. Zima bude pro rusínské sedláky o to lepší, že se na ně poněkud usmál lidský osud, že naučili se klásti požadavky — a neustupovati od nich! x. y. z.

Z haličské Rusi.

13. září 1902.

Zemědělské stávky. — Příčiny jích a následky. — Hlasy tisku haličského i cizího.)

»Po celé východní Haliči zvučí výkřiky protestu, budí se síla, energie, vesnický lid organisuje se k zemědělským stávkám.« Tak jsem napsal ve svém posledním dopise z haličské Rusi (Slov. Přehl. IV. 475). A nedala dlouho na sebe čekati ona veliká bouře, která vybuchla na celém prostranství východní Haliče, haličské Ukrajiny. V tom zapadlém

kraji, v němž vždy panoval zdánlivý klid, v tom kraji pokorně sehnutých selských hřbetů — pojednou povstal silný protest proti výzisku, po vsích proletělo heslo stávky a boykotu. Po dlouhých letech apathického odevzdání do vůle osudu probudil se uhnětený rusínský lid a přihlásil se o svá lidská práva!

Postavil se do boje veliký voj rusínských ubožáků, selských dělníků. Krajní bída, která vyhání statisíce rusínského lidu do neznámých končin amerických, veliké zadlužení selských usedlostí haličských »chłopů«, vyssávání od statkářů, kteří platili za denní práci 15, nejvýš 40 kr. — toť byly hlavní příčiny nevole ubohého lidu. K těmto příčinám bohužel přistupovaly i neblahé poměry národnostní, které by neměly panovati v zemi, obývané dvěma kmeny slovanskými. Připomínám boje za rusínské školy, zejména v poslední době za rusínskou universitu, beznadějný boj rusínské sněmovní menšiny proti většině atd. To vše vrhalo své stíny i do lidu, zdánlivě nevšímavého ke kulturním vyšším potřebám národním.

Rusíni připravovali se k stávce již dávno. Počátek stávkové organisace mezi rusínskými sedláky sahá do r. 1897, kdy počal Václav Budzynovśkyj (nynější spoluredaktor »Dila«) vydávati časopis »Праця«. Skoro v každém čísle »Práce« vyzýval se lid ke stávkám. Tehdy vyšla také brošura téhož publicisty »Хлопський страйк« — a tehdejší sjezd radikální strany usnesl se zahájiti stávkovou agitaci. Stávku propagoval také orgán radikální strany »Громадський Голос« (tehdy redigovaný drm. Iv. Frankem). Již r. 1900 propukly zemědělské stávky v některých okresích haličského Podolí a skončily vítězstvím sedláků. Konečně sjezd národně-demokratické strany roku 1901 uložil »Národnímu komitétu« rozvinouti stávkovou agitaci. A Rusíni netajili se s touto svou akcí.

Odchod rusínských poslanců ze sněmu byl se strany Rusínů prvním rozhodným výstražným krokem. Časopisy rusínské psaly tehdáž otevřeně o nastávajícím úporném boji (Svoboda 1901, č. 26) a také již tehdy byl vysloven požadavek, aby se záležitost rusínská řešila ve Vídni, načež teprve by bylo lze o ní mluviti na sněmě (Dilo 1901, č. 142). Nadešly volby do sněmu, při nichž užito opět všelikých prostředků na poražení Rusínů. Tehda již otevřeně Rusíni ohlásili boj stávkami a boykotem (Svoboda 1901, č. 34). A když zvolení rusínští poslanci vstoupili do sněmu, učinili prohlášení, že »národ rusínský činí poslední pokus, a jestliže sněmovní většina nezmění svého systému, že národ rusínský nastoupí novou cestu«. Současně psal polský »Kurjer Lwowski«, že »přiostření rusínské otázky, vyžadující rozřešení, jest vinou sněmovní většiny«.

A jak se naproti tomu zachoval haličský sněm? Zamítl požadavek rusínského gymnasia v Stanislavově, odepřel subvenci »Prosvitě«, [1]) atd.

Odpovědí na to vše byla stávka, která propukla ve 421 místech a ve 24 okresích; ale skutečné číslo jest nepochybně mnohem vyšší.

[1]) Srov. »Slov. Přehl.« IV. 477.

*

Po všech vsích východní Haliče rozšířeny byly agitační brošury — hlavní skupinu stávkové agitace tvořila akademická mládež rusínská, vrátivší se právě do vlasti.

Průběh stávky byl celkem neočekávaně klidný. Po všech obcích sestoupily se »stávkové komitéty«, všude žádáno zvýšení mzdy. Ale ačkoli nikde nedošlo k větším výtržnostem, přece povoláno bylo vojsko, deputace statkářů jela k předsedovi min. Körbrovi a náměstek haličský pohrozil vyjímečným stavem. Hned také zahájeno houfné zatýkání.

Ale stávka nedala se tak snadno zažehnati — naopak zachvacovala každým dnem větší počet osad. Konečně si vláda všimla věci a v »Pester Lloydu« objevila se poznámka o intervenci vlády ve sporu rusínsko-polském. Polský tisk rozhodně protestoval proti takovému vměšování vlády, prohlásiv, že si domácí sněm haličský tu otázku sám vyřídí. Ale Rusíni prohlašují, že nemají důvěry v jakékoli dorozumění s vedoucími kruhy haličskými (Dilo, č. 188 a 189).

Zatím však musili přikročiti k dohodě majetníci větších statků, stávkou zaskočení — i můžeme již nyní, když se stávka končí, podívati se na její výsledky. Podrobně bude je lze vylíčiti ovšem teprve potom, až bude zpracován veškerý material, který se sejde na rozeslané dotazníky — ale již nyní můžeme celkem říci, že stávky skončily v 75% případů vítězstvím stávkujících, kolem 20% je takových obcí, kde nedošlo k dohodě mezi dvorem a stávkujícími, a jen nanejvýš 5% takých, kde stávkující prohráli. Dělnická mzda stoupla o 60—100%.

Stávka však přinesla i jiný prospěch, totiž národní. Ona jednomyslnost povstání proti útisku, solidárnost a první počátky politické organisace lidových mass — to vše dává záruku, že tyto lidové voje dají se vésti k dalším stupňům národní i sociální sebeobrany. Slovem: přes různé repressalie a hrozby stávka skončila vítězstvím rusínského malorolnictva. Národ rusínský zbudil se z několikastaletého sna a volá: Chci žít!

Smutný to fakt, že mezi dvěma slovanskými národy došlo k tak ostrému sporu. Ale jak nemělo k němu dojíti? Co na př. mají Rusíni říkati této úvaze p. Studnického v »Slově Polském«: »My (Poláci) příliš málo jsme se tlačili na východ, měli jsme zabrati ještě Krym, vybojovati državu tatarskou, zkolonisovati jihovýchod« . . . Podobně vyslovil se »Przegląd Wszechpolski«: »Naše ethnografické území zaujímá prostor sotva 5000 čtver. mil. Na takovém prostranství nemůže se rozvíjeti veliký národ, věřící ve svou budoucnost. Pouze na východě máme vhodný prostor k rozvoji naší síly.« A jmenovaný p. Studnicki píše na jiném místě: »Maďaři nečinili ústupků i nemají rusínské otázky« . . . Tedy v maďarisační politice spatřuje p. Studnicki vzor politiky proti nám?[2])

[2]) K tomu však dodáváme, že časopis »Tydzień« (týdenní příloha »Kurýra Lvovského«) přinesl dvě odpovědi p. Studnickému z péra Lud. Kulczyckého, z nichž uvádíme tato místa: »Bojování ve jménu svobody vlastního národa a současné vybízení k zadržování rozvoje národa jiného jest velmi škodlivé . . . Celek, tvořící národ, může se vlivem nacionalismu, doporučovaného p. Studnickým, jen politicky zdemoralisovati. V společnostech, jako jest naše, nebezpečí to je tím větší. Začneme-li uznávati opráv-

S takovými lidmi bychom se ovšem pokojně a mírně nedohodli. S uznáním zde musíme vytknouti stanovisko, jež k polsko-rusínské otázce zaujal polský měsíčník »Krytyka« (v článku srpnového čísla »O národní demokracii«) a listy »Monitor« a »Naprzód«. Z ostatních listů »Kurjer Lwowski« a »Nowa Reforma« psaly aspoň diplomaticky.

V českém tisku měly velmi dobré informace listy: »Čas«, »Samostatnost« a »Hlas Národa«. Zcela přirozeně nelze tu mluviti o »Národních Listech«, které čerpaly své zprávy z našeho napolo zkostnatělého »Haličanina«. Ale to neuškodilo. — OSTAP LUCKYJ.

II.

(Dojmy českého pozorovatele: Národně-politický moment v haličských stávkách.)

Agrární stávky mužických ukrajinsko-rusínských vrstev ve východní Haliči, jež zachvátily v červenci a srpnu t. r. 24 okresů a svou všeobecností i celým průběhem měly takřka ráz jakési pasivné revoluce venkovského obyvatelstva, měly přirozený podklad v sociálně hospodářských a národně politických poměrech Haliče.

Ve východní Haliči není středního zemědělského stavu, který svým blahobytem mohl by se rovnati na př. českému rolnictvu. Velká část půdy jest v rukou šlechty. Velké usedlosti, pokud tu byly, jsou následkem všeobecného úpadku zemědělství, jenž specielně v Haliči byl stupňován nízkou kulturní úrovní obyvatelstva, nespravedlivým systémem berním a demoralisační a vyssavačskou činností židů, rozparcelovány v drobné části. Tak vznikl v Haliči selský stav, který jest dílem námezdním dělníkem na šlechtických polích, dílem obdělává svoje skrovné vlastní pole. Spíše ovšem možno jej považovati za zemědělský proletariát.

Abychom krátce a výstižně naznačili hrozné postavení východohaličských zemědělských dělníků, uvedeme několik dat o úmrtnosti.

---

něnost politiky anglické proti Irsku, turecké proti Arménům, budeme-li sami klásti překážky národnímu rozvoji Rusínů: pak nepochybně staneme se méně citlivými (při jinak stejných poměrech) pro náš útisk od Němců a Rusů... Politika, doporučovaná p. Studnickým, jest vyzváním k boji, který nás může jen vyčerpati, nedávaje nám za to příslušného zisku. Taková politika proti Rusínům nutně by dříve či později dovedla obě národnosti v Haliči do stavu fysického boje, brutálních srážek, které by národnostních sporů nepřivedly ke konci, poněvadž žádná strana nemohla by odnésti úplného vítězství.« (Str. 394.) »Rozvoj národnosti rusínské jest jedním z mnohých úkazů procesu, pro XIX. stol. význačného, totiž probouzení se utisknutých neb uspaných národností k životu politickému. Historická zkušenost ukazuje, že probouzející se národnosti rozvíjejí se rychle, že ani státy a mocní národové, mající velmi vysokou kulturu, nemohou stlumiti rodící se ruch národů, jimi potlačených. Společenstvo polské, vládnoucí nevelkými silami, mající nebezpečné nepřátele ve vládách ruské i pruské a v německých vlivech v Rakousku, nemá sil k podmaňování Rusínů. Kromě toho, toť jasno, ohledy ideové nedovolují, abychom Rusínům odpírali vyplnění jejich oprávněných požadavků.« (Str. 428.) *Red.*

Úmrtnost

40—41	lidí	na 1000	jest	ve	vých.	Haliči ve	2	okres.,	v záp.	Hal. v	—	okr.
35—40	»	» 1000	»	»	»	»	15	»	»	»	—	»
25—30	»	» 1000	»	»	»	»	7	»	»	»	15	»
21—25	»	» 1000	»	»	»	»	1	»	»	»	9	»

Největší úmrtnost jest jen ve východní Haliči, nejmenší jen v jednom okrese. Poněvadž v podnebí není valných rozdílů, jest patrně sociálně hospodářské postavení hlavní příčinou velké této úmrtnosti. Jsou to strašlivé výsledky hospodářské politiky šlechty!

Západní část Haliče jest rozhodně protežována v hospodářské politice na úkor části východní; na př. v roce 1900, udělil zemský výbor na stavbu silnic v okresích západní Haliče 93.300 K, a v okresích východní části země jen 26.712 K, na regulaci řek v témž roce uděleno pro západní část 471.720·20 K, pro východní jen 270.138 K. Rozumí se, že tato nespravedlivá hospodářská politika v první řadě stihá svými následky menší usedlosti.

Sociální útisk venkovského obyvatelstva, jeho hrozná bída nashromáždila tolik výbušných látek, že jiskra uvědomění, jíž vhodila rusínsko-ukrajinská intelligence do těchto uhnětených mass lidu, rázem vzplála v mohutný požár... Rusínsko-ukrajinská intelligence, hlavně representovaná akademickou mládeží, byla intellektuálním původcem tohoto neobyčejného stávkového ruchu. Celý ukrajinský národ v Haliči stál jako jeden muž při stávkujícím proletariátu; neboť interess stávkujících byl zároveň interessem celého národa.

Je to přirozené: Rusínsko-ukrajinská intelligence jsouc přesvědčena, že existence rusínské národnosti může býti zabezpečena pouze na širokém podkladě lidovém, na uvědomění dosud temných mass národa, sestoupila mezi lid a uchopila se stávek, aby zvýšila sociálně-ekonomický podklad těchto vrstev, bez něhož národní snahy byly by illusorními. Tím spíše tohoto prostředku se uchopila, poněvadž hmotná bída ukrajinského lidu jest následkem jeho uhnětení národního a politického. Konečně nesmíme zapomínati, že vlastně bohaté buržoasie a průmyslové třídy mezi Rusíny není.

Tímto způsobem ze sociálního boje stala se manifestace rusínsko-ukrajinského národa v Haliči, tak že možno říci, že agrární stávky ty byly projevem ukrajinského elementu a živým protestem proti stávajícím poměrům ve východní Haliči. Bezprostředním cílem jejich ovšem bylo zlepšení sociálního postavení pracujícího lidu, vzdálenějším však uschopnění národa pro boj za cíle národní a politické.

Cíle stávek bylo dosaženo: Platy dělnictva a rolnictva byly zvýšeny. Široké vrstvy lidu sblížily se s intelligencí. V době stávek rozséváno a upevňováno vědomí národní. V lidu vzbuzen zájem pro věci veřejné atd. Konečně i to je ziskem pro národ rusínský, že stávky vzbudily zájem o postavení rusínského národa v žurnalistice domácí i zahraniční. Celková bilance stávek znamená rozhodný prospěch a i úspěch rusínsko-ukrajinské národnosti.

Nelze zamlčeti, že odmítavé stanovisko velké části polské žurnali-

stiky k stávkám, strannické vystupování správních úřadů, četnictva a vojska značně přiostřilo postavení Rusínů k Polákům, tak že největší rusínský denník »Dilo« praví, že pokládá dnes za svůj úkol »ničiti všeliké polanofilské a oportunní elementy« (Dilo, 1. srpna 1902). Stávkami byla dohoda rusínsko-polská bohužel posunuta do daleké budoucnosti. Zdá se nám, že haličsko-polská veřejnost příliš se exponovala pro třídní zájem šlechty, což bylo hlavně způsobeno tím, že šlechtická žurnalistika, aby spíše získala zájem veřejnosti pro šlechtu, psala o stávkách jako o pokusu porusínštění polského obyvatelstva ve východní Haliči. Nápravu viděli bychom v tom, aby třídní zájem šlechty přestal platiti za zájem celonárodní.

Letošními stávkami byl signalisován obrat taktiky Rusínů. Od letošního roku bude rusínsko-ukrajinský národ stávkami a boykotem seslabovati svého odpůrce, bude jimi sociálně posilovati nejširší svoje vrstvy, bude jimi vychovávati lid a připravovati jej do budoucích bojů. Sociální idea bude tu ve službách národních ideálů. Tím nastává nová éra v životě rusínsko-ukrajinského národa. Rudolf Brož.

Z Ruska.

I.

Cizince, navštívivší v 18. a 19. století Rusko, silně překvapoval ohromný rozdíl, jenž existuje mezi ruskou vzdělanou třídou a lidem. Diplomat Korberon, jenž žil v Petrohradě na konci 18. století, popisuje ve svém denníku jakousi slavnost, praví: »Obecenstva bylo mnoho; bylo množství ekypáží a zástupy lidu. Tito otroci, tito mužíci, kteří zde tvoří to, co v jiných zemích se nazývá lidem, jsou udivujícím kontrastem vzdělané části obecenstva. S jedné strany vidíš skoro stejnou jemnost a přepych jako v Paříži, týž svobodný způsob chování lidí žijících v tomto sídelním městě a jejich bohatství; s druhé zástupy hrubých sedláků tančí a prozpěvují tytéž písně, jež jsou zpívány od vozků na silnicích této říše. Tato souběžnost civilisace a barbarství vždycky překvapuje cizince: ano, zdá se proto, že se zde sešly dvě různé národnosti na jedné a téže půdě; pozorovatel cítí se přítomen zároveň ve 14. i v 18. století.« (Russkaja Starina, r. 1902 č. 5.)

Nyní tento rozdíl ještě sesílil; v týž čas, co mezi ruskou intelligencí není vzácností setkati se s osobami hluboké erudice a vysoké kulturnosti, jako jsou Mendělejev, Vinogradov, Čuprov, Karějev atd., lid žije v názoru světovém, zbudovaném ještě v blahých dobách Moskevské Rusi. Podobně jako Indián severoamerický a sibiřský Tunguz, ruský sedlák chová úctu vůči nejmocnějším representantům říše živočišné a věří, že jsou s to, aby mu rozuměli. »Šel jsem já na lov,« — vypráví jeden sedlák, — »na medvěda . . . Padl do pasti medvěd urostlý, ohromný! Železné zuby zaťaly se mu do tlap; nu, myslím sobě, teďka Michail Potapyč je bez moci; přistoupil jsem k němu a vystřelil, a on, jako by se nebylo nic přihodilo, třeskl mne po tlamě, a tak mne mázl, že nos, tvář, dolejší čelist — všecko k čertu, na stranu letí, a druhou tlapou mne pod sebe přimáčkl, a chutě do levé ruky, aby ji hryzl . . .

Vidím já, že není mi zdrávo, a pravím k němu: »Nu, co pak jsi se, Michaile Potapyči, rozhněval, pusť mne, pohrál jsi sobě a dost... Pusť mne, nedováděj!« A on ihned mne nechal a šel; vstal jsem, myslím si: »Nu, nepustím tebe, holoubku, což jsem zadarmo podoby lidské pozbyl?« — Namířil jsem si, a bác! do něho. Rozzlobil se Michail Potapyč, obrátil se ke mně, a zase mne pod sebe shrábl. Tu už bez žertu jsem se dal do prošení: »Holoubku, Michaile Potapyči, pusť mne, nedováděj — pohrál jsi sobě a dobrá...« Nechal mne Miška, ba, odplivl si a šel... Vidím, že nesvedu s ním nic. Přikryl jsem sobě rukou nos a tvář a šel jsem, a krev jen se cedí. Cestou jsem musil ještě říčku přeplavat, a jak jsem se jenom na břeh vybral, už jsem padl bez paměti, dobří lidé už mne pak domů dopravili.« (Russkij listok, červen 1902.)

Hluboce věříce v jsoucnost království nebeského, přece sedláci shledávají možným přenechati právo na ně jinému. Podobný případ byl nedávno projednán na sjezdě smírčích soudců v městě Umani v Kyjevské gub. (Kyjevské Slovo, 1902, 20. června.) — Každý prostý atmosferický zjev vyvolává v něm představu konce světa. V měsíci červenci tohoto roku přes ves Ponyry (v gubernii Kurské) přeletěl silný hurragan, jenž způsobil v obyvatelstvu takovou paniku, že lidé vidouce v tom konec světa, prosili druh druha za vzájemné odpuštění křivd. (Kurské gubernské Vědomosti, červenec 1902.)

Rozumí se, že ruský sedlák nemůže se obejíti bez osoby v každé málo kulturní společnosti nejdůležitější, bez zaříkávače, jenž nelítostně využitkovává nevědomý lid vesnický, ba i městský. Do vsi Verchní Korotké k sedlákovi Pavlu Levykinovi přijel na noc Tatar a postřehnuv nesvár mezi Pavlem a jeho ženou Julií, řekl: »Máte v domě nečistou věc nasazenu, já vyženu nečistého ducha.« Potom poručil Julii, aby mu podala čerstvé vejce slepičí. Obdržev vejce, Tatar zabručel nad ním cosi nesrozumitelného, ob čas všelijak se šklebil se slovy: »Och, och! Těžko je mi... těžko!« Bylo už okolo 12 hodin v noci. Skončiv brumlání a šklebení nad vejcem, Tatar podal je takto Julii a poručil jí, aby obešla s vejcem třikrát kolem dvora. Julie se strachem a chvěním splnila jeho rozkaz a vrátila Tatarovi čarodějné vejce. Tatar položil vejce do šátku a poručil Julii, aby udeřila do něho třikráte nožem, při čemž vejce arci se rozbilo, avšak — ó zděšení — očím pověrčivých manželů objevilo se nikdy od nich nespatřené divadlo: podle jejich slov ve vejci se vrtěl neveliký černý předmět, na němž pozorovati bylo jako ocásek a růžky na způsob čerta!! Tento výjev na manžely silně účinkoval, i stáli jako sloupy solné, neodvažujíce se hnouti jediným údem nebo šeptnouti slovo. A na tento okamžik čekal právě Tatar a řekl přísným hlasem: »Co chcete? Abych jej zahnal, anebo abych jej vpustil opět v hospodyni!« Konečně manželé sotva dýchajíce poprosili Tatara, aby odstranil čerta z jejich domu, ale on žádal na n ch za to náhrady okolo 5 rublů, po čemž vskutku odnesl domnělého čerta kamsi z domu ven. (Orlovský Věstník, 1902, červen.)

V Jaroslavi byl nedávno zatčen policií Vaňka-hlupáček, jenž na

jednom nemocném sedláku vymámil 500 rublů na stavbu poustevny jakémusi svatému starci za jeho modlitby za uzdravení nemocného. (Petěrb. listok 1902, 2. července.) Ostatně takových případů možno vybrati veliké množství. Duchovní osoby, něčím toliko jen vynikající nad své prostředí, vyvolávají celý kult, jako se to stalo s knězem Ivanem Sergijevem z Kronštadtu. Ke cti jeho byl složen sedlákem Ivanem Artomonovem chvalozpěv s nadpisem: »Chvalozpěv mnohozázračnému divotvorci Joannu Iljiči Sergijevu, v Trojici oslavovanému,« a portréty Sergijeva ve mnohých selských chatách visí spolu s obrazy svatých a rozžehují se jim lampy. (Petěrb. listok, 1902, 7. července.)

Takováto rozumová opozdilost ruského selského lidu vysvětluje se tím, že elementární vyučování na vsi skoro vše se nachází v rukou pravoslavného duchovenstva, jež samo stojí na velice nízkém stupni rozvoje a v nižádném případě nemůže se srovnati ani s katolickým, natož protestantským duchovenstvem. Stačí jen se podívati, jaké zvláštní otázky vznikají v pravoslavné bohoslovecké literatuře a jaké výklady se dávají současným událostem. Tak pád věže sv. Marka v Benátkách vykládá se jako trest boží za přílišnou hrdost katolického světa vůbec a Benátčanů zvláště.[1]) »Jako v biblických časích — píše jistý protojerej Fomenko — tak i za našich dní Král všech Králů Hospodin drtil a drtí pýchu lidskou! Nezhrdej, smrtelníče! Přestarý památník pyšné, třeba již koruny zbavené královny moří — Benátek — hlavní zvonice v Benátkách padla, zřítila se, rozsypala na kusy. Zvonice sv. Marka více není.« (Příloha k č. 29. Cerkovných Vědomostí.) Veliký myslitel země ruské, Tolstoj, prohlášen pravoslavným duchovenstvem za předchůdce Antikristova. Co se pak týče Antikrista, tedy se má objeviti v podobě římského papeže. Až Rusové ovládnou Jerusalémem a z milosti odevzdají katolíkům chrám Šalamounův (t. j. mešitu Omarovu), tu papež obnoví stánek Mojžíšův (chrám Šalomounův) a bude Antikristem, neboť tak předpověděl prorok Amos (IX. 2.). (Sborník »Strada« 1902.) Nemálo papíru popsáno bylo rovněž i při velice vážné otázce: slušno-li zbavovati křesťanského pohřbu osoby náhle zemřelé při koupání v lázni! . . .

Jako v dávno minulých časích ruské duchovenstvo chová se s krajní nesnášenlivostí ke všem světským zábavám. Kostromský archijerij, hřímaje proti divadelním představením, prohlásil při kázání svým posluchačům, že daleko lepší jest nezřízené oddání vodce než navštěvování divadla, neboť v prvém případě kocovina vyvolává pocit lítosti, kdežto divadelní představení těší jenom ďábla, vydávajíc mu v moc duši diváků. Biskup Kalužský a Borovský zakázal ve své diecési slavení děvičníku (večera před svatbou, kdy se loučí nevěsta s družkami) a nařídil, aby ženiši a nevěsty po celý týden před svatbou chodili do kostela. (Kalužské Vědomosti, červen 1902.) Připočteme-li ještě k tomu všemu

[1]) Ale u katolíků není lépe. V Plzni v červenci vykládal s kazatelny kněz, právě vyznamenaný expositoriem kanonickým, že zkáza města St. Pierru na Martiniquu je trest Boží za hřích lidu, jenž prý krátce před tím o Velký pátek při posměšném průvodu přibil na kříž vepře. Pozn. překl.

smutné opilství duchovenstva a jeho stálé vydírání peněz na osadnících, bude samo sebou pochopitelno, proč se vyskytí stálé odpadání a že se objevují skoro denně sekty nejfantastičtějšího rázu. Členové jedné sekty věří, že mají vjeti na oslici do nebe. Proto ženy za soumraku snímají šat, mužové pak usedají jízdecky a tak jezdí po temné světnici, až se ukáže v skulině ve dveřích světlo, jež dle jejich víry přišlo jistě s nebe. Zvláštnosti jiné sekty záleží v následujících věcech: Neděle slaví se v sobotu a veliké svátky přehozeny, tak na příklad Narození Páně slaví se ihned po Velkonocích. V době svých svátků do 3 hodin po poledni chodí s nepokrytou hlavou, nedbajíce zimy ani nepohody. Modlitba jejich záleží v tom, že staví se tváří do kouta a brumlají pro sebe cosi pod nos a chytají se za tvář. Dětem svým dovolují chodit do školy, ale jen s tou podmínkou, aby jich neučili Zákonu Božímu.

Vše to ukazuje, že přes svůj nízký stupeň rozvoje ruský lid cílí ku pravdě a osvícení, od nichž jej zdržují i vláda i duchovenstvo. První za svým zištným cílem, druhé pak z vlastní nevědomosti a zotročilosti vůči světské moci. Ruský lid nyní prodělává ono náboženské vzrušení, jež západoevropští národové prodělali v periodě reformační — ale co vzejde z tohoto kvašení, o tom není nic určitého. Nemo.

Z Krajiny. 10. září 1902.

(Hlasy o smutné situaci Slovinců. — Přiostření domácích sporů.)

»Sčítání lidu r. 1900 opět nám Slovincům ukázalo žalostný obraz. Na celé periferii našich zemí náš živel ustupuje. Ačkoliv data sčítání co do mateřské řeči resp. národnosti nikterak nejsou spolehliva a vhodna snad k vědeckým účelům, ačkoli víme, že ve skutečnosti je nás více, než nás napočítali ve své chytrosti naši odpůrcové, přece ten fakt hlasitě nám volá: memento mori!

A jaká je příčina toho našeho neúspěchu? Vedle velké národohospodářské krise zavinili úpadek našeho národa jednak nenasytní protivníci naši — jednak naše vlastní lhostejnost. Kolik ran zasazuje slovinskému živlu rok co rok německý Schulverein, Südmark, Südmärkische Bank, vlašská Lega nazionale, Dante Allighieri a pod. spolky, to všecko jest více méně povědomo vlastencům slovinským.

Avšak též indiferentnost rozličných tříd mezi námi je toho vinna, že když lidé spali, přišel nepřítel a mezi pšenici zasel koukole ...«

Takto mluvil na letošním XVII. hlavním shromáždění Cyrillo-Methodovy Družby v Ilirské Bistrici tajemník tohoto spolku, farář Antonín Žlogar.

A politický časopis Domovina, vycházející v Celji, píše v článku »Situace Slovinců«:

»Uvažujeme-li opravdově a věcně o naší situaci, musíme sice říci, že ovšem ještě nejsme tak daleko, aby se mohlo mluviti o vymírání národa našeho, jak v poslední době psaly některé listy (slovinské),

pravda však jest, že situace Slovinců jest vážna, tak vážna, že se může v nejbližší budoucnosti státi hynutí našeho národa osudným.

Při uvažování o naší národní situaci musíme stále na zřeteli míti fakt, že je nás málo — — —

Jedno jest jisto: Rozhodnutí v zápasu o národní svéráznost naši závisí na síle naší národní uvědomělosti, národní zachovalosti a hospodářské síle.

Žel, že v žádném z uvedených oborů nedosáhli jsme toho stupně, abychom mohli směle a s důvěrou zříti v budoucnost; naopak, poměry jsou velmi nepříznivé ve všech těchto směrech.

Mnoho se mluví o národním našem uvědomění. K obraně naší bylo by zapotřebí, abychom v národním ohledu byli o mnoho uvědomělejšími než naši sousedé; ve skutečnosti však nemůžeme se Němcům a Vlachům rovnati ani z daleka. Opravdové uvědomění nacházíme ve středních třídách, mezi bohatšími rolníky; ale massa národa je co do národního sebevědomí skoro úplně indiferentní. Pravda, od nižších tříd, které těžce zápasí o chléb, nelze očekávati zvláštního zápalu pro věci, jež mají pro ně zdánlivě toliko ideální význam; kdybychom však hledali aspoň lásku k mateřské řeči, nenajdeme jí. Tvrzení to lze prokázati tisíci doklady. Nejlépe je illustruje fakt, jak po některých krajích lidé přecházejí z jednoho táboru v druhý. Mužové, kteří ještě před desíti lety v Korutansku byli nadšení Slovinci, hlasovali při posledních volbách pro německé nacionály. Také ve Štyrsku to pozorujeme, jakož i v Istře a v terstském okolí.

Děsně jsme se opozdili v národní uvědomělosti; ale stále slabšími jsme i pokud se týče mravní stránky národního života našeho Soudní přelíčení nám ukazují, jak lid mravně upadá a tělesně hyne strašným alkoholismem.

V hospodářském ohledu je náš úpadek nejcitlivější. Rolníci jsou na mizině. Velkostatkáři parcelují své statky, chalupníci a rolničtí dělníci v četách pospíchají do Ameriky, Německa a do jiných států. V Köflachu, Eisenerzu, Leobenu, Judenburgu, Fohnsdorfu je plno Slovinců, kteří však přes noc se zněmčí. I v různých uherských dolech je mnoho našich lidí. Kolik se jich vystěhuje do Ameriky, nelze ani najisto spočítati. Lidé opustí dům a statek a jdou do světa. Třebas nějaký peníz poslali domů — co to je u přirovnání k tomu, kolik nesli s sebou. Průměrně se počítá, že ti, kteří se vystěhují, ročně odnesou o 100.000 K více, než přijde peněz domů z Ameriky. Tak ztrácí národ nejenom počtem, nýbrž i na majetku.

Rolnický stav hyne, střední, t. j. živnostenský a obchodní stav se nevyvíjí. Skoro všude, mimo Krajinu, během posledních 20 let německý a vlašský stav střední více se rozmnožil než slovinský. Industrie všecka jest v cizích rukou, i v Krajině; ve Štyrsku, Korutansku a Přímoří pak jest i živnost a obchod německý a vlašský.

V příčině vzrůstání hospodářské síly Němců a Vlachů musíme uznati, že byl náš pokrok nedostatečný, že není poměrný s pokrokem národních odpůrců našich, že jsme se vlastně i na tom poli zanedbali.

Takové je naše postavení ve skutečnosti. Nevzbuzuje radosti, a půjde-li to tak dále, přijde brzy čas, kdy bude nutno mluviti o vymírání Slovinců.«

Schválně jsem uvedl ty hlasy svědčící o náladě panující v jistých, ne bezvýznamných kruzích naší veřejnosti; neboť nejsou podobné hlasy již ojedinělé, nýbrž stávají se již typickými. A nejsou neopodstatněny. Doklady nalezneme v Krajině a i ve všech ostatních zemích slovinských.

Kdežto do poslední doby strannickost jevila se toliko v politických, nejvýše též v hospodářských poměrech, v přítomné chvíli spor zasáhl veškerý společenský život náš. Kdežto před lety tolik se vytýkal dru. Tavčarovi výrok, že on raději uzavře kompromis s baronem Schweglem, vůdcem krajinských Němců a renegátem slovinským, než by šel s ThDrem Malmičem, nejráznějším kdysi representantem římského klerikalismu mezi Slovinci — nyní nikoho již neuráží výrok jednoho z předáků klerikální strany: »Raději s ďáblem než s liberálem« (slovinským). Výrok ten charakterisuje dost přesně, kam až dospěla strannická nesnášenlivost v Krajině. Kdo nevolí s klerikály — anathema sit; kdo čítá aneb dokonce odbírá listy liberální — anathema sit; kdo se druží s liberály — nevejde do království nebeského. Opakuji: to platí i pro soukromé spolužití, nejen pro politickou činnost. Rolník nekoupí od obchodníka, který je prý liberálním, ba, ani neprodá mu své výrobky. Politický stranník rozhoduje všude — v soukromém i veřejném životě. I v literatuře. Na př. známý básník Antonín Aškerc uveřejnil v Ljubljanském Zvonu článek o celjské kompromisní otázce. Tendence článku lišila se od oné, jež se jevila v článcích »Slovenského Naroda«, inspirovaných drem Tavčarem. Následkem té difference musí se Aškerc v prosinci vzdáti redakce Ljublj. Zvonu . . .

A rovněž tak jest v klerikální straně — odchylné mínění od strannického dogmatu se netrpí. Nutno bezpodmínečně se podrobit, třebas »heretikové« přinášeli rozumné, ano i velmi rozumné návrhy a zdravé reformní myšlenky. A »heretik« je každý, kdo neschvaluje »farške gonje« a kdo nepokládá slovinské liberály za lumpy, opilce, dareby, kteří obyčejně žijí v konkubinátě atd. Takovými a pod. výrazy charakterisují vzájemný »poměr« svůj Slovenec a Slovenski Narod, oba denníky lublaňské. A u obecenstva, u massy i u t. zv. intelligence sklidí největší potlesk ten, kdo může potříti protivníka hrubším slovem — —

Zdali pak tkví zrno pravdy v slovech faráře Antonína Žlogara a v článku celjské Domoviny? Myslím, že ano. Ant. Dermota.

Z Bulharska. Sofie, 13. září 1902.

(Slavnosti na Šipce. — Příčiny zdrželivosti bulharské proti nim.)

Kvapem se blíží zahájení slavnostního vysvěcení ruského kostela a ruských pomníků na Šipce. Přípravy k slavnosti, spojené s vojenskými manévry, nabývají sice velkolepých rozměrů, ale ve veřejnosti sotva že se o nich mluví; zůstávají téměř nepovšimnuty. Přes to, že

vysvěcením kostela vlastně oslavováno bude pětadvacetileté jubileum samostatnosti Bulharska, nikde po celém knížectví nelze vypozorovat nějakého rozechvění, jaké obyčejně za podobných případů uchvacuje mysli všeho lidu. Příčina toho leží na bíledni — slavnost nebude lidová, nýbrž čistě officiální, rázu vojenského. Bude sice toho dne všude, ve všech chrámech pravoslavného Bulharska odsloužena panychida za cara Osvoboditele, ze všech měst Bulharska sice přibudou deputace k slavnosti vysvěcení chrámu, který je vlastně obrovským pomníkem Rusů padlých ve válce, ale celý bulharský národ přece jen srdcem a duší památné jubileum oslavovati nebude. To by zdánlivě ukazovalo na nevděk Bulharska k osvoboditeli. Ale mýlil by se, kdo by tak soudil. Nikdo a nikdy (ani vláda Stambulova, Rusům veskrze nepřátelská) nedovedl a nedovede ze srdcí prostého lidu vymítiti hluboce tam zakořeněnou lásku k Rusku. Zejména pamětníci turecké poroby a svědkové velké epopeje rusko-turecké vojny byli, jsou a budou Rusofily z přesvědčení a z vděčnosti — ale přece jen každý z nich především cítí bulharsky, a kdo čistě bulharsky cítí, ten zapomenouti nemůže, pokud Bulharska se týče, přehmatů ruské diplomacie za posledního čtvrt století. Z minulosti stačí upozorniti na nejapné a surové vystupování generála Kaulbarse. Již hned, jakmile na bulharskou půdu vstoupil, po cestě z Lom-Palanky do Sofie, projevil nedostižitelné umění znechutiti se bulharskému lidu. A hlavně Kaulbars to byl, který odstěhoval ruský konsulat ze Sofie a vlastně umožnil a upevnil Stambulova. I dnešek, který je v officialním Bulharsku ve znamení lásky a příchylnosti k Rusku, není dnem zcela jasným, všech mraků prostým. Obloha jeho je zachmuřena nedávným zakročením ruské diplomacie ve prospěch Srbů v otázce macedonské (Firmilianově). Slovansky cítící a myslící člověk spatřuje v probuzení a rozřešení této otázky ránu namířenou na shodu balkánských Slovanů. Ruská diplomacie to nepochopila.

Česká veřejnost dala se nesprávně o této záležitosti poučiti velkým českým žurnálem. Ten jen ochotně tlumočil hlasy časopisů ruských. Samostatně věru neuvažoval, sic jinak by nemohl soustavně zaujímati stanovisko bulharským snahám vždy nepřátelské. Tato soustavnost je nepochopitelna. Biblický výrok: »Co nechceš, aby ti jiní činili, nečiň ty jim«, by jí nohy podrazil. Doposud Češi v Slovanstvu správně mohli akceptovati výrok Mickiewiczův, že český národ někdy hráti bude úlohu soudce ve sporech Slovanstva, ale soustavné stranění největšího českého orgánu ruské vládě za všech okolností — učiní tento výrok nesprávným. Nebyl by div, kdyby počínání neschopného péra poštvalo proti Čechům všechny jižní Slovany. Psalo-li se z ohledu na Rusko proti Bulharům za doby Stambulova, mohl si to člověk vysvětliti, dnes však pochopiti to nedovede. Vždyť přece Bulhaři přes některé vyjímečné zjevy více než Srbové přilnuli k Rusku. Každý cestovatel po balkánském poloostrově nabyl zkušenosti, že v Bulharsku každý intelligent vedle francouzské řeči ovládá i ruský jazyk. V bulharských gymnasiích dvě léta (ve IV. a V. třídě) je ruský jazyk předmětem povinným, a za ta dvě léta při velké příbuznosti bulharštiny s ruštinou každý žák si

ruský jazyk osvojuje tak, že čte díla ruské literatury v originále. Ba sama bulharská literatura je vlastně odnoží literatury ruské. A u prostého lidu láska k Rusům je ještě větší.

A přece slavnosti na Šipce, kde tlí kosti tisíců ruských vojínů i kosti bulharských opolčenců, kteří byli pozůstatky čet nešťastného dubnového povstání z roku 1875, nebudou slavnostmi lidovými, nýbrž čistě vojenskými. Příčina toho objasňuje se v Bulharsku jménem Firmilian.

Ruský kostel na Šipce.

Bulhaři v knížectví nejsou hluchými k výkřikům zoufalosti od Vardaru, každá rána namířená proti jich národní državě v Makedonii na ně dopadá — proto vyřízením záležitosti Firmilianovy zle na ruskou diplomacii jsou rozezleni.

Vedle toho i na jinou okolnost dlužno ukázati. Bulharsko při slavnostech Šipky se ukazuje marnotratným — celé dva miliony franků jenom státních peněz pohltí tato slavnost, ba mnozí i pochybují, že stačí tato úctyhodná suma, uspořená ze srážek bídných úřednických platů.

Co také dosti na váhu padá, je nepříjemná pověst, která se jako mlnem po celé zemi rozšířila. Officiální Rusko je prý nějak s pořádáním slavností nespokojeno — pan Zajimov, předseda komitétu pro postavení pomníku caru Osvoboditeli, prý si proti Rusům nějak nejapně počínal, rozvinul více samostatnosti, než bylo třeba, a přílišně prý se staral o své vlastní já.

Pan Zajimov není v Bulharsku oblíben — nelze zapomenout na jeho zbabělé i jiné činy z doby dubnového povstání; jeho jméno příliš je spjato s jménem Boteva, a to ve smyslu Zajimovu úplně nepříznivém. To snad je také jednou z příčin vlažnosti, jíž bulharská veřejnost k slavnostem chová.

Třeba uvésti i data o nákladu na stavbu šipčenského kostela; utraceno bylo 769.494 rublů a 47 kopejek. Stavbu vedl s počátku Smirnov a později professor architektury Pomerancev.

K slavnostem již na cestu se vydal veliké kníže Nikola Nikolajevič v průvodu jiných velikých knížat a mnoha generálů. Pravým zástupcem Bulharska, vedle knížete, budou zbytkové opolčenců. Ti na Šipce budou tvořiti čestnou stráž. Aby chudším kníže umožnil súčastniti se slavností, dal na svůj náklad pořiditi nových 50 opolčenských stejnokrojů. Jak asi chuďasům bude při vzpomínce na padlé soudruhy, s kterými čelili ukrutným a vášnivým útokům Sulejmanových hord! [1]

Martin Prentov.

Rozhledy a zprávy.

(**Slované severozápadní** Další pomaďarštění slovenských škol. † R. Zaymus. — „skhadżowanka“ luž. studenstva. — Jubileum grunwaldské. „Wiec narodowy:“ Schůze Poláků v Berlíně. Zatýkání v rus. Polsku. Ruština a „Tow. Kred. ziemskie“ ve Varšavě. Jubileum Konopnické. † H. Siemiradzki. — **Slované východní**: Z reskriptu o středních školách v Rusku. Poměry universitní. S. Peterb. Vědomosti a vláda. Všeslovanská výstava. XII. Archaeolog. sjezd v Charkově. † M. M. Antokolskij. — Bukovinský sněm. † O. Terlickij. — **Jihoslované**: Vystoupení biskupa Jegliče. „Naši Zapiski“. — Chorvatské demonstrace a S. Radič. „Kolo“. — † L. Nedič. „Srpska književna zadruga. — „Slavjanski Glas.“)

Slované severozápadní.

Vědí-li naši čtenáři, že právě běží o úplné téměř *pomaďarštění* slovenských *lidových* (*obecných*) *škol*, posledního to útulku jazyka slovenského ve školách?! Universita a technika jsou maďarské, střední a odborné školy na slovenské půdě jsou maďarské, měšťanské školy maďarské, státní lidové (obecné) někde zcela, někde bezmála maďarské. Ještě zbývají katolické a evangelické školy, v nichž je maďarština předmětem povinným a v nichž se vedle maďarské mluvnice vždy ještě některým předmětům (zvláště zeměpisu a dějepisu) učí po maďarsku, ale celkem — není-li učitel neb farář maďaron — vždy ještě slovenština převládá. Avšak v červnu t. r. vydal ministr Vlašič (Vlassics) nařízení, ve kterém přísně

---

[1]) Na ukázku zachycen zde budiž malý portrét zajímavého opolčence Je to zdejší známý vinárník baj Aleksij. Po strašných bojích na Šipce bojoval v řadách Skobeleva u Šejnova a vyznamenán byl ruským řádem sv. Jiří. Sněm bulharský, chtěje se ovděčiti obhájcům Šipky, odhlasoval každému malou pensi. Předložen i baj Aleksimu platební arch k podpisu. »Co je to?« ptá se. »Vaše pense za Šipku.« vece úředník. Zle se na něho obořil baj Aleksij: »Řekněte pánům na sněmu, že pensi nepřijímám. Bil jsem se s Turky za svobodu Bulharska, a ne za peníze!«

veškerým lidovým školám, tedy i konfesijním ukládá, aby s horlivostí učily maďarštině. Až 24 hodiny v týdnu mají se věnovati maďarštině! To je bezmála všecek učebný čas. Jen ještě na náboženství zbývá některá slovenská hodina; dosud ministr nevyslovil, že by se na konfesijních školách mělo náboženství učiti maďarsky. Ale uvažujme. Na konfesijních školách přes polovici vyučovacího času zaujmou náboženské předměty (evangelia, katechismus, bible, písně, modlitby); mohou-liž učitelé ministerskému nařízení vyhověti, t. učiti po maďarsku 18—24 hodiny?

Koncem prázdnin vydal ministr nové nařízení, jímž inspektorům a správcům škol ukládá, aby »vážně v úvahu vzali vlastenecký (roz. maďarisační) úkol v krajích národnostních« (roz. obydlených národy nemaďarskými). »Učení maďarské řeči ať počíná se už v dětských opatrovnách a ať provádí se hravě, polehoučku, tak jako si dítě osvojuje svou mateřskou řeč.« Dále slibuje ministr, že horlivost v tom směru vyvinutou bude inspektorům za zvláštní zásluhu počítati a účinlivé učitele že bude odměňovati. A aby maďarština přešla čím dříve, tím lehčeji a jistěji do praktického života, slibuje ministr v krátkém čase zavésti nový učebný plán a nové uspořádání škol opakovacích.

Pravím čtenářům, že je to krok strašný. Kdo neudusil v sobě lidskost, žal veliký ho pojímá nad ubohým národem. Ale též ho pojímá hnus nad brutálností maďarskou. Školský zákon z r. 1868, čl. 28, praví, že každé dítě má být vyučováno ve své mateřské řeči; kterým jazykem mluví obyvatelstvo obce, takovým ať se též vyučuje ve škole.

Tak zákon — a tak člen ministerstva, jehož předseda má heslo: zákon, právo, spravedlnost. Maďarisace jest na stupni mravní zkázy (vzpomeňte na př. przně dětí v Pešti, nedávno prováděné od nejvyšších úředníků, jistého ministra a předáků poslaneckých!!) a na stupni šílenosti. Tato znemravnělost a šílenost musí přivésti celý stát do záhuby. Palacký nazval maďarisaci »bolavým vředem«, ohrožujícím celé státní těleso. Je tak. Mohoucí činitelé se nehrozí, neděsí, snad ani nevidí ... Lid prchá z vlasti jako zběsilý, za Tatrami najdete dědiny, v nichž není človíčka! ...

Kolik je ve státě lidí lidských a rozumných, ať kterékoli národnosti, všickni by se měli postaviti na obranu týraných národův uherských — v zájmu svém. —

Dne 19. července t. roku zemřel *Romuald Zaymus*, katolický farář a spisovatel v Bytčici, nedaleko Žiliny. Zemřel maje 74 roky. Byl to muž na všecky strany ctihodný. Znal jsem jej osobně a více listů (byly obšírné a významné) jsme si vyměnili. Zajel jsem k němu před několika roky s drem. Dušanem Makovickým. »Těší mě to, že mi takového hosta přivádíte,« pravil k Makovickému a mile na mě dobrosrdečnýma očima ulpěl. A mě potěšila slova starce, upracovaného a utýraného. Bezpočtukráte byl stíhán soudy a pokutován. Biskup ho, »panslávu«, zneuznával a nechal do staroby na chudičké faře. Jednou se mi rozepsal, jak zle řádí na Slovensku zemané, jakým jsou neštěstím národu, připojivše k sobě židy. Pamatoval robotu a slýchával zoufalý křik mužův i starcův, když je panský dráb na dereši holí zbíjel. Jsa vždy zastáncem lidu, musil jednou v noci za hranice utéci. Jsa muž osvícený, prost byl církevního fanatismu. Evangelíka Dušana Makovického miloval srdečně, stejně i jiné evangelíky. Cit národní byl u něho hluboký, snad nejhlubší. S kazatelny připomínal lidu, že je čas k sázení neb setí neb okopávaní, učil ovocnictví a v celé dědině a okolí zaváděl lepší druhy semene a zemáků. V obci založil sýpku, spolek střídmosti a čtenářský kruh. To bylo, rozuměj, na Slovensku, kde takové v lidu působení je pravým požehnáním. Zaymus byl výborný hospodář, napsal mnoho článků zvláště hospodářských a po tři roky i redigoval hospodářský časopis »Obzor«. Všecky národní podniky byly s jeho jménem srostly, od Matice až do Slovenské museální společnosti; této byl místopředsedou. Pochován za velké účasti pod lipkou, kterou sám zasadil. Památku Zaymusovu ctím tím více, že je na Slovensku tak malá hrstka kněží jemu podobných ...

Však se o slovenských věcech i v tomto novém ročníku rozepíšu; toužím, aby jen zprávy slovenské byly

u nás pilně čteny a registrovány. A také na Slovensku. *Kar. Kálal.*

České knihy na Slovensko! Upozorňujeme na provolání o té akci, otištěné na obálce tohoto sešitu.

*

V **Lužici** mělo studentstvo dne 10. srpna jako každoročně svoji *»skhadżowanku«*. Původně měla se sejíti v Klukši, v poslední chvíli však přeložena do Łazu, v pruské Horní Lužici, rodiště Smolefova a působiště Zejlefova. Opakovaly se na ní zase tytéž dojemné výjevy, které jsou pro schůze lužického studentstva od počátku jich trvání význačny: míním zprávy jednotlivých skupin studentských o soukromém pěstování mateřštiny. Jen o nějaký stupínek smutnější jsou ty zprávy, než bývaly v letech sedmdesátých i ještě osmdesátých. Ubyly na př. zprávy o činnosti gymnasistů budyšínských a chovanců evangelického ústavu učitelského. Studentská sdružení, ode dávna na těch ústavech existující, byla zakázána — německým ředitelům pojednou se zdálo, že soukromé poznávání mluvnice mateřského jazyka, cvičení v srbském pravopise a podobné rejdy vlastně čpějí strašně revolucionářstvím. Také úplná abstinence Dolnolužičanů byla zarážející. Jako by to mělo být projevem separatismu dolnolužického, který nerozumí jednotě nepatrného nárůdku lužickosrbského a snaží se zeď mezi oběma částmi jeho ještě zvýšiti Dolnolužický student, na lonské »skhadżowance« předurčený za příštího hlavního »staršího« srbské studující mládeže, ani nepřítomnost svou neomluvil. Shromážděné studentstvo, zvolivši jej přes to za hlavního staršího na nové období, podalo věru důkaz nejen velkého sebezapření, ale i opravdového porozumění pro důležitost solidárnosti obou větví lužických...

Zvláštního významu dodaly »skhadżowance« — útoky německé žurnalistiky pro tiché a úplně passivné účastenství několika Čechů. Opakovalo se tu cosi podobného, jako když r. 1895 přijelo na národopisnou výstavu několik lužických Srbů. Jako tehdáž, tak i nyní podnikl veřejný tisk německého velmocenského státu křížové tažení proti nepatrnému rolnickému nárůdku, jemuž neponecháno nic z toho, co tvoří podmínky samostatného života novodobých národů. Jen že nyní je tažení to ještě směšnější, poněvadž jest namířeno asi proti 30 studujícím mládenečkům... Zatím to však jen registrujeme — a vrátíme se k věci, až vyjde ohlášená obrana měsíčníku Łužice. *A. Č.*

*

Poláci v Haliči i Těšínsku oslavovali v měsících červenci a srpnu památku *bitvy u Grünwaldu* (15. července 1410), v níž zvítězil Jagiełło nad německým řádem křižáků. Jevištěm hlavních slavností byla města Lvov a Krakov, ale k nim připojila se snad všecka města i četná jiná místa v Haliči a dílem i ve Slezsku. V ostatních částech Polska aspoň v tisku věnovány vzpomínky krvavé té bitvě. Oslavy ty byly odpovědí na známou vyzývavou řeč císaře Viléma II. v křižáckém kdysi Malborgu.

Proti německým násilnostem v *Poznaňsku* sankcionovaným slovy samého císaře, ozval se silný protest — z Italie. Protestu súčastnilo se 120.000 osob z 18 nejpřednějších měst italských, ale i z drobnějších osad a dědinek. Protestní listiny opatřeny jsou podpisy ze všech vrstev společenských, hlavně však lidových. Vynikající účastenství měly university. Po celé Italii tvořily se komitéty »pro Polonia«, jež organisovaly schůze, konference, manifestace, vydávaly a rozšiřovaly provolání, budily a udržovaly čilý ruch v žurnalistice atd.

Podobné protestní projevy pozvedaly se i v jiných zemích. U nás proti násilnostem vřesenským protestovaly české ženy z různých končin Čech i Moravy.

Originály všech protestních listin uloženy byly v polském národním museu v Rapperswylu, kopie jich pak odeslány ministerstvu osvěty v Berlíně. —

Proti malborgské řeči císaře Viléma zvedl hlas i »Pesti Hirlap«. Mimo jiné napsal: »Hrdinové (maďarští), kteří na obranu vlasti prolévali krev, snili nejen o svobodných a šťastných Maďarech, milujících vlastní svobodu a čest, nýbrž i o Maďarech, kteří se neopájejí egoismem a nezaslánějí si očí oběma rukama, když jiných národů čest a práva se nohama zašlapávají...« Není-li hnusno z té falešné

šlechetnosti? Což zašlapávání cti a práv Slováků »Pesti Hirlap« nevidí? Ale ovšem — »Slovák není člověk!« —

Při lvovské oslavě památky bitvy u Grunwaldu vznikla myšlénka svolati národní sjezd, *»wiec narodowy«*, jehož účelem bylo by rokování o obraně proti útokům na polskou národnost a o prostředcích i způsobech zachování národnosti polské. Přes odpor kruhů konservativních konají se přípravy ke kongresu, o němž neopomeneme referovati.

Zatím již v srpnu sešli se *Poláci v Berlíně*, aby o těch věcech porokovali. Na schůzi té především jaksi vytknuty byly povinnosti Poláka: »Přičiňovati se o vlastní uvědomění a vzdělávati se duševně i odborně. Pečovati o skutečně polské vychování dětí. Býti v některém polském spolku, aby se tak dokumentovala co nejužší naše soudružnost; ve spolcích pracovati usilovně ve směru obecně národní osvěty. Dbáti, aby jediný groš polský, prací naší vydělaný, nebyl vydán nadarmo. Bojovati proti přepychu v oděvu, hýření a pijáctví, jakož i hře v karty, v loterii atd.« Tedy schůze napřed vyslovila, jak se má začínati náprava u sebe samých — a teprve pak se obrátila proti politice pruské, protestovala proti ní a naznačila cesty, jak se jí brániti.

Z Ruského Polska došly počátkem září zprávy o *zatýkání v okrese makovském* (v gub. łomžynské). Zatčena řada sedláků proto, že odbírali zakázané časopisy polské, hlavně lidový časopis »Polak«, vydávaný v Krakově. Udání o dopravě zakázaných časopisů z ciziny bylo prý učiněno od pruských pohraničných úřadů. Na vysvětlenou podotýkáme, že časopisek »Polak« dokonce není revoluční list, nýbrž prostě časopis, podávající lidu prostou, přístupnou formou vzdělání především ve směru národním, buditelském. Že se takové publikace do ruského Polska dopravují tajnou cestou, jest přirozeno: musí přec Polákům záležeti na udržení a prohloubení národního vědomí v lidu. Poněvadž pak ruská vláda podobnou činnost v království všemi prostředky potlačuje, opatřuje se potřebná četba lidová tajnou cestou hlavně z Haliče. Tajná doprava četby nejde jen do království — jest veřejným tajemstvím, že se zejména intelligence v Rusku neobejde bez »zakázaných« knih z ciziny, sic by nemohla udržovati stejný krok se západní vzdělaností. Co při tom všem máme říci slovům »Národních Listů«, které zprávu o zatýkání zakončily radou: »Aby polská strana předešla i denunciace pruských úřadů i zatýkání svých příslušníků v Rusku, nejlépe by bylo nepašovati tam zapovězené listy...« Je to možno, aby cos takového napsáno bylo v národě, který přestál těžké doby všeho druhu persekuce za svobodu svědomí? Člověk věru se krvavě rdí nad policajtským duchem, čpícím z těch slov...

V dubnu 1893 vláda ruská zakázala nejzávažnější polské finanční instituci, zemskému úvěrnímu spolku ve Varšavě *(Towarzystwo kredytowe ziemskie)*, užívati polského jazyka ve vnitřní korespondenci. Ryze soukromé instituci polské přikázáno bylo užívati ruštiny. To ovšem vyvolalo velké pobouření i učiněny byly všemožné kroky, aby úkaz byl odvolán. To se sic nepodařilo, ale aspoň bylo zavedení ruštiny odročováno, i zdálo se, že se podaří tento prozatímný stav udržeti. Zatím nyní ve »Sbírce zákonů« objevil se úkaz, že konečný termín k zavedení ruštiny do vnitřní korespondence stanoví se na 1. (14.) ledna 1905, načež nebude již možno o jakýkoliv ústupek se ucházeti.

Jasným paprskem do těchto chmur jsou rozsáhlé přípravy k oslavám 25letého literárního jubilea *Marie Konopnické*. Dle příprav, konaných po několik měsíců, budou to skvělé oslavy. V srpnu sjeli se delegáti všech přípravných komitétů v Zakopaném za příčinou stanovení programu hlavních slavností. Nejpotěšitelnější jest, že příprav k oslavám přímo se účastní také lid, jemuž slavná básnířka tolik stránek svého díla věnovala. Sestoupil se zvláštní selský komitét, jehož předsedou jest rolnický poslanec Wojcik, který také předsedal sjezdu delegátů v Zakopaném. Jubilejní slavnost v Krakově konati se bude 19. října, a za několik dní na to bude následovati oslava ve Lvově. Oběma slavnostem bude básnířka přítomna. Z řady projektů uvádíme, že bude slavné spisovatelce zakoupena villa s kusem pozemku v mírně hornaté, zdravé krajině západní Haliče.

Veřejnost naši bude zajisté zajímati, že M. Konopnická ztrávila letní měsíce u nás Hledajíc posílení slabého svého zdraví odebrala se do Františkových Lázní, ale poznavši, že třeba byla v Čechách, není tam mezi svými, uchýlila se pak do Hluboké, kdež se jí v středu českého lidu zalíbilo a kdež, doufáme, i osvěžení nalezla.

Den 19. října poskytne i českým kruhům příležitost vzdáti hold ušlechtilé básnířce, jejíž vynikající práce jsou z části i české literatuře přisvojeny. Povolaná překladatelka její u nás, pí. Pavla Maternová, má již k tisku připravený překlad její »Italie« a překládá velké její epos »Pan Balcer w Brazylji«. Vydání těchto překladů bylo by s naší strany nejlepším uctěním jubilea Marie Konopnické.

Na konec tohoto přehledu jest nám zaznamenati velkou ztrátu, již utrpělo polské umění. V Strzałkově u Nowo-Radomska zemřel dne 23. srpna nejslavnější současný malíř polský *Henryk Siemiradzki*. Narodil se r. 1843 v Charkově, kde byl jeho otec plukovníkem, vystudoval gymnasium i přírodní vědy na universitě charkovské — a teprve potom dal se zapsati za mimořádného posluchače na petrohradskou malířskou akademii. Za krátko však, když neobyčejným talentem obrátil na se pozornost professorův, stal se řádným posluchačem přes pokročilý svůj věk — a když opouštěl akademii, měl již dvě zlaté a pět stříbrných medailí za skvělé práce. Pobýval pak v Mnichově a v Římě, kde se trvale usadil. Roku 1876 získal mu slávu obraz »Pochodně Neronovy« (vystavený také v Praze), jejž r. 1879 při slavnosti Kraszewského daroval národnímu museu v Krakově a tím položil základ národní galerii. Následovaly potom »Dirce křesťanka«, »Křesťané«, »Apotheosa Koperníka«, »Fryne«, »Římská dívka u pramene«, »Skála Tiberiova na Capri«, »Řecká idylla«, »Vása či

Henryk Siemiradzki.

žena«, »Píseň otrokyně«, slavný »Tanec mezi meči« atd. Dnes tlí již ruka, která kouzlila na plátně skvělou mluvu barev a vyvolávala do života svět dávnověký. Rakovina jazyka, delší dobu již trvající, učinila nenadálý konec životu umělce, jenž vedle Matejky nejvíce proslavil polské malířství... Město Krakov učinilo kroky, aby ostatky Siemiradzkého uloženy byly v národním pantheonu na Skalce, kde pro sarkofág jeho vybráno místo proti hrobu Kraszewského. *A. Č.*

Slované východní.

V **Rusku** 10. června (= 23. června dle našeho kalend.) vydán byl c a r s k ý r e s k r i p t, obsahující některé vůdčí pokyny p r o ch y s t a n o u *změnu učebného plánu škol středních.* Zde jsou: »Především potvrzuji Svůj požadavek, aby ve škole se vzděláváním mládeže spojovala se výchova její v d u ch u v í r y, o d d a n o s t i k T r ů n u a V l a s t i a ú c t y k rodině (známé obraty všech osnov školních, hodné Hollárkových reflexí z katechismu) a aby s rozumovým a fysickým rozvojem mládež přiučována byla od mladých let pořádku a disciplině. Škola, ze které vychází mladík s pouhými jen běžnými poznatky, nesjednocenými nábožensko-mravní výchovou s pocitem povinnosti, s disciplinou a s úctou ke starším, netoliko není užitečna, nýbrž často škodliva, rozvíjejíc tak zhoubnou každému dílu svévoli a samolibost.« (Vskutku však novodobý ideál školy žádá vzdělání a rozvoj duševního fondu člověka, aby svým rozumem, nezkaleným zištnými insinuacemi hierarchií církevních, státních, společenských atd., o všem, co kol sebe a v sobě pozoruje. mohl a dovedl si utvořiti soud, tohoto soudu

svého aby hájil a souhrnem svých soudů aby si utvořil názor na svět a provedl svoje právo sebeurčení. Přirozená věc, že nedá se uchovati ctění autorit, stáří atd., kde rozum takto svobodný nemůže k úctě přisvědčiti. Marny jsou všecky řády disciplinární a jiné. Tento ideál je v Rusku znám tak dobře jako jinde; bohužel, v okolí carově sotva bude znám.) — »Co se týče zřízení školy« — pokračuje reskript — »přeji si, aby byla trojího stupně: nižší s uceleným kursem vzdělání, střední škola různých typů, rovněž s uceleným vzděláním, a střední škola s přípravným kursem pro universitu. Co se týče universit, tedy po smutné zkušenosti minulých let očekávám od učební správy a professorů srdečnou a prozíravou účast v duševním životě svěřené jim mládeže. Nechť jsou pamětlivi, že ve všech případech pochybnosti, boje a unešení mládež jest v právu hledati a nacházeti u svých pěstovatelů nedostávající se jí — zkušenosti, stálosti přesvědčení a vědomí závislosti mnohdy celého života od jediné minuty nerozmyslného unešení.« Celý reskript by zasloužil glossování v každé řádce; jednu glossu sobě neodepřeme. Závěrná slova o »rodičovském srdci« imperatorově, jemuž radostno jest navrácení studentstva »do stínu práce a pořádku« a slib, že »všem nepořádkům hubícím tolik životů Vlasti i Mně drahých, musí býti, jménem blaha svěřeného Mně Bohem lidu, učiněn konec« — tato slova nemají nijakou jinou cenu nežli evangelická modlitba publikánova v chrámě. Nemař životy a uspoříš sobě lítosti!

V *poměrech universitních* trochu úlevy projeveno vůči studentům, kteří uvězněni byli pro nepokoje únorové v Moskvě. Na rozkaz carův propuštěni na svobodu a guvernér, propouštěje uvězněné, pobízel je krátkou řečí k pilné práci a mírumilovnosti. — Nově vydaná nařízení o přijímání nových posluchačů vysoké školy zrušují dosavadní tajné charakteristiky, které podávalo ředitelství reálek a gymnasií; místo nich nastupuje veřejné vysvědčení v podobě výpisu z katalogů za tři poslední léta, jež vydá se absolventovi na požádání. Za to podrženy dosavadní komplexové normy. Ustanovený počet posluchačstva smí býti překročen pouze o desetinu, na universitě kyjevské, kde jsou poměry vyjímečné — mnoho vyloučených za posledních bouří — smí býti přijato do prvního ročníku všech fakult úhrnem 300 osob. Na ženských kursech v Moskvě smí býti v nastávajícím roce šk. nejvýše 300 posluchaček. Studenti židé ve Varšavě, Oděsse a v Rize smějí býti přijati jen v onom procentě, jak bylo sníženo r. 1901. — Studenti, potrestaní vyloučením za poslední bouře, mohou nejvýše školním rokem 1903—4 býti opět zapsáni. — Druhým nařízením (cirkulářem), oklestil min. Zenger zbytek svobody spolčovací na universitách a vys. školách, který dal Vannovskij. Nařízení Vannovského odvolána a nastupuje v platnost nový řád: 1. Při každém kursu bude z učitelstva volen kurátor, jenž bude předsedati a říditi jednání na schůzích studentů jednotlivých kursů, pokud je dovolí rektor. Společné schůze všeho studentstva universitního, nebo aspoň z jedné fakulty jsou naprosto zakázány. Studenti na schůzi mohou si voliti starosty, kteří budou k tomu, aby byli prostředním orgánem mezi studenty a rektorem, respective kuratorem. (U nás bychom řekli, že budou zdarma konati díl povinností pedelových.) Spolky dovoluje se zřizovati jen vědecké, pod řízením některého professora, spolky sportovní, umělecké jen za podmínek, jež stanoví kommisse, složená z kurátorů. Všeliké projevy: podávání adress, svolávání schůzí atd., vše je zakázáno. V tomtéž cirkuláři je také stupnice osmera trestů na akademiky: poznámka, domluva atd. až do vyloučení úplného. — O ministrovi Zengerovi kolovaly v srpnu pověsti, že je vlády jeho na mále; ale v týž čas právě vydával oba zmíněné cirkuláře, není to tedy pravda. To je škoda!

Koncem července přinesly zahraniční listy zprávu, že si min. Plehve dal zavolati knížete Uchtomského, vrchního redaktora *St. Peterburgských Vědomostí* a žádal ho, aby směr listu, jejž od vlády převzal a vésti měl v duchu vládním, změnil, protože vede list příliš liberálně. Hrozil mu při tom výpovědí nájemné smlouvy. Listy dodávaly, že nástupcem Uchtomského

stane se redaktor Graždanina Kulyšev. Dle jiných listů kníže Uchtomskij odmítl všeliké míšení ministrovo do redakce listu. Patrně, že na tuto věc naráží prohlášení redakce ze dne 1. srpna (nového kalendáře): »Kýmsi puštěna byla korrespondence do Samarské Gazety, odkudž počal kolovati výmysl onen — že lhůta nájemní St. P. Vědomostí končí, list že přechází do nových rukou a sbor redakční že se úplně mění. — Komu třeba bylo roztrousiti onu pověst, nechceme rozhodovati. Ač nám na ní nezáleží, přece k upokojení dotazů prohlašujeme, že lhůta nájemná končí až r. 1907 a že týž redaktor vede list dále.«

Všeslovanská umělecko-průmyslová výstava béře na sebe reálné formy. Pořádána jest petrohradským dobročinným spolkem a spolkem pro podporu ruského průmyslu a obchodu. V čele obou spolků stojí hrabě N. P. Ignatjev. Generálním kommissařem jest K. V. Nikolajevskij, organisátor novgorodské výstavy kustarské. Výstavě propůjčen netoliko palác Tavrický, nýbrž i veliký přílehlý park. Příspěvek ministerstva financí jest 110.000 rublův. Veliký význam pro zdar výstavy má protektorství velkoknížete Aleksandra Michajloviče. Naskytly se návrhy konati v čase výstavy sjezdy slovanské, sjezd slavistů, žurnalistů atd.; byly by velmi užitečné, zvláště sjezd průmyslně obchodních činitelů by nesměl chyběti. Ano i sjezd turistů slovanských by byl záhodný. — Co nás Čechů se dotýče, povolanými činiteli k uspořádání oddílu českého jsou všichni pracovníci našich výstav: jubilejní, národopisné, inženýrské i letošní dělnické, z uměleckých kruhů representace našich uměleckých spolků kooperativně provésti může exposici umění našeho generace starší i mladší. Zatím ve veřejnosti nic se neví, v čí rukou je u nás celá tato důležitá věc.[1])

Komitét výstavy zařizuje v ostatních slov. zemích pomocné komitéty výstavní a zamýšlí z věcí zakoupených nebo darovaných na výstavě založiti slovanské Museum. Poplatek z místa nebude žádný, k dovozu předmětů po ruských drahách budou poskytnuty slevy. Před odesláním předmětů budiž poslán popis. Celní řízení vykoná se na výstavišti. Z prodaných předmětů 5—10% ceny připadá ve prospěch výstavy. Vitriny a jiná opatření podobná provedou se na účet vystavovatelů. O ochranu vystavených předmětů provede péči komitét. Všecky předměty buďtež zasílány pod adressou: Hlavnímu kommissaři všeslovanské výstavy v Petrohradě. (**Главному Коммиссару Всеславянской Выставки. С. Петербургъ. М. Италиянская ул.** 63.

Ve dnech od 15. do 31. srpna (dle st. kalend.) konal se v Charkově XII. ***archaeologický sjezd.*** Poslední sjezd, konaný v Kijevě, smutně proslul svým zachováním vůči maloruskému jazyku, jenž jediný ze všech slovanských na sjezd nebyl připuštěn. Táž věc, ale zticha, odbyla se nyní. Organisátoři sjezdu neobrátili se s pozváním ani k Naukovému Tovarystvu imeny Ševčenka ve Lvově, ani k nikomu z haličsko-ruských učenců, ba ani se neotázali, kdo by se chtěl sjezdu súčastniti. Teprve v květnu letošním tázal se moskevský archaeol. spolek, kdo se účastní sjezdu z haličských učenců maloruských. Tov. Ševčenkovo odvětilo, že o sjezdu žádné autentické zprávy nedostalo. Po několika týdnech pozváni org. komitétem sjezdovým prof. Verchrjatškyj, Studyńskyj a Ščurat. Odmítli, majíce na zřeteli nepozvání Tovaryšstva Ševčenkova.

Mnoho a záslužné práce pro sjezd vykonali professoři charkovské university Bagalěj, Krasnov a Sumcov. Uspořádána výstava historická, bohatá kollekcí církevních starožitností z kostelů Charkovské gub., zbraní kozáckých. V archaeologickém oddělení byly výkopy znamenitých charkovských kurhanů, ethnografická část do podrobností předvedla život charkovského obyvatelstva. Již výstava však trpěla výlučně svým místním charakterem, a to jest i »silný stín«, jak praví ruské listy, jímž trpěl i sjezd

---

[1]) Dvě poradní schůze zatímného komitétu svolal p. Prokop Grégr. Ale kdo se jich súčastnil a jaký byl výsledek porad, není nám známo. Doufáme, že příště budeme moci přinésti o akci té bližší zprávy. *Red.*

A druhý stín je v bezsoustavnosti přednášek, ano namnoze v úzké speciálnosti jejich. Je hodno vytknutí, že měly vedle vědeckých, odborných přednášek býti pořádány přednášky populární. Návštěva obecenstva byla veliká, ale zisk jeho malý.

Dne 26. června dle starého kalendáře zemřel v lázních Homburských na Rýně sochař ***Mark Matvějevič Antokolskij***, narozený v roce 1842 ve Vilně v rodině židovské. Židovské byly objekty, jež plasticky předváděl obecenstvu jako chovanec petrohr. akademie nauk. „Celá lítostnost ruského židovstva tu byla: »Žid kr jčí« i »Žid skrblík«, byla tu znamenitá studie z hlíny: »Spor o Talmud«, byl tu »Inkvisitor, jdoucí zavírat židy ve sklepení v době slavnosti »Paschy.« Veliká kněžna Marie Nikolajevna, tehdy presidentka Akademie Umění, dala mu tuto práci provésti ve velkých rozměrech. V roce 1871 vystavil

Mark M. Antokolskij.

Ivana Hrozného, jenž mu získal titul akademika a mezi ruským obecenstvem okamžitě jej proslavil. Pak následoval jeho Petr Veliký, Kristus — největší jeho práce, Sokrates, Spinozza, Letopisec Nestor, Jermak, Náhrobek kněžny Obolenské, projekty velikých soch jízdních na Nikolajevském mostě: vel. knížete Jaroslava, Dimitrije Donského, Ivana III. a Petra Velikého, a celá řada soch i poprsí. Čtenáři našeho Světozora znají jeho mrtvého Krista, s tváří plnou míru a lahody, v jiném ročníku opět byl Mefisto, záhadná, pitvorně chytrá tvář, šilhavých očí, plná bezcitné lhostejnosti. Poslední prací jeho byla »Inkvisice«, nedokončená. Ke škole nepatřil Antokolskij žádné. Pohřben byl 5. července (dle nového kal. 18. července) v Petrohradě na židovském Preobraženském hřbitově. *-ch.*

*

Na sněmu bukovinském poměry se ostře změnily; utvořena německo-židovsko - rumunsko - arménsko - polská koalice, proti níž zbyla menšina **maloruská**, jež přešla do oposice. Většina, nedbajíc všech dosavadních zvyklostí, neotázala se ani menšiny, koho navrhuje ze sebe, nýbrž provedli volby sami. Stalo se to proto, aby se pomstili posl. Vasilkovi, aby nebyl volen do kommissí; místo něho zvolili jiného poslance **maloruského**. Následek byl odchod poslanců malor. ze sněmu. Stanovisko jejich schváleno na velikém táboru lidu v Černovicích. Zaražená většina couvla, zvláště pod nátlakem zemského maršálka.

Dne 21. července zemřel přičinlivý publicista maloruský ***Ostap Terlickij*** ve věku 52 let. Narodil se ve vsi Nazirné v okrese kolomyjském r. 1880. On byl první, jenž začal obraceti politiku maloruskou na pole činnosti sociální. Seznámiv se v roce 1870 s Drahomanovem stal se jeho nejhorlivějším druhem. Za dob stíhání za místodržitele »lorda« Potockého, — r. 1878 —, postižen i Terlickij, zbaven svého místa ve vídeňské universitní knihovně a uvězněn. Příčinou bylo jeho dopisování s Drahomanovem. Pozbyv místa, začal po propuštění z vězení studovati **práva**, zaměstnán jsa skoro do smrti své v kanceláři dra. Fedaka. Literárně pracoval stále. Velkou studii jeho o »Snahách Rusínů haličských od r. 1772« přineslo před časem »Žitje i Slovo.« Posléze pracoval o studii z historie místodržitelování hr. Gołuchovského. *-ch.*

Jihoslované.

Lublaňský biskup dr. *Jeglič* zase vydal pastýřský list na své ovečky, ve kterém jim znova zakazuje čísti a odbírati liberální časopisy pod trestem exkomunikace církevní, protože prý tyto listy popírají některá dogmata

katolická a vůbec slouží jen zkáze slovinského nábožného národa. Myslím, že když nepůsobil první zákaz a spálení Cankarovy »Erotiky«, právě tak málo vydá opětované memento. „Erotika“ vyšla ve 2. vydání, liberální časopisy pak tisknou se dále a stále více nalézají odběratelů.

A jako ku větší radosti biskupa toho se sdružilo několik mladých a počali vydávati sociální revui *„Naši zapiski“*, měsíčník. Dosud vyšla dvě čísla za červenec a srpen. Vydavatelé v úvodě praví: Čínskou zeď duchovního konservatismu, jenž leží jako těžké břímě v údolích **slovinských** hornatých krajin, chceme pomáhat zbořiti . . . Pochopení pro sociální snahy chceme šířiti, říci chceme, že vymírá starý »Ego!« a že všude cestu si razí kollektivistický směr, že se emancipuje duch lidský od staré desorganisace, uznávajíc velké zákony železného vývoje společnosti . . Chceme stvořiti tábořiště čilých, mladých, silných duchů, mládež naše plna je žití a extase — volnost pro tu mládež!«

Naši Zapiski vycházejí v Lublani. Redaktorem je Karel Linhart, mladý, ale energický a nadaný socialista. Předplatné na celý rok K 2·80. Zajímavo jest, že se nenašla v Lublani tiskárna, která by se odvážila tisknouti tuto revui. A to pro směr listu . . . * *A. D.*

Do jaké míry přiostřil se náhle v prvních dnech září spor mezi **Srby a Chorvaty**, jest známo z denních listů. Události té, pro každého Slovana zarmucující, věnovali jsme zvláštní článek. Autor jeho, p. *Štěpán Radić*, odsouzen byl dne 22. září do těžkého žaláře na půl roku za to, že odvracel rozvášněné davy od jich počínání proti Srbům. Že chtěl, aby místo toho se zákonem v ruce lid protestoval proti maďarským nápisům. Obrana jeho byla marna — hájí prý se důvody politickými, proto vzata mu možnost hájiti se, i odsouzen »pro pobuřování«. Tak vládě Khuenově podařilo se přitlačiti k zemi svého zásadního odpůrce. Pan Radić stal se obětí svého idealismu — kéž by aspoň oběť ta spolu s jinými četnými obětmi nebyla marna, kéž by rozdvojený národ chorvatskosrbský se vzpamatoval, otevřel oči a poznal, komu neblahými spory svými pracuje do rukou! . . .

V měsíci srpnu oživl Záhřeb jubilejní slavnosti pěveckého družstva *„Kolo“*, uspořádanou v odpověď na podobnou německou slavnost štyrskohradeckou. Záhřebské »Kolo« založeno bylo r. 1862 slavností dne 26. listopadu. Byl to významný den pro Záhřeb, tonoucí ještě v němectví. »Kolo« založeno vědomě s posláním národním a slovanským, jež šířilo — písní. Není bez významu, že hned na zahajovací slavnosti zpívána byla »Husitská« po česku. Dvě velké zásluhy má »Kolo«: dalo podnět k založení četných pěveckých spolků po venkově chorvatském, jež tam konaly úkol buditelský — a přičinilo se valně o úzké přátelství slovinskochorvatské. Proto rádi se připojujeme k těm, kteří »Kolu« k jeho čtyřicetiletí blahopřáli. Kéž by bylo možno aspoň při druhém jeho čtyřicetiletí mluviti také o přátelství chorvatsko-srbském, založeném na vzájemné spravedlnosti, úctě a lásce!

* *Č.*

Srbům zemřel koncem července v Bělehradě vynikající učenec a kritik, Dr. *Ljubomir Nedić.* Býval professorem Veliké Školy bělehradské, na níž přednášel psychologii a logiku, a jako autor německých filosofických spisů získal si jméno i za hranicemi. Doma proslul literárními polemikami a kritikami, kromě toho psal populární stati filosoficko-psychologické. Závažné jsou jeho literárně-kritické studie **»Из новије српске лирике«** (2 svaz.) a **»Новији српски писци«**. Roku 18?5 redigoval **»Српски Преглед«**, v němž uveřejnil řadu článků a posudků. O něm, jako o kritiku, napsal »Srpski Književni Glasnik«: »On byl člověk neobyčejné i vzácné upřímnosti, který směl jíti za svou myšlenkou a pověděti ji celou, bez ohrad.«

„Srpska književna zadruga“ vydala náčrt programu, dle něhož míní vydávati staré i novější srbské autory. J. Skerlić v »Srp. Knjiž. Glasniku« otiskuje ten program, vítá jej, kriticky rozbírá a na konec vyslovuje přání, aby se »Književna zadruga« omezila na vydávání starých spisů jen potud, pokud mají skutečnou literární cenu; aby vydávání odborných děl filologických, bibliografických, zeměpisných a dějepisných ponechala

odborným společnostem; aby věnovala větší pozornost mladým spisovatelům a podporovala je tak mravně i hmotně; aby vydávala dobré překlady vynikajících děl cizích literatur; aby zvýšenou měrou přičiňovala se o popularisování věd a užitečných pravd. — O činnosti této důležité instituce přineseme zvláštní článek

C.

Literatura, umění.

Posudky a oznámení.

Dr. FRANT. PASTRNEK: **Dějiny slovanských apoštolů Cyrilla a Methoda.** S rozborem a otiskem hlavních pramenů. Číslo XIV. spisův poctěných jubilejní cenou Král. České Společnosti Nauk v Praze. 1902. Str. XV a 300. Cena K :·60.

Jak spisovatel sám v úvodě vytýká, je to spis svého druhu první v našem písemnictví. Je to shrnutí a kritické sestavení všeho, co dosud o životě a působení slovanských apoštolů jest na základě bádání historiků a filologů známo. Vylíčení toto, psané každému velmi přístupně, tvoří střed knihy: Nástin života a působení obou apoštolů (str. 37 — 150). Nástinu tomu předchází podrobný přehled a kritický rozbor pramenů, na jichž základě opřen jest obraz života a snah obou bratří. Třetí část knihy tvoří otisk hlavních pramenů, jenž bude vítán pracovníkům vědeckým. Konečně čtvrtou jaksi, a to velmi závažnou částí jsou bohaté a obšírné poznámky, doprovázející vlastní nástin a zvyšující vědeckou cenu krásné knihy. Nástin nekončí smrtí Methodovou, nýbrž věnuje ještě pozornost osudům žáků Methodových a slovanské liturgie, která sic neudržela se v zemi, pro kterou prvotně určena byla, »ale za to rozšířila se po prostranství mnohem větším, po celém jihu a východu slovanském, a trvá tu až po naše časy.« Mluví se u nás mnoho o myšlénce cyrillo-methodějské — nuže, ať dojde výborná kniha tato co největšího rozšíření.

-n-

Divadlo.

V Krakově mělo veliký úspěch *Šubertovo* »D r a m a č t y ř ch u d ý c h s t ě n«, které, jak známo, nebylo u nás policejní censurou připuštěno na jeviště. Mělo tedy svou premiéru v polském překladu.

V Bělehradě slavila pravé triumfy pí. *Hana Kvapilová.* Všecky hlasy srbských časopisů shodují se v tom, že na scénu bělohradskou v osobě paní Kvapilové vstoupilo velké umění, jakého Bělehrad dosud nikdy neviděl. Nadšení při všech hrách naší umělkyně bylo v pravdě neobyčejné a v Bělehradě nebývalé.

U příležitosti pohostinských her pí. Kvapilové uvedeno bylo na bělehradské jeviště s rozhodným úspěchem *Hilbertovo* drama »V i n a« v překladu I. Š a j k o v i ć e.

Srdečně se těšíme z úspěchů pí. Kvapilové na slovanském jihu — i chováme přání, aby nyní následovaly její pohostinské hry na jevištích polských a ruských.

Radostnou divadelní událostí pro nás budou pohostinské hry slavné polské tragédky, pí. *Heleny Modrzejewské*, slíbené na leden, po jejích pohostinských hrách v Krakově a Lvově.

Umění výtvarná.

O slavnostech záhřebského »Kola« otevřena byla *výstava spolku „mladých" chorvatských umělců*, jehož předsedou jest slavný malíř Vlaho Bukovac. Vynikali tu znamenití sochaři Rob. Frangeš a Rud. Valdec, z malířů především Bukovac (portréty) a krajinář Crnčić, dále krajináři Kovačević a mladičký (teprve 19letý), velenadějný Križman, symbolista B. Čikoš (bývalý professor umělecké akademie záhřebské), Tišov a j. Již u příležitosti první chorvatské umělecké výstavy v Záhřebě r. 1899 vyslovili jsme přání (Sl. Př. I. 398), »abychom ji — aspoň z části — mohli viděti i v Praze.« Umělci naši, sdružení v »Manesu«, seznámili nás nyní s uměním francouzským — byla by nyní příležitost předvésti nám umění jihoslovanské po výstavách v Záhřebě a Lublani.

Redaktor a vydavatel ADOLF ČERNÝ. — Nakladatelé F. ŠIMÁČEK.

Dr. Z. DASZYŃSKA-GOLIŃSKA:

Dvacet let polské literatury.

(Dokončení.)

NIEMOJEWSKI silně a otevřeně v řadě písní (Polonia irridenta) vylíčil život horníkův. V literatuře polské jest Niemojewski jediným poetou průmyslového proletariátu. Poslední drama Rokita obsahuje v sobě prvky satanické a jest dosti nejasným, ač originelním vylíčením vlivu zla na lidstvo.

ADAM SZYMAŃSKI zřídka kdy se ozývá, ale ozve-li se, činí tak ze srdce, překypujícího citem. Proto také jeho novely svědčí o velikém talentu; plynou z čistého zřídla nezměrného smutku. Umělecké prostředky Szymańského jsou nad obyčej jednoduché, podáváť práce své z pravidla ve formě prostého vypravování. Chová dvě struny ve své lýře: lásku k otčině a k lidstvu, »znamená etapu vysokého rozvoje kultury a ideí všelidských v národě«.

Jedním ze sloupů literární produkce v době positivismu jest ovšem ELIZA ORZESZKOWA. Jeť to duch rovněž samostatný jako Konopnická, ačkoliv méně vzletný a ne tak intuiční aniž tak smělý talent. Cítíť se Orzeszkowa nejúžeji sloučenou se společností své země, jejím službám věnuje svůj talent a vynikající vědomosti, získané sebevzděláním. Oblíbenými postavami, jimiž plní své romány, jsou vyděděnci všeho druhu. Především je tu galerie typů ženských. Autorka vytvořila, nebo lépe řečeno: přivedla u nás do života otázku ženskou, věnujíc jí řadu novel, románův a několik vědeckých rozprav. Bedlivou, přátelskou pozornost prokazuje několikráte otázce židovské, vytvořuje i řadu typů z malé šlechty, jejíž četné pozemky nacházejí se na Litvě v okolí Grodna, stálého to bydliště autorčina. Méně pochopení prozrazuje v líčení typů radikální mládeže, jakož vůbec nebudí u ní ohlasu novodobá otázka společenská. Do období positivismu, jehož nejhorlivější přívrženci schvalujíce práce základní, posmívali se dalekosáhlým ideálům a vzletům ducha za hranice skutečnosti, Orzeszkowa vnáší teplé ovzduší tesklivého citu a odpuštění. Jakmile však v létech devadesátých přišla do styku s venkovským lidem a odkryla v něm síly dříve jí neznámé, i ona vrátila se k idealismu nebo aspoň přestala zadržovati cit. Nejkrásnější romány Orzeszkowé »Nad Niemnem« a »Cham« líčí lidový život. Je to opravdové posloužení úkolům a ideálům národa, o němž ústy jednoho ze svých hrdinů autorka se pronáší: »Moji nejúsilovnější snahou jest, abych měl co nejčistší srdce a sloužil co nejvydatněji zemi a lidem. Zdá se mi, že jen tímto způsobem dosáhnu cíle, pro nějž přišel jsem na svět«. Máme tedy v Orzeszkowé demokratickou hlasatelku širokého rozhledu, a v tom zajisté hledati sluší její neobyčejnou popularitu.

Se jménem BOLESLAVA PRUSA pojí se u každého obyvatele Varšavy vzpomínka na znamenité jeho feuilletony, jež jsou nejpopulárnějším titulem jeho slávy. Byla to daň, kterou básník přinášel positivnímu

směru jako jeho nadšený přívrženec v theorii. V umělecké organisaci románopisce Prusa však převládá cit, jenž sám sebou jest protestem proti realismu a užitkářství, jakému holdoval tábor positivistů. »Cit, jako subjektivní idea, jako mravní imperativ... triumfuje v Powracającej fali, v Placówce opět jako hromadný instikt vítězně vychází z nepřátelské zátopy, v Lalce jeví se hořkým a bolestným steskem na nepatrnost vlastní společnosti, v Emancypantkách stojí jako sladká dívenka se zlatým srdcem proti celé řadě duší tupých, třeba s vyvinutými mozky, konečně ve Faraonovi vzrůstá do obrovských rozměrů všelidského symbolu.«

Prusův originelní a subtilní talent netěší se takové popularitě jako díla Sienkiewiczova, jemuž ho stavěli po bok, nicméně v literatuře polské vydobyl si trvalého místa; každé nové jeho dílo vyznamenává se rozšířením obzoru a prohloubením světového rozhledu.

Naturalismu ve smyslu francouzském v našem románě vlastně nebylo; ostatně tento směr i ve Francii podléhal různým změnám. Přece však máme řadu prací, jejichž autorům šlo především o nejvěrnější kopii přírody, o přesnost do nejmenších podrobností. K těm počítá Feldman novelistu a znamenitého kritika hudebního Antonína Sygietyńského, dále Adolfa Dygasińského, autora pohádek ze života zvířat, Gabrielu Zapolskou, Ostoju a Zygmunta Niedźwiedzkého. Zásluhou naturalismu jest, že do románu uvedena byla svědomitost a přesnost pozorování. Naturalismus ruší konvencionelní hranice a vybojovává oprávněnost věcem, které dříve pokládány byly za choulostivé, ale líčí obecně vnější stránku zjevů, vylučuje obzory fantasie a četné neprozkoumané stavy duše lidské.

Vůbec jest polská literatura před rokem 1890 ve svých různorodých směrech povždy empyrickou: líčí zevnější svět, slouží společenským ideálům, věnujíc jim svůj individuelní cit, činí umění služkou života, prostředkem k vyslovení pravd i poučení, a konečně k vysvětlení životních zjevů.

Ignáce Dąbrowského, romanopisce velikého talentu, autora proslulé Śmierci, Felky a několika novel, nelze již zařaditi mezi naturalisty, ačkoliv jednou z charakteristických známek jeho prací jest neobyčejná svědomitost a přesnost pozorovatelská i opírání se o lidské dokumenty. Avšak tyto prostředky ke sbírání látky, kteréž naturalistům sloužily k vylíčení zevnějšího světa, slouží Dąbrowskému k odkrytí záhad duševního života. Kdyby to nebylo paradoxní, bylo by lze nazvati jej nejobjektivnějším ze subjektivistů, ježto s přesností přírodozpytce líčí stav duše hrdinů, nevšímaje si stavby románu.

Na západě kolem roku 1890 ztrácí positivismus i naturalismus přívržence na důkaz, že třídě, jejíž hlasateli tyto směry byly, t. j. buržoasii, vzato žezlo duševního předáctví ve společnosti. Také v polské literatuře objevují se nové síly a nové směry, ba směle tvrditi lze, že vystupuje jich celý zástup a že polský román, lyrika i drama v posledním desítiletí prožívají doby skvělého rozvoje. Bylo by však ne-

spravedlivo, kdybychom zřídla těchto nových rozmachů hledali pouze v napodobování ciziny.

Impresionismus, symbolismus i dekadentismus zachvacují dechem svým veškeru Evropu a také mezi našimi básníky došly ohlasu; jeť to příbuzenství duší i nálad. Novodobá duše přišla ve styk s každou zkušeností, prožila všechny pocity, ztratila naděje, a plna resignace, netoužíc a nežádajíc ničeho od světa vnějšího, sestupuje sama do sebe, sžírána steskem skepticismu — i nachází tu celé světy poesie.

Takovýto typ současné doby, nesmírně přejemnělý, podává Sienkiewicz v proslulém románě svém »Bez dogmatu«. Feldman správně tvrdí, že je co do myšlénky pochyben, měníť se pesimismus v základě všelidský v zoufalé šílenství lásky, vedoucí hrdinu Płoszowskéko k samovraždě. Za to je Sienkiewicz genialním mistrem v subtilní analyse spletité duše, a ačkoliv méně než jiní podléhá rozkladnému pesimismu (líp se mu daří, buduje-li a věří, než pochybuje-li a theoretisuje), intuicí velikého umělce vycítil nejnovější typ člověka bez dogmatu, jemuž podobných stále více počalo se ukazovati. Poněvadž autor sám pokládal tento typ za škodlivý, postavil záhy proti němu protiváhu v lidech, vyznávajících zásady i dogmata a účinně pracujících (»Rodzina Połanieckich«). Typy zde předvedené uspokojují průměrné čtenářstvo šlechticko-měšťanské. Ideologické kruhy, věřící v pokrok společnosti, v povinnosti jednotlivců vůči celku, toužící žíti pro zítřek, hledají a nalézají příbuzné sobě typy a sympathické ideály spíše v románech STEFANA ŽEROMSKÉHO.

»Konečně objevil se vytoužený, očekávaný, srdci drahý a zároveň duši hrozný muž, který určen je k tomu, aby nejen vyzpíval sebe a hrstku vrstevníků, nýbrž který jest oprávněn opakovati za Největším (Mickiewiczem): Jsem milion . . .« Utýraná a sklíčená jest duše Žeromského, ne však osobním, ba ani společenským, nýbrž tím odvěkým, nevyléčitelným pesimismem, jenž trápí se nad zlem, rozsetým v přírodě, a mukami, jaké působí sám život. Člověk přidal k tomuto stavu věci ještě jednu nespravedlnost: zlo, rozseté v přírodě, nepadá na bídáky a skety, nýbrž na ty nejlepší, kteří ve jménu ideálů bojují proti lidskému a přírodnímu řádu. Žeromski spatřuje věčný boj mezi dvěma prvky lidské povahy: mezi touhou po štěstí a obětováním pro ideu. V románě Ludzie bezdomni hrdina zamítá lásku i nejšlechetnější ženu, která mu lásku tu věnovala, a propůjčuje své služby lidskosti. Ne dobro, nýbrž zlo jest zákonem života, a zvítězí-li dobro na chvíli, mstí se zlo, uvrhujíc duši v trápení a tesknotu. Žeromski dává se vésti především citem, a mohutnou vlnou tohoto citu zahrnuje otčinu, objímá nešťastné a stotožňuje se s přírodou. »Vyznavači Žeromského trpí, nesmírně trpí, neboť jsou sžíráni kriticismem, jsou přesvědčeni o závislosti všech pravd — ale kráčejí k mukám, ke sklamání, k smrti, zoufale pálíce za sebou všecky mosty.« Takovéto credo citlivého, vysoce společensky žijícího člověka vyciťujeme v dílech umělce, který creda toho nevyslovuje, netheorisuje o něm, ale žije jím.

* *

Prohloubiv hranice lidské možnosti přichází k přesvědčení, že »zlo jest jenom jedno: křivda proti bližnímu, a že člověk jest svatou věcí, jíž ukřivditi nikomu není dovoleno.« S hrdostí lze tvrditi, že Žeromski jest modlou mladého pokolení v Polsce.

Jinou notou nežli díla Žeromského zní román impresionistů. Impresionismus zavrhuje bezprostřední líčení zevnějšího světa, zobrazuje spíše svět osobních dojmů, jenž jediný nepodléhá pochybnosti, okamžité nálady, líčí sympathie, tužby, fantasii autorovu, dovoluje mu, aby se volněji pohyboval, uvádí ve formu výrazy a obraty, vzaté z oboru jiných krásných umění, nebaží po věrném vystižení povahy nebo duše lidské, nýbrž spíše touží, aby se s ní spojil.

SEWER, náležející věkem ku starší generaci spisovatelské, díky veliké vnímavosti umělecké a vřelé sympathii k rozvíjejícím se novým směrům, podlehl jejich vlivu. Mění také formu, ozývá se při každém novém heslu, líčí ideje modernismu, dokonce předvádí typy budoucnosti (na př. učitelku v »Legendě«). Nejvýše však z jeho prací stojí jeho lidové romány. Vyciťuje tu polský venkov i duši sedláka bezprostředně, věrně a hluboce.

REYMONT ve svých prvních pracích byl umělcem veskrze impresionistickým, dávaje se unášeti vírem dojmův a nálad, zanedbávaje celek pro jednotlivé obrazy. Jeť mistrem v líčení přírody a jak vidno z právě uveřejňovaného románu »Chłopi«, znamenitým malířem venkovského lidu. »Chłopy« rozvedl v lidovou epopeji, honosící se nesmírným realismem, velikou důkladností pozorovatelskou a nedostižnou virtuositou jazyka. Vůbec charakterisuje tohoto spisovatele značná zásoba živelní síly, kterouž může ovládati jen vyspělý talent.

SIRKO (SIEROSZEWSKI) jest básníkem a ethnografem zároveň. Koleje osudu, zavádějící Poláky do různých poměrů životních, způsobily, že seznal sibiřské ledy a kavkazské slunce. Na takovéto exotické pozadí klade také své novely a romány (Risztau, Na kresach lasów, Chajtach a mn. j.), vyznamenávající se znamenitým odpozorováním, soustředěnou reflexí a dokonalým ovládáním předmětu. Dílo »O Jakutech« staví Sieroszewského do řady proslulých ethnografů.

Z četné plejady našich romanopisců poslední doby vzpomenouti sluší ještě G. DANIŁOWSKÉHO, GRUSZECKÉHO a ORKANA.

DANIŁOWSKI vstupuje do šlépějí Žeromského, i u něho dominujícím zvukem jest bolest existenční a stesk, soucit s trpícími, kteří z pravidla jsou nejlepšími. GRUSZECKI, z míry plodný autor, dotýká se rozmanitých záhad časových a píše většinou feuilletony pro denní listy. ORKAN, rodem z Podhalí, syn lidu, líčí ve svých románech i básních duši tohoto lidu. Neúprosný realista zobrazuje s mladistvou silou, láskou i účastenstvím svůj svět, neskrývaje boje mezi bohatšími a chudšími a nezatajuje pravdy.

Pravým opakem Orkana jak co do propracovaných themat, tak i co do způsobu psaní je znamenitý autor »Pana Podfilipského« a »Sprawy Dołęgi«, JÓZEF WEYSSENHOF. Vzpomenuté dva romány rázem získaly mu slávu, neboť ukázal se v nich dokonalým mistrem

románovým a subtilním analytikem zvykův a charakterů sféry aristokratické. Zná ji dokonale, soudí přísně, tepe ironií, stojí však na stanovisku urozených a »vyvolených« k vůdcovství národa.

Opravdový básník tvořil po vše časy pod vlivem bezprostřední nutnosti vnitřní, netáže se po tom, zda to schválí společnost nebo národ, ačkoliv mohl jim sloužiti nebo vládnouti jejich myslím. Umění a krása byly mu jediným přiměřeným ovzduším, v němž mohl žíti a volně dýchati. Heslo »umění pro umění«, umění jako nejvyšší podstata, zosobnění absolutních ideí, jimž skutečný umělec jest věštcem i knězem, objevuje se u nás teprve před několika léty (v »Confiteoru« Stanislava Przybyszewského).

Tento směr, jenž dříve již ujal se na západě, dochází ozvuku nejprve ve varšavském týdenníku »Życie«, jež od roku 1887 vydával Miriam (Zenon Przesmycki). Kultus nové poesie zračí se v překladech z Edgara Poe, Baudelaira, Verlaina, Rollinata, Haracourta, Swinburna, Rosettiho, Zeyera, Vrchlického, jež pořídili hlavně Miriam a Antoni Lange. Je také dlužno pokládati za první průkopníky modernismu u nás. Theorie, zprvu nesměle uváděje starší směry v soulad s novými, projevuje se konečně v studiu Przesmyckého o Maeterlinckovi. Przesmycki tráví dlouhá léta v cizině, u pramenů studuje nové směry literární a umělecké, napájí se novými proudy, obohacuje vědomosti, pracuje zároveň vědecky, tvoří nemnoho, aby konečně stal se soudcem nových směrův a nejpovolanějším znalcem umělecké krásy a mladému pokolení básnickému rozhodčím v záležitostech umění.

Lange, jenž je více básníkem a méně theoretikem nežli Miriam, podnikl s ním současně nebezpečnou cestu všemi tajnostmi novodobého umění. Tak dlouho zkoumal různé jeho směry, až mělo to neblahý vliv na vlastní jeho původní činnost — doufejme však, že ne na dlouho, že brzy najde opět sám sebe.

V Krakově sloužil výlučně modernismu po několik let časopis »Życie«, kolem něhož skupila se t. zv. Mladá Polska. Ve Varšavě pak ode dvou let jest »Chimera« výhradným orgánem nových směrů. Oba hlásají aristokratismus umění a básníky povyšují na zákonodárce světa, ačkoliv je úplně odlučují od světa a jeho věcí i staví je ve vesmíru mimo národ i lidstvo. Literutura je tu pojímána snad příliš jednostranně, ale do svatyně umění nepřipouštějí se práce nepovolané. Vyplývá to zajisté z opravdu umělecké organisace zákonodárců nových směrů, zároveň je to však důsledkem theorie, o níž Miriam praví: »Vnitřní hloubka, nekonečnost, ukrytá na dně, — toť, co jest vedle zdatnosti, básnickým povahám vlastní, nejdůležitější z podmínek a nejhlavnějším ze zřídel poetické krásy.«

Modernismus podle západního vzoru tříští se i u nás na různorodé proudy symbolismu, mysticismu, dekadentismu. Tento poslední je v pojetí obecenstva a básníků vlastností slabou a nikdo z tvůrců k němu znáti se nechce; opravdu není u nás na čase úpadková kultura, ale modernismus přináší takové povznesení tvořivosti, takové rozpjetí

života, že byť i byl jednostranným, s pojmem dekadentismu nelze ho stotožňovati.

Něco jiného je symbolismus: »Veliké umění, skutečné umění, nesmrtelné umění bylo a jest vždycky symbolické; skrývá za smyslovými analogiemi zárodky nekonečnosti a odhaluje nezměrné, nadsmyslové obzory«, praví Przesmycki. Modernisté touží po velikém umění; toť tajemství oplozující jejich síly.

Avšak obraťme již pozornost k nejvýznačnějším představitelům těch směrů.

Kazimierz Tetmajer, básník a romanopisec, zosobňuje stesk novodobého člověka po štěstí; při nemožnosti dosíci toho štěstí, a poněvadž první svazky jeho básní vyšly v době smutku a zklamání (kolem roku 1891), dobyl si rázem na Parnasse naší poesie místa. Píseň, toužící po rozkoši hluboké smyslnosti, strhla za sebou mládež. Překrásný, ryze polský a obratně vytříbený jazyk dodává básním Tetmajerovým neskonalého půvabu, tím většího, opěvá-li krásy domácí půdy, neb kreslí-li obrazy prvotní přírody, prvotních lidí, hodné nejnádhernějších pláten Boecklinových. Hromadné proudy, pronikající společnost, nacházejí v Tetmajerovi ochotného zastance, ale nejvíce jest svým, může-li mluviti vlastním jménem. V románech podléhal Tetmajer sice mocně vlivu Sienkiewiczovu (Anioł śmierci), ale ve svých myšlénkách a otázkách, před jaké staví své hrdiny, jest hlubším, povznášeje se k výšinám nejspletitějších záhad filosoficko-společenských.

Individualistický proud zachvacuje rovněž básníka selské duše, Jana Kasprowicze, který teprve nyní vyrůstá ve vlastního ducha. »Celý rozvoj Kasprowiczův jest bojem mezi kulturou a živelní silou, mezi intelektualismem a nejvnitřnějším obsahem vlastní duše, bolestným zoufalým bojem, plným vzletův a úpadků, plným rouhání proti včerejším ideálům, plným pochmurného volání po smrti.« Jeho básnické knihy, jako Chrystus, Anima lachrymans, Miłość, Krzak dzikiej róży, prozrazují mohutné živelní síly; trpí nesmírně, ale v tom utrpení očišťuje duši jako ocel v ohni. »Tvořivost Kasprowiczova mohutní, vzrůstá do gigantických rozměrů. Vystupuje na nejvyšší štíty Alp a Tater, kde objímá neomezené obzory a jest blízkou duši světa, sklání se nad propastmi nejtajnějších záhad lidské existence, naslouchá zpěvu rodné země, pohlcujíc každý její úder, stále více zbavuje se všeho, co jest vnuceno běžnou chvílí, theorií, vnějším světem, a stává se stále čistším, silnějším živlem a prostředkem, jímž duch světa ústy polského lidu pronáší své věčně stejné slovo . . .« Poslední sbírka Kasprowiczových básní »Ginącemu światu« jest skvělou synthesí soucitu ke všemu lidskému. Ztotožňuje se v něm s celou bídou a všemi chybami lidstva.

Stanisław Przybyszewski opomíjí ve svém románě veškeren vnější svět, zajímá se jediné duší, jejími přeměnami, jejími záhadnými stavy. Obrovská fantasie autorova vyvolává řady vidin (na př. De profundis), mozek, rozpálený alkoholem, tone v halucinacích. Hrdinové i úzké vnější meze, v nichž se pohybují, toť toliko symboly subjektivních

nálad duše, v nichž kolují různorodé prvky. Osou světa jest láska, ne však ona nadpozemská, neurčitá, jež vystupovala v romantické poesii, nýbrž láska tvůrčí a zároveň nepřátelská jednotlivci (Todtenmesse.) Hrdiny své nesnaží se oblékati v ideologický šat, strhuje jim veškeré masky, jakými přikryla je civilisace, i předvádí brutální boj pudů (cyklus Homo sapiens). Symboly Przybyszewského, podané nádherným, plamenným, skoncentrovaným jazykem, přepalují nervy, strhují za sebou obraznost, zvláště mládeže a žen, vrhají kvas v dosavadní literaturu. Ze slovanské individuality má Przybyszewski dvě dominující vlastnosti, jež jako vše v jeho duši docházejí silného výrazu: tesknotu a fatalismus. Stesk po ženě, který sžírá duši jeho hrdinů, mění se ve stesk po absolutnu (nejvýrazněji v Androgyne), dostupuje nedostižných výšin filosofických.

Kolem těchto modernistů, kteří snažili se projeviti se již různými směry, kupí se mladší talenty, jako JERZY ŻUŁAWSKI, intelektualista, zůstávající pod vlivem Spinozovým, TADEUSZ MICIŃSKI, mystik, hloubající ve věcech nadpozemských, MIRANDOLA, líčící duši delikátním štětcem, dále STANISŁAW BRZOZOWSKI, LEOPOLD STAFF, WŁ. PERZYŃSKI, MARYLA WOLSKA, EDWARD LESZCZYŃSKI, ARTUR GÓRSKI a j.

Prvotním vzorem a duševním otcem celé této plejády jest Słowacki, a evangeliem, z něhož prýští národní i filosofické postuláty, jeho báseň »Král Duch«.

Vlivem modernismu začíná se doba rozkvětu polského dramatu. Z romantických básníků jediný Słowacki psával díla dramatická. Ale Słowacki nikdy nespatřil svých prací na jevišti, po dlouhá desítiletí hrána jediné Marie Stuartka a Mazepa. Teprve v posledních létech, v témže Krakově, v němž nejmohutněji modernismus se rozvinul, uvedena na jeviště také jiná dramata mistrova, a tu se potvrdilo, že mají všechny podmínky scénické. Neznajíce vlastně dramat Słowackého, pochybovali jsme téměř, dovede-li Polák napsati vážné drama. Ještě v roce 1890 omezovala se činnost polských autorů na díla veseloherní anebo vyvolávající hrubou sensaci. Lidového repertoiru nebylo, měšťanský stále klesal. Když konečně v celé Evropě vítězil směr, zavedený Skandinávci, když Hauptmann skutečným talentem a Sudermann technikou a uměleckými efekty získávali si německou veřejnost, objevili se i u nás Ibsenovci, realisté, napodobující Sudermanna, přicházely na jeviště čím dále tím častěji překlady prací nového směru, budil zájem Maeterlinck, a veškera mladá generace zkoušela své síly v dramatě. Jaký div, že mezi těmi, kteří věřili, že jsou povolanými, málo bylo vyvolených. Opravdových talentů dramatických máme sotva několik, a také o trvalý úspěch dramatický je nouze.

Úspěch mělo LUCYANA RYDLA »Zaczarowane koło«, jemuž dostalo se v konkursu ceny. Autor nevyniká sice originelní individualitou duševní, ale za to velikou uměleckou erudicí a neobyčejnou lehkostí; splynuv s všedním životem lidu, se Słowackým a Hauptmannem — vytvořil dramatickou báseň, v níž proplétají se osudy šlech-

tického dvora a selské chaty, všecko v říši nadpřirozených bytostí, prostředkujících mezi lidmi.

Opravdovým realistickým talentem, který útokem dobyl divadla, jest JAN AUG. KISIELEWSKI. Dramata »W sieci« a »Karykatury« znamenitě líčí mládí spolu s jeho kouzelnou silou a živelností. Typy mladých umělců, zmítajících se v poutech, v něž byli uvrženi svým prostředím, živě a směle jsou nakresleny »V síti«. Autor zná je výborně, bojuje za jejich práva i tvoří věc znamenitou, která mu získala srdce mladého pokolení. V »Karikaturách« více než okolí vraždí hrdinu vlastní slabost, jejíž obětí stávají se dvě ženy. »Sonata«, mystické dílo náladové, vydařilo se méně šťastně; autor, rozený realista, dal se unésti chvilkovou náladou a atmosférou symbolů, vidin a neznámých stavů duše, jimiž přetížena je dnes literatura belgická a skandinavská.

Obrovský talent dramatický projevil PRZYBYSZEWSKI. Již první divadelní práce »Das grosse Glück« svědčí o tom, jakým jest mistrem v sestrojování a rozvíjení dramatických situací a konfliktův a jak mohutně líčí typy. Dokázaly to zvláště »Zlaté rouno« a »Hosté«. Przybyszewski předvádí nálady a situace neobyčejně živě, udržuje nervy divákovy v největším napjetí, ba rozechvění. S utajeným dechem čekáme na konec dramatu, rozvinujícího se s nutností osudu a přioděného nejskromnější zásobou slov nejnutnějších i v chudobu vnějších projevů, tak jak to v životě bývá při situacích opravdu hrozných.

»Poesie v dramatě po několika létech boje zvítězila. Všechny její vrcholy a nejskvělejší rozmachy sešly se jako v kouzelné čočce zvětšené silou originalní a velké individuality — v činnosti STANISŁAWA WYSPIAŃSKÉHO.«

Svoji filosofii Wyspiański čerpá z velikých našich romantiků, jako myslitel a malíř pohybuje se ustavičně v okruhu polských dějin, útrap a bojův posledního století. Citově spojen s otčinou, zapomíná na individuelní tužby a snahy. Tento mocný cit národní a mysl, obrácená k záhadám existence vůbec a k otázce existence národní společnosti zvláště, činí z Wyspiańského mnohostranného člověka. Jemu nestačí jedno odvětví umění, aby vyjádřil svoje myšlénky — i jest malířem a básníkem-dramatikem zároveň. Připomíná ony lidi z doby znovuzrození, kteří různým oborům práce vtiskovali pečeť své individuality a jimž nestačil jediný směr, aby se vyjádřili. Wyspiański by rád vdechl krásu do všeho, co ho obklopuje, obírá se tedy malováním kostelních stěn, křísí bývalé umění malovaných oken a má velkou zásluhu o rozvoj našeho tiskařského umění: kniha stává se slohovým výrobkem, vnější její vzhled odpovídati musí obsahu. V poesii zvolil si drama za prostředek k nejdokonalejšímu znázornění poetických a filosofických myšlének. Formu vzal básník z klassického dramatu. Brzy však stala se mu těsnou, ačkoli vždy libuje si v jednotě místa a času ve svých pracích. Z lidových prvků tvoří novou, vlastní, ryze domácí formu novomluvy (neologismy) jeho jedny zarážejí, druhé pobádají k násle-

dování. Jazyk Wyspiańského přesně odpovídá obsahu, tu a tam jsa drsný, ale individuelní; autor jej obohacuje lidovým nářečím a zápasí dosud s nemalými obtížemi. Obrazy, vidiny, symboly dopověděti musí to, co slovy nedalo se vystihnouti. Můžeme říci, že mistrem byl mu stejně Słowacki jako Matejko. Láska a induviduelní city hrají v dramatech Wyspiańského podřízenou roli i tehdy, kdy hrdina láskou se provinil (Klątwa). Z osobních citů vyrůstají jakési prudké vášně všelidské, které jednotlivce strhují a činí z nich věštce, jasnovidce. Umělecky nejdokonalejší drama podal Wyspiański ve »Warszawiance«; dotýkáť se tu mocně citu lásky k vlasti, uživ prostého motivu hudebního, a s obdivuhodným mistrovstvím přenáší nás do nálady, vyvolané velikou dějinnou událostí — povstáním roku 1831. V »Legionu«, jenž nebyl dosud na jevišti předveden, podává synthesi ideálů, snah a tužeb našeho romantického období. Uvádí na scénu velikou a čistou postavu Mickiewicze jako národního reka a kněze. Ve »Weselu«, jež jest kritikou snah a tužeb od doby rozdělení Polsky a v němž vylíčena jest polská duše, vtělená v představitele různých stavů, dosahuje Wyspiański nejvyšší střízlivosti, aby vytkl současníkům jejich vady a slabosti. Používaje legendy a nápěvu, vytváří nové symbolické a mythické postavy, které rázem stávají se populárními.

* * *

Cesta, jakou za posledních let urazila polská literatura, odpovídá přeměnám ve vnitřním životě národa za tutéž dobu. Po poetických vzletech romantismu a bolestných i rekovných útrapách povstání musila nastoupiti reakce, návrat k potřebám všedního života, k positivní práci. Při tomto styku se skutečností nalezen však zlatý pramen národních nadějí a poetického nadšení — lid. A tak po kritice bývalých ideálů nastoupilo vyhledávání nové duše, duše polské. Literatura jako její nejkrásnější květ utěšeně se rozvíjí, vdechujíc plnýma prsoma proudy, vládnoucí v Evropě, upravujíc je v ohni vlastní individuality. »Na celé čáře návrat k duši, k sobě samému — ruch, odpovídající tomuto citovému rozpjetí, tomuto vzrůstu síly a vědomí národního, tomu zmohutnění polské duše — to vše s úsvitem nového století zazářilo na dějinném obzoru. Živelní síla vyniká jako dominující činitel v životě, lid je základem všeho, lidový, obecně polský cit oživuje všecky strany, zavrhují se racionalistické formulky a diplomatické choutky opportunismu, dřívější národní apathie a resignace mizí, tak že s veškerou elementární silou z plných plic zahřmíti můžeme celému světu nesmrtelná slova: »Žijeme a chceme žít!«

OSTAP LUCKYJ:

Olha Kobyljanśka.

V zemi divukrásných, hrdých skal a odvěkých pralesů, které lhostejně patří na každou změnu, jež odehrává se před jejich očima — v bukovinském Švýcarsku se zrodila Olha (Olga) Kobyljanśka, jedna

Olha Kobyljanska.

z nejpřednějších sil souvěké rusínské literatury. Jako vysoký vrchol Karpat vynikla nad obvyklou úroveň, překonavši všecky překážky, jež ji zdržovaly na její veliké a nelehké dráze. V zemi německé a rumunské osvěty, daleko od ohnisk literárního ruchu rusínského rozvíjel se její talent. Bylo potřebí míti neobyčejnou energii, velikou sílu vůle, aby nesešla s cesty jednou zvolené. A Kobyljanská nesešla. Der Mensch ist etwas, was überwunden werden soll — člověk jest cosi, co musí býti překonáváno! — Tato hrdá slova Nietscheova z knihy jeho »Also sprach Zarathustra« byla heslem jejím — jich také užila jako motta v jedné ze svých velice graciosních novel: »On a ona«.

Kobyljanská jest žena velice intelligentní. Nemajíc vpravdě vyššího školního vzdělání, vrhla se na studium moderní evropské literatury, děl Jakobsenových, Nietscheových (jehož neobyčejně ráda cituje ve svých dílech), Tolstého, a kromě toho oddala se vážnému studiu děl Shakespearových, Darwinových, Spencerových a j. A takto získaná intelligence, neobyčejná vnímavost duševní pro krásu přírody a pro život lidský, jakož i vzácná, hluboká, vrozená intuice autorčina — to vše proráží v každé práci Kobyljanské. Kobyljanská má srdce — a hledí v srdce. Nejjemnější city duševní, celá stupnice nejdrobnějších citů, takových, o nichž možno bylo by říci, že pomíjejí dříve, než čas stačí, aby projevy jich byly přenechány papíru — slovem, psychologický, co nejvěrnější obraz člověka: toť speciálnost Kobyljanské. Za motto nejnovější své povídky položila autorka slova: Es liegt um uns herum gar mancher Abgrund, den das Schicksal grub, doch hier in unserem Herz liegt der tiefste! — A aby narýsovala tento obraz — Kobyljanská nehledá vyjímečných osobností, neobyčejných lidí. Nejvšednější děj — nejobyčejnější lidský příběh — toť podklad i předmět jejích prací. Ze všedního takořka života dovede Kobyljanská dobýti velice mnoho. K tomu jaká jest forma jejích prací! Kobyljanská dovede všemu dáti roucho příslušné. Má svůj, originální sloh. Několika slovy, úryvkovitými, krátkými větami dovede Kobyljanská říci mnoho. Její styl, způsob psaní prozrazuje basníka, lyrika s hlubokým citem, s velikou zásobou dojmů, s bohatstvím citových reflexí, s uměleckým vkusem. A ač Kobyljanská nepsala v poetické formě nic, přes to v krátkých svých povídkách a nákresech, hlavně v oněch, kde s nevyrovnaným uměním maluje půvab a velikost horské krajiny a přírody — směle ji nazvati lze básnířkou.

Kobyljanśká, jest věrnou dcerou přírody země, v níž vyrostla. V jejím slově zvučí i melancholie tichá, dojemná jako táhlý šum lesů — i divoký řev vichru a hukot horských vodopádů. Nad tvůrčím talentem jejím vztáhla ruku svou démonická velikost hor, jejich síla, jejich vážnost i hrdost. —

Zcela pochopitelno, že pozornosti Kobyljanśké nemohla ujíti otázka ženská silně se rozvinuvší v cizině. Již v první své práci, v povídce Člověk (Ljudina), ladí Kobyljanśká tuto strunu. Podle jejího přesvědčení právo na život má každý člověk — a »člověkem« rozumí se nejen muž, nýbrž i žena. A domáhá se toho Kobyljanśká ve jménu spravedlnosti, individuální svobody lidského rozumu. Kobyljanśká pochopila a vycítila osud nešťastné, chudé a neprovdané dívky, jež nalezla v ní velikou ochránkyni. Pro tyto bytosti vpravdě zdrcené osudem domáhá se Kobyljanśká osvobození z nynějších pout zvykových zákonů, tak aby mohly najíti cíl svého života i mimo manželství. Avšak při tom neupadá nikterak v tendenční mentorství; hoře oněch nešťastnic zobrazeno jest s takovým citem, s takovou jasnou výrazností, že Kobyljanśká ve svých pracích nemusila přestupovati mezí uměleckých.

Předmětem prací Kobyljanśké byl především osud intelligentní, nezámožné, neprovdané dívky. Za nimi jdou krásné obrázky, jejichž hrdinami jsou karpatské skály a lesy, i svobodný, odvážný a hrdý rusínský lid, jenž bydlí v hornaté Bukovině.

Výsledkem literární práce Kobyljanśké je celá řada povídek a novell, črt a obrázků — a tři veliké povídky: Člověk, Carevna a Země. Z prvnějších vyšly některé ve společné sbírce pod názvem Pokora. Ve zvláštních vydáních vyšly povídky Příroda, Nekulturní, zbytek pak porůznu vydán v časopisech, hlavně v orgáně rusínské literatury, Literaturno-Naukovém Vistnyku.

V Člověku a Carevně zobrazila Kobyljanśká martyrologium neprovdané ženy. Člověk-Olena Laflerivna, dcera schudlé (otcovým pitím) rodiny, donucena je pro zachránění rodiny provdati se za zámožného, avšak neosvíceného a nemilého sobě muže. Odhodlati se k tomuto těžkému kroku radí jí známí slovy: »Nouze láme železo, a vy jste jen — člověk!« A ona se odhodlala. Z této tak obyčejné historie dobyla Kobyljanśká vysoce dramatické scény a hlubokým svým citem dodala povídce té tolik žáru, že »všední tato historie« při vší své realné pravdě obsahuje v sobě mnoho episod věčně nových, věčně svěžích.

Podobná obsahem Člověku — je povídka Carevna, liší se však od prvnější tím, že Člověk je více povídka dramatická, více jest v ní děje, energie — Carevna pak je více klidná psychologická analysa dívčí duše; všechen zájem v ní leží v povahách, slovem: je to povídka citová, děj jest v ní posunut na druhé místo. Povídce mohly by se leckteré věci vytknouti, jako: příliš velká passivnost hrdinky Natalky, nedostatek místního zabarvení atd. — přece však nikdo nemůže říci, že tento veliký rozmach křídel Kobyljanśké se nezdařil. Zdařil se proto, že povídka je psychologicky správná, zajímavá, pravdivá.

Do této skupiny povídek dají se zařaditi: Příroda, Nekulturní a jedna z nejlepších jejích novel: Valse mélancolique. Přírodu a Nekulturní lze považovati za pokračování dvou dřívějších povídek, Člověka a Carevny. V nich zobrazila autorka nezávidění hodný osud svých hrdinek — v těchto jejich vyproštění z pout, jež na ně vzkládá svět, zvyk. Tak hrdinka Přírody, intelligentní dívka, dcera advokátova, tak i »nekulturní« Huculka touží vyprostiti se z pravidel obvyklé morálky, naplniti se novým životem, upokojiti všecky své potřeby ducha, i těla. A to ony provedou. Pprovede to vlastně jen intelligentka z Přírody, neboť »nekulturní« Huculka překonává hladce překážky — kdežto intelligentní dívka dlouhý a palčivý musila prodělati boj, než se odhodlala k poslednímu kroku. Bylo třeba pevné odvahy podati haličskému rusínskému publiku cosi podobného. Kobyljanská odvahu měla. Pronesla svoji myšlenku a literatura rusínská děkuje jí za dvě povídky, jež po stránce umělecké velikou mají cenu. Jsou to velice delikátní kresby a třeba uznati, že potřebí bylo vpravdě umělecké ruky, aby obraz nevypadl zkřiveně. Zde Kobyljanská podala důkaz jemnosti svého citu a trefného vedení péra. Oba obrázky nakresleny jsou na půdě bukovinských hor. I tu musí se přiznati Kobyljanské veliké umění. Tak zobrazovati přírodu a tak mistrovsky ji slučovati s dějem povídky nedovedl dosud žádný rusínský literát.

Valse mélancholique — toť dovršení celé skupiny dřívějších prací. V povídce této Kobyljanská předvedla tři ženské typy: jedním z nich je tichá, pokojná hospodyňka, druhým sentimentální děvče, jež podivuhodně hraje na fortepianě a vkládá v hudbu celou svoji bytost, třetím jest malířka divoká, odvážná — jako Huculka v »Nekulturní«. Všecky touží »dokonce žíti celým životem«, každá svým způsobem. A co se stane? Šťastnou se stane tichá hospodyňka, vítězstvím se honosí divoká malířka — hyne však sentimentální Sofja, v níž bylo tolik dobroty, něžnosti, upřímnosti, tolik harmonie. Tato velice cenná novella (po mém mínění napsaná způsobem Jakobsenovým) — na dlouhé doby zůstane jednou z nejpřednějších v rusínské literatuře.[1])

V celém tom cyklu novell Kobyljanské, jenž počíná Člověkem a končí novellou Valse mélancolique, nacházejí se čarovné, imposantní popisy horské přírody. Vrcholem těchto líčení je črta: Bitva. Věkovitý bor, v němž ještě nestanula lidská noha, nerci-li sekera, kam volný přístup měl jen orel — tento bor zobrazila Kobyljanská ve chvíli zuřivého zápasu se sekerami, pilami a s lidmi, které tam poslali spekulanti. Je to opravdová tragedie, plná básnické velikosti i citu. Vše na tomto bojišti žije, stená, pláče, umírá. Kobyljanská zobrazila »Bitvu« jako malíř pleinairista. Jak Bitva, tak Valse mélancolique jsou práce velikého, zralého již talentu.

Hrdé, nádherné hory jsou ponejvíce pozadím k hrdým, statným lidem, hrdinům a hrdinkám v pracích Kobyljanské. A hrdé reky kreslí Kobyljanská velmi ráda. Vidíme je již v Člověku. Mottem této povídky

[1]) Její ruský překlad byl otištěn r. 1900 v měsíčníku „Žizň“ a německý se chystá.

jsou energenická slova Spielhagenova: Allzeit voran! A na jednom místě praví tam »člověk« Olena: »Žije ve mně láska k svobodě, pevné odhodlání nedati se v nevolnost, leč bych věděla, kdo si mne béře; nikde neskloniti hlavy svojí tam, kde srdce moje nedá k tomu svolení; žíti svým životem, tak jak já mu rozumím . . .« Oblíbeným typem Kobyljanšké je »aristokratka duševní«, z níž »posměch stropil sobě osud, ponížil ji — ale zlomiti — zlomiti jí nedovedl!« (Povídka Aristokratka.) Jistě mnoho je v tom individuality autorčiny, — avšak viděti je také z toho, že spisy Nietscheovy zůstavily i na literární produkci Kobyljanšké svou pečeť.

Zajímavá povídka Kobyljanšké jest »Pod holým nebem« (L. N Vistnyk r. 1900), kde mistrovsky zobrazuje autorka cestu v ohromných závějích a v krajině bezlidé. Vůz táhne bídná klisna, — a na voze jedou . . . idioti: muž se ženou a malinkým dítětem. Je to zajímavý pokus podati psychiku ubohého koně i nešťastných idiotů.

Krásnou črtou jsou Básníci. Je to apothesa básníků, — takových, kteří vychovávají »probudilé duše«. Povídka končí divným závěrem, že v naší rodné zemi tito básníci — »toť žebráci«.

Do tohoto cyklu drobnějších povídek Kobyljanšké sluší započísti krátké črty: Phantasie impromptu, — krásný pokus vyjádřiti hudební dojmy slovy, U sv. Jana, charakteristický obraz pouti v Sučavě, Hodina, obrázek ze života huculského, Žebračka, Pokora, Růže, Akordy a j.

V posledních dobách obrátila se Kobyljanšká k jiným, novým typům, a našla je na vsi mezi rusínskými Huculy. Doposud selský lid málo vystupoval v plodech Kobyljanšké. Arci již mezi prvními pracemi byly pokusy předvésti prostý, bukovinský, rusínský lid jako na př. v povídce »Rustikální banka«, (sedlákovi prodávají v dražbě majetek pro bankovní dluh, jímž statek obtížili jeho předkové) a Na polích (črta plná umění, kde se popisuje obyčejný příběh, jak žid ošálil sedláka), zvláště pak v povídce Nekulturní a j., — avšak největší prací Kobyljanšké, v níž předvádí život selský, jest její nejrozsáhlejší povídka Země. Žádná snad literatera nemohla by se pochlubiti takovým počtem prostonárodních motivů, obrazů, jako rusínská, avšak Kobyljanšká dala jí povídku z vesnického života, originální již samotnou svou myšlénkou. Kobyljanšká ukazuje v ní, jak veliký význam v životě selském má tato syrá země, jak stává se celým kodexem v životě mužíkově, alfou i omegou jeho existence. Kobyljanšká předvádí v ní »moc země«.[1]) Bohatý sedlák má dva syny. Jeden z nich, vášnivě oddaný zemi, rád by jí věnoval život, — druhý, zrůda, vytrhl se z moci její. Slyše od otce, že »kdo nemiluje země, tomu jí není potřebí,« nenávidí staršího bratra i rodiče, a doufaje, že po jejich smrti země přejde v ruce ne jeho, nýbrž bratrovy, z nenávisti ubíjí ho při nejbližší příležitosti v lese. Toť hlavní fabule, kolem níž se kupí četné episody, vyprávěné jako celá povídka neobyčejně živě a

[1]) Myšlénka ovšem ne nová; srovnej Zola: »La terre« a loňský článek Slov. Přehledu o Uspenském. *Překl.*

případně. A vedle toho všeho — překrásný sloh, podivuhodná líčení přírody, plná poesie, krásy, pečlivě a se zdarem předvedené povahy, dodržování stejného tempa až do konce příběhu. »Země« náleží skutečně k nejlepším povídkám maloruským.

Toť krátký nárys literární produkce Kobyljanské.

Kobyljanská je umělkyní v plném slova smyslu. Na každé její práci: ať Člověku, Carevně, Přírodě, Valse mélancolique, v nichž ujímá se nešťastného osudu porobených bytostí ženských, ať v Bitvě, kde kreslí veliké hory a skály, ať v črtě Pod holým nebem, kde kreslí idioty a bídného koně, ať na konec v Zemi, kde předvádí huculskou ves — všude viděti jest umění, básnickou duši plnou snů, reflexí, hlubokých citů, velikou znalost předmětu, o němž píše, intelligenci a velikou sečtělost. A nade vším tím viděti jest (v dobrém slova smyslu) hrdost, jež praví: »Jest ve mně láska k svobodě, pevné odhodlání nedát se vzíti v zajetí, leč bych věděla, kdo si mne béře, — nikdy neskloniti hlavy své tam, kde srdce moje nedá k tomu svolení!«

Lze doufati, že Kobyljanská nepověděla ještě svého posledního slova a že je pronese ještě silněji, ještě krásněji než dosud. Lze doufati, že obohatí rusínskou literaturu ještě nejednou prací takové ceny, jako jsou Valse mélancolique a Bitva.

STANISLAV KLÍMA:

Sčítání lidu v zemích koruny uherské r. 1900.*)

Na podnět uherského ministerstva obchodu vydal v měsíci květnu t. r. Dr. Julius Vargha, ředitel ústřední statistické kanceláře uherské, prvý díl výsledků sčítání lidu roku 1900, obsahující bohatý, vědecky zpracovaný materiál důležitých dat, poučných v nejednom ohledu také pro nás, zvláště se zřetelem na Slováky. Kniha ta svou přehledností a úhlednou úpravou vnější i také bohatším materiálem prospěšně se liší od bývalých obrovských foliantů »Helységnéotárů« vydávaných Jekelfalussym.

Prvá část obsahuje všeobecnou zprávu a jest vedle maďarské i německá, kromě předmluvy jediná to část s německým překladem. Je tu celkový počet obyvatelstva, občanského i vojenského, přibytek obyvatelstva a hustota jeho, počet příslušných do ciziny i domácích nepřítomných, poměr obou pohlaví, obyvatelstvo dle stáří, dle poměrů rodinných, mateřské řeči, náboženství a vzdělanosti atd.

Druhá část obsahuje tabulky s výhradně maďarskými záhlavími, jichž německý překlad uveden toliko na počátku. Je to dle obcí se-

*) A magyar korona országainak 1900. évi népszámlálása. Első rész. A népesség altalános leirása községenkint. Budapest 1902. Volkszählung in den Ländern der ungarischen Krone v. Jahre 1900, Erster Theil. Allgemeine Beschreibung der Bevölkerung nach Gemeinden. Cena 6 K. Str. X a 609.

stavený přehled lidopisných dat (výměra, počet obyvatelstva občanského i vojenského, cizích příslušníků i domácích nepřítomných, obyvatelstvo dle pohlaví, stáří, rodinných poměrů, mateřské řeči, znalosti maďarštiny, náboženství, vzdělanosti, počet obydlených domů), a počet obyvatelstva obcí dle posledních čtyř sčítání lidu. Chystaný II. díl této knihy obsahovati má hlavně zaměstnání obyvatelstva dle obcí.

R. 1900 napočítáno bylo v Uhersku 19,254.559 všech obyvatelů a to v Uhrách 16,721.574 (se 116.681 vojáky 16,838.255), v Chorvatsku 2,400.766 (s 15.538 vojáky 2,416.304). Roku 1890 bylo v Uhersku 17,463.791, a to v Uhrách 15,162.977 (s 98.876 vojáky 15,261.864), v Chorvatsku 2,186.410 (s 15.517 vojáky 2,201.927). Přibylo dle toho v Uhersku v desítiletí posledním 1,710.768 duší = 10·3%. V létech osmdesátých činil přírůstek 10·9% na Slovensku samém, totiž v 16 hornouherských stolicích r. 1900 bylo 3,099.688 proti 2,913.587 r. 1890, přibylo tudíž jen 186.101 duší = 6·38%*). Podobně nepříznivý poměr vzrůstu obyvatelstva na Slovensku proti vzrůstu obyvatelstva v celém Uhersku patrný byl již při dřívějších sčítáních. Roku 1861 bylo na Slovensku 2,796.312 obyvat., r. 1890 2,921.577, což jest 4·48% vzrůstu, kdežto v celém Uhersku za těchže 21 let vzrostlo obyvatel. z 15,420.550 na 17,349.398, tedy o 11·76%.*) Ačkoli tedy obyvatelstva v Uhrách přibývá, *na Slovensku přibývá velmi málo*, tak že Slovensko, které bylo dříve z celých Uher nejhustěji zalidněno, čím dále tím více zůstává pozadu. Příčina toho leží ve vystěhovatelském proudu do Ameriky následkem nepříznivých hospodářských poměrů. To ukazuje přirozený vzrůst, totiž přebytek porodů proti úmrtím, obnášející v minulém desítiletí 1,957.514 to jest 11·2%, kdežto obyvatelstva přibylo jen 1,790.768 = 10·3%, tedy o 166.746 méně než ho přibylo přirozeným vzrůstem. V desítiletí 1880—1890 obnášel přirozený vzrůst 1,909.012 proti skutečnému 1,707.296, tedy o 201.716 méně. Toto minus padá velkou většinou na vystěhovalé Slováky, jejichž vychvalovaná plodnost nemůže čeliti rozmnožování jiných národů uherských, usazených v lepších krajinách.

Cizinců, příslušných do Rakouska i jiných zemí napočítáno r. 1900 v Uhersku 245.544 (r. 1890 jen 179.809). V Rakousku a v jiných zemích bylo pak příslušníků uherských 240.220 (r. 1890 jen 142.077), kterýžto počet však není spolehlivý, jak se sama maďarská statistika přiznává. Napočítáno totiž v Rakousku prodlévajících uherských příslušníků 50.582, kdežto se jich v Rakousku skutečně našlo 274.079, tedy skorem šestkrát tolik.

Nejzajímavější jsou výsledky sčítání lidu dle *mateřské řeči*.

Bylo r. 1900 napočítáno Maďarů 8,742.301 (bez vojska 8,679.014, a to v Uhrách 8,588.834, v Chorvatsku 90.180), Rumunů 2,799.479 (2,785.265 = 2,784.726 + 539), Němců 2,135.181 (2,114.423 =

*) V Čechách v l. 1890-1900 přibylo 8·1%, na Moravě 6·9%, ve Slezsku 12·4%, t. j. v zemích koruny české 9·1%, v zemích rakouských 9·3%.

*) *Igor Hrušovský*, Úryvky z národohospodárskych pomerov na Slovensku. Hlas II. 165.

1,980.423 + 134.000), *Slováků* 2,019.641 (2,008.744 = 1,991.402 + 17.342), *Chorvatů* 1,678.569 (1,667.377 = 188.552 = 1,478.825). *Srbů* 1,052.180 (1.045.550 = 434.641 + 610.909), *Rusínů* 429.447 (427.825 = 423.159 + 4.666), jiných (Slovinců, Čechů, Poláků, Cikánů, Vlachů) 397.761 (394.142 = 329.837 + 64.305).

R. 1890 bylo v Uhersku 7,426.730 Maďarů (r. 1880 jen 6,445.487), Chorvatů a Srbů 2 604.260 (2 352 339). Rumunů 2.591.905 (2,405.085), Němců 2,107 577 (1 953.911), Slováků 1 910.279 (1 864.529) Rusů 383.392 (356.062), Slovinců 94.679 a jiných 230.576 (206.238 a cizinců 58.451)

Nejvíce získali Maďaři, neboť počet jich stoupl v Uhrách ze 48·5% na 51·4% tak že mají dnes již absolutní většinu, v celém Uhersku (to jest i s Chorvatskem) pak stoupl ze 42·8% na 45·4%, tak že i tu jsou již nedaleko absolutní většiny. Počet Němců se však nápadně zmenšil, neboť klesl ze 12·2% na 11·1% v Uhersku a ze 13·1% na 11·8% v Uhrách, nejspíše proto, že Židé napořád nyní hlásí se k Maďarům jako dříve k Němcům. Proto povstaly proti násilné maďarisaci i mnohé časopisy říšskoněmecké, oplakávajíce ztracenou posici Němectva v Uhrách. Ostatní národové již méně ustoupiti musili rozpínavosti maďarské, tak *Slováci klesli* z 11% na 10·5% (v Uhrách samých z 12·5% na 11 9%) Rumuni ze 14 9% na 14·5% (v Uhrách ze 17·1% na 16 7%).

Zvláštní jest, že maďarská statistika tentokráte utvořila nové národy: Šokace, Bunjevace a Illyry, které dříve čítala k Chorvatům a Srbům, nyní však — podobně jako Slovince — zařadila je mezi »ostatní«!

V Chorvatsku stoupl počet Maďarů ze 3·2% na 3 8%.

Na Slovensku bylo r. 1900 mezi 3,099.688 (r. 1890 2,913.587; r. 1880 2,776.658) *Slováků* 1,744.071 (1,654.648; 1,532.989), Maďarů 1,008.542 (857.351; 765.941), Němců 224.645 (246.582; 250.037) a Rusínů 138.222 (130.094; 122.845).

Nejvíce stoupl počet Maďarů v městech, hlavně na úkor Němců. V Budapešti stoupl jich počet z 66·4% na 79·3%, v Prešpurku z 19·9% na 30·5%, v Košicích z poloviny vzmohli se dokonce na dvě třetiny! Početně Maďaři vzrostli všude, *Slováků však ubylo* početně ve 4 stolicích: v Oravě (r. 1900 — 80.456; r. 1890 — 81.600), v Gemeru (74.417 — 74.731) v Abauji (43.971 — 48.240) a v Zemplínu (106.064 — 107.477). V Zemplínu nabyli Maďaři nyní absolutní většiny, neboť počet jich vzrostl ze 47 2% na 53·1%. V desítiletí 1880—1900 přibylo Slováků v Zemplínu nepatrně (105.677—107.477), kdežto Maďaři vzrostli ze 123.088 na 141.188, tedy téměř o deset tisíc. V desítiletí 1890—1900 pak Slováci klesli a Maďaři zase obrovsky vzrostli ze 141.188 na 173.796. R. 1880 bylo Maďarů o 17.411 více než Slováků, r. 1890 o 33.711 a dnes již o 67.732! Rusínů bylo v Zemplínu r. 1880 31.073; r. 1890 31.036; r. 1900 34.816. V stolici té nelze vzrůst Maďarstva připisovati ani městům, nýbrž jen opuštěnosti východních stolic a maďarisaci. Slováci východní stolice nechávají na

pospas, nestačí ani na ochranu západních. Smutný osud neodvratně tu čeká na všechny stolice východní.

V desítiletí 1880—1890 vskutku ubylo Slováků na východě. Počet jich klesl v Abauji z 53.029 na 48.240 (Maďaři vzrostli ze 112.972 na 119.526 a 137.514 r 1900) v Gemeru ze 74.960 na 74.731 (Maďaři z 86.140 na 93.695 a 103.413 roku 1900). V Novohradě bylo r. 1880 Slováků 61.934, r. 1890 jen 59.440, r. 1900 64.083 (Maďarů 122.713—148.357—167.980). Ve Spiši jest nyní poměr lepší: 100.246 93.214—99.240 (Maďarů 3672—4999—10.589) Rusínů bylo 16.825 17.518—13.913, obyvatelstvo od r. 1880—1890 skleslo ze 172.881 na 163.291, od r. 1890—1900 přibylo na 170.535. V Šaryši bylo Slováků r. 1880 119.022, r. 1890 112.331, r. 1900 114.132 (Maďaru 4356—5708—10.571), Rusínů 31.849—35.019—33.937. V Hontě přibylo Slováků proti Maďarům nepatrně: r. 1880 56.370, r. 1890 57.529, r. 1900 57.286, kdežto počet Maďarů stoupá úžasně: 50.872—58.155 65.463.

Poměrně klesl počet Slováků i v západních stolicích: v Liptově 70.025—72.067—75.759 (z 93·8% na 95·5% — Maďaři vzrostli ze 2·3% na 3·3%), v Trenčíně 230.124—241.818—265.838 (z 93·5% na 92 8% — Maďaři z 1·9% na 2·8%), v Turci 35·175—37 954—38.218 (ze 75·9% na 73·6% — Maďaři ze 2·7% na 4·2%), ve Zvoleni 95.836 — 103.648 — 110.633 (z 92·2% na 89·4% — Maďaři ze 4% na 7 2%)

Němců ubylo všude, jen v Turci jich přibylo z 10.180 na 11.038, důkaz to, že obyvatelstva skutečně německého neubývá, nýbrž jen německých Židů

Slováků přibyl v Těkově z 56·9% na 57·5% (r. 1880 81.405, roku 1890 87.016, roku 1900 94 777). v Nitře ze 72·8% na 73·1% (r. 1880 273.549, r. 1890 288·811, r. 1900 312.167), ve Spiši z 57·1% na 58·2% (93.214—99.240), v Prešpurku (vyjma město) z 50·6% na 51·1% (r. 1880 138.980, r. 1890 149.741, r. 1900 162.470). Z měst ubylo poměrně nejvíce Slováků v Košicích, kde klesli z 33·6% na 22·9% na prospěch Maďarů. V Ungu přibylo Rusínů z 34·4% na 36·6%.

Mají tedy Slováci většinu v 10 stolicích: v Oravě, Trenčíně, Liptově, ve Zvoleni, v Turci, Nitře, Šáriši, ve Spiši, v Těkově a v Prešpurku (vyjma město). Maďaři mají většinu v Abauji, Novohradě, Gemeru, Hontě a Zemplínu.

Maďarská statistika udává také *počet obyvatelů, znalých maďarštiny.* Z národů nemaďarských zná maďarsky dle toho v Uhrách 1,365.764 ob., v Chorvatsku 47.421 ob., celkem 1,413.185 ob. Nezná maďarsky 6,766.976 a 2,263.165, celkem 9,030.141, proti nimž spolu s 8,679.014 Maďary jest v Uhersku 10,092.199 maďarsky znajících lidí, a s vojskem dokonce 10,175.514.

Bohužel v mnohém ohledu poučné číslice zejména pro Slováky; nemyslím, že vzrůst Maďarstva by byl nepřirozený — věru těžko by bylo s tak velkými čísly hýbati! Jest sice jistě maďarská

statistika mnohde z národního šovinismu nespolehlivá, ale celkem není to chyba tak křiklavě veliká.

Pro Slováky jest sčítání lidu napomenutím k práci, zejména ve východních stolicích. Nelze říci, že Slováků jsou 3 milliony, když maďarisace na východě činí tak obrovské pokroky. Nebylo by dobře před prací dříve přehlédnouti jednou dnešní stav věcí s pohledem na to, co už bylo ztraceno, aby se více už neztratilo? K tomu by snad prospělo aby se už jednou přikročilo k sestavení národopisné mapy Slovenska, srovnávající dle statistiky jednotlivých sčítání poměry bývalé s nynějšími a o které na Slovensku se už tolik mluvilo a psalo?

Mám za to, že maďarisace jest silná a proto nebezpečná. Stolic východních, ohrožených mimo to stěhováním, nikdy už Slováci nedostanou zpět, nebude-li na záchranu jich pracováno Slováky samými Jest maďarisace nemravná, ale z toho nelze souditi, že musí padnout sama sebou.

DOPISY.

Z Krakova. 21. října 1902.

(Jubileum Marie Konopnické.)

Naród náš naučil se ctíti své věštce. »V poesii své složil celou svou duši; ona jest výrazem všech jeho hnutí, snův i tužeb, všech jeho tak vzácných světlých chvil a všech jeho tak častých, žel, dnů pohromy a neštěstí.« Bylo-li však nám čekati celé desítky let, nežli oceněni po právu velcí romantikové: Mickiewicz, Słowacki, Krasiński, tak že knihy Mickiewiczovy teď teprve se dostávají pod venkovské střechy, a Słowacki i Krasiński dosud lidu málo jsou známi, dožili básníci současní lepších časů. Přede dvěma lety skláněly se hlavy celé Polsky před Henrykem Sienkiewiczem, 19. t. m. Krakov a s ním celá Polska, všecky její končiny i kolonie zahraničné, všecky stavy a vrstvy vzdávaly královský hold Marii Konopnické.

Málokteré jubileum bylo tak upřímným projevem obecné lásky a vděčnosti; žadné pak nebylo více zaslouženo jako tyto stříbrné hody genialní ženy, jež talent svůj i srdce oddala službě svého národa a především lidovým a těžce pracujícím jeho vrstvám; ženy, jež přilnula k nejnižším ze všech.

Marya Konopnicka jest nejnárodnější z našich básníků. Slíbilať již na počátku své činnosti:

— Jak pták, jenž raněn, vznášeti se budu
jen nízko, nízko nad hynoucí zemí,
bych objat mohla lásky perutěmi
svět běd a trudů.

I dostála v slově, povždy věrná heslu svému: »Lid a práce — světa síly, a svět celý jimi stojí.« Spojení toto a sjednocení se s lidem nebylo však přes to důvodem, aby lyra Konopnické měla jediné struny soucitu a pochopení osudu odstrčených. Naopak, zprvu zajímaly ji nej-

smělejší problemy filosofické a socialní otázky; v posledních letech vznesla se pod nebem Řecka a Italie k nejvyšším štítům čisté krásy. Formou dorůstá a převyšuje nejlepší básníky současnosti, jasností mysli vznáší se nad nimi. Prósa Konopnické je stejně mnohostrunná a ušlechtilá jako její poesie, a novely její jsou skutečné klénoty ničím nezaměnitelné. V literární kritice pak nezůstává erudicí za pracemi nejlepších kritiků z povolání, vynikajíc nad ně jemným porozuměním, jaké může dáti jenom básnická intuice.

Marya Konopnicka.

Všecka díla Marie Konopnické mají vyjíti po česku překladem poetky vaší, Pavly Maternové; čtenáři »Přehledu« budou se tudíž moci přesvědčiti, jaké poklady rozsévá péro naší básnířky. A tu beze vší pochyby dojme je nejmocněji tón lidový, znějící v nich nejsilněji, vlastní netoliko Konopnické, ale všem znamenitým spisovatelům a pracovníkům polským. Zdálo by se, že demokratický proud, který v šlechtické Polsce tak dlouho nenalezl sobě místa, musí promlouvati ústy žen. Již v letech čtyřicátých XIX. věku básnířka Gabriela Żmichowska spolu se stojící za ní jednotou nadšených žen domáhala se vzdělání venkovanů; Eliza Orzeszkowa nachází si nepřebrané zřídlo tvořivosti své v životě lidu, a konečně Marya Konopnicka, vidouc v chłopu příští moc Polsky, tvoří chłopskou epopej (Pan Balcer v Brazylji) a v sterých menších i větších pracích svých opěvá osud chłopský a odkrývá chłopskou duši.

Není tudíž s podivem, že mezi četnými živly, spojivšími se k uctění poetky, zaujali hlavní místo venkované, kteří počtem mnoha tisíc přibyli z okolí Krakova a v deputacích z království polského, z Poznaňska, ze Slezska rakouského i pruského. I v darech převládal lidový styl: výrazy holdu s mnoha tisíci podpisů zavřeny byly v chłopských skříních, komitét venkovanů věnoval lidový kroj z okolí Krakova, vyznačující základní motivy umění lidového, jež jej vytvořilo; darům z Království a z Poznaňska přidány byly průvodem svazky a snopky klasů té země, kterou jubilantka vroucně si zamilovala, síň byla okrášlena pletenci klasů, jaké venkovanky na obžinky uplétají, a úprava adres byla většinou pořízena ve slohu motivů lidových.

Ve shromáždění scházel toliko krakovský lid dělnický, jeho červené prapory a hrdé revoluční písně. Strana demokraticko-socialistická uspořádá zvláštní svoji slavnost, při níž doručí jubilantce adresy s podpisy všech spolků socialistických v Haliči. Separatismus svůj tlumočí

několikerým osvědčením, které dokázalo nemožnost jich srozumění se s lidmi ostatních vrstev a stran.

Slavnost jubilejní byla uspořádána soukromým komitétem převahou ženským pod předsednictvím publicisty a historika Kazimíra Bartoszewicze a Marie Siedlecké, předsedkyně jednoty »Czytelnia dla kobiet«. Započala v sobotu představením, skládajícím se z dramatisovaných novell a poesií Konopnické. Představení vyznělo dojmem mohutným ale ponurým, jakož základní melodie děl Konopnické smutna jest. Velmi dobře vypadl obrázek »Milosrdná obec«, Adolfem Nowaczyńským scenovaný, v němž autorka s břitkou a nemilosrdnou ironií představuje bludné výstřelky veřejné dobročinnosti. Obrázek vykreslen jest na pozadí poměrů švýcarských.

V neděli 19. října mělo město od rána vzhled sváteční. Tisíce venkovanů v malebných krojích, čestné stráže chovanců gymnasia, zástupy vzrušeného a dojmů dychtivého obecenstva sunuly se městem. Počalo se jako v Polsku obyčejně v kostele; vlastní slavnost konala se v sále »Sokola«. Slavnost vypadla imposantně. Pod stanem z koberců, podepřeným kosami radslavickými, zasedla jubilantka celá v běli oděná, vyhlížející dosti mladě a svěže přes dorostlé syny a dcery, kteří ji obklopovali. Na estradě zaujaly místo delegace, sál pak vyplňovalo vlnící se moře hlav. Konopnickou uvítal předseda komitétu K. Bartoszewicz velice pěknou promluvou, nazývaje ji po Sienkiewiczovi: »ptákem širokokřídlým, stromem, který vysoko vyrazil v rodném lese, slávou velkou a jasnou, pěvkyní vládnoucí duchem i jazykem.« Dále uvítal ji starosta města a po něm, počínaje adresami akademie věd v Krakově a university Jagiellonské, rozvinul se dlouhý řad padesáti a několika delegací, které přinesly dary a adresy.

Mezi adresami vynikaly zvlášť adresy od žen českých a od českých spisovatelek a umělkyň, (tato vázaná v bílé kůži a vysázená českými granáty), jež odevzdala delegátka Pavla Maternová promlouvajíc česky i polsky za bouřlivého potlesku. Pravilať česky: »Nezměrnou je mi ctí a radostí, že dopřáno mně, nepatrné dceři národa českého, pozdraviti na rodné její půdě nejlepší a největší dceru národa polského. Budiž Vám to, slovutná Paní, novým jen důkazem toho, o čem sama dávno víte, že nejen u vás na Visle a na Němnu, ale i u nás na Vltavě a Labi zaznívá skřivánčí Vaše píseň krásnějšího jitra lidstva.« — Polsky: »Żeny české, shromážděné v Ústředním spolku svém, posílají Vám slovy mými vroucí a nadšený pozdrav: Ave, Miriam! Witaj, gwiazdo!«*) Odevzdavši první adresu v ruce jubilantčiny pokračovala delegátka: »Spisovatelky a umělkyně české jakož i zástupkyně ženských spolků pražských vzdělávacích i humanitních prosí, byste přijala projevem nadšeného jejich holdu tuto památku na českou zemi, kterou znáte a již nejedenkrát jste navštívila, památku na českou krev, která podle starého podání hárá v těchto českých rudých granátech, tu vzpomínku

*) Slovy těmi, citátem z »Florenckých ech« M. Konopnické, počíná znění adresy »Ústředního spolku českých žen.«

na české barvy, jež společny jsou vám i nám. Bůh zachovej Vás dlouho, Paní slovutná!« —

Mezi delegacemi dlužno zaznamenati děti z Varšavy, které vyznaly poetce: »Kochamy Panią!« a adresu s pěti sty podpisů dětí z Poznaňska, odevzdanou slečnou Omańkowskou, známou zápasnicí za osvětu polskou. Nescházely tu ani nejvzdálenější končiny polské, neboť do všech pronikla již díla Konopnické.

Jubilantka odpověděla promluvou, která svědčila, že stojí na výši přítomné chvíle a že vyciťuje cítění národa v celém jeho majestátě. Děkujíc slovy ze srdce plynoucími poznamenala, že »neschází tu nikdo, ani ti, kteří dlouho stranou stáli a nyní jdou s námi, sdílejí naše smutky i naši radost.« A mluvíc o své práci pronesla, že »práce byla omezena měrou jedné duše lidské, ale odplata že jest měřena měrou obrovskou velké duše národa.« »Den písně mé,« pravila, »nebyl dnem radosti, nesvítil jím paprslek národního štěstí, proto i píseň ta jest nedozpívána. Ale národ i tomu mlčení mému porozuměl, sjednotil se se mnou a dodával mi sil. I stojím před vámi jako lyra, na níž duch lidu mého klade prsty, aby vyhrál na jejích strunách trochu své lásky a naděje; ale nejvyšší jest naděj a touha, aby jeden duch oživoval celý národ, a ta počíná se nám splňovati. S pýchou a radostí patřím na účastenství lidu při tomto svátku písně národa, neboť lid byl daleko a nyní jest blízek, trval nejednou v rozdvojení a nyní sestupuje se v jednotnost ducha národního.« — —

Část hudební skládala se z prací dvou nejznamenitějších komponistů polských, Żeleńského a Noskowského. Jubilantka pozdravována na rozloučenou jako milenka otčiny a svobody.

Odpoledne znova dávalo divadlo městské na počest jubilantčinu představení, jehož počátku byla oslavenka přítomna a kde promluvil k ní předseda komitétu lidového F. Wójcik; odtud odjela provázena Wł. Tetmajerem i Luc. Rydlem do divadla lidového, kde odehrál se zvláštní slavnostní akt piety a lásky lidu k básnířce při pozdravu lidového poslance Bojka s jeviště.

Na sta telegramů ze všech končin Polsky i celá řada pozdravů (z Čech od Svatopluka Čecha, Jaroslava Vrchlického, Adolfa Černého, Františka Kvapila, F. A. Šuberta, Slovanského klubu, Ogniska polského a mn. j.) a nadšených přípitků při večerní hostině doplnilo nedělní slavnost.*) Konopnická improvisovala krásnou báseň v duchu národních motivů.

Na každém kroku svém Krakovem, přeplněném zástupy lidu venkovského, byla jubilantka všude vítána jako královna a ctěna jako sama Prozřetelnost. Krakov byl střediskem jubilea, ale účastní se ho stejně veškera města haličská. Všude konají se večery k poctě Marie Konopnické. Za týden chce opět Lvov vystoupiti se slavností, která má zastíniti slavnosti Krakovské. Hlásí se tu ovšem stará rivalisace Lvova s Krakovem, která však v tomto případě přijímá ráz šlechetného závodění vzájemného. — X. Y. Z.

*) Delegátka z Čech připila na sesterství žen českých s vlasteneckými dcerami Polsky a na zdar společných snah při sledování společných ideálů.

Z Chorvatska. 15. října 1902.

(Situace Chorvatův a Chorvatska zhoršuje se na všechny strany. — Přímoří. Bunjevci. — Rozklad politických stran. — Kolísání mladé generace? — Odkud spása?)

Jak »Slovanský Přehled« již opětně poukázal, utvářily se poměry mezi Chorvaty a Slovinci dosti utěšeně, tak že vlastně není již rozdílu mezi národními a politickými požadavky Chorvatův a Slovincův, jmenovitě v t. zv. rakouském Přímoří. Avšak tu, zvláště v Terstě, Italové se tak upevnili, v čemž jim pomáhá i vídeňský zaslepený centralism, i naivní slovinská sociální demokracie i četná německá terstská kolonie — že dovolují si proti Slovincům všechno, a tím ovšem seslabuje se také chorvatská posice na Adriatickém moři. Těchto dnů staly se terstským Slovincům opět dvě velké národní křivdy: Italští poslanci vymohli u vídeňského ministerstva osvěty nepříznivou odpověď na žádost terstských Slovinců za slovinskou obecní školu. Žádost podepsali rodičové 1000 dětí školu navštěvujících jménem vládou uznaných 30.000 terstských Slovincův. Ministerstvo odpovědělo, že terstská obec nemůže býti donucena, aby vydržovala slovinskou školu. Odpovědělo totiž podobně, jako maďaronská vláda odpovídá na interpelaci, proč v chorvatském sněmě nezasedají dva poslanci za město Rěku. Proto, že prý rěcká obec nemůže býti »donucena«, aby volby provedla... Druhou křivdou jest ohlášené disciplinární vyšetřování proti známému slovinskému vůdci Dru Augustu Gregorinovi, protože slovinského svého klienta, neznajícího ani slova italsky — hájil slovinsky před italskými porotci, neznajícími prý slovinsky, tak že obžalovaný byl odsouzen, jelikož »porotci obhájci nerozuměli...« Nyní advokátní komora na »ochranu obžalovaného« pronásleduje — Dra Gregorina. Soudní spisy obžalovaného byly vesměs slovinské. Bude tedy nutno zavésti vyšetřování také proti soudcům, kteří Slovinci doručili slovinskou obžalobu, ač měl přijít před italskou porotu....

Nebezpečí italské v poslední době náramně se zvětšilo proto, že politické a vědecko-literární kruhy z italského království počaly považovati »otázku východního břehu adriatického moře« za akutní tak, že byl senator Pasquale Villari, předseda spolku »Dante-Alighieri« (italského to »Gustav Adolph-Vereinu«) vyslán do Istrie, Rěky a Dalmacie, aby spolek zpravil o útrapách a pronásledování Italů v těchto zemích!

Dne 27. září měl spolek »Dante Alighieri« svoji roční valnou hromadu v Sieně (v přítomnosti podsekretáře italského ministerstva vnějších záležitostí Alfreda Baccelliho), a tu pan senator podal tuto zprávu:

Terst stále více ohrožují Slovinci, Italové se však houževnatě brání, díky jmenovitě pomoci osvícené sociální demokracie; v samém Terstě, v Kopru a v Pulji slovanský nekulturní živel velmi rychle se assimiluje, díky vyšší kultuře italské. Na Rěce hájí italštinu Maďaři, nebezpečno jest však, že zároveň zakládají maďarské školy. V Dalmacii isou poměry pro »italský národ« přímo hrozivé: Chorvaté brzy ponoří

Italy do moře; jen Zadar hrdinsky vzdoruje chorvatským útokům. Zkrátka: Všichni Italové bez rozdílu stavu — a jmenovitě mládež — mají podniknouti vše, aby východní břeh adriatického moře »také příště zůstal jazykově italským« — — Ano: jazykově.

Tomu se tak rozumí, že italská městská rada nepovoluje na Řece chorvatské školy dvaceti tisícům řeckých Chorvatův, a že v Terstu za bílého dne tři Chorvaté mohli býti přepadeni jen proto, že jeden (Katalinić) jest chorvatským básníkem, druhý (Kisić) chorvatským novinářem a třetí (Šarić) majitelem nově založeného chorvatského knihkupectví. — Viliari dosáhl toho, že jeho snahám přeje také sám král Viktor Emanuel II.

Takové jsou poměry na chorvatském jihozápadě. Na severovýchodě jest daleko hůře. Tu »historický chorvatský« spojenec, »ústavně bratrský« národ maďarský, anebo správněji řečeno jeho »nejlepší synové« rozzuřili se již ode dávna proti všemu nemaďarskému, avšak po nějakou dobu jaksi šetřili t. zv. Bunjevce, asi 300.000 Chorvatů, usedlých mezi Peští a Novým Sadem, se střediskem v největším chorvatském městě Subotici (80.000 obyvatelův a z těch dle maďarské statistiky 70.000 »Bunjevcův«). Tito Bunjevci jsou někdejší uprchlíci ze sousedního Chorvatska a z Bosny. Po dlouhou dobu byli v nově zalidněných krajích sami (do Subotice počali se Maďaři stěhovati teprve r. 1754!), ale za to si nedomýšleli, že jsou v nové své vlasti pány. Ba naopak: byli a zůstali vůči každému nanejvýše povolni a počátkem ústavní doby hlasitě uznávali, že žijí na »půdě maďarské«. A proto je Maďaři nechali poměrně na pokoji, tím více, že Bunjevci náramně milují svoji mateřštinu. Nyní však najednou obrátil se maďarisační hrot proti těmto předním — třeba neuvědomělým — chorvatským strážím tak ostře a náhle, že to zaráží i dobré znatele maďarského šovinismu. Z ničeho nic vyhnali totiž Maďaři »bunjevacký« jazyk ze všech subotických škol a kostelův. Přední občané (1200 počtem) obrátili se na ministerstvo osvěty (r. 1897), aby šetřilo zákona, avšak ministerstvo žádost prostě zamítlo.[1]) Jednání to mírně konstatoval jediný bunjevacký časopis »Neven«. Za to jeho spolupracovník Pavel Bačić byl obžalován pro pobuřování proti maďarskému státu a maďarskou porotou v Debrecíně odsouzen k těžkému žaláři 6 měsícův a k 200 K pokuty.

Státní žalobce v podstatě pravil:

Maďarská ústava zaručuje Bunjevcům práva jazyková, kdo tedy tvrdí opak toho, páše zločin proti maďarskému státu. V Uhrách zákon nemůže býti šlapán. Proto, porotcové, zamezte svým rozsudkem, aby se nešířila taková kleveta, taková nákaza . . . A porotcové zamezili . . .

Protisrbské záhřebské bouře rozpoutaly všechny vášně mezi Srby, jmenovitě mezi srbskými »radikály«, zcela podobnými »radikálům« chorvatským. Na národním protestním táboru dne 25. září žalovali tito radikálové na chorvatskou vládu a chorvatský národ vládě a národu — maďarskému. V resoluci přijaté jednohlasně žádá se

[1]) Srov. »Slov. Přehl.« III. 91.

(v bodu IV.) eventuelní změna státoprávního postavení Chorvatska a Slavonie, totiž přivtělení jistých županíí chorvatských — k Uhrám. Ozvaly se sice také hlasy srbských liberálův (jmenovitě mladého historika Dra Stanoje Stanojeviće), jež ostře odsoudily bod IV. resoluce a rozhodně vystoupili proti těm, kdož volají Maďary za soudce ve sporu chorvatsko-srbském. Prozatím však rozvážní a skutečně uvědomělí Srbové jsou ve velké menšině, tak jako rozvážní Chorvaté. Zhoršená situace ovšem nejvýše škodí Chorvatsku, jehož státní autonomie ocitla se na pokraji propasti.

V této kritické době nejvíce zaráží zaslepenost a bezmocnost chorvatských politických stran, které se v pravém slova smyslu rozkládají.

Mezi maďarony jsou především dva nesmiřitelné tábory: maďaroni chorvatští a maďaroni srbští. Chorvatští maďaroni dělí se na tři frakce, kteréž jsou: Pliverićova, která jest pro hájení vyrovnání proti Uhrám a proti výsadám Srbův jako zvláštního národa; staro-maďaronská (unionistická, vůdce Josipović), která s Pliverićem stejně smýšlí o Srbech, různí se však v náhledech o Maďarech, kteří jsou pro ně stále »rytířským, ústavně bratrským národem«; zbytky bývalé strany národní (Strossmayerovy), jež r. 1873—79 splynula s maďarony, (tato frakce ráda by se upřímně smířila se Srby a společně s nimi hájila vyrovnání, avšak ií nejméně Srbové věří, a hr. Khuen jí naprosto nedůvěřuje); konečně frakce bývalého ministra osvěty Kršnjavého, jenž založil v Osěku obdenník »Dan« (Den), v němž hlásá potřebu jednotného maďarského státního jazyka pro »celé území koruny sv. Štěpána« . . .

Srbští maďaroni dělí se na tři frakce: prvá (vůdce Šumanović) jest pro dorozumění s Chorvaty (po případě také opposičními) a pro společnou obranu proti Maďarům; druhá pro »praktickou politiku« momentu; třetí (inspirator šl. Gyrkovics!) pro přímé dorozumění s Maďary a pro »boj na život a smrt« s Chorvaty, jež Gyrkovics veřejně nazval: Die Nation, auf Puff (uměle udělaným národem).

Jediné štěstí jest, že maďaroni vůbec nemají v lidu (vyjma několik Srbův) žádného vlivu, že jsou tak jen dočasnými představiteli Chorvatův a Srbův. Za to však jest opravdovým národním neštěstím, že opposice rozkládá se podobně, jako strany maďaronů.

V sjednocené opposici živým slovem a pérem žádný z vůdcův soustavně nepůsobí ve veřejném životě. Veškerá »akce« ponechána jest opposičním denníkům, tedy záhřebským redakcím.

Redaktor »Hrvatske«, básník Dr. August Harambašić, jest pod neodolatelným vlivem svého tchána Folnegoviće a Dra Franka, dvou nejnešťastnějších politikův chorvatských.

Po záhřebských událostech přinesla »Hrvatska« společně s organem Frankovým »Hr. Pravem« v referátě o přelíčení se Štěpánem Radićem tuto podtrženou zprávu: »Potom přelíčení bylo prohlášeno tajným, načež obžalovaný vybral si mezi nečetným posluchačstvem za důvěrníka také jednoho cyrillského novináře . . .«

Redakce »Obzoru« byla do nedávna lepší. Nyní také v ní převládlo »srbofobství« a honba za popularitou. Žurnalisticky ovšem stojí »Obzor« vysoko nad »Hrvatskou«.

»Čistá strana práva«, slepý nástroj hr. Khuena, nemůže býti vážně ani pojímána jako opposice. Vždyť její přívrženci, členové záhřebského městského zastupitelstva, žádali od záhřebského starosty (maďarona Mošinského!), aby chorvatské své svědomí dokázal tím, když vymůže na státním návladnictví zastavení srbského denníku »Srbobran«!...

Zbývá ještě mladá generace seskupená kolem časopisu »Chorvatské Mysli«. Poslední osudné události působily na ni dobře: Vystřízlivěla ze své domněnky, že spor se rozřeší sám sebou, a že jest nejlépe o této záležitosti nemluviti. V posledních — bezmála v celém obsahu zabavených třech číslech — odsoudila »demonstrace« rozhodně a postavila se mužně jak proti chorvatským, tak proti srbským »radikálům«. Také velmi vhodně a zcela správně ukázala v řeckém »Novém Listě« a v posledním (19.) čísle »Chorv. Mysli«, že demonstrace nebyly by bývaly možnými, kdyby chorvatští Srbové nebyli nyní vesměs v táboře maďaronském, kdyby totiž v opposici, třeba jako »divoký«, zasedal aspoň jeden Srb.

Zároveň bystře postřehla povážlivé »soustředění« chorvatské opposice kolem — Dra Franka, a povstala proti takovému politickému augurství. Avšak většina mladé generace kolísá ve svých názorech o Slovanstvu, v pojímání kulturně-sociálních svých úkolův a názorech o praktické práci v lidu.

O společné kulturní práci všech jižních Slovanův a o politickém dorozumění všech Slovanů v říši, nechtějí mladí prozatímně ani slyšet. To prý jsou utopie.

Apoštolská práce mezi lidem jest jim nemožná a — sentimentální. Nanejvýše nějaká přednáška občas, a dost. V theorii uznávají všichni, že mimořádná situace žádá — a to kategoricky — také mimořádných prostředků, že tedy nutno zcela jinak působiti mezi lidem zanedbaným, oklamaným, hospodářsky slabým, sociálně a politicky šlapaným, než mezi lidem probudilým a organisovaným. Mladá generace věří v zázračnou moc slov, ač stále horuje proti frásím; důsledná akce, třeba měla v zápětí nemilé následky, není jí po chuti, ač hlásá, že bez obětí není osvobození; žádné organisace nepřipouští: v jejich řadách všichni jsou nejen rovnoprávni, ale i rovnocenni, tedy všichni stejně rozhodují, ač jest zřejmo, že to povede k anarchii.

Zkrátka: Na mladé pokolení naléhají velké úkoly dříve, než pro ně se připravilo, a nyní, když již počalo působiti, přestalo se připravovati: schůzky, kavárny, noviny, horečná práce chvilková — toť celá akce. A proto jsou oprávněny obavy, že slibné hnutí ocitne se brzy v slepé uličce.

Kde je tedy spása?

Kde byla na počátku 19. století: V požehnaném vlivu pokročilejší politiky české (tehdy literatury); v osvěžení na mravních a kulturních ideálech všeslovanských a účinné, neunavně apoštolské práci mezi

lidem třeba jednoho jediného člověka; v práci živým slovem a příkladem s rozvážností, která nevylučuje největší odhodlanost, a s otevřeností, která se dovede upřímně dorozuměti i s takovou oposicí, jakou dnes Chorvatsko má. —D—

Z Ruska. V Petrohradě, 12. října 1902.

(Metla, spasitel Ruska. — Ukrutnosti Obolenského a jiných. — Strana sociálně revoluční. — Nepokoje mezi studenstvem středních škol. — Obmezování tisku.)

Carismus v Rusku rozvíjí se dále a v nynější chvíli změnil se již v takový složitý mechanismus, že každý Rus zřejmě jest opleten celou neviditelnou sítí různých předpisů, jež na první pohled zdají se stvořeny býti pro blaho občana, k ochraně jeho pokoje, vskutku však vedou ke hlavnímu cíli — uchovati v nedotknutelnosti princip absolutní monarchie. Nejnebezpečnějším nepřítelem carismu jest stále více vzrůstající politické sebevědomí jak městského, tak venkovského obyvatelstva. Proti tomuto blížícímu se nebezpečenství ruskou vládou vynalezen radikální prostředek, jenž uvádí se nynějším ministrem vnitra von Plehvem v celý systém. Prostředek tento jest — metla. Metla tančí nyní po celém Rusku, jak po vsích, tak po městech. Tak na příklad propukají nepokoje ve vsi Starých Vodolačích (v gubernii charkovské). Přijíždí tam gubernátor kníže Obolenskij,[1]) vybírá si 15 sedláků, kteří dle oznámení místního duchovního zřídka chodí do kostela a proto se pokládají za osobnosti politicky podezřelé, od nichž nic dobrého nelze čekat (známý ruský termin policejní: něblagonaděžnyj) a poroučí je zmrskati. V jiné vsi týž gubernátor zmrskati dal všecky bez rozdílu, muže i ženy, začav se staršinou (představeným), starostou (rychtářem) i s děsjatskými (pomocníky starostovými). Nijaké prosby a žadonění nepomohly. Osobně sám při exekuci přítomný gubernátor prohlásil ke zmrskaným sedlákům: »Zde máte, ohavníci, po třiceti ranách za to, že cara neposloucháte, a ještě po třiceti ode mne.« Mezi jiným o tomto gubernátoru vypravují toto faktum: Na dvoře, kde se dála exekuce, byly rozloženi obnažení, přichystaní k mrskání mužové a žena; v tu chvíli ohlásili gubernátorovi, že je připraven čaj; on se tedy odebral píti čaj, což trvalo asi půl hodiny, a všecek ten čas musili odsouzení ležeti obnaženi, čekajíce, až kníže požije čaje . . . Týž gubernátor kázal nástroje trestací — metly — máčeti ve slaných roztocích, aby tím učinil ještě nesnesitelnějšími fysické muky trýzněných obětí. O morálním stavu potrestaných netřeba mluvit, je hrozný. V městečku Karlovce zmrskané 19leté děvče, Jelizaveta Zomarenkova, se oběsilo, a v sousední vsi Juzách skončil samovraždou potrestaný sedlák, otec četné rodiny. Po všem tom bude zcela pochopitelno, že skutky tohoto gubernátora bylo vzbouřeno všecko intelligentní místní obecenstvo a lepší část šlechty, jejímž jedním členem bylo letos v létě na gubernátora střeleno. V městech užívá se metly stejně jako na vsi. V Minsku zatčeným při demonstraci v divadle dáno od 5 do 40 ran metlou. Totéž učiněno místním

[1]) Potvrzení našich loňských zpráv. *Pozn. red.*

gubernátorem von Ballem ve Vilně a knížetem Kellerem v Jekatěrinoslavi, avšak nejvíce vzjitřující ukrutnost byla provedena v Libavě, kde lotyšské dělnice přistižené v tajné schůzi dělnické zmrskali, odňali jim pasy průvodní a místo nich dali jim žluté lístky, jaké dávají prostitutkám jakožto úřední koncessi k této »živnosti«.

Finsku, jež učiněno nyní nedílnou částí ruské říše, dostává se osudu seznamovati se když ne s metlou, tedy aspoň s její nejbližší sestrou — nahajkou. V letošním srpnu kozáci rozehnali studenty shromážděné na náměstí Helsingforském a silně je zbili nahajkami.

Avšak metla k velikému zarmoucení carské vlády přináší krom nadání naprosto opačné resultáty. Revoluční nepokoje a socialistická propaganda z měst pronikla do vsi a letošního léta v Rusku se utvořil »Všeruský selský svaz strany sociálně revoluční«, jenž ustanovil za svůj úkol buditi v selském lidu právní sebevědomí, formulovati drobné ekonomické zájmy v široké politické požadavky a konečně dokázati nemožnost jen trošíčku vážných zlepšení v hospodářství a právním zřízení v selském lidu do těch časů, pokud nebude odevzdáno řízení jeho osudu v jeho vlastní ruce. Členy tohoto svazu jsou v nynější době především národní učitelé, felčaři, vólostní písaři a lidé jim podobní, kteří mají blízký a neustálý styk se selským obyvatelstvem. Policie velice horlivě pátrá po členech tohoto svazu. Tak na příklad nedávno v několika vsích Balaševského újezda Saratovské gubernie byly vykonány prohlídky, jichž resultátem bylo zatýkání jak mezi sedláky, tak mezi místní intelligencí. Jako nespokojenost a jitření přechází z města na ves, skoro navlas stejně vzjitření myslí v mládeži, jež počalo ve vyšších učilištích, šíří se ve středních: v gymnasiích, v seminářích duchovních i učitelských.

V odpustkovou neděli žáci tiflisského gymnasia strhli takové nepořádky, žádajíce pensionování ředitele, že k upokojení jich bylo třeba zavolati policii a oddělení vojáků. V duchovním semináři v Permu přistihli studenti svého druha při špehounství a žádali, aby byl vyloučen z učiliště, při čemž svůj požadavek podporovali přerušením všech prací školních. Chlácholit vzjitřenou mládež přijel biskup Petr, jenž ve své řeči k seminaristům nazval je všecky tuláky a anarchisty, kteří uvozují zmatek na matičku Rus spolu se studenty a prokletými děvkami kursistkami (posluchačkami ženských kursů).

V učitelském semináři města Černovce v Novgorodské gubernii byla nalezena tajná knihovna revolučního obsahu, následkem čehož byly prohlídky a zatýkání některých učitelů a studentů. Za příčinou takovéhoto jitření a propagandy mezi gymnasisty a seminaristy objevil se cirkulář ministra národního vzdělání tohoto obsahu: »Poslední pouliční demonstrace studující mládeže, v nichž nejednou měli účastenství chovanci středních škol, jasně ukázaly, že propaganda socialismu začíná zasahovati i do střední školy. Nutno chopiti se nejpřísnějších opatření a nezastavovati se ani před hromadným vyloučením provinilých žáků. Hlavní pak zodpovědnost v této věci musí spadnouti na učitele historie a ruského jazyka.« —

Zvláště krutých opatření však chápou se nynější ministři proti tisku. Praví se, že nynější ministr vnitřních věcí chtěl zakázati všecky liberální orgány tiskové, jako je »Věstnik Jevropy«, »Russkoje Bohatstvo«, »Russkaja Mysl« atd. A co se týče denníků, tedy mezi nimi šíří se prodejnost. Nemluvě již o takových representantech denního tisku, jako je Suvorinovo »Novoje Vremja«, jež všecky schopnosti a talenty svých spolupracovníků věnovalo službě ministra vnitřních věcí a šefa žandarmů, i solidnější orgány (na př. »Birževyja Vědomosti«, »Novosti«) neostýchají se bráti úplatky z rozličných ministerstev a především od ministra financí. Jde o to, že ministr financí Witte první zavedl v Rusku fond reptilií na způsob berlínského. —

Otázky lidového života, jichž může se dotýkati tisk, jsou neobyčejně sestříhány; tak hlavním censorem knížetem Šachovským zakázáno jest psáti cokoliv o nynějším hladu v Rusku. V té věci vypráví se zajímavé faktum, dobře charakterisující, jak ministři klamou cara: na jednom ze zasedání komitétu pro zařizování pracoven ministr věcí vnitřních naprosto beze všelikého ostychu jal se dokazovati carovi, přítomnému v zasedání, že hladu není a jako nejlepší důkaz toho uvedl mlčení tisku, jenž prý přece neustále nadýmá nejmenší události toho druhu. Car byl úplně uspokojen tímto výkladem. Po jeho odjezdu přistoupil k ministrovi senátor Koni, člověk liberálního přesvědčení a velice talentovaný spisovatel, i prohlásil k němu, že sotva je čestné a hezké podávati caru výklady takového druhu. Ministr, ani trošku nejsa v rozpacích, odvětil mu se zjevnou ironií: »A proč jste se Vy před Jeho Veličenstvem o tom nezmínil? ... — Stejně zakázáno jest psáti vůbec cokoliv o selských nepokojích. Jen »Novému Vremeni« v Petrohradě a ještě »Moskevským Vědomostem« dovoluje se čas od času politovat sedláků, jež hubí svou propagandou socialisté — nepřátelé cara a vlasti. Liberální měsíčník »Chozjajin« dovolil si jednou poznamenati v úvodníku (v č. 19.), že protivládní propaganda není jedinou příčinou selských nepokojů, neboť tato propaganda mohla míti úspěch jen díky silné nespokojenosti a hospodářské nejistotě před nouzí vesnického obyvatelstva. Proto pozdvižení materielního blahobytu a kulturního stavu vsi, zrušení tísnících opatření v pomoci hladovějícím a rozšíření práv zemské samosprávy — toť jsou opatření, jimiž možno předejíti nepořádkům v budoucnosti. Holé repressalie dovedly jen k tomu, že původní dobromyslný charakter hnutí hned od prvních dnů »energického uklidňování« ustoupil žhářství, zlobnému ničení různého majetku a boření staveb. — Za tuto smělost redaktor listu byl ministrem vnitřních věcí zbaven redigování a autor stati zavřen. NEMO.

Z Lužice. 25. října 1902.

(Německé nájezdy na nás pro skhadźowanku. — Deputace u krále Jiřího. — Matiční dům. — Večer Bjarnata Krawce a spolkový náš život vůbec. — »Łužica«.)

Nájezdy německé žurnalistiky proti skhadźowance u nás asi nepřekvapily nikoho. Vždyť každý projev našeho smýšlení, každé otevře-

nější hnutí u nás musí Němce vyburcovati; už pro špatné jejich svědomí. Totiž aby dobře nám bylo rozuměno... Národnostních třenic Lužice vůbec nezná. Tu běží jediné o pozvolné umírání, o hynutí takřka bezbolestné, jež ovšem ani naše milé vezdy súsedy nemusí znepokojovati. Proto samotnou skhadźowanku ve Łazu navštívili též Němci ač se tam řečnilo a zpívalo výhradně po srbsku, sál dekorován byl srbskými barvami, se střechy na přivítanou hostům vlál srbský prapor a s gallerie na posluchačstvo velikými podobiznami dívali se naši patriarchové. Němce to odstrašovati nemusilo a také ani neodstrašilo. Naopak, znamenitě se tam bavili, libujíce si, že po dlouhou dobu podobné zábavy nezažili — a byť byli mezi nimi někteří, že slova řečníkům nerozuměli, tolik věděli všichni, že proti nikomu se

Lužické zpěvačky o skhadźowance.

nemluví nic, nejméně proti nim, že po skhadźowance zrovna tak to bude choditi, jak chodilo dosud. Po nějaký týden snad skhadźowanky bude vzpomínáno, ale potom půjde selanka dále. Totiž — budeme hynouti dále...

Ano, kdo nás neviděl na vlastní oči, kdo nepobyl po několik aspoň dní v našem středu, nemá ponětí o našem položení. Neníť hroznější smrti, nežli když nadešla nedostatkem životní energie. Že pořád nenadchází: kdož ví, zda v tom není zásluha našich »nejsrdečnějších«? Vždyť to obrovsky nás musí posilovat morálně, pozorujeme-li, že nás maličkých si všímá a se obává — obr. Nečiní toho poprvé. Za Moskevské výstavy jsme ho strašili, nebožtík Imiš mu věnoval brožuru,*) r. 1895 u příležitosti Národopisné výstavy na nás si vyjeli a prostá

*) Der Panslavismus, unter den sächsischen Wenden mit russischem Gelde betrieben und zu den Wenden in Preussen hinübergetragen. (Lipsko 1884.)

noticka, uveřejněná v jednom pražském denníku téhož roku stačila, že »na skhadźowance« měli jsme policejní dozor.

Letos útoky přišly až za čtrnáct dní po skhadźowance — a děkujeme za ně oběma rukama. Neboť kdyby chod věcí byl trochu normální, měli by původci útoků od svých vlastních soukmenovců dostat výprask. Jestli čím, tím přec se musí vzbudit u nás národní vědomí a sebevědomí — což jistě není v zájmu oněch pánů.

Ostatně zmíněné útoky jsou význačné pro naše poměry, jež právě jimi se jeví v osvětlení velice chmurném. Nedostává se nám statečnosti. Jinak podobné výpady vůbec by nebyly možné. Vždyť stojí a padají sprostými — lžemi.

Pravda, byli v Łazu Češi, ale pobyli, jako by jich tam nebylo.

Vítání zpěvaček na skhadźowanku.

Slova nepromluvili, nebyli vítáni — a bylo tak dobře. Ubohý lide, ani jsi netušil, jací zuřivci vnikli ve tvůj střed! A prý bylo jich pět (ve skutečnosti šest, ó hrůzo!), akademiků, doktorů a professorů, a tlumočili tobě své politování, jak prý jsi malý a ještě tě ubývá... Ano, s dovolením, není to darebáctví takhle nestoudně lhát? K velikému svému prý překvapení však nalezli páni v Łazu úřední dozor, i museli obezřetně přistoupit k dílu (rozuměj: bourat Prusko a přivtělovat Lužici k české své vlasti, jež asi se jim stává již malou...).

Čtenářstvo tohoto listu mi odpustí, že vůbec jsem se takovými špatnostmi obíral. Chtěl jsem jen ukázati, jak troufalí jsou naši protivníci a jak my jsme slabí. Neboť kdyby v nás bylo jen trochu krve, jediný takový nájezd musil by nás vzbouřiti. A zatím — nic! Vyvrátit aspoň, co je »namasana łža« (makavá lež), z níž tedy nijak nelze se vykroutit, konejšit milé sousedy, že tak zlými přece nejsme — a pak už zas pokojně klímati dále, až na novo na nás si vyjedou. (Dokonč.)

Rozhledy a zprávy.

Slované severozápadní. Maďaři snaží se odstraniti národnostní zákon z r. 1868. Tiskárna Salvova. Protest amerických Slováků proti oslavě Košutově. — Jubileum Marie Konopnické. Herrmann Roeren o pruské politice proti Polákům. Obecné školství v ruském Polsku. V ruském Polsku zakázáno darovati spolku knihovnu. † H. Derdowski. † P. Ig. Świeży. — Slované východní. Komise ku přeměně vyšších učilišť v Rusku. Plán nové nižší střední školy. Pařížská vysoká škola. Zřizování technických a řemeslných vzorných dílen v Rusku. Zákon divadelní. Jihoruské bouře a následky jejich. Památka A. N. Radiščeva. — A. Petruševič o věcech rusínských. Po stávkách v Haliči. K poměru rusínsko-polskému. — Jihoslované. Š. Radić. Následky záhřebských demonstrací. — Srbský historik S. Stanojević o poměru srbochorvatském. — † I. Vrhovec. † J. Nabergoj. Slovinské obecné školy v Terstu. Sjezd katolické strany slovinské.

Slované severozápadní.

Bylo to radosti a naděje, když před rokem čtyři **slovenští** poslanci prorazili. Já doufal ve dvojí: že vláda bude v násilenství maďarisačním o cosi zdrženlivější, opatrnější, majíc na blízku pohotovu slovenskou stráž a za druhé, že slovenští poslanci využijí svého mandátu k politickému vzdělávání širokých vrstev lidových. Sklamal jsem se v obojím.

V poslední zprávě jsem poukázal na protizákonné nařízení ministra Vlassicse, jímž útočí na poslední zbyteček slovenštiny v lidových školách. Dnes seznamuji čtenáře s vládními úmysly, *odstranit národnostní zákon z. roku 1868* (dílo to Deákovo), kterýž zřetelně národům nemaďarským nikoli rovný díl, ale přece jakous míru jejich jazyka do škol i veškerých úřadů připouští.

Prešpurská stolice rozeslala po ostatních stolicích oběžník, vybízejíc, aby stolice odhlasovaly, že národnostní zákon z r. 1868 má být změněn. Změněn tak, aby se ta troška jazykového práva nemaďarských národů škrtla. Podobá se, že vláda sama v krátké době návrh na změnu onoho zákona předloží, mohouc slavně prohlásit, že je to přání celé vlasti. Nebo není pochyby, že všecky stolice — či bude tu nějaká výjimka? — vysloví se ve smyslu stolice Prešpurské. Aspoň nejslovenštější stolice Liptovská, Oravská a Turčanská — už po přání vládním odhlasovaly. Jeť tam všude maďaronská většina.

Nejmužněji vedli si národovci ve stolici Liptovské. Poslanec J. Ružiak navrhl, aby naopak výbor stolice vyzval vládu, by národnostní zákon uveden byl do života. Podžupan zase zastával změnu, nebo prý duch národnostního zákona je takový, dle kterého třeba celé Uhry říditi po maďarsku. Správně a mužně promluvili dr. Stodola a dr. Burjan. Ale tři čtvrtiny maďarské odhlasovaly po svém.

V Oravské stolici i někteří národní lidé hlasovali pro návrh stolice Prešpurské. Podžupan a jiní maďaronští úředníci obejdou si jisté členy a řečí úlisnou je svedou. Žel, kam se obrátíš, všude uvidíš známou slovenskou slabost. Za to evangeličtí kněží se mužně bránili.

V Turčanské stolici podžupan řečnil, že jde o to, má-li z vlasti být Maďarorság anebo ne. Chce-li Uhersko žít, musí prý býti maďarské. Dnešní směr, mající za cíl úplné pomaďarštění Uher, použije prý všeho, aby se uplatnil. Se strany národní bylo účastenství slabé. »Ľudové Noviny« píší: »Na svoju hanbu musíme riecť, že slovenských výborníkov bolo prítomných najviac 6—7. I tí, čo bývajú (bydlí) v meste, neprišli. Podžupan, keby bol šikovným rečníkom, mohol pekne spomenúť, že čo chtia tí pp. Mudroň, Pietor, Vanovič, veď ako neprítomnosť slovenských výborníkov dokazuje, turčianských Slovákov ani otázka zrušenia národnostného zákona nenie v stave vyrušiť jich z tuhého sna. Svet sa díva na Liptov. Tam do chlapa všetko sa síde brániť si svoje záujmy. A Turiec? No, ten je hrdý na svoje predáctvo, za to si môže dovoliť i to, že slovenskí výborníci stoliční ani vtedy sa nesídu

do shromáždenia, keď je reč o národnostňom zákone. Ale za to má v rozhovore každý plno plánov, plno rečí. No, len tak, páni. Túto prácu čaká od vás slovenské obecenstvo?«

Karel Salva v Ružomberku má od 1. října společníka. Spojil se totiž s V. Herlem, rozeným Pražanem, jenž byl po několik let u Salvy knihařem. Později založil si vlastní dílnu a poněvadž je výborný odborník, dobře se mu vedlo. Je to muž vzdělaný, snaživý, schopný a je tudíž naděje, že se jim oběma podaří závod zvelebiti. Firma nyní zní: Salva a Herle. Upozorňuji, že mají rovněž slovenské knihkupectví. *K. Kálal.*

Dne 8. srpna pořádali *američtí Slováci* ve spojení s jinými Slovany nadšenou schůzi v Clevelandě na oslavu toho, že protestu amerických Slováků podařilo se odvrátiti postavení pomníku L. Kossuthovi na Public Square v Clevelandě. »Slovenský Denník«, vydávaný P. V. Rovniankem v Pittsburgu, vydal zvláštní číslo, kde popsána tato »Víťazná schôdzka Slavianov«. Krom toho na poučení Američanů vydal P. V. Rovnianek jiné číslo v jazyce anglickém ke dni 25. září, v němž před svobodnými občany Nového Světa nemilosrdně odhalil pravou tvář Maďarie, té Maďarie, která všemi možnými cestami snaží se obraceti pozornost světa k vlastní svobodě, kdežto svobodu a práva jiných cynicky šlape, tváříc se při tom rytířskou a spravedlivou. Sensační odhalení učinil »Slovenský Denník« v témž čísle uveřejněním přípisu maďarského ministerstva osvěty, jímž se obrátilo na uherského kardinála primasa za tím účelem, aby se přičinil i o maďarisaci Slováků — v Americe! Ministr žádal na primasovi, aby Slovákům do Ameriky posílal jen kněze a jeptišky smýšlení maďarsky národního, nejlépe Maďary a Maďarky, umějící slovensky. Zajímavé číslo přináší mimo jiné obšírné anglické ztlumočení článku prof. J. Baudouina de Courtenay »Slováci a koruna sv. Štěpána« z I. roč. Slovanského Přehledu . . . Trochu té odvahy, neústupnosti a vytrvalosti amerických Slovákův, trochu té americké krve kdyby bylo možno naočkovati Slovákům ve vlasti! . . . *A. Č.*

*

V Polsku nyní všecky zraky jsou obráceny k jubilejním slavnostem *Marie Konopnické*, o nichž přinášíme zvláštní dopis. Po Krakovu přichystal básnířce také Lvov jubilejní slavnost dne 26. října, jejímž dějištěm bylo hlavně divadlo městské, kde Konopnickou uvítal mimo jiné básník Jan Kasprowicz a kde zase řada deputací odevzdávala jí dary holdovací, podobně jako v Krakově. Večer připravilo jí skvělou slavnost Koło literackie. Dle všeho snažil se Lvov skvělostí oslavy předstihnouti Krakov. — Více než tyto vnější oslavy ceníme stopy, které jubileum poetčino zůstaví v literatuře. Kromě příležitostných článkův, přinášejících nadšený hold poetce, objevují se i práce ceny trvalé. Tak v »Bibliotece Warszawské« uveřejnil Henryk Galle obšírné pojednání »Twórczość poetycka Maryi Konopnickiej w ciągu dwudziestu pięciu lat«, lvovská »Krytyka« dokonce věnovala básnířce celé velmi obsažné číslo. Kromě vstupního holdujícího článku nacházíme tu velmi zajímavá pojednání kritická a literárně historická: K. Radosławského »Idee społeczne w utworach Konopnickiej«, L. Belmonta »Marya Konopnicka jako nowelistka«, W. W. Kozłowského »Motywa filozoficzne w poezyach M. Konopnickiej«, J. Lorentowicze »Liryka M. Konopnickiej« a K. Krauza »Kwestya kobieca w poezyach M. Konopnickiej«. Objevují se i samostatné brožurky o Konopnické, jako Ant. Potockého, St. Kozłowského, Janiny Omańkowské, K. Florkiewicze (pro lid) atd. Také jubilejní vydání spisů Konopnické se ukazují. Máme před sebou na př. pěkný »Wybór pism«, vydaný pro lid jubilejním komitétem krakovským. —

Vynikající člen německé strany katolické Herrmann Roeren vydal brožurku »O polské otázce« *v pruske části Polska*, v níž vystupuje rozhodně proti nynější praxi protipolské, kterou nejen cejchuje jako nedůstojnou, ale i jako nerozvážnou se stanoviska vnitřní i vnější politiky. Kárá zvrácený systém školní v Prusku, který přivedl Wrzesień a tím pobouřil všecky mysli evropské proti Němcům; kritisuje ostře proces toruński, který rovněž vystavil hakatisty německé posměchu celé Evropy; o fondu kolo-

nisačním, jejž již Windthorst nazval korrupčním, praví, že jen přispěl k mravnímu i hmotnému posílení Poláků. Vyrostl u nich náhle zdravý, dobře situovaný stav střední, jehož Poláci dříve neznali a který se povznesl nejednou již i nad střední stav německý, jejž při dalším rozvoji vytlačí úplně. Zároveň s vykupováním země šlo vypuzování Poláků z úřadu, ale tím jen se posiloval onen stav střední nadbytkem intelligence, jíž se německému obchodnictvu nedostávalo. Pruské vládě se zdálo, že kolonisační fond bude na Poláky kladivem, a zatím se jim stal kovadlinou.

Krakovský »Pogląd na świat« podává z velké statistické práce professorův Falborga a Czarnoluského »Počáteční vzdělání v Rusku«*) výtah, týkající se *školství v ruském Polsku* (v Království). Zajímavá jest zvláště část historická toho díla, která jde od r. 1856. Z ní jest patrno, že v polovici XIX. stol. bylo pro 4·7 millionové obyvatelstvo Království 996 škol počátečních, čili jedna škola na 4700 obyv. Koncem XIX. stol. mělo skoro 9 mil. obyvatelstva sice 3495 obecných škol, ale pouze s 205.709 žáky, takže na 1 školu připadalo sotva 61 žákův. Zajímavo jest pozorovati poměr zakládání škol obecných v obdobích 1864—73 a 1874—93. Za první desítiletí založeno 1505 škol, za následující dvacetiletí pouze 880. Odkud ten obromný rozdíl? Odkud ten rozmach v desítiletí do r. 1873, odkud ono poklesnutí ve dvacetiletém období potom? Autoři vysvětlují to tím, že první desítiletí vůbec bylo obdobím velkých plánův a reform společenských — proto i prvopočáteční vychování bylo populární a docházelo porozumění nejen v obyvatelstvu, ale i v kruzích směrodatných. Po válce prusko-francouzské nastal »ozbrojený mír« v Evropě, příšerný rozvoj militarismu na celém světě — a militarismus jest všude odpovědným nepřítelem osvěty. Pravda, to jsou všeobecné příčiny, ale byly i zvláštní příčiny. Roku 1871 zavedena ruština do škol obecných, r. 1873 vydána zvláštní instrukce pro učitele obecných škol okruhu varšavského. K tomu v desítiletí 1884—1893 přistupuje vláda generál. gubernátora Hurky a kurátora Apuchtina . . .

Jak vůbec ruská vláda přeje osvětě, a zejména osvětě polské, toho máme zas nový příklad. Rolnickému spolku v Płocku dostalo se darem veliké, *několikanácte tisíc svazků čítající knihovny zvěčnělého spisovatele Zielińského*, kterou spolku daroval syn jeho. Ale vláda zakázala spolku dar ten přijmouti . . . Zda u nás kdo pochopí, že je to možno? —

V době, kdy docházejí nové zprávy o germanisování Kašub, zemřel v severní Americe jediný spisovatel kašubský *Hieronim Derdowski* (po kašubsku Jarosz Derdowsći). Skonal 14. srpna ve Winoně ve státě Minnesota. Narodil se v Prztyarni v okrese chojnickém na jižních Kašubech a po vyšších studiích oddal se žurnalistice. Vydal po kašubsku několik větších básní, projevujících dobré nadání lidového veršovce. Básně, k nimž bral látku ze života kašubského i z lidového podání, jsou: »O Panu Czorlinsćim, co do Pucka poe sece jachoł«, »Kaszeba poed Widnem«, »Jasiek z kniei« — kromě několika menších básní, rozptýlených po časopisech polských. Polsky napsal veršování »Walek na jarmarku« a několik článků o Kašubech a věcech kašubských. K veršování »O Panu Czorlinsćim« (Toruň 1880) dodal malý »Slovníček provincionalismů kašubských«. R. 1885 odebral se do Spojených států severoamerických, kdež redigoval nejdříve »Pielgrzyma« v Detroit, načež se usadil ve městě Winoně a vydával tu časopis »Wiarus polski«. R 1897 vytiskl tam novou knížečku kašubskou »Nórcyk Kaszubsći abo koruszk é jedna maca jądrny prowdé«, sbírku to přísloví v nářečí jihokašubském, jímž jsou ostatně psány všecky jeho kašubské věci.

Dne 22. října zemřel v Těšíně zemský i říšský poslanec *P. Ignacy Świeży*, předseda »Towarzystwa Macierzy Szkolnej dla księstwa Cieszyńskiego.« Byl upřímným vlastencem polským, který se snažil o povznesení Těšínska po vzoru kulturní práce české a ve spojení s Čechy. Za příkladem Čechů přičiňoval se o zakládání obecných škol polských, čítáren a knihoven,

*) Первоначальное образованіе въ Россіи.

o rozšiřování populárních spisků vzdělávacích a uvědomovacích — konečně o založení polského gymnasia v Těšíně. Jako knězi katolickému ke cti mu sloužil takt, s nímž dovedl se přičiňovati o vyrovnání protiv náboženských; důkazem toho jest důvěra, jíž požíval i u evangelíků. Nebyl ani šovinistou národním ani fanatikem náboženským, byl jen vlastencem staršího, dobrého rázu, který se svým vlastenectvím nikdy se neoctnul ve sporu se zákony obecně lidské spravedlnosti. *A. C.*

Slované východní.

Kommise ku přeměně vyšších učilišť, k urovnání poměrů universitních v **Rusku**, konala pod předsednictvím ministra Zengera první svou schůzi, v níž rozdán byl první soubor otázek, týkajících se přeměny: rozvržení předmětů, úprava platů professorských, jak zaříditi kontrolu nad úplností, vědeckostí a cenností přednášek, zaopatření soukr. docentů, jak zaříditi poměr professorstva ke studenstvu a j. Dobrozdání některých universit, podaná při této příležitosti, obsahovala požadavky široké autonomie universit, urovnání právního postavení studentstva, připuštění žen na university.

Plán opravené nižší střední školy byl již publikován! Předměty eminentně vzdělávací, rozšiřující obzor a rozhled po světě: zeměpis, dějepis, přírodní vědy (přírodovědění) v této reformované škole pochodily hůře nežli v málohybném našem Rakousku. Na reálkách dáno jim po dvou týdenních hodinách, na gymnasiích ani toho ne, ve čtvrté třídě přírodních věd již není, jen dějepisu dáno v této třídě o hodinu víc. Kreslení je maličko: na reálkách po 2 hodinách, na gymnasiích ve tř. 1.—3. dáno 2 hod., 2 hod., 1 h o d. — Co se spraví za tu jednu hodinu, je bohu známo. Rýsování na reálce začíná ve třetí třídě a má po 2 hodinách. Ostatek zabírají matematika, náboženství a jazyky; na reálce ruský, francouzský a německý; na gymnasiích k tomu ještě latina a řečtina. Latina začíná v tercii; řečtina v kvartě, ale ponechána jen v několika gymnasiích, na většině ústavů se jí neučí. Jsou tedy gymnasia, kde je v kvartě latina (5 h.), frančina a němčina (3 a 4 hodiny, nebo obráceně), a gymnasia, kde je latina (4 hod.), řečtina (4 hod.), franč. a němč. (po 2 hodinách). V této druhé skupině jest jeden moderní jazyk nepovinný. Bude se tedy každý kvartán učiti kromě rodného jazyka ještě třem řečem. Má-li se dítí učení s úspěchem, bude třeba 1. učitelů dokonale mocných jazyků a vycvičených v nejúčinnější methodě, 2. malého počtu žáků. Od těch obou věcí závisí zdar tohoto jazykového učení — jinak za dvě, tři léta se bude opět tisk plniti nářky na školu. Učebný plán pro třídy vyšší posud publikován nebyl. Návrhy rozličné se v tisku přetřásají, ale nelze říci z toho nic jistého. —

V Ruských Vědomostech zakončen je v ý k a z profesora Gambarova o st a v u *pařížské ruské školy vysoké* Z mnohých přednášek především vábily kursy M. M. Kovalevského a E. B. de Roberti. První z nich přednášel o nejstarších dějinách ruského služebného stavu, o původu otroctví a nevolnické odvislosti, o osvobození sedláků a ustrojení jejich ekonomického zřízení. De Roberti vykládal poměr náboženství a filosofie.

Od zamýšleného vládou *zřizování technických a řemeslných vzorných dílen* pro výchovu dorostu průmyslového neslibuje si tisk mnoho. ‚Russkija Vědomosti‘ ukazují na to, jak zklamaly v r 1895 zřízené večerní a nedělní školy pro kreslení a rýsování, pro fysiku a technologii atd., jak se kde zdála toho potřeba. Neměly úspěchu předně proto, že dorost přemožený prací nemohl jich navštěvovati, a za druhé, že málo kdo z dorostu umí číst a psát. Bez obojího těžko školám nésti užitek. Cirkulář ministerský ze dne 8. července (dle nového kal.) sám to přiznává: „Technické vzdělání dělnictva doposud se pomalu hýbe ku předu.« Škol pokračovacích při továrnách je 446 a v nich se učí 47.000, náklad na ně, vedený továrnami, činí 1 mil. rublů. Proto ministerstvo. chtíc úspěch zvýšiti, požaduje od škol »čistě praktický charakter vyučování, rozmanitost a pružnost jeho forem a spojitost s činností tovární.« Poraditi se může ministerstvu: »hbitost a pružnost nákladu peněžního na zvelebení škol«,

to by byl »náležitý smysl pro praktičnost«. Ale nikoli, nestojí to nic; ministerstvo tyto školy pokračovací zvelebí jednoduše; svěřuje je živnostenským továrním inspektorům, kteří už beztak při svých obrovských obvodech inspekčních mají práce až přes hlavu. Oni »mají znalost továrního života, podmínek pracovních« a jen takové osoby »mohou školám dáti žádoucí směr«.

V červnu staly se první kroky k pořízení náležitého *zákona pro poměry divadel*. Dne 4. června konala se první schůze zvláštní kommisse pro vypracování tohoto zákona, za předsednictví velkoknížete Sergěje Michajloviče. (Trochu je divné, že v ní zasedal také člen carské rady ve věcech prodeje erárních nápojů, t. j. kořalky, kterážto rada se stará rovněž o zvelebení střízlivosti lidu, p. státní rada Arkadij Aleksandrovič Šumacher. Čistě ruský obrázek.) Předseda ukázav na to, že vše, co dosavad v zákonech divadla se týkalo, bylo veskrze jen rázu policejního a censurního, zatím však divadlo vyvinulo se v činitele sociálně, občansky a vzdělavatelně velice mohutného, tak že vnutilo vládě »zvláštní péči a starost o poměry divadel«, donutilo ji urovnati zákonitými předpisy vše, co se týče poměrů divadelních vnějších i vnitřních, práv herce, ředitele, podnikatele, obecenstva atd. K tomu pak především potřebí jako předběžné práce prozkoumání těchto poměrů. Tyto statistické a jiné zprávy mají se sebrati: 1. činností místních úřadů vládních a 2. skrze ruskou jednotu divadelní, jakož i přispěním ostatních interessentů privátních.

Čím byly vyvolány *jihoruské bouře*? — Přes rok již vedena byla úsilovná ústní i brožurová agitace členy Revoluční Ukrajinské strany a z části též Ukrajinské Sociální strany. Práce jejich byla rozpočtena na delší čas. O úsilnosti agitace svědčí, že na př. brožura »Ďaďko Dmitro« rozešla se v 5000 exemplářích. Po vesnicích bylo plno vzdělávacích kroužků. Avšak nouze sedláků byla tak veliká, že bouře vypukly náhle a jako požár zachvacovaly celé kraje. Agitátoři se snažili dodati jim, pokud mohli, ráz nenásilných demonstrací. Jen v nejvyšším podráždění staly se násilnosti. V ohni byla celá Ukrajina a vpravdě byl to pokus lidu ukrajinského o zlepšení existence. Moment národnostní silně prorážel. — Jsou spolehlivá svědectví, že shluklý lid zcela mírně vyjednával se statkáři, ukazuje na to, že země jest lidu, lidu že má býti navrácena. Sedláci mluvili o svém právu na potraviny, poněvadž jejich rukama byly zasety a sklizeny. Mluvili, že nastává všeobecná dělba pozemků, a že statkář jako sedlák nemá míti více nežli 7 desjatin na duši. Ani těm pánům, kteří s nimi zle nakládali, neublíženo; pouze správce ve statku Grinevičově smrtelně zraněn, když byl dříve na sedláky vystřelil.

Statkáři zděšení přeplnili gubernská města, žádajíce o vojsko. Celé dva pluky vyslány do středu povstání. Ve vsi Karlovce sedláci neustoupili, vojsko střílelo, tak že na místě zůstali dva mrtví a mnoho osob zraněno. Trestání polapených bylo ukrutné; přes 100 ran dostali mnozí. V Karlovce prý vystrojena hostina pro gubernatora, liberálního Belgardta, a pro důstojníky, s hudbou a šampaňským. V rozkaze daném poltavské posádce nařídil velitel Zarubskij, že se nemá mířiti do vzduchu. — Když povstání trochu potlačeno, zavládl stav vyjímečný, zatýkání, bití, ať byl dopadený vinen či nevinen. Zatčen na př. statistik Kochanovskij, jenž jel na kustarský sjezd. — Sotva zkrocena revolta v gub. Charkovské a Poltavské, převalila se do Naddonštiny. V Rostově na Donu vybíjeny továrny, v okolních vsích pustošeny dvory, bojováno s vojskem a mnoho lidí pobito. Až na Kavkaz na Kubaň zasáhly bouře. I na Volyňsku (v Slovutě) a v Kyjevské gub. (v Kanevě) vypukly bouře, ještě hroznější než v Poltavsku. Zase vojsko, trestání ranami na místě i žalářováním. V celku bouře zasáhly přes 11 gubernií, tedy víc než polovinu Ukrajiny. — Na gubernatora charkovského kn. Obolenského učiněn attentát. Psali jsme o ukrutnostech tohoto muže, jimiž proslul při potlačování bouří. Střeleno po něm dvakrát: první koule nestihla však jeho, nýbrž ženu presidenta gubernialního zemského úřadu, paní Gordienkovu, a druhá rovněž se ho minula, trefivši policmejstera Benzonova nad koleno. Útočník zatčen, ale nezjištěn. Revolver jeho měl po obou stranách nápisy: Za prolitou chlop-

skou krev. — Smrt carským katům a vrahům lidu. — Atentát proveden z rozhodnutí Bojovné organisace Ukrajinské revoluční strany, jež vynesla nad Obolenským dopodrobna formulovaný rozsudek smrti. »Revoluční Rus«, orgán strany revoluční klonící se k sociální demokracii, prohlásila, že strana neodmítá terroristickou taktiku boje, a že ti stoupenci její, již zastávají tuto taktiku, sdruženi jsou v Bojovné Organisaci, čítající 12.000 členů, jež je v stálém styku s ostatní stranou.

Bouře měly již jeden dobrý účinek; vládou rozeslán byl všem chefům carských továren dotazník, v němž jsou některé zajímavé věci: Je tam otázka, je-li možno a prospěšno snížiti počet pracovních hodin (10) denně? Je-li dosavadní mzda dostatečná, lze-li odstraniti práci »přes čas« a p. Veskrs požadavky socialistických programmů. Ano, při ministerstvu financí utvořena »zvláštní rada pro vyvarování květnových nepořádků« (dlja predupreždenija majskich bezporjadkov).

To s jedné strany, ale s druhé opět volnější hnutí každé se dusí. O zakročení Plehvově proti St. Petěb. Vědomostem jsme již mluvili. Plehve si však dal také předvolati známého náčelníka orelského gubernského šlechtického sboru, p. Stachoviče, jehož řeč o svobodě svědomí před nedávnem tolik nepokoje vládě způsobila, a v přítomnosti šefa policie mu prohlásil, že vláda nebude trpěti, aby i na dále ve svém veřejném vystupování podržel své radikální stanovisko. Stachovič mu odvětil, že za své skutky je zodpověden pouze caru a že nehodlá přijímati výtky ministrovy a to ještě v přítomnosti policejního šefa. — Byly pověsti, že prý sám car nalezl na svém stole varovný list, a trpce prý vyčítal Plehvemu, že je policie bezmocná proti studentstvu, ač stojí do roka 10 mil. rublů. Nyní prý bude utvořeno nové ministerium pro policii. Co je na tom pravdy, kdož ví. —

Podáváme následující doslovnou úřední zprávu: Na rozkaz jeho císař. veličenstva, 1. září, v den návštěvy hosudara imperatora v městě Kursku, byli v gubern. domě shromážděni někteří volostní staršinové a selští starostové z gubernie Kurské, Poltavské, Charkovské, Černigovské, Orlovské a Voroněžské. Jeho císařské veličenstvo ráčilo obrátiti se k nim s následujícími slovy: »Z jara v některých krajích Poltavské a Charkovské gubernie sedláci vyloupili sousední statky. Vinníci odnesou zasloužený trest, a úřady dovedou, jak doufám, nepřipustiti na příště podobné nepořádky. Připomínám vám znova slova nebožtíka mého tatínka, která pronesl k volostním staršinům v den nejsvětější carské korunovace: »Poslouchejte svých vůdců a šlechty, a nevěřte nesmyslným pověstem.« Pamatujte, že bohatnou lidé nikoli loupením cizího statku, nýbrž čestnou prací, spořivostí a životem podle přikázání božích Oznamte v úplnosti všecko, co jsem já Vám řekl, svým spoluobčanům, a rovněž to, že skutečné potřeby jejich neopominu svou péčí.«

Ze všech vesničanů, kteří se bouřili z jara letošního roku proti pánům-velkostatkářům uvězněno jest 1029. Všech processů bude 71, neboť tolik »rozebráno« bylo od sedláků jednotlivých panských dvorů. 41 processů (přes 600 lidí) bude soudit charkovský soudní dvůr, 30 processů (přes 400 lidí) soudní dvůr kyjevský. V Charkově soudy však se nekonají, neboť gubernátor Obolenskij přestrašil vládu, že by vyvolaly nové vzbouření; jsou tedy ve Valkách, v Poltavě a Konstantinohradě. Na pouhé účastníky bouří čeká: zbavení všech zvláštních, osobních neb třídních práv a privilegií a poslání na Sibiř k nucenému pobytu, anebo zavření do trestnických oddělení na dobu od 1 do 3 let. — Na původce a vyvolatele bouří čeká: poslání na Sibiř nadosmrti, anebo trestnické oddělení na dobu od 3 do 4 let. (§ 261. ruského kodeksu trestního, částka 1. a 3.)

Koncem září listy velkoměstské i některé provinciální vzpomněly stoleté památky úmrtí *A. N. Radiščeva*, nejsmělejšího bojovníka proti opozdilosti ruské v 18. stolet. Napojiv se v mládí na studiích v cizině ideami encyklopedistů, vzbudil první svou prací: »Cesta z Petrohradu do Moskvy« bouři nevole a zděšení. To byla strašlivě hluboká a řezavá kritika všeho žití ruského a byl to zároveň tak

radikální projekt převratu, že nic méně a nic více autora nestihlo, nežli okamžitá cesta na Sibiř a dlouhý, dlouhý pobyt na ní. Teprve, když sklonil po letech hlavu a přiznal se ke svému »francouzskému poblouzení«, směl na svůj statek, ale více volnosti neobdržel — až za Alexandra byl povolán do státní rady; v ní potom mnoho provedl z toho, zač dlouhá léta snášel příkoří. * *-ch.*

S. Peterburskija Vědomosti, aby poskytly čtenářstvu svému dobrých informací, poslaly do Haliče svého korrespondenta, jenž uveřejňuje řadu hovorů s předáky všech stran **maloruských**. Přední a nejzajímavější hovor byl se stařičkým členem staroruské strany, protojerejem *Antoniem Petruševičem*. Dopisovatel upozorňuje, kterak již v čtyřicátých letech Petruševič vystoupil na politické kolbiště s brožurou na obhájení práv rusínského národa. Ostatek života věnoval více vědě nežli politice. Velikou zásluhou Petruševičovou jest dar knihovny jeho o 150 tisících svazcích národu rusínskému. Nuže, s tímto předákem staroruské strany hovořil dopisovatel St. Petěr. Vědomostí. O mnohém a mnohém hovořil Petruševič málo podstatném (o sobě, o svých pracích a protivnících), nežli se dostal k odpovědi na otázku, co soudí o budoucnosti Rusínů. »Budoucnosti Rusíni nemají,« byla jeho odpověď. „Sami sebou jsou nickou, jež nebude míti významu, dokud nepostaví před ni jednotku, dvě nebo tři. Podobnou cifrou před nickou jeví se nyní Rakousko, v budoucnosti bude to patrně Rusko a snad i Německo!« Hrozné mínění! A jak divně vyjímá se vedle důvodů, jež je mají podepírati! Kdežto prý Poláci ovládli všecky školy, ano i všechna jména ulic ve Lvově hlásí dítěti polskému polskou kulturu — »Rusíni ani toho nemají. Beze vzdělání není národa.« »Nutno vzdělati rusínský lid, vytvořit literaturu.« Zcela správné názory, ale jaká divná konkluse z nich! Místo co mají býti pobídkou k úsilovné práci, vyvolávají v mysli staroruského pracovníka představu zhynutí národa. »Jazyka Rusíni nemají, píší celou řadou malor. nářečí,« stěžoval si na konec Petruševič, a potvrzení jeho slov shledal korrespondent ruský — v jazyce samého Petruševiče. »Není to ani onen jazyk maloruský, jímž mluví ostatní lvovští Rusíni, ani velkoruský.« Je to míšenina. Ukrajinští pracovníci mohou věru tato závěrečná slova ruského dopisovatele považovati za klasické vyvrácení snah staroruských o udržení velikoruského jazyka spisovného pro Malorusy.

Stávky většinou příznivě dopadly pro stávkující, v 75% docílili zvýšení platů atd. Ovšem, že jest hojně i stávkou poškozených. Po soudech vláčeno několik tisíc lidí, processů bylo několik set, dvacet, ba třicet a snad i čtyřicet let žaláře uděleno. Obyčejná vina jest zločin proti § 98.b (Veřejné násilí), objevující se u 90% obviněných. Vedlejší vina je přečin shluknutí, neuposlechnutí rozkazu k rozejití atd. Zkrátka věci, jež nám Čechům jsou neznámy. Nár. Listy však, zamlčujice, že velikou většinou stávky úspěch měly, s netajeným potěšením ukovaly v dopise ze Lvova 6. října z persekuce úřadů výtku straně ukrajinofilské a mluví »o všeobecném roztrpčení venkovského lidu na vůdce i organisátory stávky«. Patrně těch 75 procent stávkářů, kteří stávku vyhráli, také je roztrpčeno! Strana ukrajinofilská již prvního října oznámila, že pomoci v oněch vsích, kde stávka prohrána, nebo v rodinách, jichž členové byli stiženi soudně, je tak nezbytně třeba, že Národní Fond všecky své peníze k tomu cíli vydal, a pro další čas si nové peníze opatřil půjčkami na směnky. Vyzvání jeho k veřejnosti mělo dobrý úspěch. Objevil se docela návrh, aby zbytek (17.806 K) fondu, jenž sebrán byl na podporu studentstva v době secesse universitní, věnoval se strádajícím stávkářům.

V politickém poměrů Malorusů a Poláků v Haliči vyskytla se m y š l é n k a d o h o d y a dorozumění. Kdyby platilo jen mínění Slova Polského, že Poláci i Malorusové jinak na východní Halič hledí, · Polákovi, i nejmírnějšímu, že jest krajem smíšeným, Malorusovi čistě maloruským, tu by věc byla jako u nás s Němci a Čechy: spor o tak zvané uzavírané území. Ale patrno, že myšlénka na dohodu se vyskytovala, neboť malor. »Svoboda« publikovala malor. podmínky předběžně splnitelné, má-li vůbec k rozpravám o dohodu dojít:

Zrušení všeho stavu nynějšího, založeného na dosavadních řádech volebních, a provedení nových voleb obecních i zemských. Opatření obecných i středních škol. Přehlídka katastru a j. Avšak »Dilo« ozvalo se proti myšlénce konferencemi urovnati spor, neboť Polákům nedůvěřuje. »Czas« odpovídaje »Dilu«, lituje dosavadní polské prý šetrnosti vůči ukrajinofilské straně, jež nyní žádá boj na nůž. Ano, v »Czase« publikováno vyzvání jistého člena sněmu haličského, aby proti Malorusům zřízen fond na vykupování půdy z rukou maloruských do polských. Shodu idej této s pruskou Hakatou ihned vycítil petrohradský polský »Kraj«, i zdvihl důrazný varovný hlas před zbraní touto řka, že nesluší se Polákům »učiti se od Prušáků.« *-ch.*

Z polských hlasů o rusínské otázce uvádíme nadmíru sympatické řádky »Nového Slova« (redaktorka Marya Turzyma), napsaná u příležitosti secesse 600 studentů rusínských ze Lvovské university: »Po našem přesvědčení... nesmíme, a byť z úcty k nejsvětějším tradicím národním, zaujmouti jiné stanovisko než to, které zaujal prof. Ulanowski na schůzi krakovských studentů, totiž: z ohledů národních i čistě vědeckých mají Rusíni právo domáhati se university, a toho práva jim nikdo nemůže upříti.« Kdyby rozhodování na obou stranách bylo v rukou tak spravedlivě smýšlejících lidí, prostých vášně, nebylo by rusínsko-polského sporu. Takoví lidé byli by jedině s to vyrovnati i všecky ostatní neblahé spory slovanské.

Je to zvláštní: vydáváme takové duchy, jako Chelčického, Husa, Kollára, Dostojevského, Tolstého, Mickiewicze atd., spatřujeme synthesu ducha slovanského ve snaze po ryze lidské. Kristově spravedlnosti — a přec nedovedeme se srovnati ve smyslu téže spravedlnosti... *Č.*

Jihoslované.

Seznamujeme čtenářstvo s podobiznou **chorvatského** spisovatele a publicisty *Štěpána Radiće*, o jehož zatčení a od-

Stjepan Radić.

souzení jsme předešle referovali. Radić jest mladý muž — nar. 11. června 1871 ve vsi Trebarjevo Desno na řece Sávě (mezi Záhřebem a Siskem) — ale má již za sebou minulost plnou vpravdě horečné činnosti a pestrých změn. Z domova na gymnasium v Sisku napolo utekl, poněvadž rodiče neměli prostředků, aby jej dali studovati. V primě pomáhal mu starší jeho bratr, v druhém roce byl zadarmo v biskupském sirotčinci a od třetí třídy vydržoval se sám. Od té doby také již začal cestovati po zemích chorvatských a slovinských, jež do sexty procestoval všemi směry. Jako sextán však upozornil na sebe vládní kruhy po zrušení chorvatské opery (v dubnu 1888)*) výkřikem: »Sláva Zrinskému — dolů s tyranem Khuen-Hedervarym!“ Stalo se to totiž při posledním představení opery »Zrinjski«. Následkem toho byl později vyloučen z gymnasia (když však dříve se odvážil na cestu do Kyjeva v Rusku), ba dodán i na pozorování do blázince a konečně internován ve své rodné obci (1890). Maturoval jako externista, vstoupil pak na práva, ale po druhém roce (po první »státní«) vyloučen a na 4 měsíce uvězněn (1893) za to, že na oslavě třístoleté památky

*) Demonstrace ta vylíčena je v zajímavém článku Radićovu »K a p i t o l a z m a l ý c h d ě j i n v e l k ý c h i d e á l ů« (Samostatnost, 1900).

chorvatského vítězství nad Turky pod bánem Bakačem (u Sisku, 22. června 1593) protestoval o banketě proti přípitku hr. Khuenovi. Potom pomocí několika vlastenců odebral se do Prahy, právě na začátku procesu s „Omladinou« — ale ve čtvrtém ročníku byl pod nátlakem s hora vyloučen navždy z pražské university. Dal se pak zapsati v Pešti, ale když 16. října 1895 se svými kollegy spálil v Záhřebě maďarský prapor, odsouzen byl na 5 měsíců do vězení. Když vyšel na svobodu, odebral se na druhou cestu do Ruska a v únoru 1897 vydal se do Paříže, kdež se dal zapsat na svobodnou školu věd politických. Professoři jeho A. Sorel a A. Leroy-Beaulieu umožnili mu pobyt na škole, kterou po dvouletém téměř pobytu opustil se skvělým výsledkem. Tento jeho úspěch pohnul sněmovní klub chorvatské opposice, aby mu nabídl místo tajemníka, poprosí-li hr. Khuena o dovolení k návratu do Záhřeba a slíbí-li, že se nebude zabývat politikou. O tyto požadavky se ovšem vše rozbilo a Radić usadil se v Praze. Odtud po celoročním pobytu na policejní rozkaz (čí zásluhou?) ihned byl nucen v létě r. 1900 se vzdáliti, i usadil se v Zemunu naproti Bělehradu. Počátkem roku 1902 zvolil jej klub chorvatské opposice opětně za tajemníka, tentokrát jen s podmínkou, že nebude bez dovolení klubu po Chorvatsku cestovati a k lidu mluviti. (Radić totiž byl mnohokráte na svých cestách zatčen pro podezření, že prý lid pobuřuje — ale pokaždé vyšetřování proti němu zastaveno, když se ukázalo, že jen lid poučoval o platných zákonech.)

Za nedávných protisrbských demonstrací se pokusil se svou chotí (rozenou Češkou) dáti demonstracím ráz důstojné a oprávněné politické manifestace protimaďarské, přemlouvaje demonstranty, aby místo násilností protisrbských sejmuli s ním nezákonné maďarské nápisy na záhřebském nádraží. Soud v tom shledal příznaky zločinu veřejného násilí, směřujícího proti bezpečnosti majetku a života maďarských úředníků v Záhřebě(!), i odsoudil Radiće na 6 měsíců do těžkého žaláře.

Mnohostrannost Radićovy činnosti jest neobyčejná. Charakterisuje ji sama jeho dokonalá znalost několika jazyků (češtiny, ruštiny, frančiny, němčiny), jimiž píše bezmála tak, jako svým jazykem mateřským.

Chorvatsky vydal (což jest pochopitelno za panujících poměrů) dosud jen dvě brožurky, které ještě k tomu byly zabaveny (jen se všeobecným odůvodněním, že »pobuřují«). — Česky vyšly dosud samostatně 3 jeho práce: »Svobodná škola politických věd v Paříži« a »Současné Chorvatsko« (velmi bystrá, instruktivní práce) nákladem »Samostatnosti«, nyní pak brožurka »Srbové a Chorvati« (u Grosmana a Svobody). V tisku se nacházejí práce: »Slovanská politika a habsburská monarchie« a »Slované a moderní kolonisace«.

Již r. 1895 vydal Radić svým nákladem českochorvatskou mluvnici s českochorvatským slovníčkem (diferencialním). Ve 3 letech byl celý náklad (2000 výt.) rozebrán, i tiskne se nyní druhé vydání, opravené a valně doplněné!

Do nedávna stála za Radićem v Chorvatsku značná část mladé generace. Nyní jest bezmála úplně osamocen — ale jistě jen dočasně. Bezohledná přímost jeho charakteru, která mu káže vystupovati nemilosrdně proti všemu, co se příčí jeho citu pro spravedlnost, hájiti prostý lid, sledovati důsledně ideály mravní, kráčeti za hvězdou slovanské myšlenky, byť ji mnozí nazývali doma utopií — to vše jsou vlastnosti, které snad od něho odvracejí mnohé ze starých i mladých, které však činí jej nadmíru čistým zjevem, s nímž musíme sympathisovati i když ve všem všudy s ním nesouhlasíme. Světlost ideálů jej ukazuje jako čistého člověka, který při velké bystrosti ducha a neobyčejné energii a vytrvalosti může mnoho vykonati. Poslední vystoupení jeho ve prospěch Srbův odvrátilo od něho sic mnohé lidi a strany v Chorvatsku — ale upřímnost jeho snah musí proraziti. Zdravá myšlenka jednoty jihoslovanské, která má v něm tak vytrvalého a odhodlaného hlasatele, musí zvítěziti, ať dříve či později. *Č.*

Pro záhřebské protisrbské demonstrace bylo dosud odsouzeno celkem na 70 obžalovaných úhrnem na 180 let těžkého žaláře. Nejvyšší trest byl dosud 1 rok (7 obžalovaných), nejča-

stější 6 měsíců (17 obžalovaných), nejmenší 2 měsíce (3 obžalovaní). Soud nebéře ani nejmenšího zřetele na to, že pohnutky — ba i příčiny — demonstrací byly buď výhradně, nebo převážně politické.

Ovšem že intelektuelní původci opatřili se potřebným alibi, tak že odsouzeni jsou vesměs »neobratní« dělníci a nedospělí mladíci z nejchudších tříd. Kdo by viděl odsouzence v žaláři a poznal jejich bolesti a v několika případech hroznou bídu jejich rodin, musil by ke strůjcům demonstrací pocítiti hluboké opovržení.

* —

Krátkozraká politika. Pod tímto názvem uveřejnil mladý srbský historik Stanoje Stanojević v novosadském »Braniku« ze dne 27. září t. r. úvodní stať, která zasluhuje, aby se stala historickou. Uvádíme z ní tato místa: »Tábor lidu Karlovacké metropolie, konaný včera (26. září 1902) v Novém Sadě, dopustil se těžkého historického hříchu.. Ve IV. bodu resoluce praví se, že srbský národ po případě bude nucen »požádati jinou státoprávní bási, která by mu pojistila jeho národní a hmotnou existenci.« — V bodu V. apeluje se na »všechny nestranné a vlastenecké p. poslance uherského a chorvatsko-slavonského sněmu, aby na všech sněmech koruny sv. Štěpána bylo dáno zadostiučinění srbskému národu«. Konečně v bodu VI. bylo rozhodnuto zvolit výbor, jenž »tuto resoluci má přednésti vysoké vládě uherské a vládě Chorvatska a Slavonie jakož i sněmu Uher a sněmu Chorvatska a Slavonie.«

Tyto resoluce již jsou historickým faktem. Avšak toto historické faktum jest zároveň svědectvím naší politické krátkozrakosti...

Co jsme vlastně učinili? Žalovali jsme na slovanský národ, jenž nám zajisté ukřivdil, národu neslovanskému, nemilosrdnému pánu, společnému nepříteli národa srbsko-chorvatského.

Proto Maďaři byli tak spokojeni a nadšeni včerejším táborem.

Celistvost a autonomie Chorvatska a Slavonie má nám býti právě tak drahá a svatá, jako svoboda a celistvost Srbska a Černé Hory...

Těžké následky včerejšího nepromyšleného kroku nepocítí se ihned, a proto mi nezáleží na tom, co asi o těchto mých náhledech řeknou vrstevníci, zapletení do této věci osobními svými zájmy. Já apeluji na soud dějin, a jsem přesvědčen, že dějiny dají za pravdu všem, kdož tak myslí, jako dají za pravdu nečetné chorvatské menšině, která jest přesvědčena, že záhřebské události jsou nedůstojny chorvatského národa a pro samé Chorvaty škodlivy.« —*d*—

*

Dlužno opět zaznamenati nové rovy slovinské. Zemřel prof. *Ivan Vrhovec* v Lublani a statkář *Jan ryt. Nabergoj* v Terstu.

První působil jako dějepisec. Nejvíce ho zajímaly dějiny Krajiny a obzvláště rodiště a působiště jeho — Lublaně. Publikoval práce své v knihách Slovinské Matice, Družby sv. Mohorja, v Ljublj. Zvonu a jiných časopisech. Z těch publikací vyniká kniha jeho »Ljubljanski meščanje v prošlih stoletjih«. Rovněž napsal dějiny Nového Města v Dolní Krajině, kde více let učil na gymnasiu. Psáti uměl velmi poutavě a populárně. Zemřel 19. září v 50. roce věku.

Nabergoj skonal 10. září v 65. roce věku svého. Ve veřejném životě terstských Slovinců dostal se vlastní přičinlivostí i nadáním a vytvářením poměrů politických na přední místo. Bylť po dlouhou dobu uznaným vůdcem svých terstských rodáků. Od roku 1865—1900 hájil práv svého lidu v městské radě jako poslanec, zvolený slovinským okolím. Od r. 1873 až 1897 působil na říšské radě. Pak propadl proti vlašskému kandidátu. Lze říci, že ten mandát Slovincům již více se nevrátí, neboť slovinské posice v Terstu a v okolí poměrně ochabují. Vlachové pracují energicky, Slovinci prozatím mluví a řeční.

A manifestují. V poslední době pro *slovinské obecné školy v Terstu.* Konaly se velké schůze v Lublani a v Terstu. Vůdcové, jako professor Mandić, předseda terstského politického spolku »Edinost«, vyhrožovali, že přejdou s vymáháním práv svých »na ulici«, nevyhoví-li vláda oprávněnému požadavku slovinskému, nedá-li Slovincům škol. Několik dní potom telegrafovali vídenští zpravodajové slovinským časopisům, že rekurs v záležitosti slovinských škol

vláda — zamítla. Rozumí se, že proto na ulici nešel nikdo. *A. D.*

O sjezdu národně-katolické slovinské strany ze dne 13. října přináší rozvážný denník terstských Slovinců »Edinost« článek, v němž konstatuje dvojí smutnou pravdu: sjezd ve svých osmi bojechtivých resolucích ani slovem se nezmínil o nesnesitelných poměrech Slovinců na národním pomezí (v Přímoří, v Korutanech a ve Štyrsku), a dále: sjezd vůbec nikde nemluví o slovinském národě, nýbrž všude jen akcentuje nutnost boje proti nepřátelům lidu (totiž proti liberální straně). V tom lze viděti důkaz, že národně-katolickou (klerikální) stranu řídí neslovinské, aneb dokonce protislovinské a protislovanské vlivy.

Dnešní závislost národně-katolické strany na neslovinském vedení patrna je také z této věci: Klub sjednocené chorvatské oposice obrátil se již po dvakráte na klub národně-katolické strany v záležitosti všeobecně národní (chorvatsko-slovinské) shody a dorozumění: neobdržel však za 6 měsíců vůbec žádné odpovědi. Klub strany národně-liberální odpověděl ihned. A přece byli to přívrženci (a to četní!) strany katolické, kteří na sjezdě chorvatské strany práva v Trsatě u Rěky roku 1897 velmi nadšeně a s velkým důrazem prohlásili nerozlučnost národních a politických zájmův a snah chorvatských a slovinských. Patrně vedení katolické strany změnilo od té doby své přesvědčení v této pro Slovince životní otázce. —*d*—

Literatura, umění.

Posudky a oznámení.

ДР. РАДОВАН КОШУТИЋ: **Примери књижевнога језика пољског.** Wypisy polskie. Београд 1901. (Краљ. срп. Државна Штампарија.) Str. XXII. a 219. + XIII. a 226.

Srbský básník Radovan Košutić, lektor polského jazyka na Veliké Škole v Bělehradě, vydal tuto opravdu výbornou knihu, určenou především jeho srbským posluchačům polštiny, ale užitečnou i jiným Srbům, kteří by se chtěli učiti polsky. Ba mohli by ji s prospěchem užiti i čeští pěstovatelé polštiny, kteří nemají v naší literatuře podobně bohaté čítanky polské. Kniha Košutićova není však jen čítankou s výklady pod čarou. Druhou hlavní částí její totiž jest slovník, hlavně etymologický, jemuž předchází podrobný seznam slov polských a srbských podobně znějících, ale významu různého. Kromě toho doplňují výborně uspořádanou a přepečlivě vydanou knihu vítané poznámky bibliografické, podrobné poznámky věcné a životopisy zastoupených spisovatelů. Vedle ukázek z tvorby lidové a jí příbuzné nacházíme zde ukázky z Asnyka, Chmielowského, Dygasińského, Gomulického, Cz. Jankowského, Kasprowicze, Konopnické, Kosiakiewicze, Krasińského, Mickiewicze, Miriama, Niemojewského, Orzeszkové, Ostoji, B. Prusa, Sienkiewicze, Słowackého, Szujského, A. Szymańského, Świętochowského, S. Tarnowského a K. Tetmajera. Jak patrno, vybírala nejen ruka výborného znalce jazyka, ale i literatury — ruka poety. *A. Č.*

РИЗОВЪ Д. **Каква трѣбва да бъде нашата политика спрямо Македония.** София 1902. Str. 71.

ОРЛОВИЋ П. (pseudonym). **Питање о Старој Србији.** Београд 1901.

Zájem o nedávno rozřešenou otázku Firmilijanova dosazení za srbského biskupa v Skopli vzbudil na všech stranách opět zvýšený interes k otázce makedonské a k literatuře jí věnované. Výše uvedená brožura je k ní zajímavým a vážným příspěvkem.

Pan Rizov, známý sympatický publicista bulharský, důraznými slovy snaží se přesvědčiti své rodáky, že dosavadní politika bulharská byla na cestě nesprávné, totiž politika, jejíž cílem je obnovení smlouvy svatoštěpánské, pokud se Bulharska týče, a jejíž největší chybou bylo předčasné sjednocení severního a jižního Bulharska, aniž by bylo správně předcházelo sjednocení bulharské Rumelie s Makedonií. Rizov soudí, že dlužno odstaviti tento dnes nemožný cíl a spokojiti se s jiným, realním, proveditelným, totiž s řádným provedením para-

grafu 23. berlínské smlouvy, který o Makedonii jedná, a který Makedonii zaručoval opravy a možnost klidného vývoje. To má za prvou, svatou povinnost politiky bulharské a toto stanovisko vede ho ovšem nutně i k názoru na makedonskou otázku, který se značně odchyluje od mínění, jež v bulharském politickém světě převládá, specialně i na otázku Firmilijanova posvěcení. Neuznává sice, jako Kančov, Srbů v Skopli s hlediska ethnografického, ale uznává je z církevního. Je tam totiž ještě celá čtvrtina křesťanského obyvatelstva, které drží s patriarchátem proti exarchovi, a která sobě říká »Srbi«, a kterou Bulhaři označují »Srbomany.*)

S toho hlediska nemohou ani Bulhaři nic míti proti potvrzení Firmilijana, jen s politického. Rizov se dále nebojí, že by tento akt byl prvním krokem k nějaké dělbě Makedonie. Dělba ta bez souhlasu velmocí není možná, a není možná i proto, že by se při ní nikdy Srbsko s Bulharskem nedohodlo. Potvrzení Firmilijanovo má však pro Bulharsko ten dobrý výsledek, že ukazuje, jak je chybno v politice honiti se za nemožným. Opuštění ideálů svatoštěpánských a uskrovnění se na tom, aby řádně provedena byla smlouva berlínská — to může býti jediná realní politika bulharská. Nebezpečí pro Makedonii neleží v srbské propagandě, ale v plánech rakouských. Bulharsko musí celou silou snažiti se vymoci pro Makedonii autonomii, a sice možno li v dohodě se Srbskem a Černou Horou a za pomoci některé velmoci (Ruska. Francie). Jiná politika povede na scestí. Revolucí v Makedonii není třeba. V dohodu se Srbskem, v kterou sám před 3—4 lety nevěřil, počíná Rizov nyní věřiti; jest nyní více příčin, které přiměti mohou Srbsko, aby svolilo k autonomii Makedonie. Netřeba hlásati novou válku, jako Karavelov činí. Rizov by si dále ještě přál uskutečnění balkánské konfederace (v ní má Makedonie býti samostatným členem). Je to sice ideál, ale ne taková utopie, jako svatoštěpánské Bulharsko. — Ve vývodech těch je jistě mnoho pravdy.

Brožurka Orlovićova věnována je jiné otázce, totiž položení Srbů v Starém Srbsku vůči Albancům. Hovoří velmi vážně o otázce s hlediska srbského, praví, že od řešení otázky starosrbské závisí nejen osud srbských plánů na Makedonii, ale i budoucnost celého srbského národa. V boji, který se o Makedonii rozzuřil mezi Srby a Bulhary, zapomínali dlouho Srbové na nebezpečí, jež jejich budoucímu rozvoji nastává postupem a šířením se Albanců do Staré Srbije, kde pojednou rychle vyrostla tvrdá nepřátelská hráz, která je nejen oddělovala od Srbů černohorských, ale počínala míti silný vliv i na Srbsko samotné. Nyní ukazuje Orlović jasně na nebezpečí poalbanštění Staré Srbije a na další jeho následky. V posledních 10 letech odstěhovala se odtud celá třetina srbského obyvatelstva, jednak utíkajíc nájezdům arnautským, jednak z příčin hospodářských. Kančov*) podává následující statistiku pro nynější stav Starého Srbska (Novipazarsko, Kosovo pole a Metochia): mohamedanských Albanců 205. 500, moham. Srbů bosenských (politicky úplně odlišených od křesťanských) 81. 500, Srbů křesťanských 121. 300. Kdyby mělo stěhování těchto Srbů do Černé Hory a Srbska pokračovati, bylo by Staré Srbsko co nevidět úplně v rukou Mohamedánů a hlavně Arnautů. Dnes od Rašky do sela Bojanovců na železnici mezi Kumanovem a Vranji táhne se už silný arnautský pás. Vůči tomuto nebezpečí je pochopitelno a správno, že autor skrytý pod pseudonymem Orloviće bije na poplach a volá Srby k obraně staré srbské půdy. V hnutí albanském vidí autor mnoho podnětů rakouských. *L. N.*

MARYA KONOPNICKA: **Italia**. Autorisovaný překlad *Pavly Maternové*.

---

*) Tato část řeči (stať tato pronesena byla jako řeč ve veřejném shromáždění 26. května 1902.) vyvolala odpor v části posluchačstva. Proto Rizov v dodatku dovolávaje se nejnovějších statistik samých Bulharů (na př. Miševa) vykládá, že v Skopsku je proti 47·5% mohamedanských kučí 36% bulharských a 12·9% srbomanských (= 7.482.)

*) Srovnej jeho referát v žurnálu **България** 1901, č. 137.

Nakl. J. R. Vilímek v Praze. 1902. Str. 199. Cena K 1·80.

Když jsme v 1. čísle napsali, jak krásným uctěním jubilea Konopnické bylo by vydání nejkrásnější snad její lyrické knihy »Italie« v překladu pí. Maternové, netušili jsme, že přání naše tak rychle se splní. Známe příliš dobře naše poměry nakladatelské, než bychom byli mohli uvěřiti ve splnění toho přání. Zatím, než jsme se nadáli, vydal překlad à tempo k jubileu pan Vilímek.

Knihu M. Konopnické ocenila sama překladatelka ve svém výstižném úvodním slovu k ukázkám z »Italie« ve IV. ročníku Slov. Přehledu. Překlady paní Maternové jsou velmi obratné, plné elegance, svědčící o lásce překladatelčině k dílu poetickému, o pravém porozumění pro jeho krásy i o dovednosti vystihnouti je. Paní Maternovou vůbec pokládáme za povolanou překladatelku polské básnířky, kterou nám bohdá ztlumočí celou. Především se těšíme na překlad eposu »Pan Balcer w Brazylji«, jejž si prý nedá ujíti mladé nakladatelství spisovatel. družstva »Máje«.

A. Č.

Викъ. (1798—1898).Томъ I. **Украiнська поэзiя видъ Котляревського до останнихъ часивъ.** (Vydání 2.) Kyjev, 1902. Друкарня Петра Барського. Str. 494 a XII. vel. 8°. — Томъ II. **Украинська проза видъ Квиткы до 80-хъ рокивъ XIX. в** Str. 584 a IV.—Томъ III. **Украинська проза зъ 80-хъ рокивъ XIX в. до останнихъ часивъ.** Str. 56 a IV. Cena každého dílu 2 ruble.

R. 1900 vyšel v Kyjevě I. díl »Věku« anthologie z ukrajinské poesie za posledních sto let. Letos objevilo se druhé vydání a zároveň vyšly další dva díly, podávající výbor ukrajinské prósy z téhož období. Uvážíme-li, v jak těžkých poměrech žijí Ukrajinci v Rusku, a pohledíme-li na toto veliké dílo (1614 a XX stran), musíme vysloviti nejúplnější uznání vydavatelům jeho. Je to sic pouhá anthologie, i zdálo by se, že její význam a zásluhy vydavatelů zveličujeme; ale povážíme-li, že v Rusku není ani jediné ukrajinské školy, že v ruských školách slova se nepoví o ukrajinské literatuře, že mládež končí tam často nejvyšší školy, aniž by se dověděla o jediném ukrajinském spisovateli — porozumíme, jaký význam pro ruské Ukrajince může míti takové dílo. I pro nás v Haliči má velikou cenu; dovedeme si jí vážiti zejména pro studentstvo, jež v ní najde doplněk školních rukovětí, které ovšem mnohých spisovatelů neuvádějí aneb jen ve skrovném výboru. Cizina pak přesvědčí se, že nelze již naší literaturou opovrhovati, neboť za sto let vydala tolik talentů, že by se dojista mohla měřiti s nejednou literaturou, která jest na západě známější pro přístupnost svého jazyka.

Než přihlédněme k obsahu anthologie. V prvním svazku zastoupeno jest 47 autorů, z nichž jest 38 ruských Ukrajinců a 9 haličsko-bukovinských. Ve druhém podány jsou ukázky ze 14 spisovatelů (12 ruských, 2 haličsko-bukovinských), ve třetím z 21 autorů (12 rus., 9 hal.-buk.). Číslice ty se ovšem změní, přihlédneme-li k tomu, že někteří spisovatelé, kteří píší veršem i prósou, uvedeni jsou ukázkami na dvou místech (jako Kuliš, Franko, Hrinčenko a j.). Přihlížíme-li k tomu, jest ve všech svazcích zastoupeno 57 ruských Ukrajinců a haličsko-bukovinských 74. Číslem tím nikterak ještě nejsou zastoupeny všecky naše literární síly, které by zas oužily uvedeny býti v anthologii. Nenacházíme tu na př. ani jediné ukázky z J. Okunevského, H. Chotkevyče, Pihuljaka, Vachňanyna, ba dokonce z O. Kobyljanské, jejíž jméno proniklo již i za hranice vlasti v německých překladech. Vedle těch schází tu celá řada jmen nových talentů. Neznáme, jaký plán má výdavatelstvo »Věku«, ale myslíme, že dojista ještě vydají svazek s ukázkami z autorů, v dosavadních třech dílech nezastoupených. Očekáváme zejména, že bude zvláštní svazek věnován mladším autorům (jako Marii ***, Natalce Poltavce, S. Pavlenkovi, V. Lavrivskému, Avdykoviči, Krušelnyckému, Lukijanovyči, Jaryčevskému, Pačovskému atd.). Při novém vydání třeba bude I. svaz. doplniti ukázkami z B. Łepkého — a vypustiti za to Holovackého. Takových změn a doplňků bylo by lze učiniti více — a také jistě k nim při novém vydání dojde.

Skoro všecky ukázky opatřeny jsou také podobiznami autorů a jich krátkými životopisy. Divíme se jen, že na př. při ukázkách z O. Pčilky a Leši Ukrajinky nenacházíme jednoho ni druhého.

Na konec zaznamenávám, jakým způsobem psal »Galičanin« o této anthologii. »Naši Ukrajinofilové křičí, že v Rusku jim nedovolují nic tisknout — a tu vycházejí najednou tři knihy o 1500 stranách! A při tom opovažují se naříkati na Rusko.« — Straně »Galičanina« nemůže se srovnati v hlavě, že nějakých 10—20 knížek a brožurek do roka není v nijakém poměru k 25 milionům ukrajinského obyvatelstva v Rusku . . .

Vl. Hnaťuk.

ARNOŠT KRAUS: **Stará historie česká v německé literatuře.** Praha, Bursík & Kohout. 1902. 460 str.

Kniha jest ovocem dlouholetého studia, plodem pilné a velké práce. Dle předmluvy soudě, hodlá prof. Kraus zpracovati celé dějiny české, pokud nalézaly svými motivy ohlasu v německé belletrii. Tu by následovalo ještě asi pět svazků, neboť přítomná kniha podává jen látky až po Přemysla Otakara II. Vycházeje od nečetných dramat o Arminiovi, probírá spisovatel neobyčejně důkladně bohaté látky o Libuši, přechází pak po romantické kapitole o českých amazonkách, jež rovněž tak mnoho motivů německé literatuře poskytly, k osudům pohanských vévod českých, jakož i ohlasům z počátků křesťanství, z nichž nejzajímavější jsou látky o Drahomíře, načež vylíčiv dobu Vršovců a prvých Přemyslovců v literatuře německé, kreslí ve fulminantní partii postavu Přemysla II. v belletrii našich sousedů.

Kniha, která lehkým, elegantním slohem hodí se širokým kruhům čtenářstva, jest výborným pokusem popularisovati vědu; seznamuje neodborníka s obsahy děl a učí důkladnými rozbory nazírati na umělecká díla literární. Bohatý pak obsah její ve mnohém opravuje naše názory na literární jevy německé, ale podává též nepřímo jakési dějiny smýšlení německého o naší historii a o nás vůbec.

Proto by každý, kdo se obírá styky česko-německými, ať z té či oné příčiny knihu měl znáti, a z toho důvodu také upozorňujeme na ni intelligenci jinoslovanskou.

O-r.

Л. Н. ТОЛСТОЙ. **Что такое религия и въ чемъ сущность ея?** (Vyd. »Svob. Slova« A. Čertkova.)

Tolstoj sleduje osudy různých náboženství, rozebíraje příčiny jejich úpadku. Zvláště však věnuje pozornost úpadku náboženství křesťanského, které odchýlivši se od zásad svého zakladatele hyne a ztrácí vliv svůj na žití lidské; znešvařeno přídavky a přívěsky rozumu lidskému odporujícími, získává si za doby nynější stále více nepřátel na poli vědy a myšlení, kteří hlásají názor, že věda může nahraditi náboženství. Theologové tím, že snaží se nejapnosti hlásané lžitheologií srovnati a smířiti s požadavky lidského rozumu, nejen že toho nedosahují, nýbrž věc víc a více zaplétají a lidi myslící odpuzují. Lživým nelidumilným svým učením pomáhají šířiti násilí vládnoucích proti porobeným, překrucujíce pravý pojem náboženství, jejž autor stanoví takto: pravé náboženství jest vztah člověka k nekonečnému životu (Bohu), vztah souhlasný s rozumem a vědomostmi člověka a člověkem samým stanovený, že poutá jeho život k oné nekonečnosti a řídí jeho činy.

A tyto zásady, z nichž plyne vzájemná rovnost lidstva před tím nekonečnem i vzájemná láska k bližnímu — ty mají se už malým dětem vštěpovati místo nepochopitelného tajemství víry. A zásady ty byly by pak snáze chápány, a posloužily by blahu lidstva tím, že by vyrovnaly nynější protivy společenské. V tom podstata pravého náboženství. *A. L.*

FILEVIČ J. P. **По поводу теоріи двухъ русскихъ народностей.** — Львовъ 1902. Изданіе »Галицко-русской Матицы.« Stran 59.

Při archaeologickém sjezdu v Kijevě r. 1899 povstal spor o uznání literárního maloruského jazyka a spor tento vyvolal v letech následujících řadu polemických spisů a statí. Prof. Filevič byl už na sjezdu jedním z hlavních protivníků strany ukrajinofilské, a také spis svrchu uvedený dlužno čítati do kruhu literatury sjezdovým sporem vyvolané. Vykládá v něm historicky a oceňuje snahy maloruské po uznání samostatné maloruské národnosti a samostatného maloruského národa vůči velikoruskému.

V I. kapitole vykládá historický vývoj otázky s některými velmi zajímavými reminiscencemi: podnět Venelinem daný r. 1847, pak polemiku Maksimoviče s Pogodinem, mínění Gogolovo, »Zpověď« Antonovičovu, a oceňuje význam Kostomarovy stati „Двѣ русскія народности«, která podala základ k pozdějším theoriím o dvou ruských národech, a z níž vyšla i historie ruské literatury od Ogonovského. V II. kapitole rozbírá autor blíže základ a oprávněnost této theorie s hlediska jazykového, srovnávaje theorii Žiteckého s výsledky dialektologických studií Sobolevského a hlavně Šachmatova, s nimiž plně souhlasí a na základě jichž zamítá rozhodně existenci samostatné národnosti maloruské. V kap. III. podává pak historický vývoj nacionalismu v ruské historiografii, od doby Tatiščeva, Boltina, Karamzina, přes Solovjeva, Bestuževa Rjumina, slavjanofily až po Miljakova. Zejména se uznává význam N. Kostomarova, jehož historické stati postaveny jsou zcela na stanovisku národním. Referent se svého českého hlediska s autorem — jenž pro své příkré velkoruské stanovisko nepožívá se strany polské a maloruské sympathií, jednak souhlasí, jednak nesouhlasí. Souhlasí v tom, že není dvou ruských národů, ale národ jediný, jehož tříštění a politické oslabování má za povážlivé. Ale nesouhlasí v tom, že by větev maloruská neměla v celku ruském jiného postavení, než běloruská a než severní a jižní velkoruská. Maloruský kmen nelze klásti do jedné řady s těmito třemi částmi národa ruského, neboť u něho rozluka vyvinula se historicky hlouběji — to je nepopíratelno, — a rozdíl není tvořen jenom jazykovou rozlukou, nýbrž vskutku mnohými jinými a značnými rysy v bytu a ve fysické povaze Malorusů vůči Velkorusům. My musíme se na poměr obou těchto kmenů dívati vskutku jinak, nežli jen s jazykového hlediska p. Šachmatova. *L.*

JAN NERUDA: **Pieśni kosmiczne i inne.** Tłomaczył *Konrad Zaleski.* Warszawa 1902. Skład główny w księgarni Gebethnera i Wolffa. Str. 77.

S radostí oznamujeme novou knížku ukázek z české poesie v polském rouše. Je to druhý svazeček jakési anthologie z české poesie, kterou vydává nadšený a bez odporu výborný překladatel, p. Konrad Zaleski. Prvním číslem byl výbor z básní Jos. V. Sládka, druhým jsou Kosmické písně Nerudovy, k nimž připojeny jsou tři »Prosté motivy«, Ballada horská« a báseň »O třech kolech«. Bylo by bývalo lépe vydati pouze Písně kosmické, když překladatel neminil podati výbor z Nerudy vůbec. Neboť pět připojených básní nemůže charakterisovati autora Prostých motivů, Ballad a romancí, velkolepých Zpěvů pátečních, Hřbitovního kvítí atd. Překladatel patrně také to neměl v úmyslu a přidal několik těch čísel jen k zaokrouhlení objemu knížky. Přáli bychom si, aby k Nerudovi přistoupil ještě jednou a doplnil tuto knížku výborem ze jmenovaných jeho cyklů; je k tomu nad jiné způsobilý, jak o tom svědčí v každém ohledu znamenitý překlad Kosmických písní. Tak věrně a s pravým pochopením překládati jest skutečným uměním. Na důkaz toho stačí uvésti kteroukoliv »Kosmickou píseň« v překladu p. Zaleského — na př. tuto známou perlu Nerudovy poesie:

Dziejów tej ziemi cała treść
w krótką się piosnkę składa.
Błysła iskierka — w jeden mig
zgasła, zczerniała -- spada...

Przez jeden owy światła błysk,
przez jedną chwilkę małą
przeżyje ludzkość cały bój,
przeżyje miłość całą.

Krótka zaiste, krótka pieśń,
jej echo — jedna chwilka . . .
Wielki miłości ludzkiej ból,
a słów nań starczy kilka . . .

Starczy wiersz jeden, jeden rym,
co wyraz *ból* wyrzecze —
ale co v piosnce zwięzłem jest,
w życiu się długo wlecze!

Po prvních dvou knížkách překladů p. Zaleského těšíme na další, které prý budou rychle po sobě následovati. *A. Č.*

В. А. Францевъ: **Н. В. Гоголь въ чешской литературѣ.** (Къ исторіи славянскаго литературнаго общенія въ XIX. ст.) Petrohrad 1902 str. 38. 8°.

Pilný a svědomitý přehled všech překladů českých z Gogola a všech

zmínek a statí o něm jednajících. Řekli jsme loni v rozhledech ruských při jubileu Gogolovském, že přehled takový nebyl by literatuře české k necti, ano sami jsme takový přehled již chystali, když oznámena byla z Petrohradu práce p. Franceva. Autor píše zprvu o návštěvách Gogolových v Praze; že byl již v r. 1839 ve stycích s Šafaříkem, je jisto, neboť vypůjčoval si od něho knihy; není zřetelno z korrespondence, zda-li osobně. Rodina Šafaříkova šířila známost jeho spisů. Choť Šafaříkova horlivě je četla, a jak autor usuzuje z dopisu Bodjanského, byla první jeho překladatelkou. V listě onom však stojí pouze, že některé povídky Gogolovy »se překládají do češtiny«. Dopis Šafaříkův: »Moje Julie hotova jsouc nyní s Gogolem, překládá »Sokolnický dům« atd. nasvědčuje tomu více, ale také je možná, že praví, že je hotova »se čtením«. Je totiž nápadno, že z těchto domnělých překladů choti Šafaříkovy nic nevyšlo. Jisto je však, že se Šafařík staral o překládání Gogola, a patrně onen překladatel, jenž z jeho nárady pracoval, nebyl nikdo jiný než K. V. Zap, jehož překlad Tarasa Bulby je první překlad český z Gogola. — Také o druhé návštěvě G. v Praze 1842 není ve veřejnosti české nic psáno, až o třetí 1845 jsou zprávy, které p. Fr. podrobně uvádí, připojuje i snímek zápisky Gogolovy, kterou vepsal Hankovi do památníku. Jednaje však o překladech z Gogola, autor správně postihl, že Čechové záhy začali čísti Gogola, a není věc nevýznamná, že překladatelé jeho v době té byli osobnosti znamenité: Zap, Havlíček. Pravda je, že Čechy tehdy vábila — hlavně to zřejmo u Havlíčka — humoristická stránka jeho děl, nikoli ještě stránka druhá — řekl bych — sociálně výchovná; viděli jen jeho »smích« a ne ještě »slzy«. Nebylo divu: známosti Ruska tehdy ještě takové nebylo, a vlastně tu nedělali Čechové nic jiného než na př. car Mikuláš I., jenž při Revisoru »se znamenitě nasmál« a víc nic. O pobytu Havlíčkově a jeho překladatelské činnosti píše autor velmi mnoho, je to centrum spisku, zde je i snímek rukopisu Havlíčkova jedné stránky překladu Mrtvých duší. Způsob překládání Havlíčkova se zdá p. Francevu nejsprávnější, přiléhá prý nejvíce k originálu. P. Francev stopuje jednotlivé překlady z Gogola tak, že uvádí nejprve první překlad Tarasa Bulby, v poznámce pak všecky ostatní a tak u všech spisů jeho. Mnohem názornější jest pozorování, kolik z Gogola se překládalo v jednotlivých desítiletích a jak jsou v době té zastoupeni u nás jiní autoři ruští. V létech 30tých nejvíce (poměrně) překládá se Puškin, něco z Baťuškova, Venevitinova, v konci jejich vystupuje Gogol, v létech 40—50 je on hlavním representantem ruské literatury. V létech padesátých opět ho zatlačuje Puškin, vedle něho dominuje Lermontov a Turgeněv; je to jistě vliv absolutismu Bachova, že satyrik je v pozadí. Po konstituci, v létech 1860—1870 opět se z něho značně překládá. ale vrch přece drží Lermontov. Puškin, Turgeněv, vedle nich jsou zde již i Kolcov a Někrasov. Také celé příští desetiletí náleží autorům posléze uvedeným. Až po roce 1880 se opět překlady z Gogola silně objevují a znova se význam jeho oceňuje, a to přesněji; překládají se z něho kusy dvakrát i třikrát, hledí se dodělati definitivního věrného a českého překladu z něho. První však jsou v době té Tolstoj a Dostojevskij. —*ch.*

*

Časopisy. — S radostí oznamujeme vznik jihoslovanského časopisu s podobným cílem, jaký má Slovanský Přehled. Slovanský dobročinný spolek v Sofii, jehož předsedou jest básník Ivan Vazov, počal právě vydávati čtvrtletník »**Славянски гласъ**«, jenž má populárním způsobem seznamovati bulharský národ s hlavními zjevy kulturního života slovanského a sloužiti tak ideji vzájemnosti všeslovanské. Rozvoji té myšlenky věnována jest stručná, přehledná úvodní stať S. S. Bobčeva. Následující (nepodepsaný) článek obírá se poměrem ruskopolským, ale jest patrno, že spisovatel při vší dobré vůli nepřihlíží k pravým kořenům a pravé podstatě toho neblahého poměru. Jiný, rovněž nepodepsaný autor obírá se otázkou, jak přispěti k vzájemnému poznání a sblížení slovanských národů. Přichází k řadě požadavků, z nichž prvním jest přijetí jediného společného slovanského jazyka, jímž by se psaly i tiskly všecky plody slovanských učenců i básníků. Je to ideální požada-

vek — ale nepočítá s realními poměry. Zajímavý jest článek prof. B. Coneva »Ruskobulharské paralely", obírající se ruskými vlivy v bulharštině. J. S. Bobčev otiskuje ze »Slov. Věku« svůj článek »Ruský jazyk a ruská literatura v Bulharsku«, J. Naumov referuje o oslavě 25leté památky osvobození Bulharska. Drobné zprávy a bibliografie doplňují věcný obsah nového časopisu, jenž kromě toho přináší i řadu prací belletristických (I. Vazova, P. J. Todorova, K. Christova a j.). Přejeme novému listu, aby došel v Bulharsku porozumění i aby zdárně přispíval k šíření slovanské myšlenky na Balkáně. —*n*

Petrohradský Slovanský dobročinný spolek počal »po rozhodnutí pana ministra vnitřních věcí« vydávati znova svůj orgán **„Извѣстія С. Петербургскаго Славянскаго Благотворительнаго Общества"**, který již řadu let nevycházel. Obsah »Izvěstí« (jichž redaktorem jest V. N. Korablev) budou tvořiti vědecky-populární stati o historii, literatuře, církevním životě a ethnografii Slovanů; články i zprávy, týkající se současného politického i kulturního života slovanských národův; dopisy ze slovanských zemí; bibliografie knih ze všech oborů slovanovědění; zprávy z »Obščestva«. — Tedy nový list, věnovaný všeslovanské idei. Když jsme zakládali Slovanský Přehled, nebylo v celém Slovanstvě žádného jiného listu, zasvěceného té myšlence. Příkladu našeho následovali pak jiní: před 8 lety založen Vergunův »Slavjanskij Věk«, nahoře ohlásili jsme založení bulharského »Slovanského Hlasu« a nyní dostávají se nám do rukou »Izvěstija« petrohradského Slovanského dobročinného spolku. Jimi dostává se největšímu a nejmocnějšímu slovanskému národu konečně ...ase orgánu pro myšlenku slovanskou.*) Dosti pozdě, ale přece. Vítáme jej a přáli bychom si, aby přispěl v Rusku k proražení známé nevědomosti o Slovanech a nevšímavosti pro ně — a to zprávami nestrannými, ke všem spravedlivými a věcně vždy správnými. Prvý sešit o 46 str. lexikonového formátu přináší dvě větší, zajímavé práce, a to od A. Budiloviče **»Современный мадьяризмъ въ перспективахъ угро-славянской исторіи и жизни"** a od P. Lavrova počátek stati **„Симеонъ Милутиновичъ Сараилія и Петръ II. Петровичъ Нѣгошъ владыка Черногорскій"**, dále obšírný dopis Štěpána Radiće, zprávu o potřebě sjezdu slovanských filologů, kroniku (v níž hlavní zřetel obrácen ke sporu rusínsko-polskému v Haliči, k poměrům Poláků v Poznaňsku a ke sporu srbochorvatskému) a konečně bibliografii. K Polákům v Rusku redakce stanoviska nezaujala, ač by to mělo býti jedním z hlavních úkolů ruského listu, věnovaného slovanské myšlence. V tomto čísle na př. zpráva o návštěvě Viléma II. v Poznani přímo sváděla ke srovnání s poměry ruského Polska. Ostatně nečiníme z toho ještě závěrů, nelze zajisté v prvním čísle rozvinouti celého programu. Také jinak nepodáváme ještě úsudku o novém časopise, jehož první číslo hlavně statěmi a bibliografií činí vážný dojem. Jen jedné poznámky nemůžeme potlačiti. Ve zprávě o útoku německého žurnálu na lužické Srby praví se, že v lužických »hlavních městech Budišině (Bauzen) a Lužici (Lauzitz) na ulicích i v hostincích slyšeti jest pouze německý hovor«.**) Před jedenácti lety »Russkij Věstnik« psal místo Budyšín — Buda-Pešt (!); proti tomu ovšem jest »město (!) Lužice« pokrokem, ale přece jen by se nemělo objevovati v listu, jehož úkolem jest seznamovati Rusy se světem slovanským. — »Izvěstija« budou vycházeti 8krát do roka vždy koncem měsíce (vyjímaje měsíce letní), a to »bez předběžné censury«. Tím skoro jako by bylo řečeno, že nepřinesou nic takového, co by mohla ruská censura skonfiskovat. Či by to bylo opravdové udělení skutečné volnosti slova novému listu? Pak jsme dychtivi, jak »Izvěstija« té volnosti užijí. (Předplatné za hranicí 4 ruble ročně. Adressa: **С. Петербургъ, Вас. Остр., 5я лин., д. 34, кв. 10.**) *C.*

*) »Slavjanskij Věk«, ač je to list ruský, nelze přec považovati za takový orgán — jest určen hlavně rakouským Slovanům a v Rusku patrně nemá vlivu a rozšíření.

) »... **въ главныхъ городахъ Будишинѣ (Bauzen) **и Лужицѣ** Lauzitz) ...«

V Novém Sadě (v nejjižnějších Uhrách na Dunaji) vychází od 15. října sloven. lidový časopis »Dolnozemský Slovák«. Redaktorem je dr. Miloš Krno, advokát v Novém Sadě. A tak v tomto roce založeny byly čtyři slovenské lidové časopisy: »Hlas Ludu«, »Povážské Noviny«, »Liptovsko-Oravské Noviny« a »Dolnozemský Slovák«. Úkaz to milý, až radost. S »Hlasem«, nám dobře známým, stala se, jakož mi soukromě oznámeno, změna. Dosud jej vydával a redigoval dr. Pavel Blaho ve Skalici, idealista čistého zrna; co psal a konal, byl hlas srdce a proto doznával ozvěny. Od nového roku bude redigovati ‚Hlas' dr. V. Šrobár, lékař v Ružomberku (v Liptovské stolici), muž výborně vzdělaný, pracovitý, úplně srostlý s duchovním životem českým (absolvoval gymnasium v Přerově a universitu studoval v Praze). *K. K.*

Z Krakova dostali jsme polský prospekt, kterým oznamuje se založení časopisu »Slovanský Obzor«, jejž chce od nového roku v Praze vydávati pan Jaroslav Rozvoda »především na potírání moskalofilství v Čechách«, jak ohlašuje tučným písmem polskému obecenstvu. Jinak má úkolem nového listu býti »opření slovanského uvědomění na zásadách spravedlnosti« — tedy totéž, co jest pilířem Slovanského Přehledu, s nímž ostatně bude míti nový časopis i název totožný. Podávati obraz kulturních snažení i vzájemných styků slovanských národů, přinášeti dopisy z celého Slovanstva, přičiňovati se o to, »aby vzájemné poměry Slovanů přestaly záležeti od chvilkových kombinací politických, nýbrž aby se opíraly trvale o vzájemnost kulturní« atd. — vše to, co pan Rozvoda uvádí jako program nového listu, je také již na pátý rok programem Slovanského Přehledu.

Přede dvěma lety chtěl pan Rozvoda redigovati časopis »Slovanský Svět«, o němž v prospektě hlásal, že má býti doplňkem Slovanského Přehledu. Tehdáž učinili jsme prohlášení, že vydavatelstvo Slovanského Přehledu v nižádném spojení se Slovanským Světem nestojí, aby přátelé a odběratelé Slovanského Přehledu nebyli uvedeni v omyl, že snad nový časopis nějak souvisí s naším listem. Tehdáž také jsme napsali: »Jest známo jak těžce bylo Slovanskému Přehledu zápasiti o existenci, s jakými obětmi a s jakým vynaložením práce získával si půdy a jest na třetí rok udržován. Zůstavujeme úsudku veřejnosti je-li v našich poměrech odůvodněno takové tříštění sil odběratelstva i pracovníků zakládáním nového listu s programem takřka totožným když existující již list (jemuž se dostalo uznání v celém slovanském tisku) stále ještě zápasí o své zabezpečení.«

Zatím jen tolik. *Red.*

Divadlo.

Pravou událostí na našem Národním divadle bylo předvedení »Měšťáků« (vlastně »Měšťanů«) *Maxima Gorkého*, o nichž psali jsme hned, jakmile je Gorkij dokončil pod názvem »Výjevy v domě Bezsěmenových« (Slov. Přehl. IV., 108.) Úspěch dramatu byl velký v každém ohledu: provedení pečlivé, v některých postavách přímo znamenité (pp. Vojan, Mošna, Šmaha) přispělo k silnému dojmu na obecenstvo, a kritika všech odstínů věnovala dílu Gorkého mimořádnou pozornost a chválu. Drama Gorkého vyšlo v překladu Dra Bořivoje Prusíka v Repertoiru českých divadel (nákl. F. Šimáčka). —*n*—

V Berlíně v Lessingově divadle dáváni Gorkého Měšťané (ne »Měšťáci«, jak u nás titul přeložen; je to třetí vrstva »gorodskogo soslovija«, městského stavu, jenž se dělí na kupce, remesleniki, a třetí vrstvu: měščané: to jsou obyvatelé městští živí z polností atd., tak jako u nás je tomu na malých městech. Vyniká pak tato vrstva nehybností a konservativností podivuhodnou.) Obecenstvo prvních představení, literárně vyškolené, jakož i divadelní kritika jsou u vytržení. V novinách jsou samé dithyramby. Konrad Schmidt, recensent Vorwärtsu, shledává, že na jevišti se opět objevil básník, a že Gorkij zůstal si věren. Ovšem pro široké obecenstvo dlouho kus na scéně nebude. Ve Vratislavi dáváni »Měšťané« dříve než v Berlíně a měli rovněž skvělý úspěch. —*ch.*

Redaktor a vydavatel ADOLF ČERNÝ. — Nakladatelé F. ŠIMÁČEK.

FRANTIŠEK KVAPIL:

Z nové poesie polské.

Wacław Wolski.

Wacław Wolski.

Polský José Maria de Heredia, mohli bychom říci stručně, ale nicméně řekli bychom jen pravdy půl. Poesie Wacława Wolského podobá se ovšem bohatě tkanému koberci, krášlenému spietí arabesek co nejpečlivěji a nejuměleji provedených, při čemž překvapuje nás každou chvíli nová ozdobná linie, nový rozkošný nápad do všech podrobností propracovaný. Také zevnější forma jeví mistra netoliko plně vyspělého, nýbrž až úzkostlivého o výraz i rým co nejvybranější. Ale tím liší se od mramorově chladného poety »Trofejí«, že pod touto vzácně ciselovanou maskou tlí vulkanický žár vášnivého a k smrti uštvaného srdce. Dobře vytkla polská kritika, píšíc o jeho knize básní »Nieznanym«, roku letošního vydané, že v obsáhlém tom svazku není »ani jednoho obyčejného rýmu, ač je tam přes sto sonetů, nemluvě již o jiných ještě obtížnějších formách veršovnických«. Ale zapomněla k tomu dodati, že těmi skvělými, až hledanými rýmy probleskuje nejednou hluboký, bolestně rozjitřený cit, a že za ironií, úsměchem, satiricky nelítostným šlehem se ukrývá vřele cítící duše.

Kniha zmíněná, kterou Wacław Wolski obrátil k sobě ponejprv větší pozornost širších vrstev obecenstva, náleží opravdu ke zjevům výjimečným. Je to ovšem také klasobraní z celého básníkova života. A život ten byl plný bouří, plný stesku a bolesti — avšak ony nevyšlehují plným plápolem, nýbrž hoří jen tlumeně jako pod korou lávy. Kdož by však mohl říci, co to stálo, nežli ve výhni duševního života básníkova došla všecka ta sklamání, všecky ty trudy a smutky formy tak mistrovsky vykroužené! Vstup »Nieznanym« líčí ve třech sonetech stanovisko básníkovo ke společnosti, k duším pokrevným, k duším cize lhostejným a k básníkům. »Smutné jest lidské žití«, praví básník, ale »nechť uprostřed povšechné apathie a chladu neumlká melodická nota poesie naplněná tichým bolem, neboť byla srdcem vycítěna!« V cyklu »Z głębi duszy« blíže se předvádějí rozličné fáse básníkova nitra, dojmy z přírody, ze života vesnického i městského, ohlasy nešťastné lásky, krystalisace básníkova nazírání na život a osud lidský. »Na-

stroje« podávají řadu sujetů čistě náladových, kreslených s neobyčejnou jemností a výstižností. Třetí cyklus, »Mistica«, ovládá zcela reflexe; filosofické názory o Bohu a kosmu, o určení světa, o životě posmrtném a účelu bytí vůbec stlumočeny v řadě bronzových reliefů plných výrazu a plastiky. Další oddíl, »Tatry v zimie«, jsou kouzelnou sonatou deskriptivy, v níž jedno thema opětuje se v duchaplných, stále se měnících variacích, jež působí vždy novými a často překvapujícími krásami. Některé z básní těch náležejí k nejkrásnějšímu, čím sonet polský nové doby může se honositi. Cykly tyto tvoří část I., »Sonety«. Část II., »Fragmenty«, zahrnuje v sobě »Ballady współczesne«, z nichž v ukázce zde podáni »Jeřábi«, dále »Lata dziecięce« s intimními tóny vzácné vřelosti, »Osamotnienie«, »Baśnie i legendy«, »Z marzeń o Grecyi«, »Piosnki i pieśni«, »Impresse«, »Studja pejzażowe«, »Z Płockich wzgórz«, »Gród syren«, »Uczta upiorów« a »Wyznanie wiary«. Veškeré bohatství duše básníkovy září zde v nejrozličnějších obměnách, ale také plného výrazu tu dochází jeho bezútěšný pessimismus, který neváhá říci otevřeně: »Znenáviděl jsem si život — znenáviděl jsem si homo sapiens zvíře.«

Wolski narodil se r. 1866, ve Varšavě, kde také studoval práva. Roku 1892 byl zatčen a po tři měsíce vězněn ve varšavské pevnosti. Od několika let jest adjunktem archiváře při varšavském okresním soudě. Prach ze starých akt, vlhké stěny a asfaltová podlaha v úředních místnostech podryly značně zdraví Wolského, který, stižen úporným plicním katarrhem, jest od r. 1899 pravidelně každého roku nucen tráviti zimu v Zakopaném. Při té příležitosti vznikly jeho čarokrásné sonety »Tatry w zimie«.

Již jako gymnasista, r. 1882, uveřejnil Wolski své první básnické pokusy. Mimo básně psal později též novelly a humoresky, literární úvahy a studie, jakož i rozličné stati o denních otázkách do různých časopisů varšavských i venkovských, zvlášť do »Głosu« a »Przeglądu Tygodniowého«. Větší počet básní jeho vycházel od roku 1892 mimo tyto dva jmenované časopisy hlavně v »Ateneu«, »Tygodniku illustrovaném«, »Życiu«, »Krytyce« a v jiných literárních listech. Pro nevšedně mistrnou formu svých básní a myšlenkový svůj sklon uznáván jest Wolski za jednoho z předních básníků polské moderny, za jejíž vůdce pokládají se jednak výtečný ciseleur myšlenky i verše Miriam, jednak Przybyszewski. U nás by ovšem Wolski platil přes veškerý svůj pessimismus spíše za plnokrevného Parnassistu, již pro ten svůj neobyčejný kultus formy básnické. — Roku 1891 a 1892 vyšla ve Varšavě a v Krakově báseň Wolského »Bouře« o třech zpěvích, kterou Miriam pokládá za jednu z nejlepších jeho prací; nám se dosud nepodařilo dílko to dostati do rukou. K tisku má Wolski připravenu novou knihu básní »Poezje, serja druga«, verše humoristické i humoresky »Śmiech przez łzy« a knihu prózy »Nastroje«. Dříve již uveřejnil též řadu literárních studií »Wzloty na Parnas, profile duchowe poetów współczesnych«, jejichž druhá serie rovněž už k vydání jest připravena.

V následující ukázce hleděli jsme předvésti literární fysiognomii Wolského co možná charakteristicky, pokud jest to hrstkou básní vůbec dosažitelno. Že básník sám jest si plně vědom svého odlišného stanoviska v polské poesii, jak jsme je byli nastínili, o tom svědčí poslední verše »Capriccia«:

»A nedbám, simplistů dav že již posmívá se...
V mistrné přízi slova kolébám se klidně...«

Bratrským duším.

I.

Ať chlad vás neklame, jenž ztuhl na mé tváři,
povznešlý řeči zvuk, smích na rtu zkamenělý,
duch pokory, jenž sráží srdce poryv smělý
— tak jitra bílý mráz i poupat život maří.

Já smýval slzami schod každý před oltáři,
k nimž čety poutníků jdou ze všech krajů světa,
u Neznámého vrat, kde vůně myrrhy vzlétá
a zlatý bije zvon a tisíc světel září.

Já hlasně vzlykal tam, a pláč a těžké stony
tam rostly, tříštily se nářků miliony
o římsu podstavce, kde věčná Pravda čněla...

Jsem každé chvíle hotov o holi jít v ,}kání
(vře ještě ducha hloub, ač tvář tak z ledu celá)
a „taktu" řeči své klam zadat bez váhání.

II.

Ač mrazný žití van tvář moji pokryl chladem,
blesk očí stměly slzy, zápal uhas v žalu,
přec ještě duše chví se touhou k idealu,
a neschladla krev v srdci básníkově mladém.

Zpěv bolem vznícený je svědkem, předpokladem.
Neb jiskru poesie nikdo neuhasí,
tlí ještě v popelu. V mých ňadrech též se hlásí,
ač mrazný žití van tvář moji pokryl chladem.

Ó tak bych někdy chtěl v pláč vybuchnout, být v skrytu
děs duše zkojit, vám se svěřit ze svých citů
a sdílet s vámi žal, jak sám jej cítím v hrudi,

leč chlad a maska vyčkávající jej dělí,
attická v řeči sůl mne poutá, než se zbudí
duch pokory, jenž sráží srdce poryv smělý...

Na lůně přírody.

Na uschlém jehličí a listí ležím v tiši...
Vlá květů lesních vůně, kapraď vějířitá
do zlata slunečných střel temnou zeleň vplítá...
Vrcholky sosen chví se na blankytné výši.

Sosnových kmenů štíhlé sloupy, plné dumy
nehybně trčí v houšti zelené a stinné...
Skrz vonný vzduch již píseň slavíka se řine —
za chvíli šumný lesa chorál jej zas tlumí.

Na lůně přírody já dýchám plnou hrudí,
mlád, znovuzrozen cítím, síla jak se budí,
jsem duchem vrostlý v půdu, jak ta sosna sivá.

Již západ omšené kol zlatí padlé kmeny,
u nohou zurčí potok spěchem rozperlený,
a nebe čarovný v mé duši hejnal zpívá.

V obilí.

V rozchvěné houšti žita modrá chrpa dýchá,
tu tam se zardívají polních máků květy,
roj pestrých motýlů se míhá rychlolety
a stříbrem hoří klasy, šelestíce zticha.

Van jemný zefíru je kolébá a míchá,
a z polí kvetoucích dál vůni nese v zoři —
šum, cvrkot, šelest snivou melodii tvoří,
žeň hojnou těžkých klasů hlásá každá lícha.

Kdes kosy zazvonily. Měrným vzmachem paží
již řada sekáčů houšť klasů stíná čile,
jež šumí písněmi, vzduch sladkou vůní blaží...

Jak modré oči, v žitě snivá chrpa dýchá,
než kosou zazvoní jí poslední též chvíle,
a stříbrem hoří klasy, šelestíce zticha.

Jeřábi.

Chlad zavál noci. Umdlen chůzí, stranou
v aleji jsem si na lavičku sedl.
V propasti tmy hvězd miliony planou,
leč hvězdy naděje jsem nezahlédl.

Mně bylo smutno. Duše roztesknělá
jak lilje, vůněmi když k noci vzdychá,
měsíčným světlem všecka obestřena
otvírá bělostný svůj kalich z ticha.

Ach, všecky smutné, trpící žal duše
před sluncem uzavrou své lůno v spěchu,
leč v podvečerní, svěží noci tuše
víc mají slz a vroucnějších víc vzdechů.

Chlad noci občerstvuje, blahem plní...
Šíř myšlenky jdou a šíř též se cítí,
když keře, stromy v šumění se zvlní,
když mlha po nich stříbrné pne niti.

Když chladná rosa ostříbří luk pásy,
rozčeřit žatvu větřík zaburácí —
když každý květ své poupě rozvírá si,
volněji dýše, naději kdo ztrácí...
— — — — — — — — — — — —

Mně bylo smutno. V alej šelestící
tak divná opuštěnost noci spěla.
Svit luny opřed stromů řady spící
pavučí mlhy rouškou, jež se bělá.

Pňů starých kupy, v parku jež se tísní,
potáhly průsvitné mlh bílých šláře,
jen lehký pověv celoval mé tváře,
a duby šuměly dál tesknou písní.

Obloha v třpytu zářných hvězd se klene...
Ach, déšť tam padal hustý, plný zlata!
V šum stromů z noci jakýs lomoz chvátá,
povozy hrčí v dáli opozděné.

Hluk města hučel v oddálí a tiše,
jak v polospaní úl když líně bzučí,
duch letěl smutný k hvězdám do náručí,
kol vůni leje z kalichové číše...
— — — — — — — — — — — —

V aleji úzké světlých břízek stíny
jak stesk by cítily, též chví se v snění.
A polo v snu když zřel jsem tak v kraj siný,
kdes ozvalo se žalné zakvílení.

Kdes »kurul, kurul!« kvílí v lada pustá,
hlas jeden, druhý, k nim se jiný sklání,
ve hvězdné tůni kvílící pláč vzrůstá
studené noci pod pověvnou tkání.

Sbor nářků vždy víc stoupal po prostoře
tam od severu, kde mrak hustší kroužil,
jak shluklo by se pláče celé moře,
jak bolest něčí konejšit by toužil...

Jak duchů, kteří nesou žal, by četa
v končinách pustých kvílela jak děti...
A nikde pro ně naděj nerozkvétá!
V dál tesknou soumraku roj duchů letí.

Ve hvězdné noci a tím chladem spěly
žalostných nářků mraky šerem kdesi,
v jich proudech okřál hvozd i skalné tesy...
Já v parku seděl smutný, osamělý.

Můj teskný duch se chvěl jak netykavka,
nesměle v tiš a noc se pouštěl klamné...
A bílé břízy šumí dál, kde lávka,
a v šumě stromů měsíc uspává mne.

Nad horkým čelem skláněly se dolů
stříbrné břízy šelestící sněti,
a výší zněly trpké nářky bolů,
jichž ohlas v alej letěl stromů spletí.

Hluk města tichl v bublající dáli,
pruh v středu stromů rozsunul se mhlavý,
nad spícím parkem vlnou vzduchu stálý
ten chór však plynul žalobný a lkavý...

— — — — — — — — — — — —

Já vzhlédl k výši. V bezdnu nebes mračném,
kde miliony hvězd svá mají křesla,
kvílících jeřábů se stuha nesla,
teskních plavců v moři nadoblačném.

Plynula v prostor zpěvná druž ta mladá
skrz hvězdné kraje pustých nebes dálí,
jak přeludy tam v jih se ubírali,
leč klíč jich cesty nikdo nevybádá...

— — — — — — — — — — — —

Zanikli v mraku, v mlhy oceanu...
Znenáhla tichnou kvílící jich stony,
v bezedné tmě hvězd hoří miliony,
a tiš zas lehla v každou světa stranu.

V tom od severu, z končin tichých pólů
zas »kurul, kurul!« slabé zakvílení
zalétlo náhle hvězdných říší v snění
a letíc žalné nářky vrhá dolů.

To jeřábi tři zabloudivše poutí,
nejisti, v strachu bez dechu se ženou
za onou hlučnou druží okřídlenou,
kvil které již již chvátal zaniknouti.

Sečkejte! Též já bloudím a se lekám,
též já se bojím, ztrativ cestu letem —
a svých též marně toužím najít světem
a smutný v měsíčné zde záři čekám.

Sečkejte! Slzy hořkých žalů střebou
mou duši, plnou jich jak lilje rosy...
Kvílení vaše dávný stesk v ni nosí — —
Bratrské duše! Vezměte mě s sebou!

Báj noci Tatranské.

Šel jsem houštinou třpytnou ledných kouzel v kraje.
smrčin gotické věže vysoké a snící
stály bez hnutí, jako dívky stříbrolící,
s hlavic stříbrných sloupů zřely v nebes taje.

Stříbrem měsíce úvoz sněžné cesty hraje,
smrčin jehličí jiskří duhou v každé kštici...
Boru tajemství, ztuhlá v ledy dřímající,
hlasem sirény vábí v stříbrný dol háje.

Bílé smrčí, jak ledu skvoucí zámky ladné,
mělo úsměchy sfingy mrazivé a chladné,
jak by ztuhla v něm radost žití bez užitku...

Jak by z podzemí hvězdný stříbrných dav skřítků
used na sněti vůkol jíní skvoucích perlou
v rozkaz krále teď zimy se stříbrnou berlou.

Báj o stříbrných rytířích.

Jako rytíři, vkutí ve zbroje háv bílý,
hrají duhově v slunci třpytné smrčín vděky,
vzduchem zalétá zvonků ohlas předaleký,
jak zvuk talířů, když se o sebe dva bily.

Přílby ledových obrů z křišťálu v té chvíli
planou v slunci jak duha, vzdutá kra jak řeky
s blesknými korytem. Ohlas zvonků předaleký
zní, jak pancíře v půtce když se udeřily.

Sklenný slouchaje zvuk té hudby sladce snivé,
zvonků z křišťálu cinkot, zlatých srdcí bití,
moří bouřných jsem toužil po orgii divé,

v pouta přírody když v ráz spěněné vře žití,
když se rozvírá ona, pěje píseň svatou,
když báj tajemné hloubi odsloňuje zlatou...

Obrázek.

Západem ozlacena šumí tiše niva
a pšenice lán vlnou zlehounka se kloní —
smíšené hlasy jakés, cinkot z dáli zvoní
v záplavě vzduchu jasné, kterým blankyt zpívá.

Na voze snopů zlatých hojný náklad kývá,
jak hora pšenice se na strništi chvěje...
V zelené kaštany sjel s pole do aleje,
prach zdvih se za vozem jak chmura zlatohřívá.

Kdes hrčí vozy jiné ve vzduch rozehřátý,
a veselý tlum lidí, kteří jedou v pole,
jak vlna šumí též, jak pšeničný lán zlatý.

V nach západ vzplál, a prachu chmura zlatohřívá
se větrem nese v role zaorané, holé
v záplavě vzduchu jasné, kterým blankyt zpívá.

Furia divina.

Zevs šílí. Strhána jest zlatá otěž světa...
Planety rozpuklé, tříšť sluncí, luny bledé
v tůň moře zapadají mrtvé, černošedé,
a vír jich plejady hvězd drtí, v hloubi smetá.

Zběsilý ryčí Zevs, v něm vášeň zuří kletá,
a vpleten do řetězů zlatých hvězd se svíjí...
V ocean věčnosti se hluchý lomoz vbíjí,
štěrk hvězdný z démantů, plá mléčných mlžin četa.

Leč marný zuřivce jest vztek i jeho víra:
neb sotva zničil malý zlomek všehomíra,
již z tříště planet, sluncí tvoří věčné síly

zas planety a slunce... Nových světů krovy
poušť černou vyplňují, a již zazářily
tam hvězdy, Ananké jež pudí zas v běh nový!

Capriccio.

Jak paprsk v lístcích růže zvadlých, prostých vnady,
tak skeptický jen úsměch na mých rtech plá v snění...
Mé srdce svěžest jara v květy nerumění,
chlad žití sed mé vroucí duše na poklady...

V osláblé ruce loutny tón se v zlozvuk mění...
Již vůdčích ideálů hvězdné hasnou řady
jak věnce lampionů u Šeherezady...
A hle, tu čeká se vším věčné rozloučení!

Zrak nořím v nekonečnost slzou zakalený,
bych sám jak pavouk zlatý vinul v tiši zase
z vlastního nitra kokon duhou obestřený,

jak vlajících stuh pásmo. Hudba sfér zní vlídně...
A nedbám, »simplistů« dav že již posmívá se...
V mistrné přízi slova kolébám se klidně...

DR. JOSEF KARÁSEK:

Několik slov o Makedonii a makedonských Slovanech.

Makedonská otázka se stala opět aktuelní; aspoň naplňuje sloupce novin a poskytuje mnoho nevděčné látky diplomatům některých státův. Vlastně by se mělo mluviti o celém komplexu makedonských otázek, jež zajímají déle než dvě desítiletí politické i slavistické kruhy. Obyčejně každé jaro přináší pohyb v Makedonii; tentokráte jsou poměry v této zemi již tak rozhárané, že ani blížící se zima nedovede doutnající oheň revoluce ututlati.

Na Balkánském poloostrově stýkají a křižují se navzájem historické, politické, obchodní a národopisné zájmy několika národův, zvláště Bulharů, Srbů, Turků, Řekův a Rumunův, také velké državy jako Rusko, říše naše, Italie (mající zálusk na Albánsko) mají na osudech těchto států veliký interes; ba i Německo by se rádo v Turecku přiživilo.

Specielně Makedonie tvoří »Wetterwinkel« na Balkáně, jak Němci obyčejně říkají; tam je vždy nebe zamračeno a hned tam hřmí a blýská se. Není divu, vždyť je tam tolik elektřiny nahromaděno; přes tu chvíli se čeká výbuch.

Otázka makedonská je dosti mladého původu. Uvažme, že ještě *P. Šafařík* v Slovanském národopise podal o Bulharech tolik, kolik se od nich dověděl v Novém Sadu; zvláště mu byly známy hranice mezi Bulhary a Řeky.[1]) *Jan Kollár* byl nadšen, že na své italské cestě mluvil také s Bulhary. Znenáhla objevuje se cestopisná literatura německá, francouzská, anglická; ze slovanské literatury je nejdůležitější cestopis *Grigoroviče*,[2]) který na Svaté Hoře našel nejstarší glagolsky psané památky staroslovanské. Bulharskou gramatiku tiskne ve Vídni *Cankov* r. 1852 latinkou, o národní písně si nesmírné zásluhy získali nešťastní bratří *Miladinové*. O Makedonii se neví skoro nic; celkem se myslí, že obyvatelstvo, pokud je slovanské, mluví bulharsky.

Rozruch způsobila otázka církevní, která skončila vítězstvím Bulharů proti Fanaru řeckému;[3]) vznik bulharského exarchatu, který se stará také o bulharské školy. Za »čerkovným vъprosem« kráčí povstání, válka rusko-turecká, mír v San Stefano, který se slibně ujal Makedoncův. Na berlínském kongressu však utvořeno Bulharsko, Východní Rumelie s křesťanským guvernérem a Makedonie, jež zůstala zcela

[1]) K. Jireček, Šafařík mezi Jihoslovany (Osvěta 1895). — Bъlg. prěgled (Šišmanov).

[2]) Očerk putěšestvija po Evrop. Tur. 1848.

[3]) Církevní otázka bulharská má rovněž vznik v Makedonii, když se jednalo o zřízení biskupství v Ochridě. Roku 1851 dal tisknouti v Praze u Haaszů v církevním jazyku „Prijatelsko pismo“ *Nafanail Stojanov*, mnich z Athosu, který je nyní biskupem v Plovdivě; je to stařec více jak 90letý. Tak je Praha v přímém styku s obrozením bulharského národa a s prvním hnutím v Makedonii.

pod mocí tureckou. Makedonii slíbena autonomie, jež nebyla podnes provedena.

Znenáhla po letech osmdesátých počíná Srbsko upírati zraky své na Makedonii, chtíc aspoň zde přijíti k moři, které okupací Bosny a Hercegoviny ztratilo. Bulharská veřejnost však trvá na tom, že v Makedonii bydlí jen Bulhaři. A když po nekrvavé revoluci došlo ke spojení Rumelie s Bulharskem, vznikla válka srbsko-bulharská, v níž byli Srbové poraženi.

Po válce této je antagonismus mezi Srby a Bulhary o Makedonii tím větší. Noviny se zmocňují otázky makedonské a chauvinisticky dokazují nároky své na Makedonii; vzniká bohatá polemická literatura, někdy velké bombastické knihy, jako Gopčevićova,[4]) ale věda nemá dosud spolehlivých dat. Otázka makedonská počíná se tříditi na politickou a národopisnou, čistě vědeckou, ale pravidelně se oba směry směšují, zvláště ve spisech srbských a bulharských.

Mnoho nového světla se stanoviska národovědeckého, specielně filologického, přinesl *Stojan Novaković*, který zachytil makedonský dialekt, v němž konstatoval určité zjevy (ć) přicházející také v srbštině. Veliký pokrok nastal, když byl vyslán do Makedonie osvědčený filolog, nestranný Slovinec Dr. *Vatroslav Oblak*, jehož by byly dialektické studie[5]) stály skoro život.

Přehled všech článků z doby nové do r. 1895 podal *D. Matov* (Makedonija spored naj-novitě knižovni věsti). Matov byl Makedonec rodem, vzděláním Rus, posluchač Potěbni, počátkem 90 let žák Jagićův. Uvádím také jeho »Srъbsko-bъlgarskata etnografska prěpiruja prěd naukata«, Sofija 1893.

R. 1900 a 1901 objevilo se v naší literatuře několik pojednání o věcech makedonských. Tři články od autora této stati v »České Revui« r. 1900 týkaly se bulharského periodického tisku, a tedy také namnoze Makedonie. V témž listě r. 1901 a také jako samostatná brošurka vyšlo pojednání od prof. *L. Niederla* »Makedonská otázka«[6]), kde je shrnuta celá literatura o této bouřlivé straně napsaná. Je to výtečný, kritický a spolu informační článek, k němuž starožitníkovi našemu daly podnět zvláště dvě knihy: graekofilská od *Nicolaida* a »Makedonija« nešťastného *Kъnčova* (1900), jenž byl jako ministr vyučování od krajana svého, Makedonce, zavražděn. Divná odměna bývalému inspektoru bulharských škol v Makedonii! O těchto obou knihách prof. *Niederle* obšírně dříve již referoval ve »Slovanském Přehledu« III. v článku »Dvě nové knihy o Makedonii«, k němuž byla přidána i národopisná mapka Makedonie, nakreslená dle V. Kъnčova.

[4]) Spiridion Gopčević má nyní na Malém Lošinji hvězdárnu »Manoru« a dělá prý jako „Brenner" šťastná hvězdářská pozorování. V letech 90. vydával ve Vídni svůj list, teď píše do mnichovských novin a pořádá expedice do Indie, Číny a Japanu.

[5]) Vydány byly po jeho smrti Jagićem ve Vídeňské Akademii; více o tom v knize prof. Dra. *Murka* (Dr. V. Oblak) a referátu Dra. J. Karáska (Česká Revue, 1900, str. 1246).

[6]) Referát ve »Slov. Přehl.« III. 396.

Od minulého roku literatura makedonská — beztoho již hezky obsažná — značně vzrostla. Posvěcení Firmilijana za srbského biskupa ve Skoplji (Üsküb) rozbouřilo staré nepřátelství srbo-bulharské; tentokráte bylo patrno, že věc vyhráli Srbové. Pavel *Orlović* věnoval »Skopaljskému vladičanskému pitanji« (1897—1902) celou brošuru.[7]) z níž čerpal pro český článek v »České revui« p. Št. *Radić*; stanovisko je srbofilské. Otázka tato se vlekla pět let a ukázala celou naši slovanskou vzájemnost v nejčernějším světle, což vůbec o srbsko-bulharsko-chorvatských poměrech bohužel trpce poslední sešit »Věstníka Evropy« také uznává. Odtamtud to citují již německé noviny.

Orlovićův článek vrcholí v této větě: »Není skopeljská eparchie čistě bulharská, neboť je v ní 10.000 domů se 60.000 srbských duší.«

Nežli přejdeme k dalšímu oddílu těchto řádkův, uvedeme ještě pojednání chorvatské, které vyšlo v Radu jihoslovanské akademie. Autorem jeho je Černohorec *Vukićević*, který studoval srbské gymnasium v Soluni; odtud se vysvětluje povzneseně srbské stanovisko jeho; Vukićević neměl štěstí, aby zachytil nějaký zvláště charakteristický dialekt makedonský.

Na jednu věc všichni pozorovatelé dosud zapomínali; jsou ty zvláštní oekonomické poměry v Makedonii, jež jsou podobno irským nebo jihoitalským. Obyvatelstvo nemá pravidelně své vlastní půdy, nýbrž sedí na čifliku, který většinou patří Turkům. Tyto čifliky jsou však obyčejně malé a sahají až do byzantinské doby. V některé obci bývá třeba více čifliků; jejich majetníci (kdysi hrávali čorbadžijové velkou roli) jsou analogií našich kobylkářův.

*

My Slované jsme pro cizince často nepochopitelnými lidmi. Dokud Němec myslí, že jsou Chorvaté a Srbové dva národy různící se jazykem, chápe, že je možno mezi nimi nepřátelství, které na jedné straně ztrácí zdravý rozum, na druhé vede k druhé Bartolomějské noci. Ale když se doví, že Chorvat i Srb mluví jedním a týmž jazykem, pak nevychází z údivu, že se ti lidé jednoho jazyka a jedné krve mohou vůbec tak nenáviděti. Kdyby to měli Němci tak se svými dialekty jako Jihoslované! Oni si navzájem ani nerozumějí, ale zdravý rozum jim poroučí: drž se literárního jazyka a neprováděj separatismus jako Slováci.

Hledáme-li příčinu nepřátelství srbského a bulharského elementu v Makedonii, obyčejně u nás myslíme, že v Makedonii bydlí dvě národnosti, které podle příslušnosti své gravitují buď k Srbsku nebo Bulharsku Pravidelně se má za to, že Makedonci jsou a cítí se ohromnou většinou Bulhary (národnostně a nábožensko-politicky), a odtud si vysvětlujeme snahy bulharského makedonského komitétu (Mihajlovski a Sarafov), bulharského novinářstva, brošurek a celého politického zápasu.

Ale běžné mínění toto neodpovídá skutečnému stavu v Makedonii. Bohužel makedonské dialekty nejsou dosud tak prostudovány, aby si věda slovanská mohla dovoliti již definitivní úsudek; je sebráno sice již mnoho krásného ethnografického materiálu ve Sbornicích

[7]) Referát o ní přinesl »Slov. Přehl.« v posledním čísle (str. 97.).

bulh. ministerstva vyučování, ale ten nestrannému filologovi nestačí. Předně musí slyšeti živé slovo sám, orthografie často nedostačuje na to, aby zachytila celou barvitost proneseného slova, a za druhé bude i zde potřebí kontroly. Obyčejně sbírají národopisný material učitelé, kteří rádi podléhají uniformě literární a politickým heslům.

V Makedonii bydlí podle článku »Makedonce« ve sborníku »Zarja«[8]) půl třetího milionu lidstva, z čehož jsou tři čtvrtiny Slované; podle statistiky Kъnčeva by bylo číslo toto příliš vysoko vzato. Aby se mohlo říci rozhodné slovo o makedonském nářečí a národnosti obyvatelstva (národnost je pojem velice elastický, na mnoha podmínkách závislý), bylo by třeba, aby vyškolený slovanský dialektolog poznal na vlastní oči, respektive uši, dialekty v Starém Srbsku, z vilajetu Skopelského, na př. na západě od Tetova, na východě od Kratova nebo Krivé Palanky, dále by musil slyšeti dialekt od Bitolje (Manastiru), Soluně, a pak východní od Seresu (Sjar) a od Rodope. Na výzkumy Oblakovy se možno spolehnouti.[9])

Ale — tu přichází vis major — turecká vláda a její albanští pomocníci, a klidného vědeckého odborníka stihne osud Oblaka nebo Lundella, který nám nechtěl věřiti, že by se Oblakiada u něho mohla opakovati.

Balkanská kommisse Vídeňské Akademie dala prostudovati již různé dialekty jihoslovanské i albánský, ale pro podobný podnik je těžko nalézti odvážné dialektology. Tak na př. »Novoje Vremja« právě došlé oznamuje rozhodnutí turecké vlády ruskému konsulovi v Manastiru, Rostovskému,[10]) že neručí ani za procházky konsulovy po městě, tím méně za exkurse po okolí. Pak arci zajde každému chuť na dialektologické studie.

Představme si přibližně jazykový stav Makedonského Slovana. Obyvatelstvo jednoho a téhož okrsku mluví týmž dialektem; co do jazyka není mezi nimi rozdílu. Pro lepší pochopení si uveďme tuto parallelu: V Dubrovníku mluví obyvatelstvo jedním dialektem, který popsal Budmani; staří spisovatelé z doby rozkvětu dubrovnické literatury nazývají jazyk tento »slovinski«, lid sám hovoří »naški«, z čehož povstalo sloveso »ponašio« (= přeložil do našeho jazyka). Ještě r. 1880 vycházel u Pretnera časopis »Slovinec«.

---

[8]) Moskva 1902.

[9]) Škoda, že nebylo dopřáno Oblakovi dokonati, co si v »Makedonische Studien« (str. 8.) předsevzal: »Die Besprechung der Stellung der hier behandelten Dialecte zu den übrigen makedonischen Dialecten und das Verhältnis der letzteren zur bulgarischen und serbokroatischen Dialectgruppe.·

Na základě rozdílů přízvukových roztřídil makedonské dialekty ve znamenitém stručném článku prof. *Leskien* v Archivu für slav. Philologie XXI. (1899) str. 1.—10.; typ západomakedonský má analogii s českým akcentem.

[10]) Napsal článek o statistice bitoljského vilajetu v „Živé Starině“ r. 1899, pozoruhodný jako stať *Miljukova* ve „Věstníku Evropy“ (máj, červen) téhož roku o cestě po Makedonii, která obsahuje zvláště politické dějiny Makedonie a vyjednávání diplomatická; stať velecenná.

Dnes však zuří v Dubrovníku neslýchaný boj mezi Chorvaty a Srby; zanesli ho sem studenti, inteligence, kněží, rozhodují tu také zájmy osobní, rodové a lokalní. (V Dubrovníku jsou Srbové většinou katolíci.)

Podobně jest v Makedonii.

Mějme tedy na paměti, že obyvatelstvo jistého města, okršlku, na př. v Kumanovu, mluví svým určitým dialektem. Charakteristiku tohoto dialektu podá filolog.

Až dosud prostý člověk ani nevěděl, jakým jazykem mluvil. A nyní přijde politická propaganda — a ta teprve nadělá z nich Bulharů a Srbů. Lidé téhož jazyka, téhož dialektu, téže pravoslavné víry se pak rozdělí národnostně na Srby a Bulhary. Od této doby se liší národností a pak v Skopelském vilajetu tím, přísluší-li pod srbského biskupa Firmilijana anebo poslouchají-li bulharského biskupa, jehož nejvyšší instancí je bulharský exarchat. Hlavou pravoslavné srbské církve je cařihradský patriarcha, kdežto exarchat není podnes patriarchou uznán a tvoří schisma (rozkol).

Při propagandě rozhoduje arci všelidské přísloví: kdo dřív přijde, dřív mele. Až do nedávna byly obrovské lány země jen »makedonské«; před dvaceti lety říkali o sobě na jarmarcích prodavači tureckého medu a sučuku, že jsou »Makedonci«; je to asi tak, jako když se řekne, já jsem Moravec, já jsem Dalmatinec. A široké vrstvy národa jsou dosud Makedonci, ale inteligence se rozdělila na bulharskou a srbskou, a ta třídí ostatní obyvatelstvo (podle tureckého zvyku na domy) na srbské a bulharské.

Propagandu působí školami, v kostele, novinami, brošurami, ponaučováním, a rozumí se i penězi.

Pravidelně mají Makedonci hluboké, opravdové přesvědčení politické, kterého často drahými, bolestnými zkušenostmi nabyli. O ukrutnostech Turků, páchaných na Bulharech v Makedonii, podává zprávu francouzská brošurka »La question Macédonienne et le Haut Comité Macédo-Andrinopolitain«, která byla rozeslána vůdčím kruhům Evropy. Politické pronásledování žene tyto lidi většinou k národnímu chauvinismu, který obzvláště druhá makedonská propaganda zakouší. Ale jsou mezi Makedonci také individua (— propaganda bez peněz by působila jako zimní slunce, které nerozhřeje ani sněhu —), která už několikrát proměnila svou národnost, jako asi velcí páni mění rukavičky anebo dámy klobouky. Ba nepěkná vlastnost tato stala se již příslovečnou pro Makedonce, o nichž se říká: Dej peníze, budu tvé národnosti.

Opakuji znova: obyvatelstvo jedné a téže osady, v níž se mluví týmž dialektem, se rozděluje politickou propagandou uměle na Srby a Bulhary.

Jinak však je, mluvíme-li o celé Makedonii; tu je pochopitelno, že v tak veliké zemi budou různé dialekty a přechody dialektické, jichž hranice nejsou dosud vymezeny. Makedonie dosud nemá svého Bartoše nebo Kolberga.

Ale dialekt severomakedonský bude zajisté tvořiti **přechod** od srbštiny k bulharštině, Severomakedonci bude tedy dobře rozuměti Kosovský Srb nebo Srb od Vranje a Pirotu, ale také západobulharský Šop. Na jihu a zvláště na jihovýchodě je makedonský dialekt bližší k dialektům bulharským, obsahujeť i zbytky starých nosovek a tolik filologických zajímavých zjevů, že zrovna v době poslední Jagić (Zur Entstehungsfrage) zde hledal původní vlast církevně slovanského jazyka, někde na východ od Soluně, směrem k Seresu.*)

*

Pro politické kruhy jest ovšem důležitý jiný moment: čím se cítí národnostně Makedonci? Jak již řečeno, v obrovské většině — Bulhary.

Budiž mně dovoleno, illustrovati makedonské poměry obrázky z vlastní zkušeností.

Před lety jsem se zastavil u Skotského kostela na Freyungu; prodavač tureckého medu četl knihu. Otázal jsem se »Makedonce«, je-li to kniha bulharská. Ale Makedonec na mne prudce vyjel: V Makedonii »nema Bugara; ja sam Srbin; ovo je knjiga srpska«. Tento Makedonec byl v bělehradské škole, kterou vydržoval spolek sv. Sávy; dostal jsem co proto.

A když mne neštěstí zaneslo do Prahy, zkoušel jsem sladkého Makedonce, stojícího blízko radnice; maje z Vídně naučení, začal jsem tedy pozorně Srby. Ale hned následovalo hromobití. »V Makedonii jsou jen Bulhaři a žádný Srb.« —

O tom, že v jižním Srbsku, západním Bulharsku a severní Makedonii si obyčejný lid navzájem dobře rozumí, mám tuto zkušenost.

V Pirotě jsem musil bráti lístek do Caribrodu.

Za války srbsko-bulharské byl Pirot třikrát vojskem vzat, až konečně opanovali pole Bulhaři. Najednou prý se objevilo, že obyvatelstvo vítalo Bulhary jako bratry; říkali mně, že na levé straně řeky bydlí Srbové, na pravé Bulhaři. To jsou slova mého informatora. Pro mne bylo důležito, že venkované od Pirota, z Caribrodu, Dragomanu, tedy Srbové a Bulhaři navzájem mluvili, jako by mezi nimi nebylo politických hranic. Ti se ve všem dorozuměli. Najednou přistoupil v Dragomanu nebo v Slivnici bulharský student, který jel na vysokou školu do Sofie. Snažil se mluvit čistě literárně bulharsky, ač bylo viděti, že s literárním jazykem zápasí; při tom neustále opravoval své krajany, reformuje jazyk jejich na lingua pura. Viděl jsem, jak to kantorování jeho bylo sedlákům nemilé

A podobně je na stranách těchto i ve škole, kde teprve učí vysoké bulharštině asi jako u nás na Moravě češtině. Ale lid se tady všude dobře domluví mezi sebou svým dialektem, v jižním Srbsku, západním Bulharsku i severní Makedonii.

Ještě doklad o tom, jak sporné může býti grafické označování dialektu, a zkušenost, že dialektický material inteligencí sebraný nebývá

*) Dialekty m. podle přízvuku roztřídil Leskien v »Archivu« před 3 lety.

správný. Dostačilo by ukázat na Jastrebova a Kačanovského,[11]) dva Rusy — dva různé póly. Mně samotnému připadá na mysl nebožtík Matov, nadšený Makedonec, bojovník za věc bulharskou v Makedonii.

Dával jsem si od něho vykládati makedonské poměry; hlavním sloupem pro bulharismus makedonských dialektů bylo k̑j. Dobrý Matov přivádí příklady, vyslovuje kj, mé české ucho slyší tj. To ho velice rozhorlilo.

»Co pak to neslyšíš, vždyť už schválně vyslovuji kj.«

»Tak, a já slyším tj; jak je to teprve, když to schválně nevyslovujete!?«

Matov přestal mluvit a tři dny na mne ani slůvka nepromluvil.

To jsou malé illustrace k vývodům našim.

Končím je fotografickou momentkou scény, jež se stala na hranicích srbsko-bulharských; není to však anekdota, nýbrž obrázek ze skutečnosti, kam vede »dělání národnosti«.

U šranku stojí sedlák a naříká a breči. Blízko něho na jedné straně bulharský voják, na druhé srbský.

»Co vičeš — co bučíš?« ptá se pán sedláka, domnívaje se, že má opletání s pasem.

»Gospodine, jeden mně kaže, že jsem Srbin a druhý opět, že jsem Bulgarin, a gospodine, já teď nevím, co vlastně jsem.«

»Srbin si ti« — »Bъlgarinot« —

»Srbin si ti« — »Bъlgarinot« — znělo to znova od šraňku.

A sedlák spustil znova: »Gospodine, teď už nevím, co jsem...«

Vypravovatel této sceny nebyl ani Bulhar ani Srb, a proto mu možno věřiti.

*

My Čechové můžeme se honositi o Bulharsku a vůbec Balkáně spisy professora *Konstantina Jirečka*, kdysi bulharského ministra; on je v oboru svém uznanou kapacitou. O Makedonii psal také již Dr. *E. Fait* v »Osvětě«, v Ottově Naučném Slovníku (část historická dotyčného článku pochází od prof. K. Jirečka), nyní ve »Věstníku čes. professorů« 1902—1903 o makedonských jménech — a dříve již ve »Slovanském Sborníku« 1887 *P. Popelka.* Zpěvy thráckých Bulharů vydal *Jan Wagner*, který napsal vedle Voráčka o bulharské literatuře také řadu článků do »Slov. Sborníku«. Veledůležitý článek prof. *Niederla*, jak již je čtenářům »Slov. Přehledu« známo, byl přeložen do bulharštiny a bulharskou kritikou přijat nadmíru lichotivě.

---

[11]) *Jastrebov*: „Obyčai i pěsni tureckich Serbov" a *Vl. Kačanovskij*: „Sbornik zapadobolgar. pěsen". (Sbornik akademie, XXX.)

Hilferding a litevská abeceda.*)

K ideám původu jaksi slavjanofilského, které přežily svou dobu, náleží bez odporu myšlénka zavedení ruského písma do jiných národních literatur, zejména do litevské (a katolicko-lotyšské), »aby se zamezilo dalšímu popolšťování Litvínů a oni sblížení byli s ruskou zemí.« Nedávno vznikla v ruském tisku polemika o použití latinky v litevském jazyce podnětem stati p. Moškova: »О литовцахъ Сувалкской губерніи«. Ježto obyčejně A. Hilferdingovi připisuje se myšlénka o použití ruských písmen v litevštině, všimneme si zde jeho vztahů k Litevcům.

Vysoce nadaný nebožtík A. F. Hilferding unesen byl myšlénkou o použití cyrillské azbuky místo užívané latinky u Slovanů západních, kdež u mnohých docházela myšlénka ta nadšeného ohlasu. Pojal úmysl, jak užiti ruské azbuky i v jazyce litevském (Lamanskij »Три міра« str. 124). Ale jest Hilferding opravdu vinen sestavením projektu tak násilného — vnucování ruské azbuky národu litevskému? Nám se zdá, že sotva je to dokázáno. Známo jen tolik, že týž Hilferding v pojednání svém »Нѣсколько замѣчаній о литовскомъ и жмудскомъ племени« jeví se horlivým obhájcem Litvínů a práv litevského jazyka na přednášení s universitní kathedry i na to, aby mu bylo vyučováno v gymnasiích a některých jiných středních školách kraje severozápadního. Litevský národ — praví Hilferding v témž pojednání — žádá od nás především, abychom obrátili zřetel na litevské plémě jako národnost svéráznou a od Poláků úplně rozdílnou, abychom stýkali se s litevským národem prostředkem litevského, nikoli polského jazyka; abychom Rusům poskytli možnost učiti se litevsky, a konečně, abychom učinili litevštinu jedním z povinných předmětův učebných na gymnasiích kraje atd.« Jak vidno, není tu ničeho, co by se podobalo vnějšímu sblížení prostřednictvím azbuky, není tu nic, co by volalo po zákazu, že nesmí se užívati dosavadních plodů literárních, tištěných latinkou . . [1])

Jiný náš známý slavjanofil, Iv. Serg. Aksakov, vyjádřil se r. 1884 v »Руси« čís. 8. str. 52. neméně jasně: »Vláda může žádati, aby Litvíni uměli a psali rusky, ale vnucovati fonetiku svou litevštině proti vůli Litevského národa, bylo by sotva rozumno a příhodno.« Mínění o té věci professora a člena Akademie, V. I. Lamanského, jest dávno známo,[2]) a tak ze všeho patrno, že v nepodařeném nápadu vnutiti litevské slovesnosti ruské písmo, především není ničeho slavjanofilského.

---

*) Uveřejňujeme tento článek, pocházející z péra ruského znalce Litvy, třeba že Litvané nebyli Slovany. Ale vztahy litevsko-slovanské byly a jsou tak mnohé, že nesmíme před nimi očí zavírati. Ostatně i jazykem jsou nám Litvané ze všech sousedních národů nejbližší. *Red.*

[1]) Zákaz ten vydán r. 1864 za trest, že se Litvíni po boku Poláků súčastnili povstání r. 1863. *Red.*

[2]) Srv. jeho články v Živé Starině. *Red.*

A kdo ještě nyní sní o zavedení cyrillice v Čechách nebo v Polsku či u Chorvatů? Patrně myšlénka povinného zavedení ruských písmen do litevštiny náleží úplně některým vilenským činitelům doby dávno minulé, kteří velmi málo obeznámili se s litevským jazykem a s historii litevské slovesnosti od r. 1547 do r. 1865. Známo, že jakýsi P. (Petkevič) o směru tehdejší litevské literatury napsal hanlivý pamflet.[3]) Známo, že ve Vilně ničeho nic se nevykonalo pro poznání litevského jazyka a jeho dialektologie i ethnografie, že v hlavním městě Litvy naši pracovníci až dosud nedovedli hájiti práv litevského jazyka v kostele. V brošuře »Изъ переписки по вопросу о примѣненіи русскаго алфавита къ инородческимъ языкамъ« (Kazaň 1883, str. 26. a další) čteme ještě, že mínění o úplné vhodnosti ruského písma pro litevské modlitební knihy mělo vytrvalého zastánce v osobě gener. gubernátora Konstantina Petroviče von Kaufmana. Důvody jeho patrně byly politické: vzdálení Litvínů od Poláků a přiblížení k Rusům. Avšak životní praxe docela diskreditovala prospěch toho opatření. Vnucením ruské azbuky pro litevskou literaturu nejen že neuskutečnilo se želané sblížení litevské národnosti s ruskou a odcizení od polských kruhů, nýbrž naopak vyvolalo malomyslnost a zklamání. Litvíni, spatřujíce v zavedení ruského písma (při hotové už nábožensko-osvětové literatuře) zjevnou škodu pro zachování národní víry a osobitosti, přestali doufati, že ruská vláda bude pečovati o jejich národní vzdělání, jakož i o vysvobození jich z rozmanitého duševního i mravního útisku. Ve vzájemném poměru Rusů s Litvíny v osmdesátých letech minulého století opětovala se stará historie, dávno postřehnutá Hilferdingem: »Ruský člověk, — ať přistěhovalý úředník, učitel, člověk stavu vojenského či pouze prostý soukromý činitel, — chtěje seznámiti se s litevským jazykem a litevskou ethnografií, musil se za tím účelem naučiti nejdříve polsky či německy, a pak tam z polských a německých publikací mohl poznati něco o Litvě. Činitelé místní, rozhněváni nepoddajností Litvínů v příčině abecedy, dávno přestali zajímati se o ethnografii kraje, vilenské oddělení geografické společnosti nebylo do konce 19. století ani k životu probuzeno — a tak se stalo, že v samém středu Litvy, ve Vilně, obtížno jest dověděti se něco o Litvínech a litevštině. Na studium toho předmětu chodívalo se ne-li do ciziny, do Tilže a Královce, tedy do Moskvy k professorovi Fortunatovu, do Kazaně, do Dorpatu a do Petrohradu...

Hilferding není vinen vnucováním ruského písma litevské literatuře i lze říci jeho slovy: »Má-li nynější odcizení naše od národa litevského dále trvati a zůstavíme-li v budoucnosti Litvu panství cizích živlů, nač vystavovati na odiv bývalou kdysi vnitřní jednotu s Ruskem? Byla by to jen vychloubavost a bylo by lépe sejmouti s našeho historického pomníku sochy Hedimina, Vitovta, Olgerda a Kejstuta.« Není-li na čase po třicetiletém marném snažení pustiti myšlénku, jíž nedala

[3]) Viz »Сборникъ статей, разясняющихъ польское дѣло С.-Зап. Россіи« sv. II.

za pravdu ani věda, ani praxe? Věda — na podání[3]) hr. D. Tolstého, tehdejšího presidenta carské akademie věd — zůstavila si právo tisknouti učené práce o litevštině všeobecně užívanou vědecko-latinskou abecedou. Naproti tomu za posledních dvacet let objevily se docela nové odrůdy soudního pátrání po zakázaných knihách litevských, totiž takových, které se latinským písmem (při nezávadném jinak obsahu) tisknou v Prusku a pašují do Ruska...[4]) Dovoz ten spojeným úsilím různých úřadů (úřadů celních, policejně-administrativních, i ministerstev spravedlnosti a národní osvěty) konečně oslábl, vůdcové a duše hnutí litevského udáváni a všemožně pronásledováni — a co se ukázalo? Lid, který těšil se třicet pět let blahodárným výsledkům agrární politiky našich pomezí, vystěhoval se do Severní Ameriky z části za výdělkem, ale více proto, aby unikl následkům vyšetřování pro knížky tištěné v rodném jazyce — a pokud zůstal ve vlasti, obrnil se krajní nesdílností a nedůvěřivostí, dohnán byv k ní všelikými předpisy a výstrahami. Stálým vyzýváním, aby soused na souseda udával, že čte modlitební knihy, tištěné latinkou, selské obyvatelstvo Litvy mravně bylo zkaženo více, než v dobách nejpřísnějšího vlivu jesuitského.

Počátkem nového století jest na čase, vyvésti Litvíny z tohoto mravního útlaku a útisku, dáti jim volnost na jevišti i v lidové literatuře, poskytnouti jim možnost, aby se dopracovali blaha duševního i blahobytu hmotného a to nejen v povolání duchovním, v němž jedině mohli se z posledních řad dostati ku předu (na kněze, ba i biskupy). Zákaz latinky pro Litvíny — jest smutný ostatek ze století ultranacionálního, vědecký nesmysl; měl-li být prostředkem ke vzájemnému sblížení Rusů s Litvíny — pak je to smutné nedorozumění.

Brolis.

Z knih a časopisů.

Baptisté a Malěvanci v Kyjevské gubernii.

Dne 17. listopadu 1900 (dle ruského kal.) přednesla v zasedání Ethnografického oddělení imperatorské geografické společnosti v Petrohradě paní V. Jasevič-Borodajevskaja velice pěknou, s jemným taktem psanou studii o »Sektářstvu v Kyjevské gubernii«, specielně o baptistech a Malěvancích (Maljovancích). Studii tuto přinesl letos první sešit »Živé Stariny«, rédigované prof. Lamanským; pro poznání duchovního života v Rusku podáváme v Slov. Přehledu obšírný výtah z ní.

Proč právě v Kyjevsku, kolébce pravoslaví, ustoupila stará ruská církev tak silně sektám, vykládá autorka historickými osudy Ukrajiny

---

[3]) Ze dne 22. dubna 1880.

[4]) Srv. obšírný referát prof. *J. Zubatého* o knize »Statistique des Livres Lithuaniens imprimés en Prusse de l'an 1864 jusque' à la fin de l'an 1896, et Appel de la Nation Lithuanien« (v Tylži, 18 8), uveřejněný ve Slov. Přehl. II. 157. *Red.*

od století XVI., kdy za bojů Ukrajiny s Polskem západní vlivy působily na lid: antitrinitářství, unie podrývaly pravoslaví; sociniánství nedávalo zakořeniti se katolicismu, náboženské vědomí lidu pobuzoval i kalvinismus. Joann Vyšenskij, známý jihoruský kazatel kol r. 1700, horlí na sektářství Jižní Rusi: Pojeretičeli vsi obitalnici Maloj Rossiji i od Boha daleče ustranišasja, k nevěriju i zložitiju pripragše, jegda na latinskuju i mirskuju mudrost polakomili. Ov bo zovětsja papežnik, ov zas nyně z jevangelija vylěz — jevangelista, ov zas novokreščenyj, ov zas subbotnik. (Zkacířili se obyvatelé Malé Rusi a od Boha daleko odstoupili, k nevěře a neřesti se příklonivše, když latinskou i světskou moudrostí zlákáni byli. Tento zajisté nazývá se papeženec, tento zase, jenž nyní z evangelia vylezl — evangelista, tento zas novokřtěnec, tento zase sobotník.) Levitskij v studii své o sociniánstvu (v Kyjevě r. 1882) trefně vystihl vliv cizího sektářství: zrodilo náboženské svobodné smýšlení.

Prvním semeništěm baptismu byla Chersonská gubernie, posetá německými koloniemi luteránskými, memronitskými a baptistskými. Baptismus zaplavil celou tuto gubernii a brzo i sousední Kyjevskou. Byli to Poláci — Lasocki, Tyszkiewicz, Kozłowski a j. — kteří roznesli sémě této sekty mezi obyvatelstvem jak katolickým, tak pravoslavným. Ruch tento začal v konci let 60tých; r. 1872. v kyjevských Eparchiálních Vědomostech již jsou zprávy »o bratrství lidí božích čili štundistů«, vzaté z dopisu vikáře Kyjevského Porfirija. Mluví zde o sektě bez hněvu a beze zloby; poctivě uvádí, že »dobrá mravnost jejich je podivuhodna, podivuhodna je i bohoslužba ruských štundistů«. Ale brzo poměr pravoslaví k nové sektě se změnil. Hned brzo po té oznamuje týž list, kterak ve vsi Čaplynce saktář baptista Gerasim Balaban, jenž tam přenesl nové učení z Chersonské gub., když zbaven byl volnosti jednání poněvadž policie na žádost svjaščennika místního nedala mu pas k cestám z domova, slíbil svjaščennikovi, že mu »zažehne v jeho farnosti takový požár, jehož ničím nebude lze zadusiti«. Celé desítky vsí šly hned za ním a v brzku se Kyjevská gub. hemžila baptisty. Officiální církev a vláda místo otázky, kde je kořen tak náhlého vzrůstu sektářství, místo zkoumání duševního života lidu, kde by se byla nalezla citlivost v otázkách náboženských a duševní hlad lidu, jehož si nikdo nevšímá, jemuž se přímo zatarasuje cesta k jeho ukojení — místo toho všeho týrala lid starými a bídnými prostředky všech protireformcí: zbavováním svobody, administrativním vypovídáním na Sibiř, zbavováním práv občanských, jako je právo kupovati a najímati zemi atd.

A když r. 1883 dáno německým baptistům legální uznání, missionáři začali jihoruský baptismus s vědomou falší vydávati za štundismus. a nebo aspoň za »štundo-baptismus«. Se štundismem nemá však ničeho společného. I tací missionáři, jako A. Ušinskij a A. Rožděstvenskij, to dělali. Terminologie missionářů vůči sektantstvu je v Rusku zcela libovolná, lépe řečeno: svévolná. Po r. 1894, kdy vydán zákon, kárající »štundismus« jako zvláště škodlivou sektu, název »štundobaptismus« se missionářům obzvláště hodil. — Ač pouze referuji, ne-

dovedu si zde odepřít poznámku: Poznal jsem sám, jak velice si všichni horlitelé, kněží atd. škodí falšováním fakt proti živlům nepohodlným. Lidé zcela dobrověrní, loyální atd., mající jisté povědomí o novém směru, hnutí atd., s rozhořčením se vyslovovali o knězi, jehož přistihli v kázání, že takto falšoval, a v pravý opak jeho slov odávali se novému hnutí zcela a vědomě. Tento moment jistě působil i v šíření sektářství jihoruského.

V čem záleží věrouka baptistů? Církev pravoslavnou zamítají s celou její hierarchií i obřady, tvrdíce, že se odchýlila od původní prostoty církve z dob prvokřesťanských. Jediným základem jest jim Starý a Nový zákon. Nejmilejším apoštolem je jim Pavel. Jako němečtí baptisté mají i ruští své kněze kazatele a diakony. Dítě novorozené dostává své jméno beze všeho obřadu, svátost křtu přijmouti lze až v dospělém věku, až »když je člověk s to, aby pochopil a přijal učení Kristovo«. Křest jest »slíbení Bohu dobrého svědomí«. Koná se zcela podle křtu Kristova, v tekoucí vodě ponořením, když dříve důkladně vyzkoušeli křtěnce ve víře. Obřad lamání chleba a podávání vína — čašù (přijímání) — zachovávají rovněž. »Čašà« koná se obyčejně první neděli v měsíci. Po smrti není u nich pokání ani odpuštění, proto nevěří v přechod z muk do nebe, ani v obcování svatých, opírajíce se o podobenství o boháči a Lazarovi. Jedině víra může ospravedlniti člověka. Znamení kříže neuznávají. Ani božské úcty Matce Boží nevzdávají; obrazů nemají. Žena v manželství je rovnoprávný člen, pomocnice, ve sborech však slovo nemá; ač nyní mnozí baptisté slovům Pavlovým: »Ženy v chrámích nechť mlčí!« připisují jen historicky oprávněnou platnost, neboť prý ženy orientální byly »přes míru žvatlavé«.

Zkoušení proselitů trvá dlouho; pokud nedokáže úplné prolnutí života svého novým náboženstvím, nemůže býti přijat. Je to úloha přetěžká; proselita sám svojí vůlí odtrhnouti se musí z kruhu svých spoluobčanů a přátel, on nutně — z rozdílu náboženského — jest od nich odříznut. Hostin, pitek, všeho nepořádného žití se musí vzdáti. Místo všeho toho nastupuje však sesílená práce, šetrnost, dostává se mu i pomoci od nových jeho spoluvěrců a to vše podporuje rychlý vzrůst jeho blahobytu. Náboženská obec baptistů založena jest na vzájemné důvěře i pomoci. Každý člen její však za to také podroben je ve všem žití svém kontrole obce. Obec také soudí a trestá přestupky a činy členů svých, tak jako obec selská, jen že místo metly, »chládku« vypovězení — je zde důtka, zbavení práva účasti ve sborech, a konečně trest velmi vzácný: vyloučení z církve. Při trestech pamatují slov: »odpouštěti sedmdesátkrát a sedmkrát«. Chování člena ke členu je srdečné. V celku však obec je zamknutá a k jinověrcům značně nesnášelivá; chování toto odůvodňují opět z evangelia: »Nesklánějte se pod cizí jařmo s nevěřícími. Jaké jest společenství věřícího s nevěřícími? A proto vyjděte z prostředka jejich . . .« (2. Kor. 6., 15. a 17.). V lidu chování jejich a důstojnost vyvolávají pocit podivu. »Ti štundisté, jak začnou o tom, o starém, jak se svět začal, hned báťuškové umlknou« — vy-

kládala jedna stařena a byla v jejích slovích nevole na »štundisty« i rozhořčení na báťušky (= popy pravosl.), že jsou od kacířů vždy zahanbeni. A obráceně baptisté se smějí nerozhodnosti pravoslavných: »U nich jeden řekne: Dej světlo, Bože! a druhý: Nedávej, Bože! a třetí: A mně je to jedno, ať je ve dne, nebo v noci!« — Mluvě o tom, jak sektáři horlivě se učí čtení a psaní, s hořkostí naříká prvosvjaščennyj Nikanor, že pravoslaví je jediná víra na světě, v níž lze se zrodit, celý věk žít a umřít, aniž zná člověk obsahu víry, protože ohromná síla pravoslavného lidu je neznalá písma a čtení. »Hořká věc, hanbyplná, ale pravdivá!« dodává. Čtení je již proto u »štundy« váženo, že nábožné čtení a duchovní zpěv jest jediná zábava dovolená. Zpěv duchovní mají podivuhodně propracovaný. —

Postů nezachovávají. Na smrt hledí beze strachu, ba s nadějí, neboť jest počátkem života věčného. Pohřby proto působí dojmem neobyčejně majestátním. Jsou bez pompy; celá obec se sejde, všichni zpívají žalmy — ne pro nebožtíka, nýbrž pro živé. A toto pění právě budí neobyčejnou majestátnost. O pohřbu děcka baptistského vyslovili se pravoslavní: »kdyby ještě korouhev nosila »štunda«, naprosto krásné by to bylo; krásně pohřbívají, nesrovnale krásněji, než u nás«. Řekli to knězi pravoslavnému, jenž se jich vyptával. Ovšem, kdo ví, jak v odlehlých vsích pravoslavných pohřbívají (nejen beze zpěvu, nýbrž mnohdy bez kněze, a děti již dokonce šmahem bez kněze, ano děti mrtvě narozené zakopávají ihned pod práh v jizbě, nebo pod truhlou), ten pochopí, co vložili ti lidé do svého posudku o sektářském pohřbu.

O vytrvalosti baptistů ve víře svědčí výrok ieromonacha kyjevského Michajlovského monastýra, kde baptista Jakov Koval byl držán a k provoslaví navracen: »Jakov Koval je nemluvný, drzý jako vosa, a jazyk ostrý jak kosa, divoký jak šelma a stálý ve svých přesvědčeních jako ďábel ve zlém«.

Modlitební shromáždění baptistů koná se v neděli ráno; v jiné dni bývají večer cvičení zpěvní a rozjímání i výklady Písma. Dodržují se při nich přesně tři oddíly: čtení evaegelia, pění písní a vyznání víry, jež říká každý zvlášť po řadě. Po modlitbě mluví se o věcech obce, určuje se podpora chudým.

Nyní již baptismus vybojoval sobě uznání a vážnost, doba stíhání minula, ale tu právě tuhá disciplina jejich se ukázala v dobách úlevy příliš tuhou lidem slabších povah; mnoho z formalismu původního bylo tu odvrženo, a tak vznikla nová stránka baptistů, jež sobě vytvořila obec novou, naprosto svobodnou od obřadností. Tento nový element byl připravenou půdou Malëvanščině. K této stránce přešli všichni skoro původní katolíci, svou povahou již sklonnější k mysticismu. Mnozí Malëvanci, kteří vyšli původně z katolictví, vyprávěli o své roztržce s baptismem jako o periodě zklamání, z něhož přišli konečně k vábnější, formalismu prostější věrouce. Takovou formalitou těžkou byl na příklad zákaz nedělní práce, nemožný v selské rodině, kde je mnoho dětí a málo pracovních sil. Mnohá Maloruska, která ve své milov-

nosti čistoty a pořádku v domácnosti má práce celý rok k nepředělání, obtíž tuto nesla přetěžce.

Dlouho ještě před objevením Malěvanščiny, t. j. před začátkem let devadesátých, objevily se v baptismu u povah mysticky naladěných zjevy zcela analogické se zjevy, vyvolavšími později celé hnutí Malěvanců, t. j. stav axaltace, duševní předrážděnosti náboženské. Již roku 1884 stal se sektantem Krivenkem případ exaltace; zamysliv se nad slovy písma: »když pozdvižen budu od země — všecky přivedu k sobě« — utkvěl na myšlénce, že on právě jest k úkolu tomuto vyvolen. A když dnem i nocí očekával splnění přípovědi, uviděl, kterak jednoho dne při práci dva andělé kráčejí k němu, volajíce naň, že ho vznesou na nebe. A uchopili jej a letěli s ním — a on celým svým sáhovým tělem padl na zemi a v bezvědomí byl nalezen v louži krve. Úplně stejný případ stal se později s bývalým katolíkem Jankem Mancapurou. — (Dokončení.)

DOPISY.

Z Krajiny. 17. listopadu 1902.

(Po volbách korutanských. — Volby ve Štyrsku. — Klerikalismus i zde zdvíhá hlavu. — Roztržka na celé čáře.)

Máme po volbách do zemského sněmu v Korutanech. Výsledek je zcela takový, jaký se očekával a předpovídal. Běželo o zachování statu quo — tří mandátů. Nikdo neměl hříšných myšlenek na to, aby se Němcům urval nějaký okres. Zachráněn byl pouze jeden ze zmíněných tří, zvolen byl bývalý poslanec Fr. Grafenauer v okresu Pliberk-Železna Kapla. Všickni ostatní kandidáti slovinští propadli: Val. Podgorc v okresu Velikovec-Dobrlavas, kde německý kandidát dostal o 19 hlasů více; v okresu Trbiž-Podkloster zůstal J. Ehrlich v menšině o 256 hlasů; v okresu Beljak-Rožek-Paternijon diference hlasů pro slovinského a pro německého kandidáta dostoupila dokonce čísla 306.

Takový byl volební osud v rolnické kurii — úpadek, ústup na celé čáře. Také bylo pozorovati, že ubylo hlasů i slovinským sčítacím kandidátům.

V nově zřízené IV. kurii kandidovali Slovinci pouze v celoveckém okresu; leč sotva 1292 hlasů skupilo se na jejich kandidáta, kdežto německo-nacionální měl 4367 a sociálně-demokratický 1216 hlasů.

Co to znamená? Odkud, z jakých příčin taková porážka? Odkud takové rozdíly?

Všechny slovinské časopisy rozepsaly se obšírně o korutanských volbách, hledajíce kořen bolestného zjevu toho.

Již to bylo velmi nebezpečné pro křehké illuse, jež Slovinci měli o volbách, že takřka a priori se zříkali všech mandátů mimo okres Pliberk-Železna Kapla. Již 3. listopadu psal v Slovenci dopisovatel z Korutan: »Volby do sněmu očekáváme s jistým strachem; věci stojí pro Slovince v Korutanech velmi, velmi zle. Obávati se musíme, že

ze tří volebních okresů, které doposud ještě jsme měli, ztratíme dva... Ve IV. kurii není naděje, že by prorazil slovinský kandidát.«

»V největším nebezpečí nachází se volèbní okres Podkloster-Trbiž, jehož poslancem dosud byl Fr. Grafenauer; nyní jmenoval se pro ten okres kandidátem J. Ehrlich; muž ryzí a výborný, avšak my známe náš národ. Grafenauer nepochybně je výtečný poslanec, ale lid nevolí více podle rozvahy, nýbrž rozhoduje u něho politická vášeň. Grafenauer musil býti kandidován v Pliberku, aby se zachránil jako poslední sloup. Aby p. Ehrlich zvítězil — není naděje, a že by p. Eller (učitel) byl volen, také ne; skoro jistě propadne i p. V. Podgorc...«

Jako příčiny porážky uvádí celovecký slovinský orgán »Mir« především sílu a terrorismus německý, neodolatelný nátlak odpůrců, pak zaslepenost a nedbalost slovinské strany. Učitelstvo skoro vesměs je ve službách německého radikalismu, a poněvadž Korutany jsou země úplně prosáklá německým pseudoliberalismem, nemá katolický kněz — a docela již slovinský — tolik vlivu, aby čelil práci toho učitelslva, i kdyby měl chuť k práci.

Všeobecně a upřímně časopisy uznávaly, že hlavní příčinou úpadku byla vlastní slovinská nečinnost. Výsledek pak musil býti takový, když z Krajiny nikdo nepřichází na pomoc ani slovem, ani skutkem; když v posledním okamžiku slovinské politické družstvo v Celovci prohlásilo — že zůstavuje jmenování kandidátů volebním okresům; když kandidáti se jmenovali bez dostatečného dřívějšího dorozumění; když se neorganisovala agitace ze střediska, nýbrž asi každému kandidátu přenecháno bylo, může-li a chce-li na svou pěst něco ve svém okrese učiniti.

Zcela správně podotkl také »Slovenec« 15. listop: »Rána musila dopadnouti, aby potrestána byla nedbalost vůdců. Nevíme, jak to přijde, že chceme pořád sklízeti, kde jsme nic nesili. Plod uzrává pomalu... Jakmile vojny je konec, vůdcové zdřímnou.«

A proč dřímají vůdcové? Mluvte s některým z nich o položení věci slovinské v Korutanech. Každý uznává s jistou soustrastnou resignací, že jest nezadržitelno úplné propadnutí osudu. A lid odpozoroval již až příliš dobře to smýšlení celoveckého ústředního vedení(!) a řídí se podle toho. Kraj, kde první símě národní uvědomělosti vzbuzovali Einspieler, Majar, Janežič, Legvart, Lendovšek a j. — ukázal se býti kamenitou půdou, poněvadž nebylo vytrvalého a obětavého pěstování národní myšlenky.

Znepodstatnilo by se v dozírné době zoufalé to nazírání, kdyby právě církev a škola nejvíce nepracovaly do rukou německo-nacionálních. Leč — kdo to zabrání? »Učiteljski dom« v Celovci letos má již několik chovanců, které podporuje a kteří mají za málo let působit na opuštěné roli Korutansko-slovinské. A kdyby lze bylo docíliti toho, aby slovinská část Korutanska vyloučena byla z oblasti biskupa celoveckého a přišla snad pod mariborského ve Štyrsku, to by byl velice významný kročej k ochraně slovinské národnosti na severu.

Vyskytly se ještě jiné rady, jak by si pomohli Slovinci v Korutanech. Selský stav třeba organisovati v společenstvech, čeleď a dělníky pojistit pro případ stáří, nechť vzniknou pojišťovny dobytka, rolník ať se přiučí racionalnějšímu hospodářství, nutno starati se o lidové vzdělání — časopisy a spolky, schůzemi, přednáškami; předně však musí tu býti časopis větší, zajímavější nynějšího Miru, musí se zříditi tisková liga pro podporování takového listu a pod. prostředky.

Na všechny tyto dobré rady malá, ale nepominutelná otázka: **kdo** to provede?

A odpověď nepřichází — —

Rovněž ve Štyrsku konaly se volby do zemského sněmu. Slovinci si uchovali svou držbu. Zarážely však při volbách v městské kurii, že slovinští kandidáti dostali méně hlasů než před 6 lety. A před volbami kandidát pro skupinu celjskou ujišťoval, že možnost vítězství slovinského není vyloučena — aspoň že musíme ukázati protivníkům, jak jsme pokročili. Ukázali jsme...

Pozoruhodný je též druhý výsledek volebního boje štyrského, že propadlý klerikální kandidát P. A. Korošec — chráněnec lublaňského arciklerikálního »Slovence« — slavnostně vypověděl boj štyrským »liberálům« slovinským — či jak dí teď fráse — zrádcům národa. Prý štyrský liberalismus ještě horší jest krajinského — ujišťuje P. Korošec —, poněvadž zde jest zřejmý, ve Štyrsku pak skrytý, licoměrný. »Rozvinuli jste boj,« volá P. Korošec těm, kteří zvítězili nad ním, »nuže, přijímáme jej! Lepší otevřený boj, nežli shnilý, pokrytecký klid.«

Proti dosavadnímu slovinskému politickému družstvu v Ljutomeru zakládá se nyní katolický takový spolek — první bašta štyrského klerikalismu, s které hájiti se bude »víra« proti nevěřícímu liberalismu. Dříve nebylo to nutno — avšak letos propadl kněz A. Korošec!

Kéž by ještě záhy v Terstě a Istře veřejně vzplanul spor podobný — pak bychom šťastně měli Slovince tříděné už ne podle hranic jednotlivých zemí, nýbrž na »věřící« a »nevěřící«. Po případě, že by nám v tom roztřídění překáželi korutanští Slovinci se svým národnostním zápasem, nestojíme o ně — mámeť o vážnější věci se starati — o krajinsko-katolickou víru a krajinsko-kosmopolitickou nevěru!

A okamžitě také o zlehčování důvěry v domácí hospodářské a peněžní spolky a družstva. **Slovenski Narod** hatí spolky nacházející se v rukou katolicko-národní strany, **Slovenec** splácí stejnou měrou liberálním. Sem tam uplatní se kratičké lucidum intervallum, ale jen aby se mohlo potom hůř ještě zuřiti. A přece jsme přesvědčeni všichni, že jediné, co máme, co nás drží, jsou naše hospodářská a peněžní družstva, že národní spolky významu pozbývají aneb zanikají. A všechno jen proto, aby se nadále ještě mohlo křičet: Zde klerikál — zde liberál, víra — nevěra! ANT. DERMOTA.

Ze Lvova.

(Ruská censura a ukrajinský jazyk.)

Všecky tiskové zákony v Rusku zakládají se na administrativních nařízeních. A co to znamená, tomu rozumíme i my v Rakousku, kde

jeden si je vykládá tak, druhý jinak — a dělá si, co se mu zlíbí. Jak teprve v absolutistickém Rusku. Ruští censorové dovolují na základě těchto administrativních nařízení tisknouti na příklad pornografické články i brožury, ale zakazují vše, co zajímá obecenstvo, zvláště všecky zmínky o všelikých »sdělkach činovnikov« (povedených kouscích úředníků), a to nejvyšších i nejnižších. Vezměte kterékoli ruské noviny, i najdete v nich všeliké nadávky atd. proti evropským ministrům a úředníkům, avšak o ruských — ani slova, leda samé pochvalné hymny. O všech »otázkách státní důležitosti« není možná tam ani slova napsati, ale mezi takové »otázky« zařazují se: vysoké hry v karty privátních osob, neštěstí na železnicích, urážlivá slova na šlechtických schůzích, městské volby, zpronevěry v bankách atd. Když nastoupil na trůn nynější car Mikuláš, všichni myslili, pokládajíce ho za liberála, že urovná zákonem tiskové poměry v Rusku. K tomu cíli podali mu docela ruští spisovatelé petici — ale petice šla do koše a vše zůstalo po staru, všecko se zakládá na cirkulářích. Aby čtenáři poznali, jak vypadají takové cirkuláře, uvedeme jich několik doslovně:

1893 r. — 14. prosince. Zakazují se zmínky o urážce, způsobené biskupu orenburskému, Makariovi.

1893 r. — 23. prosince. Nic nesdělovati o náhlé smrti poručíka J. Švede, vracejícího se z jenisejské expedice.

1893 r. — 23. prosince. Ukládá se mlčeti o tom, že poručík generálního štábu Gerkun ranil se do prsou.

1894 r. — 17. ledna. Zakazují se zmínky v tisku o nemoci Hosudara Imperatora.

1894 r. — 26. ledna. Zakazuje se sdělovati zprávy o železničních neštěstích bez předběžného prozkoumání těchto zpráv.

1894 r. — 26. března. Zakazuje se uvažování otázek o 750letém jubileu Moskvy, poněvadž »vzbuzování otázek týkajících se jubilejí, majících státní význam, vůbec nepatří soukromé iniciativě.«

1894 r. — 5. dubna. Bezpodmínečně se zakazuje sdělovati jakékoliv zprávy, tím spíše úvahy o policejním úředníku N. N. stran jeho peněžních účtů s kupcem Šiflerem.

1894 r. — 12. listopadu. Netisknouti statí bývalého člena Syr-darsko-oblastního soudu v Taškentu, Semena Ivanoviče Gusona.

Takových cirkulářů chodí tisíce po redakcích a v nich možno by bylo vyhledati hojnost zajímavých příhod; avšak šetře místa v listě, odkazuji zvědavé na brošury dole uvedené.*)

---

*) **Самодѣржавіе и печать въ Россіи.** Berlín 1898. — Hojně zajímavých věcí zvěděti lze také u A. Skabičevského: **Очерки исторіи русской цензуры** (1700—1863), Petrohrad 1892, a N. Dridena: **Очерки театральной цензуры двухъ эпохъ** (1801—1856), Istorič. Věstnik 1900, č. 8. *Poznámka autoru.* — K tomu ještě dodáváme: J. Baudouin de Courtenay, **Цензурныя мелочи.** Krakov 1898. — St. Wigura, Dziesięciolecie cenzury rosyjskiej w Królestwie Polskiem (1880—1891). *Poznámka redakce.*

Rozumí se, že při takových poměrech je nemožný morální rozvoj tisku a literatury v Rusku. A přece Ukrajinci byli by šťastni, kdyby proti nim bylo užíváno jenom těchto cirkulářů; zatím však ukrajinské slovo proskribováno je v Rusku tou měrou, jak hned uvidíme. Do r. 1847 tisk ukrajinských knížek v Rusku nebyl zakazován. Když však byl zahájen Cyrillo-Methodějský spolek a pro něj potrestán nikoliv soudní, nýbrž administrativní cestou Ševčenko, Kuliš, Kostomarov a druhové jejich, tehdy poprvé utisknuta práva ukrajinského slova. Nejlepším literárním silám ukrajinským zakázáno tehdy tisknouti, Ševčenkovi docela i psáti listy a kresliti. Hojně tehdy zhynulo rukopisů, neboť také oni spisovatelé, kteří nebyli stíháni, pálili je z přestrašení a přestávali psáti ukrajinsky.

Když nastalo trochu klidu, tehdy uleveno trošku maloruské literatuře. Avšak jak tato úleva vypadala, patrno jest na př. z toho, že Metlického sborník národních písní (Južnorusskija narodnyja pěsni) ležel celých sedm let v censuře a teprve potom dovoleno tisknouti jej. Jiný sborník téhož Metlického, almanach z prací ukrajinských spisovatelů, ležel dvě nebo tři léta v censuře a potom vrácen z poloviny seškrtaný; všecka místa, kde se četlo slovo »volja« (svoboda, volnost), třeba ve větě, že někdo se procházel »na voli« (ve volné přírodě), bylo zakázáno tisknouti.

Když padlo v Rusku zpátečnictví a zavanulo všude liberálnějším duchem, povoleny brzdy ruské literatuře. Tehdy dovoleno vydávati denníky ve dvou jazycích: ruském i ukrajinském (Osnova), dovoleno několik knih, dovoleny nedělní školy s ukrajinským vyučovacím jazykem, ukrajinské divadlo a docela i divadelní návěští ukrajinská, čeho doposavad nikdy nebylo. Avšak tento liberalismus pro ukrajinské slovo trval jen do r. 1863. Toho roku vydal ministr vnitřních věcí zákaz vydávání ukrajinských knížek tiskem (s nevelikými jen výjimkami).

Nastala zase přestávka ticha, jež trvala plných 10 let. V r. 1873 censura, neohlížejíc se na zákaz z r. 1863, znova povolila Ukrajincům. Kořistíce z toho, chopili se Ukrajinci ihned práce. V nejkratším čase vydali řadu velmi pěkných populárních brožur a knížek utilitárního obsahu: o smírčím soudě, o povinnosti vojenské, o racionálním selském hospodářství atd. Krom toho přichystali k tisku asi 20 svazků ethnografických materiálů, z nichž vyšel velkolepý sborník Čubińského a sborníky vydávané Drahomanovem samým i ve spolku s Antonovičem. Vyvolaly i v západní Evropě pochvalné uznání. Ale již r. 1876 změnil se tento příznivý vítr k ukrajinskému slovu. Dosud je neznámo, z jakých příčin objevil se toho roku tajný rozkaz (později teprv publikovaný úředně), jímž najednou podťat svobodný rozvoj ukrajinské literatury v Rusku. Pro důležitost jeho podávám tento rozkaz v celosti doslovně: »Hosudar Imperator 30. dne minulého měsíce máje z Nejvyšší vůle své ráčil nařídili: 1. Nepřipouštěti dovozu do území Říše, beze zvláštního k tomu svolení hlavního úřadu ve věcech tiskových, jakýchkoliv knih a brožur vydávaných za branicemi v nářečí maloruském. — 2. Tištění a vydávání v Říši originálních děl i překladů v tomtéž nářečí zaká-

zati, s výjimkou toliko: a) historických dokumentů a památek, b) prací pěkné literatury, avšak s tou podmínkou, aby při tisku historických památek bez výjimky byl zachováván pravopis originálů; v plodech pak pěkné slovesnosti, aby nebyly připouštěny jakékoliv odchylky od všeobecně obvyklého, ruského pravopisu, a aby dovolení k tisku plodů pěkné slovesnosti dávalo se nejinak nežli po prozkoumání rukopisu v Hlavním úřadě pro věci tiskové. — 3. Zakázati rozličná scénická představení a přednášky v maloruském nářečí a rovněž tisk tekstů k hudebním skladbám v tomtéž nářečí.«

O několik let později vydáno k tomuto rozkazu doplňovací nařízení, podle něhož dovoleno ještě tisknouti ukrajinské slovníky »pod podmínkou, že budou tištěny se zachováním všeobecně ruského pravopisu nebo pravopisu, jehož se užívalo v Malorossiji ne později než v 18. století« — dále povoleno tisknouti »teksty k notám, a dávati divadelní představení, jestliže obdrží zvláštní dovolení gubernátorů a s tou podmínkou, že při každém představení musí se hráti také ještě ruský kus divadelní zvláštní.«

Na základě těchto opatření censurovány jsou ukrajinské knihy dodnes! Následkem toho zakázány všecky překlady duchovních knih do jazyka ukrajinského. A v křesťanské říši, v níž evangelium je přeloženo do 70 jazyků a nářečí, mezi jinými do vogulského, voťjáckého, zyrjanského, kalmyckého atd. atd. — jak se všecky ty sibiřské a jiné jazyky jmenují (viz katalog biblické společnosti), — veliký slovanský, bratrský národ nesmí čísti evangelia v rodném jazyce, či (dle jiných) v dialektě. Rovněž tak není dovoleno dosud tisknouti nižádné překlady ani z ruských, ani z jiných spisovatelův. Následkem toho i překlady dramat Shakespearových (Kulišovy), Schillerových (Hrinčenkovy), prací Heinových (Leśi Ukrajinky a Slavinśkého), Odysseje a Iliady Homerovy (Rudanśkého a Niščynśkého), Metamorfos Ovidiových (Serdećkého), Dona Juana a Childe-Harolda Byronova (překlad Kulišův) a mnoho jiných musily si hledati útulku v Haliči, a třeba že Haličané rádi jsou tomu, že mají méně práce s překlady, přece pro celkový rozvoj ukrajinské literatury je to věc velmi škodlivá, čemuž dobře — jak viděti — rozumějí úřední kruhy v Rusku.

Zakázány jsou rovněž všecky brožury vědecky populárního, paedagogického a utilitárního obsahu. Proto nemohly spatřiti světla božího takové věci, jako životopis Kolumbův a Guttenbergův (od Hrinčenka), vypsání pouště Saharské (od téhož), brožura o choleře, kalendář (Kovalenkův), brožura o zisku z chovu drůbeže (od Kovalenka), vypravování z botaniky (od Stěpovyka), populární kosmografie (od Šurčenka), vypravování ze zoologie a mnoho, mnoho jiných nebezpečných spisů.

Zakázány rovněž všecky plody pěkné literatury, jichž látky vzaty jsou z minulosti Ukrajiny nebo ze života nynější intelligence.

Dovolena toliko originální belletrie a poesie, pokud nepřestupuje mezí lidového života.

Procedura s censurováním knih táhne se celé měsíce a někdy i léta, jak jsme to výše naznačili. Krom toho při censurování vládne

naprostá libovůle censorův; nyní zakazují to, co již bylo dovoleno a naopak, ano, jeden censor dovolí věc, a druhý ji zakáže. Abych ukázal, jak vypadá v praksi takové jednání, uvedu několik příkladů. V »Južnorusskich narodnych skazkach« J. Rudčenka (r. 1869) otištěna pohádka »Ubohý vlk«. Rozumí se, že v ní není nic necensurního. A opravdu, vychází ještě jednou v Charkově r. 1885 jako zvláštní knížečka — ale r. 1889 censor vyškrtl ji ze sborníku »Kazki ta opovidannja«, jenž vyšel r. 1890 v Kyjevě. (Dokončení.)

Ze Srbska.

V Bělehradě, 30. října 1902.

(První sjezd srbských novinářů v Bělehradě.)

První sjezd srbských novinářů v Bělehradě byl zahájen 12. (25.) října t. r. a zasedal do 15. (28.) října. Poměry novinářstva srbského v království a i v ostatních zemích Srby osídlených vyžadovaly nutně, aby novinářská práce byla poněkud sorganisována, jisté, všem Srbům bez ohledu na státní příslušnost společné, hlavní a vysoce důležité otázky byly objasněny a řešeny. Nebyly to také výhradně »novinářské« zájmy, které svedly srbské novináře, než neméně, snad spíše více důležité otázky literární a kulturní vůbec, zvláště úplná desorganisovanost knižního trhu. A především duševní, kulturní jednota všech Srbů to byla, která měla na tomto sjezdě býti v první řadě dokumentována. Tomu také dal výraz předseda sjezdu, veterán novinářstva srbského, Vladimír Jovanović, člen státní rady ve výslužbě, ve svém přípitku o slavnostním banketě 14. (27.) října. Všecky snahy srbského národa, řekl, směřují k svobodě a pokroku, bratrství a všeobecnému štěstí. To všecko přejí jak sobě tak všem ostatním národům. V té touze, v té snaze a práci za dostižením těchto ideálů tvoří všickni Srbové ze všech srbských zemí jeden nerozdvojný duševní celek, který nezná hranic státních ani šraňků celních, ani rozdílů náboženských. Aby této jednotě byl dán výraz, zvoleni byli do výboru redaktor dubrovnického časopisu »Srgj« A. Fabris a Mustafa Skopljak, imam mohamedánské kolonie — v Bělehradě.

Nebyl to sjezd výlučně novinářský, sjezd vlastních novinářů, než brali na něm vynikající účastenství přední literáti srbští, zástupcové vědeckých kruhů srbských, jakož i »veliké školy« Bělehradské. A jak řečeno nebyly na programu pouze otázky specielně novinářské, než i otázky pro rozvoj srbské literatury vysoce důležité. Sem patřil hned první bod programu sjezdového: »Co třeba podniknouti, aby knihy a časopisy vycházející v jednotlivých krajích, pronikly v počtu co největším do všech zemí Srby obývaných, a aby se rozšířilo pole srbské knihy a žurnalistiky, jakož i vzájemné poznávání poměrů i potřeb veškerého národa srbského.« Referentem byl Ljub. Jovanović, ředitel národní bibliotéky Bělehradské. Po delší živé debatě uznal sjezd za potřebné založení srbského hlavního knihkupectví v Bělehradě, které by mělo po všech krajích a městech filiálky. Toto knihkupectví mělo by také na péči vydávání zvláštního bibliografického oznamovatele.

Zároveň s tím měla by se sorganisovati spolehlivá racionální kolportáže, a kde by tato byla obmezována, pracovati k tomu, aby byla co možná uvolněna. V městech, jakož i ve větších venkovských (selských) obcích mají se zakládati čítárny, a mimo to ještě knihovny pro lid.

Poměry v nynější žurnalistice srbské v království a i mimo ně vládnoucí, činily nutným, že hned na druhé místo programu sjezdového položena byla otázka, zdali vůbec třeba vyloučiti ze srbského tisku« osobní polemiku mezi novináři a veřejně činnými muži o jich soukromých a rodinných poměrech, jakožto nedůstojnou veřejného tisku a škodlivou pro reputaci srbských novinářů a všech, kdož jsou činni ve veřejnosti.« Otázka tato vyvolala velice bouřlivou debattu, a ta vyzněla v ten smysl, že nelze vyloučiti ze srbského tisku »osobní polemiku o soukromých a rodinných poměrech«, že bez ní nelze si ani mysliti svobodný tisk, zákaz takové polemiky byl by zákazem volného vyjadřování myšlenek a pod., třeba pouze dbáti na to, aby tón byl co možná slušný. Řečník z Nového Sadu správně zajisté pověděl, že se má hleděti na to, co se píše a ne kdo píše, a že se nemá napadati na osobnosti, než důvod stavěti proti důvodu; ale i to uznává jen do jisté míry: kdo se živí disposičním fondem, vyňat jest z těchto pravidel rytířštější polemiky. Tak dopadla celkem také resoluce sjezdová: »Sjezd očekává od srbských novinářů, že ve veřejné diskussi vždycky budou užívati vážného tónu, důstojného lidí vzdělaných a vychovaných.« Ovšem těžko vylučovati osobní polemiky a boje žurnalistické, kde úřednictvo státní není vůbec zajištěno, kde každý úředník může při změně vlády a i za různých okolností býti propuštěn ze služby, i když se nedopustil ni nejmenšího poklesku ve své činnosti úřední.

Třetí bod programu, »Do které míry může tisk přetřásati otázky, týkající se národního a kulturního života srbského, aniž by poškozoval obecně srbských zájmů?« vyzněl, že bez odporu i bez debatty udělena byla srbskému novinářstvu dosti citelná důtka. Referent dr. Stanoje Stanojević, docent srbské historie na veliké škole Bělehradské, navrhl resoluci, ve které akcentováno, že jest pro každé pojednávání o srbských záležitostech potřebna dobrá znalost faktů, a že této znalosti se většině srbských novinářů často nedostává.

Konečně usnesl se sjezd, že se má zříditi v Bělehradě zvláštní centralní tisková kancelář, a že tato kancelář by neměla pouze všem srbským listům posílati pravidelné informace, než také jiným slovanským a cizím redakcím, které by si to přály. Na konec bylo také pojednáváno o založení novinářsko-literárně-uměleckého spolku, ale k určitému usnesení se nedospělo, a tak byla tato pro literární a umělecký rozvoj srbský důležitá otázka odročena.

Jednu důležitou otázku jsme postrádali na programu sjezdovém; totiž úvahu o nynějších poměrech žurnalistiky srbské, o přílišném množství denních listů a lístků, denních a večerních především v hlavním městě srbském, jak by se měla tato hyperprodukce obmeziti, počet listů

zmenšiti, a místo nich že by se měl založiti vážný a veliký orgán, který by se mohl na roveň postaviti větším listům ne-li již vídeňským, tak aspoň českým.

Hlavní příčinou stále neutěšeného literárního a kulturního života srbského jest zajisté, že jest národ tento rozdělen, rozbit na několik států a na více ještě správních území! Namnoze musí národ srbský, části jeho rozdělené a od sebe oddělené vésti těžký, úporný zápas o obhájení své existence, a těžce se domáhati nejnezbytnějších základů pro rozvoj národa. A tam, kde jest vlastním svým pánem, tam zase domácí boje různých stran a koterií, boje různostranných zájmů pozbývají začasté onoho vyššího hlediště, zapomínají na nejpřednější úkoly Srbstva a nedopouštějí úsilovnější kulturní práci, ve které jenom, za nynějších poměrů politických v Evropě, možno Srbstvo sjednotiti. Jediné, k čemu má a může pracovati Srbstvo i Srbsko, jest, jak správně bylo řečeno na sjezdě, duševní a kulturní jednota všeho srbského národa. Sjezd žurnalistů srbských byl tu velice důležitým činitelem, proto budiž také v tomto listě srdečně pozdraven. Nemáme jiného přání, než aby tyto sjezdy žurnalistů srbských se staly pravidelnou institucí, každý rok se opakující, a aby k těmto sjezdům se připojovaly také sjezdy všeho literáctva srbského. Аца Јовичић.

Z Varšavy. 22. listop. 1902.

(Ruština v polských duchovních seminářích. — Nižší školy lesnické v ruském Polsku. — Knihy místo květin.)

Jedním z nejnovějších nařízení ruské vlády jsou předpisy o vyučování ruštině v duchovních seminářích a o zkouškách z tohoto předmětu. Dosud vyučoval ruštině v duchovních seminářích místní gymnasijní učitel, Polák a katolík — od nynějška však mají ta místa zastávati učitelé pravoslavní. Dosud býval zkouškám z ruštiny jako vládní zástupce přítomen místní gubernátor, nyní mu přidali ještě »náčelníka okruhu naukového«. Kromě toho má býti utvořena zvláštní komise ze zástupců vlády, která bude zasedati při všech zkouškách vůbec, tedy i z předmětů čistě theologických. Dále byly do seminářů zavedeny i dějiny Ruska jako povinný předmět. K tomu třeba dodati, že bohoslovec, který by neobstál z jazyka ruského, propadá, i musí ročník opakovati, třeba ze všech ostatních předmětů získal si při zkouškách známky nejlepší.

Účelem předpisů těchto jest sesílení vládního dozoru nad semináři, s čímž ruku v ruce půjde potlačování i vypuzování zbytků vyučovacího jazyka polského, pozůstalého již jen v jediném tomto druhu ústavů učebných...

A jak v jiných oborech vyučování a přípravy k životu stará se vláda o Poláky? Zakládají se právě nižší školy lesnické. Jedna u Varšavy, druhá v gubernii Kielecké v Suchedniově — ale katolíci do nich přijímáni býti nemohou, nýbrž jen pravoslavní. Slovo »katolíci« znamená Poláky, poněvadž pravoslavných Poláků v Království přec není. Ustanovení to vláda motivuje nedostatkem prostředků na vydržování

katolických katechetů. Za touto starostlivostí o náboženské opatření chovanců skrývá se však zcela jiný účel. Vládě prostě jde o to, aby se budoucně jen Rusové mohli ucházeti o nižší místa lesnická, která dosud byla zastávána Poláky a často i Čechy. Vyšší místa ode dávna již jsou pouze v rukou ruských. —

Varšava nyní žije ve znamení přednášek a koncertů. Koncerty v mladé filharmonii jsou stále četně navštěvovány — máť filharmonie šťastnou ruku v získávání uměleckých sil z celé skoro Evropy. V prosinci a lednu mají zde hráti čeští virtuosové Frant. Ondříček a mladistvý Kubelík. Vystoupení českého kvartetta způsobilo rozruch v obecenstvu i kritice. — Hrdinou dne jest devítiletý chlapec Miecio Horszowski, který nejen že k sobě obrací pozornost jako virtuos, nýbrž i komposicemi svými překvapuje. Vyšly od něho již »Melodie Tatranské«. I ti, kdož skepticky pohlížejí na »zázračné děti«, uznali, že má přímo genialní talent. Ale ne o tom chceme psáti. Před svým posledním vystoupením — na koncertě podpůrného spolku literárního — uveřejnil chlapec v denních listech žádost, aby příznivci jeho, kteří jej zasypávají květinami, místo květů darovali mu knihy... Přání jeho bylo vyhověno. Znamenitý učenec dr. Jan Karłowicz odevzdal dítěti-umělci celou hromadu knih . . . Warszawianin.

Z Bulharska. Sofie, 6. (19.) list. 1902.

(Ještě o slavnostech na Šipce. Uvítání hraběte Ignatěva. Kabinetní krise. Volba rektora vyšší školy.)

V posledním dopise zmínil jsem se o slavnostech na Šipce. Dopadly tak, jak se očekávalo; byly slavnostmi vojenskými a ne lidovými. Nemíním vraceti se k šipčenským slavnostem dávno již odbytým — jen o jedné nepatrnosti se zmíním, která mne trapně dojala. Týká se Opolčenců. Tam, kde panstvo hodovalo na 50frankových banketech, podána byla Opolčencům skrovná zákuska jednoho teplého jídla a po hliněném hrnečku letošního vína (moštu). Na hrnečku uhnětla neumělá ruka jakýsi pokus reliefního pojmutí onoho místa, na kterém v památných dnech 9., 10. a 11. srpna (starého kalendáře) r. 1877 Opolčenci svou chrabrostí umožnili osvobození Bulharska . . .

Neobyčejně nadšené bylo sofijské uvítání staříčkého Bulharofila hraběte Ignatěva. Ještě nikdy snad Bulharsko neprojevilo tolik nadšení, tolik srdečné a upřímné radosti, jako při tomto triumfálním vjezdu. Staříčký Ignatěv byl také pohnut až k slzám. Pohnutí jeho dostoupilo vrcholu, když spatřil originální, živou slavnostní bránu. Na obou jejích pyramidách, které nesly oblouk, malebně seskupeni stáli Opolčenci a bulharští Junáci (Sokolové). Na vrcholu oblouku na uvítanou hraběti kalpakem mával Makedonec. To bylo symbolické vyjádření toho Bulharska, jaké San-Stefanskou úmluvou nakreslil hrabě Ignatěv. Bylo to uvítání, jakého dosud v Sofii nespatřil ani kníže. Tvrdilo se, že se to knížete nemile dotklo. A skoro se zdá, že toto tvrzení nebylo v odporu s pravdou. Aspoň na to ukazovala doba, na kterou »diplomatu na pensi« nabídnut byl k odjezdu zvláštní vlak — totiž čtvrtá hodina ranní.

Ignatěv odmítl tuto »pozornost« a odejel vlakem obyčejným, v 7 hodin ráno. Vyprovázen byl zase nesmírným množstvím lidu.

Uvítání a vyprovázení hraběte Ignatěva prokázalo vděčnost lidu k osvoboditelům. Ukázalo se, že i v srdci Bulhara, který normálně ukazuje chladnou svoji lhostejnost, dřímá plamínek, který lehce může býti rozdmýchán v oheň nadšení. Kéž jen by se podařilo vzbuditi nadšení to pro věc slovanskou!

Zatím právě v poslední době vychrlena byla tiskem spousta zloby na adresu pěstitelů slovanské myšlenky v Bulharsku. Ukázalo se, že by zase bylo možno, aby Bulharsko plulo ve vodách nepřátelů Slovanstva.

Ministerstvo mělo života na mále. To způsobila reprodukce listů ministra Luckanova, který psal za svého pobytu v Rusku. Těmito reprodukcemi (jež přinesla »Večerní pošta«) mělo se dokázati, že Luckanov (a po smělých vývodech i hrabě Ignatěv) byl intelektualním vrahem ministrů Belčeva a Stambulova. Dosud se nic nedokázalo, ale kabinet přece jen nucen byl žádati »za propuštěnou«. Už se mluvilo o nových kombinacích, které ukazovaly na účast Stambulovců v příští vládě. Dle všeho ovoce těchto zahrad dosud ještě dobře neuzrálo. Proč, pověděti neumím. Ale nebudu špatným prorokem, pronesu-li mínění, že dnešní kabinet dlouho u vesla nezůstane. Snad, až bude v »sobrání« budžet projednán a odhlasován, odzvoní se i dnešnímu kabinetu i dnešnímu »sobrání«. Dnes kabinet se ještě spasil, uvrhnuv do »rozbouřeného moře« jen jednu obět — ministra Konstantinova, na jehož místo povolán známý potitik a spisovatel Popov. Padnouti měl i Luckanov. Ale toho Danev neopustil a opustiti nemohl, protože Cankov je tchánem Luckanova.

Dokáže-li se, že Luckanov měl účastenství na smrti Stambulova, bude správno, učiní-li se spravedlnosti zadost, protože vražda, třeba politická, zůstane vraždou a nic ji omluviti nemůže. Nepadá tu na váhu, že svědomí Stambulovo nebylo čisto a že i oběšení nevinného Milarova bylo jeho dílem. O Stambulovu ještě historie poslední slovo nepromluvila — čím se stal, stal se vlastně jen přehmaty ruské diplomacie, vyjímaje ovšem »železnou ruku«, kterouž své politické protivníky udolával. (Při tom na jeho vrub a účet »zlobou« sytili svá srdce i jiní, kteří po pádu jeho rychle proměnili své politické i osobní přesvědčení.*)

Měl-li však Luckanov přece jen podíl na smrti všemohoucího druhdy bulharského státníka, za to nemůže býti zodpovědna strana, ku které Luckanov náleží. —

Že každá »partie«, která by chtěla vésti zahraniční politiku v duchu neslovanském, nebude lidovou, o tom každého poučiti mohly slavnosti ku poctě Ignatěva.

*) Povedeným chlapíkem byl poslanec, který, když Stambulov podal demisi, telegraficky žádal knížete, aby nesvolil k demisi bulharského Bismarcka pro dobro vlasti, a který, když kníže demisi přijal, zase hned telegraficky knížeti děkoval za to, že Bulharsko zbavil »nebezpečné hydry«. Nezdá se možným, ale stalo se.

Kdo by v Bulharsku ještě dnes nechápal, že štvanice, vyvolávané mezi jižními Slovany jsou dílem téže ruky, která vždy se snažila a dosud se vynasnažuje prováśniti hněvem »bratrská« srdce, ten jistě nikdy zkoumavým zrakem se nezatoulal po dnešní mapě balkánského poloostrova. Ten malý kousíček země, jejž berlínský kongres přidělil Rumunsku a v němž dnes žijící Bulhaři jsou cílem vyhlazovací politiky Rumunů, ta malá Dobrudža mluví velice jasně o promyšlených plánech nebezpečného nepřítele Slovanů, Německa. Dobrudža, stejně jako Novo-Pazarsko, jsou dílem těchto plánů. Bohužel, že nejenom Bulharsko, ale všechno jižní Slovanstvo to nevidí, sice by dávno již bylo poznalo, že pouze shoda jest jeho spásou. —

Rektorem Vyšší školy na letošní školní rok zvolen také v Čechách známý u sympathický professor Aleksandr Todorov, jenž byl prvním rektorem této školy. MARTIN PRENTOV.

Rozhledy a zprávy.

(Slované severozáp.: Maďaři proti Kálalovu článku »Pomozme Slovákům založiti laciné čtení«. Vyloučení slovenští studenti a české školy. Přednášky o Slovensku. Národní jednota československá v Uh. Brodě. — Dozvuky jubilea M. Konopnické. »Nasza Młodzież«. Přednáška prof. M. Zdziechowského. Dar F Orzeszkové. Ruská vláda proti knihovnám v Královsví Polském. Dráha varšavsko-kališská. — Slované východní: Odstoupí Pobědonoscev? Kníže Meščerskij o Pobědonoscevu. Ruské strany revoluční. Procesy proti účastníkům jihoruských bouří. Revoluční ideje ve vojsku. O neúrodě 1901 a jejích následcích. Odsouzení prof. Miljukova. † A. A. Majkov. — O. Bohačevskyj a Romančuk o politické situaci Rusínů. Dozvuky stávek. Maloruští sociální demokraté. Nový bukovinský arcibiskup. † T. Rylśkyj. — Jihoslované: Slovinská škola v Št. Jakobu. Slovinské provolání německého kandidáta. — Ruský klub v Bělehradě. Maďarsko-srbský časopis. Bělehradský spolek proti alkoholismu. Srbský akademický spolek »Zora« ve Vídni. — Italské údaje o Makedonii. —)

Slované severozápadní.

Článek můj »Pomozme Slovákům založiti laciné lidové čtení«, uveřejněný v 1. čísle, byl — jakož jsem v samém článku předpověděl — od maďarské žurnalistiky přijat nepřátelsky. Při ministerstvu vnitra je překladatelská kancelář, jež rozesílá maďarským časopisům výňatky také z českých časopisů. Pokud se českých časopisů týká, konají onu udavačskou službu odrodilí Slováci, v tomto případě češtině najednou dobře rozumějící. A vykonali ji lživě. Prý chceme založiti časopis v Pešti, prý tam chceme zřídit velikou českou knihovnu! Já na Pešť nepomyslil a v článku není o tom zmínky. I přítel z Martina mi psal, že by Pešťbudín nebyl dobrým sídlem takového časopisu. Přátelé, co píšeme my o vás, čtěte v českých časopisech a ne v maďarských! Jiný přítel píše, že myšlenka neměla přijíti na veřejnost. Nuž, ať mi poví, jak získati 12.000 odběratelův? Je prý sotva 5—6 Čechův o Slováky se zajímajících; jak je rozmnožíme, když nebudeme o věcech slovenských psáti? V takových velkých otázkách korrespondence nedostačí — já ostatně korrespondují téměř každodenně už patnáct let —; vždy dobře rozvážím, co patří veřejnosti a co do soukromí. Maďaři hledali své bratry až při Amuru, ať se tedy nehorší, hlásíme-li se k svým bratrům sousedům, v jedné říši s námi

bydlícím. Kdybychom dělali to, co se Němcům a Maďarům líbí, jistě bychom si kopali hrob. Nám Čechům Maďaři škodili **vždy**, ať jsme pěstovali se Slováky vzájemnost nebo ne. A Slovákům budou Maďaři rovněž vždy škoditi; jsouť od přirozenosti národ výbojný, přížívný. Maďaři zadrží napřaženou ruku jen před silou: **kdyby tak uviděli Slováky s námi kulturně sjednoceny**. Národ více než osmimillionový, kulturně sjednocený, nad jiné vyspělý, hospodářsky silný — to by magyarbácsi (maďarský strýček) už trošku respektoval. Ano, buďme rozvážni, nevyvolávejme persekuci lehkomyslně, ale vzájemnost musíme už jednou zcela otevřeně vyznati. Vzájemnost osvětovou a národohospodářskou. (Spíše sluší Slovensku býti zdrženlivým, když projevuje sympatie Rusku. Pro ty není tolik oprávněnosti a z nich nemůže hned tak něco reálného vyplynouti. Jen se tím dráždí Maďaři.)

Mějme se k sobě a nebojme se tolik! —

Často a často vybízíme slovenské mladíky, aby na českých studovali školách. A co se přihodilo? **České školy nechtěly slovenské šuhajce přijati.**

Povězme to od začátku.

V únoru 1902 byli z evangelického gymnasia ve Šťávnici vyloučeni — a to jen lokálně — čtyři slovenští mladíci pro tak zv. panslavismus. Dva z nich rozhodli se přestoupiti na gymnasium české. Obstaral jsem jim knihy a oni se pilně doma učili. Jeden byl vyloučen z VIII. třídy (skládal slovenské básně, z nichž některé uveřejnil slovenský časopis v Americe, a dopisoval si s mladíkem stejného smýšlení), druhý ze VI. (tento měl samé výborné, i z mravů známku nejlepší). O prázdninách podávali šuhajci žádost ředitelům českých gymnasií, ale ředitelé buďto neodpověděli, buďto je odmítli. Asi na třicet — ne-li na více — českých gymnasií psali; šest nebo sedm ředitelů slovenské mladíky přijati odepřelo a ti ostatní vůbec neodpověděli. Otec sextánův, pan Petr Kompiš (vrchní účetní banky Tatry v Turč. Sv. Martině a redaktor Hospodárských Novin), přítel československé vzájemnosti, staral se zároveň i o přijetí vyloučeného oktavána, sirotka po učiteli, a byl všecek nad jednáním českých ředitelů ustrnulý. Všecek zoufalý, už i nemocný, psal opět mně, hlasateli myšlenky, že slovenští mladíci mají choditi do škol českých. Co dělat? Bylo to psaní, telegrafování a ježdění! Zkrátka, zemská školní rada moravská šuhajce k přijímací zkoušce přijala. Matiční gymnasium v Místku, ředitel i celý sbor, osvědčili úctyhodnou ochotu mladíky přijati a když došli souhlasu zem. inspektora, byla věc hotova. Sextán prokázal se způsobilým zase pro sextu, ale oktaván nikoli pro oktávu, tož se odebral na vyšší obchodní školu v Brně.

Dovolím si slovíčko českým pp. ředitelům.

Nebuďte tak opatrni a bázlivi proti těm nahoře, mějte jako muži na mysli své povinnosti národní. Máte moc v rukou, jíž byste mohli užiti pro všeobecné národní dobro, ale jste malomyslni. Maďarský ředitel je jako kníže, udělá si, co chce, německý rovněž — a když dojde na českého. ten se třese strachy. Sluší vám více uvažovati o povinnostech k národu a dotazovati se svědomí. Vyloučení mladíci byli trestáni pro **mravní sílu**, t. pro věrnost k národu; tak to měli čeští ředitelé vzíti. Byli to mladíci **slovenští**, a to by mělo u českých ředitelů také něco platit. Jistě i pp ředitelé mluví o vzájemnosti, ale když přišlo ke skutku, schovali se. Ani neuznali za slušno odpověděti. To když udělá český intelligent vzdělanému a hodnému Slovákovi, nám své děti svěřujícímu — je to věru národní ostuda! Aby tak nebyli mladíci ti vůbec u nás přijati, vysmáli by se na Slovensku naší vzájemnosti — a pamatovalo by se to dlouhá léta!

Československá obchodnická beseda v Brně pozvala si dra. **Pavla Blaha** z Uher. Skalice na **přednášku**. Hle, česká beseda stojí o slovenskou přednášku; to je úkaz pěkný. A Blaho, vždy ochotný, nadšený, přijel. Průmyslu malého i velkého, praví, jest na Slovensku málo. Slovenských obchodníků skoro není. Kdo přijde dříve, bude klidit ovoce, a nevrhnou-li se Čechové na otevřené jim dosud pole hned, pak jest pro ně Slovensko ztraceno. Každý český mladík, jakmile se

řádně vyučí, má hledět místo do Němec dostati se na Slovensko, tam může, když se přičiní, nalézti pro sebe poklady. —

V Náchodě založili si odbor Československé jednoty. Mne požádali, abych tam přijel a na slovenském večeru o věcech slovenských pojednal. Za krátko pozval mě ženský odbor Sokola v Heřmanově Městci a někdy před tím turistický spolek v Brně. Mně nebylo možno ani na jedno místo. Jak mi to bylo líto! A jaká je to škoda, že nás není několik desítek k takovým přednáškám připravených! Mně, v úřadě učitelském, není tak snadno z práce se vytrhnouti. Dne 7. prosince budu nicméně přednášeti o věcech slovenských a vzájemnosti v Opavě, pozván byv Maticí Opavskou. —

Dne 16. listopadu ustavila se ***Národní Jednota Československá*** v ***Uherském Brodě***. Máť takový úkol jako ostatní Národní jednoty, kromě toho též pěstování československé vzájemnosti. Moravské Slovensko jest nejvhodnější půdou pro vzájemnost Čechů se Slováky, jeť přirozeným mostem mezi oběma, a ta okolnost zvyšuje význam nové jednoty. Vší pozornosti hodna jest a všestranné podpory. Pamatujme! Pokud se vzájemnosti týká, toužím, aby nová jednota šla společnou cestou s Československou Jednotou v Praze; dále jí třeba na mysli míti, že je sousedkou Uher, že hned za mezníky jsou služnovští a notářští špehouni, denunciacemi kariéru si získávající, a že tudíž třeba rozvahy, aby bylo vždy více práce a skutků, než je slov. Však mi, členu výboru, bude vyslovené mínění prominuto. Ve výboru je dobrá hybná síla, které však neuškodí, když ostatní členové pomohou jí hledati pravý směr. — *K. K.*

*

V **Polsku** stále ještě doznívají ozvuky *jubilea M. Konopnické*. V posledních dnech přinesl »Dziennik Berliński« provolání Henryka Sienkiewicze a hr. Adama Krasińského, aby sebrán byl fond na zakoupení řady prací od Marie Konopnické, které by se vydaly na památku jejího jubilea. Je to dojista ušlechtilý způsob uctění zásluh básnířčiných: vydáním jejích spisů za velmi slušný honorář. Není pochybnosti, že vyzvání to vzbudí nadšený ohlas i že dojde k uskutečnění národního daru spisovatelce ve formě nejušlechtilejší. — Kromě toho, jak známo, haličské komitéty jubilejní zakoupí jubilantce villu v západní Haliči.

V Krakově vyšla knížka »*Nasza młodzież*«, jejíž autor se tají za jménem Scriptor. Jest patrno, že brožura vyšla z kruhů konservativních — ale ani listy demokratické ji nepodceňují; »Kurjer Lwowski« na př. uznává, že výklad spisovatelův »jest poučný a obsahuje mnoho pravdy, kterou i mládež naše si musí vzíti k srdci a která měla by k sobě obrátit pozornost celé veřejnosti«. Autor vytýká mládeži, že následkem přeplnění mysli politikou všepolskou nevšímá si otázek lidových, nezajímá se o kulturu a mravnost tříd pracujících, o jejich podmínky zdravotní, o jejich blahobyt atd. »V celé periodické literatuře studentské,« praví Scriptor, »nenalezli jsme stopy opravdového, realného zajmutí se osudem tříd pracujících. Není pozorovati ani péče o selskou osvětu, než jen o specialní druh osvěty, totiž o tak zvané uvědomění politické.« Mládež národně-demokratická dle Scriptora dala se opanovati nacionalismem, to jest zvrhlým vlastenectvím, jemuž jdou po boku fanatismus, šovinismus a egoismus národní. Tolik o brožuře dle zpráv časopiseckých. Jsme zvědavi na brožuru samu i na diskusi o ní.

Prof. ***Maryan Zdziechowski*** 9. a 16. listopadu v krakovském Slovanském klubě přednášel *o Husovi a idei husitské v Čechách*. Tresť přednášky přinesl »Czas« 18. a 19. listopadu. Stojí-li všecky přednášky krakovského Slovanského klubu na výši této přednášky prof. Zdziechowského, pak plní spolek tento úkol svůj vážně a výborně. V přednášce (podávající na př. zajímavou parallelu mezi mistrem Janem Husem a francouzským knězem reformních snah, Janem Gersonem) zaráží jen podivení na konci vyslovené, že náš realismus s katolickou modernou navzájem se potírají.

Z Litvy dochází zpráva o krásném činu slavné spisovatelky ***Elizy Orzeszkové***, která darovala celý svůj majetek v Gnojnici na založení nižší ***školy rolnické*** poblíž Grodna. Místní spolek rolnický již po několik měsíců usiluje

v Petrohradě o povolení té školy. Jsme zvědavi, jak rychle povolení přijde!

Přinesli jsme zprávu o tom, jak bylo vládou ruskou zakázáno polskému spolku přijmouti knihovnu, která mu byla velkomyslně věnována. Dnes máme nový doklad toho, jaký strach má vláda ruská z polských knihoven. Na návrh komitétu ministrů dáno bylo svolení carské k tomu, aby ponecháno bylo varšavskému generálnímu gubernátoru dočasné právo v případech uznané jím nezbytnosti zavírati v guberniích království Polského všeliké *veřejné knihovny a čítárny*, vydržované privátními osobami nebo akciovými společnostmi a spolky. Ještě jen schází, aby se knihy pálily jako za dob, kdy bylo lidské myšlení a smýšlení v otroctví... Není dost na tom, že censura spoutává volný rozvoj knihy — i rozšiřování četby *censurovaných* knih, pomocí veřejných knihoven a čítáren jest nebezpečím pro ruský stát! Rozuměj tomu, kdo můžeš. —

Jedné dobré věci dostalo se konečně Království Polskému otevřením dráhy *varšavsko-haličské*, o jejíž povolení tolik let obyvatelé Kališské gubernie marně se starali. (Srovnej dopis ve Slov. Přehledě roč. I., str. 360.)

A. Č.

Slované východní.

Zpráva z **Ruska**, která vyskytla se v novinách, že oberprokurator nejsvětějšího synodu, *Pobědonoscev* odstoupí, je jistojistě předčasná, ba nepravdivá. Není naprosto nijak utrmácen prací a na odstoupení nepomýšlí. Naopak důvěra, které požívá u cara, ani nedovolujte pomyšlení na odstoupení. Bude svůj úřad spíše zastávati až do smrti své a teprve potom přijde nástupce jeho, nyní již vyhlédnutý. Je to pomocník jeho Sabler, syn Němce evangelíka z baltické provincie a matky Rusky. Nedávno slavil 35leté jubileum služební a při návratu svém z Neapole do Petrdhradu byl okázale vítán. — Ostrou kritiku činnosti Pobědonosceva napsal kníže Meščerskij v »Graždanině«. Praví, že pod ochranou reakcionářského carského lichometníka a rádce ruská byrokracie ovládla všechen život společenský, pod záminkou kažení libelismu dusí každou svobodnější myšlénku. Následkem toho v Rusku zavládla atmosféra suchého, jako pergamen žlutého byrokratismu, plného nedůvěry v proudy života. »A več se převrátilo zároveň samodržaví?« — táže se Meščerskij. — »Civění nad haldami aktů, přichystaných k podpisu, připravilo Alexandra III. o svobodu myšlení. Nemohl si ani oddechnouti, ani s rodinou se potěšiti, neboť musil podpisovati akta. Ruka jeho umdlévala, ale podpisoval. Byrokratismus spoutal životní sílu panovníkovu, zbavoval ho svobody pohybu, tak jako zbavoval společnost všeho toho, bez čeho nemůže ani pracovati, ani se rozvíjeti. »Svobody potřebuji v Rusku«, říkal car. — »Já i ona hyneme pod tíhou byrokratismu a centralismu.« Jak známo, byl kníže Meščerskij osobním přítelem zemřelého cara. Proto úsudek jeho ně o platí.

Po jihoruských bouřích nebude od místa podati krátký *obzor ruských stran revolučních*. Mezi Malorusy pracují tři revoluční skupiny: revoluční ukrajinská strana, která začala svou činnost r. 1900 vydáváním populárních brožur a r. 1902 v březnu začala v Černovicích vydávati »Haslo«. Jí na účet patří jarní bouře poltavské a ostatní. Druhá je sociálně-demokratická ukrajinská strana, třetí nejmladší ukrajinsko-národní strana. Obě jsou slabé proti první: všecky tři usilují o samostatnost Ukrajiny. Mezi Poláky nejmocnější pro svou dobrou organisaci a tajný tisk v Rusku je »polská strana socialistická«, jež má v Londýně svůj list »Przedświt«. Nemalou úlohu hraje v programu jejím samostatnost Polska. Mezi Litvany a Lotyši pracují rovněž zvláštní skupiny sociální demokracie. Neobyčejně silnou organisací sociálně demokratickou je tak zv. Bund, spolek židovských dělníků, jenž má výborně opatřený tajný tisk v židovském žargoně. Mezi Rusy je mnoho stran a straniček revolučních; nejmocnější z nich je »strana socialistů-revolucionářů« a tři skupiny sociálních demokratů, o nichž níže. — »Socialisté revolucionáři« jsou dědici terroristi-

cké »Národní Vůle«, činné v létech 70. a 80tých, která dovedla mimo jiné k attentátu na Alexandra II. dne 1. března 1881. Ztrativši předáky své na šibenici, organisace slábla, až zhasla. Nová organisace zprvu odmítala všecku taktiku násilnou. ale nedávno se ujala jí též a všecky attentáty (na Bogolěpova, Sipjagina, Obolenského) jsou jejím dílem. (Útočník na Obol. posud neprozradil svého jména.) »Bojovná« či »Válečná organisace socialistů-revolucionářů«, o níž již dříve jsme se zmiňovali, jest strůjkyní attentátu; k ní patřil i Karpovič, jenž zabil Bogolěpova, i Balmašev, vrah Sipjaginův, i třetí tajemný dosud útočník. Jinak programm socialistů-revolucionářů kromě této útočné taktiky shoduje se namnoze s progr. sociálně demokratických stran ruských. Dvě z nich, strana revolučních sociálních demokratů a strana skupená kol »Žizni«, mají program stejný, pracují však zvlášť. Obě shodují se s naší západoevropskou sociální demokracií. První vydává agitační list »Iskra« a vědecký měsíčník »Zarja«. Druhá má v Londýně objemný měsíčník »Žizň« a působí vedle toho svými »Lístky«. Třetí strana soc. dem. skupena je kol orgánu »Rabočeje Dělo« a klade váhu hlavně na ekonomicko-sociální otázky.

V době právě přítomné obě první soc. dem. strany shodly se na progr. společném; ustalují se v Ruskou sociálně demokratickou dělnic. stranu. Usiluje o přeměnu Ruska v národně federativní republiku, žádá svobody tisku, spolkovou i stávkovou, rovné všeobecné a tajné hlasov. právo atd., ostatní jako ve všech programech sociálně demokratických.

Před speciálním tribunálem v městečku Valkově počaly první *procesy proti účastníkům jihoruských bouří.* Jak se vedou, poznati lze z toho, že obhájci vzdali se obhajování...

Rozšíření myšlénky revoluční obávají se vládní kruhy i *ve vojsku.* Ministr vojenství, Kuropatkin vyslal na velitelství jednotlivých obvodů rozkaz, v němž obšírně pojednává o propagandě revoluční, vedené ve vojsku, o šíření proklamací po kasárnách, rozesílání revolučních tisků důstojníkům, o zvaní důstojníků do Petrohradu. aby se připojili k ruchu studentskému. Jsou v rozkaze i bližší podrobnosti. V březnu letošním odhalena zorganisovaná propaganda mezi vojáky jekatěrinoslavského pluku gardového, v čele jejím stál prostý voják původu šlechtického. Mezi účastníky jihoruských bouří byl i důstojník, jenž se přiznal, že agitoval mezi sedláky pro bouře. Rozkaz výslovně praví, že spiknutí je rozsáhlé, že v mnohých místech vláda spiknutí tuší, ale pro ostražitost spiklenců ničeho se nemůže dopátrati. Vyzývá pak k horlivosti v pátrání a k podávání zpráv o stavu věci v obvodech a spolu prostředků ke zdušení revoluce.

O neúrodě roku 1901 a následcích jejích officielní zprávy (ve slovech okrouhlé a hladké i svíjivé jako úhoř) došly teprve nyní publikováním „nejpoddanější zprávy p. ministra vnitřních věcí“, již podal carovi. V ní konstatováno, „že neúroda minulého roku netoliko s krajní těžkostí dolehla na blahobyt vesnického obyvatelstva zasaženého jí rayonu, nýbrž i dosvědčila všeobecné klesnutí hospodářské zámožnosti selského obyvatelstva. Přežitá pohroma znovu potvrdila naši základní nutnost — poskytnouti podporu otřesenému blahobytu zemědělského obyvatelstva, bez čehož nemůže býti dostiženo ani trvalého zabezpečení blahobytných potřeb říše.“ Otřesený blahobyt — česky se říká: hlad, rusky: golod. Toho slova však se užíti nesmí. Letos již zase začal; není sice o něm přímo zpráv, neboť tak se psáti nesmí, ale mihla se již zmínka o »otkryvšejsja uže prodovolstvennoj kampanii«, to jest, že se opět musí poskytovati podpora v obilí, v penězích hladovícímu lidu. A za rok zase bude publikována officielní ministerská zpráva. V letošní měl ministr dvě myšlénky: zavedení daně zvláštní, »provodolstvennago naloga«, z něhož by se podpory vydatné mohly dávati, a zřízení »ustava prodovolstvennago«, řádu, dle něhož se všecka akce pomocná má díti. Daň již byla zde, sedláci byli povinni do obecních sýpek dávati z úrody jistou míru obilí pro případ nouze, ale při neúrodách opětovných nestačily tyto zásoby. Nynější daň má býti všeobecná, peněžitá. Nouze zase vězí v tom, že obilí v jednom kraji koupené dlouhou dobu je na cestě, nežli

dojde na místo, kde je ho potřeba. Je potřebí řádu v akci; podrobných výkazů o úrodách v každém kraji, aby zavčas vědělo se, kde úroda nedostačí a v čas se jinde obilí opatřilo. V Rusku hladu býti nemusí. ruským obilím může býti Rusko živo. (O příčinách opakujících se neúrod psáno před časem v Slov. Přehl.) — Co se účastenství v akci pomocné týče, míní projekt ministerský omeziti se pouze na osoby úřední, ač tisk jednomyslně ukazuje, že účastenství zemské samosprávy, ano i osob soukromých, s poměry místními obeznalých, bude akci jen na' prospěch, ba že je nezbytno. *—ch.*

Přinesli jsme svého času zprávu, že řadu učencův a spisovatelů (mezi nimiž byl i M. Gorkij), kteří podepsali protest proti brutálnímu vystupování policie v studentských bouřích, měla proto opletání s policií a soudy. Mezi jinými byl ve vyšetřovací vazbě i historik prof. *P. N. Miljukov*; po několika měsících byl s jinými vypuštěn na svobodu a zůstával jen pod dozorem policejním. Nedávno pojednou odsouzen byl cestou administrativní, tedy žádným řádným soudem, nýbrž pouze policií, na půl léta do vězení... Je to první případ takového odsouzení, dosud se cestou administrativní jen vypovídalo k nucenému pobytu.

*

Zemřel v Moskvě dne 16 (našeho 29.) října slavista *Apolon Aleksandrovič Majkov*, spisovatel vážného vědeckého díla **»Исторія сербскаго языка по памятникамъ, писаннымъ кирилицей, въ связи съ исторіей народа«** (Moskva, 1857). Vedl vubec pozornost Rusů k Jihoslovanům a zejména Srbům. pročež u nich požíval veliké vážnosti. Srbské listy věnují mu nadmíru vřelé nekrology. *Č.*

*

O politické situaci **Rusínů** promluvil před svými voliči poslanec *O. Bohačevskyj*, příslušník strany ukrajinofilské, střízlivou řeč, zasloužící zaznamenání. Postavení Malorusů ve sněmu haličském je velice těžké — 11 maloruských poslanců proti 150 poslancům ostatním je skoro šikem bezmocným. Ani po známé secessi r. 1901 — když Malorusové odešli ze sněmu — se smýšlení polské většiny nezměnilo. Nyní Poláci s největší opravdovostí pomýšlejí na parcellaci statků ve východní Haliči, aby na dílcích těchto osazovali polské obyvatelstvo, a stejně vážně usilují o zřízení bursy práce, aby v případě příštích stávek statkáři polští byli silami dělnickými zabezpečeni.

Z rozpočtové summy, určené na meliorace a na regulace řek, většina rozvrhla dvě třetiny na západ. Halič, na východní pak pouze třetinu. Při tom řeky budou se regulovati pouze tam, kde to bude výhodno pouze statkářům.

O politické situaci Malorusů na říšské radě promluvil rovněž před voliči poslanec *Romančuk*. V pravdě maloruské poslance má lid na říšské radě jen čtyři — ostatní poslanci maloruští zvoleni pouze vlivem polským a vládním, proti kandidátům postaveným schůzemi voličů. Proto nepřijati tito poslednější do klubu poslanců ruských, v němž mimo ony 4 zprvu zmíněné poslance zasedá ještě v Bukovině zvolený N. Vasilko a jako hospitant — Polák Brajter, zvolený stejným počtem hlasů od Poláků i Rusínů. — K ostatním stranám stojí Malorusové na říšské radě v poměru volné ruky, vůči vládě pak v opposici.

Z pilného návrhu Romančukova *o stávkách zemědělských* přijata byla pouze pilnost prvního odstavce, na vyšetření příčin stávky a podání zprávy parlamentu. — Na schůzi studentstva universitního a technického, konané 12. listopadu ve Lvově, za počtu asi 200 lidí, usneseno bylo, aby zbytek známého fondu pro podporu akademiků, kteří odešli na cizí university, věnován byl zpět k účelům národním, a to fondu právě se tvořícímu, určenému k stávkovému a politickému boji.

Až dosavad *maloruští sociální demokraté* v Haliči netvořili strany samostatné, jsouce odvislí od polských soc. demokratů, kteří všemožně podporovali i poslední stávky. Nyní orgán malor. sociálních demokratů »Volja« žádá samostatné organisace strany. Po mínění »Volji« jen silná organisace samého lidu zlepší jeho postavení. V parlamentarismus a v úspěšnost činnosti poslanců malor. na říšské radě a na sněmu »Volja« nevěří.

Bukovinským arcibiskupem a metropolitou jmenován byl správce diecése

bukovinské, dr. Vladimír Repta, Rumun. Deputaci Malorusů bukovinských slíbil nestrannost a očekává se, že vlivem jeho bude jmenován generálním vikářem příslušník národnosti maloruské.

Počátkem října zemřel v kyjevské gubernii člen Tov. imeny Ševčenka *Tadej Ryl'skyj*. Byl syn zámožného šlechtice (nar. r. 1810). Vlivem V. Antonovičovým stal se ukrajinským vlastencem. Po absolutoriu universitním proputoval s Antonovičem pěšky, s torbou na zádech celou Ukrajinu. Demokratický byl smýšlením svým až do prostoty, a nic si nedělal z ústrků, které proto snášel. Za to, že si za druhou ženu vzal děvče z vesnice, chtěl ho general. gubernator Dreteln docela přesaditi. Ryl'skyj mu s uctivým posměškem odpověděl, že nevěděl, že je to věc zakázaná zákony bráti sobě selské děvče. Činnost literární počal v »Osnově«. Práce svoje tiskl v Zapyskach Nauk. Tov. im. Ševčenka« a v »Kyjevské Starině«.

— *ch.*

Jihoslované.

Slovinská *škola v Št. Jakobu* v Korutanech přece bude zachována. Aspoň ministerstvo vyhovělo rekursu, že škola má zůstat, jak byla. Dověděli se obhájcové této školy o tom rozluštění sporné otázky z poslaneckých kruhů z Vídně. Zemská školní rada v Celovci — ač byla zpravena již dávno — dosud neoznámila do Št. Jakoba rozhodnutí; ovšem ale někteří nespokojenci pochybné morální ceny již opět si stěžovali a poslancové němečtí slíbili, že se zastanou této stížnosti.

Zajímavé uznání s německé strany přihodilo se v Celovci při posledních volbách ve IV. kurii. *Kandidát německý vydal volební provolání též v řeči slovinské.* A kandidátem je náměstek starosty. tudíž člen panujícího pragermánského zastupitelstva obecního, jenž tolikrát přísahal, jak bude hájiti německé zájmy a potírati slovinské. Mir se zmiňuje o tom a píše: »Jaký křik povstane ve všeněmeckém táboře při každém podání slovinském, jak účinkuje každý malinký nápis slovinský na Němce... nyní pak přijde sám celovecký německý náměstek starostův se slovinským provoláním u tak opovrhovaných »méně cenných« Slovinců žebrat o hlasy! Skutečně, svět ještě se točí!« — — *A. D.*

*

V Bělehradě v **Srbsku** už od února vedle Slovanského klubu, o němž podána byla na tomto místě svým časem zpráva, je také *klub ruský*, jenž učinil si úkolem seznamovati členy své s jazykem i písemnictvím ruským; za tou příčinou pořádá kursy k vyučování ruštině, chce založiti knihovnu a čítárnu, kde by členové mohli čísti ruské časopisy odborné i zábavné, pořádá večírky, zábavy, výlety, rozhovory v ruštině atd.

Maďarský časopis Müvészvilág, vycházející v Novém Sadě, jenž založen byl, jak jsme oznámili svým časem, za tím účelem, aby seznamoval Maďary se Srby, plní znamenitě svůj úkol: přinesl už řadu článků velice instruktivních z péra předních srbských spisovatelů; tak na př. článek o Matici srbské od M. Saviće, o Jovanu Jovanovičovi Zmajovi od téhož, o maďarské literatuře dramatické u Srbů od J. Grčiće, »Vuk Karadžić a srbský spisovný jazyk« od M. Saviće atd.

Jako v jiných státech těžká společenská nemoc *alkoholismu* dala vznik různým společnostem, jež zdvihly se v boj proti zlému tomuto nepříteli lidstva a jeho kultury, tak i v Bělehradě utvořil se spolek, jenž účelem si učinil poučovati lid o škodlivosti alkoholu; účelu toho chce dosáhnouti tím, že vydává brožury obsahu dílem populárně vědeckého, dílem zábavného, na odstrašujících příkladech ukazujícího škodlivý vliv alkoholu na člověka. Ovšem, mají-li se potkati s úspěchem tyto knížky, musí se rozšířiti do vrstev nejširších: nejlépe by bylo rozdávati je mezi lid, jak radí se v Srp. knjiž. Glasniku, musí býti vydávány často, musí býti psány prostě a srozumitelně, aby i lidem nejprostším byly přístupny.

Srbský akademický spolek „Zora“ ve Vídni projevuje čilý ruch; mezi jiným v době poslednívydal v Sremských Karlovcích brošuru »Student a politika« od jednohoze srbských studentů ve Vídni, knížku, přinášející

pozoruhodné, třebas ne nové myšlénky. I student má se zabývati politikou, ale ne politikou, jež se jeví v omílání nic neznamenajících frásí, ve slepém sdružování v politické tábory, politikou, jež se stala řemeslem a rejdištěm různých osobních zájmů: politika, jíž hleděti si má student, založena musí býti na hlubokém přesvědčení, na důkladném studiu vědeckém, zvlášť na studiu polit. oekonomie a sociologie; nejprve nechť sám si vytvoří své přesvědčení, ať nepřijímá politických dogmat a axiom. Vědění, skutečná práce, praktičnost — toho je potřebí k pravé politice. *Hjr.*

*

Italské ministerstvo zahraničných záležitostí vydalo ve svém »Bolletino del Ministerio degli Affari Esteri« velmi zajímavou zprávu svého konsula v Bitolju (v Makedonii), jež obsahuje pozoruhodné *údaje o vilajetu Bitolském*; patnáctistránková tato zpráva obsahuje hojně užitečného materialu: mluví o poloze, rozloze, populaci, o poměrech ethnografických, o městech, o cizích koloniích, o koloniích italských, o poměrech církevních, o jazyku, školách, kommunikaci, agricultuře, průmyslu, obchodu, atd. Dle zprávy této je ve vilajetu Bitoljském 140 tisíc Turků, 293 tisíc Arnautů, 76 tisíc Řeků, 142 tisíc Vlachů, 224 tisíc Slovanů, 5000 židů; škol je řeckých 370 s 500 učiteli a 15600 žáky, bulharských 269 s 510 učiteli a 16 tis. žáků, srbských 35 s 66 učiteli a 1400 žáky, vlašských 52 se 112 učiteli a 2500 žáky. V Bitolju samém je řec. škol 11 s 1300 žáky, bulharských 11 s 1100 žáků, srbské 4 s 350 žáky a vlašské 4 s 300 žáky. *Hjr.*

Literatura, umění.

Posudky a oznámení.

JAROSLAV GOLL: **Der Hass der Völker und die österreichischen Universitäten.** Prag 1902. Bursík a Kohout. Str. 31.

Vždy, když dotkne se sluchu mého nelibá dissonance dnešních národnostních sporů neblahých, vysilujících, zhoubných, vzpomenu slov našeho Nerudy o snu čisté lidskosti, o ráji lásky a přátelství všech národů — žel, o ráji dávno ztraceném! A vskutku byl to krásný sen, když národ tiskl národu vřele ruku, a veškero lidstvo přálo si a žádalo jedině pokroku a rozvoje. Tehdy lid německý, který si byl počátkem minulého století vlastní samostatnosti se zbraní v ruce vydobyl, přál zdaru vzdáleným tužbám Řeků, ujímal se vřele a nezištně potlačovaného Poláka — a sympatisoval upřímně s Čechem. Ti Lenauové, Platenové, Mosenové, Freiligrathové, Hartmannové a Meissnerové, kteří zasáhali ruče ve struny politické lyriky, tlumočíce hlasně to, co současníci jich cítili, po čem toužili, čeho žádali — ti vesměs pěli darmo a marně. Ideje jich zanikly prskavkou v mlze národního egoismu, toho krutého, surového nepřítele veškerého rozvoje a pokroku, ustoupily krajnímu sobectví politickému, které pro kousek půdy neštítí se boje bratrovražedného. Vzpomeňme jen let 1864. a 1866., kdy Němec voják stanul proti Němci v šiku, a Němec literát žehnal tomu boji! A jak teprve jedná se tam, kde příbuznost rodová náleží dávné minulosti? Případně poukázal Sienkiewicz, byv baronkou Suttnerovou před několika léty žádán za projev na prospěch nerovného boje Boerů na dálném jihu africkém, na jednání Německa vůči Slovanům. Ach ano, vždyť stesky z Poznaňska, jež v posledních letech se stalo jevištěm činů hodných názvu barbarské kultury, jsou posud na denním pořádku, a u nás rozpínavost němectví pokračuje rovněž týmž směrem. Slovanům vypověděn boj na nůž v ohledu nejen politickém, ale i kulturním. Pokud u věci té mluví a jednají jen lidé, jichž živlem jsou kalné vody laciných úspěchů denní politiky, jichž živobytím je malicherné udržování národnostních svárů, lze věc ignorovati, ale když lidé vědy a práce, mužové, jimž svěřena výchova výkvětu budoucího němectví sestupují se svých stolců akademických, po-

vznesených nad veškeru nízkost, majících jedině účelem šíření osvěty, aby v areně politické od rozjařeného lidu laciné vavříny získávali — pak je svatou povinností povolaných kruhů našich sáhnouti rovněž po zbrani. Takovéto povinnosti nejen národní, ale také předem vědecké a lidské vyhověl vychovatel zdárné školy vědecké na universitě naší — professor *Jaroslav Goll*, odpověděv rektoru německé university pražské Bachmannovi svým spiskem »Der Hass der Völker und die österreichischen Universitäten.«

Dne 1. listopadu vystoupil professor dějin na zdejší německé universitě *Bachmann* v »Neue Freie Presse« se článkem týkajícím se otázky české university na Moravě. Článek tento vyvolal jemnou, věcnou, ale říznou odpověď Gollovu.[1]) Professor Goll rozebírá práci Bachmannovu svým jemným, delikátním způsobem, nikde nevybočuje z elegantního, důstojného tónu akademické diskusse, nikde nepřestupuje mezí objektivního, vědeckého nazírání. Nemluví tu jen člen uraženého národa, ale učenec, vychovatel, muž pokroku a šiřitel kultury. Kulturní stanovisko jest stanoviskem práce Gollovy, povznesené nad spory a sváry nízkých machinací chauvinistických. Sebe strannější a předpojatější posuzovatel nenalezne v práci Gollově místa, jež by svědčilo o stanovisku jiném. Klidně, sine ira et studio probírá Goll článek za článkem práce Bachmannovy, vyvraceje námitku za námitkou, srovnávaje co chvíli ostrou zaujatou tendenci jeho stati s loyalní řečí, kterou měl týž učenec v červenci na sněmu království Českého, žádaje za subvenci Společnosti pro pěstění německé vědy v Čechách.

Prvou námitku proti potřebě druhé české university založil Bachmann na všeobecnosti vědy, do jejíž svatyň Čechové, Poláci, Rusíni nemají přístupu, neboť prý zaslepeni vášní a nenávistí vůči Němcům, zprostředkovatelům kultury, neovládají jejich jazyka a tudy nejsou schopni vědeckého vzdělávání se.

Oproti tomu tvrdí Goll, že český stduent tolik německy umí i rozumí, aby vymožeností německé osvěty si mohl osvojiti, a akazuje dále, že Češi jsou schopni také z francouzských i anglických a ovšem také všech slovanských literatur čerpati, což také pilně a horlivě činí; jinými slovy, čeští studenti jsou blíže mnohojazyčnosti, jež podmiňuje rozvoj vědecké práce, než studenti němečtí. Ale nejen že Čech si osvojí rád a snadno pokroky německé osvěty, on také namnoze spravedlivěji soudí o německé vědě, než němečtí učenci sami. Tu ukazuje Goll na Lipperta i Loserta, jichž díla znamenitá u Čechů lepšího a věcnějšího posouzení a ocenění nalezla než ve vlastní literatuře.

Dále tvrdí Bachmann, že by původní práce česká zanikla, neproniknuvši ve světovou literaturu, poučuje pyšně, aby si Čechové, Poláci a Rusíni nedomýšleli, že by Francouzi, Němci, Angličané snad k vůli nim se učili slovansky. Tu Goll odpovídá, že i slovanská práce vědecká nezanikne, i jí že je garantován vstup do literatur světových, a dokumentuje, jak již dnes učenci na př. Leger i Denis, Bezold výborně česky znají, a dále jak i v Oxfordě, ano i v Lipsku konají se přednášky o slovanských řečích a jak dnes Jagićův vědecký »Archiv« zpravuje celý učený svět o pokroku věd slovanských. I dokládá dále, že i u nás řady studujících pokračují ve svém odborném vzdělání na universitách cizích, a mnoho těch, již v Praze studia započali, ve Vídni je dokonali. Po té přistupuje k dalším námitkám Bachmannovým, že by totiž absolventi druhé české university, čeští theologové, professoři, úředníci v Čechách nenalezli zaopatření, a že by česká universita v německých městech Moravy, nemajíc náležitého prostředí, byla pravou frivolností a že konečně ani česká universita pražská dostatečně není zařízena a opatřena.

Tu prochází Goll dějinami university pražské posledních dvaceti let,

[1]) Před ním ještě ujal se v té věci slova jiný professor našeho vysokého učení, zástupce mladší generace vědecké, dr. *J. Pekař*. Učinil tak výbornými články v »Politik« ze dne 4., 5. a 19. listopadu, v nichž provedl ocenu vědecké hodnoty prof. Bachmanna a parallelu vědy české s němec. v Čechách. *Red.*

pravě, že roztržení university bylo přáním professorů německých, nikoli českých, ti že si přáli školy společné a rovnoprávné. Česká universita, nadaná jen sliby, dnes po dvaceti letech se ustavila a může žádati university nové. I obírá se pak otázkou hyperprodukce universitní generace, poukazuje právem k tomu, že to důvod vedlejší a podřadný, ano by po přílivu a přebytku intelligence přirozeně nastal odliv a nedostatek v jednotlivých oborech, jak se to již nyní děje, a že by konečně tato hyperprodukce české intelligence nebyla tak silna, ježto by nová universita odlehčila značně universitě pražské a vídeňské. Silně pak otřásá pádností protidůvodu Bachmannova, jako by v německém Brně nebylo pro českou školu vysokou náležitého slovanského »milieu«, demonstruje od oculos jeho podružnost a bezvýznamnost, any národní poměry měníce se nemají se založením university pranic společného. Tím způsobem dochází ke konečné tendenci článku Bashmannova, vytýkaje, že rektor universityv té míře se zapomněl, že se odvolává jako v poslední instanci k voličstvu, k dárcům mandátů. Vždyť kdyby i veškery podmínky byly příznivy a vše dobře Slovanům se klonilo, voličstvo toho nedopustí! Tu i klidný, elegantní Goll neubrání se výtky přísné ale důstojné, za to tím pádnější! Věru že mu milejší přímá politika Všeněmců, než takováto vědeckost! I těžce želí toho, že otázka druhé české university — otázka to čistě kulturní — stala se otázkou politickou, jako vůbec celý rozvoj našeho školství stal se aktem politické výměny a nikoli kulturní potřeby. Naše školství osvoboditi od svazku s politikou, toť by bylo vysvobozením krásné princezny ze zajetí drakova!

Potud odpověď Gollova, odpověď věcná a správná. Kéž nalezne pokud lze největšího rozšíření a vnikne do vrstev nepředpojaté intelligence německé — tón její ručí za úspěch fenomenální.

Obracíme na tuto brošurku také zřetel všech Slovanů — je pro všechny poučná, poněvadž aféra Bachmannova jest příznačná nejen pro poměr německo-český, ale vůbec německo-slovanský. Brošurka týká se především všech Slovanů rakouských a vůbec všech menších národů slovanských — ale měli by ji bedlivě čísti také v Rusku, aby zvěděli, s kým jest nám ostatním Slovanům zápasiti. —*er.*

V. A. FRANCEV: **О черки по исторіи чешскаго возрожденія. Русско-чешскія ученыя связи конца XVIII. и первой половины XIX. ст.** Varšava. 1902. — 8°. Stran II., 386 a LXXI. příloh i VI indexu

Veliká a pěkná i zajímavá kniha, která se jistě setká se zájmem v Čechách i v Rusku, i v Slovanstvu ostatním. Nám Čechům přináší plno drobných rysů doposud nám neznámých, nepřístupných: z literatury ruské a z dopisů ruských slavistů; Rusům zase předvádí v celosti obraz styků, o nichž pouze odborníci slavisté věděli; vědeckému světu ostatního Slovanstva bude rovněž vítáno znázornění období tak důležitého ve vývoji slavistiky.

První kapitola vypisuje první momenty rusko-českých svazků v stol. 18. a na začátku věku 19. Vědomí pospolitosti slovanské, jež vyšlo z Čech, šíříc se do Ruska a ostatního Slovan tva, žilo již v stol. 18. Projevilo se za pobytu ruského vojska r. 1799 v Praze. To byla vhodná příležitost, aby sympathie uvědomělých Čechů k Rusku projevily se a rozšířily mezi lid. Tím více stalo se to za vá ek Napoleonských, kdy Rusko stálo v čele Evropy. V něm viděli u nás kolébku moci slovanské. Celá tato partie, široké ruské veřejnosti jistě nová, pěkně a přehledně z dokladů je budována.

V další části kapitoly prvé vystupují už styky Dobrovského s Ruskem, jeho cesta na Rus, jeho sklamání, že nenašel erudito - Russos, jeho studie ruského přízvuku, šíření ruštiny mezi žáky jeho. Jeho pr ce budí v Rusku pozornost, překládá se z něho, Šiškov. Keppen dobře sledují jeho práce. Pak je pěkný výklad o osudech ruského překladu Dobrovského Institucí staroslov. jazyka. Vystupuje Hanka, jehož reputace v Rusku velice roste — díky jeho objevům, z nichž R. Kralodvorský nazývá Fracev znamenitým, jako vůbec o Hankovi mluví s úzkostlivou šetrností, zachovávanou vůči všem osobnostem knihy. Sem tam

však měl o Hankovi užiti slova pernějšího, zejména při divném jeho počínání, když běželo o povolání Šafaříka, Čelakovského a Hanky do Ruska. Celé toto jednání a všecky styky těchto mužů s Keppenem, Šiškovem, Pogodinem, Uvarovem atd. podáno jest s podrobnou obšírností v kap. druhé a třetí. Hlava čtvrtá a pátá vypisuje ujetí slavistiky a vědomí slovanského v Rusku až do let padesátých. Jsou tu cesty Rusů, jezdících do Prahy učit se jazykům slovanským, Boďanského, Prejse, Srezněvského a j. Jejich další styky s Prahou, účinlivá pomoc Pogodinem poskytovaná Šafaříkovi v jeho pracích, snahy o překlad jeho starožitností, působení Pogodinovo proti zaujatosti ruské veřejnosti vůči slovanské myšlénce. Jsou tu dále styky Boďanského s Hankou, jednání o koupi jeho knihovny pro Moskvu, pomoc, kterou Hankovi poskytoval při nešťastném vydání Sázavoemauzského evangelia, jímž si Hanka znamenitě svoji reputaci v Rusku zlehčil, ochota Boďanského při překládání Šafaříkova Národopisu, a přemnoho podrobností, jež splývají v těchto kapitolách v názorný a živý obraz ruchu slavistického let čtyřicátých. Rokem 1818 styky dosud živé chabnou, autor vysvětluje to nepříznivým dojmem, který tento rok vyvolal v Rusku. Když Pogodin roku 1856 navštívil Prahu, shledal, že Praha je naprosto jiná, než před dvaceti lety. Staří přátelé prořídlí pracovali ojediněle, mladý dorost šel již cestami poodchýlenými. Nastalo tehdy ochladnutí styků rusko-českých. — Toť z hruba obsah knihy, z níž některou kapitolku nebo úryvek, jak doufám, českým čtenářům předvedu. — Přílohy obsahují řadů dopisů, dosud netištěných, důležitých. *-ch.*

PIOTR CHMIELOWSKI. **Najnowsze prądy w poez i naszej.** Lwów. Nakładem księgarni H. Altenberga. Warszawa E. Wende i spka. 1901. Str. 172.

Vydavatelské družstvo vědeckého spolku ve Lvově vydalo za redakce Dra. J. Pawlikowského jako 6. díl II. roč. své populární knihovny »Věda a život« uvedenou knihu. Spisovatel klade si v předmluvě úkolem vyložiti širšímu obecenstvu pojem modernismu polského, dnes tak rozšířeného, a označiti, co v něm cizího a vlastního, jinými slovy vytknouti, co se hodí v rámec povahy národa polského a co nikoliv. Za tím účelem rozdělil svou knihu na čtyři díly. V prvém srovnává proudy nové se staršími, modernismus s romantismem. Ve druhém jedná o básnících nové směry hledajících, třetí posvěcuje pěvcům pessimismu a čtvrtý věnuje vyznavačům »čistého umění«, symbolistům, intuicionistům a individualistům. Probíraje postup kulturního hnutí, jež se Chmielowskému jeví přímkou lomenou jak v ideovém rozvoji tak v životě, pokouší se autor o definici modernismu, nazývaje ho reakcí proti Zolovu naturalismu, tu vytýkaje i jeho neklid, nervositu, jemné pozorování, nadšení i samolibost, tu poukazuje na duševní příbuznost jeho s romantismem, jevící se jak v bujné obrazotvornosti tak i v světobolu a způsobu vyjadřování.

Po té obrací se ke hlasatelům nových ideálů lidových a předvádí ve hlavních rysech družinu lyriků, kteří se ujali stísněného lidu polského; jsou to poetové námětů sociálních: Konopnická, Kasprowicz, Niemojewski a básnířka píšící pod pseudonymem Adama Mańkowského. Dále věnuje svou pozornost pěvcům pessimismu, podávaje cenný a zajímavý úvod o světobolu v poesii cizí, načež důkladně a věcně rozbírá poesii Tetmajerovu i jeho epigonů, jimž činí mnohou výtku. V části pak poslední volí předmětem svého pozorování ctitele pouhého, »čistého umění«, kteří slouží kráse jen pro krásu samu, jiných cílů neznajíce. Tu charakterisuje Przesmyckého (Miriama), překladatele Maeterlinka, dále Langeho, a přechází pak k intuicionistům, kde obzvláště studuje Żuławského, Jankowského, jejž přísně posuzuje, a konečně Kazimíra Sterlinga, poukazuje co chvíli ke vlivům Nietzscheho na tento směr poesie v Polsku. V konečné pak stati (o individualistech) podává poměrně důkladnou studii o Przybyszewském. Kniha má účel popularisovati vědu a účelu tomu přesně vyhovuje, jest psána přehledně a jasně. Škoda, že místy autor nedovedl zcela zachovati se na stanovisku nepředpojaté objektivnosti. Kniha hodí se zvláště intelligentu

českému, jehož zevrubně poučí o nových proudech literatury polské. Jest litovati jen, že nepřipojen rejstřík a důkladnější obsah. *Gn.*

ЙОРДАНЪ ИВАНОВЪ: Пангерманизмътъ, панславизмътъ и югославѣнскиятъ съюзъ. Отпечатъкъ отъ списанието »Задруженъ Трудъ«. София. 1902. Str. 63.

Myšlenka slovanská v Bulharsku je na postupu. Počínají se vážně studovati otázky slovanské, založen i samostatný list, věnovaný slovanské myšlence. Přítomná brošurka jest velmi sympathickým projevem tohoto proudu.

Autor pozoruje myšlenku všeněmeckou, přechází od ní k všeslovanské a konečně se rozepisuje o vzájemnosti Jihoslovanů.

Nositelem pangermánské ideje stalo se Německo, vzkříšené Bismarkem, jenž oživil i historickou snahu jeho po rozšíření na východ, při čemž Rakousko-Uhersko jest nástrojem Německa a fedrovatelem účelné germanisace. Spisovatel poukazuje na dnešní rozsah všeněmeckého ruchu, na všeněmecké svazy s obrovským počtem členů (Alldeutscher Verband, Schutzvereine atd.), na germanisační fondy (polský kolonisační fond, Schulverein a j.), které vrhly na sta milionů do slovanských zemí, na velký počet všeněmeckých časopisů a záplavu brošurek o budoucím útvaru všeněmeckém, na vítězný postup německého kapitálu na východ a na vzrůst germanisace v srdci Balkánu, v Bosně, Hercegovině, ba až v Bulharsku, kde těší se němčina veliké vážnosti, jak pochvalují si německé listy... Což tu jiného zbývá Slovanům, než uposlechnouti slov Mazziniho, volajícího: »Slované, spojte se!«

I obrací se autor k myšlence sjednocení Slovanů, již sleduje od nejstarších jejích projevů v historii až do časů našich. V nových dobách rozeznává celkem čtyři školy, čtyři theorie o sjednocení Slovanů: 1. theorii pravoslavného panslavismu, usilujícího o spojení všech Slovanů pod aegidou Ruska, ruského jazyka a pravoslaví; 2. theorii všeobecné federace slovanských národů s podržením individuálných, jazykových, společenských a náboženských zvláštností (tato škola vznikla po pádu utopické prvé školy u západních Slovanů (Palacký, Štúr, Rieger); 3. školu částečné federace skupin slovanských národů s podržením morálních a politických rozdílů; vznikla u Jihoslovanů (Michal Obrenović a Černá Hora 1866, Garašanin a Rakovski); 4. konečně nejnovější theorii o duchovním sblížení a spolčení Slovanů. —

Těžisko brošury spočívá v poslední části, v níž autor takto uvažuje:

Území balkánské jest místo, kde křižují se zájmy historické, ethnografické, hospodářské a politické nejen obyvatelů staroplaninských, nýbrž i Řeků, Bulharů, Srbů, Turků, Rumunů a několika velikých blízkých i dalekých říší; těm však nejde o blaho národů balkánských, nýbrž o vlastní zisk (smlouva rusko-rakouská). Proto třeba bylo se malým národům balkánským, jichž historie se opakuje, spolčovati; hlavně platí to o Bulharech. Smlouva projektována byla hned po osvobození Bulharska, ale od Stambulova hájen dualistický útvar bulharsko-turecký. Že nedošlo k uskutečnění jihoslovanského spolku, je vinna ruská diplomacie, uražená tím, že Bulhaři činili to bez ptaní. Srbsko a Bulharsko, ač mají zájmy totožné, poštvány k válce. Ale i nyní, kdy vyjasňuje se mezi nimi, kalí se poměry šovinistickým tiskem; je tu i palčivá otázka Makedonie, na niž činí si Srbové nároky »proti právu přirozenému a historickému« (autor dovolává se tu studie prof. Niederla), ale Bulharsko chce smíru i spolku, jen bude-li Makedonii dána neodvislost, aby ona tvořila svobodnou část onoho spolku. Srbská tužba, dostati se k moři, bude ve spolku tom splněna, když podá si ruce i s Černou Horou. Ale bude-li Rusko, bojíc se moci toho spolku, stále drážditi Bulhary, budou nuceni rozhodnouti se pro spolek s Tureckem, které dlouho se ještě udrží.

Zatím však vítán budiž počin ke smíru, který udál se návštěvou krále Alexandra v Bulharsku 1897, kdy vlády obou států rokovaly o jihoslovanském spolku, jehož uskutečnění jeví se pravděpodobným při blízkosti materiálné i duchovní kultury, při stejné víře, stejných hospodářských vztazích a příbuzných dialektech.

Časopisectvu a intelligenci připadá kypřiti půdu pro símě konfederace jihoslovanské.

Přáli bychom si pro tento závěrečný tón, aby brošurka došla nejširšího ohlasu nejen u Bulharů, ale u všech balkánských Slovanů. *A. L.*

ВОЛОДИМИР ШУХЕВИЧ: **Гуцульщина.** Трета часть. У Львові 1902 Накл. Наук. Товар. ім. Шевченка. Str. 250.

WŁODZIMIERZ SZUCHIEWICZ: **Huculszczyzna.** Tom pierwszy z mapą, 5-ma chromolitograficznemi tablicami i 230 illustracyami. Kraków 1902. Staraniem i nakł. Muzeum imienia Dzieduszyckich we Lwowie. Str. 373.

Výborné práce prof. Vladimíra Šuchevyče o Huculech vyšel třetí svazek, věnovaný zvykům a obyčejům. Autor pozoruje obyčeje, zvyky, obřady a pověry huculské při hlavních momentech života: narození, svatbě a smrti. Pojednávaje o svatbě huculské, připojuje kapitoly o hudebních nástrojích, tancích a písních huculských — a tyto tři kapitoly tvoří jádro knihy; hlavně kapitola o písních (str. 81. až 240.). Je v ní především sbírečka melodií, a to 28 melodií, hraných na »skrypku« (housle), 22 na fujaru (»fljojaru«) a »sopivku« (kratší píšťalu, než fujara), 8 na »trembitu« (ohromnou pastýřskou troubu); dále 12 nápěvů písní svatebních a 5 kolomyjek. Následuje bohatá sbírka textů písní: kolomyjky (274), »špivanky« (24), vojenské písně (14), ballady a romance, nebo dle autora: poetická vyprávění (48). Tato poslední skupina jest nejzajímavější; nemůžeme si odepříti na ukázku z ní podati aspoň tuto píseň:

Oj, říkala's, Hanuseňko, že nebudeš
toužit,
až já půjdu a pojedu císařovi sloužit!
Oj, nebudu, Ivaseňku, nebudu, nebudu,
ty za horou, já za druhou na tebe
zabudu.
Oj, jak počal Ivaseňko koníka sedlati,
vedou, vedou Hanuseňku ze dvora do
chaty.
A jak vyjel Ivaseňko ven za nová vrata,
nejde mladé Hanuseňce žádná práce
klatá.
Jak vyjechal Ivaseňko na konec dědiny,
a už jeho Hanuseňka blízka je hodiny.
Oj, nedojel Ivaseňko na pět čtvrtí míle,
a už jeho Hanusečky myjí tělo bílé.
Sedlej, chlapče, sedlej rychle koníka
vraného
a doháněj rychlým letem Ivaśa
mladého.
Dohnal, dohnal Ivasečka na dubovém
mostě:
Vrať se, vrať se, Ivasečku, však máš
doma hostě.
Vrať se, vrať se, Ivasečku, umírá tvá
máti;
ať umírá, ať umírá, syn se nenavrátí.
Vrať se, vrať se, Ivasečku, umírá
dívčina;
třeba dobře koně hnáti, jak taká
příčina.
Oj, přihnal se Ivasečko před novou
chatečku,
a už jeho Hanusečku kladou na lavečku.
Ručky moje přebělostné, což jste se
skřížily,
když jsem já jel k císařovi, ještě jste
robily.
Nožky moje přebělounké, což jste se
složily,
když jsem já jel k císařovi, ještě jste
chodily.
Oči moje, černé oči, což jste mi
zapadly,
když jsem já jel k císařovi, na mne
jste pohledly.
Oči moje, černé oči, což jste se
zavřely,
když jsem já jel k císařovi, na mne
jste hleděly.
Ústa moje, tenká ústa, což jste se ztišila,
když jsem já jel k císařovi, ještě
hovořila.
Řekla's, Hanusečko, že se nebudeš
soužiti,
a já vyjel k císařovi, ty jdeš v zemi
hníti.
Tobě rakev malovaná modře a
bělounce,
a mně cesta vysypaná kamením
drobounce.
Kukala mně žežulička tam poblíž
Menčyla,
a teď už se Hanusečce písnička
skončila! . . . .

Důkladné dílo Šuchevyčovo péčí musea Dzieduszyckých (kde, jak známo, jest nejbohatší sbírka huculských předmětů národopisných), vyjde také polsky: právě vydán byl v krásné úpravě prvý svazek, obsahující prvé dvě části originálu. —*n*—

Подъ редакціей В. и А. ЧЕРТКОВЫХЪ: **Духоборцы въ дисциплинар-**

номъ батальонѣ. (Матеріалы къ исторіи и изученію русскаго сектантства. Выпускъ 4.) Str. 59.

Materialy ku poznání ruského duchoborstva věru velmi zajímavé.*) Nahlédneme-li dle dopisů samých duchoborců v nitro jejich, seznáme v nich lidi nejvýš mravné, kteří správně pochopili lidumilný smysl a cíl učení Kristova. Poslyšme, jaké smýšlení provívá nitro těchto moderních mučenníků za své přesvědčení:

Trpíce nejhroznějšími mukami v trestaneckých plucích (bitím až po 80 ranách trnovitými, ostnatými pruty, pobytem v temných, vlhkých káznicích o vodě a chlebě), litují duchoborci svých mučitelů: »Odpusť, Pane, pronásledovatelům našim, spas jejich duši, odvrať jich od cesty bludu...«

»Dejte nám do rukou kamének a kažte nám hoditi jím po člověku, — nemůžeme toho učiniti; ale poručte nám váleti s místa na místo balvan nejtěžší — to učiníme s ochotou.«

»Zabiješ-li nepřítele, sám budeš nepřítelem. Pán stvořil všechny k jednomu obrazu.«

Kterýsi odprošuje se matky své, že nesnesl statečně trestu ve trestaneckém pluku: »Dá Bůh, že se polepším; bolí mně srdce příliš, že jsem všech útoků nesnesl.«

Zajímavým jest dopis hr. L. N. Tolstého plukovníku trestaneckého pluku Jekaterinobrodského, v němž dává průchod veřejnému mínění ruských vzdělanců a praví mezi jiným:

»... Víte, kdo jsou ti lidé a proč trpí, a věda to, můžete, aniž byste vycházel z mezí svých práv a povinností, neuváděti těch lidí v nové neposlušenství a nevháněti jich za to v nové muky...« *A. L.*

Ze srbské literatury. K jubilejní literatuře o Gogolovi chceme tuto zaznamenati ještě dvě práce sepsané od Jihoslovanů: mladá Bulharka *Rajna Trnova* vydala v Lyonu doktorskou dissertaci o Gogolovi, jež byla velice příznivě přijata tiskem francouzským jakožto dílko velmi propracované, založené na bohaté znalosti literatury. Srovnává realism ruský s francouzským: realisté francouzští jsou apoštolé umění pro umění, realisté ruští však spojují s uměním snahy moralní, vnitřní touhu po zdokonalení společnosti lidské. V Srbsku pak *Momčilo Ivanić* vydal k padesátému výročí smrti Gogolovy spisek, v němž vzpomíná krátce vlivu Gogolova na belletristy srbské (Ignjatoviće, Sremce) a na komedie Glišićovy, otiskuje jeden dopis Gogolův, který psal své matce a který se chová v národní knihovně srbské, a podává bibliografický přehled srbských překladů z Gogola i srbských prací Gogola se týkajících.

Pečlivé zprávy o překladech z literatury srbské pořizovaných přináší Бранково Коло; lze pak tu pozorovati, že nejvíce překládají z nové srbské literatury časopisy slovenské, zvláště Nár. Noviny; také maďarské listy přinášívají občas překlady ze srbštiny; v Praze pak vychází, jak známo, »*Srbská knihovna*«, jež přináší autory srbské v rouše českém; dosud vyšly tři svazky: L. K. Lazareviće »Švábka« v překladu J. Hudce, Nušićovo drama »Tak to musilo býti« v převodu dr. V. Hovorky, a J. Veselinoviće »Život na vsi«.

Anthologii předních básníků srbochrvatských, ale i jiných slovanských i některých cizích, neslovanských uspořádal a v Mostaru vydal Jovan Maksimović; sbírka obsahuje převážně básně lyrické a lyrickoepické; čistě epických je málo, dramatická žádná.

Epopeji o boji na Kosovu vydal *Nikolaj Djorić*; vydaný svazek obsahuje 12 prvních písní, vedle toho veršovanou předmluvu; v doslovu jedná autor o verši, jehož užil ve své básni.

Třetí knihu Srbského ethnografického sborníku, vydávaného srbskou král. akademií, tvoří srbské národní písně a hry s melodiemi z Levče, jež nasbíral *T. Bušević* a po stránce hudební upravil St. St. Mokranjac. Bušević, učitel v Levči, je známý pilný sběratel materialu lidovědného; co akademie začala k tomu hleděti, aby systematicky byl sbírán materiál ethnografický a linguistický, usiloval Bušević o to, aby okolí jeho působiště v té příčině důkladně bylo prozkoumáno. *Hjr.*

Z ruské literatury. Známý feuilletonista zakázané a zastavené »Rossie« *V. M. Doroševič*, vydal sbírku svých feuilletonů »Sachalin« (Na nucených

*) Srv. Slovanský Přehled, II, čís. 9. a 10.

pracích.) — gallerii smutných zločineckých tváří, ve smutné přírodě drsného ostrova. Kniha je illustrována.

* —*ch.*

Ceny literární. Petrohradský Slovanský dobročinný spolek (Славянское Благотворительное Общество) vypsal Hilferdingovy ceny: a) 3000 rublů za dějiny jižních a západních Slovanů, politické a kulturní, s příslušnou literaturou. Po případě udělí se zvlášť cena 1500 rub. za dějiny Jihoslovanů, a 1500 rublů za dějiny Slovanů západních. — b) Kdyby takové dějiny nebyly do konkursu zadány, lze uděliti menší ceny po 500 rub. za dějiny jednotlivých národů, a to: Bulharů, Srbů, Chorvatů, Slovinců, Slováků, Čecho-Moravanů (!) Poláků a vůbec Slovanů skupiny lašské (i se Slovany pobaltskými), konečně Slovanů Polabských (středopolabských: na Sprévě, středním Labi, Sále a horním Mohanu). Za dějiny dvou nebo více skupin, historicky i ethnograficky blízkých (na př. Srbův a Chorvatů) může býti udělena cena 1000 rublů. — c) 1000 rub. za národopisný přehled současného Slovanstva, zejména zahraničného (mimoruského), s krátkými zprávami zeměpisnými, statistickými i jazykovědnými a s jednou neb více mapami. — d) Nebyl-li by takový spis přihlášen, může být udělena menší cena 500 rub. za národopis jedné z hlavních skupin mimoruského Slovanstva (Jihoslovanů — Slovanů západních — i Červené Rusi).

Spisy, které by se ucházely o cenu, buďtež sepsány rusky a zaslány »въ Совѣтъ С. Петербургскаго Славянскаго Благотворительнаго Общества« nejpozději do 14. února 1905. Ceny budou vyhlášeny v slavnostním zasedání 14. února 1906.

Zároveň vypisuje se cena P. G. Aleksějeva 300 rublů i s úroky od r. 1875 (tedy nyní 747 rub.) za nárys dějin a současného položení Červené a Uherské Rusi (haličské, uherské a bukovinské); k dílu přiložena budiž mapa. — Lhůta do 11. února 1904, vyhlášení ceny 14. února 1905.

Vyznamenané spisy vytiskne »Obščestvo« svým nákladem v 1200 výtiscích, z nichž 600 výtisků dostane autor, jemuž zůstává právo na všecka další vydání. *

Časopisy. Ve Lvově počal vycházeti liter.-společ. měsíčník „Живая Мысль“ redakcí J. P. Savčaka. Bude to orgán strany staroruské, založený proti snahám strany ukrajinské, která dnes pronikla skoro veškeren život haličské Rusi. Ten fakt děsí pisatele úvodního slova »Od redakce« — a proto uvedena v život »Живая Мысль«, aby pomáhala šířit ideu všeruskou v Haliči. »Živá Mysl« vytýká si tyto úkoly: Seznamovati »červenoruské« čtenáře s duševním životem všeho ruského národa, s jeho historií, literaturou i jazykem; pomáhati »červenoruské« studující mládeži ke vzdělání v ruském národním duchu; býti prostředníkem mezi ruským studentstvem v Rakousko-Uhersku a studentstvem v Rusku. Již z těchto zásad a více ještě z podrobného programu jest patrno, že především chce nový list působiti na dorost, a to mužský i ženský. Z podrobného tohoto programu zvláště nás zajímají dva: výklad historicko-literárně-filologické stránky ukrajinofilstva — a výtvory mladých literárních talentů jak v červenoruských nářečích, tak v ruském spisovném jazyce. — První číslo činí dojem dosti chudý a elegický, máme-li na mysli publikace strany ukrajinské, dýšící životem a silou. K obsahu se u příležitosti ještě vrátíme. — »Ž. M.« vychází měsíčně (kromě srpna a září) v sešitech 1—2 archových; roční předplatné 6 K, adressa: Lvov, Театральная 22, Общество „Другъ“. *Č.*

„Haslo«, list vydávaný v Černovicích za redakce Kohutovy ukrajinskou revoluční stranou, přestal vycházeti, poněvadž na nátlak konsula ruského a rakouských úřadů žádná tiskárna ho nechce tisknouti. Mezi nimi jest i tiskárna staroruské »Ruské Rady«.

Ve Lvově v polovici října začal vycházeti nový týdenník maloruský »Hajdamaki« velmi ostrého tónu. Hned první číslo bylo zabaveno. Redakce zcela plniti chce obsah svého titulu, jako ukrajinští nacionální demokraté vésti bezohledný boj s nepřáteli a tuto tóninu vštípiti politice maloruské. Cílem listu je »svobodná, nezávislá Rus Ukrajinská.« Cestou jest jí: povznesení vzdělání všeho

v lidu, povznesení materielní a organisace boje stávkového. — Zvláště je ostrá stať: Ostražitě s ohněm, varující před výbuchem nespokojenosti maloruské. —*ch.*

Slovenské Národní Listy, vycházející v Olomouci, promění se v *Československou Revue*, jež bude uveřejňovati povídky, básně, poučné články, rozhledy literární, umělecké, hospodářské, politické. Bude tu české se slovenským pod jednou střechou. Redaktor je nadšený pěstitel vzájemnosti, ale jméno své utajuje. *K. K.*

»Novoje Vremja«, petrohradský orgán bursovních liberálů a pramen, z něhož pijí naše »Národní Listy«, způsobilo onehdy svým čtenářům překvapení; nevyšlo vůbec. Příčinou tohoto jednodenního přerušení byl spor mezi vydavatelem listu Suvorinem a jeho synem. Starý Suvorin přijal syna za společníka a spoluredaktora. Poněvadž však starý je přívržencem liberálnějších snah, mladý pak je fanatickým nepřítelem všeho, co je neruské, byla z toho denně nedorozumění, která zmíněného dne se dovršila. Starý Suvorin vyhnal z redakce syna i s jeho stranníky a toho dne čísla nevydal. Pane Bože, aby žádného již nevydal — co by si počaly některé slovanské žurnály? —*ch.*

Srbská žurnalistika značně se nyní vzmáhá: v květnu počaly v Bělehradě vycházeti tři nové denníky: **Либерал**, list pro politiku, průmysl a poučení, jehož redaktorem je M. A. Pantić; dále **Звоно**, jenž vycházel několik dní a změnil se v **Напредњак**, list na obranu samostatných pokrokářů (redaktorem je Sret. J. Ristić) a **Правда**, jejímž redaktorem je Ž. Ružić Vedle toho počal vycházeti dvakrát za týden v Kragujevci **Народни напредак**, list věnovaný potřebám národním, redakcí lékaře dra Sp. N. Dimitrijeviće; rovněž dvakrát za týden vychází v Horním Milanovci **Народна Заштита**, redigovaná Milanem Andrićem. Mostarská Zora, jež koncem roku minulého přestala vycházeti, počala se opět vydávati od července. *Hjr.*

V Oseku ve Slavonii počal dne 16. listopadu vycházeti nový denník »Narodna Obrana«, list pokrokový, dle prvých čísel velmi sympathický. Kromě hájení národních a státních práv chorvátských přihlíží k otázkám národohospodářským, sociálním, ke kulturnímu povznesení, uvědomění a umravnění širokých vrstev národa atd. Odpovědným redaktorem je Dr. *Ivan Lorković.* (Předplácí se 2 K na měsíc.) *C.*

Divadlo.

Jak se vyjádřil Gorkij o svých »Měšťanech«? Sám ještě jich do nedávna neviděl na jevišti, poněvadž do poslední chvíle žil, nevyjížděje nikam, v městě Arzamase, v gubernii Nižegorodské. Proto je pochopitelno, že netrpělivě jel do Mosky, aby viděl, jak jeho kus studují. V »Birževých Vědomostech« vypisuje p. Solomin svůj hovor s Gorkým o těchto zkouškách. Tázal se ho, bude-li míti kus úspěch na scéně.

— Sotva asi. Dávati lze jej pouze s takovými škrty, s nimiž já nijak nemohu souhlasiti Ostatně, snad se ještě podaří podati celý tekst úplně; prozatím ještě nevím. Vůbec, oba tyto moje pokusy jsou nezdařilé.

— Proč, vždyť přece jinde měli »Měšťané« veliký úspěch?

— Ah, po mém mínění je to nuda nad nudu strašnější. Byl jsem při zkoušení — teskno je. Vydržet sedět je obtížno.

— Dovolte, a jakž hlučný úspěch ve Vídni?

— Vykládám si to zájmem čistě ethnografickým. Za hranicemi ovšem nejsou obeznámeni s naším živobytím, proto se jím tak zajímají. Ale já osobně jsem zakusil jen nudy.

Při tom Gorkij uznává, že provedení herci uměleckého divadla je výtečné. K tomu Solomin dokládá: Gorkij dobře zná ruské obecenstvo, ví, jak je lehko působiti na jeho city, ale jak je těžko donutiti je, aby myslilo hluboko a vážně. Gorkij, zdá se, se bojí, že obecenstvo řekne o »Měšťanech«: »Jaký to znamenitý, s talentem psaný kus, s náladou«, ale nikdo že nevyjde z divadla se zlobou v prsou, s protestem proti bídnosti a všemu »měšťanství«. Snad chce, aby diváci ještě silněji nenáviděli to, co nenávidí on, a bojí se, že toho účinku kus míti nebude«. —*ch.*

Redaktor a vydavatel ADOLF ČERNÝ. — Nakladatelé F. ŠIMÁČEK.

Kolik bylo Slovanů koncem r. 1900.

Odhaduje L. NIEDERLE.

Je na bíledni, že za nynějších národnostních poměrů, kdy stále kolem nás zvučí hesla o boji národů, ba i celých skupin národních, na př. světa germánského, románského a slovanského, o boji, který už stává, nebo který se jednou v budoucnosti provede, má svůj velký význam i prostá absolutní síla národa. Je to první věc, s níž se v podobných úvahách počítá, to prosté číslo příslušníků. A není pochyby: jako na jedné straně Angličan a Němec s netajenou radostí sleduje vzrůst síly svého kmene, tak na druhé straně těžce nesou vlastenci relativní ubývání národa francouzského. Jde tu sice jen o výrazem hrubé síly, nejnižší to zbraně v zápasu národů, — ale je to činitel, s nímž v každém zápase se vždy a napřed počítá.

Mluví a myslí se také mnoho o boji odvěkém, který podniká Slovanstvo s Germánstvem a který v budoucnosti rozhodnouti, má o panství nad Evropou. Nechci tyto theorie zde vykládati a oceňovati, co je na nich positivního, ač by se o tom mnoho dalo psát. Jisto je ovšem, že zápas podobný zde od věků je. Slovanstvo stojí od počátku své historie v boji proti dvěma frontám: germánské na západě a finoturkotatarské na východě. Jisto je také, že zápas, bude-li, jak se zdá, trvati dále, nevybojuje se jen hrubou silou číselné převahy, ale zbraněmi jinými, — jak poměrně malý počtem národ dovede se vzmáhat, vidíme na Anglii, — ale na druhé straně měří obě strany rády i sílu svoji číselnou a moment tento nikdy své váhy a zajímavosti neztratí. Při nynějších sčítáních, jež se po málo letech opakují, jsme už blíže k tomu, abychom početní sílu národů správně odhadovali, přechod pak od stol. XIX. ku XX., u něhož právě jsme, vyzývá přímo k odpovědi, jak se věc měla na tomto obratu století. Kolik je na př. nás Slovanů na počátku XX. století a kolik Němců?

Odpověděti na otázku, kolik je dnes Slovanů, je však přes řadu sčítání stále se zdokonalujících velmi těžko, ba kdybychom chtěli odpověď určitou a přesnou, — vůbec nemožno. Číslo to lze jenom odhadovat, a to ještě s dosti značným intervallem. Komu by věc nebyla dosti jasna, poučí se jistě z následujících poznámek.

Základem sčítání jsou dnes přirozeně všude úřední data, zjišťující národnost. Ale i v nich jeví se vážné nedostatky, a sice dvojím směrem. Předně se určuje národnost podle methody, která plně cíli svému neodpovídá. Víme všichni, že národnost je pojem velmi složitý, který jedním nebo dvěma vnějšími znaky vyjádřiti nelze. Nelze ho na př. vyjádřiti pouze jazykem. Národnostní příslušnost stanoví subjektivní vůle jednotlivca náležeti k určité skupině. Mluví na př. anglicky, — ale Angličanem není a nechce být. Kdyby všichni příslušníci státu, jenž sčítá své národnosti, byli na tom stupni vzdělání, aby u nich tato vůle byla jasná a uvědomělá, bylo by nejlépe při sčítání ptáti se prostě po tom:

»jaké jste národnosti?« Ale to ze známých příčin není možno. Proto musily státy hledati jiný znak, který by i při naprosté nevzdělanosti jedincově poskytl vodítko k určení národnosti, a tím se stal přirozeně ve státech o několika národech jazyk, dnes jistě nejlepší vnější znak národnostní. Za dnešních poměrů můžeme aspoň předpokládati, že v největší části případů ti, kteří si uvědomují svou národnost, udají při sčítání jazyk té, za svůj, k níž se hlásí, ti pak, kteří si jí vědomi nejsou, ale patří k ní, mluví prostě jejím jazykem. Jazyk je u nás bez odporu nejlepším měřítkem, třebas ne absolutně správným.

Ale nyní jaký jazyk? Jazyk mateřský či rodinný, či t. zv. obcovací? Ani jeden z těchto statistických příznaků nevyhovuje úplně. Mnohý člověk, jenž se za prvého mládí od matky učil česky mluviti, dnes se více Čechem necítí, a ještě častěji by se nesprávně soudilo na národnost jedince, který na př. žije mezi Němci, z jazyka, jímž je nucen »obcovati« s okolím.

Bohužel však u nás po rozhodnutí petrohradského statistického kongressu vzat byl r. 1880 v dotazník jazyk obcovací. A není-li vůbec jazyk absolutně správným projevem národnosti, je jím jazyk obcovací, vypočtený na to, aby zejména jednotlivci a menšiny v cizím prostředí se ztrácely, — ještě méně.*) A přistoupí-li pak k tomu nesprávné provádění sčítání, nátlak úřadů, kapitálu a pod., pak ovšem výsledky takovéhoto sčítání, třebas by udávaly čísla zcela konkretná, jsou vždy do značné míry pochybny. Pro českou národnost nepotřebuji ani blíže tyto pochybnosti dokládati. A tímto nedostatkem trpěly mnohé neněmecké, hlavně ovšem slovanské národnosti při sčítáních v říši rakousko-uherské tak, že se odhady privátní leckdy od úředních čísel velmi odchylují. Ale odhady privátní, tedy opravy úředních dat, i odmyslíme-li jejich větší menší nespolehlivost, jsou jen pro některé a

*) V nejnovější době ozval se proti jazyku obcovacímu v pozoruhodné stati prof. něm. university pražské Rauchberg, žádaje opětného zavedení jazyka mateřského v dotazníky budoucího sčítání (Deutsche Arbeit 1902, 4.). V tom smyslu podali také poslanci čeští ústy Dra. L. Dvořáka návrh vládě ve sněmovně říšské dne 6. listopadu 1902. Měl bych ve věci té poněkud jiný, doplněný návrh. Přiznal bych předně našemu státu právo zjistiti jazyky obcovací, jinými slovy zjistiti, kterého jazyka se v říši poměrně více a kterého méně v životě veřejném užívá, a byl bych proto pro ponechání dotazu po jazyku obcovacím už také vzhledem ku *nutné kontinuitě dosavadních výsledků*. Ale *vedle něho* bych žádal dotaz po jazyku, jímž se má projeviti národnost, tedy buď *mateřském* nebo snad *ještě lépe rodinném*. My Čechové měli bychom právě státi o to, aby sčítání po jazyku obcovacím bylo zachováno. Neboť teprve srovnáním výsledků tohoto dotazu dotazem po jazyku národnost lépe vyjadřujícím, vysvitla by řádně oprávněnost výtek, které jsme měli proti dosavadním výsledkům, a proti zákonům, které na jich základě měly býti tvořeny. Tento komplikovaný návrh má ostatně i jinou výhodu. Při něm nemohla by se správa státní odvolávati na závazek svůj k petrohradské konvenci, a my bychom tedy snáze dosáhli toho, co chceme, zjištění síly národnosti na jiném základě, než jaký dnes poskytuje azyk obcovací. Přál bych si velice, aby sbor poslanců tento návrh vzal, až čas bude, znovu v úvahu.

menší kraje vypracovány.*) Rovnoměrné kontroly úředních dat vůbec u nás není, a není jí ani v jiných státech ve větších rozměrech. Nejspolehlivější statistiky kontrolované mají právě nejmenší haluze slovanského kmene: Kašubi, Srbové lužičtí, Resiané a pod.

Ale mimo tyto všeobecně platné obtíže při sčítání na základě jazykovém, mají jednotlivé země a státy pro správný odhad národností ještě své speciální nedostatky.

Pro německou říši, kde asi také provádění sčítání nebylo bez vlivu na určení síly národností, máme na př. další obtíž, jež odhad celkový velmi stěžuje, v tom, že statistika vedle rubrik osob, udavších jednu řeč za svou mateřskou, připouští ještě rubriku těch, kteří dvě řeči udali za mateřské, tedy němčinu a polštinu, němčinu a češtinu, němčinu a srbštinu atd. Co nyní dělati s tímto počtem dvojjazyčníků při určení národností? Slované čítávají je patrně k Slovanům, Němec Fircks z poloviny čítal mezi Němce, z poloviny mezi jednojazyčné Slovany. Že u této skupiny počítati musíme s lidmi, kteří sice už němčinu udali za druhý jazyk, ale národnostně se cítí býti dále na př. Poláky, je jisto, ale rovněž tak je jisto, že v ní mohou býti mnozí renegáti, nebo i Němci, kteří se od mládí dobře naučili polsky. Ale děliti zde na polovinu, jako činí Fircks, nezdálo se mi správno. Smíme zajisté předpokládati, že je zde přece jen většina těch, kteří se dále cítí Poláky nebo Srby (hlavně intelligence), třebas by už od útlého mládí uměli zároveň německy. Proto jsem při svých minimálních odhadech dělil tyto skupiny německé statistiky v poměru 1 : 2, a jednu třetinu čítal k Němcům, dvě třetiny k Slovanům; a jen při maximálním odhadu připustil jsem možnost čítati všechno k Slovanům. Ostatně jde o čísla, absolutně vzato jen nepatrná, jež na velkých celkových výsledcích skoro ničeho nemění. To je obtíž při sčítáních říše německé.

A jak je tomu v Rusku a na Balkáně?

V Rusku pokusila se vláda teprve 28. ledna roku 1897 o první řádné úřední sčítání podrobné, a v dotaznících zavedla rubriku národnosti na základě řeči. Ale výsledky, k nimž při sčítání došla, byly takové, že podle soukromě mně sdělené zprávy nemůže se s nimi na veřejnost. Skutečně ještě nevyšly, a my se zatím spokojiti musíme jen s úředními čísly přibližnými — ostatně, jak se mi zdá, dosti věrohodnými.

Za to na Balkáně jsme úplně v koncích. V Bosně a Hercegovině, Černé Hoře, v království srbském a knížectví bulharském jsou řádná sčítání, je pravda, z r. 1895—1900. Ale co je vše platno, když velká část příslušníků národnosti slovanské sedí ještě pod žezlem tureckým, hlavně v Makedonii a Rumelii, kde sčítání národnostních nebylo, kde se spokojiti musíme pouze s odhady privátními, které se však o velká čísla rozcházejí! V Makedonii čítal Srb Gopčević přes 2 milliony Srbů,

*) Pro Čechy má přichystanou podobnou práci, ovšem na základě sčítání z r. 1890 prof. Čipera v Plzni (zpráva Nár. Listů ze dne 17. listopadu 1902).

Vrbanić na million, naproti tomu Kànčov uznal jich jen 700! Ostatně i v Srbsku samém úřední statistika zná r. 1896 jen 717 Bulharů. Kànčov jich však odhaduje 250.000. Co nyní? Máme zde nadobro opustiti základ úředních dat a držeti se jen soukromých odhadů? O tom však nepochybuji, že i při úředním i při soukromém sčítání známé srbsko-bulharské spory měly vliv na konečný stav čísel. Máme dále na Balkáně čítati za Slovany ty Mohamedány, kteří sice srbsky nebo bulharsky hovoří, ale kteří se houževnatě drží islamu, kteří uznávají sultána za svou hlavu, svého pána, a raději se stěhují do Malé Asie, než by se přizpůsobili novým poměrům nastalým od roku 1878?

Dále, — kdo dnes čítá Slovany, nemůže přece pominouti velké kolonie slovanské, žijící mimo hlavní oblast na různých místech Evropy, Asie a hlavně v Americe. Ale i zde odkázáni jsme po většině jen na odhady privátní a tím ovšem nespolehlivé. A i kdyby čísla na př. česky mluvících vystěhovalců v Americe byla přesně známa, kolik z nich vlastně smíme ještě míti za příslušníky českého národa, přihlížíme-li k druhé nebo docela třetí generaci?

Na konec sluší podotknouti, že v některých krajích nebylo r. 1900 sčítání, tak že výsledky starší dlužno jen pomocí koefficientů normálního vzrůstu přibližně převáděti pro konec r. 1900.

To jsou asi poznámky, jež jsem měl za svou povinnost uvésti zde, abych odůvodnil, proč jsem sílu Slovanů počátkem r. 1901 nesčítal, nýbrž pouze odhadoval, proč vůbec do menších detailů jsem nezacházel a proč konečně má čísla mohou činiti jenom nárok na větší menší pravděpodobnost a ne na úplnou správnost. Sčítání na základě úředních statistik oddělil jsem však zvláště od sčítání s doplňky a opravami. Ono možno míti za minimum celkového počtu, toto za prozatímní nám známé maximum. V intervallu mezi oběma součty nalézá se asi číslo skutečné.

Přihlížíme-li nyní po řadě k jednotlivým slovanským národům, dostaneme pro rozhraní r. 1900 a 1901 čísla následující.

Rusové.

Jak jsem se již zmínil, zavedla sice vláda ruská při posledním sčítání r. 1897*) rubriku národnostní, ale výsledky nebyly dosud zpracovány a publikovány. Ze statistiky náboženství souditi na národnost nelze proto, že ne každý Polák je katolík, ne každý Litvín protestant a mezi pravoslavnými je mnoho Nerusů. R. 1878 vypočetl Janson Rusů v celé říši 72·5%; ale proti tomu stojí dnes provisorní odhad úřední, který udává číslo menší, a jejž proto asi právem můžeme míti za správnější. Uveden je v nejnovějším officiálním díle o Rusku z r. 1900, jež pořídila jedna z prvních sil finančního ministerstva ruského, V. Kovalevskij. Podle něho bylo r. 1897 Rusů v celé říši něco přes 66% proti 7% Poláků, a tedy z celého počtuo byvatel říše, obnášejícího

*) Первая всеобщая перепись населенія Росс. Имперіи. Спб. 1898.

129,211.113 duší, připadlo na Rusy asi 86,000.000.*) Vzrůst ruského národa byl v posledním století obrovský, smíme-li věřiti starším statistikám.**) Za Petra bylo obyvatelstva v říši asi 14 millionů, ale během XVIII. vzrostlo už na 40, a během XIX. na 130 mil., v čemž se skrývá vzrůst obrovský, i když odmyslíme kraje nově k říši připojené. Ve vzrůstu tom hlavní podíl měli Rusové. Množili se silným procentem porodů i rusifikací živlů jinorodých. Ze statistických dat posledních desetiletí vidno, že přibytek roční činí v celé říši přes 2 milliony duší, a koefficient vzrůstu je podle V. Pokrovského 1·5%;***) z toho vidno, předpokládáme-li týž koefficient i pro Rusy, že při počtu 86 millionů na počátku roku 1897 za 4 léta přibylo v říši Rusů asi 5,000.000 a že konečný jich počet koncem 1900 byl asi 91,000.000. Přičteme-li k tomu Rusy rakouské a uherské dle posledního sčítání a odhad kolonií žijících mimo tyto dva státy, obdržíme tento výpočet pro konec roku 1900:†)

v Rusku (a Asii)	91,000.000
v Rakousku	3,375.576
v Uhrách	429.447
v koloniích evropských	60.000
v Americe ††)	300.000
Celkem	95,165.023

K tomu však dlužno podotknouti, že jistě číslo součtu uherského je malé. Kupčanko odhadoval r. 1897 správný počet Rusů uherských přes 600.000.†††) Smíme tedy bez ostychu číslo konečné doplniti ještě asi 170 tisíci tak, že bychom jako konečný, ovšem jen příbližný počet všech Rusů dostali asi číslo *95,300.000*. Kolik je v počtu tom Veliko-

*) *W. de Kowalevsky*. La Russie à la fin du XIX. siècle. Paris. 1900, 63. Vyšlo též rusky.

**) Starší statistiky (*Miljukov*, Очерки по ист. р. культуры. Спб. I. 24. *Koralevskij*, Russie 62) udávaly:

Roku 1724	14 millionů
» 1742	16 »
» 1762	19 »
» 1782	28 »
» 1796	36 »
» 1812	41 »
» 1815	45 »
» 1835	60 »
» 1851	69 »
» 1858	74 »

***) *Kovalevskij*, Russie 74.

†) Čísla ze statistiky rakouské vzata z Oesterreichische Statistik. Band LXIII Heft 1., str. XXXVI. (srv. též *Twardowski J.*, Statistische Daten über Oesterreich. Wien. 1902, 41, kde se však čísla poněkud odchylují). uherské ze Stat. Monatsschrift 1902, 518 a spisu dra. *J. Varghy*, Volkszählung in den Ländern der ung. Krone im J. 1900. I. Budapest 1902. 16*.

††) Ljubl. Zvon 1902. 112.

†††) *Kupčanko G.* Наша родина. Vídeň. I. 208. Připomínám sám, že dle státního sčítání z r. 1850 bylo jich napočteno 447.377, a ještě r. 1890 430.283 — tedy více než r. 1900.

rusů s Bělorusy a kolik Malorusů, těžko určiti, jak znalci poměrů vědí. Malorus Hnaťjuk napočetl r. 1897 Malorusů v Rusku na 25,482.000,*) k čemuž-li přičteme přírůstek, Rusy uherské, haličské a $^{3}/_{4}$ amerických, dostaneme číslo 31—32 millionů.

Poláci.

Dříve se polské statistiky lišily velice ve výsledcích. Roku 1887 napočetl Czyński (Etnogr. statyst. zarysy liczebności i rozsiedlenia ludności polskiej, Wisla 1887 I.) 13 millionů Poláků, totéž číslo i Fircks ještě pro r. 1893 (Zs. d. kön. preuss. stat. Bureaus. 1893, 242), roku 1900 však už Straszewicz 18—19 millionů (Tydzień Kur. Lwow. 1900 Styczeń-Luty) a letos Wł. Czerkawski 21,111.347 Poláků (Badania nad ilością Polaków etc. Kraków, Akademia).

Ale ani tento poslední soupis nemám za správný, neboť uvádí čísla, s kterými souhlasiti nemohu.**) Tak Poláků v Rakousku je zde uvedeno 3,599.940, ale úřední statistika z roku 1900 uvádí jich 4,259.152 a v Německu jich odhadl Czerkawski na 3 600.800, nemaje patrně ještě úředního výkazu jenž udává 3,328.751, eventuelně 3,510.935. Také počet Poláků v Rusku je Czerkawským patrně nízko odhadnut. Neboť Czerkawski zařaďuje nesprávně ve svůj výpočet Poláků v Rusku (celkem 12 356,135) i Litvíny, kteréž dlužno odečíst a vypustit; ale potom jeho číslo ruských Poláků nedostupuje ani 7 millionů. Oficiální kruhy ruské samy uznávají však v říši pro r. 1897 — 9 millionů ***) a doplníme-li číslo to přírůstkem †) čtyřletým, budeme míti pro r. 1900 — 9 500.000!

Sám bych čítal takto:

v Ruské říši (pro r. 1900) . . .	9 500.000
v Rakousku	4,259.152
v Německu (čítaje i Kašuby a Mazury) ††)	3 450.201
v ostatní Evropě (podle Czerkawského)	55.000
v Americe †††)	1,500.000
	18.764.353

K tomu dlužno podotknouti že statistika německá bude asi nízká. Srv. na př. poznámky A. Parczewského (O zbadaniu granic i liczby

*) Ottův Slovník Naučný pod heslem Malorusi.

**) Tak aspoň v oficielním referátě, jejž mám po ruce, a jenž vyšel v Sprawozd. Akad. Kraków. 1902. 9.

***) *Koralevskij* 68.

†) Činí v království Polském 1·5% (*Koralevskij* 74).

††) Poláků 3,086.489, Mazurů 142.049, Kašubů 100.218, v celku 3,328.751; k tomu však dle methody minimálního odhadu, jak jsem napřed vyložil, čítám ještě zde $^{2}/_{3}$ těch, kteří ohlásili mateřský jazyk polský, mazurský a kašubský vedle německého (v celku 182.184, dvě třetiny 121.450).

†††) O severní Americe se odhady velice rozcházejí. V jižní, hlavně v Paraně sedí podle souhlasných zpráv na 120.000 Poláků. Czerkawski odhaduje jich okolo $1^{1}/_{2}$ millionu v celé Americe, Siemieradzski přes $1^{1}/_{2}$ millionu jen v severní. (Polacy za morzem. Lwów 1900, 7). Tak i Z. Valjavec v Ljubl. Zvonu 1902, 112.

ludności polskiej. Poznaň 1900. 20, 23, 25); statistika úřední uvádí v celku 101.865 Kašubů, ale Ramułt napočetl jich r. 1899 v Německu 200.000 (Statystyka ludności Kaszubskiej. Krak. 1899, 243; srv. Slov. Přehled 1899, 31), a sám Tetzner přiznává jich více než 200.000 (Slowinzen, Berlin 1899, 17). Doplněk úřední statistiky můžeme proto dobře odhadnouti pro Poláky v Německu na 200.000. Kdybychom pak k nim připočetli ještě všechny osoby dvojjazyčné dostali bychom úhrnné číslo asi 19,025.000, jež doplňkem 100.000 Poláků v Uhrách (Sl. Přehled I. 175) vystoupí na 19,125.000.

Čechové.

O trudných poměrech, v jakých ocitovalo se sčítání příslušníků českého národa (spolu se Slováky) v německých končinách Čech, Moravy, Slezska, ve Vídni a v Uhrách, nepotřebuji se blíže zmiňovati. Výsledky jistě neodpovídají skutečnosti a značná korrektura bude nutná.

Rakouská statistika shledala r 1900 Čechů . .	5,955.397
V německé říši bylo jich*)	114.309
V Uhrách Slováků	2,019.641
V Americe**) nejméně	500.000
V ostatních zemích asi	50.000
	8,639.347

Ale jak jsem řekl, statistiku rakousko-uherskou bude nutno opraviti. Prof. Čipera vypočetl právě, že při sčítání r. 1890 zaniklo pro různé nesprávnosti aspoň 272.000 Čechů jen v německých krajích českých. (Nár. Listy 17./XI. r. 1902), rovněž ve Vídni, je jich aspoň o 100.000 více, než jich udává statistika, a na Moravě bude dobře také přidati.

Rovněž číslo Slováků v Uhrách bude o něco vyšší. Překvapuje ovšem, že už r. 1850 napočteno bylo 1,739.871 Slováků,***) ba už r. 1787 docela 1,629.059 a že dnes, kdy bychom čekali počet nejméně dvojnásobný, udává jich statistika pouze 2,019.641. Nicméně bylo by chybou celou tu differenci klásti na účet dobrovolného nebo nedobrovolného odnárodnění. Hlavní příčinou je menší počet porodů v slovenských stolicích u porovnání s maďarskými, větší úmrtnost následkem bídy v horách a především silné stěhování do

*) Zde sčítám dohromady skupinu Čechů 43.016 a Moravanů 64.382 (německá statistika obě řeči rozlišuje), tedy celkem 107.398, a k tomu opět dvě třetiny těch, kteří udali vedle ještě mateřský jazyk německý (v celku 10.367 z čehož dvě třetiny 6.911).

**) Tak odhaduji na základě různých údajů *Kořenského*, *Valjavce* (Ljub Zvon 1902, 111), a článku *R Piláta* (Nár. Listy 23./VIII. 1901). Dle úředního censu Spojených Států amerických (XII. Census of the United States. Part I. 1901, str. CLXX sl.) byl celkový počet osob v Čechách rozených 156.991, což ovšem neoznačuje ještě všechny Čechy severoamerické. K tomu připočteme, že i *Stefan Furdek* (Tovaryšstvo III. Ružomberk str. 292.) a i Maďar *Hedegüs* (srv. Sl. Pohľady 1902, 458) cení jen Slováků v sev. Americe koncem XIX. st. na 200.000. Za posledních 20 let vystěhovalo se z Uher do Ameriky 470. 089 duší a z těch bylo více než 40% Slováků. Valjavec l. c. docela čítá 350.000 Slováků mimo Čechy, což ovšem bylo by lze přijmouti jen s reservou.

***) *Matlekowics A.* Das Königreich Ungarn. (Leipzig 1900) I. 97.

Ameriky od let sedmdesátých. *) Nicméně bude nutno i výsledek poslední statistiky zvýšiti, aspoň o 200.000, ale za to musíme odečísti 100,000 Poláků, uherskou statistikou za Slováky čítaných.

Připočteme-li nyní tyto doplňky k hořenímu výsledku a sice za Čechy a Moravu jen 300.000, za Vídeň 100.000, za Uhry 100.000 a k tomu za Ameriku ještě 350.000 Slováků Valjavcových, dostaneme konečné číslo počtu Čechů se Slováky skoro 9,500.000, což bych ovšem měl za číslo každým způsobem maximální proti výše udanému minimu.

Srbové lužičtí.

Tento kmen Čechům nejbližší nalézá se vskutku v úplném nezadržitelném úpadku, a ztrácí se rychle v moři německém. Ještě r. 1880 až 1884 napočetl Muka všech Srbů 175.969..**)

R. 1900 uvádí jich statistika, ...	93.032
k čemuž připočteme-li $^2/_3$ dvojjazyčných, . . .	15.852
dostaneme úhrnné číslo	108.884.

Číslo to smíme opraviti podle odhadů Parczewského***), Šwjely a Muky ještě dnes aspoň o 40.000, a připojíme-li i zbývající třetinu dvojjazyčných (7.926) dostaneme součet 156.800, jejž bych ovšem měl za maximální.

Slovinci.

Po Lužičanech také Slovinci objevují bohužel v posledních letech úbytek, nebo lépe řečeno poměrně malý vzrůst. V Rakousku jich bylo při sčítání r. 1890 napočteno 1,176.672, r. 1900 jen 1,192.780, tak že vzrostli jenom nepatrně,†) a v Uhrách, kde jich r. 1850 napočetli ještě 44.862, statistika z r. 1900 jich vůbec nezná; Matlekowics dí, že prý jsou už odnárodněni. ††)

---

*) Srv. výborný článek dra. *Em. Stodoly* v Slov. Pohľadech 1907 393 sl.

**) *Muka*, Statistika łužiskich Serbow. Bud. 1886. 204. Statistiky úřední ukazují stále čísla nižší. O ubývání srv. hlavně stať *Andreeovu* v Mith. d. Gesch. der Deutschen in B. 18, 3, 223. XI.

***) *Parczewski*, Serbjo w Pruskej po ličenju luda z lěta 1890. Čas. Mat. Serb. 1899, 80. *G. Šwjela*, O srbské národnosti v Dolní Lužici (Slov. Přehl. IV, 213.), počítá Dolnolužičanů nyní o 20.000 méně než Muka, tak že by celkový počet všech lužických Srbů byl 155.969. Viz k tomu čl. *Ad. Černého*. Národopisná mapa Dolní Lužice, Slov. Přehl. IV, 322.

†) R. 1880 tvořili ještě 5·23°/₀ všeho cisleitanského obyvatelstva, r. 1890 už 5·01°/₀, r. 1900 jen 4·68 (*Rauchberg* l. c. 9.). Srv. Sl. Přehled I, 43.

††) *Matlekowics* I. 97. Ale údaj ten není správný, neboť r. 1880 napočetla jich uherská statistika 85.551, a ještě r. 1890 94.679. Kam by byli za 10 let tak náhle zmizeli? *A. Trstenjak* (Ljubl. Zvon 1901. 173) čítá jich dosud 70.000.

Je jich tedy:

v Rakousku	1,192.780
v Italii*)	40.000
v Americe**)	100.000
v ostatních zemích***)	20.000
	1,352.780

Korrektura u tohoto počtu nebude asi přesahovati 100.000 (hlavně pro Uhry) a celkový doplněný odhad tedy 1,450.000.

Srbové a Chorvati.

Poněvadž statistiky úřední opírají se z části o jazyk, jenž u obou kmenů je totožný, nutno je čítati dohromady. Největší obtíž pro správný odhad tvoří sporný census starého Srbska a Makedonie. Nabyl jsem však proti některým chauvinistickým odhadům srbským přesvědčení, že Makedonie vskutku je dnes bulharská, a že Srbové jen v Skopalském kraji mají značnější počet duší. †) Na Skopalsko vztahuje se proto největší část dole udaného čísla. Jinde sedí jen jednotlivě, nanejvýše po několika rodinách. Dále bych připomněl, že pro Srbsko i Bosnu přidržeti jsem se musil censu z r. 1895—6 a přírůstek jenom odhadnouti. V Bosně r. 1900 sčítáno nebylo, srbská statistika pak není dosud zpracována, jak mi sděluje p. B. Jovanović, velmi zasloužilý ředitel statistické kanceláře bělehradské.

Roku 1900 bylo v Rakousku Srbochorvatů . .	711.382
v Uherské říši ††)	2,730.749
Dále odhaduji	
pro r. 1900 Srbů v Bosně a Hercegovině †††) .	1,700.000
v Černé Hoře§) asi	215.000

*) *Trinko*, Slov. Přehled I. 225, (ovšem jsou tu čítáni i míšenci srbochorvatští).

**) V Severní Americe 75.000 podle *Piláta* l. c., dle Zm.. Valjavce přes 100.000 (Ljubl. Zvon 1902, 104); z článku toho viz výtah Слав. Вѣкъ č. 44.

***) Jen v Aegyptě je jich podle *Pečnika* 5.300 (srv. Č. Revue 1902 446).

†) Srv. moji stať Makedonská otázka, Praha 1900 str. 29., kde též uveřejněny příslušné statistiky. *Kančov V.* Македонія. Sofia 1900. str. 289. Srv. Slov. Přehled III. 122.

††) Srbů 1,052.180, Chorvatů 1,678.569.

†††) V dubnu r. 1895 napočteno všeho obyvatelstva v Bosně a Hercegovině pravoslavného, katolického a mohamedánského 1,556.020, z čehož na Srbochorvaty, poněvadž úředně národnost sčítána nebyla, možno počítati asi 1,550.000 (Hauptresultate der Volkszählung in B. und H. von 22. April 1895. Sarajevo 1896 str. LIX.) Vezmeme-li pak za základ dalšího výpočtu koeficient vzrůstu z posledních 10 let (1885—1895) — 1·74%, (což jest rozhodně správnější, než vzíti koefficient za dobu 1879—1895 činící 2·15%, poněvadž po válce r. 1879 byly poměry abnormální následkem stěhování), dostaneme pro 5¾ let dalších přibližný přírůstek 150.000.

§) Na konci r. 1896 napočteno všech obyvatel 227.843, (*Supan*, Bevölk. der Erde X. 1899, 66), z nichž bylo 201,067 pravoslavných (Srbů) ostatek katolíci a Mohamedáni (Albanci). Přírůstek za 4 leta činil nejvýše 14,000.

v Srbském království*) asi . . .	2,250.000
v Starém Srbsku a Makedonii**) .	150.000
ve vilajetu skutarském asi . . .	100.000
v Americe***) a zemích ostatních	250.000
Celkem . .	8,107.131

Připočteme-li však i srbské Mohamedány v Staré Srbiji zvětšil by se celkový počet asi o 100.000, nejvýše na číslo 8,210.000.

Bulhaři.

Počítati je jest opět nesnadno z příčin napřed uvedených. V Bulharsku samém výsledky sčítání z r. 1900 dosud nebyly uveřejněny, a nahrazuji je též odhadem.

V Bulharsku pro r. 1900 odhaduji †)	2,825.000
V Rumelii a Cařihradě (s Pomáky)	600.000
V Makedonii ††)	1,200.000
V Dobrudži a Valašsku †††)	90.000
V zemích ostatních §)	135.000
	4,850.000

Celkový výsledek podává následující přehled. V prvé řadě sestaveny jsou čísla získaná na základě úředních sčítání a minimálních odhadů, v druhé řadě čísla pravděpodobně doplněná. Prvá řada představuje tedy jakési minimum, druhá maximum; je však vždy možno, že i zde budou jednotlivé položky ještě výše posunuty.

---

*) Počátkem r. 1896 napočteno 2,083.482. (**Стат. Годишньакъ** III 1900, 60). Koefficient vzrůstu pro Srbsko je 1·57%. (Zs. d. k. preuss. Bur. 1901 IV. LXIV.), přírůstek za pět let přes 160.000, což se potvrzuje také srovnáním absolutního čísla obyvatel z r. 1900 (2,493.770), k r. 1896 2,312.484; z něho bylo 90% Srbů.

) Pro Staré Srbsko (Novipazarsko, Kosovo pole a Metochiji) odhaduji 100 000 křesťanských Srbů (mnoho tisíc se jich poslední léta vystěhovalo do Srbska). Kromě toho je tam aspoň 90.000 obyvatel mluvících sice srbsky, ale při tom mohamedánů a takých nepřátel Srbů jako jsou Pomáci proti Bulharům (България** 1901. Nr. 137). Drží s Albánci. Mám je čítati v srbský národ? V Skopalské eparchii uznávají sami Bulhaři (Mišev, Naumov) několik tisic (4—7) srbomanských domů, (*Rizov*, **Каква трѣбва да бѫде нашата политика спрямо Македония.** Sofia 1902. 74), *Orlović* 60000 Srbů v 10.000 kučích. Ve vilajetu skutarském čítal Bianconi r. 1885 70 000 Srbů (*Supan* l. c. 60).

***) Ljubl. Zvon 1902, 113. Nár. Listy 1901. 23. VIII. V Americe čítá Valjavec přes 200.000 Chorvatů. Zajímavy jsou také kolonie italské v Neapolsku. čítající několik tisíc Slovanů původu srbského.

†) Na základě sčítání z r. 1893, při němž bylo napočteno 2,505.326 Bulharů = 75·7% všeho obyvatelstva. Koncem r. 1900 počet všeho činil 3,733.189 (**Прѣдварителни ресултати.** Vydáno lithograficky), z toho 7·7% = 2,825.000.

††) Podle *Kančova* **Македония** l. c., ale se zřením k novějším odhadům v Skopalsku a odhadnutému přírůstku.

†††) *Kančov* **Макед.** 297. *Iširkov.* **Бълг. Прегл.** V. č. 4. 78. *Weigand* v Globu LXXVIII. 117.

§) Podle Jansona je Bulharů v Rusku asi 0·06%. Z toho podle dnešního stavu obyvatelstva vypadlo by na Rusko 70.000 Bulharů. Florinskij jich čítal 120.000 (**Лекцiи** I. 59.) V Americe je jich málo, asi 4000 (Ljubl. Zvon 1902. 113), ve vilajetu janinském asi 25.000.

Rusů	95,165.023	95,300.000
Poláků	18,764.353	19,125.000
Čechů	8,639.347	9,500.000
Lužičanů	108.884	156,800
Slovinců	1,352.780	1,450.000
Srbů a Chorvatů .	8,107.131	8,210.000
Bulharů	4,850.000	4,850.000
	136,882.518	138,591.800

V celku tedy napočteno Slovanů na počátku XX. století asi 137 až 138 millionů. Při průměrném koefficientu, obnášejícím asi 1·5%, vzrůstal by tento počet ročně o více než dva milliony. Ze všeho je viděti, že jdou Slované vstříc nesmírnému rozmnožení, majíce ještě dosti volné půdy pro rozvoj. Především ovšem Rusové; ale také polská statistika poskytuje národu mnoho důvěry v budoucnost. My Čechové jdeme v před pomaleji, čehož příčina je jednak založena ve příčinách anthropologických i sociologických, jednak však jen ve zdánlivém úbytku, vyvolaném uměle při sčítání. Najisto i my nemáme příčiny k obavám. Tu mají jen z jižních Slovanů Slovinci a ze severních Lužičané.

Zajímavo bude podotknouti, že Němců všech na zeměkouli napočítal r. 1900 Langhans 84,793.000*), z čehož vidno, že počtem nedosahují ani síly národa ruského. Správnosti Langhansových výpočtů jsem však nekontrolloval.

Pro srovnání uvádím ještě na konec některé celkové starší výpočty. Tak vypočetli**)

Roku	1825	J. Král . . .	68,255.000	Slovanů
»	1826	Šafařík . .	55,270.000	»
»	1842	Šafařík . .	78,691.000	»
»	1870	Jaškin . . .	90,000.000	»
»	1876	Budilovič . .	90,329.633	»
»	1885	Rittich . .	c. 95,000.000	»
»	1887	Leger . . .	101,724.000	»

*) V statistice Perthesova „Alldeutscher Atlas“ 1900 str. 7.

**) *J. Král*, Sláwové, Hradec Králové 1825, 68; *Šafařík*, Gesch. d. slaw. Sprache etc. Ofen 1826, 26; Slov. Národopis. Praha 1842. 148; *V. Jaškin*, Зап. рус. геогр. общ. 1873, 222; *A. Budilovič*, Статист. Таблицы распредѣленія Славянъ. Спб. 1875; *Rittich*, Слав. міръ. Varšava 1885, 33; *Leger*, Le monde slave, Paris 1887, 308.

Ivan Franko.

RŮŽENA JESENSKÁ:

Z poesie maloruské.

Ivan Franko.

Písně.

Rozvějte se větrem...

Rozvějte se větrem, lístečky vy zvadlé,
rozvějte, jak tiché vzdychání,
nezhojené rány, neztišené žaly,
v srdci zhaslé lásky zaplání.

V lístečkách těch svadlých, kdož uhádnout může
všecku krásu — v háji zeleném,
a kdo chápat může, jak bohatý poklad
do ubohých veršů vložil jsem?

Poklad nejkrásnější vroucí mladé duše
marně, bez rozmyslu ztracen jest,
žebrák opuštěný -- vstříc neštěstí půjdu
mlžinami, křížem smutných cest.

Když ucítíš v noci.

Když ucítíš v noci, u okna že tvého
něco těžce vzdychá, smutně pláče,
nestarej se o to, neruš spánku svého,
nehleď v onu stranu, moje ptáče!

Bez matičky bludný sirotek to není,
ne hladový žebrák, hvězdo milá. —
je to neztišený stesk můj, odloučení,
láska má tak hořce zakvílila.

Ať tomu tak...

Ať tomu tak, že zapomněn
budu pod země stínem,
že z písní, činů mojich všech
víc nezbude, než mlhy dech
  na nebi siném!

Ať tomu tak! Já půjdu rád
za čestným pravdy dílem!
Rád umru pro ně v hoři svém,
až k hrobu se svým praporem
  jdu za svým cílem.

Zjevení.

Je chladná noc. Pokojně, těžce, volně
na město těžký padá, padá sníh,
z tmy husté jakás hrobová tak bolně
vyzírá úzkost lící pobledlých.

A lampy hoří. Kruhy světel žhavé
kol nich se zatřpytily, tancují
krvavé blesky, jak přízraky tmavé
fiakry míhají se, vzdalují!

Chodníky ještě chodců síla plní,
cylindry, šuby, modní boa dam,
i rozedrané hadry, různé barvy vlní
zpívají, hrají rojí se tu tam.

I já v tom davu smutný, opuštěný
bezvládně plynu, abych myšlenek
se vlastních zbavil, ale potopený
v mé srdce smutek přec se za mnou vlék'.

A jistě ten, jenž slabý v hloubce tone,
větvičky, kořen, stéblo hledá tak,
jak já tam v lidí pestré vlně oné
upřímný, družný lidský hledám zrak.

A náhle ztrnu, vše se ve mně hroutí,
cos hrdlo stisklo, dech se zatajil,
utéci toužím, nemohu se hnouti,
jak těžký tlak by mě byl omráčil.

To nebyl tlak. To přede mnou se nese
postava vysoká a stepilá,
pohodí hlavou, a pak ohlédne se
a pánu vedle pohled posílá.

A ještě ohlédla se. Velké oči
hluboké, temné na mne upřela,
tak černé jako noc; a zase točí
se hlava její v noc — — a zmizela.

Já stojím jako sloup. A s davem davy
mne strkají a tlačí v dál a v dál,
a já necítím chladu ni bol žhavý,
jak smysl v mozku mém by zhasínal.

A jedno slovo »Ona« z úst mi plyne,
leč v něm moc strašná, velká spočívá,
jak mlýnský kámen na šíj se mi vine
a znova v duši »Ona« zaznívá.

Ach »Ona«, květ můj, »snění o princezně«,
jak těšil jsem se jeho rozkvětem,
jak čarná vůně jeho přelíbezně
až podnes zachvívá se v nitru mém!

Ach »Ona«, jíž jsem toužil všecko dáti,
své duše poklady, své dumy, cit,
a jejíž stopy toužil zulíbati
a v jejíž krásu chtěl jsem uvěřit.

Ta, která mohla mě svým slovem vřelým
učinit **geniem a hrdinou,**
nadějí obdarovat, **klidem** celým,
mne láskou posvětiti jedinou, —

ta, která klíč od ráje v rukou nesla,
však do bahna jej klidně vhodila
a slova čarovného nepronesla — — . .
Zda aspoň v duši jím se trápila?

Ne slovem v hrob mne tmavý, bezdný vrhla,
však pokynem a chladným pohledem;
jsem zničen! . . . Hrůza života, ach strhla
ji — do propasti s nedozírným dnem.

Stůj, zjeve! Rci mi, jaký osud v boji
tě strhnout mohl s jasné výšiny?
Kdo směl tu všecku krásu, pýchu tvoji
do bláta zdeptat, z jaké příčiny?

Snad hlad a zima, smutek osiření,
či žár, jenž srdce rve a zapálí,
jenž pevnou vůli v slabou třtinu mění,
na strašný hanby trh tě vyštvaly!

Ach, postůj, postůj! Pomoci lze snadně.
Má láska hoří dosud — jenom chtít!
Ó, možno klíč od ráje najít na dně,
ó, možno zavřený ráj otevřít!

Neslyší! Už s ním do tmy noci vkročí,
jen ještě ševel jejích šlepějí.
Ó, kdyby byly oslepły mé oči,
měl v duši své bych klidno, jasněji!

J. POLÍVKA:

Tiché literární jubileum.

Přední zástupce literárního a vědeckého světa srbského, Stojan Novaković, vytkl ve svém přehledě literárního a knižního ruchu srbského za XIX. stol.*) nedostatky knižního a nakladatelského trhu srbského i neodkladnou potřebu jeho organisace. Tento nedostatek jest ovšem především nutným následkem politické desorganisace srbského národa, rozděleného na několik zemí a států, podrobeného namnoze cizím vládám a živlům, neméně následkem kulturní jeho nesjednocenosti a stále ještě nevysoké úrovně širších vrstev v království samém. Soukromý nakladatel srbský ztěží jen odváží se vydati vážnější spis i vážnější dílo belletristické. Literární život ubíjí v Srbsku silnější ještě měrou než jinde široce rozvětvená žurnalistika, nepočetné takřka drobné časopisectvo denní. V samém Bělehradě vychází více den-

*) **Српска књига**, њени продавци и читаоци у XIX. веку. 1900. Srv. Slovanský Přehled II., 490.

níků*) než v Praze. Mají sice také rubriku »literatura«, mají také feuilleton, otiskují třebas denně po dvou románech, ale interessy literatury aby fedrovaly, to ani nezamýšlejí, mají úkoly vážnější a světější.

Vydání knih vážnějšího obsahu a rázu vzaly na sebe v Srbsku samém různé knižní fondy jako na př. Čupićův, Kolarcův a j., ale činnost jejich jest dosti obmezena jak programem tak rozsahem. Zřízen byl tedy před 10 lety zvláštní nakladatelský a vydavatelský spolek »Srpska kňiževna zadruga« podle vzoru našich »Matic«. Spolek tento energicky začal prováděti svůj program, snahy jeho potkaly se se značným účastenstvím širších vrstev srbského národa v království i v ostatních zemích, a dnes po 10 letech může spolek tento hrdě pohlížeti na svou činnost. Svými publikacemi rozšířil srbskou knihu takou měrou, jak nikdo nikdy před tím! V jeho publikacích obsažena — možno bezpečně říci — větší část nejnovější literární historie srbské. Během 10 let vydal a rozšířil spolek tento 89 svazků čtení zábavného a poučného, spisy prvních spisovatelů srbských od počátku nového písemnictví srbského až po dobu dnešní, a mimo to hojně také díla předních romancierů evropských. Rozšířil během těchto 10 let svých spisů 746.000 výtisků.

Stanovami vytknuta jest spolku vydavatelská činnost velmi rozsáhlá. »Zadruga« má 1. opatřovati kritická vydání děl starších i novějších literátů srbských, 2. vydávati vybrané spisy ze současné krásné a obecně-poučné literatury (srbské), 3. vydávati překlady hlavních děl literatur slovanských, cizojazyčných a klassických.

Program jest to tedy společnosti více literárně vědecké, nezávislé na literárním vkusu širších vrstev, čítaných namnoze mezi »intelligenci», hledící měrou mnohem menší buditi zálibu ve čtení »ušlechtilém« a »vzdělávacím». Nicméně »Zadruga« vzbudila ve svém národě účastenství velmi značné i uměla si je po celou dobu své činnosti udržovati, tak že nejenom neutuchala, než stále vzrůstala.

Podle výroční zprávy za rok 1900 měla »Zadruga« 448 členů »dobrotvorů« (zaplativších 150 dinarů čili korun), 2215 členů zakladatelů (s ročním příspěvkem 10 din. č. K) a 5534 členy přispívající (»ulagače« — s ročním příspěvkem 6 din. č. K); mimo to ještě 245 důvěrníků čili sběratelů, úhrnem tedy 8197 členů a odběratelů. To jest počet zajisté úctyhodný. Na rok 1901 počet členstva velice vzrostl, tak značně, že z 9500 výtisků X. ročníku zůstalo na skladě něco přes 400 výtisků. Následkem toho usneseno tisknouti nadále spisy nákladem 10.000 výtisků. Podrobnou statistiku členstva na rok 1901 nemáme bohužel po ruce. Daleko větší část členstva nalézá se (dle výroční zprávy za r. 1900) ovšem v království, a to 301 »dobrotvor«, 1810 zakládajících, 3255 přispívajících členů a 97 sběratelů, úhrnem 5366 členů. Mimo království měla »Zadruga« členů v Uhrách (a sice v Banátě

*) Podle nejnovějších zpráv (Срп. књиж. Гласник) vychází v Srbsku vůbec 81 časopis, z toho 70 pouze v Bělehradě, a sice 27 politických, 5 „humoristických« t. j. pěstujících politickou »satiru«, 6 literárních, 5 školských a vychovatelských, 4 vojenské, 4 hospodářské, 3 ženské, 4 církevní, 2 lékařské, 2 dětské, 2 sportovní a ještě jiné, věnované právnictví, finančnictví, řemeslu a j.

a v Báčce, nepatrnou měrou v jižních krajích): 20 dobrotvorů, 114 zakládajících, 420 přispívajících a 33 sběratele, v Chorvatsku (Srem a Slavonii vpočítáme) 43 dobrotvory, 130 zakládajících, 864 přispívajíci, 61 sběratele; v Dalmacii 8 dobrotvorů, 26 zakládajících, 359 přispívajících, 16 sběratelů; v Bosně a Hercegovině: 34 dobrotvory, 22 zakládající, 479 přispívajících, 30 sběratelů; na Černé Hoře 10 dobrotvorů, 44 zakládající, 57 přispívajících a 1 sběratele; mimo to v »Starém Srbsku« 75 členů. —

Zajímavá a důležitá byla by bližší statistika členstva podle stavů a poměr počtu členstva v jednotlivých krajích a okresích jak k celkovému počtu obyvatelstva, tak též k socialním a kulturním poměrům jednotlivých krajů a okresů především v samém království. Výroční zprávy takové statistiky nepodávají. Všeobecně jen ozývá se tužba, že počet členstva v zemích Srby osídlených mimo království není tak značný, jak by se mělo a mohlo očekávati. Tu ovšem setkává se činnost »Zadrugy« namnoze s činností Novosadské Matice Srbské. Výroční zprávy podávají podrobný seznam členů podle jednotlivých krajin. Prohlížejíce jej četli jsme zhusta jména i z »nižších« vrstev městských, z tříd řemeslnických, hostinských a p. a se zvláštním potěšením četli jsme dosti často jména rolníků. Ovšem není dnes již v Srbsku vzácností i sedlák školený, mnohý absolvoval střední školu aneb aspoň některou třídu, leckterý také navštěvoval »velikou školu« Bělehradskou. Nemohli jsme spočítati, kolik má »Zadruga« členů z jednotlivých těch stavů (doufáme, že to svým časem provede správa této společnosti), s radostí jen konstatujeme, že tento ryze literární spolek nalézá členy skutečně v nejnižších vrstvách národa. Jest to tím potěšlivější, že úroveň vzdělanostní jest podle statistických dat v Srbsku dosti nízká, a že velká většina národa dosud jest písma neznalá. Podává pak účastenství toto skvělý příklad vlastenecké obětavosti, čím méně de facto obecně přístupného čtiva podávají pravidelné publikace společnosti. Potěšlivé jest dále, že mezi členy zakládajícími nalézáme značný počet obcí, totiž 120 (od 1. a 2. ročníku, potom obce přestaly se přihlašovati), a zvláště národních škol (588). Výhody zajisté poskytuje »Zadruga« svým členům nemalé — za příspěvek již 6 din. čili K dává sedm úpravně na dobrém papíře tištěných a pečlivě svázaných knih, obsahujících pravidelně přes 60 tiskových archů. Poslední, 10. ročník obsahuje 7 knih čítajících přes 100 archů, čili 1662 strany.

Podáváme nyní přehled spisů vydaných tímto spolkem během uplynulého desítiletí, od r. 1892 do 1901. Ze staré dubrovnické literatury vydán byl redakcí prof. dr. M. Rešetara výbor ze starých dubrovnických lyriků »Antologija dubrovačke lirike« r. 1894 (sv. 15.), obsahující básně Iv. Gunduliće, Menčetiće, Držiće, Vetraniće, Naljškoviće, Buniće, Gjorgjiće, D. Raňiny a j.

Zvláštní péče byla věnována počátkům nového písemnictví srbského, předchůdcům, vrstevníkům a následovníkům otce novodobé literatury srbské, Vuka St. Karadžiće. Tak byly vydány jmenovitě spisy znamenitého Dositeje Obradoviće »Život i prikľučenija Dimitrija

Obradovića« (r. 1892 a 1893 sv. 1. a 8.), »Basne« (r. 1895 a 1896 sv. 22. a 29.) a »Domaća pisma« (r. 1899 sv. 51.). Dále Žitije Gerasima Zelića archimandrita« sv. 1—3. (r. 1897—98, r. 1900 sv. 36, 44, 58), důležité pro dějiny srbského národa zvláště v Dalmacii v době Napoleonské, vypisující, arciť rozvláčně, snahy po pouniatění rakouských Srbů a j. Velice zajímavé jsou »Memoari prote Matije Nenadovića« (r. 1893 sv. 9.) z dob prvních bojů srbského národa o osvobození z jařma tureckého. To jsou ovšem díla ne tak ceny literární, než historické a kulturně historické. Sem patří ještě spis nejnověji vydaný »Putešestvije po Serbiji od Joakima Vujića« sv. 1. (r. 1901 sv. 66.), líčící cesty po Srbsku r. 1826—27 vykonané, první tedy cestopis po Srbsku nově osvobozeném, důležitý pramen pro historický zeměpis a národopis.

Z prvních skutečných literátů a básníků srbských byly vydány »Lirske pesme Sime Milutinovića Sarajlije« r. 1899 sv. 52, z pozdějších: »Davorje J. S. Popovića« r. 1892 (sv. 3.), »Epske pesme Jovana Subotića« sv. I. r. 1898 (sv. 45.), »Lažni car Šćepan Mali« od Petra Petroviće Něgoše r. 1902 sv. 65., znamenité »Iskrice Nikole Tomazea« r. 1898 sv. 50. Z prvních vypravovatelů srbských vydán byl román B. Atanackoviće »Dva idola« r. 1893 sv. 10, významný to ohlas politických snah rakouských Srbů v polovici XIX. stol., zvláště r. 1848., a román Jakova Igňatoviće »Milan Narandžić« r. 1900 sv. 60—61., jeden z prvních srbských románů směru realistického, ve kterém se shledává již vliv Gogoljův, zvláště jeho »Mrtvých duší«. Souborně byly vydány novelky několika starších povídkářů Pavla Popoviće, Damjana Pavloviće, Kosty Ruvarce, Gjorgje Zvekiće a j. »Niz starijih pripovedaka« r. 1895 č. 24.).

Z pozdějších básníků vytištěny byly znova »Pesme Jovana Ilića« r. 1894 sv. 14., »Druga pevanija Zmaja J. Jovanovića« sv. 1—2. (1895—96. sv. 23. a 30.). — »Pesme Gjure Jakšića« sv. 1. (1900 sv. 59.). Vydány pak ještě novelly mistra novodobé novellistiky srbské Lazara Lazareviće, známého také v překladech českému obecenstvu: »Pripovetke« sv. 1—2. (1898—99 sv. 46., 53.), dramatické spisy K. Trifkoviće »Dramatski spisy« sv. 1—2. (1892 a 94 sv. 5. a 8.) a vyhlášené dílo dalmatského literáta St. Mitrova Ljubiše »Pričaňa Vuka Dojčevića (1902 sv. 67.). — Všecka tato vydání jsou opatřena někdy dosti obsáhlými úvody biografickými a kritickými.

Současné produkci belletristické věnována byla menší pozornost Vydány dva romány záhy zesnulého, vysoce nadaného Svetolika. Rankoviće, jednoho z nejlepších žáků ruských mistrů, který mohl srbskému románu a srbskému písemnictví vůbec raziti nové dráhy, a sice jeho »Gorski car« (1897 sv. 38.), líčící s poněkud romantickým ještě nádechem život srbských hajduků-loupežníků a pokoušející se o psychologické objasnění tohoto sociálního zla, dosud úplně ještě ne vykořeněného, a zajímavější snad poslední dílo jeho »Porušeni

ideali« (1900 sv. 62.), líčící současný klášterní život v Srbsku a jeho úpadek. Vydána dále sebraných povídek záhy zesnulého žáka Turgeněvova, Ilije Vukičeviće, část 1. »Ljudsko srce. Pripovetke i slike« (1901 sv. 68.). Z prací současných, dnes v plné síle ještě pracujících belletristů vydány byly dva svazky vybraných povídek nejlepšího nyní znatele a líčitele vesnického života srbského Janka Veselinoviće »Slike iz seoskog života« (1896, 1899 sv. 31., 54.), román oblíbeného i nadaného Sima Matavulja, který čerpá hlavně látku z dalmatského přímoří, »Bakoňa Fra-Brne«, poutavý a vysoce zajímavý popis klášterního života, také se stránky jazykové a národopisné pozoruhodný; dále téhož spisovatele čtyřaktové drama »Zavjet« (r. 1897 sv. 43.), pětiaktové drama oblíbeného herce Miloše Cvetiće »Todor od Stalaća« (1896 sv. 32.), roztomilý obrázek ze života řemeslnictva Nišského »Ivkova slava« od Stevana Sremce, psaný dialektem nišským (1899 sv. 55., srv. Slov. Přehl. II., 447), dále povídky »Prve žrtve« od Andry Gavriloviće, který se potom zcela věnoval studiím literárně-historickým, povídky ze Sarajeva »Bosančice« od Mity Živkoviće (1897 sv. 37.), výbor z povídek staršího uhersko-srbského vypravovatele Paje Markoviće Adamova »Na sélu i prélu« (1901 sv. 69.).

Mimo spisy belletristické podává »Zadruga« svým členům také ještě spisy poučné, vědecké, pravidelně po jedné každý rok. Tak vydala několik spisů historických, především dva svazky Dějin srbského národa od Lj. Kovačeviće i Ljub. Jovanoviće »Istorija srpskoga naroda, s pogledom na istoriju susednih Hrvata i Bugara« (1892, 94 sv. 7., 21.), spis o sjednocení Německa od Dragoljuba M. Pavloviće »Ujedineńe Nemačke« (1898 sv. 48.), překlady Voltaire-ových Dějin Karla XII. (1897 sv. 41.) a autobiografie Benjam. Franklina (1901 sv. 71.). Dále cestopisné črty dra Milana Jovanoviće »Tamo amo po Istoku« (1894—95 sv. 16., 25.), »Gore dole po Napulju« (1898, sv. 47.). Vydáno také několik přírodovědeckých spisů, drobné spisy Jos. Pančiće »Iz prirode« (1893 sv. 13.), »Kameno doba« od Jovana Žujoviće (1893 sv. 11.), »Podzemne vode, izdani, izvori, bunari, terme i mineralne vode« od Svetolika Radovanoviće (1897 sv. 42.), překlad spisu znamenitého E. Réclus »Šta priča planina« (1900 sv. 64.), »Iz nauke o svetlosti« od Gjorgje M. Stanojeviće (1895 sv. 28.), chvalně u nás známého hygienika prof. Jovanoviće-Batuta »Kńiga o zdravľu«. Konečně ještě jedna kniha o ovocnářství od Blagoje Todoroviće »Voćke i voće« (1899 sv. 57.).

Pravidelně také přináší »Zadruga« svým členům ročně po jednom překladě znamenitějších děl z literatur evropských; tak byly vydány v překladě román J. N. Potapenka »Istinska služba« (1892 sv. 6.), román Marie Rodziewiczówny »Devajtis«; »S francuskog Parnasa«, kde jsou zastoupeni Berangèr, Lamartine, V. Hugo, Sully Prudhomme, Fr. Coppée a j. (1893 sv. 14.), román George Eliota »Vodenica na Flosi« (1894 sv. 19—20.), Molièreova komedie »Tartif i Tvrdica« (1895 sv. 27.), román Oliviera Goldshmita »Vekfildski sveštenik« (1898 sv. 49.), Pierre Lotti »Islandski ribar«, Waltera Scotta »Ajvanho (1900 sv. 63.), a ko-

nečně velké epos Lud. Ariosta »Bijesni Rolando« v překladě Dragiše Stanojevića (1895—97 sv. 26., 33. a 40.).

Velké romány a drobnější povídky evropských mistrů romancierů vydány mimo to ještě ve zvláštní sbírce »Zabavnik«, která se ale ku podivu nepotkala s valným uspěchem u srbského obecenstva a zvláště u členstva vlastního, tak že muselo se vydávání její zastaviti. V ní vyšly v překladě Gončarova »Oblomov« a Tolstého »Vojna a mír«, V. Huga »Kostel Matky Boží« a Ch. Dickensa »David Copperfield«. Mimo to vyšly ve dvou svazcích drobnější povídky různých evropských vypravovatelů a básníků, v nich mimo jiné Lad. Stroupežnického »Prva velika trgovina paucima« a Julia Zeyera »Stratonika«, z polské literatury Sienkiewicze »Orguljaš iz Ponikla« a Bol. Prusa »Anta«, z ruské literatury N. I. Lěskova »Prebrana pšenica«.

Jak z toho seznamu viděti nebylo ve výboru překladů tak určitého plánu a programu, jaký se prováděl u vydávání starších i novějších děl domácího srbského písemnictví. Výchova čtenářstva i nových sil spisovatelských vyžadovala by zajisté, jak nedávno právem poznamenal jistý kritik bělehradský, aby se této překladatelské činnosti věnovala větší pozornost a péče.

Na konci prvního desítiletí své činnosti vystoupila správa »Zadrugy« s velkým — ovšem nikoliv definitivním — dalekosáhlým vydavatelským programmem »Náčrtek programmu pro vydáváni srbských spisovatelů, starých a nových«.

Vyplnění tohoto programu vyžadovalo by práci několika desítiletí, kdyby »Zadruga« se neodhodlala rozšířiti počet svých publikací — a sotva bude to možno z ohledů finančních — i kdyby se zříkala úplně vydávání děl soudobé produkce literární. Nechce postupně vydávati jenom díla spisovatelů srbských, v užším toho slova významě, než pojímá do svého programu ještě vydávání starých dubrovnických a vůbec dalmatských básníků, aspoň výbor z nich, jakož i díla básníků a spisovatelů chorvatských v užším toho slova významě, jako Stanka Vraze, Iv. Mažuranića, P. Preradovića, Aug. Šenoe. »Nacrt programa za izdavaňe srpskih pisaca, starih i novih« nepřipomíná výslovně, a není nám známo, ba nemůžeme si ani vysvětliti, proč nehodlá vydati také díla jiných, ne mnohem méně vynikajících a důležitých pro rozvoj písemnictví »srbsko-chorvatského« XIX. stol., jako na př. pro XVIII. věk jest důležit Reľkovićův »Satir« pojatý do programu.

Dalekosáhlý ten program vyplynul zajisté z nejšlechetnějších pohnutek a s radostí pozdravujeme snahu »Zadrugy«, aby pokud možno všecku literaturu rozedraného a rozeštvaného národa »srbsko-chorvatského« obepjal, i díla západních spisovatelů učinil přístupnými hlavně východní větvi. Nic není tak zhoubné, než když na obou stranách činnost na poli kulturním velkopansky se ignoruje, a když se neignoruje, tak s vysoka, s jistou dosí pohrdání se odsuzuje, »trhá«. Vůdčí duchové obou národů čili obou větví národa musí se postaviti nad třeskotný lomoz denních novinářských půtek a štvanic.

*

Jiná jest ovšem otázka, pokud »Zadruga« bude moci plniti tento svůj velkolepý plán, a nemá-li jiných, vážnějších snad úkolů. Z nejdůležitějších povinností jejích jest zajisté pěstování současného umění slovesného. Vydávání vážnějších poetických a belletristických děl soudobých básníků a belletristů jest asi přece důležitější, než uspořádání kritických vydání starých mistrů, aspoň pokud knižný trh tak dalece nezmohutní, že by soukromý nakladatel mohl bez valného risika přejímati na sebe onen úkol. Kritické, vším potřebným literárně-historickým apparátem opatřené vydání »klassiků« srbských příslušelo by vlastně vědeckým korporacím, akademiím. Při dobré vůli mohly by zajisté obě akademie, Záhřebská i Bělehradská, se děliti o tuto práci. Bohužel, nutná součinnost obou hlavních institucí vědeckých uznává se velmi nedostatečně. Pro nešťastnou denní politiku, pro úspěšnou agitaci politických štváčů znemožňuje se takřka součinnost vědeckých pracovníků obou hlavních duševních a kulturních středisk.

»Zadrugu« čeká ještě jeden velmi vážný úkol. Ve svých publikacích podává »Zadruga« valné většině svého členstva, rekrutujícího se, jak jsme viděli, z nejširších vrstev národa, čtivo jen z menší části přístupné. Nikdo zajisté nebude pochybovati, že mnohé dílo — nemíním tu spisy všeobecně poučné, než díla ceny literárně-historické aneb filologické — z roční premie sedm svazků objímající, kdyby »Zadruga« je vydala zvláště aneb ve zvláštní sbírce, jako vydávala sbírku románů pod titulem »Zabavnik«, že by daleko nedosahovalo toho počtu výtisků, který měl »Zabavnik« nyní zastavený — rozprodáno ho 86.000 výtisků. Nepřimlouváme se nikterak, aby tak »Zadruga« učinila, naopak schvalujeme to jako velice moudré, když se tímto způsobem vnutí zrovna nejširším vrstvám srbského čtenářstva kniha vážná. Myslím, že se sotva najde některá země, kde by Ariostův »Orlando furioso« byl pronikl do knihoven obecných škol, do knihovničky holičovy, ševcovy neb selské. Ale připomněl jsem to proto, abych ukázal, že by se takovým způsobem nejsnadněji poznalo, která kniha by nejvíce hověla. Myslím, že by se zamlouvalo také, kdyby se aspoň v knihovnách školních a spolkových vedla statistika knih nejvíce čtených. Ne proto, aby se správa »Zadrugy« ve výběru děl podle toho snad řídila, než aby se vůbec poznal vkus čtenářstva.

Pro vzdělávání nejširších vrstev, vlastního lidu děje se v Srbsku posud přes demokratický jeho ráz velmi málo. Zvýšiti úroveň vzdělanostní znamená zároveň sociální osvobození lidu. Pro tyto nejširší vrstvy měla by »Zadruga« založiti novou levnější sbírku čtení všeobecně přístupného, ne snad jen vydati znova epické písně z velkolepého sborníku Vuka St. Karadžiće, jak se často navrhuje v srbském tisku, než nejlepší díla předních básníků a spisovatelů, nejlepší prosu a také nejlepší poesii jak původní, tak též cizojazyčnou, spisy historické, zeměpisné a přírodovědecké. Odborné, národohospodářské spisy ať vydají příslušné korporace jiné, a těm tuto práci lépe když přenechá společnost literární.

Správa »Zadrugy« o této důležité otázce také začala jednat, usnesla se, že začne vydávati levné knížky pro lid, a příslušný návrh, přednesený na poslední valné hromadě »Zadrugy« 6. srpna 1902, byl jednomyslně přijat. Knihy ty mají býti přístupny lídu jak obsahem a formou, taktéž cenou svou — cena by neměla převyšovati 10 para = centimes. K vydání jich možno tím snáze přistupovati, že jsou věnovány zvláštní dosti značné fondy literární na šíření dobrých knih mezi lidem. Zvolen zvláštní výbor pro vydávání lidových knížek z mužů, znajících dokonale lid srbský a jeho potřeby. Doufejme, že se tento výbor energicky uchopí tohoto nad jiné vážného úkolu, a že za rok budeme moci již podati zprávu o úspěšné jeho činnosti.

Z knih a časopisů.

Baptisté a Malëvanci v Kyjevské gubernii.

(Dokončení.)

To byl vývoj baptismu do konce let osmdesátých. R. 1891 obraz pojednou se mění. Roznesla se jako vichrem pověst, že Hospodin vzbudil Jednorozeného Spasitele zde, v Kyjevské gubernii, a v čí osobě? Vyvolencem objevil se baptista souvěrec z nejhorlivějších, obyvatel města Tarašči, kolář Kondratij Malëvanyj (čti Maljovanyj). Vytrvalí baptisté zděsili se nebývalé drzosti, jiní, jak to vždycky bývá, s vášnivostí čistých bezprostředních povah poddali se illusi.

Malëvanyj byl prvotně horlivým baptistou a koncem let 80tých byl křtěn při velikém sběhu lidu, v přítomnosti úřadů a obecních starších, u vsi Kerdanu v Taraščinském újezdu. Brzo potom přivezeno bylo do Taraščinské věznice několik sektantů-mystiků ze vsi Skibina, a jejich spoluvěrci, navštěvujíce je, zůstávali u Malëvaného a s ním navštěvovali své uvězněné druhy. Když hlava hnutí tohoto, Benedikt Dušenkovskij a jiní předáci byli internováni do Jelizavetpolské gubernie, navštěvovala osiřelá církev Malëvaného a hovořila s ním. A tu on, jsa povaha mysticky naladěné, jal se s čtyřmi baptisty rozjímati o proroctvích biblických a došel k podivuhodným důsledkům. Podle něho na př. obsah Nového Zákona je jen řada podobenství, jež se teprve plní, ano i život Kristův teprve nastane, neboť Kristus v evangelii je jen synonym pravdy a spravedlnosti, a že Kristus t. j. Pravda byl i před Abrahamem a za dob Mojžíšových (Jan 8, 58. — 1. Kor. 10. 4.) a že »jeho nikdo z lidí neviděl a viděti nemůže« (1, k Timotheovi, 6. kap.), proto třeba se přichystati na příchod Krista, jenž byl dosud pouze předpověděn. A že se hloubajícím těmto hlavám zdálo, že nikdy lidé více necílili k Bohu, nežli v dobách jejich, bylo jim zřejmo, že doba příchodu Kristova nastala, i stanuli před otázkou, kdo

že bude vyvolený boží. — Všecko toto napětí duševní rozrušilo nervovou soustavu Malěvaného; začal v hallucinacích vídati otevřené nebe, slýchati volající hlas, pociťovati, že se odtrhuje od země, a celé okolí jeho vidí, slyší totéž jako on. V extasích, mezi radostnými výkřiky a slzami zoufalství, objevují se improvisované modlitby, kázání o nastalém království božím. Malěvaného uznávají za Jednorozeného Božího — za Spasitele. Oblékají jej v bílé roucho, lid se valí k domu jeho, plazí se k němu na kolenou a padá k nohám jeho. On všecek bílý, s hlubokým zármutkem ve vzezření, vítá všecky přívětivě a laskavě, mluví o zlu, kralujícím ve světě, káže lásku, dobré skutky, hledání pravdy. Mluví i o svých strastech, jež mu nastávají, napodobě biblická proroctví o utrpení Kristově.

Přichází policie a odvádí ho; jest chován na psychiatrickém oddělení kyjevské Kyrillovské nemocnice. Jméno jeho letí po všech osadách, učení jeho šíří se v rozměrech obrovitých. Brzy byl propuštěn, ale v novém záchvatu nemoci byl odvezen do psychiatrické nemocnice v Kazani.

O přesvědčivosti a vroucnosti jeho výkladů svědčí tyto události. Do Kazaňského ústavu dva měsíce po Malěvaném byl dopraven jakýsi Čekmarev, příslušník severovýchodní jedné gubernie, jenž rovněž se pokládal za vtělení Spasitelovo. Jakmile se sešli, ihned zavedli hovor na své věci. Malěvanyj vyslechl Čekmarova a klidně mu řekl: »Poslechni nyní ty mne, a shledáš-li, že nejsem práv, uznám tě ochotně za toho, kým se prohlašuješ, a půjdu za tebou!« A potom začal vášnivě, dlouho a přesvědčivě hovořiti, že Čekmarev vzdal se své ideje a uznal Malěvaného, začež Malěvanyj uznal jeho za Jana Křtitele. — Na všecky, kdož ho viděli a s ním mluvili, působil hlubokým dojmem; ano, stalo se, že někteří členové missionářského sjezdu kazaňského, kteří jej navštívili, byli vskutku zmateni hovorem s ním; tak byla řeč jeho v některých směrech silná, přesvědčivá a plná čistých a hlubokých myšlének, propletených poetickými obrazy a oblečených poetickou formou.

Učení jeho v onom jitření a v nespokojenosti, zavládlé v jedné stránce baptistů, mihem se šířilo a přijímalo. Vyšlo z baptismu, vytvořeno bylo ideou o boholidství. Obřadu ani dogmat nezná; evangelium a bible podle učení jejich jsou jen jako slabikář dětský, nezbytný dětem; dospělí, vzdělavše se jím, odkládají jej a jdou dále. Evangelium i bible jest jim ukazatel cesty do města dalekého, který, když dojdeme, odkládáme. Jsou jim to proto knihy úctyhodné, avšak nechtí tkvíti na jejich písmenech, jako baptisté, nýbrž říditi se jejich duchem, jakož jest v Písmě samém poručeno. Obzvláště rádi čtou starý zákon a proroctví, vybírajíce si pěkné vzory životní z knih těchto. — Poslední slovo o určení člověka, čili zákon nejnovější — dle víry Malěvanců — dán byl jim; žije v srdcích všech lidí, nejsa v žádné knize psán. Člověk jest chrám Boha živého, duch Boží bydlí v něm a řídí jej, pokud jest čist od hříchu, ale když člověk zhřeší, opouští jej a hledá

jiného, důstojného, jenž žízní po spasení. Spasení pak jest právě stav čistoty a společné bydlení s Bohem, neboť jestliže Bůh přijde v srdce jeho a odhalí světlo rozumu člověka, tedy tento člověk začíná postihovati to, co dříve bylo nedostupno jeho rozumění.

Ve vzkříšení mrtvých ve smyslu křesťanském nevěří. Co je to duše a kam se děje po smrti lidské? To jeden z následovník Malëvaného vykládal: »Vidíte strom; každé větvičce dává stejně život, živí

Čekmarev. Malëvanyj.

ji, zdobí listím; servete listí, ulámejte větve, kořeny zůstanou . . . vyrostou nové větve, pokryjí se novými listy. Tak je i na zemi s lidmi. Duch Boží je jeden a veliké milosrdenství jeho je nevysychající. Jestliže člověk za života dovedl světla nabýti, přispěti k obrození lidí, tedy nezůstává neplodným fíkem a nehyne beze sledu. Tak bude se díti, pokud neotevrou se všecky hroby (hrob u Malëvanců je hřích) a nenastane na zemi království boží, pokud nezůstane zla tak málo, že oslábne zcela a beze stopy zmizí; tenkrát zmizí pohané i proroci, kteří zprvu byli postaveni, aby posekali dvéře, a zůstane jediná láska. Tenkrát bude vše jiné; všichni budou míti jednu duši, ve všech bude svítiti pouze pravda a spravedlnost; a žalářů tehdy nebude, a různých věr tehdy nebude, poněvadž všichni budou sloužit jednomu Bohu v pravdě a spravedlnosti; a tehdy, jak řečeno je v písmě: oči vidoucích nebudou zavírány a uši slyšících budou poslouchati. A dílem pravdy

bude mír a plodem spravedlnosti — spokojenost a bezpečnost na věky.« — Na zemi tedy vzkříšeni budou lidé a nyní již z mrtvých vstávají — probouzejíce se z hříchu, poznávajíce pravdu a Boha s Jeho láskou. — Proto Malěvanci ctí tak velice nynějšího cara pro jeho vyzvání k světovému míru. —

Podle mínění jejich všechen kruh lidského života dokonává se zde na zemi, a to je právě liší od baptistů. — Z názoru jejich na duši a osud její plyne u Malěvanců naprostý klid a lhostejnost ze smrti; z něho plyne i naprostá tolerance k jiným vírám. Dosavadní různost věr, zákonů, lidí atd. sám Bůh usoudil, a až za dobré uzná, sám ji urovná. Přestane nestejnost, až lidé sami poznají Boha. Je tedy učení jejich nálady jasné, radostné. »Proč tedy bývají slzy a pláč na shromážděních?« — namítla pí. Jasevič-Borodajevskaja. I vykládali: »V modlitbě Páně je řečeno: Přijď království Tvé. buď vůle Tvá. Království boží přišlo, ale vůle (v ruštině hra slovní, v nichž si Malěvanci libují: volja — vůle i svoboda), aby měli lidé svobodu slaviti Boha, ještě není; nyní je pouze radost, avšak bez slávy, slávy ještě není. Ještě mnoho lidí je zamčeno v hrobích, hle, my těkáme mezi pokušeními, avšak je řečeno: přetrpte do konce. A proto se my rmoutíme, že lidé nevidí, že přišel Kristus ve slávě«.

Mezi Malěvanci cirkuluje veliké množství epištol Kondratija Malěvaného, velice živým slohem napsaných, silně účinlivých. Není divu — praví pí. Jasevič-Borodajevskaja — že mají vliv na lid. Lid, jenž lehkověrně je oddán pověrám v čarodějnice atd., nemůže než uvěřiti v přítomnost Ducha Sv. v člověku, jehož znal jako opilce, nedbalce atd. a jehož najednou vidí vlivem nové víry zcela změněného. — Epištoly Malěvaného, jež diktoval Čekmarevu, jsou předmětem horlivého hledání policie, ale počet jejich se nemenší. Slohu jsou biblického, obrazů poetických, a ku podivu mihá se v nich hojně vlivů lidové heroické epiky, »bylin«. »Známost mám o vás« — píše v jednom poslání — »i o vašem vzrušení, které děje se vám za lásku Kristovu i za pravdu a svobodu, kterou jste sobě oblíbili, i kterak trpíte od protivníka Božího, jenž snaží se zotročiti vás a zbaviti svobody Kristovy i lásky bratrské, jíž jste zamilovali sobě Spasitele svého i přítel přítele, protož napomínám vás, abyste se nebáli jeho a oblékli se zbraní pravdy a plnou zbrojí Boží i stanuli proti útiskům jeho, abyste byli mužní a dobří, jako vojíni nepřemožitelného svého Krista a Spasitele světa, neboť Kristus přemohl a porazil jej, jako bouřný vítr zrostlinu a jako Slavíka-loupežníka z hnízda jeho srazil v kyjevské poušti . . .«

Domův k modlitbám určených Malěvanci nemají. »Člověk jest chrám Boha živého a modliti se mu lze vždy«. Ani neděle neuznávají. »U nas vsehda voskresenje (— u nás pořád neděle), my voskresli« (— jsme vzkříšeni; opět hra slovní), zněla veselá odpověď Malěvanky, Ani onoho pořádku na modlení nemají jako baptisté. Sejdou se známí, jakoby na besedu šli, hovoří, potom zpívají, v tom začne se ozývati tu a tam zvolání, štkaní a prostřed těchto zvuků pojednou slyšeti je

spěšnou, nervósní modlitbu: »Hospodine, Bože můj . . . duše moje . . ty prosíš . . . duše moje, věrná . . . drahoučká . . . dušičko moje . . . Hospodine, Tatíčku můj rodný . . . spasiž mne . . .« modlí se druhý, třetí, v tom opět výkřiky, jež náhle umlkají, když někdo z přítomných v extasi se zapotácí, pronášeje nesrozumitelná slova, což vykládá se za působení Ducha Sv. (— »mluviti budou cizími jazyky« —) zjev, zprvu nesmírně hojný, nyní mizící. Po modlitbě líbají se vzájemně všichni, muži i ženy (u baptistů jen muži s muži, ženy s ženami).

Občanský život jejich zdobí i názor jejich o manželství; postavení ženy je zde ještě lepší než u baptistů; i ve schůzích modlitebních je rovnoprávná; může býti i kazatelkou. Sňatek uzavírá se prostým ohlášením v přítomnosti šesti členů církve a manželka sluje pak pomocnicí, ne ženou.

Jinak však výlučné postavení jejich jako sektářů mezi ostatní selskou obcí působí jim mnoho škod hmotných. Pro schůzky náboženské — nedovolené — jest stále mnoho členů jejich po žalářích, i postrkem posíláni jsou domů, do bydlišť svých. Ostatní členstvo stará se pečlivě o pozůstalé rodiny jejich, a tím se všecka obec materielně vyčerpává. Ale nejsou prostředky vládní nic platny; trestaný sektant znova jde na schůze a utvrzuje se ještě více ve svém odporu.

*

Po přednášce svojí pí. Jasevič-Borodajevská předvedla několik písní duchovních, baptistských i malëvaneckých, sborem zvláště nacvičených; melodie zapsal skladatel Nikolaj Vitalijevič Lysenko, transkripce je od M. P. Rěčkunova. Baptisté berou melodie i slova z dovoleného sborníku písní luteránských. Malëvanci však mají písně zcela své i v slovích i v melodiích. Melodie brávají rádi z písní kobzarů. I z poesie knihové přejímají; tak převzali známou po Rusku báseň A. S. Chomjakova: »Zemlja trepeščet i sverkaja«, jejíž obsah úplně se srovnává s jejich názory.

Pět takových písní a dvě písně prigunů, sekty, doprovázející zpěv svůj tancem, otištěno s melodiemi na konci práce pí. Jasevič-Borodajevské.[1]) Ref. V. Prach.

---

[1]) Jako Slov. Přehled přinesl i Literat. Naukovyj Vistnyk obšírný referát o práci pí. Jasevič-Borodajevské. Referent dr. Franko vytýká, že některé věci zajímavé byly opomenuty: rodinné poměry, manželství (zmínka o něm stručná však je na str. 65. Živ. Star.), názory o obci a státu, sympathie s L. N. Tolstým, v němž Malëvanci vidí souhlas se svými názory, co se týče morálního obrození lidí. Zvláště ostře vytýká jí historický úvod o círk. poměrech v XVI. a XVII. století, kde prý »nahovorila nemalo balamutstva«, právě, že náboženské ony proudy neměly bezprostředního svazu s nynějším sektantstvem. — V úvodě pí. Jasevič-Borodajevské, myslíme, není myšlénky této, úvod chce říci, že všechny ty proudy zanechaly po sobě duševní disposici v lidu k náboženskému přemýšlení, a to pravda je. Zcela analogické případy z naší historie známe my Češi dobře.

DOPISY.

Z Krakova. 18. listopadu 1902.

(Požívání alkoholu v Haliči. — Pijáctví na venkově, ve městech a městečkách. — Usilování misií. — Hnutí abstinentů. — »Eleuteria« a »Trzeźwość«.)

Halič byla dosud pokládána za nejpijáčtější zemi v Rakousku. Na vodku svalovány skutečné i nespáchané viny, jako na př. veliký počet neschopných k vojenské službě, jehož příčina ležela spíše v bídě nežli v pijáctví. Obyčeje, dopouštějící pitky při slavnostech, usnadňovaly pijáctví spíše nežli v jiných zemích, kde pije se více, ale v mírných dávkách, třebas denně, pročež roku 1877. vydán byl zvláštní zákon proti pijáctví pouze pro Halič a Bukovinu. Zákon, který není si vědom škodlivosti alkoholu, přinesl však malý prospěch, a jedinými propagátory v boji proti alkoholismu byli missionáři, kteří brojili nejčastěji toliko proti vodce. Přes to však pijáctví v posledních desíti letech se zmenšilo. Není známo, lze-li to přičísti vzrůstu osvěty a duševnímu probuzení i uvědomělosti lidu. Kéž by jen opravdověji agitovala bída, kteráž zapudila všechnu veselost a kteréž — jak známo — přičítá dnešní svět požívání alkoholu.

Ačkoliv příčina by zde byla, dokázalo zkoumání protialkoholického sjezdu ve Vídni, že Halič konsumuje mnohem méně vodky nežli jiné země rakouské a že požívání to stále se zmenšuje, současně však že vzrůstá požívání piva, ačkoliv nedosahuje té výše jako v zemích německých, dokonce v Čechách. Rovněž tak výčepníkům vede se méně dobře, ježto počet jich se tenčí, což přičísti dlužno nepochybně rozkvětu rolnických sdružení (»Kółek rolniczych«). Nicméně jest alkoholismus obecným zjevem ve všech vrstvách obyvatelstva, a nejdůležitějším nápojem a úhlavním nepřítelem sedláka a dělníka jest vodka.

Zkoumání v obvodu několika okresů západní Haliče vykázala hroznější poměry ve městech než na venkově. V Krakově a menších městech klesající stav řemeslnický, průmysloví dělníci, zvláště zedníci, ba i úředníci, každý podle svého holduje Bachovi. Krakovský dělník vydává denně na alkohol 15—20 kr., což při malých výdělcích jest poměrně velmi mnoho. Řemeslníci už při první a druhé snídani sáhají po skleničce. Maloměstská intelligence z nedostatku duševního povznesení pokládá láhev vína za střed společenského soužití. Při nízkém stupni hospodářského rozvoje jest počet výčepů v Haliči proti počtu obyvatelstva menší nežli v jiných zemích rakouských. Tolik však jest jisto, že rozhřívající nápoje staly se obyvatelům měst nezbytnou částí potravy, a že daň z nápojů, vybíraná ve formě propinační dávky, jest jedním z hlavních příjmů měst.

Jinak má se věc na venkově. Venkovské obyvatelstvo vůbec pije méně nežli měšťáci a nápoje nejsou nutnou součástí jídel, nýbrž spíše prostředkem k povzbuzení veselí při svatbách, křtinách, pohřebních slavnostech a hostinách. Toliko dvě kategorie venkovského obyvatelstva lze nazvati pijáckými: třídu předměstských dělníků, která má zhusta ho-

tové peníze a častější příležitost k pití, a pak dočasné vystěhovalce, kteří, vracejíce se ze Saska t. j. z letní potulky za výdělkem, nenacházejí doma zimního zaměstnání a propíjejí peníze, v létě zahospodařené. Usedlí a zámožnější sedláci na mnoha místech pokládají za nečestné píti vodku, tím více pak ukázati se v nepříčetném stavu. Tací pijí hlavně pivo a víno. Ženy pijí v Haliči všude méně nežli muži, a to chrání je i děti před opilstvím a degenerováním.

Otázka alkoholismu nejeví se tedy tak obzvláště strašlivě, ale vzhledem ke špatným poměrům hmotným, slabé výživě obyvatelstva a obecné nouzi znamená přece značné nebezpečí. Nabývá tvářnosti tím zlověstnější, že pro národ, bojující za své kulturní bytí a politická práva, jakým jsou Poláci, každý jednotlivec musí býti brán v ochranu. Uváží-li se, že všeobecně jest alkohol uznán jedem, třeba byl požíván v malých dávkách, nutno, aby střehl se ho každý národ a zvláště takový, který — jako Poláci — povinen jest napnouti všechny síly, aby splnil veliké své úkoly.

Porozumění takové budí se stále zřejměji v haličské společnosti. Rozhodným momentem byl v tomto případě vzpomenutý již kongres vídeňský, po němž časopisy začaly se zabývati otázkou alkoholismu. Ukázaly se brošury o tomto předmětu a před několika měsíci vyvstal ruch v několika směrech. Ve Lvově založeno družstvo pod jménem »Eleuterya«, které čítá už několik venkovských odborů a několik set členů. Nyní povstává v Krakově druhé sdružení »Trzeźwość« (Střízlivost) s poněkud demokratičtějšími stanovami. Obě stojí na stanovisku naprosté zdrželivosti od všelikých lihovin, tedy vodky, piva i vína, obě snažiti se budou zakládati protialkoholistické hostince, obstarávati léčení alkoholikův a šířiti vědomosti o zhoubném vlivu alkoholu. K přednáškám docházejí zástupy posluchačův, hlavně studující mládež hromadně béře účast na tomto ruchu.

Tento zájem připravili do značné míry výklady o alkoholismu na obou lidových universitách. V Krakově pořádala je lidová universita Adama Mickiewicze, ve Lvově a na venkově t. zv. universitní extense. Výklady, jak patrno, padly na úrodnou půdu, ježto všude bylo posluchačů na sta. Úkaz tento je význačný pro naši dobu vůbec, a pro naši společnost zvláště.

Alkoholismus přežil se dnes jako se přežívá celá nezdravá dnešní civilisace. Přepínané nervy naše volají po návratu k přírodě a organismus domáhá se svobodného rozvoje. Věda stále důrazněji odpírá alkoholu všechny vlastnosti užitečné a prohlašuje ho za jed. Na západě započal ruch už dříve, neprobouzeje v Polsce žádného pochopení ani ozvuku. Se stanoviska zdravotního jsme bezpodmínečně jedním z nejlehkomyslnějších národů, zachovávání zdraví a prodloužení života pro sám život a zdraví málo se nás tkne.

Jinak se věci mají, mluví-li se k nám ve jménu služby pro vlast, která žádá a musí žádati všech sil těla i duše.

Na tento oltář skládáme oběti rádi, oběti to zvykův a radovánek, ne-li života a štěstí. Zdá se, že hlasatelé abstinence udeřili na pravou

strunu a že stačí mluviti pod tímto heslem, aby získány byly zástupy.

Dlužno podotknouti, že heslo »pryč s alkoholem!« pronesla v první řadě strana socialistická v den prvního května v Krakově. x. y. z.

Ze Lvova. (Dokončení.)

V témž sborníku Rudčenkově je pohádka: »Jajce - rajce.« Jako docela censurní dovoleno otisknouti ji ve sborníku »Ditski pisni, kazky i zahadky« (r. 1876), r. 1888 však stala se nebezpečím pro ruskou říši, proto ji censor zakázal; ale r. 1891 ztratila svůj nebezpečný charakter a dovoleno znova ji tisknouti v Kyjevě!

V knize V. Čajčenka »Pid silskoju strichoju« tištěny povídky: »Ekzamen«, »Bez chliba«, »Sestryca Halja« — a v almanachu »Skladka« téhož autora povídka: »Odna, zovsim odna«. V r. 1886 poslal Čajčenko k censuře sborník z devíti svých povídek a mezi nimi byly i povídky výše uvedené. Censor vytrhl z prostředka dvě netištěné ještě povídky a pustil je do tisku, ale všecky ostatní, mezi nimi i ony čtyři tištěné již, zakázal. Teprv r. 1888 censura dovolila znova tisknouti povídky »Bez chliba« a »Sestryca Halja«, ale povídky »Odna, zovsim odna« nedovolila ani r. 1888, ani r. 1891.

Počátkem r. 1894 podán k censuře v Kyjevě rukopis »Krynyčka«, pištěné již povídky a verše všelikých autorů: nedovolen censurou — o stejně »Zerňatko«, povídky a verše autorky P. Z. R-é. Proti zákazu tadán rekurs. Více než rok nebylo nižádné odpovědi, a když ke konci s 1895 podán dotaz, co se stalo s rukopisy, censura odpověděla, že .re zkoumají znova. Po dvou létech — v r. 1896, dovoleny oba dva rukopisy k tisku, ale strašně zmrzačené. Z »Krynyčky« na příklad vyloučena sloka Ševčenkova (překládáme prosou): »Nezáviď bohatému, bohatý nemá ani přátelství, ani lásky, — on všecko si jen najímá. Nezáviď mocnému, nebo on mocí si obojí vymáhá: nezáviď ani slavnému; slavný dobře ví, že jeho lidé nemilují, nýbrž jeho slávu, že on krev a slzy prolévá pro jejich zábavu.« Slova proložená v tisku, byla vyškrtnuta censorem, s dodatkem: Myšlénky pro lid málo poučné . . .

Vůbec z censorských dodatků bylo by lze sestaviti velmi pěknou sbírku jejich morálky, filosofie atd., bohužel autoři jich nezapisují, leda velmi zřídka; proto podáme jen několik takových přípisků pro charakteristiku. Při nevinné bájce Hrebinkově v témž sborníku »Krynyčka« připsal censor: »Allegorie, jež může vyvolati rozličné výklady.« Při básničce Mcdlynského »Vjazeňko« censor připsal: »V poslední řádce je politická narážka.« Tato »narážka« záležela v tom, že vaz (strom) si stýská, že mu v cizině srdce teskní . . . Při básni Feďkovyčově »Bratr a sestra«, kde vůbec není nijaké allegorie, připsáno: »Galicija i Malorossija«. Při básni Ziňkivského »Spolek«, připsáno: »Vyzvání ke sjednocení«. Při satyře Artemovského-Hulaka »Pán a pes«, připsáno: »Allegorie ukrutnosti a nespravedlivosti pánů, trávících noci v pustém hýření

a kalu.« Poznamenáváme ještě jednou, že všecky ty věci byly před tím tištěny. Právě tak byly tištěny povídky, zakázané potom v »Zerňatku«: »Čornomorci u nevoli« (Černomorci v zajetí), »Jak byl člověk koněm« a »Strašák« (první vyšla zvláště, druhá v 2. č. »Skladky«, třetí v knížce: »Jak třeba žíti«, Moskva 1894).

R. 1896 podán byl k censuře B. Hrinčenkův překlad Schillerovy tragedie »Marie Stuartka«. Oděsský censor odepsal, že překlad nesmí se tisknouti. Překladatel vedl rekurs ke Hlavnímu úřadu ve věcech tiskových. Odpověděno, že překlad zakázán »vzhledem ke zvláštním instrukcím, podaným censurním úřadům v souhlase se statí 113. statutu o censuře a tisku«. V tomto 113. článku řečeno doslovně toto: »Při censurování statí týkajících se odborů: vojenského, soudního, finančního a předmětů správy Ministerstva vnitřních věcí, censor povinen jest říditi se zvláště vydanými pokyny.« Tento článek vztahuje se tedy na úvahy o předmětech patřících zmíněným ruským ministerstvům. Překladatel vedl si proti zákazu stížnost k ministru vnitřních věcí, motivuje ji tím, že drama není úvaha, XVI. století, v němž se odehrává děj tragedie, není století XIX. a že ani Marie Stuartka, ani anglická královna Alžběta z nižádného stanoviska nemohou náležeti do zmíněných oborů ruských ministerstev, že ostatně Schillerovo dílo je dovoleno v Rusku i v přepracováních i v překladech. Ministr odpověděl (r. 1897), že vyhověti stížnosti a zrušiti zákaz není možná »vzhledem k nesrovnalosti její s platnými v censuře pravidly«, avšak jakými — to neřečeno. Překladatel podal tedy ještě jednu stížnost k senátu, v níž charakterisoval postavení ukrajinské literatury v Rusku, kde jest vyňata z ochrany všech veřejných zákonů a odevzdána pod dohled cirkulářů nikomu neznámých. Ale odpověď na tuto stížnost nedošla dodnes.

Ale co více! Ruští censoři dovolují si i vměšování do jazyka spisovatelů; neznajíce ukrajinského jazyka dovolují si opravovati ukrajinské rukopisy, anebo zakazují věci proto, že prý není v nich takový jazyk ukrajinský, jaký má býti. Tak nynější kyjevský censor zakázal sbírku básní neobyčejně talentovaného básníka V. Samijlenka proto, že prý autor užívá neologismů! A to se děje tehdy, když v censurních předpisích je článek, jenž výslovně zakazuje mísiti se do literární stránky censurované práce.

Že pravopisu, jehož užívají Ukrajinci v Rusku v soukromých dopisech a v Haliči v úřadech i školách, není možná užívati v nižádných publikacích v Rusku, ba že není možno užívati nijakého jiného pravopisu odchylného od předepsaného úředního, je všeobecně známo. Nižádná práce nemůže býti připuštěna do tisku, není-li ve shodě s úředním pravopisem, jenž se s literárním jazykem ukrajinským vůbec neshoduje.

Rozumí se, že při takových poměrech ne každému literátu se chce jíti proti proudu, ne každý chce handrkovati se s různými úřady a raději mnohý ani nic netiskne, ba ani nepíše, než by uvaloval na se rozmanité nepříjemnosti a stíhání, jimiž ruský úřad neskrblí vůči nikomu — a jestliže píše, píše rusky. To jest příčina, pro kterou se ukrajinská literatura nerozvíjí, jak by mohla v jiných poměrech, pro

kterou nejde tak rychlým tempem, aby se mohla již nyní vyrovnati jiným znamenitějším slovanským literaturám. Při takových poměrech sluší spíše se diviti, že v Rusku vůbec vychází ještě něco ukrajinsky, nežli, že vychází tak málo. Abychom si představili konkretně, jaké procento ukrajinských knih je zakazováno v Rusku tisknouti, uvedu jen dva příklady. D. Hrinčenko vydával v Černigově nákladem J. Čerevašenka řadu populárních knížek pro lid. Od r. 1894 do 1899 vytiskl dohromady 36 knížek; ale v témž čase složil a podal k censuře ještě 29 jiných knížek, jež censura zakázala.*) To značí, že mohl v téže době vydati 65 knížek. Všecky ty rukopisy musil sám skládati, přepisovati, redigovati a to beze zisku; co práce jeho vyšlo nazmar, jakou škodu hmotnou utrpěl!

Jiný příklad je tuto: R. 1900 podáno v Rusku k censuře dohromady — pokud máme zprávy — **45** knih; téhož roku — zase pokud máme zprávy — zakázáno jich bylo nic víc a nic míň než **22**. (Viz Lit. N. Vistnyk, r. 1900.) Takové veliké procento ukrajinských rukopisů jde nazmar.

Avšak přes tyto veliké obtíže přece jen vychází každoročně na Ukrajině několik desítek knih a brožur. Za to novin v ukrajinském jazyce není možno se tam domoci nižádným způsobem; od dob »Osnovy« nebylo dáno dovolení k vydávání žádného, třeba jen literárního časopisu. Jisto jest, že Ukrajinci podávají skoro rok co rok žádosti za dovolení, ale vždy dostávají odmítavou odpověď. Odpovědi tyto vypadají stále stejně stereotypně; proto postačí uvésti jeden takový »vzorek«.

R. 1900 žádal za dovolení p. Oleksij Kovalenko, aby mohl vydávati v Kyjevě týdenník pod názvem »Ukrajina«, s literárním i společenským obsahem. Odpověď (ze dne 5. máje č. 7941) zněla, že »žádost o dovolení vydávati v maloruském nářečí časopis ‚Ukrajinu' uznána správcem Ministerstva vnitřních věcí za neschopnu splnění.«**) Právě takové odpovědi dostávají všichni ostatní petenti.

Při takovém útisku a pronásledování ukrajinského jazyka ruskou vládou zůstávala by Ukrajincům možnost, omeziti se na čtení haličských ukrajinských listů, měsíčníků a knih. Ale ruská vláda tomu předešla, zakázavši ukazem z r. 1876 dopravu jakýchkoliv tiskopisů z Haliče na Ukrajinu. Proto nesmějí choditi do Ruska netoliko politické listy, ale ani literární (L. Nauk. Vistnyk), ba ani tak málo nebezpečné, jako na příklad časopisek pro děti »Dzvinok«! Rovněž tam nesmějí žádné vědecké publikace (na př. publikace Nauk. Tovarystva imeny Ševčenka), ano ani takové odborné a ke vzbuzení převratu v Rusku málo způsobilé publikace, jako je sborník lékařský, mathematický atd. Ba ani nejvážnější ruské měsíčníky a spolky vědecké nemohou si vyměňovati své věci s oněmi — čehož není nikde jinde na celém světě; ač nám posílají publikace své, nedostávají našich, neboť odeslány jsouce, jsou naše publikace prohlíženy censurou a vracejí se

*) Viz: Lit. Naukovyj Vistnyk 1901, sv. XIII. 2, str. 193—200: Publikace nákladem Ivana Čerevašenka a literární ceny jeho jména.

**) Lit. Nauk. Vistnyk, 1900, sv. IX. 2, str. 67.

po čase s poznámkou »Refusé par la censure«, anebo vůbec jich nevracejí, posílajíce je patrně na »všeobecné spálení«, aby posílen byl ruský stát.

K jaké absurdnosti může dovésti podobný zákaz, viděti je z tohoto fakta. Ještě před ukazem z r. 1876 tištěna byla ukrajinsky velmi pěkná populární knížečka »Ledaco o světě božím«. Přeložena byla ihned do ruštiny a doposud v tomto překladě dočkala se osmera vydání a byla doporučena do školních knihoven. Ale malorusky nedovoleno ji více tisknouti, a doposud ukrajinští školáci, chtějí-li si ji přečísti, dostanou ji ne v ukrajinském, nýbrž jen ve velkoruském jazyce! Toho by snad na celém světě nikde nenašel! Rovněž tak je s »Povídkou o kolech« od Stěpovyka, s »Rozmlouváním o nebi a zemi« i s »Rozmlouváním o zemských silách« od Ivanova a s »Děvečkou« od Ševčenka, jež doporučeny do školních knihoven v ruských překladech, ale ukrajinsky (mimo »Děvečku«) nesměly se tisknouti, neboť by se mohlo tím Rusko převrátiti!

Je-liž divno, že ukrajinská literatura, opírajíc se jen o chabé rámě Haličské Rusi, nemůže povznésti se najednou a zastkvěti se takovým počtem talentů, kteří by obrátili na sebe všeobecnou pozornost Evropy? Je-liž divno, že všechna massa lidu ukrajinského v Rusku není uvědomělá národně a že tone v temnostech zevnitrných? Je-liž divno, že veliké procento analfabetů vykazuje na Rusi Ukrajina?

Nikoli, není to divno, je to pochopitelno, a spíše sluší diviti se, že i za takových poměrů literatura maloruská se rozvíjí, roste a počíná vykazovati čím dále, tím více talentovaných literátů a učenců. A toto faktum je nám velikou útěchou pro budoucnost, neboť, když jsme se za takových překážek dovedli udržeti při dosavadních kulturních vymoženostech, tím více se udržíme za poměrů příznivějších.

Volodymyr Hnaťuk.

Z Chorvatska.

V Záhřebě 18. prosince 1900.

(Prvé úspěchy zemědělské banky. — Čilý ruch ve Splitě. — Jak Uhry vydržují Chorvatsko. — Výsledky zimního sněmovního zasedání.)

Dne 20. listopadu měla »Chorvatská zemědělská banka v Záhřebě« mimořádnou valnou hromadu, na níž ukázaly se prvé znatelné úspěchy dosavadní činnosti tohoto ústavu.

Banka započala řádně a pravidelně působiti teprve 14. května t. r., kdy přestěhovala se do svých místností. Ihned stoupla důvěra obecenstva a projevila se rostoucími vklady, jichž v dubnu t. r. bylo pouze 8924·03 K, koncem května však již 101.646·75 K, koncem června 136.367·59 K, července 354.649·86, srpna 450.906·06, září 573.804·58, října 780.371·09 K, kdežto před samou valnou hromadou bylo vkladů 960.330·21 K.

Z akciového kapitálu, jenž byl původně stanoven na 800.000 K, bylo do konce června uplaceno 780.000 K. A tak ústav mohl zdárně přikročiti k prvému svému úkolu: aby sdruženým rolníkům (hospodář-

ským rolnickým zádruhám systému Raiffeisenova) poskytl laciný nesměnečný úvěr, a takto zároveň počal působiti na úrokovou míru ve venkovských spořitelnách, které do té doby nepracovaly s úroky menšími 10% nezdráhajíce se bráti i přes 20%, ba i více. Přikročilo se tedy k zakládání selských úvěrných anebo lépe hospodářských zádruh, jichž bylo založeno a bankou financováno: v březnu (banka v bytě jednoho člena správní rady působila již od začátku února t. r.) 10, v dubnu 7, v květnu 5, v červnu 4, v červenci 2, v srpnu 3, v září 4, v říjnu 7, v listopadu 6.

Úvěru poskytovala banka rolnickým zádruhám stále více, a to: koncem února t. r. 79.000 K; do 31. března 307.900; do 30. dubna 523.800; do 31. května 755.130; do 30. června 909 630; do 31. července 1,100.770; do 31. srpna 1,246.870; do 30. září 1,417.470; do 31. října 1,602.520; do 20. listopadu 1,780.392 K. Úroková míra jest 6—6½, nejvíce 7%; nyní se vážně jedná o to, aby také tato úroková míra byla snížena, ač chorvatský selský lid, zvyklý dosud jen na lichvářská procenta, jež takové půjčky má za pravé dobrodiní, tím více, že půjčuje se mu bez směnky, tedy bez útrat na podpisy (na nezbytné zpropitné pro podpis) a beze strachu před krátkou a přísnou směneční lhůtou.

S bankou jest nyní ve spojení 67 zádruh, z nichž 18 financovala »Prvá chorvatská spořitelna« summou asi 300.000 K. Největší zádruha má 440, nejmenší 25 členův; všech členův jest 8008. Nejvíce zádruh jest v županii záhřebské (28) a varaždinské« (17).

Dosavadní úspěch povzbudil zakladatele banky k další, ještě usilovnější činnosti: akciový kapitál bude II. emissí zvýšen na 2,000.000 K. Důležitější však jest prozíravost, jakou ukázala správní rada zvolivši hospodářského organisátora a kontrolora všech zádruh a rozhodnuvši zásadně, že ve správní radě má se během času utvořiti zvláštní hospodářská rada, která by se stala duší veškeré hospodářské, jmenovitě však zemědělské organisace v Chorvatsku.

Organisatorem a kontrolorem rolnických zádruh systému Raiffeisenova zvolen mladý muž, Dr. Milan Krištof, jenž udělav svůj doktorát práv, věnoval se delší dobu (2 roky) hospodářskému studiu v Hohenheimu u Stuttgartu. Kromě toho nabyl mnoho zkušenosti jak na otcově, tak na svém vlastním statku, tak že zvláště vyniká svými vědomostmi ve vinařství a v dobytkářství, ve dvou to hlavních hospodářských odvětvích pro Chorvatsko. Konečně Dr. M. Krištof prohlédl si, dříve než se ujal obtížného úkolu, všechny vzorné statky v Chorvatsku a důkladně se informoval o působení slovinských rolnických družstev, známých pod jménem »posojilnice« (»půjčovny«). Zároveň vydal brožurku »Jak chorvatská zemědělská banka má provésti úvěrní a hospodářskou organisaci chorvatského zemědělství«, ve které věcným a srozumitelným slohem promlouvá k chorvatské intelligenci tak, jak dosud k ní ještě promluveno nebylo. A nyní běží jen o to, aby mladý ředitel banky Dr. Svetomir Korporić, odchovanec university české — se stejně mla-

dým, avšak daleko zkušenějším svým přítelem Krištofem provedl dílo, o němž na konci své zprávy dobře pověděl, že »z něho má povstati jednotná hospodářská organisace celého národa, proti které budou marny pokusy jakékoli vnější moci, směřující proti národní chorvatské existenci.«

Stejně utěšené zprávy docházejí z duševního a hospodářského střediska dalmatského, z města Splitu. Především nutno zde vytknouti, že organisace chorvatské zemědělské banky vznikla z praktického smyslu a z realního idealismu dvou dalmatských Chorvatův, kněží Ivana Barbiće a Frana Ivaniševiće. Tento byl také přítomen mimořádné valné hromadě a navrhl, aby banka své působení rozšířila také na Dalmacii, což bylo jednomyslně přijato.

Fr. Ivanišević náleží k nejvzdělanějším a nejčilejším předákům dalmatských Chorvatův. Velkým jeho pomocníkem jest Jiří Kapić, redaktor výtečného lidového časopisu »Pučki List« (Lidový list) a nyní předseda předůležité hospodářské organisace nedávno založené pode jménem »Vinarska udruga«. Tato zádruha jest výsledkem čilého hospodářského ruchu, k němuž velký podnět dal český aristokrat hr. Jan Harrach, a jenž mimo jiné projevil se ve dvou hospodářských sjezdech, svolaných do Splitu. Současně dlužno vytknouti, že splitská obchodně-živnostenská komora svědomitě koná svoji povinnost a že již po několikráte blahodárně zasáhla svým autoritativním hlasem do záležitostí národohospodářských, ovšem ve smyslu správně pochopených zájmův zanedbané a italskému spojenci na poli hospodářském obětované Dalmacie

Konečně nesmíme zapomenouti, že v Dalmacii bylo v poslední době i na poli novinářském mnoho vážných pokusův o probuzení smyslu hospodářského ve všech vrstvách. Tak zejména velmi vzdělaný (třeba samouk, splitský měšťan p. D. Mikačić vydával delší dobu (1899—1900) výborný hospodářský týdenník »Željeznica«, v němž, pokud se dotýkal otázek kulturních a politických, zaujímal velmi rozhodné stanovisko pro národní jihoslovanskou jednotu (jmenovitě pro jednotu chorvatsko-srbskou) a pro všeslovanskou vzájemnost, což obojí dovedl přivésti v soulad s chorvatskými požadavky státoprávními. A tak dnes existuje v dalmatském Chorvatsku celá řada hospodářsky uvědomělých pracovníků se střediskem ve Splitě.

Nahoře jsem použil výrazu: reální idealism. Totéž, co mi při tom tanulo na mysli, možno nazvati také ideálním realismem: je to nálada, anebo (na vyšším stupni vývoje) smýšlení a přesvědčení životní stejně vzdálené od utopismu i od materialismu, jevící se jmenovitě v stejném asi zájmu pro národní potřeby duševní a hmotné. Že taková nálada, i přecházející již i v životní smýšlení a přesvědčení, ovládla značným dílem intelligence' splitské, toho důkazem jest založení »literárně-uměleckého klubu«, v němž soustřeďují se i velmi mnozí zcela praktičtí lidé, na př. velice nadaný poslanec na dalmatském sněmě, mladý Dr. Smodlaka, jenž za posledního zasedání dalmatského sněmu vynikl svojí rozvážností spojenou s odvahou a s opravdovostí v pojí-

mání všech otázek veřejného života, zvláště národně-kulturního poměru mezi Chorvaty a Srby.

Literárně-umělecký klub splitský jeví mimo jiné velký zájem o studium jazyků slovanských: asi 50 jeho členů neb příznivců začíná se učiti rusky, a značný počet členstva pěstuje češtinu. Činí se to tak opravdově, že klub zamýšlí přispěti k tomu, aby se ve Splitě usadil dobrý znalec ruštiny a češtiny, který by živým slovem nejen nynější zájem o slovanské jazyky udržel, ale ještě více povzbudil. Když ještě připomenu, že od dvou let existuje ve Splitě »Hrvatsko-političko družtvo za Dalmaciju«, jehož předsedou je také v Praze dobře známý Dr. Trumbić, uvedl jsem hlavní fakta, která nasvědčují tomu, že Split začíná chápati velký úkol, jaký mu nastává v nynější době, kdy maďarsko-italsko-německá koalice pokouší se ze Záhřebu a z Řěky, ze Zadru a z Terstu, z Lublaně a ze Sarajeva rozložiti a zničiti všechny prvky národní a politické individuality jižního Slovanstva. —

Počátkem listopadu t. r. vyšla na Řěce anonymní brožurka pod názvem »Kako nas Ugarska uzdržava« (Jak nás Uhry vydržují). Napsal ji vážený chorvatský politik, jenž žije již delší dobu stranou denního politického života, za to však tím bedlivěji stopuje všechny jeho zjevy, snaže se jmenovitě vniknouti v tajemství chorvatsko-uherského finančního poměru. Pravím tajemství, poněvadž peštská vláda nedává potřebných dat ani členům chorvatské kvotové deputace, a což teprve obyčejným smrtelníkům, k tomu ještě opposičníkům. (Data jsou ovšem sepsána pouze v maďarštině). Autor pečlivě a kriticky sebral a rozebral, co o finančním chorvatsko-uherském poměru bylo posud psáno, ba nelitoval práce, vyhledati dokumentární články novinářské. Zde ovšem bude mi možno upozorniti jen na hlavní fakta. Dříve ještě připomínám, že 2000 výtisků studie bylo ve 14 dnech úplně rozebráno, a že má vyjíti také německy a francouzsky.

V prvém chorvatsko-uherském finančním vyrovnání z r. 1868 ustanovuje se v § 28. pouze to, že chorvatské příjmy a výdaje mají se »súčtovati«, kdo je však má súčtovati a jak, neustanovuje se ani slovem. Tuto mezeru v zákoně — mezeru, která smutně illustruje hospodářské a finanční schopnosti 12 chorvatských delegátův z r. 1868 — mohla doplniti pouze nová dohoda mezi deputacemi chorvatskou a uherskou, jak to kategoricky ustanovuje i žádá poslední (70.) paragraf vyrovnání. Avšak Maďaři myslili o tom jinak: R. 1871 jmenovala pešťská vláda 13člennou komisi uherských (maďarských) úředníkův, aby určila způsob, jakým se mají uzavírati účty mezi Chorvatskem a Uhrami... Dle zásad vypracovaných touto komisí byly teprve r. 1879 předloženy chorvatskému sněmu závěrečné účty za léta 1869—1874!

Účty byly sestaveny bez nejmenšího účastenství Chorvatska, maďarsky, s pouhými všeobecnými poznámkami a tak nejasně a nepřehledně, že sama autonomní chorvatská vláda v nich se naprosto nevyznala. A přece žádala od sněmu, aby je prostě přijal na vědomí. Od té doby všechny závěrečné účty mezi Chorvatskem a Uhrami sestavují se týmž způsobem, a chorvatský sněm všechny prostě přijímá na vě-

domí bez nejmenší debaty, z čehož povstal nyní vládnoucí názor, že chorvatský sněm vůbec nemá ani práva o těchto účtech debatu zahájiti, nýbrž že je prostě přijmouti — musí. V tom jest příčina všech zmatkův a nepořádkův, anebo, užiju-li pravého výrazu, veškerého protizákonného zkracování a vyssávání Chorvatska Uhrami.

Vizme jen několik toho příkladův. R. 1876 vyloučil uherský (maďarský) ministr financí ve své kvalitě ministra společného (uherskochorvatského) z chorvatských příjmů, t. zv. »hraničarské proventy« (nepřímé daně v bývalé Vojenské Hranici), a to tak, že jeho nařízení působilo nazpět, začínaje totiž r. 1873. Přes to v Chorvatsku tyto »proventy« počítaly v závěrečných účtech jako příjem až do roku 1880! Totéž učinil p. ministr s příjmy přístavu Rěky. »Proventy« vynášely ročně (průměrně) 813.000 zl., příjmy rěckého přístavu 250.000 zl.

Když si pan »společný« ministr, respective »společná« vláda v Pešti troufala učiniti něco podobného, jaký div, že od této doby provádí celou soustavu, dle níž má Chorvatsko býti naprosto hospodářsky zničeno a paralysováno, aby takto ještě kleslo i národně a politicky! Dlouhá jest řada příjmův, z nichž jest Chorvatsko takovouto cestou nařízení vyloučeno, a stejně dlouhá řada vydání, jimiž se Chorvatsko zatěžuje, ač zřejmě nenáležejí k vydáním společným.

Takovým »společným« vydáním jest především státní dluh. Dle vyrovnání z r. 1868 Chorvatsko totiž nemůže míti dluhu. Ustanovuje se totiž v § 13., že vnitřní své potřeby Chorvatsko bude krýti jistým procentem všech svých příjmův (nyní 44%; toť tak zv. chorvatská tangenta, chorv. »podíl« na jeho příjmech); § 27. ustanovuje, že toho, co zbude po odražení tangenty (nyní 56%), má se použiti na vydání společná, a v případě, že to nepostačí, že schodek nahradí Uhry se zřetelem na staleté ústavní bratrství, aniž by Chorvatsko kdykoliv bylo povinno takto poskytnutý obnos vrátiti. Na základě tohoto paragrafu Maďaři tvrdí a světem rozšiřují zprávu, že platí na Chorvatsko, že Chorvatsko vydržují. Ano, na papíře. Ve skutečnosti nebéře se staleté ústavní »bratrství« tak vážně.

Chorvatsko totiž platí na »státní dluh uherský« (maďarský) v témž poměru, jaký jest určen pro jiné společné záležitosti (nyní 6·93%, ostatek platí Uhry; toť chorvatská kvota, chorv. platební povinnost, jak vůči Uhrám, tak vůči celé říši), aniž by za to nabývalo práva žádati, aby se vypůjčené peníze investovaly také na jeho území...

Maďaři tedy stále vypůjčují si na sta millionův a uvalují Chorvatsku 7·93% břemen svých dluhův, nepřiznávajíce Chorvatsku práva, aby v témž poměru mělo podíl na vypůjčených millionech!

Tak v r. 1890—1899 občtovala pešťská vláda na Uhry 329,125.038 zlatých; na Chorvatsko však — 547.500, totiž více než 600kráte méně; ale za to Chorvatsku bylo přece uvaleno břemeno asi 90,000.000 zl. jež v těchto letech bylo nuceno platiti na úroky a amortisaci státního »společného« dluhu.

Nyní mají Uhry asi 2.260,000.000 zlatých státního dluhu, jenž jejich rozpočet zatěžuje více než 100,000.000 zlatých ročně.

R. 1898 činilo vydání na státní dluh 116,208.197 zlatých 1 kr., z čehož na Chorvatsko dle kvoty 7·93% připadá bez mála 10,000.000 zlatých.

Tvrdí-li tedy Maďaři, že na Chorvatsko platí ročně přes 3,000.000 zlatých, rozpadá se jejich »umělý chorvatský deficit« v niveč již po bedlivém uvážení tohoto neslýchaného vykořisťování jménem »společného« státního dluhu.

Avšak v jakém teprve světle ukazuje se »chorvatský deficit«, který Maďaři velkomyslně nahrazují z lásky k staletým ústavním bratřím, když uvážíme, že Chorvatsko z příjmů společných státních drah nedostává ani haléře, a že z t. zv. restitucí spotřebných daní dostává nyní velmi málo, a že brzy nebude dostávati ničeho.

Železnice v Uhrách byly všecky bez výjimky stavěny vypůjčenými, tedy také chorvatskými penězi. Přes to Maďaři tvrdí, a dle toho jednají, že železnice v Uhrách jsou pouze — uherské (maďarské), nikoliv společné; a proto z jejich příjmů nedostává Chorvatsko zásadně zhola ničeho.

V Chorvatsku jsou železnice téměř bez výjimky vystavěny z chorvatského »fondu bývalé Vojenské Hranice«; přes to prohlašují se v theorii za společné, v praxi však zapsány jsou do pozemkových knih jako maďarské, a Chorvatsko také z jejich příjmův zásadně ničeho nemá.

Příjem »státních maďarských železnic« (»Magyar állom vasutak«) byl r. 1898 (okrouhle) 38,500.000 zl.; dle kvoty 7·93 připadlo by na Chorvatsko (okrouhle) 3,230.000 zlatých; nedostalo však ani haléře...

Od r. 1884—1898 bylo na stavbu železnic v Chorvatsku vydáno 24,480.245 zl. Přes to všechny železnice v Chorvatsku jsou státním majetkem uherským (= maďarským).

Maďaři totiž naprosto nechtějí uznati zvláštnost Chorvatska na poli národohospodářském. Proto také chorvatské lesy zanesli do pozemkových knih jako majetek »uherský«, z něhož Chorvatsku nepřipadá — nic. Proto se také zarputile brání proti tomu, aby Chorvatsko bylo uznáno jako zvláštní spotřební území, aby totiž také jemu vlády vídeňská a sarajevská stejně jako Uhrám vracely velké summy vybrané za cukr, líh atd. vyrobený v Čechách, v Rakousích, v Bosně atd., spotřebovaný však v Chorvatsku. A tak jest jisto, že v nejkratší době Chorvatsko z těchto značných příjmův nedostane naprosto nic, neboť pešťský sněm přijal r. 1900 zákon, dle něhož daně z cukru, líhu atd. mají se příště bezvýjimečně vybírati na místě výroby a restituovati (vraceti) potom vládě »spotřebného území«. Jelikož však Chorvatsko přes své státoprávní postavení za takové »spotřebné území« není uznáno, vyschne tento důležitý příjem úplně, jako již počal mu vysychati. Vždyť tento příjem byl ještě r. 1896 bez mála dva a půl milionu (2,481.533) zlatých, a již r. 1900 pouze 1,605.603 zl., klesá tedy, místo aby rostl se vzrůstem spotřeby cukru atd. Již nyní (1902) připadá na jednoho obyvatele v Uhrách 1 K 63 h spotřební daně, v Chorvatsku však (prý) jedna třetina haléře! —

Letošní zimní, vlastně podzimní zasedání chorvatského sněmu bylo velmi krátké: trvalo od 27. listopadu do 16. prosince. Ale za to dnešní maďarská nadvláda v něm Chorvatsku hojně nadělila.

Především bylo obnoveno finanční provisorium mezi Chorvatskem a Uhrami zase na jeden rok; je to již po čtvrté, neboť lhůta vyrovnání vypršela 1899. A tak zase prodlouží se o rok bezpráví, o němž jsem právě pojednával, prodlouží se s veškerou svojí brutalitou, neboť i maďaronská většina chorvatského sněmu stala se poněkud houževnatější na poli národohospodářském, tak že možno od ní očekávati jakés takés zlepšení finančního poměru k Uhrám, soudě dle dvou jejích »nuntií« (pamětních spisův) kvotovému výboru uherskému. Ale za to ustoupili Maďaroni na celé čáře ve věcech národních a politických, ustoupili tak, jak toho od nich zajisté neočekávali ani sami Maďaři. Nejdříve promluvili chorvatští delegáti na společném sněmě. Jak promluvili!

Chorvatský ministr krajan v Pešti, Erven šl. Cseh (Čech!), prohlásil Uhry matkou Chorvatska, ač zákon o vyrovnání zná jen »posestrime kraljevine«. Podivný to rodokmen, dle něhož jedna sestra jest zároveň dcerou jen proto, že je menší!

Druhý p. aristokrat, hr. Pejacsevics (Pejačević), přiznal se maďarským vlastencem; třetí řečník, bývalý velký župan Kovačević, slavnostně kladl důraz na to, že Chorvatsko a Uhry jsou jeden stát, ač vyrovnání zná pouze »státní spolek« (»državna zajednica«); čtvrtý konečně, universitní profesor Tomašić, přesvědčoval Maďary, že hr. Khuen-Hederváry jest dobrý Maďar, že důsledně — třeba prý bez pomoci ústřední vlády — provádí maďarskou státní myšlenku v Chorvatsku, a že tato myšlenka stále více nabývá půdy za Drávou.

Podobně, ba ještě hůře mluvili maďaroni na sněmu chorvatském. Universitní profesor Egersdorfer troufal si říci, že to jest přirozené, božské právo, dle něhož malé státy a malí národové splývají se státy a s národy velikými, a že dle tohoto »božského zákona«, jejž on prý bránil a bude brániti, pokud bude ve sněmu, povstaly »všechny státní útvary od Velké Britanie do Uralu«.

Zmíněný Kovačević v plném sněmě zvolal: Vždyť jsme tady v Uhrách! Dr. Josef Pliverić, rovněž universitní profesor, povzbuzoval ve své řeči k tomu, aby se národ poučoval, že celý svět kdysi považoval všechny země od Karpat do Adriatického moře za Velké Uhry, Hungaria Magna...

Je tedy přirozeno, že v takovém sněmě p. hrabě Khuen-Hederváry mohl stanné právo odůvodňovati také vtipy, jako že v čas stanného práva okřál rodinný život, že muži méně chodili večer do hospod, začež prý děkovalo mu mnoho paní a dívek. Ba důmyslný státník doložil — a většina nadšeně tleskala —, že podobné opatření mělo by se z uvedeného důvodu pravidelně opakovati... —*d*—

Z Lužice. (Dokončení.)

Ostatně tentokrát přece to dopadlo jinak, což je faktem velice potěšitelným a slibným do budoucnosti. Svlečeny rukavičky a promluveno konečně bez obalu slovo pravdy.

Rázně ozvaly se »Serbske Noviny«. Skhadżowanka je veřejnou schůzí studujících a srbského lidu, a každý řádný člověk, ať si je třeba Číňan nebo Turek, k ní má přístup — proč tedy také ne Čech?

Obšírný, důkladný a při tom rozhodný článek záležitosti věnovala »Łužica«, jež vůbec znamenitě vystihla situaci. Neběží zde o nějakou tu českou návštěvu, a tom tím méně, že vůbec jí nebylo znamenati, když se chovala úplně passivně.

Také pisatel jenom se přetvařuje, chvěje-li se hrůzou ze strašidla jakýchsi panslávských rejdů a nějaké politicko-národní agitace na lužické půdě, doposud tak mírné; vše prostě je záminkou, mající zastřít pravý účel,. pro nějž se štve. A neštve snad pouze jednotlivec; ten je pouze nastrčeným manekinem, za nímž stojí celá ta známá smečka nenasytné, hrabité hakaty, již tak dobře charakterisoval Sienkiewicz (v úvodníku obnoveného »Dziennika Berlínského«), a že občas, nemohouc odolati, také si vyjíždí na nás — abychom stůj co stůj co nejdříve byli spolknuti.

Že však pořád se to nedaří, že jako jinde, kde národové se vzdělávají a čtou, ani nám tak snadno nelze již krk zakroutiti — šlechetné duše na nový připadly prostředek, chtějící nás rozeštvati. Pochlebovat instinktům dobrodušného našeho lidu, vylíčiti mu nás vzdělané jako spolčence českých štváčů, s nimiž jsme se spikli, abychom zakalili poměr lidu k trůnu a k Němcům, jež přece dosud s obyvatelstvem srbským spojovala dojemná přímo shoda. Národní otázky vůbec nebylo, o národnosti prostě se nemluvilo — Srbové s Němci krásně se snášeli, ano náviděli německý jazyk, sami rádi mezi sebou ho užívajíce . . . A teď se to najednou má změnit! . . .

»Ovšem že,« na to navazujíc trefně prohlašuje »Łužica«; »neboť: Bóh je našu rěč nam darił*), a to snad proto, abychom jí užívali. Čehož zajisté ani pan pisatel zazlívati nám nemůže. Pečují-li naši sousedé tolik o to, aby osamocené sedmihorské Sasíky zachovali národu — proč my bychom neměli přičiňovat se o to, abychom zůstali doma svými? Radují-li se naši sousedé, že jen v Sasku r. 1900 se zapsalo Srbů zase o 3000 méně — proč my bychom neměli za touž příčinou se rmoutit, a nejenom to, nýbrž také pracovat k tomu, abychom, co dosud máme, zachovali?« — Neznámý utrhač ostatně velmi se mýlí. Znaje náš lid, jak jest loyální každou cévou nefalšovaného svého srdce a snášenlivý do krajnosti — domníval se asi, že jej poštve proti přirozeným jeho vůdcům, aby je honem vyhnal jako nebezpečné svůdce a tím zároveň provedl na vlastním svém těle dávno želané harakiri . . . Ale časy ty minuly dávno, náš lid prohlédá; poznav své samozvané »spasitele«, on již pěkně děkuje za jejich dojemnou až péči a starostlivost . . Ba co více: právě následkem této jejich politiky — »tím upřímněji a těsněji k nám přilne.« A za to díky!

Proto netřeba se útočníku skrývati — nic se mu od nás nestane. Neboť přímá jest naše cesta, čistý náš štít, a s otevřeným bojujeme hledím. A protiví-li se nám něco, je to pokrytectví a faleš; a

*) Bůh nám naší řeč daroval.

udavačem prostě — pohrdáme. »A někdy jej litujeme ... totiž tenkrát, domýšlíme-li se s trochou pravděpodobnosti, že máme před sebou vlastního bratra...

Opětně pak »Łužica« domlouvá pisateli, proč nemluví pravdu, neboť »nihdy njeje dowolene łhać«. Proč, pro boha, neříká otevřeně, co ho bolí a co je mu trnem v oku: totiž pouhá existence skhadźowanky. Málokdy u nás národní vědomí zřejměji se projevuje. Skhadźowanka ovšem po výtce je národním svátkem, jehož se súčastňuje kde kdo, a to ovšem protilužické hakatě není vhod. Mluví o zlých Češích a zle se durdí. Proč neřekne otevřeně, že ji pálí Pražský lužický seminář, v němž ode dávna se vzdělávají katoličtí naši kněží a jehož chovanci hlavně skhadźowanky podpírají?

Ale ať jest odpůrci protivná skhadźowanka a staroslavný lužický seminář v Praze — prohlašuje »Łužica« —: nám budou tím milejší, a s energií zdvojenou za oboje vstoupíme v boj. —

Skoro tři neděle po skhadźowance, dne 29. srpna, přijata byla lužicko-srbská deputace saským králem Jiřím. Na projev Srbů, přednesený ctihodným bělovlasým vlastencem, kanovníkem J. Herrmannem, odpověděl král: — »Srbové ať jsou přesvědčeni, že řečníkovu prosbu, abych držel ochrannou ruku nad malým srbským národem, dokonale vyplním. Mám velkou lásku k Srbům; to pánové vidí již z toho, že moje dcera (princezna Mathilda) sama se srbsky naučila a ráda srbsky mluví.« Slova ta mohla nám býti jistým zadostiučiněním za čerstvý tehdáž útok berlínského listu. —

S radostí zařaďuji do svého dopisu zprávu o večeru Bjarnata Krawce v Sernjanech. Malá věc jinde, u nás veliká. V malé vesničce (katolické) pořádají večer srbského skladatele, předstihujíce jím Budyšín — to přec jest úcty hodný projev uvědomění. Večer ten kromě toho byl nejkrásnějším zadostiučiněním skladateli, jemuž činěna výtka nelidovosti, internacionalismu. Večer ten konečně byl příznačným proevem našeho venkovského spolkového života, který dávno již stojí výše, nežli spolkový náš život budyšínský. Tolik hybnosti v poměrné míře, jako mají na př. naše spolky v Khwaćicích nebo Radworju, přáli bychom budyšínské »Besedě«, ba i jiným vedoucím spolkům a sdružením v naší »metropoli«, o nichž slyšíme jen u příležitosti — valných hromad.

»Łužica« vším právem v obšírném článku význam tohoto večera vyzdvihla — tak jako vůbec nyní věnuje mnoho místa akutním otázkám národním a rozčeřuje tak tichou hladinu národního života lužického. LUŽIČAN.

Rozhledy a zprávy.

Slované severozápadní: Slováci vídeňští. Naše střední školy a Slovensko. Maďarské usilování o slovenskou půdu. Maďarská touha po zákonu proti »vlastizrádným« (nemaďarským) národnostem. — Jubileum K. A. Kocora. — Poláci a slovanská výstava v Petrohradě. Lvovská akademická mládež a moskevský Slov. Dobroč. Spolek. — Slované východní: Vnitřní proces boje nových směrů se starými v Rusku. Jitření v dělnictvu. Soud nad sedláky-buřiči. Tělesné tresty ve vojsku. Pozemková lichva. Úroda. Příčina neutěšeného stavu selského hospodářství. Vyšší hosp. škola pro ženy. Úvěr kustarům. Ruské nemocnice. — Kolonisace východní Haliče. G. Kupčanko. Mladší generace strany staro-ruské. Zima v Haliči. Obyvatelstvo Bukoviny.

Slované severozápadní

Začínám zprávy o **Slovensku** zprávou z Vídně. *Slováci vídeňští* mají dva spolky: »Národ« a sdružení sociálně demokratické. Oba jeví pěkné známky života. Spolek Národ oslavoval v listopadu desetileté trvání. K večírku byly pozvány všechy slovanské spolky ve Vídni. Nejvíce přišlo Čechů. I ze Slovenska dostavili se hosté. A Štefánek, Slovák, vroucími slovy promluvil zvláště k Slovákům a Čechům, aby pracovali společně, jsouce na sebe odkázáni. Hlavní zajímavostí večírku bylo, že ochotníci z Uher. Skalice hráli divadlo. Přijel s nimi dr. Pavel Blaho, zakladatel »Národa«. Tento příkladný pracovník byl se svými herci už na Moravě a nyní si zajel do Vídně.

Vracím se k řeči Štefánkově a rád bych byl, kdyby si Slováci a Čechové vídeňští mojí prosby povšimli. Vy, milí přátelé, můžete pro vzájemnost československou hodně vykonati — i zařaďte tuto činnost do svého pracovního programu. Vy máte větší zkušenosti, hlavy otevřenější, širší názor. Vypozoroval jsem, že Slováci vídeňští mají mnohem větší porozumění pro československou vzájemnost (podobně jako Slováci američtí), než ti, kteří stále jen ve svých horách žijí. Zkuste o tom mluvit s dráteníkem; ten je přesvědčen, že Češi a Slováci jsou jeden národ. Zkuste, zeptejte se! Němci a Francouzi jsou jiný národ, řekne dráteník, ale Češi a Slováci, hia, to je dráteníkovi směšné. A ten to ví ze zkušenosti, theorie gramatiků ho nepřesvědčí. Vídeňský Slovák a Čech, stojíce vedle Němce, brzy se dojednají.

Opakuji tedy: pojměte vzájemnost do pracovního programu.—

Dne 7. pros. přednášel jsem o Slovensku v Matici Opavské. Ponejprv ve Slezsku. Na přednášku přišli snad všickni čeští gymnasijní studující. **Veškero naše školství, střední zvláště, není dosud české, a slovanské už naprosto není! A tak i o Slovensku naše školy, zvláště střední, povědí málo.** O této otázce mělo by se pojednati v Časopise českých professorův. Dále by prospělo vydati malou, lacinou brožurku o Slovensku pro studující mládež. Napsal jsem takovou již r. 1896. Salva ji vydal a byla brzy bez reklamy rozprodána. Chtěl jsem napsati jinou, nabídl jsem ji dvěma pražským nakladatelům, ale marně. Rád bych též napsal větší brožurku: »Slovensko v české škole«, v níž bych pověděl něco ze zeměpisu (a připojil mapku), z dějin, podal návod ke slovenskému čtení, několik slovenských básní a písní, pověděl něco o vzájemnosti, aby učitelé i profesoři měli látku snesenou a mohli ji připojovati k české ... Ale kdo mně ji vydá? —

V uplynulém podzimu maďarské časopisy uvažovaly, jak velký význam pro rozvoj maďarské národnosti má půda. »Zem tedy sedlákovi, ale jen maďarskému sedlákovi.« »Ze země Nemaďarův a lidí nechtějících se pomaďařit musíme ukojit hlad maďarského sedláka. Tu nemyslíme na nemilosrdné konfiskování, ale na zákonité jednání s úplným odškodněním.« To znamená, že mají Maďaři splodit křivdy plný zákon, aby potom mohli odnímati Slovákům zem — po zákonu!

Budapesti Hirlap v listopadu 1902 psal, že »... v horních (roz. slovenských) stolicích každým rokem množí se cizí (roz. nemaďarský) duch, množí se vlastníci cizího jazyka a cizího smýšlení.« I vybízí k »majetkové politice«, bez které nelze »toto zlo« zadržeti. Daranyi, ministr polního hospodářství, koupil prý ve Spišské sto-

lici více hospodářství. A ministr financí vyslovil ochotu zvýšiti daně těch majitelů půdy v nemaďarských — jazykově — stolicích, aby raději pozemky za babku prodali. »Stát nemůže koupit každou půdu, která v cizojazyčných stolicích je na prodej.« Tu musí přijíti na pomoc politika, která bude podporovati statkářství...

To je tak šílené, jako nemravné. — Na říšském sněmu v Pešti je tak zv. *národnostní odbor.* Ten, ubohý, má na starosti »vlastizrádné« národnosti (roz. národy nemaďarské). V hlavách těchto ustaraných otců vlasti zrodily se mnohé návrhy. Tak prý je třeba zákona, který by dovolil nespolehlivé vlastence i s jejich rodinami vypověděti z vlasti. Usadit se v Uhrách — navrhují dále — může se odepříti komukoliv, nevyhovuje-li vlasteneckým zřetelům. Třeba mít v evidenci všecky občany, kteří čtou nemaďarské časopisy a knihy; podžupan měj právo vstoupit i do soukromého domu a být nezvaným hostem při svatbách, křtinách, aby vyslechl, jakým jazykem se mluví a co se děje... *K. K.*

K. A. Kocor.

V **Lužici** dne 3. prosince oslavili 80. narozeniny prvního hudebního skladatele lužického, *Karla Augusta Kocora.* V Ketlicích (nedaleko Lubije), kde od roku 1852 v úřadě učitelském působil a nyní na odpočinku žije, sešli se toho dne zástupci duševního života lužickosrbského, aby stařičkému, ale vždy svěžímu vlastenci a oblíbenému, ba mnohdy přímo zbožňovanému skladateli gratulovali. Také »Slovanský Přehled« připojuje se k těm, kteří stařičkému vlastenci vyslovovali přání a projevovali úctu v den 3. prosince. A to plným právem. Kocor náleží vůbec k nejrázovitějším hlavám na Lužici — a jakožto nejstarší ze žijících dosud strůjců hornolužického probuzení obrací k sobě pozornost i širšího světa slovanského. Ve svých »Různých listech o Lužici« (str. 24 sl.) vylíčil jsem, co pro lužické probuzení znamenaly »spěwanske swjedźenje« (pěvecké slavnosti), které byly od r. 1845 v Budyšíně pořádány. A zakladatelem těchto slavností byl mladistvý tehdáž K. A. Kocor (nar. 1822 v Zahorju — Záhoří — u Budyšína). Hned na první z nich zpívány byly nejrázovitější dvě písně Kocorovy: »Rjana Łužica« a »Serbska meja« — obě s textem od Zejleřa. Tato dvojice, od těch dob nerozlučná, vytvořila potom řadu skladeb, z nichž velmi mnohé staly se obecným majetkem celého národa. Básník a hudební skladatel, oba národní umělci v nejúplnějším slova smyslu, se navzájem doplňovali a povzbuzovali. — Vynikající pěvecké skladby Kocorovy z plodných let čtyřicátých jsou: »Serbski kwas« (Srb. svatba), »Swjateje Marine sylzy«, »Wječor« a velké světské oratorium »Žně«. Ke »Žním«, které r. 1860 přepracoval, přidal později další velké pěvecké skladby »Podlěće«, »Nazymu« a »Zymu« — jimiž hudebně zpracoval Zejleřovy »Počasy«. Jiné větší jeho skladby jsou: »Wěnc hórskich spěwow«, mužský sbor »Zymske wobrazy«, třídílné oratorium »Izraelowa zrudoba a tróšt« a zpěvohra »Jakub a Khata«. Škoda, že nic z těchto větších skladeb nevydáno tiskem. Ze skladeb Kocorových vůbec vytištěny pouze: »Wěnc narodnych serbskich pěsnjow hornjo- a delnjołužiskich z přewodom piana«, »Tři serbske reje« (na piano) a »Šěsć spěwow«. Silná rázovitost melodií, proniknutých duchem lidových písní a hudby národní, vyznačuje Kocora. Náš hudební svět měl by stařičkému skladateli lužickému věnovati pozornost — jako vůbec hudbě a písni lužické. Lužice přec není za mořem, může k nám takřka vítr lužickou píseň zaváti — ale hudební kruhy naše dosud nám nepředvedly ani ukázku z díla nejstaršího lužického skladatele! A přece bylo o něm psáno

u nás již v dobách rozkvětu »pěveckých slavností«... *A. Č.*

*

Poláci stojí nyní před otázkou, *jak se zachovati k všeslovanské výstavě* v Petrohradě. Vláda ruská úsilovně chce získati Poláky pro vystavu, i obrátila se za tím účelem k vynikajícím osobnostem v Království, nabízejíc různé ústupky. Tyto osoby, které tvoří prozatímné komité, mají dáti již letošního ledna odpověď. Jak ta odpověď vypadne? Čech, který si připomene Riegrovu řeč na moskevském slovanském sjezdě a poměry ruského Polska od té doby až na naše dny — nemůže býti o tom v pochybnostech. Zcela jasně vyložil tu záležitost »Przegląd Wszechpolski« (v č. 9. str. 700 sl.).

»Na výstavě musili bychom — usuzuje dopisovatel z Varšavy — ukázati polskou práci, směřující k obohacení a sesílení kultury slovanské našeho typu. Ale naše práce v tom směru teprve tehdy může býti pochopena, ukážeme-li nejen co jsme vytvořili a co tvoříme, nýbrž i jaké překážky **jest nám na té cestě překonávati. Aby**chom mohli býti spravedlivě oceněni, musíme ukázati na té výstavě vše, co zdržuje náš pokrok civilisační, ukázati všecky prostředky, jakými ty prostředky obcházíme neb odstraňujeme s cesty. A tu Poláci z Království musili by vystaviti statistiku obecných škol, jich program, učebnice i statistiku disciplinárních trestů, jimiž jsou stíháni učitelé za rozsáhlejší pěstování polštiny než ruštiny; pokud možno přibližný obraz tajného vyučování, soukromého i organisovaného, výnosy o trestech za soukromé vyučování a statistiku těch trestů; vylíčení podmínek, za jakých mohou býti zakládány školy soukromé atd. Dále bylo by třeba představiti školu střední, její program i organisaci; složení sborův učitelských dle národnosti a vyznání v poměru k národnosti a vyznání žákův: předpisy o vyučování polštině a užívání jí ve škole; statistiku trestů za polské slovo ve školních zdech; výňatky z učebnic historie, pokud se týkají Polska, a z učebnic zeměpisu o vlastech polských; themata školních úkolů; systém dozoru nad mládeží mimo školu, revise v soukromých obydlích studující mládeže atd. Kromě toho třeba by bylo dostati a vystaviti protokoly porad paedagogických, které by vrhly nejvíce světla na systém školství u nás... Zároveň bylo by třeba vystaviti práci studujících mimo školu: tajné usilování o to, aby po skončení gymnasia uměli správně polsky psáti; tajné kroužky, zakládané za účelem společného vzdělání; vyšetřování úřadů v té příčině atd. Rovněž tak bylo by třeba představiti školy soukromé, dějiny jich vzniku a podmínky trvání atd. Dále musili bychom podati obraz varšavské university a techniky, výběru a zdatnosti sil professorských, systému dozoru nad studenty, udílení stipendií atd. S tím souvisí oddělení vědy, v němž bylo by třeba kromě toho vystaviti všecky žádosti k vládě o povolení vědeckých spolků — a odpovědi úřadů na ně! — V oddělení literatury a tisku především musily by se vystaviti předpisy tiskové, vylíčení podmínek zakládání a vydávání časopisů; **obraz činnosti** censury i sbírku **censurovaných** rukopisů a **sbírku článků časopiseckých, nepropuštěných** censurou v posledních letech; statistiku tiskových pokut za články, censurou k vytištění povolené; statistiku policejních prohlídek u spisovatelů a novinářů zároveň s výkazem toho, co jim sebráno; výkaz nařízení censury vydavatelům v posledních letech; seznam děl největších spisovatelů polských, nedovolených v hranicích ruské říše. Vedle toho bylo by třeba podati statistiku knih a časopisů, rozcházejících se v zemi bez censury, s připojením akt politických procesů pro rozšiřování zakázaných spisů, jakož i statistiku příslušných trestů... Jen takovým způsobem bylo by lze v náležitém světle předvésti práci polskou na poli kultury tam, kde má býti vážen civilisační stupeň slovanských národů...«

Smutné to jest — že to jest pravda! Smutné jest, že za těch okolností nebude moci býti pro Slovany překvapením, odřeknou-li Poláci účastenství na výstavě. —

Nevyřízená, bolavá otázka ruskopolská znova se tím hlásí o pozornost. Přihlásila se v poslední době na oko drobnou, ale příznačnou událostí. Moskevský Slovanský Dobročinný Spolek poslal svého času předsedovi Kola polského, Ap. Javorskému, dar 200 rublů pro děti vřeseňské. Polská akademická

mládež ve Lvově sebrala tutéž sumu a zaslala ji řečenému spolku s tímto listem: »R. 1902 Slovanský Dobročinný Spolek poslal 200 rublů ve prospěch dětí vřeseňských, oběti to útisku pruské vlády. Nyní, po vypsání sbírek za tou příčinou mezi studující mládeží v Haliči, máme čest sebranou částku 200 rublů poslati Slovanskému Dobročinnému Spolku na prospěch rodin duchoborců, oběti to útisku vlády ruské.« *Č.*

Slované východní.

Hnutí revoluční, které před rokem tak otřásalo **ruskou** říší, utichlo, vlastně všechny zprávy o něm byly zdušeny. Ale *vnitřní proces boje nových směrů* se starými trvá nadál. I v carské rodině je toto zápolení obou směrů. Odtud plynou každou chvíli se objevující, vyvracované a opět se vyskýtající zprávy: Pobědonoscev odstoupí, Witte odstoupí, Plehve je na odchodu atd. Nejistota, v níž se těžko lze vyznati. ale příznačná pro Rusko a věstící přece jen záblesk nové éry. Stutgartské »Osvobožděnije«, orgán emigranta Struveho, má zprávu o neshodách mezi carem a velkoknížetem následníkem, plynoucích prý z rozdílnosti názorů. Jak známo, i jiné noviny měly zvěsti o tom, že prý má býti ustanoven následník jiný. Jiná zpráva mluví o tom že Plehve, pozván byv carem do Livadie, vezl s sebou známý projekt konstituce Lorise-Melikova.

V Petrohradě konala prý se schůze tajného komitétu šlechty i příslušníků carské rodiny, pod předsednictvem velkoknížete Alekséje Michailoviče, v níž vypracován byl plán státních reforem, s resolucí odevzdati jej přímo do rukou carovi, mimo obvyklou byrokratickou cestu. Mezi reformami těmito je prý rozšíření autonomie zemské. zrušení tělesných trestů, vynětí škol z působnosti nejsvětějšího synodu a podobné věci. — To jsou všecko zprávy nezaručené, ale přece nelze je pominouti, poněvadž jedna věc pro ně mluví, totiž shoda s míněním a požadavky celé ruské veřejnosti, pokud není spoutána úřednickým jhem. — Potvrdilo se to zejména v t. zv. ekonomických komitétech, guberniálních a újezdních odborech známého, nedávno utvořeného poradního sboru pro povznesení selského hospodářství. Někde byly sbory tyto nehybné, nečinné, ale někde projevily čilost podivuhodnou a staly se takořka malými parlamenty. Členové jich — volení — v dobrozdáních odboru podali celé kritiky dosavadního zřízení státního. Kárali ochranářský finanční systém vůči průmyslovému velkokapitálu na úkor spotřebitelův, s neobyčejným důrazem žádali povznesení kulturního rozvoje selského obyvatelstva — v čemž vskutku vězí hlavní kořen ruské nouze — žádali všeobecné zavedení zemské samosprávy za účasti selských zástupců, třeba prozatím v počtu omezeném. V některých odborech již nyní přizvali znalce ze selského lidu a to s velkým prospěchem. Výklady jejich upoutaly pozornost. Ve Voroněži dokonce policie zakročila proti dvěma příliš smělým členům, Martinovu a Bunakovu, kteří bez ostychu prohlásili, že je nejvyšší čas svolati konstituantu z celého Ruska. A je to mínění celé veřejnosti.

Mezi *dělnictvem* jitření neustalo. Propuklo v Rostově nad Donem, kde v dílnách vladikavkazské dráhy v polovici listopadu stávkovalo 3000 dělníků žádajících kratší doby pracovní, zvýšení platů a odstranění několika mistrů. Když požadavkům nevyhověno, nastaly schůze, stávka se rozšířila a 25. listopadu došlo ke krveprolití. Kozáci stříleli do lidu; dva lidé zabiti, devatenáct raněno. Hned na to vypukla stávka ve stanici Tchorecké; práci zastavilo víc než 1000 lidí. Zase kozáci. zase dva lidé zabití, 7 těžce a 12 lehce raněných, a přes sto osob uvězněno. Tak to popisuje »Pravitělstvennyj Věstnik«. — »Svět« p. Komarova přinesl zprávu o schůzi loyálního jakéhos dělnictva v Petrohradě, konané sub auspiciis vlády (otiskly to i Nár. Listy) — a nabídl svůj orgán tomuto dělnictvu za mluvčího. St. Petěburskija Vědomosti se mu za to vysmály.

Valkovský *soud nad sedláky buřiči* již je skončen. Odsouzeni na rok a na více. Vypráví se — k neuvěření — že prý byli potrestáni vězením i advo-

káti, kteří se vzdali hájení, a to za svůj projev proti způsobu vedení pře.

Mezi »blahé předzvěsti« lepších časů počítá ruský tisk výroky několika vysoce postavených osobností o *tělesných trestech ve vojsku.* Dříve již se proti nim vyslovil gen. Dragomirov, nyní v »Ruském Invalidu« ve stati professora vojensko-právnické akademie A. S. Lykošina proklouzla zmínka o nastávajícím zrušení těchto trestů. Dle Finlandské Gazety i ruský Alba, gen. Bobrikov, odsoudil tyto tresty, které zvláště ve Finsku — kde v občanstvu nikdo není tělesně trestán — snižují »důstojnost« vojska.

Před časy jsme psali v Slov. Přehledě, kterak v některých guberniích při Volze rozmohla se tak řečená *pozemková lichva.* Za pomoci Selské banky — určené ku přímému přispění obyvatelstvu potřebujícímu pozemků — začali obchodovati dohazovači v pozemcích: na levný úrok majíce kapitál, skupovali statky, parcelovali je a s vysokým ziskem (až 100 procent) prodávali dílce malým lidem, kteří nedovedli sami si zjednati u banky úvěru. Tisk se věci ujal a s výsledkem.. Ministerstvo financí vydalo výnos, jímž zakazuje poskytovati peněz z banky k takovýmto spekulacím, připouštěti dohazovače k prodeji a koupi pozemků a přikazuje bance zvláštní sesílenou bdělost a obezřetnost v této věci.

Výkaz *úrody* letošní v obilí i v píci shledán velmi uspokojivý. Výnos plodin je o pětinu vyšší nežli průměrný výnos pěti předešlých let (neúrodných).

O tom, kde vězí *příčina nynějšího neutěšeného stavu selského hospodářství* a jak mu pomoci, podán byl ministerstvem orby sboru poradnímu ve věcech selského hospodářství p a m ě t n í s p i s. »Ničím nenahraditelné ztráty« — praví se v něm — »které za nynější doby trpí selský lid za stálých velikých neúrod, při žalostném stavu svého dobytka, pro nějž pronajímá jako pastviska chatrné, ale drahé pozemky, platě místo nájmu vlastní prací — všecky ty věci vyžadují přechodu k jinému systému hospodářství«. Selským obcím o malém počtu pozemků nutno organisací emigrace a subvencemi i půjčkami ze selské banky pomoci k možnosti, aby si zjednaly dostatečné množství půdy. Od dosavadního pak, hlavně na pěstování žita, ovsa a brambor se omezujícího hospodářství nutno přejíti k jiným, racionelnějším způsobům hospodářství polního, vyšším, době nové přiměřenějším; v souhlase ovšem s povahou jednotlivých krajů. V tom směru usneseno návrhy ministerstva rozváděti dále. Člen zmíněného poradního sboru, gen. adjutant Čichačev, navrhl opatřiti lidu l e v n ý ú v ě r z prostředků státních spořitelen. V těchto spořitelnách v minulém roce bylo přes 762 mil. rublů, za něž většinou kupují se jimi státní papíry, vlastně nuceně kupují. Z toho důvodu, aby státní papíry nepozbyly jediného svého místa odbytu, byl návrh ten zamítnut. Že v Rusku málo kapitálu slouží drobnému kreditu, ukáží cifry: v celém Rusku obnáší tento kapitál 69 mil. rublů, to jest, na osobu připadne průměrně 54 kopejek. I v Rakousku je větší; zde na osobu připadá, v ruských penězích čítáno, kolem 8 rublů.

Znamenitou novinku — první toho druhu v Evropě — uvedlo ministerstvo orby právě v život. Je to *vyšší hospodářská škola pro ženy*, jejíž program je již hotov, byv dlouho pracován. Tisk se jím zabýval již před několika roky. Vzdělání bude poskytovati v hospodářství polním, v mlékařství, sadařství, včelařství. Kurs bude trvati 3 roky, jako příprava požadována je střední škola; cílem školy jest opatřiti ministerstvu orby personálu odborně vzdělaného jako úřednictva a učitelstva škol rolnických. Přihlásilo se již 325 kandidátek.

Výstava kustarská a sjezd kustarský upoutaly pozornost veřejnosti trvaleji na *průmyslu domáckém*, než dosud bylo. Ku povznesení tohoto odvětví výroby lidové a výdělku lidového ustavilo se letos v Petrohradě »Obščestvo pomošči ručnomu trudu.« (Jednota ku podpoře ruční práce). Pracovati chce zřizováním skladů, kollekcemi vzorků, vzornými dílnami, řemeslnickými záložnami, opatřením úvěru. Činnost spolku objímati má i kustary i vlastní řemeslníky. Zatím otevřen v Petrohradě bazar výrobků kustarných.

Také vláda opatřuje kredit jakýsi kustarům. Státní rada usnesla se věnovati ze státní pokladny na rozvoj a podporu kustarného průmyslu 116.746 rublů, a od počátku r. 1903 věnováno býti má ročně na udržování kustarského musea 13.280 rublů, na vzorné pak dílny v gub. Tverské a Kazaňské dáno něco přes 53.000 rublů. — *ch.*

*

Slibovaná ***polská kolonisace východní Haliče*** jako vhodná zbraň proti stávkám zemědělským jest dle všeho opravdovým úmyslem rozhodujících kruhů a jitří **Malorusy**. Výsledkem schůze polských poslanců venkovských, konané 4. prosince, byla resoluce, obraceti emigraci polského lidu na východní Halič, poučovati jej, že může nabývati za velmi výhodných podmínek statků ve východní Haliči; usneseno zřizovati polské kostely, školy, spolky rolnické, prostředkovací parcellační kanceláře, uspíšiti zákon o rentových statcích. Slovem, pochod na kraje maloruské — Posl. Stapiński, jenž dlel v Americe mezi emigrací polskou, měl tentýž cíl, popíraný zprvu, nyní však i Gazetou Polskou v Chicagu vyjevený: obrátiti vystěhovalce zpět; Stapiński sliboval i vojenským sběhům svým vlivem umožnění návratu, prominutí trestu až na desítikorunovou pokutu, nebo dvoudenní vězení; svým prostřednictvím nabízel emigrantům za levnou cenu 7000 jiter půdy na panství čartoryjském. Opětně tedy pochod na území maloruské. A tak poměr rusínskopolský se stále spíše zachmuřuje, než aby se vyjasňoval, jak by si bylo přáti mezi bratrskými národy. Kam to vše povede?

Před nedávnem psali jsme nekrolog příslušníku strany staroruské *Grigorijovi Kupčankovi*, o jehož stycích s vládami jiných států se to ono proslýchalo. V malorus. »Dile« ze dne 6. prosince (dle nov. kal.) věnován je této věci celý dopis z Vídně: »Lístky z biografie moskalofilského agenta.« On to byl, jenž ujednával se Všeněmcem Wolfem ruský »Geschäft«. Prodával se Němcům, Rusům, Bulharům i Polákům, podle zisku. Na základě písemných dokumentů, které slibuje dopisovatel vydati v úplnosti, vypisuje jeho styky s Bulharskem. R. 1887 prosil Kupčanko o podporu na založení listu, dostal však jen 100 franků, ale za čtvrt roku na to posláno mu od tajného rady bulh. knížete Laby v Sofii 1000 fr. s pochvalou za dobré informace, spolu v listě byl i klíč k telegramům. Z Ruska mu byl mecenášem Visarion Vis. Komarov, redaktor »Světa«, agent Pobědonoscevův. Píše Kupčankovi: »Vaše setkání se Sablerem, sekretářem nejsvět. Synodu, bylo takové jako dříve; všichni přejí Vám i »Ruské Pravdě« nejlepšího, ale věci »Ruské Pravdy« nebudou dříve urovnány, nežli v srpnu nebo v září. O Vaší věci jsem již mluvil s Pobědonoscevem — i toto mu podám k vědomosti. Přijďte zítra ke mně na oběd, zastihnete společnost, jež obírá se slovanskými věcmi; pohovoříme si o pokračování črty z Bukoviny.« To bylo v témž čase, kdy Kupčanko dostal bulh. tisícovku. R. 1889 znova píše Koburkovi o podporu na Ruskou Pravdu, jinak prý by neměl přístupu na ruské vysl. ve Vídni, kdyby listu nevydával, a nemohl by podávati Bulharsku informací. 4. června 1889 dostal 5000 fr. za službu jakousi. — V »Geschäftu« s Wolfem — jakož známo z mosteckého procesu — šlo o 3000 rublů.

Ve ***straně staroruské*** nabývá vrchu ***generace mladší*** snah velikoruských proti generaci starší, starorusko-etymologické. Na valné hromadě Lvovského »Národního Domu«, jehož majetek je millionový a jehož roční důchod obnáší 72000 korun s čistým ziskem 12000 K, nabyla 8. prosince vrchu generace mladší, vedená doktorem Dudykevičem. Všecky návrhy jejich, směřující k posílení snah velikoruských, byly přijaty. Boje stranické mezi Malorusy se tím ještě přiostří.

Letošní zima v Haliči je provázena strašnou bídou. Obraz její rýsuje »Haličanin«. — »Těžko je představiti v reálných obrazích vše to, co přináší zima haličskému proletáři. V zapadlých okresích haličských, v horských vsích a vískách spolu se zimou se uhošťují tyfus, úplavice, cholerina, angina, pustošící zakouřené selské chaty. Selský zvoník denně hlásí, že zase jeden hladový ubožák odešel do kraje věčného mlčení, aby rozmnožil ony tisíce, které hynou nedostatkem

kouska ovesného chleba, otrub a podobných předmětů, jež jsou krmivem skotu i obyvatelstva haličského. A mnohý nedočká se splnění své zimní touhy: dočkati se léta a nového, velikého kusa chleba; hyne hladem, horečkou anebo souchotěmi.«

Výkaz obyvatelstva dle posledního sčítání je v *Bukovině* takovýto: všeho obyvatelstva je 723.504 duší, z toho Malorusů je skoro 300.000, Rumunů 230.000, Němců 160.000, Poláků 27.000.
—*ch.*

Literatura, umění.

Posudky a oznámení.

KAROL BAYKOWSKI: **Z nad grobu** Wydanie drugie, pomnożone. Kraków, 19.3. Skład główny w księgarni D. E. Friedleina. Str. 141.

Je to jakási zpověď stařičkého přívržence mystika Towiańského, čímž nabývají jeho vzpomínky dokumentární zajímavosti. Ke vzpomínkám připojeny jsou některé listy Baykovského, psané rodině i známým (v nichž hájí učení Towiańského — »Sprawę Bożą«), dále kopie odpovědi Karla Różyckého Mehmedu Sadykovi pašovi, list Goszczyńského a vzájemná korrespondence K. Baykovského s nejmenovaným autorem náboženského dílka »Homo Dei«.

Zpověď vyznačuje se krajní upřímností, i jest zajímavým dokladem, jaký vliv měl Towiański na ty, kdož se s ním stýkali (čehož ovšem nejsilnějším dokladem jest sám Mickiewicz) Již v mládeneckých letech obíral se Baykowski záhadou, jak sloučiti dvě theorie: náboženství s přikázáním Kristovým o lásce k bližním — a lásku k vlasti, která učí nenáviděti její nepřátele. Po útěku z Varšavy do Paříže přichýlil se k nauce Towiańského, odjel pak k němu do Švýcar a zde, dle vlastního vyznání, konečně našel dávnou víru a upokojení. — —*ud*—

JAN FR. MAGIERA: **Słowianie (Narody i ich piśmiennictwo.)** Biblioteka »Prawdy«. Książeczka I. Cena 20 hal. Kraków 1902.

Knížkou touto zahájena je nová populární knihovna, jež má vrstvám nejširším přinášeti poučení ze všech oborů lidského vědění; sbírka zahájena prací mladého, horlivého autora o národech slovanských a jejich písemnictví. Nelze upříti, že předmět zvolen velmi dobře: jest zajisté takové sbírky úkolem prvním podati poučení o příbuzných národech a o plodech literárního jejich snažení. Ale řekněme hned: provedení úkolu toho nevypadlo šťastně; na 54 stránkách podány — ovšem v rysech nejhrubších — zprávy nejprv o jednotlivých národech slovanských, pak o jejich písemnictví. Proč nepojednáno o národech slov. v pořadí dle jejich příbuznosti? Žádá toho zajisté povaha věci, aby prostý čtenář nabyl správného poučení i o příbuzenských poměrech jednotlivých slov. národův. A za druhé: daleko lepší by bylo bývalo, kdyby se bylo pojednalo o písemnictví jednotlivých národů hned tam, kde jednáno o národech samých: nelzeť písemnictví děliti od dějin, a tak mohl býti krátký přehled dějin spojen se stručným nárysem hlavních období literárních toho kterého národa. A když už obé od sebe odděleno, zase věc sama podávala jiný postup: v souvislosti mělo býti pojednáno o literaturách, jež vyvíjely se pod vlivem kultury západní, latinské a o literaturách, jež podléhaly vlivu řeckému; mělo se promluviti o písemnictví starobulharském na místě prvém a v souvislosti s ním o písemnictví ruském, bulharském a srbském atd.

To týká se věcí základních; lze pak vytknouti leccos i v jednotlivostech: tak aspoň, myslím, neměli býti pominuti Poláci a jejich písemnictví, neboť ve vrstvách nejširších nelze předpokládati větších známostí třeba o vlastním národě a písemnictví; není jasno, proč odděleni Slováci od Čechů; nebylo třeba děliti Srby od Chrvatů (písemnictví není rozděleno); dobře mohly býti vypuštěny ukázky, jež z jednotlivých literatur uváděny a jež celkem hrubě nepoučují čtenáře; jsou i některé chyby věcné (na př. mluví se o ‚slovanských Prusích‘), není vše

pravda, co mluví se o zámožnosti Čechů a o provádění hesla ‚svůj k svému‘ u nich (żaden Czech nie wyniesie z ojczyzny ani grosza!) atd. Celkem lze říci, že i v mezích populárního spisku v nejširším smyslu mohlo býti podáno dílko lepší, uspořádanější a snad i obsažnější.

O. Hujer.

PROF. DR. J. ULRICH: **Die rumänische Ballade.** Zürich, Albert Ranslein vorm. Meyer & Zellers Verlag. 1901. 59 str.

Zvláštní tato drobnůstka uvedena jako přednáška. Autor praví v úvodě, že Rumun je kulturou Slovan, jemuž se mravy i obyčeji blíží, a že tedy i jeho poesie lidová jest jádrem slovanská, a že zvláště lyrické písně »doiny« připomínají slovanské melodie. Z toho dalo by se souditi, že práce bude míti na zřeteli předem vlivy slovanské. Ale tomu není tak. Autor, který probírá látky o manželství, o kletbě mateřské, pak mythologické, historické a konečně hajducké podávaje četné a dlouhé ukázky, jenom na málo místech srovnává s motivy slovanskými, ač ze mnohých jeho ukázek vane přímo duch slovanských písní. Stačí přečísti několik jen řádek ukázky jeho z pověsti o Manôli aby se mohlo poznati, že stavba přejata z bohatýrských zpěvů jihoslovanských. Ale taková věc má se konstatovati: zvláště v německé literatuře! Knížka ta mohla míti značnou cenu vědeckou, kdyby se byly přesně určily kulturní vlivy slovanské, takto má cenu jen materialu. Také název se nekryje s obsahem, který namnoze podává ukázky jiné. I populární přednáška nemá opouštěti vědeckou dráhu.

* *O-r.*

Časopisy. Dvě nové publikace mají Rusové. První je měsíčník »Naborščik« (Sazeč), odborný list. V »prostých hovorech« redaktor A. Filippov píše: »Povězte upřímně, co jsme vykonali pro sazeče? Vzděláváme je, vychováváme? Ne, neděláme pro ně ani toho, ani onoho; my je pouze obviňujem, obviňujem a obviňujem. Sazeči, tiskaři, strojní dělníci jsou hlavní činitelé v typografii, a zatím všichni oni bloudí v příšmí, o jejich rozumový a morální rozvoj nikdo se nestará!«

První číslo »Věstníku a Bibliothéky pro Sebevzdělání« má řadu statí prof. Karějeva, O. D. Chvolsona, D. J. Mendělějeva, F. F. Petruševského a j. Prof. Karějev v úvodní stati praví: »Mezi úlohy školy přímo lze počítati rozvoj náklonnosti k vážnému čtení. Špatná je ta škola, která nerozvíjí lásky ke knihám. Zájem o čtení objevuje se velmi záhy a neopouští člověka až do hlubokého stáří. Nezřídka arci čtení knih má úlohu pouhého zábavného trávení času, ale takové čtení neslouží cílům sebevzdělání. To začíná jen tehdy, když pudí k němu zvídavost, a ne jen prostá touha příjemně ubiti čas.« — Čtení takové má vésti ke zbudování vlastního názoru na svět. — Hotového názoru na svět nedá žádná škola. Poněvadž dosíci ho lze pochopením zákonů řídících skutečnost, třeba stále se vzdělávati, stále čísti. V tomto cílení záleží jedna z nejčistších rozkoší přístupných lidskému duchu. (Adressa: »Вѣстникъ и Библіотека Самообразованія«, С. Петербургъ, Прачешный 6, Брокгаузъ-Ефронъ. Předplatné v Rusku 6 rublů ročně. V prvém čísle ohlášeny jsou tyto bezplatné přílohy k prvému ročníku: 1. Prof. Wundta »Úvod do filosofie«, 2. prof. Ostvalda »Filosofie přírody«, 3. prof. Neezena »Populární fysika«, 4. prof. Pole »Hvězdné světy a jich obyvatelé«, redakcí prof. Fauska »Jsoucnost a evoluce života«, 6. prof. Pizona »Člověk a svět zvířecí«, 7. redakcí prof. Dogela »Hygiena rodiny i školy«, 8. red. prof. Karějeva »Úvod do studia socialních nauk«, 9. prof. Karějeva »Všeobecný běh světových dějin«, 10. redakcí prof. Sakketiho »Hudební vzdělání«, 11. Franc.-rus. slov., 12. Zeměpisný atlas.) * *—ch.*

Podle »Kijevljanina« strojí oddělení ruského jazyka a literatury při petrohradské akademii nauk v září r. 1903 všeslovanský sjezd slavistů do Petrohradu. Myšlénka takového sjezdu vznikla již na sjezdu archeol. v Kyjevě r. 1903 a měl se konati v Praze 1901. Přípravné však práce ustaly, neboť z Vídně zavanul nepříznivý vítr. Proto konán bude sjezd v Petrohradě. V minulém září vyslechnuto v Akademii memorandum prof. Florinského o sjezdu a návrh přijat. Jednati se bude na něm o mno-

hých sporných otázkách slavistických, o vydání encyklopedie slov. filologie, bibliografie vědecké slavistické, podrobné jazykové a národopisné mapy slovanské, pravidel a programu při zapisování nářečí atd. Nad to pak má se usnésti sjezd o organisaci slavistiky na ruských universitách. —

V moskevském spolku přátel ruské slovesnosti konána 24. listopadu (7. prosince) slavnost památky Garšinovy. Ze slavnostní řeči I. I. Ivanova uvedeme líčení duševní choroby Garšinovy. »V nemoci své Garšin stále chápal vše, co mluvil a konal. »To, co se nazývá svědomím — psal v dopise — nemučí mne o nic méně za to, co jsem vykonal v době záchvatu, nežli kdyby ho vůbec nebylo.« Nikdy v žádném, ani v nejmračnějším dramatu není zobrazena podobná oběť svého svědomí. Muky, pro cizí skutky, zúmyslně zlé, i pro svoje — neuvědomělé, nerozumné... Kdy že mohl nastati pokoj v této duši? Za živa nikdy ho nedošel. Nejživější, nejpronikavější obraz Garšinův, jenž zůstal v naší paměti — toť obraz plný muky a smrtelné tesknoty.«

Ruské ministerstvo financí dovolilo konati sbírky na pomník Gogolovi, jenž má býti postaven v Poltavě 1?. března roku 1909 na paměť stoleté památky jeho narození.

V den 19. října — lycejské to jubileum Puškinovo — vyšel první svazek a brzy na to druhý sebraných spisů jeho redakcí P. A. Jefremova, dřívějšího již vydavatele Puškinova. Se sebranými spisy Puškinovými neměli Rusové štěstí. První, hned po jeho smrti vyšlé, v létech 1838—41, bylo vzorem neúplnosti a neurovnanosti. Vydání P. B. Annenkova, první jež zakládalo se na rukopisech básníkových a pracováno bylo kriticky — zohaveno bylo tehdejší censurou. (Kdo se chce přesvědčiti, má exemplář z Hankovy pozůstalosti v Museu českém; při srovnání s jiným textem uvidí, co censura seškrtala.) Na svůj čas — dokud nebyla přístupna všecka pozůstalost Puškinova — tedy až do r. 1887 platilo vydání Annenkova za authentický text. V létech 60tých vydal knihkupec Isakov pod redakcí G. N. Gennadia dvě vydání »úplná«, nepečlivá, plná chyb. — V létech 1880—1882 vydává Jefremov text přejatý z Annenkova s některými opravami a doplňky. Zde poprvé byly dopisy Puškinovy. — Když v létech 80tých syn básníkův odevzdal rukopisy jeho Veřejnému a Rumjancevskému Muzeu v Moskvě, použil jich poněkud redaktor Rus. Archivu P. J. Bartenev a vydal nové vydání, skoro otisk z Jefremova. — V r. 1887, padesát let po smrti P. vyšlo opět nové vydání Morozova, naspěch pořizované a proto zase chybné. Akademie Petrohradská již r. 1886 ustanovila pořiditi vydání Puškina a svěřila je L. N. Majkovu. V r. 1899, v stoleté výročí narozenin Puškinových, vyšel první díl tohoto vydání, obsahující jen básně z dob lycejských se spoustou učeného apparátu a s celou řadou omylů. Majkov ihned vydal opravené vydání, ale zase v textu chybné. Od té doby o akad. vydání není nic známo. — O nynějším vydání Jefremova soud ovšem nemůže býti ještě hotov.

—*ch.*

»Българско Книжовно Дружество« v Srědci zvolilo na valném svém shromáždění dne 20. října m. r. z Čechů prof. *L. Niederla* svým zahraničným korrespondujícím členem.

Divadlo.

Zemřel znamenitý interpret dramatických úloh operních *F. Ign. Stravinskij.* Na scénu vystoupil v r. 1876; mimiky a hereckého pojetí úlohy tehdy v ruské opeře nebylo. Několik ordinárních posunků, nedbání o krojovou přesnost a výpravu přiměřenou bylo vlastností tehdejší opery. Svým příkladem Stravinskij uvedl v operu život, pravou hru.

Novinkou Mariinského divadla je *opera našeho krajana Nápravníka* Francesca di Rimini. Sujet volen z tragedie Filipsovy, lépe by se byla hodila tragedie Annunziova. Látka, poetická sice, utrpěla ještě více prací libretisty Ponomareva. Za to hudební stránku opery chválí petrohradští jako vzor effektní operní hudby. Vliv Čajkovského a Wagnera je na jeho hudbě patrný, ale jen vliv. — Úspěch byl veliký hlučný. —*ch.*

Redaktor a vydavatel ADOLF ČERNÝ. — Nakladatelé F. ŠIMÁČEK.

LUDVÍK KUBA:

O nápěvech bosensko-hercegovských.

Čtenářům »Slov. Přehl.« podal jsem už dvě stati o písních Slovanů balkánských, zejména srbochorvatských. V prvé poukázal jsem na sledy starořecké hudby, v druhé na poměr textu k nápěvu. Tato stať má sáhnouti přímo na hudební její tělo a krev, má provésti několik seků anatomických, jež nás dovedou k výsledkům zajímavým. Budeme míti pod rukou sice jenom písně bosensko-hercegovské, ale získáme statí touto názor o melografii skoro celého balkánského Slovanstva. Zejména Č. Hora, Dalmacie a sousedící Chorvatsko-Slavonsko se Srbskem mají nesmírně mnoho společného, mimo jiné i to, že zachovaly píseň v živém jejím upotřebení a ve všech stupních jejího vývoje. Nejprimitivnější zjevy zdejší jsou pravá embrya hudební, vymykající se našemu hudebnímu písmu, a poslední členové oné řady jsou svižné a smělé melodie zřetelně zbudované už na základě trojzvuku a jeho vazeb. Považujeme-li rytmus za kost a zvuk za sval, z něhož hudební bytost se skládá, můžeme mluviti s přírodozpytcem, že zde objevují se nám prvoci, nemající pevné konstrukce, místo svalů jen opatření nezřetelnou, nečleněnou massou, a po nich že přicházejí tvorové stále dokonalejší až po páteřnatce, z nichž celá řada se nese směle vztýčena, jako pravé kulturní individuum, jako bytost k obrazu božímu stvořená.

Nejprimitivnější a nejzvláštnější zjevy třeba jest hledati — jak přirozeno — na vsi. A zejména ves hercegovská (a dalmatská) pěstuje vášnivě dva druhy zpěvů, do pravěku hudebního sahající.

Prvý typ nedá se zapsati, nýbrž jen popsati. Intervaly neodpovídají našim, a stálý trylek zabrání nadobro jich posouzení. Je to hudební pralátka, je to pro hudbu to, co je pro hvězdáře mlhovina, jež se časem teprv kol jednoho bodu soustředí a určitou formu vytvoří. Rozsah co do výšky a hloubky je nepatrný: velká tercie. Intervaly kolísají mezi čtvrtinou a osminou celotónu. Tempo volné, bez určitého rytmu, a kdyby se netrylkovalo, podobal by se zpěv táhlému glissandu. Trylek sám provádí se ve větších intervalech: tercii, skoro quartě. zpěv tento, pěstovaný stejně muži jako ženami, provádí se mohutným určitým hlasem z nejhlubších plic za velkého namáhání tělesného, a zdá se býti pokusem, jak zhudebniti pláč a lkání. Našinec při prvém poslechu je zcela překvapen a domnívá se, že má před sebou něco ojedinělého, nějakou náhodu, abnormitu, nač netřeba obrátiti zřetel. Ale když se potká se zjevem tímto v celé řadě zemí, když vidí, že se to všude stejně skoro pěstuje, že se to děje s neobyčejnou určitostí a pevností, že lid sám to zove pjevanje, přijde k přesvědčení, že má před sebou velikou, starobylou, pevnou tradici. Veleobtížnou technickou stránku pěveckého toho výkonu vystihuje lid dalmatský

názvem grohotanje, černohorský zerzavanje. Kdo to dovede lépe, pyšní se a je uznáván. V Dalmacii překvapuje, že lid vesnický namáhavý tento výkon nemíní nikterak zaměniti s lehkým popěvkem městským italského rázu.

Druhý typ, jenž při prvém poslechu sice rovněž nám bude cizím, překvapujícím, neuvěřitelným vykazuje už veliký pokrok. Z mlhy akustické vystupuje určitý interval, půltón, jako jednotka kterou lze výšky tonů zřetelně měřiti, a shledáváme, že nalézáme se v oblasti tónořadu chromatického, v jehož vodách už plujeme směle a určitě. I metrika už dospěla k určitým, třebas jednoduchým tvarům. Příklad nám objasní věc lépe nežli slova.

Příklad č. 1.

si - noč bjes-mo.

Gdjeno, dušo, sinoč bjesmo,
ondje moja sablja osta,
sablja moja i mahrama.
Hajde, dušo, da tražimo,
ako Bog da, te nagjemo,

tebi, dušo, ogledalo,
meni sablja i mahrama,
ogledaj se do jeseni,
o jeseni dogji k meni
da zajedno večeramo.

Kdo neslyšel zpěvy těchto prvých dvou druhů, ten nedovede si představiti onu žulovou tradici, s jakou se mimo Bosnu a Hercegovinu zejména na Č. Hoře a v Dalmacii provádějí, ten nepochopí, s jakým zápalem a neztenčenou horlivostí se v lidu vždy dále pěstují, ba neuvěří mým slovům a bude považovati vše za následek nedostatečného pozorování a porozumění. Avšak pisatel po více let měl příležitost na svých melografických cestách zjevy ty sledovati a dojde-li jednou — jak toho svrchovaně třeba — na fonografické zachycení těchto pamětihodných pozůstatků z hudebního pravěku, budou slova jeho dotvrzena. Při chromatických zpěvech pak již proto nemohl jsem býti v pochybnostech o správném svém naslouchání, že jsou zpravidla zpívány hromadně a že se zpívá s překvapující jednotou a čistou intonací. Zpěv takový, určený pro vysokou planinu a vzdálené stěny skalní, zní ze spojených hrdel jako zvuk z obrovského tajemného kovového nástroje, každý tón zaduní jako tes do skály, a zdáli zní i pro zkušeného člověka tajuplně. Kdo prvně slyší, neuhodne vůbec, že to je pouze lidský zpěv. Slyšíme tu bezprostředně mohutný hlas přírody vůbec a ne člověka. Je to velkolepé!

Pro starožitnost druhého typu je důležita jedna vlastnost. V Bosně a Hercegovině zpívá se ze zásady unisono, a ony zpěvy druhého typu jedině činí výjimku. Jediný pak interval, kterým unisono se stává občas dvojzpěvem, je sekunda!

I tento výrok čtenář bude považovati za následek ledabylosti buď zpěváků nebo pozorujícího posluchače. I já při prvním naslouchání (bylo to ve vnitřní Dalmacii) — ač se intonování sekund dělo velice určitě, přesně a čistě a ačkoliv se pravidelně opětovalo — byl v pochybnostech, jaké stanovisko zaujati: považovati to za chybu nebo za vlastnost?

Ale když jsem počal rozeznávati docela určitou při tom zúmyslnost, když jsem to slyšel ve všech zmíněných už zemích (u lidu vesnického), když jsem poznal, že při hromadném zpěvu onu sekundu pěvci současně intonují, když jsem poznal, že většina zpěvů těchto sekundou končí, že guslar má v ní velikou oblibu a že jí užívá za pravidelný závěr — ač při tom všem jiných intervalů zpěvy tyto neznají,*) pak nebylo pochyby více pro mne, že stojím před hudební starožitností, na kterou marně bijí vlny hudby nejnovější, která dle mého náhledu má svůj původ v pravěku, kdy hudba tón za tónem a interval za intervalem teprve vznikala a se tvořila.

* * *

Přistupujeme k nápěvům, jež dospěly už k diatonismu. Celotón, jenž je tu základem tónořadu, střídá se občas s půltónem, nápěv dá se lehko zapsat a metrika je vyvinuta ve značné míře. Zpěvy ty jsou pěstěny hlavně ve městech a městečkách, částečně i na vsi. Dospěly už k naší soustavě, ale nepřestaly býti zdrojem zajímavosti a zejména nepřestaly znázorňovati vývoj hudební vůbec.

Jak známo, naše hudba zakládá se na dvou tónořadech diatonických, jichž různý charakter — dur a moll — spočívá v různém vyskytování se půltónu v řadě celotónů. Jen k vůli zvláštním efektům užívají skladatelé tónořadů jiných, jež poskytují stupnice starořecké.

Nápěvy bosenské a hercegovské po této stránce vynikají nad hudbu kultivisovanou, jsouce na tónořady — anebo, určitěji mluveno, na stupnice — bohatší.

Pisatel r. 1893 zapsal skoro 1200 nápěvů bosenských a hercegovských a provedl podrobnou analysi jejich. Přišel pak rozborem k tomu zajímavému výsledku, že vykazují celkem 11 různých stupnic. Jsou to následující stupnice:

Z našich vyskytují se obě:

1. tvrdá i
2. měkká.

Ze starořeckých, nepočítáme-li lydickou, jež s naší tvrdou se srovnává, — vyskytují se tyto:

3. Frygická:

4. Dorická:

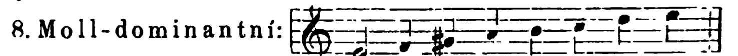
*) Vzácnou výjimkou, jako by omylem, zaslechneme malou tercii.

*

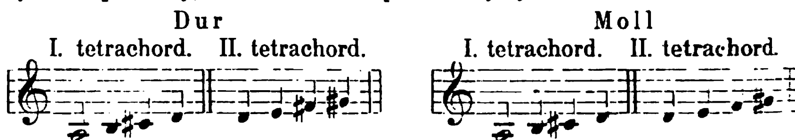

(Zajímavo je, že všechny hlavní starořecké stupnice jsou zastoupeny mimo jedinou **hypolydickou**, *f, g, a, h, c, d, e.)*

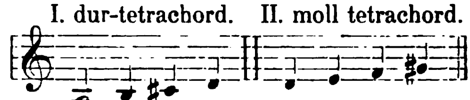
Další stupnice je naše **moll** se závěrem na pátém stupni, pročež jsem ji nazval

Následují stupnice, jichž material vzniká různým kombinováním **tetrachordů** naší měkké i tvrdé stupnice. Rozdělíme-li si stupnice tyto na poloviny, z nichž každá představuje jeden tetrachord,

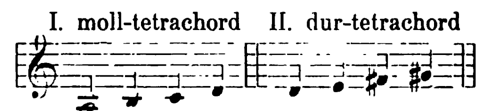
pak kombinováním I. tetrachordu stupnice tvrdé a II. tetrachordu měkké stupnice vznikne tento řad tónů:

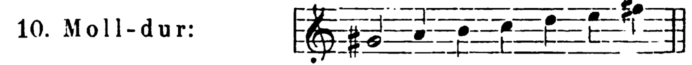
A ten pak slouží bosensko-hercegovské písni ku zbudování stupnice od tónu *e* počínaje, kterou dle tohoto domnělého vzniku dovolil jsem si nazvati

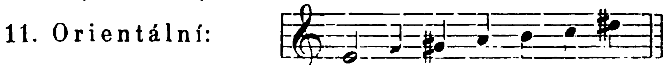
Druhá kombinace:

poskytuje stavivo pro další stupnici, založenou na tónu *gis*, kterou opět dle této konstrukce jsem pojmenoval

Konečně pak vykazují písně bosensko-hercegovské nápěvy stupnice, jež obyčejně nazývá se:

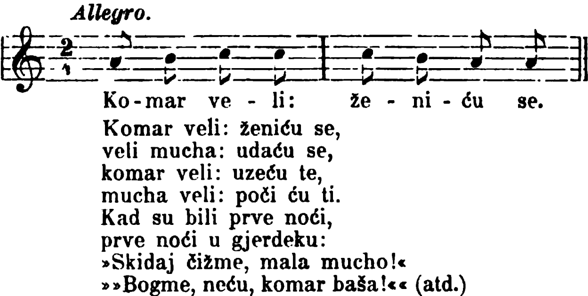
Skonstruovati se dá ze dvou vrchních polovic naší měkké stupnice. Nápěvy, této stupnice používající, částečně sem došly s mohamedánstvím z Arabie, ale proto nelze ještě každý nápěv se zvětšenou sekundou prohlašovati za plod asijský, neboť interval ten je důležitým živlem u slovanských nápěvů vůbec.

* * *

Poněvadž nápěvy bosensko-hercegovské jen zřídka dosahují oktávy, tedy celé stupnice, náleží často nápěv ku dvěma i více stupnicím; a sice je příslušnost jeho tím četnější, čím menší jest jeho rozsah. A takových popěvků je dost, zejména jsou to igry a kola, které už se stanoviska obecně etnografického — jako zpěvy obřadné — považovati nutno za výtvory prastaré.

Příklad č. 2.

Komar veli: ženiću se,
veli mucha: udaću se,
komar veli: uzeću te,
mucha veli: poči ću ti.
Kad su bili prve noći,
prve noći u gjerdeku:
»Skidaj čižme, mala mucho!«
»»Bogme, nećeu, komar baša!«« (atd.)

Jinak při rozboru znesnadňovaly poněkud práci dosti časté případy komplikované, totiž kde se naskytoval přechod ze stupnice do stupnice. Takový přechod vidíme na příkladu následujícím:

Příklad č. 3.

*) Přechod z tonu lydického nebo hypophrygického do molldominantní stupnice na *g*.

Skutečné rozpaky způsobil však jiný zjev.

Nápěvy bosensko-hercegovské velikou většinou neznají harmonie, pocházejíce z doby, kdy byla hudba čistě melodická, a svědčí tomu i fakt, že zde není sborového zpěvu ve smyslu mnohohlasného choru, nýbrž, že častý hromadný zdejší zpěv je čisté unisono až na jedinou výjimku, o níž jsem se zmínil při druhém typu, při němž užívá se okázale sekundy.

Právem považoval jsem tedy tóny závěrečné spolu za základní tóny stupnic dotyčných.

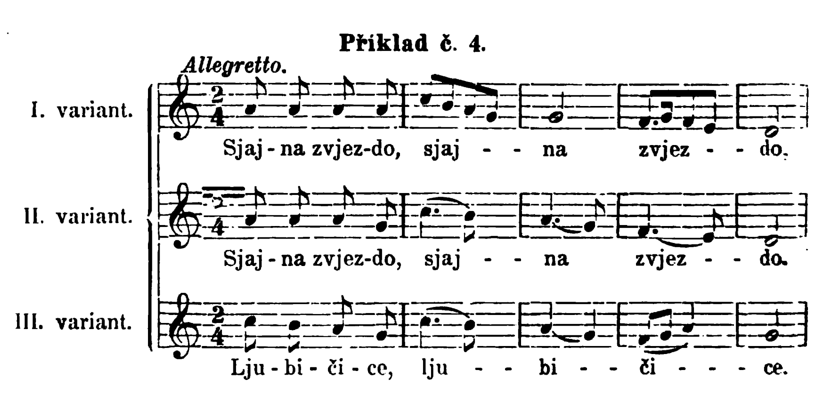
Balkánští Jihoslované vůbec však vykazují četnou řadu nápěvů, jichž charakter je víže už zřetelně k harmonii, jež tedy vysloveně pohybují se na př. v tónině c dur, ale končí na d! Pro hudebníka tón ten je quintou dominantního trojzvuku *g*, *h*, *d* a on právem prohlásí to za závěr poloviční, na dominantě; tamburice pak, jež doprovází ráda nápěvy takové střídavě trojzvukem základním a dominantním, jeho výrok ochotně potvrdí. Nápěvy takové také ve smyslu polovičního závěru činí přirozeně dojem nedokončenosti, a my jsme nuceni opravdu přiznati tomuto druhu nápěvů požívání výsady, aby končily závěrem polovičním, neboli — v mluvě laické — aby byly nedokončeny.

Takové faktum bylo by na pováženou, protože by právem vznikla námitka: snad příslušníci ostatních deseti stupnic také užívají občas té výsady.

Ale dle náhledu mého má se věc zcela jednoduše. Nápěvy tónu frygického, jež užívají tónořadu naší tvrdé stupnice a končí jejím druhým stupněm, byly vlivem moderní hudby přizpůsobeny trojzvukům a staly se tak příslušníky stupnice tvrdé s polovičním závěrem.

Dokladem tohoto tvrzení je celá řada nápěvů nerozhodných, jichž vnitřní charakter je obojetný, tak že připouští nejen stupnici frygickou, ale i naši tvrdou, a mohou býti tedy harmonisovány na obojí způsob. A jako případ velice cenný uvádím tři nápěvy, jichž společný původ je zřejmý a jež ukazují, jak z čistě frygického nápěvu stala se melodie nejprve obojetná, ta pak zcela převzala charakter stupnice tvrdé se závěrem polovičním (na *d*).

Příklad č. 4.

Obojetníků řečeného způsobu jest, jak řečeno, hojně na Balkáně vůbec, Chorvatskem počínaje, a ráz nedokončenosti prospívá textu tamějších písní, jež jsou většinou dlouhé a u nichž každý verš je spolu slohou, t. j. kolik veršů, tolikrát se nápěv opakuje u pravých typických písní.

Ale ačkoliv jsem o pravosti své hypothésy přesvědčen, nerozpakuju se uvésti jistou vlastnost písní tamějších, jež záležitost tuto činí zdánlivě mlhavější, nežli jak jsem výše vylíčil.

Je celá řada písní, u nichž předposlední tón (druhý stupeň) se neobyčejně protáhne, a závěrečný (základní) se zcela lehce a krátce, sotva slyšitelně, jen jen vydechne.

V hudebním písmu se to vyjádří takto:

Je to svůj, ostře vypěstěný typ kadence jihoslovanské, jenž najmě na Č. Hoře hojně se vyskytuje.

A je dále celá řada písní, u kterých poslední tón (závěrečný stupeň) už se vůbec neslyší, a následkem toho i poslední slabika, naň připadající, odpadá. Pak je nejen nápěv, ale i text nedokončen. (Proto se to může stát jen tam, kde text se opakuje.) Příklad nám to znázorní:

Oj, Lazare, na moru vozare,
jesi l' koga prevozio?
Sinoć kasno kićene svatove (atd.).

Došli jsme tedy i touto cestou k onomu obecně známému jihoslovanskému typu »nedokončeného« nápěvu. Jak dalece se oba tyto zjevy dotýkají a křižují, zde probírati nelze. Ale pro svou osobu jsem přesvědčen o podstatnosti obou těchto zjevů, jichž paralelnost však považuji za věc pouhé náhody.

* * *

Co se týče poměru textu k hudbě, mluvil jsem sice o tom zde již ve zvláštní stati, ale tam jsem probral poměr onen jen z jedné polovice, pokud měl nápěv vliv na slova. Byla tam probrána jen zevní stránka celého poměru. Vnitřní poměr obou nezavdá mnoho látky k hovoru. Splynutí výrazu hudebního s poetickým obsahem slov se naskytuje zřídka. Slyšíme někdy velice lahodné smělé linie melodické, s pravou rozkoší jim nasloucháme, zejména když se jako hbitý potůček linou z hrdel malých děvčátek, ale neuhodneme, o čem se zpívá. Jsou sestrojeny nestranně pro každý text. Jeden nápěv slouží zpravidla pro několik písní a tak se stane, že text obsahu smutného bývá zpíván nápěvem, v němž není stopy po výrazu žalu nebo smutku, kdežto lkavé a plačtivé zpěvy guslarů vypravují historky někdy velice veselé. V celku na nás hudební část lidové písně činí dojem, že hudební roucho zde neslouží ještě textu jako kostým, jenž má k výrazu pomáhati, nýbrž jen jako neutrální salonní úbor. Ať již vezmeme v úvahu nápěvy vesnické, jež vyznačují se tím, že většinou co slabika, to nota, tak i zpěvy městské, jež vyznačují se zase naopak spojováním mnoha not na jednu slabiku v podobě svižných roztomilých figur — všecky mají ráz pouhého obřadového zpěvu, mají — aspoň pro nás — cosi chladně kontrapunktického.

Že pak buditi dojem ve smyslu západní hudby není zde ani úmyslem, toho důkazem je i přednes zpěvů, jak vesských, tak městských. Ni potuchy není po tak zvaném hudebním přednesu, a nápěv každý zpívá se od počátku do konce stejně silným, pronikavým, ale velice rutinovaným hlasem, počítaným vždy na velikou dálku; a tu působí opravdu velice mile a příjemně, přímo rozkošně, zvláště zpěv dívčí.

Jen písně taneční, kola a igry, hudbou vyluzují náladu, která i slovy je míněna. Jsou to nápěvy onoho typu, jejž nám příklad 2. představuje. Takt je $^2/_4$, tempo Allegro neb Allegretto, a ostré osminové

noty stojí vždy nota proti slabice, čímž staví se v příkrý opak vůči ostatním písním bosensko-hercegovským, jež tak rády na jednu slabiku celé řady not ve skvostných figurách vyzpívají.

Že při tom všem se nalézá zde celá řada nápěvů, jež vykazují nejen mohutný, vřelý, opravdový cit, ale i náladu určitou, hlubokou, uchvacující, je faktum, kterého nepopírám, ale jehož nedovedu ani vysvětliti ani v souhlas s předchozím uvésti. Snad pro tamější lidi jsou i ostatní písně určitých nálad, jichž my necítíme, třebas bychom jim neobyčejné melodické bravury nechtěli upříti. Za to však ony případy, jež tvoří výjimku, jsou tak vynikající, že nemohu se přemoci, abych aspoň jeden z nich neuvedl.

Příklad č. 6.

* * *

Je vůbec melodika v původním slova smyslu — ve smyslu nezávislosti od trojzvuku našeho — v písních bosensko-hercegovských velkolepě vyvinuta, je základem nápěvů těch vůbec, a má za následek, že nevyvinulo se zde chorové pění, jaké slyšíme na př. v Chorvatsku nebo Slavonii a v dalmatských městech, nýbrž že kromě samozpěvu pěstuje se jen hromadné pění v čistém břitkém unisonu, které ovšem smělým a originelním křivkám melodickým tím lépe svědčí. Je to písni bosensko-hercegovské jen ku prospěchu, neboť tím je chráněna vůči západoevropské banálnosti pouliční. I ta zdánlivě nejjednotvárnější melodie, plna prostoty a klidu, má cosi svátečního, cosi panenského, cosi čistého, že v brzku její chlad nám se stane příjemným, a že za nedlouho chápeme velkolepou k ní přichylnost lidu tamějšího, ba že cítíme nebezpečí, že by i nám tenata její se mohla státi nebezpečnými.

Ostatně, co mé osoby se týče, vzdal jsem se milé čarodějce za krátko na milost i nemilost.

VÁCLAV DRESLER:

Ruští psychologové hrůzy.

I. DOSTOJEVSKIJ.

„V utrpení jest idea.“
Zločin a trest.

„Padám před veškerým utrpením lidstva.“ *Uražení a ponížení.*

Dostojevského literární i společenská váha i pravý význam není dosud ani doma, v mezích rodné země a v mozcích jeho krajanů náležitě vymezen, přesně vyjasněn a kvantitativně změřen. Příliš směle, příliš bezohledně i drsně sáhl do nejchoulostivějších hloubek a do nejspodnějšího a nejrozvášněnějšího vaziva společenských duší na Rusi, byl příliš psychopathologem a malířem časových bolestí i vad, chladným operatérem nejhnusnějších časových vředů i ran a příliš daleko vystupoval svým nazíráním i snahami z hranic své doby, než aby rázem mohl být pochopen, oceněn a uznán. Příliš rozhoupal klidné hladiny v krotkých ruských mozcích, příliš hnul nejpalčivějšími záhadami a daleko ještě nerozřešenými konflikty. Napřed se musí vybouření, jím vyvolané, zcela utišit i vyhladit a pak bude možno definitivně stavět svobodnou a nestrannou analysu jeho literární tvorby.

Umělecký talent Dostojevského jest neobyčejně svérázný, samorostlý, odlehlý, od módních hesel odvrácený a podepřený pronikavým i hlubokým rozumem a do krajnosti zvířeným altruismem. Jeho díla jsou vždy konečnými výsledky nejen čistě uměleckých snah, ale i pronikavého ducha, věčně a s vášnivým zaujetím studujícího nejsložitější otázky lidského bytí. Objektem širokých i ostrých analys Dostojevského není vnější život, surové kontury, průměrné povrchy nebo tvrdá kostra, nýbrž děje převážně niterné, duševní, podkožní — zjevy reelně životní zajímaly jej hlavně potud, pokud jsou ovocem vnitřní lidské práce. Zákony ducha ve shodě se svým celkovým uměleckým nazíráním Dostojevskij kladl vždy na místo první, nejvýznačnější a nejdůležitější. Vnější podmínky lidského života měly u něho úlohu zpravidla malou, podřízenou a čistě episodní.

Dostojevskij není naturalistou v tom významě a měřítku, jež na tento literarní směr kladla většina současných ruských i cizích kritiků. Na Rusi akcentovali z naturalismu obyčejně jen jeho úzkostlivou snahu po věrném, přesném a co možná nejreliefnějším vykreslení reality. Hlavně: vnější výjimky obecného života zachytit a tendenčně nasuggerovat čtenáři trvalé přesvědčení o neúplnosti tohoto skutečna i o reformách, potřebných k jeho renaisanci, bylo programem tohoto módního naturalismu. Dostojevskij nikde netrpí manií kopírovací a illustrační. Až snad na některé rozvleklejší partie »Běsů« nebo »Bratří Karamazových«. Dostojevskij upjal se především na vnitřní processy, nerad a jen s nechutí, kuse a výřezovitě rýsoval skutečné projevy denního života, nesnesl tedy jednostranně nabroušeného nože tak zvané reálné kritiky. V tom leží jedna a nejplatnější příčina jeho poměrně pozdního pochopení.

Umělecká postava Dostojevského, nervósní a popudlivá, může se při zběžném uzavírání zdát malou, poněkud shrbenou a churavou vedle

svěžího, mohutného a gigantu podobného Turgeněva, který si zachránil silné zdraví a jasnou fysiognomii i tenkráte, když už jeho brada i hlava byly bělejší než sníh nekonečných ruských plání. Kdežto Turgeněv kromě několika posledních dnů v svém životě skoro ani neucítil na těle mrazivý dotyk hmotných útrap, nikdy neklesaje pod tyranskou hegemonií nucené práce, byl Dostojevskij živou personifikací velké bídy, mučenníkem tělesného otroctví a konečnou obětí přílišného i nuceného vypjetí svých rozervaných sil svalových i duševních. Jsa postupně a neúprosně ničen záchvaty epilepsie i mnohaletým žalářováním, s vpadlými tvářemi i vysedlým čelem, s očima hned nepokojně i podezřívavě těkavýmá, hned zas do sebe upřenýma, jako zadívanýma do vlastní tragedie minulosti a svých hrozných reminiscencí, při nichž i v cizím těle ssedá krev, byl tento nemocný člověk diametrálním protinožcem Turgeněvovým nejen vnějšími podmínkami života, ale i celou povahou své tvorby a duševní nálady. Ne bez hluboce podložených příčin byli si nepřátely.

U Dostojevského na rozdíl od Turgeněva zarazí především těžké a skoro odporné vnější pozadí všech jeho románových dějů, pozadí dusné, vlhké, zdivočelé a začazené. V příčině vnitřní, dušeslovné má tvůrčí povaha Dostojovského jednu známku s Turgeněvem společnou. Ale jen jednu a ještě ne důsledně provedenou. Stěžejním motivem tvořivého talentu u obou jest okamžitý záchvat, náhle probouzený enthusiasm a superiorní nálada, jež se svým celým rázem vylamuje ze spodního rámce všední skutečnosti a z lektury vsakuje se i do duše čtenářovy. Tedy v hlavním půdorysu, v kostře a v prvním podmalování půdy jsou tvůrčí schopnosti obou dost blízké, ale už při detailnějším kolorování a stínování se rozbíhají do zcela opáčných pólů. Osoby Turgeněvovy i Dostojevského jsou určovány, zdvihány a ničeny elementárními požáry náhle zapálené extase a zatopovány povodněmi citových přívalů, ale Turgeněv dával se těmito náhlými požáry a povodněmi zahánět daleko z reality, do neznámého světa poetických okouzlení, sladkých snů i tiché hudby, kdežto Dostojevskému se nohy do reality příliš hluboko zabořily, přilepily se k ní, trpěly a byly jí podlamovány, nezradily ji však, snažíce se ji překonat a uhníst do jiných forem. V Turgeněvově díle hudba, láska a elegická nálada zpívá prim, který Dostojevskij přenesl na vášeň, utrpení, bázeň a zločinnost. Turgeněv rád prchá do jakési daleké říše snů, plné sladkých, čarovných tesknot a smutných, mučivých tuch. Duše, vrátivši se z tohoto nereelního, vzdušného »kdesi« mezi skutečné životy, daleko intensivněji cítí nespokojenost, všednost, chlad, odpornou zavlhlost a nízkost denní vřavy, než kdyby nad ni nebyla nikdy vylétla. Opravdový život probouzí a formuje se u Turgeněva jen v hodinách, naplněných rychlým přebarvováním se enthusiasmu lásky a zvuků, kdežto všední skutečnost jest proň příliš nízká a hrubá, než aby ji mohl zvát životem. Jest příliš tuctová, kalná a prázdná, jest v ní i mdlo. Skoro každé Turgeněvovo dílo vyvrcholí konečnou katastrofou toho snivého zamilování se do ideálné vzdušnosti a za meze, kde by se mělo brodit reálnou prósou,

být jí přemáháno a prohýbáno, už nejde. A tady teprve Dostojevskij začíná. U tohoto rozjiskřeného konfliktu zrazených snah se studenou reakcí života. Své osoby vede pak labyrintem křižujících se zájmů, dává jim pučet z bahna i špíny, napájí je nejvíce rozbolavělou všedností, dává jim nad ni vyrůst a buď nádherně vykvést anebo s mečem v ruce, s krví ještě se kouřící a s rozpjatými svaly padnout. A to jej nejhlouběji odstínuje od Turgeněva. Turgeněvovi hrdinové také svými ideály buď vítězně prorazí nebo padnou, ale ne za ně, nýbrž jen vlastní neschopností bez nich žít a růst. Osoby Dostojevského se s realitou napřed s vydáním posledních sil rvou, snaží se ji zardousit a sobě, svým niterným instinktům a schopnostem přízpůsobit i podrobit, zabarvit ji vůní své vlastní krve a připravit si z ní čistou plochu, na níž pak by směli volně psát samy sebe. Že pak jest zápas s tvrdou realitou tak úžasně komplikovaný a tak křečovitý, odráží se tato konvulsivnost, toto křečovité škubání a ustavičné svíjení se u všech význačnějších osob v životním díle Dostojevského. Tak mi ten rozdíl v nazírání mezi oběma autory připadá, jako když chytím živou mušku a hodím ji přímo do rozžhaveného plamene nebo ji nechám prostě kol něho létat. V obou případech se spálí a bude trpět, ale v prvním jaksi bezděčně a jen malý okamžik, kdežto v druhém dlouho, rafinovaněji a bolestněji.

U Dostojevského všecky momenty jmenované extase, již má v zásadě s Turgeněvem společnou, nejsou buzeny ani hudbou ani pohlavní láskou, nejsou formovány ani legií pouhých zvuků ani symfonií harmonických slov, neomezují se také na přímočárné vykřesání jistého světového názoru, nýbrž jeví se jako široké probuzení v duších většinou zapomenutých a zničených, probuzení pravého lidství, potlačeného v nich, pohaněného a do bláta zašlapaného. Toto probuzení uskuteční se vlivem vnějších nebo z vnitřních motivů zpravidla najednou, rázem, jevíc se na venek ve formě duševního záchvatu a nepředvídaného vzplanutí, jako by duševní energie, dosáhnuvši nejvyšší možné expanse, pojednou s ohromující silou zpřetrhala všecky spínající ji obruče a obnažila se v své pravé velikosti, šířce i kráse.

Po takovém vyvření extase nebo záchvatu i u Dostojevského i u Turgeněva vynoří se ze spoda všední prósa skutečnosti, ale u každého různě. Ihned po svém vystoupení vypařuje se u Turgeněva ve vzdušnou jakousi tesknotu po něčem ne dosti přesně vyjasněném a nadskutečném, střemhlav se žene do bezedného pessimismu a do nevěry v možnost, urvat ještě v světě něco chutnějšího, absolutně šťastného a bílého. Ale v ubohých, nehezkých a často silně zkarrikovaných lidech Dostojevského i po násilném zaškrcení tohoto vzrušení ještě dlouho zůstává jakási vonná příchuť i teplá stopa. I v duších nejčernějších, nejbídnějších a nejzločinějších jevívá se u Dostojevského jakési ztlumené prodloužení světlých nálad, ostrých zášlehů a náhlých probuzení. Akcentuji jen nejmarkantnější případ z »Bratří Karamazových«: návštěvu Jekateriny Ivanovny u Dimitrije Karamazova.

Ivanovna, aby před morální hanbou a existenčním pádem zachránila svého otce, jemuž se při odevzdávání svěřených peněz nedostávalo několik tisíc a všecka se třesouc, se zaleknutýma očima přemůže v sobě hrdost svého čistého ženství a bojácnými kroky vstupuje na vyzvání Karamazovo do jeho mládeneckého bytu, jsouc odhodlána za cenu otcovy rehabilitace prodat mu své tělo, svou mladou krev a vůni své bílé pleti. A tento prostopášný, mravně naprosto zkažený, smyslný a labužnický člověk, snad ohromen náhle čímsi v její tváři i zimničných gestech, snad zaražen přílišností jejích muk i jejím opovržením k němu a snad také šířkou její oběti, cítí, jak v něm pojednou cosi popraskalo, jak mu ze žil zvolna prchá smyslná žízeň a probouzí se touha po činu, po dobrém a čistém činu. Bez dlouhého váhání, mlčky a s poklonou nabízí jí své poslední peníze, jichž sám okamžitě potřebuje a jež ona ničím nemusí teprve vykupovat. Mladá dívka, až do krajnosti rozechvělá, zbledlá, s jistou dávkou nedůvěry na dně svých hlubokých očí a oněmělá jeho náhlou metamorfosou, sotva na tolik ještě se mohla opanovati, kolik jí bylo třeba, aby své panenské tělo nesložila bezvládně u jeho nohou. Po odchodu Ivanovny Karamazov nebyl schopen ničeho většího ani menšího, než se čelem přissát k chladnému okennímu sklu, vytrhnout kord a prorazit si jím hrdlo. Tak sladkou a tak nadšeně teplou náladu cítil v sobě po prvním hlubším projevu měkkého lidství. Když, místo aby studenou ocelí zajel si do prsou, ji zbožně políbil, jest v tom tolik veliké a jemné životní poesie, že se nám za tento jediný okamžik tato zpustlá povaha stává skoro milou a hodnou úcty.

Co vše se tu za ten malý okamžik vlastně odehrálo, které významné processy byly jím zachyceny a kde jest tu ta velká i jemná poesie? Nic více a nic méně, než že člověk zardousil v sobě náhle bestii a uvědomil si znova své lidství: schopnost chápat, cítit a sdílet cizí bolest jako svou vlastní. A uvědomil si to své lidství ne z prchavého rozmaru a ne náhodně, nýbrž intimním dotykem velikého hoře a prasknutím nesnesitelně napjaté struny. Dostojevskij věří, že vrozené lidství dá se v člověku vlivem osobní povahy, životních podmínek nebo společenského prostředí stlumiti jen až po jistou mez, za níž musí dřímat nutný otřes, emancipace a očistění. Čím dále tato mez jest v člověku posunuta do let a čím hustěji zarůstá mechem i plísní, tím mohutnější a náhlejší bude jednou její zborcení. Proto Dostojevskij toto balancování mezi zvířectvím a lidstvím v člověku štěpuje do povah nejšpatnějších i nejzapadlejších, aby tak z jejich probuzení vykřesal v čtenáři intensivnější víru v lidstvo a v možnost jeho dalšího vývoje i rozkvětu. Ale s těmito svými psychickými experimenty nevyhýbá se ani duším prostým, čistým a nezkaženým. Nemohl by vytvořit tolik nádherných dětských postav a tolik ideových mučenníků, jak se jim obdivujeme v jeho díle. I v těch jeho dětských typech, s nichž život nesetřel čistých barev ještě zcela, šumí a dme se analogická láska k člověku jako bratru, táž vzájemnost i činná obětavost a týž vřelý altruism. Tato láska a tento altruism neprojevuje se snad za sensač-

ního doprovodu bubnů nebo za nápadného manipulování barevnými dekoracemi, nýbrž rodí i obnovuje se z jakési neunavně živé síly, která utužuje člověka i v boji s mrazem, hladem, tmou a nevšímavostí. Je to vědomá síla mravní, rozumová i citová, která se dovede v člověku vzepnout jako pára v lokomotivě, rozlíti jako voda venkovského mlýna a růsti jako mateřská láska u nemocného dítěte.

To jest jedna složka niterného enthusiasmu u všech osob Dostojevského: altruistická láska k cizímu utrpení. Ale jsou ještě složky jiné a stejně důležité. Jako na nejmohutnější z nich ukázal bych na silný cit vlastní lidské důstojnosti, jejíž dlouhé tlumení i konečné procitnutí Dostojevskij tak rád a s takovou uměleckou přesvědčivostí kreslí. Dokladů nasbíral bych z knih tohoto autora mnoho, všude jsou u něho roztroušeny. Cituji jen jeden z nejnápadnějších.

V nadobro zničené, ponížené, dávno zapomenuté a nešťastné duši kapitána Makara Děvuškina, jemuž každý volný krok jest zatěžován a každý smělejší rozmach rukou svazován celou hladovou rodinou: šílenou matkou, nervově nemocným i úžasně rozcitlivělým synem a do posledního vycezení krve obětavou dcerou když má přijat peníze od vlastního bratra svého trýznitele, vstane pojednou vědomí lidské důstojnosti a osobní hrdost, rozhodí nabízený kov, třeba byl proň v tom okamžiku jedinou spásou, a neprodá svou urážku za několik rublů.

Prolistujeme-li všecka Dostojevského díla, od »Chudých lidí« přes »Uražené i ponížené«, »Běsy«, »Zápisky z mrtvého domu«, »Zločin i trest«, »Idiota« až k »Bratřím Karamazovým« a »Denníku spisovatelovu«: všude vystopujeme v nich týž soustavný motiv básníkovy tvůrčí individuality — uvědomění si pravého lidství. A Dostojevskij toto uvědomění umí nejen reliefně narýsovat, ale dovede je podat s takovou rozevřeností, že strhne do něho i čtenáře, dávaje mu je vždy znova a znova prožívat, jako je už před tím prožil on a jeho hrdinové. Touto prolínavou suggescí jsou tak svazovány všecky tři súčastněné duše: tvůrčí autorova, čtenářova vnímající a vnímaná u osob románových.

Někdy nanesl na sebe Dostojevskij tolik černých barev a tolik krvavého utrpení, že buď si čtenáře podmaňuje jako náš Šlejhar, před nímž má tu výhodu, že se málo opakuje, a Arbes v romanettech, nebo jej od svých krutých vět brzo nadobro odhání, jako se v jisté společenské třídě stávalo Zolovi s jeho »Nanou«, »Člověkem bestií«, »Krčmou«, »Zemí« atd. a v zdrobnělejším měřítku našemu Třebízskému při jeho skladbách pobělohorských. První serie čtenářstva Dostojevského šíleně zbožňovala, druhá se ho instinktivně bála a jeho talent nazývala hrubým nebo ukrutným. Z čeho de facto tato domnělá ukrutnost nebo hrubost u Dostojevského vyvěrá, čím jest podmíněna a jak se jeví? Jdeme-li po této stopě, uvidíme na konec, že tento hluboký psycholog, jeden z nejhlubších, který tím směleji a přesvědčivěji odkrýval utrpení u svých hrdin, čím více sám v životě vytrpěl, byl z ukrutnosti obviňován proto, poněvadž, dávaje do svých prací vlastní umučenou duši, sám znova obnovuje muka, aby tím

silněji a hlouběji dal je procítit lidem ostatním, zapomínaje svého vlastního, nemocí podrytého a malbou obdobných scen skoro do poslední kapky vyčerpávaného organismu. Tento člověk, který psal, jak dobře se vyjádřil pan Sozercatěl, mízou svých nervů a krví svého srdce, který v literární tvorbě skutečně přinášel svou krev, život i poslední dech lidem v obět, aby je přesvědčil, že jsou lidmi, že jsou lidskosti ještě schopni, a ona že jest jejich konečným cílem — byl nazván ukrutným talentem! Dostojevskij miloval lidi a s nimi trpěl nejen ideálně, ale*) i skutečně, masem svým a svou krví, neboť sám velmi dobře znal, co jest utrpení. Připomeňme si jen, kterak v Sibiři strádal, nejsa ani tělesného bití ušetřen. Soucit takového člověka není jen soucitem ideálním, ale hroznou, zarážející associací jeho vlastních zašlých citů a jeho vlastní hrůzy z cizího utrpení. Takovému člověku musí se stále zdáti, že nemá dosti slov a dost barev, aby vypsal muka, jež lidé tak neradi vidí. A věří-li i při tom v jiskru lidskosti u každého nešťastníka, ví-li, jak těžké jest rozdmychati tuto jiskru a jak podivuhodným plamenem zaplane, zdaří-li se to, jest jasno, že takový člověk neomezí se jen na lehké ukázky cizího utrpení. Jak hrozné utrpení před sebou viděl na př. Dimitrij Karamazov, aby v něm při jeho naprosté zvířeckosti procitl člověk . . Dostojevskij věděl, že i utrpení stokráte hroznější najednou neprobudila v člověku člověka, ale věděl také, že každý člověk jest přece jen člověkem, že jeho mučitel, přišed domů, mohl líbat děti a trápit se jejich hořem, že i ta loupežnická rota, zavřená s ním v káznici, tála a plakala při vzpomínce na rodnou ves, na rodinu i příbuzné a že i otcovrah Smerdjakov v hloubce svého srdce jest přece jen také člověkem.

Tím vším chce Dostojevskij probouzet v čtenáři vášnivou touhu žít i pracovat právě pro tuto hospodskou i prostou třídu lidí a právě pro tento jakýsi mravní extrem lidstva, v němž pod hnojem, strupy a ranami, zasazenými mu osudem, dřímá ona citovaná jiskra, nějaké veliké zrno vyšší krásy duševní i srdeční, čekající jen na příznivé okolnosti, na první živější slovo, živné světlo i teplo, aby zaplanulo požárem vzájemné lásky a bratrství. A láska, krása, nadšení i mládí u Dostojevského neumírají tak snadno a nadobro jako u Turgeněva, svou stopu i otisk nechávajíce na celém životě, který roste, vyvíjí se a padá v lidstvu věčně, bez zastávky.

Dostojevskij se narodil v chudobinci. Osud způsobil, že jeho oči hned poprvé se otevřely na panorama, od něhož se už nikdy neměly odssáti: na zhroucené karrikatury životního neštěstí. Rodina Dostojevského patřila k nejnižší šlechtě, z níž se rekrutuje národ drobných úředníčků a literárních proletářů. Otec byl chudě placeným štábním lékařem v jedné z moskevských velkých nemocnic a na výživu i přiměřené vychování svých sedmi dítek musil křečovitě spořit, čímž domácnost Dostojevských činila dojem ustavičného kalkulování, rozměřování a všestranného omezování, Tímto nuzným ovzduším jest dána jedna strana k pozadí básníkova prvního mládí. Druhou tvoří osoby,

*) Cituji Sozercatěla.

jejichž společné žití Dostojevského do tohoto ovzduší zasadilo. Nedá se dnes dost průhledně rozpoznat, kolik vlivu na vývoj mladého spisovatele měla jeho matka, kolik otec a kolik materielní prostředí celé rodiny. Otec Dostojevského dá se nejstručněji karakterisovat jako nevlídný, stále zamračený, až do extremnosti nedůvěřivý a podezřívavý pedant, v jehož názoru na svět a ve způsobu jeho vystupování ležely zárodky jakési hluboké misanthropie. Na život se díval jako na nejvášnivější a nejzarytější projev věčného světového boje, který nestrpí příliš vykypěné snivosti, krvavě se mstí na každé nerozvážné sentimentalitě a který nesnese příliš jemného pelu. Dle tohoto světového názoru formovala se u něho i pedagogická methoda, do níž se snažil sešněrovat své všecky dítky bez náležitého zřetele na jejich individuelní záliby. Jeho výchovná taktika vrcholila v tom, aby děti konaly co nejsvědomitěji své úkoly, na povinnost aby se naučily dívat jako na první životní nutnost, aby nikdy se nedávaly zbytečně zaplavovat ideálnému snění, už od mládí aby v sobě zhušťovaly všecky síly i tělesné mízy, jichž budou potřebovati k praktickému životu, a na životě aby navykly si respektovat především jeho drsnost, bezohlednost a rvavost. Něco skoro kupeckého, vypočítavého a nepříjemně praktického tkvělo na dně této uzavřené povahy, do níž neprosákla ani trocha módního enthusiasmu. Dostojevského matka byla zase neobyčejně jemná, něžná, jako mimósa citlivá a skoro chorobně otevřená všem dojmům. Neměla příliš širokého světového rozhledu, neovládala velkého duševního území, ale měla v sobě tolik měkkého ženského tepla, tolik citu a tolik vrozené jemnosti, že jejím nadbytkem až trpěla. A tuto svrchovaně citovou bytost ukradla mladému Dostojevskému smrt roku 1837, když mu bylo nezplna šestnácte let. Otec dodýchal o dva roky později. Těmito dvěma ranami trpěl mladý Dostojevskij víc, než zpravidla šestnáctiletý organism unese. Ony to také byly, jež v něm přiostřily předčasně narozenou melancholii i trudnomyslnost a ještě zavileji jej uzavřely do sebe sama. Vychován výlučně v mezích úzce rodinných a jsa už od přírody povahy popudlivé i nervósní, s velikými obtížemi vpravoval se po ztrátě svých prvních životních autorit do styku s cizími lidmi, byl nesnadno přístupen tuctovému přátelství a vždy náruživěji miloval samotu. Všecky tyhle okolnosti s ustavičným nedostatkem peněz doplňovaly se v něm na takovou vnitřní náladu, která se stala neobyčejně úrodnou a živnou půdou pro předčasnou melancholii. Že byl Dostojevskij poměrně velice záhy vyvinut, uzrálý a přesycený životem, lze vyčíst skoro z každé jeho věty v jeho »Chudých lidech«, na nichž pracoval v dvacátých letech svého věku, a hlavně z jejich nápadného sklonu k šedému naturalismu i rozumovému pessimismu. Napadají mi karakteristická slova, jimiž ruský kritik Bělinskij zahájil své styky s mladým literátem: »Není možné, abyste vy, mladík dvacetiletý, rozuměl tomu všemu, co jste nám tu napsal. To jest tragedie! . . .« (Pokračování.)

Makedonie a nynější povstání makedonské.

Jevištěm povstání nynějšího jest bývalý sandžak Soluňský, jenž do roku 1876 spolu se sandžaky Bitoljským, Ochridským, Kosturským, Dramským a Sereským i 58 kaazami (okresy) tvořil starý vilajet Soluňský, jeden z oněch 8 vilajetů (provincií), na něž rozpadalo se tehdy evropské Turecko. Měl pak tehdy celý vilajet Soluňský okolo 1,000.000 lidí, z nichž křesťanské obyvatelstvo záleželo z Řeků, Cincarů (thrackých Rumunů) a hlavně Bulharů. Po roce 1876 Porta připojila k tomuto území části Starého Srbska a rozdělila je ve tři vilajety, v pásech se táhnoucí od východu k západu, jejichž centry učiněna Soluň, Bitolja a Štip. V každém vilajetě byly nyní národnosti tři až čtyři: Arnauti, Srbi a Bulhaři ve Štipském, Arnauti, Bulhaři a Cincaři v Bitoljském, Arnauti, Bulhaři, Turci a Řeci v Soluňském, při čemž Arnauti obdrželi úkol býti bičem ráji křesťanské. K této politice vedla Turky porážka jejich a zkušenosti z Bulharska, radily k ní Anglie a Rakousko. Diplomatům nezáleží na tom, co třetí osobě z jejich pletich vzejde; berlínský kongres, když ničil ujednání míru svatoštěpánského, rovněž se o to nestaral. Z jeho ujednání vzešla všecka krveprolití a hrůzy války řecko-turecké, i nynějšího makedonského povstání, i všecko, co z povstání ještě vzejde. Stíny Bismarka a diplomacie anglické krvavě se rýsují v těchto hrůzách. Věc tehdy zřejmá, že křesťanské obyvatelstvo musí býti osvobozeno, odložena jimi do budoucna — proces prodloužen a bolestí přimnoženo. Tři byly živly pracující k výbuchu nynějšímu: první a nejsilnější — pětisetletá touha křesťanů vybaviti se z jařma, sesílená pocitem křivdy vůči šťastnějším již soukmenovcům v krajích již osvobozených, v Řecku, v Srbsku, v Bulharsku; z ní vyplynula akce makedonského komitétu; druhý — stará snaha Arnautů po neodvislosti, o níž doleji promluvíme, a třetí — neméně silná touha Turecka po odvetě za rok 1878. Ve válce řecko-turecké touha ta vzrostla. V makedonském obyvatelstvu je všeobecné mínění, že Turecko se strojí k vojně proti severu, arnautské tlupy šíří všude tuto zvěst, příjezd Edhema paši, vítěze nad Řeky, jeho objížďka kraje, stavění mostů a cest po celé severní hranici myšlénku tuto potvrzují. Pašové i jiní důstojníci veřejně říkají, že proti povstalcům nikdy by nebylo třeba takové síly vojska, jaká nyní je vtažena v Makedonii, kdyby to nebyly přípravy k válce, Turkům povstání přišlo vhod, útisky svými oni lid do něho hnali, a surovostí svou ženou k důsledkům dalším.

Koncem října minulého roku disponovalo Turecko dle odhadu ve vzbouřeném kraji asi 25.000 vojska, nyní však síly jeho jsou jistě zcela jiné; jaké, ovšem těžko udati; o nich souditi se dá jen z jiných příznaků strojení k válce. V polovici prosince „République Française" ohlásila, že Turecko, díky německé výpůjčce, celou svou armádu vyzbrojilo z brusu novými děly i puškami z Německa. K čemu a proč toto zbrojení? A proč pojednou vydává se vojsku pořádně

chléb, rýže, olej, maso, tabák? „Večerna Počta“ bulharská z kompetentních kruhů (podtrhuje ona sama) oznámila v druhé třetině prosince nepříznivý Bulharsku vítr v Ildiz Kiosku, kde nabyla vrchu bojovná strana (opět podtrhuje ona sama). Veliký vezír přímo hlásá nutnost prohlášení války Bulharsku a je v té době mínění, že Turecko po Řecku dostalo zálusk zkusiti štěstí na Bulharsku. Zřejmo, k čemu cílili Turci ještě do konce minulého roku.

Úkol Albanců a stanovisko v boji nynějším vysvitne z úvahy o jejich dějinách. Nižádný národ balkánský, kromě Černohorců, tak vzdorně nehájil své svobody jako oni. Část jich se poturčila teprve po smrti Skanderbega, Georgia Kastriotiho, jenž v polovici XV. století způsobil tolik porážek Turkům. Ale druhá část, v Horní Albanii, zůstala katolická, sultána nikdy neuznala, raději v horách žila pastýřsky, uhnuvši se poturčencům — Arnautům. Část třetí, v Dolní Albanii, pravoslavná, smísila se s Řeky, Cincary, a žije v područí mahomedánských Arnautů. Dnes rozhodují v Albanii plemena katolická a poturčená, jež sjednotila řevnivost proti mohutnící Černé Hoře a bázeň před ní. Odtud vyplývá podivné stanovisko Albanců: s Turky jdou všude proti Slovanům a při tom chvíli na ně Turecko nemůže spolehnouti, že se nevzbouří a nedobudou si samostatnosti. Krvavé povstání paši Mahmuda Bušatliho v století 17. zřejmě ukazuje, kam se nesly a nesou jejich snahy. Černou Horu poplenili a s Turky krvavé boje svedli, nežli podlehli. Když za míru berlínského měli Srbsku a Černé Hoře odstoupiti kus území, jež si osobovali, Albanci skřípěli zuby a provedli svou. Vznikla albanská liga, Turci stěží zdusili povstání, ale od těch dob zůstalo v Albáncích hluboké opovržení k Turecku a divoká zášť proti Srbsku i Černé Hoře. A ještě Rakousko nenávidí snad více, než Slovany a Turky; rakouskému zabrání Bosny a Hercegoviny kladou za vinu, že Srbům a Černohorcům dáno v berl. smlouvě území, na něž si nárok činili oni. Je strašný omyl, že nějaká akce rakouská bude míti úspěch v Albanii; připraviti si osud Čerkesů Albanci nedají, a jinak Rakousko Albanie nedobude.

Italská propaganda má u nich více zdaru, styky Italie s Albanií řídí několik vynikajících Albanců v Italii usedlých, kteří sjezdy a novinami i jinak pracují. Italská umělecko průmyslová škola v Janině na př. pracuje se zdarem a počet žactva se jí množí. — Není tedy divno, že v týž čas Albanci bojují po boku Turků proti Slovanům a v týž čas se doma bouří proti sultánovi. V konci října, jak ženevská „Albanie“ psala, byli Albanci na skoku k povstání. Začátkem prosince týž orgán albanské ligy oznamuje zákaz Porty vydávati albanským trhovcům pasy do Rumunska, Bulharska, Srbska, z čehož veliké jitření v Albanii.

Když pověstný nepřítel Srbů, Issa Boletinac, vůdce albanský, jenž odvážil se odporovati i zřízení ruského konsulátu v Mitrovici, byl na nátlak diplomatů pohnán před sultána, musili Turci mezi Albanci šířiti mínění, že jest povolán k sultánovi pro odměnu a vyznamenání. Koncem prosince je již nepokoj mezi nimi, proč se nevrací. Takové jest postavení Albanie vůči Portě i Slovanstvu.

Nynější makedonské povstání je povstání bulharského lidu. V srbských krajích je ticho; ža toto ticho je Turecko povinováno výhradně chování Srbů v království. To bylo dávno známo, jakmile vznikne hnutí pro autonomii Makedonie, že bude Srbsko na straně Turků; vládní projevy ve Vranji, přípitek srbského duchovenského hodnostáře na zdraví sultánovo, resoluce meetingu v Bělehradě přivodily tuto opatrnost. V Petrohradě mnozí jsou toho mínění, že nynější turkofilství srbské je velikou politickou chybou. A nota bene tím větší, že po straně se hnutí makedonské podporuje, jak uvidíme ze zprávy o cestě makedonského plukovníka Jankova. Tedy dvě železa v ohni.

Průběh povstání je dosud málo jasný a zprávy o něm velice kusé. Bulharské vládní orgány do druhé polovice října min. roku tvrdošijně mlčely, se strany turecké zprávy do dnes řádné není. Officiosní list bulharského min. zahraničních věcí Daneva, „Bъlgarija“, teprve v druhé polovici října na nátlak veřejnosti přinesl úvodník o hnutí makedonském, již tehdy přiznáno, že mráz a zima povstání jen trochu zdusí, s prvými paprsky slunka jarního že však vzplane znova. Přiznáno, že povstání zavládnuvší kraje za Rylskou planinou není nahodilé, nýbrž mnohými a mnohými příčinami bezprostředními i vzdálenějšími vyvoláno.

Podle „Večerní Pošty“ hory Džumajské, Petričské, Mehamijské, Banské, Nevrokopské, Melnišské, Krespenské, Bělasické a Razložské hemžily se povstalci, kteří obraceli se již i do údolí řeky Vardaru.

V bitoljském okolí v čele povstání stál člen makedonského výboru plukovník Jankov, organisující povstání po vojensku. V listech mimovládních již dříve byly zprávy. U Serbinova a Gradova v údolí Strumy padlo koncem září v boji 600 vojáků tureckých a 100 jich zajato, zpráva tato došla se dvou stran zároveň, z Ryla a z Kočerinova. V Cařihradě tehdy se velice báli, že se oba oddíly povstalců, vedené pluk. Jankovem a podpluk. Nikolovem, spojí. Desátého října Makedonský komitét obdržel zprávu z tábora povstaleckého: „Nevylíčitelné nadšení zachvátilo všecky povstalce, když gen.987Cončev přibyl na hory Perimské. Obyvatelé massami se hrnuli k povstalcům. Perimská planina je jich plna. Dva oddíly zdržují se v Malešovských horách, jeden u Štipu.“

Zprávy turecké zatím stále ohlašovaly, že povstání je udušeno. Dopisy z táborů povstaleckých v okolí Bistrickém, Porojském, Razložském usvědčovaly je z nepravdy. Dopis ze dne 8. října vytýká novinám bulharským neúplnost zpráv. O vážných a velkých bitvách mezi povstalci a Turky a bašibozuky píše tisk všechen jako o nepatrných srážkách. Příčinou toho je, že hranice je od Turků silně střežena a přechod znemožněn. Vypisuje pak taktiku povstalců; připomíná povstání bosenská: část mužů zůstává ve vsích a druhá část, větší, odchází do tábora hlavního, kde je i štáb. Jakmile se objeví oddíl turecký, ihned spěchá ze vsi posel do tábora a do vsi posílá se z tábora potřebná posila. Začíná boj, tuhý a dlouhý; u vsi Serbinova trval 7 dní a 8 nocí. Na otázku, udrží-li se povstalci,

*

odpovídá dopis: „V táboře se horečně pracuje, aby byl zásoben stravou, oděvem i zbrojí. Náš tábor rozkládá se v podivuhodném kraji naší nešťastné vlasti. Naši centrální posici možno srovnati s „lodí prostřed moře". Všechen je obklopen tábor hučícími horskými potoky; proti němu stojí podivuhodné, ale pusté hory. Abys přelezl s nich k nám do tábora, třeba je 10 hodin, tři hodin, abys slezl s hory, a sedmi, abys vystoupil na naši horu... Naše hlavní posice je nepřístupna vší vojenské moci. V táboře jest sebráno všecko obilí z okolí. Turci jsou ulekáni, do horských vsí se neodvažují, avšak dole v kraji, tam je více než hrůza. Tam jsou šmahem křesťané vražděni. Není to dolina rajská, tento kraj krásný a bohatý, jest to spíše dolina pekla." — V okolí Džumaje neminulo v říjnu dne bez boje, zde velel Končev a Nikolov, později Nikolov sám, když Končev byl raněn.

O taktice povstalců ze Strumské doliny vyprávěli korrespondentu „St. Petěrburských Vědomostí", M. Jurkevičovi: „Sebéře se četa 40 až 50 mužů, vyvolí si vůdce a jdou na hory. Boj jejich připomíná honbu zvěři. Turecký asker (řadové vojsko) a bašibozuk pálí vesnice a povstalci střílejí je jako zvěř. Po celém rayonu chodí 30 takových čet, na vrcholích skal a chlumů, plných roklí a potoků, drží se čety, nežli Turci se na vrch dostanou, povstalec na ně střílí a v poslední chvíli jim zmizí roklí, aniž vědí kam." Smutně mu vyprávěl velitel turecké strážnice „Merkez" na hranicích bulharských, Džemal-effendi, o svém postavení: „My víme, že jsou nepřátelé všude, pod každým křovím, za každým kamenem, a každou minutou musíme čekati, že uzříme hlaveň pušky nebo revolveru, namířenou na vás.

V polovici listopadu poslední zprávy z Perimské planiny a z bassinu řeky Strumy oznamovaly, že: „Turci zůstanou v dolinách a Bulhaři na horách, do jara." Z jara, ne později než v únoru a březnu začne vše znova.

Zprávy z tábora povstaleckého umlkají, ale zprávy jiné strašlivé, až k nevíře, jdou do dnes. V dolinách Turci strašně se mstí na zbylém křesťanském obyvatelstvu. Jurkevič na své cestě mezi Rylskými a Osovskými horami po hranicích viděl uprchlíky bulharské z Makedonie, mluvil s nimi a vypráví, co viděl a slyšel: viděl skupiny žen a dětí, bosých, otrhaných, hladových, prchajících před Turky; přiváděli k němu 15—20leté dívky s pláčem vyprávějící o násilí tureckých vojáků; děti bez matek zabloudilé ležely po cestě utrmácené cestou a hladem k smrti. Z večera nad celou dolinou Strumy bylo viděti záři požárů, od požárů vesnic chytily i bulharské lesy. Skoro všecky vsi bulharské na Strumě sežehnuty; uprchlí vyprávěli, kterak ubité děti a ženy zhanobené metali bašibozuci do stohů, jež zapalovali. Někteří uprchlíci pro Boha ho prosili, aby šel a viděl tu zhoubu. Tajnými stezkami vešel do Makedonie a viděl vše, co mu líčili. Viděl i chrámy zhanobené, obrazy svatých rozbodané, výkaly poházené. „Jsem hluboko přesvědčen," praví, „kdyby jen jediný z těchto hrůzných koutů země obešli řídiči osudu národů, že by Turků dávno nebylo na světě..." Na této cestě po hranicích uslyšel Jurkevič od tureckých důstojníků

o rakouském vojenském agentu, jenž v červnu minulého roku kraj tento objížděl.

V Cařihradě již za prvních nepokojů zatčeno 500 Makedonců a nařčeno, že si stěžovali Rusku. Mezi nimi i starci 70letí. Účelem jim byl žalář. Již v říjnu prchlo z Bistrického kraje přes 600 starců, žen a dětí do Bulharska. Všechen statek uprchlíci ponechávali za sebou, mužové pak přidávali se k povstalcům. V Džumaji oddíl Albánců vyloupil a vyplenil všecky domy křesťanské, ženy zhanobeny, občané čelní zmučeni. Obyvatelé vsi Serbinova, Oščavy, Vlah, Mečkula, Sěnokosa, Padeža a mnohých jiných oloupeni a zbiti do jednoho. Ani o. mileté dívky neušly násilí tureckému. Z Bistrice vyprávěla uprchlá žena: „Děti mé maličké zabili jatagany. Všecky mužské zařezali, nás — ženy... zmučili... Můj muž.. Velju... hrozně pomyslit.. padl mi k nohám prostřelený pěti koulemi... Jako berana zařezali našeho pastýře Georgija... Maličké děti, tisknouce se k prsům svých zabitých matek, plakaly a křičely... Hrůzou jsem pozbyla smyslů a běžela jsem do lesa.“ Spolupracovník „Večerní Pošty“, když slyšel tuto ženu, plakal a musil se odvrátiti. V kotlině pod Rylem v zástupu uprchlíků viděl Jurkevič dvě ženy, matku a dceru — jež znásilnilo 40 bašibozuků. V Serbinově těhotné ženě uřezali prsy a maso s tváří a pak ji rozsekali na kousky. „Večerní Pošta“ jmény uvádí nešťastné obyvatele jmenovaných vsí. V Mečkulu zhanobena a odvedena i žena a děti místního kněze. V Bistrici kajmakan sbíral od zbylého obyvatelstva podpisy, že tato zvěrstva provedli povstalci! V Dranově, Bobaševě a Dragodanu navlékali Turci sedlákům na hlavy rozpálené do žhava formy železné, nohy jim polévali petrolejem a zapalovali. Jiné zas po 60 a 80 svazovali k sobě dohromady a bez jídla a pití je tak nechávali hynouti hladem. Sestry Saveta, Janka a Magda Šarbanská zhanobeny byly celou rotou vojáků, v jejichž objetí zemřely. Kněz ze vsi Seliščе Hristo z trýznění a hrůzy sešílel. Obě dcery starosty Nikolaje ve vsi Padeži — nedospělé, znásilněny před zrakem otcovým a on potom upečen na rožni. Vsi potom vypáleny. V Rylu první pomocná komise našla na 800 uprchlíků — žen a dětí, ve Vozové Poljaně žena a děti, hladovící, radostí plakaly, když dostaly pokrm. V Kavaradcích 12 mužů zmučeno a dílem i zabito, Divo Kunduradži a Trajlo Grebenarov rozsekáni na kousky.

V Razložském okolí všude prohledávány domy a hledány pušky, hanobeny šestileté děti i osmdesátileté stařeny. Ženu uprchlíka, jenž to vypravoval, zhanobili před jeho očima, svlékli ji do naha a nahou na ulici do smrti ubili. Popovu, bratrovi starostovu, aby pověděl o skrýši zbraní, mačkali skřipcem hlavu, kůži s těla sedřeli a do úst kladli žhavé uhlí. Z téže příčiny v Gevgeli věznili všecky muže, bijíce je knutem a puškami. Kdo nemohl vydati pušky, nemaje jí, musil si nějakou opatřiti stůj co stůj, aby měl pokoj. Ruští konsulové v Soluni, Adrianopoli a Plovdivě podali ruskému vyslanectvu počátkem prosince soupis všech případů oznámených se jmény zhanobených žen, zabitých a zmučených mužů,

zařezaných dětí. V Cařihradě ihned vyšel rozkaz k úřadům, netrpěti bašibozukům bestiálností. Nizamové — vojsko řadové, ve vsi Železnici vyrovnali se bašibozukům zcela; všude totéž: mučení křesťanů, hanobení žen, bití dětí; ani jednoho kostela v Kosturském okrese nenechali bez pohany. Po odjezdu plukovníka Jankova, jenž vyslán byl na cestu do Řecka, Srbska a do Bulharska, Turci obzvláště nabyli smělosti k trýznění lidí. Ve vsi Gjurčeva Cerkva v Dupnickém okrese zustalo na noc v domě Angela Kojeva kolem dvaceti nizamů; celou noc mučili obyvatele, před jeho očima zhanobili jeho ženu, uřezali mu nos, uši, a ráno, poručivše mu otevříti ústa, vložili mu do nich hlaveň pušky a zastřelili ho. — Kněze Stefana ve vsi Padeži po zmučení donutili jísti výkaly, pověsili jej hlavou dolů a podpálili pod ním slámu.

Přes hranice bulharské vracelo se domů 24 makedonských zedníků, kteří byli za výdělkem celé léto v Bulharsku; sotva přestoupili hranice, obstoupili je nizamové, oloupili je a uřezavše jim nohy a ruce nakonec je zabili. V Dubnici, jak úředně je zjištěno, znásilněno mnoho žen, mezi nimiž 10-leté děvče, jež rozsekáno na kusy. V Gevgeli po prvním stíhání začalo nové příchodem softů z Cařihradu, kteří hlásali vyhubení křesťanstva. Ve vsi Oranově v Džumajském okrese mezi jiným uloupeno vojáky 13 nejkrásnějších děvčat a odvlečeno do domu, kde bylo vojsko ubytováno; o jejich osudu není nejmenší zprávy.

Hned po prvních telegramech o uprchlících, kteří hladovi a bosi v mrazu a zimě dleli v Rylských horách, jednáno v Sofii o rychlou pomoc. Avšak nejrychlejší pomoc přinesly dámy anglické, žijící v Bulharsku; ony poskytly první pomoc, ustrojily v Sofii jídelnu a útulek pro ubohé, a opatřily je oděvem. Vydatnou pomocí přispěla ubohým choť ruského diplom. zástupce sofijského, paní Bachmetěva, v průvodu místoředitele min. Čaprašikova a tří milosrdných sester vydala se o vánocích do hor a v Rylském monastýru zařídila sanitární oddělení červeného kříže; co slyšela od uprchlíků, jichž bylo již v klášteře na 550, naplnilo ji hrůzou. Viděla strašné rány po tělech mužů; ramena spálená žhavým železem, nohy zpřerážené pažbami, slyšela od žen, co vytrpěly od vojska tureckého. Všech uprchlíků v Rylských horách bylo na 3000. K umírnění nouze jejich poslal ruský car 10.000 rublů. Slovanský dobročinný spolek v Sofii obrátil se s provoláním k celému světu slovanskému o příspěvky: „Nouze je veliká, nouze je úpěnlivá, nutna materielní i morální pomoc,“ — praví provolání podepsané I. Vazovem.

Hned s počátku povstání projevili své sympathie s Makedonci dva členové anglického parlamentu. Posl. Stefenson psal prof. Michajlovskému, ujistil jej o účasti anglické a spolu zaslal mu brožuru svou, v níž dokazuje nesnesitelnost nynějšího stavu v Makedonii. Posl. Herbert Gladstone, syn zemřelého státníka, projevil v listě svém úplný souhlas s jednáním Makedonců. Zakročení vyslanců v Cařihradě působilo tolik, že Porta přistoupila na návrh, provésti reformy, k nimž kongresem berlínským byla zavázána. Předsedou

komise měl býti jmenován Ferid paša, konijský vali, mezi tureckými úředníky nejvzdělanější. Jmenován však Hussein Chalmi paša. Ale ohlášené reformy neuspokojují nikoho. „Bъlgarija“ je zamítá. Reformy Tureckem slibované neposkytují záruky proti libovůli tur. úřadů, jež pokládají za svůj svatý úkol utiskovati ráju. Ani oprava četnictva, ani soudy reformované nepomohou; opravy turecké jsou daleky toho, k čemu Portu zavazuje 23. čl. berlínské smlouvy.

O upřímnosti Porty při reformách svědčí to, že továrnám Armstrongově a Ansaldově zaplaceno 500.000 tur. lir za dodávky pro loďstvo, a u Kruppa sultán objednal 16 rychlostřelných batterií s náboji a příslušnými povozy. Mezitím turecký „Ikdam“ hlásí, že reformy se provádějí, že soudy již již začnou působiti. Když ve Štipu reformy byly ohlášeny návěštím, obyvatelstvo turecké plakáty strhalo a poházelo, a Turci hrozí, že povstanou sami proti vládě, provede-li svůj slib. Na komisi reformní a její činnost hledí i v Soluni Turci s posměchem. Za její činnosti Albanské tlupy řádily v okolí dále; před očima úřadů zajali boháče Hadži Kota, žádajíce výkupného 5.000 tur. lir. Ve Vodenu v té době děly se únosy děvčat a žen. V Monastiru, jak oznámil „Mouvement Macédonien“, děly se ohavnosti s větší zuřivostí, než před ohlášením reforem. Ruský tisk vesměs se vyslovil, že reformy Tureckem slíbené jsou nedostatečné. Veliký význam měl ovšem obšírný projev ruské vlády. Hned z předu upozorňujíc na nebezpečí, plynoucí z Makedonie, jež „nevylučuje možnosti nejvážnějších potíží“, a vyslovujíc se proti veškeré agitaci jiné, prohlásilo se Rusko pro bezodkladné opravy administrativní v Makedonii. Výslovně však se prohlásilo proti všemu měnění nynější formace Turecka. Projev tento působil zřejmým dojmem v Turecku i v Bulharsku. Bulh. vláda nepřipustila pod tímto dojmem slavnostní uvítání plukovníka Jankova, jenž přes Řecko a Srbsko se vracel z Makedonie. Příjezd jeho ohlášen byl na půl jedenáctou hodinu ranní, avšak z nařízení úředního směl přijeti až večer. Obecenstvo však uvítalo jej bouřlivými ovacemi. V řeči své Jankov sdělil, že v Srbsku a Řecku přijat byl pohostinně, a připil pak na zdraví vlády srbské a řecké. Před domem raněného87Končeva řečněno a opět konány ovace. — Pod dojmem projevu ruské vlády hledí „Mouvement Macédonien“ mračně na budoucnost. Dle něho nižádné reformy neubrání křesťanů; list nazývá diplomacii evropskou největší nepřítelkou křesťanů v Turecku. Je ovšem otázka, co bude s reformami, nebudou-li provedeny ihned a náležitě; poslední lhůta je do měsíce února; vzplane-li s počínajícím jarem povstání znova — a jistě vzplane, nejsouc spokojeno tím, co Turecko dává — pak práce diplomatická bude mnohem těžší. Ruský tisk nevidí jiného východu z otázky, nežli řešení, jaké se stalo na Krétě: dáti kraji autonomii s křesťanským, slovanským guvernérem. Toto mínění ohlásily nejvážnější listy právě za cesty Lambzdorfa, ruského ministra zahraničního, na jih a do Vídně. Patrně také k tomuto mínění se přiklonily i ruské kruhy diplomatické. Cesta hraběte Lambzdorfa a radost z ní na jihu jest v nedávné paměti. Ujednání ovšem podrobně, ba ani z hruba nelze uhadovati. Že Turecko velice bylo

poděšeno zjevem tak nebývalým, jako cesta ruského ministra, jest přirozeno. Význam cestě této připisován v Cařihradě právem veliký. Důtklivé slovo promluvil u sultána i anglický vyslanec, jehož v ramazaně sultán přijal jediného, ač jiná léta přijímal vyslance všecky. Anglický vyslanec při té příležitosti poukázal na nezbytnost reforem v Makedonii. — To je stav dle posledních zpráv; co únor přinese, těžko předpovídati. Zlou předzvěstí by bylo, co píší „Oriental Advertiseru" ze Soluně. V měsíci únoru, z počátku, prý rakouská eskadra pod velením admirála Geislera navštíví Soluňský přístav. Rakouská kolonie tamější chystá prý skvělé uvítání. —ch.

ŠTĚPÁN RADIĆ:

Srbská „propaganda" v Chorvatsku a chorvatská v Bosně i Hercegovině.

Kdykoliv se o Srbech mluví a píše, nutno vzpomenouti si na to, že přede dvěma a více sty lety právě jádro srbského národa pod svým patriarchou Crnojevićem přišlo do východního Chorvatska (Slavonie) a do jižních Uher, a že od těchto časův srbský patriarcha v Karlovcích seskupuje kolem sebe bezmála všechny pravoslavné Jihoslovany naší říše. Metropolita (srbský) v Karlovcích je tedy nepopíratelně původem svým metropolita srbský a takovým zůstal podnes, třeba již přes dvě století sídlí na území chorvatském.

Tento s r b s k ý patriarchát započal asi před stoletím vědomě a soustavně šířiti národní myšlenku srbskou v celém svém stádě bez rozdílu, žilo-li v Chorvatsku či v Uhrách již od dob pradávných, anebo přistěhovalo-li se teprve se samým prvým patriarchou.

K této národní práci byl srbský patriarcha v Karlovci donucen jak politikou pešťskou i vídeňskou, tak bohužel i zaslepeností chorvatských aristokratův a kněží.

O této důležité věci nejednou jsem mluvil s Račkim († 13. ledna 1894), chorvatským to Palackým, a velký tento, ba snad největší chorvatský kněz podobný rozhovor zpravidla takto končíval: »My Chorvaté jsme vůči svým pravoslavným bratrům jednali nerozvážně, neodpustitelně nerozvážně. Všechny vnější poměry, ba i mnohé naše poměry vnitřní nutily tyto naše bratry, aby s námi splynuli anebo se aspoň s námi shodli. Avšak tehdy se ukázalo, že na záhřebské kapitole byli a zůstali právě takoví latinisatoři, jako byli a jsou podnes ve Splitě. Biskup a kapitola záhřebská nežádali od našich bratrů nic jiného, než aby se zřekli slovanské své bohoslužby a místo ní přijali domněle posvěcenou latinu. V celé chorvatské historii sotva lze najíti ještě jiné faktum, které by zřejměji dosvědčovalo naši politickou zaslepenost, než tento poměr záhřebského biskupa a kapitoly k pravoslavným vladykám našim, a právě v tom jest veškerá tragika naší minulosti, naší přítomnosti — a nedopusť Bože, aby také naší budoucnosti. Jsme

příliš velkými Slovany, než abychom se mohli spřáteliti s cizáctvím, které nás obklopuje ze severozápadu a ze severovýchodu, zároveň však máme příliš málo slovanského vědomí, než abychom dokořán otevřeli dvéře jihoslovanské národní myšlence na jihovýchodě. Chceme vždy velikých věcí dosáhnouti malichernými prostředky a vysokým národním cílům přiblížiti se nízkou službou cizáctví. A kdyby naše dějiny nebyly tak tragické, já prvý bych je veřejně prohlásil hanebnými.«

Tak často mluvíval Rački. Avšak dle mého úsudku existuje ještě jedna velká příčina, pro kterou se všichni pravoslavní v Chorvatsku tak odcizili chorvatské státní a národní myšlence: jest to instituce bývalé vojenské hranice. Chorvatský historik Tadeáš Smičiklas podotýká ve svých chorvatských dějinách, že vojenská hranice jako olověná křídla přitěžovala chorvatský veřejný život v Posaví právě tak, jako dalmatská města tížila přímoří (Dalmacii). Avšak důmyslný historik zde pouze faktum konstatuje, aniž by je vysvětlil. Čím více o tom rozmýšlím, tím jsem hlouběji přesvědčen, že vojenská hranice působila osudně na náš pravoslavný lid z těchto důvodů:

Primitivní a bojovný lid náš velice si zakládal na tom, že nad ním vládla vojenská šavle, nad kterou se třpytí také hvězdičky vojenské hodnosti a slávy, třeba vedle ní se svíjí těžkopádná a přísná hůl. Dále tamějšímu pravoslavnému lidu lichotilo, že slouží »cárovi« a ne snad nějaké naduté vrchnosti, jakých bylo plno v civilním Chorvatsku, a proto pravoslavní poddaní Zrinských a Frankopánů již ze samé hrdosti rádi spěchali pod jejich prapor i tehdy, když zvedal se ve znamení spiknutí.

Konečně nesmíme ani na to zapomenouti, že ve vojenské hranici katoličtí ni pravoslavní kněží neměli ani poměrně tolik moci, jakou si katolická církev vždy zachovala v civilním Chorvatsku.

Tato poslední okolnost, kdyby nebylo žádné jiné, byla by stačila sama o sobě, aby odpudila pravoslavnou církev a její stádo od civilního Chorvatska, nositele a představitele státní a národní myšlenky chorvatské. Avšak kromě toho byly ještě mocnější příčiny, které pravoslavný lid od Chorvatska odpuzovaly a na jinou stranu přitahovaly.

Roku 1804 poprvé a r. 1815 podruhé povstalo selské obyvatelstvo v Srbsku, aby se nejdříve zbavilo osmanských svých utlačovatelů a potom aby svoji srbskou zemi přivedlo pod vládu kteréhokoliv křesťanského cára.

Tato srbská selská krev vydobyla Srbsku autonomii, kterou oživili Srbové z Uher a z Chorvatska, stavše se ve vzkříšeném knížectví srbském řemeslníky, důstojníky i úředníky.

V této chvíli nebudu zkoumati, kolik dobrých neb zlých následků mělo toto náhlé nahromadění srbské intelligence z Uher a z Chorvatska. Jde mi o to, abych dokázal, že *před* Gajovým illyrismem utvořily se jednak pevné pásky mezi Srbstvem a pravoslavím slovanského lidu v Chorvatsku a v Uhrách, jednak mocný kulturní a politický proud mezi Srby »srbskými« a »rakouskými«.

Každé vnější znamení, kterým se jevila ta páska a kde vynikal ten proud, prohlašován v Uhrách i v Chorvatsku za srbskou propagandu. Nás teď zajímá jen to, že se v Chorvatsku povstalo proti této »srbské propagandě« mnohem ostřeji (zvláště co se týče formy, věcně zpravidla velmi slabě nebo nijak), než v Uhrách. Z toho u chorvatských Srbův povstala silná reakce proti chorvatským státoprávním snahám.

Jak pochopiti »srbskou propagandu« i srbskou reakci proti chorvatské státní myšlence?

Mezi Posavským a Dalmatským Chorvatskem nikdy úplně nepřestalo kulturní a hospodářské spojení a politická tradice, ba i faktické státní právo Chorvatska s obou stran Velebita zůstalo jedno a totéž. Dalmacie je totiž i dle chorvatsko-uherského vyrovnání součástí Chorvatska.

Bosna s Hercegovinou jest v objetí posavského a dalmatského Chorvatska, pročež Gajovo illyrství i tu se ujalo A když mezi r. 1860 až 1880 stala se Dalmacie nejuvědomělejší chorvatskou zemí a posavské Chorvatsko položilo základy vědecké, literární a národní organisace, rozšířilo se dvojnásobné chorvatské hnutí na veškeren ten slovanský lid v Bosně a Hercegovině, jehož nevábilo pravoslaví pro svoji náboženskou výlučnost a jehož ani srbské hnutí omladiny s Miletićem v čele nenadchlo pro srbskou politickou megalomanii.

Je tedy zřejmo, že Chorvatstvo v Bosně a Hercegovině vzniklo zcela přirozeně, i když za pravdu uznáme nedokázané tvrzení, že Chorvatstvo není zde tak historickým elementem jako Srbstvo.

Nemůže se tedy v Bosně a Hercegovině nikterakž mluviti o nějaké chorvatské propagandě. Srbové však o ní nejraději píší a mluví, zvláště v ruských listech. Ale právě tak křivdí Chorvaté Srbům, když mluví a píší — a to velmi rádi i v německých novinách — o srbské propagandě v Posáví či Dalmacii. A když tuto »propagandu« nazvou velezradou proti habsburské monarchii, je to něco podobného, jako když Srbové straší Rusko, že v Bosně pravoslaví padne pod ranou chorvatských jesuitů.*)

Nyní prosuďme toto: Kde se nejvíce šířila a šíří srbská propaganda? Odpověď jest jen jedna: Mezi tím pravoslavným lidem, o který (jak praví chorvatské rčení) »nedbal ni Bůh, ni čert.«

Nesmíme zapomenouti na to, že chorvatští buditelé byli většinou katoličtí kněží, kteří i tehdy, když nejšíře a nejhlouběji chápali Chorvatstvo a Slovanstvo, neměli upřímné lásky k pravoslavnému lidu. A tak pravoslavní v Bukovici (v sev. Dalmacii), v Horní a Banské Krajině (v Chorvatsku mezi řekou Kupou a Jaderským mořem), dále v bývalé krajině Varaždínské, Belovarské a Slavonské nebyli s národ-

*) Ale fakt jest, že v okkupovaných zemích katolictví, podporováno vládou, značně nabylo půdy. I jezuity sem vláda uvedla. A že duchovenstvo katolické prodchnuto jest ideou velkochorvatskou, jest nepochybno. Tím ovšem není řečeno, že by snad vláda podporovala tuto ideu. Také nepravíme, že by se katolíci rozšiřovali snad na úkor pravoslavných; těch celkem neubývá; katolíci rostou v poměru, v jakém ubývá mohamedánů. *Red.*

ního hlediska »ničí«, právníci by řekli, že byli »res nullius«. A taková »věc«, jež nikomu nepatří, je toho, kdo ji najde (res nullius cedit primo occupanti); tak se jmenovaní pravoslavní stali nebo stávají »majetkem« myšlenky srbské.

Právě tak je tomu s »propagandou chorvatskou« v Bosně a Hercegovině. Vezměte jakýkoliv srbský list z Bosny a Hercegoviny, a duše vás zabolí nad tím, jak se mluví o Chorvatstvu v Bosně a Hercegovině. A což mluvíš-li s některým srbským, bosenským neb hercegovským emigrantem, nebo když čteš zprávy, které »Srpski ured za Bosnu i Hercegovinu« posílá do ruských, českých, německých i francouzských novin — potom teprve úplně pochopíš psychologickou příčinu dnešní jihoslovanské národní a politické bezmocnosti: vždyť Jihoslované se nikterak nezdráhají úmyslně a vědomě vyvraceti i fakta z historie i činitele z přítomnosti a vzpírati se zdravé logice, jen když jim v slovanském i v cizím světě uvěří, že jest bratr jejich ničema a k tomu ještě hlupák. A když toho dosáhnou, ještě se diví, jak to přijde, že slovanský i neslovanský svět považuje jižní Slovany vůbec a Chorvaty a Srby zvláště za neschopné, aby si sami řídili své osudy.

Dnešní politické vedení u Chorvatův i Srbův ze všech sil se snaží ukázati světu, jak celý srbský a chorvatský národ jest v otroctví podlý a v moci ukrutný, s tím jediným rozdílem, že se podlost u Chorvatů zove obyčejně jesuitismem a u Srbů byzantinismem, a že u prvých jest svévole »maďarská« a u druhých »turecká«. A ještě se v Záhřebě diví, že pravoslavný lid nejde pod chorvatským praporem, a v Bělehradě a na Cetyni nepochopují, že katolíci v Dalmacii a v jižní Bosně i Hercegovině nejdou se Srbstvem.

Ještě dobře, že dle chorvatského přísloví »Gdje je sreće, tu je i nesreće, gdje nesreće, tu i sreće ima«**) celá ta chorvatská a srbská »propaganda« může a musí míti pro náš národ jen dobré následky. Pohleďme jen na posavádní její výsledky: Kolik Srbové na jedné straně získali, stotožňujíce pravoslaví se Srbstvem a připoutavše tím všechny pravoslavné v Chorvatsku pod srbský prapor, tolik na druhé straně ztratili, odpudivše od sebe náboženskou i politickou výlučností jihoslovanské i bosensko-hercegovské katolíky pro vždy a na dlouhou dobu značnou část, možná i většinu bosensko-hercegovských musulmanů. A naopak: Co Chorvaté ztratili mezi pravoslavným lidem v Chorvatsku, nahradilo se jim takřka úplně vně Chorvatska.

Obě »propagandy« byly tedy a zůstaly stejně horlivé a stejně šťastné. Zůstalo vše takřka nezměněno, s tím dvojím rozdílem: Mezi Chorvaty a Srby vymizela neutrálnost »Šokců«, »Vlachů«, »Mutanů«, »Bošnjaků« atd., t. j. neexistují více »našinci«, ale takřka všichni jsou již buď Chorvaty nebo Srby. Proto se v poslední době boj tak přiostřil, neboť se nyní chorvatská a srbská plocha bezprostředně trou. To jest první rozdíl proti dřívější situaci — a ovšem velké zlo.

Ale se zřetelem k dřívější situaci má propaganda i svoji dobrou stranu.

**) Kde jest štěstí, tam jest i neštěstí, a kde neštěstí, tam jest i štěstí.

Dnes jsou Chorvaté a Srbové tak smíšeni, že nepochybně buď společně zahynou, nebo společným snažením vyjdou z dnešní své národní a politické tísně.

Kterýkoliv chorvatský politik dnes opravdově myslí na to, že posavské a dalmatské Chorvatsko bude co nejdříve s Bosnou a Hercegovinou tvořiti jednotný chorvatský stát, musí se státi upřímným přítelem Srbův, neboť v tom státě bude více než třetina Srbův, jelikož v případě anexe většina musulmanův s nimi se sblíží. A na druhé straně: který srbský politik počítá s tím, že Bosna a Hercegovina připadnou srbskému státnímu území, musí mysliti i na to, že v těch zemích bude potom jeden milion Chorvatův, neboť musulmani pod netolerantní, výlučně pravoslavnou vládou, jaká je dnes v Bělehradě, šmahem přejdou k Chorvatům.

Ale i bez těch kombinací s bosensko-hercegovskými mohamedány stačí podotknouti, že Dalmacie je takřka výhradně chorvatská země a že i ta menšina Srbův, která tu žije, jest většinou jen v horských krajích. Quarnerské přímoří jest čistě chorvatské. Istrie, pokud svojí menšinou není italská, je také chorvatská (a slovinská). Chorvaté jsou tedy ethnografickými pány na Jaderském moři, jako jsou Srbové ethnografickými pány té části Dunaje, která jest naše. Tu se tedy společná práce vnucuje sama a to tím více, čím jasněji nám tisícletá minulost dokazuje, že největším nedostatkem naším bylo, že jsme neuměli (a dosud neumíme) svého Posáví a Podunají spojiti s Přímořím.

Vrátím se však opět k »propagandě«.

Když pravím, že neexistovala srbská propaganda v Chorvatsku, a že nemůže býti řeči o nějaké propagandě chorvatské v Bosně a Hercegovině a tím méně v Dalmatském Chorvatsku — nepravím tím nikterak, že Chorvaté a Srbové šíří národní uvědomění cestou náležitou. Právě naopak: Jedni i druzí chovají se tak, jako by ve skutečnosti byli agenty nějaké propagandy. Tak Srbové v Chorvatsku jdou na ruku nejen vládě, nýbrž každé moci, a Chorvaté zase, zvláště kde jsou v menšině, rádi brání »vyšší a nejvyšší zájmy«, ba nezdráhají se jako fariseus v evangeliu mluviti i psáti: Vylili jsme za tuto monarchii potoky krve . . . Jedni i druzí mají poníženost k cizinci a odvahu proti bratru. Chorvaté a Srbové jsou ještě stále tam, kde bylo Rusko v době »údělných knížectví«: ústa jejich jsou totiž plna nějakých specielně chorvatských a specielně srbských zájmův, ač je zdravý rozum a smutná zkušenost učí, že i proti jiným zemím a národům, i doma existují jen totožné, neoddělitelné zájmy *chorvatské čili srbské.*

Jakmile jsme řekli čili, je třeba uměti i chtíti chorvatské jméno uznati ve středu Srbska a srbské ve středu Chorvatska. Ale skupina Srbů ve středu Chorvatska a Chorvatů ve středu Srbska není a nemůže býti ani »hostem« v našem domě, ani agentem cizácké myšlenky, nýbrž buď odcizenou nebo uraženou částí rodiny, jako je tomu dnes — nebo smířeným a rovnoprávným, poněvadž národně totožným obráncem společného domova, jak bude zítra. A dokud se nepokusíme uraženou menšinu rodiny láskou smířiti, a dokud ji smířenou pod jejím zvláštním jménem

a se všemi jejími zvláštnostmi, které neškodí celku, před celým světem neobejmeme — nesmíme ani vysloviti heslo »slovanského bratrství«, natož stavěti pod jeho ochranu národní a státní myšlenku ať chorvatskou, či srbskou.

V Záhřebě, 17. ledna 1903.

DOPISY.

Z Krakova.

23. ledna 1903.

(Z divadla: Pohostinské hry Modrzejewské. Novinky. Obtíže ředitelstva. — Výtvarné umění: Výstava »Manesa«. Výstavy grafické. Konkursy umění užitého. — Z ruchu ženského. — Přednášky. —)

Hasnoucí hvězdy vrhají někdy silnou záři. Takovou hasnoucí hvězdou je dnes nepochybně talent největší dramatické umělkyně naší, Heleny Modrzejewské. A přece její pohostinské hry ve Lvově i v Krakově naplňují divadlo do nejposlednějšího místečka obecenstvem, toužícím po dojmech opravdu uměleckých. Přes to, že vnější prostředky (především hlas) mnoho ztratily z bývalého kouzla — postavy paní Modrzejewské poskytují dojem dokonalé krásy a vzbuzují bezděčnou touhu po osobní nesmrtelnosti pro vyvolené genie, k nimž naše umělkyně náleží. Postavy lady Macbethové, Marie Stuartky, Magdy z »Rodného hnízda« (Heimat) Sudermannova — známy byly skoro celé Polsce z dřívějších her Modrzejewské. Nyní podává nám vzory, jak rozuměti typům polského dramatu, objevujícím se na našem divadle. Hraběnka Idalia ze Słowackého »Nenapravitelných« v interpretaci Modrzejewské jest nevyrovnatelným typem XVIII. věku. Marie z »Warszawianky«, překrásného kusu Stanislava Wyspiańského, vyšinula se hrou paní Modrzejewské na první místo, stala se prorokyní národu, kterou bolest vlastního srdce učinila jasnovidkyní. Hry pí. Modrzejewské jsou až dosud kulminačním bodem letošní divadelní sezony, ale při nich ještě více vynikají nedostatky personálu, který se převážně skládá z nehotových a vespolek málo sebraných sil. Znemožňuje to umělecký soulad, který byl v posledních letech chloubou krakovského divadla.

Ředitel p. Kotarbiński za to přičiňuje se ze všech sil, aby udržel repertoir na dřívější výši. Krakov má obecenstvo umělecky vytříbené a vybíravé, ale jako město malé požaduje častých změn a novinek, každého týdne. Velkou zásluhou ředitelstva jest předvádění arciděl polské poesie romantické, jež po dlouhou řadu let zdály se nedivadelnými. Pokusy setkávají se s různým výsledkem: objevilo se, že skoro bez výjimky dramata Julia Słowackého výborně se hodí na jeviště. Za to scénování Mickiewiczových »Dziadů« nevypadlo šťastně. Rovněž tak nepodala nových uměleckých dojmů »Nieboska komedja« Zygmunta Krasińského. Představení její vyvolalo živou výměnu mínění, jíž se účastnili nejlepší znalci naší literatury. Úsudek vyzněl většinou ne-

příznivě. Mohutná tragedie individualná i společenská, která zároveň se dotýká hlubokých záhad filosofických, na scéně se neosvědčila; jsme jen bohatší o jeden umělecký experiment. — Ze současných novinek viděli jsme »Matku« Przybyszewského. Ale práce ta pohříchu neznamená pokrok v tvořivosti našeho modernisty, ba jest slabší starších prací.

Z oboru umění výtvarných sluší především zaznamenati českou výstavu »Manesa«, která nám poskytla příležitost ke srovnávání českého umění s naším. Především jsme litovali, že nedostatek jmen jako Aleš, Schwaiger a j. nedopřál nám všestranně poznati současný stav tvořivosti českých malířů. Dle této výstavy kritika naše uznává mnoho předností českého malířství, ale nespatřuje v něm svérázné národní individuality. Jinak je v sochařství: toho vám můžeme přímo záviděti, neboť vynikajících sochařů se nám nedostává. Bílek jest mohutný a budí hrůzu, Sucharda jest upřímný a opravdový umělec. Naši sochaři nevyšli dosud z klassicismu, což při rozkvětu polského malířství je tím divnější.

Od několika měsíců máme v Krakově neustálé grafické výstavy. Pořádá je vynikající znatel a mecenáš umění p. Feliks Jasieński. Od akvafortů Rembrandtových a Goyových, od studií Holbeinových až do nejnovějších akvafortů, akvatintů, litografií táhne tu před našimi zraky celá řada mistrů, kteří se vyslovovali rozličným způsobem, ale jiným, než jest povšechně přijatá forma obrazů. Pan Jasieński také založil spolek »Polských grafikův«, který za krátko vydá svou první publikaci.

Pěknými pokroky může se vykázati také »Spolek polského umění užitého« (Towarzystwo polskiej sztuki stosowanej), o němž jsme se v tomto listě již zmínili. Vypsalo řadu konkursů na plakáty, předměty uměleckého průmyslu atd. — a nyní vystavuje iniciálky a ozdoby knihtiskařské, celkem 400 konkurujících kreseb. Všecky založeny jsou na originálních, většinou lidových motivech. Vlastní polský sloh počíná vnikati i do ozdob a forem předmětů všedního života. Toto obrození domácího umění vyplývá ze všeobecné snahy po seskupování všech sil národních.

Ženský ruch v Krakově oživnul minulého roku neočekávaně. Již po několik let ženy se velmi činně účastnily všech prací spolkových, a v úsilí za povznesením lidové osvěty náležely k nejčinnějším pracovníkům. Ale pravého ženského ruchu, směřujícího nejen k plnění povinností, nýbrž i k dobývání práv, nebylo. Nenacházel dokonce ani sympatií, ani nebudil živějšího zájmu. Uznání přístupu na universitu a založení gymnasia zdálo se uspokojovati všecka přání krakovských žen.

Ale Krakov jest půdou, kterou lze nazvati všepolskou. Z království přichází sem množství intelligentních mužů i žen — a ti stávají se vážným kvasem v dosavadních poměrech. Kvasu tomu konečně podlehly Krakovanky — a tak již přes rok vychází v Krakově jediný časopis v polské literatuře, věnovaný ženské otázce. »Nowe Słowo« redakcí paní Marie Turzymy zpracovalo za ten čas řadu otázek, týkajících se postavení ženy, jejích práv i zásadních podmínek života. K popularisování ženské otázky přispívá nepochybně i řada přednášek.

věnovaných této otázce. Přednašečky neustupují ani před otázkami nejdráždivějšími a nejchoulostivějšími — a slovo jejich shromažďuje přečetné a vybrané posluchačstvo, převážně ženské. Odbornické chápání předmětu a svědomité jeho zpracování zavírá ústa nepříznivcům, kteří by rádi ruch mezi ženami zadrželi. x. y. z.

Z Poznaně.

(Nové milliony marek na protipolskou akci. — Volební předzvěsti. — Poznaň a výstava všeslovanská. — Poměr k socialismu a socialistům. —)

Poznaň tedy se stane skutečně residencí — německou! V rozpočtu, předloženém pruskému sněmu jest položka 50.000 marek jako první splátka na zbudování královského zámku v Poznani. »Vláda jest přesvědčena«, dodal ministr, »že německé obyvatelstvo přijme tuto položku s radostí. Královský zámek v Poznani bude viditelným znamením, že pruský orel pevně držeti bude východní část země.«

Nesluší se pochybovati o této radosti, zvláště v kruzích německých podnikatelův a dodavatelů v Poznani.

V témž rozpočtu neméně nežli milion marek určeno jest na stálé přídavky k platům lidových učitelů, importovaných z Německa. Mimo to 200 tisíc marek na odměny za účinné vyučování německému jazyku.

Vedle položky na královský zámek jsou tu také položky na poznaňskou akademii, a to 30.000 marek na zakoupení vědeckého materiálu, a 57.000 marek na roční vydržování této instituce. Podivno, že při této položce nevyslovil ministr domněnky, že obyvatelstvo německé přijme ji s radostí. Je to maličkost, ale znamenitě charakterisuje prušáctví; národ učencův a filosofů věří dnes toliko v moc zevnější a k ní se modlí. Proto také tato akademie vypadá jen jako nezbytný přídavek k zámku, neboť jak by to vypadalo: hlavní město bez akademie! Za to má tato značný význam pro nás Poláky a zmírňuje poněkud dojem toho opravdového zlatého deště, jenž z dopuštění vlády snésti se má na naši oblasť — na posílení němectví. Kolik talentů přichází mnohdy na zmar pro nedostatek prostředků k universitním studiím ve velikých městech německých! Co mládeže naší tone v moři němectví! Co jí fysicky upadá ve styku s německými studenty! Zde však bude naše mládež jako doma, pod ochranou a kontrolou společnosti. Již předem tedy pokládati sluší akademii za nezdařený prostředek protipolský.

Přichází doba, kdy své síly opět sečteme. V červnu provedeny budou volby do parlamentu. Předvolební ruch již začal; v západních Prusích pod heslem: »Vzhůru, lidovci!« Ve Slezsku zuří již urputný boj uprostřed volání: »Zde centrum — zde lidovci!«

V našem táboře panuje dosud zdánlivý klid, ale je to ticho před bouří. Za příčinou hlasování polského kola o celní předloze jest maloměstské obyvatelstvo a dělnictvo tak pobouřeno, že možno se nadíti z míry prudkého boje volebního.

Zatím vede se předběžný boj v novinách. »Dziennik Poznański« vztyčuje prapor »piastovský«. Politika »piastovská« — toť nový název »Denníkem« vymyšlený — ale věc je tatáž, a znamená obranu zájmův rolnictva a především velkostatkářů. Tento směr politiky nachází nejméně uznání u celku, vzhledem k tomu však, že poslanci sněmovní nedostávají diet, nejspíše projde nejvíce kandidátů tohoto směru, ovšem ne bez boje; budouť všechny protivné strany chtíti aspoň naznačiti svoji existenci a vemluviti kandidátům své politické zásady, voličové použijí předvolebních schůzí k projevům svého rozhořčení »na pány«.

Jaký div, že volební výbory, cítící ve vzduchu bouři, otálejí se svoláním předvolebních schůzí. Snad čekají, že prudkost částečně poleví uprostřed masopustních radovánek, které skvěle se ohlašují. V jediném »Bazaru« opověděno 16 velikých plesův. Ano, ať vidí Němci, že se nedáme! Do větru byly vyhozeny všechny miliony na záhubu naši, nic nezpomůže ani zámek s černým orlem nahoře — nedáme se! Na zlost budeme hýřiti několik neděl a jen tak pro změnu tu a tam si vzpomeneme i na vážnější věci; budeme se scházeti a raditi o — společném dobru. Ústřední družstvo rolníků, Rolnická sdružení, Družstvo lidových čítáren, Výpomocný spolek Karla Marcinkowského — všechny ohlásily na masopustní dobu výroční schůze a tím i přehlídku sil.

Na denním pořádku jest rovněž záležitost Všeslovanské výstavy v Petrohradě. Z Varšavy přibylo sem několik pánův, aby se poradili se zdejšími občany, mají-li Poláci výstavu obeslati či ne Odtud opět odejelo několik průmyslníků do Varšavy, aby blíže prozkoumali politické poměry. Záležitost není dosud vyřízena. Průmyslníci jsou proti účastenství Poláků, nespatřujíce v obeslání výstavy žádných prospěchů hmotných, ale za to možnost politických ztrát. Naproti tomu strana »piastovská« radí opříti se o Rusko a tedy výstavu obeslati. A tak hemží se v novinách články pro a proti výstavě, veřejnost čte a neví, čeho se držeti — konec konců bude, že jedni půjdou tam, druzí sem, jak u nás obyčejně bývá.

Jak naši »Piastové« hledají všemožnou oporu, dokazuje výrok Kościelského, projevený k spolupracovníku »Kraje«. Radíť pan K. opříti se o socialisty. Ať prý jich Poláci užijí jako metly na pruskou vládu, ať prý pomohou socialistům k několika mandátům do pruského sněmu, aby tam prý někdo pověděl Němcům pravdu do očí (na důkaz, že polští poslanci toho nedovedou nebo nechtějí).

Nepouštějíce se do rozboru vhodnosti toho návrhu, musíme se diviti odvaze p. K., že před naší veřejností, v níž socialismus a socialisté jsou v nenávisti, mohl takový názor vysloviti. Socialista u nás povždy jest zosobněním všech hříchů. Proto také jistá intelligentní dáma za to, že se přiznala k zásadám socialistickým, vyloučena byla ze dvou zdejších spolků ženských, »Czytelni dla kobiet« a »Warty« ...

A pak ještě tvrdí někdo, že Poznaň jest Beocií. *d.*

Z Krajiny.

12. ledna 1903

(Zápas obou národních stran. — Politické schůze. — Boj proti alkoholismu. — Letopis Gospodarske zveze. — Letopis Zveze slovenskich posojilnic v Celji.)

Vzájemný zápas obou vedoucích stran slovinských trvá stále. Změna stala se toliko potud, že oba denníky lublaňské nyní bojují pod ochranou imunity poslanců na říšské radě; odpovídáť za redakci »Slov. Naroda« dr. Ivan Tavčar, za redakci »Slovence« P. dr. Ignát Žitnik. Zajímavo, jak k tomu došlo.

Čtenáři »Slov. Přehledu« dojista vědí z novin o obstrukci v posledním sezení zemského sněmu krajinského, která prý měla přispěti k odstranění posavadního značně nespravedlivého a zastaralého volebního řádu zemského i zjednati venkovskému lidu, zejména rolnickému,[1]) příslušné zastoupení na sněmu v poměru k zastoupení měst a městysů a obzvláště v poměru k zastoupení zájmů velkostatkářských.

Proti tomuto požadavku houževnatě se staví strana liberální, ač se nazývá i pokrokovou. Ví totiž dobře, že by (jakož psal i vídeňský list »Information«) při nových volbách, vykonaných na základě změněného volebního řádu, zosnovaného snad na zásadě všeobecného rovného práva hlasovacího, utrpěla značné ztráty, že by se neudržela ani ve svých městských posicích. A kurie velkostatkářská nadobro by byla vyhlazena. Tím pak byla by znemožněna nynější liberální, německo-slovinská majorita na sněmu, musil by odstoupit nynější zemský předseda, Němec svob. pán z Heinů, a strana katolicko-národní opanovala by pole. Ze strachu před tím důsledkem zapřela strana národně-pokroková svou minulost. Snad čeká, že se v její prospěch změní, zliberalisuje smýšlení lidu slovinského, a pak že se vytasí opět — snad již v boji se sociální demokracií — s požadavkem rovného všeobecného práva hlasovacího? Dost obdobně počínala si i katolicko-národní strana, než v ní vrchu nabyli živlové demokratičtější.

A proto snad, aby denník »Slov. Narod« mohl si vychovati svoji massu voličskou, aby mohl užiti všech prostředků k dosažení tohoto cíle, zaštítila se redakce jeho imunitou říšského a zemského poslance dra. Tavčara.

»Slovenec« v čas nepoznal dosah tohoto opatření, i oplácel útoky »Slov. Narodu« nájezdy rovněž bezohlednými. Najednou byl několikrát za sebou pohnán před porotní soud pro přečin urážky na cti, spáchaný proti jednotlivcům i celým korporacím liberálním, a odsouzen porotou lublaňskou ke značným pokutám. Teprve nyní rozbřesklo se vůdcům »Slovence« že beztrestně tiskem nepravdu mluviti lze pod ochranou imunity poslanecké. I vzali si za štít P. dra. Ign. Žitnika.

[1]) O dělnickém lidu v posledních dvou letech strana katolicko-národní (či v tom případě správněji křesťansko-sociální) mnoho se nezmiňuje, poněvadž na dozírnou dobu si zabezpečila jeho podporu; teď právě běží o získání rolnické třídy.

Tak jedna strana jménem myšlénky volnosti a svobody, druhá jménem lásky křesťanské a obrany víry katolické zápasí za vzdělání a povznesení lidu slovinského prostředky, jichž nelze schvalovati. Tak se pracuje k tomu, aby rolnický lid dostal svá práva, aby jiskra lásky ke svobodě v národu slovinském neshasla!

Chceme-li krátce charakterisovati nynější stav věcí v Krajině, můžeme říci, že zde rozpoutal se boj třídy proti třídě, že by ostřejšího sotva mohl si přáti K. Marx. Katolicko-národní strana prý zastupuje zájmy rolnické (dělnické), národně-pokroková prý všímá si zase zájmu třídy obchodnické (a úřednické). Aby zmatek byl dokonalejší, prohlašuje každá strana jistou třídu za celek národní. Jako by k celku nepatřily třídy všecky, jako by se daly celé třídy z národa jen tak vylučovati!

Nemohu považovati vzájemný boj za neštěstí celku; naopak bojím se nečinné shody, kdybychom při ní pro samou vzájemnou lásku netroufali si učiniti rozhodný krok. Avšak jisto jest, že takové vzájemné útočení nám též neprospívá. Ani nemluvě o tom, že myšlenka, idea — dobrá nebo zlá — potírá se nejúspěšněji zase ideou, ale ne kladivem a kyjem. Byť jenom na politických schůzích.

Nepopírám, že politické schůze mají svůj význam aspoň pro demokratisaci politiky, pro porozumění veřejných otázek lidem, o čemž u nás mnoho se již psalo — ale přeceňovati důležitost těchto schůzí a řečí, pronesených na nich, nemá smyslu. Zejména uváží-li se, co, kde a jak se mluví. Pravda, minulý právě rok konaly se schůze politické po celé Krajině, byloť sněmování na venkově. Odsuzovalo se chování liberální majority na sněmu, velebila se obstrukce minority a naopak. Poučná a alespoň slušná byla toliko řeč posl. dra. J. Ev. Kreka — všecky ostatní počítaly často i s velmi nízkými instinkty davů. Důkaz toho — rozbíjení schůzí liberálních i klerikálních. Posluchači byli častováni a také se uspokojovali zhusta lacinými hospodskými vtipy. Liberální řečník mluví na příklad ve veřejném shromáždění o »tonzuriranih glistah« (tonzurovaných červech) a klidí potlesk — klerikál horlí zase o liberálních kravách, černých ve dne i v noci . . .

S potěšením dlužno však konstatovati, že strana katolicko-národní hnula palčivou pro nás otázkou alkoholismu. Dá mi za pravdu každý, kdo pozoroval náš lid v různých končinách slovinského území, že je nejvyšší čas, aby se v té příčině něco učinilo. Děsně řádí kořalka v Gorenjsku. Dědiny přicházejí na mizinu kořalkou. Lid ochabuje duševně i tělesně kořalkou. Za kořalku učiní všechno — prodá i duši. Anebo v Korutansku. Zde jsou následky kořalečného moru snad nejsmutnější. Strašný úpadek! Jak velká práce pro každého kdo nechce jen deklamovat o lásce k vlasti! Zejména teď, kdy staví se nová dráha z Celovce přes jižní slovinské Korutany, Gorenjsko, Goricko do Terstu, když tou drahou se otvírá takřka nové období v žití značné části slovinského národa. Tou drahou pozbývají Karavanky významu přirozené hranice Krajiny a Korutan — německý nátlak záhy nebezpečně pocítíme i v srdci Slovinska.

Avšak pijí-li třídy nižší, nelze jim tolik zazlívati, když jim dává

špatný příklad inteligence. Ne všecka, ba snad jen menší část její — ale přece jen inteligence světská i kněžská. Světská to má z vysokých škol, kde napodobovala buršáky německé. V kněžské pije se z tradice. Nikterak nechci křivdit celé třídě inteligence; ale bohužel platí to o tak značném počtu jejích příslušníků, že lid to vidí a chová se dle toho. Akce proti alkoholismu snad poněkud omezí rostoucí stále nebezpečí — ač nezironisuje-li se snažení to v jistých kruzích a neochromí-li se tím. Z různých příznaků bohužel lze souditi, že se rozhodných úspěchů nedodělá ani katolicko-národní strana přes to, že má na pomoc kazatelnu i zpovědnici.

Ještě jiný dobrý čin strany klerikální z poslední doby sluší zaznamenati Vydala Letopis Gospodarske zveze s krátkým přehledem dějin vývoje společenstev néhohnutí na Slovinsku s mapkou, znázorňující rozšíření hospodářských a peněžných společenstev slovinských. Věc velmi instruktivní. — Chorobným příznakem »Gospodarske Zveze« ovšem jest výlučnost. V tom smyslu totiž, že spolek, který chce býti členem ústředního svazu jmenovaného, je takřka nucen jíti se stranou katolicko-národní a bojovati za ochranu víry a vlády katolické.

I zveza slovenskih posojilnic v Celji vydala na podzim minulého roku svůj Letopis redakcí čilého tajemníka svého Frant. Jošta v Celji. Taktéž velmi poučná kniha pro každého, kdo sbírá informace o hospodářských našich pevnostech. Letopis ten příznivě byl posouzen »Slov. Narodem« — ale ignorován »Slovencem«. Letopis Gospodarske zveze naopak byl pominut »Slov. Narodem« a veleben »Slovencem«.

Také logika v drobné práci pro národ! *A-a.*

Ze slovinského Štyrska.

(Úpadek konsumního spolku v Marnberku. — Nepezpečí materialní zkázy rolníků v Drávském údolí.)

V jednom svém dopise (roč. II. str. 332.) podal jsem čtenářům »Slov. Přehledu« zprávu o založení konsumního spolku v městečku Marnberku na slovinsko-německé hranici. Tento spolek, jsa podporován uvědomělými Slovinci, mohl se v prvním roku svého trvání vykázati značným ziskem, tak že nám svitala naděje, že se konečně náš lid vymaní z nadvlády zdejších německých obchodníkův.

Leč nyní, bohužel, vyšly na jevo takové věci o spravování tohoto spolku, že musí to vzbuzovati radost u našich nepřátel a opravdový zármutek v každém slovinském vlastenci. Německé časopisy štyrské a současně také slovinsky tištěný »Štajerc« přinášejí s velkou škodolibostí zprávy, že konsumní spolek v Marnberku má jen ve spořitelně marnberské (slovinské) přes 100 000 korun dluhův. Dle těchto listů hrozí úpadek nejen řečenému spolku, nýbrž i spořitelně. Bohužel jest ve zprávě té něco pravdy, jak můžeme souditi z toho, že slovinská spořitelna marnberská stahuje nyní své pohledávky od zdejších rolníků bez ohledu na to, jak jsou půjčky zaručeny. Z toho všeho nastalo v celém drávském údolí velké zděšení.

Aby pohroma byla úplná, přišla na naše sedláky v drávském údolí ještě jiná neočekávaná bída. V podrávské vsi Vuhredu žije bohatá rodina Pacherniků, jejíž jmění se páčí přes 3 miliony zlatých. Nynější majetník tohoto jmění zabýval se do nedávna obchodem lesním, i stál ve spojení téměř se všemi okolními rolníky. Všichni měli jaksi společnou pokladnu u Pachernika, u něhož nadělali si dluhů nad hlavu, tak že co chvíli bylo se nadíti pohromy. Ta nyní pojednou přikvačila. Pachernik těžce, snad smrtelně onemocněl, a manželka jeho nyní dlužníkům oznámila, že se vzdá obchodu i žádá buď okamžité vyrovnání dluhů, buď placení značných úroků za další poshovění. Poněvadž jest ve zdejším okolí prý přes 100 takových rolníků (z nichž někteří mají na svých bedrech dluh až 20.000 korun), nevíme, kdo by jim mohl poskytnouti pomoc v smutném jejich položení. Rodina Pachernikova prodlí ještě několik let se stahováním těchto dluhů, i jeví se všecka hrůza tohoto nerozvážného hospodaření našich rolníků ještě jen z daleka. Jisto však jest, že budeme míti z těchto dlužníků za několik let sto žebráků, zbavených svých pozemků. »Südmark«, »Bauernbund« a různí němečtí spekulanti budou dojista pásti po těchto pozemcích, které tím přejdou do německých rukou.

Obracím proto pozornost slovanských bank i jednotlivců na tuto okolnost, aby přispěli k záchraně slovinské půdy. Napadá mi zejména, že by nám pomocnou ruku mohla podati banka *»Slavia«*, u níž mají naši rolníci majetky své pojištěny.

Podravský.

Rozhledy a zprávy.

Slované severozápadní. Slovenský večer v rodišti R. Pokorného. Brožura dra S. Czambla. — Poláci a výstava všeslovanská v Petrohradě. Vytlačování Poláků v Ruském Polsku ze služeb železničních. Uvěznění J. Chociszewského. † W. Nowakowski. — Slované východní. Dvousetleté jubileum ruského tisku. Jubileum jurjevské university. Jubileum města Petrohradu. Některé zjevy pokrokové v činnosti vládních kruhů. Všeobecné vzdělání v Rusku. Soud v Saratově. O ruských sektářích. — Národní sjezd strany ukrajinské. Ze strany staroruské. Sloučení rusínských klubů poslaneckých ve Vídni. Studenti rusínští. Odsouzení stávkářů. Pozemkové poměry v Bukovině. Knihovny a čítárny lidové na Ukrajině. † P. A. Hrabovskij. — Jihoslované. Z Jihoslovanské Akademie. — Branko Radičević. Černohorský spolek v Praze.

Slované severozápadní.

V Heřmanově Městci, rodišti básníka a slovenofila *Rudolfa Pokorného*, uspořádal ženský odbor Sokola dne 18. ledna velmi zdařilý **slovenský večer**, jímž uctil padesáté narozeniny zvěčnělého rodáka. Mne tato slavnost velice dojala. Neznal jsem sice Pokorného osobně, ale chovám od něho na památku dva korespondenční lístky z dob mých počátků v práci pro Slovensko. Já se zanítil pro Slovensko r. 1886 — Pokorný r. 1887 zemřel. — Rád na tomto místě vzpomínám ženského odboru Sokola heřmanovoměsteckého za pietu k památce Pokorného a za lásku k trpícímu Slovensku. Z programu večera jmenovitě uvádím přednášku Slováka p. Milána Štefaníka, předsedy studentského spolku »Dětvana«, a slovenskou veselohru od Uzbánka »Diabol v raji manželskom«. Na pozvání nebylo poznamenáno, čemu se věnuje čistý výtěžek. Slovenské večery měly

by vždy býti pořádány ve prospěch Slovenska nebo vzájemnosti. Polovici výtěžku dejme Československé Jednotě v Praze, za druhou polovici předplaťme slovenský časopis jeden, dva, nakupme slovenských knih pro knižnice a p. Vždy hleďme získati několik členů Českoslov. Jednotě v Praze,*) a vždy zřiďme československý kroužek, jehož úkol podobně jsem vytkl v Sokolově »Kronice« r. 1 01. Doufám, že v rodišti Pokorného kroužek vznikne, ženský odbor Sokola se již o to postará. Na slovenských večerech vždy buďte vyloženy k prodeji slovenské knihy, laciné (po 2—3 neb 4 kr.) i dražší, a žádný účastník ať neodchází domů bez slovenské knížky. Také buďte vyloženy slovenské časopisy, laciné (za 75 kr. roč., za 1 zl.) i dražší, aby si hosté, když jim řečí a zpěvem otevřete srdce, mohli vybrat a za odběratele se hned u pořadatelů přihlásit. Vezměme si též do obyčeje, přinášeti k slov. večerům darem knížku. U pokladny odevzdáme pořadatelům starý kalendář nebo »Matici Lidu«, »Libuši« nebo jinou knihu, vázanou i nevázanou, jednu nebo dvě či více. Pořadatelé knihy prohlédnou, nevázané dají lacino svázati a pak jdi, česká kniho, pod milé Tatry a křisiž bratry naše, jakož jsi křísila nás a sílíš po dnes. — Za to prosím, abychom pracovali v československé vzájemnosti věcně. Sejít se, zazpívat, zařečnit a zejtra složit ruce v klín, z toho nic nevzejde. Slovenská vzájemnost chce už konečně práci, skutky, oběti. Toužím, aby Heřmanův Městec vynikl československou prací na uctění památky Pokorného.

Slovenský večer v Heřmanově Městci přinesl — jak již z referátu vysvitlo — ještě tu novinku, že na něm přednášel slovenský akademik z Prahy. O řečníky na slov. večerech je nouze; vida, tu jsou řečníci pohotově. Oni věc znají a jest jim možno bez jakéhokoli vymáhání dovolené na den, dva z Prahy odejeti. Ať si jen »Dětvan« dobré řečníky pro slovenské večery vypěstuje!

Už před vánocemi vyšla v Turč. Sv. Martině v maďarské knihtiskárně **maďarská** ***brožurka dra. Samuela Czambla***, nazvaná »Československá národní jednotnost; její minulost, přítomnost a budoucnost«. Knižka (uveřejněná napřed v lokálním časopise pro odrodilce slovenské a částečně — pokud mluví proti češtině na Slovensku — i ve Slov. Pohľadech) byla od Maďarů přijata s nadšením. Sluhové sněmovní nabízeli ji každému poslanci a časopisy obšírně o ní referovaly. Poslanec Haydin vybral z ní látku k řeči sněmovní, obraceje pozornost vlády na hrozné nebezpečenství panslavismu, na hroznou českou záplavu.

Czambel usiluje dokázati, že slovenský lid není částí českého národa a slovenská řeč že není českým nářečím. A je-li tomu tak, jakým právem nabízejí Češi svou literaturu a kulturu Slovákům? Jakým právem chtějí vzájemnost? A jakým právem tuto vzájemnost Slováci udržují? Slovákům je třeba osamostatnit »slovenskou lidovou řeč«, očistit (tak!) slovenskou spisovnou řeč od češtiny a rozžehnat se úplně a na věky věkův s jakýmkoli spojením a společenstvím s Čechy. Tak prý bude zájem slovenského lidu zachráněn. A poněvadž »zájmu slovenského lidu v tomto boji žádoucím způsobem tohoto času nikdo, ale nikdo nezastává,... v takovýchto poměrech dle mého skromného mínění zástupcem zájmův ubohého slovenského lidu nejpřiměřenějším byla by uherská vláda (!!!). Jako vzala pod svou ochranu na poli hospodářském rusínský lid, ať tak vezme v ochranu na poli kulturním lid slovenský. Vysoká vláda nechť dá prozkoumati a propracovati řeč slovenského lidu tak, aby slovanští učenci a národopisci konečně nahlédli, že slovenská řeč není nářečím češtiny a slovenský lid není částkou českého národa«.

Největší překážkou osamotnění slovenské řeči je prý užívání češtiny v evangelických kostelích. To musí přestati. — Odloučíme-li Slováky úplně od Čechův, Slováci pocítí prý potřebu učit se maďarsky.

Dr. Czambel je rodem Slovák, studoval i na české universitě a nyní je tajemníkem v předsednictvu ministerstva. Sepsal dvě dobré knihy, pojednávající hlavně o pravopisu slovenském. V ministerstvě, pokud vím, má úkol číst literaturu slovenskou a vládu upozorňovati na věci protimaďarské!

*) Tak adresovati dostačí; roční příspěvek 1 zl.

Žalovat na svůj národ! Úkol to strašný. Czambel je čím dál v úkolu svém přísnější a vybízí-li maďarskou vládu, aby se ujala »ubohého slovenského lidu« a jeho jazyka, dává nám právo říci: »Ejhle, nepřítel národa! Podlehl.. « Slováci, žijící ve věkovité porobě živobytím svým tolik na vládních činitelích závislí, bohužel snadno podléhají... Czambel není více svým cítěním Slovák. Už z těch několika uvedených slov (jež cituji dle Cirkevných Listův) je patrno, že se chce zalíbit vysoké vládě.

Czambel vyslovil pravdu, že Slováci, od Čechův nadobro se odloučivše, budou nuceni učiti se maďarsky. Tu je vysloven účel knížky — Maďaři dobře porozuměli. Slováci buď se kulturně sdruží s Čechy, buď s Maďary; Czambel, syn národa slovenského, radí druhé — což by vedlo k jisté smrti národa. Ne železnice, ne úřady, ale kultura podmaňuje.

Ale i v tomto smutném případě se splňuje, že pravda, jasně vyslovená, jako slovo boží, má vždy dobrý účinek: Slováci se rady svého rodáka ulekli. Doufám, že Czamblova brožurka pomůže Slovákům se rozhodnouti; o tom není pochyby, že se jim do náruče vysoké vlády chtíti nebude... Či měl Czambel úmysly dva: zalíbit se vládě a vyjasnit Slovákům jejich položení?.. *K. K.*

*

Na vysvětlení poměru **Polaků** k *výstavě všeslovanské* v Petrohradě můžeme podati velmi zajímavou úvahu ze soukromého listu vynikajícího polského znalce a přítele Ruska, v Rusku žijícího. Z listu toho jest patrno, že účastniti se výstavy brání Polákům nikoli to, že jest pořádána v Petrohradě, nýbrž to, kdo, jaká strana v Rusku ji pořádá — totiž strana nejen nepokroková, nýbrž reakční a Polákům nanejvýš nepřátelská, strana, representovaná Slovanským Dobročinným Spolkem, Komarovským „Světem" atd. Z té příčiny nemá připravovaná výstava přátel mezi pokrokovou částí ruské společnosti, která stojí v oposici proti zpátečnictví, tísnícímu celé Rusko, proti onomu duchu, jímž jest proniknut i Slovanský Spolek, i listy jako »Svět« a »Moskevské Vědomosti«.

»Otázka polské účasti na výstavě slovanské« — píše zmíněný muž — »jest především otázkou politickou. Kdo ji pojímá jinak, buď sám se klame, nebo vědomě zamyká oči před skutečností. Hospodářská stránka výstavy stojí v druhé řadě... V každé otázce politické musíme vycházeti od podrobné orientace; tak i v otázce slovanské výstavy musíme se nejdříve ptáti, z jakých pohnutek vznikla, z čí iniciativy, jaký byl její cíl, jaký bude průběh, jaký může býti výsledek. Není pochybnosti, že myšlenka výstavy zrodila se pouze v hlavě vůdců Slovanského Spolku, že chtějí z výstavy těžiti pro své účely. Nuže, uvažujme. Sblížení s ruskou společností s jejími nejšlechetnějšími živly, jest věcí nesmírně žádoucí. Forma uspořádání poměru polsko-ruského na základě slovanském, na základě vzájemnosti slovanské, jest velmi šťastná, neboť musí se prováděti pod heslem rovnoprávnosti. Theoreticky je to nepochybné — ale jestliže původcem a upravovatelem nějaké záležitosti nebo nějakého poměru má býti petrohradský Slovanský Spolek, pak vypadá věc jinak a musí znepokojiti... Slovanský Spolek spolu se svým orgánem, Komarovským »Světem«, byl a jest nám bezohledně nepřátelský.. »Svět« v přetřásání našich poměrů ničím takřka se nelišil od »Moskevských Vědomostí«. Jedinou výjimkou bylo jeho chování po události vřeseňské, kdy se stavěl, jako by bral v ochranu poznaňské Poláky, což mu však nebránilo za několik týdnů potom nás napadnouti... Jeho slovanské a bratrské názory kázaly mu nedávno vystoupiti s vášnivým článkem proti »Novému Vremeni«, které se odvážilo vysloviti skromné mínění, že připuštění jazyka polského v městské samosprávě nebylo by velezrádou. — Tolik, co se týče »Světa«. Co pak se týče Slovanského Spolku, nepamatuji se, že by za celých 20 let mého pobytu v Petrohradě jen jedinkrát zaujal k nám sympatické stanovisko, ale naproti tomu vždy dokořán otevíral dvéře přednášečům, vystupujícím proti nám s celou nenávistí... A tento Slovanský Spolek s panem Komarovem jako svým heroldem má býti politickým hospodářem výstavy! Ne-

boť, neklammež se, nikdo jiný přece hospodářem nebude. Za Slovanským Spolkem nestojí ani ruská společnost, ani literatura, ani tisk, ani vláda... Pokud mohu posouditi, jest poměr vlády k výstavě všeslovanské v ohledu politickém právě takový, jako ke Slovanskému Spolku. Výstava bude míti dvě období: První přípravné, hospodářské, klidné, až do otevření — a druhé, politické a demonstrační. Myslím, že v tomto druhém období vláda si ze všeho obezřetně umyje ruce, aby se vyhnula nepříjemnostem v politice mezinárodní... Slovanský Spoek a pouze Slovanský Spolek bude realisovati cíl, pro nějž vyvolalo a organisuje výstavu. Jaký cíl to jest? Dle celé minulosti i dosavadní činnosti Spolku, dle toho, jak »Svět«, orgán toho spolku, píše o polské otázce ne předevčírem a ne včera, nýbrž ještě dnes, v předvečer výstavy — musí onen cíl po mém zdání buditi největší nepokoj a káže nám největší opatrnost... Otázka účasti Poláků na výstavě všeslovanské jest otázka mimořádná. Nejde tu nikterak o zásadní otázku, o účast Poláků na výstavách ruských nebo v Rusku pořádaných. Život sám dal na to odpověď: Účastníme se sjezdů, kongresů, výstav v Petrohradě i Moskvě; súčastnili jsme se nejen výstavy nižegorodské, kde byl v popředí zájem hmotný, ale i výstavy krojové v Petrohradě, kde přece není zájmů materielních. Ale výstava všeslovanská má charakter politický velmi ostře vyznačený. Charakter politický dal jí v očích Poláků především patronát Slovanského Spolku, instituce všeobecně známé nepřátelskými city k nám. Vědomí tohoto fakta vyvolalo v polské společnosti velké znepokojení a podráždění. Nesmíme zapomenouti, že tato společnost stále ještě se nachází ve stavu rozechvění následkem toho, že politika opřená na nedůvěře stále trvá, ba že se v posledních letech ještě přiostřila. Politika ta ovšem souvisí se smutnými událostmi, které se staly před 40 lety. To však ji činí jen bolestnější, zejména pro pokolení, které nemělo v těch událostech účastenství. Lidé dospělí, politicky vychovaní a zkušení uznávají, že přes to vše třeba jest těžiti z každé příležitosti, která vede ke zlepšení poměrů — ale většina nerozumuje, nýbrž cítí, a tento její podrážděný cit jest jejím hlavním rádcem. Hledíce k tomu všemu, soudíme, že výstava slovanská jest ještě předčasná a že jest zapotřebí odložiti ji o dvě neb tři léta. V té době budeme se přičiňovati o získání společnosti pro myšlenku výstavní, a vláda možná uzná za hodno zreformovati výstavní komitét tak, aby dával větší morální i politickou záruku, aby měl jistou vážnost, abychom cítili, že za ním stojí ruská společnost, a to její nejlepší část...«*)

Z Ruského Polska nepřichází žádná zvěst potěšitelná, která by oznamovala obrat v protipolské politice ruské vlády. Naopak soustavné porušťování stále postupuje. Nejnověji učiněno opatření, jímž pozbavena bude zase řada Poláků chleba. Na jedné z nejdelších tratí v království Polském, totiž na železné dráze Povislanské, byla nyní místa konduktérů obsazena Rusy, pensionovanými poddůstojníky. Nedosti na tom. Dosud na všech větších i menších stanicích byli polští posluhové, kteří ovšem nesměli na stanici a ve vagonech mluviti polsky. Nyní na místo nich povoláni ruští mužíci ze vzdálených gubernií. Tak pokračuje se důsledně ve vytlačování Poláků z veřejných míst, byť druhu nejpodřízenějšího, a v nahrazování jich Rusy — zdali na prospěch sblížení ruskopolského, velmi pochybujeme.

Ke zprávám z ***Poznaňska***, obsaženým v dopisu z Poznaně, dodáváme, že zasloužilý spisovatel a vydavatel knížek pro lid, Józef Chociszewski v Hnězdně, odsouzen byl znova na 6 neděl do vězení jako zástupce redaktora »Lecha«. Časopis ten přinesl zprávu o zbití dívčinky učitelem Němcem; za to odsouzena matka děvčete, která zprávu do Lecha podala, k pokutě 100 marek, zodpovědný redaktor na 14 dní a zástupce jeho J. Chociszew-

*) „Słowo Polskie" ve Lvově přineslo řadu článků o poměru Poláků k výstavě, kteréž vydalo nyní také v samostatném otisku: »Nasze stanowisko wobec wystawy wszechsłowiańskiej w Petersburgu". O této brošurce jakož i o chrvatském hlasu v té příčině přineseme referát příště.

ski, na 6 neděl do vězení za pobuřování proti Němcům...

V Krakově zemřel kapucín *Wacław Nowakowski*, muž nadmíru zajímavý, povahy křišťálově ryzí. Narodil se 19.

Wacław Nowakowski.

července 1829 v Bobrówce v král. Polském, byl bibliotekářem knihovny K. Świdzińského v Sulgostově a r. 1860 vstoupil do řádu kapucínů v Lubartově. Povstání r. 1863 zastihlo jej jako novice v Lublině. Zde konal důležité služby polskému hnutí, chráněn mnišskou sutanou — až r. 1864 upadl v ruce policie a byl vypovězen k nucenému pobytu do Sibiře. Transport vyhnanců setkal se na dlouhé cestě s oddělením odsouzenců k těžkým pracím v dolech sibiřských. A v zástupu těchto nešťastníků spatřil mladý kapucín svého bratra Karla, malíře, který byl zatčen již r. 1861 při památných demonstracích předcházejících povstání. Karel Nowakowski trpěl již tehdy zlou plicní chorobou, tak že práce v sibiřských dolech znamenala pro něho odsouzení na smrt. Mnich Václav, spatřiv bratra v zástupu nešťastníků, byl záhy rozhodnut, co učiní. Podplativ stráže zaměnil se s bratrem, i šel za něj na těžké práce do Irkutska a Usole, bratr jeho pak zůstal na nuceném pobytu v Irkutsku, kdež po několika letech zemřel. Po jeho smrti se Václav (původním jménem Edvard) Nowakowski legitimoval, i byl sproštěn těžkých prací v dolech a poslán na »poselenie« do Tunky. Později internován v Oděse, odkud prchl a žil od té doby za hranicí: v Haliči, Poznani a v Paříži, kde vstoupil do kláštera trapistův. Ale záhy vystoupil z toho řádu a po různých osudech emigranta vstoupil do kláštera kapucínů v Krakově, kdež byl r. 1880 vysvěcen. Od té doby věnoval se svým oblíbeným pracím bibliografickým a historickým, z nichž uvádíme: »Kraków w r. 1794«, »Częstochowa w obrazach historycznych«, »Polska w roku 1794«, »O cudownych obrazach Najświętszej Matki Bożej w Polsce« atd. Kromě toho napsal zajímavé vzpomínky ze svého pobytu sibiřského (pod pseudonymem E d w a r d a z S u l g o s t o v a), četné monografie, články polemické atd. Navštívil jsem ctihodného mnicha dvakráte v jeho cele kláštera kapucínského v Krakově — a obojí setkání zůstane mi nezapomenutelným. Skrovničká cela s tvrdým lůžkem, prostým stolem a spoustou knih skoro čtvrt století hostila šlechetného »księdza Wacława«, jak byl znám celému Krakovu. Asketa celým způsobem života měl do poslední chvíle nejživější zájem pro osudy svého národa a své vlasti. Svobodná, federativní a demokratická Polska byla jeho snem... Seznámení s knězem Václavem bylo jedním z oněch setkání, jež mne povznášela a zachraňovala od poklesnutí ve víře v lepší budoucnost lidstva. Při tichém zásvitu očí takového idealisty ustupovalo do pozadí množství špatnosti, jejíž vládu jsem v životě viděl, a vystupoval v duši obraz dokonalejší společnosti lidské dob příštích... *A. C.*

Slované východní.

Ruský *tisk* veřejný slaví letos ***dvousetleté jubileum*** svého trvání. Ve »Věstníku Jevropy« vyjádřil se znamenitě autor »kroniky« o způsobu nejlepší oslavy tohoto jubilea. »Nevčasné se nám zdají slavnosti spojené s oslavou jubilea K slavnostní náladě nynější tisk ruský — kromě nemnohých orgánů spokojených s osudem právě proto, že jsou s ním nespokojeny

všecky ostatní — má příliš málo důvodů. Jubilejním dnem jeho bude ne den, jenž připomíná dávnou minulost, v podstatě i bezvýznamnou (neboť první »Vědomosti« neměly velikého významu, šly na odbyt špatně a vycházely mezerovitě), nýbrž onen den, jenž přinese dávno žádanou svobodu tisku.«

Moskevští žurnalisté pomýšlejí 200leté jubileum ruského tisku periodického oslaviti založením *spolku žurnalistického*, jehož členy by býti mohli žurnalisté bez rozdílu směrů. Ale vážné listy vytýkají, že neměli býti připuštěni naprosto, ani k přípravným pracím, členové tisku špatného, prodejného, na nejnižší pudy pologramotného čtenářstva útočícího, jenž v Moskvě tolik a s takovou bují drzostí. Hezky se pak vyjímá vedle sebe ctihodný prof. D. N. Anučin a pracovník pouličního plátku, nějaký Rakmašin a p. A zvláště když má nový spolek působiti mezi jiným i »k rozvoji dobrých mravů«.

Jubileum stoletého trvání slavila v prosinci *universita Jurjevská* v Jurjevě, bývalém Děrptě. Při té příležitosti projeveno z kruhů universitních přání po dlouho slibované reformě organisace universitní, založené na principu větší samostatnosti a svobodě professorstva nežli dosud.

Důstojným způsobem míní oslaviti dvousetleté svoje jubileum město *Petrohrad*. Kommisse jubilejní navrhuje povolení 6 mil. rublů ke stavbě dvaceti škol, po dvaceti třídách, dvou čtyřtřídních vyšších odborných škol (mužské a ženské), městské bibliothéky, kreslířské školy, musea řemeslných pomůcek, síně pro přednášky lidové. Školné od příštího roku má dle návrhu kommisse úplně býti odstraněno. Dále navržena stavba nové nemocnice o 1000 postelích. Na dějiny města Petrohradu navrhuje se 12000 rublů.

V zasedání komitétu pro povznesení selského hospodářství vyskytl se také návrh, který připomíná činnost císaře Josefa II. — Kníže Dolgorukov poukázal na *škodlivý vliv spousty svátků* všelikých, zavedených v pravoslavné církvi, rušících zejména všechen řádný postup prací polních. Při tom navrhl zakročení u nejsv. Synodu o zmenšení počtu svátků. Vliv tohoto počtu je vskutku škodlivý: oněch sedláků, kteří by chtěli dokončiti práce polní ve svátek, v neděli, druzí nepouštějí do pole. Ano, byly případy, že policie stíhala rušitele svátečního klidu. I druhý návrh hr. Dolgorukova — aby každému ponechána byla *volnost víry* i projevů víry po libosti — je zcela v pořádku.

Kommisse pro reformu vyššího školství, jež od září zasedala — a o níž jsme svého času měli zprávu —, dokončila v prosinci svou práci, prozkoumavši všecky návrhy a dobrozdání. Výsledky práce — dle Pravitěl. Věstnika — odevzdány byly k dalšímu zkoumání ministerstvu kultu.

Před vánočními svátky našimi obdržel min. vnitřních věcí Plehve tento *carský telegram*: »Vraťte ze Sibiře osoby vypovězené pro studentské nepořádky. Prozatím nemají se zdržovati v městech s vyššími ústavy vzdělavacími, přece však třeba se starati, aby navrátivší se mladí lidé dostali se, pokud možná, v opatření u svých rodin, do okolí, jež povede je k pořádku.« — Telegram tento týká se 5: studentů, vypovězených do východní Sibiře; 13. září (dle r. kal.) byli již 62 studenti amnestováni.

Vyšla cenná a pěkná kniha. Je to první svazek sborníku vydávaného pod redakcí kn. *L. J. Šachovského*: Všobecné vzdělání v Rusku. Jsou v něm stati Blinova, Bogolěpova, Byčkova, Bunakova, Murinova, Narratorova, Oldenburgova a Stevenova. Cílem jim jest: »osvítiti nynější stav elementárního vzdělání i mimoškolní osvětné činnosti v Rusku, především se zřetelem k vysvětlení oněch úkolů, které by měly býti vytčeny v díle lidového vzdělání a k určení onoho účastenství, jež v něm mají společenské síly.«

Přes průměrně slušnou úrodu loňskou nutno přece i letos poskytovati *podpory lidu vesnickému*. Týká se to v Evrop. Rusku gubernie Vjatské, Saratovské, části Tavridské a některých újezdů v gub. Ufimské, Samarské, Kazaňské, Orenburské Tambovské a Pskovské. V Sibiři části gubernií Tobolské, Tomské, Irkutské a oblasti Semipalatinské. K podpoře této věnováno dosud 6.200.000 rublů.

V *Saratově* v první polovici prosince konán *soud* nad skupinou účast-

níků v jihoruských selských bouřích. Za obhájce přihlásili se advokáti z Moskvy, Kyjeva, Charkova, Oděssy. Výsledek byl, že 7 lidí, mezi nimiž dvě ženy, posláno doživotně na Sibiř, 3 osoby odsouzeny na tři roky do vězení...

V článku zvláštním podali jsme zprávy *o ruských sektářích* v kyjevské gubernii, o baptistech a Malěvancích. Zde připojujeme poznámky o jiných sektách. Sekt je na Rusi spousta k nepřebrání a nerozeznání, a jsou sekty takové, které ani nebaží po tom, aby byly poznány. Daleko v lesích leckdes zapadlé jsou osady sektářů, jichž nikdo nezná. A k takovým sektám má ruský mužík zvláštní náchylnost; je silným rysem v povaze mužíků touha po životě svobodném, nevázaném žádnými pravidly, po životě tuláckém. Husté ruské bory a širé roviny zrovna vábí povahy se světem rozpadlé (a není to rozpadnutí vždy ve zlém smysle, někoho — dobrého člověka, tíží všechen tento svět, řízený cizími jemu pravidly, a nesnesitelný jest mu život ve formách od cizích lidí předem určených), a tam v lesích celé osady takových lidí se scházejí. Staví tam sobě domy, které mají zvláštní architekturu: mají hodně dveří a ještě více sklepů, z nichž vedou podzemní východy k jiným domům i do lesa, aby každou chvílí sektář mohl »utéci před Antichristem«. Takový sektář hází do ohně všecky své dokumenty a volí si změněné jméno, aby ho nikdo nepoznal, aby tak všechno spojení se starou společností zrušil. Věrouku a morálku sekt vypsati je zhola nemožno. Jen sem tam hlavní rysy některých. Jest sekta »chlystů«, čili flagellantů. Sami sebe nazývají »dětmi Božími« nebo »modlícími se bratřími a sestrami.« V čem záleží obřad jejich, je viděti ze jména; nejprve pějí své písně, pak běhajíce dokola bičují se až do ekstase. Při obřadu mlčí. — Duchoborci, bojovníci Ducha svatého, o jejichž souvěrcích v Kanadě bude doleji řeč; hojní jsou na jihu ruském, hojně je jich i na Kavkaze, jsou ve Finsku, v okolí Moskvy, Kalugy, v Jakutsku, na Kamčatce. Jsou v Kanadě. Duch svatý sídlí dle nich v každém člověku, a člověk má býti »jeho bojovníkem«, nehanobiti chrámu jeho hříchem, má šířiti dobro. V záhrobní život nevěří, konce světa dle nich nebude, duše vyšedši z těla vchází v jiné tělo. Pojetí rovnosti lidí je u nich takové, že není u nich ani autority starších k mladším, ba ani rodičů k dětem. Muž a žena jsou »bratr« a »sestra«, děti nazývají rodiče »starým« a »starou«, nikdy otcem a matkou, rodiče nikdy neřeknou »moje dítě«, nýbrž jmenují jen jméno. Manželství lze zrušiti každé straně kdykoli, je to »volný, nenucený svazek dvou milujících se lidí.« Rozvody jsou proto velmi časté. Při své píli a šetrnosti žijí si dobře. — Blízcí jim jsou »Molokáni«, jak jim přezděno odtud, že v postě jedí pouze mléko. Písmo svaté ctí vysoko, ale vykládají si je zcela libovolně Sebe nazývají »pravdivými, duševními křesťany«, ostatní jsou jen »světští křesťané«. Také se zovou »prakřesťany«. Chrámů a obřadů nemají. Čte se v kterémkoli domě kus z písma, zpívá se a pak se vykládá písmo. Manželství je vnější formou před světem. Majetek je muži i ženě společný. Vojnu pokládají za vraždu a lup, nikdy ještě Molokán-voják nebojoval. Při první srážce s nepřítelem složil zbraň. Žijí v obcích vzájemně si pomáhajíce; není u nich žebráků ani chudých. Žijí si zámožně, což vábí k nim proselyty. — Sekta »štundistů« vzniklá v 60tých letech v chersonské gub., rozšířila se po Ukrajině, na Kavkaze, v okolí Moskvy a Petrohradu. Dle nich Bůh nepotřebuje kněží; jest bytostí tak vševědoucí a všemohoucí, že s ním každý člověk v každý čas může obcovati bezprostředně. Majetek mají společný, nevedou obchodu, nepřijímají peněz. Nepijí opojných nápojů, nekouří, nešňupají. Všichni jsou bratři. Vznikne-li spor, nejdou nikdy k úřadu, ale srovnají spor sami. — Všech sektářů je v Rusku — zhruba počítáno — 14 milionů.

S »Duchoborci« v Kanadě usedlými staly se v poslední době podivuhodné příběhy. Již přede dvěma léty bylo oznámeno, že se jim vede ztuha pro nedostatek skotu a neznalost půdy a podnebí kanadského. Ale sympathie nových spoluobčanů svých měli. Zatím značně si pomohli, ale nyní provádějí

podivné věci — jdouce v učení svém dále. Zprvu byli vegetariáni, užívajíce však ještě za pokrm mléka, nyní i toho se vzdali, neboť prý člověk nemá práva olupovati o ně zvířata. Ano, oni vzdali se i domácích zvířat, rozhodli se vyhnati na svobodu své koně, krávy a ovce. Kanadská vláda musila sama dáti schytati puštěný dobytek a dala jej prodati; peníze dány prý bývalým majetníkům zvířat. Nyní hledají sobě nového domova; k tureckému sultánu a k jiným panovníkům poslali písemné prosby, podepsané od »stařičků«, v nichž si stěžují, že nenašli v Kanadě svobody víry, jaké si přáli. »My věříme, že Bůh spravuje náš život a řídí jej po svých svatých cestách k věčnosti. My podrobujeme se pouze rozkazům Ducha svatého ve svých srdcích a nemůžeme se podrobovati nižádným jiným lidským rozkazům a zákonům. Proto nám nelze podrobovati se zákonům a nařízením nižádné říše a nemůžeme se státi poddanými žádného panovníka kromě Boha.« V Kanadě však stali se prý »poddanými velikobritanskými a ne Božími«. »A hle, nyní obracíme se k dobrotě vašeho veličenstva a prosíme vás netoliko jako hosudara, nýbrž více jako člověka, abyste ukázal nám i rodinám našim milost. My, jako Boží poutníci na tomto světě, prosíme vás, byste nám prokázal pohostinství a dal útulek ve své obšírné říši. Prosíme pro sebe o malinký koutek ve vaší zemi, kde bychom mohli žíti rukama prací svých, plníce rozkaz Páně, a kde by nás nenutili podrobovati se rozkazům a zákonům lidským a nežádali by od nás poddanství komukoli, kromě Boha.« Zemi pak žádají takovou, kde by zahrady zelné a štěpnice mohli zříditi, nepotřebujíce práce domácích zvířat. Zřejmo, že ideálem jejich jest — život neodvislého, nikomu nepoddaného člověka. — Byly zprávy, že docela i opustili již mnozí své statky, aby vyšli z Kanady kamsi na sever. Zprávy nezaručené. —*ch.*

*

O vánocích svolán do Lvova »*Národní sjezd*« strany **ukrajinské**, jehož se súčastnili 373 delegáti, zemští poslanci a členové Národního komitétu. Politika Národn. komitétu schválena jednohlasně, a odhlasována nejkrajnější opposice proti polské vládě zemské i vídeňské říšské. Proti kolonisačním snahám polským přijat návrh posl. Olešnického na okamžité provádění organisace jednotlivých okresů. Nutnost stávek v jednotlivých krajích uznána i pro příští rok, rovněž organisace práce, jiż uznáno podržeti v tajnosti. Do fondu Nár. komitétu přijat zbytek studentského podpůrního fondu akademického

Také *strana staroruská* proudem doby vyburcována byla z klidu. »Haličanin«, orgán její, pojednou volá všechny síly národní ke »konsolidaci«. Tu však tisk ukrajinofilský (hlavně »Dilo“), mu vypočetl vše, co v minulých letech strana staroruská podnikala proti maloruskému směru, kterak chodívala s vládou, denuncovala studenty, posmívala se »chlopské« literatuře, jak se chovala o stávkách, o secessi studentské atd., a odmítá konsolidaci s takovou stranou. V téže době, co »Haličanin« píše pro konsolidaci, spolubratr jeho »Ruské slovo« mluví o Ukrajincích-paidokratech, o Jidáších, kteří za bídný polský groš odřekli se tisícileté ruské historie a kultury, aby došli hrnců plných u polské šlechty atd. — Jiný kousek provedl »Spol. jména Kačkovského«, jenž učinil podání k zemské školní radě proti »Ruské čítance« pro dospělejší stupně školní pro veršíky jako: »Poljubila čornobriva kozaka divčina«,... jež byla »čornaveňka, očyci jak ternovi jahidky, brovoňky jak na šňuročku...« atd. — vesměs písně národní, všeobecně známé. V nich shledalo zmíněné Obščestvo »erotický obsah, neshodný s paedagogickými zásadami pro mládež onoho věku, kdy se probouzejí pohlavní vášně«. Slouží totiž tato Čítanka quintě gymnasijní, učit. ústavům a nejvyš. ročníku okresních (měšť.) škol. Takovým Obščestvům se u nás říkalo kdysi »vousaté matky«. Divná věc, že i St. Peterb. Vědomosti uznaly za dobré souhlasiti s tímto Obščestvem. — Takové skutky se strany staroruské špatně poslouží »konsolidaci«.

Z politických ostatních novinek zaslouží býti uvedeno především jednání mezi maloruskými poslanci ve Vídni *o sloučení obou dosavadních klubů* v jeden. Konečně i v panské sněmovně mají Malorusové svého

zástupce, upřímného Malorusa, Fedorovyče, bývalého předsedu Prośvity, jenž tehdy štědrým darem 12 tisíc zl. vynahradil spolku tomuto odepřenou subvenci sněmovní.

Při immatrikulaci studentů na Lvovské universitě v pol. prosince došlo opět k roztržkám: maloruským studentům nedáno dovolení přísahati po malorusku. Následkem toho odešli malorus. studenti s protestem ze síně, až na čtyři. V protestu podaném senátu akademickému požadují nový termín k immatrikulaci a složení přísahy ve svém jazyce. Poslanec Romančuk zakročil ihned u ministra, jenž uspokojil jejich obavy, že studenti neztratí semestrů.

V Tarnopoli skončen byl *veliký proces pro stávku* proti 232 sedlákům, z nichž 190 uznáno vinnými zločinu veřejného násilí a odsouzeno do těžkého vězení na 1 až 5 měsíců; 7 jiných odsouzeno pro shluknutí k menším trestům, zbytek, 35 žen a dětí, osvobozen. Obhájci ohlásili stížnosti.

V ukrajinských guberniích vznikla v posledních dobách myšlénka zakládati *knihovny a čítárny lidové* a poskytovati lidu co možná nejvíce poučných, zejména hospodářských knih. V gub. poltavské a chersonské myšlénka již dílem provedena, v charkovské na nedávném sjezdu agronomů ustanoveno, vyjednávati s odborem spolku pro povznesení četby v lidu o vydání knih potřebných v nákladu 10.000 exemplářů. Vypsány i ceny na popul. knížky: chersonský zemský sbor vypsal pět storublových cen.

O pozemkových poměrech v Bukovině mluví tato čísla:

z 1,044.290 hekt. veškeré půdy patří:
611.666 » jedné fysické osobě,
372.684 » 2 osobám právním.

zbyt. 59.940 hektarů připadá na drobné usedlosti, to jest 5·74%.

Mladý ještě, 38letý spisovatel maloruský, *Pavlo A. Hrabovskij*, zemřel v Tobolsku, jak oznamuje »Sibirskij Listok«, po několika létech nuceného vyhnanství. Na nivu literární vstoupil r. 1890 básněmi původními i přeloženými, kritickými a publicistickými statěmi a byl stálým hostem »Zorji«, »Žitja i Slova«, »Literat. Nauk. Vistnyka«. V jeho poesii zvučela silně struna sociální; čistého umění, l'art pour l'art, nikdy nebyl stoupencem. Zůstala po něm vdova s dvouletým synem. Paní jeho studuje nyní v Tobolsku kurs ranhojičský. *—ch.*

Jihoslované.

Jihoslovanská akademie věd a umění konala slavnostní výroční schůzi 13. prosince 1902. Pozoruhodna jest řeč, jíž předseda akademie T. Smičiklas zahájil toto slavnostní sedění: vykládal, proč akademie záhřebská nazvána byla jihoslovanskou. Vykládal o zásluhách Chorvatů, jichž si získali o východnější své slovanské soukmenovce, a ukazoval na úmysl zakladatele, s nímž zakládal akademii záhřebskou: chtěl, aby všichni národové jihoslovanští spojili se k společné práci osvětové; a první předseda jihoslov. akademie, Fr. Rački, vyložil jméno akademie záhřebské v ten smysl, že už jménem má býti naznačen úkol, který chce plniti záhřebská akademie mezi Jihoslovany na poli naučném. Tak měla akademie spojovati na poli osvěty všechny Jihoslovany bez rozdílu národnosti. Prvním sekretářem akademie byl Srb, slavný Daničić; a také po jeho smrti brala se akademie směrem, kterým ji vedl on: akademický »Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika« vychází právě tak, jak jej založil Daničić; »Monumenta Slavorum meridionalium« přinášejí památky Jihoslovanů všech; rovněž tak »Starine«. Také »Zbornik za život i običaje južnih Slavena« je všem otevřen. Akademie záhřebská má nejvíce členů národnosti srbské, ba skoro tolik, kolik ze všech ostatních národů slovanských dohromady. I litoval řečník toho, že Stojan Novaković vzdal se členství akademie, přeje si, aby celý svět zvěděl, že Novaković činem svým akademii křivdí. Mimochodem řečeno, tento krok Novakovićův přijat byl žurnalistikou srbskou s velikým uspokojením, ale v kruzích vědeckých byl — zajisté zcela právem — daleko střízlivěji posuzován, ba i odsuzován.

Ze zpráv ostatních třeba vzpomenouti toho, že akademie hodlá zbudovati důstojný náhrobek svému prvnímu předsedovi F. Račkému: provedení úkolu toho svěřeno znamenitému

chrvatskému sochaři R. Valdecovi. Na publikace své vydala akademie přes 10.400 K; na vědecké a umělecké podniky jiné — zvlášť na knihovnu, archiv a Strossmayerovu gallerii vydala 3500 K; základní jmění akademie činí 566.438·35 K. Akademie vydává: Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, dále vedle Radu a Ljetopisu ještě Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena, Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, Starine, Zbornik folklorski, Građa za povjest književnosti hrvatske. Pro Zbornik za nar. život podařilo se získati za spolupracovníky i některé Slovince, tak že bude Zbornik nyní přinášeti i práce z krajů slovinských. V archivu vedením T. Smičiklasa pokračuje se v pracích, jichž účelem je »Codex diplomaticus«. Čestným členem zvolen byl proslavený básník Fra Grga Martić, členem dopisujícím prof. bohosloví v Zadru dr. L. Jelić. *H.*

*

Бранково Коло vzpomíná, že zakladatel srbské lyriky *Branko Radičević* r. 1843 poprvé objevil se v písemnictví srbském, že r. 1853 zemřel a že r. 1883 přeneseny byly jeho ostatky z Vídně do Stražilova u Karlovců. Připadá tedy roku letošního šedesátileté jubileum prvního jeho vystoupení v literatuře, padesátileté jeho úmrtí a dvacetileté přenesení jeho ostatků: příležitosti té chce Srbstvo užiti k oslavě památky prvního svého uměleckého básníka. Již minulého roku vznikl návrh, aby Odbor pro zřízení pomníku Brankova zakoupil model poprsí Brankova, jejž zhotovil Dj. Jovanović, a aby dle něho dal uliti bronzové poprsí: ale odloženo provedení toho návrhu až na letošek; model koupen, v Budapešti bude dle něho pořízeno bronzové poprsí, jež ještě letos buď na konci tohoto neb na počátku příštího roku školního bude odhaleno. Státi má v Srem. Karlovcích v parku před budovou gymnasia. — A ještě jedno jubileum připadá Srem. Karlovcům roku letošního: stoleté výročí smrti zakladatele tamního vyššího gymnasia Dimitrije Anastasijeviće *Sabova*; obě ta jubilea navrhuje Бранково Коло oslaviti jednou velkou slavností. *H.*

Dojímá zpráva *„Deset let černohorského spolku v Praze"*, podaná jednatelem spolkovým a známým přítelem Černohorců, drem. V r a t i s l a v e m Č e r n ý m. Černohorský spolek vznikl v době jubilejní výstavy ze sbírky, uspořádané proto, aby se několika Černohorcům umožnila návštěva výstavy. Černohorci s díky odmítli, dodavše prosbu, aby sebraných peněz bylo užito k jinému dobrému účelu. I vznikl nejprve černohorský komitét a r. 1892 (v říjnu) černohorský spolek, jenž si vytkl za účel podporovati černohorské mladíky ve studiích nebo na učení. A tak tichý, ideální tento spolek buď vydržoval, buď podporoval až dosud celkem 15 chovanců: 2 posluchače vysokých škol, 3 posluchače obchodní akademie, 1 posl. vinařsko-ovocné školy, 1 posl. hosp. školy, 2 učně truhlářství a po 1 učni řezbářství, koželužství, puškařství, brašnářství, uzenářství a kovářství. Zpráva sama praví, že výsledky nejsou takové, jak by bývalo lze očekávati. Příčinou jsou hlavně malé příjmy spolku. R. 1902 měl 5 členů zakládajících, 9 přispívajících a 38 činných. Na vydržování a podpory chovanců vydal téhož r. 436 K; správní vydání byla věru minimální: 7 K 17 h. (Zakládající člen složí 40 K, pro vždy, přispívající platí 6 K ročně, činný 2 K.)

Literatura, umění.

Posudky a oznámení.

Přisłowa a přisłowne hrónčka a wusłowa Hornjolužiskich Serbow. Zběrał a zhromadźił J. RADYSERB WJELA. Dorjadował a wudał Dr. ERNST MUKA. Budyšin 1902. Nákladem dra. E. Muky (ve Freibergu v Sasku). Str. 314. Cena 5 Mk.

Dlouho připravovaná, závažná kniha

jest nám radostným pozdravem z Lužice. Takové knihy nemohou tam často vycházeti — a kdyby nebylo obětavých mužů, kteří věnují knihám práci i peněžitý náklad, nemohly by vycházeti vůbec. Tak pomáhal na svět důležitým knihám zvěčnělý Hórnik — a nyní duševní nástupce jeho, dr. Arnošt Muka. Nebýt jeho, neměli by Srbové tohoto bohatého »Mudrosloví národa lužickosrbského« — jak můžeme dle našeho Čelakovského tuto sbírku nazvati. Sběratel pokladu příslovného, v knize obsaženého, stařičký (již 81letý) Jan Radyserb Wjela, nebyl by mohl sbírku svou srovnati a obtížnou korrekturu její obstarati — a nebylo by také nikoho, kdo by dal potřebný náklad na vydání knihy v poměrech lužických drahé. To vše obstaral neunavný a všestranný Muka. — A nyní ke sbírce samé. Obsahuje vše, co podali dosavadní sběratelé (Junghänel, Smoleř, Buk, Zejleř, Muka a j.), a kromě toho velké množství materialu nového, v starších sbírkách neobsaženého. Jak obsáhlý je ten material, praví číslice 9126, označující počet přísloví, příslovných rčení a přirovnání. Ovšem by se to číslo zmenšilo, kdyby se vypustilo, co není vlastně příslovím (na př.: Když zabiješ vlaštovičku, budou krávy krev dojiti), anebo co sotva je původu lidového (v příslovích rýmovaných), ale i pak by zůstala sbírka znamenitá svým bohatstvím. Rozdělena jest na tři oddíly: v prvním obsažena jsou přísloví nerýmovaná (5455), ve druhém rýmovaná (do č. 6820), ve třetím příslovná přirovnání (do č. 7826). K těmto třem oddílům přidány jsou hojné doplňky (7827—9126). V každé části řaděna jsou přísloví a pořekadla abecedně. — Sbírkou přísloví, sbíraných po celý život Janem Wjelou (pseud. Radyserb) a nyní vydaných Arn. Mukou, přibývá národopisné literatuře lužické sborník podobné váhy, jako byla momenuntální Smoleřova sbírka písní. *A. Č.*

SASINEK FR. **Slováci v Uhersku.** Turč. Sv. Martin 1902. Stran 40

Dne 6. II. 1902 měl v maďarské sněmovně poslanec Imro Hódossy řeč, v níž vykládal, že na území Slováků seděli ve větší části původně Maďaři, ale vpády Husitů přivedly tam Čechy, páni volali pak do zpustošených končin nové poddané z Haliče a Slezska a z těch povstal pak lid slovenský. Teprve J. Kollár na poč. XIX. st. první vynašel slovenský národ. Proti tomuto mínění, které má v Uhrách dosti přívrženců, zastává Sasinek správně náhled, že Slováci jsou pradávnými osadníky své země. Na závěru nemění pranic řada historických omylů, kterými zejména v úvodu Sasinek svou knihu provází. *N.*

JIŘÍ V. DANEŠ: **Hustota obyvatelstva v Hercegovině.** (S mapou.) V Praze 1902. Nákl. vlast. Otisk z Věstníku král. České Spol. Nauk. Str. 47.

Velmi zajímavá práce, poučující o poměrech hercegovských více, než celé řady publicistických článků a úvah. Autor velmi bystře užívá materialu statistického a moderní methodou vyličuje na jeho základě poměry obyvatelstva hercegovského, všímaje si i dob minulých, tak že práce jeho stává se vítaným příspěvkem k poznání té slovanské země. Nás nejvíce zajímá část VII. o starších odhadech a sčítáních, pohybu obyvatelstva vůbec, o vzájemném číselném poměru náboženských vyznání a jeho změnách. Mohamedáni houfně se stěhovali v prvních dobách po okkupaci, ale i v desítiletí 1885—95 vystěhovalo se nejméně 5000 mohamedánů. Vzrůst počtu pravoslavných rovná se téměř průměrnému přírůstku obyvatelstva celé země. Za to číselně i materielně vzmohli se velice katolíci. Příčin toho zjevu autor v této práci nerozebírá podrobněji, ale poukazuje výslovně na dva důležité činitele spolupůsobící: »že totiž převaha přistěhovalců jest vyznáním katolická a že náboženskopolitické poměry po okkupaci dopřávají církvi katolické nejvíce příležitosti k expansivnosti. Přes to nelze tvrditi, že by pravoslavní početně ustupovali na celé čáře do pozadí; naopak, zdá se spíše, že postup katolíků zejména v prvním šestiletí velmi znatelný a takřka všeobecný obmezuje se později na města, kde spolu s pravoslavnými ubírá půdy mohamedánům, a na část periferie svého výhradného území. Mohamedáni nemají jednotného území, soustřeďují se v městech i jejich okolí, zejména roztroušeni jsou v celém přímém úvodí Neretvy. Hranice obou křesťan-

ských vyznání je taková: »Severozápad země na pravém břehu Neretvy je takřka prost pravoslavných, západní část okresu stolackého i levý břeh Neretvy v okresu mostarském a konjickém jsou územím přechodním, kde obě vyznání se stýkají v osadách smíšených. Okresy nevesinjský, gatacký a bilecký mají křesťanské obyvatelstvo výhradně pravoslavné.« Židů před okkupací téměř nebylo, ale po okkupaci nastal příliv židů německých, který již v relativním složení obyvatelstva některých měst dochází výrazu. Na venkově nebylo pro ně půdy, ač i o ten se pokoušeli. — Spisovatel předvídá v Hercegovině těžkou krisi zemědělskou, jejíž počátky možno již nyní znamenati. Následkem toho poroste i vystěhovalectví, kdyby ani obyvatelstvo nemělo k němu také popudu v poměrech nábožensko-politických. Smutné vyhlídky! — Pečlivá studie p. Danešova přijde vhod každému, kdo se zajímá o Bosnu a Hercegovinu. Jen více takových prací o zemích slovanských! *A. Č.*

Prešérnove poezije. Uredil A. AŠKERC. V Ljubljani 1902. Založil Lavoslav Schwentner. Str. LIV. a 231. Cena 3 K.

Přední současný básník slovinský, Ant. Aškerc, vydal Préšernovy básně v úhledném, přímo roztomilém svazečku kapesního formátu. Jako již formát jest účelně volen, aby kniha sloužila praktické potřebě, aby Prešérnovy poesie mohly býti průvodcem každého Slovince na všech cestách — tak při úpravě textu řídil se vydavatel požadavkem, aby poesie slovinského klasika byly co možná nejpřístupnější každému slovinskému čtenáři nynější doby. Není to tedy vydání kritické, zachovávající úzkostlivě všecky jazykové zvláštnosti původního vydání a podávající i varianty atd. dle zachovaných rukopisů — nýbrž je to vydání esthetické, umělecké sic, ale v dobrém smyslu slova populární. Aškerc zachoval všude věrné znění původní, ale opravil zjevné chyby tvaroslovné i pravopisné, tvary zastaralé, interpunkci atd., čímž přiblížil Prešérna nynějšímu čtenářstvu. Činili tak dosud všichni vydavatelé Prešérna: Jurčič-Strıtar-Levstik, Fischer i Pintar, ale Aškerc popošel ještě o krok dále a provedl úpravu důsledněji, ovšem se vším respektem k původnímu znění. Nikde neměnil slov, nýbrž jen slovní tvary. Na př. změnil »največi hudo« v správné »največje hudo«, »peró pred praznuvajoče« v »praznujoče« (následkem čehož pro zachování rythmu byl nucen změniti »pred« v »popred«, tak že dotyčný verš ve vydání Aškercově zní: Komaj zastavil, rojak, si pero, popréd praznujoče) atd — Vydání svému předeslal úvod, vystihující význam Prešérnův nejen v domácí literatuře, ale vůbec v literatuře slovanské. — Doporučujeme toto nejnovější vydání básní Prešérnových vřele každému, kdo chce čísti zakladatele slovinské poesie v originále. *Č.*

Časopisy.

Hlas, měsíčník mladší generace slovenské, vychází nyní v Lipt. Ružomberku (tak adresovati dostačí) nákladem i redakcí dra V. Šrobára. Mladší intelligence slovenská, částečně v Praze vystudovavší, je přesvědčena, že Slovensku je potřebí kulturně sdružit se s Čechy. Dr. Šrobár, zvláště má tuto otázku promyšlenu. On na př. bez rozpakův uveřejňuje český článek v časopise svém, podobně jako činil dřívější redaktor dr. Blaho. První číslo V. ročníku činí milý dojem. Přejeme časopisu zdaru, zaslouží plnou měrou, aby se u nás ujal. (Předplácí se 6 K ročně).

L'udové Noviny, dříve týdenník, vycházejí nyní třikráte týdně v Turč. Sv. Martině. Je to nejlepší politický list slovenský. Všimněme si článků v novém ročníku: Výchova remeselníckeho dorostu, O potrebe čítania, Národ bez škôl, Dbajme o vzdelanie čeľade, Vysťahovalectvo, Doma zostať, Slovo k obrane voličského práva, Čo nám škodí, Češi a Slováci, Volby do stoličného výboru a j. Čtenář cítí, že se tu jedná o věcech praktických. Časopis má stálou rubriku: Čechy, Morava, Sliezsko, v které zaznamenává nejdůležitější události z našich zemí. L'udové Noviny jsou v oposici s Nár. Novinami, i v jiné knihtiskárně se tisknou. A tak ponejprv se objevila v Martině odchylnost; až do té doby dýchaly všecky martinské

časopisy týmž dechem. — I L'udovým Novinám přejeme zdaru. Jsou opravdu lidové a takového časopisu Slovensko potřebuje. Jsou laciné — předplácí se (v Turč. Sv. Martině) K 7·50 půlročně; chudobnějším starším předplatitelům vydavatelstvo oznamuje, že každé páteční číslo bude tvořiti samostatný celek, a že roční předplatné na páteční čísla bude jako dosud, totiž 4 K. Do redakce vstoupil Milán Hodža, žurnalista již dobře osvědčený, a belletrista Jos. Gregor Tajovský.

V Uher. Skalici (Nitranská stolice) vychází od nového roku *Pokrok*, nepolitický týdenník pro lid. Vydává jej Jos. Teslík a rediguje dobře nám známý dr. Pavel Blaho. Číslo jest za krejcar. Tak laciného časopisu dosud na Slovensku nebylo. Poštou předplácí se na celý rok 2 K. Časopis má hodně dopisů, a to je čtení pro lid vábné. *K. K.*

Zanikl výborný časopis »*Poglad na świat*«, měsíčník, věnovaný vědě, umění a filosofii života. Vydával jej po tři léta Wl. M. Kozlowski v Krakově. Neradi píšeme nekrolog sympatickému časopisu, který původně vycházel pod jménem »Oświata« — i doufáme, že dříve či později podaří se ideálnímu vydavateli a redaktoru časopis ten v nové formě zase vzkřísiti.

Zanikl také vládní maďaronský list »*Dan*«, vydávaný v chorvatském Osieku, což ovšem zaznamenáváme s uspokojením. Brzo tedy ukončil svoji pouť a ustoupil mladému soupeři, pokrok. listu »Narodna Obrana«.

V Kjustendilu počal koncem října vycházeti nový bulharský měsíčník »Свято дѣло«, věnovaný věcem makedonským. Redaktorem jest Ivan Dimitrov. Není zajisté bezvýznamno, že se zakládá samostatný měsíčník pro otázku makedonskou — svědčí to o žhavosti této otázky, jejímuž nejnovějšímu stadiu věnujeme v tomto čísle zvláštní článek. (Na »Svjato delo« předplácí se ročně 6 franků. Adresa: »Свята дѣло«, Кюстендилъ.) *Č.*

Zprávy literární a umělecké.

Dvanáctisvazkové vydání *spisů Bělinského*, pořádané S. A. Vengerovem, došlo svého svazku šestého s podobiznou Bělinského dle Astafjeva z r. 1881. *—ch.*

Zdraví *hr. Tolstého* skoro úplně se napravilo a stařičký spisovatel horlivě pracuje v Jasné Poljaně. Píše román, či spíše povídku ze života Kavkazu v polovici minulého století, kdy trval ještě zarytý boj mezi Rusy a horaly. Hrdinou je Hadži-Murat, své doby velice známý pomocník slovutného Šamila. Hadži-Murat odpadl k Rusům, od nichž byl v odměnu zahrnut vším, čeho si přál. Ale svědomí žene jej zpět ke svým, kdež přijde o hlavu. Povaha jeho jest nad míru složitá a zajímavá; celou dobu děje zná Tolstoj velmi dobře z vlastního pobytu svého na Kavkaze, o němž psal v mnohých povídkách.

Také stav *Gorkého* je nyní dobrý. Má hotovo tříaktové drama: Židé; látka jeho není nová, zpracoval ji v mladších letech v povídce »Kain a Artem«, vzata je ze života židovstva ruského, odděleného od ostatní společnosti hradbou předsudků a tmy. Sám Gorkij praví, že se při práci dal říditi pouze pravdou. Za nedlouho vyjde originál a něm. překlad. *ch.*

(Dodatek k článku L. Niederla o počtu Slovanů.)

Řádky, jež se v mém článku „Kolik bylo Slovanů koncem roku 1900“ na str. 154. t. ročníku Přehledu dotýkají otázky zavedení řeči obcovací, byly pro přílišnou stručnost s některých stran mylně vykládány. Proto dodatečně podávám zde několik slov na vysvětlenou. Petrohradský kongress usnesl se zaváděti při censu rubriku „langue parlée ou maternelle“. Termin první přijat v Rakousku, ale přeložen chybně „Umgangssprache“, jak zejména v pěkných pracích ukázal *A. Neklan* (Umgangssprache. Sep.-Abdr. aus Politik Nr. 213, 216, 217, Prag 1901). Rakousko proto nepřevzalo přímo tento svůj termin z ujednání kongressu petrohradského, a závazek, který má, je založen jen na žádoucí kontinuitě sčítání. *L. Niederle.*

Redaktor a vydavatel ADOLF ČERNÝ. — Nakladatelé F. ŠIMÁČEK.

FRANTIŠEK KVAPIL:

Z polské poesie.

Teofil Lenartowicz.

Teofil Lenartowicz.

Deset let minulo od smrti »lirníka mazovského«. A tehda již, když mrtvé jeho tělo převáželi ze slunné Florencie do Krakova, aby je pochovali ve hrobce zasloužilých mužů v kostele »na Skalce«, náležela poesie jeho období v literatuře polské skončenému a dovršenému. Na výši svého básnického rozvoje byli v té době Asnyk, Konopnická, Gomulicki — jaký to rozdíl od poesie let padesátých XIX. věku, v nichž kvetl Teofil Lenartowicz! A znova jaký to veliký krok od jmenovaného trojhvězdí k nynějšku, k Tetmajerovi, Kasprowiczovi, Wyspiańskému! A polská veřejnost, která s takým pochopením jde vstříc všem novým proudům, znamenajícím v literatuře postup a další rozvoj, slaví ještě dnes pamět skromného autora »Lirenky« netoliko s plným uznáním skutečných jeho zásluh, nýbrž i s city zrovna hřejivé lásky, jejímž podkladem jest vroucí a hluboké porozumění.

Lenartowicz náleží k oné skupině polských básníků, která po nádherné periodě romantismu pokoušela se o to, raziti umění slovesnému v Polsku nové cesty, prohřáti je novými myšlenkami, vytknouti mu mety dosud neznámé. Předními členy skupiny té byli hlubomyslný básník chmurných mystických snů Cypryan Norwid, nadšený a fantastický Roman Zmorski, skvělý, intelligentní a jako člověk více ještě nežli jako básník slibující Włodzimierz Wolski. Lenartowicz byl mezi nimi nejskromnější, byl nesmělý, ostýchavý, nedůvěřoval svým silám, sám stavěl se na místo poslední — a přece vykonal z nich v poesii nejvíce. A byla doba, že populárnost drobných jeho písní skoro na rovni stála s populárností samého Adama Mickiewicze.

Sám básník vyrostl v trudných poměrech. Narodil se 27. února r. 1822 ve Varšavě, ale vychován byl na mazovské vsi. Když mu bylo sedm let, zemřel jeho otec. Matka provdala se po druhé za Ondřeje Zawadzkého. Rodina byla schudlá, a tak nemohlo se mu ani poskytnouti vyššího vzdělání, navštěvoval jen okresní školu, a již jako čtrnáctiletý chlapec živil se sám, byl v advokátní kanceláři písařem. Úsilnou prací hleděl však vzdělání své doplniti, a tak již r. 1838 stal se aplikantem při nejvyšším soudě, na to kancelistou soudního senátu. Posléze jmenován byl r. 1848 adjunktem referenta při státní juridické kommissi

avšak právě v té době přinucen byl opustiti Varšavu. Zdržoval se pak v Krakově, Vratislavi a v Poznani. R. 1850 odjel do Belgie a odtud r. 1852 do Paříže, kde seznámil se s Mickiewiczem a s ostatní kolonií polských emigrantů.

S rodinou Mickiewiczovou Lenartowicz srdečně se spřátelil, a když se r. 1860 usídlil na stále ve Florencii, pojal rok na to za choť Žofii Szymanowskou, nevlastní sestru ženy Mickiewiczovy Celiny. Žofie Szymanowská byla znamenitá malířka a s Lenartowiczem seznámila se r. 1858 v Římě. Z manželství jejich narodil se r. 1864 syn, který však zemřel v mladém věku. Spolužití obou pro umění horujících duší bylo jinak nejvýš šťastné. Avšak již šest let po smrti synkově zemřela též choť Lenartowiczova při návštěvě ve vlasti, v Miloslavi u Poznaně. Byla to těžká ztráta pro básníka, který mimo krátký pobyt v Bologni žil v opuštěnosti své i dále ve Florencii. Tam rovněž po mnohých letech, plných trudu, kdy na dvéře jeho nejednou zaťukala i trpká nouze, zemřel 3. února r. 1893.

Básnické prvotiny své uveřejňoval Lenartowicz již za svého varšavského pobytu, hlavně od r. 1841—1848 v »Nadwiślaninu« a »Bibliotece warszawské«. V kroužku literárních přátel, zvlášť jmenovaných již druhů svých na Parnasse Rom. Zmorského a Wł. Wolského, nabýval mocných popudů k básnickému tvoření. V souhlase s myšlenkovým ruchem tehdejší doby psal verše rázu pathetického, z nichž hymnus »Do Poezyi« a »Laokoon« vskutku pozornosti zasluhují, a se »Zapałem« od Wł. Wolského a »Aniołem niszczycielem« od R. Zmorského patří k nejlepšímu, co vytvořila poesie polská čtyřicátých let. Delší poema jeho »Rzeźbiarz«, vzniklé stejnou dobou, nemá již toho jiskřivého nadšení, jako zmíněné dvě básně, a nevzbudilo též většího zájmu.

Záhy však přešel Lenartowicz na pole zcela jiné. V útlé mladosti své meškal na vsi, znal lid, znal jeho radosti i strasti, slýchal jeho písně. Ožily v něm reminiscence na tu dobu, a že i vlastní jeho povaha klonila se spíše k tónům měkkým a srdečným, začal v písních kresliti mazovská pole, vsi, dívčiny a šuhaje, a to s neobyčejnou prostotou i věrností. Verš jeho nabyl při tom zvláštní prostoty a takové lahody, že závodil s veršem Bohdana Zaleského. Jistý příznak sentimentálnosti těchto prací nevadil nikomu v době, kdy v Polsku již samo přichýlení se klidu vesnickému a snaha porozuměti jeho duši i jeho životu a staväti jej na roveň ostatním vrstvám společenským, bylo něčím novým a takřka odvážným. V tom Lenartowicz nemnoho měl druhů, a jeho jest zásluhou, že tento »demokratismus« v šlechtické až dotud převahou poesii polské zdomácněl, že přestal v ní býti živlem výjimečným a skoro exotickým. A símě Lenartowiczem zaseté vzešlo, prostonárodní a lidové tóny v poesii Asnykově a Konopnické, obrázky vesnické v tvorbě Kasprowiczově a tatranské lidové motivy Tetmajerovy jsou toho nezvratným důkazem. Také přírodu svého milého Mazovska uměl Lenartowicz líčiti barvami nadmíru případnými a svěžími. Dnes vadí nám poněkud měkká nasládlost a selankovitost jeho koloritu, avšak v době své působilo to vše zajisté nově a osvěživě. Jen tím dá se vysvětliti zmíněná

již veliká populárnost jeho písní, které se záhy ozývaly netoliko ve všech šlechtických dvorcích, ale i v lidu samém.

Souborně vyšly tyto práce Lenartowiczovy až po jeho odjezdu z Varšavy, a mnohé z nich vznikly teprve v cizině. Jsou to zejména: »Ziemia polska w obrazach« (v Krakově 1848, v Poznani 1850), »Szopka« (1848), »Lirenka« (v Poznani 1855), »Zachwycenie i Błogosławiona« (v Poznani 1855), »Bitwa Racławicka« (v Paříži 1859) a »Nowa Lirenka« (ve Varšavě 1859). Nejoblíbenější staly se »Lirenka« a »Nowa Lirenka«, a z nich básně »Kalina«, »Złoty kubek«, »Wiochna«, »Mazur«, »Mały światek« možno dnes právem nazvati prostonárodními. Zajímavy jsou však též delší skladby tohoto období. »Zachwycenie i Błogosławiona« mohou býti nazvány miniaturní lidovou Divinou Comedií. V básni prvé prostá žena z lidu upadla do lethargického snu, v němž přenesena byla na onen svět, a když se probudí, vypráví svému synkovi, co viděla. Spatřila nebe, očistec i peklo, které básník s prostotou a půvabem vskutku nedostižným vyličuje asi tak, jak se představa o nich zrodila v naivní a přec hluboce poetické duši polského chłopa. »Błogosławiona« líčí v témž duchu a způsobem stejně zdařilým pouť duše zemřelé vesničanky k soudu božímu, až ji sv. Barbora a sv. Markéta uvedou do věčné slávy.

Neméně jest hodna pozoru »Bitwa Racławicka«. Lenartowicz opěvuje tento skvělý historický moment polského národa tónem rovněž zcela lidovým. Nechtěl podati bohatýrského rhapsodu, nepoložil děj ve skutečnost, nýbrž dává o něm sníti starému vojínovi, jenž usnul v lese pod dubem na Racławickém bojišti. Zdá se mu, že vidí opět Kościuszku na sivém koni, polská vojska, ozbrojený krakovský lid, Bartoše Głowackého, jak se svými kosinníky dobývá ruských děl. Kontury vypravování jsou úmyslně stlumeny, lyrika je proniká naskrz, ale nálada a zbarvení celku jsou znamenité.

Nedařilo se již tak Lenartowiczovi s motivy cizokrajnými, zvlášť z doby antické. »Święta Zofia« (v Poznani 1857) svou prostotou jako legenda ještě uchytí, avšak již »Gladyatorowie« (v Paříži 1857) potkaly se s ostrou, leč zaslouženou kritikou Juliana Klaczky, a dramatická báseň »Sędziowie Ateńscy«, která vyšla tiskem po básníkově smrti, tento nepříznivý soud jen potvrzuje. Doba pak, kdy Lenartowicz žil ve Florencii, byla pro jeho básnickou tvořivost přímo osudnou. Město plné velkolepých uměleckých památek minulosti s kouzelně krásným okolím působilo na poetickou tvorbu prostého pěvce mazovských niv zrovna rozrušivě. Duchem stále zalétal do vlasti, osnoval v duši dávné obrazy ať ze skutečnosti, ať z časů dávno zašlých, ale zřídka již dovedl zapěti těmi tóny, které dřív rozněcovaly všecka polská srdce. Nicméně i v této periodě vytryskly z jeho nitra básně nevšední krásy. Ve sbírce »Ze starych zbroic« (ve Lvově, 1879) vedle rozvleklých, únavných historických vypravování najdeme i skutečné perly pravdivě epického slohu »Słówko o Piotrze Duńczyku« a »Elekcyi«. Také sklamalo očekávání »Album włoskie« (ve Lvově 1870), ale také i nejeden verš zablýskl skutečnou poesií. Vedle sbírek »Cienie Syberyjskie« a »Rytmy narodowe« (ve Lvově 1881), jež rovněž nedovedly rozčeřiti mrtvé

ticho, jež se znenáhla kladlo kolem básníka žijícího nad Arnem téměř v úplné osamělosti, zazněla i překrásná legenda »Św. Franciszek z Paolo«.

V té době skoro stálých neúspěchů na poli literárním rozvinul Lenartowicz úspěšnou činnost v oboru jiném. Stal se sochařem! A jest podivuhodno, že ač byl téměř úplně samouk, vykonal díla skutečné umělecké ceny. Ale ovládal i zde jen jednu stránku tvorby, nesvědčily mu celkové sochy ani poprsí, jichž zhotovil několik, mimo jiné Adama Mickiewicze, Zyg. Krasińského a Bohdana Zaleského. Za to byl mistrem v basreliefu, kde ovládal rydlo směle, všestranně a s nepopíratelnou noblessou. Jeho »Prorok Samuel», »Příchod lidu israelského do země zaslíbené«, »Stavba chrámu Jerusalemského«, »Svatí dělníci« a značný počet prací menších připomínají technikou staré florencké mistry z XV. a XVI. věku, a v poetickém pojetí i v provedení nezůstávají za nimi. Některé z prací těch byly odlity v bronzu, mimo zmíněná již díla »Příchod lidu israelského« (jejž pak zakoupil hr. Branicki za 5000 fr.) a »Svatí dělníci«, též »Hlava Jana Křtitele na míse« a »Smrt Becchiho« na hřbitově bolognském. Jeho »Kalich« pak odlit ve zlatě a věnovali jej r. 1877 haličtí poutníci papežovi. Díla ta docházela uznání kritiky, na výstavách bývala vyznamenána, ale Lenartowicz nicméně si stěžuje v jednom ze svých listů: »Moje plastické práce se chválí, ale nikdo jich nekupuje.«

V letech 1882—1886 přednášel Lenartowicz na universitě v Bologni o slovanských literaturách, zvláště polské. Přednášky ty vyšly o sobě r. 1886 s názvem »Sul carattere della poesia polono-slava« ve Florencii. Z jiných prací jeho prósou zmínky zasluhují ještě »Listy o Adamie Mickiewiczu« (1875) a »Słowo o Bohdanie Zaleskim« (1889). Ve větších souborných cyklech, ač neúplných, vyšla básnická díla Lenartowiczova jako »Poezye« (o 2. sv.) v Poznani r. 1863 a »Wybór poezyj« (o 4. sv.) v Krakově r. 1876.

Přešel životem tiše a bez hluku skromný »lirník mazovský«, ale lidu svému zanechal několik písní, které dlouho, dlouho ještě zníti budou na polských nivách. Vzletů vysokých neměl, ale polský lid vroucím srdcem si zamiloval, a také v srdci lidu toho žije podnes. —

Zlatý koflík.

V šírém poli tiše zvoní
zlatá jabka na jabloni,
ve zlaté jsou listí spjata,
pod listím zas kůra zlatá.
Andělé tam slétli na zem
v jitřní chvíli tichou, svatou,
zlatá jabka střásli rázem,
listí zlaté, kůru zlatou.

Neviděl jich nikdo skrytě,
nezřel člověk plod ten zlatý,
pouze jedno malé dítě,
malé dítě z malé chaty.

Pánbůh rád má siré robě —
od potůčka přišlo v mžiku,
zlatá jabka sbírá sobě,
a již spěchá ke zlatníku.

— Zlatníčku! Spěj, jak um stačí,
pěknou číš mi zrobit ladně;
místo ouška zobec ptačí,
moji matku vykuj na dně.
Kolem po krajích nech v blízku
listí rozličné se skvěti;
po stranách chci malou vísku,
a tam vespod malé děti!

— Krásný koflík, jak um stačí,
uleju ti, všecko ladně:
místo ouška — zobec ptačí;
vykuji tvou matku na dně;
kolem po krajích se v blízku
různé listí bude skvěti;
po stranách ti zrobím vísku,
a tam vespod malé děti.

Čí však ruce hodny, tiše
ke rtům pozvedat div krásy?
Kdo se napije z té číše?
Komu koflík dáme asi?
Kdo jej chopí, kdo smí v touze
shlížet líc tam ve dno zlaté?
S anděly Pán Ježíš pouze,
Marie a děvy svaté. —

— Zlatníčku! se nermuť dlouze,
v slzy proč tvé oko jaté?
— S anděly Pán Ježíš pouze,
Marie a děvy svaté!

Kalina.

Kalina rostla s širokým listem
v zeleném háji při zdroji čistém:
drobný déšť pila, rosou se myla,
v májovém slunci lístky své kryla.
Korále v červnu mívala rudé,
s haluzí vtkané do vlasů všude,
strojila se jak dívčina mladá,
v zrcadlo vody zřela vždy ráda.
Každý den větřík česal jí vlasy,
rosou si myla oči a řasy.
U zdroje, blíže kaliny zcela,
píšťalky Jeník z vrbin si dělá.
Hrál si vždy písně žalné a prosté
při zdroji tam, kde kalina roste,
a zpíval sobě: »Dana, oj dana!«
Po rose hlas dál letěl jak rána.
Kalina listí zelené měla,
v lese jak dívka čekati chtěla.

V jeseni však — když do rakve z rána
pod černý křížek pohřbili Jana —
kalina, snad že kochala děcko,
s čela své listí odvrhla všecko,
korále živé do vody střásá,
žalem jí z tváře zmizela krása.

Duch sirotka.

Spěje chudé pachole
přes záhony, přes pole;
vichr, déšť a nečasy,
dítě jde a zpívá si.

Vyšel z háje myslivec,
praví: — Pověz, kdo jsi přec,
taká všude neslota,
a ty zpíváš, sirota?

— Oj, já dlouho plakala,
když mě nouze vyhnala,
když mě bídnou sirotu
nechala stát u plotu:
až tu v noci s neděle
při zvonici v kostele
mráz cit všechen oderval
a Pán Ježíš duši vzal.
Pouze chladná mohyla
moji bídu skončila —
sivý děd mě pochoval,
plakal mne a žaloval.
Oblékl mě v sukničky
do té chladné rakvičky.
Teď nic nechci pro sebe,
jdu jen rovně do nebe.

— Ó siroto! V onu dál
ničeho ti není žal?

— Žal mi jen té lučiny,
fial, zvonků družiny;
žal mi slunce, k večeru
když vod zlatí nádheru,
fujarky též z vrboví
nad doubím tam ve křoví.

Rozmluva se slavíkem.

— Slavíčku, rci mi, pověz, můj milý,
prosím tě pro vše v světě!
O čem si zpíváš večerní chvílí
v zahrádce naší v létě?

Zdaž příhody své vyprávíš tady
jásavou písní v spěchu,
kde jaké vonné spatřil jsi sady,
kde used ku oddechu?

Neb jak se skrýváš v zelené listí,
když úpal slunce raní?
Jak zobáček tvůj pírka si čistí
zrosená v době ranní?

Neb o hvězdičce zpíváš si bolně,
jež chví se, září s nebe?
Neb o té vodě tekoucí volně?
Ó, rci mi, prosím tebe.

— O, povím já ti, pastýřko krásná:
písničku zpívám tvoji,
když srdce teskní, očka tvá jasná
září v slzách, v nepokoji.

Když s tváře úsměv mizí ti sladký
a duše těchy žádá,
a z rukou zvonky, karafiátky,
po kvítku kvítek padá...

Pohřeb.

Smutná, ale úsměch v líci,
ručky na své hrudi svěží,
tichá a tak jako spící
dívka má v té rakvi leží.

Což ti zle snad bylo s námi?
Neměla's dost květů všady,
liljí, chrp a jiné vnady,
svlačců bílých nad vodami?
Smrt tě vzala, marná snaha —
zvadla's jako kvítek v poli.
Moje zlatá! moje drahá!
Rci jen slůvko! Ach, to bolí!

Nedávejte víko na ni,
matka chce ji vidět, matka!
Bratříček též do ostatka
ždá, kdy vstane z toho spaní.
Marně volá tebe v bolu,
nikdo snu ti neukrátí —
koho skryje hrob v svém dolu,
k životu se nenavrátí.

Ach, již slyšet píseň žalnou,
smutná k nebi teskně vzlétá,
anděl, co ji snes v tůň světa,
k nebi jde s ní cestou dalnou...

Hvězdy hasnou, růže vadnou,
jasný potok v písku hyne,
den se v noc již kryje chladnou,
a noc v jitra blesku mine...
S bohem, s bohem, květe mladý!
Jako oblak v slunce síti,
jako potok v písku tady,
vyschlo, zniklo tvoje žití.

Tiše plynou slzy vroucí,
pochodní dým v dálku letí,
na západě slunce žhoucí
v smrčinách plá skrze sněti.
A dál slyšet píseň žalnou,
smutná k nebi teskně vzlétá,
anděl, co ji snes v tůň světa,
k nebi jde s ní cestou dalnou...

Matky pláč a bratra lkání,
přátel prosba nalehavá —
zvedli víko, v usmívání
kde ta drahá leží hlava...

Slunce třpyt svůj naposledy
na ssinalé líce stáčí;
dívka mrtvá tají hledy
polo v úsměv, polo v pláči.

Spustili ji v rov ten ztmělý,
větřík zachvěl jejím šatem,
na víko tam rakve spěly
hlína, slzy, květy chvatem.

Tiš — vše zašlo v malé chvíli:
měsíc plá, háj temný vzdychá,
pouze ještě u mohyly
žebráci se modlí ztichа . . .

Dumka vyhnancova.

Na dolině na zelené
vidím v dáli malou vísku,
domky plotem ohražené,
na zátočce bílou břízku;
k silnici jde cesta dlouhá,
na ní topol, lípa snivá;
za pahorkem stříbra strouha,
za strouhou dál šírá niva.
I ta kvítka stejná právě
na površí při silnici —
pelunka tam v bujné trávě,
chrpy v žitě jásající.
Kdyby na rozcestí bokem
kříž se chýlil na tom místě
a dub sivý nad potokem,
myslil bych: jsem doma jistě.

Jaká tichá, šťastná chatka,
před ní máť a dívek dvoje;
proč to není moje matka,
proč to nezřím sestry svoje?
Slunce zašlo za horami,
lid jde z práce vesel, s klidem,
proč se netěším já s vámi,
proč vy nejste polským lidem?

Pták již k hnízdu v let se dává,
složil křídla udýchaný —
osudů mých hvězdo tmavá,
kam mě vedeš, v které strany?

Plyňte! slzy stesku, ztráty,
vyhnance vy slzy bědné,
snad, když vypláči vás ve dne,
noc sen přinese mi zlatý!

VÁCLAV DRESLER:

Ruští psychologové hrůzy.

(Pokračování.)

Fedor Michajlovič Dostojevskij.

Dostojevští měli na vsi malý statečck, zakoupený až do krajností vyvrcholenou spořivostí otcovou. Občas tam mladého Fedora zavezli, ale dojmy, tady do něho zaklíněné, byly patrně velmi slabé anebo aspoň slabší než nálady jinde nasbírané, neboť jen zřídka nalezneme po nich v jeho tvorbě rozptýlené ohlasy a kde, tož jen kusy stručné, jakoby se básník byl bál toho klidného, mírného, primitivního a poměrně šťastného vzduchu venku. Literáti rádi se ve svých vzpomínkách vracejí do dávných prostředí, jež je porodila, viděla růst, zrát i vrcholit a v jejichž hranicích oni zanechali mnoho intimních stop, jejichž půdu porosili tisícerými úvahami, nápady, reflexemi, mladými láskami i prvním klíčením příštích velikých vášní, a buď je proklínají nebo zbožňují. Dostojevskij nikdy na ně neupjal žádnou ze svých životních reminiscencí. Nebyl nikdy zamilován do nahé, široké přírody, neměl rád nekonečných rozloh a dalekých obzorů, neuměl se dívat do rozevřených ploch a čistých vzduchů. Toužil a churavěl po zašeřených koutcích a po nekonečném chaosu zapadlých uliček, kde se nemůže život tak rozbíhat, jsa stále stlačován a zhušťován. Přírodě věnoval Dostojevskij ve svých pracích jen trochu rozptýlené, nezcelené, plaché a jako zakřiknuté pozornosti.

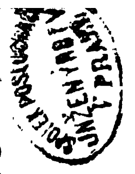
Ve vzpomínkách na dětství, z nichž vždy každý umělecký talent čerpává své určité zabarvení a naladění, nevycítíte u něho vlivu tichých lesů a volné oblohy. Kdykoli obraznost autorova pije u pramene jeho dětství, vyříznou se mu z mlh a chaosu představ šedé linie pochmurné zahrady u nemocnice, chorobné, podlomené postavy v hnědém stejnokroji s bílou čapkou na hlavě a bojácné hry mezi uraženými i poníženými.

Klassického vzdělání se mladému Dostojevskému nedostalo. Bylo by mu vočkovalo hladkost a rovnováhu duševní, jíž člověk nabývá časným a systematicky správným roztříděním lektury. Prvními lekturami Dostojevského byli: Puškin, Balsac, Sue, George Sand, který měl, jak se zdá, mocný vliv na jeho fantasii, a jeho zvláště zamilovaným autorem i učitelem byl Gogol. Mrtvé duše odkryly mu poprvé ten svět nízkých a bídných, k nimž on sám se cítil takovou elementární silou tažen . . .

Jeho korrespondence, jež v četných bodech připomíná Balsacovu, vyplňujíc časovou periodu celých čtyř desítiletí, jest jen dlouhým, táhlým a ostře se vřezávajícím výkřikem úzkosti, stálou variací na bázeň před dluhy a steskem na osud »drožkářského koně«, od vydavatelů napřed zaplaceného. Zajištěného chleba Dostojevskij nikdy neměl, až na léta, jež ztrávil v chladných zdech sibiřského vězení. Ačkoli byl už značně stvrdlý a vykrystalisovaný žhavou výhní materielní bídy, svým ostřím stále proti němu namířené, byl neobyčejně slabý vůči mravním ranám, jež tato bída vyvolává a přímo vykřesává v každém citlivějším lidském individuu. Bolestná hrdost, jež tvořila základ jeho povahy, trpěla hrozně vším, co jakkoli obnažovalo jeho chudobu. Tuto vždy rozevřenou, svěží a stále palčivou ránu cítíme vystupovat skoro z každé věty v jeho korrespondenci, a štěpné sazenice z ní vidíme vsazeny do všech výraznějších osob v jeho literární tvorbě, do níž se jeho vlastní duše co nejvěrněji promítla. Jeho všecky románové postavy jsou neustále trápeny a sežírány plachým studem a pocitem svalové nevolnosti, zdává se jim, že na svém každém kroku jsou zatěžovány nějakým neviditelným kamenem a příliš intensivně cítí přitažlivost půdy. Do které míry se tato mravní choroba u Dostojevského asi stupňovala, kde vrcholila a jak se formovala, o tom výmluvně vypravuje jeho ustavičná obava, již si časem nasuggeroval, že jest na všech stranách svírán dlouhou serií nejčernějších projevů zla, zloočinnosti a úkladů. Jeho nervy byly na konec už tak přepjaty, že stával se zvolna blouznivým, báječně roztěkaným skoro melancholikem a bezděčnou obětí svých nadmíru vykypělých čivů. Často ukládaje večer unavené tělo do podušek, přilepil na plochu svého stolku tabulku s nápisem: »Možná, že této noci puadnu v lethargický spánek; hleďte, abych před uplynutím několika dní nebyl pohřben...«*) V této příčině Dostojevskij asi přeháněl a sebe sama klamal — co však jistě nebylo klamem, byla hrozná nemoc, jejíž zárodky dala mu Sibiř a jejímiž návaly později tolik trpíval. Často v přílivu jejího plného rozvášnění svíjel i přímo válel se petrohradskými ulicemi a bílá pěna mu visela u zkřivených úst. Krátce před uzavřením života mohl být Dostojevskij dost přiléhavě karakterisován jako neobyčejně křehký, ale při tom vytrvalý, vzdorovitý a tvrdě sepjatý svazek rozhořčených nervů, jako čistě ženská duše ve svalech ruského sedláka. Když byl sám a v intimním dialogu s vlastním nitrem, býval divoký, nervósní a snadno dával se vyburcovat z rovnováhy. Nahmatal-li pak za chvíli pod nohama tvrdý dotyk velkoměstské dlažby a skoro na každém druhém kroku narážel na životní projev spodních společenských sfér, býval náhle zaplavován vlnami široce rozezpívaného altruismu i nekonečného změknutí a za takových vniterných nálad cele zapomínal na sebe i na své vlastní bolesti.

Co Dostojevského v jeho poměrně dlouhém životě nezradilo nikdy, byla teplá láska k tvůrčí práci, do níž byl svým celým organismem svými všemi silami a všemi hlasy, v jeho prsou mluvícími, skoro honěn. Jeho bohatá korrespondence jest plna nejpestřeji zbarvených citací z budoucích skladeb a prosycena sterými plány, mapami a sítí

*) E. M. de Vogüe: Ruský román.

řečišť, hlavních i vedlejších, do jejichž rámce chtěl napsat své příští romány. Jest mnoho dětského, prostodušného a upřímného kouzla ve způsobě, jímž tyto své tvůrčí rozběhy a pracovní snahy i vášně formoval. »Byl-li jsem kdy šťasten, nebylo to v prvních opojných hodinách mých úspěchů, ale tehdy, dokud jsem nečetl a nikomu neukázal svého rukopisu, v těch dlouhých nocích, jež jsem ztrávil sněním, nadšenými nadějemi a vášnivou láskou k práci; když jsem žil se svojí chimerou, s osobami ode mne vytvořenými jako se svými příbuznými a bytostmi skutečně existujícími: já jsem je miloval, těšil jsem se i rmoutil s nimi a stávalo se, že jsem proléval hořké slzy nad nezdarem svého ubohého reka...«*)

Jak záhy byl Dostojevskij niterně vyvinut a ustálen, kterým řečištěm tekly jeho sklony, sympatie a rozběhy, jak se zvolna zabarvovaly a čím byly nassáty, o tom všem svědčí »*Chudí lidé*« a doba jejich vzniku. Hluboký úžas se v nás rodí a skoro prcháme před možností uvěřit, že tuto velikou, prostou a tak děsně strhující lidskou tragedii mohl ze sebe vydat člověk poměrně mladý. Není to bída vymyšlená, směle skonstruovaná a jen altruistickými theoriemi narozená, jež křičí a pláče na dně »Chudých lidí«. Je to sám život, žitý do posledních záhybů, opravdově a se slzami v očích. Kus zcela obyčejné historie upadání mravního i fysického, několik studených výřezů životních, dvě tři obnažené rány a řada čistě lidských bolestí: ty jsou obsahové meze tohoto prvního autorova románu, do něhož smutný život určité společenské vrstvy jest schytán i uzamknut s přesností fotografického aparátu a měkkým teplem jeptiščiny ruky.

Myšlénkové thema a ideový podklad k »Chudým lidem« tvoří nebohatá a ne příliš duchaplná korespondence dvou prostých lidí. Společensky bezvýznamný kancelářský úředník Děvuškin, otrok svých psaných předloh, v jehož žilách teče skoro více inkoustu než teplé krve, jehož plodné mužství bylo silně zkarrikováno mnohaletým celodenním sezením na tvrdých lavicích, sestárlý, vypotřebovaný a pod tíhou životních starostí skoro do země sehnutý, zvolna a jednotvárně posunuje před námi úzkou kolejnici svého smutného živoření, roztáčeje suchou a ledakde navazovanou nit svého trapného existenčního vývoje, jsa v stálém konfliktu s hmotnými podmínkami svého bytí a vždy nebezpečněji zahrocován četnými jehlami svého nevinného egoismu. Jistá vrstva směšnosti, stařecké naivity a z módy dávno vyrostlých zálib leží na tomto jednotvárném, žádným šťavnatějším přílivem nezavodňovaném životě, jehož nejspodnější dno jest celé vydlážděno mozolnou honbou za zvýšením měsíční gáže a nad jehož krotkými povrchy nic nesvítí jasněji nebo trvaleji. S náruživou přímo vytrvalostí ignoruje smích, jenž stále škubá fysiognomiemi jeho sodruhů, s chladnou apathií může vést čáru po širokém světě, jehož vlny neoplachují jeho nahého těla a svůj životní raison d'être definuje prostě jako správné kopírování úředních period. Jeho životní styky jsou secvrknuty na nej-

*) »Zápisky spisovatelovy«.

tenčí minimum a skoro úplně anullovány. Nejsa hnán žádnou bouřlivěji rozhořelou vášní a necítě v sobě potřeby široce se rozlétnout, vypnout svou mužskou energii a stavět vysoké kathedrály, jest čas od času ztravován všedností svých rozmluv a plochostí svého myšlení i nazírání. Život, jak ho žije tento společensky zapadlý jedinec, jest temný a mrazivý jako dlouhá noc severního prosince, jsa prozařován jen jedinou, osamoceně a zcela náhodně rozsvícenou hvězdou. A bledé světlo této samaritánské hvězdy vrhá do jeho nitra aspoň několik linek dětské radosti, jež pak stačí zahřát i zachránit v něm schopnost k žití. Je to láska k ženě, krotká, naivní, dětská a skoro bezpohlavní, ale také ne čistě intellektuální a duševní, do jistého stupně i pošetilá a v světové literatuře rozhodně jedna z nejpodivnějších, jež mu prohřívá hruď a zjemňuje tvrdou životní půdu. Mladá dívka, již sestárlý podivín opředl svou příliš pozdě vypučelou láskou, jest povahou jemnou, jednoduchou, rozumově i citově nad svého druha daleko vyspělejší, nekonečně něžnou a dobrou, která nepolámala v sobě ještě všech vyhlídek i nadějí a neresignovala na možný příští vývoj. Její jedinou tragikou jest báječná chudoba, hmotné stlačení a naprostá nemožnost širších rozběhů. Styky těchto dvou lidí, jež čas, příležitost a nápadná shoda v jejich poměrech zcela přirozeně vyvolala, jsou čisté, přesně formální a skoro vesměs jen papírové. Širší procento jejich styků tvoří totiž denní korespondence, kde se dle potřeby cele vyzpovídají a nikdy nepocítí při tom pohlavní touhy po vzájemném prolnutí svých krví i těl. A byli by snad chtěli do nekonečna prodloužit tento svůj platonický poměr, kdyby život je nebyl náhle zakřiknul. Přítelkyně Děvuškinova měla se pojednou z čista jasna stát nevěstou a brzo na to ženou jiného, jejž jí náhoda vhodila do lačné náruče. Byl bohat, jednal přímo i poctivě a ona už nemohla v sobě nahmatat sil, potřebných k dalšímu rvaní se s životem. Svinula se cele do koupeného objetí legitimního muže, snadno zpřetrhala umělé pásky s Děvuškinem a jen hrst suchých reminiscencí uložila si po něm na dno svého srdce.

Stavba tohoto prvního románu Dostojevského jest pevně semknuta, tvrdě slitá a ve svých složkách organicky umotivovaná. Není v ní trhlin ani nápadných průseků. A už tady zřetelně ukázal autor na svou budoucí tvůrčí methodu. Z jeho knih nevystupují fantastické sensačnosti ani místa plná hustého dějového nánosu, klidně a někdy dost monotonně kupí stránky i kapitoly jako zdlouhavé kapky padajícího deště nebo po stranách dobře seříznuté kamenné kvádry, ale brzo z oněch kapek rozlije se nám před očima celá veliká hlubina a tyto neveliké kvádry vystaví časem majestátní dóm.

Dostojevskij patří do řady oněch vzácných a vybraných umělců, kteří dovedou sice výtečně karakterisovat gestem a jedinou větou, často i několika slovy umí vyvolat v percipující duši dlouhou serii hlubokých dojmů, myšlenek i soucitů, ale i tak zhusta jen napovídá, dává mnoho tušit a mezi řádky nechává vzduchoprázdné mezery, jež si čtenář musí (a koná to velmi rád) sám zalidnit. Je to zvláštní a neobyčejně působivé umění, které na jedné straně pracuje báječnou scezeností slov i výrazů a na druhé se omezuje na pouhé narážky,

ale narážky bohatě podložené a velice plodné. Slova, jež tu autor hodil na papír, nejsou, zdá se, psána do délky, ale do hloubek a budí legii tajemných záchvěvů, náhle ze spoda se rodících a do neznáma jdoucích . . . Vzpomínám na významný list Götheův, jejž r. 1797 adresoval Schillerovi, naříkaje v něm na dětinskou, nechutnou a barbarskou snahu tehdejšího literárního obecenstva, aby všecky výtvory umělecké byly mu předváděny a podávány co nejnázorněji, aby každou zajímavější situaci vidělo takřka do mědi vyrytu a vlastní imaginací nic nemusilo přidávat . . . Dostojevskij nikde nebyl otrokem těchto choutek, obecenstvem mu stavěných do cesty, podobně jako kdysi Götheovi v Německu. Odtud se datuje jiná zvláštnost knih Dostojevského: nádherná reliefnost, životnost a přesvědčivost jeho románových postav. Když uzavřeme poslední potištěný list a jsme hotovi s lekturou, zůstane nám ještě nad odloženou knihou viset řada představ a nenapsaných poznámek, jimiž sami doplňujeme karaktery autorových osob. Proto vystoupí pak tyto osoby před námi tak přesně a plasticky.

Tato první románová práce Dostojevského má většinu karakterisačních znaků, jež jsou pak příznačné pro všecku produkci velkého ruského autora. Prostředí, z něhož vyrostla a v němž svými spodními kořeny kotví, jest smutečně zášeřné, až k zalknutí dusné a prosycené slzami. Vnitřní tón i barva vykreslené tragedie dá se krátce definovat měkkou něžností a čistou průhledností, jdoucí přímo z teplého autorova srdce. Je to dílo jemné a pružné, z něhož snadno vyčtete celou básnickou individualitu jeho stvořitele, jeho tvůrčí sklony, manýry i vůni jeho krve. Vše, čím jsou provanuti »Chudí lidé«: chorobná citlivost, široká potřeba soustrasti i oddanosti, trpké nazírání na život, plachá a vždycky trochu rozsmutnělá hrdost, jest příspěvkem k náležitému zprofilování autorovy literární i lidské fysiognomie. I ten nedostatek fantasie, který je tu nahrazen zvláštní dojmovou suggestivností, co nejtěsněji přiléhá k představě o Dostojevském jako literátu i jako člověku.

Duše Dostojevského byla předurčenou kořistí těžkých myšlenkových záchvatů své doby, sociálních i náboženských. Náležela jim svou šlechetností, svým hořem i vnitřním rozporem, jak se krásně vyjádřil Vogüe. Náboženská nálada, jsouc podmíněna jeho celou vnitřní strukturou, jsouc jí diktována i vynucena a své první pupeny majíc rozvětveny až do nejprimitivnějších dnů v jeho mládí, nikdy z něho úplně nevyvětrala, naopak se ještě vyhlubovala a množila, vyústivši na konec do vysloveného mysticismu. Ale, třeba měla několik dost podivných a nebezpečně podložených míst, nestala se tato náboženská žízeň pro Dostojevského jeho životní tragikou. Tou bylo jeho credo politické: velmi krotké, málo rudé a celkem ne nebezpečné. V politické příčině stál Dostojevskij pod praporem mírných, nezávislých a společensky naprosto neškodných snílků. Mysticism, soustrast, smysl pro právo a nepromyšlená touha po odstranění nebo aspoň snížení veřejného zla, to bylo vše, co dovedl on vyabstrahovat z politických doktrin své doby. Jeho neschopnost činu činila tohoto obdivuhodného metafysika velmi málo nebezpečným a revolučním. Své theorie, mnohdy dobré a zdravé, neuměl propagovati a s náležitou vervou uplatňovati, tím méně realisovati,

postrádaje všechen aktivní a hybný fond. A bez této pružné dynamiky a čistě agitativního podkladu mohl míti v zásadě vypracovánu spoustu pronikavých, snad i nebezpečných a choulostivých reforem, ale vláda a veřejné orgány mohly zcela dobře spát v jejich neotráveném stínu Shoda okolností, některé nepatrné stopy a hlavně provokatérský duch v současném ruském úřednictvu zavinily však, že byl Dostojevskij zatčen, usvědčen z politického revolucionářství, jehož nezdravé výhonky tak ostře stloukl později v »*Běsech*«, a zavezen do sibiřských kasemat. Bylo to, jakoby čistou, neobyčejně citlivou a jemnou lilii vsadili do záhonu dravých kopřiv, spalujících při prvním intimnějším dotyku. Do takového asi akkordu vyznívá nálada, již měl Dostojevskij, dostav se v Sibiři do společnosti nejschátralejších, nejrafinovanějších, nejcyničtějších a intellektuálně nejprimitivnějších zločinců z povolání. Kdybychom z tohoto prvního dojmu, jenž přirozeně byl skoro usmrcující pro povahu tak měkce vykultivovanou a tak intensivně i delikátně cítící, jakou beze sporu byla povaha Dostojevského, chtěli uzavírat na další rozvoj nutných reakcí tohoto surového prostředí v mladém básníku, musili bychom jej už tehdy vidět v rakvi, otráveného a zlomeného. Ale ve skutečnosti měl Dostojevskij silnější organism, než na jaký ukazuje jeho mysticism, nervósnost a snadno vznětlivá citovost. Působila tu asi nejvlivněji jedna důležitá vložka, jež u lidí mozkově tak přepracovaných a citově úžasně nedůtklivých vždy má význammné slovo: změna prostředí, výměna dekorací a příchod cizích vzduchů i dojmů.

Jest sporné a nesnadné spočítati, kolik delší nucený pobyt v káznici Dostojevskému dal a kolik vzal, ale tolik jest jisto, že mimo něj, kdo ví kde by až byl zakotvil. Jeho niterná situace bezprostředně před náhlým zatčením byla přímo strašlivá a skoro do nemožných tónin napjatá. Nuda, apathie, trudnomyslnost, mozkové přejedení a horečné upínání se na fantastické průhledy do budoucna střídavě padaly mu do duše jako chladné kusy letních krup. Dostojevskij byl už do tak vysokého stupně duševně rozrušen a přepracován, že nebyl dalek toho násilně si nasuggerovat nejnebezpečnější představy, jež jej mohly dovést k naprostému ztroskotání. Tato chorobně suggerovací a hallucinační manie tak dlouho ssála z jeho nitra klid i duševní rovnováhu, až je cele naplnila nejistotou i ustavičnou hrůzou před možnou katastrofou. V domnění, že jest sežírán utkvělou tělesnou nemocí, otravoval se denně spoustou medicinsky odborných lektur a s vášnivým přímo zaujetím snažil se v svém organismu na základě vyčtených theorií odkryti všecky možné příznaky nejrozmanitějších chorob. Dostojevskij brzo se bál, že zešílí, brzo zas byl mučen nasuggerovanými souchotinami a jindy před jinou nemocí prchal. A do této periody ustavičného morálního napínání radikální reakci zanesla petrohradská policie zatknutím pacienta, zoufalého, že nemůže se ustálit na určité nemoci.

Vězení bylo tedy pro Dostojevského snad včasnou záchranou, vytrhnuvši jej z dosahu mučivých nálad a jeho nitro vyčistivši nuceným osamotněním. Sám Dostojevskij se nejednou přiznal, že by byl asi nejspíše se mravně i tělesně rozbil o nešťastnou utkvělou představu nejasné chovoby, kdyby nebyl přišel tvrdý osud s řadou nejhlub.

ších tragedií, které jej roztřásly až do nejspodnějších základů. A byly to otřesy pronikavé i tak silné, že musily jeho bytost zaujmouti a vyplniti celou. Jedním z nejsilnějších byl asi onen, jejž zažil před legií namířených pušek na popravišti, a bezprostředně následující, vyvolaný zavláním bílého praporce v nejrozhodnějším okamžiku.

K jakému stupni duševního zmatení doháněly jej v posledním roce svobody chimerické nemoci, rozechvělé čivy a mystické hrůzy, to pěkně nakreslil sám Dostojevskij v »*Uražených a ponížených*«: »Jak soumrak nastával, upadal jsem často do obdobné nálady ducha, která se ke mně teď za nemoci často dostavuje v noci a kterou nazývám mystickou hrůzou. Je to nevýslovně tížívá a mučivá bázeň před něčím, co se s pravdou neshoduje a co neexistuje ani v normálním stavu, ale co zcela jistě snad v téže chvíli mohlo nabýti určitého tvaru, jako na posměch všem důvodům rozumu. Přistoupí to ke mně a přede mnou se postaví jako nepopsatelné, hrozné, ohyzdné a neuprositelné faktum . . .« Že pak dojem, ztrátou svobody a proměnou prostředí zapuštěný do duše Dostojevského, byl neobyčejně intensivní a trvalý, to dokumentuje jeho celé dílo a záliba, při každé příležitosti kreslit psychologii odsouzence. Sám pobyt mezi neprostupnými zdmi káznice žádal na Dostojevském značně vysoké sebezapření. Velmi dobře později vylíčil, o kolik přirůstá člověku mdloby, je-li nucen pracovati, jen aby pracoval, bez účelu, mechanicky a ví-li, že jeho námaha má být pouhou gymnastickou trenáží. Pravil také, že nejtěžším trestem pro inteligenta jest nebýti nikdy samoten, ani na okamžik po celá léta. Ale největší mukou pro Dostojevského, plného tvůrčí síly, zahrnutého myšlenkami a překypělého rodivou šťavou, byla nemožnost psáti, vyzpovídati se a vyprázdniti svůj přesycený mozek. Utlačovaný talent jej dusil a škrtil . . .

Ale i respektujeme-li všecky tyto okolnosti, nemůžeme neuznati, že časová mezera dutých tří, čtyř let, jež protrávil vně konvenienčně civilisovaného světa, znamenala pro Dostojevského niternou obnovu a že jí prošel vítězně, očištěn, vycivilisován i jaksi rekonstruován. Staré, bodavé a se všech stran proti němu namířené obrysy rozprchly se do vzduchu, žhavá půda propadla se mu pod nohama, nedávné mučivé vlivy vymizely, nebylo před ním vnějších popudů a nitro začalo se zaměstnávat i zvolna naplňovati zcela jinými předměty: reálnějšími, prostšími, méně raffinovanými a snáze ztravitelnými. Celé to velkoměšťácké, hřmotné a únavné prostředí bylo mu náhle odříznuto z dohledu, přestalo pro něj existovati a neohrožovalo už jeho klidu. Náhlým zavlněním osudu dostal se ze světa myšlének problémů, umělých doktrin a rozsápaných konfliktů pojednou do ovzduší praksí, akcí a skutečna. Jeho spálené nitro potřebovalo takové chladivé očisty a na jeho znavené tělo bylo třeba studené vláhy. Niterný vývoj byl v něm sice přeříznut, zastuzen a vržen o několik stupňů zpět, ale snad jen tak byl v čas zachráněn od skutečného překypění. Člověk časem potřebuje takového vystřídání obzorů a jistého osvěžení jednostranně namířených schopností tělových i duševních. A Dostojevskij v Sibiři se vnitřně ustálil, myšlénkově vykrystalisoval, vyhladil a sesílil. Čím neurovnaným

a náležitě neprožitým si během let naplnil mozek a hlavu, snažil se teď zvolna srdcem procedit a duší ztrávit. Co v něm rozstříknuté i chaotické dříve se vlnilo a svíjelo, teď mohl ponenáhlu zcelovat a průhledněji definovat. Všecko neurčité a prchavé se v něm vyhranilo i nalezlo svou nejvlastnější formu. Jeho nazírání na svět, na život i na společnost bylo přesně zrevidováno a vysoustruhováno. Mimo jiné emancipoval se Dostojevskij od posledních zbytků sociálního blouznění, změřil i zformuloval jasně svůj poměr k lidstvu, k národu, víře a rozřešil si i ostatní světové otázky. Na člověka naučil se dívat poněkud vážněji a jeho osobní stanovisko k jednotlivým projevům moderního života nabylo určitých formulací. Jinak mluveno: Dostojevskij ve vězení všestranně zmužněl a uzrál. Nejvlastnějším ovocem tohoto vnitřního přerodu autorova byly »Zápisky z mrtvého domu«, jež z vězeňské půdy vyrostše, byly publikovány brzo po básníkově návratu do evropského prostředí a ještě pod čerstvými vlivy zažitých zkušeností.

»Zápisky z mrtvého domu« jsou knihou krutou, smutnou a hrdou, až do nejvnitřnějších záhybů napojenou zoufalstvím, zločinnými instinkty, mravním otupením s jedné — a altruistním překypěním se strany druhé. Jsou vlastně pojaty i rozklenuty jako tučně zásobená historie určitého společenského prostředí, až po okraj naplněného nejrozmanitějšími lidskými typy, povahovými extremy a řadou nejbizarnějších individualit. Spodní obsahová půda má tu příliš široké a nikde dost jasně neohraničené obrysy, jsouc rozlita do všech směrů volně a nediktována úzce zkrojenými románovými mezemi. Románem v nejpřiléhavějším měřítku, které se v umělecké příčině na tento literární genre dnes klade, »Zápisky« vlastně nejsou, nemajíce toho hustě zapleteného a přece organicky ze sebe vyrůstajícího podkožního vaziva dějového. Dějů jsou tu na sebe nakupeny skutečné spousty, vlní se jeden vedle druhého, křižují se a navzájem doplňují, ale už při prvním zběžném ohledání jest patrno, že jsouce podány vždy s ohromným bohatstvím pozaďových složek a nakresleny reliefně i s vyčerpáním všeho možného materiálu, leží vedle sebe jako drobné, pečlivě ořezané a umělecky vysoustruhované drahokamy, z nichž mosaika, kdybychom ji chtěli sestrojiti, by vykazovala sice dlouhou serii nejostřejších barev, ale ne přesný vnitřní plán nebo system. Praví-li Vvedenskij,*) že »Zápisky z mrtvého domu« nejsou v pravém významě toho slova dílem uměleckým, ale jen popisem skutečných fakt, má pravdu potud, pokud měl na mysli určitou uměleckou skladbu, podmíněnou a diktovanou jistými mezemi formovými i struktivními, na př. román a pod., kde jest základní půdorys i síť vnitřních dějových pásem autoru do jisté míry ukazatelem směru, jejž má respektovati. Dostojevskij ze svých sibiřských poznatků a reminiscencí nechtěl vystavěti tvrdě semknutý román, nýbrž spíše jen volně sklíženou epopeji, historii, řadu dějů, postav a scén.

(Dokončení.)

---

*) „Ideje a typy ve spisech Dostojevského.“

Dr. VRAT. ČERNÝ:

Černá Hora na prahu XX. stol.

Počátek století XX. jest pro Černou Horu dobou velikých, stále stoupajících reform, jimiž země ze svého polopatriarchálního stavu má se přetvořiti v moderní stát. Dílo tak dalekosáhlé, celý charakter národa a celou dosavadní tradici měnící, chová v sobě nebezpečí veliké; z původního patriarchálního má země rázem přejíti do období nejcivilisovanějšího bez pozvolného rozvíjení se a zkoušení. Pravda sice, že po celých třicet let dály se usilovné snahy o přetvoření státního života, povznesení vzdělanosti atd., ale veškeré ty snahy, vyžádavší si veliké obětí na penězích i krvi, neodchýlily charakter národa i jednotlivce od původního patriarchálního zřízení rodového a plemenného, typického pro život černohorský.

Kongres Berlínský zachoval se k Černé Hoře až příliš macešsky. Stlačil ji v hranice těsné, ano nemožné; co bylo přirozeného (kraje srbské: Hercegovinu, sandžak Novopazarský a nahiji Vasojevičskou) jí odňal, a co nepřirozeného (území katolicko-albánská), jí přivtělil. Albánská irridenta (zlomyslný záměr kongresu), jež takto na Černé Hoře měla býti usazena právě na hranicích nejodlehlejších (Zatrjebač a později Ulcín), státnickým uměním knížete, jeho vzácným taktem a naprostou tolerancí selhala; albánsko-katolické obyvatelstvo je dnes nejoddanějším černohorským občanstvem.

I ona trocha moře velkomyslně Černé Hoře uštědřená osolena byla ještě různými zřízeními, samostatnost země pokořujícími.

Leč to vše bylo marné: Černá Hora za 25 roků po kongresu neztratila nic ze svého významu; její vážnost v okolních srbských zemích jen ještě zmohutněla, ona nezaprodala se ani na čas vlivům cizím ani neupadla hospodářsky do rukou cizího kapitálu — ačkoliv položení její materielní a hospodářské jest nejen kritické, ale možno říci zoufalé.

Toto hrdinské lpění na tradičních ryze slovanských zásadách jest zásluhou jedině knížete Nikoly. Mladá, v cizině na západě odchovaná intelligence nemá toho čistě a výlučně slovanského cítění, a kdyby nebylo lidu a protiváhy intelligence vychované v Rusku, v Čechách a v Srbsku — západnictví ovládlo by brzo na úpatí Lovčena. Obrození Černé Hory ve směru moderního pokroku vyžadovalo těžkých ztrát majetkových i lidských: co mladých, dobrých mužů zhynulo v cizině následkem příliš veliké odlišnosti poměrů, do nichž se dostali, majíce se připravovati pro vůdčí poslání ve vlasti! — Nedokonaní, nehotoví lidé tvoří dnes přes ohromné oběti veliké procento mezi intelligencí černohorskou. Musím to říci jako upřímný, věrně oddaný přítel Černé Hory. »Non multum sed multa!« nechť jest i na Černé Hoře u její vedoucí intelligence heslem a myšlenkou vůdčí.

Po tomto všeobecném úvodě přihlédněme prostě k tomu, co Černé Hoře přinesl druhý rok stol. XX.

Na nejpřednějším místě jsou to ke sklonku roku vydané *reformy ve správě státní a právní.* Na den sv. Nikoly r. 1902. vydán státní

základní zákon »o knížecí vládě a státní radě« a »zákon o úřednictvu«. Dle těchto zákonů absolutní vláda panovníkova podporována jest ministry knížetem jmenovanými: ministrem zahraničních záležitostí, vnitra, práva, financí, války a kultu — pak státní radou, sestávající z knížete následníka, mitropolita, ministrů, praesidenta státní kontroly a osob knížetem jmenovaných. Druhý zákon jedná o postavení úřednictva.

Zároveň s těmito zákony přikročeno k upravení práva a vydány: 1. Zákon o moci soudní, v němž vytčena naprostá neodvislost soudců (čl. 5.) a oddělení moci soudní od správní (čl. 11.). 2. Zákon o rozdělení soudní správy, nařizující utvoření velikého soudu, oblastných soudů (5 počtem), kapetanských soudů (městských kapet. soudů) a smírčích soudů venkovských (kmetů). 3. Zákon o příslušnosti ve věcech civilních a trestních.

Vyslovena zásada, že veliký soud a soudové oblastní mají býti osazeni soudci odbornými, a to rodilými Černohorci, aneb (kdyby jich nebyl dostatečný počet) soudci, povolanými z ostatního Srbstva neb Slovanstva.

Těmito reformami má se umožniti intensivnější upravení soudnictví a rychlejší uvedení v život zákonníka Bogišićova.

Následkem těchto zákonů rozpuštěn dosavadní Veliký soud a dáno do pense množství úředníků soudních u okružních soudů. —

Pohraniční nepokoje vyvrcholily v létě r. 1902 v nemalé bouře na Mokré planině, kde k obraně hranic celý sbor vojenský musil býti soustředěn.

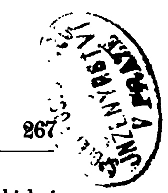
Podpoře *obchodních* styků roku 1902 nepřipadl sice podíznačný direktní — nepřímo však sem patří vystavění silnice Katunlskou nahijí až do Kčeva, která má býti prodloužena do Danilova Gradu, čímž se spojení Kotoru s nejlepším tržištěm Černé Hory, Nikšičem, zkrátí o celý den cesty. Také byla vystavena silnice do monastýra Ostrogu, která však více než obchodu poslouží poutím tohoto kláštera (význačným po celém jihu). — Stavby silnic — tak obdivovaných v Hercegovině i Bosně — musí na Černé Hoře dvojnásobně býti oceněny.

Obchodní bilance Černé Hory jest stále passivní: hlavními činiteli jsou Rakousko a Italie, méně francouzské a anglické trhy. Styk obchodní s Tureckem je takřka výhradně jen místní (Skadar, Gusině, Beranc). Hranice hercegovská jest obchodu uzavřena. Do Francie vyváží se ovce a skot, který se nyní počíná též na Maltu dovážeti. Italie všímá si nyní též výborného podgorického tabáku.

Při naprostém nedostatku loďstva (jen asi 60 lodí zcela podřízeného významu) moře nemá pro Černou Horu valné ceny.

Obchodním stykům napomáhati má letos zřízená a italskou vládou vydržovaná obchodní škola v Podgorici.

Polní hospodářství a příbuzná odvětví, závislá na povětrnosti, letos naprosto zklamala. Ohromná letní vedra (+ 50° C) zničila valnou

většinu lidské píle. Vinařství věnuje se nyní větší pozornost; vládní agronom objíždí vínorodé kraje, pomáhaje slovem i skutky.

Řemesla a průmysl se nehýbají, ostávajíce stále ponejvíce v rukou Albánců. Ač množství mladíků je v cizině na učení, přírost řemesel a průmyslu není vlastně žádný. Nedostatek kapitálu, malá součinnost vlády, toť asi hlavní příčinny.

Na sklonku r. 1902. sestoupilo se družstvo na podporu řemesel: obrátí-li své prostředky na otevření úvěru malým lidem a dostane-li se mu vládní podpory přímé neb nepřímé, bude jeho snaha korunována zdarem; jinak, ostane-li při podporování učňů v cizině — nebude výsledek žádný.

V roce minulém založeny 2 továrničky: na oděvní přípravné potřeby v Podgorici (Andrija Gvozdenović) a na mýdlo v Baru (Špiro Popović a spol.). Obě mohou dobře prosperovati. — Podporou řemesel i obchodu bude též dobře vedená Nikšičská spořitelna, která za první rok trvání vykazuje udělených půjček 98.000 K.

Společenský život jest na postupu: velikou zásluhu mají sdružení učitelská a kněžská pro každou nahiji (okruh), která se zorganisovala ve sdružení ústřední. Na měsíčních skupštinách pěstují se nejen paedagogické rozpravy, nýbrž i pojednání o literatuře a vůbec populárně vědecké přednášky. Mnozí učitelé vyvíjejí přehorlivou činnost.

Také »čitaonice« utěšeně zkvétají: loni přibyla nová v Andrijevici. V Kolašíně výborný lékař Dr. Kujačić založil spolek »Dobra Nada« proti šířícímu se alkoholismu.

Mnozí mladší učitelé činí přípravy ku zavedení hospodářských výrobních družstev různého druhu.

Ve *školství* dlužno uvésti přetvoření dosavadního nižšího (a tedy bezvýznamného) gymnasia na úplné osmitřídní, které bude doplňováno postupně.

Literatura byla r. 1902 pěstována slaběji než před tím. Samostatná práce nevyšla žádná. Pouze v týdenníku »Glasu Crnogorca« vyšly některé celkem podřízené práce obsahu zeměpisného a národopisného, jako: P. Majiće »Bratonožiči« a téhož »Ravnica Zetska«, pak velmi dobrá rozprava Hodži Karadjuzoviće: »Musulmani u Crnoj Gori«, líčící právní i společenské postavení mohamedánského obyvatelstva v zemi.

Hlavní produkce literární soustřeďuje se kolem měsíčníku »Književni list«, nástupce zaniklé »Luči«. V něm zastoupeni jsou: prof. Živko Dragović prací »Putovanje Petra I. (svetog) u Rusijn 1785 i ličnosti, koje su igrale ulogu u tome putovanju«; Marko Dragović:» Jedan prilog za književno - prosvjetnu istoriju Crne Gore iz XVIII. vjeka«; Jovo Čugumović: »Ali paša Rizvanbegović kao narodni vodja i državnik«; Dr. Lazar Tomanović: »Dogadjaji u Boki Kotorskoj od g. 1797 do 1814 k istoriji Crne Gore toga doba«; Rovinski Pavle: »Vladika Crnogorski Petar II. po odzivima stranijeh pisaca«.

*

Menší práce uveřejnili: výborný vypravovatel národních povídek Luka Jovović, Savo P. Vuletić, Michajlo Milanović, Dr. J. Kujačić, básně zvláště Spasoje Ilić, Živko Dragović, N. Nikolić.

Na konec jest nám zaznamenati řadu ztrát, jež Černá Hora utrpěla smrtí vynikajících mužů.

Zemřel serdar piperský Bašo Božović, dosáhnuv věku 72 let. Již v mládí vyznamenal se v bojích kol Spuže a Podgorice. R. 1850 byl jmenován barjaktarem. R. 1861 ve vojenské kampani Omera paše byl před celým vojskem vyznamenán vel. voj. Mirkem Petrovičem. V povstání hercegovském byl náčelníkem povstalců v okolí Kolašina, před válkou jmenován náčelníkem Moračské nahije, kterouž hodnost zastával i po válce, v níž nejvíce vynikl za oblehání monastýra Moračského. R. 1895 odstoupil do soukromí.

Sousední Piperům plémě Kučů také ztratilo svého vojvodu Vasa Ivanoviće (po smrti nezapomenutelného vojvody Marka Miljanova jediného svého vojvodu). Zemřel při svatbě knížete Mirka na Cetyni.

Ve zvěčnělém Djuru Popoviči, hlavním inspektoru černohorského školství, tratí Černá Hora vzorného úředníka a organisátora svých škol.

S Jovem Drečem, lékárníkem Cetyňským, hercegovským emigrantem, druhdy žákem a pomocníkem slavjanofila Hilferdinga, odlétla do věčnosti nadšená, veliká, cele slovanská duše.

FERDINAND SCHRECKER:

Petr Vasiljevič Verigin a duchoborci.

Poznal jsem osobně tohoto vůdce duchoborců, když meškal návštěvou v Anglii u Čertkových, odjížděje do Kanady — po patnáctiletém nuceném pobytu v severní Sibiři v oblasti Archangelské.

Je to zajímavý typ ruského, prostého sedláka, jenž vlastní cestou přirozeného způsobu rozjímání o pravdivosti písma svatého přešel k důslednému jeho provádění.

Vliv, jehož požívá u většiny duchoborců (jichž dle přibližného odhadu jest přes 30 tisíc: 10.000 v Kanadě a 20.000 roztroušeně po Rusku), jest nepochybně veliký, neboť i na člověka odchovaného západní kulturou působí příznivým dojmem. Jeho logické odpovědi, které ovšem čerpá z učení evangelistů, dávají mu vzezření starozákonního proroka. Zabočí-li rozhovor na jiné pole, tu ovšem jest patrno, že o jiném předmětě neměl příležitost uvažovati, nežli o správném zřízení lidského života dle učení křesťanského.

Duchoborci pokládají jej za něco vyššího, než-li jsou sami, ba přímo za člověka prodchnutého Duchem svatým. Kdykoli s ním mluvili, oslovovali jej třetí osobou množného čísla. Vydávali se k němu o radu na Archangelsko až ze Zákavkazských oblastí velikými oklikami přes ohromnou ruskou říši, nelekajíce se nižádných překážek. Často stávalo se, že byli zatčeni, když došli svého cíle, a již se zpět

nevrátili. Uvážíme-li vše, musí nás ohromovati tato důvěra k vůdci a náboženský zápal jdoucí až k sebeobětování ve prospěch věci.

V knize sebraných dopisů Petra Verigina*) dočítáme se na př., jak přišli se ho otázat, co činiti, když vláda jim odpouští formu přísahy a slibuje zařaditi je do nemocničních sborů vojenských, podrobí-li se jen všeobecnému odvodu. Odpověď byla ovšem prostá, že sloužením i takovému sboru podporovali by zřízení vojenské. Jindy přišli k němu tři starší duchoborci a žalovali, že přívrženci učení duchoborského opouštějí ustanovení svých otců: pijí vodku i víno, jedí maso a kouří, a to nejen muži a ženy, nýbrž i malé děti atd. Když pak se navrátili a oznámili Veriginovu odpověď, přestali všichni kouřiti a masa požívati, přestali i při svatebním veselí, křtinách a pohřbech píti.

Všichni měli dobrou vůli poslechnouti, avšak náklonnost a zvyk byly příliš zakořeněny, než aby se daly bez vnitřního obrození vykořeniti; proto po nějakém čase většina začala žíti dle starých zvyků a náklonností.

P. V. Verigin.

Druhá část, která zachovávala přísně přání svého vůdce, mocně zanevřela na nepolepšitelné, i docházelo k častým srážkám.

Vláda konečně ustanovila v každé obci dozorce, kteří pronásledovali přísné duchoborce. Pociťujíce těžce toto pronásledování, uzavřeli neženiti se, ženatí pak žili se ženami život bratra a sestry, jen aby ušetřili dětí od pronásledování.

Petr Verigin byl ustanoven vůdcem duchoborců obce »Terpěnie«, dle přání zemřelé vůdkyně Kalmykové, zakladatelky »Sirotčího domu«.

Tato vynikající vůdkyně věnovala totiž celé své jmění, přes půl millionu rublů, ve prospěch duchoborců. Původně měli býti z něho podporováni sirotci a děti, jejichž rodiče trpěli za svoje přesvědčení ve vězeních anebo na Sibiři. Poněvadž však duchoborci při svém patriarchálním životě sami se starali o děti po zemřelých a též i o děti uvězněných a vypovězenců, vzrůstalo jmění »Sirotčího domu«, i bylo konečně původní ustanovení změněno tak, aby peněz užíváno bylo ve prospěch postižených živelními pohromami nebo neúrodou! Tím si získal »Sirotčí dům« netušených zásluh, i bylo na něj též hojnými odkazy pamatováno.

To trvalo po čas života M. Kalmykové. Po její smrti rozštěpili se duchoborci na dvě strany: jedni chtěli míti vůdcem staršího muže,

*) „Писма духоборческаго руководителя Петра Васильевича Веригина“ vydání V. a A. Čertkových v Anglii, Christchurch, Hants, cena K 2·40.

který si osoboval právo na čestné místo spravování »Sirotčího domu«, ale většina zvolila si Verigina. Ten však nebyl dlouho správcem — po šesti dnech zatčen na udání místního popa, že prý se vydává za proroka a nástupce Kristova.

Po devítiměsíčním věznění byl Verigin poslán na severní Sibiř, kdež od jiných politických vězňů poprvé uslyšel o učení Tolstého a přečetl některé jeho knihy. Mnohokráte naskytla se mu příležitost k útěku do Anglie (v Archangelsku jest mnoho anglických parních pil a lodí, jež dovážejí dříví do Anglie), avšak on měl za nečestné utíkati z místa, kdež mu bylo souzeno žíti.

Zatím duchoborci na Kavkaze stále tvrdošijně odpírali sloužiti ve vojště, což bylo přičítáno vlivu některých vůdců, vypovězených na Sibiř a udržujících přes to styky s duchoborci v domovině.

Vláda vidouc možnost těchto styků, přeložila Verigina ještě dále na sever do malého místa Voronova. Tam ztrávil plných 11 let.

Verigin byl odsouzen cestou administrativní, tak jako všichni nepohodlní lidé na Rusi, a nevěděl, kdy se jeho trest skončí. Po uplynutí pěti let šel žádat gubernátora za sdělení, je-li jeho trest u konce.

Odpověď byla nepříznivá — ba neočekávaná: gubernátor měl rozkaz prodloužiti Veriginu pobyt na severu o nových pět let, což se pak stalo ještě jednou. Teprve po třetím pětiletí buď zúmyslně nebo nedopatřením nebyl mu prodloužen pobyt na Sibiři. Poněvadž tehdejší gubernátor byl náhodou dobrý člověk, propustil Verigina, nemaje dalších instrukcí, a vydal mu zahraniční pas. Když pak Verigin odebral se k Tolstému, poradil mu velký myslitel, aby ihned odcestoval, neboť vláda by si věc mohla rozmysliti a znova jej uvězniti. Poslechl, rychle vsedl v Oděse na parník a šťastně doplul do Anglie.

Verigin jest nyní muž třiačtyřicetiletý, ženatý a otec dvacetiletého syna, který žije se svou matkou na Kavkaze. Rodiče Veriginovi byli zámožní rolníci a měli sedm synů, kteří všichni byli pronásledováni a vypovězeni na Sibiř, kdež dva z nich zemřeli; dva ještě jsou na Sibiři a dva žijí se svou 84letou matkou v Kanadě.

Nepochybuji, že Verigin svým vlivem přispěje k utišení zbouřených myslí kanadských duchoborců, avšak pochybuji, že by mohl uspokojiti všech deset tisíc, neboť jedni a to větší část — okusivše svobody americké a poznavše vymožeností XX. stol., nevzdají se nabytého bohatství, jehož svou pílí si byli za krátký čas vydobyli. Během dvou let mnozí duchoborci koupili si půdu od vlády Kanadské ve výměře 160 akrů na osobu. Druzí, kteří praví, že půda patří všem a nikomu, byli též vládou nuceni, aby si půdu zakoupili, ale poněvadž to bylo proti jejich přesvědčení, odhodlali se raději odcestovati na jih americký, kde by mohli žíti dle svých zásad. Konečně vláda kanadská je zastavila na pochodu a poslala zpět — i myslím, že na ně již naléhati nebude, aby si půdu zakoupili. Ztratila by tím dobré zemědělské dělnictvo, jež jediné jest schopno snášeti tamější krutou zimu.

DOPISY.

Z Bulharska.

18. února 1903.

(† Petko Karavelov.*)

Petko Karavelov.

Ne nadarmo pokaždé, kdykoli jsme jej navštěvovali, říkal Karavelov: »Já mám rád mladé lidi.« On sám byl stále mlád. Třeba že širokou a krásnou jeho lebku vroubil vínek bílých vlasů, třeba že po celý život byl provázen utrpeními a strádáním — Karavelov si zachoval nevyčerpatelnou energii a zájem pro všecko do posledního dechu. Vzpomínám si, jak jsem byl v minulém roce u něho se rozloučit a jak jsem mu řekl, že se chci usaditi na venkově, protože v Sofii není možno pracovati. »Co pravíš?« usmál se třiašedesátiletý stařec. »Ty hledáš samotu . . . ? Ach, to já nemám rád! Mně jest volněji mezi lidmi, uprostřed života!« . . . Věru myslím, že největším utrpením jeho v posledních dnech byl zákaz lékařů, aby nepřijímal návštěv a neúčastnil se národního »sobrání«. . . Kdož pak nepřicházel ke Karavelovým! Může se říci, že byl střediskem veškeré sofijské intelligence tento chudý, malý domeček, z něhož — jak dobře píší bulharské listy — v těchto dnech vynesli tak velikého člověka! — Karavelov byl z těch

*) Zemřel náhle 6. února u věku 63 let (nar. 1840 v Koprivštici). Vychování dostalo se mu v Moskvě, kdež i působil na školách. Po krvavém potlačení bulharského povstání vrátil se s ruským vojskem do vlasti, kdež se činně súčastnil života politického. Známa jest jeho činnost v ústavodárném sněmu Trnovském. R. 1880 vidíme jej už ministrem financí v ministerstvě Cankova, po jehož brzkém pádu sám se stal předsedou ministerstva. Po květnovém státním převratu r. 1881 uchýlil se do Plovdiva, odkud ve své »Nezavisimosti« řídil oposici proti knížeti Alexandru i jeho vládě. R. 1883 vrátil se do Sofie a po volebním vítězství své strany r. 1884 stal se v červenci podruhé předsedou ministerstva, jímž setrval do srpna r. 1886. Doba jeho předsednictví přinesla velké události: připojení Východní Rumelie, válku se Srbskem a na konec pád knížete Alexandra. Alexander opouštěje Bulharsko ustanovil Karavelova, Stambulova a Mutkurova za vladaře — ale Karavelov byl svými spoluvladaři hned zapuzen a pronásledován. Proti novému knížeti Ferdinandovi a tedy i proti Stambulovu stál v opposici, i byl pro zavraždění ministra Belčeva r. 1891 zajat a následujícího roku odsouzen vojenským soudem na 5 let do žaláře (Černé džamie) pro domnělé účastenství ve vraždě. Ze žaláře vyšel teprve po pádu Stambulova koncem r. 1894. Ku konci svého života, přede dvěma lety, dostal se po třetí k vládnímu veslu, ale jen na několik měsíců. Jaké vážnosti se těšil nejen u svých vrstevníků, ale i u mladšího pokolení, toho důkazem je dnešní náš dopis, pocházející z pera talentovaného člena mladší generace literární. *Red.*

řídkých v Bulharsku lidí, dovedoucích zastíniti své nedostatky (domýšlivost, demagogstvo) mnohými svými přednostmi. V jeho domě byl v zadu malé zahrádky nepatrný jednopatrový domeček — všeho všudy o dvou komnatách — kde Karavelov přijímal své hosty. V jedné z těchto světnic byla jeho pracovna, plná knih a časopisů — a ve druhé za velikým stolem přijímal hosty, pil čaj a kouřil, neustále kouřil. Zde jsme se často scházívali i my, mladí literáti, zde jsem vídal mnoho učenců, professorů a žurnalistů, našich i cizích, sem přicházeli i přívrženci Karavelova z venkova, zde i sám kníže Ferdinand nedávno navštívil svého ministra-presidenta.

Nejzajímavější a nejrozmanitější otázky se tu přetřásaly a pohostinný hospodář účastnil se rozhovoru velmi živě. Byltˇ velmi sečtělý a nejvšestranněji vzdělán, což ukazuje i jeho životní dílo. Hned na počátku osvobození vnesl ducha svobodomyslnosti do bulharské konstituce, kterou tak krásně načrtal výborným článkem o konstitucionalismu (v časopise »Nauka«). Když Stambulovův terorism ničil všecku svobodu v Bulharsku, vydával Karavelov nejlepší tehdáž literární časopis »**Библиотека Свети Климентъ**«; ve svých orgánech »**Търновска конституция**«, »**Зname**« a »**Прѣпорецъ**« jakož i ve svých řečech v národním »sobrání« bystře řešil státní i společenské otázky — a vždy, kdykoli se ujímal otěží vlády, podnikal nejpodstatnější reformy státního ústrojí.

Dokonalým doplněním svého chotě byla paní Kateřina Karavelová. S harmonií, jaká spojovala jejich životy, setkáváme se velmi zřídka. Oba byli odchovanci ruských universit, i prožili společenské obrození let šedesátých v Rusku. Do posledních let byl u nich patrný tento slabý ruský odstín, ačkoli Karavelov neměl rád ruské filosofy. »Jsou pošetilí«, pravil mně nervosně minulého roku, »ti vaši, Tolstoj a Michajlovskij, vždyť oni hlásají anarchismus!«

Umění velmi miloval, stále sledoval rozvoj literatury a jeho esthetický vkus nikterak neustupoval uměleckému citu společného přítele našeho, básníka Penčo Slavejkova.

Již za mladých let, ještě když byl studentem moskevské university a potom učitelem vojenského gymnasia v Moskvě, vyvinul se u něho silný zájem pro filosofii. Byl přívržencem Hegla, a zájmu svého pro filosofii nepozbyl ani ve vězení, když byl odsouzen na 5 let do Černé Džamie od svých politických nepřátel, ni uprostřed politických bojů na konci svého života.

Největšími vědomostmi však vynikal jako finančník a státník: ve službě státu obstál vždy čestně, tak že i političtí protivníci jeho vysoce si ho vážili. Na tom poli nejbolestněji pocítíme jeho ztrátu.

Vzpomínám-li všech svých setkání a rozhovorů s Karavelovem, nevidím druhého člověka v Bulharsku, který by nyní mohl zaujmouti jeho osiřelé místo. On znal velmi dobře bulharský národ, a třeba že vládl všemi evropskými jazyky, že na něj měla silný vliv anglická kultura, kterou tak velice miloval — vždy hledal posilu svých ideí ve »zdravém smyslu bulharského národa« a věřil v tento zdravý smysl jako v nějakou metafysickou sílu. Ačkoli měl rád aristokratický smysl

u svých přátel a mne velmi často dráždil slovy: »Ty čorbadžijo« — přes to byl vždy neobyčejně prostý ve svém počínání a vždy bylo lze u něho pozorovati onen demokratický cit, jímž se Bulhaři vyznačují. O něm směle mohlo se užiti slov, jež napsal kníže Ferdinand vdově jeho. »Všichni si u něho vážili přísné i vzácné poctivosti starých Bulharů.«

Smrt Karavelova, jak napsal básník St. Michajlovski, jest smrt mudrce: tichý soumrak po jasném dni! . . . P J. TODOROV.

Z Chorvatska. Záhřeb, 19. února 1903.

(Chorvatská oposice na scestí. — Proces proti chorvatskému jazyku před chorvatským soudem. — Srbští lidovci a srbští »radikálové«. — Jádro chorvatského lidu v Americe.)

Kruté poměry domácí pohnuly nesmiřitelné oposiční strany chorvatské, aby se nejdříve hleděly dorozuměti a potom docela splynouti v jednu politickou stranu. Tento důležitý proces chorvatského národního soustředění byl občas pozorován také v české veřejnosti, a nedávno i české listy zaznamenaly zprávu, že na schůzi dne 29. ledna t. r., konané za velkého účastenství v Záhřebě, byla utvořena chorvatská strana práva, do které, jako do strany nové, vstoupila nejen bývalá strana práva a neodvislá národní strana, nýbrž i t. zv. pokroková omladina a zorganisovaná část národního dělnictva. Toho faktu, že na uvedené schůzi rozhodoval vůdce čisté strany práva, dr. Josef Frank, zarytý odpůrce všeho slovanského vůbec a všeho srbského zvláště, nikdo si v Čechách ani jinde valně nepovšimnul, anebo mu plně neporozuměl. Proto třeba upozorniti českou veřejnost na dvoje období v snažení po oposiční koncentraci.

V prvém období od r. 1892—97 šlo o to, aby strana práva (Starčevićova) uznala potřebu slovanské vzájemnosti, smířivši se s chorvatským obrozením, známým pode jménem illyrismu, kdežto národní nezávislá strana (Strossmayerova) měla za to uznati chorvatské státní právo tak, jak je formulovala strana práva, tedy i s jeho ostřím protisrbským. Jinými slovy: obě strany měly býti slovanskými, ale za to neodvislá strana měla zanechati svého »srbofilství«. Poněvadž však takto povstal příliš veliký rozpor mezi slovanstvím v theorii a v praxi, zvítězili konečně u obou stran živlové, kteří Srby uznávali i na území chorvatského státního práva a přistoupili na to, aby se také oposice směla dovolávati chorvatsko-uherského vyrovnání z r. 1868. Ba po nějakou dobu převládalo mínění, že nestačí upustiti od negace Srbův a vyrovnání s Uhrami, nýbrž že jest nutno zorganisovati co nejdříve chorvatský selský lid, a to především hospodářsky. Díky tomu zdravému duchu koalice obou stran docílila při sněmovních volbách r 1897 značných úspěchův: získala přes všecko násilí třetinu mandátův.

Volební sláva omámila oposiční vůdce: hlas těch, kteří předpovídali již národní úpadek a žádali positivní všestrannou práci, byl utlumen a opětně se do popředí dostali slavnostní řečníci se starým copem negace a indolence. Také dále jednalo se o oposiční koncentraci, avšak

ne již za účelem národní práce, nýbrž s cílem oživiti starou strannickou slávu. I byla hlasitě vyslovena potřeba, obnoviti starou stranu práva, totiž mrtvý kult národních ideálův z daleké minulosti se vší nesnášenlivostí a chaosem, jakým se vyznamenávají veškeré, tedy i chorvatské středověké dějiny.

Avšak zatím vstoupilo do veřejného života několik mladších lidí, kteří v Čechách viděli aspoň poněkud organisovanou drobnou národní práci a z nichž někteří v slovanské a v západoevropské politické a hospodářské vědě čerpali nové myšlenky a novou methodu pro veřejný život. Jejich vlivem byla by se národní oposiční koncentrace navrátila na správnou cestu, kdyby piklemi posud neodhalenými nebyly vybuchly zářijové protisrbské nepokoje, za nichž všechny chorvatské oposiční frakce předbíhaly se jako na povel ve svém vlasteneckém rozhořčení, nevyjímaje ani nejstřízlivějších a sešedivělých již přívrženců̊v kdysi mocné, lidové a slovanské národní nezávislé strany.

Teprve nyní po několika měsících uzrálo ovoce oněch smutných událostí: Dr. Frank jest duší chorvatské oposiční koncentrace . . .

Ve straně práva nikdy nebylo smyslu pro slovanskou vzájemnost a její demokratism vždy se klonil k demagogii. V nezávislé národní straně předáci slovanského a lidového smýšlení buď zemřeli anebo se uchýlili v ústraní, a tak dnes v popředí chorvatské oposice stojí jednak bývalý tajemník prvého maďaronského bána barona Raucha, šlechtic Bresztyenszki (miláček vysokého kleru), jednak nejdůvěrnější přítel zemřelého Antonína Starčeviće, dr. Josef Frank. První jest ztělesněná státoprávní formalistika, druhý ztělesněná plemenná chorvatská výlučnost, tak že oba jsou naprosto neschopni vyvésti chorvatský národ z dnešní jeho osamělosti, která by byla záhubnou i pro skutečnou velmoc.

Na uvedené schůzi ze dne 29. ledna t. r. nesmělo se ani vysloviti jméno slovanské, ale přece stará národní politika zvítězila potud, že ústřednímu výboru oposice bylo uloženo, aby během měsíce února t. r. spojil denníky »Hrvatsku« a »Obzor«, oficielní to orgány bývalých strossmayerovcův a oněch přívrženců̊v strany práva, kteří odsoudili osudný krok svého vůdce, Antonína Starčeviće, když tento nedlouho před svojí smrtí (na podzim r. 1896) založil t. zv. čistou stranu práva. Avšak ústřední výbor ve své schůzi ze dne 17. t. m. nedbaje vůle oposičních důvěrníkův, usnesl se spojiti »Hrvatsku« s denníkem »Hrvatsko Pravo«, orgánem to čisté strany práva! Již to dostatečně dokazuje, že chorvatská oposiční koncentrace děje se nyní ve znamení lichého státoprávního formalismu a záhubného plemenného partikularismu. Vždyť v čele jejím stojí zbožňovatel ústavního bratrství maďarsko-chorvatského, šl. Bresztyenszki — a horlivý bojovník proti »srbské a ruské propagandě«, dr. Frank.

A tomu se ještě říká: svornost pro národní obranu...

*

Taková oposice přirozeně nedojde účinné opory v lidu ani trvalých sympatií u Slovanstva. Proto je také bezmocná i vůči maďaronské vládě, která je tím nepopulárnější a slabší, čím bezohledněji žádá bez-

podmínečnou, otrockou poslušnost veškerého úřednictva, nevyjímaje ani soudců. Jak velký a neodvratný jest mravní úpadek pod maďaronskou vládou v Chorvatsku, dokazuje také proces, jenž se konal dne 13. února v Mitrovici. Toho dne stál před chorvatským soudem Chorvat, jejž maďarští železniční zřízenci ohrožovali i na životě jen proto, že se zákonem v rukou žádal od nich, aby s ním mluvili chorvatsky. Na lavici obžalovaných neocitli se však Maďaři, nýbrž Chorvat, nad nímž vynesen tento rozsudek:

»Štěpán Radić jest vinen... přečinu § 302 tr. z.... i odsuzuje se na jeden měsíc tuhého vězení... Důvody:... Dokázáno jest, že obviněný řekl, že Chorvatsko jej vychovalo, aby chorvatský národ bránil od maďarského barbarství. Tento výrok obsahuje v sobě tacite (mlčky) tvrzení, že nás Maďaři utlačují a dopouštějí se barbarských nespravedlností proti nám. V tom jest úmysl pobuřovati proti národnosti maďarské.«

Jak mohl obžalovaný pobuřovati svým výrokem proti Maďarům, když jej vyslovil před maďarskými úředníky v uzavřené kanceláři přednosty stanice? Na to rozsudek v důvodech praví, že i Maďaři mohli býti svedeni k nepřátelství proti vlastní národnosti, poněvadž v každém národě mohou býti zrádcové, a dále, že mohlo být slyšeti slova Radićova okny a dveřmi na chodbě a v sousedním pokoji...

*

Mezi chorvatskými a uherskými Srby jest pozorovati příznaky důležitého rozštěpení: »Radikálové«, na vlas podobní chorvatským frankovcům, choulí se pod plášť předsedy maďarského ministerstva a ze svého úkrytu označují zrádcem každého, kdož si národní srbskou politiku představuje mimo úzký rámec národně církevní srbské autonomie anebo dokonce bez ochrany ústavní svobody uherské. Projeví-li takový nešťastník ještě třeba zaobaleně mínění, že Srbové v naší říši mohou vésti úspěšnou politiku jen s Chorvaty a že by se při tom měli opříti o platnou státní autonomii chorvatskou, prohlásí jej zrádcem a ztřeštěncem zároveň. Tací »zrádcové« seskupují se zenáhla kolem záhřebského »Nového Srbobranu« a snaží se poctivě na lidových základech zreformovati t. zv. srbskou samostatnou stranu. Při tom jim dosti, třeba nepřímo pomáhají liberálové, seskupení kolem novosadského »Braniku«, jehož redakci od nového roku opětně převzal osvědčený, starý vlastenec dr. Michael Polit. Desančić. A v tuto šťastnou chvíli, kdy mezi Srby nabývají vrchu lidoví a slovanští živlové přes »radikalism« novosadské »Zastavy« — dala se chorvatská oposice na scestí, na němž může se potkati se Srby jen podobně smutným způsobem, jako o záhřebských demonstracích z minulého roku...

Aby neutěšený obraz byl úplný, třeba připomenouti, že vystěhovalectví stalo se již v Chorvatsku zjevem všeobecným, tak že již nyní jest za oceanem jádro selského lidu chorvatského (dle nejnovějších dat silně přes tři sta tisíc).

ŠTĚPÁN RADIĆ.

Ze slovinského Štyrska.

(»Na tleh ležé Slovenstva stebri stari«)

Staré slovinské přísloví zní: »Nesreča ima dolge roke« (neštěstí má dlouhé ruce). O pravdě jeho mohli se za poslední měsíc přesvědčiti Slovinci v Drávském údolí. Záhy potom, když se roznesla zpráva o nekorrektním spravování konsumního spolku v Marnberku*) a ředitel jeho vzat do vyšetřovací vazby — těžce onemocněl Jiří Žmavc, farář sousední farnosti sv. Jiří na Remšniku, i dal se odvézti do štyrskohradecké nemocnice milosrdných. Avšak léčení jeho netrvalo dlouho: dne 14. ledna zemřel u věku 60 let, vysloviv před smrtí žádost, aby byl pochován uprostřed svých osadníků na hřbitově Remšnickém. Tak se i stalo za velkého účastenství lidu, který oplakával svého milovaného pastýře. Zde totiž panuje přesvědčení, že farář Žmavc onemocněl i zahynul jako oběť upadlého konsumního spolku.

Mohou-li o kom platiti slova básníkova: »Ne samo to, kar veleva mu stan, kar more to mož je storiti dolžan« — tož platí o zvěčnělém Žmavcovi. Fara sv. Jiří na Remšniku leží těsně na slovinsko-německé hranici, ale národní uvědomělost osadníků této farnosti byla do té míry rozvinuta, že mohla sloužiti za vzor i mnohým osadám uprostřed vlasti slovinské. Ačkoliv nátlak se strany německých úředníkův a měšťanů blízkého Marnberku na slovinské obyvatelstvo Remšniku byl veliký, přece símě cizoty tam nenalezlo půdy. A za vše to bylo děkovati přičinlivosti faráře Žmavce. Leč ne dosti na tom! Žmavc byl také iniciatorem a hlavním strůjcem marnberské spořitelny i novějšího konsumního spolku, jimiž měli se Slovinci v Marnberku vymaniti zpod nadvlády cizího kapitálu a německých obchodníkův. Přičiněním jeho a děkana v Marnberku měl zde spolek sv. Cyrila a Methoděje zbudovati Slovincům soukromou slovinskou školu; půda pro ni jest již přichystána, ale nyní bůh ví, nerozpadnou-li se všecky tyto naděje i návrhy v nivec. Nepřijde-li po faráři Žmavci na Remšnik důstojný nástupce, pocítí Slovinci ztrátu Žmavcovu tím bolestněji — pracujíť Němci se vším úsilím o to, aby posunuli hranici svou těsně ku Drávě.

I zdá se, že všecko přispívá k uskutečnění tohoto jejich přání. Tak milionář Pachernik — o němž byla zmínka v posledním dopise — dne 26. ledna zemřel a zanechal slovinské rolníky — aspoň ty, s nimiž vedl obchod — v největším zděšení. Jak velice byl u zdejšího lidu oblíben, o tom svědčí nejlépe okolnost, že jej 7 sousedních obcí vyznamenalo čestným občanstvím, duchovní vrchnost pak řádem papežským »pro Ecclesia et Pontifice«. Ohromné své jmění zanechal své manželce a dvěma nedospělým synům. Významno jest, že Slovinci po celém Drávském údolí upustili ode všech veřejných zábav, zejména tanečních. Není dosud zjištěna výše dluhův, jež naši sedláci nadělali u tohoto obchodníka, ale praví se, že dlužníci budou pouze na úrocích platiti ročně na 40.000 K! Proto není divu, že odpadla zdejšímu lidu

*) Viz dopis v posledním čísle Sl. Př., str. 235.

všecka chuť k zábavám. Mají dlužníci co přemýšleti, kde najíti pomoc v této bídě. U slovinských peněžních závodů sotva seženou potřebný obnos — a půjdou-li k Němcům, nepovede se jim lépe, než mouše v pavučině . . . PODRÁVSKÝ.

Rozhledy a zprávy.

(Slované severozápadní: Jubileum Jaroslava Vrchlického. Jubileum Josefa Holečka. — Tatranské povídky J. Havlasy. Slováci o knížce S. Czambla. Soud v Nitře. Tiskové procesy. — Večer Pilkův v Lužici. Dvacet let Towarstwa Pomocy. — Polská debata v německém parlamentě. Žalařování a procesy. Volby do říšské rady německé. Zrušení cla z polských knih. Vláda ruská o unitech. Čtyřicáté výročí posledního polsk. povstání. Wiec narodowy. Slovanský klub v Krakově. — Slované východní: Nový celní tarif v Rusku. Celní dohoda s Persií. Průplav baltsko-černomořský. Petrohradské městské zřízení Nouze o univ. professory. Nový světec. Policejní zvůle. — Organisace ukrajinská v Haliči. Sjezd strany staroruské. Studenti. Stávkový proces. Z Bukoviny. Malorusi v Uhrách. — Jihoslované: Manifestace rieckých Chorvatů. Kultur. organisace Chorvatů v Americe. Přímořská města. Odtržení chorvatského Mezimuří. Italská akce proti Chorvatům a Slovincům. — Ricmanje. — Věci Makedonské. Chování států balkánských k nim. Zakročení velmocí. Rozpuštění makedonských komitétů. —)

Jubileum Jaroslava Vrchlického oslavil s námi celý slovanský svět. Slovanský Přehled jakožto hlasatel myšlenky slovanské připojuje se k těm, kteří v den mistrova padesátiletí z domova i Slovanstva spěchali projevit mu lásku, úctu a hold. Vrchlický jest jedním z těch duševních vrcholů slovanských, které vysoko nad úroveň všelidského života vynikajíce, obracejí k sobě pozornost ostatního světa a ukazují mu, co Slovanstvo chce v snažení všesvětovém. Proto není divu, že všecek slovansky cítící svět radostně se družil k naší slavnosti národní. Projevoval úctu a přání velkému Čechu, který jest chloubou duševního světa slovanského — a který vždy měl bystré oko a otevřené srdce pro vše, co ve Slovanstvě nacházel velkého a krásného. O tom, jaké porozumění má Vrchlický pro věci slovanské, svědčí hned jeho překlad Mickiewiczových »Dziadů«, ale svědčí o tom i slovanské látky v jeho básnickém díle. Je tu především »Twardowski«, jsou tu i jednotlivé drobnější básně a literární studie, věnované vynikajícím zjevům slovanských literatur (Mickiewiczovi, Słowackému, Krasińskému, Gogolovi, Tolstému atd.), ale i dojmům a událostem života slovanského. Na důkaz jeho slovanského cítění vedu báseň »Srbům lužickým« (ze sbírky »Na domácí půdě«), v níž, udiven životnou silou nepatrného toho národku, vrženého osudem v poměry nejnepříznivější, praví na konec obrácen k ostatnímu světu slovanskému:

To naše útěcha a naše pýcha,
byť neznal svět nás, že se k sobě známe,
že víme, všem nám jaro v ňadro dýchá,
že v srdcích vlastních spásu svoji máme!
Nechť oráčův pot čeká mnohá lícha,
přec tato naděje nás neoklame,
že umlčován, tupen, v jarmo skován,
kde jednou stál, zas bude státi Slovan.

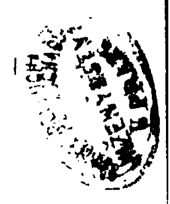

Jaroslav Vrchlický.

A když uvádím již tuto báseň, věnovanou zápasům lužickým, vzpomínám si také, jak přihlásil se s poetickým slovem soucitu k bratřím lužickým, když je stihlo veliké neštěstí úmrtím Hórnikovým.

Bylo by vůbec zajímavo vybrati a srovnati slovanské látky v poesii Jaroslava Vrchlického. Rovněž tak zajímavý byl by přehled překladů z Vrchlického do jazyků slovanských. Největší podíl mají tu bez odporu Poláci, kteří se mohou vykázati vedle četných překladů, roztroušených po časopisech a sbírkách (od M. Konopnické, St. Rossowského, W. Gasztowtta, A. Langeho. K. Zaleského), řadou knih jeho poesie v rouše polském. Velmi horlivým a povolaným překladatelem Vrchlického byl Miriam (Zenon Przesmycki') který přeložil a samostatně vydal »Duch a svět«, »Vittorii Colonnu«, »Drahomíru«, »V sudě Diogena« (kterouž aktovku přeložil také Włodz. Stebelski), »Midasovy uši«, »K životu«. Miriam přeložil také »Noc na Karlštejně«, která však nevydána dosud tiskem. Kromě toho má týž básník v rukopise celou anthologii z Vrchlického — škoda, že nevyšla k jubileu mistrovu! Poláci však již mají rozsáhlou anthologii z Vrchlického (»Wybór poezyi«), kterou uspořádal jiný obratný překladatel a ctitel mistrův, zvěčnělý Bronisław Grabowski — ale vydání jejího se nedočkal, ač ještě první archy korrigoval. Týž přítel našeho národa napsal a vydal obšírnou studii »Jarosław Vrchlický i jego dramat Bar-Kochba«. Frant. Krček přeložil a vydal »Legendu o sv. Prokopu«, M. Konopnická přeložila »Juliana Apostatu« a Konrad Zaleski právě chystá sbírku překladů.*) Dodáme-li, že polský spisovatel Wacław Gasztowtt seznamoval Francouze s Vrchlickým (již r. 1880), doplnili jsme zhruba náčrtek polských zájmů o našeho poetu. Polské projevy sympathie k němu poskytly by vděčnou látku k jiné kapitole o »Vrchlickém v Polsku« (kterou bohdá napiši).

*) Divno jen, že dosud není polského překladu »Twardowského«.

Po Polácích nejvíce překladů z Vrchlického mají snad Chorvaté, jimž hlavně Josip Milaković tlumočí našeho mistra. Výborný tento překladatel již po léta připravuje anthologii z poesie Jaroslava Vrchlického. I všecky ostatní jazyky slovanské mají překlady z Vrchlického, ač počet jich nikterak není v poměru k významu básníkovu. Věru že poměrně ještě nejvíc překladů mají — Lužičtí Srbové: najdou se v knihách Čišinského, i v ročnících »Łužice«.

O jubileu básníkovu psaly takřka všechny denní a literární listy slovanské, na předním místě zase polské. Také první mimočeská přednáška u příležitosti jubilea Vrchlického byla proslovena jazykem polským, totiž přednáška prof. Maryana Zdziechowského v slavnostní schůzi krakovského Slovanského klubu. Ovšem nehledíme-li ke slovinské přednášce, konané téhož dne (22. února) o slavnostním večeru v pražské »Illyrii«, kde čteny byly i slovinské překlady z Vrchlického překladatelem samým, mladistvým básníkem J. Pretnarem.

Tu nemůžeme zamlčeti velmi příznačný projev ruský u příležitosti jubilea, který ostře charakterisuje, jak se v největším národě slovanském pohlíží na nás a na naši práci, jak Rusové o nás vědí a na nás pohlížejí. Projev ten je tím charakterističtější, že vyšel v listě, jehož si velmi vážíme a s nímž zcela sympathisujeme. V listě tom dne 20. února mezi zprávami z »Aostro-Vengrii« bylo 35 řádek úzkého sloupečku o jubileu Vrchlického, v nichž na konci čteme: »Vrchlický nikdy se nestane národním básníkem... Jeho talent jest exotický... Vrchlický jako český chmel ovíjí se kolem mohutných dubů Německa, Francie, Anglie atd.... Na rozdíl od svých rodáků skoro vůbec nezná ruskou literaturu. Jeho díla také jsou skoro docela neznáma ruským čtenářům, a sotva kdy budou ochotně překládána do ruštiny.« Dobrá, víme, že ruských překladů z Vrchlického není snad ani tolik, jako jich má nepatrná literatura lužická. Dle váženého ruského listu prý proto, že Vrchlický není »národním« poetou a že neumí rusky (či snad spíše, že nepřekládá z ruštiny?) Snad nám vážený ruský list poví, které vynikající věci nebo dokonce knihy jsou do ruštiny přeloženy ze Svatopluka Čecha, z Nerudy, Erbena a jiných básníků, jejichž poesii snad nenazve exotickou?... Ruský list sám se po několika dnech korrigoval, přinesl 22. února obšírný článek o Vrchlickém (datovaný ve Vídni) od N. Karavajeva; ale tím nesetřel první dojem, jaký na českého čtenáře učinila původní, nadmíru studená zpráva, z níž bylo patrno, jak s patra pohlíží pisatel její na ubohý český nárůdek a jeho velikána. Řádky ty druží se důstojně k výrokům petrohradské kritiky o Smetanovi — a jak jsme již řekli, vůbec charakterisují ruskou znalost našich věcí, ruský zájem o nás a ruské pohlížení na nás.

Doufejme, že se to časem aspoň poněkud změní. Nedávno přeložil p. N. Novič »Legendu o sv. Zítě«, o čemž bylo v Národních Listech radostně referováno. Také to charakterisuje stav věcí: když překlad jediné nevelké básně vyvolá nadšení, znamená to jistě, že ruský překlad z české poesie jest cosi neslýchaného. Přáli bychom si, aby pan

Novič nepřestal na tomto prvním pokuse, aby se ponořil v hlubiny tvorby našeho básníka a celou knihou a časem řadou knih ukázal bratřím Rusům, koho tak dlouho a tak nespravedlivě ignorovali.

Aby se toho — dočkal, to přejeme mistru Vrchlickému z hloubi duše! Ať jest dlouho, dlouho zdráv!

A. ČERNÝ.

Josef Holeček.

Padesáti let dožil se také dne 27. února spisovatel a žurnalista *Josef Holeček* (narozený ve Stožicích u Vodňan), jeden z hlavních nositelů myšlenky slovanské u nás. Syn zádumčivé krajiny jihočeské, jejíž vážné zamyšlení obráží se ve skvostných knihách »Naši« a »Bartoň« — pojal také úkol šiřitele ideje slovanské vážně, věnovav mu mnoho sil, přemýšlení a práce. K práci té přiváben byl pobytem na jihu slovanském v letech sedmdesátých, tedy právě v dobách, kdy se tam připravovaly a dály nejrozhodnější převraty. Zejména v pohnutých těch dobách z vlastního názoru poznal Hercegovinu a Černou Horu, i platil u nás po dlouhou dobu za jediného specialistu ve věcech černohorských. A dosud jest v tom oboru první autoritou naší. Jeho práce o Černé Hoře, Bosně a Hercegovině i o jižním Slovanstvě vůbec jsou takové váhy, že i sami Srbové, jichž se hlavně týkají, si je překládají a na ně se odvolávají. Jsou to pojednání z let sedmdesátých »Bosna« (v Osvětě 1876), »Černohorci ve zbrani« (též, 1877), »Černá Hora« (Mat. Lidu 1876), dále belletristické kresby »Za svobodu« (3 díly, 1878—1880, druhé vyd. od r. 1883), »Černohorské povídky« (od r. 1879, 5 svaz.) a »Junácké kresby černohorské« (3. svaz., 1884—89), jež svého času vzbudily nejvíce všeobecného zájmu u nás pro zápasy jihoslovanské i pro spisovatele poutavých kreseb, potom větší díla »Černá Hora v míru« (1883—85, 2 díly), »Na Černou Horu a Černá Hora koncem věku« (1899) i nejnovější práce »Bosna a Hercegovina za okupace« (1901). Doplněním těchto prací jsou překlady »Junáckých písní národa bulharského« (1874—75, 2 sv.) a »Hercegovských písní« (1876) i překl. novější (v časop.)

K této původní fysiognomii srbofila a vůbec nadšence pro balkánské Slovany přistoupil koncem let osmdesátých nový rys. Stalo se to návštěvou Ruska r. 1887. Od té doby jest Holeček rovněž tak nadšencem pro Rusko, jako byl pro Jihoslovany. Ovocem ruské cesty Holečkovy jsou knihy »Rusko-české kapitoly« (1891, skonfiskované), »Zájezd na Rus« (1896)*; a vedle jiných úvah článek »O všeslovanském jazyku« (Květy 1900). Úvahám těmto ani ten, kdo s nimi ve všem nesouhlasí, nemůže upříti seriosnosti a hloubky přesvědčení; jinak ani nemůže býti u autora tak hluboce vážných a filosoficky vyrovnaných knih, jako jsou poslední jeho belletristická díla. Nám však jsou bližší jeho práce o jižních Slovanech, jejichž cenu zvyšují obsažené v nich stránky národopisné. — K zaokrouhlení přehledu slovanské činnosti Holečkovy sluší ještě uvésti jeho brož. »Podejme ruku Slovákům« (1880).

Při této příležitosti, kdy slovan. svět bude se obírati Holečkem slovanofilem, obracíme pozornost jeho také na Holečka belletristu. Dosud, pokud víme, byly přeloženy úryvky z »Našich« do ruštiny, ale měli by tu knihu i pokračování její znáti všichni Slované, aspoň v ukázkách. Velká ruská literatura mohla by si však dovoliti překlad celku, aby nás z něho poznala. *Č.*

Vícekráte jsem vyslovil tužbu, abychom v naší literatuře měli odbor slovenský, totiž abychom literárně zpracovali i veškeru látku slovenskou. Tak rozmnožíme kulturní materiál, tak Slovensko poznáme, tak se Slovenskem srosteme a tak nejsnáze dostaneme na Slovensko knihu českou, nebo je naděje, že **Slováci** nejspíše sáhnou po té české knize, která jedná o Slovensku.

Nedávno vyšly u Ed. Beauforta *Tatranské povídky* od Jana Havlasy s obrázky Al. Kalvody. Tatry v povídkách! Jaká to šťastná myšlenka! Jaký to nedočerpatelný zdroj! Povídka za povídkou — celkem devět — působí mocně novým obsahem. Mám z toho velkou radost a rád bych autora lapil do slovenofilské sítě. To je už druhá jeho kniha slovenská (první: Horské Stíny, u Salvy v Lipt. Ružomberku, 1·60 K), i přeji mu štěstí k třetí, čtvrté... Rád bych jej poslal mezi dráteníky. Hoj, tam je látky! Potom do Turčanské mezi šefraníky, k Píšťanům mezi vyšivkárky, k Belúši mezi draťáky (tak je jmenují u nás, roznášejí galanterní zboží), sklenkáře, ať sedne v Ružomberku na plť a pluje s pltníky až do Pešti, ať prodlí na kopanicích v létě i v zimě, ať pozná salaše, obnôcky, ať pozná život v krčmách, svatby, křtiny, pohřby, ale též zemany, židy, maďarisaci... Což tu látky pro belletristu! Chci každému belletristovi, básníku, hudebníku i vědeckému spisovateli našemu býti radou a pomocí, kdyby chtěl po Slovensku cestovati a látku sbírati. Havlasovi srdečně tisknu ruku za krásnou knihu. U nás se zajisté bude hodně číst, ale ona je též pro Slovensko. A tak žádám zejména redakci Hlasu, L'udových Novin a Dennice, aby s ní čtenáře své seznámily, potom knihkupce pp. Gašparíka, Salvu a Herla, Vozárika, Roháčka a j., aby ji měli na skladě. Vůbec při této příležitosti žádám spisovatele i nakladatele české, aby se o to sami starali, by jejich knihy na Slovensko přišly. Promyslete, která kniha se pro Slovensko hodí, a už se starejte, aby se tam také dostala. Kdo by si přál, abych já o české knize pro Slovensko vhodné do slovenských časopisův referoval, ať mi příslušnou knihu zašle, kterouž nepřijmu pro sebe, nýbrž pro Slovensko.

Minule jsem referoval *o knížce dra S. Czambla*. Dnes poznamenávám, jak na ni Slováci odpověděli.

Národnie Noviny a Slovenské Pohlady (Vajanský, Pietor, Škultéty) neodpověděly ani slovem

Jiří Janoška, redaktor Cirkevních Listů, vůdce slovenských evangelíků, odpověděl, že on sám mluví a píše jen slovensky, ale v listě svém ponechává spolupracovníkům volnost, ať si píší česky nebo slovensky. V této době prý neradno otázkou tou hýbati. On doufá, že časem, a to způsobem poznenáhlým, přirozeným, slovenčina stane se v církvi evangelické samojediná jazykem bohoslužebným, ale v této době nechť si káže česky (— asi třetina evangelických kněží i kázání koná v jazyku českém), kdo myslí, že je tak lépe, a nechť káže slovensky, komu je slovenčina vhodnější. Takto vzájemnost československá je Janoškovi milou a vzácnou.

L'udové Noviny odpověděly třemi úvodníky. Odpověděly rázně a určitě.

Czambel prý, mluvě o »čisté slovenčině«, rozněcuje v krátkozrakých lidech nepravou národní hrdost proti Čechům, pod vábným názvem chce Slováky odtrhnout od české vzdělanosti, kdežto Slovákům je potřebí rukama nohama české osvěty se držeti. Slovenská literatura nedostačí — praví Bielek ve svém časopise — Slovákovi ani na dva měsíce. Co má Slovák, chtivý vzdělání, dělati? České knize rozumí Slovák jako slovenské. Chce-li Czambel slovenčinu od češtiny očistit, musil by odstranit ze slovenčiny 99% slov, tedy zahubil by slovenskou řeč úplně. »Takéto múdrosti predáva pán doktor pod názvom čistej slovenčiny a na takýto lep majú sadnúť zbiednení Slováci.« »Boh musí zdvihnúť pravicu svoju na toho, kto pod názvom čistej slovenčiny staví nám mosty k pomaďarčeniu a drahú našu sladkú materčinu ukazuje vláde jako spôsob, jako prostriedok, ktorým my máme zmiznúť so sveta!« Odtrhnouti se od Čechův znamenalo by, že bychom vytrhli zpod sebe kořen.

Hlas odpověděl s touž rozhodností. »Pán dr. Czambel nezaslúži po tejto škandalóznej brožúre žiadnej omluvy. Veď smysel práce jeho je tento: po-

neváč sa Slováci pomocou českej kultúry a vzájomnosti stále ešte udržujú a odolávajú náporu maďarisácie, nech vláda zakročí energicky proti všetkému, čo upomína na jednotu československú a vyplieni i posledné zbytky stoletiami utvrdenej národnej jednoty; keď padne svázok československý, padnú i Slováci do tlamy všetko pohlcujúcej maďarisácie. Pán dr. Czambel vie, kde je naša sila i slabina a posmeluje nepriateľa nášho, aby len smele vykonal násilie na slovenskej národnosti. Toho dosiaľ žiaden renegát slovenský nevykonal.« Dr. Šrobár (redaktor Hlasu) píše, že ani tisíc vlád nezastaví process: buďto Maďaři úplně vyhubí slovenčinu, buď půjde vývoj dále svým tokem, jak ho historie naznačila. »Spisok dra Czambela, celý ako je, svojim duchom, tendenciou a prostriedkami je smutným svedectvom spisovatelskej demoralisácie; je plodom ovzdušia peštianskej machliarskej, nepoctivej, nemravnej žurnalistiky.«

V Nitře, pod hradem druhdy Svatoplukovým, odehráno hnusné divadlo. Od 26. ledna do 7. února byli tady *souzeni tři slovenští národovci* z Nitranské stolice, té sousedky Moravy, která vyslala do uherského sněmu dva národní poslance. V září 1901 měl dr. Rudolf Markovič, advokát z Nov. Města n. Váhem, řeč, ve dvou dědinách o poslanecký mandát se ucházeje. Starší jeho bratr, dr. Jul. Markovič, lékař, a evangelický farář ze Staré Turé, Ľudovít Čulík, jej provázeli a k řeči jeho přidali své. I byli denuncováni, vyšetřováni, až na konec předvoláni k soudu. Na základě § 172. trestního zákona byli všickni tři odsouzeni pro »pobuřování proti národnosti«, a to prvý na 5 měsíců státního vězení a 500 korun pokuty, Čulík na 3 měsíce a 300 korun pokuty, Jul. Markovič na 2 měsíce vězení a 200 korun pokuty. Kromě toho odsouzení mají platit na 2000 K soudních útrat.

Stručným vylíčením nepodám jasného obrazu, jak je Slovák maďarským soudem souzen. Je to zvláštní divadlo, o němž lze zkrátka říci: uherské soudy jsou nástroj maďarisace, nikoli instituce spravedlnosti. Svědci přísahají teprv po svědectví. Jestli se svědectví soudu nehodí, tož svědka nezpřísahá; a taková svědectví nemají významu. Nitranský soud svědky svědčící proti obžalovaným zpřísahal, svědky obhajující na malou výjimku k přísaze nepřipustil. Samy maďarské časopisy, v Nitře vycházející, uznaly, že svědci proti obžalovaným měli svědectví naučená; byli to Židé a dva obecní písaři, z nichž jeden byl před časem odsouzen pro krádež.

Za takových okolností snadno bylo soudu vinu dokázati.

V celých Uhrách toliko ve stolici Nitranské pronásledovány jsou řeči poslaneckých kandidátů, zvolených i nezvolených, jakožto pobuřování proti druhému národu. Posl. Valášek byl odsouzen na 3 měsíce, poslanec Veselovský teprv bude souzen a tři národovci posledně odsouzení přes rekurs k nejvyššímu soudu pomstě neujdou. Všickni tři před soudem vyznali, že jsou Slováci a už v tom je zrada vlasti, nebo intelligentní Slovák má maďarsky mluvit, maďarsky myslit, maďarsky cítit. Slovenština toliko za pluh, na pastvisko, do chléva, ale ne do škol, do úřadů, do salonů... A oni se opováží řečnit, že berní knížky měly by být maďarsko-slovenské, že soudy měly by předvolávati obsílkou slovenskou, vynášet rozsudek slovensky a před soudem, v tvář král. fiškusovi a slavnému soudu, řeknou s vypjatými prsy: Jsem Slovák! Nota bene: »jsem Slovák« musili vyznat po maďarsku, nebo kdo umí maďarsky, tomu soud slovensky mluvit nedovolí...

Dne 10. února souzeni byli před porotou v Pešti Miloš Pietor a dr. Jan Mudroň.

Pietor je redaktorem Zábavnopoučných knížek. V posledním čísle uveřejnil dvě básně z r. 1848, a to: Bije zvon svobody a Hor sa, Slovák! Obě byly již vícekráte uveřejněny a nikdy je fiškus nestíhal, až tentokráte.

Dr. Mudroň (syn Pavla Mudroně, vůdce Slováků) napsal do téhož sešitu článek »Zastaňme si za svoju reč a svoju národnost«, v kterémž fiškus shledává pobuřování proti Maďarům.

Pietor byl odsouzen na tři dni státního vězení a 80 K pokuty; Mudroň na pět dní vězení a 40 korun pokuty. Tento trest přijal, Pietor podal zmateční stížnost. *K. K.*

*

V **Lužici** po jubileu Kocorově a po slavnostním večeru Krawcově přišla řada na projev vděčnosti třetímu hudebnímu skladateli lužicko-srbskému dru *Jiřímu Pilkovi.* Vynesla jej na povrch života lužického teprve vlna drážďanské výstavy, na níž se lužičtí Srbové tak čestně representovali — a od té doby získal si takové popularity, že bývá jmenován nerozlučně s oběma uznanými skladateli, staříčkým Kocorem a mladším, modernějším Krawcem. Po sernjanském večeru Krawcově, jejž jsme označili (v dopisu z Lužice) jako událost zvlášť radostnou a významnou v poměrech lužických, následoval 8. února neméně významný večer Pilkův v Radwoři.*)

Poslední sešit Časopisu Maćicy Serbskeje (seš. II. za r. 1902) — vynikající vůbec zajímavým obsahem — přináší dějiny *Towařstwa Pomocy za studowacych Serbow* za prvních 20 let, z péra Jakuba Nowaka, místopředsedy tohoto důležitého spolku. Podnět k založení jeho mohl vyjíti již z daru J. I. Kraszewského, jenž u příležitosti svého 50letého spisovatelského jubilea poslal do Budyšína 2000 marek na založení stipendia při Matici srbské pro lužicko-srbského gymnasistu. Ale vlastenci srbští ještě se neodvážili pokusu o zvláštní spolek na podporu studujících Srbův. Učinili tak teprve na podnět jiného polského spisovatele, známého přítele Lužických Srbů, Alfonsa Parczewského, který v Srbských Novinách ze dne 27. března 1880 učinil v článečku »Dwaj namjetaj za Serbov« přímý návrh na založení takového spolku. Byl to vlastně otisk listu, zaslaného Matici, na jejíž valné hromadě 31. března téhož roku bylo založení »Towařstwa Pomocy« jednomyslně usneseno — a v červnu na to došlo již úřední potvrzení spolku. Do první valné hromady měl spolek 143 členů řádných (Srbů, bydlících v Německu) a mnohem více mimořádných (mimo Německo), získaných spolku v zemích slovanských, jmenovitě v Polsku a v Čechách. J. E. Smoleř za svého pobytu varšavského sebral pro nové »Towařstwo« 1018 marek. Velkou akci pro spolek mezi ostatními Slovany rozvinul M. Hórnik. Tak v prvních letech mělo »Towařstwo Pomocy« mnoho členů ve Slovanstvě, ale pomalu jich ubývalo, až nyní jest jich velmi poskrovnu. Důležitost spolku došla pochopení doma, tak že i větších odkazů a darů od zámožnějších a uvědomělejších Srbů se »Towařstwu« dostávalo. Zejména uvádíme odkazy: rolníka Łahody 1000 mk., selky Wjeliné 6000 mk., sl. Langovy 3000 mk. a dary: od stát. rady Hanowského 2300 mk., selky Kumšové 2100 mk. atd. Mezi slovanskými dary v prvních letech nacházíme slušné sumy z Polska, Čech a Ruska, tak na př. r. 1882 sbírku Nár. Listů 153 mk. a z Umělecké Besedy 97 mk. Nyní, po dvaceti letech, měli by se Slované zase rozpomenouti na důležitý ten podpůrný spolek: roční příspěvek 1 marka jest zajisté víc než skrovný — ale co marek mohlo by z celého slovanského světa za rok vplynouti do pokladny »Towařstwa Pomocy«! A jaký prospěch by tyto peníze přinášely malému, ale statečnému národku slovanskému! Lužičtí Srbové mají nedostatek intelligence, neboť jsou celkem národem chudým, rolnickým; kdyby »Towařstwo Pomocy« mělo dostatečné fondy, mohl by větší počet selských synků oddávati se studiím, aby byl dostatek srbských kněží, učitelů, lékařů a jiných intelligentních vůdců.*) *A. Č.*

*) Životopis jeho i podobiznu podali jsme ve IV. roč., str. 78.

*) Dary a členské příspěvky lze zasílati přímo předsedovi spolku, kanovníkovi scholastikovi Jakubu Skalovi v Budyšíně (Bautzen) v Sasku. Také redakce Slov. Přehledu zaslání peněz sprostředkuje.

*

V německém parlamentě jednalo se o interpellaci Kola **polského** v příčině *protipolské politiky pruské.* Vládě nebylo vhod, že byla polská otázka učiněna předmětem debaty v říšské radě, kam prý nepatří, nýbrž na pruský sněm — ale ať vhod, či nevhod, musila vyslechnouti spravedlivé polské obžaloby, zejména řeč poslance dra Dziembowského, ba i některých poctivých poslanců německých. Byl to zejména posl. Roehren, který nazval počínání pruské vlády přímo nemravným a způsobilým učiniti Němce v očích celého světa směšnými.

Ovšem že ani řeči polské, ani ojedinělé spravedlivější hlasy německé

*

nic nezmění na počínání pruské vlády a úřadů proti Polákům. Jen nějaký obrázek z poslední doby: Dne 10. února vyšel z vězení Ludwik Hojnacki, spoluredaktor »Dziennika Poznańského«; byl jako odpovědný redaktor odsouzen na tři měsíce pro urážku císaře, již prokurator shledal v článku o známé malborgské řeči císaře Viléma. Ve vězení zacházeli s ním jako se všemi sprostými vězni. Za dveřmi jest nový proces proti polským studentům za účastenství v »tajných spolcích«. Před soudem hnězdenským stane 14 studentů, z nichž 4 jsou nyní na universitě, 9 jest vyloučeno z gymnasia a 1 jest dosud ve škole.

Poznaňský náš dopisovatel psal již o přípravách *k volbám do říšské rady* které se mají konati v červnu. Velmi se želí toho, že advokát pan Bernard Chrzanowski nechce již kandidovati, čímž by polská delegace přišla o sílu vynikající a velmi svědomitou. Neustoupí-li posl. Chrzanowski od své resignace, zdá se, že nejvíce naděje na zvolení bude míti příslušník tábora demokratického Z. Lewandowski, bývalý kupec a zakladatel hnězdenského Lecha. Na Horním Slezsku nastalo rozštěpení: Strana bytomského »Katolíka« rozhodla se voliti s centrem na základě uzavřeného s ním kompromisu — polské národní »Towarzystwo wyborcze« vydalo na to vlastní kandidátní listinu. Roztržka ta vyvolala velmi nepříznivý dojem v celém polském světě, poněvadž se očekávalo, že obě strany polské ve Slezsku uzavrou kompromis a vydají společnou kandidátní listinu. Nestalo se tak, i činí proto polský tisk hořké výčitky Napieralskému, jehož »Katolík« má přece z dřívějších let velké zásluhy o národní polské uvědomění v Horním Slezsku. Nyní ovšem se poměry změnily, ruch polský v Horním Slezsku zmohutněl, i nestačí mu již bázlivá, opatrnická methoda »Katolíka«.

Z ruského Polska dochází jednou zase dobrá zpráva: bylo zrušeno clo, před nedlouhým časem uvalené na polské knihy, tištěné za hranicí. Ministerskou radou schválený návrh nového ruského celního tarifu neobsahuje totiž clo na polské tisky — a tak bude mlčky zrušeno. Clo velmi škodilo obchodu knihkupeckému: haličtí a poznaňští knihkupci objednávali do komise co nejméně knih z Varšavy, aby nemusili platiti drahé clo za výtisky, posílané nazpět v době knih kupeckého zúčtování. Podobně varšavští knihkupci objednávali jen skrovný počet censurou dovolených knih z Haliče a Poznaňska, aby se vyhnuli clu, zvyšujícímu cenu knih.

Záclonu, zahalující stav *unitů* v ruském Polsku, poodhrnul sám Pravitelstvennyj Věstnik v úvaze »Stav pravoslaví na hranicích císařství«. Praví se tam mimo jiné doslova »Celkový počet bývalých unitů (totiž v diecési chełmsko-varšavské), žijících dosud v odštěpenství od svaté církve, roku 1899 byl 81.245 lidí, počet kolísavých 6.749. Zvlášť silným lnutím ke katolicismu vyznamenávají se bývalí unité gubernií siedlecké a suwalské, kdežto v gubernii lubelské jest odštěpenců značně méně na 22.500 pravoslavných lze napočísti sotva 9.287 zatvrzelých a 574 kolísavých. Počet zatvrzelých nekřtěných spolu s nedospělými r. 1899 dostoupil 26.35 lidí, těch pak mužů a žen, kteří žili neoddáni, bylo 10.737 párů. Ta čísla přece líčí věc ve světle neobyčejně ostrém. Tolik lidí raději žije v neprávních manželstvích a nekřtí své děti, než by se podčinilo pravoslaví, k němuž vnitřním přesvědčením nenáleží. Poněvadž však dle rozhodnutí z r. 1875 všichni unité úředně připojeni jsou k pravoslaví, a poněvadž od pravoslaví v Rusku nelze přestupovati k jiným vyznáním — unité, nechtějíce ustoupiti od svého náboženského přesvědčení, raději nepřijímají svátostí vůbec, než by je přijali od kněží pravoslavných . . .

Haličtí Poláci, kteří každé výročí vynikajících dnů z polských povstání smutečními slavnostmi označují, letos, kdy míjí 40 let od posledního povstání, věnují zvláštní pozornost této památce. Výbor lvovského »Spolku účastníků povstání r. 1863—4« vydal vyzvání pod heslem »Morituri te salutant, Patria«, aby účastníci povstání vypsali své vzpomínky ve zvláštním sborníku „*Księga pamiątkowa czterdziesciolecia powstania*“. Není pochybnosti, že tím způsobem povstane nejen kniha nadmíru zajímavá, ale i cenná pro historika, jemuž poskytne mnoho přímých dokumentů památných událostí. Redakční komitét tvoří Józef

Kajetan Janowski, Bronisław Szwarc a Bolesław Anc. Lhůta k odevzdání prací vyprší 15. března t. r. Vyjde tedy kniha co nevidět.

Psali jsme počátkem tohoto ročníku o zamýšleném národním sjezdu (*„Wiec narodowy“*), který má býti na návrh se strany lidovců haličsko-polských svolán za účelem porady o národní obraně a prohlubování národní ideje polské ve všech vrstvách národa. »Wiec« blíží se nyní k uskutečnění. Na konferenci zvláštních sekcí výkonného výboru bylo usneseno, navrhnouti celému výboru, aby sjezd svolán byl na den 3. května (památný den konstituce třetího máje).

Slovanský klub v Krakově může věru s uspokojením pohlížeti na uplynulý rok své činnosti. Pořádáno bylo celkem 17 přednášek, skromně nazývaných referáty. Mezi nimi byly 4 o věcech českých (dvě přednášky prof. M. Zdziechowského o idei husitské a jejím nynějším významu pro Čechy, dvě profesora Koneczného; jedna o českém katolicismu, druhá o politické idei Palackého). 7 o jihoslovanských (Zdziechowski: O sporu srbo-chorvatském, O islamu v Bosně; Dr. Zygm. Stefański: O věcech macedonských, O poměrech agrárných v Bosně; R. Zawiliński: O Slovincích se stanoviska ethnograficko statistického; H. Glück: O ruchu literárním v Bosně, O chorvatském Maretićově překladu Pana Tadeusza), 2 o Rusku (Zdziechowského o Gogolovi, prof. A. Mazanowského o Maksimu Gorkém), 1 o Slovácích (Rom. Zawiliński: Slováci se stanoviska ethnograficko-statistického), 1 o ruchu literárním na Rusi ukrajinské (prof. B. Łepkyj), 1 o polském pomezí na západě (dr. K. Nitzsch), 1 přednáška obecně slovanská o sjezdu slovanských žurnalistů v Lublani (dr. F. Koneczny). Kromě toho zvolena komise filologická (prof. Rozwadowski, prof. Łoś, prof. Nitzsch) k sestavení návrhu na vydání nejpotřebnějších knih (gramatik, slovníků atd.), nezbytných k rozšíření praktické znalosti slovanských jazyků v Polsku. Ve smyslu tohoto návrhu odborníků bude pak klub podporovati vydání takových spisů. Přejeme klubu, jehož předsedou znova zvolen prof. M. Zdziechowski, aby činnost jeho v tomto roce mohla se vykázati podobně potěšitelnými výsledky. *Č.*

V Sarajevě rozvíjí činnost nově založené polské družstvo, jež si učinilo úkolem hájiti patriotismus a národního ducha mezi Poláky, kteří žijí v okkupovaných zemích. Za tím účelem míní družstvo toto pořádati přednášky, koncerty, divadla atd. Polských kolonií v Bosně a Hercegovině je asi patnáct — nejvíce mezi Sarajevem a Banjalukou; polští tito kolonisté — hlavně z Haliče — usadili se v území, jež bylo dotud neosazené a nevzdělané; za území to platí neveliký poplatek, po šesti létech přechází pak pozemek v majetek kolonistů. *Hjr.*

Slované východní.

Koncem ledna publikován byl v **Rusku** *nový všeobecný celní tarif* pro obchod s Evropou, vyvolaný blížící se lhutou, v níž vyprší smlouvy obchodní, a především útočným tarifem německým. Výslovně se v něm praví, že min. finanční následovalo příkladu jiných států, které uznaly za dobré přepracovati své tarify ve směru sesílené ochrany národní práce. Změny v tarifu konaly se s velikou opatrností a zvýšení cel netýká se všech druhů dovozu. Zvláštností jeho je, že není v něm určena doba, kdy vejde v život. Od 31. prosince min. roku každý stát může vypověděti dosavadní smlouvu kdykoliv, načež po roce by nabyl nový tarif platnosti; dříve než před rokem se to však státi nemůže.

Znamenitý kus diplomatické práce ruské jest *nová celní dohoda s Persií*, publikovaná obšírně v polovici února. Jsou v ní odstavce, které znamenají proti dosavadní smlouvě nesmírný zisk Ruska. Zboží, vyvážené z Ruska do Persie, podrobeno jest nyní platu celnímu pouze na hranici a nebude podrobeno na další dráze žádným jiným poplatkům, kromě jistých zvláště stanovených případů. Perské tovary, jdoucí do Ruska, nebudou obtíženy žádným clem vývozným, s výhradou jistých případů. Dosavadní pětiprocentní vývozné clo perské odpadá. Perská vláda se zavazuje, že odstraní všecky poplatky na úpravu cest a že neustanoví nijakých dalších mýt. K vybírání cla zřídí se celnice, aby zabez-

pečena byla obchodu rovnost ve vyměřování cla na obě strany. — Jak asi milá je tato dohoda Anglii?

Veliké zásoby nákladů, které dlouho musí ležeti na drahách, přetížených návalem dovozu, způsobily, že přikročeno opět ke starému již *projektu spojiti moře Černé s Baltickým* průplavem, užívajícím velikých splavných řek, jež do obou moří tekou. Projekt regulace i kanalisace je již hotov. Výlohy stavební páčí se na 160 mil. rublů. Americká společnost podnikatelská zavazuje se provésti projekt za 5 let, při čemž částečně již ve třech letech byla by možna paroplavba. Z Oděssy do Rigy budou pak plouti parníky přes Cherson, Jekatěrinoslav. Kyjev. Gomel, Dynaburk.

Několikrát již v tisku přetřásána *nouze o universitní profesory* opět se přihlásila. Tomská universita znovu hledá profesory, ano i magistry k obsazení katheder encyklopedie, filosofie práva a finančního práva. V minulém roce ani jedné university nebylo, kde by status profesorstva byl úplný. Na desíti právnických fakultách místo 20 doktorů trestního práva, jak jich status požaduje, bylo jich 8, místo 40 doktorů občanského práva jich bylo 14. Na jedné universitě prý docela posluchači neměli ani pojmu o geologii, protože profesora nebylo. Tuto smutnou stránku přičítají právem vládě. Dříve, dokud senátům akademickým patřilo právo obstarávati obsazení stolic, pečováno o výchovu mladého dorostu. Nyní vláda sama osobila sobě tuto věc, ale nemajíc toho přehledu jako senát, nemá úspěchu. Zejména pak musila nastati nouze při nynější krátké, pětadvacetileté době služební. Zapracovaní profesoři v plné síle ještě odcházejí do pense a o dorost je špatná péče. A pak: co výborných, nepohodlných sobě profesorů vláda odstranila!

Rusové mají *nového světce*. Nejsvětější synod předložil k carskému podpisu svoje rozhodnutí: 1. zbožného starce Serafina, zesnuvšího v Sarovské poustevně, uznati za hodna důstojnosti svatých, z milosti boží proslavených, a ctihodné ostatky jeho — svatými ostatky zázračnými; 2. řád bohoslužby proň ustanoviti a 3. lidu věc ohlásiti. Tento Serafin-stařec, stav se jeromonachem, patnáct let ztrávil v Sarovském borovém lese, 1000 dní ve dne i v noci na vysokém balvaně stál — bez jídla, bez pití, ruce měl vztažené a stále se modlil: »Bože, milostiv buď mně hříšnému.« Potom vrátil se do kláštera, a nových 15 let dlel v uzavřené celi. Na konec života přijímal zbožný lid, dával mu líbati na prsou zavěšený měděný kříž, rozdával mu svěcenou vodu a suchary. Zázraků vykonal za živa i po smrti své dvaadevadesát, vesměs kommissí sv. Synodu schválených. — Podpis svůj doprovodil car slovy: »Pročetl jsem s citem upřímné radosti a hlubokého dojetí.« — Šťastné Rusko!

Znova dostal se na přetřes hrůzný Tichorěcký *případ policejní zvůle*. S. Petěrb. Vědomosti loni v čísle 161. oznámily, kterak vyšetřující soudce stanice Tichorěcké vyhlídl sobě za oběť svob. děvče Taťjanu Zolotovu, jedoucí s ním ve vlaku, podstrčil jí kord a starý mužský slunečník mezi zavazadla, načež ve své stanici ji zatkl, znásilnil ji, po něm i jiní místní úředníci, pročež Zolotova pokusila se o sebevraždu, a konec konců, prodávána jsouc za peníze a vodku místním kozákům, otrávila se.

Ministerstvo justice v obšírném vyvrácení přiznalo, že Zolotova byla zatčena a skončila sebevraždou, avšak prohlásilo ji za prostitutku, provinivší se krádeží; ostatní věci popřelo. Z vyvrácení onoho vyšlo na jevo, že onen soudce vyšetřující jmenoval se Pusepp. Toto vyvrácení musily přinésti S. P. Vědom. Zatím však vyšetřovaly dále a nyní vystoupily 29. ledna (č. 15.) znovu a dokazují svědectvími, že Zolotova byla počestné děvče chudých rodičů, ničím se neprovinila, a že smrt její byla spíše násilná, cizí rukou přivozená, a teprve mrtvé vlita do úst karb. kyselina. Plným jménem podepsán je pod článkem kníže Michail Andronikov. Od té doby není o věci slechu, ani dechu. —*ch.*

*

Ve východních okresech haličských pořádají Poláci četné schůze, v nichž povzbuzuje se ke stavbám kostelů, k zakládání kroužků rolnických, škol, čitáren a raiffeisenských záložen. Všude na dosavadních schůzích mluvil posl. Kozłowski, a všude připomínáno, že z polské strany nikdo nepomýšlí na škodu druhé národnosti, s níž chtěli

Poláci vždy zachovati mír, ale bojovností maloruskou že jsou nuceni k obraně. Noviny maloruské naproti tomu tvrdí, že nová organisace polská ve vých. Haliči jest odvetou za lonskou stávku.

»Národní komitét« strany ukrajinofilské usnesl se utvrditi a rozšířiti *organisaci maloruskou*, doposavad na politickou práci se omezující, i na poli osvětném a národohospodářském, vesměs ve smyslu pokrokovém.

Staroruská strana na sjezdě ve Lvově (jehož se súčastnilo asi 100 kněží a intelligence i kolem 50 rolníků) vytýkala ústy Mončalovského »Ukrajincům« stávkovou agitaci Rovněž dr. Dudykevič na té schůzi tvrdil. že stávky jsou nepotřebné, i prohlásil, že strana staroruská vždy bude vystupovati proti nim.

Immatrikulace malor. studentů na Lvovské universitě jest již rozřešena. Senát v odpovědi na protest maloruský ustanovil, že immatrikulace je aktem čistě vnitřně úředním a že se bude tedy konati polsky. Studenti k tomu přistoupili, upustivše i od podání rekursu. Tisk ukrajinský jim vytýká rozhodnutí jejich za chybu, zvláště když se min. Hartel vyjádřil, že nesložení immatrik. přísahy nemá žádných následků.

Velký stávkový proces konal se s 81 sedláky ze vsi Pitričů v zločovském okrese. Sproštěno 86 sedláků, ostatní odsouzeni celkem na 69 měsíců těžkého vězení, zostřeného postem. — Jiný proces se 26 sedláky vsi Myljatyna v témž okresu dopadl mírněji. Odsouzeno bylo jen 7 osob ke trestu dvouměsíčnímu a trestům menším.

Národnostní poměr Malorusů a Rumunů v Bukovině. Z devíti politických okresů mají Malorusové většinu v Kicmaneckém, ve Vižnickém a v Černoveckém. Ve čtyřech mají většinu Rumuni. Ve dvou zbylých, Seretském a Storožineckém, jsou obě národnosti skoro stejně zastoupeny, tvoříce každá třetinu nebo čtvrtinu obyvatelstva. V Černovicích mají většinu Němci, Malorusové tam mají 20%, Rumuni 14% a Poláci 18%. — Poměry politické i církevní jsou stále napjaty. V lednu konala se ve Vídni pod předsednictvím maršálka zemského Lupula schůze »Bukovinského svazu« poslanců. V otázce cukerní usneseno jíti s polským kolem V otázce železnic bukovinských uloženo posl. Lupulovi a Mik. Vasilkovi urgovati u min. stavbu nádraží v Černovicích. Posl. Mik. Vasilko prohlásil při tom, že se chce starati výhradně jen o malor. věci do té doby, pokud bude trvati nynější sněmovní většina.

Mezi Němci černoveckými se strhl boj křesťanů a židů. První druhým vytýkají, že jejich přičiněním prošel při volbě purkmisterské baron Kochanovskij a nikoli jejich kandidát baron Firt. Druzí odpovídají, že mají dost dosavadního sloužení Němcům, a že nechtí zkracovati práva jiných národností na prospěch Němců. — Na poli církevním je rovněž nesnáz. Mínění, že nový metropolita dovede prosaditi volbu maloruského kandidáta za gen. vikáře, se nepotvrdilo. Shoda nenastala a metropolita jel do Vídně pro informace.

Černovecká »Bukovina« přehlíží *práci ukrajinofilské strany v Bukovině* za min. rok: je to 10 nových čítáren, 15 raiffeisenek, založení »Kroužku ukrajinských dívek«, pomocný spolek pro podporu školní mládeže. »Národní dům« obdržel 2000 korun příspěvků a darů, »russka kassa« měla obrat 200.000 korun a 65.000 korun vkladů. Založen historický spolek a ještě několik menších skutků se stalo. St. Peterb. Vědomosti podotýkají, že je to velmi skrovný výtěžek.

Ve 12. svém čísle »Bukovina« si všimla statistiky Slovanstva z péra prof. Niederla v tomto listě. Zarazilo ji, že tam našla Rusy i Rusíny dohromady a dodává: český rusofil vzal všecky národnosti dohromady. — Kdyby trochu přemýšlela, mohla ji napadnouti otázka: »Ach, odkud mohl nabýti autor vědomí pravého počtu malor. národnosti v Rusku, když není jiných dat než officiální, a ta toho nepovídají?« Pak by si byl list ušetřil výtku.

Počet Malorusů v Uhrách podle úředních maďarských soupisů klesá. R. 1850 bylo jich 447.377; v r. 1900 již jen 424.825; Němců a Rumunů značně přibylo. Patrně přibylo i Malorusů, ale že jsou hospodářsky slabší než Němci a Rumuni, podléhají nátlaku maďarisace. —*ch.*

*

Jihoslované.

Chorvaté *riečtí* pořádali dne 7. února ples v »Národní čítárně«, o němž se i na tomto místě zmiňujeme. Proč — hned vysvitne. Súčastnilo se ho přes šest set osob z nejlepších chorvatských kruhů nezávislé riecké intelligence. Národního významu nabyl tím, že byl pořádán několik dní po zamítnutí petice o chorvatskou obecní školu, a to po zamítnutí jednohlasném městskými radními, kteří jsou bezmála všichni původu chorvatského, a z nichž mnozí ještě dnes se svými rodiči mluví jen chorvatsky! Aby manifestace byla co nejvýmluvnější, upuštěno ode všech vnějších dekorací, neboť čistý výtěžek byl určen chorvatskému školství v Přímoří, a to pro chudé děti chorvatské školy v Sušaku u Rieky, pro chorvatskou námořní akademii v Bakru a pro isterskou Matici školskou (Družbu sv. Cyrilla a Methoděje). Čistý výtěžek 9506 K překvapil i nejskvělejší naděje a opětně dokázal, že Chorvaté mohli by býti na Riece živlem vládnoucím, poněvadž kromě číselné většiny mají také převahu sociální a hospodářskou. Avšak bohužel dnešní Chorvatsko vůbec a Záhřeb zvláště jest pro Rieku tak slabou oporou, že riečtí Chorvaté proti italské a maďarské bezohlednosti troufají si vystoupiti nanejvýše manifestačním — plesem.

Kulturní organisace amerických Chorvatů. Dne 2. září r. 1894 byla založena »Narodna Hrvatska Zajednica« ve Spojených státech severoamerických. Za 8 let stoupl počet členův jednoty na čtrnáct tisíc, tak že se mohla vyvinouti úsilná akce dobročinná a pojišťovací, což blahodárně působilo i na zakládání časopisův, čítáren, hudebních spolků, ochotnických divadel, církevních obcí a kostelů. Avšak jednota jako hospodářsko-dobročinný spolek nemohla se chopiti kulturní práce, zejména národního školství. Proto v poslední době byla živě přetřásána otázka o ryze kulturním středisku amerických Chorvatů. A tak došlo k velkému sjezdu delegátů ze všech severoamerických států. Sjezd se konal dne 26. a 27. ledna v Chicagu a účastnili se ho mimo jiné také předseda chorvatské národní jednoty pan Pavlinac, majitel a redaktor časopisů »Napredak« i »Hrvatska« p. Škrivanić a mnozí delegáti z Ohia a z Pensylvanie, v níž jest na 40 tisíc Chorvatů. Duší sjezdu byl kněz Krmpotić, jenž s tím úmyslem odjel do Ameriky, aby povzbudil kulturní snahy tamějších Chorvatů. Druhého dne sjezdu byl založen spolek „*Chorvatské družstvo sv. Cyrilla a Methoděje ve Spojených státech*" s účelem: zakládati školy pro chorvatské děti dle amerického způsobu; šířiti chorvatskou knihu mezi americkými Chorvaty; starati se o přednášky a zábavy, jimiž by se udrželo a prohloubilo chorvatské vědomí, zvláště mezi mládeží. Doufejme, že tato kulturní organisace zkvete podobně, jako vzpomenutá organisace hospodářsko-dobročinná, zvláště postaví-li své dílo nejen na praktické základy americké, ale i na ideální základy slovanské vzájemnosti, pro kterou snad nikde není tolik příležitosti jako v Americe a která by našich lidí nikde tak neposílila a nevzpružila, jako v životním víru světa anglosaského.

Pro odtržení chorvatského Mezimuří od záhřebského arcibiskupství vystupuje jmenovitě poslanec Komjaty, stoupenec Košutovy strany. Mezimuří, kde žije na stotisíc ryze chorvatského obyvatelstva, bylo do r. 1868 také pod politickou chorvatskou správou. Nyní jest pouze v církevním spojení se záhřebským arcibiskupstvím, odkud ostatně dostává za pastýře podařené maďarony. Poněvadž k pětikostelnímu biskupství náleží 13 far v Chorvatsku (jejichž faráři jsou ovšem nejen maďaroni, nýbrž Maďaři), vyjednává se nyní o výměnu, kterouž by Chorvatsko ztratilo i poslední zbytky svého přímého vlivu na Chorvaty za Drávou.

Italská akce proti Chorvatům a Slovincům v Přímoří dostala mocnou posilu od italské vlády, která věnovala 400.000 K na italské školství mimo království. Z této značné sumy větší část odpadne na Istrii a Dalmacii, menší na Albanii . . . Co při tom říci o projevu cetyňského »Glasu Crnogorca«, který napsal článek plný obdivu pro terstské Italy? *Rč.*

*

Slovinská vesnice *Ricmanje* u Terstu trvá při slovanské bohoslužbě tak dů-

slednė, že jednomyslně projevila pevné odhodlání, přestoupiti raději k unii nebo k pravosloví, než zříci se národního jazyka. Avšak proti tomu nevystoupili pouze biskupové a kněží latinisatoři, nýbrž i světská moc se svými četníky a paragrafy. Přes to tito houževnatí Slovinci zůstávají důsledni a klidni zároveň. Přes veškeru vyzývavost nedal se z nich nikdo strhnouti k nezákonnostem. Toť živý a vzácný příklad pravého a silného křesťanství, jaké tak přesvědčivě hlásá Holečkův Kojan ve vzácné knize »Bartoni«.

Rč.

*

Veliké mračno visící nad Balkánem — jak se zdá — se rozptyluje — takový je dnešní stav věcí. Vskutku-li, či jen zdánlivě, nemůže ještě říci nikdo. Dva živly nespolehlivé — zarytost albanská proti Slovanům a orientálská prohnanost turecká, hledící otaškařiti kde koho způsobem jakýmkoliv, brání oddávati se důvěře v pokojný rozvoj věcí, ač mluví pro něj silná usjednocenost velmocí. Pokračujeme v přehledu událostí od posledního našeho čísla.

Reformy slibované Tureckem v **Makedonii** hned zprvu se ukázaly holou bajkou. Jediný silný a opravdový zasazovatel o provedení jejich — Šemzi-paša, setkal se v Albanii s tak houževnatým odporem Albanců, že žádal posil z Cařihradu, aby mohl udeřiti na odpůrce. S dvěma prapory vojska byl na ně sláb. Za jeho přítomnosti v Albanii pořádány v Djakově a v jiných městech hlučné protesty proti ohlášeným reformám. Dle některých zpráv — podle ostatních zjevů patrně správných — Šemzi-paša před odporem albanským docela musil couvnouti. — Jak upřímně pomýšlela Porta na reformy, viděti z toho, že v Monastirském vilajetě ustanoven dozorcem nad bulharskými křesťanskými školami — moslemín, Hussejn-effendi; věc až doposud nebývalá. Jak »Temps« zvěstoval, Porta odepřela i splnění žádosti Hussejna Hilmi-paši, vykonavatele reforem, aby aspoň odvoláni byli někteří úředníci, provinivší se násilnostmi proti křesťanům. Své zamítnutí odůvodnila výmluvou, že nechce vyvolávati nespokojenosti. — »Indépendance Roumaine« přinesla cařihradskou depeši, že Porta prohlásila zástupcům velmocí, že jediným reformním ústupkem má býti ustanovení německých instruktorů, sloužících Turecku, na vyšší hodnosti v rumelských vilajetech. Zejména však rozezlil sultána požadavek křesťanského guvernéra pro Makedonii; mínění, že Rusko navrhnouti chce černohorského prince Mirka na tento úřad, vyvolalo poplach. Nejvýše mínil sultán vyhověti požadavku tomu ustanovením vetchého starce Aleka-paši Bogoridesa, poturčilého Bulhara, kdysi vyslance ve Vídni.

Veřejným tajemstvím bylo, že tureckou vládu v urputnosti proti reformám utvrzuje Německo. Potvrzeno mínění toto prof. Michajlovským na schůzi makedonského výboru. Se své objížďky po evropských dvorech odnesl sobě přesvědčení, že těžiště turecké politiky proti Makedonii není v Cařihradě, nýbrž v Berlíně. Tato účast německá šla ještě dále; doleji ukázáno bude, jaký podíl Německo mělo na válečných přípravách tureckých. I rakouský tisk německý — s Neue Freie Presse v čele — stál na straně turecké. Dle Neue Freie Presse ustanovení Ferida-paši — zarytého Albance, velikým vezírem vyvolalo prý v diplomatických kruzích vídeňských uspokojení, jako záruka provedení reforem. V tomto tvrzení však se N. Fr. Presse znamenitě skřípla. Turecké reformy byly tak křiklavé, že žádná pomoc jim — nepomohla. »Mouvement Macédonien« prohlásil o nich, že nevydrží ani nejslabší, nejpovrchnější kritiky. Zejména slibovaná oprava četnictva (pojetí křesťanů mezi četnictvo) za dosavadních poměrů prohlásil list za naprosto absurdní myšlénku. O takovou věc pokusil se v r. 1889 Monastirský vali Chalil-paša a smíšená milice z mohamedánů a křesťanů vskutku zamezila loupeže, ale Turky a Albance podráždil tím tak, že musil býti odvolán a milice rozpuštěna. Ještě hůře dopadla věc v Petriči: tam mohamedánští četníci pobili své druhy křesťany, a to bez trestu. Porta odpor mohamedánů proti této věci dobře znala, proto slíbením takové reformy tropila si z ostatního světa posměch. — Jaký asi pojem o reformách měli v Cařihradě, ukazují slova cařihradského dvorního listu Maliimat: »De-

krety jeho veličenstva sultána (o reformách) nesmějí býti posuzovány a oceňovány s hlediska západních národů, majících konstituční nebo republikánské zřízení, nýbrž podle pojmů o absolutní moci kalifově, jenž je zodpověden pouze svému svědomí... Padišachovi jsou výborně známy potřeby jeho poddaných. On vždy se staral o zachování přísných pořádků v administraci, o provádění zákonů« atd. Kdo by dále citoval tuto chytrost šakalí?

Ruský tisk turecké reformy nazval prostě reformami přízračnými. Výsledek »reforem« — takto s uvozovkami psal již o nich napořád — označil za rovný nulle.

Vraždění a zvěrstva za »reforem« trvala napořád. Z Razložského a Džumajského okrsku opětovně utíkali lidé do Rylského kláštera, neboť Turci sesílili svoje ukrutnosti a pronásledování bulharského obyvatelstva: ženy veřejně a bez ostychu hanobeny, muži trýzněni, vymáhána zbraň. Mnozí mužové ze zoufalství a hoříce pomstou utíkali k povstalcům. Ve vsi Gorno-Draglišči (v Razlož. okresu) zbit starosta, pop a tři pední sedláci, v Ješelnici v témž okresu zhanobeno 40 žen, mezi nimi i stařeny 60tileté. Ztrýzněno žen neméně tolik, zbito a zvířecky zmučeno v této osadě 66 mužů, namnoze starců. Seznam všech jmen jejich přinesl »Nov. Dnevnik«. Stejné zprávy jsou z Bitolje, ze Soluně, všude po bulharských krajích ukrutnosti stejné a stejně hrůzné. Všude žalařování mužů pro styky prý s povstalci. V Soluni a v Bitolji vězení byla plna bulharských vězňů. Nelze vypsati seznam všech obětí tureckých — celé číslo listu by na ně nestačilo.

Odpor povstalců tím ovšem neutišen. Přes všecku zimu — tuhou a krutou — i Soluňský přístav byl pokryt ledem, kterého přinesla řeka Vardar množství nikdy nevídané — strhly se časté boje povstalců s Turky.

Při vesnicích Nivičani a Rapanci — dle zprávy z Kjustendilu — poražen turecký oddíl vojenský od povstalců, ztrativ 40 mrtvých a raněných. Povstalci s vůdcem svým Karabiberovem odtáhli s plným vítězstvím; z Dubnice došla zpráva o přípravách k povstání na jaro. Z vesničanů nikdo nechce sedět doma, trpělivost všech již vypršela, jařmo déle snášeti není možno. Dle zpráv sofijského zpravodaje Tempsu na Perimských horách konány počátkem února horlivé přípravy k boji, zbraň opatřována, zásoby chystány. I v Ochridském okrese v Monastirském vilajetě vyskytly se tlupy povstalecké, jež po tuhém boji byly dle tureckých zpráv zničeny. Ve vsi Izbišti v Rěsenském okrese téhož vilajetu okolo tří set sedláků pozdvihlo se proti útiskům tureckým a po 18 hodin drželi se oddílu 1000 vojáků a bašibozuků, kteří ztratili přes 100 lidí. Sami ztratili 40 mužů a spojivše se s jiným oddílem ušli do hor. — V okresích Kosturském a Lerinském obyvatelstvo je uchváceno panikou. Ukrutnosti zde páchány tak veliké, že na př. ve vsi Gorni Nestam velitel četníků zvířecky zhanobil vesnickou učitelku. — V Demir Hissaru tlupa povstalců pod vůdcovstvím Jordana Piperki utkala se s Turky, kteří ztratili 20 lidí. Po ústupu povstalců Turci zapálili ves Brezovo.

Proti řádění tureckému podáno především obyvatelstvem soluňského vilajetu několik hromadných stížností valimu Hasanu-Fechmi-pašovi, publikovaných mimo to v listě Mouvement Macédonien dne 5. února. Řáděním tureckým pohnuty velmoci k zakročení dalšímu; o krocích rusko-rakouských bude promluveno obzvláště. K zakročení tomuto pohánělo ještě více hrozící nebezpečí válečné.

Turecko slibujíc reformy a stíhajíc při tom křesťany úsilovně se chystalo k válce. K opatření peněz obrátilo se k německým kapitalistům o půjčku 1,000.000 tur. liber, dávajíc na dvanáct let důchody z lovu ryb do zástavy. Summa tato určena všecka ke zbrojení. V loděnicích janovských objednány dvě lodice na ničení torpéd v ceně 70.000 liber. Torpédové lodice v rychlosti 34 uzlů za hodinu měly býti dodány během tohoto roku. V Kielu objednán křižák druhé třídy a obrněnec, první v ceně 150.000, druhý 30.000 liber. K opatření peněz vynucovány byly v Macedonii daně nejen za nynější rok, nýbrž na tři léta napřed, až do r. 1906. Poslední termín platební je první březen. — Sborovým velitelům v Asijském i Evropském Turecku vydán z Ildiz

Kiosku rozkaz, oznámiti vojsku a obyvatelstvu musulmanskému nutnost býti pohotovu pro případ války, která záhy může vybuchnout. — Bojovnost Turecka byla tak veliká, že na bulharské hranici vznikly mezi strážemi obou států srážky. — V Ildiz-Kiosku sultán všecek jsa pod vlivem strany bojovné nařídil koncentrovati vojsko kolem Drinopole a podle makedonských hranic. V Cařihradě o ničem se nemluvilo nežli o válce, jež co nevidět vypukne.

Plán k válce byl hotov, vypracován byl za pomoci německé. U Kruppa objednáno bylo 85 rychlopalných děl, Kruppovi zadána přestavba válečné lodi Assar-Tevfik a vyzbrojení dvou nových torpédových lodic. Koncem ledna němečtí instruktoři jsou plni činnosti. Pro výcvik mužstva v zacházení s novými zbraněmi povoláni z Německa noví instruktoři dělostřelečtí. Po německém vzoru zřizuje se vše až do přenosných nemocnic. Starý Fridrich Barbarossa aby hanbou shořel, když si v podzemním svém sídle vzpomene na svou výpravu křížovou a nynější nečestné jednání Německa. — Na bulharské hranici rozložen 2. a 3. sbor vojenský a velitelům nařízeno pilně stříci hranic a býti pohotově pro všechen případ. Když došly zprávy o nových tlupách povstaleckých, ustanoveno, povolati i reservisty těchto sborů do zbraně. Ministerstvu námořnímu dán rozkaz, aby bylo pohotově kdykoliv převézti z Asie 300.000 mužů. V Skopalském vilajetě povolány do zbraně všecky výzvy. Šest tisíc vojska hnulo se koncem ledna ze Skoplje a Palanky do Kočan. 20. února dochází zpráva ze Soluně, že všude po celé provincii posádky sesíleny na vál. míru. Z bulharské hranice zprávy v týž čas hrozí nebezpečím nejvyšším. Podle celé hranice stojí přichystáno vojsko všech zbraní. Sapeuři pracují na okopech dělostřeleckých.

Válka zřejmě namířená na Bulharsko byla přede dveřmi. Není pochyby, že Turecku povstání bylo vhod jako záminka k válce a snad k ovládnutí Bulharska. Ztrátu důchodů ze zemí ztracených na kongresse berlínském Turecko bolestně cítí.

Chování ostatních států balkánských bylo buď mlčky nebo zřejmě nepřátelské. Z Rumunska hlášeno zbrojení, 30 mil. franků povoleno vládě na děla a manlicherovky, brojeno zřejmě ne proti Turecku, nýbrž proti Bulharsku. — Řecký konsul v Soluni oznámil tur. valimu, že Řecko bude pomáhati Turecku, v Thessalii; k tomu cíli organisován sbor dobrovolníků k boji proti bulh. povstalcům. Řecká vláda docela prý chystala notu k velmocím, dokazující, že Řekové jsou nejčetnějším a nejpřednějším živlem v Makedonii. K výzbroji vojenských lodí povolen ministerstvu řeckému úvěr 150.000 drachem. — Jediné Srbsko zachovalo mlčení, jež vůči Bulh. je rovněž výmluvné. — Zbrojení rakouské — ač popírané, přece pravdivé — vzbudilo veliký ruch na jihu i v Rusku. Zpráva naše v min. čísle o chystané návštěvě loďstva rak. v Soluni, došla potvrzení později. Ruský tisk nejostřejšími slovy vyslovil se proti jakýmkoliv zámyslům Rakouska na zabrání další části území balkánského, zabrání takové nazval politickou smrtí Srbska a Černé Hory. Váhu otázky, jak by takové zatížení nynější stavu věcí balkánských mohlo býti rozřešeno, ponechána by byla jemu samému. Z důvodů těch tisk ruský ani nechtěl pokládati zprávy o rak. zbrojení za pravdivé.

V tomto tak akutním nebezpečí učiněn šťastný krok. Zakročení velmocí u Bulharska proti mak. komitétu, jenž vyhlašován jest — ač nezcela právem — za prvního vinníka zmatků. Je již nyní jisto, že výbor makedonský radil k opatrnosti, aby před dubnem nic nebylo podnikáno. Arciť z Ženevy bylo hlášeno, že tamní výbor je v činnosti zimničné, ale ta zpráva nic nevydá vedle fakta, že prof. Michajlovski na zmíněném již meetingu v Sofii, znaje smýšlení velmocí, odporučoval zdrženlivost a rozvážnost ve skutcích. Dopisovatel Indépendance Roumaine jeho názory nazývá »zdravé a přesvědčivé«. Vůči maked. komitétu vláda bulh. — jsouc zde z opatrnosti diplomatické proti všeobecnému smýšlení občanstva — byla dříve již velice upjatá, ba nepřátelská; vládní listy neměly dosti slov k odsuzování tohoto hnutí. Na zakročení velmocí prohlásila všecky organisace mak. za nezákonné, nařídila a provedla zavření jejich, zatkla a uvěznila St. Michajlovského

gen.287 Končeva. Chr. Staniševa. K. Božikova, hlavy hnutí, které postaví před soud, jenž rozhodne, zdaž byla činnost jejich nezákonná. Sarafov, jenž dlel v Paříži, postižen nebyl. — Tímto krokem vyrvána Turecku zcela záminka ke zbrojení, celý svět uznává význam kroku vlády bulh. pro ni tak těžkého. Ano, když se proneslo, jako by mezi důstojníky, kteří jsou rodilí Makedoňané, prozrazovaly se myšlénky na útěk k povstalcům, nařídil min. Paprikov, aby velitelé všecky tyto důstojníky varovali a po případě jich i střehli.

K velmocím obrátila se vláda bulh. s notou, v níž vyličuje potíže svého zakročení a žádala za to, aby zakročeno bylo ve prospěch Makedonců.

Zakročení toto se stalo. Portě doručeny rakousko ruské návrhy reformní právě ohlášené: Hlavní inspektor na řadu let jmenovaný, jenž bez potazu mocností nesmí býti odvolán, bude míti právo v případě porušení pořádku disponovati tur. vojskem, jeho rozkazům gouverneři musí se podrobiti. Všecky důchody z provincií řečených t. j. z vilajetu soluňského, bitoljského (monastirského) a kosovského mají zůstati pro potřeby jejich. Zřízeno bude četnictvo z křesťanů a mohamedánů, za pomoci cizích odborníků. Poměr smíšení četnictva stane se dle poměru obyvatelstva. Polními hlídači v křesť. osadách buďtež křesťané. Proti arnautským buřičům se zakročí energicky. Způsob vybírání desátku se změní a jeho pronajímání se zruší.

Těmito návrhy prosvitlo poněkud nad Balkánem. Na jak dlouho?

—*ch.*

Literatura, umění.

Posudky a oznámení.

M. ZDZIECHOWSKI: **Odrodzenie Chorwacyi w wieku XIX.** Illiryzm. Stanko Vraz. Ivan Mažuranić. Piotr Preradović. — Kraków 1902. Str. 217.

Na počátku prvního pojednání o dějích illyrismu (v kapitole, nadepsané »Chorwacya a Polska«) rozbírá autor postavu hrdiny historické povídky Tomićovy: »Zmaj od Bosne«, v němž spatřuje typického představitele povahy slovanské vůbec, především však chorvatské a polské. »Zmaj« — píše autor — »jest hrdinou v boji a tklivým milencem v lásce; spanilomyslný ve zdaru, hrdý až k exaltaci v neštěstí, šlechetný i nezištný vždy, jest především snílkem, sny a nikoli rozumem řídí se v životě.« — Dále srovnává podobné podmínky i momenty z dějin Polska i Chorvatska, dva směry v poesii: polský messianism a chorvatský illyrism.

K vlastním dějinám illyrismu přistupuje až ve čtvrté kapitole a v dalších. Před očima čtenářovýma oživují postavy biskupa Vrhovce, zvěstovatele obrození, vroucího vlastence hr. Janka Draškoviće, spisovatele vzácné brožurky o sjednocení Slovanů, Ludevita Gaje, vůdce ruchu obrozenského, konečně bana Jelačiće. Nejvíce místa, jak přirozeno, věnuje Gajovi, jeho idei illyrské, jeho »Danici« i povídce »Osvit«, v níž předvedl tehdejší chorvatskou společnost a rozvoj illyrismu.

Celou druhou hlavní část knihy posvěcuje básníku Stanku Vrazovi a jeho »Djulabijím«. Zdziechowski staví básnické dílo Vrazovo na jedno z nejčestnějších míst v poesii probouzejícího se Slovanstva

Třetí část knihy čtenáři Slov. Př. v podstatě znají — byl jejím základem článek o Ivanu Mažuraniči, uveřejněný ve IV. roč. našeho listu.

Nejobšírněji (na 81 stranách) mluví spisovatel o Petru Preradoviči, jejž vysoko cení. Uznává cenu jeho drobných básní milostných, i větších básní (jako »Zemský ráj«, »Lopudská sirotka«) a dramat (»Vladimír a Kosara«, »Králevič Marko«) — ale zvlášť vysoko staví ódu »Ljubav« a především ódu »Slavjanstvo«, obsahující nejlepší prvky snů slovanských. Zajímavý jest vyslovený tu názor prof. Zdziechowského o slovanofilství u jednotlivých národů slovanských: »Struna slovanská zazvučela v XIX. stol. všude u národův k tomu plemeni náležejících — v Polsku nejslaběji, neboť vědomí národní indi-

vidualnosti bylo u nás mocné, a s myšlenkou panslavismu příliš úzce se pojila obava před hegemonií Ruska a následujícím poruštěním. V ruském slovanofilstvě vedle upřímného proniknutí vírou, že východ slovanský má pro svět moc obrodnou, poněvadž prý zachoval náboženství křesťanské v nejčistší formě a vytvořil nejlepší formu vlády — bylo mnoho instinktu podmaňovatelského a ten, zaujímaje během času čím dál přednější místo, změnil se konečně v ničivý šovinism. V Čechách pocit plemenný vystoupil s takovou silou, že nejednou zatemňoval i lásku k vlastnímu národu; následkem toho přirozeně bylo snění o splynutí s mořem ruským. Vida to Polák, silný láskou k vlasti i vědomím mravní síly a významu svého národu, nemohl nepocítovati odporu k rusko-českému panslavismu, nivelujícímu ve svých důsledcích svéráznost jednotlivých národů slovanských. Rus nenáviděl v Poláku právě to silné vědomí individualnosti, sloučené s lnutím k civilisaci katolické. Čech konečně v individualismu polském spatřoval překážku rozvoje slovanské myšlenky, i pohlížel s nedůvěrou a nevolí na naše národní snažení.« (Str. 195.)

Preradoviće srovnává Zdziechowski s polským básníkem Krasińským, jehož velkým duchem prorockým a messianismem nadchnul se chorvatský básník tou měrou, že mnoho z něho čerpal.

V závěrečném slově navazuje autor na výrok Šenoův, vyzývající Slovany, aby se hřáli na »slunci německém« (Schillerovi, Göthovi), když vlastních nemají. Prof. Zdziechowski obrací pozornost k polské poesii, která může býti Slovanům takovým sluncem, k poesii národa, který nepotřeboval se probouzeti v minulém století, jelikož jeho duševní život tvořil nepřerušený řetěz po řadu století.

Škoda, že nemůžeme o knize prof. Zdziechowského psáti obšírněji! Zasluhovala by toho pro lásku a pietu spisovatelovu k předmětu i při tom nestrannost jeho při oceňování událostí i osob. Za práci jeho musí mu býti vděčni především Chorvati, o nichž mluví s tak srdečnou sympathií, i Poláci, kteří tak málo vědí o Slovanech, že každé dílo o Slovanstvě jednající musíme vřele vítati. A to tím spíše, pochází-li od takového znalce Slovanstva i učence, jako prof. Zdziechowski. *Jul. Rudzka.*

БРАНИСЛАВ Ђ. НУШИЋ: Косово. Опис земље и народа. I. свеска. Књиге Матице Српске. број 6. 1902.

Popis památného pro každého Srba Kosova pole přinesl šestý svazek ‚knih Matice srbské‘ z péra Branislava Dj. Nušiće, a to první část jeho. Jak bude pokračováno dále, nikde se nedovídáme; ale popis podaný ve svazku tomto opravňuje k nadějím nejlepším. Autor tu podává velmi zevrubné zprávy o poměrech territorialních, politických, kulturních: podává velmi pěkně ve třech odděleních přírodní popis krajiny, vykládá její jméno, pojednává o kommunikaci, zemědělství, průmyslu; uvádí podrobnou statistiku obyvatelstva, vykládá o životě lidu tamního ve městě i vsích, o jeho oděvu, zvycích a obyčejích, o zvláštnostech jeho řeči, uvádí i řadu jeho písní, druhdy i s nápěvem. Snad tu a tam by se odporučovalo jiné uspořádání: ale celkem lze říci, že z knihy této, ozdobené také 22 obrázky, lze nabýti dobrého poučení po všech stránkách o památném Kosovu. *O. H.*

Časopisy.

V Olomouci vyšlo v únoru 1. číslo *Československé vzájemnosti*. Do roka vyjde šest čísel a předplácí se 3 K ročně. Jsou tu články, básně a drobnosti, vše táhne se ke Slovensku a vzájemnosti; spolupracovníci čeští i slovenští. Redaktor a vydavatel zároveň podpisuje se A. Vrchnich a přeje si býti neznám; je to týž nadšený a pilný slovenofil, který vydával Slovenské Národní Listy. Touží, aby Slováci už už psali česky. Tím naráží u Slováků veškerých, i u těch, kteří jsou upřímnými přáteli vzájemnosti. Radikálnost jeho nedochází ani u nás souhlasu. Takto redaktor pěkně se do věcí československých vpravuje a touž měrou ubývá jeho radikálnosti. Vážím si jeho nadšení, jeho pilnosti a obětavosti. Mne v 1. čísle nejvíce zajímá článek Slovensko a Poláci. Spisovatel touží též po vzájemnosti pol-

skoslovenské a vidí k ní klíč ve Slezsku. Zcela správně. Řekl jsem to v přednášce své v Opavě, že by slezské listy měly si hleděti aspoň nejbližšího Slovenska, sev. Trenčanské stolice, s níž Těšínsko má dosti velké styky národohospodářské, vzdor pohraničním horám Posílal jsem do Čace Opavský Týdenník, ale nikdo a nikdo ho nečetl; tak nevypěstován je zájem pro sousední zem, ovšem ve slezských listech se rovněž nepěstuje zájem pro Slovensko. Třeba nám tudíž na poměr těchto dvou trpících sousedů pamatovati.

Hlas (v Lipt. Ružomberku, 6 korun ročně) bude přinášeti i uměleckou přílohu, *Umelecký Hlas*, již rediguje Al. Kalvoda. Je to pro Slovensko novinka a časopis nabývá významu ještě většího.

L'udové Noviny, vycházející nyní třikrát týdně, tisknou se u Kar. Salvy a Herla v Ružomberku, kde je i redakce, ale předplácejí se v Turč. Sv. Martině (7·50 K na půl roku). Oba tyto časopisy pěstují vzájemnost věcně, rozumně a jsou hodny všestranné podpory. *K. K.*

Vznikly zase nové časopisy slovinské. Předložen nám byl měsíčník »Slovan«, jejž rediguje spisovatel František Govékar v Lublani. První číslo je programní a reklamní. »Slovan« nastoupil jako dědic bývalého listu téhož jména, který vydávali Ivan Hribar a dr. Ivan Tavčar v začátku let 80tých. Má zdědit i program toho listu, jen že politické záležitosti ponechá stranou. »Na stanovisku Slovanstva, individualismu, modernosti a duševní svobody zbudován jest program »Slovana«. Umělecké a morální anarchie omezeného strannictví a klik v literatuře a umění však nebude proto přece podporovat. Slovan chce býti moderním slovanským listem ...« Program nepříliš jasný ani dost originální. »Slovan« bude přinášet illustrace a články — honorovat. Illustrace z 1. čísla nepůsobí svou novostí ani provedením. V klerikálních i liberálních novinách list není vítán; tam pro konkurenci illustrovanému »Dom in Svetu« a i pro osobu redaktorovu, zde proto, že netiskne se v lublaňské Národní tiskárně a že tím vznikne soutěž i »Ljubljan. Zvonu«.

Táž tiskárna Dragotina Hribara, jež financuje »Slovana«, začala vydávat i humoristický 14denník »Jež«. Skutečně, o humor u Slovinců je nouze, aspoň ve veřejnosti. Ale ani »Jež« se s 1. číslem nevyznamenal. Zajímavé bylo, že klerikálnímu »Slovenci« »Jež« se líbil, poněvadž nebude politickým, kdežto »Slovenski Narod« vytkl to »Ježi« jako chybu. Snad proto nyní »Sl. Narod« začal tisknouti ve feuilletonu každý týden politické vtipy, které nic nezadají vtipům českých »Šípů«.

Zda-li oba listy bude lze udržet, o tom některé časopisy pochybují.

Katol. národní strana chce vydávat nový 14denník »Bogoljub«, kam přijdou zprávy o missionářích, náboženských kongregacích, poutích atd. O tom psal dosud nejrozšířenější slovinský časopis »Domoljub«, který má nyní býti určen výlučně jen politice a hospodářským otázkám. I ta zbraň výtečně poslouží našemu klerikalismu. *A. D.*

La Pensée Slave, vycházevší dosud v Terstu, přeměnila se počátkem ohoto roku v časopis „*Slovenska Misao*". List je vlastnictvím dosavadního redaktora Pensée Slave, Ante Jakiće; hlavním spolupracovníkem jeho bude chrvatský básník a publicista dr. A. Tresić-Pavičić. V úvodních řádcích redaktor činí si úkolem pěstovati slovanskou vzájemnost, uváděti Jihoslovanům na mysl obecné zájmy slovanské a slibuje vystupovati proti těm, kdo by neblahý spor mezi Srby a Chrvaty rozněcovali: „Chceme poučiti národy srbský a chrvatský, že oba mají právo na život, a že ta strana bude silna, jež bude méně toužiti po cizím a více šetřiti cizích i svých práv, čímž získá i sympatií ostatních Slovanů i celého vzdělaného světa."

Mezi redaktorem týdenníku „Српски Глас", dosavadního organu srbské národní strany v Přímoří, a mezi správním odborem této strany vznikl spor, jenž vedl k tomu, že správní odbor jménem srbské národní strany zřekl se Srbského Hlasu jakožto svého organu a založil list nový „Приморски Српски Лист", rovněž týdenník. Poněvadž pak Српски Глас nevzdal se svého názvu орган српске народне странке, má tato strana nyní organy

dva; jak se věci utváří, ukáže budoucnost.

S potěšením třeba uvítati zprávu, že dr. T. R. Gjorgjević znova bude vydávati časopis *»Karadžić«*; o zániku tohoto jediného srbského časopisu ethnografického, jenž vycházel pouze 3 léta, přinesli jsme svým časem zprávu. »Karadžić« bude vycházeti s rozšířeným programem ve svazcích tříměsíčních; cena ročně 5 din. *Hjr.*

Nákladem Jos. Rašína (řed. měšť. šk. v Praze-VII.) počal vycházeti měsíčník *»Скоропучка. Besedník ruský* pro samouky i pokročilé«. Redaktorem jest Josef Rašín, hlavním spolupracovníkem D. U. Volginskij. Číslo stojí 30 hal., na celý ročník předplácí se 3 K. Podnět k založení časopisku nebo časopiseckého úvodu do studia ruštiny dala chystaná výstava všeslovanská. Obsahovati má postupné cvičení ve čtení a psaní, kratičké článečky, soustavně podávané učení věcné a příklady konversace. Bude se tedy přihlížeti především ke stránce praktické. První číslo učí ruskému čtení a podává drobné kousky četby s výkladem pod čarou.

Zprávy literární a umělecké.

V *Dubrovníku*, jenž dříve honosíval se čestným názvem »Athén slovanského jihu«, jenž po dlouhou dobu stál v čele písemnictví chorvatského a jihoslovanského vůbec, v době poslední nastala stagnace a apathie: tuto apathii odstraniti a z Dubrovníka nynějšího učiniti hodného dědice slávy Dubrovníka bývalého chce nové *literární družstvo*, jež se tam právě zakládá. Duší jeho je prof. Medini; na ustavující schůzi přijat byl program tohoto družstva, jež vytklo si hlavně za úkol vydati politické dějiny Dubrovníka, seznámiti lid se starými dubrovnickými spisovateli, podporovati chorvatskou knihu, přijímati knihy do svého nákladu, a pořádati literární zábavy.

Staroslovanská akademie má býti založena v Krčské dioecesi. Biskup tamější dr. Antonín Mahnič svolal na 18. listopadu m. r. schůzi kněžstva, jež byla hojně navštívena. Biskup sám vyložil úkoly zamýšlené staroslov. akademie, jež má stříci privilegií staroslovanské bohoslužby, pěstovati hlaholici, shromažďovati i opatrovati památky staroslovanské, zříditi tiskárnu pro staroslovenské bohoslužebné knihy i podporovati staroslovanský církevní zpěv. Pro akademii sebráno už 4000 K. Předsedou akademie byl zvolen kanovník dr. F. Volarič.

Administrace „Srbských Novostí“ v Budapešti oznamuje, že bude vydávati znova *národní písně srbské* dle sbírek Vukovy, Petranovićovy a j. Nová tato sbírka má býti uspořádána v jednotlivé knihy dle předmětu písní. *H.*

Spolek pro povznesení lidového vzdělání v Jaroslavi uspořádal pěknou *jubilejní výstavu Někrasovskou.* Obsaženy jsou v ní podobizny básníkovy, z nichž nejznamenitější je z r. 1877 malovaná Kramským, portréty jeho příbuzných, hojnost rukopisů jeho a vydání děl od r. 1855 do r. 1899. *-ch.*

Akademie. Bělehradská královská akademie v posledním výročním shromáždění jmenovala dopisujícími členy dra E. Muku, prof. M. Ivaniće a prof. Jovana Tomiće. Předsedou akademie místo dosavadního jenerála Jovana Miškoviće je nyní Sima Lozanić, ministr zahraničních záležitostí.

Dopisujícími členy akademie petrohradské stali se tři Jihoslované: dr. M. Šrepel, profesor v Záhřebě, dr. Štrekelj, profesor ve Št. Hradci a dr. M. Rešetar, docent ve Vídni.

Divadlo.

Z polského života divadelního bylo by zaznamenati celou řadu událostí. Jednu neradi řadíme do své stručné kroniky: odchod z působnosti umělecké *Jadwigy Czaki*, jedné z ozdob scény varšavské. Za to můžeme obrátiti pozornost na jiné potěšitelné zjevy. Je to pozoruhodné zvlnění dramatické literatury polské novými zjevy. Novinek jest na všech stranách plno. Vyšla znova v nadmíru elegantní úpravě dramatická práce *Aug. Ki-*

sielewského »W sieci«, která není sice novinkou, ale uvedením na scénu varšavskou v nové úpravě a velkým úspěchem jemuž se po dlouhou řadu představení těšila, nabyla rázu novinky.*) — *Lucian Rydel* vydal ve dvou svazcích své »Utwory dramatyczne«, obsahující aktovku »Matka«, fantastické mysterium »Dies irae«, tříaktové drama ze starších dějin slovanských »Jenéy«, aktovku »Na marne« a některé drobnosti »Zaczarowane koło« patrně přijde do 3. svazku. Týž autor zadal lvovskému divadlu nové čtyřaktové drama »Na zawsze«. — *Stanisław Wyspiański* dal divadlu polskému nové tříaktové drama »Wyzwolenie«. Nový projev neobyklého tohoto talentu vyvolal řadu úvah, což jest po velkém dojmu jeho »Wesela« přirozeno. Poněvadž bude ještě v přehledu literatury polské, jejž chystáme, blíže řeč o Wyspiańském a jeho nejnovější práci, nebudeme se zde o ní a o autoru šířiti (jemuž ostatně od jeho objevení se v literatuře věnujeme stálou pozornost). Vyslovujeme jen přání, aby Wyspiańského náš český svět brzo poznal i z překladu některých jeho děl, i v Národním divadle. Snad bylo by lze provésti »Warszawiankü«, nebo hned »Wyzwolenie«. — Před nedlouhým časem ve Lvově vzbudil pozornost »Dramat Kaliny« od *Zygmunta Kaweckého*. Nové drama jeho »Widziadła« však propadlo, ač se všeobecně uznává, že by výsledek jeho byl mnohem příznivější, kdyby bylo předcházelo »Dramatu Kaliny«, jemuž se látkou podobá. — Událostí jest výsledek dramatického konkursu jména Sinkiewiczova, vypsaného při městském divadle v Łodzi. Ceny dostaly čtyři autoři: 1. *Tadeusz Rittner*, pseud. Tomasz Czaszka (syn býv. ministra rakouského), za čtyřaktové drama »Maszyna«, drama poety (byť ne vynikajícího), přinuceného vydělávati si chléb v kanceláři, v níž jest — strojem. Kritika soudců chválí znamenitý kolorit prostředí, výbornou kresbu postav vedlejších a jemný cit umělcův pro odstíny psychologické a rozvinutí dramatické látky. 2. *Edward Grabowiecki* (známý již autor dramatický) za drama ze života selského »Sprawa Kępiny«, připomínající svou ponurostí Vládu tmy. 3. Mladistvý (neboť ještě student) *Bolesław Gorczyński* za lidové drama »Noc lircowa«, provádějící staré thema: sedlák, vracející se z vojny, nachází v chatě své — panské dítě. Provedení však prý ukazuje patrně velký talent. 4. *Stanisław Brzozowski*, výborný popularisator filosofie, za drama »Mocarz«. Přes to, že kus prý prozrazuje vliv Maeterlinckův a Ibsenův, má prý takové přednosti umělecké a dramatické, že kdo ví, nebude-li míti při provedení ze všech vyznamenaných prací největší úspěch. *A. Č.*

*) Přineseme o dramatě zprávu obšírnější. Překlad jeho připravuje redaktor t. l.

*

Kolik bylo Slovanů r. 1900? V článku uveřejněném pod tímto záhlavím, zmínil jsem se na str. 160 také o tom, že Slovinci, kterých v Uhrách při minulých sčítáních bylo napočteno ještě 94.679, v poslední statistice zmizeli. Obíraje se nyní blíže uherskou statistikou při sestavování národopisné mapy slovenské, přišel jsem na následující vysvětlení. Až do roku 1890 byli Slovinci považováni za zvláštní samostatnou v Uhrách sedící národnost a proto byli čítáni zvláště tak, jako Srbové nebo Slováci. Ale r. 1900 se vláda patrně domnívala, že Slovinci nemají více takového práva, přestala je čítati zvláště a zařaďovala ty, kteří se za Slovince přihlásili (»vendek«) do rubriky »ostatních« (egyéb) jazyků, kamž řadila Angličany, Francouze, Bulhary, Cigány atd. Tím se stalo, že zmizeli z řady kompaktně usedlých národností (ovšem neprávem, neboť tvoří kompaktní celek) a skryti jsou v rubrice povšechné. Má to býti patrně přechod k úplnému vyškrtnutí Slovinců z maďarského globu.

Při této příležitosti opravujeme tiskovou chybu, jež se dostala do konečného minimálního součtu Slovanů na str. 163. Součet má zníti: 136,987.518. — Na str. 161 řád. 25. má státi Srbochorvatů (místo Srbů), jak jest patrno z úvodu dotyčného odstavce. *L. N.*

Redaktor a vydavatel ADOLF ČERNÝ. — Nakladatelé F. ŠIMÁČEK.

Dr. František Ladislav Rieger

† 8. března 1903.

Dr. Fr. L. Rieger.

V čelo listu klademe se smutkem jméno velkého Čecha a Slovana, jehož život náleží již minulosti. Jak velký to byl život, pocítili jsme všichni, když náhlým zavanutím neznámého dechu zhasnul. Od úterka dne 3. března do soboty dne 7. března, co mrtvé tělo Riegrovo spočívalo na smrtelném loži v ulici Palackého a potom na katafalku v Pantheoně Musea král. Českého, měla Praha důstojnější a vážnější tvářnost než kdy jindy. Ztichla jaksi ve slavnostním smutku, ztlumila svůj všední ruch zadumala se. Zemřel patriarcha – jeden z velkých Čechů, z velkých Slovanů, jaké vydávala první polovice minulého století, kteří tvořili dějiny českého a slovanského probuzení a uvědomění . . .

Jako když mohutný dub se skácí, zaduní to po širém okolí — tak pádem podťatého života Riegrova zachvěla se všecka vlast česká a otřes rozšířil se i do nejvzdálenějších končin slovanských a vzbudil tam pohnutí.

Zcela přirozeně. Náležel Rieger celému Slovanstvu, jehož osudy ve všech směrech měl stále na mysli. Nikdo u nás nebyl přesvědčenějším vyznavačem a zastancem myšlenky slovanské vzájemnosti než Rieger. A to vzájemnosti, založené na čisté spravedlnosti — jak toho podal památný důkaz svou řečí na slovanském sjezdě v Rusku r. 1867.

Živý zájem o věci slovanské zachoval si do posledních dnů svého života. Vznik »Slovanského Přehledu« uvítal s potěšením a působení jeho sledoval bedlivě a s opravdovou účastí. Chovám z doby vycházení »Sl. Přehledu« několik listů Riegrových, jimiž projevoval zájem o různé otázky, které byly předmětem úvah našeho listu, nebo vůbec o události ve světě slovanském. Z palčivých otázek slovanských zejména dvě ležely mu na srdci: otázka shody rusko-polské a otázka vzájemnosti československé. Ty dva body slovanského života bývaly hlavními předměty našich rozhovorů, když si mne k sobě pozval. Stalo se to několikrát za doby vycházení »Slovanského Přehledu«, že

nějaká zpráva nebo stať v mém časopise zavdala mu podnět buď k dopisu anebo k tomu, aby si mne pozval na pohovor o věci, jež ho zajímala.[1]) Od specialního předmětu přešlo se brzo k jiným záležitostem slovanským a úvahám o životě slovanském, jeho příštích cílech a směrech — a besedy naše prodloužily se třeba na dvě hodiny. Vidím jej živě před sebou, sedícího v lenošce u okna a pohrávajícího si s roztínadlem knih, cítím dosud pronikavý a přec nesmírně milý a povzbuzující pohled jeho očí, jasně slyším zvučný, neobyčejně důstojný a při tom lahodný tón jeho hlasu... Vzpomínával na své styky s vynikajícími Slovany — a od těchto osobních vzpomínek přecházíval k ideám, jejichž nositeli nebo zastanci byli. Žádal jsem jej, aby zachoval tyto své vzpomínky, nabízel jsem se, že přijdu, když mu bude libo, a budu rád zapisovati, co mi bude ze svých slovanských vzpomínek diktovati — ale bohužel, nedošlo k tomu.

Jak miloval Poláky a jak vroucně si přál smíru polsko-ruského, o tom jsem se přesvědčil u příležitosti odhalení pomníku Mickiewiczova ve Varšavě. Přičiňoval jsem se tehdáž, aby Čechové byli při slavnosti slušně zastoupeni. Sám byl jsem tak churav, že lékař nechtěl mi dovoliti, abych se vydal v zimě na cestu do Varšavy. Poněvadž slavnost, jak známo, položena byla ruskými úřady zúmyslně na štědrý den, selhávaly mně všecky pokusy, abych získal několik vynikajících lidí k cestě do Varšavy. Co dělat? Dopsal jsem Riegrovi — a ten bez meškání vsedl do fiakru a jezdil po Praze shánět českou deputaci ke slavnosti varšavské. O tom napsal mi ve chvatu toto psaní:

Velectěný Pane.

Jsem s Vámi srozuměn, že by to byla nezdvořilost a beztaktnost — ano velká politická chyba, kdyby Čechové při slavnosti Mickiewiczově nebyli representováni slušně. Zajel jsem po obdržení Vašeho listu hned k p. purkmistrovi a požádal jej důtklivě, aby tam zajel a zároveň i jiné pány vzal s sebou. Ukázal jistou ochotu. Též p. rada Kopecký slíbil, že by byl ochoten jeti s sebou, ale že nebyl nikým vyzván. Jsa mnoho zaměstnán, prosím, by jste se u p. purkmistra pozeptal a jemu ochotu p. Kopeckého oznámil. Snad se mimo Vás ještě někdo najde. Mně to ovšem není možno. Na spěch. S úctou a upřímným přáním zdaru Vašich snah

V Praze, 19. pros. 1898. Rieger.

Jak známo, deputace česká do Varšavy nejela. V paměti všech nás také jest, jaký ráz slavnost měla... Po slavnosti obdržel jsem od Riegra dopis, jehož celé znění jest jediným krásným důkazem jeho slovanského smýšlení, jeho pohlížení na neblahý spor ruskopolský. Neváhám památný ten list podati zde v plném znění:

---

[1]) Srv. Slovanský Přehled roč. II .str. 228.

Velectěný Pane.

Slavnost Mickiewiczova bohužel se nezdařila; snad jste zpraven lépe než jiní o příčinách, a co je na odstupu Imeretinského atd. Snad by jste mne mohl někdy navštívit a mne informovat. Za těch poměrů a když se již napřed vědělo, že slavnost nebude, budou snad Čechové omluveni, že se za tak četné pozornosti, které nám Poláci nyní prokazují, neodsloužili aspoň návštěvou Warszawy. Já sám měl bych se poděkovati Polákům za pocty, které mi v těchto dnech osvědčovali — ale všem osobně odpovídati nelze. Chtěl jsem jim osvědčiti aspoň sympathie své, pročež jsem poslal na dva dni před slavností p. Henrykovi Sienkiewiczi následující dlouhý telegram:

Nesmrtelní geniové vlévají sílu ducha svého v život národa svého a nedají mu umříti! Jakkoli běh dějův nedopřál nám Slovanům výhody jediné literatury a společné kultury, jsme přece jazykem sobě tak blízko, že můžeme navzájem rozuměti sobě a povznášeti i zušlechťovati se myšlenkami poetů svých. Tak náleží jasný genius bratří Polákův, veliký Mickiewicz také nám Čechům, tak je rovně drahým všem Slovanům. Záře společných našich géniův překlene se nad námi všemi jako duha míru, jako vznešená brána, kterouž, vezdy pamětni svého bratrství, vejdeme ze šerého rána této doby v jasný den veliké budoucnosti.

Rieger.

Myslil jsem, že by hlas ten slovanského míru byl milým i Polákům a neurazil Rusy, pro něž by byl napomenutím jemným — podobným onomu, jež jsem dal jednou v Sokolníkách u Moskvy.

Zdá se, že telegram můj, který ovšem nemohl býti při slavnosti čten, také jinak nebyl dán do veřejnosti. Zůstavuji to Vašemu soudu, zdali by se ještě nyní hodil do veřejnosti polské.

Nechce se nám to dařiti se smiřováním Poláků s Rusy; snad barbarské počínání Němců v Poznani k tomu přispěje více než náš hlas. Nicméně myslím, že konáte dobré dílo, když působíte a chcete dále působiti v tom směru.

A ti Slováci mi také leží na srdci.

S přátelským pozdravem

V Praze, 29. pros. 1898. Rieger.

*

Myslil jsem že by hlas ten slovanského
míru byl milejší i Polákům a neurazil
Rusy, pročež by byl napomenutím jemnějším,
podobným onomu, jež jsem jim dal jednou
v Sokolnikách u Moskvy.
Zdá se že telegram můj který ovšem
nemohl býti při slavnosti čten, také jinak
nebyl dán do veřejnosti. Zůstavuji
to Vašemu soudu, zdali by se již ale nyní
hodil do veřejnosti polské.
Nechce se nám to dařiti se smiřováním
Poláků s Rusy, snad barbarské počínání
Němců v Poznani k tomu přispívá více
než náš hlas. Nicméně myslím že
konáte dobré dílo když působíte a
chcete dále působiti v tom směru.
Ať ti Slované vám i také leží na srdci.
S přátelským pozdravem

V Praze 29. pros. 1868 Rieger

Tento dopis jest nadmíru charakteristický pro poznání Riegrova pohlížení na tu otázku slovanskou se zřetelem k její důležitosti pro nás Čechy. Snahy o dorozumění ruskopolské proto jej tak zajímaly, že uznával velikou důležitost spravedlivého vyřízení starého sporu pro náš poměr k oběma národům slovanským. Díval se na neblahý ten spor se stanoviska českého politika, jenž musí usilovati o společný postup Čechů a Poláků v této říši, jenž však nemůže proto býti nepřítelem Rusů a ruského státu. Díval se na něj i s hlediska historie slovanské, která podává tolik smutných příkladů, jak zle řádíval mezi Slovany svár. Díval se na něj i jako člověk spravedlivý, jenž hledá spravedlnosti a míru. Proto hned, když byl roku 1867 s Palackým v Moskvě na Slovanském sjezdě, obrátil pozornost shromážděných k smutnému poměru ruskopolskému — ale rána byla ještě příliš krvavá; řeč jeho přijata byla na obou stranách s chladem a minula se účinku.

Z ostatních otázek slovanských a ovšem ze všech nejbližší jeho srdci byla otázka slovenská, určitěji řečeno vzájemnost československá. »A ti Slováci mi také leží na srdci« — končí náhlým obratem list, jednající o Polácích a Rusech. Tak také vždy při našich rozmluvách stočil se hovor konec konců na Slovensko, jehož život stařičký vůdce národa stopoval nejpozorněji. Proto také s největšími sympathiemi sledoval činnost K. Kálala, jak o tom on sám vypravuje ve feuilletonu »Moravské Orlice« (v č. 56 ze dne 10. března): »Dr. Fr. L. Rieger a Slovensko«. Dobře napsal K. Kálal ve svém zajímavém feuilletoně, že »zachrániti Slováky a kulturně je s Čechy sdružiti považoval zvěčnělý takřka za první naši starost«. To býval vždy smysl všech našich hovorů o Slovácích. Mějme všichni na paměti tato slova Riegrova, pracujme vědomě o to, co v nich naznačil — ale kéž také Slováci sami porozumějí tomuto odkazu velikého svého přítele! —

F. L. Riegrovi, vůdci národa, velkému Čechu a Slovanu, vzácnému člověku — budiž čest a paměť nehynoucí . . . Adolf Černý.

Přehled literatur slovanských za rok 1902.

Polská.

Literární život v Polsku přes množství nepříznivých podmínek politických i hospodářských vře mocně a stále se obnovuje. Nejsem sice tak nadšeným velebitelem novot, jako nejnovější historik polského ruchu literárního Wilhelm Feldman (»Piśmiennictwo polskie ostatnich lat dwudziestu«), vítající každoročně novou hvězdu, novou individualnost — ale svědomitost mně káže, abych vyznal, že tvorba zejména básnická vzmohla se v posledních dobách překrásně a že opravdu

každoročně k dřívějším pěvcům přibývá nějaká osobnost, kterou nutno nazvati vynikající.

I.

Lyrika, zvláště náladová a reflexivní, má mnoho, a to nevšedních representantův. Všichni dokonale ovládají formu ve směru jazykovém, stylistickém i veršovnickém, všichni tedy jsou znamenitými virtuosy slova, a lišíce se od sebe druhem i oborem obsahu přičiňují se společně o vyjádření a vyznačení národní duše na celé obsáhlé stupnici povah a snah.

Uvažujeme-li o lyrice roku minulého s toho hlediska, můžeme ji opravdu nazvati všestrannou. Neboť i ty motivy, jimiž od nějakého času přívrženci »pouhého umění« pohrdali, totiž motivy vlastenecké — počaly se nanovo objevovati netoliko ve výtvorech autorů starších, ale i u nejmladších. Byloť pochopeno, že národ a jeho ideály nelze odstrčiti stranou, aby nerušily nálady v kapličce pouhého umění, ba že ve zpěvích této nikoli kapličky, nýbrž svatyně nemohou chyběti akkordy, vycházející od matky země, která Antheovi vždy svěžích sil dodávala.

O básnících, věkem již poněkud starších, nebudu se tu šířiti. Nejen jejich jména, ale i díla jsou známa za hranicemi Polska, zejména v Čechách, kdež mnohem více překládají se díla polská než v Polsku česká. Což nového mohl bych pověděti o Marii Konopnické, která minulého roku slavila 25letí své činnosti spisovatelské a dočkala se zasloužilého holdu, označeného mimo jiné vydáním 4 svazků jejích »Básní« (Poezye) v novém uspořádání? V tvorbě Kazimíra Tetmajera rovněž nenastala značnější změna, kromě snad toho, že stále častěji se ozývá básnickou prósou (»Wrażenia«, »Na skalnem Podhalu«). Jan Kasprowicz stále více se hrouží v bolestná rozjímání, v nichž se často pojí rouhání se zdánlivým pokáním před Bohem (»Ginącemu światu«, »Salve Regina«). Andrzej Niemojewski svými »Legendami«, psanými prósou, vzrušil dokonce vídeňský parlament, kdež český poslanec za příčinou jich konfiskace ve Lvově podal interpelaci. Uveřejnil minulého roku také filosofické drama, plné zoufání: »Dzień on — dzień gniewu Pańskiego«, ale, ač v něm uvedl mnoho složek, povzbuzujících k hlubokému přemýšlení, nepodařilo se mu již vzrušiti jím mysli více, než dřívějším svým filosofickým dramatem »Rokita«.

Přecházeje od těchto starších k mladším a nejmladším, musím především vytknouti tvorbu Bogusława Adamowicza. Byl znám dříve z drobné sbírečky »Tragedya krwi«, v níž se objevil zjevným, přívržencem a vyjadřovatelem moci smyslnosti, tohoto »pátého živlu« jak se vyslovil. Nyní vydal svazek »Básní« (Poezye) v Paříži, v němž více než jiní položil důraz na snížení ducha národního a neméně na strašlivý chaos v mravních pojmech civilisovaného světa. Hromovými slovy, s nevšední silou výrazu stigmatisoval stejně barbarství pruské v zacházení s Poláky, jako nedostatek hrdosti u rodáků, kteří dají beztrestně po sobě šlapati.

V úplně jiném ovzduší, totiž v ovzduší mimosvětském nejraději se vznáší TADEUSZ MICIŃSKI, jenž minulého roku vydal sbírku básní »W mroku gwiazd«. Nemáme v nejnovější literatuře polské nedostatek prvku mystického, ale Miciński jest snad nejtalentovanějším, a co více, nejupřímnějším jeho představitelem. Zdá se, jako by kraj čistých duchů byl jeho otčinou. O popularitu a srozumitelnost zhola se nestará, jest v tom ohledu úplným duševním aristokratem; kdo může, ať se snaží povznésti se za ním, ale on letu svého nesníží a neposkvrní pobýváním uprostřed všedních, každodenních, marných pachtění pozemských. Pokouší se také o jakousi novou instrumentaci veršovou; rovnoměrnosti a t. zv. hladkosti nedbá úplně.

Nevšednímu uznání u mladých těší se básně LEOPOLDA STAFFA, autora »Snův o síle« (Sny o potędze), »Mistra Twardowského« a nejnovější sbírky »Dzień duszy«. Mnozí chtějí v něm viděti zvěstovatele nového obratu citu a mysli polské k vypěstování v sobě prvků síly, energie, snahy po činu. Není pochybnosti, že nachází se v jeho výtvorech taková touha, ale nikterak se nepovznáší nad mlhavé projevy. Spíše lze říci, že autor cítí se více ve svém ovzduší, když maluje krajiny, když dává výraz citům měkkým a srdečným, slovem, když jest prostě básníkem reflexivním a náladovým.

Tato reflexivnost a náladovost vyznačuje také způsob tvoření WACŁAWA WOLSKÉHO, jehož sbírka »Nieznanym« vyšla loňského roku. Není třeba podávati zde podrobnou charakteristiku jeho poesie, neboť čtenáři Slov. Přehledu znají některé jeho básně v českém překladě. Povím jen leda, že jistá lapidárnost vyznačuje výraz tohoto básníka, a jeho asketická povaha silně se odráží od erotismu většiny poetů doby nejnovější.

V jistých kruzích velebí také MARYLU WOLSKOU (pseudonym: D-MOLL), která vydala již několik drobných svazečků a v časopisech radikálních i konservativních dost často uveřejňuje své básně. Nelze jí upříti formálního nadání, ovládání rýmu a rythmu, nelze ani zapříti, že by v jejích »dojmech« nebylo jakéhosi zvláštního odstínu; ale nemyslím, že by dosavadní její pokusy stavěly ji na vynikající místo. Zmiňuji se o ní spíše z povinnosti referenta než proto, že bych byl jejími pracemi uchvácen.

Kdybych chtěl vyčerpati celou zásobu sbírek básnických, vydaných minulého roku, musil bych podati celou řadu názvů; ale jest mi se toho zdržeti. Snad tím učiním křivdu některému z nejmladších, avšak není možno nejen náležitě se zahloubati ale ani jen přečísti spoustu sbírek, vycházejících málem každého týdne. Jest mi také připomenouti, že jsem vědomě pominul několik knih, vydaných básníky staršího pokolení, a to proto, že v nich nespatřuji nějakých nových, svěžích příznaků nadšení, nýbrž jen hru na starých houslích, jejichž zvuky mohou se líbiti rodákům, zvyklým na ně, ale sotva by byly s to zájem vzbuditi u cizích, toužících uslyšeti zvuky nové a pronikající.

Přestanu tedy na jménech výše uvedených. Jsou jaksi ukazateli té rozmanitosti themat, jíž lze pozorovati v nejnovější poesii polské,

která vždy více rozšiřuje pole svých básnických vnuknutí a usiluje obsáhnouti všecky motivy, sloučené se současným životem národa a přece také spojené se všemi těmi záhadami a směry, jaké představuje současná duše národů kulturních.

II.

Epika objevuje se u nás nyní skoro pouze ve formě prosaické, jako povídka a novella. Ovšem Marie Konopnická začala vydávati selské epos velkých rozměrů, »Pan Balcer w Brazylji«, ale dosud ho nedokončila. Leopold Staff chtěl v »Mistru Twardowském« podati cosi jako báseň o činu, ale úkol svůj provedl dost nešťastně, přeplniv svou práci reflexivními odbočkami. Felicyan Faleński vydal pouze parafrase — ač pěkné a zdařilé — textův biblických (»Przekłady z pisma starego zakona«).

V próse za to máme značné bohatství prací.

Nejdříve však se zármutkem zaznamenávám ztrátu dvou talentovaných novellistů: Sewera (Ign. Maciejowského) a Adolfa Dygasińského. Jeden rád maloval obrázky »v slunci«, druhý odlišil se od jiných vytvořením zcela originálního druhu novelly, totiž novelly ze života zvířat, a to tehdy, když nebylo v Evropě ještě řeči o Kiplingovi. Po obou má minulý rok památku: po Sewerovi sbírku črt pod souborným názvem »Michał Kopeć«, po Dygasińském jako synthesu celé jeho tvořivosti belletristické »Gody życia«, vypravující příhody střízlíka.

Nejpřednější polští spisovatelé minulého roku skoro úplně mlčeli nebo aspoň neuveřejnili nic závažnějšího. Ani Sienkiewicz, ani Bolesław Prus neobdařili nás nějakým dílem novellistickým. Eliza Orzeszkowa kromě drobných novell uveřejnila toliko jednu větší povídku: »Anastazya«, velmi sympathickou v myšlence, velmi krásnou v podrobnostech, ale nikoli dobré komposice jakožto celek. Jejím obsahem jest episoda ze života té šlechty »zaściankowej«, kterou první předvedl Adam Mickiewicz v »Panu Tadeáši.«

Z povídek mladších spisovatelů, získávajících si teprve jméno v literatuře, obrátily k sobě pozornost zejména dvě: Gustawa Daniłowského »Z minionych dni« a Wacława Berenta »Próchno« (Práchnivina).

Daniłowski jest hlavně básníkem, jehož jsme poznali z básně »Na wyspie«, cenou vyznamenané, jejíž účelem bylo jednak ukázání významu poesie v životě národův, jednak podati kritiku názorů, zavrhujících všeliké »společenské snahy« poesie. Práce ta ovšem nebyla dokonalá: vedle překrásných míst měla mnoho suchých, didaktických, ale jako celek, se zřetelem na hlavní myšlenku, vyjádřenou vznešenými slovy, vzbudila nemalý zájem. Sbírka novell, psaných prósou a označených souborným názvem »Nego«, obsahovala několik situací a obrázků hluboce náladových, ale vzdálených onoho samolibého odvrácení od národu, jež vyznačovalo některé ctitele »pouhého umění«. Konečně ve

zmíněném nejnovějším díle »Zminionych dni« talent Daniłowského projevil se nejpronikavěji, akcentuje zároveň nejsilněji to, co tvoří duši jeho tvořivosti, to jest touhu po zajištění největšího štěstí všem vrstvám lidu. Autor nazval tu povídku »Fragmenty«, a právem: jsou to jaksi úryvky z široce založeného, ale nedokončeného celku. Drobnými rysy, podobně jako někteří malíři impressionisté, vyznačil Daniłowski kontrast mezi těmi, kdož přijímají přítomný stav věcí za normální a tedy poměrně dobrý, a těmi, kdož celým srdcem žijí v budoucnosti, až tento přítomný stav věcí podlehne radikální změně, jíž nevyhnutelně vyžaduje. Nesmírně poetická jest postava dítěte, — představitele těch tužeb reformátorských, — kteréž obětováním vlastního života chtělo by přiblížiti den štěstí pro všecky. Jest v tom díle cosi pronikajícího do hlubin duše a probouzejícího v ní všecky zárodky dobra, šlechetnosti a obětavosti.

Zcela jiného druhu jest povídka Wacława Berenta. Již dříve byl trochu znám z psychologicko-společenských kreseb »Nauczyciel« a »Fachowiec« (Odborník). Myšlenkou jeho bylo představiti fakty, přiházející se často nejen v Polsku, ale všude, že pod vlivem jistých časových hesel lidé volí si nějaký obor, nějaké zaměstnání, úplně neshodné s jejich povahou, nesrovnávající se s jejich nadáním — a tím sobě ničí život. Tatáž základní myšlenka jeví se i v osnově »Próchna«, jenom že zde jest provedena ve velkých rozměrech a ukázána na velikém počtu vynikajících jednotlivců. Herci, žurnalisté, vůbec t. zv. intelligence, nervósní ženy rozmlouvají tu spolu, ukazují své dobré a hlavně špatné stránky — a to v jakémsi ústředí cizím, německém, kam je osud zahnal. Avšak tento obsah, všeobecně tu naznačený, nemůže poskytnouti náležitého pojmu o obraznosti neobyčejného díla; neboť originálností jeho není ani tak materialná stránka díla, abych se tak vyjádřil, nýbrž způsob předvedení; budí netoliko »nové zachvění«, ale nutí i k hlubokému zamyšlení nad tou »práchnivinou« duše, jež sice svítí, září u večer, ale přes to práchnivinou býti nepřestává. Literatura polská dosud nepředvedla bolestnějšího, zoufalejšího obrazu intelligentních jedinců, vyšinutých z kolejí, minuvších se cíle, zakrývajících aneb nezakrývajících svůj strašný stav maskou méně neb více nestvůrnou. A při tom druh umění Berentova různí se úplně od běžného — a to jak v kresbě ústřední, tak v představování psychologie osob. Stručně vystihnouti to nelze, ale každý, kdo přečte jen několik stránek »Próchna«, pocítí to pojednou. Co se týče rozvrhu, není román dokonalý; patrně jej psal autor po částech, nemaje napřed koncepce celku; budhistické zakončení nepříliš přiléhá k počátku — přes to však neváhám připočísti »Próchno« k nejlepším dílům naší nejnovější belletrie.

Snad jest čtenářům divno, že jsem na prvním místě nevzpomenul tak dobře známých jmen, jako Žeromského, Reymonta a Sieroszewského. Neučinil jsem tak z pominutí, nýbrž z té příčiny, že žádný z nich neuveřejnil v minulém roce nic takového, co by charakteristiku jich obohatilo méně známými rysy. Žeromski počal větší román »Popioły«, ale nedokončil ho, podobně jako Reymont svých »Chłopův«. Vyšly ovšem

dva nové svazky novel Reymontových, »Przed świtem« a »Z pamiętnika«, ale jsou to sbírky věcí starších, dříve již tištěných, neodkrývajících nové neznámé stránky jeho tvořivosti, ačkoli všecky vyznamenávají se tím plastickým talentem, který jest silou autora »Komediantky«. — Podobně i WACŁAW SIEROSZEWSKI. Koncem minulého roku vydané »Powieści chińskie« obsahují novelky a jednu větší práci, tištěné již před tím v časopisech; kromě toho nedávají nám poznati nových, neznámých stránek nadání novellistova; ušlechtilý humanism a péče o blaho nejširších vrstev společnosti jsou tu všude patrny jako ve starších pracích; cit pro přírodu a schopnost zachycování fysiognomií osob i věcí jako v dřívějších pracích vyznačují způsob tvoření a psaní Sieroszewského.

Podobně jen povšechně vzpomínám, že ARTUR GRUSZECKI jest neunavný v povídkách společenských, kreslených methodou realistickou.

Značný a stále větší počet žen účastní se v belletrii polské: je to zjev, společný všem literaturám světa. Ženy přinášejí tu obyčejně podrobné pozorování úkazů života rodinného, v poslední době pak se zálibou se obírají nenormálními procesy duše a vším, co jest chorobného. Kromě Orzeszkové, kterou výjimečný talent její staví na místo zvláštní, píšou nyní v Polsku povídky a novelly: GABRYELA ZAPOLSKA (»Jak tęcza«), CECYLIA WALEWSKA (»Autor«), H. ORLICZ-GARLIKOWSKA (»Nie komedyantka«, »Opinia«), WANDA GROT. BĘCZKOWSKA (»W szponach«), EMMA JELEŃSKA (»Dwór w Haliniszkach«), ANNA SUSZCZYŃSKA, ALINA ŚWIDERSKA a j.

Smrtí Alberta Wilczyńského a Klemensa Junoszy vymizel z polské povídky svobodný, žoviální humor, nebo prostěji řečeno smích »na celé kolo«, jaký lze nalézti u některých humoristův českých a maďarských. Povídka polská, jako vůbec celá belletristika, strašně zpochmurněla; způsobily to nejen příčiny vnější (položení politické), ale také vliv cizí literatury pessimistické i nedostatek důvěry v život, přes hlasitá ujišťování, že síla národní nikterak neoslábla.

III.

Toto pozorování může býti přechodem k přehledu polské literatury dramatické. Úplně z ní vymizela veselohra. Chce-li divadlo pobaviti obecenstvo, musí se uchýliti k překladu cizích frašek. Od smrti Józefa Blizińského není v Polsku vlastní komedie, od smrti Michała Bałuckého není veselohry. I hlavní producent frašek a dramatických žertů, Zygmunt Przybylski, odmlčel se posledního roku. Starší spisovatelé komedií, kteří se ostatně nikdy skoro nevyznamenávali opravdovou veselostí: Zygmunt Sarnecki, Edward Lubowski, Kazimierz Zalewski od několika let již nepustili na jeviště ani jediné práce, jako by se byli zalekli onoho nového ducha, který zavanul ze západu a vzbudil v Polsce mnoho následovníků.

Jinak není dramatických novinek nedostatek, jen že všecky jsou smutné, a usmějí-li se kdy přece, tedy jako za trest.

Hvězda STANISLAVA PRZYBYSZEWSKÉHO jako dramatika i vůbec spisovatele v minulém roce pobledla; jeho drama »Matka«, provedené v divadle krakovském, přešlo bez hlubší stopy, nevyvolalo dokonce ani přetřásání a sporů. — Jisté pověsti, hlavně však jen ve Lvově, dobyl si »Dramat Kaliny«, napsaný ZYGMUNTEM KAWECKÝM, autorem před tím zcela neznámým. Rovněž pomíjející dojem vzbudil »Cień« WILHELMA FELDMANA, ačkoli má mnohem více psychologické hloubky a technika jeho autora, který ne poprvé psal pro divadlo (»Sądy Boże«, »Cudotwórca«, »Czyste ręce«), nepoměrně jest dokonalejší.

Aspoň titulem uvádím J. A. KISIELEWSKÉHO» W sieci«, »Sonata«; nejsou to věci nové, nýbrž jen knižní vydání děl před několika lety napsaných a poprvé provozovaných. Nové práce tento talentovaný dramatik loni nepodal.

Rovněž starší prací jest drama známého lidového novellisty (autora povídky »W roztokach«) WŁADYSŁAVA ORKANA »Skapany świat«, nesmírně smutné, kreslené methodou náladovou.

Bylo by velkou mezerou mého referátu, kdybych nepověděl několik slov o »Vysvobození« (Wyzwolenie) STANISLAVA WYSPIAŃSKÉHO, o němž doposud se konají přednášky a rozpravy. Ovšem, přísně vzato, dílo to chronologicky náleží už do tohoto roku, ale poněvadž můj přehled vyjde v dubnu, bylo by zhola nepřípustno odkládati zprávu o tom genialním výtvoru až na rok budoucí.

Nazval jsem »Wyzwolenie« dílem genialním, ale vyjádření to hned vysvětluji tím způsobem, že jsou v novám dramatě Wyspiańského záblesky genialnosti, že však celek nemůže býti nazván naprosto dokonalým dílem uměleckým. »Wyzwolenie« jest především co do ideje velmi nejasné. Autor má obrovskou zásobu fantasie, zajisté nyní největší v Polsku vůbec; ale s tím neslýchaným bohatstvím fantasie nejde stejným krokem rozvaha filosofická, která by obrazům, vystupujícím v představitosti tvůrcově, dodávala pravého ideového významu. Wyspiański podjal se ohromného úkolu, jakého jedině on se mohl odvážiti, úkolu totiž, přetvořiti Mickiewiczova Konráda z III. části »Dziadů« v hrdinu doby přítomné, prociťujícího všecko utrpení národa a toužícího vyléčiti ten národ z malomoci, v jakou upadl následkem dlouhé poroby. Avšak idea ta, tak krásná a životná, přelétla takřka pouze hlavou poety, nedovedla se v ní zdržeti déle a vytvořiti náležitou formu projevu v rouše dramatickém; v díle pozůstaly pouze její disiecta membra. Nezdařilo se ani zobrazení současné Polsky, ani boje nového ducha národního s geniem minulosti — ovšem uvažujeme-li o velkém záměru v poměru k jeho provedení v díle. Jsou v něm blesky genialné; jsou tu obrazy i vyjádření, hodné největších mistrů, ale jsou tu zároveň i hrudy a škváry bez ceny. Obírá-li se veřejnost polská poměrně tak dlouho »Wyzwoleniem«, jest příčinou toho hlavně hřímavé heslo »Pouta strhni!« jakož i zasažení k těm záhadám, které pro národní duši vždy zůstaly nejdražšími. Veřejnost chtěla by v tom díle vyčísti i povzbuzení pro přítomnou chvíli, i direktivu pro budoucnost — obrací tedy práci na vše strany, pozoruje ji z různých zorných úhlů, cení ne tak

provedení (jako celek křehké), jako spíše nebetyčný záměr. Ten neobyčejný zájem o »Wyzwolenie« jest nejvýmluvnějším důkazem, že samo »pouhé umění«, zbavené všech ideí národních i společenských, nemůže vyvolati nadšení, že nyní jako kdysi otázka základní, otázka národního bytu jedině je s to pohnouti velkými massami.

Vůbec lze pozorovati, že lonského roku kult »pouhého umění« ztratil mnoho přívrženců̊v, neboť konečně v žádném národě — nejen v Polském — nemůže se trvale udržeti. Nic divného. Život nedá se rozděliti na přihrádky: zde věda, zde umění, tu průmysl, tu politika, tu národnost — v něm všecko se váže nejtěsněji, nehledě na nutné rozdělení práce; nikdo nechce býti úlomkem člověka, ale touží býti i trvati jako celek. Že časem ten neb onen směr béře vrch, toť přirozeno i potřebno; leč na dlouho taková výlučná nadvláda nějakého činitele panovati nemůže; život vždy se hlásí o svá práva. V Polsku po chvilkovém odbočení v kraj »umění pro umění«, v němž jsou vyloučeny záhady společenské i politické — výkvět intelligence navrací se zase k silnému uplatnění národních ideálů. Piotr Chmielowski.

V Zakopaném, 16. břez. 1903.

Slovinská.

My Slovinci vlastně nemáme literátů z povolání; příčina je zcela prostá: že jich nemůžeme uživiti. Do nedávna soustřeďoval se náš literární život v našich měsíčnících »Ljubljanski zvon« a »Dom in svet« (z nichž chodí každý svou cestou, podobně jako orgány našich politických stran) a v »Slovenské Matici« i »Družbě sv. Mohora«. Teprve v posledních letech probudilo se poněkud naše knihkupectvo a oživil se náš literární ruch. A zapřáhla se do toho většinou jen omladina. Starší literáti — bohužel — málem docela umlkli. Některé udusila tíha služby a povinnosti, druhým vyrazila politika péro z rukou, opět jiní pak je odložili sami, zarmouceni možná, že omladina snad příliš hlučně klepala na dvéře a příliš bouřlivě vtrhla v literární chrám.

A vše to přineslo nový život v naše literární poměry a nyní nabýváme rok co rok nějakých slovenských knih, které nejsou pouze mluvnice nebo knížky modlitební . . .

Literátem z povolání stal se *Ivan Cankar*. Vím sice, že ho slovinská literatura nemůže živiti a že hledati si musí jinde podpory: ale Cankara živí péro a proto je poměrně nejplodnějším slovinským spisovatelem. Minulého roku dostali jsme od něho drama »Kralj na Betajnovi«, dále vyšla v druhém vydání sbírka jeho básní »Erotika«, jejíž první vydání propadlo »auto da fé« lublaňského biskupa: v »Matici« pak vyšla jeho povídka »Tujci«.*) »Kralj na Betajnovi« je továrník Kantor, obyčejný dareba povahou, jenž nosí plno hříchův na svých bedrech, který však nicméně drží celou společnost ve svých kleštích, aby ho ctila a jemu se klaněla. Jeho postavil Cankar typem dnešní společnosti, jak ji vidí, a napsal mu na čelo: ». . . Cesta k trůnu je neschůdná — broditi se musí člověk po kolena v krvi a slzách. . .

*) Cizinci.

Kdo chce v před, musí v před, musí odhoditi na stranu každý kámen, který je mu v cestě, musí, je-li třeba, přes mrtvoly, přes teplé lidské mrtvoly.« Svým hrdinou však postavil Cankar propadlého studenta, jenž sám klade důraz na svou hrdost vagabundskou. — »Tujci« je povídka z uměleckého života. Cankarovi jsou »cizinci« všichni, kdo žijí mimo vlast, z té příčiny, že vlast jich nemůže živiti a že jim nerozumí. Takovým cizincem jest jeho sochař a takovým cizincem je i Cankar sám. Ale sochař Cankarův není snad mužem práce, energie, tvorby, nýbrž slabochem, fantastou, jenž pouze blouzní a ani tehdy ničeho nevytvoří, když má příležitost. Proto nemá příčiny, hněvati se na vlast, jež mu nerozumí a ho nepodporuje. Cankar jeví všude patrnou lásku a sympathii ke zkaženým existencím, k fantastickým vagabundům, je zveličuje a pouze oni jsou mu lidmi. Kdo se s ním neshoduje, jest hlupák, filistr, a »filisterství« vypověděl Cankar, jak již loni jsem se zmínil, bezohledný boj. Kdyby Cankar bojoval pouze proti opravdovému filisterství, dosáhl by pěkného úspěchu, poněvadž však v pojem filisterství zahrnul všecko, co se s jeho názory neshoduje, mají jeho spisy ráz fantasie duše poněkud výstřední. Cankar, jenž dosud psával napolo realisticky, napolo fantasticky, stal se v »Tujcích« jasnějším, a to je mu k dobru. — »Erotika« jest dle Cankarových vlastních slov »kytička květů, svázaná pobledlou stužkou sentimentálnosti, z níž dýchá vůně fialek, které někdy kvetly.« A sám přiznává v epilogu brillantně psaném, že jsou ty verše plny sentimentálosti, vůně fialkové a měsíčních paprskův, že jsou mu ty verše tak cizí, jako kdyby je byl napsal člověk, jehož pouze z daleka poznal. Ano, ano, Cankar se změnil: ze sentimentálního blouznivce stal se nespokojenec, jenž vše nenávidí a na vše zanevřel, jenž s jistou manií zahryzl se v toto nazírání na své okolí. A přesvědčen jsem, že se Cankar ještě změní a napíše nám něco, co nám bude před světem ke cti.

Z jímavým prosaikem jest *Fr. X. Meško*, pilný spolupracovník »Dom in sveta«. Loni podal nám v »Matici« několik něžných »Črt«. Jeho spisy jsou poesií v prose, z níž vane jemná melancholie. Meško je povaha měkká, jemnocitná, plná sentimentálnosti, smutku a mystiky. Nyní jest farářem v Korutanech a šetří svého slabého, nestálého zdraví. Ačkoli ještě mlád, potápí se přece se zálibou do svého mládí, do oněch roků, za kterých ještě po domě otcově těkal, po domácích nivách a lukách. Meško je velice sympathickým autorem a můžeme si pouze přáti, aby s touž radostí uchytil se nynějšího života, s jakou touží po minulých dnech.

Od Cankarova hněvu a Cankarovy ironie a Meškovy měkké melancholie příjemně se liší zdravý humor *Rado Murnika*, který své žertovné črty sebral ve zvláštní knihu a dal jí vhodný název: »Navihanci« (Šibalové). Murnik jest jeden z řídké řady našich humoristův. Již častěji jsem se zmínil o Murnikovi a vždy jsem mu něco vytýkal, že totiž občas hledal humor více ve slovech a rozmanitých strojených, překroucených a spájených výrazech, než v komice děje a situace. Ale čím dále píše, tím více opouští svůj starý způsob a tím více pů-

sobí jistou klidnou komikou. »Navihanci« nejsou nikterak epochálním zjevem v naší literatuře, ale kniha najde nepochybně mnoho přátel a vzbudí vždy mnoho dobré nálady. Murnik popisuje žertovné výjevy z dětských let, veselé vzpomínky ze studentského života a bičuje různé zjevy všedního žití: politiku, moderní literaturu, umění atd. Uvedl do literatury lublaňské nářečí, a podobně jako vídeňský humorista Pötze svého »Nigerla«, vytvořil Murnik typickou postavu lublaňského měšťana — »filistra« — Bucka, jenž zůstane asi stálým zjevem v slovinských humoristických listech a spisech. A Murnik může býti snadno hrdým na svého Bucka, který zůstane nerozlučně spojen s jeho jménem.

»Slovenska mladina« vydala almanach »Na novih potih« (Na nových cestách), v kterém vidíme zastoupena jména jako Zupančič, Zofka Kvedrova atd. a také několik nových jmen. Úplně nové cesty to sice nejsou, ale spisy jsou dobré a zajímavé a spolupracovníci tohoto almanachu budou zajisté dobrou oporou slovinské literatury.

Po dlouhém mlčení ohlásil se znovu někdejší miláček slovinského národa, lyrik *Simon Gregorčič*, který vydal třetí svazek svých »Poezij«. Mlčel od doby, kdy dr. Mahnič, nynější biskup na Krku (Veglia) svým fanatismem strhal struny jeho lýry, kterou chtěl Gregorčič potom odložiti navždy. Ale po dlouhých letech vyhledal znova svou lýru a napjal na ni nové struny. Je na nich viděti, že to už nejsou ony staré struny, z nichž vyluzoval kdysi plné a libé zvuky, ale je na nich i to patrno, že je napjal přece jen Gregorčič. Neznějí už tak jako v prvém a druhém svazku jeho »Poezij«, jsou však pořád Gregorčičovy. Hluboké, něžné myšlenky a city, libozvučnou mluvu, vše to nalezáme též v tomto svazku. Zdá se mi jen, že mu písně příliš rychle plynuly na papír. Tak dlouho zadržovaný zdroj písní otevřel se nenadále a všechny nevyzpívané písně chtěly rychle na světlo. Básník psal je v těžké nemoci a po nemoci, proto zpívá většinou o smrti a dělí svou sbírku na »Predsmrtnice«, »Pogrebnice« a »Posmrtnice«. Kéž by nám zazpíval Gregorčič znova něco — ze života a o životě!

První slovinský esthetik, který založil vídeňský »Zvon« a napsal slovinského »Werthera« — »Zosinu« —, *Josip Stritar* vstoupil mezi spisovatele pro lid a mládež a píše »s dovolením Krškého knížebiskupství« pro Družbu sv. Mohora. Loni vydal »Zimske večere«, jež obsahují »drobnice«, »pesmi«, »basni« a dramatické sceny. Krásné a lapidárné jsou bajky zpracované dle Aezopa. V kresbě lidové však ztratil Stritar styk s lidem, ježto dlouhá léta již žije v cizině a nezná již domácího lidu a jeho smýšlení, které časem valně se změnilo. Ale vždy zůstává jeho mluva vzornou a domácí.

Družba sv. Mohora vydala také povídku *Ganglovu* »Veliki trgovec« (Velkoobchodník). Jest to pěkný obraz z Bílé Krajiny při hrvatské hranici. »Velkoobchodník« nezajímá tolik svým dějem, jako lidmi, kraji, životem a obyčeji. Takovou musí býti Bílá Krajina a její obyvatelé skutečně.

Sbírky *Tavčarových* a *Kersnikových* spisův se vydávají dále. —

V poušti naší dramatické literatury jest těžko najíti nějakou skrovnou oazu. Mimo Cankarovo drama »Kralj na Betajnovi« které nebylo sehráno, vydal *Fr. Finžgar* svého »Divého lovce« (Divji lovec).

Je to národní hra v jadrném gorenjském jazyku a s dobrými typy, ale zdá se mi, že se v ní přece příliš béře ohled na jistou třídu diváků a že příliš častý zpěv vadí rozvoji děje.

Tak leží naše dramatické pole pořád bezmála ještě ladem, a stále čekáme ještě pravého dramatika, který by nám zasel zdravé símě v zející brázdy.

Ve Vídni, dne 14. března 1903. Dr. Fr. Vidic.

VÁCLAV DRESLER:

Ruští psychologové hrůzy

(Pokračování.)

Je-li v »Zápiscích« osová linie, jíž jest pak provlněna celá práce, musíme ji vidět jen ve formulaci tvůrčích intencí autorových a v celkové tendenci díla. Jest dnes průhledně vyjasněno, že Dostojevskij, pracuje o »Zápiskách«, chtěl především obnažovati, protestovati a hojiti. A jeho protest byl slyšán, v jeho obnažení poznána určitá sfera opravdového života a hojivý účinek jeho péra projevil se zásadními reformami v systemu sibiřského žalářování.

Ze »Zápisků« můžeme, vsáhneme-li se jen poněkud hlouběji do jejich kapitol, vyčerpat množství bohatých poznatků a neobyčejně tučný materiál čerstvých dojmů, jež v nás rozčeří hladinu našeho lidství s nemenší intensitou, než to mohou učiniti celé folianty přísných filosofických essayí a čistě popisných pojednání. Osoby, jimiž je tato velkolepá epopeje nucené práce v trestnici zalidněna, jsou do značné míry výstřední, extremně zastřižené, křivě rostlé a uvnitř zanesené vysokou vrstvou ulehlé špíny, ale při tom provanuté duchem ryzího křesťanství, jehož odstíny, vůně i barva vyzrcadlily se i na dně jejich duší. Toto silně podložené náboženské zabarvení vlévá jim do krve jistou dávku asketismu a zárodky legendárního mučednictví. Jím jsou také zapříčiněny a z něho vysakují jejich všecky pohnůtky k činům, ať čisté nebo sobecky zakalené. Surovost, bezohlednost a tvrdost v jednání i nazírání za normálních všedních dnů — ustupovala u nich v dobách svátečních nebo jinak slavnostních náhlé měkkosti, nenadálému přívalu citového oduševnění i nedůtklivého zjemnění. Za jednu z nejkrásnějších passáží v »Zápiskách« pokládám drobnou episodku, jejíž látkou jest popis primitivně inprovisovaného divadelního představení v celách vězenských a jeho emoční dozvuky v prsou naslouchajících zločinců. Jest v tom mnoho jemné psychologičnosti a nádherného kouzla, když Dostojevskij se pokouší o zachycení celé té

primitivní duševní dynamiky v zanedbaných a morálně zapadlých lidech, jejichž hroznému pudu čistě zločinnému se nikdy nepřestal diviti a v nichž miloval kde který sympatičtější projev. Autor neidealisuje v nich zločinu, jeho apoštolé nezdají se mu být hrdinami nebo nadčlověky, ale na druhé straně nevidí v nich také netvory, bestie a zvrhlé instinkty, nýbrž pokaždé snaží se u nich uhoditi na pravé lidství a obnažiti především jejich neštěstí i utrpení. Většinu trestanců Dostojevskij líčí jako lidi nevlídné, popudlivé, zasmušilé a skoro neustále zamlklé. Někteří z nich do vězení přišli se zločinností úplně rozvitou, bezcitní a cynicky otrlí, u jiných se zločinné složky vyvinuly teprve delším pobytem v káznici. Jest ostatně jen přirozené, že ztráta svobody, nucená erární práce, mravní a intellektuálné zanedbávání, stálý styk s vrahy i lotry »ze řemesla« a tyranská hegemonie dozorcovy hole snižuje i v individuu původně dost dobrém mravní úroveň, ubíjí v něm citové akcenty a vždy více jej sbližuje se skutečným zločinem. Zajímavá jest zpověď Dostojevského o tomto bodě: »V prodlení několika let nezpozoroval jsem mezi těmi lidmi ani sebe menšího příznaku lítosti, ani sebe menší stopy, že by je tísnily vzpomínky na jejich zločiny. Větší procento z nich má v duchu své jednání za docela správné... Ano zdá se, že z dosavadních už hotových hledisek není možno postihnouti smysl zločinu a že jeho filosofie jest poněkud obtížnější, než se zpravidla myslí. Trestnice a soustava nucených prací zločince ovšem nenapraví; jimi se pouze zločinec trestá a obecenstvu se poskytuje ochrana od dalších útoků zločincových na jeho bezpečnost. V zločinci samém budí trestnice a nejnamáhavější nucená práce pouze nenávist, touhu po zapovězených rozkoších a strašnou lehkomyslnost. Ale jsem přesvědčen, že proslulá soustava samovazby dosahuje jen klamného a pochybného vnějšího cíle. Vyssává životní šťávy z člověka, jeho duši okrádá o sebevědomou činnost, seslabuje ji i děsí a potom vydává ji jako mravně vyschlou, napolo rozumu zbavenou mumii za vzor polepšení i lítosti. Zločinec, jenž povstal proti lidské společnosti, ovšem ji nenávidí a o sobě skoro vždycky se domnívá, že má pravdu, kdežto vinníkem jest ona. Za to už vytrpěl od ní trest a jím se pokládá skoro za ospravedlněného, vyrovnaného...« A dále praví autor: »Celkem mohu říci, že všechen ten lid, kromě několika nečetných, nevyčerpatelně veselých lidí, byl lid zasmušilý, závistný, ješitný, vychloubavý, urážlivý a ve vysokém stupni dbalý formálností... Všichni trpěli manií, jak se chovati na zevnějšek. Vůbec zevnějšek a ješitnost byly u nich hlavní věcí. Většina byla mravně zkažená a strašně podlá. Klevetám a pomluvám nebylo konce: to bylo peklo, svrchované peklo... Nepřišel-li kdo už mravně zkažený, tedy se zkazil v káznici. Pomluvy, úskoky, babské klepy, závist, sváry a hněvy bývaly vždy na denním pořádku v onom zcela neobyčejném světě.« Nelze se tedy diviti, že kritikové se rozcházejí v mínění, jaký vliv měla káznice na karakter i světový názor Dostojevského. Většina tvrdí, že rozhodně nepříznivý — a básník na některých místech prohlašuje ho za nepřátelský, kdežto jinde zas mu výslovně děkuje za své zachránění.

»Uražení a ponížení« byli první románovou malbou, k níž byl Dostojevskij inspirován opět bezprostředním dotykem skutečného života společenského, jsa před tím několik let odříznut od všeho, co se mohlo životu tomu z daleka podobati. A jest zajímavo, že hned do této první společenské kresby promítnul autor nejdůvěrnější episodu svého života a kus svého skrytého subjektivismu. Básník sám o několik dní dříve, než ji v jeho románě četlo široké obecenstvo, s plnou intensitou nutné tragiky vyžil jednu ze svých nejpodivnějších lásek, kde pohlaví spí a žije jen horký cit, niterná sympathie a čisté lidství. Do životních styků vášnivé, žárlivostí užírané a při tom se šíleným utkvěním zamilované Natášy jest autorem vpleteno dvoje nestejně rozehřáté mužství: dravé, rozpínavé, dobyvačné i lehkomyslně znemravnělé Alešovo — a Ivanovo báječně krotké, obětavé, trpící i násilně umlčované. Hlavní dějová scenerie: těžká situace vášnivě zamilovaného mladíka, který vadne při pouhém uvědomění, že mu předmět jeho lásky může být ukraden, a při tom mlčky sám rozdoutnává milostný poměr tohoto předmětu s jiným, sobě nepřátelským mužstvím — tato scenerie má známku vlastního autorova života, je tedy pravdivá a odpozorovaná. Ale když ji pak vidíme zatíženu řadou podružných dějů, episod i scen a zamalovánu zdlouhavou exposicí, nevyvolává v duši, která ji má vdechovati a umělecky ochutnávati, analogických vjemů. Zdá se fádní, vymyšlenou, špatně okopírovanou, skoro nemožnou a do mnoha procent směšnou. Stěžejní dějová linie velmi často jest lámána nárazem intrik naprosto zbytečných, které buď budí velmi slabou ozvěnu někde daleko v pozadí, anebo vůbec se rozprchávají do prázdna. Chtěl-li autor tímto zbytečným zdvojováním a tímto jakýmsi druhem dějové gradace zachytiti nekonečně mnohotvárné, roztřepené a neobyčejně nuancované vlnění skutečna v životě, volil pro náležité vyzdvižení této životní pravdy nevhodně umotivované pozadí a málo přiléhavou látku. A myslil-li, že bude tak pracovati materialem, schopným oné umělecky velmi subtilní emoce, aby ve svém vyhránění a propracování působil dojmem hudebního zvuku, počítal s příliš jemným obecenstvem a počítal špatně.

V tomto románě vedral se Dostojevskému do péra rušivý vliv fantasie nad potřebu rozvlněné a nepevně ohraničené. Proto některé postavy jsou v něm málo životné a skoro studené. »Uznávám, že jest v mém románě mnoho loutek místo lidí; to nejsou lidé oblečení v uměleckou formu, ale ploužící se stíny.« V takový přísný akkord vyzněla spisovtelova autokritika. Zobecněno: v tom málu případů, kdy si Dostojevskij své osoby vybral z kruhů společensky vysokých, frásovitých a prázdnou konveniečností zmrtvělých, vždy pracoval s nezdarem a ztroskotal. Neuměl naslouchati spletité a diskretně utajené hudbě vášní i citů v duších, na určitém společenském vzduchu prohnilých, ustydlých a strojových.

První léta, jež Dostojevskij po svém návratu ze Sibiře žil v Petrohradě, jsou naplněna ustavičným rozbíháním za existencí. Nejvhodnější cestou se Dostojevskému zdál žurnalism, tato moderní kletba kde

které myšlenky čisté, spontanně vytryskté a umělecky ztrávené. A žurnalism na čas pohltil nejpružnější síly autorovy, vyssáv z nich skoro všecko teplo. Dostojevskij, tento nádherný metafysik a psycholog par excellence, trpěl nešťastně vášnivou zálibou pro tento svůdný literární genre (»Bratří Karamazovi«, »Běsi« ve svých prvních partiích), ač se mu jinde smál (»Zločin a trest«).

Rokem 1865 rozvírá se pro Dostojevského řada trpkých a těžce stravitelných dnů. Přeživ katastrofu svých dvou žurnalistických podniků, zabřednuv do dluhů a nenaleznuv ve vlasti dost přátelské obětavosti, prchá do ciziny a jako literární proletář probíjí se Německem a Italií. Nemocný, v tvorbě neustále přerývaný záchvaty padoucnice, vrací se jen, aby od nakladatelů a redaktorů vynutil zálohy. Západ se svou bohatě vyfouknutou kulturou naň nepůsobil a nerozehrál v něm žádnou zvučnější tvůrčí strunu. A přece se z této periody datuje vznik nejrozsáhlejších románů Dostojevského: »Idiota«, »Běsů« a »Bratří Karamazových«. Z toho můžeme odvoditi, jak lehce a suverenně v té době ovládal Dostojevskij svou tvůrčí fantasii, na jak vysoký stupeň rutiny dostal se už jeho duch a jak mohutně v něm byla tenkráte rozkřesána potřeba psáti, sdělovati se o své dojmy a propagovati své myšlenky. Vrátiv se z ciziny, přestal býti doma podceňován a ignorován, stal se myšlénkovým střediskem literárního světa na Rusi. Čím více se blížil osudný rok 1882, tím nápadněji a hlučněji byl aklamován davem, zbožňován literáty a zahrnován přízní i úspěchem. Krátce před smrtí vyrostl jeho kult v opravdový enthusiasm v současném ruském obecenstvu a byl by jím snad dokonce býval pasován na módního autora (v uměleckém významě toho slova), kdyby jej několikeré chrlení krve nebylo zalilo a přeřízlo tak pozemní utrpení tohoto velikého literárního proletáře ruského, jenž nikdy neměl pod nohama půdu dost pevnou a existenci tak hladce urovnanou jako většina jeho domácích současníků (Tolstoj, Turgeněv, Gončarov a pod.). Své společenské postavení, svou literární slávu a svůj historický dosah vybojoval si krajním vypjetím svého tvůrčího talentu, svou vzácnou houževnatostí a nikdy neotupeným pérem. Nejmohutnější apotheosou jeho jako člověka a nejvyšším vyzdvižením jeho významu byl triumfální pohřeb, který strhl za sebou nejen celý umělecký Petrohrad, ale celou širokou Rus i cizinu, a fakt, že car jeho vdově i dětem určil vysokou roční pensi, což se na Rusi stávalo jen v případech velmi řídkých. —

První perioda v životě i literární tvorbě Dostojevského, jež se dá vést až po »Zápisky z mrtvého domu« a »Uražení i ponížení«, jest stopována snahami přesně uměleckými a intensivním niterným rozkřesáním. Ve všech belletristických pracích, jež svým myšlenkovým tónem i datem svého publikování nevystupují z mezí této časové periody, vyráží předně nápadnost společenského prostředí a za druhé intensivnost i zvláštní zabarvení esthetických emocí. Prostředí zvolených dějů nevymyká se tu zpravidla ze sfer existenčně nejnižších nebo aspoň hodně zapadlých: úřednického proletářstva a oněch vrstev ze současného Ruska, jež nejvíce trpěly buď hnusnými projevy módního

nevolnictví nebo strojovou šablonovostí kancelářského živoření. Ráz i ideové podmalování těchto dějů jsou všude znamenány vášnivým protestem proti jakémukoli vnějšímu svírání volné lidské individuality a jejímu existenčnímu sešněrování i vykořisťování. Z emocí, jimiž chtěl Dostojevskij svými prvními románovými pracemi působit, je třeba akcentovat hlavně soustrast k všemu nízkému a společensky ignorovanému, jež se někdy měnila v opravdově pathetickou a chorou citlivost. Nejpřípadněji tento tón a tuto esthetickou barvu v chronologicky prvních románech básníkových karakterisoval snad Grigorjev epithetem naturalistického sentimentalismu. Tato jeho terminologie zdá se mi poměrně nejvěrnější a nejvýstižnější. Jest jí zachycena nejen povaha prvních prós Dostojevského, ale i vůně a naladění tehdejšího autorova vnitřního vývoje. Na tomto stupni naturalism Dostojevského (jmenuji ho výhradně jen v tom omezení a individuelním zatížení, jak jsem je byl označil na počátku své studie) neproráží ještě všude skryté psychické hloubky a neakcentuje jen nitro, jak to činil v druhém, myšlenkově bohatším a intellektuálně zralejším stadiu svého rozkvětu.

K čistě umělecké složce, jež převládá i formuluje všecka díla Dostojevského, narozená v něm za prvního rozpuku jeho tvůrčích schopností, v periodě druhé (ostře vymezených hranic nelze tu přirozeně vést) přissála se ještě vigneta společenského tribuna, publicisty a propagatora. Podobná psychiatrická analysa, přesně duševní dynamika dějová a malba zločinu jako projevu čistě vnitřního rovněž jest ovocem i výtěžkem dalšího autorova vývoje. Oč méně obsahové průhlednosti a výraznosti vnějších linií jest v belletristických plodech tohoto druhého stadia básníkova, o tolik jsou bohatší na různotvárnost myšlenkových procesů, na složitost motivů a jemnost zpracování.

Jako vstup do této druhé periody ve své produkci ohlásil Dostojevskij zásadní protest proti současnému realismu a realisticky nazírající ruské kritice, jejímž vůdčím theoretikem byl tehdy Dobroljubov.*) A jest silný rozpor mezi duchem tohoto protestu a praktickou tvorbou autorovou. Rozpor dost nápadný a podivný. Ve svém článku theoreticky hájil Dostojevskij čisté umění a jeho právo na existenci i vývoj, ale v jeho tvorbě není po něm ani stopy. Byl-li si autor tohoto konfliktu mezi svou theorií a praksí vědom či je-li jen výrazem jeho stálého, niterného kolísání, dalo by se rozřešit pouze široce rozloženou studií, výhradně zasvěcenou této otázce, jíž se tu jen prostě dotýkám.

Všecky romány Dostojevského, napsané i vydané po roce 1860, vrcholí do jednoho společného závěru: vnitřního utrpení za vykonané činy, uvědomění si jejich dosahu, nutného zvratu od nich, upřímného pokání za ně a trpělivé stagnace v snášení osudové tíže. Konflikt vzniká tím, že člověk, maje svobodnou vůli, přejímá odpovědnost za své činy v celém jejich rozsahu. Mají-li tyto činy základnu zločinnou a byly-li diktovány zlými intencemi, jest odpovědnost za ně provázena trestem, utrpením a pokáním, jež provinilec, uznav svou hříšnost a potřebu mo-

*) »G. — bov i vopros ob iskusstvě« (Pan Dobroljubov i otázka o umění) v časop. »Vremja« 1861, sešit 2.

rální očisty, dobrovolně bere z rukou nestrannické spravedlnosti a nikde nesnaží se vědomě odvrátit. Svědomí, cit povinnosti, a osudná nutnost mají tu první slovo, jež zpravidla přehlasuje egoistickou zbabělost, strach a úzkost v člověku. (Dokončení.)

DOPISY.

Z Bulharska.

V Sofii, 19. března.

(Makedonské komitéty vnitřní a vnější. — Vzrůst slovanské myšlenky v Sofii).

Všechna evropská žurnalistika zaujata je dnes událostmi v Makedonii. »Chystá se k válce mezi Bulharskem a Tureckem?« »Povstane-li na jaře rája v Makedonii k oboji?« — To jsou otázky v evropském tisku už dávno zevšednělé.

Ani mi nenapadá, abych na ně chtěl odpověděti, protože odpověděti na ně nikdo nedovede. Chci jen do pravého světla postaviti organisaci vnitřních komitétů v Makedonii. O organisaci v knížectví dávno již v »Slov. Přehledu« bylo psáno — o vnitřní, makedonské, málo kdo má pravé ponětí. Činnost vnitřních komitétů rozkřičena byla jednak nepřátelskou a jednak povrchní žurnalistikou jako činnost eminentně šovinistická, bulharská, namířená na prvém sice místě proti Turecku, ale hned na druhém proti Srbům. Ukáži, že celé ústrojí této organisace spočívá na zcela jiném podkladě. Ono není ústrojím jenom bulharských lidí, ale ústrojím čistě mezinárodním.

V místech, kde žijí pohromadě Bulhaři, Srbové, Řekové i Cincaři (Rumuni), ústrojí komitétu všem je společným. Všickni (pokud to u lidí vůbec hledati lze) žijí ve shodě. To dokazují sňatky, které jsou opravdivým křižováním plemen. Bulhar žení se za Řekyni (na př. chvalně známý dr. Tatarčev má za choť Řekyni), Rumun od oltáře odvádí Bulharku a p. Kdyby jen na obyvatelstvu Makedonie záleželo, byla by autonomie této nešťastné, ale jako ráj krásné země dílem blízké budoucnosti. Jenom vnější vlivy a choutky křiklavě se neshodují s touto svorností. Srbské a rumunské konsuláty, srbské a řecké duchovenstvo touží po rozbroji a nesvárech — těm kalná voda je potřebna k lovu v oblastech čistě bulharských. Ale choutky v Bělehradě, Bukurešti a v Athenách nelze považovati za apetyt domácího (makedonského) obyvatelstva. To je svorno ve svých tužbách, nesoucích se k vykoupení z hnusného tureckého jařma, a je svorno i ve spikleneckém díle. Protože Bulhaři jsou nespornou většinou, má celé hnutí ráz bulharský, ale v pravdě je hnutím všeobecným, jehož podkladem je lidskost. Namítne se mi, že vraždy spáchané na Nebulharech usvědčují mé tvrzení z nepravdy. Podškrtnul jsem slovo »Nebulharech«. Kdo za pravdu přijme, že obětmi vražd byly Nebulhaři, ten ovšem mému tvrzení neuvěří. Kdo však se přesvědčil, že mezi zavražděnými bylo nejvíce Bulharů, bude otáleti s ukvapeným vývodem. A pravdou jest, že ti, jichž životy byly utraceny, byli vždy

zrádci na vnitřní organisaci komitétu, ať již to byli Bulhaři či Srbové, Rumuni a Řekové. Dole vypíši příčiny, které vedly »nůž pomsty« (!) k vraždám. Zatím však, abych dokázal, jak se někdy tiskem balamutí cizina, uvedu na paměť čtenářstva jeden příklad. Před několika lety zavražděn byl v Soluni učitel Pejčinovski. Psalo se, že zavražděný byl Srb. Věnec, který na rakev jeho poslal sám srbský král, dokázal tehdy všemu světu, že zas jeden ubohý, nevinný Srb stal se obětí bulharské nesnášelivosti; ale Pejčinovski byl Bulhar. Byl neslavné paměti mým kollegou na zdejším gymnasiu. Katolík, vychovanec jezovitské koleje v Římě, vyzbrojený jen ledabylou znalostí francouzského jazyka, jmenován byl ministerstvem vyučování učitelem francouzského jazyka na sofijském gymnasiu. Záhy ukázal nejen úplnou neschopnost k učitelskému povolání, ale i veškeru svoji nepoctivost a mravní schátralost. Sám jsem byl svědkem scény, kdy při rozdávání služného chtěl ředitele ošiditi o několik desetifranků. Rozumí se, že potom učitelem našeho gymnasia býti nemohl. Hledal své štěstí jinde: v Soluni, na bulharském gymnasiu, vydržovaném exarchátem. Tam jeho konduity neznali. Byl inteligent a proto záhy učiněn s ním pokus získati ho pro vnitřní organisaci soluňského komitétu. Záhy však vše zradil. Viděl, že trest ho nemine. Proto hledal ochrany, kterou spatřoval v srbské (vnější) propagandě. A jeho přerod byl už věcí hotovou! Takřka přes noc se stal z Bulhara Srbem. Toužil uniknouti z nebezpečné situace; doufal, že záhy jmenován bude učitelem na některém gymnasiu v Srbsku. Ale byl zavražděn a cizí tisk (i naše Nár. Listy) měl zas nový doklad k tomu, jak vztekle na život a na smrt Bulhaři pronásledují Srby.

Soudnější čtenář, i když se spokojí s mým vysvětlením, řekne přece, že i zavraždění zrádce jest hříchem proti lidskosti. Ač nemíním této pravdy vyvraceti, přece musím obrátiti zřetel na poměry, z nichž tyto vraždy v Makedonii vycházejí.

Již před jedenácti lety křesťanská rája v Makedonii vidouc, že reformy, uložené Turecku berlínským kongresem, byly jen pískem do očí celé Evropy, poznala, že sama jen svou vlastní silou vydobyti si musí lidských práv. Proto hned probudilejší přistoupili k organisaci komitétů. Komitét záhy založen byl v každém téměř místě. Centrální řízení učiněno nestálým, přeletavým, aby snáze a jistěji práce jeho zůstala v tajnosti. Jen nejzasvěcenější a nejspolehlivější lidé věděli o sídlech ústředního vedení.

Na rozum jde, že celá organisace by zůstala illusorní, kdyby neměla i moci k hájení svého konání a k trestání provinilců. Musela tedy do svého statutu pojati i soudní a trestní moc.

V občanském životě na provinilce po soudní proceduře uvalen bývá trest, na př. vězení několika měsíců anebo i let. Tajná organisace však nemůže provinilce uvrhnouti do vězení. Nebude-li potrestán a učiněn neškodným, ponese pokutu — a rozumějme, že jde o pokutu tureckou — na sta ubožáků. Co tedy dělat? Komitéty na to odpovídají, že provinilce nutno odstraniti. A to jest možné jen dvojím

způsobem: buď vyhnanstvím, anebo navždy — smrtí!... Hrozná důslednost poměrů!...

Výkonná soudní moc této organisace záhy čelila soudní moci úřadů tureckých. Ona zná jen dva stupně trestů: vyhnanství a smrt. Na každý přestupek, malý nebo velký — protože jiných trestů uložiti nemůže. Trest vyhnanství vždy uložiti nelze — jest možným jedině, zvolí-li si jej odsouzený dobrovolně, ještě před soudem. Zůstává tedy téměř jen trest smrti. Ten hrozí nejen zrádcům, ale i opilcům a kuplířům, protože obžerství a kuplířství jsou pomocníky a náhončími zrady. Člen komitétu (anebo i příbuzný jeho), zasvěcený do tajnosti místní organisace, oddá-li se obžerství, propadá trestu smrti. Vždyť z opilosti může snadno vykonati skutek, pro nějž zakročiti mohou proti organisaci turecké úřady a přijíti na stopu příprav k povstání. Proto každý opilec je věci nebezpečným; on snadno prozraditi může i tajemství nejsvětější. Stejně i vilník. Turci usilují všemi prostředky o zdemoralisování křesťanské ráje. Sami jsou rafinovaně vymýšliví v požitcích vilnosti. Každý cestovatel po Turecku se o tom přesvědčil. Jaký tu div, že v každém bulharském místě, v každé nejzastrčenější makedonské vesnici pořídili sobě brlohy svých nelidských vášní. Přemlouváním, sliby, dary, vůbec všemi prostředky lákají do brlohů křesťanské dívky i — hochy. A svedená dívka, lidskosti uloupený hoch, upadší do spárů turecké vilnosti, záhy stávají se náhončími Turků a tudíž snadno i zrádci bratrů, příbuzných, ba i rodičů svých. — Proto organisace makedonská uznává za nutno i majitele brlohů trestati. Ale čím? Žalářem? Není ho!... I sahá zase k jedinému trestu — k trestu smrti... Jak hrozné! Jak ukrutné je to všechno!...

Jisto však jest, že u těch, kteří byli přímými svědky jich hrozného utracení, hlíza obžerství a vilnosti usychá. Od doby činnosti místních (vnitřních) komitétů obžerství i smyslné prostopášnosti o 100 procent — ubylo, tak že činnost komitétů jest i dílem mravního obrození křesťanské ráje.

V takovém světle objevuje se utracování obětí makedonského revolučního »nože pomsty«. Takovou obětí byl Pejčinovski.

Poznavše to, s nedůvěrou čísti budeme zprávy o šovinismu makedonských Bulharů, kteří nemilosrdně ubíjejí Srby. A bylo-li (jako že bylo) mezi »ubitými« i několik Srbů, nedokazuje to nic jiného, než že k organisaci náležejí nejen Bulhaři, ale i Srbové — a že tedy organisace není jen nacionální, nýbrž internacionální.

Tvrdím, že zprávy o protisrbských ukrutnostech jsou holými výmysly rozpínavé nacionální vášně. Bohužel, že takových činitelů jest mezi jižními Slovany mnoho. Seděl jsem nedávno s inteligentním Srbem, jehož děd pocházel z Bitolje. »Jsem Srb, rodiště mého děda je Bitolje; je tedy Bitolje srbská«, horlil náš soustolovník. Jak podivný to sylogismus! Můj praděd do Čech se přestěhoval z Elsaska, já jsem Čech, tedy obyvatelstvo Elsaska jest české!

A takových pobloudilých zákopníků vášně je mnoho mezi jižními Slovany. Ti jsou neštěstím jižního Slovanstva, ti jsou překážkou sblížení!

Odbočil jsem, ale ne nahodile. Chtěl jsem na příkladě ukázati, jak se fabrikují nároky na území i jazykově nesporná. U čistých Makedonců (kteří ve své otčině zůstali) taková vášeň je řídkým zjevem. Vnitřní komitéty v Makedonii pracují pod heslem: »Makedonię Makedoncům!« To jest v jiné formě vyslovená autonomie otčiny Cyrilla a Methoděje.

Bulhaři v knížectví všickni by souhlasili s takovým rozřešením makedonské otázky. V Bělehradě autonomii nepřejí. Proč? Otázka jest odpovědí!

Komitéty v knížectví (nyní rozpuštěné) nejsou v žádné přímé souvislosti s organisací vnitřní! Pracovaly na svůj vrub a na svůj účet. Čte-li tedy někdo v denních listech zprávy na př. o činech čety Sarafova, nesmí při tom mysleti na výkony organisace vnitřní. V komitétech knížectví shledati se lze i s lidmi, kteří byli ze země vyobcováni (dobrovolně či nuceně). Jedno však jest jisto: jakkoliv rozdíl mezi organisací vnitřní a organisací v knížectví jest veliký, přece, kdyby došlo k povstání, všechny by shromáždilo pod jeden prapor.

Na konec svého dopisu rád se zmiňuji o vzrůstu myšlenky slovanské v Bulharsku vůbec a o přátelském smýšlení k Čechům zvlášť. Stala se velká změna od dob Stambulova, kdy jsme zde byli považováni za »Židy Slovanstva«. Pomohla tu práce drobná i vědecká. Zlá doba dovedla zapomenouti i na Jirečka — dnes se paměť oživuje. Pracovníci se množí. Dnes už každý téměř bulharský inteligent zná i jméno Niederlovo. I »Slovanský Přehled« požívá tu zvučného jména. Drobná práce »Národní Politiky« dobře působí. Bulhaři vidí, že Češi nejsou »proti Bulharům« stůj co stůj — jak se dříve soudívalo dle toho, jak čelný list český psal o Bulharsku a Bulharech. Bulharští poslanci častými jsou hosty českého spolku. Hromadně se zúčastnili i české přednášky »o bulharském povstání r. 1876«. Slovanská myšlenka v Bulharsku roste! Doufám, že slavnosti odhalení pomníku »Caři Osvoboditeli«, k nimž mnoho slovanských hostí přijede, pro slovanskou myšlenku vykonají mnoho.

VLADISLAV ŠAK.

Z Haliče.

Ve Lvově, 22. března 1903.

Poláci a jubileum papeže Lva XIII. — Pronásledování ukrajinského ruchu v Haliči. — Studentské demonstrace. — Konference rusínské soc. demokracie. — »Jiskra.« — Polský kongres.

1. a 2. března byl Lvov svědkem okázalé slavnosti, pořádané městskou radou k oslavě papežského jubilea. Kdyby tato slavnost byla pouze církevní, ničeho bychom nemohli proti ní namítati. V našem případě však neběží pouze o projev náboženského přesvědčení a církevního příslušenství, nýbrž o něco mnohem širšího: o manifestaci národní. Slavnostní řečníci dávali slavnosti zřejmě ráz národní. Poláci mají prý býti vděčni papeži nejen za jeho dobrodiní, která společně s celou církví jsou jim údělem, nýbrž i za lásku, jakou prý papež prokazuje polskému národu. Papež byl líčen jako obzvláštní přítel Poláků. Arci-

biskup lvovský dokonce se těšil, že Poláci dávají příklad oddanosti církevní ostatním národům a že první jdou na dráze katolicismu v jeho boji proti pohanství.

Proč to uvádíme? Myslí naší táhnou vzpomínky z polské historie, které dokazují pravý opak, než co uváděli slavnostní řečníci. Vzpomínáme jenom XV. století! Vzpomínáme, že vlivem Říma bylo zamezeno utvoření říše česko-polské v XV. stol., které by bylo zcela jinak utvářilo historii obou slovanských národů.

Strachujeme se o národ, který výlučně se přikloňuje a svoje ideály národní stotožnuje s některým útvarem církevním a náboženským. Nikoli národností ke katolicismu nebo pravoslaví, nýbrž národností k lidství musí býti heslem dnešní doby.

*

Stávky rusínských sedláků ve východní Haliči a revoluční hnutí v Rusku byly podnětem ruské a rakouské vládě, aby společným postupem zlomily odpor buntujícího se národa ukrajinského. Rusko domnívajíc se, že pramen revolučního ruchu ruského jest v Haliči, požádalo rakouskou vládu o pomoc. Bylo započato vyšetřování nejdříve ve Lvově.

Byly učiněny policejní prohlídky bytů u advokátního koncipisty Hankěvyče, předsedy výkonného výboru soc. demokracie rusínské, a u medika Harmatyje. U obou však nebylo nalezeno nic kompromitujícího. Potom policejní komisař se odebral do bytu jednoho ruského studenta z Kyjeva, u něhož zabavil několik brožur a připravených zapečetěných dopisů. Akademik ten byl zatčen.

Blíže ruských hranic v obci Kopyčynách byli zatčeni dva »chlopi«, kteří nesli balíky. Balíky byly otevřeny a nalezeny v nich socialistické brožury. Chlopi byli uvězněni, byly jim dány okovy, aby se přiznali, komu brožury nesli. Za tou příčinou přibyl z pohraniční stráže do Husiatyna kapitán ruské stráže, který chlopy vyšetřoval.

Tyto případy svědčí, že ruská a rakouská policie zahájily v Haliči horečnou činnost, aby ukrajinské hnutí udusily. Proti tomuto zasahování Ruska do občanských svobod v Rakousku a proti úsluhám Rakouska velice ostře protestovalo polské a rusínské studentstvo 14. března na velmi četně navštívené schůzi. Po ukončení schůze táhli studenti před ruský konsulát. Policie však jim zamezila cestu. Došlo k boji mezi policií a studentstvem. Několik studentů i policistů bylo lehce zraněno.

Stejně ostrý protest vydala konference rusínské soc. demokracie, pořádaná ve Lvově 21. a 22. března. Konference tato jest prvním sjezdem rusínské sociální demokracie v Rakousku, poněvadž rusínští socialisté do nedávna byli organisováni v polské soc. demokracii.

Na sjezdě, navštíveném 60 důvěrníky a stoupenci, byl objasněn program strany. Mimo jiné přijat požadavek, aby rusínská sociální demokracie bez ohledu na hranice domáhala se utvoření socialistické republiky Rusi-Ukrajiny. Na to byly probrány různé vnitřní záležitosti, hlavně organisační. Orgánem strany je »Volja«, vycházející ve Lvově dvakráte za měsíc.

Rusínské studenstvo počalo ve Lvově vydávati nový časopis pod názvem »Jiskra«. List jest určen mládeži středních škol. Za cíl si klade sjednotiti mládež pod heslem: »Ukrajina bez chlopa i pána« a doplniti vzdělání mládeže sebevzděláním. Vychází dvakráte měsíčně. Předplatné K 4·60 ročně (Rynek 10).

*

Národní kongres polský bude se konati dne 31. května a 1. června t. r. ve Lvově. Na tomto kongresu (o němž byla ve »Slov. Přehledu« již nejednou zmínka) budou podány zprávy o národním, kulturním a sociálně-hospodářském stavu polského národa v Rakousku, Německu a Rusku. Zprávy ty poskytnou obraz duševní a hmotné síly polského národa. Z každého kraje bude několik referentů tak že budou moci podati objektivní referát. Kongres má též za účel ozdraviti poměry polského národa, sjednotiti politické strany na společném programu, dáti jednotnou organisaci spolkům a institucím kulturním. Na kongresu budou zastoupeny politické strany, důležité korporace, okresní starostové a všechny vynikající osobnosti.

Již dnes možno říci, že kongres nabude velkého významu pro polský národ. Bž.

Z haličské Rusi. 17. března 1903.

(Hnutí rusínského lidu a strany politické. — Brošurka S. Vityka. — Rakouská policie služkou ruské vlády. — Nové časopisy.)

Divno, podivno na haličské Rusi! Před nedávnem zvedl se národ k velikému protestu proti panujícímu pořádku, došlo k odchodu rusínských poslanců ze sněmu, k odchodu akademické mládeže ze lvovské university, veliká selská stávka vznítila se po celé východní Haliči — a dnes je ticho. Stávka obrátila k sobě pozornost i zahraničního světa, intelligence a studující mládež stanuly po boku stávkujícího selského lidu. Ale toto hnutí mělo jednu velkou chybu: stalo se jablkem sporu mezi rusínskými stranami. Vůdcové a organisátoři stávky — strany nacionálně-demokratické i sociálně-demokratické — hned začali spor, kdo vlastně vše řídí, zda nacionálové či socialisté, i počala veliká polemika. Což o to, hyne-li sedlák dále v bídě a nouzi, či lze-li aspoň poněkud zlepšiti málo záviděnı́ hodný jeho osud — hlavní věcí jest, kdo má říditi stávkový ruch: zda nacionálové či socialisté ... A národ poznal, že boj musí vésti sám. Lid však je neosvícený, po dlouhé doby zatemňovaný a ohlupovaný. I počal rozklad. Nastala doba frakciomanie — skutečná honba na neosvícené sedláky, jež každá strana hleděla získati pro sebe. Na oko byl tu ruch — ale ruch nezdravý v samém kořeni, nervósní ruch lidí, ztrácejících půdu pod nohama. A intelligence? Intelligence vydává časopisy a polemisuje. Tak nacionální »Svoboda« (Свобода) nazývá agitaci socialistů podlou; »Dilo« (Діло) horší se, když ještě někdo jiný vystupuje proti militarismu, neboť prý jiný to dělá pro své zájmy a jedině »Dilo« bojuje z pohnutek čistě idealných; socialistická »Volja« (Воля) směje

se všemu, neboť má za sebou mládež (z největší části) — a opravdu jest snad nejdůslednější ze všech rusínských časopisů.

Naproti tomu stojí silný ruch polský, směřující proti nám, vedený ne snad jen některými jednotlivci (Głąbiński, Studnicki a j.) a časopisy (Słowo Polskie a j.), ale podporovaný šlechticko-byrokratickou vládnoucí stranou.

V této době rozvášněné, v této době sváru obou bratrských národů vyšla brošura rusínského socialisty Semena Vityka: »Precz z Rusinami, za San z Polakami!«, která v nejednom směru vrhá ostré světlo na poměr polsko-rusínský. Jistě nikoli nepřípadně uvedl Vityk ve své brošurce tento citát z »Dějin polských« Bobrzyńského: »Pomysleme si jen na okamžik, kdyby ty miliony obyvatelstva polského, ten kapitál a práce, které jsme obrátili na východ (v XV. stol.), bývaly zůstaly v našich ethnografických hranicích — jak zcela jiný směr by by dostal náš rozvoj vnitřní.«

Toho měli by býti pamětlivi polští politikové, neboť v té příčině polské poměry XV. století ničím se neliší od nynějších.

Jsem pevně přesvědčen, že celé to protirusínské hnutí v Haliči není v intencích všech Poláků — ale divno jest mi, že haličsko-polské mínění o Rusínech regulují listy jako »Dziennik Polski«, »Słowo Polskie« a pod., že velkými Poláky jsou dnes Głąbiński, Studnicki a j., že polské kruhy dají se zastrašovati takovými chorobně fantastickými mátohami, jako jest »hajdamáčtina«, a vymyšlenými hesly jako: »Za San s Poláky!« (o čemž se lidem zdravého rozumu u nás ani nezdá). —

V poslední chvíli však obrátila se pozornost celé Haliče na jinou stranu.

Na zakročení prý ruských úřadů provádějí se nyní domovní prohlídky u maloruských studentů (rakouských poddaných!), ba zatčeni byli dva venkované proto, že dopravovali do Ruska zakázané tam ukrajinské knihy! — Tento neslýchaný fakt pohnul rusínské akademiky ke svolání veliké schůze, na níž vysloven byl rozhodný protest proti takovému počínání rakouských úřadů. Po schůzi demonstrováno proti ruskému konsulátu, při čemž bylo několik akademiků zatčeno.

Pozoruhodno jest, že schůze súčastnili se také členové polské »Čitárny Akademické«, která dosud nikterak nebyla snahám rusínským nakloněna. —

Na konec zaznamenáváme vznik nových rusínských časopisů. Počal vycházeti »Приятель« (v Černovicích, list pokrokový), »Хлопська Правда« (orgán radikálů), »Поступ« (orgán národních demokratů), »Добр Новина« (list pro sociální demokraty na ruské Ukrajině), »Искра« (orgán ukrajinské mládeže, jako »Молода Україна«). Kromě toho ohlášen jest časopis »Селянин« (pro socialisty-revolucionisty na ruské Ukrajině). »Гасло« (druhý orgán ukrajinské revoluční strany) počalo vycházeti znova. L.

Z Chorvatska. V Záhřebě, 21. března.

(Ruch pro finanční samostatnost. — Splynutí dvou opposičních denníkův. — Latinism a staroslovanština. — Vystěhovalectví do Ameriky).

Již šestý rok trvá finanční vyjednávání mezi Chorvatskem a Uhrami. Poslední finanční vyrovnání z r. 1889 pozbylo své platnosti již r. 1897, tak že bylo dosud již šestkráte jen »prozatímně« vždy na jeden rok obnoveno v starém znění. To nápadně dlouhé protahování obrátilo konečně pozornost i širších opposičních kruhův chorvatských, nezvyklých všímati si věcí tak praktických, jako jsou státní finance a národní hospodářství. Kromě toho zpravodaj uherské finanční delegace a hlavní redaktor peštského »Pester Lloydu«, dr. Max Falk, odpověděl tak bezohledně, ba cynicky na chorvatské požadavky, že tentokráte maďarská odpověď (renuntium) vyvolala nejen všeobecnou nevoli, ale i prvé počátky opravdového rozhořčení v Chorvatsku.

Pan Falk tvrdí totiž, že Chorvatsko právě ve smyslu státoprávního chorvatsko-uherského vyrovnání z r. 1868 nemůže býti považováno za zvláštní hospodářské území a proto že pro ně nemůže platiti zásada o vracení (o t. zv. restituci) spotřebných daní, jako je tomu mezi Uhrami a »Rakouskem« anebo mezi Uhrami a — Bosnou-Hercegovinou.

Dále si p. Falk dovolil vysloviti požadavek, že Maďaři budou příště kontrolovati chorvatskou autonomii a starati se o to, aby Uhrám nepřišla příliš draho. Konečně se »věčný uherský zpravodaj« a jediný zprostředkovatel mezi Peští a Záhřebem podřekl a napsal, že Uhry jsou ochotny také příště dopláceti na Chorvatsko (asi 7 mil. kor. ročně!), avšak jen pod podmínkou, že chorvatská delegace upustí od úmyslu jakýmkoliv způsobem zabezpečiti sobe menší kontrolu Chorvatska nad závěrečnými účty svých příjmův a vydání...

Ještě dříve, než objevila se tato maďarská odpověď, datovaná ze dne 14. února t. r. (chorvatská delegace formulovala po třetí své požadavky v deklaraci či nuntiu ze dne 18. dubna 1902!), vyšla vhodná a populárně psaná brožurka »Jak nás Uhry vydržují« i rozšířila se ve dvou vydáních v několika tisících exemplářích. Zároveň záhřebský »Obzor« přinášel často pod rubrikou s týmž názvem (Kako nas Ugarska uzdržava) výmluvné číslice o stamilionových »společných« investicích, z nichž na Chorvatsko odpadají za celá desítiletí jen statisíce, kdežto na státní dluh, způsobený v prvé řadě investičními půjčkami, platí Chorvatsko ročně okrouhle dvacet milionův korun.

Je tedy přirozeno, že i v Chorvatsku ozval se konečně pud sebezachování, tak že i v samém Záhřebě mohla býti uspořádána (dne 11. t. m.) velmi zdařilá imformační a protestní schůze pro finanční samostatnost Chorvatska a proti novým vojenským břemenům, která způsobí další pomaďarštění uherského a chorvatského vojska. Schůze zúčastnili se přívrženci všech opposičních stran a směrův, také sociální demokracie, a bylo jí přítomno v samé síni na pět tisíc osob a vně sokolovny (příliš malé pro tolik návštěvníkův) asi přes dva tisíce.

Ze Záhřeba rozšířil se ruch velmi rychle do ostatního Chorvatska, tak že na 22. t. m. jest svoláno pět veřejných schůzí v Osieku, Sisku, ve Vel. Gorici, v Križevci, v Delnicích a na Sušaku. Avšak tři z nich (v Osieku, ve Vel. Gorici a v Sisku) byly již zakázány, což jenom upevní přesvědčení a resoluci záhřebské schůze, že k finanční samostatnosti nedojde se bez předcházejícího tuhého boje o elementární politická a lidská práva.

Ústavních práv bylo v »druhé říšské polovici« vůbec a v Chorvatsku zvláště vždy poskrovnu, neboť staleté konstituční tradice měly a mají posud ráz aristokratické oligarchie, která se v Uhrách přeměnila ve výlučnou nadvládu maďarské menšiny nad nemaďarskou většinou. A proto jest boj o ústavnost daleko nesnadnější než kdekoliv jinde v Evropě. Chorvatští politikové cítíce to, jmenovitě v posledním desetiletí libovůle hrab. Khuena, shodli se v přesvědčení, že všechny opposiční strany mají býti prodchnuty upřímnou lidovostí a pomocí tohoto demokratismu společně se zasaditi o svobodu voleb, tištěného a mluveného slova, jakož i o volnost shromažďování a sdružování.

Všestranná práce ve smyslu tohoto aktuelního programu vnitřní chorvatské politiky. programu, jejž lze uskutečniti i v rámci dnešní chorvatské autonomie, v té práci měli se sejíti všichni opposiční živlové. Avšak ač násilí stále rostlo, ač zdomácněl u nás takřka výminečný stav, který se v čas voleb mění zpravidla v stanné právo — opposiční předáci zmohli se jen na zdlouhavé a neplodné vzájemné dohodování a diplomatisování. Nekonečné tyto porady přinesly však přece své trpké ovoce. Na venkově zavládla taková netečnost a nedůvěra k záhřebskému vedení, že prozatímně jakákoliv organisace, ať finanční anebo volební, stala se naprosto nemožnou. Sta a sta dopisův, rozeslaných ze Záhřeba nejčilejším a nejodvážnějším opposičníkům, zůstává bez odpovědi a více než ze sta důvěrníkův hlásí se k nějaké, politické práci — jen dva.

Tyto pokleslé mysli doufalo záhřebské vůdcovství povzbuditi radostným překvapením, že celá opposice splyne v jednu stranu, že tedy do opposičního lůna bude přijata i čistá strana práva s drem Frankem.

Bylo však dosaženo jen toho, že velká opposiční schůze ze dne 27. ledna t. r. opětně vyzvala záhřebské vůdcovství, aby se neodkladně chopilo práce, a že mu uložila, aby během měsíce února spojilo denníky »Obzor« i »Hrvatsku« a tím vnějším způsobem ukázalo, že starý slovanský směr z doby probuzení a nový chorvatský směr »nečisté« strany práva, tedy strany, která není výlučně chorvatská, nejen navzájem se nevylučují, ale že se doplňují. Místo toho výkonný výbor o měsíc později spojil denníky »Hrvatsku« a »Hrvatsko Pravo«, tedy dva směry, jež navzájem se nejen rozcházejí ale naprosto se vylučují. Splynutí stalo se tak, že dr. Frank odkoupil »Hrvatsku« za 10.000 K.

Tak tedy smutně skončila sedmiletá válka mezi »čistou« a »nečistou« stranou práva (1896—1903) pouhým nepochopitelným a neomluvitelným obchodem, jenž »nečisté« ponižuje a zahanbuje, a »čisté«

naplňuje ještě větší pýchou a nesnášenlivostí, kdežto stará »nezávislá národní strana« i pod novým jménem »hrvatska strana prava« zůstala nadále v slepé uličce, z níž ji nevyvede ani koalice s »čistými«, jimž se zavázala nejen k součinnosti, ale i k společné organisaci — což v praxi znamená desorganisaci všeho a potírání každého, komu jeho lidovost a slovanství nedovoluje, aby se podrobil diktátu dra Franka, neustále kolísajícího mezi lokajstvím vůči maďaronstvu a demagogií vůči lidu.

A tak velké a šlechetné snahy Račkiho, Strossmayera a tolikých jiných po národní koncentraci na lidovém a slovanském základě — ztroskotaly se pro nerozhodnost a obojetnost dnešních vůdcův staré strany národní (obzorášské) pro politickou nehotovost a ochablost vůdcův nečisté strany práva, pro nesrovnalost v zásadách a v postupu mladého pokolení a pro bezohlednost, s jakou »čistý« dr. Frank pokaždé hrozí vypověděti své služby, nevyhoví-li se plně každému jeho požadavku, byť sebe nerozumnějšímu a nespravedlivějšímu. Slovanský pak svět tak málo chápe vše, co se děje v Chorvatsku, že nejnovější ruch pro finanční samostatnost považuje za prvé dobré ovoce — opposiční koncentrace . . .

* * *

Uvedený obchod mezi drem. Frankem a p. Folnegovićem, posledním redaktorem »Hrvatske« a představitelem strany práva, obchod, v němž se s předplatiteli »Hrvatske« tak jednalo, jak v proslulém Gogolově románě s »mrtvými dušemi«, jest snad nejpádnějším důkazem, že se staré strany v Chorvatsku nejen přežily, nýbrž i vyžily, zdemoralisovaly. A proto dnes tyto strany mají nanejvýše jen přechodný význam, tak že naši pozornost místo nich mají poutati směry myšlenkové a kulturní a velké proudy hospodářsko-sociální.

Z kulturně-myšlenkových směrů vyznačil se v poslední době zvláště bojovný latinism na jedné a národní chorvatský katolicism na druhé straně. Personifikací prvého jest kanovník Stepinac, dlouholetý spirituál záhřebského semináře. Mužným obhájcem druhého jest stařičký již děkan a bývalý dlouholetý profesor v Strossmayerově semináři v Djakově, J. Stojanović. Právě těchto dnů započal mezi těmito representanty dvou katolických směrův spor, jejž bych nazval šlechetným soubojem, kdyby p. Stepinac používal vždy zbraní dobrých.

V celém sporu nejvýznamnějším faktem jsou Stojanovićovy články, které přinesl záhřebský »Obzor« v č. 38—42. t. r., které by zasluhovaly býti přeloženy do všech slovanských jazykův, a z nichž vyjímám tyto řádky:

»Když bylo třeba proti pohanství hájiti kříž a svobodu Kristovu, tehdy nás Latinníci zvali a podněcovali. Tehdy nám i západ i Latinníci dávali nejpěknější tituly. Když však boj byl ukončen, vzal nám západ znaveným a roztrhaným nejdříve státní samostatnost, kdežto Latinníci a jejich komisaři nosili na haldy naše hlaholské knihy, pálili je a na kusy trhali . . .

Když jsem byl profesorem v Djakově, přednášel jsem studium biblické tak, že jsem místo hebrejštiny učil hlaholštině, a když jsem

po sedmi letech převzal morálku a pastorálku, učil jsem naše bohoslovce hlaholštině a úlomkům Písma sv. dle Brčiće; to všechno bez mála plných patnáct let... (neboť) my kněží sotva kde jinde nalezneme takové bohatství jazyka, takovou přesnost mysli, takovou krásu, vznešenost a sílu výrazu, jako v knihách hlaholských... Co nám jest platno oslavovati památku sv. apoštolův našich a kázati o jejich zásluhách . . . o víru a osvětu všeho Slovanstva, když si všeho toho ani tolik nevážíme, abychom se naučili jejich jazyku a liturgii. Ba i nařízení oslavovati jejích památku vypadá jako klam, pokud . . se nám zase nevrátí chorvatská liturgie.

Bože milý, jak klesl katolicism... dav se do služby nacionalismu, tak že dle zásady práva silnějšího před silnými a velikými jen se koří a jim lichotí, kdežto vůči malým vše si dovoluje, neptaje se po spravedlnosti a bratrství . . . Katolicism římský existuje ještě jen formálně, kdežto ve skutečnosti převládává katolicism germánský nebo italský...

Jen my Chorvaté nesmíme se hlásiti o svá práva a výsady, sic je tu hned anathema.«

Již z tohoto malého úryvku lze souditi o odvážnosti Stojanovićově.

*

Z proudů hospodářsko-sociálních jest nepochybně nejdůležitějším vystěhovalectví do Ameriky, které se nyní rozšiřuje i na zámožnější sedláky, tak že jsou již celé okresy, kde zůstaly doma jen ženy a děti; také starci odešli totiž za výdělkem.

Zahřebské denníky prostě konstatují, že toho a toho dne projelo Záhřebem tolik a tolik set vystěhovalců a že jejich počet, v minulém roce přes 10 tisíc, bude letos dojista trojnásobný. Chorvatsko tedy již má předáctví v prchání svého ubohého lidu za moře.

Maďaronská byrokracie jako by toho ani neviděla, čichá všude jen politickou revoluci. Opposiční předáci obchodují se svými předplatiteli a z ostatních vlastencův někdo se zmůže nanejvýše na to, aby se snížil k lépe oblečenému vystěhovalci a zeptal se ho vyčítavě: »Proč se také vy stěhujete do Ameriky?«

Na jednu takovou »interpelaci« odpověděl »slušně oblečený vystěhovalec« jménem »své družiny«: »Pane, státní potřeba jest větší než náš příjem. Nechceme-li se ožebračiti, jsme nuceni jíti za prací jinam.« Když mu na to pán zcela moderně vysvětlil, že veškeru bídu zavinilo silné vojsko, které nutno zbytečně vydržovati, odpověděl mu rolník: »Ne, pane, nás sžírá civilní naše vojsko, o němž není přesných účtův a které bojuje proti nám sedlákům den co den. Boj mezi ním a námi nikdy neutuchá, jen že ono vždy vítězí, neboť má svá papírová děla, kdežto my s holýma rukama zalézáme do kouta. A když si postěžujeme pohlaváru tohoto vojska, nikdy není vinen důstojník, jenž ze zadu střílel na vojáka, nýbrž vždy voják, lid... Proto, pane, národ hyne anebo utíká do Ameriky.«

Nad tímto klasickým a pravdivým přirovnáním měl by se zamysliti každý uvědomělý Slovan v této říši; neboť vyjímaje poněkud Čechy, u nás všech Slovanův naše »civilní« vojsko sžírá náš lid podobně onomu Slovinci v pohádce, jenž u kmene obsekával větev, na níž seděl.

ŠTĚPÁN RADIĆ.

Rozhledy a zprávy.

Slované severozápadní. † M. Šewčik. † A. Smolerjowa. — Pruský útisk v Poznaňsku. Studenti varšavští a ruská policie. Macierz Polska. Prof. Baudouine de Courtenay o snášelivosti národnostní. — Slované východní. Manifest carský. Petrohradské městské zřízení. Stav ruských nemocnic. Všeslovanská výstava. Sjezd geologický. »St. Peterb. Vědomosti«. Dělnické nepokoje. — Součinnost rakouské a ruské policie. Bukovinský zemský president. Jmenování gen. vikáře Bukovinského. Splavnění Prutu. Družstvo »Dnister«. — Jihoslované. Přímořská města chorvatská. Veliká škola v Bělehradě. † S. N. Tomić. — Věci makedonské.

Slované severozápadní.

Na **Slovensku** nyní nevycházejí z *tiskových procesů.* Dne 21. března stál před porotou v Pešti Svatozár Hurban-Vajanský, redaktor Národních Novin, pro pobuřování. Stálo by za to, otisknouti celou obhajovací řeč Dra. Pavla Mudroně, která ostře charakterisuje nynější maďarské tažení proti všem Slovákům, kteří se opováží vytýkati jím šovinismus anebo sebe mírněji se brániti maďarisaci, byť jen vyzýváním lidu slovenského, aby zůstal věren mateřské řeči. Obhajce uvedl příklad maďarského počínání i tázal se, není-li to šovinismus? Budapesti Hirlap nedávno přinesl (jak jsme již psali) úvodník »A föld« (země), v němž stálo. »že v Uhorsku Nemaďarom má sa odobrať zem a dať Maďarom i vtedy, keby z toho bol druhý honfoglalás! (zaujatie vlasti)... A na konec článok vyhlasuje: pereat justicia (preč so spravedlivosťou), len nech je tu jeden jednorečový a to maďarský štát. Prosím, pereat justicia? A niet kráľ. fiškála, ktorý by na základe 172, §-a pozdvihnul obžalobu proti takémuto článku, ktorý napadá už aj svätosť vlastníckeho práva? Niet! Niet takého kráľ. fiškusa.« A dále pronesl řečník těžké výčitky a obžaloby proti vládě: »Pozrime horné kraje Uhorska, kde dľa najnovšiej štatistiky poltreťa milliona Slovákov býva, ale za to nemáme tu ani jednej jedinkej strednej školy, kde by sa slovensky vyučovalo... A keď tento smutný stav slovenská intelligencia videla, zadala prosbu k ministerstvu, aby na základe jasne mluviaceho 26. §u. národnostného zákona dovolilo jej sozbierať v krajine istý obnos, z ktorých peňazi by potom — poneváč štát nám slovenské školy nestavia — sama slovenská intelligencia mohla postaviť, založiť jednu slovenskú strednú školu, jedno gymnásium,.. A ministerstvo sbierku nepovolilo, ač mu to 26. § zreteľne nakládá a káže. A keď pre to ministra interpelloval, tento sa jednoducho osvedčil, že on veru 26. §. neprevedie...« Na konec vytknul, že za těch okolností, když ani proti takovému bezpráví nesmí se slovenský tisk ozvati, bude vlastně nebezpečno tisknouti slovenský otčenáš, poněvadž v prosbě »ale zbav nás od zlého« by král. fiškus shledal, že »zlým« se míní — Maďaři... A porota po té řeči odsoudila Hurbana-Vajanského na 2 měsíce státního vězení a 400 K pokuty...

Č.

*

Lužičtí Srbové, kteří mají do jednoho spočítány své intelligenty, želí ztráty mladého kněze, jenž vyšel z uvědomělé rodiny vlastenecké, vzdělal se na kněze ještě za Hórnika i opravňoval k nadějím nejkrásnějším. Byl to *Michal Šewčik*, katolický farář lubijský. Zemřel dne 26 února, nedoživ se ani 33 let. Duše tichá, oddaná své vlasti a upřímně nábožná. Když se chystal do života, byl pln plánů vlasteneckých a také schopnosti k jich uskutečnění — ale zákeřná choroba mu vůbec ani nedovolila, aby k provádění jich přistoupil. O tom, jak platnou silou v literatuře lužickosrbské a životě národním mohl se státi, svědčí jeho obšírná studie o dějinách lužického studentstva, vytištěná r. 1893—4 v »Łužici«, k níž musí sáhnouti každý, kdo se bude obírati dějinami národních snah lužickosrbských v XIX. věku. — Zvěčnělý pocházel z Baćoně, z rodiny, která jest mně typem katolické rodiny srbské. Rodiče jeho, moji první lužičtí přátelé z lidu, odpočívající dávno pod zemí, vedeni Hórnikem získali si pěkných zásluh o zbudování krásného stánku lužických bohoslužeb v Baćoni — a dali lužickému národu kromě Michala Šewčika dva dobré vlastenecké pracovníky: Jakuba Šewčika, kazatele při děkanském chrámě v Budyšíně, spisovatele hornolužického a správce musea Matice lužickosrbské — a Jiřího (Jurija) Šewčika, učitele v Ralbicích a horlivého pracovníka ve svazu učitelů katolické Lužice. — Smutno mi jest, že nejmladší z trojice bratří odchází... Byl jedním z těch mladých lidí na Lužici, od nichž jsem očekával mnoho pro národní povznesení Srbů Lužických...

Ještě jedno úmrtí zaznamenávám. Zemřela paní *Arnoštka Smoleřová* (Ernestina Smolerjowa), vdova po velkém buditeli lužickém. Byla druhou jeho chotí. Ač Němkyně původem (roz. Heinzelmannova), měla vřelé srdce pro národ lužický a jeho potřeby — tak že málo jí rovných našel jsem mezi intelligentními Lužičankami. Je pravda, nikdy se nenaučila lužícky — vdalať se za Smolera r. 1870 již v pokročilejším věku (nar. 1830); ale zamilovala si národ svého chotě, zamilovala si ideály, jimž on žil — tak že, když muž její zemřel, jeho ideály jí zůstaly jediným pojítkem k životu. Když jsem u ní býval návštěvou, nikdy skoro o ničem jiném nemluvívala, než o tom, jak rozhojniti fondy Matičního domu a vůbec Matice srbské. I na smrtelném loži myslela na Matici, odkázavši jejímu domu 500 marek — čímž dala věru dojemný příklad vlasteneckým rodinám srbským. Třeba je tu zaznamenati, že takové odkazy jsou v Lužici velikou vzácností. — *Č.*

*

Poláci *v Poznaňsku* trpí dále pruským pronásledováním. Hrubé omezování práva spolkového, zatýkání redaktorů a studentů — vše to jest stále na denním pořádku. Předsedkyně »Związku zawodowego dla kobiet« (o němž bylo psáno již v našich dopisech z Poznaně), sl. Janina Omańkowska, známá svým odporem proti pruskému pronásledování soukromého vyučování polského, obdržela v první polovici března od policie oznámení, že se činnost spolková až do rozhodnutí soudního zastavuje. Příčinou prý je to, že spolek se v posledních schůzích zabýval otázkami politickými. — Redaktor »Górnoślązaka« Henryk Ciemięga uveřejnil tři články »Boj s hakatisty«, pro něž byl souzen a odsouzen — na měsíc do vězení!

Ve Varšavě vyznamenala se zase ruská policie v zacházení se studenty. Jak známo z denních listů, demonstrovali studenti polští proti představením německé divadelní společnosti v Saské zahradě. Při demonstraci byli dva studenti zatčeni a policajty ztýráni přes to, že se legitimovali. Studenti university a techniky uspořádali z té příčiny valné schůze, na nichž prohlásili, že se budou vzdalovati přednášek, dokud nebudou potrestáni policajti, kteří surově zacházeli se zatčenými studenty, a dokud nebude studentům zaručeno, že policie bude uznávati studentské legitimace. Když jim to bylo slíbeno, studenti se uklidnili. — Zprávu o tom přinesly také Národní Listy — i stal se div: nestály tentokrát na straně ruských policajtů!

Macierz Polska ve Lvově vydala zprávu o své činnosti za rok 1902. Rok ten stal se pro Matici tím významným, že »fond jména Kościuszkova« splynul s fondem matičním,

čímž bylo umožněno intensivnější vydávání laciných knížek pro lid. Z fondu Kościuszkovského vydán byl životopis Tad. Kościuszki od A. Chołoniewského, kromě toho chystá se příruční kniha o věcech polských, jakási encyklopaedie národních vědomostí polských, určená k úkolům buditelským. Z původního fondu matičního vydána byla řada populárních spisků právnických, historických, zdravotnických, hospodářských i belletristických. Kromě toho vytištěno 5000 ex. spisů Ad. Mickiewicze a vydáván týdenník »Niedziela«. Z obou fondů vydáno bylo minulého roku celkem 77 tiskových archů v 33.500 výtiscích. Rozprodalo se 32.196 výtisků, o 12.604 více než roku předloňského. Od založení Matice vytištěno bylo 686.000 výtisků, z nichž rozprodáno 615.034.

Polský učenec, professor petrohradské university *J. Baudouin de Courtenay*, měl při jubilejní slavnosti jurjevské (dorpatské) university pozoruhodnou řeč (přípitek) o národnostním fanatismu a národnostní snášelivosti. »Zuřící nyní mor nacionalismu asi rovněž tak zanikne, jako středověké a bohužel i pozdější pronásledování pro víru — a příští generace zajisté pochopí, že jest nedůstojno myslící bytosti, že jest kulturnímu, mravnímu i hospodářskému pokroku nejvýš nepříznivo, když se nesmyslnými tahanicemi síly tak tříští a ubíjejí, kdežto by se měly shromažďovati, abychom se navzájem posilovali a podporovali. Jako ve hlavě jednotlivcově, tak mohlo by i v každé zemi více jazyků pokojně a přátelsky vedle sebe obstáti a trpělivě se snášeti. Zde v této zemi kromě říšského jazyka, kromě jazyka velikého ruského státu, kromě řeči velikého rusk. národa. kromě řeči velkých ruských myslitelů a básníků jsou ještě 3 jazyky historicky a ethnograficky rovnoprávny: německá řeč, nikoli německá řeč pronásledovatelů a potlačovatelů, ale německá řeč učenců a umělců, dále řeč estonská a lotyšská ...« *Č.*

Slované východní.

Podáváme v překladě znění *manifestu carského*, jímž u mnohých jako jarním deštěm osvěženy byly naděje, že i v **Rusku** bude lze dýchati volněji:

»Vstupujíce na trůn předků, slíbili jsme si svatě před Všemohoucím i před svým svědomím, že budeme zachovávati základy světové mohutnosti Ruska a život svůj obětujeme službě drahé vlasti. Ke splnění úlohy vůči poddaným obrali jsme sobě cestu, již kráčeli naši předchůdcové a zvláště náš v Pánu zesnulý otec. Předčasný skon jeho nedal mu dokončiti díla; připadla tedy nám povinnost dovésti do konce dílo začaté otcem naším, utvrditi pořádek i práva podle potřeb života národa. Ku převelikému našemu žalu bouří v říši svár a nauky, cizí ruskému životu, maří dílo povznesení blahobytu. Svár tento odvrací hlavy poddaných, odtahuje jich od plodné práce a hubí drahý našemu srdci rodinný život i síly mládeže, tak potřebné vlasti. Žádáme ode všech, vysoko i nízko postavených, silné vůle a silné pomoci proti každému porušování zákona.

Spoléhajíce na to, že všichni občané čestně i věrně plní své povinnosti i svoji službu, ustanovili jsme splniti některé potřeby říše. Považujeme za věc nezbytnou zachovávání zákonů o snášenlivosti u věcech víry, jež nacházejí se v základních zákonech Ruska, které pravoslavnou víru uznávají za panující, avšak všem jiným vyznáním zabezpečují svobodu víry i bohoslužby podle jejich obřadů.

Dále rozhodli jsme se vydati ustanovení úpravy materialního postavení vesnického pravoslavného duchovenstva, abychom zvětšili jeho účast ve veřejném žití.

Souhlasně s úkoly povznesení selského hospodářství má býti činnost státních úvěrních ústavů a šlechtických i selských bank vedena k rozvoji a dobru drobné šlechty a sedláků. Mají to býti sloupy ruského žití. Revise zákonů selských má býti přidělena guberniálním radám k dalšímu vypracování zákonů a přizpůsobení jich k místním potřebám; do těchto rad povolány budou osobnosti, požívající veřejné důvěry. Velice pilnou potřebou je zrušení těžkého vesnickým

obyvatelům celkového ručení. Správa guberniální a okružní má býti zreformována povoláním místních zástupců.« — Ke konci manifest vyzývá poddané, aby co nejúsilněji dbali spojenými silami o úpravu mravní, o povznesení veřejného i rodinného života, a ministry a úředníky, aby projevili svoje mínění o provádění projevených v manifestě záměrů.

V pravdě ziskem a pokrokem, ač ne daleko tak rozsáhlým, jak se očekávalo, a jak brzy se ukáže nezbytným, jest rozšíření autonomie guberniální a okružní. I v Rusku poznali, že byrokratická práce při zeleném stole nic nevydá, nepracuje-li se od interessentů a lidí života znalých. Naučily je tomu právě dokonané porady jednotlivých gubernií o povznesení hynoucího hospodářství selského. Práce, jež v nich měla cenu — byla veskrze práce z obecenstva povolaných znalců, interessentů. Jejich prací je i další část manifestu jednající o povznesení hospodářství polního, sedláků i malých statkářů. — Avšak pouhou a nic neznamenající okrasou je kus, týkající se snášenlivosti ve víře; a to proto, že je stejně neúplný a nejasný, kličkovitý, jako dosavadní základní zákony: Podle nich má každý svobodu víry ve všem »podle zákona a vyznání praotců svých«, t. j. žid může být židem, pohan pohanem, Mohamedán Mohamedánem, katolík katolíkem, pravoslavný pravoslavným atd., ale musí jím zůstat, víry změnit nesmí, leda by přestoupil na pravoslaví. Kdyby chtěl být žid katolíkem, musí míti minist. svolení atd. Tedy místo svobody víry je de facto v Rusku nevolnictví víry. Od pravoslaví pak nikdo nesmí odpadnout. Proti těmto poměrům namířena byla mezi jiným řeč Stachovičova o svobodě svědomí, o níž jsme loni psali. Carský manifest staré zákony nechává netknuty. Při tom mluví o zhoubných naukách a podobných věcech, posiluje duchovenstvo pravoslavné. Passus o zhoubných naukách, cizích ruskému žití, nesmírně se líbil našim Národním Listům. Ony ještě lonského roku, 20. července, uznaly za dobré mluviti o Tolstém, jenž v boji s pravoslavím »velmi svoji úctu pošramotil. Zůstala mu jen obliba západníků, kteří za heslem »volnosti svědomí« okázale nosí na odiv svoji nechuť ke všemu domácímu podání. Nejvýmluvnějším hlasatelem cizomilného hnutí stal se nějaký pan Stachovič « Nyní při opětné zálibě jejich v slovích manifestu pravíme jim přímo: jestliže všecky výsledky moderní vědy (věd přírodních, historických, filosofie, sociologie) za nic nestojí proti pravoslaví, pak nezbytně musí celá redakce Nár. Listů k pravoslaví přestoupit, jinak slova jejich všecka mají platnost kázání velebníčkova, jenž velebil střídmost a půst, sám jsa kulatý, že ho kazatelna stěží pojala.

Petrohradské městské zřízení dlouho volalo o nápravu složení městské veřejné správy. Ministerstvu vnitřních prací uloženo bylo tudíž vyšetření věci, a 13. února t. r. podával tajný rada Zinovjev, adjutant ministerstva vnitřních věcí, carovi obšírnou písemnou zprávu. Vytýkal, že volební řád nynější způsobil, že z voleb vyšlo městské zastupitelstvo, složené skoro výhradně z majetníků domů. Zvláště pak vytýkal Zinovjev, že všecka práce přesunula se do komisí, jež se vymykají všemu dozoru administrativnímu, při čemž zastupitelstvo samo se změnilo v orgán čistě kancelářský. V nich hledá příčinu finančních nezdarů města. S tendencí Zinovjeva vyložiti všecky zlořády nynějšího složení zastupitelstva obecního souhlasí všechen tisk, nesouhlasí však s míněním jeho o příčinách nešvarů. Zejména ujímá se práce v kommissích, kteréžto zřízení všude se osvědčilo, zejména v domově svém, v Anglii, kde obecní zastupitelstva bez účasti koncessionářů, podnikatelů i všecky podniky městské provádějí a se zdarem. Tisk vidí příčinu jinde. Kdežto anglická městská rada má moc nejen poradní, nýbrž i výkonnou, je tomu v Petrohradě jinak: přílišný vládní dozor nad výkonnou mocí způsobuje, že členové zastupitelstva, ač ochotně se dávají voliti a chodí do kommissí poradních, vyhýbají se a neochotně jdou do kommissí výkonných, nechtíce přicházeti ve styky s vládní administrací. Odtud je práce v těchto kommissích nezdařilá. V tomto smyslu žádá veřejný tisk nápravy.

V létě obíral se tisk ***stavem ruských nemocnic***. Účinku velikého

v těchto věcech psaní novinářské nemá, ale stojí za zmínku. Především dostal svůj díl Petrohrad; kdežto v Paříži připadne průměrně 1 lože na 85 obyvatelů, v Berlíně na 80, v Římě na 90, v Petrohradě teprve na 150. Průměrný pak náklad na nemocného je také nižší než jinde. Zejména stav ústavů pro choromyslné je zanedbaný; v Rusku odhaduje se počet těchto nešťastných přes 200.000; opatřeno jest jich však v ústavech jen asi 15.000. Jaký je úděl ostatních, lze si při nevědomosti a nouzi lidu pomysliti. Ordinář kliniky psychiatrické na univ. tomské, A. Molotkov, projel v Zabajkalsku v Sibiři přes 20 obcí v újezdě Verchněudinském, a co vypravuje, to otřese každým. Viděl nešťastníky přes 20 let přikované, jinak nevěděla sobě rodina rady s nimi. V komoře oddělené od jizby ukováni byli na řetěze protaženém stěnou k peci, v pasu majíce muži železnou obruč, ženy obyčejně silný kožený pás. O některých mu říkali, že jsou ukováni přes 30 let. Před jeho příchodem jednu nemocnou, hysterickou ženu sprostili řetězu, a jak byla ráda! »Ó, jak bych nebyla ráda, že jsem se vyrvala z řetězu; už tuze těžko, smutno, bolestno je býti uvázánu ... Srdce by chtělo se roztrhnout .. Když jsem na svobodě, cítím se hezky, srdce mě nebolí, a když si pospím a nebudou mi bránit lidé, potom budu docela zdráva.«

Všeslovanská výstava v Petrohradě odložena o rok. Již při vypsání jejím označován rok 1904 za příliš blízký. Veliká pak účast Slovanů mimoruských — jež velice mile překvapila Rusy — ukázala, že Tavridský palác nestačí naprosto. Komitét výstavní hledá nějaké jiné místo. Navrhuje se Marsovo pole v Petrohradě. Ano, vyskytly se hlasy, aby se konala v Moskvě, v Kyjevě nebo ve Warszawie, !). I plán se měnil, rozhodně však cíle obchodního a průmyslového sblížení Slovanstva budou sledovány.

23. února (dle nového kal.) zahájen byl v báňském institutě v Petrohradě *sjezd geologický* zejména přetřásána byla na něm otázka nápadného vysychání vod ruských i asijských, řek, pramenů, jezer.

St. Petěburske Vědomosti pocítily ruku p. Plehveho. Zakázal jim drobný prodej, na základě čl. 178 zákona tiskového proti statím, jež neodpovídají názorům ruské vlády.

V Tiflise, podle sdělení úředního denníku »Kavkazu« vypukly *dělnické nepokoje*. Přišlo k boji. Dva důstojníci postřeleni z revolverů. Vojsko a policie zjednala pokoj. Mnoho osob zatčeno. *-ch.*

*

V Haliči i v Bukovině rakouské úřady pojednou vystupují proti **Malorusům** zcela zřejmě podle intencí a pokynů Ruska. Je veřejně tvrzeno, že to bylo uloženo hr. Lambzdorfovi jako neposlední úkol, zakročiti ve Vídni proti počínání Malorusů rakouských, jimž ruská vláda klade na vrub lonské i dosud trvající revoluční hnutí ukrajinské. Redaktoru černovického „Hasla", orgánu Rusko-ukrajinské revol. strany, Kohutovi uvalen proces pro „nepřátelské počínání vůči spřátelenému státu" a obviněný odsouzen byl do vězení. Mnoho haličských Malorusů obklopeno je sítí špiclů. Na Podolí zatčen byl ruský student a jen interpellace posl. Daszyńského zabránila, že nebyl vydán ruským četníkům. Nyní sedí ve vyšetřování pro velezrádu. V Kopinčicích u Husjatyna zatčeni dva sedláci pod záminkou, že pašují brožurky do Ruska. Přivedeni v okovech do Husjatyna, kde s nimi sepsal protokol kapitán ruské žandarmerie. Na lvovském nádraží skonfiskovány celé balíky rozličných brožur. Případ nejkřiklavější stal se ve Lvově s dr. Nikolou Hankjevyčem a Hrycem Harmatijem. Poslány jim obsílky soudní, aby se dostavili jako svědci. Když tak učinili, prohlásil k nim soudce, že se stal omyl, že jsou vskutku povoláni jako obžalovaní. Ihned dán rozkaz k domovní prohlídce a sebrány papíry, které jen trochu páchly úřadům čertovinou. U Hankjevyče vykonána prohlídka v jeho nepřítomnosti s účastenstvím dvou svědků, kteří neuměli číst ani psát. Zároveň konána prohlídka u jistého studenta z Ruska, dlícího ve Lvově, kdež zabaveny i zapečetěné dopisy. — Při tom všem, mínění ruské vlády, že hnutí ukrajinské je zdušeno, je podle všech příznaků mylné. Dobré zprávy oznamují, že klid je pouze

*

zdánlivý a že organisace hnutí provádí se s obezřelostí a silou ještě větší.

Bukovinský zemský president, baron Bourguignon, padl a na jeho místo jmenoval císař knížete Hohenlohe Schilingsfürsta. — Pád jeho způsobila změna politiky jeho vůči Malorusům, dříve dosti nestranné; ovšem kdykoliv Malorusové cokoliv obdrželi, dostali i Rumuni svůj díl. Ale náhlý obrat roku loňského, kdy všechna nenávist Němců a Rumunů se vrhla proti posl. Mik. Vasilkovi, podryl mu nohy. Posl. Vasilko, vida hotový bojkot proti sobě vedený bar. Bourguignonem, výslovně prohlásil: »Pánové! Poměr ruského národa k Jeho Exc. presidentu zemskému je takový, že mohu jménem jeho klidně prohlásiti: na neshledanou.« Rozruch z afféry vzešlý ve Vídni nemile nesli; že bude tak veliký, toho se baron Bourguignon nenadál. Míru jeho neštěstí dovršila afféra poslance Lupu, jež odhalila celému světu poloasijské poměry bukovinské. — O novém presidentu není známo pranic, jak se zachová, ani jaké si přináší instrukce.

Jmenování *generálního vikáře bukovinského* není pořád u konce. Bukovinský posl. dr. Skedl ucházel se u vídeňského starosty Luegra, aby užil svého vlivu při jmenování gen. vikáře bukovinského, avšak Lueger rozhodně jej odmítl. Čistá věc, které se Lueger štítí!

Otázky veliké národohospodářské důležitosti pro Bukovinu a zejména pro kraje maloruské dotýká se krakovský Czas. Je to *splavnění Prutu*. Dosud je splavný od ústí svého až do Lipcani, kteréž místo leží asi deset mil od rakouských hranic. Za několik let splavnění provedeno bude až po hranice. Již nyní jezdí po Prutu lodi 800tunové. V Novoselici v Bukovině bude přístav. Regulace na straně rakouské má dospěti až k hranicím haličským a bude velikým dobrodiním zemi, vede se však liknavě a snad ani za deset let nebude hotova. Czas vyzývá polské kolo, aby se v zájmu lesního, cukrového a petrolejového obchodu východohaličského regulace ujalo.

Maloruské kreditní a pojišťovací družstvo *Dnister* podalo svou roční zprávu. Pojištěno bylo u něho v uplynulém roce 113.389 objektů (o 11.638 více než loni) v ceně 116,069.877 kor. Premií bylo 1,042.253 korun (o 114.552 kor. více než loni). Aktiva odboru pojišťovacího byla 1,064.850 korun, zisk 116.927 korun. V odboru kreditním aktiva byla 1,379.132 koruny, zisk 12.797 korun.

—ch.

Jihoslované.

Velký národní úkol **chorvatských** rodin *v přímořských městech* dobře pochopuje riecký »Novi List« ze dne 28. ledna t. r., jenž správně analysuje škodlivý vliv poitalštěných přímořských měst na ryzí chorvatský venkov. Špatný příklad města mnoho škodí na venkově. K zamezení toho může přispěti každý Chorvat ve městě: ať jen v duchu národním vychovává svoji rodinu. Žijí v těch městech mnozí lidé, kteří se oslavují jako velcí vlastenci — avšak děti jejich necítí chorvatsky . . . Je svrchovaný čas, aby se Chorvati přímořských měst zasadili o nápravu. K té může přispěti i nejzávislejší sluha — výsledky mohly by se ukázati za jediné desítiletí. *Rć.*

*

Nedávno vyšel poprvé, co *»veliká škola«* **srbská** v Bělehradě existuje, tištěný program čtení a seznam učitel. sil, jakož i vědeckých ústavů při ní zřízených: »Pregled predavaňa, vežbaňa i seminara za II. polgodje 1902—1903 školske godine. Akademijske vlasti, osoble i ustanove.«

»Veliká škola« sestává ze tří fakult: 1. filosofické, 2. technické, 3. právnické. Řádných professorů má 32, mimořádných 7, docentů 6, lektora 1, učitele 1, assistenty 4, honorovaných učitelů 9. Pomíjejíce ostatní vědy připomeneme pouze, jak zastoupeny jsou vědy historicko-filologické. Historii přednášejí 3 professoři řádní: starověkou dr. Nikola Vulić, středověkou Božidar Prokić, novověkou dr. Dragoľub M. Pavlović.

Kathedra srbské historie není dosud obsazena, a o její obsazení vede se tuhý spor — též po novinách. Přednáší ji prozatím docent dr. Stanoje Stanojević. Zeměpis zastoupen jest řádným professorem drem Jovanem Cvijićem. Srbská a slovanská filologie zastoupena jest mimořádným professorem drem Alexandrem Belićem. Mimo to jest ještě zvláštní kathedra pro ruský, polský a český jazyk i písemnictví; zastupuje ji prozatím lektor dr. Radovan Košutić. Kathedra historie literatur jihoslovanských jest také již od několika let uprázdněna a na povolaném zástupci jejím se nemohli dosud usnésti. Mimo to jsou ještě kathedry dvě pro klassickou filologii, pro německou i francouzskou, a konečně ještě pro »theorii literatury«. Jejím, jakožto i franc. filologie řádným professorem jest kritik a essayista Bogdan Popović; pro oba předměty jest mimo to ještě docent dr. Jovan Skerlić. Mimo to jsou ještě zvláštní kathedry pro anthropologii, ethnografii a archaeologii, ale všecky tři dosud uprázdněny. U všech historicko-filologických stolic jsou také příslušné semináře. Z těchto nejvíce dovedl se pod vedením prof. Cvijiće uplatniti seminář zeměpisný.

Postrádáme těžce při tomto seznamu statistický přehled posluchačstva, který přece bývá obyčejně přidáván k podobným katalogům.

Sima N. Tomić. S těžkým srdcem píšu toto jméno do rubriky nekrologů. S ním odešel v mladém ještě věku učenec, který vzbuzoval a také začal splňovati velké naděje. Zrodil se z chudých rodičů v Kragujevci r. 1867. vyššího vzdělání odborného nabyl po předběžných studiích v Kragujevci a v Bělehradě, v Charkově u Potebnje, v Petrohradě, v Lipsku u Leskiena a Brugmanna i v Praze. Navrátiv se do vlasti, obdržel kromě místa gymn. professora ještě místo docenta slavistiky a linguistiky na »veliké škole« Bělehradské. Pracoval neúnavně do úmoru, bojoval do úpadu. Mimo řadu specielních studií linguistických, které tiskl v srbských časopisech odborných, »Prosvetni Glasnik« a »Nastavnik«, kterýžto poslední po dvě leta také redigoval, vydal jmenovitě větší studii o P. J. Šafaříkovi v Letopise Matice Srbské a též zvláště. V posledních letech podnikl větší vědeckou cestu do Makedonie. Sebral hojný materiál dialektologický a folkloristický. Marně jej ale předkládal srbské akademii věd — neboť nebyl to material srbský. Na štěstí ale není ztracen vědě, neboť byl přijat akademií Petrohradskou, a doufáme, že bude v brzké době učiněn přístupným učenému světu, aby se mohl materiál zaznamenaný Srbem srovnávati s obsáhlými materiály vydanými v bulharském Sborníku. Na základě svých bohatých zápisů dialektických spisoval S. Tomić studii o makedonské dialektologii, vzal práci tu s sebou na slunný jih, kde hledal úlevu ve své nemoci, do Mentone, ale smrt vyrazila mu na vždy péro z rukou 4. ledna t. r. Mimo to sebral Sima Tomić ještě některé starobylé rukopisy pergamenové i papírové, jakož i některé staré tisky na své cestě makedonské. Doufáme, že sbírka tato nezapadne, než bude zachována na bezpečném místě, byť by se to i nepodařilo jeho vlasti. — V dějinách slovanské filologie bude S. N. Tomićovi zachováno místo čestné.

P—a.

*

Stav naprosté nerozhodnosti vznáší se nad **Balkánem**: znamení klidu příznivých stejně je mnoho jako znamení bouřných, obavy budících.

Ihned po ohlášení reforem, požadovaných na Portě, ohlásila ruská vláda své stanovisko, rozhodně prohlašujíc, že za meze reformami vytčené nikterak nemíní kročiti. Na adressu balkánských států slovanských pronesena byla tu slova přísná, výstražná: »Slovanské státy balkánské, vzbuzené k samostatnému životu cenou nesčíslných obětí Ruska, mohou s úplnou bezpečností spoléhati na neustálou péči Císařské vlády v jejich skutečných potřebách i na mocnou záštitu duchovních i životních zájmů křesťanského obyvatelstva v Turecku. Zároveň však nesmějí spouštěti s mysli, že Rusko neobětuje ani jediné krůpěje krve svých synů, ani nejmenší částečky jmění ruského národa, kdyby slovanské státy, proti radám včas jim daným, odhodlaly se domáhati revolučními a násilnými prostředky změny nynějšího zřízení Balkánského poloostrova.« Silná hrozba i mocná útěcha. Zřejmo, že netřeba slov. stá-

tům ničeho než plniti příkaz: nerušiti nyní stavu věcí. Poruší-li jej Turecko — resp. neuspokojí-li požadavků reformních — vina bude jeho. Při tom všem ruská veřejnost sleduje provádění reforem a bedlivě jest si pamětliva, že úskočnosti turecké nelze věřiti. Zejména poukazuje, že pod stylisací předpisu reformního, dle něhož vojsko i úřady mají požadovanému inspektorovi »projevovati součinnost«, může se krýti pojem velice pružný, »razljažnyj«, jak ruský tisk praví.

Bulharská vláda chová se vzorně. Hlava kabinetu ministerského, Danev, pamětliv jsa výstrahy ruské před jakýmkoliv podporováním povstaleckého hnutí — a věda, že vinníka stihlo by nemilosrdné rozbití se strany Turecka — hotov je ke všem obětem i ke změně osob kabinetu. — Nic při tom nedbá rozčilenosti obecenstva i nepokojných politických činitelů. V Cařihradě — jak ujišťují turecké listy — chování bulh. vlády budí dobrý dojem.

V Srbsku pozornost vzbudil projev krále Alexandra v hovoru se spolupracovníkem Neue Freie Presse. Král pronesl mínění, že nutno reformy rozšířiti i na srbské kraje, autonomii udělenou Makedonii pokládal by za nezdařilé rozřešení, neboť není prý pro ni zralá i nevyšla by ze zmatků. V Cařihradě — podle »Večerní Pošty« vzbudil projev tento silné znepokojení a zvláštní notou požadováno ihned ze Srbska vysvětlení. Spolupracovník Neue Freie Presse mluvil i s ministerským předsedou Cincarem Markovićem, jenž prohlásil, že Srbsko bude klidně vyčkávati výsledku reforem, ač představují minimum potřebných oprav.

Řecko stanulo, pokud se nepřátelství vůči Slovanům týče, zřejmě a nepokrytě po straně turecké. Ve zvláštní notě k velmocem žádalo zakročení proti bulh. komitétům ohrožujícím řecké obyvatelstvo Makedonie. V notě té shodně s Anglií žádá provedení reforem i pro Epirus.

Rumunský vyslanec v Cařihradě podal sultánovi i zástupcům velmocí notu, v níž prohlášeno, že Rumunsko nemíní zůstati lhostejno při osudu svých sourodáků — makedonských Rumunů a všeliké zlepšení jedné části obyvatelstva mak. pokládalo by za poškození druhých. Na sultána působila tato nota dojmem nejlepším a turecká vláda pokládá krok rumunský za podporu svých snah. S nepokrytou frivolností projeveno tím, že Turecko celé reformy pokládá za nic a nikterak nemíní jich prováděti. — Zcela shodně s notou hovoří i Indépendance Roumaine.

Co soudí sultán o reformách. vytušiti lze ze zprávy Tempsu. S provedením reforem projevil prý naprostý souhlas, přece však vzhledem k Albáncům požaduje jednání opatrného v provádění oprav. Nerozhodnost tato vysvětluje prý se tím, že tělesnou stráž jeho tvoří Albánci; v bázni, aby jich nerozčilil, nařídil, aby i z textu reforem slovo »Albánec« bylo vyloučeno. Hra to zřetelná zvláště z toho, že zvláštním telegramem poděkoval cís. Vilémovi za jeho rady při reformách, kterýchž si vyprošoval i pro příště. K čemu radilo Německo, je zřejmo. V diplomatických kruzích je o tom úplný souhlas, že reformy mohly býti mnohem věcnější, kdyby Německo předem již nebylo přímo proti nim působilo. Cenou rad a pomoci mělo býti povolání něm. důstojnictva k provádění reforem a jmenováni byli již kandidáti vrchního velení četnictva — Němci: gen. Ridgisch i Auler, a major Fitzau. Zakročením velmocí povoláni budou důstojníci států neinterressovaných: Belgie, Švédska. Jiný zisk německý je svolení ke stavbě jedné části dráhy bagdadské v obnosu 54 mil. fr. — ottomanská banka zaručuje společnosti německé čistý výnos z této summy, t. j. 120.000 tureckých liber ročně.

O upřímnosti sultánově jsou další svědectví. Zpráva, že žádal od patriarchy cařihradského, aby nařídil pravoslavným metropolitům podati adressu spokojenosti s poměry tureckými evropským konsulům, potvrzuje se. Patriarcha podal návrh adressy synodu i obecní duchovní radě, oboje však jej zamítli. Co s tím chtěl sultán, je patrno: velmocem zalepiti oči. Korrespondent »Ust. Srbije«, listu píšícího pro shodu srbsko-tureckou, oznamuje ze Skoplje, že hlavní inspektor Makedonie, Hilmi-paša, nepůsobí již s onou energií jako dříve; přestal docela přijímati ústní i písemné žaloby od křesťanů. V Bi-

tolji turecká kommisse přes měsíc organisujíc policii nedošla k ničemu. Z křesťanů pouze 56 lidí se přihlásilo; z Bulharů ani jeden; neboť bojí se všichni tureckého obyvatelstva, jež ani slyšet nechce o reformách. Indépendance Roumaine oznámila sice, že Turecko zakročilo seriosně proti pachatelům vražd a loupeží a že následkem toho pouze v Monastirském vilajetě 438 osob odsouzeno bylo na tři až pět let do vězení, ale to nejspíše pochytali Turci Bulhary podezřelé z účasti v povstání. Albánským násilníkům — pravým násilníkům nestalo se nic.

Chování Albánců je stejné jako dříve. Sultánovi poslán byl telegram podepsaný 30 osobami, obsahující protest proti reformám a hrozící povstáním všech plemen. V týž čas zatčeni byli v Cařibradě důstojníci stráže tělesné, kteří prý veřejně prohlásili, že nastal okamžik osvobození Albánců. Všichni však byli propuštěni! — Ještě horší věc se stala v Durazzu v Albanii, kamž přijel náčelník četnictva skutarského vilajetu Essad-paša, aby zřídil podle znění reforem četnictvo. Albánci mu prohlásili, že tam nemá co dělat, a postavili se zbrojně proti němu.

Teprve po 6 výstřelech z těžkých děl a 11 ranách z děl horských přemohl vzdor jejich a vykonal úkol svůj. Dlouho-li to bude však trvati, co četníci Arnauti nepovraždí své turecké velitele a neutekou do hor, nikdo neví. — Bylo jistě chybou, že položka odzbrojiti Albánce byla škrtnuta z obsahu plánu reformních. — Troufalost Albánců je nyní hrozivá. »Patrie« oznamuje z péra vídeňského dopisovatele, že u Djakova v Starém Srbsku 20 000 ozbrojených musulmanských Albanců stojí pohotově, aby se zamezilo Hilmi-pašovi provedení oprav. Ve Vídni mají dobré zprávy od agentů rakouských. — »Beogradske Novine« — list austrofilský — mají telegram ze Skoplje, že rakouští agenti stále podpichují Albánce proti reformám. O Soluňském agentovi rakouském Milanu Davidovičovi píše »Ustavna Srbija«: Obchoduje pro jméno koňakem, ač místní řecký koňak je zde lacinější, a objíždí kraje. Mnoho piklů nakoval proti ruskému konsulovi v Mitrovici, Ščerbinovi. Mnoho rozhorlení ve Skopli způsobilo i chování katolického biskupa v Prizrenu, oddaného Rakousku, jenž radil svým diecesánům nevstupovati do nově organisovaného četnictva. V Novém Pazaru pod rakouskýma očima scházejí se Turci, jak oznamuje bělehradský Štampa, ke shromážděním a chování jejich proti Srbům je stále hrozivější. Je přirozeno, že obyvatelstvo, ač rádo by vidělo provedení aspoň těchto oprav, všude je plno beznaděje. »Agence Romaine« oznamujíc to doléhá na vykonávání přísného dozoru Rakouska a Ruska při provádění reforem. Karavelovský Prěporec sofijský vidí v reformách jen pokračování dřívějšího stavu. Obyvatelstvo Makedonie a Adrianopolského vilajetu podalo prý — dle sofijských listů — memorandum francouzskému zahraničnímu ministrovi za pomoc, odůvodňujíc je tím, že Turecko nikdy nezavede žádných oprav, nebude-li donuceno velmocemi.

Zvěrstva a mučení křesťanů trvají dále. Přešly nyní i do Drinopolského vilajetu, jenž jich byl doposud prost. Z Jenidže a Kavaklije, kvetoucích bulharských osad, zástupy obyvatelstva prchly přes hranici. Část mužského obyvatelstva uvězněna, osady zpustošeny. — Z Ochridska do počátku března šly zprávy o útiscích a hrůzách. — V Soluňském vilajetě v Gevgeli a v celém okrese denně se opětovaly násilnosti. Ozbrojení od hlavy do paty polní hlídači provozují nad křesťany svou hrůzovládu, neštítíce se ani vražd, jež ostatně se netrestají. Chlubí se sami, že musulmanský komitét, mající za cíl vyhubení křesťanů, kroky jejich řídí. Vše jako od počátku povstání. Uprchlíci ze Soluňského vilajetu vykládali, kterak po ohlášení reforem ještě hůře Albánci řádili, nežli před tím. Shromažďujíce se ku poradám proti reformám, po každé poradě jdou na vybíjení křesťanů. Loupeže, rány, vraždy, násilí žen a dětí. V Monastirském vilajetě hrůzám není konce, nikdy křesťanské obyvatelstvo nebylo v takové bídě jako nyní. Všude zoufalství žene obyvatelstvo v náručí povstalců, i nejsolidnější občané k nim přebíhají. A toho zřejmě si Turecko přeje, co nejvíce bouře vyvolati, kal-

ných vod nakaliti, aby své záměry provedlo. Aby pověst o skutcích povstalců byla křiklavější, dává připisovati jim na vrub násilnosti mohamedánské. V Cařihradě denně jsou zprávy, že tam a tam komitéty povstalecké spáchaly násilnosti. —

A při tom Turecko neustále zbrojí a strojí vojnu. Podle zprávy tureckého ministra vojenství všecka síla Turecka počítá se na 1½ mill. vojáků, kromě čtyř kurdských jízdních pluků. Garnisony v Drinopoli a Mustafě-Paši (městečko na hran. bulh.) se stále sesilují. Do Mustafy-Paši přibylo nově 7, do Drinopole 12 německých důstojníků, ve dne i v noci se manevruje. Do zbraně bylo povoláno 14 praporů záložníků. Síla vojska pěšího v Makedonii páčí se nyní na 50.000, s jízdou a dělostřelectvem na 85—90.000. V Cařihradě formují se dva pluky husarů, opatřuje se vozatajstvo. Tato síla vojska se potvrzuje s několika stran najednou. — Všude po hranicích přestaly se vydávati pasy do ciziny, hranice se střehou.

Hnutí povstalecké roste. Krvavé srážky s vojskem i bašibozuky jsou častější a častější. V Kosturském okrese opevnil se vůdce čety povstalecké Čekalarov s 28 povstalci a 50 muži národní milice v rokli u mostu řečeného Berik. Turecký oddíl o 100 mužích, stíhající tuto četu, přecházeje most, byl uvítán prudkou palbou. Turci padali jako snopy, jiní naskákali do vody a tam našli smrt. Přichvátala pomoc o 800 mužích tureckého vojska a obklopila Čekalarovu četu se všech stran. V tom vpadl Turkům do týla vojevoda Kote se 70 muži bulharské národní milice i padlo v boji Turků asi 180, přes 50 pak jich utonulo ve vodě. — Z Vodenu do Lerinu vedli Turci čtyři zajaté Bulhary ze vsi Ostrova. Povstalecká četa přepadla Turky, Bulhary osvobodila a odzbrojivši turecké četníky, v okovech pustila je, aby složili poklonu kajmakanovi vodenskému . . . Ze Soluně telegrafováno srbskému Slogu, že v Rylských horách strojí se 4000 ozbrojených Makedonců vyraziti přes strymskou dolinu k Melniku. — Mouvement Macedonien sděluje, že v týž čas, co turecké úřady vymáhaly adressy spokojenosti na křesťanech, vyrůstaly tlupy povstalecké co den. Za čtrnáct dní přes deset srážek se strhlo. Podle Agence Roumaine Boris Sarafov zorganisoval 7 zástupů po 200—300 mužích výborně ozbrojených. — Ze Skoplje přišla zpráva o oddílu povstaleckém, z něhož při srážce padlo sedm mužů; našli při nich dynamit, patrně k trhání železnic. Také v Gevgelijském a Soluňském okrese došlo k bitkám. — Vídeňský dopisovatel Tempsu oznamuje, že činnost povstalců rozšířila se i na starou Thracii (Adrianopol. vilajet), kde obyvatelé jsou z třetiny Bulhaři, z třetiny Turci, z malé třetiny Řeci. Do vilajetu posílají komitéty zbroj a dynamit. — Oddíl jeden Borisa Sarafova srazil se v prvních dnech březnových u vsí Berova a Pechčeva u Kjustendilu s Turky; s povstalecké strany padli čtyři a raněno šest mužů, s turecké padlo 40, raněno pak 30 mužů. Boris Sarafov, jenž při rozpouštění makedonského komitétu prchl nikoliv do Paříže, jak se oznamovalo, nýbrž přes hranice do Makedonie, těší se u Makedonců legendární slávě a vzkládány jsou v něj veliké naděje. V roce 1895 za částečného povstání vyznamenal se svými vítězstvími a Turci nazvali jej »bulharským hlavním velitelem zemským«. — V prvních teplých jarních dnech objevilo se mnoho čet povstaleckých v celém Soluňském vilajetě, v okresích: Malešovském, Vodenském, Gevgelijském, Jenidže-Vardarském, Sěresském, Strumickém i Kukušském. Všude připojuje se k nim křesťanské obyvatelstvo, nevěřící ochotě Turků k reformám. U vsi Čaltig, v Gevgelijském okrese zástup Agrirova srazil se s Turky. Podobná srážka byla u vesnic Brězova a Dobrišnice. I ve vilajetě Bitoljském se objevilo mnoho zástupů. Ústřední výbor povstalecký obrátil prý se k bulharskému obyvatelstvu s vyzváním, aby nevstupovali ani do četnictva ani k policii. — Anglický list Daily Mail psal, že v táboře povstaleckém účinkuje šest rakouských lékařů. Večernaja Počta opravuje tuto zprávu v ten smysl že vskutku při každém větším oddíle je lékař, ranhojič a přenosná lékárna, avšak lékaři a ranhojiči jsou vesměs původem Makedonci, kteří studovali ve Vídni i jinde v Evropě.

V Cařihradě neutuchající povstání, dle Tempsu, vzbuzuje nepokoj a zklamání.

Ferid-paša dlouho konferoval s ruským **vyslancem** Zinovjevem a rakouským **Calicem**. Rakouský vyslanec radil vezírovi úsilně potírati povstalce, avšak nepovolávati více vojska do zbraně, než nyní jest. Při tom znova poukázal na nutnost odzbrojiti Albánce.

—ch.

Literatura, umění.

Posudky a oznámení.

KAZIMIERZ PRZERVA-TETMAJER: »**Na skalnem podhalu**«. Warszawa, 1903. Gebethner i Wolff. —

Již minulá sbírka básníkova, »Melancholia«, směřovala posledním, nejpěknějším svým číslem tam, kde ocitl se básník celou knížkou touto: v rodných Tatrách, uprostřed svého lidu horského, u svých Podhalanů, které má tak rád, že počal jako autor přítomných povídek nejen cítiti jejich srdcem a mysliti jejich hlavou, ale hned i mluviti jejich ústy, a vytvořil tak celý kruh drobných dějů z podtatranského života podaných tatranským podřečím, které je zajímavou smíšeninou z polštiny a slovenštiny a češtině v mnohých zvláště slovesných tvarech bližší je než poštině. Povídky ty, jak autor v předmluvě výslovně připomíná, nejsou ani vzaty ze skutečného života, aniž jsou parafrasemi nějakých bájí a nějakých podání lidu tamního: jsouť jediné a pouze výtvory fantasie autorovy, přes to, že zdánlivě obrážejí skutečnost — ovšem nikoli střízlivou skutečnost dneška, ale onu jinou, starší, hrdinsky zabarvenou, o jaké asi mohl by vypráběti pravnukům jako o podání vlastního děda svého nejstarší dnešní pamětník. Do takové dálky ovšem obrysy snadno se zveličují.

Tak učinil básník jen svůj vkus a svou obrazivost zodpovědnými z toho, co tu podává ve 13 povídkách z hor, a co je místy velkolepé, místy drsné až surové, všude nevázaně volné, bujné a smělé. Básník, tíhnoucí k velikostem v představách i vášních, kochající se odedávna v kolossálním a nadměrném, nalezl na tomto, přísnou realitou nezatíženém a jí nekontrolovatelném poli tvořivosti své, vděčné útočiště ze střízlivosti doby a z nudící ho a protivné mu těsnosti dnešních kolem poměrů. Některé práce zvedly se tu skutečně k velikosti a kráse básnické (Gazda halny, Dziki juhas), jiné utkvěly na polou cestě k cíli a ztratily se dokonce v jakési passí humoristické (Franek Seliga, Józek Smaś), ještě jiné dostaly se do jakýchsi bahnisk (Michal Sojas) nebo do divočin pouhé smyslnosti (Jasiek z Ustupu). Celek působí téměř báchorkovitě a občerstvuje evropsky zcivilisovanou duši zdravou reakcí poesie prvotní přírody a nezkrocených vášní lidských. V básnickém vzestupu Tetmajerově je kniha »Na skalnem podhalu« idyllickým intermezzem velké svěžesti. *Pavla Maternová.*

WŁADYSŁAW STERLING. **Poezye**. (Drzewa. Ex imo. Z gór. Sonety. Hymny.) Kraków. Gebethner i sp. 1900.

Mladý duch, bouřný a nevykvašený, ale již slibující víno poesie z proudů citu a myšlenky v nepokojné, víc pochybující a bolestné než milující, věřící a nadšené hrudi. Člověk, jenž se bije se životam a poeta, jenž stíhá vhodnou formu Pěkna, by do ní přelil kypící var své duše. Místy to zní již jasným zvonem, jinde slyšet nezřetelný, ale z hluboka jdoucí šum proudného varu: Neutkví-li básník v pessimismu, neotráví-li se ironií, vyspěje v jasný a zvučný poetický kov žárem citu svého vroucího u výhni Umění. Z cyklů té knížky jsou nejlepší Drzewa, Sonety a Hymny. Ukázkou klademe sem překlad jedné znělky »Z gór«:

Pěvcům Tater.

K vám první Goszczyński spěl pro krásu své sloky,
ó Tatry divoké, vy skalných samot stráže!
V něm píseň junácká si sloku k sloce váže
a rudé ohníky vám sází na skal boky.

A na Vysoké, hle, zří mudrc v časů toky —
toť Asnyk; vznáší se, jak vichr nedokáže,
sluch v harmonii sfér, on věčnosti se táže,
za světa myšlenkou i v mrak své šine kroky.
Své nové umění si Witkiewicz z vás snová
a tesá obrys váš i život mocí slova;
vám pěje Kasprowicz zpěv lásky věčně svěží,
Zpěv prostý jak sám lid... A svojí dumou šerá
kde poušť je kamenná, kde jen se srázy věží,
tam duše mohutná se toulá Tetmajera.

Pavla Maternová.

БОГДАН ЛЕПКИЙ: **Осінь. Коломия 1902. Накладом власним.** Str. 93.

Ze všech haluzí ukrajinské literatury vedle novelly nejvíce se rozvila lyrická poesie. Stačí uvésti několik jmen: Lešu Ukrajinku, Ivana Franko, V. Ščurata, Krymského, nebo z nejmladších Čerňavského, Pačovského a j. Význačné místo mezi mladšími lyriky zaujímá Bohdan Łepkyj, jenž kromě novell vydal dosud tři básnické sbírky: »Стрічки«, »Листки падуть« a sbírku přítomnou. Několika čísly předvedla jej českému čtenářstvu Růžena Jesenská (Slov. Př. IV. Str. 301).

Bohdan Łepkyj jest básník bohatý citem; v jeho srdci, jak sám praví, »i kolomyjka hraje, i pohřební zvoní zvony«. Ale více v něm touhy, smutku, žalu než radostných tónů — zejména když se srdce básníkovo přichýlí k selským chatám, osudem pokřivděným. Sem patří na př. z přítomné sbírky báseň »Сповідь землї«. Pohaslo slunce, noc rozprostřela svoje širá křídla, počíná se rozmluva křížů, polí a lesů — i zpovídá se země ze svých hříchů proti člověku. Zpovídají se pole, že ssají mužický pot i krev — a nedávají mu výživy; zpovídá se voda, zpovídají se lesy, že »nerostly lidem ku prospěchu, ale na jejich zhoubu«, počíná se hrozný rozhovor starých hrobů, »které ve dne ni v noci nemají pokoje za bolest, za muky, za plameny, které v sobě ukrývají...« »A lidé pracují ve dne v noci, a pot se řine, řine, a smrt podtíná je na oheň, a osud jen se směje...« Taková noc sirých našich polí mne na svět přivedla a všecek smutek, všecek svůj bol do srdce vložila — končí básník. »Zpověď země« jest snad nejlepší báseň Łepkého a nejlépe jej charakterisuje.

Krásným oddílem sbírky jest »Podzimní symfonie«. V ní básník vystihuje melancholii podzimu až do prvního sněhu. Sbírku doplňují neméně umělecky cudné oddíly »V různých okamžicích«, »Amoroso«, »Časem«, »Z hor«, »Na strništi« a »Vzpomínka«. Zvláště krásná jest krátká náladová báseň »Ostrov smrti« (k obr. Boecklinovu).

Obsah, lehkokřídlá forma i cit, pronikající verše Łepkého, ukazují skutečného básníka. *Ostap Łuckyj.*

ŠTĚPÁN RADIĆ: **Češko-hrvatska slovnica s čitankom i s češko-hrvatskim diferencijalnim rječnikom.** Drugo. preradjeno i popunjeno izdanje. Záhřeb 1902 (Dionička tiskara). Str. 143. Cena K 1·20.

Druhé vydání knihy, jejíž první náklad (ve dvou částech: mluvnice s čítankou — a slovník), vydaný roku 1896 ve 2000 výt., jest již přes rok rozprodán. To jest úkaz, který slouží mladému pokolení chorvatskému ke cti — neboť knihu patrně rozkoupilo studenstvo a vůbec mladší intelligence. Zdali u nás tak rychle se rozprodávají slovanské mluvnice a slovníky?

Cíl knížky p. Radićovy jest praktický; proto podávají se v ní jen věci nejnutnější, aby mohla býti levně prodávána. Chorvat učí se z ní češtině hlavně srovnáváním a čtením. V čítance podány jsou nejprve článečky ze spisů pro děti, proložené chorvatskými vysvětlivkami, načež následují články o Slovanstvě, většinou z péra Radićova. Těmi se liší čítanka Radićova od obvyklých čítanek, přidávaných k mluvnicím. Jest patrno, že čítance své vytknul poslání, aby sloužila myšlence slovanské i obsahově, nejen tím, že učí slovanskému jazyku.

V dodatku na konci knihy autor doporučuje řadu českých časopisů. Je to velmi dobrá myšlénka, ale byli bychom si ten přehled představovali jinak, systematičtější a kritičtější. Velmi vřele a na prvním místě doporučen jest Slov. Přehled.

Přejeme knize, aby byla zase v krátce rozprodána! A těšíme se na slíbenou česko-chorvatskou chrestomatii i anthologii, jakož i na větší česko-chorvatský slovník. *C.*

ŠTĚPÁN RADIĆ: **Slovanská politika v habsburské monarchii.** — V Praze 1902. — 8°. — Stran 82.

Hned po prvém přečtení ustaluje se úsudek o této knize. Plna je dobrých úmyslů, ale daleko zašla za meze poměrů skutečných; tohoto plánu jednotné politiky slovanské nelze přijmouti. Jako kdyby Němci a Maďaři i všichni Slované rakouští v rozháraných svých domácnostech jen jen čekali, až se objeví spásný plán, a vše půjde v pořádku. Boj Slovanstva rakouského o jeho postavení mezi Západem a Východem je boj s Němci a Maďary — neboť: »Náš Západ — Němci — a náš Východ — Maďaři a Turci — podali si ruce a uzavřeli trvalý spolek proti nám.« (Str. 13.) A přece »duševní tito tlačitelé a utiskovatelé fysičtí« mají přistoupiti — a o jejich odporu autor ani slova netratí — k programmu jednotné slovanské politiky habsburské! Místo dualismu, spousty sněmů, nastoupí foederace patera národních celků: část polsko-maloruská, česko-německá (země sudetské), jihoslovanská Banovina (země zabrané Srby, Chorvaty, Slovinci), část maďarsko-slovansko-rumunská a německé země alpské, z nichž však Vídeň má býti vyňata a tvořiti neutrální sídelní město, sídlo centrálního parlamentu. Státní řeči, lépe dorozumívací či sprostředkovací řeči této foederace, zvané »Podunajská foederace státův a národův«, budou tři: jazyk maďarský, německý, český; český jazyk bude úředním a státním jazykem všech Slovanů rakouských. »Bosna a Hercegovina připojtež se prostřednictvím Chorvatska jen tehdy, když všeobecným hlasovacím právem svolí aspoň tři čtvrtiny obyvatelstva!« — tak dovršuje autor stavbu své foederace, jejíž vzorem jsou mu Spojené státy severoamerické. — Mnoho a mnoho je v plánu tom podrobností, jež samy hlásí se k vytčení, mnoho a mnoho výhod slibuje tento plán — v něž uvěřiti nelze. Jediná otázka: Kdo jej provede? — boří jej v drtiny. Snad Slované, jimž přináší prospěch? Kdyby tak mocní byli, aby státy předělávali, nepotřebovali by tohoto plánu, dařilo by se jim dobře i v nynější formě jeho. — Chtěl jsem původně psáti více a podrobněji, ale nebudu. O mnohých partiích jako o Bosně a Hercegovině, s níž sousedí Černá Hora a Srbsko, ani veřejně psáti nechci, poněvadž s osudem Bosny a Hercegoviny věci se zcela jinak mají, než jak vykládá autor, ale říci toho nelze.

Zajímavou knihu však doporučujeme k četbě a uvažování. Zůstane vždy pozoruhodným dokumentem snah po ujasnění politického plánu Slovanů rakouských. *—ch.*

J. A. KISIELEWSKI: **W sieci.** Wesoły dramat. Nakładem Towarzystwa wydawniczego ve Lwowie. Str. 120, 4°.

Mladý autor, o němž téměř platí historické Veni, vidi, vici na půdě polského dramatu moderního, a který si již u nás získal sympathií svými Karikaturami, řeší se zvláštní téměř zálibou poměr a rozpor mezi mladým uměním a životem nadšeným jedincem a světem mrzkého a zpátečnického šosáctva. To jsme viděli v Karikaturách, to vidíme také ve starším, ale neméně zajímavém díle »W sieci«, jež má s pozdějším kusem Kisielewského tolik společného. I tu líčen zápas mladé, svěží duše s pouty konvenienčních závazků a povinností, boj mezi uměním a všedností. Problém takový objevuje se v moderním dramatě často. Vzpomeňme jen Björnsonovy »Johany« poněkud také Dreyerova »Zkušebního kandidáta« a j. Kisielewski nepodává konečného rozřešení a rozluštění svého úkolu, jemu jde předem o vylíčení vlastního boje v celé jeho prudkosti a tíži. Napíná hrdinu téměř na skřipec duševních muk a sytými barvami líčí zubožený jeho stav hynoucí v propasti předsudků a neporozumění všedního okolí. Šosáctví polské rodiny a společnosti má v Kisielewském soudce přísného, jako německá škola v Dreyerovi a dekadence v Ernstovi. Drama, které svou silou a svěžestí jistě na jevišti mocně bude působiti, tvoří dilogii, jejíž prvá část sluje »W sieci« a druhá »Ostatnie spotkanie«, i zasluhuje toho plně aby také české obecenstvo je v brzku poznalo. *—gn—*

Knihy Matice chorvatské za rok 1902.

Jsou tu publikace historické jednostranného vnějšího rázu. Tak historická monografie (str. 288) z péra mladého historika *Ferdinanda Šišiće*, již budou čísti jenom odborníci. Název monografie jest »Vojvoda Hrvoje Vukčić Hrvatinić i njegovo doba od 1350—1416«. Další historická kniha (kterou sepsal prof. *Medini*) pojednává sice o chorvatské literatuře v Dalmacii a v Dubrovníku (360 str.), avšak zase takovým způsobem, že ji celou přečte jen takový odborník, který se před tím zvláště zabýval spisovateli dalmatskými a dubrovnickými. — Čtvrtá publikace: »Vybrané kapitoly z národního hospodářství« (svaz. I., str. 248) láká sice názvem, ale za to nikterak obsahem. Pokud autor (*Fran Milobar*) četl skutečnou národohospodářskou literaturu, zůstala v něm neztrávena, tak že nemohl podati původního spisu trvalé ceny. Ceně spisu vadí také šovinism autorův. Na doklad mohl bych uvésti (kdyby nebylo škoda místa) několik řádek z kapitoly »Klesání chorvatského obyvatelstva« (str. 242—246). Tu autor píše o historickém rozšíření Chorvatů věci, jež mohou směle závoditi s vývody »učenců«, kteří zcela vážně dokazují, že »Sibirija« (Sibiř) jest vlastně Srbija (Srbsko), a že všichni Slované v dávnověku zvali se Srbové . . .

Kromě toho vydala Matice jako šestou knihu své bibliotheky pro klassické starožitnosti »Život starých Řekův« od *Kolomana Race*. Je to práce svědomitá a pro čtenáře s předmětem již poněkud obeznalého velmi cenná. Ale také ona jest důkazem, že nepřístupný aristokratism a jednostranný formální historism neovládl pouze chorvatskou politiku, nýbrž i vědu a literaturu.

Za to letošní publikace literární vynikají (aspoň většinou) původností a trvalou literární cenou.

Jest tu především kniha *Živka Bertiće* »Ženski udesi« (»Ženské osudy«). Jsou to tři povídky ze života selského, v nichž věrně a mistrně zobrazuje vnější okolí a hospodářsko-sociální podmínky toho života, — i jasně a uceleně odkrývá vnitřní duševní stránku života svých »hrdinův« a »hrdinek«.

Píši ta slova v uvozovkách, neboť hlavní mužské osoby v povídkách jsou nešťastny svojí vinou anebo aspoň svým »přičiněním«, i jsou nám sympathické jen z hluboké lidské soustrasti, ne z lásky, tedy z t. zv. buddhistického soucitu, kdežto ženy jsou velké jen ve svém utrpení, v naprosté své passivitě vůči surovostem, ba zločinům silnějších mužův svých. Ta passivita je tak strašná ve své důslednosti a má tak hrozné následky, že by nás proti sobě popudila, kdyby v ní nebylo jednak upřímné, zcela oddané, pravé ženské lásky k muži a jednak zcela lidové — nelze mi říc. křesťanské — oddanosti vyšší vůli vroucně milovaného, třeba příliš málo známého a příliš — vzdáleného Boha.

A to jest ženský osud: Ubohá žena klesá pod jeho tíhou, aniž by pomyslila vzepříti se mu, neboť jest ženou z lidu, z oné milionové massy, ve které se ještě nevynořila — ženská otázka.

Živko Bertić se zálibou přenáší svůj děj mezi cizí přistěhovalce v Chorvatsku, jakoby chtěl zvolati: Ejhle, vlastenci chorvatší a srbští, jak těžký a smutný jest život tohoto lidu — a v čem liší se tato mravní a sociální bída »cizí« od neštěstí našeho?

Je to těžká kniha, plná smutku života. Obsahem, směrem a zvláště formou pravým opakem »Ženských osudův« jest *Vojnovićova* »Dubrovnická Trilogie«: část I. »Allons enfants«, část II. »Šero« (»Suton«) a část III. »Na terase« (»Na taraci«).

Jsou to tři dramatické obrazy, velmi živé, kde předvádí se nám celá řada dubrovnických velmožů s aristokratickými svými upomínkami, ale již se snahou zlidověti a chopiti se aspoň kulturní práce učitelské. Tu jest vše vybrané: okolí i osoby, děj i forma a jazyk. Pro lid ovšem to četba není.

»Sebrané básně« *Tugomira Alaupoviće* jsou pěknou ukázkou skutečného básnického talentu bosenského Chorvata, jehož chorvatství není pouze territoriálně-politické, ale i značnou měrou, ba tu a tam i převážně kulturně politické. Svému slovanství dal výraz v pěkné básni biskupu Strossmayerovi a v básni »Slavska vila«. Přes ustálenost mnohých názorů zdá

se mi býti básník duševně rozervám a se životem, zvláště národním, až k zoufalství nespokojen.

Zbývají ještě dvě literární publikace. V historickém dramatě »Tomislov«, prvé to části pentalogie »Hrvatski kraljevi«, jest autor *Stjepan Miletić* mnohem větším vlastencem než literátem. — Ani poslední práce zasloužilého spisovatele *J. E. Tomiće* »Udovica« (Vdova) nevyniká nad úroveň obvyklých románů a povídek.

Z povinnosti referentské uvádím, že Matice vydala ještě můj překlad z češtiny »Dívčí Svět«, s původním úvodem: »O kulturní práci české vzdělané ženy«.

Štěpán Radić.

Časopisy.

Archiv für slavische Philologie slaví letošním rokem pracemi nejčelnějších svých žijících spolupracovníků, z nichž každá zdobena jest podobiznou autorovou, tiché, ale významné jubileum. Dovršujeť první čtvrtstoletí svého vycházení. Čtyřiadvacet silných svazků, dílo málem dvou set přispěvatelů, mezi nimiž zastoupeni jsou nejen příslušníci všech větví slovanských, nýbrž na příklad i Němci, Angličané, Švédové, Rumuni a Maďaři, tvoří rozsahem svým již slušnou knihovnu a představuje obsahem celou slavistickou encyklopaedii.

Vatroslav Jagić.

Vzácný duch jeho zakladatele a redaktora, dvorního rady Jagiće, dovedl soustřediti v něm vědění o Slovanech takovou měrou, jak v době specialisace sotva komu druhému ještě se podaří. Jazykozpyt slovanský se všemi svými otázkami po poměru jazyků slovanských k indoevropským, zejména baltským, i k jazykům nepříbuzným, po vztazích vzájemných — poměru staroslověnštiny k bulharštině, češtiny a kašubštiny k polštině, maloruštiny k ruštině, slovinštiny k chorvatštině, srbštiny k bulharštině atd., — po výkladu slovanských písem, po dějinách nářečí i po úpravě jazyků spisovných se svými záhadami hláskoslovnými, kmenoslovnými, tvaroslovnými, syntaktickými i lexikálními, jichž počet vědeckou prací na jedné straně sice se zmenšuje, na druhé však zase zároveň roste; literatury slovanské lidové — mythy, pohádky, písně, přísloví — i umělé ve své zavité souvislosti s celým životem a s písemnictvím domácím i cizím, literatury nejen dob starších, nýbrž i novějších a nejmladších; a i nepřehledný skoro a novými disciplinami vědeckými stále rozšiřovaný obor slovanských starožitností — to vše vedením Jagićovým našlo místo v článcích — namnoze ne článcích, nýbrž rozsáhlých monografiích —, v kritikách — často celých rozpravách —, v bibliografických přehledech a v drobných zprávách slovanského Archivu.

A to vše dovedl Jagić také prosytiti a sjednotiti vlastním svým pojetím. Popřávaje s liberálností, velkým duchům vlastní, místa každému názoru vědecky zdůvodněnému, neváhal nikdy — třeba hned v dodatku k článku vycházejícímu v Archivu — poukazovati s neurážlivou rozhodností na slabiny těch oněch výkladův a naznačovati suverénně, nestrhován nižádnými »směry« a »proudy« vědeckými, na základě fakt nebo i pouhou, někdy úžasu a podivu hodnou divinací směr, ve kterém lze se nadíti řešení dané záhady.

Hojnost látky v Archivu a autorita redaktorova učinily přes utěšený roz-

květ filologických publikací psaných po slovansku, které řadě pracovníků nedovolily účastniti se činně při Archivu, z Jagićova sborníku ústřední orgán slovanských filologův, a jazyk mimo to, kterým Archiv je vydáván, způsobil, že slovanským věcem také od cizích badatelů bývá alespoň poněkud věnována pozornost. Stěžuje si sice Jagić, přehlížeje činnost Archivu na konci ročníku XX., na nevšímavost, s jakou evropský západ a zejména Německo pořád ještě dovede věnovati na svých vysokých školách orientálům větší zájem než Slovanům; ale je jisto, že při zmínkách činěných o nás ve filologických vědeckých publikacích neslovanských Archiv bývá hlavním, ne-li jediným pramenem a že za tuto činnost poučovací, od níž jako od stromu nedávno sazeného hojnost ovoce smíme teprve očekávati, bude se dostávati Jagićovi velikého vděku ještě v daleké budoucnosti.

Kéž je Jagić Archivu a vědě o nás dlouho v dosavadní svěžesti zachován!

E. S.

Zjevem pro národ slovinský velmi charakteristickým jest ohromný počet časopisů — jmenovitě politických. Počet ten udržuje se stále na téže průměrné výši; zanikne-li jeden podnik, zrodí se ihned nový, mezera se vyplní, třeba ne vždy kvalitativně. Tak novým rokem se svými čtenáři se rozloučil v 6?. ročníku působení svého týdenník *Novice*, časopis politický, hospodářský a průmyslový. Založen byl r. 1843 v Lublani drem. J. Bleiweisem jako orgán zemědělské společnosti krajinské. Význam toho časopisu pro politický, literární a všeobecně kulturní vývoj slovinského národa jest ohromný, dosud nedoceněný. Tím časopisem »otec slovinské vlasti« dr. Bleiweis řídil po mnohá léta osudy národa svého. Při tom listu pracovali od Prešerna takřka všichni spisovatelé slovinští až do novějších dob, kde vůdčí úlohu v slovinské veřejnosti přejaly časopisy »Slov. Narod« a »Dunajski« i »Ljubljanski Zvon«. Kdo chce si správně představiti slovinský lid v jeho **mukách a utrpení**, kdo chce sledovati **vývoj** toho lidu z nepatrných počátků **ke stupňům** stále vyšším, pro toho **jsou** »Novice« nepominutelným a **spolehlivým** zdrojem poučení.

Ročník 52. byl **posledním** ročníkem církevního, nepolitického týdenníku *Danica*, jejíž význam v posledních letech značně poklesl. Její místo vyplnil nově vzniklý »*Bogoljub*«. Zašel i humoristický list »*Brivec*« v Terstu. Proč vlastně se honosil názvem »humoristický« — není známo. Na jeho místo nastoupil — zase v Terstu — humoristický týdenník »*Škrat*«. Vtipností »Škrat« nevyniká také, v části obrazové pak nedosahuje lublaňského nového kumoristického listu »*Jež*«, jehož hlavním redaktorem jest známý humorista R a d o M u r n i k a jejž vydává Dragotin Hribar, majetník nové tiskárny v Lublani.

Týž nakladatel podnikl i dost smělý na naše poměry podnik — vydávat, jak jsme již ohlásili, illustrovaný měsíčník »*Slovan*« redakcí spisovatele Fr. Govékara.

Je to vlastně konkurenční podnik klerikálního »Dom in Svetu« a »*Ljublj. Zvonu*«, jehož redakci nyní vede belletrista dr. Fr. Zbašnik. Soutěž tato, doufám, nebude na škodu čtenářům ani spisovatelům. Pravda jest, že »Slovan« je nejpěknější náš měsíčník, ale taká nejdražší; odtud některé pochybnosti o udržení se toho listu. Byl však již nejvyšší čas, že se postavil proti »Dom in Svetu« illustrovaný list svobodomyslnějšího směru. Přál bych si též, aby »Slovan« byl nejen názvem, ale i o b s a h e m — slovanštějším.

A—a.

Vyšel n o v ý č a s o p i s maloruský, směru ukrajinofilského: *Iskra*. Věnován je sebevzdělání studentstva středoškolského, jemuž pomáhati chce k rozhledu po světě i životě. Z pod ruky stát. návladního vyšlo první číslo Iskry do půl holé. Prostředek prázdných stránek nese slůvko: Skonfiskováno. — Konfiskaci propadl i březnový svazek Literat. a Nauk. Vistnyka.

—ch.

Zprávy literární a umělecké.

Adolf Strzelecki ve varšavském »Słowie« na základě bibliografie časopisu »Książka« vypočetl, že lonského roku vydáno bylo 1716 polských knih a brožur. Při rozvrhu tohoto počtu spisů na jednotlivá odvětví objevilo se, jak úžasně malé procento připadá na práce vědecké. A nejen na vědecké, nýbrž vůbec na práce odborné a obsahu nebelletristického. Na průmysl a obchod připadá pouze 28 čísel, na techniku 26, na publikace poučné pro lid 24 atd. Tato statistika vyvolala živou diskussi, z níž vynikají zvláště hlasy »Przeglądu Tygodniowego«, »Niwy Polskiej«, »Ogniwa« a »Wisły« (Erazma Majewského). Výsledek diskusse jest asi ten: Stali jsme se lhostejnými pro úkoly ideálné, ačkoli je máme na rtech, i ztratili jsme cit pro povinnost pracovati víc, než jen na chléb vezdejší. Stali jsme se příliš praktickými. Nechce se nám do práce těžké, při níž jest malá naděje na rychlé uzrání ovoce našeho namáhání. Sebemilství žene nás do práce takové, při níž jest dobytí slávy a uznání snadnější. Stáváme se písálky zbytečných prací belletristických, nevycházejících z nutnosti, kterou si diktuje skutečný talent. Vinu velkou tohoto stavu věci nese veřejný tisk, novinářstvo a časopisectvo, které hoví příliš lenivosti čtenářstva a jeho touhy po zábavě i sensacích, povzbuzuje a podporuje tyto záliby čtoucího obecenstva a tím potlačuje smysl pro věci vážnější. Proto volá E. Majewski: »Pozor, mladé pokolení! Když pokolení staré promařilo dni svoje, vám přísluší odpracovati, co po něm zbylo nedopracovaného, a ve vás jen jest naše naděje. ‚Poradnik dla samouków' svědčí o tom, že se můžeme naditi obratu k lepšímu — není-li jen váš zápal slaměný, jakým se bohužel objevil náš.« — Hořká to slova sebepoznání! A zdá se, že u nás i jinde ve slovanském světě měli bychom s podobnou neúprosností a upřímností zpytovati své svědomí, pověděti si pravdu a hledati nápravy. *Č.*

27. února otevřena byla *výstava Míru Iskusstva*. malířů »dekadentů«, jak jim široké obecenstvo úzkých názorů říká. Pro Treťjakovskou gallerii zakoupen tam byl obraz Rerichův: »Gorod strojat« (Město staví). Chválí se krajiny Žukovského, Grabarja, Vinogradova a především Vrubeljova.

50té narozeniny svoje slaviti bude letos 29. června belletrista *V. Korolenko.* Žitomír, rodné jeho město, chystá se k oslavě.

Vyšla nedávno tiskem kniha D. Zelenina: *Písně vesnické mládeže.* V ní píše o rozdílu mezi nynějšími písněmi mládeže a starou poesií stařiků. V ústech starého pokolení bylina, píseň jest posvátná, ale mrtvá formule. Staříci bojí se v ní změniti písmeno, ač celé tirády jsou jim již nepochopitelny. Ztrnulost tato činí dojem předzvěsti nedalekého naprostého zániku staré poesie. Není v ní již pohybu a pružnosti životní. Mládež dnes zpívá častuški (odrhovačky) a romanse, »cigánské a jiné písně«, plody to autorů Vaněnka, Žukova, Ukolova a j. spisovatelů kramářské literatury. Tyto písně podléhají neustálé transformaci v nápěvu i textu.

Ruské akademii nauk povolena státní radou k účasti její v mezinárodní associaci akademií každoroční subvence tří tisíc rublů. *—ch.*

Divadlo.

V Malém divadle petrohradském dáván koncem ledna nový kus *Pleščejeva* »Ně poslědnjaja«. Je to řada chatrných obrázků ze života uměleckého, mdlých a nemocných. Ke známému malíři Bušujevu přichází prosit o práci mladé hezké děvče, malíř podle ní maluje obraz, děvče k němu přilne, ale než mine rok, malíř plane již novým ohněm k zajímavé baronce. Dívka se otráví, a malíř pozdě lituje ztráty její. *—ch.*

Na maloruském divadle lvovském dávána premiera kusu dramatika *Karpenka - Kaného - Tobileviče* »Chazjajin«. Je to veskrze novodobé realistické drama společenské, v němž předvádějí se typy společno-

sti; děj, akce, kollise atd. jsou věci vedlejší. „Chazjajin“ (hospodář) je ukrajinský selský vydřiduch-millionář, typ hojný na Ukrajině. Kolem něho se kupí žena, dcera, soused šlechticstatkář, učitel gymnasijní, celý zástup správčíků, žid-faktor, mužíci-dělníci. Realismus charakterů staví kus hned vedle Frankova Ukradeného štěstí. Hlavní děj je nerozsáhlý. »Chazjajin«, millionář-vydřiduch Puzyr, smlouvá s židem-faktorem Majufesem nekalý úskok (podvod, úpadek) a padne soudu do rukou. V tom zapleteno je několik pásem jiných dějů, mnohonásobně splétaných. — S malým úspěchem však se potkal druhý kus Karpenka-Karého. Burláci, thematu banálního a fraškovité stavby.

Nesmírně rozvleklým třetím aktem pokažen byl úspěch cenou poctěného kusu *L. Janovské*: Zvon lid do chrámu zve, sám však venku zůstává; komedie, demaskování pokrytce-fraseura, zvučícími hesly ukrývajícího nejsprostší záměry osobních choutek. —*ch.*

Helena Modrzejewska, která byla před nedávnem v Poznani nadšeně vítána a poctami i láskou zahrnována, v rozhovoru s referentem Kurýra Poznaňského naznačila svůj rozvrh pro dobu nejbližší. Z něho se dovídáme, že v dubnu znovu bude vystupovati v Krakově, což ostatně bylo známo ze zpráv krakovského divadla, že v létě se vrátí do Ameriky, kdež podnikne na podzim a v zimě turné po Sjednocených Státech — ale ani zmínky již o tom, že by přijela na pohostinské hry do Prahy. Proč nedošlo k těmto hrám, ač byly již i z Národního divadla samého ohlašovány, nevíme. Ale tolik jest jisto, že by Národní divadlo mělo se přičiniti o to, abychom spatřili a uslyšeli ještě jednou genialní umělkyni dramatickou, než se navždy rozloučí se scénou. Modrzejewska vystupovala v Krakově zvláště také v dramatech Wyspiańského — mohli bychom u příležitosti pohostinských her slavné Modrzejewské poznati z některé práce nevšedního dramatika polského, jehož každé nové dílo vzrušuje nejen obecenstvo divadla krakovského, ale vůbec mysli polské po všech částech roztrhané vlasti Wyspiańského. — Ze zprávy Kurýra Poznaňského dovídáme se také, že ve svém zátiší kalifornském hodlá Modrzejewska pokračovati ve svých memoirech, které nepochybně budou vzácným pramenem nejen pro poznání života a zákulisí uměleckého rozvoje autorčina, nýbrž i pro historii rozvoje polského umění dramatického za posledních 40 let. — Konečně napověděla Modrzejewska, že po návratu z Ameriky na jaře příštího roku zamýšlí usaditi se trvale v Poznani. Objevily se pověsti, že snad se ujme ředitelství divadla poznaňského, ale ty neměly podstaty. Za to chce se Modrzejewska věnovati vychovávání uměleckého dorostu školou dramatickou, kterou míní v Poznani založiti.

Stanisław Przybyszewski pokusil se uvésti v život vzorné divadlo polské, maje na mysli umělecké divadlo Stanisławského. Pokus, jejž podnikl v Petrohradě, však se rozbil o nedostatek uměleckých sil a prostředků. Przybyszewski psal o tom sám (v odpovědi na kritiku) redakci petrohradského Kraje: Chce stvořiti divadlo naskrze mladé, polské tvorby dramatické. Divadlo neodvislé, které by se nemusilo říditi vůlí »rady městské, složené z řezníků, kavárníků a pod.«. Divadlo, které nemusí s ničím jiným počítati než s hercem, a to ne řemeslným, čekajícím na měsíční gáži, nýbrž s umělcem, který s rozkoší chce umění zasvětiti všecky své síly. Dále jest jeho ideálem malé hlediště, ale za to co největší jeviště, opatřené všemi prostředky, jimiž lze přiblížiti se illusi skutečnosti. »Bohaté jeviště!« Vedlejším, ale kdo ví ne-li prý nejdůležitějším momentem bude sloučení slova mluvného s hudbou. O jiných momentech a vůbec o celé otázce vzorného jeviště slibuje Przybyszewski napsati obšírnější studii. — Kritik Kraje napsal, že má Przybyszewski v úmyslu odebrati se za příčinou úrad ke Kisielewskému. Przybyszewski to popírá, ale praví, že uznává Kisielewského za talent samostatný, velký, který by byl s to uskutečniti myšlenku vzorného divadla polského, kdyby se to Przybyszewskému nepodařilo. *C.*

Právě jsme obdrželi překlad dramatu *Maxima Gorkého* »Na dně života«. Drama přeložil Dr. Bořivoj Prusík a vydal je nákladem Dr. J. Marchlewského a spol. v Mnichově. (Je to nakladatelství, které má za účel vydávati vzorné překlady vybraných děl slovanských ve všech jazycích evropských). S dramatem (vlastně »obrazy«, jak je sám nazývá) Gorkého seznámíme čtenářstvo příště. *C.*

Redaktor a vydavatel ADOLF ČERNÝ. — Nakladatelé F. ŠIMÁČEK.

K sporu o ruskoslovenské rozhraní v Uhrách.

Podává L. NIEDERLE.

Myslím, že nebude nezajímavo a neužitečno ukázati, jak vypadá přesně sporná slovenskoruská hranice v Uhrách na základě přiznání se samých obyvatel k té či oné národnosti. Sporu o jazykovou hranici Slováků a Rusů v Uhrách, o původ různých přechodních dialektů, o to, pokud řeckokatoličtí Slováci jsou původem Rusy, dotýkati se zde nebudu. Těm, kdo spornou otázku sledují, známy jsou jistě otázky tyto z polemiky p. Škultétyho s p. Mišíkem*) a z výborného resumé celé otázky uveřejněného Hnatjukem.**) Mně jde zde jen o to, ukázati, kudy běží hranice podle nejnovějšího sčítání obyvatelstva uherského. Sčítání konalo se, jak známo, koncem r. 1900, a výsledky jeho vydány byly koncem roku minulého (srv. Slov. Přehled V. str. 70).

K tomuto stanovení hranice dostal jsem se, hotově podrobnou národopisnou mapu uherského Slovenska, jež právě vyšla společnou prací mou a mnoha jiných.***) V úvodu k ní vykládám podrobně, jak jsem z nově vydané statistiky vypočítával procentualní zastoupení slovenského obyvatelstva ve všech uherských obcích, neopomíjeje při tom výsledky statistiky kontrolovati u domácích znalců. Při práci té rázu čistě naučného, dodělal jsem se ovšem také přesného rozhraničení oblasti slovenské proti oblasti ruské. Ale tento výsledek uložen jest v knize mé na různých místech, detaily statistiky rozděleny jsou po jednotlivých stolicích, a také mapa není jednotná, nýbrž rozložená na mapy jednotlivých stolic. Proto myslím, že nebude nezajímavo a neužitečno, jestliže zde v celku a přehledně předvedu své výsledky, a jestliže vhodně doplním podrobnosti državy slovenské (při nichž odkazuji na knihu samu) řadou statistických detailů pohraničních obcí ruských, jež snad přijdou vhod leckomu, kdo se o ruskoslovenský spor zajímá.

Určení ruskoslovenské hranice je dávným požadavkem ruských ethnografů a dosud nesplněným. O starších pokusech možno se dočísti v článku A. Petrova »Замѣтки по Угорской Руси«, vydaném r. 1892.†) Petrov konstatuje, že hranice, kterou sám našel, nejvíce se shoduje s hranicí Czoernigovou z let padesátých až na některé odchylky, které zvláště vytýká.††) Podle toho šla Petrovu hranice (t. j. čára pohraničných rus-

*) Srv. Slovenské Pohľady 1895 str. 382, 500, 566, 623; 1896 str. 125

**) Словаки чи Русини? Зап. Тов. імени Шевч. XLII. str. 28 sl.

***) Pod titulem: Národopisná mapa uherských Slováků na základě sčítání lidu z roku 1900. Этнографическая карта венгерскихъ Словаковъ сост. на основаніи переписи 1900 г. Praha 1903. S 11 mapami.

†) ЖМНП 1892 Февраль 439 sl.

††) Petrov l. c. str. 444., tamže uvedena podrobně i hranice Czoernigova na str. 442 8. Tato hranice šla místy mnohem hlouběji do dnešní oblasti slovenské, tak ve Spiši pod Jakubiany a zejména v Zemplíně, kde pod Sninou zacházela k Porúbce u Humenného.

kých obcí) od Lesnice přes Krempach k Plavči na Popradu, pak na Jakubiany, odkud se náhle vrací k východu přes Šanbron na Kyjov, Lucinu, Hradisko, Geraltovce, Mošurov, Osykov, Richvald, dále k Tarnovu na Toplé, na Gaboltov, Šmilnô, Hažlín, Kurimu, Giraltovce, Železník, Hanušovce, odkudž přechází k Vaľkovu na Ondavě; jde dále na Šitnici, Hrabovec na Laborci (od Hrabovce k Čabyním uznává Petrov slovenský ostrov), obchází Papín a Sninu, jde na Valaškovec a přechází po hřbetu Děla k Užhorodu, zabírajíc na západě hřbetu pouze Podhradie.

Kočubinskij, jemuž direktivou národnosti bylo pravoslaví, vedl r. 1876 hranici Uhrorusů od Lipn ku přes Gňazdy, Kežmark, Levoču, po Hernadu ke Košicům, pak podél Bodvy do Miškolce, a po Šajavě přes Tisu až k Debrecínu.*)

Naše hranice vypadla na mnohých místech zcela jinak, a ukazuje v celku další ústup národnosti ruské před slovenskou.

Výsledky znázorňuje přehledně připojená mapka. Z ní vidno, že hranici ruskou tvoří následující osady), v nichž je totiž napočteno více než 50% Rusů), počínaje od Užhorodu, kde se stýká oblast slovenská, maďarská a ruská:**) Domanince (Alsódomonya 72), Nevicky (Neviczke 93), Kamenica (Ókemencze 68), Voročov (Vorocsó 93), Perečín (Perecsény 65), Dubrinič (Dubrinics 85), Novoselica (Újkemencze 90), Beňatiná (Benetine 84), Zausina (Zauszina 90), Ruský Hrabovec (Oroszhrabócz 63), R. Bystré (Oroszbisztra 97), Hrabová (Hrabovarosztoka 98), Strihovce (Sztriócz 96), Poruba (Németporuba 69), Valaškovec (Valaskócz 93), Kolonica (Kolonicza 91), Stakčín (Sztakcsin 66), Pichne (Pichnye 96), Pčaliná (Pcsolina 93), Čukalovce (Csukalócz 94), N. Jablonka (Alsójablonka 86), Rokytov (Izbugyarokitó 88), Brestov (Izbugyabresztó 86), Kajňa (Oroszkajnya 93), Krivá Oľka (Krivaolyka 86),***) Prituľany (Pritulyán 88), Piskorovce (Piszkorócz 83), R. Poruba (Oroszporuba 81), Závada (Zavada 96), Pucák (Puczák 88), Vojtovce (Vojtócz 93), Potočka (Potocska 100), Breznička (Kisbrezsnyicze 93), Bukovce (Sárosbukócz 95), Vyškovce (Viskócz 93), Duplín (Bányavölgy 50), Krušinec (Krusinyecz 79), Rakovec (Rákócz 87), †) Hrabovčík (Hrabovcsik 95), V. Svidník (Felsöszvidnik 57), Jurkova Voľa (Jurkóvolya 80), Kurimka (Kurimka 98), Beloveža (Belovezsa 93), Andrejova (Andrejova 97), Čierne (Csarnó 96), Cigľa (Czigľa 95), Niklova (Niklova 90), Hutky (Hutka 93), N. Poľanka (Alsópolyánka 83), Jedlinka (Jedlinka 92), Komloša (Komlósa 93), Becherov (Beheró 89), Ondavka (Ondavka 94).

V oblasti ruské rozkládající se na východ od této čáry, jsou jen dva pozoruhodnější ostrovy slovenské na severu stolice šaryšské, skládající se jeden z obcí Havranec (Gavranyecz), Dolhoňa (Dolhonya), Svid-

*) Petrov l. c. 447.

**) V závorkách za maďarskými jmény jednotlivých obcí, je uvedeno číslo procent obyvatelstva ruského podle přiznání z r. 1900.

***) Na mapě následují Petrovce, ale tyto nemají ani Slováků nad 50% (jen 46%), ani Rusů (jen 44%).

†) Na mapě následující Stročín (Szorocsin) má jen 38% Rusů a 39% Slováků.

ničky (Szvidnicska), Kružľová (Kruzslyova), Kapišová (Kapissó) a druhý z obcí V. Komárnik, N. Komárnik (Alsó-és Felsökomarnik), Bystrá (Krajnóbisztra), Bodružal (Bodruzsal), Kožuchovec (Kozsuhóc), Miroľa (Mirolya), Pstrina (Psztrina), Gribov (Gribó), obě Driečny (Sárosdricsna és Zempléndricsna), Miková (Mikova), obě Vladiče (Alsó-és Felsövladicsa), Poľana (Sztropkópolena), Stažkovce (Sztaskócz), Havaj (Havaj), Makovce (Makócz) a Bystrá (Sztropkóbisztra).

Mnohem více a větších ostrovů ruských je v oblasti slovenské. Rozkládá se tu předně na severu Šaryše a z části i Spiše velký ostrov, jenž se skládá z těchto obcí většinou ruských*):

Mníšek (Mnisek 50), oba Sulíny (Szulin 97), Lipník (Kislipnik 94), Matišová (Matiszova 97), Hajtuvky (Hajtuvka 97), Ujak (Uják 89), Orlov (Orló 83), R. Voľa (Oroszvolya 89), Starina (Sztarina 96), Legňava (Lagnó 96), Obručné (Obrucsnó 87), Čirč (Csircs 83), Jastreb (Jesztreb 95), Kyjov (Kijó 91), L'vovská Huta (Livóhutta 70), L'vov (Livó 90), Venezia (Veneczia 88), Lukov (Lukó 77), Kružľová (Kruzslyó 91), Gerlachov (Gerlachó 84), Snakov (Sznakó 93), Hrabské (Hrabszke 85), Kurov (Kuró 95), V. a N. Tvarožce (Alsó-és Felsötvaroszcz 98, 99), Petrová (Pitrova 97), Cigoľka (Czigelka 92), Frička (Fricska 96).

Druhý velký ostrov ruský nalézá se mezi Bardiovem a Stropkovem z větší části v šaryšskě a z menší v zemplínské stolici, a náležejí k němu tyto ruské obce: Ortutová (Ortutó 92), Lipová (Lipova 94), Brezovka (Brezufka 56), Šášová (Sassova 94), Mlynárovce (Mlinarócz 95), Kožany (Kozsán 86), Šapinec (Sapinyecz 95), Štefurov (Stefuró 88), Vaľkovce (Valykócz 92), Soboč (Szobos 91), Matiovce (Matévágás 93), Kručov (Oroszkrucsó 91), Miňovce (Minyocz 68), Lomné (Lomna 94), Fiašice (Fias 91), R. Vola (Oroszvolya 100), Matiašok (Mátyáska 74), Prosáčov (Proszács 53), Vavrinec (Vavrincz 96) a Remeniny (Remenye 67).

Menší ostrovy ruské v Šaryši a Spiši jsou dále tyto: *a)* Lucina (Litinye 51), Jakoviany (Jakoris 82), Šoma (Som 91), Hradisko (Hradiszkó 76), Závadka (Zavadka 91), Geraltovce (Gerált 83), Žatkovce (Zsettek 86); *b)* Jarembiná (Jerembina 88), Litmanová (Littmanova 97), Kamjonka (Kamjonka 94), Foľvark (Folyvárk 94), Lipník (Nagylipnik 78); *c)* Jakubiany (Szepesjakabfalva 95), Šanbron (Feketekút 94), Bajerovec (Bajorvágás 95), Blažov (Balázsvágás 80), Štelbach (Stelbach 95), k nimž se vlastně připojuje i Olšavica (Olsavicza 94), *d)* Poráč (Porács 92), Nižné a Vyšné Slovinky (Alsó-és Felsöszlovinka 67, 89). Mimo to v oblasti stolice spišské, šaryšské a zemplínské roztroušeno ještě několik ruských obcí jednotlivě a sice Rafajovce (Rafajócz 76), R. Kažimír (Oroszkázmér 78), Baňské (Bánszka 86), Rešov (Ressó 93), Miklušovce (Miklósvágás 88), Renčišov (Rencsissó 87), Hodermark (Hodermark 89) a nejzápadněji položená Osturňa (Osturnya 91).

Tak se objevila ruská oblast, tam, kde se se slovenskou sráží na základě posledního sčítání, a kdo na mapě srovná její hranice s výsledky, k nimž došly starší ethnografové z jiného (filologického nebo ná-

*) Uvnitř jsou obce slovenské: Lenartov, Malcov a Gaboltov, jenž tvoří vlastně hluboký zářez z okolní oblasti slovenské.

boženského) hlediska, spatří hned rozdíly veliké. Ale nejen to! I když srovnáme výsledek náš s hranicí, která na stejném základě byla stanovena, totiž na úředním sčítání, ale pochází z doby o 10 let starší*) už tu vidíme velmi značné rozdíly. Tak ve Spiši byly ještě ruskými obce Krempach, Toryska, Poľanovce, Závadka, Kojšov — dnes jsou slovenské. Naproti tomu neporuštila se zde žádná dříve slovenská obec. V Šaryši byly ruskými obce Gromoš, Pusté Pole, Olejníkov, Ľubotyň, Bogliarka, Krivé, Černina, Rovné, Beňadikovce, Havranec, Dolhoňa, Svidničky, Kružľová, oba Komárniky, Bystrá, Bodružal, Kožuchovec, Prikré, Miroľa, Pstrina, Gribov, Suchá, Kobylnice, Vlača, Okrúhlé a Fulanka.

Naproti tomuto poslovenštění poruštilo se v Šaryši jen málo obcí dříve slovenských, a to Blažov, Jastreb, N. Orlík, Jurkova Vola, Vyškovce, Vislava, Duplín a Šapinec. Za to zase o něco větší počet poruštěných vystupuje v Zemplíně, kde vidíme dnes tyto ruské obce, jež před 10 lety přihlásily se jako slovenské: Prituľany, Pucák, Pravrovce, Porubu, Kajni, N. Ol'ku, Solník, Repejov, Vojtovce, Potočku, Vrchovce, Veľkrop, Brestov, Valaškovec, Ubľu, Šmigovce, Strihovce.**) Proti tomu poslovečštily se Detrík, Vaľkov, Štefanovce, Petkovce, Bačkov, Mrázovce, Brušnica, Križlovce, Kelbovce, Jakušovce, Zubné, V. Oľšava, obojí Stažkovce a Kožkovce. V Užhorodu poslovenštily se Podhradie, Hlivište, Choňkovce, poruštilo Serednie. V celku je 49 obcí poslovenštělých, a 27 poruštělých. Postup slovenisace byl tedy zde skoro dvojnásobně silný. K tomu ještě připomínám, že za posledních 10 let zmizela z řady ruských obcí Irota v Boršodě (dnes skoro celá »maďarská«), a Komloška v Zemplíně. Zde zbylo Rusů jen 11%.

To všechno jsou jistě velké změny v 10 letech, pokud je můžeme z mapy Baloghovy vyčísti, předpokládajíce ovšem, že mapa je kreslena správně. Máme tu před sebou zjev nesmírně zajímavý pro ethnografy obou sousedících slovanských národů. Jsou to změny čistě uměle vyvolané, na př. vlivem úředních orgánů, či se zde přirozeným postupem tak rychle mění národnostní vědomí? Sám si na to určitou odpověď dáti netroufám. Pan Štefan Mišík, farář v Hnilci, který byl při spracovávání mapy Spiše a Šaryše mým hlavním a výborným zpravodajem, vyslovil se mi v ten rozum, že příčinou těchto změn je pouze neznalost úředních orgánů, kteří z neznalosti ruské obce zapsali za slovenské jinak r. 1890, jinak r. 1900. Podobně i z jiné strany byl mi tento zjev vyložen libovůlí úřadů. Ale proti tomu mluví přece jen to faktum, že se lid ruský na jazykové hranici vskutku poslovenšťuje, jak minulá historie***) a řada současných pozorovatelů svědčí,

*) Na mapě Pavla Balogha připojené k jeho nedávno vyšlému dílu »Plemena v Uhrách« (A népfajok magyarozszágon. Budapest, 1902). Mapa V. a »A népfajok. Északon.«

**) Uvnitř slovenské oblasti bylo roku 1890 Baňské slovenským, dnes je ruské.

***) Podle výpočtů Baloghových ztratili zde Rusové za posledních 50 let 176 obcí na prospěch živlu slovenského (Balogh str. 634). 37 obci se pomaďarštilo, 1 poněmčila.

a nelze proto proměnu ruských obcí v slovenské klásti jen na vrub neznalosti nebo libovůle úředníků, ač moment tento v jednotlivých případech popírati nechci. Myslím však, že pravidlem byly tu přece jisté znaky, které orgán vedly a to hlavně jednak poslovenštělý ráz mluvy, jednak to, že lid sám projevuje vůli, aby byl jako slovenský označen, což ostatně i p. Mišík připouští.*) A to jsou přece dva reální faktory, které při určování národnosti přehlížeti nelze. Náboženství nerozhoduje zde už dávno o národnosti. Ale ovšem každým způsobem bude řádná kontrola nutná.

PROF. DR. KAREL CHODOUNSKÝ:

Slovinci.

Prosloveno dne 9. května 1903 v odboru smíchovském »Pošumavské jednoty.«

Vynasnažím se nakresliti v prosté kontuře stav dnešní slovinského národa, k němuž lneme sympathiemi nejsrdečnějšími.

Všech Slovinců napočteno bylo r. 1900

v Rakousku	1,192.780
v Italii	40.000
v Americe	100.000
v ostatních zemích . .	20.000
Celkem	1,352.780

Tato úřední statistika snese korrekci dobrých 150.000 duší; v samých Uhrách napočteno ještě r. 1890 úředně 94.679 Slovinců, kteří v statistice z r. 1900 nadobro zmizeli. A jak šikovně počítáno bylo v Korutanech, Štyrsku, Přímoří a Gorici, vysvitne z podrobnějšího líčení.

Během věků utrpěli Slovinci velké ztráty a jejich území značně se zmenšilo, neboť bývali usazeni ve velké části Tyrol i Solnohrad v celém téměř pohoří vysokých Tur, jimž dali jméno a kde všude jména hor, osad, řek i jezer hlásají jejich památku. Sídla jejich šla až na Dunaj, kde tvořila marku Winidorum. Ještě v VIII. století založeny byly kláštery v Innichenách a Kremsmünsteru na obrácení Slovinců — a církev i světská moc vnášely v slovanské to území vedle evangelia i němectví. Biskupství solnohradské a knížata bavorská od VIII. stol. již držela Karantanii v politické i církevní odvislosti — a od dob těch se netrhla německá kolonisace slovanské země — od těch dob vlastně již Slovinci nežili jako samostatný národ. Vliv našich slovanských věrozvěstů sv. Cyrilla a Methoděje vztahoval

*) Píšeť mi o Spiši: »Lenže, pravda, tajiť sa nedá, že mluva ruského ľudu je hodne poslovenčená . . ., a i to je pravda, že u ruského ľudu vo Spiši je veľmi málo národného vedomia a tak ani pri krajinskom popise nezáleží mu na tom, aby bol zapísaný za ruský a uspokojuje sa s tým, že i materinský jazyk svoj udáva za slovenský.« To platí i o Šaryši, Zemplínu a Užhorodu.

se pouze bohužel na malou část štyrských Slovinců — jimž z dob oněch zbyla nejstarší a nejvzácnější památka literární, zlomky frizinské pocházející ze stol. IX.

Od r. 1283 jsou Slovinci pod vládou rodu Habsburského, před nímž, jak známo, český král Otakar II. Korutany na krátko opanoval. Illyrské království Napoleonovo (1809—1813) — které spojilo všecka území slovinská — bylo jen krátkou episodou.

Chceme-li spravedlivě souditi o rozvoji dnešním Slovinců, nesmíme pustiti se zřetele trudnou jejich historii; od staletí byli v službách cizích — od pradávna sídlili na hradech zemských němečtí pánové a v bohatých klášteřích němečtí mnichové, za nimiž do měst se táhla neustálá německá kolonisace. Národ sám roztrhán v několika územích necítil žádné pospolitosti — ba Štajerc nenáviděl Korošce a oba ukládali o Kráňce.

Celý rozvoj národního života jest mladého data — vždyť i jazyk literární byl založen Primem Trubarem teprve v 2. polovině XVI. stol. — však o dnešní jeho podobě rozhodla teprve grammatika Miklosichova, vydaná v stol. minulém.

Když přes to vše se národ dovedl zachovati a rozvinouti v důležitý faktor našeho soustátí, pak prouditi musela v jeho žilách pravá krev slovanská — a ta nám jest zárukou, že Slovinci doplní svůj vývoj i osamostatnění také v oněch směrech, kterých ještě dnes dosáhnouti s to nebyli.

*

Kráňsko (Krajina).

Z 508.384 obyvatelů napočteno r. 1900 toliko 29.000 Němců a 350 Vlachů; na obvodu hranic stýkají se Slovinci se soukmenovci zemí sousedních, kteří pociťují dnes živě národní jednotu — třeba že se v podružných věcech ještě tu a tam jevil starý neblahý separatismus Korošců, Štajerců a j.

Kráňsko jest tedy ryze slovinská země i přes hranice národnostně zabezpečená a tu bychom čekali, že jsou tam Slovinci jedinými pány. Tomu tak posud není, síla slovinská početná nemá ještě významu jí náležitého — ba všude ještě pociťujeme superioritu německou a do jisté míry otročení slovanské.

Rozvoj slovinského živlu jest mladého data — nedalo se očekávati, že by v několika letech zdolati mohl mocné faktické poměry, které život jeho po staletí dusily, ač by snad v některém směru již lépe býti mohlo, kdyby síly spoutané stranickým bojem byly odpoutány k jiné práci — národně hospodářské doma i v sousedních územích slovinských.

Sesílení hospodářské doma a záchrana posice slovinské v sousedství, zejména v Korutanech a Štyrsku, jsou životními otázkami národa. Svět germánský postupuje v sevřených řadách od severu a tlačí se vždy blíže k hranicím kráňským; ba přední jeho stráže stanuly již skutečně v Belapeči na samé půdě kráňské, v bráně otevřeného slovanského údolí Sávy; a Belapeč v zádech dobře jest chráněna bojovným

táborem Trbížským! V zemi samé v industriálních místech jako v Jesenici, Tržiči, Domžale, Gorjanci vane cizácký duch a zakládaji se šulfrajnské školy — a otázka takové školy mohla se dokonce vyskytnout i v ryzí Mojstráně pod samým Triglavem!

To jsou vážná fakta, nad nimiž dlužno se zamysliti, fakta, jež vybízejí k soustředění energie ku zabezpečení národního bytu — který by se v samých základech otřásl, kdyby padly slovanské Korutany a kdyby sesláblo slovanské Štyrsko. Němectví tísnilo by pak Kráňsko se tří stran.

Jak jeví se nám vnitřní poměry v Kráňsku? Řekl jsem, že tam cítiti superioritu německou — a tu abstrahujeme od světa officiálního, který k ní eo ipso v celé své podstatě přispívá, majíce jen na mysli instituce přímo podléhající síle lidu.

Sem náleží především školství, a tu konstatujeme, že jedině školy lidové jsou národní (z 386 veřejných jest pouze 27 německých) — avšak paedagogium pro tyto školy zřízené jest již utrakvistické.

Středních škol slovinských není žádných, nýbrž jen utrakvistické dle jména, německé duchem — vždyť od V. třídy počínaje jest němčina jazykem vyučovacím! Řemeslnické školy jsou slovinské, průmyslové však jen německé.

Slovinci živě pociťují svoje područí a z toho poznání vyplynul mohutný ruch pro zřízení vysokých škol slovinských, jejž my Čechové provázíme nejvřelejšími sympathiemi, jak nesčetné resoluce našich samosprávných representací od královské Prahy počínaje dovodily. — My Čechové jsme byli v analogickém postavení se Slovinci — a první krok mířený k realisaci českých vysokých škol bylo počeštění celého středního školství. Ani v Slovinsku to jinak nepůjde, tam musí se pracovat za heslem: »pryč s utrakvismem na středních školách« a tam domoci se musí ještě nových vlastních škol v Ptuji, Gorici a zejména v Terstu.

Až se tak stane, nebudou již vysoké školy slovinské vzdáleným ideálem — ale teprve pak!

Jak dlouho ještě bude stigmatisovati sílu slovinskou utrakvism na učitelském paedagogiu pro národní školy?

Sebevědomý národ musí pracovati k celému svému osamostatnění ve všech směrech a bez výhrad, bez koncessí a kompromissů; práce bude tuhá a dlouhá, než se změní všecky poměry, zejména národohospodářské, ve prospěch Slovinců.

Dnes jsou velký průmysl a velké peněžní ústavy ještě v rukou německých; »Krainische Industrie-Gesellschaft« na př. pracuje s ročním ziskem 1 mil. korun, »Krainische Sparkassa« s vkladem 70 mil. slovinských peněz podporuje německé účely v zemi — velké závody jsou převahou v rukou německých podobně jako velkostatek.

Ale i tu se již poměry lepší — jest zde »Mestna hranilnica« (spořitelna) s milionovými vklady — i čilá úvěrní banka v Lublani; působí tu »Kmetijska družba« i »Gospodarska zveza« (centrály konsumních i hospodářských spolků), dále »Zveza slovenskich posojilnic«

(záložen), k níž náleží 90 ústavů s $24^1/_2$ mil. aktiv; zřízena družstva obchodní i řemeslná pro dřevný obchod, vinařství, družby truhlářské i vývozné.

V ryze slovanském Kráňsku počíná se tedy konečně slovinčina uplatňovat vedle němčiny ve školách, životě společenském, obchodním, průmyslovém i veřejném, však sama jediná neovládá ještě ten život jak by měla, ale jak býti může — třeba že v budoucnosti vzdálenější.

Zmohutnění národního života jeví se vždy v literatuře a umění, i rád bych načrtl vývoj jejich - dobu Vodnikovu, Prešernovu až po dnešní den, rozvoj časopisecký a knihový i pozvolné osamostatnění výtvarného, hudebního i dramatického umění — leč k těmto úkolům nestačí moje síly nehledě ani k tomu, že o tak obsáhlé věci nelze hovořiti v přehledné stati. Belletrie i poesie vykazuje dnes řadu svérázných talentů všech směrů, výtvarníci slovinští jsou sorganisováni v uměleckém spolku, jehož plodem byla výstava v Lublani a Záhřebě, hudebnictví representováno jest ústavem »Glasbena Matica«, zjednavši si dobrého jména i za hranicemi vlasti, a dramatické umění má svůj pěkný palác v Lublani.

Na veškerý tento radostný a mnohoslibný rozvoj ulehla však v posledních letech těžká můra — rozbroje politického. Strany politické jsou konečně všude a nepovažujeme je za žádné neštěstí — pokud nepoutá vnitřní boj veškeré síly národní. Avšak mysli slovinské jsou dnes výhradně zaujaty bojem klerikální a liberální strany, bojem nesmiřitelným, který nešetřuje žádné instituce a který vše potlačuje, co mimo boj leží. Žurnály jsou věnovány výhradně jen tomu boji — otázky sociální, literární a umělecké se tu zanedbávají neuvěřitelně. Národohospodářské instituce se fedrují neb ničí podle toho, jaké politické barvy jsou jich představitelé, a také se zneužívají ku strannickému boji, který absorboval všechen interess, všecko myšlení i cítění. Není divu, že za takových poměrů má Glasbena Matica co bojovati s materielními nesnázemi — rovněž jako Narodni Dom v Lublani. Nedošlo k realisování pensijního fondu pro herce a není ani »Radogoj«, spolek pro podporování chudých akademiků dostatečně podporován.

Politický rozbroj vrhl stíny i na všenárodní instituce obranné, které čeliti měly bohatým výtečně organisovaným a prudce útočícím Südmarkám a Schulvereinům. Příjmy Cyrillomethodějského spolku (naše Ústřední Matice Školská) se menší a činnost jeho jest podlomena. O spolku »Naša Straža«, založeném k hospodářské a osvětové ochraně jazykových hranic, dnes už nemluví žádný list. Vlny strannického sporu trhaly i organisaci alpského družstva, byla-li někde prononcovanější osoba politická ve výboru a j. v.

To Kráňsko bojem rozvášněné nevidí zoufalý boj soukmenovců v Korutanech, Přímoří, Štyrsku a Gorici. Pro lonské volby korutanské nehnula se v celém Kráňsku ani ruka — a z ostatního ohroženého území jsme v politických listech četli zprávu, leda že se týkala klerikalismu neb liberalismu — resp. osob.

Při dnešním stavu věci jest konec boje toho bohužel nedohledný — a sotva jsme špatnými proroky, tvrdíme-li, že nápravu čekati smíme teprve od nové generace.

Snad má rozvášněný stranický boj jednu dobrou stránku — že se agitací do poslední salaše probouzí intensivněji uvědomění národní, Přáli bychom si, aby uvědomění to zabralo konečně i dámské kruhy, třeba i předních politických představitelů — neboť dámy ve valné části nemají ještě té hrdosti, aby se zálibou v soukromí i veřejně nepoužívaly němčiny.

Korutany.

Jižní Korutany jsou úplně slovanské s počtem duší 100.000 převyšujícím. Na západu stýkají se u Ponteby s Vlachy, na východ souvisí na Drávě se svými soukmenovci v Štyrsku. Severní hranici národnostní tvoří Dobrač, jih Osojského jezera (Kostáň), Blatohrad, Gospsvetské pole — dnes skoro úplně poněmčené — hory Djékše a Sviňská Alpa, odkud hranice klesá pozvolna k Drávě, na které se drží až do Štýrska. V tomto kompaktním slovanském území leží německé tvrze Běľák, Trbíž, Celovec — a Slovinci tu nemají žádného centra.

Statisticky klesl počet Slovinců pod 100.000 — na štěstí však není sčítání výrazem faktických poměrů. K illustraci toho uvádím, že v Št. Jakobu s 580 obyvateli napočteni 2 Slovinci — a kázání se tu do dnes musí díti pouze jazykem slovinským! Ve Sv. Jiří u Celovce z 1454 shledáni 4 Slovinci, a přece se tu lid modlí jen slovinsky a týmž jazykem kněz káže! Borolje a Plíberk figurují dokonce jako města čistě německá, a přece tu musí kněz kázati slovinsky, aby se mu rozumělo. Na otázku, ku kterému jazyku se hlásí, odpoví zcela jistě 95% lidu: Jsem slovinský i německý — slovinská duše se k svému jazyku hlásí jen v kostele. Intelligenci zastupuje v Korutanech jen kněz — a zajisté není jejich národní přičiňování poslední příčinou, proč dajčnacionálové proti nim s takovou vehemencí vystupují. Lékaři, advokáti, notářové jsou Němci, úředníci Němci neb renegáti, obchodníků, kupců slovinských není. Teprve letos usadil se první slovanský lékař ve Velikovci! Jaký div, že germanisace pokračuje — ve vsích rozumějí němčině (až na osady čistě horské) — a nenajdeš zde nápisů mimo »Gasthaus«, »Handlung«, v sv. Martinu nalezl jsem i »gebriefter Hufschmied«. Na hřbitovech německé epitafy — leda že farář má slovinský. A jaká tu němčina! Na hřbitově ve Dvoru (Vrbské jezero) lze čísti na př.: »Hier ruhet Ursula Grabinger † 4./5. 1892. In diesen grünen Garten — tu ich auf maine Eltern warten — nicht auf Eltern alla — in auf ganze Ferwandschaft main.« Jak hluboko tu kleslo uvědomění, ukazuje událost, že údolní sedláci si došli na kněze a před celou třídou mu zapovídali, aby dětem nepodstrkával slovinskou bibli: »slovinsky umí z domu — do školy chodí, aby se učili německy!« Při takových poměrech pochopujeme, že i většina obecních tabul slovanských obcí je pouze německá.

Přes všecky tyto poměry a přes to, že sčítání prováděno zuřivými stranníky, napočítány 63 katastrální obce slovanské — z těch však

mají pouze 24 zastupitelstvo slovanské a celých 49 německé! A kolik obcí katastr. zahrnuto v takové s převahou německou neb v čisté německé!

Uvádíme tuto slovanské obce katastr. s německým zastupitelstvem:

			Slovinců	Němců
Soudní okres	Borovlje:	Bistrica	1682	61
		Borovlje	1391	907
		Medborovnice	842	288
» »	Celovec:	Grabštaň	1848	293
		Trdňa Vas	449	307
		Kotmara Vas	1169	113
		St. Martin	1309	209
		St. Michal	1406	134
		Medgorje	1054	33
		Poreče	496	492
		Toličja Vas	978	19
» »	Podklošter:	Podklošter	2171	1434
		Smerče	2257	133
		Straja Vas	2106	110
» »	Sv. Mohor:	Brdo	1418	90
		Goriče	638	4
		Blače	621	9
» »	Trbíž:	Lipalja Vas	340	7
		Žabnice	806	52
		Ukve	940	43
» »	Bělák	Bekštanj	3410	217
		Maria na Zili	1316	59
		Vernberk	1483	784
» »	Velikovec:	Grebinj	2871	664
		Voubre	2764	168
		Ruda	1600	223
		Tinje	610	26
		Važenberk	3602	351
» »	Rožak:	Loga Vas	2057	125
		Kostanj	768	241
		Rožak	1524	336
» »	Pliberk:	Mižice	729	61
		Prevalje	3311	1633
		Švabek	413	19
» »	Dobrla Vas:	Galicja	1113	25
		Žitara Vas	1548	50
» »	Železna Kapla:	Žel. Kapla.	618	460

A jac jsou ti sčítaní Němci! Valná část českých turistů zná na př. Železnou Kapli — která jest skutečně ryze slovinskou, neboť by se tu nikdo nedopočítal 20 skutečných Němců — statistika však jich napočítala 460!

Jaký div, že slovanský živel ani potiticky se neuplatňuje! Bohužel letos při volbách utrpěl porážku strašnou. Šlo jen o udržení dosavadních sněmovních mandátů — a uhájen pouze okres Plíberk a Železná Kaple. V čistě slovanských okresech, kde dosud býval volen Slovinec, zvolen německý nacionál, a to v okresu Velikovec-Dobrla Vas většinou 19 hlasů, v okresu, kde žije 60.000 Slovinců vedle 6000 renegátů, Trbíž-Podklošter, většinou 256 hlasů — v okresu Bělák-Rožek Paternion dokonce většinou 303 hlasů! Ve 4. kurii kandidoval Slovinec pouze v celoveckém okresu. Soustředil pouze 1292 hlasů proti 4367 německým. Před volbami nikdo se o Korutany nestaral mimo několik vlastenců místních, převážně kněží — ale po volbě se bouřilo i v Kráňsku.

Lidových škol slovinských není až na dvě výjimky. Na dobrých 120.000 obyvatelů toliko čtyrtřídní škola v Št. Jakobu (Rožné údolí) a jednotřídní v Jezersku. Spolek sv. Cyrilla a Metoda zřídil soukromou školu v Št. Rupertu u Velikovce; má 150 žáků, ale právo veřejnosti si nemůže vymoci. Všecky ostatní školy slouží pouze germanisaci, vychází z nich pokolení bez vzdělání, ale s vědomím, že slovinčina je sprostá. Učitelé vycházejí z německého pedagogia v Celovci, kde se učí slovinčině jako předmětu nepovinnému pouhé 2 hodiny týdenně a k tomu ještě na základě »Sprach- und Übungsbuch von Skete«. Existuje 92 t. zv. utrakvistických škol, na kterých působí 159 sil učitelských (r. 1900), z nichž zná slovinsky jen 39! Na utrakv. školách se učitel dorozumívá pomocí tlumočníka (na př. v 2. třídě ve Spodním Dravogradu). Zemský školní inspektor Gobanc řekl Slovincům: »Vi bindišarji nimate na Koroškem pravice do obstanka« (vy Slovinci nemáte v Korutanech práva existence). Nynější školní inspektor jest pouhý Němec — a okresní školní inspektoři nejsou lepší. Velikovecký Artnack řekl 1899 při inspekci dětem: »Deutsch müssts lernen, deutsch ist schön, ist nobel! Windisch ist bäuerlich, ist schiech!«

Dětem se přikazuje, aby pozdravovaly německy. Na cestě dolinou drávskou pozdraví mne děvčátko krávu pasoucí: »guten Tag«; ptám se jí, zdali je Němka, a zavrtěla hlavou. Tož řekni »dobr dan« — však děvče se vzpírá, ale po domluvě si konečně dodá kuráže a šeptne »dobr dan«. Dám jí peníz, za který se poděkuje slovem »danke«, a musel jsem ji rozebrat, než mi poděkovala »hvala«. Zajisté karakteristické. Což divu, že to obyčejný zjev v Korutanech, kde i na utrakvistických školách děti mimo Prešernův abecedník nedostanou žádné slovinské knihy do ruky; což divu, že se tu horlivě pracuje za germanisací — vždyť na těchto utrakvistických školách bere 70 učitelů podporu od šulfrajnu. Hůře je, že i slovinské obce mají pouhé ryze německé školy. Takové školy mají: Gozdič (90% žáků slovinských), Kristova Gora (75% S.), Št. Martin (88% S.), Podljubel (97% S.), Poreče (80% S.), Tismenice (96% S.), Žrelec (75% S.), Vrata (86% S.), Železná Kaple (91% S.), Pustrica (75%) atd.

Zeměpanskými úřady není slovinský jazyk respektován — o rovnoprávnosti nějaké se nikomu nezdá. Od hejtmanství veškerá sdělení obcím se dějí pouze německy a dosud ani jediná obec se neod-

vážila s úřady korrespondovati rodným jazykem. Ba nechtějí ani u soudů znáti jazyk lidu — i musil dr. Tavčar proti běláckému soudu r. 1900 vznésti obžalobu, načež teprve rozhodl zemský soud v Celovci, že jest při soudech v slovanském území jazyk lidu přípustný.

Za těchto poměrů jsou pochopitelny hlasy, které přímo zoufají nad osudem lidu slovanského v Korutanech — a přec dosud ten lid jest živ a jeví jakousi míru uvědomění. Hlavně přičiněním kněží založeno 20 záložen, v Sinče Vsi dokonce hospodářská zádruha obchodní se skladem, několik hospodářských a čtenářských spolků s centrálním orgánem — ba i v údolí Zilském dokonce založen odbor Slov. Planinského Družstva.

Bohužel i do těchto chudých národních poměrů zavlečen stranický boj liberálů a klerikálů kráňských, který všude hnan jest do krajnosti. Tak se stalo, že korutanští vůdcové národního hnutí se zanášeli záměrem odtrhnouti záložny od Celjské centrály a přivtěliti je k »Centralkassenverbandu« v Celovci.

V Korutanech vychází jediný slovinský týdenník »Mir« po 20 let a třeba že byl veden v duchu klerikálním, nelze upříti, že psán jest lidově a upřímně národně.

Ptáte se, jak asi já pohlížím na věci v Korutanech? Uvažme, že slovinský živel představuje rolnictvo a dělnictvo — půda náleží Slovincům — práci ovládají — nechybí nic, než řádná organisace. Stála by mnoho práce vytrvalé, stála by i peníze, není však pražádné pochybnosti, že by se nepotkala s úplným zdarem. Vždyť jediné družstvo sv. Mohora čítá v Korutanech přes 6000 členů a zajisté desetkrát tolik čtenářů. Kdyby se přikročilo k řádné organisaci hospodářských zájmů a kdyby národní pracovníci si všímali intensivněji otázky sociální — brzy by to vypadalo v Korutanech jinak. Vítám proto k tomu krok, kterým jest založení dělnického družstva »Bisernica« v Celovci.

Štyrsko.

Vedle Kráňska největší opora národní, neboť tu sídlí 431.730 Slovinců kompaktně; slabou stránkou jest, že ani jediné větší město není v držení slovinském, a tak ty nepřátelské Celje, Ptuje, Konjice, Marenberk a j. tlumí tu rozmach národa. — Menší města však přece se zmohla na zastupitelstva národní — ač rovněž příliš uvědomělá nejsou. Vždyť tatáž zastupitelstva Slov. Bistrice, Slov. Hradce a Březic svého času vítala Bismarcka »jménem svého německého obyvatelstva!« Posice hraničná není proti Němcům dostatečně hájena a státe tu hrozí ztráty zejména v kraji Ljutomerském, Ptujském a Mariborském — a právě v nedávných dnech padlo konsumní družstvo v Marenberku, čímž opět zadána právě na hranici živlu slovinskému bolestná rána. Jak mnoho ještě Slovincům v tomto kraji schází, přesvědčily nás nedávné dny, kdy při volbách do okresního zastupitelstva v Březici byli poraženi — v Březickém okresu, kde se čítá přihlášených Němců 721 — proti 17.483 Slovincům!

Jest nejvýš na čase, aby školství bylo zreformováno — vždyť tu skutečných národních škol není, nýbrž pouze 274 utrakvistické školy s 64.017 žáky. Učitel se po slovinsku dorozumívá pouze v 1. a 2. třídě — jinak jest vyučování německé až na to, že jsou ve 4. třídě pro jazyk slovinský vyhrazeny 2 hod. týdenně. Do nastolení biskupa Slomšeka († 1862) byly školy v Štyrsku jen německé — zásluhou tohoto vzorného pastýře přišla částečná náprava, zejména založením nedělních škol, které i tím umožnil, že potřebné učebnice sám napsal. Po jeho smrti opět němčina zavládla. Učitelstvo z valné části jest protinárodní — a celých 80 neostýchá se bráti podporu od německého šulfrajnu. Měšťanské aneb odborné školy slovinské není. Za velikou koncessi se pokládaly slovinské paralelky na gymnasium v Celji, o jejichž existenci se vede stálý boj. Žádosti a urgence za zřízení slovinského gymnasia v Ptuji (okres čítá 45.275 Slovinců a jen 532 Němce) zůstaly do dnes bezvýslednými . . .

Národní uvědomění rolnictva a dělnictva jest v Štyrsku nepoměrně lepší než v Korutanech a jeví se také obsáhlejší organisací osvětovou i národohospodářskou. Ku »zvezi« Celjské náleží 35 štyrských záložen. v Celji založen obchodní spolek »Merkur«, jsou zřízeny četné zádružné obchody a skladiště i spolky hospodářské. Heslo vymaniti se z podruží obchodního nalezlo u Slovinců štyrských půdu. Velmi jest pozoruhodno, že se také slovinské dělnictvo počíná organisovati; v Celji založena zádruha »lastni dom« pro stavbu dělnických domků. Z národních institucí působí čtenářské, pěvecké a sokolské spolky, i vystavěny nákladné representativní domy v Mariboru (otevřen 1900) a v Celji. Slovensko planinsko družstvo má zde dva velmi činné odbory, jeden pro práci v Pohorje (Bachergeb), druhý pro východní část Saviňských Alp. Odbor Gornogradský vykonal již hezký kus práce v horách.

Síla politická měří se podle výsledku voleb — tam, kde volební řád jest spravedlivý. Slovinci ve venkovských obcích všude svými kandidáty prorazí — přes to volí pouze 8 poslanců z 63, jež má štyrskohradecký sněm. Městské skupiny veskrze jsou zastoupeny Němci.

Štyrští Slovinci mají statečný stav střední, kupecký, intelligence zastoupena všemi obory, kněžstvo jest vlastenecké, jen učitelstvo z valné části nikoli. Mohlo by býti lépe — vždyť i matriky se vedou výhradně německy — a v bohoslužbě právě v posledních letech leckterá ceremonie, ode dávna slovinským jazykem konaná, dnes se koná po latinsku.

Gorice a Přímoří.

Z 220.308 obyvatelů v Gorici jest 146.000 Slovinců, 73.000 Vlachů a 200 Němců; Vlachové obývají sotva $^1/_5$ půdy při moři — ale ráz svůj vtiskují větším městům. Přes to nejsou v zemi Slovinci v područí, nýbrž číselná převaha se uplatňuje také representací, tak že ve sněmu mají i při geometrii volební rovnost hlasů; tu většinu rozhoduje virilní hlas biskupův. Slovinci goričtí jsou uvědomělí a společensky i hospodářsky slušně zorganisováni. Lidových škol slovinských

jest zde 158 proti 56 italským — středních a jiných škol však Slovinci nemají. Mnohem horší jsou poměry v Přímoří, zemi to, k níž se obracely od dávných dob lačné zraky Němců i Vlachů. Nevyhasla ani dnes ještě německá touha po říši od Baltu k Adrii, a nepustili teprve Vlachové přesvědčení, že Terst s okolím vlastně jim přirozeným právem přináleží. Terst jest sporným jablkem a účet sporu platí Slovinec stálými ztrátami — na zjevnou a velkou škodu státu rakouského. Vláda v ničem nerespektuje Slovany přímořské a balancuje pouze v hovění tu zájmu německému a tam vlašskému.

V Terstu, kde žije více než 50.000 Slovinců, není žádné slovinské školy a přes mnoholeté petice a urgence rodičů — ministerstvo po dlouhých letech rozhodlo, »že v Terstu slovinské školy třeba není, jelikož tam není žádných Slovinců!« A známo přece, že hlasy slovinské při veškerých volbách i ve vnitřním městě způsobují nutnost voleb užších — že do městské rady vysílají své representanty: právě nyní koncem dubna získali 9 mandátů, tedy více než kdy před tím.

V Terstu jest řada slovinských společenských institucí — vychází tu několik listů, mezi nimiž žurnál »Edinost« dvakráte za den. Okolí Terstu jest úplně slovinské, ale i zde se pracuje nikoli k jeho mohutnění, nýbrž k všemožnému omezení; statistika hřeší zde právě jako v Terstu, na důkaz čehož dokládáme se alespoň jedním příkladem: v Rojanu napočetli r. 1900 celých 250 Slovinců, a přece navštěvuje tamější slovinskou školu 258 dětí!

*

Slovinci italští.

Konečně se zmiňuji o Slovincích v údolí Resijském a jižně od něho, žijících pod vládou italskou a úplně oddělených vysokým hřbetem Alp Kaninských od svých soukmenovců.*) Žijou tam na chudé půdě, opuštěni, bez veřejného života a bez práv jazykových. Rozumí se, že úřady s nimi nakládají, jako by byli rození Vlachové — a také o nějakém zřetelu k nim ve škole není potuchy. Ani nejmenším dítkám se nevykládá a nevysvětluje jazykem rodným — naopak inspektor Čedadský pohrozil, aby se nikdo neopovážil poskvrniti školní dům slovem slovanským.

Jazyk slovanský se tu pronásleduje až do směšnosti: když r. 1899 duchovní rozdali as 100 modlitebních knížek mezi děti a úřady o tom zvěděly — dán četnictvu rozkaz, aby chodilo po chatrčích horských a modlitbičky do poslední skonfiskovalo. — Ty velká Italie, jsi snad znepokojena vědomím, že pod Kaninem ještě dýchá 44.000 chudých, tichých slovanských horalů? . . .

---

*) Viz *A. Černeho* »V údolí Resie«, Slov. Přehl. II. 16, 79, 113. (Také ve zvl. otisku).

Alfred Jensen o »panslavismu«.

Známý švédský slavista napsal v bělehradské revui »Kolo«, nedávno v sešitech 1. a 16. února vydaných, několik stručných poznámek o tomto starém a stále novém tematu. Myšlenky Jensenovy nevynikají právě novostí ani originalitou ani smělostí, ale zasluhují pozornosti proto, že byly vysloveny důkladným znalcem literárního a kulturního života všech slovanských národů, upřímným přítelem a objektivním posuzovatelem, stejně vzdáleným různých jednostranných theorií, které tolik kalí zraky domácích slovanských kritiků a myslitelů. Redakce »Kola« připojila poznámku, že se nesrovnává s mnohými myšlenkami Jensenovými; autor sám vyslovil na konci svého essay obavu, že narazí tímto článkem na mnohý odpor, ale my můžeme zcela upřímně prohlásiti, že bychom jeho článek téměř celý podepsati mohli.

Jensen dovozuje sice nemožnost, ba nemyslitelnost panslavismu, byť i jen literárního a kulturního, ale přes to vlastně plaiduje pro užší semknutí aspoň menších slovanských kmenů jazykově spřízněných, jmenovitě jižních, třebas že ukazuje na velké, ne tak jazykové, jako spíše kulturní rozpory a protivy.

Jensen dovozuje, že panslavistické sny západoslovanských básníků a ruských filosofů-mystiků XIX. stol. neměly nižádného výsledku. A to jest zcela pochopitelné při velké kulturní roztříštěnosti Slovanstva. Zeměpisné poměry, historicko-kulturní vývoj dělí Slovanstvo, ba již klimatické rozdíly činí slovanskou jednotu nemožnou. »Přes všecku jazykovou spřízněnost jest podoba mezi moskevským mužíkem a dalmatským sokolem právě tak velká, jako — mezi švédským sedlákem a sicilským rybářem.« Ale nejenom že výsledek panslavistických theorií rovná se nulle, než »anarchický separatism« Slovanů nesmírně vzrostl, rozporu a disharmonie při novověkém vývoji kmenů slovanských jenom přibylo.

Švédský slavista zcela správně staví proti politickému vývoji, proti snahám po samostatném politickém životě vývoj kulturní i ukazuje, že politický vývoj s kulturním životem nesouvisí, idealem pak mnohem větším jest kulturní vývoj než jednostranný vývoj politický. Ba tento můžeme říci jest ve svých důsledcích přímo antikulturní. Moderní vývoj Jihoslovanů jest poněkud jednostranný, neboť zůstali v jistém ohledu příliš věrni svým starým tradicím a idealům. »Svoboda jest velká věc, ale nesmí nikdy býti jediným cílem, než pouze prostředkem pro něco vyšší. Aby jí dosáhli a zachovali politickou svobodu, musili zanedbati kulturně-sociální zájmy, které jsou aspoň právě tak důležité jako práva parlamentarní, a dychtivě očekávané státoprávní sebeurčení vykoupeno jest za tolik drahých finančních obětí, že malé, mladé státy těžce mohou v našem centralistickém, imperialistickém věku projeviti tolik prostředků a síly, aby se udržely ve velkém mezinárodním zápase na poli průmyslovém a obchodním.« Jensen srovnává samostatné království Srbské a závislé, pouze jistou

samosprávou obdařené Chorvatsko. »Srbové i Chorvaté měli by se vzájemně podporovati a ve spolku s Bulhary by se stali kulturním faktorem v Evropě. Sami pro sebe ani jeden z nich nebude moci tím se státi.« Kdyby Jensen byl více se prohloubil do dnešních vnitřních politických poměrů jihoslovanských vůbec, za kterých de facto osobní svoboda jest na mnoze menší, než u nesamostatných národů slovanských, byl by asi soudil ještě přísněji.

Ale ani literární znovuzrození Slovanů není bez jisté jednostrannosti, která se vymstila na kulturním vývoji, a záleží v tom, že malí národové přecenili svou duševní sílu i prostředky svoje, a vytknuli svou národní individualnost cestou poněkud umělou. »Kdyby se na příklad Slováci ve svém úctyhodném zápase o svobodu proti německo-maďarské (sic) přesile byli literárně spojili s kulturně silnými Čechy, a kdyby pokud možno nejvíce přiblížili svůj slovenský literární jazyk českému jazyku spisovnému, a kdyby se byli konsolidovali a ne isolovali svůj zvláštní jazyk, ve spojení se Slovany Čech a Moravy, měli by dosti — na každý pád více než nyní — vyhlídek na vítězství v kulturním zápase se svými sousedy; a tak jsou nuceni vésti opravdu zoufalý boj za literární existenci, který tráví celou životní sílu národa, ale přece, třebas by sebe více byla hodna pozornosti a hrdinná, zůstává pouze snahou po obraně slabého a osamoceného.« Ani pro literární separatism Slovinců není náš švédský slavista nadšen. »V separativních snahách Slovinců jest jedna z hlavních příčin, že rakouská vláda tak dlouho může udržovati své heterogenní provincie pod německou nadvládou.«

Podle mínění Jensenova jest nevčasná a také marná snaha po udržování a ještě větším vyznačování hranice mezi hromadou různých, ale velice příbuzných jazyků literárních, »neboť tato tendence pouze stěžuje intimní styky mezi malými národy, kteří pouze ve spojení mohou míti vyhlídku vydržeti konkurrenci s t. ř. kulturními jazyky v literatuře a na světovém trhu.«

»Německo by v tomto ohledu mohlo sloužiti za vzor Slovanům. Jak známo, německá říše sestává z mnoha států a německých kmenů, které se v politice i povahou velice liší i ve mluvě vyvinuly své dialektické zvláštnosti — a přece německý jazyk literární jest i zůstává pouze jeden.«

Velmi zajímavé a také správné jest, co vytýká Jensen jako značné rozdíly mezi jednotlivými slovanskými jazyky. Přese všecku podobnost gramatickou jsou veliké rozdíly projevující se zvláště v literatuře ruské, polské a srbské. Mnozí jich básníci jsou západu evropskému tak cizí, jak jsou svérázní; proto se také tak těžce překládají do jiného evropského jazyka Jensen jmenuje Koljcova, Někrasova, Wyspiańského, mohl s nemenším právem jmenovati také prosaisty ruské a j. Jak značně se liší tu český a též slovinský jazyk literární!

»Plášť jest zajisté naskrze slovanský . . . ale způsob myšlení, sloh u moderních Čechů myslím není originální slovanský, než — buďtež mi tato strašná slova odpuštěna na tomto světě! — německý kulturní produkt . . . Svatopluk Čech i Ant. Aškerc . . . jsou jak známo zřejmými,

panslavistickými básníky, a o upřímnosti jich slovanského přesvědčení nemůže býti pochybnosti. A přece — v jich slovanském jazyce není nic speciálně slovanského; jich myšlenky mohly by se zrovna tak vysloviti i jazykem švédským, a kdybych chtěl od slova do slova přeložiti »Slavii« Sv. Čecha do němčiny, bylo by Němcům všecko srozumitelné a jasné. Jeho překrásná báseň »V stínu lípy« mohla by býti zcela pěknou, čistě německou idyllou. Aneb vezměme Jaroslava Vrchlického, největšího a nejproduktivnějšího reflexivního lyrika v celém Slovanstvě. V něm může se kochati literární obecenstvo všech kulturních zemí, a jeho překladatelé nemají žádných obtíží, jsou-li s to zmoci technické finessy mistrné virtuosnosti Vrchlického. A proč? Protože u Vrchlického nic není speciálně slovanského... protože on, jako Zeyer, Sv. Čech není exklusivně slovanský, než »internacionální« produkt kulturní, a on píše i cítí jako který Němec, Francouz neb Vlach...«

»Tento duch jazyka, myslím, činí větší rozdíl mezi Srby a Chrvaty než fonetické odchylky... Když píšou své povídky Janko Veselinović a Babić Gjalski, pak jest to pro literární historii týž jazyk, ale přece jsou to dva různé jazyky. A proč? První jest v protitureckých tradicích vyrostlý syn Balkanského poloostrova, a onen druhý jest více méně vzdělaný moderní »kulturní člověk«, který byl, třebas nevědomě a nechtě, pod vlivem západní vzdělanosti, kterou přijali před věky jeho předkové...« V tom nejsou ovšem vystiženy hlavní kulturní rozdíly mezi oběma těmi národy, a divíme se, že tak jemný pozorovatel mlčky přešel přes samy prvky kulturní, rozhodující pro chrvatský západ římský katolicism, a pro srbský východ pravoslaví. Upozorňujeme tu na znamenitou charakteristiku kulturního vývoje Srbů a vůbec balkanských národů v rozpravě Cvijićově »Kulturní pásy Balkanského poloostrova« otištěné nejnověji v publikaci srbské akademie »Naselja srpskih zemalja«. Ale Jensen nespokojuje se, že vytknul kulturní rozdíly, než žádá, aby se tyto rozdíly vyrovnávaly, aby se více amalgamovali Srbové a Chrvaté, aby doplnili své speciální schopnosti, a vzájemně aby tyto na sebe měly vliv. »Každý člen Jihoslovanstva má v tom důležité kulturní poslání.«

Přirozeně jeví se býti panslavism nemožným i v čistě literárním smysle, těžko jest Slovanům vzájemně si dokonale rozuměti a splynouti v organickou harmonii, nehledě na to, že Slované dosud tak málo učinili, aby se vzájemně studovali a poznávali. »Tato povrchnost, toto strannické chápání slovanských bratří nejvíce se projevuje v západním a jihoslovanském tisku, když se mluví o Rusku, o onom »bohatém strýčku z Ameriky«, který dobře provdá sirotka »Slavii«, vypraví ji s bohatým věnem...« Spis vytýká tu, že prý Čechové a Slovinci tímto »strýčkem« rádi strašívají, ale s větším právem mohl ukázati, jak právě na jihu střídavě naň spekulují a střídavě se ho zříkají, jak to káže okamžitá potřeba. Jensen ještě poukazuje na to, že de facto v politické reálnosti jest panslavism — panrusism, poukazuje na Polsko, nepovažuje ale přece »literární most« mezi polským a ruským břehem za nemožný. Za nesmyslné prohlašuje stále ještě se opakující povídání o vystřídání

Romanů Germany a těchto pak v budoucnosti Slovany. Ostatně panslavism nikdy se nestane politickým faktem aneb nebezpečím pro ostatní státy — »o to postarají se již sami Slované«, což ostatně také již němečtí pozorovatelé pověděli.

Na konci zajímavého svého článku vyzývá Jensen »k společné panslávské práci na poli vědecko-literárním«. »Čím více budou Slované bez předsudků studovati své spolukmenovce a sousedy, tím více budou musiti poznávati, že láska k vědě, umění a poesii nikdy se nemůže obmeziti na jeden národ aneb na jednu rasu, a že historie člověčenstva jest všeobecným majetkem, společnou prací; i dodává krásná slova Tegnerova, že »koncem konců každá vzdělanost má základ svůj v cizině, pouze barbarství bylo kdysi domácí«.

Že to ostatně na onom poli vzájemného, objektivního vědeckoliterárního studia Slovanstva dopadá dosavade málo utěšeně, ba dosti smutně, o tom naskytne se snad záhy příležitost promluviti obšírněji.

P—A.

VÁCLAV DRESLER:

Ruští psychologové hrůzy

(Dokončení.)

»*Zločin a trest*« zcela přiléhavě může být pokládán za formové i myšlenkové vyvrcholení tvůrčího talentu Dostojevského. Na něm, na rozvoji jeho děje, na spontanním vlnění kapitol v něm a na jeho celé vnitřní struktuře i shuštěně ideovém zatížení dá se krok za krokem odkrývat niterné zrání autorovo, jeho nejspodnější duševní formace a mnoho z jeho celkového životního nazírání. Krátce definováno, je to dílo těžké, tvrdě slehlé i kruté a přece zas do plna nasycené teple stříkajícím altruismem, žhavě rozpálenou láskou i bolestným soucitem. Hrůza, děs, úzkostlivé citové napjetí, nervová křeč a snad i morální únava: takové budou asi zpravidla emoce, jež tato hrozná lektura vynutí z nitra většiny čtenářů. Jest, myslím, jen málo povah a hrozně málo duševních konstrukcí tak důsledně tvrdých, tak ledových a do míry otupených, aby v nich četba »Zločinu a trestu« nic nerozbouřila, aby nějak, ať už jakkoli, nerozčeřila jejich normálních nálad nebo aby dokonce nalévala do nich rozkoše, radosti a vnitřního uspokojení.

Se značným nárokem na správnost v usuzování mohu tvrdit, že není snad člověka, v němž by četba této hluboké studie mohla celou tu zapletenou síť niterných prvků nechat naprosto nedotčenu a nikde neprotrženu. Úplnou lhostejnost nelze, tuším, dobře číst ze žádných očí, jež pozorně pročetly dva nevelké díly „Zločinu a trestu". Vyňal bych jen ty lidské povahy, jež utrpení, bolest a křečovité vypjetí nervů nejen vnitřně nedeprimuje, ale jen stále dráždí, láká a snad i hřeje. Ale jest jich předně poměrně málo, a pak jsou více méně abnormní, na něž nelze řádně reagovat při všeobecném uzavírání. Naopak možno říci, že duše měkké, křehké, nervósní, bohatě citové

a ty, jež se snadno dávají vyrušit vnějšími popudy, této knihy nedočtou. Skoro všichni klassikové tohoto znepokojivého genru jsou, srovnáni s Dostojevským, často jen nadsazovači, kdežto ze „Zločinu a trestu" přímo elementárně cítíte, že hrůza, kterou především z této lektury vnímáme, není strojena nebo násilně autorem vypocena, nýbrž že on, než ji dal do duše svým postavám, ji sám napřed vycítil i prožil, jsa jí krutě zraňován, a že vyrostla z něho, v jeho vlastním karakteru že má své kořeny i půdu.

Po Macbethovi nebylo napsáno hlubší, pronikavější a hroznější psychologie zločincovy. „Zločin a trest" jest mimo to snad jediné, belletristické dílo Dostojevského, v němž tento stále rozptýlený autor zachránil dějovou jednotu a přesné umotivování obsahových linií. Jako nikde u Dostojevského, není ani tady těžiště děje opřeno o akce a momenty čistě vnější, jsouc cele soustředěno v psychickém, vnitřním a spodním. A toto psychické je tu právě nádherně uceleno, semknuto a vyhraněno, mohouc být vyjádřeno a i vyčerpáno prostě jako zápas člověka s jeho myšlenkou. Na tak stručnou a při tom úplně průhlednou myšlenkovou základnu nedá se svést snad žádné druhé thema Dostojevského, jež on za své čtyřicetileté činnosti kdy zpracoval. Skoro všecko románové dění je tu promítnuto do portretu hlavní osoby, která pak také pohlcuje všechen zájem autorův i čtenářův. Proto je tato postava tak životná, tak vysoustruhována a s takovou přesností vytýčená, jedna z nejnádhernějších, nejzajímavějších a nejhlubších románových postav v literatuře světové. Tento stěžejní psychický objekt Dostojevského, Raskolnikov, jest ideovým i obsahovým centrem celého románu, jehož plocha kromě něho jest naplněna ještě řadou sekundárních osob, ale ty, jsouce kresleny jen jaksi mimochodem a pro průhlednější docelení dějové kostry, nehrají ani tak jako samostatné individuality, jako spíše vystupují pohostinsky v rolích živlů čistě episodních. Jimi nechtěl autor vystavět personifikaci žádné ze svých vůdčích idejí, do nich nevložil nic teplejšího a nic důvěrnnějšího ze sebe, uživ jich více jen jako stafáže a snaže se jejich karaktery sesílit, vyzdvihnout a do nejintensivnějšího světla postavit jednotlivé tóny v karakteru i složitém vnitřním temperamentu Raskolnikova.

Základní sujet, jehož Dostojevskij upotřebil pro svůj „Zločin a trest", jest velmi prostý a sestrojený ze zcela jednoduchých, přímých, zbytečně nezprohýbaných linií. Raskolnikov, jsa už dlouhou dobu trápen i duševně unavován utkvělou myšlenkou, vykonat zločin, provede ho, krátký čas pokouší se prchat z rukou světského práva a na konec, aby uhasil rozbouřené požáry ve svých prsou, sám se do těchto stále rozepjatých a nikdy nenasycených rukou vrhne. Spáchal zločin a nechce se zbaběle emancipovat od trestu zaň.

První díl, kde autor několika smělými, dovedně vedenými a ostře karakterisujícími tahy štětce obnažuje vznik i vývoj myšlenky, vyústivší ve svých důsledcích do rázného činu, jest rozveden s obdivuhodnou pravdou a s úžasně prohloubenou analytičností. Student Raskolnikov, nihilista v pravém vymezení tohoto pojmu, člověk velmi

intelligentní, bez pevně ulitých zásad a v podstatě mimo mučivý vliv svědomí zakotvivší, se všech stran zatopený mravní bídou, všude na svých rozmaších cítě chlad i tíhu existenčního zatěžkání, poněkud melancholicky naladěný a užíraný nekonečnou rozvleklostí svých analys i reflexí, sní o šťastnějších, vyjasněnějších i plodnějších životech, z nichž by chtěl utrhnout jejich nejohnivější a nejsladší květ: možnost sám niterně uzrát a svým zráním sytit sta jiných. A když všecky tyto vnější i vnitřní vlivy se pojednou slily a zaplavily jeho celou bytost, probořily se pod vodopádem jejich spojených nárazů jeho všecky pochybnosti a rázem byly rozlomeny všecky ty prudké útoky niterné, jež nutně musí projít duší člověka jemně vykultivovaného, má-li zabíjet a krást. V jednom z takových horečných záchvatů zrodí se mu v prsou myšlenka, na niž se s počátku dívá jen jako na hysterický plod své rozčeřené fantasie, ale která se v něm už ujme, klíčí a k svému vzrůstu i uzrání potřebuje jen souhlas vůle. Tento souhlas, jsa Raskolnikovem původně jaksi uměle z vlastního mozku vydupán a theoreticky skonstruován, časem se ustaluje, dostává přesnější barvy, a když prošel žhavou výhní onoho konečného sdružení všech okolností, formuje se jako hotový úmysl i určitě pojatý plán. Síla, ženoucí Raskolnikova do zločinu, jest autorem nakreslena tak plasticky, že ji vidíme před sebou žít i vlnit se jako herečku na sceně v nejteplejším rozproudění jejího temperamentu nebo jako zavilý osud v některé z antických tragedií. Tato síla je to také, jež řídí ruku mladíkovu při smrtícím rozmachu sekyry a jež jej hned na to vhání do řady nejpodivnějších ztřeštěností. Po krvavé realisaci utkvělé myšlenky mění se vnější scenerie, ale nešťastný zločinec nevykoupil si jí klid aj spásu, kterou od ní byl čekal. Než mu uvadlé tělo staré lichvářky bezvládné a studené padlo k nohám, zápasil křečovitě a s napjetím posledních sil s myšlenkou — teď se situace změnila jen potud, že bojuje se vzpomínkou, ale stejně intensivně a drásavě. A změnila se v neprospěch Raskolnikova. On cítí, že svým činem překročil jistou mez, za níž není už starým člověkem a kde musí zcela jinak formulovat svůj poměr k světu, k společnosti, k lidstvu vůbec. Tento jeho pocit nedá se definovat jako tuctové výčitky svědomí, jsa příliš složitý a zvrácený, vrcholící v rozmrzení nad tím, že vykonaný čin, přece napřed s takovou podrobností vypočítaný i uvážený, mohl jej do té míry vzrušit a vysunout z kolejí. Raskolnikova velice bolí, že jeho skutek ve svých následcích vyzněl do prázdna, že byl vlastně neplodný i zbytečný, a on se za svou slabost začíná stydět, ne však za čin sám. Ví, že znenáhla podléhá oné proklaté moci, proti níž chtěl původně protestovat svou celou individualitou: vlastnímu svědomí, a tato odvislost, nesamostatnost a předsudkovost jej z celé zločinné ceremonie uráží nejvíce. Jest báječně hrdý a nechce kapitulovat před nikým, ani před vlastním nitrem. V tomto ustavičném duševním znepokojení upíná se už jen o jednu snahu: svádět policii od pravé cesty a urážet i dráždit její všemohoucnost. Navazuje styky i přátelství s policejními úředníky,

v řadě nepřímých reminiscensí i narážek se jim zpovídá a zpravidla až po rozchodu s nimi uvědomuje si strašný dosah hry, již tu byl zahájil a že vlastně visel nad prohlubní. Jeden z policejních šefů dávno uhodl tajemství, jež Raskolnikov sám za žádnou cenu nechtěl ostatně v sobě ukřičet a zahrává si jen s jeho rozpaky, sofismaty i násilnými uzly v stylu. Fantasticky zabarvené dialogy mezi těmito dvěma odpůrci (Raskolnikov ví už také, že byl uhodnut) jsou rozvlečeny na několik kapitol, jsouce vlastně hovorem rtů, jež se smějí i úmyslně nic nevědí, a řečí očí, jež znají i povídají vše.

Vnitřní pýchu, která nemohla být zviklána žádnou z konveniенčních velmocí, zlomí v Raskolnikovu — žena, ubohá, padlá žena, která není si svého morálního pádu ani jasně vědoma, jdouc prostě za hlasem životní nutnosti. Raskolnikova poznala za okolností zvláště smutných: při náhlé smrti svého spíjejícího se otce, viděla jeho dobrotu a byla překonána silou citového altruismu v něm. Z barvy Raskolnikova hlasu, z naivnosti jeho gest a z otevřenosti jeho jednání ihned si vysondovala, že jí nechce pohrdat ani vypočítavě ssát z jejího ženství, přilne k němu a poněvadž tuší existenci nějakého hrozného tajemství v něm, přinutí jej konečně k doznání, projevenému ne slovy, nýbrž očima. Poslechne ji a jde se udat. Tento jejich vzájemný poměr není naprosto illustrací obvyklého nazírání na lásku muže a ženy, maje v sobě více čistě lidského i altruistního než pohlavního a jsa nadmíru čistý, zbožný i smutný. Je to jakýsi mystický stav soustrasti, kterou tu cítí k Raskolnikovu žena nešťastná, zasvětivší se jeho kultu bez touhy a bez žádosti. Tito dva podivní milenci zdají se nám být ne z masa, napojeného kouřící se krví, ale z čivů a slz.

Po uveřejnění „Zločinu a trestu" přestala vývojová linie uměleckého talentu Dostojevského stoupat a neklesajíc nikde nápadně pod dosažený normál, zůstává asi na stejné basi v jeho třech posledních belletristických malbách: „Idiotu", „Běsech" a „Bratřích Karamazových". Jsou to opravdová velká plátna, do nichž jest naneseno ohromné procento lidského života a mnoho zkušeností, poznatků, báječně jemných barev i křehkých nuancí. Po stránce dějové nejsou to už práce tak zcelené a tak tvrdě zaťaté do sebe jako „Zločin a trest", nýbrž ztrácejí se často v příliš široce rozmotaných konturách, v spoustě nepřiléhavých episod a v přílivu zbytečných ramen. Nejednou je tu děj násilně upleten z celé serie autorových theorií, opřen jen o jeho životní zkušenosti a příliš do daleka rozveden.

„Idiot" jest, abstrahujeme-li od jeho některých slabin, mistrnou karakteristikou nešťastného člověka, trpícího epilepsií, bizarního ve svých akcích a přece uvnitř tak bohatě kulturního. Svými „Běsy" Dostojevskij podal a v poněkud vláčných liniích vykreslil celé jedno myšlenkové hnutí v domácím ruském obecenstvu, jeho ideovou základnu, nenáhlé zahnívání a konečný rozvrat i přechod v ukrutný fanatism na jedné a krajní vypočítavost i osobní egoism na straně

druhé. Toto hnutí, na ruskou půdu zasazené z cizích skleníků a touto změněnou atmosferou do značného stupně zmrzačené i zkarrikované bylo tenkráte pojmenováno nihilismem a v Rusku zvrhlo se na konec v prostou žízeň po zločinnosti, ukrutnostech i tyranisování individualit. A Dostojevskij za thema pro své „Běsy" vybral si právě onen moment nejhlubší krise v něm, k němuž se pojí nejvíce rozvášněného fanatismu myšlenkového a nejbezuzdněji uvolněná pudovost několika extremně vyrostlých lidských povah. Celá města byla zaplavována nejnesmyslnějšími hesly, a massy lidí zcela nehotových i nezralých otravovány jedovatými výhledy do budoucna, svobodného prý a světlejšího. Do každého mozku, který se dal zlákat leskem a povrchovou magnetičností hesel, vočkována hned spousta myšlenkových výhonků a zvrácených nazírání na člověka, na svět i na společnost. Lidé čistého srdce a bílých ideálů jsou tu taženi nejen na vlastní morální popravu, ale i k bezpříčinnému vraždění jiných, stejně čistých a bílých, jen proto, že oni nechtěli se zdát zpátečníky nebo slabochy a tito neměli chuti ani potřebných premis stát se apoštoly myšlenky, jíž nerozuměli a jejíž dosah byl jim ve svých koncích naprosto nejasný. Několika terroristy nejvybarvenějšího stylu mrzačena řada poddajných individualit a mrzačena i myšlenka, původně velká a krásná, karrikováno lidství, škrcen cit a ubíjena ideovost. Po skutečném revolucionářství, zakotveném v nitru a prosyceném krví, není ve vůdčích osobách „Běsů" ani stopy. Tyto nevykrystalisované povahy jsou pouze hrubým obalem špatně zažitých a nestrávených západnických theorií o anarchismu, atheismu a pod. Podstatou i konečným vyústěním jejich celého revolucionářství jest vražda nepohodlných živlů, vynucená samovražda kolísajících a nemravnosti i rozpoutání všeho genru. A „Běsové" jsou široce podkreslenou a rozsáhlou historií tohoto zkaženého nihilismu s jeho všemi nezdravými výhonky a v celé rozlehlosti jeho znemravnění. Jsou-li „Běsové" historií určitého myšlenkového hnutí, jsou „B r a t ř í K a r a m a z o v i", poslední a nedokončená práce Dostojevského, historií vnitřních proudění v celé současné ruské společnosti. Dle novější terminologie „Běsy" mohl bych nazvat historií třídní, kdežto „Bratří" jsou historií široce společenskou. Základním thematem k tomuto poslednímu románu byla Dostojevskému myšlenka, že neukrotitelná žízeň po zemním životě, člověku tak vlastní, a nenasytná chtivost i požívavost materielních plodů může se paralysovat neb aspoň držet v určitých mezích jen živou věrou v boha a nesmrtelnost duše, víra že jest lidstvu nejen prospěšným pojítkem, ale i nutnou základnou. V rodině Karamazových tato víra byla dávno ušlapána, proto se v ní usadila prostopášnost, hříšnost těla i duše a povlovná degenerace, rozpjatá na dvě ze sebe vyrostlé generace. Nazírání i život těchto dvou lidských generací jest zhuštěním celé současné intelligentní společnosti ruské, hrubě materialistické, propadlé nevěře a utopené v kultu pohlavních vášní. Tento román jest až po okraj svých stránek napojen geniálními myšlenkami, obsažnými dialogy i aforismy, jest pln úchvatného

pathosu a přetéká spoustou nejostřejších karakteristik, dá se krátce definovat jako filosoficko-dramatická epopeja lidské bídnosti a psychopathie.

Romány Dostojevského přitáhnou k svým kapitolám zájem čtenářův především svým krajně dramatickým obsahem: ne vnějším, povrchovým, nýbrž vnitřním, psychickým. Ale vývoj scen i událostí, rozkvět děje, logická nit v svém celém rozvlnění a vůbec celé to ideové i obsahové tkanivo, dle něhož Dostojeskij pracuje, čtenáři zpravidla z veké čáslti uniká, ztrácejíc se v nekonečně složitém labyrintě tragických a smutných scenerií. Kurjer takto karakterisuje Dostojevského: „Představte si, že pod tlakem duševní hallucinace vnější svět vystoupí před vámi ve formách zkažených, odporných a karrikaturních. Na dně této fantasmagorie, na kterou se díváte kouzelnou svítilnou, pozorujete úzké, blátivé i křivolaké uličky a staré, protivné domy. Ve všech koutech vidíte zkřivené, zamračené a chorobné postavy. Záhy jedna z nich více než ostatní upoutá na sebe vaši pozornost. Díky skoro nepochopitelné tvůrčí síle jest vám umožněno vidět, co se děje v tomto mozku a v této hlavě s otupeným, vnitřní činností unaveným pohledem. Krok za krokem stopujete činnost těch všech podivných živlů a divoký tanec těch všech fantasmagorií. Potom odstupujete v úžase. Vidíte před sebou mravního netvora, jehož organisace, ač úplná, jest v své osnově zcela zkažena. Tážete se sami sebe: je tohle vše možno? A když hallucinace mizí, když znova se objevuje skutečnost, stále ještě cítíte rozrušení nervů a jakýsi neurčitý strach, vzbuzený ve vás tímto snem. — Všecky osoby v románech Dostojevského representují nám skutečnou mnohočlennou rodinu opravdových mrzáků, s porušenou organisací nejen duševní, ale často i tělesnou, majíce do sebe vrytý neobyčejně silný i nesmazatelný odstín nervového rozrušení a mozkových útrap. Dá se vážně tvrdit i doložit, že skoro v žádném románě Dostojevského nenarazíte na jediného zdravého, normálního a tuctového člověka. Dostojevského nezajímá struktura a mechanism karakteru, jeho vytváření se, odchylky a normální rozvoj, stejně jako ne typ a ona socialně komunistická hladina v určité třídě společensky seřaděných lidí, nýbrž především jen chorobné projevy mozku a nervového systemu. Může se říci, že skoro všecky osoby Dostojevského jsou posedlé v tom dosahu, jak tomu středověk rozuměl. Ryzí a neodstranitelná vůle diktuje jim nejkrásnější zločiny. Zvláštní a pro Dostojevského zajímavý jest způsob, jímž často karakterisuje náladu nebo stav svých románových lidí: buď filosoficky střiženými dialogy a obsažnými monology nebo krátkým konvulsivním zachvěním, náhlým zamlčením se, zblednutím, sněním, horečkou, dlouhým hleděním si do očí atd. De Vogüé řekl, že v pracích Dostojevského najdeme více snů, než v celé klassické literatuře dohromady.

Dostojevskij svými pracemi vytvořil celou serii velezajímavých a hlubokých románových postav, z nichž některé stanou se nám nezapomenutelnými a do paměti přímo vrytými. Mezi nimi nejnádhernější

jest snad postava Raskolnikova v „Zločinu a trestu“. Na pohled jest to člověk zcela bezcitný a hrozný, ale uvnitř se citovostí přímo spaluje. S jakousi šílenou radostí prohlubuje vlastní rány, jitří je, oživuje, rozvírá a i jiné do jejich dosahu strhuje. Jsou v tomto jeho jednání příznaky choroby a náběhy k jistému druhu šílenství. Mravní složka jest u něho v zásadě velice silna při vší jeho sklonnosti k zločinu a týrání jiných. Poslední halíř, z něhož má celou řadu dní žít, dá rodině opilcově a strážníkovi, aby najal drožku pro opilou prostitutku, pronásledovanou dotěrným samcem. Se zvláště utkvělými a skoro chorobnými city díval se do smutečných, mrtvolně bledých, hubených i studených tváří a do očí, v nichž se třáslo veliké utrpení, jako by se nemohl nikdy nasytit pohledu na nejtlustší usazeninu životní špíny. Zvláštní nemocná rozkoš jest v tom jeho upínání se na zjevy nejčernější, nejnižší a nejbídnější. Sám jsa rozerván a nešťasten, myslí, že má sílu i povinnost náležitě zvážit cizí neštěstí v jeho celém rozsahu. A myslí, že má na to právo, rozdírat nemocná srdce až k šílenství, řezat do nich a krájet je... Toužil až do nesnesení a do nejtvrdšího napjetí dráždit sebe i jiné. Svou podrážděnou, nemocnou obrazností vše zveličoval, rozšiřoval i ještě více rozbolavěl. Uvádím to proto s některými podrobnostmi, že Raskolnikov jest vlastně jednou dost podstatnou složkou Dostojevského samého, jako druhou takovou důležitou složkou jeho vlastního karakteru jest titulní hrdina „I d i o t u“.

Dostojevskij díval se na svět očima poněkud na jednu stranu zvrácenýma a jaksi zkřivenýma. Napsal jen dva druhy knih: knihy bolestné a knihy hrozné. Jest nevyrovnaným psychologem, studuje-li duše černé nebo raněné, a obratným dramaturgem, uchytivším se výhradně jen o sceny hrůzy i lítosti. Máme-li na zřeteli především šířku jeho dějových ploch, může být dobře srovnán s cestovatelem, který prošed celý svět, s podivuhodnou věrností, plastikou a v pravdě uměleckým procítěním nakreslil, co byl viděl, ale jen za tmavých, znepokojivých a plachých nocí. Dostojevskij maluje skutečnost s ohromnou pravdou i tvrdostí, ale svým zbožným a soustrastným sněním dává se často zanášet do sfer nadreelních, mlhavých a vymykajících se kontrole normálního mozku. Nikdo se neodvážil jíti dále v chimernosti. Dostojevskij nikdy nechtěl působit harmonií dojmu, nýbrž především dojmovou silou a hloubkou, jsa myslitelem jemných čivů, zžíravé hrdosti, s obrazností už od přírody podrážděnou, jsa prudkým ve zveličování každého utrpení. Kus milosrdné sestry a kus krvavého inkvisitora vždy bylo v něm. Na něj dá se s jistou přiléhavostí applikovat výrok Haysmanův, jehož užil po uveřejnění „A Rebours“ v interviewu s A. Meunierem: „Tvořím, co vidím, co žiji a co cítím, kresle, jak mohu nejlépe špatně.“ Dostojevskij skutečně vše, co vylíčil, sám sebou vyžil a v sobě procítil, vyjádřiv to slohem ne hladce uhlazeným a úzkostlivě zastřiženým, nýbrž elementárně vytrysklým z jeho současných nálad, rozčeřeným a nervósním. V jeho knihách neuchvacují tak krásné formy, jako spíše hluboké a originelní myšlenky, ale přece ani zdaleka nelze o něm užíti slov Sully Prudhommea, že

básníci těší se pouze chvilkové existenci, v srdci milenců, ani známé věty Renanovy: přijde čas, kdy velký umělec bude věcí přežilou i téměř bezcennou a učení lidé budou se naopak těšiti uznání vždy většímu i většímu. Dostojevskij jest velkým i hlubokým vědcem, zejména v oboru psychiatrie, ale jest také velikým básníkem, jako opravdový umělec ve shodě s výstižnou definicí M. Guyana, jsa ustavičně trápen tvůrčí horečkou, která jej zbavuje jaksi svobodné vůle a vědeckého uvědomění.

Malý, štíhlý, ze samých nervů vybudovaný a sehnutý šedesáti špatnými lety: byl spíše uvadlý než sestárlý a se svou dlouhou bradou i světlými vlasy vypadal jako nemocný, ne jako stařec. Jeho tvář byla fysiognomií ruského sedláka, pravého moskevského mužíka. Ploský nos, malá, stále mžikající očka, jež brzo trudně, brzo mile se leskla, široké čelo, pokryté vráskami i rýhami, spánky hluboko vtisknuté, strhané a umdlelé rysy kolem kostnatých úst: to byl Dostojevskij tělesný a živý. Málo jest lidských tváří s výrazem tak namačkaného bolu a všech úzkostí těla i duše. Víčka, rty i celé kožní vazivo jeho tváří se stále chvělo čivovým trháním; byl-li nějakým popudem, ať vnějším nebo vnitřním, rozvířen, měl mnoho příbuzného s fysiognomiemi nejzarytějších i strašně vášnivých zločinců — jindy zase bylo v jeho obličeji něco ze smutné plachosti světců na starých slovanských malbách. Teprve smrt vyhladila z jeho tváře výraz báječně hlubokého utrpení.

Na konec karakterisoval bych Dostojevského nejkratčeji takto: Jsa sám neustále naplněn hrůzou, cítí v životě i při uměleckém tvoření zvláštní sympatii k jevům pathologickým a strašným, vybírá si motivy vesměs hrůzné, k jejich co nejplastičtějšímu vyjádření užívá příbuzných esthetisačních prostředků a v duši čtenářově budí emoce zcela obdobné.

Z korespondence Fr. Řehoře s M. Pavlykem.

Soukromá korespondence jest zajisté nejlepším zrcadlem, v němž se obráží povaha člověka, jeho tužby, radosti a strasti. Co nejhlouběji se člověka dotýká, co utajuje před širší veřejností, sděluje jen se svým intimním přítelem. Z korespondence upřímných přátel vidíme na dno duše pisatelů, cítíme takřka nejvnitřnější záchvěvy jejich duší.

Takové hluboce upřímné a intimní přátelství poutalo našeho Františka Řehoře a Michala Pavlyka, významného rusínského spisovatele a publicistu. Korespondence mezi oběma muži je velmi bohatá. Michal Pavlyk, nyní bibliotékář »Tovarystva imeny Ševčenka«, půjčil mi ochotně korespondenci Řehořovu, z níž vybírám, co by mohlo přispěti k osvětlení postavy tohoto našeho slovanského idealisty.

Nejzřetelněji z této korespondence vidíme jeho vřelý zájem, zápal a nadšení pro rusínskou literaturu a ethnografii. V dopise z r. 1893

(16./II.) píše: »Jsem již takový podivín, že mi z ročníku*) nesmí scházeti ani jota.« »Vžil jsem se nyní do Dragomanova a čtu jeho práce, jež právě chovám ve své knihovně rusko-ukrajinské, obsahující nyní už 700 čísel. Pořiditi sobě jak nejúplnější sbírku tisků maloruských a posléze ji odporučiti musejní bibliotéce království Českého jest jedním ze tří bodů mého životního programu.« »Pamatujte na mou rusko-ukrajinskou knihovnu, od kohokoliv budete moci odnésti výtisk, berte a uložte ve své chatě, poznamenaje, kde byla pro národ český ukradena, pro případ, že bych již tuto knížku měl.« »Jsem nyní po ukrajinské knížce zrovna blázen.« Dne 16. ledna 1894 sděluje: »Svou maloruskou bibliotéku, obsahující přes 2000 svazků, dal jsem Českému Museu, tam budete míti pomník tak, jako jej máte v Museu Náprstkově.«

»Vy znáte moji lásku ke každému tištěnému drobečku Vašemu, a přece tak málo, ba docela nic nepamatujete na mne jimi.« »Až sem přijedete a podíváte se na tu mou maloruskou knihovnu v Českém Museu, zaplesáte radostí, jak umíme si vážiti u nás každého Vašeho slabikáře.« »Jen pro všechno na světě mi nějakých pošlete.« (1897 9./III.)

Řehoř, poznav důkladně poměry haličských Rusínů, zamýšlel, jak vidno z dopisu 2. srpna 1898, odebrati se na ruskou Ukrajinu: »Napřesrok bych rád na 2 měsíce do kijevské gubernie. Rád bych dále sbíral lidové výrobky tamní (kustarny promysl) pro naše museum. Každý rok jednu gubernii — aspoň to nejdůležitější.« Jeho zájem pro Rusíny ani v nemoci neustává: »Já též stále marodím a právě nyní na mne sedlo, sháněti po celé Malé Rusi knížky — má jediná radost v nynějších těžkých dobách.« (1898. 20./I.)

V korespondenci nacházíme též četné zmínky o literárních pracích a plánech Řehořových. Již roku 1888 zamýšlí založiti v Praze slovanskou bibliotéku: »V Praze pak pojednáme s Jelínkem o mých statích, aby byly souborně vydány a snad při tom založíme slovanskou bibliotéku z vědeckých prací o Slovanstvu.« 5. listopadu téhož roku píše Pavlykovi: »Měl jsem nyní velmi mnoho práce; neboť připravoval jsem statě národopisné o Rusínech pro prvé dva svazky ‚Moravské Bibliotéky'. Každý svazek bude asi o 320 str. 8⁰ a bude vycházeti v 10kr. sešitech. Právě nyní rukopisy posílám do Brna, načež mi bude zaslána k podpisu od nakladatele Šaška smlouva a dávné mé přání bude vyplněno.« Roku 1894 dne 16. ledna píše: »Nyní chystám první svazek o Rusínech, z Akademie mne dali znát, že čekají také něco ode mne. Ucházel bych se o čestnou cenu 1000 zl. a k tomu honorář, počítám 20 archů à 40 zl. = 800, tedy úhrnem 1800 zl. Akademie může platit, má 48.000 zl. na to. Pak byste ale ke mně musil na delší dobu, aspoň na půl roku.«

Z dopisů Řehořových vysvítá jeho neúmorná chuť k práci, jeho snaživost, pracovitost. O této význačné vlastnosti jeho povahy svědčí

*) Jde o rusínské časopisy.

nejen nepřehledná řada jeho literárních prací folkloristických v Světozoru, Zlaté Praze, Květech, Osvětě, Lumíru, Ruchu, Ladě, nýbrž i pracné sbírání všemožných knih a časopisů rusínských, lidových výrobků pro česká musea a na druhé straně sbírání a kupování českých knih, jež zasílal do Lvova.*) Touto výměnou knih prokázal Řehoř neocenitelné služby oběma národům. Toho pamatujíce, pochopíme pravdivost a oprávněnost jeho slov: »Pracovati až do úpadku, viďte. Vy sám jste přece vzor práce a přičinlivosti bez nároků na odměnu.« Roku 1891 volá: »Jen, braši (míněni jsou Pavlyk a Franko), pracujte, máte na čem; neboť nechvalno nám tak žít, aby po nás památka nezůstala.« **)

Intensivní a obětavé práci Řehořově budeme se podivovati, uvážíme-li jeho postavení hmotné. Pravda, Řehoř mnoho si nestěžuje na hmotný nedostatek, jsa cele zaujat ideálním svým snažením, avšak přece tu a tam probleskuje vědomí, že se mu děje křivda. Dne 3. března r. 1898 píše Pavlykovi: »Loňského roku měl jsem se státi bibliotékářem města Prahy se slušným 800 zl. a 160 příbytečným. Na neštěstí jsem onemocněl a pak musil do lesů. *Nyní mne zde mají jako stálého churavce, ač vykonanou práci mohu srovnati se svým svědomím a zahanbím mnohého chlapíka, jenž má slušné k 2000zl., je mlapší, bez zásluh a zdravý jako buk.* ***Dnes mám 1. zl. 40 kr. denně.***« Trpkost vyznívá z těch vět. Řehoř však nedbá svojí bídy a volá v témž dopise na konci: »Pryč se starostmi, kterými si čerta pomůžeme.« V hrozné bídě byl Řehoř roku 1889 za svého pobytu v Haliči. Onemocněl, horečka jej schvátila a neměl peněz ani na léky: »Ležím jako lazar, stížen zapálením plic.« Žádá Pavlyka, aby mu koupil léky: »Tu zlatku (na léky) nějak opatřte, nemám krejcaru.« Za doby svojí nemoci píše 11kráte Pavlykovi o pomoc, o léky atd. Dopisy jsou psány třesoucí se rukou. Utrpení mluví z každého písmene...

Hmotné postavení Řehořovo nebylo růžové ani v mladších jeho letech. Tehdy však Řehoř, jsa mlád a zdráv, toho mnoho nedbal, jak vysvítá z tohoto úryvku: »K hospodářství se sotva už vrátím, poněvadž otec nehodlá do Haliče, že by tam zbytek kapitálu pochoval při té mé lásce k psaní. Také ten kapitál, jejž mi sliboval, nyní nedá, a jest daleko pod normál.

Ale co z toho,
ja zdrovyj, ja molodyj,
budu zaroblaty;
ty nebudeš, divčynko,
ni v čim nuždu znaty!« (Z dopisu 25./X. 1888.)

Lidový rusínský popěvek je mu útěchou v dobách bolu a strastí!

*

*) Česká knihovna Řehořova je nyní v rusínské »Prosvitě«.

**) V tomto dopise je tato zajímavá zmínka: »Panu Frankovi: náš známý Julius Zeyer zamiloval se do těch předmětů (výrobků Huculů) až fantasticky a musil jsem mu hned huc. trijcu objednati.« »Chce příští rok cestovati mezi Huculy.« (Trijca — ze dřeva vyřezávaný, často malovaný trojramenný svícen. — *Pozn. red.*)

Čistá duše byl Fr. Řehoř, prodchnutý svým ideálem, obětavý do krajní míry, neúmorně pracovitý a neobyčejně skromný. Typ ideálního slovanského buditele!*) RUDOLF BROŽ.

Polská mládež.

Velkou pozornost polské publicistiky obrátila k sobě kniha »Nasza młodzież«, jež vyšla ku konci minulého roku v Krakově a byla také v Slov. Přehledě ohlášena. Autorem knihy je pseudonym Scriptor. Poněvadž tato kniha obsahuje hojně látky o polském studentstvu, používáme této příležitosti, abychom naše čtenářstvo seznámili s proudy v polském studentstvu. Připomínáme však, že svůj referát čerpáme z jmenované knihy jen potud, pokud se srovnává s pravdou, a že pomineme vše tendenční a málo objektivní.

Akademiků polských jest asi 8300. Z tohoto počtu připadá na Varšavu 1400, na Krakov 1300, Lvov (universitu i techniku) 1800. na ruské university (kromě Varšavy) 2200, na zahraniční university 1600. Ve Varšavě na universitě studuje 850 polských studentů, na technice asi 500. Oněch 2200 studentů v Rusku studuje nejvíce na universitách v Petrohradě, Moskvě, Kijevě, Oděse, Charkově, Dorpatě, Kazani a Tomsku, na technikách v Petrohradě, Charkově, Kijevě a Rize. Část studuje na hornické, lesnické akademii a technických ústavech v Petrohradě. Z ruských měst největší počet polského studentstva hostí Petrohrad: na universitě 361, na technice 530, na jiných ústavech vyšších 763.

Za hranicemi zemí polských studuje v Německu 833, v Rakousku (kromě Lvova a Krakova) 384, ve Švýcarsku 194, v Belgii 83, ve Francii 81. Na zahraniční university ubírá se polská mládež ze všech tří »záborů«: z Polského království a t. zv. západních provincií 806, z Poznaňska 398, z Haliče 371. Většina studentstva na zahraničních universitách ($^3/_4$) oddává se vědám praktickým, hlavně technickým.**) Z celého počtu 8300 akademiků připadá na ruský zábor 4800, na Halič 3000 a na Poznaňsko 500.

Již tyto suché číslice dávají dosti podnětu k přemýšlení — na př. poměr počtu studentstva k počtu polského obyvatelstva v jednotlivých krajích polských je velmi zajímavý.

Hlavní karakteristickou vlastností polské mládeže jest živá účast v národním, kulturním a politickém životě polského národa. Kromě nepatrného počtu studentů, kteří výlučně se oddávají vědeckému studiu a nevšímají si běhu

---

*) Zasluhuje této vzpomínky — zasluhuje, aby ho bylo opět a opět vzpomínáno — — a také aby bylo vzpomínáno toho, jak ho nechaly naše nejpřednější korporace, jak ho nechali naši nejvlivnější lidé umírati hlady . . . *Red.*

**) Tuto okolnost dlužno vyložiti hlavně tím, že polskému akademikovi, který studuje v cizině, je uzavřen v Rusku přístup k státním úřadům, kdežto jako technik najde zaměstnání u soukromých podnikatelů.

veřejného života, a kromě malého počtu »karieristů«, jichž cílem jest osobní blahohyt — veškerá mládež stopuje poměry svého národa, časem vystupuje jako činitel politický a vzdělává se ve vědách sociálně politických, jsouc si vědoma toho, že příští osud polského národa spočine na jejích bedrách.

Ve svých názorech společenských různí se na dva tábory: *národně demokratický*, jehož karakteristikou jest národnostní radikalismus, a *pokrokový* (hlavně socialistický), jenž se vyznačuje radikalismem sociálním. Většina mládeže jest národně demokratická, menšina pokroková (socialistická). Co se týče poměru teritoriálního k rozvrstvení stoupenců obou směrů, tu největší procento národně demokratického studentstva připadá na Varšavu, nejmenší na ostatní vysoké vědecké školy v Rusku. V Haliči je tento poměr: v Krakově oba směry jsou asi stejně silné, ve Lvově mají většinu nár. demokraté. Za hranicemi je rovněž nár. demokracie ve většině.

Ohlédněme se nejprvé po polské mládeži v záboru ruském a po její historii. Při posledním polském povstání r. 1863 schválila varšavská mládež povstání se nezúčastniti, předvídajíc jeho pohromu.*) Názory tehdejší generace dají se shrnouti v tato slova: »Dříve, než budeme usilovati o vnější samostatnost, musíme míti samostatnost vnitřní. Této vnitřní samostatnosti může polský národ dosáhnouti sesílením duševním a hmotným, všestranným rozvojem národním v souhlasu se všeobecným pokrokem.«

Změna názorů a snažení studentstva nastává v letech sedmdesátých, kdy do varšavského studentstva proniklo z ruských universit hnutí socialistické a revoluční. Studentstvo ku konci let sedmdesátých klade základy k dělnickému hnutí v království. Celá strana socialistická skládala se původně ze studentstva. Program studentstva je teroristický (spíše ovšem v theorii než v praxi) a mezinárodní. Povstávají různé organisace studentské ve Varšavě i na venkovských středních školách, zakládají se tajné bibliotéky, vydávají litografované časopisy a importují se noviny, za hranicemi vydávané. V této socialistické periodě (od r. 1874) byly různé frakce. Nejvíce se různili t. zv. mezinárodovci a ludovci, kteří se klonili k programu na podkladě národnostním. Persekuce se strany vlády a universitních úřadů, jimiž byli nejlepší lidé studentského ruchu — mezinárodovci — buď uvězněni neb vyhnáni na Sibiř, byly příčinou ponenáhlého úpadku socialistické periody.

Půda, prosáklá tradicemi národních bojů, byla přízniva novému směru, který vyvolali ludovci. Ti, odloživše úplně theorie socialistické, přistoupili k t. zv. polské národní demokracii. Roku 1897 většina varšavského studentstva byla stoupencem tohoto směru. Tato změna názorů studentstva obráží se též v jeho poměru k studentským bouřím na ruských universitách r. 1899, 1901 a 1902. Ruské studentstvo vy-

*) Zajímavo jest, že mezi studenty. kteří vystoupili proti povstání, byl i mladý Sienkiewicz.

slalo do Varšavy několik provolání, aby varšavské universitní a technické studentstvo se připojilo k všeobecnému studentskému ruchu v Rusku. Varšavská mládež však zamítla návrh solidarity s odůvodněním, že ruch týče se jen zájmů ruských a mládež varšavská jako mládež polská nechce nic míti společného s ruchem ruským. Toto rozhodnutí, kdy solidarita proti společnému nepříteli — absolutismu — byla očividná, svědčí o tom, že v posledních letech varšavské studentstvo ve své většině se přiklonilo k národní demokracii, která v mnohých případech dá se vésti nacionalismem spíše, než objektivnou pravdou a spravedlností.

Zahraniční polské studentstvo bylo do konce r. 1899 soustředěno v »Zjednoczeniu towarzystw młodzieży polskiej za granicą«, k němuž náležely 23 studentské zahraniční spolky. Delegáti jednotlivých spolků pravidelně jednou za rok se sjeli k projednávání záležitostí, dotýkajících se zahraničních Poláků. Spolky stýkaly se s Poláky v té neb oné zemi usedlými, mezi nimiž šířili osvětu. Rozdvojení, jaké nastalo v polském studentstvu, zasáhlo též »Zjednoczenie«. Pokrokové a socialistické studentstvo vystoupilo na curyšském sjezdu roku 1899 z tohoto svazu a založilo »Związek postępowej młodzieży polskiej.« Podnětem k tomuto rozdvojení bylo provolání, jímž pokrokový výbor »Zjednoczenia« vyslovil sympatie ruskému studentstvu a káral varšavské studentstvo, že odmítlo solidaritu. S tímto provoláním však větší část sjednocených spolků nesouhlasila. »Zjednoczenie« jest nyní nár. demokratické.

Zbývá nám zmíniti se o organisaci na půdě haličské. V Krakově národní demokrati mají spolek »Młodość«, pokrokáři »Ruch«. Kromě toho je v Krakově »Czytelnia akademicka« umírněného směru. »Jagellonia«, sdružení konservativních a katolických studentů, existuje jen formálně. Ve Lvově v posledních dvou letech »Czytelnia akademicka« dostala se do rukou národních demokratů. Pokrokové studentstvo je sdruženo ve »Wspólnej nauce«. Technikové mají velké »Towarzystwo Bratnia Pomoc słuchaczów polytechniki«, jež vedle osvětových cílů jest institucí podpůrnou. Převládá v ní směr pokrokový.

*

Podavše nárys historie a organisace polského studentstva, přistupme ke stránce více vnitřní, k nárysu názorů a programů národně demokratického a pokrokového studentstva. Politické kredo národních demokratů dá se vyjádřiti dvěma slovy: obnovení Polska. Veškeré jejich snažení míří k tomuto cíli, veškeré jejich názory jsou upravovány tímto cílem. Vypověděli boj všem třem »záborčím« státům (Rakousku, Rusku a Prusku) a polskému trojloyalismu. Svůj program neopírají o jednotlivou třídu společenskou, nýbrž o všechny třídy. Ve všech vrstvách polského národa usilují probouzeti touhu po politické samostatnosti. Na všechny otázky veřejného života dívají se pod zorným úhlem obnovení historického Polska. V otázce národnostní stojí na krajním křídle, které druhdy až hraničí s nesnášenlivostí.

Snažení pokrokového studentstva jest dáno programem socialistickým, který se opírá o učení třídního boje a přetvoření ústroje kapitalistického na kolektivní. Pod vzhledem politickým usiluje o utvoření polské republiky socialistické, jíž dobyti chce zbrojným povstáním a všeobecným vítězstvím proletariátu v Evropě. Polská strana socialistická, opírajíc se o zásadu mezinárodní solidarity proletariátu, nechová nenávisti k druhým sousedním národům, podporuje Rusíny, brání židů a solidarisuje se s lidovými a revolučními proudy v Rusku a Německu, třeba by původcové jich byli jiné národnosti. Pokrokové studentstvo staví se k naznačenému programu velmi sympaticky, ač některé body, na př. třídní boj, neakcentuje tak silně. »Promień«, měsíční list pokrokové mládeže, naznačuje těmito slovy svůj program: »Ideálem naším jest vždy volná a samostatná vlast. A volná Polska, to značí zrušení všech privilegií, zbudování takové společnosti, kde všichni bez rozdílu rodu a náboženského vyznání by dosáhli svobody sociální, duševní a politické, kde bude nový řád společenský, obsahující vlastnictví, práci, průmysl a vychování na zásadách rovnosti. Žádajíce spravedlnosti pro vrstvy lidové a volný byt pro vlast, nemůžeme se dívati lhostejně k snahám pobratimců, kteří se nalézají v témž položení, jako my. Proto z celého srdce vždy jsme podali pomocné ruky Rusínům, Litvínům a jiným druhům poníženým.«

Kdežto mládež národně demokratická podřaďuje všechny snahy sociální myšlence samostatného Polska a »pokládá všeliké debaty o dalších neživotných úkolech za doktrinářství« (»Teka«, orgán mládeže nár. dem.), mládež pokroková promítá svůj ideál samostatné Polsky vytvořením nového řádu společenského na základech sociální spravedlnosti. V tom je zásadní rozdíl mezi oběma tábory, jehož praktické důsledky vyvolávají ostré boje mezi stoupenci obou směrů.

Nemenší důležitost než program politický a sociální mají snahy výchovné. Jak akademická a středoškolská mládež má se vzdělávati? Jaký obor lidského vědění má mládež nejvíce studovati? To jsou otázky, na které oba směry odpovídají důsledně dle svých programových zásad. Národně demokratické čili nacionalistické studentstvo povzbuzuje mládež středních škol, aby opouštějíc školu měla takové vzdělání národní, jaké by jí poskytla svobodná polská škola. Proto má se hlavně mládež zabývati studiem polského jazyka, literatury, historie a zeměpisu Polska. Vědy společenské (sociologii), přírodovědu a filosofii klade na místo druhé. Jinak mládež pokroková nahlíží na cíle sebevzdělání. Ta doporučuje studentstvu studium sociálního a hospodářského vývoje Evropy, studium všech zjevů vědeckých, jež ve škole se podávají nesprávně, konservativně a povrchně. Kdežto tedy mládež národně demokratická propaguje sebevzdělání národní, pokrokáři usilují o zmodernisování celé výchovy mládeže v duchu věd sociálních a moderní přírodovědy. Rozumí se, že pokrokáři nezanedbávají při tom studia polské historie a literatury.

Poměr mládeže polské k jiným národnostem možno si představiti na základě její programů. Kdežto mládež národně demokratická staví

se nepřátelsky proti požadavku rusínského studentstva utrakvisace lvovské university, hlásá energickou »obranu« polské země proti rusínskému »útoku«, nedůvěřuje židům, kteří se cítí Poláky, jest jí lhostejný národní boj Litvinů a stotožňuje ruský národ s ruským despotismem vládním — mládež pokroková ve všech těchto otázkách stojí na stanovisku spravedlivějším, lidštějším. »Egoism narodowy« jest heslem nár. demokracie, vlastenectví se spravedlivostí k jiným národům je heslem pokrokářů.

Analogický jest poměr mládeže k vrstvám a stranám polského společenstva. Konservativní vrstva jest od mládeže nár. demokratické odlišena přílišným svým loyalismem, nedostatkem »všepolského ideálu«, kdežto od pokrokářů nejen svým loyalismem, nýbrž celým názorem politickým a sociálním, svým konservatismem. Přirozeně polská konservativní žurnalistika, která je nejčetnější, nemiluje příliš žádný směr mládeže. Poměr ostatních stran řídí se blízkostí neb vzdáleností programovou.

*

Kniha Scriptorova »Nasza młodzież«, jež nám zavdala příležitost k referátu o polském studentstvu, jest psána stoupencem petrohradského »Kraje«, tedy »ugodowcem«. Proto jeho stanovisko jest velmi originelní: Prohlašuje, že jest blízký nacionalistickému studentstvu a že socialismus jest mu cizí. Ve skutečnosti však na celé čáře vystupuje proti nacionalistům a pochvaluje si umírněný národnostní program pokrokářů. »Przegląd Wszechpolski« a »Teka« vytýkají autorovi, že mu neběželo o nestranné vylíčení polské mládeže, nýbrž o poražení nenáviděného politického protivníka. Rovněž »Promień« není spokojen s obsahem knihy Scriptorovy. Naše stanovisko je toto: Ač nesouhlasíme se subjektivními názory spisovatelovými o úkolech studentstva vůbec a s jeho názorem sociálně politickým, ač vidíme v knize několik zbytečných kapitol a na druhé straně citelné nedostatky (na př. o hmotném postavení studentstva, o jeho duševním životě atd.), přece uznáváme, že je v knize sneseno dosti materiálu a že kniha při kritickém čtení dá jakýsi obraz polského studentstva. ROD. BROŽ.

Ruská práce v Sibiři.

V týž asi čas, kdy telegram hlásil dokonání velikého díla — dráhy sibiřské, v týž čas, kdy z nejvýchodnější stanice její vlak vyjížděl na západ, ministr Witte podával carovi zprávu o své cestě na asijský východ. Je mnoho zajímavých novin v jeho zprávě, obsahující kus světovládné politiky ruské, tolik rozdílné od podivné ruské politiky domácí.

Sibiřská dráha již dnes, v době svého dokonání, jest obchodním poutem mezi celou ruskou říší a východem, Čínou, Koreou a Japonskem.

Obrat mezinárodního obchodu na dráze této již dnes se zobrazuje v summě převyšující 600 mil. rublů. Obrovský bude však ještě užitek

ruský v budoucnosti: ruskému průmyslu otvírá se přístup k ohromnému trhovišti v nitru Asie, vystěhovalectvu ruskému otvírají se širá prostranství sibiřská, jejichž bohatství přírodní pod rukou těžitelů změní liduprázdné kraje z pustin v země kulturní.

Stála ovšem mnoho tato dráha: i s větvemi svými, s drahou mandžuskou, východočínskou, s linií Permsko-Kotlasskou a Jekatěrinbursko-Čeljabinskou, nestála nic více a nic méně nežli 758,955.907 rublů, a doplněna jsouc okružní drahou okolo jezera Bajkalského, přes něž doprava se koná parníky — obtížně a nevýhodně — státi bude celou milliardu rublů. V této summě nejsou zahrnuty též obnosy potřebné k rozšíření administrace, rozmnožení vojenských posádek, sesílení válečného i obchodního loďstva na Tichém moři a na stavbu přístavů.

Z úkolů nejbližší budoucnosti, spojených s dohotovením dráhy, přední a nejdůležitější jsou kolonisace Sibiře a stavba okružní dráhy bajkalské.

Do osmdesátých let zašlého století kolonisace Sibiře dála se beze vší iniciativy vládní, ano spíše přílišnému vzrůstu vystěhovalectva bylo vládou bráněno. Ale nedostatek půdy uvnitř Ruska, vzrůstem obyvatelstva nastalý, byl silnější nežli vůle a pohodlí úřadů. Zákon, či lépe řečeno pořádek vystěhovalecký z r. 1889, jest uznáním důležitosti hnutí tohoto, ale pořádku přece ve věci mnoho nepřivodil. Statistická data z dřívějších let názorněji illustrují hnutí vystěhovalecké nežli slova ministrova.

Tak se stěhovalo:

v roce	1893	65.000	duší,
»	1894	76.000	»
»	1895	109.000	»
»	1896	203.000	»
»	1897	87.000	»
»	1898	206.000	»
»	1899	225.000	»
»	1900	230.000	»

Celé čtvrtmilliony lidí vycházely ze starých domovů, berouce se na nová sídla sibiřská. Avšak pro neurovnanost a nezorganisovanost hnutí vracely se v posledních letech celé zástupy zpět:

r. 1898	vrátilo se	51.000	duší,
r. 1899	»	55.943	»
r. 1900	»	69.593	»

O příčinách návratu mnohokrát bylo v »Slov. Přehledě« psáno: lid nepoučen v nouzi své šel bez vedení, nevěda kam, a znuzačelý se vracel, zklamán a zdrcen.

Obrat nastal, když dokončen byl západní díl sibiřské dráhy. Zřízen kolonisační komitét, jenž vzal na sebe přípravné práce mezi Uralem a Bajkalem. V krajích těchto, částečně již osazených, zřízeno jím přes 1000 studní a přes 650 verst vysušovacích kanálů. Kolonisace obracela se tehdy na sever od dráhy, do lesních prostranství sibiřských, zvaných »urmany« a »tajgy«. Zde v gubernii Tobolské, Tomské a v oblasti

Akmolinské uchystány byly náděly erární půdy v počtu sedmi mil. děsjatin, z nichž do roku 1900 rozebráno od vystěhovalců přes dvě třetiny.

Že se při tom dál též onen silný návrat vystěhovalců, zavinila hlavně neúrodná léta 1899 a 1900. — Dobré, ač drobnější opatření byl t. zv. »lgotnyj tarif«, t. j. sleva dopravy za jistých podmínek. Kdo chtěli výhody té používati, musili si vymoci dovolení k vystěhování od ministerstva vnitřních věcí, jež vždy požadovalo, aby zástupy vystěhovalecké vysílaly před sebou nejdříve »chodoky«, t. j. ohledače, lidi ze svého středu, kteří by ohlédli kraj a poučili o něm své druhy. Dálo se tak zejména v případech, kde celé obce se stěhovaly. Avšak úřední procedura se svolením trvá dlouho a mnohé čety vystěhovalecké, nečekajíce na vyřízení, vydávaly se na cestu dříve, na svůj vrub a účet.

Návrhy k organisaci kolonisace, jež ministr Witte předložil carovi, záležejí v tom, aby usnadněn byl vystěhovalcům odchod z domova, aby byli vystěhovalci řádně poučeni o místech, na něž jdou, by se neoddávali přílišným nadějím. Zprvu však nutno prozkoumati tajgy a urmany, provésti přípravné práce, vystavěti cesty, odbočky dráhy, pořiditi meliorace a ochraňovati lesy, jichž nejhorším hubitelem jsou lesní požáry, tak že na příklad v Altajském okruhu, sibiřské to obilnici, rok co rok hoří desítitisíce děsjatin lesa. Pro tento úbytek lesů, v Sibiři všeobecný, podnebí za lidské paměti značně zdrsnělo. Vedle zemědělské kolonisace Sibiře nutno pomýšleti na kolonisaci silami průmyslnými, podnikatelstvem a dělnictvem. —

Nemalý význam má zjev již dříve ve starém sibiřském obyvatelstvu znatelný, jejž »Sibirskaja Žizň« zaznamenala, o němž však ve výkladě Witteově není zmínky. I staré sibiřské obyvatelstvo se hýbe totiž ze starých sedlišť a zakládá nové osady; pohnutkou však mu není nouze, nýbrž naopak spekulace a podnikavost, touha po větší ještě hojnosti půdy, nežli nyní mají.

Zámožní tito obyvatelé, »sibirjaki«, usazují se na novém sídle na svůj vlastní vrub, aniž se dovolávají vládní pomoci. A jdou zejména do okruhu Altajského, ba mnozí se osazují směle až za čínskou hranicí.

Konaly se také pokusy i kočovníky domorodé obrátiti k zemědělství. Ještě r. 1888 stal se pokus zavésti polní hospodářství u Burjatů ve východním Zabajkalsku, slibovány odměny, ale s nezdarem; snad jen nouze odvrátí někdy tyto kočovníky od volného jejich života. —

Podobně jako v Rusku evropském zařízeno i v Sibiři loňského roku popečitělstvo o domach trudoljubija i rabotnych domach, opatřující za dob nouze a neúrody výdělek lidu. Instituce tato, stojící pod protektorátem carové, z hojných prostředků svých dávala stavěti mosty, cesty, silnice, jezy na řekách, kanály vysušovací, domy obecní, školy atd.

Stavba okružní dráhy bajkalské, druhý z nejbližších úkolů dalších prací v Sibiři, je svrchovanou nutností. Hlavní

vada dosavadní dopravy je v tom, že v zimních měsících nutno převážeti náklady i pasažéry koňskými potahy, neboť ledokolný parník není s to, aby rozdrtil led při březích. Časem pak, za nejistoty počasí, za oblevy, když led taje a praská, doprava se ruší na 8 až 18 dní naprosto. I v létě je převoz po parnících zdlouhavý a nákladný. Ještě větší měrou dolehne nezbytnost postaviti dráhu kolem jezera rokem letošním, kdy bude již účinkovati i dráha mandžuská s drahou východočínskou.

Něco o stavbě této dráhy mandžuské a východočínské, jež se dála způsobem odchylným od stavby drah jiných. Bez důkladných přípravných prací ustanoveno co nejrychleji, způsobem co nejprimitivnějším položiti koleje, jen aby vlaky mohly jezditi, což zvláště v povstání čínském přineslo velikou výhodu; teprve potom začal se kus za kusem znova s náležitou důkladností budovati. Pro tento způsob stavby vzniklo mylné mínění, že celá stavba byla provedena nedbale. Nyní zbývá ještě rozmnožiti a rozšířiti budovy staniční, skladiště atd. Za rok celá dráha tato bude účinkovati s pravidelností naprostou.

S drahou mandžuskou a východočínskou spojeny jsou dva veliké podniky: nová města Charbin a Dalnij.

Charbin, od samého počátku stavby centrum administrativní, leží na pravém břehu řeky Sungary, v tom bodě linie mandžuské, kde se od ní odlučuje větev východočínská, vedoucí kolem Mukdenu k Port-Arturu a k Dalnému. Prostranství dříve pusté oživeno bylo ihned; nastavěno administačních budov, bydlišť pro dělnictvo i úřednictvo a ihned nahrnulo se do něho obchodníků, řemeslníků, tak že Charbin měl v brzku tři čtvrti: Starý Charbin, Nový Charbin a Pristaň. Starý Charbin je stará osada domků z vepřovic, kolem bývalé lihové továrny. Zde postaveny byly budovy administrativní a prozatímní kostel. Nový Charbin, centrum všeho městského obyvatelstva, má již přes 300 kamenných domů, náměstí veliké 10.000 čtver. sáhů; zde stojí i nový kostel pro 500 lidí. U samého břehu splavné Sungari jsou dílny, skladiště, ohrady — to je Pristaň, nejživější část Charbina. Dnes má Charbin přes 20.000 lidí.

Druhé město, Dalnij, toť konečná stanice větve východočínské při Tichém oceanu, při nezamrzajícím Žlutém moři. Slovo »nezamrzající« obsahuje v sobě příčinu vzniku města. Stojí město v oblasti Kvantumské, od Číny pronajaté (známý pronájem z r. 1898, kdy také Němci a Angličané pronajímali od Číny Kjaočau a Vejhajvej na 99 let čili na věky). Dosavadní přístav Port Artur přístupen bude pouze válečným lodím ruským a čínským. Korábům obchodním všech zemí a států, porto franco, bude Dalnij.

Místo k novému městu vybráno na břehu zálivu, chráněného od studených větrů. Budou v něm tři čtvrti: čtvrt administrativní, již hotová, s ulicemi dlážděnými, čtvrt evropská a čínská. Ve čtvrti evropské rozvrženy jsou ulice a vybráno místo chrámové; započalo se stavbou učiliště obchodního a staví se hotel. Při čtvrti této je park, z bývalého háje upravený. Za ním je náměstí čínské čtvrti, v níž staví se i čínské

divadlo. Zde — v této čtvrti — sídliti budou Číňané, nezbytní jako dělníci. Přístav v Dalném je projektován na 430.000 čtverečných sáhů o 28 stopách hloubky. Vyhloubeno již — za návštěvy ministrovy — 250.000 krychlových sáhů země, hráze přístavní stály již do polovice. Úplně hotova jsou skladiště dráhy. Do roka skončeny budou všecky práce. Zárukou rozvoje přístavu i města Dalného jsou uhelná ložiska oblasti Kvantumské i jinde v Mandžusku, zejména Jantajské báně u Mukdena. Obavy a stížnosti, že Dalnij uškodí starému Vladivostoku, jsou sice oprávněny, avšak jen v jistém smyslu. Vladivostoku, východní stanici hlavní trati, ponechán za oblast působnosti celý kraj Přiamurský, celé ono obrovské, četně osazované území na dolním Amuru, s jehož povznášením zvelebovati se bude i Vladivostok. Jakmile však šlo o získání přístavu nezamrzajícího, musil Vladivostok ustoupiti v pozadí. Mandžusku vládnouti bude Dalnij, město znamenitě drahé, na jehož drahotu mnoho hlav v Rusku reptá. Doposud shltilo 19 milionů rublů a bude státi ještě více! —

Toť otázky a úkoly spojené se sibiřskou drahou; zde končil výklad ministrův. V záříjovém svazku Ruského ekonomického obščestva byla úvaha o výnosnosti dráhy v první čas. Z velikého nákladu stavebního usuzováno bylo a ciferně dovozováno, že výnosu z prvu nebude tolik, aby se kryly náklady režijní a platy amortisační, ale za několik let očekává se jistě i čistý zisk.

O změnách, jaké přivodila dráha v Záp. Sibiři, podal loni zprávu správce tomského státního paláce J. N. Chronovskij. Jedna část měst: Tomsk, Barnaul, Bijsk s obrovskou rychlostí vzrostla přílivem obyvatelstva, s nimi i Novo-Nikolajevsk, Kameň, doposud vesnice — jiná naopak, jako Kolyvaň, Narym, poklesla. Vzrostly výdělky, ceny realit, potravin, zcela změněn hospodářský, průmyslový i obchodní ráz kraje.

Na mnoha místech doposud obvyklý způsob naturálního hospodářství polního změnil se v způsob výdělkový, vývoz obilí i surovin na západ i východ vzmohl se obrovitě, másla na příklad za 7 měsíců vyvezeno bylo podivuhodné množství 800.000 pudů, množství jistě ohromné v kraji, odkud dříve snad ani pud másla se nevyvážel.

Statistický výkaz o nákladech, vežených r. 1900 po dráze sibiřské, ukazuje, že se nejvíce vozilo výrobků kovových, železných, ocelových, litých a plechových, surové železo i litina a hlavně stroje hospodářské. Rok co rok množství jejich stoupá i jsou to skoro vesměs výrobky mimosibiřské, poněvadž kromě tří závodů v Sibiři pro nedostatek kapitálu skoro této výroby není. Poptávka po zboží kovovém a hlavně po strojích hospodářských neutuchá.

Překvapující je rychlost, s níž po celé oblasti sibiřské dráhy množí se uhelné doly. Za rok 1900 dobyto bylo již 20 mil. pudů (pud $16^1/_2$ kg.), z nichž 18 mil. spotřebovala sama dráha, ostatek rozvezen. Ložiska uhlí kamenného jsou v Tomské gubernii v Kuzněcké pánvi kamenouhelné. Jiná veliká pánev je Sudženská, blíže stanice Sudženska; mnoho je ložisk ve východní Sibiři, v nichž nyní, díky dráze, zakypí život. —CH.

Makedonie a povstání makedonské.

Přemnohé, stonásobně spletité události Makedonské za poslední dva měsíce v divoké směsici svojí zdají se skoro bez přehledu. Od tureckých neupřímných reforem za massakrů a násilností tureckých na křesťanech, za vzrůstajícího hnutí povstaleckého a hrozivého vystoupení Albánců došlo k prvnímu vyvrcholení, k prvnímu silnému otřesu veřejnosti evropské: ke smrti rusk. konsula Ščerbiny v Mitrovici. Až na život zástupce cizího státu odvážila se divokost albánská. K odporu těchto horalů divokých upíraly se potom zraky veřejnosti. Výbuch dynamitových pum v Soluni — dílo neznámých lidí nadlidské odvahy a nadlidského zoufalství — ozářil ještě hlouběji temnosti turecké anarchie. Zaručené zprávy o výjevech soluňských, o útocích těchto dynamitníků, kteří v hrůzném díle zhouby projevili tolik obětavosti pro jiné, svoje nepřátele, aby potom beze slova vlastníma rukama život svůj zmařili, zcela jiného pojetí poskytují o lidech těchto, o nichž zprávy dosavad u nás čítané jenom hrůzu budily.

I bude plán rozhledů o věcech makedonských: neupřímnost tureckých reforem, násilnosti Turků, vzrůst povstání a boje povstalců, soud ciziny a chování ciziny ku povstání, odboj albánský — smrt Ščerbinova — důsledky smrti jeho a episody až do attentátů soluňských a všeho toho, co s nimi je spojeno.

I. Reformy, povstání, odpor Albánců. Smrt Ščerbiny.

Kdož byli nejkompetentnější ku posouzení slíbených tureckých reforem — Makedonci sami, od prvopočtáku celé této věci chovali se k nim se skepsí největší, úplně oprávněnou. Věci dní nejblíže příštích daly za pravdu hlasům nedůvěřujících. Když v ministerské radě turecké zkoumán a posuzován byl návrh rusko-rakouský, sultán bez námitky přijal prozatím dva odstavce reforem a to: udělení amnestie politickým provinilcům a ustanovení Hilmi-paši na 3 léta hlavním inspektorem makedonských vilajetů. Obojí reforma velmi levná: písek do očí. Anglický vyslanec cařihradský sir O'Conor bez obalu prohlásil navržené reformy za nedostatečné; podle něho potřebí jest jíti dále na dráze reforem. Nedůvěra ke slibům Turecka měla všecky velmoci k požadavku, aby dozor nad prováděním reforem svěřen byl konsulům cizích států, a zástupcům velmocí uloženo vypracovati plán takového dozoru. Porta však dozor všeliký odmítla, ač Rakousko s Ruskem zvláště ještě tento dozor vymáhalo, vidouc, kterak se opravy provádějí. Sem tam jen se zpráva mihne o tom, jak se provádějí, mluví však pádně. —

V týž čas, kdy slíbené reformy prohlášeny, shromáždil se v Monastiru (v Bitolji) lid z okolí, aby uvítal své uvězněné příbuzné; čekal marně; na třetí den přišla z Cařihradu zpráva, krátká a jasná: neosvobozovat vězňů. S tvrdým přesvědčením odešel lid z města, že nic z reforem nebude, než holý posměch. Po měsíci ještě — prostřed března — úřady propustivše všeho deset vězňů, uvěznili

dvacet nových. V době té všecky žaláře ve vilajetě monastirském přeplněny byly zajatci; jakou hrůzu znamená žalář turecký, ví každý, kdo sledoval předběžné události před poslední válkou ruskotureckou. Po dalším měsíci — prostřed dubna — žalář monastirský svírá již na 1200 zajatců, mezi nimi několik desítek kněží a vesnických učitelů, ostatní všichni jsou prostý, písma neznalý lid.

Zpráva z Velesu ukazuje druhou stránku slibovaných reforem, stránku, jíž připisována vážnost největší: ustanovování křesťanů za četníky. Hned od počátku tento kus reforem vyvolal silné rozrušení mezi mohamedány. V polovici března v Tetově několik Turků uprostřed náměstí přepadlo četníka-křesťana, Milana Isajeva, a vyzvali jej, aby se vzdal. Smělost jejich Isajev odmítl, sám se vrhl na ně a několika výstřely je zahnal. Stěžoval si představeným, avšak ani kroku neučiněno proti výtržníkům. Jeho „drzostí“ rozzlobení Turci sebrali se potom na poradu v konaku Mehmeda paši a spolu se synem jeho Ali-bejem usnesli se pobíti křesťanské četníky. Na druhý den Turek, Ali-aga-Zurzo, přišel na městský obecní úřad, kde stál na stráži křesťan-četník Krestju Jovančic (Srb, rodák z Prizrena) a ranou z revolveru jej zastřelil. Po skutku svém klidně, jakoby se nic nedělo, odešel. Stěžovali si oba náměstkové archierejští, srbský i bulharský, u místních úřadů — bez výsledku.

Zprávy ze Skoplje — sídla Hilmi-pašova — počátkem měsíce dubna, po čtyřech nedělích vynášené činnosti reformní, označují výsledek práce jeho za nic: vydal rozkaz, aby se uspíšily práce při stavbě vojenských silnic, změnil některé úředníky a zařadil mezi četnictvo některé křesťany — osobnosti podezřelé. Vše ostatní po celém měsíci reformní jeho činnosti běželo po staru. Zpráva tato výslovně potvrzuje, že není naděje v reformy, nebudou-li aspoň evropskou kommissí zavedeny. — O činnosti jeho píší v druhé polovici dubna Times, že úkol jeho je čím dál obtížnější. Ač má úmysly dobré, není s to, aby užil všech prostředků k upokojení Makedonie, poněvadž stále je rušen novými a novými rozkazy z Cařihradu, kamž o každém jeho kroku se podává zpráva. Všecky jeho dopisy a celou korrespondenci jeho čte jeho sekretář, z Cařihradu vyslaný, jenž všecko do Cařihradu prozrazuje. — Důkaz to zřejmý o ochotě turecké k reformám: v čelo akce postaven hastroš, snad dobromyslný, ale přece jen hastroš, jenž nic nesvede, Evropu však na čas přece jen ukonejší. — Cařihradský dopisovatel záhřebského „Nového Srbobrana“ vidí příčinu veškeré nedbalosti Turecka a reformy v tom, že velmoci v souhlase svém o reformách nebyly solidární. Všem je známo, že Německo, připojivši se k návrhu rakousko-ruskému, pracuje potají proti němu, ujišťujíc Portu, že nedopustí, aby se kdokoliv mísil do věci turecké. Porta ví také dobře, že ani dohoda rakouskoruská není trvalá a že se rozsype, jakmile bude nutno od slov přejíti ke skutkům. — Není bez zajímavosti i názor turecký — a to mladoturecký — na to, co pokrok je. Redaktor „Mešveratu“ Achmed Riza bej napsal o tom, že prý Turecko za 30 let více pokroku a reforem

provedlo, než-li kterýkoliv jiný stát. „Obrození Turecka a blaho jeho poddaných možny jsou jen po svržení sultána a když nebudou se mísiti velmoci do vnitřních tureckých věcí. Je na čase, aby Evropa proniknuta byla pravdou touto a konec učinila věrolomství některých velmocí, které kompromitují celou Evropu, posuzuje-li se věc s hlediska obecného míru a mezinárodní morálky!“ Tak soudí pokrokový Mladoturek! Jakou ideu o pokroku mají asi Staroturci? Co od nich lze čekat?

kdyby dobrou vůli mělo Turecko zavésti reformy, pozbude jí, protože Turecko nemá z čeho reformy provésti. Za minulý rok ve všech makedonských vilajetech skončily účty deficitem. Ve Skopalském deficit byl 100.000 tur. lir (asi 2,300.000 franků), v Monastirském 15.000 lir; odkud vezme Turecko peníze k jejich úhradě? Jediná země, z níž Turecko žije, jest Malá Asie, a ta již nyní trne pod tíhou daní; když i deficit makedonský bude musit hraditi, vzbouří se pod sultánským trůnem poslední věrní poddaní. Jaká to situace! A východu z ní není, nežli týž, jako na Krétě. Již svítá v návrzích velmocí, že to jest jediný prostředek, ale než k němu Turecko svolí, co krve se prolije, co hanby a ohavnosti se dokoná! — V kruzích vídeňských — arciť ne dosud na místech nejvyšších — dochází se k názoru, že jedině možným východem z nesnází těchto jest: autonomní a velmocím díky zavázaná Makedonie. (Dopis z Vídně v St. Petěrb. Vědomostech, 98. č.)

A v týž čas, kdy začato s prováděním reforem, trvaly nadále násilnosti a zvěrstva turecká. Stále rostoucí fanatismus mohamedánský, ohlášenými reformami ještě vzjitřený, dával čekati věci horší a horší. V kosovském vilajetě bezbranné obyvatelstvo křesťanské v polou dubna bylo v obavách nejhorších.

V městě Štipu v týž čas, co reformy prováděny, dálo se zatýkání přemnohých křesťanů pod záminkou, že skrývají povstalce. — V poměrně tichém Adrianopolském vilajetě, odkudž již Arif-paša sílu vynikajících městských obyvatelů poslal do vyhnanství do Malé Asie, dála se po celý březen prohlídka domů ve vsích, hledány zbraně, povstalci, a všude páchána zvěrstva. V tomto vilajetě, v Lozengradu a okolí, dal velitel Edhem Chdrozov pozatýkati vynikající osobnosti, mezi nimi i učitele, jichž údělem byl žalář a muky. Přemnoho osad tohoto vilajetu je opuštěno obyvatelstvem.

V okolí Velesa v týž čas, v březnu, oddělení redifů strašně řádilo, všecky krámy byly zavřeny, ženy a dívky nesměly se ukázati na ulici, důstojníci nebyli s to, aby ovládli svými vojáky. — V Soluni ze strachu nosil každý obyvatel zbraň nepokrytě, ač je to zakázáno, neboť nikdo nebyl svým životem jist. — V Ochridě, stejně jako ve Velesu, krámy byly zavřeny, školy pusty, všechno řemeslo i obchod stál. — V Debře kurýři tureckého komitétu na vyhlazení křesťanů denně se rozjížděli po celém okolí a pobízeli vůdce lupičských rot, aby přepadali křesťanské vsi i města. Albánský lupič Sefedin Pustinja zjevně se stýkal s tureckými předními osob-

nostmi. V celém Monastirském vilajetě poměry jsou stejně napjaté jako v ostatní Makedonii, všude hrozivé chování musulmanské a rostoucí s ním hnutí povstalecké. —

Začátkem března do vsi Dumben v Kosturském újezdě poslána četa vojska pod velením juz-baši Aljuš-agy. Zohavili zde a vyloupili kostel, potom vrazili do domů, nutili ženy péci a strojiti jídla, načež všecky zhanobili. Jeden poddůstojník v domě Micha Mušanova ubytovaný vyhnal po obědě hospodáře z domu a mladou jeho ženu znásilnil. Nešťastník šel se žalobou k juz-bašovi, avšak s nadávkami hnán vojáky domů, kdež od poddůstojníka utržil smrtelných ran. Mnoho zvěrstva ještě tu spácháno. Ráno všecky ženy zhanobené šly s žalobou k juz-bašovi, ale on rozkázal rozehnati je vojákům. Ohrožené ženy kamením se bránily, až juz-baša poručil střílet. Odešly tedy do Bitolje, kamž jich pro slabost a rány došlo pouze 200 se starci, aby podali tu stížnost konsulům. Od některých vyslechnuty pozorně a potěšeny, od jiných však se jim dostalo odpovědi: „Jistě samy jste lezly do náručí vojákům; hýbejte pryč!"

Počátkem dubna v městech Prilepu, Ochridě a Kruševě všecky krámy byly zavřeny, kupci a řemeslníci (Bulhaři, Řekové i Rumuni) kollektivně odevzdali klíče od svých krámů kajmakanům (soudcům), dokládajíce, že pro zuřivost vojska nemohou vésti svůj obchod a živnost. Za deset dní bašibozuci a vojáci provedli pouze v Prilepském okrese 72 vražd. Dne 30. března (dle nového kal.) 200 prilepských měšťanů v průvodu svých znásilněných žen odebralo se do Monastiru s žalobou. V týž čas ze Štipu mnoho rodin prchlo do Soluně, mužští členové pak hojně do Sofie. Za několik dní v Prilepu dálo se nové loupení krámů, znásilňování žen a děvčat. Po vsích Albánci ubíjeli obyvatele. Ve vsi Slěpci kněz Tošo strašně zmučen a celá rodina jeho znásilněna. Ve vsi Lěnici Turek Sevedin dobyl se do domu zatčeného Bulhara Georgija a znásilnil bezbrannou rodinu. Když se Georgij navrátil a zvěděl, co se stalo, ze msty s několika sedláky rozsekal Sevedina i jeho zetě na kusy. Potom celá družina mstitelů prchla do hor. V městečku Radoviši vtrhli Turci do lázně ve chvíli, kdy byla plna žen, a jen zástup mužů, jenž zaslechl jejich křik, zachránil je od násilí. — Strašlivý osud postihl ves Karbince v Makedonii blíže Štipu; 26. března dvacet povstalců z většího oddílu zabočilo do této vsi, mající 40 domů, aby si tu oddychlo. Turecké vojsko ve Štipu o nich zvědělo a ihned bylo proti nim posláno 300 mužů jízdy, 250 redifů (záložníků), oddíl vojska řadového, přes 600 bašibozuků (dobrovolné domobrany) s 6 děly. Povstalci se opevnili v několika strážních věžích. Ve dvě hodiny odpůldne začala střelba turecká, jíž odpovídalo 20 povstaleckých pušek. Z obyvatelů vsi ani jediný neúčastnil se boje. Bezbranné ženy a děti pobíhaly ze dvora do dvora, hledajíce úkrytu, a padaly pod ranami tureckými. O půl desáté všechny domy hořely požárem. Nastala noc, ale Turci střelbu nezastavili. Mnoho sedláků chtělo v noci prokrásti se ven, avšak postříleni do jednoho. K jitru střelba sesílena

a ráno v 9 hodin zbyla ze vsi hromada popelu a rozvalin, všecka živá duše zahynula. Z rozvalin vyhrabovali Turci mrtvoly povstalců a s posměchem je zhanobili. — Vilajet kosovský v době této všecek vězel v rukou Arnautů. O událostech v tomto kraji doleji bude podrobná řeč.

Zbrojení a stahování vojska do krajů makedonských stálým krokem po všechnu dobu jde před se. Do Seresu v polovici března vypraveny ze Soluně dva prapory záložníků v plné zbroji — všichni mají manlicherovky. Důstojníkům i vojákům vydán tříměsíční plat předem; všichni důstojníci dostali řády. — Z Gorní Džumaje se v době té oznamuje, že vojsko obdrželo rozkaz, vykáceti lesy na horách kolem vsi Železnice. — O nějaký den později celá oblast Strumická je zaplavena tureckým vojskem. — V době té síla vojska v Makedonii a v Adrianopolském vilajetě počítá se na 150.000 pravidelného vojska, bašibozuků pak nesčíslné množství. Není snad vsi a města, kde by nebylo vojska. — Podle zprávy jiné počítáno vojska kolem 30 tisíc mužů doplňovacích sborů a 95 tisíc mužů druhého a třetího armádního sboru stále přebývajícího v Makedonii. — Za několik dní později oznamuje cařihradský dopisovatel bulharské „Večerní Pošty" rozhodnutí tureckého ministerstva vojenství, přeložiti manévry s podzimku na jaro, tím způsobem povoláno by bylo do zbraně nových 30—40 tisíc záložníků; podle jiných zpráv místo manévrů provedena měla býti mobilisace. — Hlavnímu velitelství dělostřelectva koncem března — jak oznámil „Malümat" — dán rozkaz zakoupiti v Německu vše, čeho potřebí k výrobě bezdýmného prachu v nové továrně, jež v Zejtun-Burchu vyráběti bude potřebný prach tureckému vojsku. Týž list oznamuje, že všecka oddělení třetího armádního sboru spojena byla na rozkaz sultánův telegrafní linií. — V polovici dubna Ikdam oznamuje, že německá vláda nařídila závodu Mauserovu zhotoviti pušky pro tureckou vládu dříve, než bylo objednáno. — Ke konci dubna mluví o mobilisaci šestnácti praporů, jdoucích do Evropského Turecka, také cařihradský korrespondent Agentury Reuterovy. — Generallissimem všeho vojska Evropského Turecka jest ustanoven maršál Edhem paša.

K čemu tyto síly vojska, k čemu všecko toto zbrojení? — Proti povstalcům? — Řady povstalců rozmnožila Porta sama svými násilnostmi — svým prováděním reforem. — Proti Albáncům? — Odpor jejich zdvihla opět Porta, rozšířivši schválně rozsah reforem i na kraje Albánské, ač věděla, že se divocí Albánci pobouří. Je oprávněno podezření, že se to stalo jen proto, aby se pobouřili a sami zmařili všecko dílo reformní. K potlačení Albánců postačil by energický a rázný Šemsi paša, jenž mezi tím ponecháván v plné nečinnosti. — Proti bulharskému nebezpečí války sbírá Porta svoje voje? — Vždyť Bulharsko samo dělá vše, čeho si Porta přeje, aby k vojně nedošlo. — Jediný závěr je možný: proto Porta zbrojí, že sama chce válku. Zdrtiti chce balkánské státy jeden za druhým, zdrtiti chce i vliv velmocí sousedních Rakouska a Ruska, opírajíc

se o rady a pomoc Německa, jemuž za to k obchodní a průmyslové exploataci vydává svou říši. Za zištné a ošemetné spoluhry tohoto státu blouzní Turci o bývalé velmoci své až po Dunaj.

Povstání od ohlášení reforem nepotuchlo — vzrostlo, pravili jsme nahoře. Londýnský dopisovatel „Matinu" hovořil se srbským diplomatem v Londýně o situaci balkánské a slyšel od něho tyto věci. V lednu a v únoru v Monastirském vilajetě bulharské komitéty neměly ani podpory ani souhlasu od ostatních národností tohoto okrsku. Od okamžiku, kdy prohlášeny reformy, přidávají se Srbové a Rumuni na stranu povstalců a nejhorlivější podporovatelky jejich jsou ženy. — Zřejmý následek násilností tureckých. — Rumunský officiosní list „Indépendance Roumaine", list nepříznivý Bulharům, vyslal do Makedonie svého spolupracovníka, jenž tím, co seznal, nucen je mluviti pro povstalce. Praví: „Bylo by divné obviňovati tuzemce z toho, že neskládají zbraně a překážejí Portě ve vyplnění rakouskoruských diplomatických reforem. Jak mají složiti zbraň, když Turci a Albánci ve třech makedonských vilajetech zůstávají ozbrojeni a Porta nechápe se žádných opatření, aby je odzbrojila? Při tom musulmané tak nepřátelsky jsou naladěni vůči Bulharům, že je pobijí za nedlouho všecky, když se ubezpečí, že nemají už zbraně... Za takových podmínek, již cit sebeochrany diktuje bulharskému obyvatelstvu v Makedonii pod nijakými útrapami nevydávati zbraně a nezjevovati Turkům místa úkrytů zbraní. Třeba poznamenati, že počtu povstaleckých tlup neubývá, nýbrž že každým dnem roste. Lze směle říci, že duch povstání zachvátil všecko bulharské obyvatelstvo v Makedonii."

Síla povstaleckých oddílů odhadována byla rozdílně; v druhé polovici března „Večerna Počta" oznamuje, že v Monastirském vilajetě je v činnosti asi 20 povstaleckých oddílů, z nichž každý má 15—20 lidí. Ve vilajetě Soluňském je v činnosti 10 takových tlup, vesměs z místních Bulharů. Tento odhad naprosto nesouhlasí se zprávami jinými; v týž čas na příklad týž list má zprávu z Dubnice, že všecko území makedonských Bulharů je plno drobných oddílů povstaleckých. „Nastala hodina všeobecného povstání," praví se ve zprávě té. Věc se má zřejmě tak, že čety tvoří se a rozprchávají, podle toho, jak silný nepřítel se proti nim staví, a jsou patrně v stálé pohyblivosti. — Dopisovatel anglických „Daily News" — Macdonald — vrátiv se z Makedonie do Sofie, vyjádřil se, že vnitřní makedonská organisace představuje závažnou moc, která s úspěchem může vésti partisánskou vojnu o nic hůře než-li Búrové. — V první polovině dubna „Information" sděluje, že v Makedonii stojí 20 zvláště činných a energických čet pod náčelnictvím takových osob, jako je Boris Sarafov, Vladimír Kovičev, Sajev, setník Stojlov, vojevoda Sandžanskij a mnozí jiní; čety tyto působí Turkům mnoho ztrát. — V druhé polovici dubna „Demokratičeski Pregled" usuzuje podle zpráv z Makedonie, že hnutí vzalo na se takové rozměry, že jest těžko je přehlédnouti z jednoho centra, snad hnutí je tak

rozšířeno, že ani povstalecké vůdčí kruhy nemají o všem přehledu. — Poučné anebo zajímavé jsou zprávy konsulů o síle povstání. Ruský konsul ve Skoplji 27. března oznamuje úředně: „Zmatek v Kosovském vilajetě neutuchá, nýbrž roste. Centrem hnutí povstaleckého jsou dle všeho Štip, Prilěp a okolí Kičeva. V Kočani a Štipu je mnoho čet, nezřídka přes 100 osob silných, a to ne sedláků, nýbrž měšťanů a učitelů. Čekají se dynamitové attentáty. Z Bulharska mají dojíti vůdcové. Povstalci zamlčují obyvatelstvu notu Ruska, kterou neschválena činnost komitétu, naopak všude prohlašují, že povstání se děje na pobídku a pod ochranou Ruska.*) V této zprávě praví se též, že komiti páchají násilnosti na Turcích, chtíce vyzvati všeobecné rozhořčení musulmanů a přiměti je, aby šmahem začali vražditi křesťany. — Podobná je zpráva konsula ruského z Monastiru z dřívější již doby, z první třetiny února. Konstatuje vzrůst povstání, obviňuje bulharské povstalce z vražd kněží a učitelů srbských. — Generální ruský konsul v Soluni v polovici března rovněž konstatuje veliký vzrůst oddílů povstaleckých.**) Povstalci verbují hojně mladíků, chystajíce obuv, oděv, zásoby, obvazy. Srážky s vojskem se množí. „Těžko je připustiti" — praví tato zpráva — „že by revoluční agitace, zapustivší za mnohá léta hluboké kořeny, sama se rozpadla mírnou cestou." — Souhlasně s touto zprávou mluví o měsíc později zpráva Agentury Reuterovy o horlivé činnosti povstalců v Monastirském vilajetě: Křesťané prodávají skot a opatřují si zbraně. Mnoho čet je již zorganisováno. Stojí pod velitelstvím bývalých důstojníků bulharských.

Činnost povstalců. Mezi stanicemi Čorlu a Čerkeskej v Adrianopolském vilajetě položeny byly v prostřed března pod koleje dynamitové bomby ve váze po 20 kilogramech. Nevybuchly, neboť četník jdoucí ráno pochůzkou, všiml si rozryté země a překazil výbuch. Položení bomb připisováno jest povstalcům. Zda právem, nemůže nikdo říci. — Za to s vojskem tureckým srazily se čety povstalecké v celé řadě bitek. U vsi Vladimirova srazil prý se Boris Sarafov s Turky a jak někteří z jeho čety, kteří raněni jsouce přibyli do Sofie, vyprávěli, způsobil jim ztrátu 40 mrtvých. V této bitce soudruh Sarafovův Pantev, jenž studoval ve Vídni, vrhl mezi Turky několik bomb a tím způsobil mezi nimi hrůznou paniku. V oddíle tomto je prý mnoho učitelů. — Podle zprávy ze Skoplje došlo v téže době — v půli března — ke krvavé bitvě oddílu 40 mužů povstaleckých s početným oddílem tureckým u vsi Šturova, blíže města Radovište, opět prý to byl oddíl Sarafova*) a nadělal opět Turkům škod. — Také vojevoda Čeka-

*) Zprávy konsulů byly později podrobeny v bulharské sněmovně kritice a ozval se proti nim dopisovatel S. Petěrb. Věd. Jurkevič. O tom doleji.

**) Mají pro ně tyto zprávy slovo »bandy povstalecké«, mohly by si vyvoliti slovo slušnější.

***) Sarafov je tak populární, že jméno jeho spojuje se s každou bitkou, nechť se udála kdekoliv; možná však, že to vskutku byl on — zvěstuje to i jiná zpráva.

larov opětně se srazil s Turky, od nichž byl vytlačen ze vsi Dimbeli do hor. Ze zlosti, že unikl, zpustošilo vojsko ves, oloupilo ji, zmučilo obyvatelstvo, znásilnilo ženy. Za několik dní vyčkal návratu jejich Čekalarov v městečku Beriku a mihem rozprášil celý zástup vojska. Druhý oddíl vojska o 800 mužích však obklíčil Čekalarova. V nejvyšší nouzi přispěla četa vojevody Koty a pomohla obklíčeným z tísně. Půl druhého sta vojáků padlo v tomto boji. — V Soluňském vilajetě blíže Gerište srazila se s vojskem tureckým četa Apostolova, posléze však před posilou ucouvla. — V Černé Skale kolem 10. března slyšeti bylo střelbu od hory Godaku; zde bojoval bývalý námořní poručík Sajev s tureckým vojskem z Careva Sela. S obou stran bylo mnoho obětí. O dva dni později viděli obyvatelé Černé Skaly plameny ze vsi Blatce; a spolu slyšána střelba. — Druhá zpráva o srážce smělého Sajeva u Godaku je obšírnější. Četa jeho zpozorována byla 10 tureckými lovci, kteří ihned to oznámili vojsku. Sajev zaujal posici na vysoké a nepřístupné skále „Čavky". O polednách byl již se všech stran obklíčen. Povstalci salvami chladnokrevně poráželi zástupy turecké až do soumraku, načež začal Sajev házeti bomby a za nesmírného poplachu tureckého unikl. Zde padlo povstalců málo, jen 4, Turků přes 100. — Nedaleko odtud v „Ďáblově dole" u vsi Razlovcemi byl oddíl Sajevův znova obklíčen třemi tisíci vojáky a více než tisícem bašibozuků. Když se povstalci v duchu již loučili s životem, objevil se náhle ode vsi Rusinova v zádech Turků zástup povstalecký o 70 mužích (zřejmě povstalci ne ze země vydupaní, ani náhodou se nenatrefivší, nýbrž z okolí se sebravší, aby „regulární" takořka četu Sajevovu osvobodili). Velel jim Aleksij Porojlijev. V křižovém ohni pušek a bomb padlo přes 400 Turků. S voláním Allah, Allah utíkali zbylí. Na 20 vozech přivezli raněné Turky do Careva-Sela. Oba vůdcové povstalců těší se leg. slávě. O dvou menších srážkách v okolí Kakušském není bližších zpráv; stejně o srážce ve vsi Dobri-Lak. — Oddíl Jani Sandanského po srážce u Ormani měl novou srážku u města Melnika, kde v této době ukradeno 50 pušek z vojenského skladu. — Setník Stoljov se svou četou 95 mužů přecházeje přes hranice u Kadina Mostu byl napaden bulh. stráží, avšak unikl jí; turecká stráž sesílená 100 vojáků s bimbašou Ali Mehmedem obořila se naň, padlo 5 povstalců, raněno 13. Turků však bylo 13 mrtvých, 28 raněných. Povstalci měli krnkovky a jatagany. — V monastýském okolí mstila se mohamedánům v m. Aridě povstalecká četa, ale byla stíhána vojskem a bašibozuky až k jezeru Ochridskému; tu však obyvatelé 12 vesnic zadrželi vojsko a strhla se bitva, v níž s obou stran byly ztráty. Četa zatím unikla. Malé čety přepadaly Turky u Štipu, stejně ve vsi Čěru. V první bitce četa 14 povstalců bojovala 18 hodin, velitelem jejím byl Makedonec, bývalý důstojník bulharský. — Ve Skopalském vilajetě, 2000 lidí se sebralo se žalobami tureckým úřadům, byl prý však zástup klidně(?) rozehnán. — Koncem března oddíl 45

povstalců uchýlil se do vsi Červeného Bregu (v Ochridském okrese). Ves byla chatrná, neposkytovala bezpečnosti. Turci proto s chuti na ni udeřili, po 4 hodiny bojovali pouze povstalci. K večeru však přes 800 sedláků z okolí vpadlo Turkům s cepy, sekerami a s puškami do zad, a za hodinu všichni Turci byli pobiti. Následkem toho celá ochridská kaaza je ve válečném stavu; všude obyvatelstvo je podrobeno útrapám.

Za dílo povstalců pokládá se i vyhození mostu železničního u stanice Mustafy paši. Most 11 a půl metru dlouhý — tedy můstek — vede přes říčku jednu, přítok Marici. Dynamit vybuchl, když již expressní Orientální vlak přejel.

Hnutí albánské proti reformám. Hned po ohlášení reforem, jež měly zasáhnouti i kraje albánské, objevilo se hnutí proti nim. Albáncům divoká je myšlenka, že by křesťanská rája z jejich rukou měla býti vytržena, proto důvodné je mínění, že Turecko s jejich odporem počítalo, vědouc, že musí se dostaviti a že všechno dílo reforem zborti. Při tom velmocím se vždy může poukázati na to, kterak by se mohlo proti albánskému odporu zakročiti, když tělesná stráž sultánova je albánská — hned se v ní objevují příznaky znepokojení, které hlásí Berliner Tagblatt počátkem dubna Evropě. Sután za dva týdny potom nařizuje, aby úředníci co možná jemně vůči Albáncům prováděli reformy. O týden později čtyři vojáci albánští ze sultánské gardy jezdí v otevřeném faetoně po Cařihradě a střílí z revolverů, v týž čas tlupa albánských gardistů demonstruje s obnaženými jatagany v jiné čtvrti města. — V Albanii proti reformám se zdvihlo 60.000 ozbrojených Albánců — zpráva vídeňská — kteří všeho zaměstnání zanechali, očekávajíce znamení k řeži; po všech osadách Skopalského vilajetu rozneseno provolání: „Bratří Albánci! Sultán nás zradil a prodal. Chce vydati náš kraj cizincům, kteří již se strojí na nás silou. Nestrpíme toho. Chopíme se zbraní a budeme se hájiti proti těm, kdo vpadají v náš kraj. Při první pohrůžce potrestáme agitatory, žijící mezi námi, Srby!" Dne 14. března byla schůze Albánců v Sinku, kde všecka plemena byla zastoupena; resoluce jejich protestovala proti přijímání do služby policejní, soudní i správní jediného křesťana, proti novým ruským konsulátům v Makedonii a v Starém Srbsku; varovala Turecko před úmyslem odzbrojiti Albánce; raději všichni chtějí umříti, nežli stará práva svoje vydati. V tu dobu bylo oznámeno, že pověstný vůdce Albánský Issa Boletinac prchl ze svého zajetí v Malé Asii — patrně byl puštěn. — Všecko albánské obyvatelstvo v Ipeku, Djakově, Prizrenu a jiných městech rozhodlo se mocí zmařiti provedení reforem. — Když do Prizrenu přijeli sultánští poslové, aby je přemluvili vzdáti se odporu, otázali se jich Albánci: „Kdo sestavoval projekt reforem, sultán či Evropa?" — „Evropa," zněla odpověď. „Nuže, tedy my jsme na straně sultána," doložili Albánci. Takové dokonce měli mínění o stavu věcí, že myslili, že Cařihrad i Soluň zabrány

jsou evropským vojskem a že ruský konsul poroučí sultánu, co má dělat. —

Prvním místem, na něž hněv albánský se obrátil, byl Prizren. Dvě hodiny od města ve vsi Zoiči konána schůze 3000 Albánců kteří usnesli se, že strhají s křesťanských četníků stejnokroje a překazí reformy. Ze Skoplje proto 22. března poslán prapor vojska který ze stanice Ferizoviče pěšky šel do Prizrenu, kde se očekávalo přepadení Albánců. Prizrenský mutesarif Džalal paša odstraněn a nahrazen Sulejmanem pašou, dosavadním mutesarifem v Ipeku, jenž si dovedl v Ipeku získati Albánce. — Město Vučitru celé bylo od Albánců zpustošeno, všecky četníky-křesťany mocí odstranili z města. Příštího dne 30. března obrátili se na Mitrovici, sídlo nového ruského konsula Ščerbiny, přední cíl svého hněvu; útok jejich odražen byl palbou tureckého vojska, přes 100 lidí raněno. Nové tlupy Albánců hýbají se z Ipeka a z Jeni-Bazaru. (Telegrafická — snad poslední zpráva Ščerbinova.)

Zprávy podrobnější: Od Prizrena odehnala Albánce zvěst, že ho brání vojsko a děla pod velením Šelmi paši. Proto proud jejich kolem 3000 lidí z plemen krasnického, šalinského a dreničanského obrátil se k Mitrovici s plánem pobiti všecky Srby, zdaří-li se dobýti Mitrovice. Na pochodu jejich leželo město Vučitru. Zde právě Srbové pohřbívali děvče a byli v kostele. Albánci, když se přihnali, vyrazili dvéře kostelní, poskvrnili kostel, vyloupili jej, peníze kostelní odnesli, tak že kostel zůstal zcela pustý; na to vydrancovali, kde jaký zámožnější srbský dům. Potom v úředním domě s křikem: „Nechceme reforem" odzbrojili četníky Srby. Kajmakan ze strachu se ukryl. Příští neděle v noci obklopili Mitrovici. Velitel Said bej vybídl je k rozchodu, dav jim 6 hodin na rozmyšlenou. Albánci s voláním: „Nechceme reforem, nechceme ruského konsula mezi námi, nechceme Srbů četníků" odmítli. Na poslední výzvu vystřelili. Tu velitel poručil stříleti, nový výstřel albánský byl odpovědí. Na to dán povel stříleti z děl. Boj trval čtyři hodiny. Na konec s velikou ztrátou 60 mrtvých a 100 raněných Albánci ustoupili. Vyprávělo se, že mnoho mrtvých naházeli do řeky Sitnice. Ruský konsul Ščerbina vedl sobě s chladnokrevností, která povzbuzovala srbské obyvatelstvo. — Tohoto útoku na Mitrovici účastnili se velikým počtem Albánci-katolíci (Fandové). Na rakouském konsulátě ve Skoplji při tom bylo velice živo. Katoličtí kněží z Prizrena, Ipeku, Djakovice a Mitrovice přibyli do Skoplje a stále se pohybovali kolem domu rakouského konsula. Tak oznamují dobře zpravené „Beogradske Novine". „Ustavna Srbija", list bývalého ministerského předsedy Dr. Vuiče, na důkaz toho, že rakouským přičiněním zdviženi byli Albánci, ukazuje na to, že Albánci u Prizrena a Mitrovice prohlásili, bude-li je Turecko utiskovati, že přijmou rakouskou vlajku, pod níž najdou ochranu. — Ihned po útoku na Mitrovici zakročil ruský velvyslanec v Cařihradě; nejbližší události daly mu za pravdu. 31. března hlásil telegram ruského konsula ze Skoplje, další události v Mitrovici — útok Al-

bánce Ibrahima na konsula Ščerbinu a zranění jeho. Vyšed o půl šesté hodině večerní z domu v průvodu kavasa a vojenské stráže, Ščerbina potkal vojáka Albánce Ibrahima, jenž tváře se, že se klaní, vystřelil naň z Mauzerovky a prostřelil mu levý bok. Potom ihned střelil na kavasa, ale sám byl raněn od vojáků. Dle svého přiznání střelil na konsula, aby se pomstil za raněného nedávného svého příbuzného. Hilmi paša a gen. adjutant Nassir paša ihned vyjádřili svoji soustrast. Nejlepší chirurg z vilajetu Jakov paša poslán zvláštním vlakem do Mitrovice. V Cařihradě velvyslanec ruský ihned obdržel od sultána vyjádření nejhlubší soustrasti, výraz téže soustrasti nesl telegraf do Petrohradu carovi. Z Petrohradu nařízeno ihned Zinověvu vyžadovati nejpřísnější potrestání vinníků. K loži Ščerbinovu vyslán nejlepší cařihradský chirurg Kambor-oglu, dříve již vyslal srbský král do Mitrovice k loži Ščerbinovu doktora Subotiče. —

Dojem útoku na Ščerbinu byl v Rusku hluboký. Tisk jednomyslně hlásal potřebu vyslání kommisse evropské, anebo spíše ještě okupace vojenské, neboť nátlak diplomatický na Portu ukázal se úplně nedostatečným. Ještě větší byl dojem ze zprávy této v Srbsku. Všechny vrstvy srbského obyvatelstva byly naplněny rozechvěním nad událostmi, bylotʼ o Ščerbinovi známo, že byl neobyčejným přítelem Srbů, k nimž přilnul zejména za úředního pobytu svého ve Skadaru. „Těžko najíti ruského člověka s takovou láskou k Srbům, jako je Ščerbina," napsala o něm „Ustavna Srbija" doktora Vujiče. — Jen „Fremdenblatt" nalezl při této příležitosti záminku k „podivnému, divuplně podivnému" osočování, za něž ihned ocenění a odbytí dostal v ruském tisku: albánskými bouřemi a událostmi nikdo prý není vinen než-li bulharské komitéty. Odpověď ruská je zdrcující: Proč uznal za dobré vídeňský officios vystoupiti s takovýmto obviněním, když je všem známo, že rayon těchto událostí — Staré Srbsko — je prosto bulharských komitétů, neboť zde v Starém Srbsku a Albanii vůbec není Bulharů. Naopak, Srbové, obyvatelé těchto krajů, ohrožení albánskými bouřemi, ani slovem neobvinili bulharské komitéty, nýbrž tvář v tvář mohou ukázati pravého vinníka. Výše jmenované austrofilské „Beogradske novene" znovu obvinily rakouské agenty ze štvaní Albánců. Rakouský kavas v Mitrovici mezi Albánci popíjel, napájel je, sliboval jim: „Umře-li Ščerbina, nic se nestane, neboť Rusko nemůže zakročit, jen sultán zaplatí za něj osm tisíc liber." — Tuto odpověď Fremdenblatt si může uschovati, jako přítelíček Slovanstva jí zaslouží.

Listy bulharské, přes to, že byl Ščerbina více přítelem Srbů nežli Bulharů, zcela loyálně uznaly velikou jeho statečnost na stanovišti tak nebezpečném a zodpovědném i horlivost v plnění povinnosti. Nad úmrtím jeho projevily upřímnou lítost. „Mir" při té příležitosti píše: „Jest názorně viděti, kterak anarchie a vnitřní pokleslost v Turecké říši postoupila, když ani hrozné Turkům slovo — moskov konsulos — nezadrželo mstivé ruky Albáncovy... My

upřímně cítíme soustrast s mučednickou smrtí mladého ruského konsula... Zemřel, bráně křesťanskou věc... Pokoj prachu jeho!"

Smrt Ščerbinova a pohřeb jeho (plný obřadů v Mitrovici a v Cařihradě za účastí vší diplomacie, tureckých úřadů — a rodném městě jeho Černigově) jest závěrem jednoho období osvobozovacího povstání makedonského. Vzjitřená veřejnost žádá přísného příkladného trestu vinníkovi, vzpomíná se smrti německého vyslance Kettelera v Číně, ale car usoudil jinak: přes obavy veřejnosti, že ruské jméno zlehčeno bude, že v nevážnost padne u Albánců, kteří velikomyslnost vyloží za slabost, změněn po přání carově trest smrti, k němuž Ibrahim byl odsouzen a jejž měl veřejně vytrpěti v Mitrovici, v doživotní žalář. Řídila toto přání carovo jistě více lidumilnost carova nežli obavy, že Albánci „krvinou" splatí za smt Ibrahimovu. Vyšetřování spoluvinníka jeho — Hussejna Mohammeda — nevedlo po turecku k ničemu.

Hlas albánského tisku o událostech v S. Srbsku. Albánsky a srbsky v Bělehradě vycházející orgán albánských emigrantů „Albanie" svaluje vinu za události tyto na turecké vojsko a vládu a ještě na jiné činitele: „I naši Albánci i carský ruský konsul Grigorij Štěpanovič Ščerbina padli jako oběť politických intrik tureckých vládních lidí a oněch politických nepřátel Ruska v Evropě, kteří chtí ve své lupičské ruce uchvátiti Staré Srbsko, Albanii, Makedonii." List popírá, že Ibrahim byl Albánec, byl prý Turek a poslouchal nášeptu Turků trhovců.

II. Od smrti Ščerbinovy další vzpoura Albánců, povstání a události v Soluni.

Po událostech albánských ve Starém Srbsku poslána z Cařihradu komise vlivných Albánců Ziy Molly a Rizy beje, mající ráz náboženský, aby upokojen byl vzbouřený fanatismus mahomedánských Albánců. Komise dlouho prodlévala v Ipeku; sultán snažil se poukazovati na to, že reformy shodují se s koranem, Albánci odmítajíce výklad tento, žádali za dovolení udeřiti na Srby a zmařiti reformy, vynucené Evropou. Ještě koncem dubna mešká komise tato v Ipeku, o její činnosti není několik dní zpráv. Nelze čekati, že bude míti výsledek, naopak Albánci strojí se k boji; upisováním sebrali k tomu cíli 50.000 franků. — Při tom jdou zprávy o stálých vraždách v Starém Srbsku. — Na dvou schůzích Albánci se usnesli, odpověděti komisi, že nepřijímají reforem. Spousty Albánců hromadí se potom v St. Srbsku; Turecko vidouc, co vyvolalo, stahuje vojsko: v Prizrenu je koncem dubna 14 praporů, v Mitrovici 8, ve Ferizoviči 6 s příslušnými děly. Při tom však po týdnu v Cařihradě přece věří, že dojde ke konci smírnému, ano je tu rozhořčení z nátlaku cizích mocností, aby proti Albáncům se zakročilo. Určeno, že dopisovatelé cizích listů nemají býti pouštěni z měst do okolí. — Hilmi paša varuje v té době Albánské vůdce, že draho zaplatí svůj odpor. Při tom roznesla se zpráva, že Albánci zajali

celou tureckou komisi v Ipeku a nepouštějí ji z města. V městě vyvěsili vyzvání k vojně. Tekst vyhlášky přinesla Vossische Zeitung. „Všech sedm králů (evropské velmoci) spojilo se proti nám, avšak my nechceme nic o nich věděť a nebojíme se jich, ani kdyby jich bylo ne sedm, nýbrž sedmdesát sedm!" — tak zní jedna věta z této vyhlášky. — „Beogradske Novine" oznamují, kterak Albánci kolem Ipeka pod pohrůžkou smrti nutí Srby přijímati islam a to z nárady turecké komise. Prizrenský ruský konsul žádal v Cařihradě o zakročení.

Cizí korrespondenti opravdu nesmějí ze Skoplje ven, anebo smějí jíti jen za vojskem v předepsané vzdálenosti. Albánci hrozí sultánovi, že pobijí komisi v Ipeku, udeří-li na ně turecké vojsko. Ano, smělost Albánců tak vzrostla, že vybídli srbské konsuly ve Skoplji a Prištině, aby bez prodlení vyjeli z měst, zaručujíce jim volný odchod až na hranice, jinak pohrozeno jim smrtí. Na tu zprávu z Ildiz-Kiosku ihned uloženo Hilmi pašovi zabezpečiti život ruských a srbských konsulů. — Pro nebezpečí albánské zavřena trať z Nového Bazaru přes Ipek, Dečany do Djakovice. — Pro stálé zatýkání srbských učitelů metropolita Sinesij zakročil u Hilmi paše, nebyl však z domu jeho více vypuštěn, ač zatím paša odjel. Co se s metropolitou stalo, o tom není zpráv.

D r z o s t A l b á n s k á i P o r t u o m r z e l a; maršál Omer Ruchli paša obdržev rozkaz zkrotiti vzdor jejich, vydal rozkaz povolati novou divisi redifů z Asie a zbytek divise ze Smyrny; spolu s generály Šemsi a Dervišem pašou bude míti 50.000mužů v Starém Srbsku. Mezi tím v Cařihradě provedeno mnoho zatčení mezi Albánci. Ustanoveno obsaditi celou Albánii na šíř i na dél a celé Staré Srbsko. Šakir paša se vyjádřil, že zná dobře Albánské ozbrojení, zbraně jejich jsou chatrné a organisace jejich je slabá. Ustanoveno vzíti asijská vojska proti Albáncům, avšak za dvouneděLního pobytu ve Ferizoviči se ukázalo, že i tito vojáci pochopili, že jdou vlastně proti souvěrcům do boje za věc křesťanskou. Není ni na ně tedy spolehnutí. — Aby zbavil Albánce vůdců, jichž jména jsou známá. dal Hilmi paša rozhlásiti, že na ně čekají v Cařihradě dary a vyznamenání. Zatím, jak oznámil ministr vnitra, odvedeno prý bylo na 30 albánských předáků do Malé Asie. (Zpráva Berliner Tagblattu. — Kdo koho klamal: Hilmi paša Albánce, své souvěrce, či ministr turecký cizí tisk?)

Při tom všem ve Skoplji, Tetově, Kratově i v Bitolji stále uvězňováno k ř e s ť a n s k é o b y v a t e l s t v o. Ve Skoplji Srbové jsou přesvědčeni, že sbírané vojsko nepůjde proti Albáncům, ale že je povoláno k jinému cíli.

Není divu, že za tohoto stavu věcí p o d i v n é v š e l i k é z p r á v y obíhaly v Turecku i za hranicí.

Nástupcem Ščerbinovým v Mitrovici ustanoven dosavadní konsul ve Skoplji, Maškov. Sotva, že na místo přijel, roznesla se pověst, že i on byl zraněn. Pověst se nepotvrdila, ale i vznik její je charakte-

ristický. Ukazuje, jak je v nenávisti ruský konsulát v Mitrovici. — Mezi stejné zvěsti patří i zpráva, že v bulharsko-makedonských kruzích usneseno pobíti všecky ruské konsuly v Makedonii. Jakýs Mortenev, ze dvou vražd již souzený, odebral prý se do Makedonie za tímto cílem. Zpráva nesmyslná a hloupá. „Vossische Zeitung“, jež ji přinesla, praví, že tuto zvěsť dodal Hilmi pašovi Mandelstam, dříve úředník a nyní správce konsulátu ruského ve Skoplji. — Vossische Zeitung svým očerňováním Bulharů je známa a usvědčena, doleji při soluňských událostech bude to vyloženo. V jistě nepřízni ruských konsulů, a nejspíše v osobě Mandelstamově shledáváme příčinu, proč výše uvedené zprávy konsulské zněly tolik nepříznivě Bulharsku, z čehož i k rozmrzelosti v Bulharsku došlo, která nezustala bez souhlasu v Rusku. Avšak zpráva o záměru pobíti konsuly ruské byla a bude kachnou, snad jí byla podkladem zpráva o hrozbě Albánců srbským konsulům. — Nyní o té rozmrzelosti bulharské proti ruským konsulům.

„Večerna Počta“ v polou dubna oznamuje z Makedonie, že domácí bulharské obyvatelstvo projevuje zřejmou nedůvěru ruským konsulům a vyhýbá se jim. Proč, není řečeno. — V bulharské sněmovně vážná osobnost Dr. Bobčev a s ním doktor Gennadijev podali upozornění na zprávy ruských konsulátů ve Skoplji a v Bitolji, uveřejněné v rusk. Praviděl. Věstníku, v nichž

1. obviněn bulharský obchodní agent v Bitolji jako podněcovatel revolučního hnutí a

2. Bulhaři vůbec, že mučí, zabíjejí a terrorisují turecké obyvatelstvo.

Ministerský předseda Danev v odpovědi své odmítl obojí toto obvinění a spolu prohlásil za nepravdu, že bulharští důstojníci, jsoucí v činné službě, bojují s povstalci. Jestliže rodáci makedonští, vystoupivši z bulharské služby, bojují nyní v Makedonii, po tom Bulharsku nic není. Oproti udáním ruských konsulů Danev ukázal na konsulské zprávy všech jiných států, které o ničem takovém nevědí. — Proti ruským konsulům vyvstal svědek, jenž udání jejich v niveč obrátil. — M. Jurkevič, dopisoval St. Petěrb. Vědomostí; ve veřejném listě usvědčil jich z nepravdy; list jeho, v němž slovo za slovem vyvrací jejich zprávy, působil v Rusku mocně, je známa horlivost Jurkevičova, s níž sleduje povstání, cestuje po celé Makedonii. Ruský tisk s rozhořčením odsoudil jednání konsulů: „Konsulské zprávy poskytují nikoli matný, nýbrž přímo zvrácený obraz o tom, co děje se v Makedonii.“

Co byl následek jejich zpráv? V rusofilských kruzích, s Cankovem v čele, objevilo se rozhořčení na konsuly, Danev protestoval v Petrohradě; dle dřívějších zpráv Cankov prý osobně jel do Petrohradu.

Michaljovski chystá tábor lidu s projevem proti konsulům.

Proti obviňování komitétu z násilností promluvil i Sarafov: všecky tyto řeči jsou čistočistá kleveta vůči Makedoncům

— píše v listě k příteli za hranicí. — Naději v pomoc ruskou povstalci již ztratili, doufají ještě v zakročení Evropy. Bojovati budou až do krajnosti, pokud neobdrží to, co zaručeno mírem berlínským. — Potěšujícím zjevem je, že v srbském tisku, aspoň v lepších representantech, píše se nyní sympaticky s povstáním.*) — „Ustavna Srbija" píše, že organisace makedonských komitétů zachvátila všecko slovanské obyvatelstvo, bez rozdílu národnosti. Komitéty zahájily boj proti Turecku a za svobodu křesťanů a proto se k nim přidali i Srbové, neboť oni stejně trpí od Turků. — Opravdu potěšující věc.

Ještě dva projevy sympatické sem klademe, v „Autorité" Paul de Cassagnac přesvědčuje francouzské čtenářstvo o neupřímnosti Porty ke všem reformám (ukazuje na řeži v r. 1860 na Libanoně, v r. 1862 v Srbsku, v r. 1876 v Bulharsku, v r. 1894—96 v Armenii, v r. 1897 na Krétě). „Přes třicet let turecká šavle drtí život bezzáštitných křesťanů, a civilosovaná Evropa jen si hraje v diplomatickou hru. Čas je položiti konec hrůze fanatiků!" — Dopisovatel Daily News — Macdonald v hovoru s hlavním redaktorem Večerní Pošty, řekl, určitě na obavu, že Rakousko obsadí Makedonii: „Pokud existuje anglické loďstvo, Makedonci nemusí se obávati Rakouska, a v nejtěžší chvíle balkánské státy mohou spoléhati na nezištnou obranu Anglie." —

Za to nad jednáním Řeků útroby se zdvíhají. Nikdy se celý tento národ ve větší bídě neobjevil nežli nyní. Studenti athenští, řečtí poddaní Porty, přihlásili se u tureckého vyslance v Athénách k službě vojenské proti Bulharům — jimž dle slov jejich jako lupičům přísluší žalář. Uděleny jim hodnosti unter-officírů v gardě. — Řády, jež udělil sultán králi, korunnímu princi a ministerskému předsedovi, působí velmi dobře. Dojednává se řeckoturecká smlouva obchodní, jíž Řecku vycházejí výhody; Řecko zaručuje neutralitu pro případ vojny tureckobulharské. — Při zprávách o tur. násilnostech řecký tisk praví, že Bulhaři spáchali jich daleko více. Vládu bulharskou obviňuje, že je strůjkyní povstání. Řeci dnes jsou největšími vychvalníky režimu, proti němuž sami bojovali — jdeť o Slovany, a nikoliv o ně. Láska jejich s Tureckem je po celém světě předmětem pozornosti, řečí a posměchu. — V Soluni Řekové obrátili se i k anglickému zástupci, aby jich chránil prý proti bulharskému lupičství. — V Athénách několik — prý — členů maked. komitétů postaveno pod policejní dozor. Stačilo, že byli Bulhaři. —

Řecký konsul Soluňský v městě Vodenu svolal Řeky a vybízel je, aby všude projevili svou pomoc Turkům při krocení bulh. komitétů, v náhradu za to jim slíbeno, že všechen kostelní majetek bude odňat Bulharům a odevzdán Řekům. Do Cařihradu přijel Řek Dr. Vello, aby propagoval mezi Řeky a Turky myšlenku řeckoture-

---

*) U nás Národní listy pořád nedovedou jinak, Dojčinovy divoce zakalené zprávy přinášely, i když dole uvedené telegrammy ze Soluně vyvracely to, co Dojčin nahoře psal.

ckého spojení. — Sám řecký vyslanec v Cařihradě, jak oznámila „Neon Asti", žádal Portu, aby velitelé v Makedonii chránili Řeky před Bulhary.

V hrůzách soluňských dní, o nichž ihned psáno bude, mnoho způsobili Řekové lživými údeji proti bulharskému a srbskému obyvatelstvu, jež činili ze zištnosti. V době té v Athénách zatýkáni Bulhaři, všude hněv proti nim, ano obviňováni byli, že prý dynamitem vyházeti chtí Parthenon, parlament a redakce novin. Čistá chasa řecká!

Činnost povstalců makedonských od bouří albánských do soluňských atentátů: Podle zpráv agentury Reuterovy, povstání přibylo i v Soluňském vilajetě: sta křesťanů hotovo jest chopiti se zbroje, mladíci z měst opouštějí zaměstnání a jdou k četám. — Tytéž zprávy v týž čas má i „Echo de Balcan": křesťané pozbyli naděje ve všechen mírný východ ze zmatků, veliká část povstalců se sráží s Turky, v bitvách velikou úlohu hraje dynamit. — Všechen Prilepský okres uchvácen povstáním; v Monastirském vilajetu je situace kritická (Beogradske Novine.). — Drinopolský vilajet od Velikonoc je v ohni. Není dne bez boje. Hned po bitkách v Sarmašiku a Končaru, strhla se bitva v KaraAmza mezi padesáti výborně ozbrojenými Bulhary a vojskem. Bulhaři tito byli domácí, sloužili však za ruské okupace v ruském vojsku. Měli i trubače a bubenníka. Hnutí ve vilajetě tomto má všechen ráz národního povstání (Večerna Počta). — Bulharský officios „Bъlgarija" v polou května ohlašuje, že povstání je v celé Makedonii. Totéž konstatuje „Temps": „Všechna oblast mezi Perimem a Rodopem na jihu od Ryla a na severu od Seresa zachvácena povstáním."

Vnitřní organisace, jejíž hlavou jest učitel Delčev, měla v horách monastirských schůzi v polou dubna (13. dubna), jíž se súčastnili všichni vůdci povstání, i Sarafov. Resoluce doručená všem četám končí heslem: svoboda nebo smrt! Dle slov účastníka povstání nabude vzpoura takových rozměrů, že rozzuření Turci svou zuřivostí v Monastýru vybouří Evropu z klidu. „Jen ten, kdo nezná hrozného osudu křesťanů makedonských, může nazývati nás anarchisty," dodal povstalec.

V době této: 9. dubna smrtelně byl raněn v boji hrdinný Sajev a den na to — 16. dubna — skonal. Poslední slova jeho byla: „Ku předu, junáci, splňte do konce svou povinnost k vlasti!" — Rozšířená zpráva o poranění Sarafova byla nepravdivá, on sám dopisem ji vyvrací, uvádí zde jména všech padlých povstalců při vsi Smerdiši; bylo jich pouze šest. Podle zpráv „Beogradských Novin" objevil se Sarafov v Bitolském vilajetě, aby nahradil padlého vůdce Fomu Davidova, býv. poručíka bulharského, jenž padl při bitce v západní části Makedonie.

Hrdinskou smrtí skonal starý makedonský vojevoda Dedo Sima v krvavém boji s přesilou tureckou v Gabroveckých horách,

Podle vypravování očitých svědků, smrtelně jsa raněn, Dědo Simo klesl, avšak ještě vzkřikl, že umírá spokojen, sraziv právě kulí svojí německého důstojníka, jenž velel oddílu tureckému. — Dědo Simo jako sergeant-major účastnil se francouzsko-německé vojny, od té doby nenáviděl Němce. Svůj oddíl 20 povstalců vyzbrojil ze svých peněz. Hlavu jeho odnesli si Turci jako trofej.

Události soluňské. Dlouho před tím, nežli hrůzy soluňské se staly, vědělo se, že do Soluně podloudným způsobem dopraveny spousty dynamitu. „Politische Correspondenz“ psala, že v Soluni hrozí nebezpečí útoků dynamitových, k nimž přichystáno mnoho výbušných látek. Zpráva její byla takového rázu, jako kdyby pocházela od někoho, kdo věděl o všem, co se chystá. „Berliner Tagblatt“ přinesl v prostřed dubna telegram o skonfiskované zásilce dynamitu na celnici. Přistižena byla náhodou, tím, že v polou března zvýšen byl poplatek na zboží v zavazadlech. Proto celníci prohlíželi podrobně všecka zavazadla. Majíce podezření, že v bedničce jednoho pasažéra je tabák, otevřeli ji a shledali, že má dvojí dno; mezi oběma dny bylo značné množství dynamitu. Neznámý pasažér zatím zmizel. — Podloudná doprava dynamitu dála se již dlouho, jakož o tom pověděno bude níže.

Dojem první zprávy o atentátech soluňských byl všude zdrcující. „Těžko si představiti něco odpornějšího a hnusnějšího nežli to, co v těchto dnech se stalo v Soluni. Dynamitové útoky na lidi ničím nevinné, a na veřejné ústavy, nijak bezprostředně nezaujaté ve věci makedonského povstání, navždy zůstane hanby plnou stránkou v dějinách osvobození křesťanů tureckých,“ toť úvodní slova prvního článku „St. Petěrb. Vědomostí“ o atentátech. Ruskému tisku bylo nepochopitelno, kterak vysvětliti tyto atentáty u makedonských povstalců, v rozpacích hledán ten, „cui bono profuit“, neboť že útoky tyto z rozvahy a k dobru Makedonců nejsou, bylo zřejmo.

V Cařihradě hned hrozeno válkou Bulharsku, ottomanská vláda veřejně obviňovala Bulharsko, že soluňské hrůzy jsou dílem jejím, ulice v Cařihradě svým vzezřením připomínaly dni arménských řeží, všude po ulicích patroly, budovy vyslanectev — hlavně ruské — obklopeny hejny špehounů. V Bulharsku a v Srbsku dojem byl otřásající: „My neschvalujeme toho, nýbrž litujeme těch, jež zoufalství dovedlo k takové zlobě proti lidstvu, jakož i těch, kdož činy jejich utrpěli,“ napsal Šangov, hlavní redaktor „Večerné Počty“. — Proti obviňováním tureckým celá veřejnost bulharská se ozvala: „Mir“ výslovně napsal: „Nevíme, kdo jsou původcové soluňských událostí, avšak ohrazujeme se, aby některé horkokrevné hlavy myslily, že Bulharsko sympathisuje s anarchistickými skutky.“ Načisto utichly výtky turecké, když mohli Bulhaři dokázati, že dlouho se vědělo o chystaných hrůzách, neboť cařihradská vláda dvacet dní před tím oznámila veřejně, že se v městě Soluni útoky chystají, chlubila se však, že všecko je hotovo k jejich zamezení.

I komitét makedonský odmítl všecku zodpovědnost za atentáty. Prof. Michajlovski výslovně napsal: „Nemohu schváliti takových atentátů a výbuchů,. jako byly provedeny v Soluni. Jestliže k nim lidé byli dohnáni, jest to vina zoufalého stavu, v němž Turecko vinou velmocí vězí.“

Vyšetřování ukázalo, že spáchány atentáty lidmi domácími, soluňskými rodáky, nebo osobami z nejbližšího okolí. — Strašně pochodila se svým obviňováním bulharské vlády a kruhů sofijských „Vossische Zeitung“, energicky prohlašovala, že zbraň i dynamit dostávají se ze Sofie přes klášter Rylský a Küstendil, v Küstendilu učitelský ústav je prý hotovou zbrojnicí povstaleckou. V Sofii prý opatřují jej povstalcům dvě firmy přes Rumunsko z Belgie pod vignetou prachu. — A zatím soud v Soluni vyšetřil, že ještě v prvních dnech prosince minulého roku do Soluně přišlo šest beček dynamitu pod vignetou masa — a to z Palerma. V nich bylo nic méně a nic více nežli 1500kg. dynamitu. Vše to prošlo celnicí, kde z beček žaplaceno clo jako z masa. Jesliže se počítá, že na bomby přišlo 500 kg., jest ostatní dynamit v rukou povstalců. Domněnku tu opravňují zprávy o házených bombách v bojích povstaleckých.

Co se dělo v Soluni? Všecky úsudky, vyvolané prvními zprávami, krom té věci, že událostí soluňské jsou hrůzné, byly zcela předčasné. Jako dynamitové útoky na železnice, jež se staly před soluňským atentátem — poslední z nich před samou Soluní den před atentátem, kdy vybuchla puma pod jedoucím vlakem — i atentáty soluňské samy nebyly dílem vnitřní organisace, známé pod jménem makedonských komitétů — nýbrž skupiny zcela zvláštní, jež v zoufalství svém uchýlila se k těmto prostředkům. A přihodily se tyto atentáty v říši, jež vůbec zapomněla všech svých povinností k národům, v níž ani památky není po evropském pořádku — a jejímž normálním stavem jest úplná anarchie. A když pak nastaly atentáty — policie a vojsko ke hrůzám jich připojily hrůzy nové, ne menší.

16. dubna (dle starého kalend.), v 8 hodin večer, nenadále zhasly po celém městě svítilny — neboť plynovod byl zničen; skoro v týž čas rozlehl se strašný výbuch, za ním druhý, mnohem slabší, na ulicích nastalo ohromné zděšení a poplach. Za několik minut plameny požáru ozářily ulice, po nichž pobíhaly zástupy lidu. V tom začaly se ozývati po ulicích výbuchy; po ulicích jezdily otevřené ekvipáže, v nichž sedělo po třech až čtyřech mužích, bez ustání házejících bomby do vojska a četnictva, kromě toho bomby vrženy z ekvypáží do budovy poštovní, celní, do dvou policejních budov a do jiných domů. Bomby házeny po celou noc. Vojsko ve tmě pobíhalo sem tam, brzo stíhajíc ekvypáže, brzo jsouc samo honěno. Ve zmatku střílí do zástupů poděšeného lidu, jenž nevěděl kam se vrhnouti.

Budova ottomanské banky shořela na prach a popel, místo po ní zůstalo prázdné. Sousední dům německého kasina značně poškozen. Výbuch v bance způsobilo několik mladíků, zoufalých a na

vše odhodlaných. Jeden z nich vběhl v onu část, kde byl byt ředitelův, a v tu dobu, kdy druhá část již vyletěla a planula požárem, slezl po troubě okapové, vynášeje z bytu obě děti ředitelovy, ztrnulé u okna očekávající smrt.

Zachrániv děti, mladý útočník zachránil i ženu ředitelovu. Ředitel sám nebyl v ten čas doma. Po svém humanním a hrdinském skutku povstalec opět zmizel v budově banky, jež za několik minut vyletěla se strašným rachotem. Pod troskami jejími nalezena opálená mrtvola, v níž žena ředitelova poznala zachránce svého i svých dětí. Paní tato i děti její plakaly nad mrtvolou svého zachráncedynamitníka.

Jeptišky z ženského katolického kláštera nazývají zachráncem svým od Boha poslaným jiného mladíka-povstalce, jenž zahynul u vrat kláštera jejich, zachraňuje od jisté smrti několik dívek.

Jsou to fakta zaručená. Kdo vysvětlí divnou psychologickou hádanku duší těchto hrůzných dynamitníků a v týž čas zachraňovatelů lidských životů, beze slova, beze jména hynoucích?

Na druhý den po poledni znova začalo bombardování. Policie vypátrala dům, kde se hotovily pumy. Byl to dům v příční ulici za bankou. Jedno patro měla pronajato Italka jakási, majíc pokoje ku pronájmu. V jednom pokoji bydlil již rok mladý muž, Jordán Georg, jenž se vydával za Srba, mluvil však vždy buď turecky nebo francouzsky. V noci u něho se scházeli lidé, s nimiž pracoval. Večer týž den, kdy vybuchla pumy v Ottom. bance, vrátil se Jordán bez fezu a velmi unaven. Druhého dne vyšel sobě v jiném šatě a v klobouce slaměném. Policie zatím obsadila dům, prohlídka v bytě objevila těžkou uzamčenou bednu. Zatím vrátil se Jordán a s ním tři mužové s balíky. V tom jej dal policejní úředník vyvolati. Ihned ostatní jali se ničiti své dokumenty. Jordán Georg s jedním druhem jali se s balkonu metati na vojáky pumy, načež oba ranami z revolverů se usmrtili; druh Jordánův volal při tom: „Tak umírají Bulhaři!“ Zbylí dva druhové vyběhli na střechu a metali odtud pumy, dokud nebyli sraženi kulemi vojáků.

Podle zpráv něm. konsulátů při poškození německého kasina a při výbuších zabito bylo několik Švýcarů, zraněni čtyři Italové a tři Němci. Poškozeno i několik srbských škol. Německý konsul žádal ihned za náhradu škody. — Při výbuchu pomáhaly značně ženy a dívky,děti prý přinašely dynamit, dvě z nich byly zabity. — Podkop či tunel podzemní, jímž se útočníci dostali do Ottomanské banky, vedl od uzanářské dílny proti bance, ze sklepa jejího, kde nalezen dynamit a elektrické přístroje mezi šunkami a klobásami. Práce na průkopu trvala nejméně půl roku.

V týž čas, kdy vybuchly pumy v Soluni, vybuchly i pumy na francouzském parníku Quadalquiviru a zpusobily požár. Nestalo se to však zúmyslně, nýbrž náhodou. Jeden z útočníků, převážeje pumy, náhodou zpusobil výbuch.

Nebyly však události soluňské skončeny, hrůzou větší byla msta

a odveta turecká za tyto útoky, které kromě hmotné škody životům lidským mnoho neublížily. Rozlícené vojsko a četnictvo v osudné noci začalo bez rozdílu stříleti po všech, kdo jich potkal. Lid bezbranný a nevinný pobíjen byl jako stádo beranů; ve Vardarské čtvrti, kde bydlí Bulhaři, strhlo se něco nevypsatelného. Soluňští Bulhaři, vynikající poměrnou zámožností, známi byli jako plamenní vlastenci. V nebezpečných dobách posledních dní vesměs chodili se zbraní. Vojsko, vpadnuvší do jejich domů, po celou noc pobíjelo všecko napořád: ženy, děti, starce. V té části města, kde jsou bulharské hotely: Vardar, Bošnjak, Mirčev-Chan a j., pobila policie a vojsko, co živého našla. V hotelu Mirčev-Chan událo se hrozné krveprolití. Louže krve ještě po několika dnech ukazovány, turečtí vojáci v hotelu zůstavší vyprávěli, že v něm pobito vše, co živé bylo. Zadní stěna domu byla skoro celá stržena. Stejně dělo se i v ostatních bulharských hotelích. Chrám sv. Dimitrije ve čtvrti Vardarské byl svědkem zabití kněze Stamalije, jeho tří dětí a služebnictva; celé okolí tohoto kostela a celá kukušská čtvrt byla toho dne lidskými jatkami. Do kukušské čtvrti po několik dní nesměl nikdo z cizinců vejíti. Na kostelním dvoře našel dopisovatel „Večerné Počty“ malé děvče, zraněné a zsinalé. „V naší čtvrti není už živých lidí, dobrý gospodine,“ řeklo děvče slabým hlasem. Ředitelé bulharského gymnasia mužského i ženského, Tanev a Rajev, a celý sbor učitelský zatčeni a strašně zmučeni, stejně protoierej Madžarev. Zatčených Bulharů jest přes 500. Na vardarském hřbitově zakopáno jich přes 180, u sv. Pavla 58, a přes 200 mrtvol vmetáno do moře...

Soud vojenský pod předsednictvím známého stihatele křesťanů, albánského rodáka Ediba paši, pohnal ke zodpovídání všecky zatčené; prý bylo všech 28 učitelů gymnasia odsouzeno k smrti. Zprávy konsulů mluví o 55 zabitých osobách, zprávy privátní o 500, ano i 700; 80 vozů vezlo prý mrtvoly z města. Hanebné bylo jednání Řeků; udávali všecky nepohodlné osoby rozeštvaným Turkům, nejen v Soluni, i v Cařihradě a v jiných městech, kamž se zuření proti křesťanům rozšířilo.

V Monastiru uprostřed bílého dne prý tlupa povstalců obořila se puškami na zcela pokojné Mohamedány, tak oznamovala „Neue Freie Presse“ — a za dva dny bylo známo, že drzý a prolhaný list opět lhal. Pravý opak byl pravdou. Musulmani, rozlícení posledními soluňskými událostmi pobíjeli křesťany všech národností. Násilnosti proti křesťanům v Monastiru dlouho potrvaly, ještě do nedávných dní. V městě Džumaji uvězněno přes 70 občanů. V Cařihradě všichni vynikající občané arestováni, ano i exarcha bulharský jest špehován, stojí prý pod dozorem v domácím vězení. Sekretář sokpaljského metropolity, Tenčev, uvězněn. Strumickému metropolitovi Gerasimovi pohrozeno, že bude násilím z města vyveden, nepůjde-li sám. Potom docela zatčen. V Tetově a v Kratově zatčeno mnoho občanstva, v Tetově též ředitel gymnasia a všichni učitelé. Od Kratova obyvatelstvo šmahem utíká. — V Cařihradě policie hned

po atentátech soluňských objevila bomby v Peře a v Galatě. — Také v Kjuprili prý vržena bomba do mešity, v níž bylo přes 200 moh. — tak oznamuje „Zeit". (Zprávy tohoto listu nestojí za nic. Nikdo tuto zprávu nepotvrdil. Co psal tento list o soluňských příbězích, bylo stejně nesprávné.)

Před soudem soluňským nejdříve souzen jistý Georgij Minos čili Minev, obviněný, že spáchal atentát na francouzský parník Quadalquivir. Odmítaje vinu, pravil, že jel do Varny, s sebou nevzal ničeho, z kajuty vyšel až v tu minutu, když se ozval výbuch. Na to prohlašuje, že chce býti souzen před franc. soudem, poněvadž čin, z něhož je viněn, spáchán na franc. lodi. Na to řízení odročeno. V rozmluvě své s korespondetem evropským Edib paša prohlásil, že vyšetřování již začalo a líčení že bude tajné. Listům však se budou vydávati zprávy.

Vláda bulharská proti pobíjení a zatýkání svých soukmenovců v Makedonii a proti soudu soluňskému podala protest k velmocím, poukazujíc na to, že takovýmto způsobem zoufalá akce Makedonců pouze stoupne a za důsledky vinno bude pouze Turecko. Žádá proto, aby hrůzám těm učiněn byl konec a nad soudem aby vedla se evropská kontrola. Krok diplomatický — málo platný.

Jakmile první zprávy o soluňských událostech došly, připlula do vod soluňských rakouskouherská eskadra složená z obrněnců Habsburg, Vídeň a Budapešť, a z torpédové lodice. Má 103 děla a 2000 mužů. Za ní následovaly italské a francouzské lodi k velikému strachu sultanovu. Žádal, aby ku vypravení eskader nedošlo.

Že situace je velmi vážná, o tom svědčí přípravy Rakousko-Uherské v Bosně a Hercegovině; „Beogradske Novine" oznámily ze Sarajeva, že mobilisace reservních praporů pokračuje. Posádky všude sesíleny; zásoby opatřeny. Koncem dubna mobilisací touto pobouřeno bylo obyvatelstvo Starého Srbska tou měrou, že obrátilo na to pozornost turecké vlády. — Nejistota situace stoupá neurovnanými až doposud poměry v Albánii, o nichž posledně jakési zprávy jsou, ale ještě nehotové, nevykrystalisované. Mínění, že Turecko voje své v Starém Srbsku spíše proti komukoliv sebralo, nežli proti Albáncům, stále trvá a je stále oprávněnější. Vojsko toto, jdouc za spíží a kořistí, napadá tu a tam i srbské hranice. — Bylo oznámeno, že Turecko dalo v Janově předělatti osm křižáků, nyní objednávka změněna v ten smysl, že předělají se jen tři, za ostatní obnos, určený na předělání pěti křižáků, opatří se křižák nový. Podle toho přeměněna i objednávka děl u Kruppa.

Zvláště znepokojující okolností je stálé sočení Turecka na Bulharsko, že ono je vinno vším, a rostoucí bojechtivost turecká. Po soluňských událostech poslána Bulharsku nota velmi ostrá, v níž hrozeno prostředky krajními proti nedbalosti prý vlády bulharské. Nota takovéhoto tónu byla Bulharskem přirozeně od-

mítnuta. Rakouská diplomacie pracuje proti bojechtivosti turecké, neboť nehodí se jí do plánů. „Times“ londýnské podotýkají, bude-li rak. diplomacie říditi se německými pokyny, že nikam nedojde.

Když se sultán otázal o radu ministrů a pašů, všichni vyslovili se pro neodkladnou vojnu s Bulharskem, jež prý pozbylo všech sympathií Evropy. Zejména bývalý veliký vezír Said paša v tomto smyslu se vyslovil.

Je přirozeno, že v Bulharsku tato nálada turecká v kruzích rozvážných budí obavy, kruhy horkokrevné hned by zase chtěly válku. Rozvážný Danev na přání Porty již v březnu odvolal obchodní jednatele z Monastiru a z Adrianopole, jen aby ušel výčitkám tureckým. Ještě čtyři dni před pádem Danevovým objevila se naproti tomu ve „Večerné Počtě“ stať, vyzývající jménem širokých vrstev národa k boji a pomstě za prolitou krev z Makedonie. — Danev jistě by byl dostál slovu svému: „Budeme korrektní až do konce a učiníme vše, co od nás závisí. Kdyby budoucnost závisela jen od toho, co koná Bulharsko, bylo by dobře.“ Po prvním pádě jeho (pro ministra Paprikova) i sám sok jeho Dr. Radev ve „Večerni Počtě“ uznal jeho korrektnost a proto zásluhu. Opětné povolání jeho nazvala „Revue d' Orient“ nejlepším rozřešením krise. — Když nyní nastala krise nová — tak náhlá, skoro z vrtochu Koburkova, a nastolení stambulovského kabinetu, jenž prohlásil: „Nemůžeme jíti v tuto dobu ruku v ruce s Ruskem, naše interessy národní toho vyžadují“ — je situace značně horší. Na projev ten odpověděno v „St. Peterb. Vědom.“: „Ani Slovanstvu, ani Rusku není potřebí stambulovského Bulharska (podtrženo v originále). O ostatním nechť si učiní úvahu sám kníže Ferdinand!“ — Zřejmo, vpadnou-li Bulhaři do války, jíž si Turecko přeje, na ruskou pomoc čekati nemohou.

Je tu arci několik věcí, jež rozjasňují trochu situaci: v ruském tisku ozvaly se hlasy, že po událostech soluňských věc může zcela nenadále pro Turecko skončiti tak jako na Krétě autonomií. —

K podobnému závěru dospívá i „Mouvement Macédonien“: třeba je užiti 23. odstavce berlínského traktátu, toho se domáhají i Makedonci. Také hlas vídeňských kruhů je významný: Turecko si rozmyslí pustiti se do vojny, neboť vojnou by nastala otázka liquidace Turecka, a to v Turecku vědí. Proto sultan neposlouchá pašů a rozmýšlí se. Souhlasně s tím vyzněl i projev hr. Goluchowského k deputaci průmyslníků rakouských, že rusko-rakouská dohoda zůstane v platnosti i nadál, a netřeba se obávati svízelů a potíží. Tento projev Turecko vzalo s povděkem na vědomí.

Že plán reforem při dosavádním nezůstane, je pravděpodobno. Podle výroku spolupracovníka „Daily News“, Macdonalda, za krátko prý Anglie, Italie a Francie předloží Portě návrh, uvésti v život 23. stať berlínské smlouvy. — Ať je tato věc pravdiva či ne, záhodno je to svrchovaně.

Také p. Povolní, redaktor „Nordu", vydal brožuru o Makedonii; podává v ní svůj plán, „nemaje úmyslu propracovávati jej do podrobna": 1. Provedení reforem nemá býti vzkládáno na Turky. 2. Musí se učiniti opatření ke skutečnému zabezpečení suverenity Turecka ve slovanských zemích. 3. Antonomie není třeba; stačí reformy. 4. Nezbytno jest zaručiti všem národnostem i věrám svobodný a nerušený rozvoj. Tímto opportunistickým plánem míní rozetnouti uzel makedonský. Praví, že plán dělal na základě studií svých na cestách po Balkáně; pro takový plán tam choditi nemusil, lepší mohl udělati doma.

Přehled literatur slovanských za rok 1902.

Slovenská.

O literatúre slovenskej je vôbec ťažko hovoriť, priehľad jedného roku je ešte ťažšie podať. 4—5 knižiek, ktoré majú akú takú cennu literárnú, opisovať sa veľa nevyplatí a viac bohužial Slovensko nesplodilo. Cez jedon rok vyjde u nás práve toľko knih ako u Čechov za jedon týžden. A predsa poslední roky niesu na Slovensku práve tie najneplodnéjšie. Od 5—6 rokov videť chvalitebný pokrok na celej čiare. U nás Slovákov sa majú veci tak, že neslobodno úrodnost jedného roku merať na počte resp. cenne vyšlých samostatných a väčších knih, než na objeme a intensívite práce novinárskej. Novinárstvo u nás očividno pokračuje, preto pokračuje — ač. práve to trožka divne zní — i literatura.

Máme nekoľko nadaných a pilných spisovateľov, ale každý musí svoje sily rozptilovať na všemožný spôsob.

Národnost a každodenný chlebíček musíme brániť, biuť sa musíme každý krok; aj ten najväčší básnik a najlepší belletrista, ktorý rozumí politike ako koza žehleniu, musí politisovať a s ukrutnou vládou a jej otrokmi bojovať. Pre slovenského spisovateľa je takmer nemožno na poli krásnej literatury alebo vedy značnejšieho diela utvoriť. U nás niet tichosti pokoja pre sústavné, dlhotrvanlivé a nudné práce belletristické alebo básnické a vedecké. Najlepší príklad máme na Hurbanu Vajanském. Za dlhé roky napísal konečne veľký roman »Kotlín«, aj to neviem či by ho bol dokončil, keď by sa vláda maďarská o to nebola postarala. Ja som počul, že napísal veľkú čiastku v žaláry. Tam ovšem našiel pokoja a tichost. Výminkou z tejto regule sú len Kukučin (dr. Benzur, ktorý žije na ostrove Brač v adriat. more), Hviezdoslav, ktorý sa nedá myliť vo svojej básnickej práce, a jedon dvaja iní spisovatelia. Ostatní sú »Dienstmädchen für alles«, a bohužial aj musia byť.

Preto sa nedivme, keď málo prác literárne cenných a obsažnejších za jedon rok božie svetlo uzrie. Toto je i hlavná príčina, prečo Slováci tak málo píšu do českých a inorečových orgánov, čo by bolo iste veľmi nutné. Nuž ale času niet. Musíme hľadet udržať sa a nic iných

informovať, že zomierame. Keď české časopisy a revûe majú dosť prostriedkov a prázdneho papieru pre pisateľov o Makedonii, Búroch a Dreifusovcov, mohly by mať snad i pre pisateľov o Slovensku. Slovenskí spisovatelia sú vyčerpaní domácou prácou na celej čiare.

Ale nachajme tieto preludia a prizrime sa, čo slovenská literatúra za rok 1902 vytvorila. Vyjmúc tisíce kalendárov, ktoré posledné roky blahodárne napredujú a všelijaké škváre peštianské zo slovenskej rodiny vytiskajú, vyšlo nasledujúce knižky.

»Zábavné a poučné knižky«, ročník II. pod redakciou Miloša Pietra. Tieto knižky vydáva slovenská mládež martinská a určené sú na poučenie a zábavu ľudovú.

Bývalý redaktor »Kresťana«, orgána to »ľudovej strany«, Eduard Šandorfi, vydal sväzok humoriesek »Vybranie spisy humoristické Zaoský« (Budapešť). Šandorfi je známy ako dobrý Slovák a novinár (preto ho ľudová strana nemohla potrebovať). Humoresky sú dobré, ale nevynikajú nad stred.

Dr. Czambel, teraz už aj českému obecenstvu známy ako veľký čechožrúc, napísal veľmi cennú knihu: »Rukoväť spisovnej reči slovenskej« (Turč. Sv. Martin). Ako linguista vyníka Czambel nad všetkých slovenských grammatikárov.

»Sborník museálnej slovenskej spoločnosti« roč. VII. prináša nekoľko dobrých prác miestopisných, zpomedzi ktorých uvádzam len prácu J. Bottu: »Z Gemerského Hrona« a Alex. Kardossa: »Príspevky z miestopisu Slovenska«. »Živena«, spolok slovenských žien, vydala III. sväzok svojho Letopisu (»Letopis Živeny«) pod redakciou Hurbana Vajanského (Turč. Sv. Martin). Pozoruhodná práca v ňom je: »Vlčia tma«, novella od Terezie Vansovej. »Svatovojtešský spolok« vydal knihu »Včelár«« z pera Ernesta Loveckého (Trnava).

Mimo týchto knižiek vyšlo ešte dakoľko učebníc a brožúr, ktoré môžem pominuť.

Dalšia práca literárna sústrednila sa okolo »Slovenských Pohľadov« pod redaktorstvom Jozefa Škultetého, »Hlasu« (redaktori dr. Pavel Blaho a dr. Vavro Šrobár), »Dennici« (redaktorka T. Vansova) a časopisov viacej menej politických. Kukučín brilíroval svojími znamenitými »Cestopisnými črtami« (Sl. Pohľady). Tento spisovateľ je nateraz naším najlepším belletristou. Vidno to i na jeho najnovšej práce »Dom v stráni«. Povest, ktorá práve vychodí v hore pomenovanom mesačníku. Veľmi plodný je slovenský Vrchlický, Hviezdoslav; III. sväzok jeho znamenitých, ovšem i ťažkých básni vyšiel roku 1901 v Martine. Najnovšie sa venoval prekladom veľkých svetových básnikov. Majstrovsky preložil cyklus básni Schillerových a jednej čiastky Goetheovho Fausta. Taktiež »Hrob Agamemnona« (Słowacki), »Pieseň o cárovi Ivanovi Vasilevičovi, mladom opričnikovi a statnom kupcovi Kalašníkovu« (Lermontov), tohto roku i »Hamleta« (Shakespeara), sú perly umelectva najväčšieho básníka slovenského. Nezabudov preložil toho roku Shakespearvho »Juliusa Caesara«.

Slovenska Sappho, slečna Podjavorinska tiež napísala niekoľko pekných básni. Taktiež Sladkovičova, Hájomila, Milkina atď. môžem čo dobrých predstaviteľov básnictva slovenského z roku minulého uviest. Nutno podotknút ešte jednoho dra. Jána Jesenského, ako nadaného a najmladšeho básnika nášho. Jeho verše uverejňoval v »Sl. Pohľadoch« a v »L'udových Novinách«.

Vedecké práce nachádzame v rôznych časopisoch, hlavne v »Slovenských Pohľadoch« a »Hlase« od Juliusa Bottu: »Ján Zápoľa«, nákres dejinný, »Utiešenič a posledný Zápoľovec Ján Zigmund« a »Štefan Bocskay a jeho anjeli«. Druhý historik slovenský Franko Sasínek vydal malú brožúrku o starej historii Slovenska a rozluštoval »Dejepisné záhady«. Cennú prácu bibliografickú: »Prehľad liter. slovenskej cez rok 1901« napísal Rizner. Statistike sa venoval dr. Stodola: »Príspevky ku statistike Slovenska«. Fedor Houdek a dr. Minárik spracovali takmer úplny »Miestopis slovenský« (Hlas). Jak sa nemýlim dala táto práca pánu prof. Niederlemu podnet ku sústavném dielu geogr.-topografickému, na ktorem práve pracuje. Na poli linguistiky slovenskej pracoval Jozef Škultéty na mnohých miestach vo svojom časopise.

Práce uvodnikárske obstarávajú naši redaktori Hurban Vajanský, dr. Blaho, dr. Šrobár, Anton Bielek, Hodža atd. Tieto neidem bližšie uvádzať, ačpráve sa nachádzajú medzi nimi interesantné práce. Jak som už podotknul, novinárstvo na Slovensku pokračuje, preto vždy noví a ňoví spisovatelia menovite z mladšej generacie chytajú sa pera, čo je iste chvalitebné a radostné. Doba tak zvaného »božského mieru« ovšem prestala. Dnes sú pomery literárne viac než inokedy na Slovensku rozorvané. Martinská tlač a ich spolupracovníci nemôžu ešte vždy pomeriť s novými ideami a novými pracovníkmi, preto jestli dačo na Slovensku kvitne, tak je to iste práca kriticistická. Ale i to pomine. Žijeme dobu priechodnú. V posledných rokoch vidíme kvasenie. Dal by Boh, aby sa menovite nové časopisy (»Považské Noviny«, »Dolnozemský Slovak« pre Slovákov na Dolnej zemi, »Oravsko-liptovské Noviny«, »Pokrok«, »Hlas« atd.) udržaly, menovite aby zväčšené a nateraz znamenite redigované a československej vzájemnosti prajné »L'udové Noviny« nepadlý do starých kalamit.

Slovensko napreduje v každom slova smyslu. Ďalej stojáci snad to ani tak nepozoruje, ale zasvetení do pomerov našich vidia, že vzdor všetkým persekuciam so stránky Maďarov Slováč naša príde k povedomiu, keď sa i naďalej tak intensívne pomerne pracovať bude ako teraz. Toto s radosťou konštatujem a dávam na uváženie všetkým priateľom drancovanej Slovače, menovite bratom Čechom, aby nezúfali nad nami, keď my nezúfame. Anton Štefánek.

DOPISY.

Z Krakova.

23 května 1903.

(Z duševního ruchu v Krakově. — Stanisław Wyspiański. — Sedlák, postava budoucnosti. — Dělnictvo. — Sjezd národní ve Lvově.)

Kdo znal před 15 lety Krakov, tomu těžko bylo by uvěřiti, jak nesmírně živým a bystrým stal se duševní život našeho města. Směle můžeme říci, že v umění i vědě nyní Krakov stojí v čele celého Polska, že z Krakova vycházejí nové směry tvořivosti básnické i umělecké, nové ideje, že obrození národní, patrné dnes i cizincům, béře vznik v městě podvavelském.

Zde několik důkazů z posledních tří měsíců. V popředí básnického, ba lze říci vůbec myšlenkového hnutí polského stanul nyní Stanisław Wyspiański, stálý obyvatel Krakova, kde se poprvé na jeviště uvádějí všechna jeho díla. Fenomenální ten myslitel básník který jako Wagner v hudbě spojuje malířství s poesií a obou užívá, aby ukazoval národu svému cesty činu, dal nám v posledních měsících tři dramata. »Wyzwolenie«, nadšený program činnosti pro nynější mladé pokolení, nejskvělejší dramatické dílo polské za posledních 50 let, vyvolalo v Krakově i v celé zemi živý ruch myšlenkový. Nebylo spolku v němž by se o díle tom nebylo diskutovalo, v němž by nebylo vysvětlováno, vykládáno a rozbíráno. V tisku stalo se Wyzwolenie časovou otázkou, tak že nyní má již takřka svoji literaturu.

»Bolesław Śmiały«, drama, založené na sporu tohoto krále s biskupem sv. Stanislavem, uvádí nás v minulost XI století a z té perspektivy nutí nás viděti další vítězství myšlenky katolické v Polsku a další porážky moci královské. Jest v tomto historickém dramatě obrovská síla. Básník psycholog znamenitě dovedl proti sobě postaviti dva nezlomné karaktery, krále i biskupa — poeta historik nakreslil boj křesťanství s pohanstvím — poeta malíř zbarvil drama překrásnými symboly.

Wyspiański je tak pečlivým režisérem svých dramat, že dle jeho pokynů připravují se dekorace, světelné efekty i hudba, jemně doprovázející některé části dramatu. Sám kreslí kostymy, vykládá hercům úlohy, zasvěcuje je v tajemství symbolů. Proto herci našeho divadla (v přítomné době síly sotva prostřední) hrají ty hluboce filosofické kusy s procítěním a pietou. Každé představení jest nejvážnější událostí dne.

Třetí drama Wyspiańského, čerpané látkou ze světa řeckého, »Protesilas i Laodamia«, uvedeno bylo na jeviště velkou naší umělkyní Modrzejewskou, která v dubnu vystupovala pohostinsky na krakovském divadle. Je to kus hlavně dekorační, imponující bohatstvím obrazotvornosti a klasickým pozadím.

Kult Wyspiańského zastínil teď všecky ostatní dramatické spisovatele, divadlo žije jím a mladé pokolení hledá v něm direktivu pro svoji práci společenskou, hledá v něm myšlenky, o něž by se mohlo opříti. A Wyspiański přec není tendenčním politickým básníkem —

tea opravdový umělec jest celý člověk, trpící a myslící za polský národ. V dramatech Wyspiańského pohybují se obyčejně všecky vrstvy společnosti, bičované přísným bičem jeho satiry. A kdesi v hloubi, čekajíce a mlčíce, objevují se sedláci a dělníci jako živel budoucnosti, základ obrození. Pro dnešní dobu dosti na tom, že jsou, nic ještě nemluvíce a neslibujíce.

Podobně i všecky nynější politické směry uznávají lid venkovský a dělný za takový základ společenské a národní budoucnosti polské. Práce o lidu, pro lid a skrze lid — toť nyní heslem konservativců, demokratů, socialistů, toť jaksi symbol oné jednoty, která uprostřed potírajících se vzájemně stran vystupuje, kdykoli přicházejí na řadu obecně národní zájmy. V posledních týdnech uspořádána byla v Krakově řada přednášek »o polské vsi v XIX. století«, v nichž z různých hledisek přetřásána dnešní otázka agrární u nás. Přednášky, pořádané nově založeným spolkem ku pěstování nauk společenských. zakončeny byly rozhovorem o tom, v čem spočívá u nás otázka agrární. Řečníci, náležející nejrůznějším táborům politickým, ku podivu se tu shodovali: povznesení produktivnosti půdy jako podklad existence lidu rolnického, dělení větších statků a parcelování jich pro menší hospodáře, toť nejdůležitější úkoly agrární politiky.

Přecházení půdy od šlechty do rukou selského lidu děje se beztoho přirozeně, procesu toho nikdo není s to zadržeti. Ale stále více se rozšiřuje mínění, že na tom není dosti, že třeba ještě činně napomáhati.

Sedlák jako postava budoucnosti vystupuje v poesii, motivy lidového umění začínají pronikati do malířství i architektury, ekonomisté žádají za uznání stavu selského za jedině povolané držitele půdy. Slovem, společnost polská, do nedávna tak naskrze šlechtická, staví každým dnem určitěji selský lid na prvé místo.

S dělníky a jejich záležitostmi tak úzce se v přítomné chvíli pojí činnost strany sociálně demokratické, že lidé jiné barvy snaží se je pomíjeti. Při malém rozvoji průmyslu také se jim to doposud daří.

Záležitosti lidové, zvláště pak osvěty lidu vesnického, organisace škol polských tam, kde jich není, totiž škol pro polské menšiny, budou náležeti k nejvážnějším bodům porad národního sjezdu ve Lvově. Sjezd má potrvati po oba dni svatodušní, i súčastní se ho zástupci různých stran. Jak ukazuje program, bude se na sjezdu jednati o záležitostech všech tří »záborů« (rakouského, ruského i pruského), o poměru Poláků k jiným národnostem, s nimiž se na pomezí národnostním stýkají, i o nejdůležitějších otázkách vnitřní i vnější politiky. Při roztýlenosti našeho národního života může sjezd míti význam velmi značný. Jest jen obava, aby nebyl veden příliš strannicky, neboť*) mezi organisátory sjezdu překvapuje nedostatek zástupců dvou stran: socialistů a konservativců. x. y. z.

*) Ačkoli program oznamuje, že jsou povoláni všichni polští pracovníci.

Ze Lvova. 22. května.

Sjezd polského studenstva. — Škola politických nauk. — Polský kongres. — Změna místodržitele. — La Pologne contemporaine. —)

Ve dnech 5., 6. a 7. dubna konal se tu první sjezd nově založeného spolku akademického »Ogniwo«, jehož členy jsou polské spolky studentské v Rakousku, zastoupené svými delegáty, tak že sjezd »Ogniwa« je vlastně sjezdem veškerého polského studentstva v Rakousku. Súčastnilo se ho 89 delegátů (ze Lvova, Krakova, Vídně, Černovic, Štyrského Hradce, Lubna, Tábora, Příbramě atd.). Po zahájení na lvovské radnici byla přednáška akademika Jareckého: »O králi duchů« Słowackého. Další porady konaly se ve velkém sále techniky, ozdobeném poprsím Mickiewicze, Słovackého, Koperníka, Kraszewského a portrétem Kościuszki.

Nejvíce času zaujaly zprávy předsedů jednotlivých spolků o činnosti spolkové a duševním životě členů. Rozhovory o těchto zprávách byly velmi živé a vážné. Po této stránce má sjezd ten význam, že polští studenti z nejvzdálenějších a nejrozmanitějších měst vzájemně se poznali, že vyměnili svoje názory o různých otázkách studentských, kulturních atd. Poznání jest první a základní podmínkou každé společenské činnosti.

Po zprávách byly přetřásány různé praktické otázky, na př. přijat návrh, aby polské studentstvo se domáhalo zastoupení při udělování stipendií, aby »Ogniwo« přistoupilo za člena a podporovalo »Bratnią Pomoc« v Zakopaném, jež se stará o laciné ubytování a léčení studentů, trpících souchotinami. Předseda »Akademické Čítárny« v Krakově podal návrh, aby byl pořádán sjezd slovanského studentstva. Návrh tento nebyl přijat s tím odůvodněním, že takový sjezd byl by neproduktivní a neměl by positivních výsledků. — Druhá část programu sjezdu — referáty o polských vysokých školách — byla pro nedostatek času odložena na druhý sjezd, který se bude konati příštího roku v Krakově.

Na konci sjezdu byl zvolen výbor »Ogniwa«, v němž jsou zastoupeny oba hlavní směry polského studentstva, národně demokratický a pokrokový. Členy výboru dle stanov mohou býti posluchači jen lvovských vysokých škol, aby řízení spolku bylo usnadněno.

*

Na podzim r. 1902 byla otevřena ve Lvově »Škola politických nauk«. Cíl její byl tehdy v programu asi takto karakterisován: Škola nauk politických jest spolkem, který se snaží usnadniti svým členům a veřejnosti vůbec získání vědomostí sociálně politických, zvláště v oboru poměrů nám nejbližších a pro nás nejvážnějších, poměrů polských. Poměry ty a z nich pocházející otázky vlastního života jsou u nás daleko méně známy, než toho vyžaduje hrozné postavení. Proto též z různých stran již dávno bylo slyšeti hlasy, že náš patriotism jest obyčejně málo reální a tedy bezmocný a jalový, že se často opírá jen o cit a nikoliv o všestranné, přesné a střízlivé poznání sociálního a politického obsahu polského života.

Avšak jak ty poměry poznati? Jakým způsobem posilniti pocit četnými a vědecky uzásadněnými představami o našem opravdovém postavení? Statistické a vědecké materiály, týkající se našich otázek, jsou rozptýleny v publikacích úředních, též časopisech domácích a zahraničních, nepřístupných celé veřejnosti; prací podrobných a systematicky zaokrouhlených v naší literatuře je velký nedostatek, v cizích téměř úplný.

Soudíme, že spolek, který zorganisuje ve Lvově a po případě také na venkově obsažné systematické kursy z oboru nejdůležitějších nauk sociálních a politických, vyhoví opravdové potřebě, dosti všeobecně pociťované. Stálí členové, též náhodní posluchači školy, najdou v kursech buď hotovou a žádoucí informaci, neb pobídku a poukázání k další samostatné práci, každým způsobem však chuť k vytříbení názorů o otázkách sociálních a politických na širokém základě cifer a faktů.

Výklady »Školy nauk politických« budou populární; se zřetelem na povahu předmětu obraceti se musí v první řadě k veřejnosti, která má středoškolské vzdělání. Při vybírání přednášejících, též v poměru k svým posluchačům »Škola nauk politických« ani nechce, ani nemůže býti zbraní jednotlivých politických stran. Účast v kursech přislíbily četné odborné síly ze Lvova; časem budou požádáni hlavní představitelé polské vědy z Krakova a Varšavy.

Program stálých výkladů »Školy« obsahuje čtyři kursy. První kurs, který se konal na podzim r. 1902, podal nárys hlavních věd politických a sociálních dle tohoto rozvrhu: pojem a rozdělení nauk sociálních a politických, zásady sociologie, zásady politické ekonomie, všeobecná theorie státu, theorie statistického badání, dějiny Polsky v době rozboru. Druhé dva kursy mají tyto všeobecné theorie aplikovati na poměry polské. Druhý kurs, konaný v únoru a březnu t. r. měl tyto předměty: Agrární otázka se vzhledem na poměry polské, politika průmyslová a obchodní se zřetelem na poměry polské, emigrace a kolonisace, otázka sociální a socialism se zřetelem na poměry polské, statistika zemí polských; dějiny Polsky a 19. věku. Třetí kurs, jenž se odbude na podzim t. r., bude objímati hlavně vylíčení státního ústrojí Ruska, Prus a Rakouska, finance těchto států se zřetelem na národ polský a dokončení některých předmětů druhého kursu. Kurs čtvrtý bude se zabývati aktuelními otázkami pro polský národ: Poláci a panslavism, otázka litevská, rusínská, židovská a postavení katolicismu v zemích polských.

Přednášky — jedna neb dvě za večer — jsou velmi četně navštěvovány, hlavně studentstvem. Jednotlivému předmětu věnován jest různý počet přednášek, 8—15.

*

Polský národní kongres, jak jsme již oznámili, bude se konati 31. května a 1. června t. r. ve Lvově. Provolání, vydané přípravným komitétem, v němž zasedali zástupci významných korporací, odůvodňuje vznik a cíl kongresu takto: »V posledním čase množí a sesilují se okolnosti, jež vymáhají od nás, Poláků, pozornější a energičtější obrany, obětovnější, silnější a vytrvalejší národní práce. Vzrůstá pro-

následování Poláků v jiných záborech a zároveň provokační vystupování nepřátelských nám vlád a stran. Vtírá se do země od západní jeho hranice němčina, vzmahá se úsilí rutenisovati lid polský v středních a východních okresech Haliče. Menšiny, zbavené práv národních v rakouském Slezsku a na Bukovině, těžké boje vedou o svůj národní byt. Tisícům polského lidu, vycházejícím ze země, aby se usadily za oceánem, hrozí ztráta jich národnostních vlastností, místo aby uspořily národu těch sil, jež jiní národové, mající svou vlastní vládu, čerpají ze svého osadnictva v cizině. Všecko — neméně příliš pozvolný v naší zemi rozvoj sil civilisačních, ekonomických a sociálních — ukládá Polákům v této části naší vlasti seskupiti a vyvinouti síly k obraně národní a k národnímu obrození. Nenedostává se obětovného úsilí vlasteneckého, ale organisace a seskupení. Oprávněné rozdíly politických stran, jichž nemožno setříti, nemá-li politický život zemříti a národní ruch zmrtvěti, nesmějí se však státi překážkou společné seskupené činnosti, již společný národnostní zájem vymáhá. V tom přesvědčení skupina vlastenců v roku minulém pojala myšlenku svolati národní kongres, který by se radil a usnášel o těch všech záležitostech, kde společný národní zájem žádá, aby bez rozdílu stran pronikla vůle národa a mohla se změniti v čin a práci.«

Sjezd je rozdělen ve tři sekce: organisační, národní obrany a vnitřního rozvoje. V sekci organisační budou probrány otázky: Zásady a nárys národní organisace (ref. dr. Mikołajski), o otázce polské korespondenční kanceláře (ref. Łaskowicki), spolek národní práce (ref. Woynarowski), co nás dělí a co má nás sblížiti (ref. Stamirowski). V sekci národní obrany jsou na programu referáty: o poměrech v ruském Polsku (ref. Popławski), o poměrech v záboru pruském (J. Kasprowicz), o potřebách Slezska (dr. Wróblewski), Poláci na Bukovině (B. Krzyczyński), dozor nad vystěhovalci za oceán (prof. Thullie a R. Dmowski). V sekci vnitřního rozvoje budou referáty: o stavu a potřebách osvěty venkovského lidu, organisace škol pro národní menšiny (dr. Rutowski) škola střední v poměru k potřebám společnosti (R. Dmowski), o polském jazyku ve školách středních (dr. Wróblewski a dr. Jarecki), geografie polských zemí ve středních školách (prof. Romer), o národní výchově (Amiela Alexandrowiczówna), o vzmocnění průmyslu země (dr. Rutowski), Sokolstvo a práce národní (Dr. Rowiński).

Porady a přijímání resolucí bude se konati v jmenovaných sekcích. Valná shromáždění budou spíše rázu slavnostního, manifestačního, na nichž budou prohlašována usnesení sekcí. Kongresu se účastní poslanci, literáti, studentstvo, starostové okresní a obecní, zástupci kulturních a hospodářských korporací a vůbec všechny osoby, jež zaujímají nějaké postavení v politické, kulturní a hospodářské organisaci polské. O sjezdu bude vydán pamětní spis.

*

Během měsíce června odstoupí dosavadní místodržitel haličský hrabě Pininski, po němž nastoupí hrabě Potocki. Hrabě Pininski nebyl žádným velkým státníkem a politikem. Za jeho vlády přiostřil se spor rusínsko-polský, ve Lvově bylo do dělnictva stříleno, prováděna zatčení ve prospěch ruského carismu, násilně potlačovány zemědělské stávky, puštěna volná uzda samovůli okresních hejtmanů, soudnictví ohrožováno korrupcí. Celý ten šlendrián a byrokratism, jenž dříve karakterisoval administrativu Haliče, zůstával za hr. Pininského nezměněn.

Odstoupení hr. Pininského a nastoupení hr. Potockého nemá pražádného významu politického: zaměnily se osoby, a systém zůstane týž. Celá změna jest vůbec plodem osobních intrik v Kole polském. Hrabě Potocki náleží k t. zv. skupině krakovských stančíků. Jeho jmenování místodržitelem stalo se po úradě Kola polského a vlády. Poněvadž nový místodržitel je těsněji spojen s Kolem polským než hr. Pininski, bude i nadále administrace Haliče ve službách jediné strany politické a jediné třídy společenské — šlechty. Očištění haličské administrativy od byrokratické samovůle může nastoupiti jen tehdy, bude-li v zemi zlomen politický vliv šlechty, t. j. budou-li Halič representovati směry lidové. Dokud jest při vesle Kolo polské, budou stále Rusíni zkracováni ve svých právech národních, budou stále růsti řady analfabetů, bude stále většina haličského obyvatelstva nenasycena a umírati hlady.

*

V Paříži nákladem polským počalo vycházeti velkolepé dílo »La Pologne contemporaine«, jež má cizinu informovati o poměrech polských. V díle budou podány články o geografii polských zemí, o literatuře, umění, vědě, obchodu, průmyslu a o národnostním postavení Poláků. Vydavatelstvo mělo velmi šťastnou myšlenku: ozdobilo dílo obrazy předních polských malířů. Těmito obrazy stává se dílo velmi milým. Též k dosažení cíle značně to přispívá: představme si cizího čtenáře, jemuž bychom dali čísti suché nezáživné dílo o nějakém národu, jehož osudy málo se ho dotýkají. Musil by onen čtenář neobyčejně se o národ ten interessovati, aby dílo přečetl do konce. V »La Pologne contemporaine« čtenář najde vždy po několika málo stránkách pěkný obraz. Přirozeno, že tím čtenář je povzbuzován přečísti si i vysvětlení k obrazům. Tak lehce a nenuceně přečte celé dílo. BRUŽ.

Z Petrohradu. 12. (25.) května 1903.

(200leté jubileum Petrohradu. — Kvašení v nejnižších vrstvách lidu. — Vraždy v Kyšiněvě. — Projev M. Gorkého. — Slovanská myšlenka a Rusko. — Russkoje Sobranie. — Sjezd slovanských filologů.)

Píši několik dní před 200letým jubileem Petrohradu, ale nechci nikterak konkurovati se zpravodaji vašich novin a šířiti se o přípravách k této slavnosti. Řeknu pouze, že všeobecná lhostejnost obecenstva k celé slavnosti a všem s ní spojeným aktům nikoho nepřekvapuje, neboť jest každému známo, že umělé, byrokratické hlavní město nebylo nikdy okem v hlavě ruského národa. Kdož ví, zda popularnost hlavního tohoto města nepočala tím okamžikem, v němž car-

*

plavec — nemající nikdy slitování ani se samým sebou, ani s kterýmkoli jednotlivým člověkem, ale věčně jen zahleděný v ideál svého státu — vydal známý úkaz, že v celém Rusku není dovoleno stavěti zděné domy po čas budování Petrohradu. Šlo mu patrně o soustředění všech dělnických sil do města »nového kursu«. Nynější městská rada také se nikterak nepřičinila o spopularisování jubilea, nezmohlať se na žádnou památnou instituci větších rozměrů. Vděčni jí snad budou jedině umělci, kteří byli tentokrát výjimečně pozváni k podání návrhů na dekoraci města. Snad tedy bude nyní slavnostní dekorace trochu vkusněji vypadati než ona, kterou jsme s nemalým studem ukazovali za návštěv obou presidentů očím Francouzů, rozumějících krásnu.

Jde však hlavně o to, nebude-li celá slavnost zkalena mimoprogramními doplňky. Obávají se zde totiž — a to ve velmi širokých kruzích společnosti — ničeho menšího a ničeho většího, nežli řeže a loupení. Jest prý již připraven ohromný počet bodů ambulančních — a ředitelstva továren obdržela příkaz, aby se v době slavností práce nepřerušovaly. Ředitelství ohromných předměstských továren Baltických oznámila nenadále tisícům svých dělníků, že ti, kteří budou pracovati ve dnech 16. a 17. dle starého kalendáře, dostanou dvojnásobnou mzdu, kdežto ti, kteří do práce nepřijdou, budou ze služby propuštěni; odpovědí na to byl t. zv »bunt« pěti set lidí. Nepřítomnost vojska, které jest právě v letních táborech, přispívá k rozšíření těch obav, a strašné pomyšlení na mučení v Kyšiněvě, konané beztrestně po celé dva dny i noci u přítomnosti četné policie a desetitisícového vojska, okřídlují neklidnou fantasii. Velmi jest ovšem možno, že všecky ty obavy zůstanou pouze obavami, ale píši o nich jako o velice charakteristickém zjevu nálady našeho společenstva, ať konservativního či oposičního.

Kruhy oposiční, znající dobře rozmanité fáse ruského lidového hnutí, pozastavují se nad smutným významem nepochybného faktu, že při současných poměrech politických a kulturních jen velmi nepatrná část massy dělnické i vesnického proletariátu, přeplňujícího města i osady fabriční, náleží k jakés takés organisaci způsobu moderního, kdežto všecek ostatek puzen jest živelními silami ve směru nepředvídaných katastrof. Krise průmyslová, která tak dávno již trvá a nemůže býti tak rychle zažehnána, vyvrhuje každoročně desetitisíce hladových, neosvícených a intelligentními vůdci nesorganisovaných nuzáků na všecky strany světa. Četné proklamace, přeplňující netoliko továrny a střediska života venkovského, nýbrž i vojenské kasárny, budí každým dnem více uvědomění v těchto prvotných, primitivných lidech a způsobují jednotlivé tak vzrušující události, jako vraždy a střely do gubernatorův a pod.

Slovem, cítíme tu všichni, že stojíme na sopce — ale ovšem není a nemůže býti politika či historiosofa, jenž by aspoň přibližně mohl předpověděti, kdy a jakým způsobem se ten stav zakončí, zda potrvá ještě několik desítiletí, či zda rychleji dovede věci v Rusku k radikálnějším změnám? Zdá se, že síla hnutí revolučního, v evropském významu slova, vzmohla se značně od založení židovského »Bundu«,

organisujícího četná města a městečka. Energie jeho vzrostla ovšem tisíceronásobně po vraždách kyšiněvských, nejstrašnější snad stránce v martyrologii židovského plemene.

Jedním z nejvíce rozchvacovaných »nových slov«, kolujících v opisech i hektografovaných otiscích, jest list Maxima Gorkého, vyzývající společenstvo ke hmotné pomoci a k projevu soucitu židům. Komentuje se zvláště odstavec, ukazující na několik známých redaktorů a literátů zdejších (Suvorin — »Novoje Vremja«; Veličko — »Russkij Věstnik«; jenerál Komarov – »Svět«; Kruševan — »Znamja«, »Bessarabec«) jako na dlouholeté demoralisatory veřejného mínění, štváče k nenávisti rasové vůbec a protižidovské zvlášť, a tím jako na hlavní vinníky řeže v Kyšiněvě.

Pánové ti — vyjímaje vydavatele »Nového Vremene«, dovedoucího se vždy přizpůsobiti k panujícímu proudu v dané chvíli — považují se, jak známo, za hlavní sloupy všeslovanských sympatií a ideje slovanské v Rusku, idea ta dala jim také svého času jméno a postavení, jež zaujímají. V nynější době bylo by jinak. Rusko, absorbované otázkami vnitřními a dalekým východem, mnohem méně se zajímá o východ blízký a jeho Slovany — a věru že skutečnou nynější náladu dobře zobrazují kolující slova jednoho ze známých politiků, že »багдадская желѣзная дорога для насъ гораздо важнѣе всего македонскаго вопроса« (že bagdadská železnice jest pro nás mnohem důležitější než celá makedonská otázka). Časy se velmi mění. Není divu, že dnešní řeč předsedy slovanského dobrodějného spolku, jenerála Ignatěva, přes vyslovenou naději do daleké budoucnosti je tak melancholická. Poslední nástupce jeho v Cařihradě, totiž nynější ruský vyslanec Zinovjev, nejen se nerozpakuje tvrditi, že celá politika Ignatěvova byla velkou chybou, zatahující Rusko v nepředvídané stálé nebezpečí války, ale tvrdí nad to, že pod vládou tureckou jest u vysokém stupni možný kulturní i hospodářský rozvoj slovanských plemen! »Dej bůh našim ruským mužíkům takový blahobyt, jaký mají sedláci balkánští,« pravil nedávno otevřeně jistý člen cařihradského vyslanectva. Jiného ovšem mínění o těch věcech a bývalé politické úloze hraběta Ignatěva jest Slovanský spolek a jeho místopředseda, známý slavista prof. Budilovič, oslavující právě v nejnovější své řeči hraběte Ignatěva.

Nezávisle na otázce slovanské vůbec a tak či onak pojímaných úkolech Ruska v té příčině, lze u nás — podobně jako v celé Evropě — pozorovati vzrůst nacionalismu s příznačným pro ten zjev směšováním pojmů zdravého vlastenectví s šovinismem a národním sobectvím, nevybíravým v snahách a prostředcích. Oficialním ohniskem tohoto proudu je t. zv. »Russkoje Sobranie«, jakýsi druh klubu politicko-literárního, v němž se mnoho povídá, na mnoho věcí hubuje, ale jako dosud — nic se nedělá, kromě toho leda, že se členové časem jako amateuři přestrojují do národních krojů. Poněvadž toto zaměstnání není obtížné a dodává přece jakéhosi rozhlasu jménu, jinak samým sebou nic nepravícímu, roste počet přívrženců Ruského Sobranija znamenitě.

Výstava slovanská, přes ochladlou atmosféru politickou, jak se zdá, dobře se ohlašuje. Předejde ji sjezd slovanských filologů, na němž doufáme uvítati mimo jiné i hojný počet vašich českých učenců. Pokud lze souditi z příprav, učiněných na dubnovém přípravném sjezdě, i z programu jím vypracovaného, věda i ideová vzájemnost našeho plemena opravdu mnoho získá takovým vzájemným a všestranným dorozuměním učenců. Dorozumění to jest tím nepochybnější, že vážná instituce a iniciatorka sjezdu, totiž druhé oddělení Petrohradské Akademie nauk, dává záruku širokého a v každé příčině žádoucího pojímání předsevzatého úkolu a uskutečnění jeho. Parallelné bádání rozmanitých projevů národního života různých větví slovanských, jak pravil na prvém zasedání prof. Florinskij, je tím žádoucnější, že rozličné akademie a učené spolky slovanské pracují hlavně v oboru svých národnostních území, vyjímaje jedině Čechy, kteří se starají také o publikace charakteru obecně slovanského. Dle mínění tohoto učence připravovaný sjezd filologů i historiků slovanských měl by způsobiti převrat ve slovanovědění — části očekávaných od něho výsledků mohlo býti již dosaženo, kdyby projektovaný r. 1901 sjezd slovanských filologů v Praze nebyl narazil na rozhodné překážky u vlády rakouské. Mladý, ale nadáním i vědeckou prací již široko známý člen akademie Šachmatov, rozbíral návrh slovanské encyklopedie, zpracované spojenými silami slovanských učenců, o níž již před desíti lety snil jiný velezasloužilý člen akademie, V. Jagič; encyklopedii tu mělo by vydati druhé oddělení ruské Akademie nauk. Jazyk ruský byl by jazykem encyklopedie, ale aby byla učiněna co nejpřístupnější různým slovanským specialistům, zamýšlí se vydati zároveň originální texty prací učených spolupracovníků, tedy v jazyce, v němž budou práce napsány. Obsah obrovského díla mají tvořiti bádání jazyková, pak literatura, umění, historie kultury i ethnografie, dále některá bádání příbuzná slavistice, na př. nákres fysiologie hlásek, důležitý pro fonetiku jazyků slovanských, bádání o vlivech byzantských a západoevropských v jednotlivých literaturách slovanských a pod. Historie, poměry právní také vejdou v obsah encyklopedie, »rozsáhlé, jako jest rozsáhlý svět slovanský, složité, jako jest složitá mnohověká historie větví slovanských«, dle slov A. A. Šachmatova.

Kromě encyklopedie vyplynou dojista z iniciativy sjezdu i jiné žádoucí podniky, na př. velký slovník staroslovanský, o němž referoval člen akademie Sobolevskij.

Každým způsobem očekáváme na jaře 1904 návštěvu zástupců učeného světa ze všech vlasí slovanských, i není pochybnosti, že v oboru vědy snadnější bude vítězství myšlenky vespolnosti než v politice, která i dnes ještě iest příčinou tolika obětí a neštěstí veřejných i osobních. NOVYJ.

Z Bulharska.

V Sofii na den sv. Cyrilla a Methoděje.

(Projevy o úmrtí F. L. Riegra. — K. Veličkov. — Změna kabinetu. — Letošní svátek sv. Cyrilla a Methoděje. — Zase zdejší Němci.)

Smrt Fr. L. Riegra nezůstala ani tady bez povšimnutí. Denní listy za tou příčinou přinesly stručné biografie někdejšího »vůdce českého národa« a při tom, jak ani jinak možno nebylo, přivedly čtenářstvu na paměť i krátkou nejnovější historii Čech. Stať »Slovanského hlasu« je nejpodrobnější Vzpomínka, již Riegrovi v »Letopisech« věnoval Konstantin Veličkov, neuvádí zvláštních podrobností, ba ani historických dat, ale je psána s takovým vřelým citem, že zasluhuje, abych se o ní zmínil. Nikdy ještě z bulharského péra se nevyronila nadšenější láska k českému národu. Takový projev péra nikdy a ničím neposkvrněného, duše velké, utrpením všednosti odcizené, srdce veskrze šlechetného, oblažuje každého slovansky myslícího člověka. O Veličkovi v Čechách dávno už je ustáleno mínění, že je jedním z nejlepších synů Bulharska a jedním z nejoddanějších pionérů slovanské myšlenky — těch několik řádek, jež v »Letopisech« o Františkovi Ladislavu Riegrovi napsal, význačně ukazuje, jak velice miluje Čechy. Vlastně je to stará láska! Ještě mladý Veličkov za dob, kdy do porobeného tehdy Bulharska pronikly první zprávy o zápasech nejzápadnějších Slovanů, ve svém srdci zbudoval prestol, na nějž usadil svoji modlu — Slavii, jejímž srdcem učinil Čechii. Vím z bezpečného pramene, že Veličkov napsal tehdy nadšené verše, jichž námětem byl obdiv k českému národu a obdiv k jeho »borcům«, mezi nimiž skvělé místo vyhradil Riegrovi. On vlastně tlumočil jen to, co pociťovala soudobá bulharská mládež, vychovaná v slovanských zemích; Rieger a Palacký, to byla jména tehdy tak zvučná, jako jména Mazini, Cavana, Garibaldi a Gambeta Bohužel, že verše ztrávil oheň — mladý bulharský poeta byl nucen zničiti všechny své listiny.

Povinen jsem čtenářům »Slov. Přehledu« oznámiti příčiny pádu kabinetu strany Cankovistů i zrození nejnovější bulharské vlády. Už dávno předvídal jsem v »Sl. Př.« pád do nedávna vládnoucí strany. K tomu nebylo třeba zvláštní prozíravosti. Bulharsko ode dávna se pohybuje v »začarovaném kruhu« — ani pomyšlení není na odbočení v přímé, směle běžící tangentě. Události se opakují. A snad do nedozírna opakovati se budou. Láska a oddanost k »Osvoboditelce« mívá svá maxima i svá minima. To jsou vrcholící místa v křivce, tvořené v diagramu práce ruské diplomacie. Dnes události v Makedonii posunuly veřejné zdejší mínění do polohy minima!

Vláda, hovící přáním vládního Ruska, stala se nepopulární davu, jenž, hově citu, přál si energického zasáhnutí do událostí. Jest Makedonie »upírem« Bulharska. Jen k vůli makedonské otázce Bulharsko utrácí každoročně za budžet ministra války 24,000.000 franků. Mstí se tu na Bulharsku předčasné sjednocení knížectví s někdejší Východní Rumelií. Ví se dobře, že Rumelie sjednocením byla ožebračena; vytknutím celních hranic mezi Tureckem a bývalou »autonomií« někdejší

blahobyt Trakie byl podkosen. Napřed k Rumelii měla býti připojena Makedonie (jak se to mělo stát, pověděti neumím) — potom teprve mělo se pomýšleti na sjednocení veškerého Bulharska. Tuší se asi nyní na příslušných místech, že dáti dnes Makedonii autonomii, bylo by opakováním Rumelie; dlouho by »autonomie« na připojení ku knížectví nečekala! A proto je tak těžko luštiti makedonskou otázku.

A žádné ministerstvo v Bulharsku (nehledě k druhým věcem) nemůže míti delšího života, dokud otázka rozřešena nebude. Ministerstvo Daneva rozluštiti ji nedovedlo, protože nemohlo. A nerozřeší ji ani dnešní, ani jiná vláda.

Makedonská otázka nezasvěcenci mohla by se zdáti jedinou příčinou pádu kabinetu Daneva. Pád byl urychlený, avšak očekávaný. Urychlenost vyvolaly místní poměry. Hlavně staré a známé neštěstí Bulharska — partisanstvo!

Buď nejlepším synem své otčiny, měj nejlepší snahu a úmysly, vyzbrojen budiž rozmyslem, vědomostmi, »buď čist jako led a bílý jak sníh«, jakmile se staneš hlavou bulharského ministerstva, tvé úsilí o dobro otčiny předem už je potřeno, protože partie, která ti staví žebřík k vystoupení, současně už ti ho pod nohou podráží. Už hned otázka utvoření kabinetu je tvým kamenem úrazu. Tak ho utvoříš, jak toho vyžaduje zájem strany. Nelze pátrati po silách nejlepších — nucen jsi povolati činitele ve straně nejsilnější.*) Snaž se utvořiti zemi prospěšné zákony — nelze! Strana vzala na mušku osobu. Nutno ji zdolati. Přímo na osobu sáhnouti někdy nelze. Honem k pomoci extra zákon Herodesova methoda! Božské dítě utratiti nelze — není v rukou — povražděna buďtež všechna pacholátka! Tak bylo a bude!

Balastem kabinetu Daneva byl Luckanov. Pro minulost! Nic tu na váhu nepadalo, že tato minulost byla minulostí i mnoha jiných — Luckanov byl ministrem. A byl ministrem, protože je zetěm Cankova, a neměl jím býti! To bylo první »kvašení«! Jeho bakterie nakazily prostředí. Už bylo nedorozumění mezi korunou a vládou.

Ministři Konstantinov a Radev nepochopili, že jim vzhledem k jich postavení nemůže býti dovoleno to, co je dovoleno na př. časopisu »Демократически Прѣгледъ«, který na korunu úporně doráží. To je axiom, který nevyžaduje důkazu. Proto byla napřed krise k vůli Konstantinovu a potom k vůli Radevu. Poslední si počínal neobratně. Dnes je už známo, že odepřel »cestovné« osobám, které koruna vyhlídla pro obeslání historického kongresu v Italii. A jak to odepřel! Forma zničila pohnutku. Každé dítě v Bulharsku ví, že každý ministr ochotně a rád vyhovuje přáním svých partisánů — nemohl-liž Radev vyhověti i přání koruny? A nechtěl-li vyhověti (a nechci pátrati po tom, bylo-li správno, aby k vůli několika tisícům franků nevyhověl), nemohl-liž voliti jiné formy, než přímého a drsného odřeknutí delegátům kongresu,

*) To trefně pověděl dnešní ministr vyučování v interwieuvu s redaktorem »Dnevniku«. Řekl: »Nevěřím, že máme učený proletariat, protože dosud i místa vyšších úředníků zaujímají lidé nekvalifikovaní; vždyť u nás i ministry vyučování mohli se státi lidé nedokonalého vzdělání.«

knížetem vyhlídnutým? O tom nemůže býti sporu — Radev choval se nejapně. Ministerstvo Daneva zaplatilo svým pádem jeho chybu. Radev prý i jinak popudil hněv koruny. Uvádím to s reservou (za věrohodnost zodpovědnosti na sebe neberu). Prozradil prý, že kníže podaroval makedonskému komitetu značnější obnos.

Tím vším způsobil Radev straně Cankovistů pohromu. To je zákulisí! A to je pravda! Plané jsou všechny ty »zápasící« projevy německé žurnalistiky, že v Bulharsku nastal obrat. Ubezpečuji, že směr politiky zůstal nezměněn; to výslovně kníže uvedl!

Logickým bylo, že krise rozřešena bude jedním z dvou východů: buď přerodem Danevova kabinetu, či tím, že k veslu povolána bude strana tou dobou po Cankovistech nejsilnější — strana Národňáků.*) Neumím vysvětliti příčinu nelogičnosti — jenom výsledek krise oznámiti dovedu. K veslu povolána byla vláda nehomogenní, která tou dobou o většinu ve sněmu se neopírá a která proto zatím je přechodní. Důsledkem nemůže býti nic jiného (ač nezasáhnou-li mimozemské poměry), než jen rozpuštění sněmu. Nová vláda představila se veřejnosti deklarací, která mimo jiné klade i důraz na přátelské poměry s Ruskem a na navázání přátelských styků s Tureckem. Prvnímu věřím, protože, dnes v Bulharsku o jiném, než přátelském poměru s Ruskem, mluviti nelze. O druhém pochybuji. Protože zlepšení poměrů s Tureckem by znamenalo potlačení povstání v Makedonii. A to neleží v rukou žádné bulharské vlády. A kdyby na krásně bulharská vláda o tom rozhodovati mohla, »usmíření« (!) Turecka oddálilo by zatímní rozřešení (třeba kusé) makedonské otázky na dobu nedozírnou. Jde přece na ten čas v Makedonii jen o lidská práva robů — k novému útisku, k novému prodloužení hrozných poměrů po toliku hrdinsky prolité bulharské krve bulharský národ lhostejně by přihlížeti nemohl! Tvrdí se, že nová vláda zítra do Cařihradu pošle Načeviče, aby naléhal na vyplňování berlínského kongresu. Nevyhoví-li Porta, východem byla by jenom válka. Ta, po mém soudě, byla by neštěstím Bulharska.

Vedle deklarace celého ministerstva nový ministr vyučování si přispíšil k apellu na všechny členy učitelstva v Bulharsku. Apell mluví k srdci každého a je vhodným a dobrým projevem. Nový ministr jest literárními a vědeckými pracemi známý professor vyšší školy dr. Š i š m a n o v. Vím, že nový ministr je člověkem práce. Dobře vím, že mimo Veličkova je po všech předchůdcích jediný, jenž vzhledem k odborným zkušenostem a bohatým vědomostem je na svém pravém místě. Dosud seděli na křesle ministerstva vyučování povšechně různí advokáti, kteří o výchově mládeže měli jen mlhavé pojmy, nastřádané z vlastního školského života. Dobře vím, že dr. Šišmanov má jen nejlepší úmysly o zvelebení bulharského školství — a při všem tom přece jen nechovám pochyby o tom, že by vůli, snahu i energii jeho

*) Za živý svět pověděti nedovedu, jaký jest vlastně rozdíl mezi Cankovisty a Národňáky. Na pravdě asi nezhřeším, řeknu-li, že p o d s t a t n ě žádný. Obě strany jsou rusofilské — rozdíl jest jen v osobách!

nezdolaly poměry! Přeji mu zdaru už jen proto, že on je bulharským člověkem, který cítí, myslí a pracuje (ovšem vědecky) v duchu slovanské myšlenky, ale zároveň hned ho lituji — předvídám konec počátku! Čtenář »Sl. Př.« ani tušení nemá o tom, kdo tu všechno zasahuje do záležitostí každého ministerstva. Dosud často ani nejprohnanější nezbeda ze školy vyloučen býti nemohl, přes jednohlasné někdy usnesení učitelského sboru — stačívalo, »dokročil-li« si některý »naroden predstavitel« k vůli nezbedovi do ministerstva, aby autorita učitelského sboru dostala políček. Ve všem se jevíval vliv nešťastného partisanstva! Bude-li nový ministr vyučování proti zakořeněnému nešvaru pracovati, na růžích ustláno míti nebude.

Dnešní svátek Cyrilla a Methoděje odbyl se ve znamení »smutku«. Nikde bývalé veselí! A přec 11. květen (star. kal.) býval už od let padesátých velkým nár. a školním svátkem. Události v Makedonii, zejména zavření všech škol a uvěznění mnoha učitelů v otčině soluňských bratří, způsobily, že svátku použito bylo k tiché a tklivé demonstraci. Dojemně působila »panachida«, odsloužená v chrámu za »zesnulé« Makedonce. Stěží zadržel jsem slzy, jež se mi do očí tlačily při chorálu »věčnaja pamjat«. Co ještě přijíti musí, aby se pohnulo svědomí Evropy, nepostačily-li k tomu dnešní oběti turecké sveřeposti? Professoři a učitelé všech stoličních škol na veřejné schůzi protestovali proti zavření bulharských škol a proti žalářování bulharských učitelů v Makedonii. Vydali resoluci psanou v několika jazycích — pohříchu na češtinu i polštinu zapomenuli. Appel psaný v němčině zdál se mi býti ironií. Dovolávati se jemného citu lidu, který pokálel svou nejnovější historii — Vřesnem!...

Bulhaři nemají dobrého ponětí o rozpínavosti Němců. Ti i tady stále drze se chovají. To znova ukázali na valné hromadě hřbitovního spolku, jiż pod vůdcovstvím jednoho Chorvata rozbili, protože jednací řečí spolku je bulharština a ne němčina. Postrádáme ochoty zdejších časopisů — každá německá zpupnost měla by se zaznamenávati. Jen ukázati hněv těm, kteří žijí z bulharského chleba a kteří mají odvahu projevovati nenávist ke všemu bulharskému! To se ukázalo v případu s pastorem, který poručil dětem (školákům) neněmeckých rodičů, aby o narozeninách císaře Viléma v protestantském kostele zpívaly — poručil tak pod hrozbou vyloučení ze školy. Jednu paní, která se jeho zpupnosti vzepřela, pohaněl slovy: »Marsch hinaus.« Článek, napsaný o tom do »Národní Politiky«, dobře působil — pastora, který sem přišel z Poznaňska, aby tu v kulturní (!) práci pokračoval, už tu není — Němci si pospíšili s jeho odstraněním.

Dosud jisto není, dojde-li přece na slavnost odhalení pomníku caři Osvoboditeli. Dojde-li, bylo by záhodno, aby mnoho slovanských hostí do Sofie zavítalo. To by osvěžilo srdce všech, kteří pro slovanskou myšlenku v Bulharsku horují a jichž počet stále roste.

MARTIN PRENTOV.

Z Chorvatska.

(Přehled nejnovějších událostí. — Karakteristika celého hnutí. — Důvody násilného potlačování. — Chorvatská a chorvatsko-slovinská národní jednota před Slovanstvem a před Evropou. — Možnost organisované a úspěšné práce mezi lidem, mezi mládeží a ženami.)

Asi přede dvěma roky počaly chorvatské oposiční časopisy — záhřebský »Obzor« v čele — přinášeti téměř denně rubriku: Jak nás Uhry vydržují. Byly tu jen číslice, zpravidla bez nejmenšího vysvětlení anebo jen s velmi mírnými poznámkami. Ostatně číslice mluvily samy... Brzy na to, koncem roku 1902 pod stejným názvem vyšla brožurka, která v prvém vydání (o 2000 výtiscích) byla rozebrána za 14 dní, a jejíž druhé vydání také již jest na doběrku. Na to v Osěku byl založen oposiční denník »Narodna Obrana« s redaktorem drem. Ivanem Lorkovićem, ze řad mladých národních pokrokářů. Také »Narodna Obrana« počala přinášeti řadu úvodníků »Proč chceme své finance«, jež byly také zvláště vydány v 6000 výtiscích a za několik dní rozebrány. Současně četla jistá část universitní mládeže pilně důkladnou finanční studii universitního profesora dra. Fr. Vrbaniće, vyšlou ještě r. 1897, tak že zájem o chorvatsko-uherské finanční vyrovnání byl všeobecný. Zároveň však dála se věc ještě významnější. Poloměsíčník »Hrvatska Misao« a řecký denník »Novi List« nepřestávaly poukazovati na to, že finanční samostatnost jest cílem, k němuž lze dojíti jen úsilovnou národohospodářskou prací a velmi dobře organisovanou lidovou politikou ústavní. V obojím směru žádala se tedy horlivá činnost na oposičním vedení — které počalo se ohlížeti po mladších pracovnících. Čelný národní pokrokář dr. Milan Krištof stal se organisatorem »Hrvatske poljodelske banke« a jal se neprodleně zakládati Raiffeisenovky po celém Chorvatsku, zvláště ve Srěmu (na východním Chorvatsku). Tu mu však úřadové počaly klásti největší překážky: nedovolovaly ustavujících schůzí, rozpouštěly je anebo žádaly na dru. Krištofu, aby skládal předem kauci na útraty zvláštního zástupce okresního hejtmanství. Celá záležitost přišla do rozpravy národně pokrokového kroužku v Záhřebě. Rozhořčení bylo velké. I rozhodlo se, že má se nejdříve Záhřeb a po něm celé Chorvatsko připraviti k rozsáhlé akci v trojím směru: pro finanční samostatnost (cíl); pro ústavní svobody (prostředek k cíli); pro používání § 2. shromažďovacího zákona (ze dne 15. ledna 1875) jako jediného zbytku všech ústavních práv v Chorvatsku.

A v Záhřebě započaly důvěrné schůze. Bylo jich po několika týdenně vždy se stejným asi pořadem jednání: finanční samostatnost, ústavní práva, používání § 2. Když byla půda dostatečně připravena, svolána velká veřejná schůze ze dne 11. března t. r. Policie ji dovolila, jsouc jista, že velký sál »Sokola« bude prázdný, a že kromě toho účastníci se »dostanou do sebe«. Zmýlila se: účastníků bylo přes 6000 (venku asi 2000) a od prvého počátku ovládl schůzi — duch demokratické slovanské politiky, hlásané hlavním řečníkem, Štěpánem Radićem. Jeho řeč byla programem, a to praktickým a proveditelným, pro celou další akci a pokud byla také agitační, mířila hlavně proti

hr. Khuenovi, proti maďaronské vládě a proti maďarské supernaci v Chorvatsku. Řečníkova slova: »Z resolucí, jež jste právě přijali, nechť povstane plamen, v němž shoří jedna kaprálská židle« (hr. Khuen jest běžně nazýván »kaprálem«). — »Vláda jest žena, muž jest národ; nenárodní vláda jest »wirtšafterica«; shodne-li se taková hospodyně potajmo s cizincem milencem, a dává-li mu těžce vydělané národní — mužovy — groše, třeba takovou ženu — zastřeliti«. — »Podívejte se na tuto národnostní mapu Uher, vydanou maďarským ministerstvem obchodu, a přesvědčíte se ihned, jak pevně stojí maďarská nadvláda i v Uhrách samých« — tato řečníkova slova bylo přijata takovou bouří pochvaly a zanechala tak trvalý dojem, že v tomto trojím směru bylo mluveno na všech příštích schůzích: proti neústavnímu »bánu«, proti nenárodní maďaronské vládě a proti násilné maďarské supernaci.

Pravda, že byla povolena jen ještě jedna veřejná schůze v Celovci, a to s podmínkou, že ze Záhřeba nesmí nikdo na ní mluviti; pravda, že byly také důvěrné schůze mimo Záhřeb buď předem zakázány, anebo násilím rozehnány — ale za to byly hltány novinářské zprávy o několika málo schůzích, jež přece byly svolány a na nichž v poslední době jmenovitě Š. Radić hlásal společenský boj proti maďaronství: opovržením. »Nesmekejte před maďaronem,« bylo všeobecně přijaté heslo.

V takové náladě byl vyvěšen pouze maďarský nápis na budově železničního ředitelství v Záhřebě (visí podnes) a vyvěšeny maďarské prapory na oslavu maďarských zákonů z r. 1848 (11. dubna).

Zároveň docházely se všech stran Chorvatska zprávy o zákazu každé schůze, a záhřebské oposiční listy vycházely — bílé. Avšak četly se přece: Zabavených čísel »Obzora« rozprodávaly se za 1—2 hodiny celé tisíce.

Tak byla připravena půda nejdříve pro manifestace (13.—28. března), potom pro demonstrace a konečně na venkově i pro lidová povstání. Do té chvíle bylo anebo jest zavřeno na 2000 demonstrantův a na 200 300 »zločinců« (»buřičů« atd.). Hrabě Khuen »zavřel všechny ventily«, jmenovitě když pozavíral organisatory ústavního hnutí (Pasariće, dr. Lorkoviće, Wildera, Št. Radiće a jiné), a přinutil lid k reakci neústavní. Učinil a činí tak posud z trojího důvodu: Podceňuje hnutí, neboť opovrhuje chorvatským lidem tak, jako opovrhuje svým maďarským okolím a některými oposičními předáky, kteří se mu v poslední době ostentativně přiblížili a prohlásili jej dokonce »otcem vlasti« (dr. Banjavčič) v liché domněnce, že hr. Khuen »již se přece asimiloval — Chorvatům«. Dále hr. Khuen strašně nenávidí vše, co chorvatské a ví, že Chorvatsko by si za každého jeho nástupce aspoň poněkud oddechlo a okřálo třeba jen na poli hospodářském a kulturním. Konečně hr. Khuen má na svědomí velké finanční hříchy: vyprázdnil pokladny všech fondů a hospodařil vůbec bez nejmenší kontroly jak shora, tak z dola, což za 20 let činí hezké summy.

Proto hr. Khuen-Hederváry neustále opakuje, že vlastně nic se nestalo, že nebyl nikdo pověšen, že náhlý soud vůbec nefunkcionoval atd. Při tom jej jedině mrzí, že otázka chorvatská přišla v plném svém rozsahu před říšskou radu a tím i před celou Evropu. A to ne pouhým pilným návrhem, jenž by byl více nebo méně vhodným taktickým prostředkem té neb oné politické strany, nýbrž vedrala se do popředí veřejného života v monarchii celou řadou manifestací, dokazujících, že národní jednota nejen chorvatská, ale i chorvatsko-slovinská jest již vážným politickým faktem, nikoliv snad pouze ideálním přáním malého hloučku nadšenců.

Četné protestní a manifestační tábory v Dalmacii; protesní schůze v Terstě a v Lublani; jednomyslnost veškerého tisku chorvatského v Dalmacii a slovinského vůbec; jednomyslný postup chorvatských studujících se slovinskými, ba i se srbskými a bulharskými ve Vídni a v Praze; nabídka peněžité pomoci obětem se strany Chorvatův amerických; deputace všech chorvatských zemských a říšských poslancův v dorozumění s poslanci slovinskými — a vše to v touze za stejným cílem: osvoboditi Chorvatsko nejdříve od osobního režimu hr. Khuena, potom od maďarské hegemonie a konečně i hospodářsko-politické krise; vše to dokazuje, že šedesátiletá obrodní práce literární vůbec a kulturně-politické snahy mladé j i h o s l o v a n s k é generace zvláště nezůstaly bezvýslednými. Ba systematická práce několika čilých a svědomitých mladších lidí, píšících pravidelně do listů českých a ruských, přinesla a přináší ovoce: Mezi Čechy potkala se pravá národní chorvatská politika s hlubokým porozuměním a s opravdovými, tedy trvalými sympatiemi. I tisk polský živě se o Chorvatsko zajímá. Ba nejnovější zprávy ze Zadru i z Boky Kotorské překvapují nás s h o d o u c h o r v a t s k o - s r b s k o u tam, kde zuřil nejnelítostnější a nejosudnější bratrský boj.

Jedině Bulhaři, cele zaujati svými makedonskými bolestmi, nemohli posud dáti výrazu svým citům a svému smýšlení, ovšem Chorvatům příznivému. A tak chorvatské hnutí tím, že jest především positivní a negativní jen potud, pokud jest nezbytna reakce proti maďarskému násilí a proti maďaronské libovůli a korrupci, získalo si rázem sympatií celého Slovanstva, ba i značné části vzdělané Evropy, která nevěří svým očím, vidouc najednou tento národní požár na prostranství bez mála 100.000 čtv. km., od Trstu do Kotoru, od pramene Sávy do jejího ústí.

Trvalý a neobvyklý význam celému hnutí dává ještě fakt, že súčastňuje se ho l i d s á m *z vlastní pohnutky* — jsouť agilní oposičníci pozavíráni, ostatní se krčí strachem; že svým s l o v a n s k ý m rázem pronikl také mezi t. zv. »pravašskou« universitní mládež a že mu plně začínají rozuměti chorvatské ženy, dokonce i úřednické. Toť trojí síla, s jejíž pomocí bude možno zahájiti pevně organisovanou i — Bůh dá — trvale úspěšnou všestrannou národní akci. Chorvatsko opět začíná žíti: M y s l i v z h ů r u!

OGNJAN.

Z Krajiny.

22. května 1908.

(Klerikálové a liberálové. — Glasbena Matica. — Z Korutan.)

Po bouřlivých událostech lonského roku veřejný život slovinský aspoň zdánlivě valně se ukonejšil přes zimní měsíce. S probouzejícím se jarem počíná opět se oživovati. Domníval-li se kdo, že se za zimu ustálí to, co se před tím více méně nadšeně hlásalo, mýlil se: pořád budujeme, nestarajíce se o to, jsou-li základy dosti pevné, aby vše snesly.

Jako před tím, tak i nyní hlavní zřetel obrácen jest skoro po výtce k povrchní vnější činnosti politické.

Kdežto před nedávnem ještě bavila se žurnalistika slovinská episodami a jalovými vtipy z politických schůzí, nyní energicky se provádí, co na těch schůzích se napovědělo a naslibovalo...

Vizme příklady, jak vypadá vážná tato práce:

»Slovenec«, orgán knížete-biskupa dra. Jegliče, obviňoval městskou radu lublaňskou z velmi nečestných skutků. Městská rada odpověděla na to usnesením, že se nesúčastní žádné církevní slavnosti kromě těch, které se konají v den narozenin a jmenin císaře rakouského, že také nebude inserovati v »Slovenci« svých vyhlášek a konkursů, dokud kníže-biskup, stojící za »Slovencem« a schvalující jeho počínání, nezjedná městské radě náležitého zadostučinění. Kníže-biskup byl sice velice zarmoucen, ale přece nepřiměl »Slovence« k tomu, aby odvolal nepravdy. Tak se donutili členové městské rady sami, že se nesúčastní korporativně již žádných slavností církevních.

Jinak bylo ve Smledniku, vesnici na Goreňsku. Zde pan kooperátor (český kněz!) vystavil v kostele na oltáři tabulku: »V molitev se priporočajo iz Marijine družbe izključeni« (Modlitbám se poroučejí vyloučení z Marianského spolku). Následuje 15 jmen jinochů a dívek z farní osady smlednické. Třeba uvážiti, co to znamená v Krajině a na venkově k tomu, když kněz takto veřejně někoho proskribuje!...

»Slovenec« otiskl docela seriosně takovéto zasláno (prý od jistého sedláka): »Kdo dokáže, že jsem vůbec někdy byl předplacen na »Slov. Národ«, »Rodoljub« aneb jiný časopis liberální, tomu vyplatím 1000 K a žaluji ho pro zločin utrhání na cti...« Přijde-li pak liberální poslanec na říšské radě a mluví před celou veřejností, že takovým způsobem lid se ohlupuje, naříkají klerikálové, že ostouzí celý národ slovinský. Tak tedy před cizinou přece se stydí i klerikálové za své počínání! —

Z té motanice »práce pro národ a pro pozvednutí jeho kultury« pěkně se vyjímá působení hudebního ústavu »Glasbena Matica« v Lublani. Za první čtyři měsíce letošního roku pořádala tři velmi krásné koncerty, na které jak obyčejně putovali milovníci hudby a zpěvu ze všech slovinských vlastí. Přišly dvě Češky: sl. Heritesova a sl. Dvořákova z Prahy, vystoupila pí. Gorlenko-Dolina z Petrohradu, přišel posléze p. Hartmann, který dirigoval sám po třikráte své oratorium »Sv. František«. Pí. Gorlenko-Dolina slíbila, že ještě se vrátí.

Paprsek naděje kyne i Korutancům slovinským: přicházejí k nim a trvale se tam usazují světští vzdělanci. Ve Velikovci mají nového lékaře Slovince, do Celovce přijde brzy advokát dr. J. Brejc, za ním v málo letech zase jiný advokát, rozený korutanský Slovinec... Ale nebude snad již pozdě? Doufejme, že nebude — jiskra energie zase kmitne tu a tam v Korutanech. Tak na př. Slovinci v Béláku chtějí si vystavěti svůj Národní dům, poněvadž Němci je k tomu donutili.

A—a.

Rozhledy a zprávy.

(Slované severozápadní: Jubileum prof. Dra. Chodounského. † B. V. Spiess. † Jiří Bittner. — Slovenský večer v Kroměříži. Tiskové procesy slovenské. Poslanec Veselovský před voliči. — Hlavní shromáždění Matice Srbské v Budyšíně. Jarní schůze luž. studenstva. — Slované východní: Bouře studentské. Bouře protižidovské v Kyšinevě. Nepokoje dělnické. Potlačování Finska. Berní úleva obcím. Počátek zemské samosprávy v západních guberniích. Reformy školské. Sjezd slavistů. A. N. Pypin. Jubileum Petrohradu. Museum Alexandra III. — Činnost Tovarystva im. Ševčanka. N. V. Lysenko. Ruthenische Revue. Odpovědi na brošurky dra. Popoviče. — Jihoslované: Věci chorvatské a makedonské.)

Slované severozápadní.

Seznamujeme čtenářstvo Slovanského Přehledu s milou tváří muže, který kromě toho, že jest znamenitou

Prof. Dr. Karel Chodounský.

kapacitou svého vědeckého oboru, náleží k nejvzácnějším a nejryzejším slovanofilům u nás, ba v celém Slovanstvě. Málo jest duší, rovnajících se jemu nadšením nechladnoucím, idealismem vždy stejně silným, oddaností věci spravedlivé vždy stejně věrnou. Muž ten, prof. dr. *Karel Chodounský*, slavil dne 18. května své 60. narozeniny. Kromě národa českého, jehož vědy lékařské jest velkou ozdobou, jsou to hlavně dva národové slovanští, kteří s radostí a láskou budou ho při té příležitosti vzpomínati a k němu se s nejlepšími přáními blížiti. Výborný přehledný článek o Slovincích, uveřejněný v tomto čísle Slov. Přehledu, praví nám, že jedním z těch národů jsou Slovinci. Poznal je jako horlivý alpinista, přesvědčil se z mnohých cest svých o jejich životě těžkém, o jejich utrpeních a křivdě, kterou jim jest snášeti — a přilnul k nim celým srdcem, podobně jako před tím již si zamiloval upřímně a trvale jiný trpící národ slovanský, Poláky. Ač Chodounský je v srdci svém proniknut ideou slovanské vzájemnosti v celé její šíři, přece hlavně jest polonofilem a slovenofilem. A to nejen horovatelem, nýbrž účinným pěstitelem vzájemnosti českopolské i československinské. V historii sblížení polských a českých učenců na sjezdech polských lékařů a přírodníků bude míti jméno prof. Chodounského vynikající místo. O jeho činnosti na tom poli svědčí i jeho »Differenčnslovník lékařský českopolský a polskočeský« (1881). O lásce jeho k Slovincům a činnosti jeho mezi nimi mohl by mnoho povídati český odbor slovinského alpského družstva, jakož i klub českých turistů. Jedním z vý-

sledků této jeho činnosti, kterou snaží se vábiti proud českých turistů do slovinských Alp, jest postavení české chaty pod Grintovcem. Jak působil pérem pro to, aby Čechové cestovali do slovanských zemí — do slovinských Alp a do Tater —, svědčí ročníky různých českých listů belletristických, Časopis klubu českých turistů, Alpský Věstník, svižně psaná knížka cestopisná „Na horách. Upomínky z Alp a Tater« (1893), jeho účast při sestavování cenného průvodce »Julské Alpy« a j. O účinné lásce jeho ke Slovincům a Polákům i vůbec ke Slovanům mohli by vypráběti slovinští, polští i jiní slovanští studující, kteří v Praze studují nebo zde v minulých letech studovali. — Přáli bychom si dopodrobna uvésti vše, co kdy prof. Chodounský napsal ve službách vzájemnosti slovanské, ale je to skoro nemožno: velika část toho vykonána byta na zapřenou, jest množství referátů a příležitostných článků, sem spadajících, uveřejněných bez podpisu. A přec tím vším slouženo bylo myšlence, jíž je také náš list posvěcen. O tom mohly by vydati svědectví různé redakce — i my. Učenec, zabraný prací vážnou k dobru lidstva, nerozpakoval se v dobách potřeby pomoci při redakci našeho listu i — prací překladatelskou. Jest nám zvláštní radostí, že právě k narozeninám vzácného slovanomila můžeme podati práci z jeho péra — a to práci tak jej charakterisující!

Připojujeme se vřelým srdcem k řadě těch, kdož mu k jeho šedesátiletí blahopřejí, a tisknouce jeho ruku pronášíme vroucí přání: Kéž dlouho jest zachován svým nejbližším a přátelům, vědě, národu a Slovanstvu! *)

A. Černý.

Dne 17. dubna zemřel na Smíchově ***Bedřich Vilém Spiess***, professor realných škol na odpočinku. Narodil se 2. ledna 1842 v Písku, působil nějaký čas na realné škole v Litomyšli a potom po největší část svého života, až do r. 1899 v Hradci Králové. Význam jeho jako spisovatele tkví v jeho pracích, věnovaných historii české literatury, zejména doby střední. Vedle toho však se zálibou věnoval se také literatuře jihoslovanské a vůbec věcem

Bedřich Vilém Spiess.

jihoslovanským, zejména chorvatským. Byl spolupracovníkem Jelínkova Slovanského Sborníku, v němž uveřejnil (1884) článek »Selská bouře v Chorvatsku l. 1573« a zejména důkladné pojednání »O zpěvích lidu chorv. a jich stránce ethické« (1887). Krom toho psal do Světozora r. 1883 čl. »Grobnické pole« a »Dalmatinci«.

Po svém pensionování kromě jiných studií věnoval se znova také literatuře chorvatské, ale nedospěl již ku vydání větších prací, tak jako nebylo mu popřáno vydati připravovanou antologii ze světové poesie, určenou žactvu středoškolskému, v níž by zastoupeny byly také literatury slovanské. Byl to muž velké píle a při tom neobyčejné skromnosti, jež vycházela z jeho tiché povahy vůbec. Ušlechtilostí svého srdce zachoval si

---

*) Na závěrek přidáváme stručná data životopisná: Chodounský narodil se dne 18. května ve Studence na Boleslavsku. Roku 1867 vykonal vědeckou cestu, navštíviv universitu ve Vídni, Heidelberku, Strasburku a v Paříži, r. 1870 i v Bordeaux a v Montpellieru. R. 1868 promovoval, v letech 1869–70 byl osobním lékařem kníž. Sanguszka na Rivieře, potom hraběnky Aichelburgové v Poličanech a r. 1877 usadil se jako prakt. lékař na Smíchově. R. 1884 stal se docentem balneotherapie na české universitě, r. 1888 rozšířil habilitaci též pro farmakologii, r. 1892 jmenován mimořádným a r. 1902 řádným profesorem farmakologie na české universitě.

světlou památku u svých žáků a u každébo, kdo měl příležitost s ním se stýkati, podobně jako svědomitými svými pracemi literárními pojistil si trvalou paměť ve svém národě, jehož řeč a literaturu tolik miloval. Zaznamenáváme s pietou i ve Slov. Přehledu zprávu o úmrtí šlechetného tohoto muže, jejž idealismus jeho vedl i ke studiím slovanským. — domů, odveden přítelem, který jej přijel vyhledat. Vzpomínky své a dojmy z polského povstání vylíčil v několika črtách, otištěných v různých časopisech (na př. »Major Korzeliński« ve Slov. Sborníku), jež později zařadil do knihy »Z mých pamětí« (u F. Šimáčka 1894) pod společným záhlavím »Povstalec z r. 1863.« Zvláště charakteristické pro ušlechti-

Starý dům Matice Srbské v Budyšíně.

A ještě jedno úmrtí s bolestí zaznamenáváme. Dne 6. května zemřel náš milý, dojista nezapomenutelný *Jiří Bittner*. Vzpomínáme jeho předčasné smrti i ve Slovanském Přehledě proto, že část životních osudů vzácného tohoto umělce i část jeho literární práce spojena jest se Slovanstvem a myšlenkou slovanské, resp. českopolské vzájemnosti. Bittner totiž jako sedmnáctiletý realista r. 1863 opustil studia a odešel do Polska, aby se súčastnil povstání. Raněn do nohy u vsi Szklary vrátil se za krátko

lost jeho slovanského cítění jsou dvě drobné, skvostné črty »Bratrovrazi« a »Havrani«. Vzpomínajíce s žalem nenadálého odchodu Jiřího Bittnera projevujeme přání, aby polským překladem vzpomínek »Povstalec z roku 1863« zapsán byl také v paměť bratrského národa polského, k němuž jej zápal jinošský přivedl v těžké době. V srdcích svého národa zapsán jest písmem nesmazatelným! *A. C.*

*

Dne 3. května byl **slovenský** večer v Kroměříži. To byl již druhý. Po

prvém, před třemi roky, založili jsme tam československý kroužek; v čele je řed. Chmelík, jehož ruce jsou všude, kde je práce, sleč. Ant. Gebauerová a prof. Klvaňa. Prvý rok vydržovali na tamní rolnické škole dva slovenské šuhajce, druhý a třetí rok podporují slovenskou dívku na hospodyňské škole. Kromě toho obstarávají učňovská místa slovenským chlapcům a ještě jinou drobnou práci konají. Takovýto kroužek mohl by být v každém českém městě. Národ náš vůbec buduje toliko drobnou prací.

Já tentokrát porozprávěl jsem o cestě z Čace (v kraji drátenickém) na Tatry. Účelem bylo mi povzbuditi k cestám na Slovensko. Byli přítomni i studující, z čehož jsem měl upřímnou radost; jim hlavně platilo moje vyzvání. Z Kroměříže až do Štrby (pod Tatrami) stojí železnice 5 zl. 5 kr. Kdo nechce na Tatrách hodně utratit, ať si koupí dole uzeninu, oštěpek (ovčí syrec) a tatranskou vodičkou ať zapíjí. Tak spraví výlet lacino.

Svetozár Hurban Vajanský měl v poslední době dva *tiskové procesy*, oba před porotou v Pešťbudíně. Prvý dne 21. března pro článek »Neustávejme!«, uveřejněný 25. listopadu 1902 v Nár. Novinách. Státní fiškus viděl v článku pobuřování proti Maďarům a porota rovněž, a tak byl Vajanský odsouzen na dva měsíce státního vězení, 400 korun pokuty a k zaplacení soudních útrat.

Druhý proces měl v dubnu pro článek »Ohlupovanie detí«, uveřejněný v Nár. Novinách 21. června 1902. Tento článek odsuzuje nařízení ministerské, jímž se uvádí i do konfesijních škol 17—24 hodin maďarštiny. A tu se stalo něco neočekávaného: porotci uznali slovenského redaktora nevinným! Bylť mezi porotci jeden rozumný člověk a tomu se podařilo porotce přesvědčit, že článek Vajanského nepobuřuje. Soudce, uslyšev usnesení porotců, byl neobyčejně překvapen a neuměl se jaksi vpravit do úkolu, že má slovenského redaktora prohlásiti za nevinna. Jeť opravdu každý maďarský soudce vychován v duchu: Když Slovák, tož vinen. —

Dne 15. května soudila táž porota A. Nováka, a to hned pro čtvero »pobuřovávání«. Novák — dobře-li pamatuji — je sazeč a pohotov je trpěti, když už redaktoři nemohou. Byl odsouzen toliko pro tři články, a to na jeden měsíc (redaktorovi by nadělili víc) a 120 korun pokuty. —

Zaznamenávám ještě nejnovější politický obrázek slovenský: *slovenský poslanec před svými voliči*. Jsou čtyři slovenští poslanci a teprv jeden dostavil se před své voliče, totiž Fr. Veselovský; bylo to dne 12. května 1903 na trhovisku v Semici. Škoda, že všickni čtyři své voliče nesvolávají, a to hodně často. Na sněmu v tom davu šovinistů věru málo zmohou, ale kdyby šli častěji mezi voliče, to by vydalo. Takto nemyslím, že by tuto povinnost zameškávali z pohodlí, spíše mají důvod taktický. Z taktických zajisté příčin pronesl Veselovský také tato slova v řeči své v Semici: »Ja pri tom zpomenutí tohoto boja len to vyzdvihujem, že sme my bratom Maďarom takými priateľmi, jakými priateľmi sme si aj sami sebe, a že my vlasť našu uhorskú tiež tak ľúbime, ako ju i Maďari ľúbia, preto sa medzi nami a medzi bratmi Maďarmi protivu postaviť a vystaviť bárskomu sotva na svete podarí, lebo veď sme za tisíc rokov hádam dostatočne uzráli...« (!) *K. K.*

V Lužici ve středu po velikonocích vlastenecké kruhy přehlédly zase svou činnost za minulý rok a poradily se o nové práci v tomto roce. Jak známo, scházívá se v tento den *hlavní shromáždění Matice Srbské* (hłowna zhromadźizna Maćicy Serbskeje), sejdou se k výročnímu zasedání všecky její odbory, sejdou se i studenti k jarní *»skhadźowance«*. Referent »Łužica« libuje si živost letošní jarní schůze studentstva, jíž ducha dodával předseda její, evangelický theolog Křižan. Mladý tento muž slibuje státi se platným činitelem v národním životě lužickém — to jest úsudek »Łužice« a to je také pro nás nejradostnější zpráva ze skhadźowanky, neboť v Lužici třeba radostně pozdravovati každou novou sílu, která slibuje rozmnožiti nečetné řady národních pracovníků. Bylo i mnoho jiného potěšitelného ve schůzi. Ze zpráv ovšem, jako vždy, nejlepší mohla podati »Serbowka«, spolek srbských studujících pražského lužického semináře. Zajímavá byla zpráva dolnolužického ev. faráře p. Řěza o činnosti dolnoluži-

ckých chovanců učitelského semináře v Staré Darbni, kdež jich nyní studuje 18. Scházejí se každou neděli a čítají srbské knihy a časopisy. Sám ředitel, Němec Lüttich, dohlíží, aby pracovali. Spojené studenstvo dolnolužické připravilo o vánocích »srbský večer« v Gołkojcích, který se velmi pěkně vydařil. „Ne, není ještě v Dolní Lužici tak zle, jak tvrdí Němci i někteří Srbové", pravil řečník s vroucím citem, tak jako celá jeho řeč byla plna pravé vlastenecké vroucnosti. K slovům jeho poznamenává redakce »Łužice«: »Takového dolnolužického ohlasu jsme snad dosud neslyšeli. Zajisté nebude první a poslední. Dej bůh! Více sebevědomí, více horlivosti a obětavosti! Pryč se všelikým separatismem a proklatým partikularismem! Starejme se sami a bůh nás neopustí. Mnoho působí útlak s hora, ale větší jest naše ničemnost. Ano, zahyneme-li, naše vina nebude při tom nejmenší!« Ta slova ať si vezmou k srdci nejen dolnolužičtí intelligenti, ale i vzdělanci hornolužičtí, především pak všecka studující mládež lužická, naděje budoucnosti.

V hlavním shromáždění Matice Srbské bylo usneseno, že se má ihned započíti se stavbou druhé velké části **matičního domu**. Tato druhá část, kterou bude matiční dům doplněn v imposantní budovu, stane na místě dosavadního starého domu matičního, jenž má býti v nejbližší době stržen. Tolik jsme se natoužili po novém, rozsáhlém, důstojném matičním domě — a přece jest nám smutno při pomyšlení, že při návštěvě Budyšína již nespatříme skrovničký ten jednopatrový domek, jenž byl s tolikerými tužbami a nadějemi zakoupen, o jehož zachování chvěli se nejlepší patrioti lužičtí v dobách kritických, z něhož vycházelo tolik vlasteneckého nadšení velkého buditele Jana Arnošta Smoleřa... Zde našla útulek první lužická tiskárna, zde byla expedice lužických časopisů a knih, tedy jakési primitivní lužické knihkupectví, zde v prvním patře v skrovničkých dvou komůrkách vznikala matiční knihovna, zde ve skrovném obydlí při knihovně žil, pracoval a strádal Jan Arnošt Smoleř... Co vzpomínek váže se i pro mne k nepatrnému tomu domku, jenž vedle obydlí Hórnikova byl ohniskem mých lužických sympathií a snažení... A čím byl ten domek mně, tím byl celé řadě starších i mladších vlastenců a patriotů lužických... Kéž požehnána jest činnost, která vyjde z nového, velikého matičního domu v poměrné míře k požehnání, jehož se dostalo činností vycházející z nepatrného starého domku! Ale kéž také činnost, která bude vycházeti z imposantního nového domu, jest v příslušném poměru k činnosti, jejímž ohniskem byl dům starý!...

Matiční dům měl za r 1902 příjmů 8603·05 marek, vydání 8132·92 marek, čistého zbytku dne 1. ledna 1903 tedy bylo 470·13 marek. Ve vydáních zahrnuto je též 3000 mk, jichž bylo užito na splátku dluhu, tak že zbylo již jen 5500 mk. nehypotekárního dluhu. Také tento zbytek byl do velikonoc doplacen, i zbývá nyní jen hypotekární dluh 91.000 mk. Za posledních let splaceno bylo 21.000 marek dluhu, což zajisté svědčí o dobrém hospodářství a dává i naději do budoucnosti. Z usnesení o stavbě zbývající části matičního domu nechce se nám líbiti, že museum má býti umístěno až ve 3. poschodí (není to valný pokrok proti nynějším místnostem, které byly s knihovnou odstrčeny do dvora nad tiskárnu, s nebezpečným příchodem po dřevěných schodech), a že se má upustiti zatím od zbudování většího sálu pro srbské koncerty, divadla, valná shromáždění srbských spolků atd. Tím vlastně vše, čemu byl matiční dům určen, jest zase odstrčeno a hlavní místo v domě mají místnosti pronajímané. K tomu i město odepřelo koncesi pro restauraci — a tak ani srbské hostinské místnosti v domě nebude, ovšem nepodaří-li se dalšími kroky přec jen koncese dosáhnouti.

Z ostatních zpráv uvádíme, že měla Matice v minulém roce 2936·94 mk příjmů a 2415·70 mk vydání, tak že zůstal zbytek 521·24 mk. Z matičního skladu rozšířilo se v uplynulém roce 6661 výtisků knih a časopisů, mezi nimi 5494 matiční kalendáře. *A. Č.*

Slované východní.

Na petrohradském ženském medicinském ústavě nový zostřený předpis o zkouškách vyvolal *bouře studentek*. Dne 23. března v 5 hodin odpo-

ledne sebralo se v anatomickém sále přes 600 posluchaček a uspořádalo schůzi protestní přes domluvy rektora a později také popečitělja (kurátora). Následujícího dne přednášky zastaveny a účastnice schůze odevzdány disciplinárnímu soudu. Vyslýcháno 345 posluchaček, 317 obdrželo důtku, 28 tresty vyšší, k relegaci nedošlo. Avšak, když z oněch 28 pouze jedna se dostavila k vyslechnutí rozsudku a důtky přísné, bylo oněch 27 vzdorujících posluchaček potrestáno relegacemi buď na vždy, buď na čas. — Dne 31. prosince došlo k výtržnosti na universitě petrohradské. Přes 510 studentů v poledne obsadilo schodiště u auly, kdež uspořádalo protestní schůzi za příčinou událostí na ženských kursech. — Zase soud nad 68 studenty, z nichž 14 relegováno z Petrohradské university na vždy, 25 na čas, 11 z řádných posluchačů degradováno na mimořádné, 14 studentů dostalo důtku nebo poznámku. — 13. dubna opět lekce začaly. Zavřena však mensa academica, z níž vyšly bouře.

Také v Tomsku došlo k demonstraci studentstva pod rudým praporem; příčinou byla žádost studentstva, aby odstraněn byl z university student denunciant. Demonstrace skončila krvavým bojem po ulicích se strážníky.

K velikým *bouřím protižidovským* došlo v Kyšiněvě, díky štvanicím podlého listu »Bessarabce«, (viz dopis z Petrohradu). List tento po pět let hledal, jak by svou existenci uhájil, až našel půdu v antisemitismu. Zatím, co město Kyšiněv rostlo, chudlo okolí jeho neúrodami posledních let, v lidu rostla zloba, a tu »Bessarabec« obrátil hněv temné massy lidu na židy. Židé kyšiněvští jsou jádrem obchodního a průmyslového obyvatelstva — drobný obchod a průmysl, řemeslo jsou v rukou jejich. Články svými »O dobývání Ruska židy«, lživými zprávami o zmizení křesťanských dětí, o zhanobení křesťanského chrámu od židů, konečně o děvčeti křesťanském, zavražděném od židovského lékaře — vybouřil lid a s ním, bohužel, i mnoho intelligence. Došlo k hrůzným bouřím, při nichž 45 lidí našlo smrt, 74 těžce a přes 350 lehce zraněno. 7(0 židovských domů a 600 krámů bylo vyloupeno. Bezprostřední příčinou byla hádka žida, majetníka kolotoče, s ženou křesťanskou, jíž žid v hádce dítě z rukou vyrazil. Z toho vznikly výtržnosti prvého dne, 19. dubna, druhého dne zástup židů obořil se na křesťany, jeden z židů dokonce vystřelil — z čehož vznikla obrovská řež židů, při níž všecko zakročení vojenskou stráží bylo marné. — Mezi zatčenými bylo mnoho rumunských sběhů.

V Batumu došlo při odjezdu advokátů, kteří tam dleli, aby hájili *dělníky* pro demonstrace obviněné, rovněž k bouřím. Lid doprovázel advokáty v průvodu s rudými prapory. Stříleno na vojsko z revolverů. Kozáci a policie rozehnala dav a zatkla mnoho osob, z nichž 18 odsouzeno od 4 měsíců až na 1 rok.

Proti Finsku zakročuje Rusko prostředky, čím dále ostřejšími. Generální gubernator Bobrikov obdržel moc diktatorskou; i dobročinné spolky finské jsou rozpouštěny, jako na příklad Pomocný spolek ku podpoře chudých, zřízený při finském sekretariátě r. 1902. Proslýchá se, že 30.000 Finů hodlá se odstěhovati do Jižní Afriky. Všude konají se policejní prohlídky.

Z činnosti vládní: 25. března vyšel carský úkaz, jímž zrušeno dosavadní celkové ručení celé obce za správné placení *daní* od všech členů obce. Tím odstraněna prastará právní instituce, která v nynější době individualismu jen potíží a svízelem byla řádným členům obcí, kteří platiti musili za své členy nepořádné.

V guberniích západoruských Vileňské, Grodnenské, Vitebské, Volyňské, Kyjevské, Kovenské, Minské, Mohylevské a Podolské, které dosud postrádaly samosprávy zemské, zavedeny nové instituce, jimž odevzdány obory zemské samosprávy. Instituce tyto označuje tisk jako přechod k zavedení samosprávy.

Kommisse obírající se zkoumáním otázky *reformy universit* vyslovila se skoro jednohlasně pro připuštění žen na university.

Carským úkazem k ministru vyučování položen regulativ při příští *úpravě středních škol*. Naděje, že klasicismus zcela bude odstraněn, zklamaly. Na universitu přístup míti budou pouze absolventi gymnasií, na

nichž latina zůstane předmětem povinným, řečtina mimořádným. Vedle středních škol jako přípravek k vyššímu studiu mluví úkaz o různých typech středních škol odborných, jež se zřídí.

Kommisse obírající se úpravou platů professorů středoškolských oklestila značně prvotní návrh, o němž jsme před časem psali. První stupeň služného je 840 rublů, druhý 990, po desíti letech 1080 rublů, po patnácti 1260 rublů; za hodiny přespočetné uděluje se remunerace 70 rublů za hodinu. Velké to zhoršení původního návrhu.

Ve dnech 23.—29. dubna konán v petrohradské akademii náuk pod předsednictvím V. Jagiće *sjezd slavistů* ruských, o němž viz dopis z Petrohradu. Zde jen některé dodatky. Otázkou nemalé důležitosti byl návrh profesora K. J. Grota na rozmnožení stolic slovanského jazykozpytu při universitách ruských spolu s místy lektorskými. Při budoucím sjezdě má býti svoboda volby themat, avšak třeba je předem sjezdu oznámiti; svoboda jazyka přednášky se neomezuje. V další schůzi ustanoveno vydání církevně slovanského slovníka (až do první polovice X. století včetně) a bibliografie slavistické. Dílo bude rozvrženo podle jednotlivých národů (na rozdíl od českého »Věstníku«, jenž je založen na principu vědeckém) dle předmětů prací; podávati bude i ocenění prací. Dohody s Čechy má býti docíleno na sjezdu, aby se zbytečně nemařily síly. Jednáno dále o vydání památek církevně slovanských, o upravení knižního obchodu mezi Slovany, věc velice důležitá. Prof. Baudouin de Courtenay trpkou stať napsal o této stránce slovanské vzájemnosti, kde vlastně jediným sprostředkovatelem je německé knihkupectvo, zvláště trh lipský.

Dne 7. dubna slavil tiše jubileum svého 50tého roku akademik *Alexander Nikolajevič Pypin*. Všichni Slované jsou mu povinni díky za veliké literární práce jeho, jejich přání jistě zní: Mnogaja mu lěta!

Letošním rokem 29. května slaví *město Petrohrad 200leté jubileum* svého založení. K slavnostem chystá se illuminace města a Něvy, pozváni zástupcové z celé Evropy. V letním sídle Petra Velikého uspořádána výstava památek, týkajících se tohoto panovníka. V den slavnosti ohlášeny budou dobročinné podniky, jimiž město oslaví své jubileum. Stal se též návrh, aby ruské jméno tohoto města přeměněno z dosavadního Sankt Peterburg ve formu slovanskou, jenže se pak tisk přel, má-li slouti Petragorod, Petrogorod, Petrograd či Petrgrad a podobně. Je škoda, že dosud Petrohradu se nedostalo řádně zpracovaných dějin. Jak velice město vzrůstá, viděti z toho, že před sto lety měl Petrohrad 220.000 lidí, v roce 1900 má již 1,439.613 obyvatelů a jest pátým městem evropským (po Londýně, Paříži, Berlíně a Vídni).

Pětileté jubileum svého trvání, krátké sice, ale svědčící o úspěchu, slavilo *Museum cara Alexandra III.* v Petrohradě. Z musea tohoto vyvinulo se čistě ruské kulturní museum s bohatými již sbírkami ruské kultury a národopisu, jež je velice četně navštěvováno. V roce 1901 navštíveno bylo 138 tisíci lidí. *—ch.*

*

Roční uzávěrka činnosti *Tov. imeny Ševčenka* vykazuje proti loňskému o 12 tisíc korun více vydání, totiž 54.800 korun; největším pramenem příjmů Tovarystva jest jeho tiskárna a vydavatelstvo. Značně obohacena bibliothéka. Jakožto soukromý spolek vyrovná se Tovarystvo činností svou mnohé, lépe fondované Akademii. Zvláště pozoruhodna jest svěžest a pokrokovost jeho publikací.

Letošním rokem na podzim slaviti bude jubileum pětatřicetileté činnosti své nejlepší maloruský (ukrajinský) hudební skladatel *N. V. Lysenko.* Písně jím sebrané a harmonisované, koncerty jeho zná po Ukrajině každý. V duch lidové písně pronikl Lysenko nejhlouběji. Z jeho péra jest i první seriosní práce o písni maloruské: »Charakteristika hudebních vlastností maloruských dumek a písní, zpívaných kobzarem Ostapem Veresajem.« Práce tato r. 1873 předčítaná v zasedání Imperat. Ruského Geografického spolku projevila nový originelní názor na lidovou hudbu. Za touto prací následovalo 6 svazků »Zbirnyk iv Ukraińskich piseń«, obsahujících 240 písní s variantami. Skladby jeho, hudba ke Kobzaru Šev-

čenkovu a básním jiných ukrainských poetů (Franka, Łesi Ukrajinky atd.) a čtyři opery jeho: Štědrovečerní noc, Taras Bulba, Zima a jaro, Safo nesou se tímto duchem. Opery jeho však pro stísněné poměry maloruského divadla málo se hrají. —

Konečně podařilo se Malorusům haličským založiti tribunu, odkudž by mohli informovati Evropu o svých snahách. Ve Vídni počala vycházeti *Ruthenische Revue* za vedení poslanců Vasila Javorského, dra. Kosa, Juliana Romančuka, Th. Bohačevského a Romana Sembratovyče. Úvodní slovo prvního čísla vykládá první potřebné informace o národě maloruském (Ruthenen oder Kleinrussen) a o cíli publikace. — Předplatné do konce tohoto roku jsou 4 koruny. Adressa: Verlag der Ruthenischen Revue, E. V. Zenker, Wien, I. Bez. Dominikaner-Bastei, 19.

Vyšly dvě brožurky — obšírnější maloruská a krátká německá. Německá má název: Eine Kulturliga für die Bukovina. Offene Antwort auf die Rede des Dr. Popovici in der rumänischen Kulturliga in Bukarest. Dřívější poslanec bukovinský a nyní rumunský poddaný, doktor Popovič, v přednášce oné věštil, že z nynějšího nadržování Malorusům v Bukovině nevzejde nic dobrého, neboť po jejím porušténí budou míti Moskalové otevřenou cestu. Zájmem Rakouska i Rumunska je, aby B. zůstala rumunská. Této řeči — celkem pozornosti nezasluhující — odpovídá obojí brožura. I na takové věci se musí odpovídati, neboť ve Vídni snadno i řeči dra. Popoviče by uvěřili. —ch.

Jihoslované.

Pozornost slovanského světa obrácena jest k smutným událostem v Chorvatsku a v Makedonii. Věcem chorvatským věnován jest zvl. dopis; k projevu poslanců dalmatských a k ostatním projevům proti vládě maďarské připojuje se jistě celý vzdělaný svět. Podobně i *projevy učitelstva a studentstva bulharského* v příčině hrozných událostí makedonských, jimž věnujeme samostatný článek.

Literatura, umění.

Die Unterdrückung der Slovaken durch die Magyaren. Prag, 1903. Buchdruckerei der »Politik«. Verlag von L. Srb, Prag.

Palčivá otázka slovenská objevuje se touto německou brožurkou na soudu Evropy — před očima Evropy odhaluje se důstojnou touto obžalobou pravá podoba národa maďarského, jenž od doby svých zápasů za svobodu platil u Evropy za »rytířský«. Z této knížky může Evropa poznati rytířskost těch, kteří dosáhnuvše svobody vlastní, zneužívají tohoto posvátného statku k neslýchanému, do nebe volajícímu utlačování jiných.

Dříve, než brožurka přistupuje k vlastnímu líčení »nejodpornějšího politického divadla«, které se provozuje pod Tatrami, tedy v samém srdci Evropy, podává v stručné úvodní stati »Land und Volk« nejnutnější zeměpisná a statistická data. V druhé kapitole podán jest pohled na historický rozvoj maďarské státní ideje, jejíž definice zní: »Tato sofistika, že všichni národové Magyarországu tvoří jediný uherský národ, či vlastně cíl té sofistiky, přeměniti totiž Uhry v takový jednojazyčný maďarsko-nacionální stát — toť maďarská státní idea«. (Str. 8.) K tomu cíli vede jediný prostředek: vyhubení! To také hlásá celá maďarská žurnalistika, celý maďarský tisk. V brožurce Gézy Kostenszkého (Nemzeti Politika a Felvidéken 1893) praví se to přímo: »Pryč s konvencionelní lží, že jich (totiž nemaďarských národů) nechceme o jejich národnost připraviti. Ano, my to chceme, my to musíme chtíti!« — V následujících kapitolách podrobně se líčí způsob, jakým Maďaři k tomuto cíli směřují, jak neslýchaně Slováky utlačují, šlapajíce nohama každou špetku práva a svobody. Z kapitoly o školství dovědí se zahraniční čtenáři mimo jiné, že dvoumilionový národ slovenský nejen nemá jediné střední školy, ale že vláda maďarská v letech 1874—1875 zavřela

i tři soukromé, chudými Slováky samými vydržované střední ústavy, skonfiskovala jejich jmění, ba skonfiskovala i jmění »Slovenské Matice« (100.000 zl.). Dověđí se dále z brožurky o násilné maďarisaci pomocí církve, zvědí o maďarisaci slovenských dětí v konfesijních školách, jimž uloženo nařízením z r. 1902 věnovati za týden maďarskému jazyku 18—24 hodin, tedy takřka všecek učebný čas! Zvědí o t. zv. »óvodách«, t. j. dětských zahrádkách s maďarskou vyučovací řečí, do nichž jsou rodiče povinni posílati děti od 3—6 let! Budou dále čísti o tom, jak jsou šlapána práva Slováků ve správě obcí a stolic, při všelikých volbách, u soudů a všech státních úřadů, ba i na dráze a poště atd. Jak tísněn jest rozvoj obchodu a průmyslu, pokud není v rukou maďarských a židovských, jak pomaďarštěná domácí šlechta a židé stali se služebníky nemravné maďarisace, jak působí pověstná maďarská »Femka«, jak se užívá i slovanského tisku (pomocí vládních listů, vydržovaných z konfiskovaného jmění Matice Slovenské!) k účelům maďarisačním, jak se maďarisují jména — líčení všeho toho a mnohého jiného jest dalším doplněním smutného obrazu slovenských nesnesitelných poměrů. Jak smutně, ale pravdivě znějí po přečtení toho všeho slova brožurky: „Význam lidského života spočívá v pravdě a lásce. Maďaři učinili základem svého nacionalního života lež a násilí«. Jak smutno jest čísti výslední věty: »Bídu Slováků zavinila v první řadě Maďarisace... Slováci platí daně státu, který usiluje o jejich vyhubení... Socialní bída vyhání národ z Uher...«

»Maďarisace ve své brutalitě jest zjevem v celé Evropě osamělým.*) Je to nejodpornější divadlo — a toto divadlo provozuje se v srdci Evropy. Maďaři úzkostlivě se starají je skrýti, na zatajení toho věnují se velké sumy (na př. subvenováním domácího i cizího tisku), rakousko-uherský stát je zahaluje pláštěm a chrání — ale přes to zůstane pravdou, že maďarská brutálnost jest zjevem neevropským, hanbou celé Evropy, ba nebezpečím pro celou Evropu«.

*) Vždyť i v Turecku mají řeckonesjed. Srbové své srbské gymnasium!

Odhalení té pravdy (brožurka dle slov úvodu vyjde zároveň v několika evropských jazycích) nebude dojista příjemnou hudbou Maďarům. Jsme věru zvědavi, co na ni odpovědí. Ovšem jiná věc jest, jaká je nynější Evropa, k níž se brožurka obrací: Německo a Rusko utiskují Poláky, Německo mělo nedávno svou aféru vřesenskou, Anglie má své Iry a Bury, Italie potlačuje hrstku svých Slovanů, před očima Evropy dějí se hnusné ukrutnosti v Macedonii — brožurkou touto doví se tedy Evropa jen o nové skvrně na své postavě. Ale proto přece nikterak nepodceňujeme význam knížky, kterou by měl i u nás čísti kde kdo.

A. Č.

K. KÁLAL: **Na krásném Slovensku.** V Praze, nákl. J. R. Vilímka.

Budiž mi prominuto, že tu podávám zprávu o knížce své, jež vyšla ve Vilímkově knihovně pro mládež dospívající. Kniha má články: První krok na slovenskou půdu, Dědina v horách, Vatra a pieseň, Dráteníci, Škola, Hore Váhom, dolu Váhom, Na stráni, Hrady, Iskola, Od města k městu, Janošík atd. a ve článcích těch je horstvo, řeky, města, dědiny, lid (jak se živí, jak se šatí, jak mluví, jak trpí...) i drobty dějin. Je to tedy knížka poučná ve formě mládeži přístupné, ale obsahujíc také tři pohádky (slovensky podané), všeliké příhody a krásné obrázky, doufám, nebude mládeži i při své poučné tendenci úplně nezábavna. Knížka přináší též první mapu Slovenska, stručnou sic (řeky, některé hory, hrady a města, o nichž se pojednává; jsou tu též označeny stolice, klíč to ke studiu Slovenska), ale i ona bude mládeži české vhodna. Každý autor rád by viděl knihu svou v rukou četných čtenářů, ale já zajisté ne k vůli sobě: toužím roznítit v širokých vrstvách mládeže zájem pro Slovensko a vzájemnost a poněvadž k tomu není knížky jiné, doporučuji svou, a to mládeži škol obecných, měšťanských a zvláště mládeži studující. Knížka nic takového neobsahuje, aby nemohla být v žákovských knihovnách. Bude, myslím, vhodnou pomůckou i učiteli.

(Autoreferat.)

NIEDERLE, PASTRNEK, POLÍVKA, ZUBATÝ, **Věstník slovanské filologie a starožitností.** II. ročník. Praha, 1902

Nákl. vl., s podporou car. akademie věd v Petrohradě, české akademie a c. k. min. kultu a vyuč. ve Vídni, 8°, str. 328.

O významu pracné publikace této netřeba se zajisté široko rozepisovati. Každý, kdo se kdy v kterékoli vědě pokusil o samostatnou práci, zná dobře potřebu bezpečných vědomostí o tom, co bylo v příslušném oboru naukovém potud vykonáno. Jaké služby v tomto ohledu prokazuje slavistům (v širokém smyslu slova) Věstník, bylo naznačeno již v Slov. Přehl. IV, str. 201, a potvrzením toho byla pozornost, kterou slavistické bibliografii a Věstníku věnovala dubnová schůze slov. filologů v Petrohr.

Ročník II. podává bibliografii za rok 1901: 225 hesel o odborných časopisech a souborných publikacích učených společností, o bibliografii a o příspěvcích k dějinám filologie slovanské, 418 čísel o jazykozpytě, 923 o literárních dějinách, 785 o národopise, 282 o starožitnostech a 50 o filologii baltské, úhrnem imposantní přehled 2678 kusův. Kromě jmenovaných redaktorů, z nichž prof. Zubatý uspořádal oddíl jazykozpytu všeobecného i srovnávacího a přehled filologie baltské, prof. Pastrnek obor jazykozpytu slovanského a palaeografie církevně slovanské, prof. Polívka obor slovanské historie literární a slovanského národopisu, prof. Niederle pak obor slovanských starožitností, účastnila se práce celá řada odborných spolupracovníků — ředitel Stoilov v Solunu, prof. Andrić v Záhřebě, prof. Ostojić a bibliotékář Radonić v Novém Sadě, PhC. Šlebinger ve Vídni, sekretář Šeffer v Petrohradě, H. Ułaszyn v Lipsku, prof. Máchal, Hanuš, PhC. Hujer a rada Buchtela v Praze, — a jména tato jsou zárukou nejvyšší možné úplnosti díla. Program Věstníka rozšířen proti ročníku I. tím, že pojaty veň i práce obírající se literaturou první polovice XIX. stol. Hledání v knize usnadňují zevrubné a spolehlivé rejstříky jmenný a věcný.

Přes svoji znamenitosti nemá Věstník zajištěné budoucnosti. Udržení jeho mělo by ležeti na srdci jistě i všem hojným u nás sledovatelům slovan. ruchu národopis. a starožitnického. *E. S.*

STANISLAV FORMAN: **Panslavismus.** V Praze 1903. Nákl. vlast. Str. 16. Cena 40 hal.

Skrovňoučká brožurka, ale sympathická. Autor po stručném úvodu o dějinách t. zv. »panslavismu« čili ideje slovanské vzájemnosti přistupuje ke stručné odpovědi na tři otázky: všeslovanského jazyka, jednoty vyznání náboženského a politické spojitosti Slovanstva. Názory jeho v těch otázkách většinou sdílíme. Neschvaluje boje proti dialektům, radí k ustanovení stálého všeslovanského komitétu, jenž by bděl nad jednotností vědeckého, obchodního a řemeslnického názvosloví; mysli, že dojíti může brzo k dohodě o dorozumívacím jazyku slovanském, nesmí se to však státi na úkor jazyka národa sebe nepatrnějšího. Rovněž, jako snahy po vnucování kteréhokoli jazyka slovanského jiným Slovanům, zavrhuje myšlenku o sjednocení v kterékoli církvi, ať již pravoslavné (se strany Rusů) či katolické (se strany Poláků). Dobře praví, že obě ty církve »příčí se zásadám, které panslavismem jako formou humanistickou a pokrokovou chráněny býti musí.« V odpovědi na poslední otázku, která dosti svádí k výletům do říše fantasie, zachoval zdrželivost; věří, že přirozenou evolucí dojde k federalistické republice slovanské. Směřování k ní spatřuje v myšlence slovanské vzájemnosti. Ale i tu předem odmítá jakékoli snahy po hegemonii kteréhokoli kmene slovanského nad jinými. V té příčině citujeme místa, která se úplně srovnávají s naším pojímáním věci a s našimi zásadami: »Čistý, idealní, humanistický panslavismus Čechů narazil na panrusismus — který Poláky na celou řadu let vzájemnosti slovanské odcizil, avšak ruskými lidovci na štěstí sdílen nebyl a není.« »Spojení slovanských národů v jednu velkou duchovní Unii musí zabezpečovati těmto bez ohledu na jejich číselnou převahu či konfesionelní, literární nebo politický význam svobodný rozvoj na zákonech vlastní individuality, mravů, národních obyčejů i jazyka.« »My Čechové nesmíme dopustiti (jak už se stalo), aby naše nestranné stanovisko stejné příchylnosti ku všem bylo jakoukoli strannickostí zviklano.« *A. Č.*

Řadu referátů (o spisech Dra. K. Kadlce, Dra. J. Slavíka, G. Šwjely atd.) byli jsme nuceni v poslední chvíli odložiti, i přineseme je příště. *Red.*

Redaktor a vydavatel ADOLF ČERNÝ. — Nakladatelé F. ŠIMÁČEK.

JAROMÍR BORECKÝ:

Ze slovinské poesie.

Simon Gregorčič.

Narozen 15. října 1844 na Vrsném v Goricku, 1867 vysvěcen na kněze, od r. 1887 na odpočinku v Gradišči, poslední dobou v Gorici. Tři svazky *Poesií*, jež povýšily jej mezi nejlepší básníky slovinské (I. v Lublani 1882, druhé vyd. 1885, II. 1888, III. 1902). Prvý svazek přeložil u nás Vojtěch Pakosta: Básně S. G, 1887. Ukázky naše jsou ze svazku druhého a třetího. Gregorčič vyniká citem, dosahem myšlenek a lahodnou řečí.

Projekt.

Že sluníčko boží je zlato,
a ze stříbra měsíc že jest,
kdo chtěl by to v pochybu bráti?
Vždyť pějí tak pěvci nám hvězd!

Oh, kéž by mi perutě dány,
jak v let bych je rozepjal hned
a vyletě na ony světy,
tam na nich bych vesel si sed.

Na tolary překoval měsíc,
na dukáty slunce zas kruh,
snad obojím zplatil bych přece
i státní i vlastní svůj dluh.

Jen plač!

Ty pláčeš, dívko zneštastnělá?
a jistě zlý tě úder stih;
jen plač, chudinko rozsmutnělá,
slz nijak nestav horoucích!

Zlo horší v světě nepoznáno,
než udušené slzy jsou;
když vyvřeti jim není dáno,
palčivě v srdce zapadnou.

A jak se oblak deštěm tenčí,
až rosou znikne v jasný vzduch,
tak ve slzách se hoře menší,
a zmizí smutku mračný pruh.

Jen, dívko, plač, jíž muka nésti,
a vyslz všechen srdce žal,
ať svítí zas ti slunce štěstí
skrz mlhu hořkých bolů dál!

Pomněnky.

Na mohylu tvoji rannou
pomněnek ti nasiju,
až do krásy květu vzplanou,
v kytku kvítí uviju.

Kytici pak na srdce dám,
vzpomínek vát lahodu,
než se s tebou navždy shledám,
kde již není rozchodu.

---

* * *

Tone slunce, tone
za večerní hory,
s ním jen mého smutku
neutonou spory.

Z jitra slunce vstane,
jen se krásněj' třpytí,
s ním však radost moje
již se neroznítí.

Zatoň, slunce, zatoň,
jiným žal ztop skromné,
ku štěstí jim vzcházej,
když už nikdy pro mne.

— —

* * *

Zas louka naše zelena,
vše obrozena, zmlazena!
Přec, boží světe, krásný's jen,
tak lepě přioděn!
U travky vidím travěnku,
jak povyšuje hlavěnku —
hle, mezi ní na květu květ
se v pestrý oblek oděn zved —
je krásný boží svět!...
Sem nyní s kosou;
Na louce třpytí se to rosou,
zdá perel skvít se bezpočet. —
Jen kos, jen kos, dím kose,
v té perelné mi rose;
vždyť louka, jednou zkosena,
zas brzy bude zmlazena
ve květu, zeleni...
Ať kosí kosa, kosí,
zmar trávě a všem květům nosí —
zas luh se vzkřísit nelení!...

Však za mnou jiná kosa zpívá,
v můj rozkaz nezaznívá;
v chvat seče po městech i vsích,
zda bude nářek tam či smích?
To obé,
když smrtná kosa zobe!
Smrt žence překonává,
nikoho nenechává . . .
Ať kosí smrtná kosa, kosí
v čas jíní i v čas jarní rosy,
pryč odtud kvítky nosí:
je těžko v světě žíti,
když srdce neuzříti. —
Jen kos, kos, trpká smrti, v chvat:
tvá louka velká, velký sad,
a kdy pak umřeš ty, ó smrti?
»Až sledního člověka paž má zdrtí.«

VÁCLAV DRESLER:

Ruští psychologové hrůzy.

II. Vsevolod Michajlovič Garšin.

Vsevolod Michajlovič Garšin.

Větší procento beletristických črt Garšinových nelze dost přiléhavě karakterisovati jako opravdové novelly s pevně semknutými dějovými konturami a ideově kol formůlovaného centrálního bodu shluknuté. Než propracované, organicky umotivované a umělecky zcelené povídky, jsou to spíše drobné básně v próse, s kusými thematy, lehce založené a provanuté vonnou průhledností linií i měkkostí barev. Zvláštní, skoro turgeněvovské nebo baudelairské genre citových, čistě náladových a bohatě reflexivních maleb, plných šťavnaté rosy a syté noční vůně, bylo by asi nejvhodnějším měřítkem pro Garšinovu literární tvorbu. Více emoce tu rozhodují a vibrují než děj i obsah, citová i hluboce dojmová složka jest u Garšina respektována a podtrhávána daleko nápadněji než fabule nebo forma. Jsa lyrikem, nevytvořil hlubokých postav, důsledně vytesaných karakterů a tím méně typů. Jeho osoby nevystihují ani podstaty ani významu a dosahu pravé typičnosti, jak ji z ruských autorů nazírali zejména Gončarov, Gogol a Turgeněv. Jsou to nejvýš jen náběhy a pouhé nástiny možných typů. Jejich jména nezobecněla jako ustálené termíny pro určitě formované vlastnosti, znaky nebo povahy a karakter zemřel v nich s jejich zapomenutými literami. V beletristickém díle Garšinově není zajímavých událostí, není sensačně rozvětvených zápletek, vlnivých odboček a pikantních rozuzlení, nemá

ve většině případů ani soustředěnosti dějové a pružné dynamiky obsahové, v něm převládají, udávají tón i náladu a tvoří skutečnou červenou nit lyrické výlevy, dojmy, city i passáže myšlenkové a reflexivné. Jeho deskriptivní partie jsou mistrnými produkty jemně cítícího i postřehujícího malíře, u něhož vloha delikátního odstiňování a báječně přiléhavého differencování jest široce rozkvetlá. Ale i tak si ve svých popisech zamiloval zvláštní suggestivní stručnost a výstižnost linií. Svých vlastních citů a nálad do daných krajinomaleb nikdy přímo nevkládal, vycházeje z názoru, že dobře vykreslená přírodní stafáž sama vynutí v čtenáři obdobnou i potřebnou náladu. Zajímavé jest také uvědomiti si tvůrčí techniku, jíž Garšin zpravidla, nejraději a s nejšťastnějším výsledkem psával. Je to forma vypravování, prováděného důsledně v první osobě, která nám dala nejkrásnější a nejpůsobivější Garšinova čísla. V monologu, po případě dialogu a v partiích cistě subjektivních měl ruku nejjistější i nejúspěšněji uměleckou. Když měl zaplésti a rozvlniti různotvarou hru akcí mezi několika osobami, vyjel zpravidla z kolejí svého uměleckého temperamentu, tápal v labyrintě dějových i technických obtíží a nemohl se už vypracovat k plastické reliefnosti. Souvisí to co nejúžeji s celým vnitřním složením jeho tvůrčí i lidské individuality. Odtud také vyvěrá u něho karakteristický živel denníkové formy, kterou si ledakde pomohl z formálních nesnází („*Umělci*", „*Příběh*", „*Naděžda Nikolajevna*" atd.). Ale jinak vynikal výborně rozvitým smyslem pro souměrnost čar a měl delikátní vkus ve volbě i lehkém rozplétání themat. Velice platným a vlivným součinitelem byl mu při tom přísný purism v jazyku i stylu, v němž byl žákem i odkojencem Turgeněvovým.

Vsevolod Michajlovič Garšin narodil se 2. února 1855 v gubernii Jekaterinoslavské na jižní Rusi, v jejíž rovinatých, melancholických, prázdných a jednotvárných rozlohách ztrávil první léta svého dětství. Společenské prostředí, do něhož byl i se svou rodinou zasazen pro úvodní dobu svého mládí, mělo všecky podmínky, aby co nejmohutnějšími dozvuky působilo na vznětlivou a neobyčejně jemně uladěnou duši hochovu. Toto širší okolí, zámožné a se šlechtickými tendencemi, o přímý vliv na hocha dělilo se jen s Garšinovou matkou, dámou velice vzdělanou, intelligentní a pokrokově nazírající. Od ní vyšly první popudy, jež ustálily na vždy v mladé, snadno přístupné a zplna rozevřené povaze hochově jeho vrozené sklony k nervosnímu rozvíření, příliš citové jemnosti a zkypřelé subtilitě v přijímání reality i světa vůbec. Svým vnímavým a pohyblivým temperamentem byl Garšin z těch, kdo se nadmíru snadno dávají zaplavovat i zraňovat a formovat bezprostředními dotyky společenského prostředí přírodních panoramat a lidských povah. Když byl později matkou zavezen do sídelního Petrohradu a v jeho rozšuměném hukotu vyžil několik mladických let, bylo o několik působivých vlivů víc, jež jej s fatalistickou silou i elementární neúprosností hnaly vždy bezohledněji do duševní choroby. Podmínky pro tuto chorobu měl v sobě už jako dítě a sesílilo je v něm celé okolí, přírodní i společenské, stejně jako pobyt v petrohradském velko-

světě i sešněrovaná středoškolská výchova. Tato niterná porucha, na niž jednotlivé složky slévaly se s houževnatostí přímo tyranskou, prožrala i rozervala mu všechen život od poslední třídy gymnasijní, kde z něho poprvé propukla na venek, až do násilné smrti pádem s okna. Toto duševní rozproudění a citové neztvrdnutí diktovalo mu nejsilnější věty v jeho literárním díle, ale vybudovalo proň i životní tragiku. Jeho celý mužný věk, smějí-li třicet tři léta činit nárok na mužnost, byl v svém rozvoji a ve formě vnějších projevů otrocky zaklíněn do této chorobné nálady, kol níž se otáčel jako na centrální ose a jejímž pohybem byl také jedině určován i posunován do předu. A toto nemocné vnitřní uzpůsobení Garšinovo jest nám dnes nejspolehlivějším klíčem k náležitému pochopení i chutnání jeho prací. Bez něho sotva bychom nalezli přiléhavého tlumočníka těch podivných lektur, plných zjemnělé sensibility, na nejvyšší horizont vyvrcholeného altruismu a jakési tajemné úzkosti před něčím neznámým, ale neobyčejně mohutným a nutným. A jest pro Garšina karakteristické, že své nejskvostnější věci psal v plném dosahu těchto chorobných návalů, buď přímo v atmosféře nemocniční nebo jako rekonvalescent, a že náměty k nim právě jimi byly zbarveny, provlněny a zapříčiněny. Jen jedním takovým prudkým a báječně intensivnim vzplanutím dá se také vysvětliti jeho dobrovolné vstoupení do válečné legie r. 1877, náhlé přerušení studií, naprostá chladnost v nejžhavějších bitevních střetnutích, rekovná a až skoro chorobná statečnost i strašlivá lhostejnost k životu. Dovedl se tak vpíti do své utkvělé představy nebo idey, že při jejím realisování nedbal ničeho mimo ni a byl s to podepřít ji vlastní mrtvolou. Za svou hrdinnost byl jmenován důstojníkem, ale jsa raněn a po delší dobu odkázán na lůžko rekonvalescenta, vzdal se už následujícího roku své nové hodnosti a rozhodl se pro dráhu pouze literární Bezprostředním popudem k tomuto trvalému úmyslu byl mu rozhodný a všeobecný úspěch, jaký na sebe strhla v současném literárním a společensky širším ruském světě jeho drobná mistrovská práce *„Čtyři dni“*, napsaná ještě v období rekonvalescentském. S rozhodnutím, že se zasvětí činnosti literární, spojil Garšin záměr rozmnožiti i prohloubiti své vědomosti, shromážditi v sobě širší materiál poznatků, obohatiti se theoretickými výtěžky a nabýti rozšířenějšího rozhledu. Proto dal se zapsati za mimořádného posluchače na universitu petrohradskou a i soukromě velmi pilně studoval. Z této časové periody rozjiskřených snah studijních datuje svůj vznik také většina jeho novellistických náčrtů. A byla to opět choroba, jež skřížila vývojové cesty rozpracovaného a tvořivě naladěného Garšina, přinutivši jej téměř na celé dva roky, aby zahodil péro i knihu a dlouhý čas, plný vlekoucí se nudy, prospal v charkovských i petrohradských nemocnicích. Nemoc jej po dvou letech ze svých studených drápů sice propustila, ale její stopy i živé ohlasy v něm už zůstaly a stupňovaly se přes příznivě uzavřený sňatek s milovanou ženou, přes hřejivé literární úspěchy i popularitu. Zejména to byl rozšklebený přízrak dusivé melancholie a nadměrného rozcitlivění, jež z něho ssály klid, zdraví a normální vývoj, stále jej rozrušujíce,

zatemňujíce i soustavně dobíjejíce. A právě do přípravných prací, jež Garšin konal, chtěje před opětným návratem prudší choroby utéci do kavkazských hor i lesů a tam v sobě soustřediti roztrhané prvky možného duševního ozdravění, udeřila tragická rána s takovou spádnou prudkostí, že nastala katastrofa. Dne 11. března 1888 psaly ruské denníky, že noc před tímto datem vrhl se Vsevolod Michajlovič Garšin se čtvrtého poschodí svého bytu na kamenitý chodník, a po několika dnech bylo lze konstatovati už jen bolestnou smrt.

V jednom ze svých dopisů Garšin vymezil hranice i potenci svého básnického talentu takto: »Pro mne minul čas strašných nářků s přestávkami, jakýchsi veršů v próse, kterými jsem se dosud obíral: materiálu mám dosti a třeba zobrazovati ne své já, nýbrž veliký vnější svět.« Tato významná slova mohla být jasným průhledem do jeho děl i zrcadlem jeho tvůrčích intencí, kdyby nebyla bývala vyslovena až roku 1885, po němž Garšin už vůbec velice málo psal. Takto v nich smíme viděti jen obrat v básníkově nazírání a možnost bohatého literárního vývoje, kdy by ho smrt nebyla přeřízla zrovna na nejostřejší hranici obou tvůrčích směrů: subjektivního a objektivisujícího. Jest však přece jen rozpor a znatelná trhlina v názoru, jako by byl Garšin talentem výhradně subjektivním v užším významě toho pojmu a jako by nebýval napsal ani řádky, které před tím až do nejtenčí písmenky intensivně neprožil, neprocítil i nevytrpěl a která nebyla věrným obrazem jeho vlastního života. V serii Garšinových povídek, které nepřesahují příliš počet desíti, jsou asi v rovnováze oba literární genry: jeden, jejž můžeme nazvat intimní zpovědí vlastního básníkova nitra, jeho smutných myšlenek, reflexí i úzce individuelních sklonů, a jiný, kde náměty, děje i postavy jdou zcela mimo autorův subjektivism a z nichž se téměř ztrácí onen dřívější věčně rozmýšlející, altruistní i melancholický Garšin. Do první kategorie řadíme tyto črty: *„Attalea princeps“*, *„Zbabělec“*, *„Noc“*, *„Červený květ“* a *„Čtyři dni“*, z druhé jmenuji *„Zápisky prostého vojáka Ivanova“*, *„Medvědy“*, *„Signál“*, *„Setkání“*, *„Hrdého Aggeje“* a *„Příběh“*. Roztříděním na čistě subjektivní a širší motivy bychom tedy rozměr ani notu tvořivého talentu Garšinova neurčili, tím méně vyčerpali, proto na místě differencujících musíme hledati složky, jež jsou oběma uvedeným novellistickým seriím společné nebo aspoň obdobné. A z nejvlivnějších, na něž narazíme také nejdříve a jež nám nejnápadněji vyvstanou, jest skoro naprostý nedostatek epického elementu, velice mohutně rozkvetlá záliba pro reflexi i pro tragické pojetí, nazírání a založení, hluboká, měkká i živě poetisující citovost s markantně altruistními akcenty a chorobným, skoro pathologickým soucitem. Soucit, delikátně vyzdvižený a až do nejextremnějších důsledků prodloužený, jest onou čarovnou clonou, skrze niž se Garšin dívá na svět, na člověka i na život, z něho vyvěrá to chorobně přecitlivělé barvivo, jímž si obetkal reálno i vnějšek, a jím jest vymezena Garšinova spojitost s Dostojevským i rozdíl mezi ním a ostatními ruskými belletristy z let osmdesátých. Garšin nikdy neuchytil se v svých sklonech, pozo-

rovacích studiích ani v novellistických námětech o vnější svět, pohrdal povrchovými obrysy osob i věcí, detailností i typičností jevů (na rozdíl od Gogola, Gončarova atd.) a nejvíce i nejzhuštěnější pozornosti seskupil na vnitřní život svých hrdin, na to, co myslili, cítili, vyžili i protrpěli v své duši. Toto převládání psychické analysy v jeho literárním díle a to věčné hrabání se v duševním světě vybraných postav Garšinovi biografové vysvětlují jednak niternou nemocí autorovou, jednak náladou i zabarvením doby, do níž padá tvorba tohoto velezajímavého apoštola altruismu, doby zádumčivých Hamletů, rozdvojených lidí s chorobným svědomím, uhnětených pochmurnou duševní náladou, mračnou zoufalostí, úpadkem energie i činnosti, rozvojem skeptického a pessimistického názoru na sebe i na všecko, Hamletů zapletených do nesmířitelných protiv a náchylných k pomatení i samovraždě. Jest pozoruhodné, že v Garšinových povídkách lidé činu, rozžízněné vášně a velkého odhodlání, muži smělých rozběhů a energické vytrvalosti jsou organismy mravně zkaženými, bídnými i nesympatickými. Ti druzí, sympatičtí a morálně dobří, trpí zase ustavičným rozptýlením niterným, věčnou reflektivností a neschopností radovat se z života a pít z jeho nahých rozkoší. Toto duševní rozdvojení, jevící se v nazírání, v činech i ve způsobu života, bylo do nich vstřebáno přechodnou krisí doby, v níž byli stvořeni a kterou svými profilly měli vyjadřovat, doby, kde nové a ještě neujasněné ideje sváděly poslední boj s ideály i názory starými, přežilými, ale dosud všeobecně platnými.

Význačným znakem u většiny Garšinových novellistických motivů jest jejich pathologičnost, ať v nich má už hlavní slovo nebo jen zabarvuje jejich vývoj. Ale konstatováním této psychiatrické schopnosti nebyla by ještě určena duševní struktura autorova, kdybychom ji nedoplnili složkami: moralistní a mystickou, v jejichž pozadí teprve náležitě vynikne a plasticky se uplatní. Mohli bychom toto prolínání se i doplňování psychiatrismu, mystiky moralisování sledovat u Garšina v povídce za povídkou, počavše *„Noci“* a jdouce přes *„Schůzku“*, *„Zápisky“*, *„Episodu“* i *„Červený mák“* až k *„Zbabělci“*, kdybychom zde na to měli místa. Stručně to provedu jen na dvou.

Znechutiv si existenci vlastního já, zhořknuv k světu i lidem a už o nic se nemoha se zájmem zachytit, rozhodne se Alexej Petrovič (v *„Noci“*) pro násilné přetržení svého nesnesitelného bytí. Připraví nabitý revolver, položí ho před sebe na stůl a zasypán chmurnými myšlenkami, rozhodne se probdít celou noc, poslední v svém životě. A v této partii jest Garšin silně založeným i hlubokým psychiatrem, který zná do podrobností záhyby nemocné i utrpením přetížené lidské duše a umí je s báječnou virtuositou rozanalysovat. Noční šero začíná blednout a tmy se před okny těsné komůrky Petrovičovy zvolna rozstřikují, zoufalec musí se vzmužit k rozhodnému gestu. Ale ztichlým vzduchem rozběhnou se pojednou jemné akkordy chrámového zvonu, vyzývajícího na mši a ty rozhodnou o mladém samotáři, o jeho dalším probíjení se či bezžití. Zvon účinkoval, praví doslovně autor. Připo-

menul zbloudilému člověku, že mimo jeho osobní, omezený svět, který jej trápí tak bezmezně, že jej vehnal do sebevraždy, jest přece ještě něco jiného a většího. Jest přece svět! Zvon mi ho připomenul. Když zavzněl, vzpoměl jsem církve, lidu, velkých davů a připomenul jsem si skutečný život. Tam třeba jít, mimo sebe sama a tam nutno pracovat i milovat... Obrátit se a být dítětem. To znamená: nestavět vždy sama sebe do popředí, vytlačit z nitra toho protivného bůžka, tu zrůdu s velkou mocí, to protivné Já, které se vžírá do duše jako červ a stále žádá nové potravy... Nesmím budoucně žít na svůj vlastní vrub a na svou vlastní zodpovědnost, musím přejít do všeobecného, trpět a veselit se, nenávidět a milovat nikoli pro vlastní, vše pohlcující a žádné náhrady neposkytující Já, nýbrž jen pro všeobecné pravdy, které zde jednou existují, ať se proti nim sebe více bráním... V této druhé části, v tom náhlém zvrácení se Ivanovičově vidíme už Garšina moralistu, který zájmu celku se rozhodl obětovati prospěch jednoho individua.

Podobný pochod dal by se demonstrovat na př. i na povídce »*Attalea princeps*“, kde napřed autor vytýčil vášnivou snahu osamoceného individua, tady rostliny, po naprostém uvolnění, po svobodném vzrůstu a smělém rozvoji, aby pak ukázal křehkost, utopičnost a nutnost konečného zlomení u každého tak vysoko vyhnaného chtění. A i jinde nahmatali bychom u Garšina totéž.

Chtěli-li bychom tužkou v několika čarách nakreslit duševní fysiognomii Garšinovu, musili bychom si jej představiti jako nešťastnou, utrápenou bytost, kterak se s chorobnýma uděšenýma i zaslzenýma očima široce dívá do dnešního horečného víření nejrozmanitějších hesel, zásad i problemů, jejichž spleť se naň, nepřipraveného pro jejich příchod a toužícího se všestranně uvolnit, na konec sesune, kterak, sám jsa dobrý, ryzí i v pravdě šlechtický, totéž meřítko by rád kladl na všechen ostatní svět, a kterak se v samém ústí jeho niterného vývoje chorobně zaostřený soucit k cizímu utrpení i oduševnělá láska k bližnímu mění u něho na zjev pathologický, skoro degenerační. Jistě kus ostrého světla padne na povahu Garšinovu už z jeho úmyslu, vydati své povídky souborně pod společným záhlavím: »Utrpení lidstva.« Tím jest o Garšinovi jako autoru i člověku řečeno mnoho, skoro vše. Garšin jest mistrným psychologem, jehož nejvlastnější pozorovací sferou bylo rozhraní mezi spánkem a bděním, mezi horečkou a rekonvalescencí, mezi genialitou a šílenstvím. Jest proto skoro ojedinělým virtuosem v malbě nejjemnějších odstínů bolesti, když ona už už hraničí s lhostejným otupením a skoro studenou bezcitností. Garšin byl kdysi přiléhavě nazván jedním z oněch šlechetných, subtilních a snivých dítek lidstva, jež se stávají pathologickými zjevy, protože mají příliš velké srdce. Takový dívá se na nás také ze svého portretu: měkký, armenský obličej s holubičíma očima pod čelem rozklenutým jako čelo ženské.

V. N.

Střední škola a slovanská vzájemnost.

Reforma střední školy není dosud se stanoviska slovanské vzájemnosti v úvahu pojata; školství vůbec — ač přední odvětví kulturní — v programu slovanské otázky nemá dosud místa, které mu zde připadá. Několik zde pronesených myšlenek budiž podnětem k úvahám o zlepšení!

Slovanská vzájemnost je v první řadě cílem našich kulturních snah, chceme dojíti společné, slovanské kultury; prvním prostředkem jest vzájemné poznání. V idealním pojetí vzájemnosti možno užiti slova »společná kultura« v dalekém jeho rozsahu — positivní meze dány jsou i tu pojmem vzájemnosti samým —, vzhledem ke skutečným poměrům jest však dosah vzájemnosti daleko menší, teprv přirozeným vývojem se zvětšuje, nabývá širšího pole. Toto postupné rozšiřování vzájemnosti na jednotlivá odvětví kulturní poukazuje k tomu, že k zdárnému vývoji jest potřeba určitého postupu, jímž se má práce na tomto poli v obsahu i rozsahu bráti ku předu. Takový postup dán jest poměry, a musí i z pojmu vzájemnosti plynouti. Ale zde objevuje se nám velký nedostatek: není takového postupu, který by byl stanoven pro rozšíření vzájemnosti, jako že není ani sám pojem vzájemnosti dosti určen; naopak zdá se, že postup ten jest zdrojem mnohé neurčitosti, ač ve vývoji vzájemnosti náleží mu právě naopak úkol, dodati celému hnutí neodolatelné vnitřní síly. Jest sice brán zřetel na vzájemnost všude v naší vědě, v umění, v politických programech, vůbec v životě veřejném, ale přes to jest nutno důrazně se vysloviti o potřebě přesného stanovení a vnitřního propracování pojmu, nemá-li býti nadále vzájemnost jen »odborem« několika slovanofilů a jakýmsi officielním vlasteneckým přídavkem v jednotlivých odvětvích naší kultury, nýbrž má-li skutečně zevšeobecněti a v naši kulturu splynouti.

Nedostatkem přesnosti dají se vysvětliti a omluviti mnohé vady a překážky v rozvoji vzájemnosti, zvláště pak, že se stanoviska vzájemnosti dosud málo obracen zřetel na školství. Že toto ve slovanskou otázku pojato býti má, a to na přední místo, jest snad zřejmé. Míníme-li vzájemnost opravdově, a běží-li nám o to, aby v náležitém rozsahu nabyla u nás půdy, pak přece není třeba úvah k tomu, abychom školu uznali za důležitý prostředek k našemu cíli. Za dnešního stavu stř. školy ovšem nemůžeme začínati s reformou po této stránce, nýbrž jde o to, aby s důkladnou, všeobecnou reformou uvedena byla v souvislost i reforma výchovy v duchu národním a slovanském.

Dnešní stav slovanského uvědomění na střední škole odpovídá úplně celkovému jejímu stavu. Celkem možno říci, že system středoškolský národním účelům školy nevyhovuje, ale ve skutečnosti nejsou poměry mezi studentstvem stř. škol tak zoufalé, jak by se dle toho mohlo souditi; jednak mnohý učitel dovede i nevhodný system dosti přizpůsobiti skutečným úkolům školy, tak jako zase naopak dobrý prospěch i nejideálněji zreformované školy vždy bude závislým na osobě

učitelově; jednak studentstvo podléhá vlivům mimoškolským, mnohým dostává se příležitosti k uvědomění, vědomému sebevzdělání, velmi mnohý však toho postrádá.

Líčiti blíže nedostatky výchovy a vzdělání není na tomto místě naším úkolem; omezíme se jen na několik myšlenek o národním a tedy take slovanském uvědomění a vzdělání. Předním úkolem školy jest výchova; tomuto úkolu dnešní škola nevyhovuje. A kde není dobrých základů výchovy vůbec, tam o specielně národní výchově nemůže býti řeči, neboť chceme, aby národní výchova obsahovala v sobě všestranně ustálený charakter, jsouc zároveň jeho utvrzením a nejsvětlejším bodem; prostředkem k takové výchově jest národní uvědomění, z kterého však dostává se studentstvu na škole jen formy, o ideovém obsahu jeho se ve škole neuvědomuje; a nad to ještě jest národní vědomí podráženo byrokratismem školským a naprostým nedostatkem politického vzdělání. Celkem tedy spočívá na vědomostech a přednáškách dějepisných a literárních, které však často nejsou tomuto cíli přiměřeny, a z nichž pro život odnáší si mládež v srdci svém málo. Z klassiků řeckých a římských, tak jak se dnes čtou, se dokonalá mládež pro náš národ nevychová. Pevnějšího vědomí čerpá český student pouze z české knihy — škola sama národní výchovy nedá, ačkoliv to přece jest prvním jejím úkolem! Tolik musíme o své školství zápasiti, a to pro národní výchovu — a škola pak tomu úkolu nevyhovuje. Nebylo by třeba revise národní výchovy na českých školách vůbec?

S výchovou souvisí a navzájem se podmiňuje vzdělání. Nedostatky školy jsou i tu úžasné. Student na střední škole se mnoho učí, ale ničemu nenaučí, a nejen to: o mnohém vůbec neslyší, co jako nastávající intelligent má věděti. Jsou ovšem výjimky, ale těch nevypěstuje škola, nýbrž příležitost ke vzdělání a sebevzdělání mimo školu. Průměrnému českému studentu se však té příležitosti bohužel nedostává, zvlášť když mu v tom překáží i jeho nepříznivé sociální postavení.

Od reformy středoškolské čekáme tedy především dokonalou výchovu, a to dokonalou výchovu národní. Běží-li nám pak o zevšeobecnění, všeobecné pochopení slovanské vzájemnosti, musí býti pojata právě v tuto národní výchovu; hlavním základem k tomu bude předně potřebné k tomu vzdělání, t. poznání Slovanů, čehož dnes na škole není, nechceme-li poznáním nazvati několik dat ze všeobecných dějin anebo několik zmínek, týkajících se vzájemnosti v literární historii. Běží též o znalost dějin slovanské vzájemnosti, jejího vývoje a její vnitřní souvislosti s ostatními ideami českými. V jakém způsobu a výboru pak možno ve škole nejsnáze Slovany a ideje vzájemnosti nejlépe poznati, o tom se zde šířiti nemůžeme — naším účelem jest dáti k takovým a podobným úvahám podnět.

Sám o sobě se nedá tento bod problemu středoškolského rozřešiti, je v úzkém spojení s otázkou reformy vůbec, a pak zvlášť úzce souvisí s obdobnou otázkou na vysokých školách. Na těchto musí

se reforma střední školy vůbec částečně připraviti, a tak i vzhledem k našemu předmětu: na vysokých školách slovanských nutno stolice slavistiky rozmnožiti; to bude prvním krokem. Rozsáhlá studia slavistická buďtež také jedním z hesel budoucí university moravské!

Bude-li ve školství bráno více zřetelu na vzájemnost, z počátku aspoň v Rakousku, není pochyby, že práce v tomto směru podniknutá přinese národům mnoho dobrého, a že vzájemnost sama nabude pevné půdy, jaké namnoze dosud postrádá. Lze očekávati, že vývoj naší střední školy byl by daleko utěšenější, kdyby slovanské učitelstvo středních škol v Rakousku vystupovalo jednotně, jako důležitý činitel ve vývoji školy, a nepodléhalo toliko pouze úředním předlohám a nařízením.

Přehled literatur slovanských za rok 1902.

Ukrajinská. (Maloruská.)

V přehledu ukrajinské (maloruské) literatury za rok 1901*) uvedl jsem některá pozorování o jejím celkovém stavu a snažil jsem se vyložiti příčiny rozvoje, nebo ochabnutí některých jejích haluzí. Začínaje nyní psáti přehled za rok 1902 musil bych je opakovati znova, neboť minulý rok nepřinesl nijakých velikých změn, nevyvolal nových směrů ani nevydal tak silných, světlých talentů, kteří by koráb literatury vypravili za hledáním nových, neznámých krajů.**)

Byl to, v plném smysle slova, obyčejný rok, takový tichý, všední, z jakých se skládají století.

Proto, abych neopakoval sama sebe, vybral jsem jen několik nejpozoruhodnějších plodů, chtěje při nich poněkud déle se zdržeti v naději, že lépe ke čtenáři promluví, nežli celé řady autorských jmen a nadpisy jich prací.

Počnu největší povídkou, »Zemí«***.)

Paní OLHA KOBYLJANSKA způsobila nám opravdové překvapení. Po »Carevně« a »Člověku«, povídkách z měšťanského života, z tak zvané »intelligence«, podala nám v »Zemi« veliký obraz selského stavu v jižní Bukovině, kde živel ukrajinský mísí se s Rumuny. Zmínka o této věci neuškodí, třeba jen pro poznání ethnografického rázu práce. I Cigáni, kteří, jak známo, rádi se toulají po Bukovině, dodávají rovněž povídce

---

*) Slov. Přehled, 1902, str. 291. 234.

**) Důležitější události povahy sociální, jako na příklad veliká zemědělská stávka a odchod mládeže z university, dosud ještě neprojevily se nijak v literatuře.

***) Ольга Кобилянська: Земля. Повість. Львів. 1902. Виданє редакциї »Лїтературно-наукового Вістника«.

Kobyljanské čehosi takového, čeho není tam, kde lid ukrajinský tvoří jednotný celek.

Hrdinou povídky je — země. Ona černá, plodící, bukovinská země, zdánlivě němá a mlčenlivá, vskutku však živá i mluvící.

»Jsme lidé, kteří známe jen zemi« — praví představitel rodinného života a selského stavu, Ivonika — a je to úplná pravda.

Všichni lidé, jež předvedla Kobyljanska, znají pouze zemi. Na ní pracují, a ona je živí, milují ji, touží po ní, rádi by jí co nejvíce zabrali, a ona někomu přeje, jako matka dítěti, a někoho ničí, jako zlá carice. Všichni jsou její nevolníci.

Jen mladší syn Ivonikův, Sáva, nikoli. Naprosto ji nemá rád. Nerad pracuje, jako z donucení, nechá pluh pluhem a honí se za zajíci, je mezi onou zemědělskou společností jako mimovolným protestem proti zotročení lidí od země.*) Proto jej náklonnost táhne k Rachiře, povaze divoké, svobodné, stepní.

A za to matka-země potrestá jej strašně, jako zrádce, jako odrodilce. Ubíjí svého staršího, dobrého, pracovitého bratra Michajla a to právě pro zemi, aby uloupil jeho podíl. Strašná, pekelná msta.

To jest osnova práce, stará jako svět. Na ní vytvořila Kobyljanska novými ozdobami celé chorovody selských portrétů, celé gallerie obrazů a obrázků ze selského žití.

Hle, otec obou bratří Michajla a Sávy, starý Ivonika, podivuhodný typ zemědělce arijského, jenž »znal zemi v každé době roční a v rozličných jejích tvářnostech jako sebe sama« (str. 28.), jenž prací a šetrností dodělal se krásného vědomí, že nikomu nikdy neukřivdil. Tato postava z dávnodávných, patriarchálních dob vyvedena jest velice konsekventně a bezvadně.

Miluje oba své syny jakousi zcela elementární láskou. V starším vidí svého následníka druhého sebe, věrného syna země, a zároveň se těší myšlenkou, že rovněž tak i mladší zamiluje si zemi. S rozvojem povídky rozvíjí se i postava Ivonikova a v té chvíli, když seznává, že Sava zabil Michajla, roste v jakéhosi svérázného Laokoona. Vůbec celá povídka od této chvíle béře na sebe rozměry obrovité, otřásající a hluboko vzrušující svým strašným tragismem. Málo věcí z nové grotteskní literatury možno postaviti podle druhé části »Země«. Nezapomene se lehce taková chvíle, jako otec před vyšetřujícím soudcem, nebo onen moment, když mlčky, tiše trestá bratrovraha, syna.

Ne tak ucelená jest postava ženy Ivonikovy, Marijky, matky nešťastných synů, »osobnosti s něžnými rysy a nestaré, jen utrmácené neustávající prací«. Žila ve shodě se svým mužem, ctila jej, poslouchala ho a říkala mu »vy«. Dokud žil Michajlo, srdce její táhlo se více k němu,

*) Myslím, že autorka rovněž je pro takovouto emancipaci, neboť pokládá velikou připoutanost sedlákovu k zemi za něco zhoubného a v této věci shoduje se s Gorkým. »Ne pro tebe, synku, byla ona (země)« — praví nešťastný Ivonika nad hrobem synovým — »nýbrž ty pro ni! Chodil jsi po ní, radoval jsi se z ní a když jsi vyrostl a dospěl, otevřela tlamu a pohltila tě! Zbytečný jsi byl na ní, zbytečný.« Str. 246.

než-li k Savovi a po jeho smrti všecku lásku přenesla na Savu, netušíc, že on zabil bratra. Avšak když se dopátrala — pojala jej v nenávist zvířecí. Na Michajlovi nesmí zůstati nijaká skvrna, proto vyhání z domu Annu, s níž se potajmu miloval, proto otravuje i obě její děti, čehož sobě potom odpustiti nemůže.

Nejednou vidíme po vsích starší ženy s tváří neobyčejně vrásčitou, s tělem křečovitě sehnutým, jako kdyby je byl osud na mučidlech zmučil. Tak si představuji Marijku.

Naprosto z jiného světa byla Anna, chudá děvečka, nevěsta Michajlova. »Prostředního vzrůstu jsouc, s temnými, jako hedvábnými vlasy, pružné postavy, vábila k sobě harmonií ženskosti.« (Str. 56.) Sloužila ve dvoře a »její denní styky s paní a slečnou, ženami citlivými a ušlechtilými, sňaly s ní jistou dršnost a neobratnost nekulturní vesničanky a dodaly jí pružnosti a intelligence«. (Str. 61.)

Matka odnímá jí trpce vydělaný groš a jí nezbývá nic, než práce; a — »nepozorovaně uložil se rys bolesti kolem jejích mladých, nevinných úst«. Žebračka i cařice v jedné osobě — oblíbená postava Kobyljanské.

A tu svádí ji osud s Michajlem, aby hořce se jí vysmál. Michajla zabije Sava a Anna zůstává po něm neprovdanou vdovou s nezákonnými dětmi, dvojčaty. Sešílí, léčí se v ústavě a po několika létech provdává se za Petra. Má s ním jediného synka, o nějž se chvěje s jakousi bázlivou láskou duše, jež mnoho zakusila. Trpce touží, aby jen svému synkovi mohla dáti učení a odervati jej od země. »Bude z něho člověk, když opustí zemi.« (Str. 286.)

V týž čas Ivonika a Marija pilně dbají o duši Michajlovu, skutky dobré ke cti boží konají a dávají na modlení za duši. Sava se ožení s Rachirou, cigánkou, čarodějnicí, jež přičarovala jej k sobě a svedla na špatnou cestu. Žijí v bídě, neboť Ivonika nedal Savovi pozemku. Sám se nyní Sava země domáhá a učí se ji milovati — — — — —

»Tiše — neslyšitelně tká příroda svoje skutky a po pořádku, a nemění se ve svých ustanoveních.« (Str. 27.) — — — — — — —

Lituji velice, že skoupé místo tohoto přehledu nedává mi možnosti promluviti šíře o této selské epopeji, jež směle měřiti se může s takovými pracemi, jako je »Země« Zolova a »Moc země« Uspenského. Lituji, že nemohu ukázati na veliké bohatství pozorování, na celé množství životních reflexí a především na hluboký, čistě lidský cit, jímž autorka objímá všecky bez výjimky hrdiny své povídky, zlé i dobré stejně.

Nemluvím o umění a o něžném půvabu poesie, jímž autorka ostínila netoliko neporušenou přírodu, nýbrž i hříšné lidi své.

A právě proto, že tak vysoko cením nejnovější práci Kobyljanské, nespokojil jsem se výhradně její krásou, nýbrž snažil jsem se také postřehnouti její chyby a nedostatky. Já na příklad ptal jsem se sebe, proč se čte »Země« tak těžko, mnohde s únavou? Proč nemožno ji pojmouti jediným pohledem, jako celistvý plod umění? Proč po přečtení zanechává jakýsi divný dojem strachu a nepokoje?

A znova nemohu na tyto otázky podrobně odpovídati, neboť k tomu třeba by bylo literární studie; proto obmezím se jen na několik poznámek.

»Země« jako literární plod jest těžká množstvím lidských myšlenek a dojmů, onou jako olovo těžkou životní pravdou, onou neustávající touhou pochopiti existenci člověka a její spojitost s viditelným i neviditelným světem. Ono veliké bohatství obsahu sepjala autorka neprůzračným systémem episodickým, nepřihlížejíc k pravidlům perspektivy, ale píšíc tak, jako se píše studie nějakého typického jedince.

Skoro všecky postavy vystupují v ní se stejnou silou v popředí, trou se do první řady i takové, o nichž se dovídáme jen prostřednictvím jiných, z vyprávění. Jako skoro všecky děje popisuje autorka se stejnou důkladností i takové, jež se udály mimo rámec povídky a nemají s ní genetického spojení. K tomu Kobyljanśka nezměnila svého dřívějšího způsobu psaní. Při všem velikém studiu selského života nedotekl se její něžný, ženský dotek nejhlubších ran, nedospěla k nim její náklonnost k polotonům v hudbě a v malířství, ke všemu tomu, co ne vždy a ne každému bije v oči. Povídce chybí selské zabarvení, vůně vsi, všecko to, co nás rázem bez napětí vlastní naší fantasie přenáší mezi sedláky. Nečiním však z toho výtku, nýbrž jen poznámku, jež týče se více formy, než obsahu. Kdo chce lekturu lehkou, anekdotickou, nechť nečte »Země«. Ta vyžaduje jisté spoluúčasti čtenářovy v díle autorčině — jen spojeným přičiněním obou vyvolává dojem.*)

Hlavním motivem povídky LUKIJANOVYČOVY »Za Kadylnu«**) jest rovněž země. U Kobyljanśké vede se tichý, krvavý boj o zemi uprostřed společnosti zemědělců. U Lukijanovyče bojují sedláci o pole s cizím nepřítelem, se dvorem. Jeden z nesčíslných servitutových processů, které tolik zla způsobily haličskému sedlákovi a nemálo přispěly k jeho nynější nouzi. Na tomto, zřejmě ne novém poli, autor vytvořil velikou hrdinskou postavu starého sedláka Dmytra, jenž zastupuje obec.***) Ztrácí majetek, zdraví a na konec i rozum, ale věci obecní nechce opustiti.

V krvavé srážce dvorské čeledi se sedláky zasažen je kulí do boku, potom sedí dlouho ve vyšetřovací vazbě, potom jede k císaři do Vídně, ale stihatelé chodí za ním jako za zvěří, chtějí ho zbaviti cti — a vše to za týž pozemek obecní, za »Kadylnu«.

Nejtragičtější však jest, že ti, za něž Dmytro přináší sám sebe za oběť, nerozumějí mu. Proces táhne se několik desítiletí. Vrstevníci Dmytrovi vymírají. Přicházejí jiné časy a jiní lidé. Ti, kteří spolu s Dmytrem orávali kdysi Kadylnu, leží v hrobě, jejich děti a vnuci přivykli nespravedlivému stavu držebností. Dívají se na ubohého Dmytra jako na svého nepřítele, jenž uvaluje na ně nelásku dvora, pána i úřadu,

*) Dovídáme se, že do češtiny překládá Kobyljanśkou pí. Tereza Turnerová; nejdříve vydá její »Maloruské novelly«.

**) Денис Лукіянович: За Кадильну. Оповіданє. Накладом Українсько-руської видавничої спілки у Львові. 1902.

***) Srovnej Frankova Zachara Berkuta.

rány četníků a udržovatelů pokoje. Vlastní žena naříká nad ním, že zničil hospodářství a na starost pustil ji jako děvečku mezi lidi; ano nevinné selské děti běhají za ním a posmívají se velikodušnému starci. Podivuhodný osud hrdin lidových.

Povídka je psána tempem vřelým, mnohem živějším než u Kobyljanské, má některé episody (krvavá srážka, odjezd Dmytrův, jeho smrt) velmi pěkné, čte se lehce a podává nemálo materiálu k pochopení haličských agrárních poměrů.

Třetí povídka, o níž nám je promluviti, jest JACKOVA: Světla hoří.*) Je to pokus synthezy života ukrajinského měšťanstva.

»Les koupá se v slunci, pod smrkem dříme člověk. Nad lesem vznášejí se bohyně horské, bohové je honí, dovádějí, hrají si s nimi. Zvučí polibky, vášnivý smích, šepot.« (Strana 3.)

Ostap, syn svobodomyslného, pokrokového sedláka, chodí v okresním městě do vyššího gymnasia. Město je hloupé, učitelé zlí, druhové ohavní. V jeho mladé duši budí se protest proti strnulosti, falši a klamu. Jarní bouře mladé duše.

Na neštěstí seznámí se s mladou a bystrou dívčinou, dcerou kostelního řezbáře. Jsou to podobné povahy, leč ona jest bez síly vůle, tvárná a podajná jako vosk, proto život béře ji ve své nedobré ruce, hanobí ji, tře, zdrtí a vrhá ji v propast jako nepodařené stvoření. Provdá se za člověka nespolehlivého a nedobrého, »jen aby aspoň rok mohla žíti, jak se žíti má. Jeden, jediný rok.« (Strana 172.)

Na svatbě jsou nedorozumění a spory mezi příbuzenstvem. Bratr nevěstin hází na zemi hodinky, jež mu ona vyčetla.

»Babka, s bloudíícma, rozbolenýma očima, vztáhla své kostnaté ruce a vyjektala: — O-o-o! Rozletěly se jasné hodiny. Rozcházejí se lidé, zbývá dým — světlo zhasne — potom přijde stará pohádka, a potom noc.« (Str. 176.) —

Přiznávám se, že jsem nečetl knížky, která by působila na mne tak divným, nesjednoceným dojmem. Jasná poesie a nejšpinavější prósa, čisté umění a tendenciosní karikatura, krása a ohavnost mísí se tu v nepochopitelnou směs. Proč všecky ty hlavní, cizí i sodomské hříchy, jichž se dopouštějí lidé tak lehce a brzo, jako kdyby si z nich sami před sebou nebyli zodpovědni? Či mají nějakou jinou míru dobra i zla, či jsou jen obyčejnými, všedními hříšníky? Či opravdu možno na příklad, aby matka zmařila své dítě v zahradě, jako to dělá hrdinka povídky? Nepopírám. Divné věci dějí se na světě. I nejstrašlivější skutky vyrůstají tak lehce jako hřiby po dešti, avšak v umění jest třeba je motivovati. třeba je dotýkati se takových zjevů s projevem výslovného anathéma, aby se autor prostě neomýlil a nepropadl banálnosti dávných kriminálních romanopisců.

Jestliže autor opravdu znal takové lidi, jako jeho hrdinové, tedy to byli velice výjimečné zjevy — fenomenální jednotlivci — a to se nesmí zapomínati.

*) Михайло Яцків: Огнї горять. Повість. У Львові, 1902. Накладом автора. З друкарнї Наукового Тов. ім. Шевченка.

S technické stránky povídka sama je nestejná. Jsou místa do podrobností provedená a umělecky zaokrouhlená, jsou místa zcela na hrubo, z prvé ruky tesaná. I tempo místy je klidné, široké, epické, ale brzo též rychlé a trhané, jako v novelle. Tyto změny dějí se dosti beze zřetele k celku a oslabují celkový dojem, jímž má povídka působiti. Uznati však sluší, že se naskýtají i některé kapitoly (na příklad při počátku) zcela zdařilé a některá místa dokonce velmi silná. Viděti jest u autora netoliko silný a originální talent, nýbrž i chuť a odvahu pohleděti pravdě, třeba nejstrašnější, přímo do očí a vyváděti ji nahou i hanebnou na světlo denní. Tím se blíží ruským belletristům, kteří však činí to obyčejně v pocitu jakéhosi vyššího, humanního cíle. Jackiv nedbá však o lásku své společnosti, rozzloben jsa a rozjitřen vytíná jí bolestný políček. Je-li však to slušno a užitečno? — toť otázka.

Zdálo by se, že v tak mladé literatuře, jako je ukrajinská, žádná knížka nemůže projíti beze stopy, zatím však se stává dosti často, že i velmi dobré práce, zvláště mladých spisovatelů, zacházejí bez ohlasu. Zapíše je bibliograf a je konec.

Stalo se tak s »Črtami« OLEKSY KUŽMY.*) A je to škoda — neboť tato neveliká knížka zasloužila lepšího osudu, již proto, že je debutem mladého, a upřímně řekneme, talentovaného spisovatele.

Tři novelly a jedna studie psychologická tvoří její obsah. Themata dosti stará. Klopoty mladého člověka, jemuž zdá se, že musí být literátem, nezáviděníhodný osud dvou akademiků, kteří deset dní před prvním zůstali bez haléře, boje začínající učitelky s předsudky a prkenností vesničanů a na konec protest jednotlivce proti celku, jenž využitkuje jeho sil a práce a zdírá s něho individualitu a samostatný ráz. Končí se, jako obyčejně, pádem protestujícího, jemuž ani nejbližší nerozumějí a nazývají jej podivínem. On pak, doveden jsa do krajnosti, chce rozbiti pokladnu svého chefa, zabije stráž, jež jej přistihne při této práci, utíká, hnán jsa výčitkami svědomí a rozrušením nervů, a zahyne mrazem v parku. Tu a tam míhají se vzpomínky na »Hlad« Knuta Hamsuna a »Zločin a trest« Dostojevského.

Tu a tam autor klopýtne na kluzké cestě psychického rozboru, avšak celkový dojem všech těchto črt je zcela dobrý. Zvláště lehkost v líčení děje a přirozenost v líčení lidí a v charakterisování jejich skutků činí knížku p. Kuźmovu sympathickým zjevem v novější belletrii ukrajinské.

Ve svět zcela jiný uvádí nás sbírka CHOTKEVYČOVA.*) Tamto reálný život, podmínky fysické existence, zde touhy po osvobození duše od pout tělesných, touha po širém rozmachu křídel v podnebesných prostorách na vrcholcích sněhobílých hor lidského snění. »Chci,« praví mladá matka nad kolébkou svého prvního dítka, »chci modlitbou, poesií, voláním svým odehnati od tebe kal a bláto obecného pojetí života, chci

*) Начерки Олекси Кузьми. Львів. — Накладом А. Хойнацкого. З друкарні В. А. Шмидковского. 1902.

*) Гнатъ Хоткевичъ (Галайда): Поезия въ прози. (Збирникъ.) Харьковъ. 1902.

na věky vysvoboditi tebe ze skořepiny zatvrzelé nevěry a lhostejnosti, z níž nevstupuje v duši lidskou ni setina velikosti. Víru a volné snění chci vlíti v tebe ...« Toho přála si mladá matka a toho přál si mladý autor, posílaje do světa svou první sbírku. Jeho kniha patří mezi nečetné projevy východoevropského modernismu v ukrajinské literatuře; projev dosti silný a plný, nový průkaz staré pravdy, že říše lidské duše nezná mezí, neuznává šablon, nemiluje nijakých uniforem. Talent, cit a fantasie, toť jediné zákony její.

O novellách BYRČAKOVÝCH zmínil jsem se v loňském přehledě, když se tiskly ve feuilletonech »Ruslana«. Nyní pročetl jsem je ve zvláštní knížce*) podruhé i projevuji tytéž myšlénky. Subtilní ironie, lehký humor a ciselovaná forma tvoří hlavní přednost těchto miniatur.

Poznamenati třeba, že novellistika minulého roku obrátila se více než obyčejně k životu měšťanskému a udeřila na tón západoevropské moderny, a to prý je hlavním důvodem k alarmu, jejž způsobil redaktor Kyjevské Stariny ve stati: »Ke hledání nové krásy.«

Není pro mne těžšího úkolu, než-li oceniti novou sbírku básní, a to ještě takových, jako jsou »Ozvuky«**) ŁEŚI UKRAJINKY, které přece nelze jen tak odbyti. Třicet básní, závodících spolu v kráse a rozmanitosti; jak je spořádati, jak ztlumočiti jejich neobyčejnou krásu obyčejnými, bledými slovy všední prosy?

Kdo v básních Łeśi Ukrajinky hledá ženský půvab, něžnou, citlivou, intelligentní, ale nevelikou duši, najde cosi jiného: povahu více mužnou než ženskou, více reflexivní, než lyrickou, duši plnou dojmů nevšedních, srdce planoucí a rychlé k hnutím smělým a neobyčejným.

Poesie Łeśi Ukrajinky, to není haluz německého chmele, jenž pne se po bílých stěnách měšťanského domku, ani barvínek ukrajinský na rusé hlavě dívčí, toť onen vítr bouřný, jenž rozhání písky africké a patří do očí Sfingy dotazuje se, jaká v nich sídlí myšlenka. (Sfinx, str. 48.) Je to onen duch lidský, nespokojený, jenž za měsíce u pyramid bloudí a nese s sebou zaklínání Rha-Mensidovy sochy, aby šel a pohleděl na dvojitou korunu Egyptskou a na kosti, pokryté prachem století. (Rha-Mensis, str. 47.)

Jest to onen věčný poutník bez domova, jenž za Mesiášem chodí (Obět, str. 55. a Porobený kraj, str. 67.), jenž při Davidovi sedá a Saulovi v duši nahlíží (Saul, str. 59.), jenž minulost s budoucností váže, hory se dnem mořským vyrovnává, nenacházeje pokoje rozumu svému, ani uspokojení srdci, plnému tužeb nesplnitelných.

Łeśa Ukrajinka bez odporu jest veliká básnířka.

Proto drobounké její lyrické básně, jež vyjadřují chvílkové nálady a pohnutí, blednou vedle básní, kypících silou citu a bohatstvím myšlenek; proto forma její nevždy je stejně uhlazená a lehká; proto není všem stejně přístupna.

---

*) Володимир Бирчак: Матура. (Новелї.) Львів. 1902. Накладом А. Хойнацкого.

**) Леся Українка. Відгуки. Поезиї. Чернівцї 1902.

A přece i v této sbírce jest několik básní takových, z nichž každý rozkoš čerpati může; jmenuji toliko: Sněm, Rythmus IV. a V., Svatá noc a j.

Když hovoří se o poesii, sluší připomenouti i veliké vydání spisů OSYPA FEĎKOVYČE, jehož ujalo se Tovarystvo im. Ševčenka. Ty tři vydatné svazky, jež vyšly, jsou netoliko důstojným památníkem zemřelému básníkovi, nýbrž přinášejí nemalou čest i vydavatelům a pořadatelům. Zvláště první svazek, pod redakcí Dra. Franka, v němž je kolem 500 básní Feďkovyčových sebráno, spořádáno, vysvětleno a prozkoumáno — bude ukrajinské poesii vzácným vzorem. Takového vydání nemáme dosud ani u Ševčenka.

Na Ukrajině zahraniční vydána veliká anthologie ukrajinské literatury v XIX. století, nazvaná Věk. (Викъ.)

Pomíjejíce hříchy nadmíru ostré censury a některá nedopatření redakce ve výboru prací, uznati musíme Věk za dílo, jež nesmí zůstati beze stopy. Literatura, která může se vykázati takovým velikým výborem, není nejposlednější.

Krakov, v červnu 1903. BOHDAN ŁEPKYJ.

Ruská

Přehlížející krásnou literaturu ruskou za rok 1902 pozorujeme, že práce, tvořící tuto literaturu, mohou býti shrnuty v několik skupin. Na předním místě ruského čtenáře v uplynulém roce zajímaly práce nových, mladších autorů, M. GORKÉHO, L. ANDREJEVA, TANA, Iv. BUNINA, JABŁONOVSKÉHO, BUDIŠČEVA a L. MELŠINA.

Známý přední ruský měsíčník »Russkaja Mysl« (č. 1.—2.) předvedl současnou Moskvu v povídce P. D. BOBORYKINA »Все прилично« (Vše jak náleží). Hrdina povídky, Pavlin Kardujev, jeden z těch mladých lidí, kteří jsou povoláni vyčistiti vzduch těžké atmosféry rodinného »bahna«. Aby se mohli státi čestnými lidmi a pohrdnouti lhostejným životem celé Moskvě známé rodinné čtveřice, nevyhnutelný jest souboj ke cti těchto rodinných bohů s východem, dávajícím Pavlinu a jeho »skutečnému otci« Ardalionu Nartovu možnost zažít novým životem . . . A všichni oni, otec, matka (Nina Georgievna), sestra jeho Lena, o rok starší a ovšem »nejmilejší Ardalion Silyč«, mají se za nejrozumnější Moskvany, skutečnou smetanu společnosti, za lidi s vysokým uměním žíti, se vzácným taktem a »savoir vivre« (mající způsoby) i v ryze šlechtickém smyslu i ve vkusu smíšeném, jako Ardalion, syn váženého měšťana a šlechtičny z gubernských činovnických kruhů. Všecko je krásné, dokud studenta v opilé družině nepohaní. Konec konců jest rozpadnutí čtveřice na dvě rodinky, jednu ryze šlechtickou, druhou smíšenou.

Ke skupině literárních prací, předvádějících ruské lidi syté a dobře situované, náležejí ještě takové knihy, jako na př. romány A. D. APRAKSINA: »Grafinja Negrjanskaja« a »Knjaž Červonskij«. Předvádí se zde celý Petrohrad se zhýralou aristokracií, dosti dobročinnou po životních bouřích, hýření s cigánkami a prostitutkami, s efektními

dušespasnými scénami. Mnoho peněz a dostatečných »dušemravných« tužeb pro spasení čistoty mravů »milých ničemů« a jich nevinných manželek. Vše to ovšem na podkladě lesklého vojenského kruhu a urozené třídy »hříšnic«, nepřekračujících mezí slušnosti.

Neméně dobrý dojem činí četba románu z téže vyšší vojenské společnosti: A. Er (А. Еръ): »Лери«.

Látkou k antropologii ruského vojensko-aristokratického stavu »Nohajcevých« a »Ukrajncevých« jest román GRIGORIJE DE VOLLANA*) »Połnaja čaša iz semejnoj chroniki Nogajcevych« (Plná číše z rodinné kroniky Nohajcevých), zobrazující čistokrevný aristokratický malosvět, plný smyslných rozkoší a mírného opilství.

V měsíčníku »Mir Božij« a potom i o sobě vyšel román A. VERBICKÉ »Osvobodilas« (Osvobodila se). Před ním vyšly její knihy »Sny žizni« (života), »Pervyja łastočki« (První vlaštovky), »Vavočka«, po něm »Prestuplenie (Zločin) Marji Ivanovny«. Povídky ty a črty ze života moskevské mládeže líčí všední typy lékaře chirurga, nesvědomitě vydělávajícího peníze při tajných porodech, studenta Klimenka, vyslaného konečně do vyhnanství, a hrdinky vzoru ibsenovské Nory, toužící po 14letém manželství státi na stráži práv individua a ženy i končící požitím chloralhydrátu.

Za znamení doby a nechutných poměrů v současném Rusku můžeme míti dvousvaz. román »Million těrzanij« (soužení) ŠČEGLOVA. Když prý nyní v době liberálů, Nietscheanistův, poběhlých lenochů studentů, pijících školáků a podobných degenerovaných lidí — když v této době pozorujeme životní působnost stavu vojenského, jak bychom nevzdychli s ulehčenou duší a neblahořečili nebesům za to vychování, které ochránilo v našem neohroženém vojíně člověka hluboce uznávajícího své povinnosti k otčině, národu a caru! (Str. 394.) — Jiným smutným příkladem toho, jak autor, načtený všemožných populárních knih a brožur nevládne ani vlastní myšlenkou, ani kritickým ni uměleckým smyslem, jest knížka V. N. KRAČKOVSKÉHO »Žizň i smerť.«

Ruská ves zdařile jest předvedena v »Razskazach« TH. TH. POTĚCHINA, z nichž nejlepší jest »V głuši«. Nepodařily se však autoru povídky, osnuté na fantasii. — S nároky na znalost lidového jazyka i bytu napsána jest kniha SERGĚJE POŁOVA »Iz carstva prazdnosti«. V pěti pracích kreslí různé Dolinské, Achmatovy atd. v hospodářstvích, na trzích, v chatách opilých mužíků i u hostinných, milých stvoření na víně a kartách, i v objetí prosté lásky — vše bez zvláštních nároků na uměleckost.

Od života vyšší rodové a peněžní aristokracie přecházíme k uměleckým kruhům v románě A. E. ZARINA »Prizvanie« (Povolání). »Mluv si co mluv, proti lásce a povolání ničeho nezmůžeš, ty vše přemohou, vše porazí, nad vším zvítězí.« Hrdina z drobných úřednických kruhů petrohradských vydobývá se z posledních, chudých řad na dráhu uměleckých úspěchů — silou lásky a mladosti, vnitřního poslání.

*) Známého etnografa a cestovatele-diplomata, autora »Ugrorusskich pěseň.«

Velký román P. M. NĚVĚŽINA »Ozloblennye« (Rozzlobení) kreslí velmi rozvláčně život mládeže, usilující dostati se k herecké činnosti, připravující se většinou bez povolání v dramatické škole; líčí účast degenerovaného Čemarceva »z bohatých vrcholů společnosti« na závodišti operního pěvce, hubícího svoji milenku Nasťu.

Život nechutnosti a ničemných lidí obral si za předmět N. TIMKOVSKIJ v »Pověstech a povídkách« (»Pověsti i razskazy«), v nichž nacházíme mistrně vylíčený život dětský; autor však nemá víry v mravní obrat a povznesení ducha. Život nešťastných a ponížených předvádí se v těchto pracích: *a*) v románě A. I. SVIRSKÉHO »Prestupniki (zapiski arestanta)« — »Zločinci« (zápisky vězně) — a v povídkách »Šatuny« (Pobudové), »Podajanie« (Almužna), »Advokat«, »Za nim«, »Stěpan«, »Prozrěl« (Prohlédl), obrazech to »zločinu a neštěstí«, nakreslených s živou barvitostí. *b*) K. O. N. (FELIKS KON): »Skazki iz sibirskoj dějstvitělnosti.« Hoře a neštěstí hrdin autor vykrašluje svojí »věrou v člověka«. *c*) L. MELŠIN: »Pasynki žizni« (Pastorkové života). *d*) J. KRUKOVSKAJA (J. J. GUREVIČ) »Pověsti i razskazy« (Pavel Zaletnyj. Bog těatra. Běglyj. Diana. Rusaločka.). Povídky ty napsány jsou pěkným jazykem a vyznamenávají se zdařilým spojením živlů idyllických s tragickými. *e*) V. A. VOLŽIN: »Naši tulupovcy. Pověsti. Niščij činovnik. Bobij klub. Čudak blagotvorca.«

K symbolistům, překvapujícím čtenáře mnohovýznamností básnických symbolů a narážek, náležejí: 1. SKITALEC: »Razskazy i pěsni«, díl I. Kritika spatřovala v nich pozoruhodný zjev — jiskry myšlenky i citu, pyšně v nich hořící, jsou blízky mnohým duším. 2. ANDREJ BĚLYJ: »Simfonija« (druhá dramatická). Kniha podivná — velké trpělivosti potřebuje čtenář, chce-li se dopátrati smyslu. 3. Z. GIPPIUS: »Treťja razskazov«. Nejlepší z těch obrázků je tklivá historie utrpení Serafiny Radionovny Glěbové. Kritika však málo souhlasí s příkrasami a hledaností literárních prostředků, jichž autor užívá.

Od všedních, nerázovitých spisovatelů sluší odlišiti P. P. GNĚDIČE: »Antipod i drugie razskazy.« Povídka plyne lehce, duše necítí v ní mnoho vymyšleného nebo vykrášleného.

Román kn. DM. GALICYNA (MURAVLINA) »Ot smutnych dněj« oceniti lze spíše se stanoviska vlastenectví a dobrého úmyslu, než s hlediska esthetického. — K. A. KOVALSKÉHO »Večernija pěsni« (povídky, kresby, náčrtky) dle »Ruské Mysli« trpí manýrou, ač má některá pěkná místa. — »Razskazy« PUTNIKA (I. N. LENDĚRA) čtou se hladce, ale nezůstavují hlubšího dojmu. — Kn. V. V. BARJATINSKIJ v lepších kusech své knihy »Razskazy, mysli i zamětki« předvádí abecedu liberalismu.

Dále zaznamenáváme řadu nových prací od známých, sympathických spisovatelů, prací vyznačujících se týmiž kvalitami, jako dosavadní jich díla:

K. M. STANJUKOVIČ vydal: »Na čajkě i drugie Morskie razskazy.« — OLGA ŠAPIR: »Zakonnyja ženy.« — LEJKIN: »Vně rutiny.« — MAMIN SIBIRJAK: »Uralskije razskazy.« — D. MEREŽKOVSKIJ vydal knihu:

»Ljubov silnêje smerti.« Novelly tyto, vzdálené od současnosti (čerpajíť látku z vlašského života XV. stol.), činí dojem archeologických nálezů. K téže skupině náleží LINĚV: »Sredi otveržennych« (2. vyd.), BARONCEVIČ: »Razskazy«, ČIRIKOVA: »Razskazy« a jiní. —

Do jisté míry nový, silný dojem zůstavují: »Nastrojenija«, črty a povídky od ANTONOVIČE; nevelká, ale silná kniha A. SOKOLINSKÉHO »15 razskazov«; básně IV. LEBEDĚVA: »Odinokij. V trevogê i borbê. Zapiski pogibšago«, poety měštěnína, kterému se nedostalo skoro žádného vzdělání a jenž nyní jest zaměstnán v jednom z volžských přístavů. Na jeho paletě není jasných tónů, ale smělé tahy štětcem dovede klásti a barvami temnými dociluje hlubokého dojmu. — A. JABŁONOWSKÉHO: »Očerki i razskazy« září plaménky talentu spisovatele, který jest vůbec pozoruhodným zjevem. Publicista a přesvědčovatel nabývají u něho časem vrchu nad žánristou.

TAN vydal »Očerki i razskazy« svaz. II.; většina jich má ráz čistě ethnografický. Tan jest výborný a nadaný spisovatel cokoli napíše, působí neslábnoucím, hlubokým dojmem.

Mezi básníky čestné místo zaujímá VAS. NĚMIROVIČ-DANČENKO, jehož básně (»Stichi«) vyšly ve 2. vydání. — Kníže D. N. CERTĚLEV (jehož překlad Goetheova Fausta, vydaný roku 1899, přijat byl kritikou Ruské Mysli nepříznivě) vydal minulého roku »Stichotvorenija« (1883—1901), z nichž vane beznaděj a stesk smutného podzimního dne. Forma jest mistrná. — G. A. GALINA: »Stichotvorenija«. Sbírka trpí jednotvárností, ale cítiti jest v ní poesii mírné, dobré dívky, žijící v tichu venkova. — Milé a vážné jest vydání pozůstalých básní S. J. NADSONA »Nědopêtyja pêsni«, ozdobené novou podobiznou básníkovou. Jsou to zajímavé úryvky z jinošského denníku Nadsonova.

Pathologická stránka uměleckého tvoření, kterou nedávno naši psychiatrové hledali v povídkách L. ANDREJEVA, úplně se projevuje v knize N. I. GALICKÉHO »Na beregach Něvy«, zápisky člověka nezdarem pronásledovaného a jeho rozbolněné duše.

Přes různé výtky bdělé kritiky zájem ruského čtenářstva o povídky a dramata MAKSIMA GORKÉHO neustále roste; od těch dob, co dovoleno představovati obě dramata »Scény v domě Bezsêmenových« (či s definitivním názvem »Měšťané«) a »Na dně« — mají všecka divadla plné domy. R. 1902 vyšel pátý svazek povídek Gorkého a hlavně román »Troje« (Tři)*) Nejdříve počal autor široce filosofovati o svých hrdinech, čímž se zdá román při četbě příliš - rozvleklým. Jest však mnoho barvitosti a živosti tónů v líčení typů nižších vrstev. Ledakdes jeví se vliv Dostojevského, mnohé věci připomínají filosofii ruské národní duše staré doby. Velkolepí jsou všichni ti činovníci, žena jednoho z nich se sympathickým vysvědčením, obrazy padlých stvoření; sami »tři« příliš těžce snášejí neštěstí, příliš mnoho srovnávají svůj osud s cizím bohatstvím a blahobytem. Oni jako bez oddechu a míry, bez jediné minuty zapomenutí neustále cítí se ubohými, poníženými a

*) Český překlad (od J. Wagnera) vyšel nákl. Fr. Hovorky.

uraženými. Strašný pessimism ruské současnosti projevuje se v úžasných rozměrech.

Iv. Bunin: »Razskazy«. Povídky tyto, tištěné dosud v různých časopisech, objevují se tu poprvé v samostatném výboru (počtem 15). Autor dovede mistrně vhypnotisovati čtenáře v náladu pozdní noci, soumraků tohoto světa atd.

Kromě těchto belletristických prací vyšla ovšem ještě spousta věcí, které však buď nemají ceny, buď pro svůj smíšený ráz (ne čistě belletristický) vymykají se z rámce tohoto přehledu. Také vyšla řada jubilejních vydání a studií k různým literárním jubilejím, o nichž lze se poučiti v našich literárně historických a bibliografických časopisech a publikacích, na př. v »Literárním Věstníku«.

Petrohrad, 21. června. BIBLIOFIL.

DOPISY.

Ze Lvova.

(Polský národní sjezd.)

Práce polského národního sjezdu, konaného 31. května a 1. června t. r. ve Lvově, byly rozděleny ve tři sekce: sekci organisační, národní obrany a vnitřního rozvoje.

Prvním bodem programu sekce organisační bylo utvoření »komitétu národní práce«. Národové, kteří nemají své politické samostatnosti, postrádají tím nejvyššího orgánu, který by dával iniciativu a uskutečňoval plány a programy, týkající se zájmů národa jako celku. Potřeba tohoto nejvyššího orgánu u národů politicky podřízených jinému, cizímu státnímu celku jest zvláště pociťována v době novější, kdy ústavní zřízení (parlamentarism) rozděluje příslušníky národa dle jejich názorů na politické strany a kdy ekonomický rozvoj přetvořil poměry společenské. Jako všude jinde, také u polského národa vznikly různé strany politické a třídní, jež zápasí mezi sebou o prvenství ve veřejném životě. Aby při tomto zápase, jenž ovšem ve své podstatě jest nutnou podmínkou zdravého vývoje národa, netrpěly zájmy celonárodní, usnesl se polský sjezd založiti »Komitét národní práce.« Úkolem tohoto komitétu, v němž zasedají zástupci politických stran, tisku a vlivných korporací, bude pracovati o uskutečnění myšlenek, jež jsou všem jeho repraesentantům společné, dávati iniciativu v záležitostech národních, svolávati konference, pořádati ankety, vykonati usnesení sjezdu a svolati příští sjezd. Slovem, komitét tento bude prováděti národní program, jehož hlavní body byly sjezdem přijaty.

Organisační sekce přijala a odkázala komitétu k vykonání založení polské korespondenční kanceláře, jež bude udržovati stálé styky se zahraničními listy, bude je důkladně a nestranně informovati o věcech polských a o poměrech, panujících v zemích polských ve všech třech záborech, registrovati hlasy zahraničního tisku v polských

listech a opravovati jeho klamné zprávy. O významu tohoto praktického požadavku netřeba šířiti slov, poněvadž dnes každý národ se snaží, aby cizina byla správně o něm informována, aby sympatie ciziny usnadňovaly mu jeho boj. Přece však třeba připomenouti, že uskutečnění tohoto plánu má pro polský národ tím větší význam, že většině národa, žijící v Rusku, jest zabráněno a znemožněno svobodně psáti a mluviti o věcech polských.

Sekce národní obrany podala pracovní program a požadavky směřující k zachování a sesílení polského národa v Těšínsku, střední a východní Haliči a Bukovině. Polský živel v Těšínsku postrádá rovnoprávnosti s českým a německým obyvatelstvem, má nedostatek škol obecných a středních. Z toho důvodu sjezd se usnesl vyzvati parlamentní zástupce polské, aby usilovali o zavedení rovnoprávnosti, o sestátnění gymnasia a založení učitelského ústavu v Těšíně. Veřejnost polská je vyzvána, aby podporovala »Towarzystwo Macierzy szkolnej dla Księstwa Cieszyńskiego«, »Jedność« a »Towarzystwo szkoły ludowej«, jež bude požádáno, aby zakládalo intensivněji školy na ohroženém území. K sesílení polského živlu mají sloužiti též »polské domy« (v Těšíně, Mor. Ostravě atd.).

Požadavky bukovinských Poláků byly stanoveny tyto: v některých farnostech římsko-katolických s polským a německým obyvatelstvem dějí se úkony náboženské (kázání, modlitby, zpěv) j n v jazyku německém; třeba požádati vrchnost církevní, aby brala zřetel k polskému obyvatelstvu; v úřadech státních a autonomních jsou polští úředníci při obsazování míst opomíjeni. Jako křivdu a překročení státních zákonů prohlásil sjezd zásadní usnesení bukovinského sněmu, že tajemníkem zemského výboru může býti jmenován kandidát jen národnosti německé, rusínské a rumunské, tedy s vyloučením polských kandidátů.

Poněvadž bukovinské školství polskému obyvatelstvu nedostačuje, sjezd se domáhá, aby ve školách všech typů, jež navštěvuje polská mládež, byla zavedena, případně rozmnožena nauka polského jazyka, aby v místech, kde žijí Poláci, byly založeny polské školy, aby vyučování náboženství ve všech školách pro polské žáky dálo se v polském jazyku a zavedeny byly polské zpěvníky. Poněvadž polské velkostatky na Bukovině jsou silným činitelem kulturně národním a politickým, vyžaduje polský zájem, aby velkostatky nepřišly do cizích rukou. Polská veřejnost jest žádána, aby podporovala založení konviktu pro mládež a založení »polského domu« v Černovicích.

Polský zájem v středních a východních okresích Haliče dle usnesení sjezdu vymáhá: 1. bdíti nad udržením jednoty země, tudíž všech zemských úřadů a ústavů, 2. zachování polského charakteru lvovské university, techniky, škol středních, odborných, učitelských ústavů, neméně škol lidových a stálé zakládání nových ústavů, 3. bdíti nad zachováním polského charakteru měst, městeček a vsí, obydlených polským obyvatelstvem, 4. uvědomování polského obyvatelstva venkovského a dělnického pomocí školy, kostela, spolků, čítáren a periodických

schůzí polských, 5. povznesení blahobytu polského lidu zprostředkováním práce a usnadněním výdělku, 6. snažiti se o dorozumění polských stran k solidární práci všech Poláků bez ohledu na rozdíly stranické a třídní ve všech případech, kde toho zájem národní vymáhá, 7. podporovati zakládání katolických kostelů a farností.

Špatné ekonomické postavení polského lidu vyhání jej do ciziny, za moře, hledat snesitelnější existenci Poněvadž vystěhovalcům těmto hrozí nebezpečí odnárodnění a tím seslabení početní síly polské vůbec, usnesl se sjezd založiti spolek, který bude bdíti nad tím, aby ti, kteří se rozhodli vystěhovati se z vlasti, usazovali se tam, kde jsou již polské kolonie a kde jsou podmínky k rozvoji polské národnosti, a bude podporovati snahy polských osadníků zámořských o kulturní povznesení v národním duchu.

Ač v Haliči jsou jen nepatrné kolonie německé, přece německy je slyšeti takřka na každém kroku. Příčinou toho jsou židé, již téměř všichni na ulici, v obchodě, na železnicích atd. mluví výlučně německy (vlastně německo-židovským žargonem). Z toho důvodu polský národní sjezd uznal za vhodné obrátiti se k inteligentním židům, kteří se cítí Poláky, aby přistoupili k osvícení a kulturní práci mezi temnými židovskými massami a usilovali zameziti šíření němčiny. Židovské obyvatelstvo ve svých spodních vrstvách potřebuje snad nejvíce z haličského obyvatelstva kulturního povznesení, poněvadž velmi často židé v zapadlých koutech naučí se jen žargonu a neumějí čísti v žádném jazyku, tak že jsou vůbec po celý život bez duševní stravy.

Co se týče dále odstranění němčiny, sjezd se vyslovil pro zavedení polského jazyka jako úředního na státních drahách, v úřadech poštovních a telegrafních, v státním zastupitelstvu, ve správě státních statků a četnictva. V jiných úřadech jest již polský jazyk zaveden. Kromě toho bylo protestováno proti poněmčování místních jmen a žádáno navrácení dávného polského znění názvů již zněmčených.

Předmětem porad a usnesení sekce pro záležitosti vnitřního rozvoje byly otázky kulturní (hlavně školské) a stav průmyslu v Haliči. Poněvadž ve školství hraje důležitou roli zemská školní rada a dnešní její složení neodpovídá potřebám národním, byl postaven reformní program: V zemské školní radě vzmocniti činitele autonomní, repraesentující život a potřeby společnosti, a činitelům těm zajistiti větší než dosud vliv na směr veřejného vychování v zemi. Za tím účelem má býti složení zemské školní rady tak změněno, že kromě nynějších členů má v ní zasedati 6 nových členů volených zemským sněmem a místo 2 zástupců světa vědeckého, jak zní nynější statut, zavésti 4 zástupce učitelstva (2 z národních škol, 2 z vyšších). Takto složená zemská školní rada má míti právo rozhodovati ve všech záležitostech, vztahujících se k všeobecnému a podrobnému programu veřejného vyučování, k programům jednotlivých kategorií škol, vědeckým plánům, školním knihám atd. Tato rozšířená kompetence zemské školní rady posílila by národního ducha školství a zmenšila, vlastně takřka znemožnila škodlivé vlivy vídeňského centralismu a byrokratismu.

O potřebách osvěty lidu, o lidovém školství bylo přijato toto prohlášení: »Národní sjezd pokládá záležitost lidové osvěty za první podmínku národního rozvoje a domáhá se bezpodmínečně urychlení vykonávání školních zákonů z r. 1873, tak aby každé děcko v školním věku mělo možnost nabýti elementárního vzdělání, mravních základů a národního ducha. Zvláště se domáhá a) organisace škol ve všech obcích země a povolání do života institucí kočovných učitelů, b) povznesení úrovně vzdělání učitelů příslušnou reformou učitelských ústavů, c) splnění spravedlivých požadavků učitelstva a celého veřejného mínění země, domáhajících se radikální nápravy právních a hmotných poměrů lidových učitelů, a od učitelů věnování se práci národní v duchu občanském a národním ve škole i mimo školu v celé plnosti těch svobod, jež jim poskytují platné zákony. Národní sjezd vyslovuje přesvědčení, že vzhledem k dalekosáhlému významu lidové osvěty pro budoucnost národa zemský sněm neustoupí před žádnou hmotnou obětí, neboť břemena cíli tomu věnovaná veškeré obyvatelstvo přijme bez reptání. Národní sjezd, toužíc, aby co nejširší vrstvy lidové měly možnost povznésti se pod vzhledem mravním, ekonomickým a národním, vyslovuje přesvědčení, že zemský sněm vydatnější hmotnou podporou přičiní se o rozšíření škol pro analfabety.« Dále sjezd vybízí veřejnost, aby podporovala mimoškolní snahy po osvícení lidu.

Od školy obecné postoupilo jednání sjezdové ke škole střední. Požadavky sjezdu dají se formulovati tak: střední škola ať bere zřetel k duchu národnímu a potřebám společnosti. Z toho plyne, aby střední škola podávala studujícím důkladnou znalost dějin Polsky, polské literatury a dnešního stavu polské společnosti, aby plnila též své úkoly výchovné a poněvadž dnes nejnaléhavější potřebou polské společnosti jest ekonomické povznesení země, k němuž třeba náležitě vzdělaných lidí, musí střední školy v mládeži vytvářeti vlastnosti, nezbytné pro hospodářské pracovníky. Zvláštní pozornost byla věnována vyučování polského jazyka v školách středních a vysokých. Zde vysloveno přání, aby na universitách (lvovské a krakovské) byly utvořeny lepší katedry polskému jazyku a literatury (rozmnožení kateder, podporování vědeckých seminářů, příslušná stipendia). Co se týče polské literatury, sjezd uznal potřebu, aby z dějin polské literatury mládež škol středních odnášela si opravdové národní uvědomění, víru v síly duševní polského národu a žádal, aby dějiny polské literatury byly traktovány se stanoviska historického »ve spojení s politickými událostmi, s celým ruchem duševním, kulturním a sociálním stavem Polsky.« Kromě toho má býti brán zřetel na mladší literaturu, i vědeckou, a v tom směru mají býti též doplněny školní knihovny a podporovány sebevzdělávací snahy studentstva.

K podobnému cíli — k upevnění a uvědomění národnímu — má směřovati »geografie polských zemí na střední škole«. Vyučování zeměpisu nemá dávati převahu směru statisticko-místopisnému, jako dosud, nýbrž má dáti v první řadě důraz na prvky fysiografické. Mají býti rozmnoženy hodiny pro zeměpis polský, pořízeny dobré pomůcky a podporováni domácí nakladatelé map, atlasů atd.

Z hospodářských otázek byl na programu nedostatek průmyslu v Haliči. Nedostatek průmyslu — toť jedna z hlavních příčin bídy a nouze země, mrhání velkých zřídel národního bohatství, nedostatek vlastních samostatných průmyslníků a kupců, nedostatek polského měšťanstva. Z těch důvodů se sjezd vyslovil, že velká plánovitá akce, vyzískání všech přístupných prostředků administrativních a zákonodárných za účelem vytvoření domácího průmyslu je povinností národní.

Tím jsme vyčerpali hlavní jednání a usnesení sjezdu. Třeba připomenouti, že při zahájení sjezdu bylo přijato prohlášení, že Poálci ze všech »záborů«, třeba je dělily hranice států, cítí se jedním národním celkem, že všichni mají jeden cíl. Sjezd vyslovil německým a ruským Polákům nejvyšší uznání za energické hájení národních práv a slíbil jim účinnou podporu. Poněvadž však taktika boje musí odpovídati tamějším poměrům, sjezd ponechává rozhodnutí příslušným kruhům. Z toho důvodu nebyly na sjezdu též podány referáty o německém a ruském Polsku. Některé listy přinesly zprávu, že rakouská vláda pod vlivem Berlína a Petrohradu naléhala na odvolání těchto referátů.

Sjezdu se účastnilo asi 700—800 osob. Nejvíce osob bylo z východní Haliče. Z Ruska a Německa bylo několik zástupců. Kromě socialistů a »stančíků« účastnily se sjezdu všechny strany polské. Konservativně šlechtické listy psaly velmi pessimisticky o významu sjezdu, což musíme ovšem přijmouti jen s velkou reservou, poněvadž polská šlechta ráda se pokládá za jedině oprávněného repraesentanta polského národa a práci každé druhé strany ignoruje nebo podceňuje.

Sjezd má již po formální stránce svůj velký význam: podal důkaz možného solidárného postupování různých stran a lidí. Ani pořadatelé nedoufali, že jednání sjezdu odbude se bez strannických třenic a šarvátek. Debaty nesly se veskrze tonem vážným.

Sjezd podal a vypracoval hlavní rysy všenárodního polského programu. V programu tomto podán důkaz, že pořadatelé stáli na výši svých úkolů. Vidíme, že hlavní váha položena na kulturní a hospodářské otázky, specielně na vzdělání lidu. V tom vidíme velkou zásluhu sjezdu, poněvadž lidové školství a vzdělání lidu je u polského národa velmi zanedbáno.

Doufejme, že při druhém národním sjezdu »Komitét národní práce« bude se moci pochlubiti, že usnesení sjezdu nezůstala na papíře, nýbrž že byla uskutečněna neb aspoň k jich uskutečnění položeny základy.

RUD. BROŽ.

Z Varšavy. 20. června 1903.

(Špehounství ve Varšavě. — Sjezd odchovanců bývalé Školy Hlavní. — † Dr. Jan Karłowicz.)

Bedlivost policejně četnických úřadů ruských nedovolila mi po delší čas posílati dopisy z Varšavy. Ještě za dob Imeretinského město naše přeplněno slídiči, kteří s liščí chytrostí stopují každý, byť i nejslabší projev svobodné a neodvislé myšlénky lidské. Věru že lze skoro

s jistotou říci, že z desíti lidí, které potkáš na ulici, jeden jest špehounem. Takový pán tlačí se do nejrůznějších kruhů: najdeš jej i mezi kupci, lékaři, advokáty, učiteli, studenty, dělníky, úředníky, setkáš se s ním v skrovném obydlí měšťanském i v salonech aristokratických, na přednáškách, pohřbech, shromážděních, v kancelářích i různých institucích. A poněvadž všecky korrespondence z Varšavy bedlivě čtou a vystřihují z časopisů zahraničných zvláštní úředníci v kanceláři varšavského generál-gubernátora, bylo třeba míti se na pozoru, aby bdělé oko takového argusa nevyslídilo dopisovatele »Sl. Přehledu«. A bylo tolik, tolik zajímavých věcí, které bych byl rád s českým světem sdělil!

Nyní jsme ještě pod dojmy právě ukončeného sjezdu vychovanců bývalé Školy Hlavní (Szkoła Główna) ve Varšavě, o němž dovolím si několik slov pověděti.

Tento sjezd, tak sympaticky a radostně celou společností uvítaný, liší se v každém směru od podobných kollegialních sjezdů v Evropě. Pro nás jest vzpomínkou těch dob vzdálených, kdy naše Schola Princeps náležela k nejznamenitějším na světě, sypajíc plnou hrstí první zrna nauky a vědy, a to v širokém slova toho smyslu; ona seskupila kolem sebe rozptýlené po světě vědecké síly polské, ona živým slovem, vyjadřovaným jazykem mateřským, vzdělávala zástup mládeže, která v různých odvětvích práce přinesla čest jménu polskému. Žádná universita snad nevydala za tak krátký čas, totiž za dobu sotva sedmiletého trvání svého, tak četný zástup lidí vynikajících, kteří by mohli býti pýchou každého národa. Nedostatek místa nedovoluje mi vypočísti všechny vynikající odchovance Školy Hlavní. Świętochowski, Sienkiewicz, Prus, Baudouin de Courtenay, Gomulicki, Bronisław i Edward Grabowski, Dygasiński, Chmielowski, Chlebowski, Kotarbiński, Kryński, Dickstein, Jankowski, Strasburgier, Święcicki, Kraushar, Krzemiński, Parczewski, Rembowski, Ochorowicz, Gloger, Bem, Mieczyński, Baraniecki, Kramsztyk, Znatowicz, Dziewulski — toť sotva malá hrstka těch knížat ducha, kteří literatuře a vědě naší razili nové dráhy, kteří se zaskvěli velkým světlem i za hranicemi vlasti.

Universita varšavská byla zavřena r. 1831, od té doby neměli jsme vyšší školy, která by odpovídala veřejným potřebám. Tak zvané »kursy právní« (kursa prawne) i Akademie lékařská činily zadost jen naukám specialním, o všeobecném vzdělání však nemohlo býti řeči. Proto také otevření nové university pode jménem »Školy Hlavní« dne 25. listopadu 1862 uvítáno s nelíčenou radostí. Přednášky konaly se polsky. Rektorem nové university stal se všeobecně vážený Dr. Józef Mianowski, který v tom úřadu setrval do konce trvání »Szkoły«. Ze řad professorů sluší jmenovati učence té míry, jako Dr. Chałubiński, Brodowski, Baranowski, Tyrchowski, Hirszfeld, Le Brun, Chojnowski, Narkiewicz-Jodko, Girsztowt, Hoyer, Nawrocki, Holewiński, Tyszyński, Okolski, Pawlicki, Estreicher, Bełcikowski, Struve, Przyborowski, Węclewski, Wolfram, Frączkiewicz, Wrześniowski, Dutkiewicz, Alexandrowicz, Jurkiewicz a mnoho jiných. Nedlouho však potrvalo toto období znamenitých professorů a vynikajících posluchačů — po sedmi letech trvání,

r. 1869 byla »Szkoła Główna« změněna ve varšavskou universitu s přednáškovým jazykem ruským. Rektor Mianowski odstoupil, počet professorů Poláků každým rokem se tenčil (tak že nyní jsou na celé universitě pouze 3 professoři Poláci) a posluchači nepřekračovali obvyklé úrovně; ruská universita varšavská vydala sotva několik vynikajících lidí, kteří mizí vedle počtu znamenitých odchovanců bývalé Školy Hlavní. Není tudíž divu, že tak slavnostní ráz vtisknut byl sjezdu, který se konal dne 6. června.

K účastníkům, shromážděným ve velkém sále »Filharmonie« počtem 600 osob, první promluvil Henryk Sienkiewicz, vítaje přítomné professory bývalé Školy Hlavní, při čemž kladl důraz na to, že vzdělávali nejen mysl, ale i charakter mládeže. »Povinni jsme vám vděčností,« pravil, »nejen za zrno nauky, které jste zasívali v náš rozum, ale i za onu zásadní, vysokou lásku k ideálům, kterou jste nám vštěpovali do duší a která způsobila, že žádný z vašich odchovanců nepřekročil nikdy hranice, za níž se počíná zpronevěra těm ideálům. Vzdělávali jste netoliko rozumy, ale i charaktery. Vaší hlavní zásluhou jest onen ohromný zástup tichých pracovníků, kteří v těžkých mnohdy okolnostech života pozvedali nejednou vedle duševní také mravní úroveň společnosti...« Odpověděl mu prof. Struve, děkuje za vzpomínku na professory, a prof. Holewiński, mluvě o poměru professorů k mládeži. Potom proslovil nejvíce programovou řeč Alex. Świętochowski, vynikající spisovatel a nejznamenitější publicista polský. Vybíráme z ní některá význačná místa:

»Stanul mezi námi duch milované, zemřelé Školy, světlý, krásný sen, jejž čas odsunul již hezky daleko, jejž však srdce naše udržují stále blízko. Při tom živém vzpomínání, při té vytrvalé úctě k instituci, která žila sotva 7 let, tázali jsme se snad všichni sebe: je-li ta naše láska k ní živena skutečnou její cenou a naše bolest pro ni vyvolávána skutečnou velkou ztrátou — či je-li to jedna z elegií pozdějšího věku, ozlacujícího vždy ztracenou minulost, jeden z oněch hedvábných kokonů, kterýmž se opřádá každá mladost a z jehož vláken snuje tkáň přeludů každé stáří? Nikoli. Szkoła Główna, i když s ní sejmeme vděky, v něž ji přioděla naše mládenecká láska, má právo na vdečnost celého národa.« V další řeči uvedl, že tehdejší mládež připomněla si slova Czartoryjského, povzbuzujícího ji, aby »změnila starou podobu své země« a »osvobodila vlast od strašných tyranů — temnoty a předsudků«. Ale nedostávalo se jí k tomu sil duševních. Tu v roce před povstáním založena byla Szkoła Główna — půda pod ní se tedy chvěla. »Cítě to chvění vzácný rektor Mianowski měl ve své promluvě studenty k pokojné práci, prosil je, aby v té výstraze ocenili obav plnou lásku slov jeho a zakončil: »V našich rukou jest pouze řízení Školy Hlavní, v rukou šlechetné mládeže jsou její osudy.« Mládež poslechla těch slov a »proplula na své lodi bouří bez stroskotání, ba i bez dočasného nebezpečí, ovládnuť ji třicetiletý hlad po vyšším vzdělání. A opravdu, jak se ta mládež učila! Převážně tak chudá, ze mnozí jednotlivci její po několik let nejídali oběda, byla při tom tak tichá, že soudní akta

Dr. Jan Karłowicz.

Szkoły za celé sedmiletí nezapsaly ani jediné vzpoury nebo závažnějšího hnutí studentů. Známo, že vyšlo z nich lví pokolení, dlouhá řada velké, ba i vyjímečné ceny, že zazářily mezi nimi skvělé talenty i silné hlavy badatelské, že vytvořili jedno z nejkrásnějších období v naší literatuře, že vyvolali mocný ruch duševní, jehož proudy a vlny dosud přelévají se naším životem. Nemohlo to býti dílem náhody, ale bylo to v značné míře zásluhou Školy Hlavní. Ta vydobyla ze společnosti množství svěžích sil, které bez její ochrany byly by zanikly neb vyšly na plano, vyzískala dovedně zápal mládeže k vědě a snahu veřejnosti po osvětě... připravovala půdu pro novou setbu demokracie, navrátila aneb aspoň začala navracovati národu duševní rovnováhu, porušenou jednostranným rozvojem uměleckým, přelila přebytek energie ze srdce do mozku. A je-li pravdou, co praví historik německý, že Poláci neprožili obrození, že jsme měli pouze reformaci církve, ale že jsme neměli reformace celého života duševního, že na konci věku XVIII. byli jsme ve čtvrté třídě školy světa, kterou jiní národové dokončily — tedy nepochybně zásluhou naší university odbyli jsme velkou část zadrženého díla obrozenského a postoupili jsme ve škole světa o třídu výše. A nezapomeňme, že se to stalo za necelých sedm let!« Řečník skončil slovy naděje, která oslazuje i poslední okamžiky umírajícího, že lepší časy ještě se vrátí a s nimi podobná universita.

Po Świętochowském, jehož řeč byla kulminačním bodem sjezdu, mluvila ještě řada řečníků za jednotlivé fakulty a odbory Školy Hlavní atd. Positivním výsledkem sjezdu bylo ustanovení, aby byl sebrán fond na publikace vědecké, mající za účel rozvoj jazyka polského, v první řadě pak na podporu »Słownika języka polskiego«, sestaveného Kryńským, Niedźwiedzkým a Karłowiczem.

Zpráva o tom, podaná vzácnému Dru. Janu Karłowiczovi, byla poslední radostí v jeho životě. Dověděv se o materielní pomoci, zajištěné milému dítku jeho snah, jistě došel morálního ulehčení těžce nemocný duševní otec »Słownika języka polskiego«. Krátký byl však záblesk té radosti, neboť za nedlouho znamenitý učenec nucen byl podrobiti se těžké operaci (trpěl rakovinou žaludka) a dne 14. června o druhé hodině po poledni dokonal život.

Zvěčnělý náležel k upřímným přátelům národa českého a k vroucím jeho ctitelům. Narodil se 28. května r. 1836 ve vsi Subortovičích (Subortowicze) u Merecze v gubernii vilenské. Gymnasium absolvoval

ve Vilně, od r. 1853 do 1857 studoval na universitě moskevské, odkud na další studia odebral se do Paříže, Heidelbergu a Brusselu, věnuje se zároveň hudbě, kterou miloval od nejmladších let. Léta 1862 a 1863 ztrávil na universitě berlínské, kde r. 1865 po obraně latinské rozpravy »De Boleslai Primi bello kijoviensi« obdržel hodnost doktora filosofie. Od r. 1870 věnoval se jazykozpytu, lidovědě a mythologii. Roku 1876 odebral se do Sjednocených Států severoamerických, kdež se seznámil se slavným autorem »Dějin myšlenkového rozvoje Evropy«, J. W. Draperem. Po návratu do vlasti usadil se na rodinném statku své choti, v krásném Wiszniewie v gub. vilenské; za krátko však počaly jej stíhati bolestné rány: zemřela mu matka, srdečný přítel Konstanty Skirmunt a prvorozená dcera v květu života. Ohrožen i na majetku, prodal statek sedlákům a šlechtě »záhonové« (drobné šlechtě) i odebral se za hranici. Od r. 1882 do 1887 vidíme jej zase v Heidelbergu, potom v Drážďanech a v Praze, oddaného vědeckému studiu. R. 1887 usadil se ve Varšavě, kde již zůstal. Kromě četných článků, jež tiskly časopisy »Biblioteka Warszawska«, »Echo muzyczne«, »Roczniki Towarzystwa przyjaciół nauk Poznańskiego«, »Prawda«, »Ateneum«, »Archiv f. slavische Philologie«, český »Dalibor« a j., vydal: Don Karlos, królewicz hiszpański (Warszawa, 1867), Poradnik dla zbierających rzeczy ludowe (Warsz. 1871), Wyprawa kijowska Bolesława Wielkiego (překlad latinské rozpravy, Poznaň 1872), O języku litewskim (Kraków 1875, ve II. sv. Rozpraw wydziału filologicznego Akademii Umiejętności), Przyczynki do projektu wielkiego słownika polskiego (IV. svaz. týchž Rozprav, Kraków 1876), Project of a new way of writing music (Warsz. 1876), totéž francouzsky (Warsz. 1878), německy (Krak. 1892) a polsky (v »Echu Muzycz.« 1892), Słoworód ludowy (v I. sv. Dwutygodnika nauk., Krak. 1878), Przyczynek do Zbioru przysłów Dorowskiego (tamže ve II. sv., 1879), šest rozprav linguistických a archaeologických v prvých šesti svazcích Pamiętnika fizyograficznego, Poradnik dla osób, wybierających książki dla dzieci (Wilno, 1881), Próba charakterystyki szlachty polskiej (v »Ognisku« ke cti Ježe, Warsz. 1883), W sprawie pisowni polskiej (Kraków 1883), Słownik wyrazów obcego a mniej jasnego pochodzenia, używanych w języku polskim (seš. I. a II. od A—K, Krak. 1894—97), Słownik gwar polskich (seš. I. a II., od A—K, Krak. 1900—1901).

Přeložil Richtrovy Zásady harmonie, Macaulayovy Črty historické, Draperovy Dějiny poměru víry k rozumu (3 vydání), Spencerovy Zásady ethiky. Redigoval a poznámkami doplnil překlad E. B. Tylora »Civilisace prvotné«. Náležel do redakce »Prací filologických« od samého jich počátku a od r. 1888 do 1899 redigoval »Vislu« (Wisła). Pracoval o systematice písní lidových a o mythologii polské. Společně s A. Kryńským a W. Niedźwiedzkým vydával od r. 1898 velký Słownik języka polskiego a náležel do redakčního komitétu »Encyklopaedie illustrované«, vycházející ve Varšavě od r. 1890.

Zemřel želen všemi, jak dobře pověděl prof. Kallenbach v řeči pohřební, »sloužil po celý život mocné, velké paní, rodné mluvě, stál

na stráži jejích pokladů — není proto divu, že se dosloužil všeobecné vděčnosti...«

AURELI WISZAR.

Z Poznaně.

15. června.

(Volby. — Pastýřský list bisk. Koppa. — Snaha klerikálů o zachování nadvlády. — Polští vystěhovalci ve Vestfálsku. — Proces se studenty v Hnězdně. — Proces vřesenský. — Obžaloba »Związku zawodowego dla kobiet«. — Z divadla. — Výstava umělecká.)

Není znám ještě ze všech míst výsledek voleb, ale lze si již učiniti obraz jeho. Především jest patrný značný přírůstek hlasů polských, což jest patrně následkem zavedeného tajného hlasování, které se dálo odváděním hlasovacích lístků v obálkách. Při tomto způsobu hlasování mohli i úředníci polští voliti dle svého svědomí. Rovnou měrou vzrostly i hlasy socialistů. V obvodu poznaňském na př. získali Poláci v poměru k posledním volbám přede dvěma léty 800 hlasů, socialisté 1000. V Poznaňsku minul volební boj klidně; celá horečka boje odbyla se ve Slezsku i Vestfálsku a nabyla příznaků boje kulturního, totiž boje s duchovenstvem.

Vratislavský biskup, kardinál Kopp, vydal ohnivý list pastýřský, namířený proti národním polským listům; za odbírání těch listů hrozí dokonce exkomunikací. Pastýřský list vzbudil velmi trapný dojem. Ačkoli výslovně se o volbách nezmiňuje, každý pochopil, že byl diktován taktikou volební. »Berliner Tageblatt« o něm napsal: »Tak dalece již pokročily polské agitace, že i kardinál ostrými slovy proti nim se obrací. Pro centrum musí se tento pastýřský list považovati za volební pomoc prvního řádu.« Výsledek již se objevil. Ze tří národních kandidátů polských prošel jen jeden. Nad druhým zvítězil hr. Ballesträm, nenáviděný u Poláků — třetí, dr. Korfanty, přijde do užší volby, v níž jest jeho vítězství pochybné.

V nejlepším případě »polské kolo« vzroste o 2 hornoslezské poslance, čímž rozhodně získá převahu pokrokovou, národně demokratickou. Je to značná kořist, velmi důležitá pro další rozvoj našeho politického a společenského života.

Bylo by klamem domnívati se, že s ukončením voleb skončí se i boj stran. Kruhy klerikálně-konservativní tak snadno se nevzdají dosavadní převahy a vlády. Opatřují se již zbraněmi. Arcibiskup Stablewski, který přede dvěma lety pustil »Kurýra Poznaňského« ze své ochrany a od té doby neměl vlastního orgánu, nyní se znova Kurýra ujal. Již před několika měsíci nadešla v tom směru změna v redakční radě, nyní pak dostal výpověď i hlavní redaktor Fr. Morawski, na jehož místo nastoupí kněz Zimmermann.

Je to mladý ještě muž, a co jest o něm známo, je to, že se musí ohýbati po vůli »starších«. Dokázal to při známé svého času záležitosti »Czytelni dla kobiet«, o níž psali jsme již v tomto listě. Když vstoupila do toho spolku žena, hlásící se k zásadám socialistickým, podán s jisté strany návrh, aby byla vyloučena, ale většina členů se tomu opřela. Na to páter Zimmermann uveřejnil v Kurýru Poznaňském

strašný článek, v němž dámy, které hlasovaly proti vyloučení, nazval zrádkyněmi boha i vlasti. Jaký div v našich poměrech, že v příští schůzi proti vyloučení socialistky prohlásily se jen čtyři členky. Vrcholem však jest, že páter Zimmermann, chtěje zachrániti svou reputaci v poznaňské společnosti polské, oprávnil své přátele k osvědčení, že článek onen napsal z rozkazu vrchnosti. Je tedy nyní známo, že páter Zimmermann z rozkazu vrchnosti učiní vše a že se tedy výborně hodí za redaktora orgánu arcibiskupova.

A politika arcibiskupa Stablewského jest dnes táž, jako byla před lety.

Když polští vystěhovalci ve Vestfálsku postavili vlastního kandidáta, tu kněží z diecése poznaňské, kteří se tam odebrali v poslání duchovním, vydali veřejné vyzvání k vestfálským Polákům, aby hlasovali pro kandidáty centra bez jakýchkoli podmínek.*)

Nedosti na tom: bezprostředně před volbami uspořádali ti kněží v nejpolštějším území missii. »Velké« listy polské a částečně i lidový »Orędownik« zaujaly k vestfálským Polákům stanovisko ne právě příznivé. I přijelo několik tamějších vůdců do Poznaně a zde na veřejné schůzi promluvili do svědomí našich ugodowců: »Neprosíme se vás o pomoc, pomůžeme si sami, ale jen nám aspoň neházejte pod nohy kamení.« To účinkovalo. Poznaňské listy přestaly dávati vestfálským Polákům naučení, zůstavujíce to kněžím, kteří tam jeli na »missii«. Dosud nemáme zpráv, jaký výsledek měla jejich »missie«.

Dne 8. června byl proces v Hnězdně proti 24 gymnasistům, obžalovaným pro »tajné spolčování«. Byl to proces identický s toruňským přede dvěma lety. Ale rozsudek nynější značně se liší od tehdejšího. V procesu toruňském v řečech prokurátorů i soudců, jakož i v neobyčejně krutém rozsudku pozorovati bylo hněv i mstu za to, že se studenti učili rodnému jazyku, dějepisu a literární historii polské — v Hnězdně však sám předseda soudu prohlásil, že to nikterak nezasluhuje trestu, a že obžalovaní budou potrestáni jen za to, že věci ty pěstovaly v tajných spolčeních. Tresty také byly vyměřeny poměrně k dřívějším mírně: pouze dva vůdcové sdružení dostali po 6 nedělích, kdežto ostatní odsouzeni jen k vězení několikadennímu neb jednodennímu.

Zaznamenáváme zajímavý fakt z procesu, v němž jako znalec polských věcí vystupoval policejní komisař Günther. O jeho úsudek žádal soud při zjišťování různých pseudonymů, jimiž se studenti v skonfiskovaných listinách spolkových nazývali, jako: Pasek, Grażyna, Rymwid, Pankracy, Kordyan atd. Obhájce obžalovaných, advokát Chrzanowski, vzal pana znalce na paškál, při čemž se objevilo, že pan Günther vůbec nemá ponětí o historii ani o literatuře polské. Ovšem že na základě toho zdrtil všecky vývody »znalcovy«. Soud však neuznal těch námitek tvrdě, že policejní úředník nepotřebuje těch věcí znáti.

*) Poláci vestfálští totiž chtěli s centrem vejíti ve smlouvu: za své hlasy chtěli získati stálé polské služby boží; poněvadž však tamější biskupové nechtěli s tím se shodnouti, postavili Poláci svého kandidáta.

Inu ovšem. Vždyť přec ani soudcové, kteří ve věcech polských vynášejí rozsudky, věcí těch neznají. V procese turuňském zcela vážně se ptal předseda soudu: »A kde bydlí ten Słowacki?« ... Otázka ta div nevyvolala homerický smích u mladistvých obžalovaných a v obecenstvě.

Proces vřesenský byl odložen do října. Dvě odsouzené, Piasecká (odsouzená na 2 léta) a Bednarowiczová (na 1 rok), unikly ramenu pruské »spravedlnosti« za hranice. Nyní byli obžováni všichni členové komitétu, jemuž svěřeny byly sbírky ve prospěch obětí procesu vřesenského. Při domovní prohlídce u některých členů komitétu našly se prý důkazy, že komitét pomohl odsouzeným k útěku. Je-li tomu tak skutečně, může míti proces smutné následky, poněvadž na takové provinění jest vyměřen dosti vysoký trest vězení. Proces, jak se zdá, provede se až po skončení sněmovního období, poněvadž jest obžalováno také několik poslanců.

Tak i bez vydávání zvláštních zákonů protipolských vláda vždy najde způsob, jak nás udržeti v stálém napjetí a rozdráždění. Procesy jsou na denním pořádku. Výboru »Związku zawodowego dla kobiet« také již doručena byla obžaloba, která může sloužiti za příklad, jak úřady dovedou každé příležitosti užiti k svému cíli.

Hned v první schůzi předsedkyně vyložila cíle spolku: »Účelem spolku jest boj s kapitalismem a výziskem ženské práce. Slovem boj netřeba rozuměti pěsti neb kyje, neboť bojovati budeme toliko na půdě zákonné a právní.«

A obžaloba praví: »Již toto vyjádření ukazuje, že účelem Związku jest nejen hospodářské a duševní vzdělávání členů, ale také péče o dobro všech pracujících Polek. Związek, jak pravila Omańkowska, má na zřeteli hmotné i morální postavení žen, tedy vedle cílů hospodářských má i cíle společensko-politické.«

A to jest důvodem k vyvolání procesu a ovšem k vyměřování trestů, neboť nebylo snad případu, aby u nás byl někde někdo soudem osvobozen.

Pruský zákon o spolčování a zejména jeho osmý paragraf, kterýž nedovoluje ženám přístup do politických spolků, jest neustálým kamenem úrazu, na nějž narážejí rozličné spolky ženské, a to nejen polské, nýbrž i německé. Vláda pruská totiž vyznamenává se stálou nechutí proti »ženskému ruchu«.

Pěknou věc provedly úřady také našemu divadlu, které se s obtíží udržuje přes zimu, kdežto v létě herecká společnost jeho objíždí venkovská města. Letos však policie nedala k tomu dovolení, což jest pro herce skutečnou ranou, zejména pro ty, kteří se skrovným platem protloukají se od měsíce k měsíci. Z té příčiny také prodlouženo letošní zimní období divadelní o celý měsíc květen. Ředitelství usilovalo všemožně, aby udrželo zájem obecenstva. Vypravilo mimo jiné L. Rydla »Na marne« i »Na zawsze« a M. Gorkého »Měšťany« a »Na dně života«. Ale přes celé léto divadlo u nás ovšem udržeti nelze. Pořádají tedy herci zahradní zábavy, které se jim na štěstí dobře

daří. Pessimisté v policejním zákazu venkovských představení spatřují první útok na trvání našeho divadla vůbec. Doufejme však, že to je zatím »více strachu než bolesti«.

Z duševního a uměleckého ruchu třeba ještě zaznamenati výstavu obrazů a soch. Obyvatelé Varšavy neb Krakova by nad ní snad pokrčili rameny, ale dojista by se jich zmocnilo pohoršení, kdyby zvěděli, že nejlepší ze čtyř vystavených prací slaveného krajana našeho Flauma ukryta jest za záclonou, prý na přání kněží. Ach, ty záclony! Užívá se jich i při populárně vědeckých přednáškách, konaných právě v paláci Działyńských. Tak v přednáškách o filosofii a otázce sociální plno bylo nedopovědění — plno záclon! *D.*

Z Lublaně. 10. června 1903.

(Organisace slovinské žurnalistiky. — Práce socialistův.)

Konečně se organisuje i slovinská žurnalistika. Škoda jenom, že ne jednotně. Z toho pak také viděti, na jakém stupni inteligence tato žurnalistika ještě se nachází, když ani žurnalisté sami sebe, význam povolání svého nedovedou oceniti. S jedné strany stěžují si často, že se pohlíží na ně s jistými, třebas ne vždy a úplně oprávněnými předsudky, s druhé strany však nechovají vážnosti k sobě samým. Pak ovšem pomoc těžká. —

Žurnalistika naše organisuje se podle politických stran — což ostatně v našich poměrech a za přítomného vzdělání jejího rozumí se samo sebou. A zdá se, že nejsou neopodstatněnými pochybnosti, pronášené o možnosti jakés takés jednotné organisace naší žurnalistiky. Disponujeť naše veřejnost 4—5 žurnalisty z povolání — stačí ti k organisaci? Či mají se připojiti i všichni spolupracovníci časopisů? Byla-li by potom u nás taková, byť žádoucí organisace možna?

Leč o tom se nerozmýšlelo. Klerikálové svolali sjezd »křesťanských« žurnalistů. Shromáždil se jich větší počet, prý na 70, po výtce byli to kraňští kněží mladšího pokolení. V duchu programu 2. slovinského katolického sjezdu založili »jugoslovansko krščansko časnikarsko društvo.« Ovšem s vyloučením neklerikálních žurnalistů. Tito na vyzvání Ondřeje Gabrščka (»Soča«, »Primorec«) z Gorice sjeli se v Lublani 6. května a rozhodli se pro »slovensko pisateljsko in časnikarsko društvo.« —

Jaké budou cíle, zejmena praktické obou těchto sdružení, není ještě jasno. Snad se vyvine na podzim něco.

Zbytečno by bylo udíleti zde jakési rady naší žurnalistice. Jsouť přece mezi našimi žurnalisty mnozí, kteří mají dost široký rozhled po časopiseckých poměrech u jiných národů, obzvláště slovanských, a mají dost kritické oko při tom; mnozí z nich súčastnili se hned s počátku sjezdů slovanských žurnalistů; mnohé pojí vzájemné přátelské styky s žurnalisty jiných příbuzných národů.

A na druhé straně zase dáno je samo sebou, které úkoly jsou pro slovinskou žurnalistiku nejneodkladnější. Stačí upozorniti na fak-

tum, jak si přeje slovinský národ dobré četby, a na to, co se mu podává: kámen místo chleba. Co pak znamená krvák »Grofica in beračica«, překlad to z němčiny, rozšířený v tisících exemplářích? A co tisknou časopisy podnes — a musí všecko tisknout? — musí bráti takový zřetel na všelijaké předpojatosti? Pravda — nedostatek sil, dobrých žurnalistů omlouvá — ale neomluví.

Uváživše to všechno přikročili socialisté lublaňští — jako strana opravdu demokratická, ač posud nedostatkem dobrých vůdců trpící — k novému podniku: k vydávání »Ljudské Knjižnice.« První svazek právě vyšel — slovinský překlad Macharovy »Magdaleny«. Tiskne se také již svazek druhý: »Kumunalní socialismus«. Přece to není tak bezvýznamné, jak by se na první pohled mohlo zdáti, když neklerikální nakladatelství si troufá na podobný podnik, když přes celoroční umlčování v domácích listech stále ještě vychází sociální revue »Naši Zapiski« — ač pouze o jednom archu měsíčně — a bezpochyby i v druhém ročníku vytrvá. Nepůsobil zde ani odstrašující příklad »Narodnogospodarského Vestniku«, orgánu to obchodní a živnostenké komory lublaňské, jenž zanikl letos, ani terstské »Slovenky«, moderního kdysi orgánu žen slovinských, letos zašlého hlavně vinou neobratné redakce. Vlastní silou a pomocí mladých čilých pracovníků sociální demokracie vykoná ještě ohromnou národní práci mezi Slovinci. A přítomná právě chvíle velmi jest vhodna, jelikož v křesťansko-sociální organisaci dělnické prý panují jisté nepořádky. A—A.

Rozhledy a zprávy.

Slované severozápadní: Rud. Pokorný. Cestovatelům na Slovensko. Knihovny do slovenských obcí. Banka »Tatra«. Československá továrna a maďarská vláda. Széll šel! — † Dr. Jan Karłowicz. † H. Mierzbach. »Robotnik.« Tolerance náboženská v carském manifestu a v praxi. Výsledky činnosti kolonisační komise v Poznaňsku. Slované východní: Všeslovanská výstava. Slavnosti petrohradské. Ruské obchodní školy. Otázka noclehních domů dělnictva. † Durnovo. Pomník Glinkovi. † K. M. Stanjukovič. — Malorusové a sjezd slavistický. Zprávy z Bukoviny. Maloruské spolky osvětné. Nár. divadlo maloruské ve Lvově. Stinné obrázky haličské. — Jihoslované: Demonstrace lublaňské. † S. Rutar. — Nepokoje v Chorvatsku. — Stolice moder. slov. jazyků a lit. v Bělehradě. Krvavý státní převrat v Srbsku. — Věci makedonské.

Slované severozápadní.

Počátkem srpna bndou mít v Heřmanově Městci slavnost. Je právě padesát let, co se tam narodil básník *Rudolf Pokorný*. Rodáci jeho zasadí na rodný domek pamětní desku a k odhalení zvou přátele **Slovenska** a přátele vzájemnosti československé. Vydají též sborník s básněmi a články českými i slovenskými, svedou tedy české i slovenské literáty pod jeden krov.

Tak to mám rád; přál bych si i v časopisech míti české se slovenským promícháno. Promíchat celý kulturní život a potom v jedno srůsti. Před několika roky, chtíce naznačiti touž myšlenku, vydali jsme se Salvou sborník »*Od Šumavy k Tatrám*«. Avšak kniha zůstala chudobnému nakladateli (Kar. Salvovi v Lipt. Ružomberku, Uhry) ležet; upomínám na ni při této příležitosti, stojí 3 K.

V létě putuje čím dál více Čechů na *Slovensko*. Jděte, kdo můžete. Kdo jednou na Slovensku byl, nezapomíná na ně nikdy, jakož vůbec dojmy

z cest jsou trvalé. Poutejme se již raději se Slovenskem než se zeměmi alpskými. Přemnozí turisté na Slovensko dožadují se u mne informací. Rád posloužím, ale v posledních letech dochází tolik dotazů, že na zodpovídání nestačím. Už bych mohl zaměstnat i sekretáře, kdybych jej měl. »Vypracujte mi cestovní plán pro 12 dní, poznačte vydání, udejte adresy lidí, k nimž bych se mohl obrátit atd« Tak píší přátelé, krátce; ale já na odpovědi jednoho listu sedím pět čtvrtí hodiny. Co si mám počít, když mi na stolku leží dotazů takových třicet? Nezbývá mi než prositi, aby se přátelé Slovenska poučovali o věci z knih a aby si vyžadovali informací také od osob jiných. Turistům radím Průvodce po Slovensku od Fr. Slámy (J Otto, 1 20 zl.). Je to knížka pořád nejlepší, byť už starší, z r. 1889. Výborně poslouží knížečka Stanislava Klímy »Vzhůru na Slovensko!« již vydal Klub českých turistů v Praze (za 10 kr.). Tatry od Kar. Drože (za 3 K pěkně váz., u Salvy v Lipt. Ružomberku).

Jinak podávám — takto beze svolení — adresy ochotných lidí na Slovensku samém prose je, aby mi vypomohli, včasně přátelům českým podávajíce zprávy.

Dr. Ivan Hálek (syn zvěčnělého básníka Hálka) v Čaci, v Trenč. stolici. (Čaca je v kraji drátenickém, první slovenská stanice, když jedeme z Těšína) Dr. Dušan Makovický v Žilině, Trenč. stolice (lékař, promovovaný v Praze, Tolstojan). Jos. Gašparík, knihkupec v Turč. Sv. Martině, jenž může tazateli posloužit i příslušnou knihou. P. Zgúth, ev. učitel a spisovatel v Mošovcích, Turč. stol. Karol Salva v Lipt. Ružomberku, jenž má knihtiskárnu a knihkupectví, může též k písemné informaci přidat příslušnou knihu. Vítězslav Herle, společník Salvův, rodilý Pražan. Dr. V. Šrobár, lékař (v Praze promovaný) a redaktor »Hlasu«, Fedor Houdek, obchodník a spisovatel (absolvent pražské Československé obch. akademie), Vladimír Makovický, obchodník (výroba výborné brynzy), všickni v Lipt. Ružomberku. V městě tomto bývají od několika let Češi na letním bytě. Dr. Emil Stodola, advokát v Lipt. Sv. Mikuláši. Řehoř Uram Podtatranský, ev. učitel a spisovatel tamtéž. Jur. Janoška, ev. farář, redaktor »Církevních Listů«, tamtéž. Jur. Babka, učitel a redaktor »Obzoru« (hospodář. časopisu, 1 zl. roč.). Jos. Pleteník, rolník ve Štrbě (pod samými Tatrami), Lipt. stol. Aurel Styk, účetní banky v Dol. Kubíně, Orav. stol

Nyní pojďme středem a jihem Slovenska. Ludevít Rizner, ev. učitel a spisovatel v Zemanském Podhradí, p. Bošác, Trenč. stol Igor Hrušovský, účetní banky (vystudovavší v Praze), redaktor »Považských Novin« v Novém Městě, Nitr. stol. Slečna Ludmila Riznerová-Podjavorinská v Bzincích u Nov. Města, Nitr. stol. Dr. P. Blaho, lékař, redaktor »Pokroku« (takto velmi zaměstnaný) v Uher. Skalici, Nitran. stol Simon Roháček, majetník knihtiskárny a knihkupec v Modře. Prešp. stol. (Modra je na úpatí Malých Karpat, v kraji vinorodém, tu lze si hledati letní byty) Jan Zigmundík, učitel a spisovatel v Pezinku, Prešp. stol. Ondřej Kmeť, katol. farář, spisovatel (archeolog. botanik) předseda Slovenské musejní společnosti v Prenčově. Honťanská stol. Dr. Medvecký, adv. ve Zvolenu. Dr. Ivan Turzo, advokát v Baň. Bystřici, Zvolen. stolice. Dr. Batík, lékař (Čech) v Tisovci, Gemer. stol. Tamtéž Dr. Samo Daxner, adv. Pí. Tereza Vansová, red. »Dennice« (ženský list za 1 zl. roč.) na Pile, p. Tisovec v Gemer. stol.

Myslím si, kdyby i jiné časopisy tyto adresy uveřejnily, že by svým čtenářům pro mnohý případ posloužily.

Ostatně znova a znova upozorňuji tady na *Československou Jednotu* v Praze; buďme každý členem (toliko 2 K ročně), potom se dožadujme informací tam —

Obchod chmelem Kratochvíl a spol v Praze dal nedávno pěkný příklad. Dvě slovenské vesnice v maďarském území, v Torontalské stolici, Padina a Kovačice, slavily letos památku stoletého založení. Jmenovaná firma přišla na myšlenku založit na tu památku v obcích těch *československé knihovny*. Na radu mou svěřila úkol Salvovi a ten nedávno knihovny, byť jen maličké, obcím zaslal.

Tento originalní dar je hoden veřejných díků. Kéž by měl hodně následovníků! —

Banka Tatra v Turč. Sv. Martině prožila krisi. V posledních letech ztratila hodně peněz. Dr. J. M píše v Povážských Novinách: »Korrupcia, rodinkárstvo, švagrovské sinekury musia prestať, ústav nesmie byť viacej stvorený pre osoby, ale tieto (roz. osoby) musia slúžiť ústavu, aby on dosiahol tej výšky, na ktorej by už dávno bol, keby od času jeho založenia nebol ztratil blízko pol milliona korún nie nepredvídaným nešťastím, ale výlučne nesúcosťou (neschopností), nerozhľadnosťou, mäkkosťou, neseriosnosťou, ľahtikárstvom, nechcem tvrdiť, že hriešnosťou jeho správcov.«

V takovýchto zprávách se nekochám, ale maje úkol s významnými událostmi slovenskými české čtenáře seznamovati, musil jsem zaznamenat i tuto. Jak já věci znám, nebyl v bance Tatře žádný Drozd. Úkol ředitele se svěřil neodborníku a tento neodborník chronicky na duchu chořil. Odtud vyšly největší škody banky. Nyní, dne 18. června, byl za ředitele zvolen dr. Miloš Štefanovič, posud advokát v Prešpurku, muž bystrý, pevný, horlivý, čestný. A ježto úředníci jsou odborně vzdělaní a spolehliví, stojí banka Tatra opět na nohou pevných.

Čtenáři naši se pamatují, že minulého roku byla v Turč. Sv. Martině vystavěna ***továrna na buničinu*** (cellulosu). Vystavěna z peněz českých a slovenských podílníkův. Český a slovenský kapitál se spojily, stáli tu již i tři čeští úředníci, zásoby dříví svezeny — jen začít. Začít, když vláda n e d o v o l í! Předseda společnosti, moravský poslanec Bubela, dojel k Széllovi, jezdili i druzí, tam a sem, všecko možné se udělalo, ale darmo. Časopisy slovenské oznamují, že továrnu převezme pešťská Úvěrní banka. Podílníci myslím o své peníze nepřijdou, ale pro vzájemnost je to — nemáme proč tajit — škoda. Tam, v tom židovsko-maďarském městě na Dunaji, všeho jsou schopni. Vystav si továrnu a nesmíš v ní pracovat; kde najdete případ podobný? Belgičané a Němci si smějí na Slovensku továrnu zbudovat a v ní vyrábět, ale Slováci a Češi, státní občané, nikoli. Neústavnost, nezákonnost! Sprosté, asijské násilnictví! —

Széll odešel Starý, chytrý lišák. Nastoupil s heslem: zákon, právo, spravedlnost, ale maďarské násilí prová děl dále. Slovákům Matice nevrátil nepovolil gymnasia ani hospodyňské školy, věznil slovenské redaktory a národovce, župani, služní a notáři trýznili lid jako za Tiszy a Bánffyho. Za Szélla provedla se nejtužší maďarisace škol, neboť od roku 1902 i na konfesijních školách musí být týdně nejméně 18 hodin maďarštiny. *K. K.*

*

Polské rozhledy s žalem počínáme posmrtnou vzpomínkou na Dra. *Jana Karłowicze*, o jehož úmrtí psal již náš varšavský dopisovatel. Dr. J. Karłowicz byl však muž takového významu a charakter tak ryzí, že k památce jeho vracíme se ještě na tomto místě. Byl to muž vzácného, rozsáhlého a hlubokého vzdělání vědeckého i všeobecného, jenž zůstavuje nesmazatelnou stopu nejen v odborné literatuře polské, jazykozpytné a lidovědné, ale i v životě polském vůbec a varšavském zvlášť. To ukázal již jeho pohřeb, jehož se zúčastnila veškerá intelligentní Varšava a při němž nad hrobem mluvil soudruh v práci prof. A. A. Kryński, historik prof. Tad. Korzon, prof Józef Kallenbach a nynější redaktor »Wisły« Dr. Erazm Majewski — to ukázaly posmrtné vzpomínky, věnované zvěčnělému v celém tisku polském — ale to zejména ukazuje životní jeho dílo, které zůstavuje dobám příštím. Pro celý národ polský při své přísné vědeckosti mají mimořádný význam jeho velká díla slovníkářská, totiž dva velké slovníky pouze vlastní práce (»Słownik gwar polskich« a »Słownik wyrazów obcego a mniej jasnego pochodzenia«) a monumentální »Słownik języka polskiego«, jehož byl iniciatorem a duší a jejž vydával s Kryńským a Niedźwiedzkým. Všeobecný význam má také jeho účast v akci »Prac filologicznych« za příčinou opravy polského pravopisu. Jak všeobecně uznáván byl význam Karłowiczův a jaké vážnosti v literárním a vědeckém světě zvěčnělý učenec požíval, o tom svědčí jeho volba za předsedu varšavské »Kasy literackiej« po H. Sienkiewiczovi a H. Struvem. Ve vědě polské dobyl si velmi čestného místa jako jazykozpytec, ač první jeho práce byly z oboru historie. Vedle monumentálních jeho děl slovníkových, výše jmenovaných,

uvádíme z četných jeho prací jazykozpytných znamenitou a důležitou rozpravu o »Słoworodzie ludowym«. Kromě toho získal si vynikajících zásluh o polskou lidovědu, jejíž otcem lze jej právem nazvati. Bylo sice mnoho materialu ethnografického před ním nasbíráno — ale on teprve povznesl polskou práci tohoto směru na výši vědy. A tak mohl E. Majewski nad hrobem jeho plným právem říci, že »Karłowicz stvořil ethnografii polskou a folklor polský«. Když se vrátil do vlasti r. 1887, ujal se hned redakce »Wisły«, nedávno před tím založené, z níž rázem učinil znamenitý ethnografický časopis, první toho druhu v zemích slovanských vůbec. Po Karłowiczově »Wisle« a dle jejího vzoru založeny byly: moskevské **Этнографическое Обозрѣніе**, náš Český Lid, petrohradská **Живая Старина,** lvovský Lud a jiné mladší časopisy. »Wisłu« Karłowiczovu zcela správně Dr. E. Majewski nazval »školou folkloru i archivem, z něhož celý svět ethnografů čerpá zprávy srovnávací o polském lidu.« Daleko by nás vedlo, kdybychom měli podrobně líčiti vědecké zásluhy zvěčnělého na poli polské ethnografie. Připomeneme jen znamenité jeho studie »Chata polska, studjum lingwistyczno archeologiczne« (»Pamiętnik fizjograficzny« i ve zvláštním otisku, 1884), »Systematyka pieśni ludu polskiego«, »O Madeju« (ve »Wisle«) a j.

Dr. J. Karłowicz ztrávil s rodinou delší dobu v Čechách, vážil si české kultury, navázal a udržoval četné styky s českými učenci a literáty, jejichž práce vyžadovával si pro »Wisłu« — a tak želíme v něm i ztrátu vzácného přítele, jenž vážným způsobem pracoval pro vzájemnost českopolskou.

Jak vycházel vstříc českým pracovníkům, sám jsem doznal. Vešel jsem s ním v korrespondenci r. 1888, když jsem chystal studii o lužickém obydlí. Studii vyžádal si hned pro Wisłu a také ji tam r. 1889 uveřejnil. Téhož roku o prázdninách navštívil jsem poprvé Polsko. Karłowicz meškal tehdy na letním bytě v Grodzisku u Varšavy, kdež jsem jej vyhledal. Ochotně jel se mnou do Varšavy, provázel mne po ní, seznámil mne s řadou vědeckých pracovníků, mužů, z nichž některé do dnes počítám ke svým přátelům, a když odjížděl zpět na venek, přenechal mně za byt a ke studiu svou pracovnu. Bylo zde co studovat! Měltʼ Karłowicz ohromnou odbornou knihovnu, jíž podobné nelze nalézti tak snadno ani při odborných museích a ústavech. Po roce, tuším, byl hostem týchž pokojů, vyplněných a přeplněných drahocennou knihovnou, prof. Dr. J. Polívka. Styky naše odtud byly ještě srdečnější. Založení Slovanského Přehledu uvítal Karłowicz s velkou vřelostí — bohužel nedovolila mu churavost, aby vedle práce, spojené s velkým Slovníkem jazyka polského, psal ještě do časopisů. Rozvoj listu našeho sledoval však s velkým zájmem. Posledně setkal jsem se s ním o krakovském sjezdě polských historiků, jemuž předsedal; elegantní, důstojná postava učencova prozrazovala sic, že mnoho v posledních dobách chorobou vytrpěl, že předčasně sestárl, ale jasný, svěží duch jeho a okouzlující chování nedávaly tušiti, že by za tři léta měl vzácný ten muž náležeti minulosti...

Památku jeho v úctě zachovají nejen ti, kteří jej znali, ctili a milovali, nejen národ polský, který v něm ztratil jednoho z nejznamenitějších současných učenců, ale i ostatní národové slovanští, s jejichž učenci byl v četných a živých stycích, zejména národ náš, kterému v něm odešel přítel vzácný a hluboký...

Dne 20. dubna zemřel v Bruselu spisovatel, náležející starší generaci, *Henryk Mierzbach* (nar. ve Varšavě 29. pros. 1836). Ztrávil většinu života svého za hranicemi vlasti, do níž se od r. 1863 vůbec nevrátil. Vydal řadu básnických publikací: »Antoni Malczewski«, lyrický obraz v pěti fragmentech (Varš. 1858), sbírku básní »Lutnia« (Poznaň, 18 8), báseň »Trzy struny« (Paříž, 1859), sbírky »Głos wędrowca« (Neapol, 1860), »Z wiosny« (Poznaň), »Strzaskana lutnia«, »Z jesieni« (1882). Nenáležel k velkým básnickým duchům, ale byl milým zjevem v polské poesii. Vzorem byl mu Heine, ale při tom znějí u něho i domácí tóny lyrické. Lyrismus ovládá i jeho prósu (z níž trvalou cenu v literatuře podrží monografie »Ostatnie lata życia Joachima Lelewela w Brukselli«). Sám příteli o svých verších napsal: »Svazečky moje, toť sarkofágy, kryjící prach tří období mého

života. V »Lutni« vyzpíval jsem báseň mladého. život milujícího blázínka. V písních »Z wiosny« obsaženy jsou jarní sny o štěstí. Písně »Z jesieni« jsou ohlasem nedospaných nocí...« Totéž pověděl v předehře poslední sbírky:

Život — okamžik v letu...
Kdysi — vesel a plesný,
hrstku dal jsem vám květů
z vesny...
Dnes — let větrů když svistí,
trochu svátého listí,
bledých paprsků chvění —
v jeseni...

V minulých ročnících několikrát měli jsme příležitost zmíniti se o varšavském *»Robotniku«*. Tohoto tajného časopisu vyšlo právě jubilejní, padesáté číslo. »Robotnik« založen byl před devíti lety i je to vskutku zjev nebývalý, že se dosud udržel přes všecko pátrání orgánů policejních. Redakce sama se v jubilejním čísle přiznává, že doufala vydati nejvýš tucet čísel — a zatím vydáván byl po léta jako na posměch policii a žandarmerii. Sta a sta lidí bylo za tu dobu pozatýkáno, aby se přišlo na stopu »Robotnika« — nadarmo. Schválně za tím účelem do Varšavy poslaný žandarm Bilanovskij zemřel, aniž se mu podařilo tajnou tiskárnu objeviti; Robotnik v následujícím čísle věnoval mu ironický nekrolog. Konečně, když se tisklo 36. číslo, domnívala se policie, že jest »Robotniku« odzvoněno, když odkryla tajnou tiskárnu v Łodzi — ale mýlila se. Tiskárna nahrazena dvěma novými, jak praví jubilejní číslo, a »Robotnik« vycházel dále. První číslo »Robotnika« vyšlo 14. července 1894. Delší mezery (půlleté) ve vydávání byly toliko dvě: po čísle 6. r. 1899 a po čísle 38. r. 1900—1901. Tiskárna nacházela se za tu dobu na 7 místech. V ní a v redakci pracovalo od založení listu 13 osob (mezi nimi 3 redaktoři). Z nich 3 padly do rukou žandarmů: Józef Piłsudzki, Aleksander Malinowski a Kazimierz Rožnowski. Dvěma prvním však podařilo se prchnouti, třetí vyslán na 6 let do východní Sibiře. Z tajné tiskárny vyšlo dosud 71 čísel časopisů)mezi nimi 50 čísel »Robotnika«) celkem v 8°.775 výtiscích. Různých provolání a pod. vydáno 114 v 199.0L0 výt. Od čísla 50. počíná »Robotnik« vycházeti ve formátě zvětšeném a ve 2000 výt. (místo 1800).

Vyslovili jsme se před časem skepticky o manifestu carském, pokud mluvil o toleranci náboženské. Pohříchu obavy naše se splňují — vše zůstává při starém; tolerance jest jen v manifestě, ale ne ve skutečnosti. Uniti v kraji sedleckém, lubelském a na Litvě vzali odstavec carského manifestu doslova, domnívali se, že od nynějška bude jim volno hlásiti se k víře otců a že nebudou nuceni k pravoslaví, počali tedy choditi do katolických kostelů atd. — ale úřady brzy je »rozčarovaly«. Nařídily odstranění všech křížů formy »katolické« s veřejných cest, přenesení jich na hřbitovy a odstranění s nich polských nápisů. Dále: oktavánům gymnasií v Siedlcích, Białé a Zamośćiu oznámeno, že nemohou obdržeti vysvědčení maturitního, nevykáží-li se známkou z náboženství. Tu musíme si připomenouti z minulého roku, že žáci těch středních ústavů opřeli se zavedení ruštiny v hodinách náboženství.*) Věc skončila se tím, že ve vyšších třídách těch škol se vůbec náboženství nepřednášelo. Vládě totiž nepodařilo se získati kněze, který by se uvolil přednášeti rusky. Za tím účelem povolal si ministr Plehve před několika měsíci biskupa lubelského, Jaczewského, i žádal od něho zakročení, aby se jeho kněží nevzpírali přednášeti náboženství rusky. Biskup však rozhodně odmítl a prohlásil, že každého kněze, který by se dal vládou pro to získati, zbaví práva vykonávati kněžskou činnost. Nuže, nyní, když bylo náboženství vůbec z učebného plánu řečených gymnasií ve skutečnosti vypuštěno — učiněno abiturientům hořejší úřední oznámení. K tomu jim ředitelství doporučilo, že si mohou známku z náboženství opatřiti zkouškou ve Vilně (na cestu a pobyt tam ovšem jim úřady školní nedají). Tak má býti docíleno toho, čemu se gymnasisté vzpírali — neboť ve vilenských gymnasiích »dovoleno« jest skládati zkoušky z náboženství katolického jazykem ruským. »Dovoleno« se to píše — a čte se »musí«. — Nuže, tak vypadá theorie a praxe

*) Srv. Slov. Přehl. IV. 285.

— tolerance v carském manifestu a ve skutečnosti.

Pro poměry polské národnosti v Poznaňsku charakteristická jest zpráva *kolonisační komise* za celou dobu trvání. Do konce roku 1902 komisí zakoupeno 307 majetků šlechtických (Rittergüter) a jen 117 usedlostí selských, vše v celkovém rozměru 186.500 hektarů. To vše (započtou-li se i vydání administrační) stálo 202 mil. marek, z čehož se z odprodeje nebo nájemného vrátilo 43 mil. marek, tak že zbývá čistého vydání 159 mil. marek. Číslice ty pozbývají značně své hrůzy, když se dovídáme, že skoro polovice statků byla komisi přenechána Němci. »Kurjer Lwowski«, uvažuje o tom, že výsledek úsilí kolonisační komise jest poměrně nevelký, přichází k přesvědčení, že živel polský, bude-li jen co nejvíc vlastenecký a hospodárný, může směle se postaviti čelem dalšímu nájezdu germánskému — i obrací se k šlechtě: »Magnaterie jiných částí Polska, místo aby prohrávala miliony v kartách nebo je ukládala v bankách anglických, čestněji a pro sebe prospěšněji by jednala, kdyby kapitály své obrátila na zakoupení půdy polské prostřednictvím zemské banky v Poznani, jejíž akcie vynášejí vždy při nejmenším 4%.« *A. C.*

Slované východní.

Všeslovanská výstava divnými osudy vzala za své. Protektor výstavy velkokníže Aleksandr Michajlovič staral se vší silou, aby byla výstava zdařilá. Jmenování jeho ministrem obchodu, loďstva obchodního, odňalo mu volný čas, který věnovati mohl výstavě. Mimo to ministr Witte odmítl zvýšení dotace výstavě na 2 milliony rublů. Bylo třeba žádati znova o dotaci aspoň ½ mil. rublů. Původně slíbená dotace 110.000 rublů ukázala se příliš malá, když výstavu po návrhu českém usneseno přenésti z dvorce Tavridského na Caricyn Lug do samého středu města. Jdou pověsti, že ministr Witte pomýšlí uspořádati světovou výstavu, v jejímž rámci uskutečnila by se i nyní projektovaná výstava všeslovanská. Jsou to však jen pověsti.

Slavnosti petrohradské — veliká officiální paráda beze vřelosti svátku v pravdě národního — byly zkaleny také nejedním nemilým případem Lord-major londýnský vrátil pozvánku pro barbarské události v Kyšiněvě — přes 200 intelligentních osob bylo pozatýkáno, neboť chystali protidemonstraci dělnických tříd v den slavnosti.

Od roku 1896 Rusko horlivě stará se o své *školy obchodní.* Malý přehled ciferný to ukáže:

Roku 1896 mělo: 2 obch. akademie, 1 obch. školu, 1 jednotř. obch. školu, 2 kursy. Roku 1992 bylo: 46 obch. akad., 40 obch. šk., 30 jednotř. obch. šk., 23 kursy.

Celkem tedy bylo ve správě min. financí 139 ústavů a kursů, kromě toho letošním rokem ustanoveno otevříti 15 ústavů a kursů, a 41 žádostí o zřízení učilišť zkoumá se v učebním odboru ministerstva. Rokem letošním studovalo na všech učilištích 32.251 posluchačů.

V Petrohradě městská komise pečuje vedle otázky organisace bursy práce o zřízení řádně vypravených *nocležních domů dělnických*, kteroužto věcí obírá se i privátní iniciativa. Jakou to má důležitost, ví ten, kdo zná, v jakých »truščobách« (pelesích) dělný lid petrohradský noclehuje. Je to ta hrůza, kterou postavil na jeviště Gorkij, tam ji možno v pravé podobě viděti. Zaříditi domy takové a získati jim důvěru dělnictva, byl by skutek vzácný.

Zemřel náhle předseda sboru ministerského *Durnovo*, dříve min. vnitra, muž, jenž stál zcela pod vlivem zlopověstného reakcionáře, oberprokuratora Sv. Synodu, Pobědonosceva, a proto se příčil všemu pokroku na Rusi.

20. května (dle starého kalendáře) postaven byl na náměstí u Mariinského divadla základní kámen ku pomníku *M. I. Glinkovi.* Pomník sám bude proveden podle návrhu A. R. Bacha. Položení základního kamene přítomna byla sestra skladatelova.

V Neapoli zemřel spisovatel *Konst. M. Stanjukovič*, u věku 59 let Diabetes vzniklá přetížením prací donutila jej hledati úlevy na jihu. Sotva že se trochu zotavil, pospíchal již domů, ale nový nával nemoci spolu se zánětem střevním zničil jeho život. Jsa

z rodiny námořnické — otec jeho byl admirálem — sloužil sám v loďstvu a kynula mu pěkná karriéra. Ale hnutí let šedesátých odvedlo jej z loďstva, zprvu učiteloval, potom jako zřízenec akcionářské společnosti a jako literát sháněl sobě chleba. Pracoval v »Iskře«, v »Budilniku«, v »Děle« a j. Zde v letech 70tých pronikl svými pracemi belletristickými, rázu vesměs tendenčního. Teprve, když roku 1886 »Dělo« bylo zastaveno a Stanjukovič po tři léta musil žíti v Tomské gubernii, začal psáti svoje Mořské povídky, v nichž nejvíce talentu projevil. V nich také zobrazil svého otce, »hrozného admirála«. Sebrané spisy jeho vycházely koncem 90tých let. Materiální postavení jeho do poslední chvíle jeho bylo těžké. Mnoho zkusil starý tento spisovatel, »jeden z posledních mohykánů ukončivší se periody literární«. —*ch.*

*

Usnesení letošních porad slavistů strany příštího sjezdu slavistického v Petrohradě r. 1904, aby na kongres připuštěny byly všecky slovanské jazyky, dalo podnět vídeňskému »Slovanskému Věku« dra. Verhuna k útoku na »separatistické snahy ukrajinofilské«. V 64. čísle projevuje lítost, že nebylo zřejmě vytčeno, které slovanské jazyky budou připuštěny, doufá však, že »toto opomenntí možno ještě v čas napraviti a že organisační komitét sjezdový postará se, aby v čas pronesl o tom vážné slovo.« Usnesení ruské Akademie Nauk zní zcela určitě a jasně: »referáty čtou se ve všech slovanských nářečích«; v usnesení přípravného komitétu změněn sice text v ten smysl, že připuštěny budou všecky slovanské jazyky, ale nemyslíme, že změna tato povede v duchu doktora Verhuna k opakování ošklivého zjevu, jenž se udál při 11. sjezdn archeologickém v Kyjevě, kde byla maloruština vyloučena.

O národnostních poměrech v Bukovině konaly se ve Vídni porady poslance Nikolaje Vasilka se zástupcem rumunské strany demokratické drem. Ončiulem a zástupcem Němců doktorem Straucherem o vyrování poměrů národnostních. Po dlouhých poradách ujednáno. že prvním požadavkem k narovnání jest změna volebního řádu do sněmu zemského na základě demokratickém, i usneseno domáhati se zavedení přímého a tajného všeobecného práva volebního. K cíli tomu společně má pracovati koalice malorusko-německo-rumunská.

Přes 32 let domáhají se Malorusové gymnasia v některém krajinském městě bukovinském. Ministerstvo vyučování dalo již svůj souhlas k usnesení zemské školní rady, aby založeno bylo maloruské gymnasium v Kicmany. V září t. r. bude konečně ústav otevřen; do té doby musí se město postarati o místnosti.

23. května konala se první valná hromada bukovinského svazu maloruských zemědělských spolků »Seljanska kasa«. Cíl svazu, jehož členy jsou spolky zemědělské, jest pomáhati spolkům ve všem jejich jednání, přijímati jejich kapitály ke zúročení, poskytovati jim půjčky, poskytovati hypothekární půjčky jejich členům, nakupovati potřebné tovary pro členy spolků, sprostředkovati prodej zemědělských výrobků.

Statistika předních osvětných spolků na haličské Rusi za minulý rok vykazuje takovéto číslice: Ukrajinofilská »Prośvita«, požívající subvence sněmovní 6000 korun, měla 8000 členů, 21 odborů a 1193 čítáren. Lidové listy: »Russkoje Słovo« ve Lvově vycházelo ve 3000 exempl., »Russka Rada« v Kolomyji, »Hospodarskij Ukazatel« a »Poslannik« v Přemyšli po 1000 exemplářích. Staroruské »Obščestvo im. Michaiła Kačkovskago« má 8200 členů, 19 odborů a 943 čítáren; vydalo za rok 12 sešitů populárního čtení ve 100.000 exemplářů.

Vyšlo provolání ke sbírkám na národní divadlo maloruské ve Lvově. Komitét, složený ze členů Prośvity, Ruské besedy a Tovarystva imeny Kotljarevskoho, doufá, že za 3 roky sebéře 3millionový národ po dvou haléřích ročně z osoby daných potřebný kapitál 200 000 K, jichž potřebí ještě ku kapitálu dosud již sebranému.

Dva stinné obrázky z Haliče: Blahobyt. V týdnu od 29. dubna do 5. května (dle starého kalendáře) bylo ve východní Haliči 235 případů skvrnitého tyfu z hladu. v týdnu příštím případů 189. —

Strážce zákonů:

Rava, dne 22. května 1903.

Všem vrchnostem úředním v okrese ravském! Zpozoroval jsem, že v posledních časech pořádány bývají v okrese schůze omezené na zvané hosti v takových rozměrech a za takových okolností, že podobné pořádání schůzí jest v podstatě obcházením ústavy.

Následkem toho zakazují se až do dalšího nařízení úředního v okrese zdejším podobné schůze a vyzývám starosty obecní, po případě jejich zástupce, aby schůze takové bez odkladu rozpustili, podávajíce mi o tom zprávu, začež starosty obecní činím osobně zodpovědny.

C. k. okr. hejtman Thürman.

To je pán — takový okresní hejtman! Co to dá práce p. Körbrovi zastaviti ústavu a vládnouti bez ní — a ejhle, p. hejtman to umí hned a bez rozpaků. —*ch.*

Jihoslované.

Slovinské *demonstrace proti Němcům v Lublani* koncem května způsobily velký hluk po německých krajinách. Nestálo to za to. Že se po manifestaci pro Chorvaty a proti Khuen-Hedervarymu před palácem zemského předsedy svob. p. z Heinů protestovalo, platilo asi systemu, v Krajině nyní panujícímu, jejž chtějí někteří pokládati obdobným systemu Khuen-Hedervaryho, snad v trochu mírnější formě. Tvrdilo se po německých časopisech, že demonstranti stříleli do kasina německého; spíše opak byl pravdou, jak to zjistilo soudní vyšetřování. Zodpovědnost za demonstrace nechtěla bráti na sebe žádná z lublaňských stran. Není také ještě vysvětlena příčina demonstrací. Rozhodně však sluší tvrditi, že demonstrace dne 7. června byly vyprovokovány vládou a Němci — tito, poněvadž oslavovali 40leté trvání turnerského spolku lublaňského způsobem, jako by chtěli dokázati, že jsou pány Lublaně; vláda pak proto, že jim v tom nadržovala a — ač úplně zbytečně a jen k rozčilení myslí obyvatelstva slovinského — konsignovala celou posádku, takřka veškeré četnictvo v Krajině i s městskými strážníky.

Simon Rutar skonal 3. května 1903 v Lublani v 52. roce věku svého. Narodil se v Krnu na Goricku v Přímoří. Byl zprvu suplentem v Gorici, potom profesorem v Kotoru a Spljetu. Vynikal jako archeolog (zpracovalť v tom oboru terminologii slovinskou), historik, geograf a folklorista. Vědomosti jeho byly obsažné a důkladné. O tom svědčí zejména velká řada spisů v slovinštině, němčině a chorvatštině — napsalť samostatných knih a článků počtem více než 90. Vyšly spisy tyto po výtce nákladem Slovinské Matice, v Ljubj. Zvonu a j.*) Znamenité byly i jeho kritiky o slovinských, vlašských německých a chorvatských spisech. Jako člověk zdál se trochu drsný, ale srdce měl zlaté. O tom ví mnoho žactvo středních škol, o tom vědí veškeré národní a vlastenecké spolky. V poslední době překážela mu těžká choroba v práci. Čestná budiž mu zachována paměť! *A—a.*

*

Selské bouře v **Chorvatsku** neutichají. Úřední »Nar. Novine« najednou z čista jasna přinesly vyhlášení stanného práva v okr. Ludbregu v županii varaždinské. Na to teprve pronikly neúplné zprávy o selských bouřích v nejlidnatějším a nejryzejším chorvatském kraji Záhoří (Zagorje), tvořícím jmenovanou županii. Ve většině městysů a vesnic tohoto území jsou vojenské posádky, železniční stanice střeženy jsou vojskem a četnictvem — přes to však došlo znova k selskému povstání, o němž se posud ví jen tolik, že proti sedlákům posláno bylo vojsko, že tekla krev a že z raněných 4 zemřeli. Oposiční listy přinášejí jen kusé zprávy dle vídeňských a pešťských novin, úřední list mlčí — je tedy přirozeno, že kolují nejrůznější pověsti. Dle soukromých zpráv jest zaručeno, že bouře rozšířily se i do Slavonie, zejména do županie osecké, ba objevily se i na hranici chorvatsko-srbské v županii srěmské. Ani v Záhřebě samém není ještě klid, o čemž svědčí puma vybuchnuvší v budově železniční správy, insultování maďaronských poslanců na ulicích a j. K utišení myslí nikterak nepřispívá hrubé jednání se zatčenými.

*

*) Zvlášť důležitý je spis o italských Slovincích: »Beneška Slovenija.«

Zmínili jsme se nedávno při zprávě o »Velké škole« v Bělehradě, že jest na ní uprázdněna stolice moderních slovanských jazyků a literatur, a že lektorem těch předmětů jest tam Dr. Radovan Košutić. Vypsán byl nedávno konkurs, o stolici tuto přihlásil se jediný v **Srbsku** možný a schopný kandidat, lektor Košutić, ale profesorský sbor nemohl se shodnouti a doporučiti tohoto kandidáta. Košutić má totiž sice doktorský diplom, ale pouze honoris causa od krakovské university, a čestný doktorát stavěn v Bělehradě níže než obyčejný. Obě jeho výborné publikace, a v Přehledu oceněné, mluvnice i chrostomatie polská, kteréž setkaly se s jednomyslnou pochvalou, též byly odpůrci jeho snižovány. Smutný to fakt!! —*a*.

V Bělehradě, v noci na 11. června zavražděni král i královna s řadou věrných. Ze spousty zpráv, odporujících sobě v podrobnostech, jasně vysvítá jen to, že spáchán byl čin úžasný, že připraven byl krvavým, hrozným způsobem státní převrat, jímž přes noc vyhlazena dynastie Obrenovičů — a to týmž vojskem, touž hýčkanou institucí, o niž se všecky trůny opírají. Mezi vrahy byl i plukovník Mašín, kdysi vyslanec srbský na — konferenci míru v Haagu! Může-li býti hroznější ironie? A vrahové po provedeném skutku uchopili se vlády, která vyzývala národ, aby zachoval klid a pořádek. Vrahové provolali hned nového krále, jejž pak skupština jednohlasně zvolila a který také již dosedl na trůn, potřísněný čerstvou ještě krví nešťastného jeho předchůdce i choti jeho... Tvrdí se, že poměry v Srbsku byly vinou krále Alexandra a hlavně královny Dragy již tak nesnesitelné, že nebylo jiného východu. Nevěříme. Co se stalo, nebylo živelní propuknutí hněvu celého národa, nýbrž prosté vojenské spiknutí, čpící příliš malichernými dvorskými intrikami, závistí a záštím. Ale ať již je tomu jakkoliv, odvraceti se musíme od těch, kteří se snaží nejen vysvětlovati, nýbrž i omlouvati, co se stalo, a surové vrahy povyšují za hrdiny.

Srbsko octlo se náhle na prahu nové doby. Kéž doba ta bude pro ně novou nejen vnější změnou osob, nýbrž i celým vnitřním životem. Ale k tomu zapotřebí mnoho přičinění na všech stranách, u malých i velkých.

*

Makedonie a povstání makedonské. Dlouho se nacházela Soluň pod hrůzným dojmem attentátů a vraždění tureckého. Obchod i ruch naprosto utichly. Cizinci se vyhýbali městu, bojíce se, že budou zatčeni jako podezřelí ze spoluviny. Mnohé rodiny doposud nevědí, jsou-li mužové a otcové jejich na živu ve vězení, či zda byli zabiti. Židé vyprávěli, že je turecké úřady donucovaly vyvážeti mrtvoly za město a zakopávati je po 30 do společných šachet. Officiální turecké zprávy praví: Bulharů zabito bylo 42, Řeků 10, židé 2, mohamedánů 9, dohromady 63 mrtví. Deset Bulharů bylo zabito bombami, které sami hodili. Mezi obecenstvem soluňským nikdo tomu nevěří, houževnatě se mluví o 300 až 500 zabitých. — Co bylo bulharského v Soluni, vše je zničeno: školy, kostely, obchody atd., vše, co za půlstoletí bylo zbudováno. Všichni bulharští kupci byli zatčeni a do vězení k nim nepuštěn nikdo z přátel nebo příbuzných. Žalář Kanla Dere a kasematy pevnosti Jedi Kuli přeplněny byly zatčenými tou měrou, že v Kanla Dere musili pro uvězněné postaveny býti baráky. Uvěznění spoutáni okovy na rukou a na nohou a svázáni po párech Ředitel bulharského gymnasia Rajev veden byl ze žaláře v průvodu vojáků do budovy školní, kde musil vydati archiv, neboť Turci měli podezření, že atentáty vyšly ze studentstva a učitelstva gymnasijního. Proti barbarskému nakládání se zatčenými podala bulharská vláda důtklivé připomenutí Portě, jež mělo účinek. Propuštěno bylo nejprve 125 makedonských učitelů a 80 makedonských Bulharů jiných stavů Kromě toho turecký komisař Ali-Feruch-bej v Plovdivě ujistil bulh vládu, že co nejdříve propuštěni budou všichni ostatní, kromě těch, jímž dokázána bude účast v attentátech; totéž ujištění obdržel bulharský zástupce v Cařihradě Gešov.

O způsobě provádění podkopů má hlavně »Neue Fr. Presse« zprávy, které se však dlouho nesmí čísti, neboť se pak snadno rozpadají v niveč. Podkop z řeznického sklepa vedený pod banku začat prý byl již v říjnu minulého roku; kopání jeho

dálo se prý beze vší pochyby pod vedením bulharského zákopnického důstojníka, což dokazuje nalezený v podkopu plán, sestavený zkušenou rukou, a důstojnická rukavička, kterou patrně ztratil v poslední den prací. (Jaký to byl neopatrník: po sedm měsíců nosil po Soluni uniformu, ani na rukavičku nezapomněl, vždy byl dle předpisu vystrojen a turecké policii nebyl nápadný! Tak obratně si vedl, že i všecky stopy jména svého zahladil, že nikdo neví, jak se jmenoval, ale rukavičku a plán zapomněl v podkopu!) — »Neue Freie Presse« přinesla také doslovné přiznání Marka Stojana, majetníka téhož řeznického krámku, kteréž prý dle vlastních slov učinil, »aby celý svět zvěděl, že bulharští vůdcové — jsou povrženíhodní podvodníci«. Bomby prý dělal Jordan, on sám, Stojan, prý zapálil knot pod bankou. Boris Sarafov ještě nedávno dlel prý v Soluni a ujel v průvodu konsulského kurýra jednoho státu, jehož jméno se prý šeptá po celé Soluni. — Věří-li tomu čtenáři »Neue Freie Presse«, budiž jim přáno. — A ještě nějaký Arso Lazo — jak list vypráví — mnoho prozradil, když mu bylo slíbeno »zmírnění osudu« před soudem (kterýž je tajný!). A to, co objevil, se prý potvrdilo vyšetřováním. Attentáty byly dílem zvláštního komitétu bulharských notáblů v Soluni, jichž jména Arso Lazo všechna prozradil, v čele jich stál prý jistý bulharský bankéř, jenž měl agenty po celé Makedonii. On dostával peníze z bulhar. národní banky a rozesílal je komitétům. Centrum povstání je prý však v Köprülü, kde všecko mužské obyvatelstvo je členem spiknutí. To všecko objevil Arso Lazo. Faktum však jest, že ze všeho vyšetřování dosud nemají Turci nic a sotva budou mít.

V Cařihradě po soluňských událostech byli mezi zatčenými Bulhary i poddaní bulharského knížectví, o jejichž propuštění mnoho se přičiňovati musil bulharský zástupce Gešov.

Proti Bulharům makedonským i proti knížectví troufala sobě Porta důrazně.

Na exarcha bulharského obrátila se Porta se žádostí, aby nemilého jí biskupa strumického Gerasima sesadil, poněvadž prý jest vinen popichováním povstalců. Exarch odmítl žádost tuto, odvolávaje se na nevinnost Gerasimovu a na výhradné právo synodu sesazovati biskupy. Biskup Gerasim propuštěn byl z vězení pouze na zakročení Ruska na podnět býv. ministerského předsedy Daneva. — V Cařihradě všecko bulharské duchovenstvo podezírají z povstalectví, bruselský list »Petit Bleu« z pramene tureckého přinesl zprávu, že i biskupové podporují povstalce zbraní a střelivem. Proto není divu, že bulharský exarch obrátil se k biskupům a k eparchiálním archijerejům s cirkulářem, v němž je napomíná k míru a nepřekážení reformám. Stalo se tak pod silným nátlakem Porty.

V prvních dnech po událostech soluňských byla posice Bulharska vůči Turecku, přese všecky jeho hrozby a vojsko silná. Klid Danevův zaručoval i klidný průběh řešení macedonské otázky. Tak se stalo, že ku žádosti Turecka (k níž se chystalo), aby zrušeny byly bulharské obchodní agentury v Soluni, Monastiru a Skoplji, ani nedošlo. Se strany bulharské projeveno mínění, že navzájem bude doléháno na zrušení tureckých agentur ve Varně, Ruščuku, Vidině a j., a to postačilo. Hrozba vyrovnána. Avšak nepochopitelným, svévolným obratem knížete Ferdinanda je Bulharsko uvrženo v stav velice divný. Místo klidu, rozvahy vše je ve vření a zlobě. »Bъlgaria«, denník strany rusofilské, posuzujíc odstranění Daneva, píše mezi jiným: »Vláda Daneva snažila se přesvědčiti všecky velmoci, interessované v otázce makedonské, že je nezbytno provésti opravy důkladné; i přes soluňské události dařila se Danevu tato snaha, dobyl si uznání všech stran, ale v tom okamžiku, kdy jen jen čekal na ovoce své práce, byl odstraněn ve prospěch politických manekénů«. Při svém odstoupení obdržel Danev projevy důvěry z celé země, listy všech stran krom stambulovských píší o něm s velikým uznáním. List strany národní — Mir — stále ostře kritisuje nové ministerstvo, pravě o něm, že je začátkem oněch hrozných dní, jaké byly za Stambulova. Náhlý převrat, jenž se vykládá vlivem anglickým na knížete Ferdinanda, aby tak Anglie obnoviti mohla prestiž svůj v Orientu, budí zejména

v otázce makedonské nevoli. Poslání Načeviče do Cařihradu s cílem obnoviti hanbivou smlouvu pro Bulharsko, bulharskotureckou z r. 1885, je dvojnásob u lidu nesympathické. I svým cílem i osobou. Jeť Načevič znám jako zarytý a podivnůstkářský odpůrce všeho slovanského směru; o řešení makedonské otázky prostřednictvím této osoby nechce nikdo ani slyšet. — Nálada v obyvatelstvu je proto neveselá, ba více! O národním svátku sv. Kyrilla a Methoděje nikde nebyl konán koncert, nikde nebylo zábavy ani v Sofii, ani po venkově, slaven všude jako den smuteční. Všecko vření obrací se proti knížeti, posice jeho byla počátkem června taková, že ji »St. Petěrburskija Vědomosti« označily jako »otřesenou«. Vše je rozezleno na »cizího svévolníka«. Co psaly »Beogradske Novine« o náladě v lidu, to potvrdily i »Sofijskija Vědomosti« V sále sofijského divadla poslanec Sakazov podrobil politiku knížete Ferdinanda (»novou politiku«) kritice, která byla jednomyslným potleskem celého tisícového shromáždění schválena. V té době počaly se z officiálních kruhů roznášeti také zprávy o spiknutí proti knížeti, jehož hlavou označován byl plukovník Radko Dimitrijev, náčelník generálního štábu, nemilý nové vládě. Událostmi bělehradskými celé vření toto jaksi přitichlo, na celém Balkáně mimo Srbsko zavládlo náhlé zátiší, vše je jako zahlušeno srbským výbuchem.

Utichlo i hnutí povstalecké, jako kdyby se bylo ztratilo. Na zprávu, že po soluňských událostech velmoci chystají nový plán reforem, důkladnější a zcela nový, byl prý od bulharské vlády dán pokyn representantům makedonského hnutí, aby zaujali stanovisko vyčkávací. Vskutku celý červen není hrubě o povstalcích slyšeti. Sem tam bitky ojedinělé. Ve vsi Smъrderži na jezeře Prespanském zničen byl povstalecký oddíl 150 mužů. Obsadivši ves a majíc zásoby dynamitu, tlupa bránila se po 30 h. Střelbou vznikl požár, zničivší ves, a v něm zahynulo všech 150 mužů. Jejich mrtvoly ohořelé nalezeny po požáru. Obyvatelstvo bylo oloupeno Turky a pobito, zvláště ženy a děti. Dnes možno ves vyškrtnouti z mapy Evropy. Ve vsi Mogile na Monastirsku zahuben vůdce povstalecký Stefko se 17 muži. Ukryti jsouce ve vsi vyčkali příchodu Turků a zabili jejich vůdce Said-beje. V noci chtěli z obklíčení uniknouti, byli však pobiti do jednoho.

Také mezi Albánci nastalo ticho. Obsazení Djakova a Ipeku tureckým vojskem a to, že Porta zajisté vstoupila ve vyjednávání a smluvila se s mnohými předáky jejich, způsobilo pokoj. Ovšem, oč se s nimi mohla smluviti, aby byli upokojeni? Že reformy slíbené velmocím neprovede, nebo oklestí do nicoty. — Zpráva z Monastiru v »Information« naproti tomu vykládala o albánských předácích, odvedených v okovech do Malé Asie. Jsou-li křesťané nyní prosti trýznění albanského, trýzní je nyní vojsko turecké, trpící nedostatkem potravy — 60 tisíc vojska stojí nyní v krajích albanských a sousedních —; v okolí Monastira celá řada vesnic stižena byla osudem Smъrdeže a Mogily, a je velmi dobře možno, že ani v těchto vsích nešlo o povstalce, nýbrž o pych anatolských vojáků. —*ch.*

Literatura, umění.

Dr. LUBOR NIEDERLE: **Národopisna Mapa uherských Slováků** na základě sčítání lidu z r. 1900. Этнографическая карта венгерскихъ Словаковъ составлена на основаніи переписи 1900 г. Národopisného Sborníku svazek IX. Praha 1903. Nákladem Národopisné Společnosti Československé. V komisi u Fr. Řivnáče. Stran 228 a 11 map. Cena 8 K.

Je to publikace, jakých vychází velmi pořídku. Publikace dávno potřebná, poněvadž nic podobného nebylo dosud o Slovácích vydáno. Po-

dobné důkladné práce máme dosud jen o Lužických Srbech (Dra. E. Muky »Statistika Serbow«) a o Kašubech (Stef. Ramułta »Statystyka ludności Kaszubskiej«). Za velikou zásluhu počísti sluší prof. Niederlovi, že se práce té podjal, a Národopisné Společnosti Československé, že se odvážila značného nákladu na její vydání.

Mapa zpracována jest na základě úřední statistiky, ale s některými věrohodnými opravami. Jest zhotovena k účelům vědeckým, tedy tak podrobně, že nebylo možno vydati ji v podobě celkové, nýbrž rozdělenou na deset map, k nimž přidána jedenáctá, přehledná mapa celé slovenské oblasti v Uhrách. Je to mapa procentová, na níž každá osada má značku, ze které hned jest patrno, sedí-li v osadě více než 90% Slováků (●), 90—75% Slov. (◕), 75—50% Slov. (◑), 50—25% Slov. (◔), 25—10% Slov. (⊕) nebo méně než 10% Slováků (○). Autor sám o své mapě praví: »Chtěl jsem v ní zachytit co možná přesně stav národnosti slovenské na počátku tohoto století, aby obraz ten mohl sloužiti za pevný základ k studiím o její minulosti i k úvahám o osudu budoucím, slovem k studiím o změnách národní državy slovenské.« Na základě této mapy bude lze snadno pořídití mapu školní, celkovou a přehlednou, kterou, jak doufáme, Národopisná Společnost Československá dříve či později také skutečně vydá. Zatím nebude bohdá jediné knihovny školní, zejména na školách středních a měšťanských, v níž by scházelo znamenité dílo Niederlovo.

Sestavuje mapu svou, vykonal prof. Niederle velikou práci předběžnou, která před ním v úplnosti nikým nebyla provedena. Sestavil si totiž úplný slovenský místopis, k němuž dosud byly jen práce částečné (zejm. chvályhodná práce Houdkova v »Hlase« III.—IV.). Sebrati dopisováním z různých končin Slovenska spolehlivé slovenské místní názvy — to nebyla práce malá, i oceňujeme ji po zásluze vedle vlastní práce, spojené s pořizováním národopisné mapy.

V hlavní části textu podává autor statistiku Slováků dle jednotlivých stolic a v nich okresů od osady k osadě. Ve statistice té uváděna jsou napřed jména maďarská, ve druhém sloupci slovenská, pak úhrnný počet obyv., počet Slováků a procento jejich.

Velmi poučný jest následující přehled procentuálního počtu Maďarů, Němců, Slováků a Rusů z r. 1900 a z r. 1890 (str. 121). Sestavíme-li si z něho jednotlivé stolice dle slovenskosti, dostaneme tento pořad: Orava má 94·7% (r. 1890 více, 96·2%) Slováků, Trenčín 92·8 (93·5), Liptov 92·5 (93.8), Zvolen 89·4 (92·2), Turec 73·6 (75·9), Nitra 73·1 (72·8), Šaryš 66·1 (66·9), Spiš 58·2 (57·1), Tekov 57·5 (56·9), Prešpurk 51·1 (50·6), Gemer 40·6 (42·8), Hont 39·5 (41·8), Zemplín 32·4 (35·9), Užhorod 28·1 (29·6). Novohrad 26·9 (27·7), Abauj-Torna 22·9 (2[illegible]·5), Boršod 3·6 (4·5), Budín-Pešť (město) 3·5 (5·6).

Po následujícím přehledu procentuálního počtu zástupců různých náboženství podle statistiky z r. 1900 hlavní zájem k sobě obrací závěr (123—131). V něm autor především přehlíží hranici národnosti slovenské, kterou do detailů pozoroval v jednotlivých stolicích, načež získanou takto svou hranici srovnává se staršími nástiny, Šafaříkovým, Czoernigovým, Šemberovým, Le-Monnierovým a Baloghovým. Pobádá mladší pracovníky, aby se věnovali podrobně tomuto thématu, aby bádali, »jaké změny dály se kdy s národnostní hranicí slovenskou a jaké síly na ně působily,« podobně jako se stanoviska maďarského celkovou studii o Uhrách podnikl Pavel Balogh. Dle něho v posledních 50 letech Maďaři získali 261 osad, ztratili 456 (ztráta 195 osad); nejvíce ustoupili baraňským Němcům a sedmihradským Rumunům, nejvíce získali na Slovácích. Rumuni získali 362, ztratili 64 osady, mají tedy zisk 298 osad. Slováci získali 253, ztratili 106 osad, mají tedy čistý zisk 147 (nejvíce na účet Rusů). Němci získali 168, ztratili 116, čistý zisk je 52 osad. Rusové získali 4, ztratili 217, ztráta jejich obnáší tedy 213 osad (nejvíce na účet Slováků). Srbi získali 8, ztratili 87, mají tedy ztrátu 79 osad. Chorvaté získali 46, ztratili tolikéž: Slovinci získali 3, ztratili 5, mají tedy ztrátu 2 osad. Bulhaři získali i ztratili po jedné, Češi získali 3 osady v Dolních Uhrách.

Otázka jest ovšem, do jaké míry jsou tyto Baloghovy závěry správny.

Hned v přídavku, následujícím po »Závěru« a věnovaném českým koloniím v Uhrách (s mapkou), přichází prof. Niederle k tomu, že asi závěr Baloghův o získaných třech českých osadách je nesprávný. Bylo by zapotřebí zajisté kontrolovati výsledky Baloghových studií, jak prof. Niederle doporučuje. Po takové vážné kontrole volají také závěrná slova Baloghova, že v Uhrách »končí za poslední půlstoletí se ztrátou v prvé řadě živel ruský, po něm maďarský, pak srbský, slovinský a bulharský. Se ziskem zavírá účet v první řadě živel rumunský, po něm slovenský, dále německý a český. A pak si ještě někteří z nich stěžují, že jsou v Uhrách utlačováni! Ztráty živlu maďarského jsou toho nejkřiklavějším vyvrácením.« Ejhle ve vážné práci najednou kopýtko maďarské! A to vzbuzuje nedůvěru k práci a volá po kontrole. »Je příliš důležito pro Slováky v té věci poznati pravdu,« praví prof. Niederle. »Už Fejér napsal a po něm mnozí jiní opakovali tvrzení, že kde se Slovák v masse usídlí, tam před ním jiné národnosti ustupují. Balogh tradici tu první, pokud vím, dokládá určitými čísly ve velkém. Je-li to vše pravda, a zdá se mi tak, — pak Slováci s obnovenou důvěrou mohou dále vésti spravedlivý boj za uhájení své národnosti. Vědomí té vzácné síly assimilační, která tkví v jejich lidu, musí býti přece velkou oporou v boji, který stojí před nimi, a síla ta by se jistě zveličila, kdyby právě ten prostý lid byl kulturně výše povznášen a uvědomován. To tvořiti bude přirozeně hlavní část slovenské práce národní. A dovedou-li Slováci jednomu ještě pramenu zla, který jim života ubírá, položiti náležité meze, — totiž vylidňování vlasti následkem ohromné emigrace, — pak budoucnost národa slovenského nebude ani v uherském státě beznadějná.«

Další značnou část výborné knihy (str. 137—223) zaujímá abecední slovenskomaďarský seznam jmen obcí, sestavený *Stanislavem Klímou*. Jsou zde jména všech obcí, v nichž se napočetlo aspoň 10% Slováků, ale i jiná slovenská jména osad a měst, v nichž se ani 10% Slováků nenalézá, pokud byla sestavovatelům známa. Seznam tento povstal totiž tak, že prof. Niederle, když jej začal sestavovati, dověděl se o tom, že pan Stanislav Klíma podobnou práci chystá, i vybídl jej, aby ze všeho materiálu, jejž oba dosud sebrali, abecední slovník sestavil. Je to zase práce první svého druhu a velice nám prospěšná. Ať jí hojně, jako vůbec celého díla, užívají zejména naši žurnalisté a vůbec všichni, jimž jest psáti o Slovensku!

Nepochybujeme, že znamenité dílo toto přispěje značně k prohloubení našeho zájmu o Slováky. Vzájemnost pravá vyrůstá z důkladného, pravdivého poznání — a v knize Niederlově jest pevný základ takového poznání

Nepochybujeme také, že dílo toto získá Národopisné Společnosti Českoslovanské hojně nových přátel.*) »Národopisná Mapa uherských Slováků« jest čin, který by sloužil každé akademii ke cti. *A. Č.*

JAN BAUDOUIN de COURTENAY: **Uwagi na czasie i nie na czasie.** (Z powodu ankiety »Krytyki« w sprawie konfiskat wogóle, a konfiskaty »Legend« A. Niemojewskiego w szczególności.) Odbitka z Krytyki 1902, zeszyt XI a XII. Kraków 1903. Nakł. wydawnictwa »Krytyki«. Odbito w Drukarni narodowej.

Doslov k neblahé historii polské literární společnosti. Loňského roku vydal A. Niemojewski u Altenberga pěknou knihu »Legendy«. Kniha, jež pod rouškou biblického života ostře kárá a tepe současnou společnost haličskou, propadla konfiskaci, která byla však zrušena, když autor nabízel důkaz pravdy. Věc vyvolala ostrý boj literární a Niemojewski ve článku »Przeciw upiorom«, znova krutě napadl své odpůrce. Tolik bylo dlužno předeslati, aby se pochopila slova Baudouinova, která v jednotlivých, volných statích přímo bičují současné poměry vyšších společenských sfér Haliče. Baudouin má o konfiskacích své zkušenosti. Jeho věci sice nebyly nikdy konfiskovány, ale on sám, jak praví, podlehl konfiskaci, byv odstraněn z university krakovské; měl a má

---

*) Členem může se státi každý. Za roční příspěvek 6 K kromě jiných výhod dostane zdarma svazek Sborníku, jejž letos tvoří ohlášené tuto dílo.

tedy také své zkušenosti z Haliče. Baudouin nenapadá policie ani úřadů, neboť jim jest konati pouze povinnost. — Ostří jeho polemiky jinam namířeno: proti klerikalismu, všemocnému, vše ovládajícímu, jemuž svěřena výchova mládeže, kterou kazí a hubí. Poměr lidí k této straně jest dvojí: buď je otevřeným a poctivým bojem, aneb jakýmsi kompromisem, kde se nehledí na obsah, na smysl, ale zachovává se pouze forma povrchní; lichá, prázdná forma, která se stává zdrojem nové šalby a pohoršení, odchylujíc se stále víc a více od Krista, jenž na př. vyhnal kupčíky z chrámu, kdežto nyní se kupčí dále se svátostmi a dokonce i »křesťanské obchody« se vyskytují, ano vydává se heslo »kupujte jen u křesťanů«. Autor staví se nad strany a těžce kárá polskou společnost z různých hříchů, ukazuje jak málo se ceni opravdovost přesvědčení, jak zhoubný vliv mají dnes vyznání různých stran, a jak těžko i krutě se tresce v společnosti národní různost zásad, což dokládá vystoupením proti Miniszewskému, Frankovi i Tolstému. Kdyby pak Legendy Niemojewského měly pohoršovati, tu by se musilo nejen devět desetin celé literatury zabaviti jako škodlivé, ale také jazyk, příroda, duše lidská, předem pak řeči dospělých před dětmi, noviny, zvláště jich denní zprávy, bály s dekoletovanými ženami, část divadelních her i aristokrati s pustými orgiemi. Autor připouští škodný vliv literatury nejen pornografií, ale také výpisy ukrutenství a věří, že by všecky strany, kdyby u vesla byly, konfiskovaly vše, co by jim nekonvenovalo, zvláště pak klerikálové!

Vždyť vlastně katolíci, usilující o konfiskaci, nejednali souhlasně s naukou své víry, vždyť přece není nikdo nucen knihu zakázanou čísti a srdce katolická nemají privilegií terorisovati ostatní srdce a katolíci nejsou pány celého světa. Autor dále klade svobodomyslnost i pokrokovost individuelní nad svobodomyslnost tříd a přimlouvá se za to, aby se lidstvo konečně přesvědčilo o neužitečnosti boje stran, a aby se uznala »svoboda« i »individualismus«. Náprava ovšem musí vyjíti od jednotlivců. Tam dlužno začíti! Založení mravní úrovně, šetření individuality, osobního přesvědčení akcentuje autor silně. Souhlasíme. Spisek Baudouinův netýká se věru jen polských poměrů, ale všech Slovanů vůbec, podléhajících dnes více, než kdy, vládě stran na úkor poctivé, upřímné práce jednotlivcovy pro obecné dobro! Spisek by zasloužil rozšíření i po literaturách ostatních, předem české. Lidem dobré vůle přinesl by ovoce dobré! Nový kulturní historický doklad vzácné ceny pro neblahé osvětové poměry mezi stol. XIX. a XX. Kéž nebyl psán nadarmo a je steskem svého druhu posledním!

O. W.

Dr. KAREL KADLEC: **Agrární právo v Bosně a Hercegovině.** (Knihovna Sborníku věd právních a státních. A) Řada právovědecká, č. III.) V Praze 1903 (Bursík a Kohout). Str. 140. Cena K 2·40.

K chudičké literatuře o tomto předmětu, v níž jediným obšírnějším spisem jest kniha Karszniewiczova, přibývá důkladné dílo českého učence, podepřené studiem na místě samém. Tím nabývá ceny pramenové. Po úvodu o formách plodinového nájmu pozemků a příbuzných formách užívání cizí půdy v jednotlivých zemích za různých dob přistupuje autor k vlastní látce. Tu především věnuje pozornost historickému vývoji před rakouskou okupací, načež podává náčrt úpravy agrárního práva za okupace. Vlastním jádrem knihy jest rozbor »práva kmetského« (str. 49—111.), po němž spisovatel probírá poměr »pridržnický« (112—119). Kniha je tak odborná, že se vymyká podrobnějšímu rozboru v našem listě — ale upozorniti na ni jako na dílo pro studium Bosny a Hercegoviny velmi důležité, jest povinností Slovanského Přehledu. I širší kruhy však mohou čerpati z knihy poučení o agrárních poměrech bosensko-hercegovských, a to z historického přehledu do rakouské okupace i o úpravě za okупace. Obě ty hlavy psány jsou i pro neodborníka velmi srozumitelně, podávajíce obraz jasný a přehledný.

—n—

Унїя в Америцї Причинок до відносин рускої церкви. Відповідь Андреєви гр. Шептицкому, митрополитови львівскому гр. кат. обряду

на его посланіе з 20. августа 1902. — Накладом Фонду Народного. New York. N. Y. 1902. Str. 71. 8°.

Řím — kompaktáta basilejská — smutný osud české církve podobojí — celý ten kus smutné naší historie — to je navlas předobrazení všeho toho, co znamenají slova: Řím a uniatská církev řeckokatolického obřadu.

Od dob ujednání Unie patří všichni uniti celého světa, tedy také Rusíni-uniti pod moc slovutné Congregace de Propaganda fide v Římě, tohoto ministerstva pro věci zahraniční takových zemí, které nejsou veskrz katolické. Její úlohou jest šíření víry a vedení politiky výbojné mezi akatolíky v tak zvaných krajích missijních. V očích katolické politiky nejsou uniti ještě opravdovými katolíky i mají si za čest pokládati, že patří k celkovému šíření víry. Zatím Propaganda nešíří víru; ona ještě ani jediného Indiána v Americe neobrátila na víru. To dělají smrtelní kněží, nesmrtelná Propaganda vede politiku, kterou i Rusíni cítí na své kůži. Od dob ujednání Unie ruská katolická církev nevzrůstala, nýbrž menšila se. Propaganda nevydala ani jediného nařízení ve prospěch ruské unitské církve, nebránila jí, nýbrž ve všem stála nepřátelsky proti ní. A jestliže v Rakousku je nucena jakž takž šetřiti ujednání Unie, neboť zde se přece mohou ozvati, v Americe odhodila všecky ohledy, američtí unité mají se podrobiti ve všem diecésím latinským.

Ale snahy se jí nedaří. O loňském sjezdu amerických kněží rusínsko-unitských v Harrisburgu psali jsme v Slov. Přehledě. Odpověď metropolity Šeptyckého na usnesení harrisburská zavádí nás do celé věci znova. Odpověď tuto rozbírá kus po kuse v ostré odpovědi své ruská unitská církev americká, obsah brožurky, podepsané kněžími A. Bončevským a J. Konstankěvičem, předvedeme tuto pečlivě.

Co překáží Římu a co chce zničiti? To, co liší unii od římského katolictví: obřadní řeč a ženění kněžské. Proti obojímu pracuje pomalu a stále. Ruch mezi americkými Rusíny proto vzniklý došel ohlasu i v Haliči, na četných schůzích dějí se usnesení žádající: 1. vyloučení ruské církve z moci Propagandy. 2. Založení ruského patriarchátu, jemuž podléhaly by všichni Rusíni řeckokatol. 3. Utvoření nových biskupství v Bukovině a v Americe.

Odpověď Šeptyckého na tyto resoluce činí divný dojem, je patrno, že dobře vidí, kterak všecky žaloby na Řím jsou pravdivé, a přece ho brání, omlouvá, chlácholí, a když jinak nejde, odbývá stížnosti po římském způsobu - hrozbou kacířství. Ví, že Propaganda je vůči Rusínům v Evropě nepřátelská, ale přiznává to slovy nejvýše opatrnými: „Slušelo by starati se a prositi o zrušení toho, co jest nepr ktické. Třeba by bylo dříve určiti, co je v stavu dosavadním nepraktické. — Ostatně však po stránce našich potřeb haličských nemáme příčiny starati se o jakoukoliv změnu ve způsobu jejich projednávání v Římě." O tom, kterak podléhá církev řeckokatolická římskému katolicismu — ani slova.

V druhé části odpovědi o církevních potřebách Rusínů amerických metropolita popřel všecku podstatnost hnutí. „Nejsme s to si vyložiti, proč právě tohoto roku vzrostlo znepokojení, neboť nemyslíme, že by na celkové mínění mohly míti vliv hlasy promluvivší v některých amerických časopisech, které ode dávna zaujaly stanovisko zcela nepřátelské církvi a víře."

Řada opatření římské církve proti americkým uniatům usvědčuje z nepravdy slova metropolitova: první kněz jejich Voljaňskij odvolán r. 1885, protože byl ženat; druhého kněze z téže příčiny odvolali r. 1888; r. 1890 Ledóchowski, praefekt Propagandy nařizuje, poněvadž někteří kněží, přivedše manželky s sebou a děti, gravissimum scandalum praebent, aby všichni nuceni byli nazpět do Evropy se odebrati.

Tehdy Rusíni poprvé se ozvali: pryč s Římem! a biskupové katoličtí nedbali proto nařízení Propagandy, ano sami přijímali pod svou jurisdikci ženaté kněze unitské. Řím však vydává r. 1894 nařízení nové, dle něhož jen tehdy může biskup přijmouti kněze unitského, zažádá-li o něj skrze Propagandu. Tím všechna moc nad unity odevzdána biskupům latinníkům, a z toho vzešly nové útrky: biskupové nedovolují kněžími unitskými vykonávati úřad mimo

své obce, leda by to římsko-katolický kněz dovolil. Ano stalo se, že biskup dovolil unitskému knězi podávati svátosti řecko-katolickým členům církve ve farnostech římsko-katolických, ale farář zakázal. Dějí se ústrky takové, že smí kněz unitský sloužiti mši, zpovídati a svátost oltářní podávati, ale křtíti a oddávati nesmí. Jurisdikce dávána od biskupů jen na několik měsíců, žádáno, aby faráři římsko-katolickému dávána náhrada za ušlou štolu z unitských osadníků v jeho farnosti. Když pak všemi těmi ústrky se stalo, že mnoho unitských obcí bylo bez kněží, vychází nový příkaz Propagandy, jímž se dovoluje »věrným východním národům žijícím v Americe držeti se latinského obřadu, anebo může obec v dorozumění s biskupem katolickým vyvoliti sobě kněze ruského neženatého a schopného, a kdyby takového nebylo, ustanoviti kněze latinského znajícího obřad ruský.« V Brasilii jednáno ještě příkřeji; dáno nařízení, že snoubenci unité musí slíbiti vychování dítek v obřadu římsko-katolickém. Zfanatisovaní Španělové stříleli po unitských kněžích a unitech.

Toť z hruba příčiny, které vedly k usnesení v Harrisburgu, ale požadavky usnesení harrisburského odbyty tím, že místo biskupů a patriarchátu ustanoven visitátor. V dorozumění s vládou rakouskou visitátor pro Kanadu jmenován z duchovenstva haličského, pro Spojené státy kněz z uherské Rusi. »Hlas Uher v naší monarchii jest, jak známo, velice závažný«, praví k tomuto jmenování metropolita; hlas jeho, jako zástupce 3millionové eparchie, nic není proti hlasu maďarské vlády, jež hněte doma uherské Rusíny a která prosadí svůj vliv i nad unity americkými, kteří pod její moc naprosto nepřísluší. »Zde na svobodné zemi máme poslouchati maďarského špehouna?« praví odpověď amerických Rusínů. Metropolita se utěšuje, že »pod vlivem maďarským stanou se více Slovany«. Ten důvod mluví sám — výkladu nepotřebuje.

Nejsmutnější jest konec odpovědi metropolitovy: »Hrstka našich kněží v Americe . . . na svolané veřejné schůzi způsobem naprosto necírkevním nechala veřejné diskusi lidu, zda mají naši lidé uznávati či nemají dogmata víry katolické o neomylnosti a svrchovanosti papeže římského. Při diskusi vyjadřovali se, jak se dovídáme ze »Svobody«, *) způsobem tak urážejícím stolici apoštolskou, že zřejmě projevili tendence heretické a schismatické i ducha protestantského.« Tento klep a překroucený text je špatnou službou. Konec odpovědi unitů amerických o tom metropolitu poučuje. »Poznavše cíl politiky Propagandy a uváživše, že prosícímu nedává se nic, bojujícímu však vše, jakož je viděti z posledních událostí ve Francii a na Filippinách, — amer. Rusíni odvážili se pronésti pravdu a zformulovali své požadavky takto:

»1. Řím odvolá všecka nevýhodná nařízení Propagandy proti americkým Rusínům. 2. Založí samostatné biskupství ruské — po případě několik biskupství. 3. Biskupa volí si kněží a delegáti obcí církevních. 4. Biskup bude závislý od papeže, pokud se nepostarají v Římě o náležité projednávání věcí řecko-katolických církví, kde i naše církev bude míti své zástupce. 5. Založen buď ruský patriarchát — jemuž by podléhali i uhersko-ruští biskupové.«

Jednu velikou výhodu mají američtí unité — nikdo jim nepřekazí, aby se neustavili jako samostatná církev, nedojdou-li splnění svých požadavků. Metropolita ve svém listě viděl to dobře. »Naše postavení« — píše — »se nyní neobyčejně stížilo, neboť se zdá, že kdyby snad stolice apoštolská přistoupila k našim prosbám (rozuměj: k maličkým opravičkám, jimiž by se spokojil metropolita), že naši lidé ze zvláštních svých názorů mohli by neposlouchati ani ruského biskupa v Americe.«

Nyní po drahný čas je metropolita na stálých cestách ve Vídni, v Římě; jedná o požadavcích amerických, co však již vyjednal a co ještě vyjedná, není známo. • *V. Prach.*

Starý, pokrokový měsíčník ruský »*Russkaja Mysl*« přešel koupí v majetek Antona Čechova, jenž od června žurnál sám rediguje.

---

*) Americký list malorusky, pokrokový a pěkně vedený. *Pozn. ref.*

Redaktor a vydavatel ADOLF ČERNÝ. — Nakladatelé F. ŠIMÁČEK.

UKAZATEL

k V. ročníku Slovanského Přehledu.

*

Opravy.

Na str. 96. v I. sloupci pod ř. 15. nahoře vypadla značka —*d*—.
» » 146. v II. sloupci ř. 7 nahoře čti Очерки místo »O черки«.
» » 147. v I. sloupci ř. 12. dole čti *poezyi* místo »poez i«.
» » 161 řádka 25. nahoře čti *Srbochorvatů* místo »Srbů«.
» » 163. konečný minimální součet Slovanů (sl. I.) má býti *136,987.518*.
» » 216. řádek 6. dole čti *o nichž* místo »na nichž«.
» » 246: řádek 8. dole sloupec I. čti *Uhorsku* místo »Uhersku«.
» » 248. řádek 24. nahoře sloupec I. čti *Pogląd* místo »Poglad«.
» » 279. řádek 21. nahoře čti *Austro-Vengrii* místo »Aostro-Vengrii«.
» » 424. řádek 7. dole sl. I. vlož rok narození prof. Chodounského: *1843*.

WIDENER
BOOK DUE
MAR 20 1983
CANCELLED
2773716
STALL STUDY
CHARGE